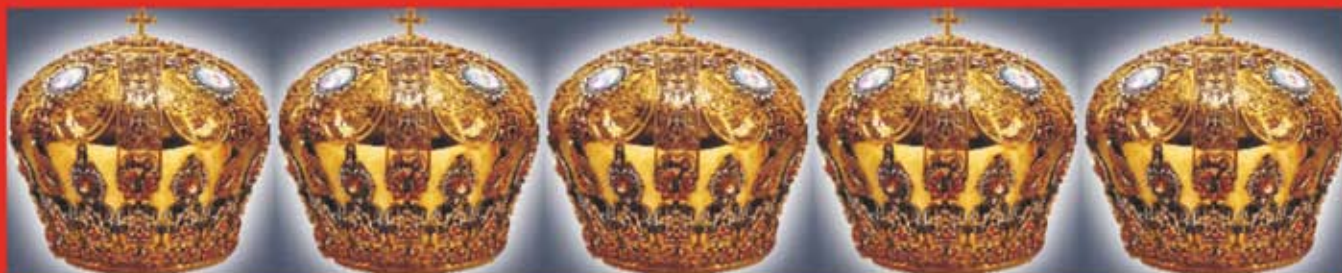

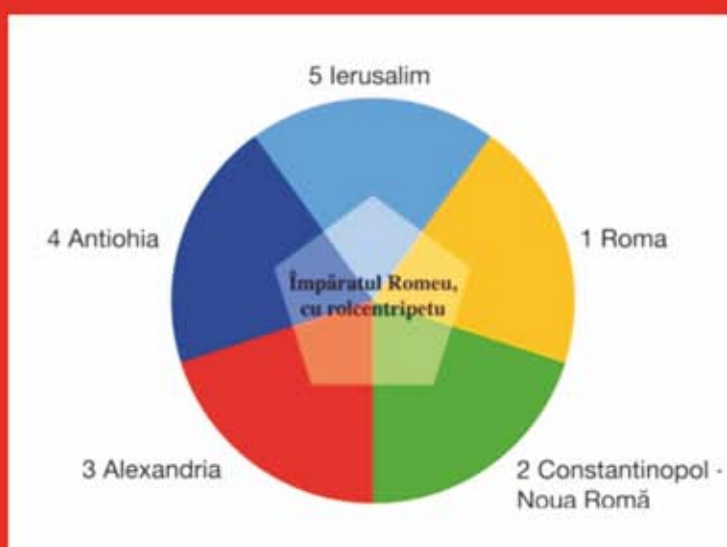
Ioan Marin MĂLINAȘ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II / 3

Privitor la instituția canonică
a pentarhieii patriarhilor

Περί των κανονικών θεσμών
της Πενταρχίας των Πατριαρχών,
[Πενταρχία, τόμος 2/3.]

Schema Pentarhieii 451 - 1054

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

IOAN MARIN MĂLINAȘ
PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, Vol. II/3

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ

de

Ioan Marin MĂLINAȘ

Volumele din colecție apărute:

1. Volumul I: Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia, vol. I – Πενταρχίας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

2. Volumul II/1: PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμοςII/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisexet 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, Presa Universitară Clujeană, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

3. Volumul II/2: PENTARHIA, vol. II/2 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμοςII/2, Regeste imperiale și patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325-787, Presa Universitară Clujeană, 2009, 168 p., incl. il, pl. și hărți.

4. Volumul II/3: PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor, Presa Universitară Clujeană, 2010, incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

* * *

Chiar și după un secol de la apariție, pentru limba română, manualul „standard” de Istorie Bisericească Universală, rămâne în continuare lucrarea profesorului universitar de la Cernăuți, Arhimandrit de Scaun Dr. Eusebiu POPOVICIŢŪ (1838-1922), din anul 1900/1901, pe care o folosim și noi (vezi micromedalionul de la sfârșitul acestei lucrări):

Profesor Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, Traducere din germană, de Athanasie, Episcopul Râmnicului Noului Severin, și Gherasim, Episcopul Argeșului, vol. I-II, București, Tipografia Cărilor bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559p.

Acest curs universitar redactat și susținut în limba germană, la Universitatea din Cernăuți, a fost tradus din nou și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU *singur*, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, în patru volume, București, 1925-1928. Ediția întâi, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sârbă, la Carloviț, 1912, precum și în limba bulgară.

Mitră cu motivul Învierii Domnului, aparținând Episcopului Partenie Clinceni al Dunării de Jos (1886-1902), apoi Mitropolit al Moldovei †1910

Liturghie arhierescă, cu Patriarhii Pentarhiei actuale și reprezentanții celorlalte Biserici autocefale și autonome, cu statut canonic (16 Biserici) acceptat de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol: Fanar, octombrie 2008. Synaxis: Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova.

Ilustrații:

Coperta I:

Mitra patriarhală a arhiepiscopilor autocefali din Ohrida – Achrida (Macedonia), de la finele secolului al XVII-lea, confecționată din aur masiv, argint și email, comandată în Veneția și realizată între anii 1680-1700, pentru că nu cunoaștem data precisă a confecționării, în timpul păstoririi arhiepiscopilor autocefali (recte proin patriarhi): Partenie (1679-1683), Grigorie proin mitropolit al Pelagoniei (a doua oară, 1683-1688), Gherman (1688-1691), Grigorie, proin mitropolit la Veliko Turnovo (1691-1693), Ignatie (prima oară, 1693-1695), Zosima (1695-1699) ?. Mitra arhierască are 403 pietre prețioase, dintre care 260 sunt rubine de Burma, 56 smaragde, 75 beril verde, 8 safire și 4 granate.

Coperta IV:

1. *Rossano: Museo Diocesano di Arte Sacra (Rossano), Calabria, Italia, Codex purpureus Rossanensis, Siria, c. sec. VI: „Cina cea de Taină”, așa după cum ar fi avut loc în realitate.*
2. *Muzeul Național Egiptean Cairo: capul lui Alexandros III Philippou Makedonon, Μέγας Αλέξανδρος sau Alexandru cel Mare Rege al Macedoniei (336-323 î.d.Hr.).*
3. *Sarcofagul lui Alexandru cel Mare, găsit într-o necropolă din SIDON-Libanon, azi în Muzeul de Arheologie din Constantinopol: Sidon sau Saïda, (Arabă: صيدا, Şaydā; Feniciană: 𐤍𐤃𐤕𐤏, Şydwn; Greacă: Σιδών; Latină: Sidon; Ebraică: צִידוֹן, Šīdōn; Turcă: Sayda).*

ΙΟΑΝ ΜΑΡΙΝ ΜΑΛΙΝΑΣ

ΠΕΝΤΑΡΗΙΑ – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/3

Privitor la instituția canonică a pentarhieî patriarhilor
Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών,
[Πενταρχία, τόμος 2/3]

Preasfânta Treime – Filoxenia – Andrei Rublev (1360-1427 sau 1430), Τρουίτα (Troïta), tempera, pictată în anul c. 1410, azi în Tretyakov Gallery, Moscova.

Referenți științifici:

Prof. asoc. † dr. Virgil Bercea, Episcop Greco-Catolic de Oradea

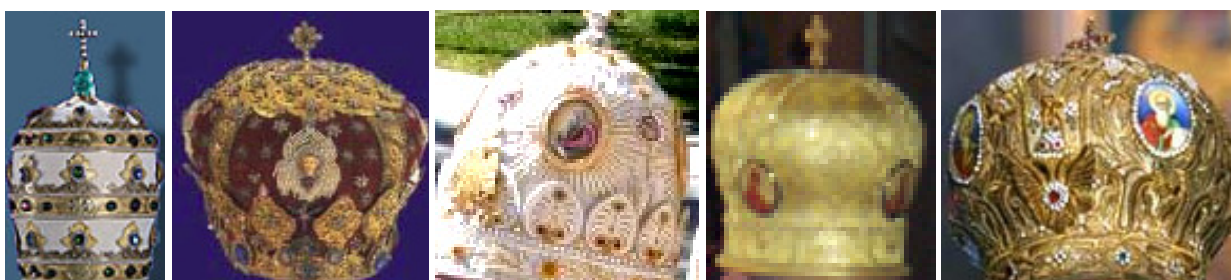
Conf. univ. dr. Paul Brusanowski

ISBN general 978-973-595-701-8

ISBN 978-973-595-699-8

© 2014 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr.51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

ΙΟΑΝ ΜΑΡΙΝ ΜĂΛΙΝΑΣ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/3

Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor

**Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών,
[Πενταρχία, τόμος 2/3]**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2014

Βασιλεία Ῥωμαίων Imperiul Romeu sau Roman de Răsărit, 330-1453

1. *Drapelul paleologilor, secolele XIII-XV*

2. *Emblema imperială*

Deviză națională: βασιλεύς Βασιλέων, Βασιλεύων Βασιλευόντων
(în limba română: Rege al Regilor, Domnind peste Domnitori)

11 mai 330 – 29 mai 1453

Suprafață: 1.737.460 mile pătrate Apogeu (sec. VI, epoca lui Justinian I: 4.500.000 km²)

Moneda: Solidus Hyperpyron

Populație, sec. IV, estimată la 34.000.000

Precedat de Imperiul Roman

Succedat de Imperiul Otoman, Despotatul Epirului, Despotatul Moreii, Imperiul de Trapezunt, Principatul de Theodoro (Mangup, Gothia), Republica Veneția și Genua.

Η Αυτού Θειοτάτη Παναγιότης ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος ο Α' είναι ο 270ός Προκαθήμενος του Θρόνου του Αποστόλου Ανδρέα, πρώτος μεταξύ ίσων (primus inter pares) μεταξύ των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Bartholomaeus I.

Archiepiscopus Constantinopolitanus, Novae Romae et Patriarcha Oecumenicus Ecclesiae Orthodoxae – Tronul Ecumenic al Constantinopolului – Cathedra – datând din epoca imperială bizantină, adică înainte de anul 1453.

Sanctitatea Sa Bartolomeu I Arhiepiscopul Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, al 270-lea urmaș al Sf. Apostol Andrei cel Întâi chemat: Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe din Constantinopol.

Semnătura canonică și sigiliul imperial – de porfiră și aur – ale Patriarhului Ecumenic Bartholomaeus I.

IOAN MARIN MĂLINAȘ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ

Vol. II / 3

**Privitor la instituția canonică
a pentarhieii patriarhilor**

**Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας
των Πατριαρχών,
Cluj-Napoca, Πενταρχία, τόμος 2/3**

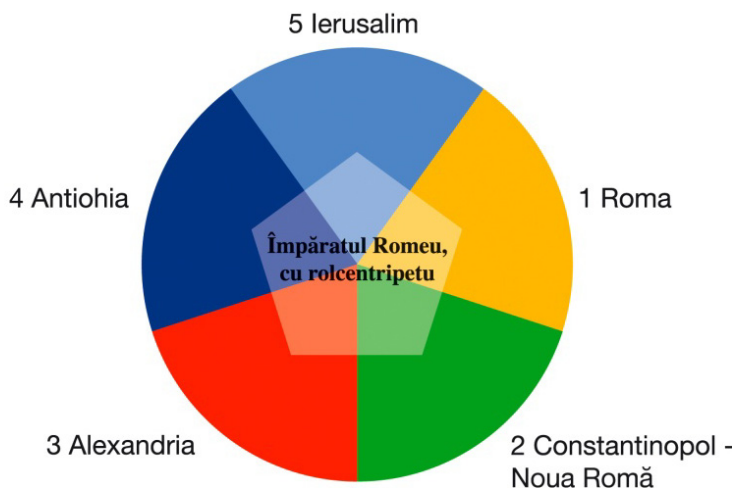
Tronul Ecumenic al Constantinopolului – Cathedra – datând din sec. VI, adică din epoca imperială bizantină. Sanctitatea Sa Bartolomeu I Arhiepiscopul Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, al 270-lea urmaș al Sf. Apostol Andrei cel Întâi chemat: Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe din Constantinopol. Το όμιλος – cenaculum. Strana arhierască a apărut în naos după evoluția deplină a iconostasului, adică de prin secolul al IX-lea, când „tronul” și „sintronul” din absida altarului nu mai erau vizibile din naos, rămânând doar pentru funcția lor liturgică.

ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ – PENTARCHIA:

„Si vero Ecclesia catholica per mille annos existere et suum munus implere potuit sine tali exercitio Primatus, cur non et hodie ?”, dixi Abbas Johannes HOECK, 19.10.1964.

(Superior generalis Congregationis Bavaricae O.S.B.). Textul latin al Intervenției sau al Discursului sinodal, al Abatelui Johannes Hoeck, din cadrul sesiunii conciliare Vatican II, a fost publicat în: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75.

Schema Pentarhiei
451 – 1054

Pentarhia, 451-1054, grafic prelucrat de Maria Hochmeister, Viena

Cuvânt înainte

Biserica este o instituție divino-umană, pregătită din veșnicie ca instrument de actualizare a mântuirii în istorie, instaurată în ziua Rusalilor și condusă de Domnul Isus Hristos, și de atunci, mereu însuflețită de Spiritul Sfânt. Fiind și o instituție omenească, este o prezență socială în istorie, de aceea, din necesitate, ceea ce a fost revelat de Dumnezeu și instaurat prin sacramentul hirotonirii (care în timpurile apostolice instaurează prima ierarhie și comunități sufragane în virtutea transmiterii apostolicității), a suferit un proces continuu de adaptare legislativă, în concordanță cu situațiile particulare din istoria bisericii. Este regula care a stabilit „*ordinea precedentelor*” între patriarhi, Roma și Papa deținând primatul de onoare „*primum inter pares*”, fiind urmat de patriarhiile Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. După schisma din anul 1054, Răsăritul creștin și-a adaptat legislația canonică în mod diferit față de Biserica Romană, vorbindu-se uneori despre o „tetrarhie” care a funcționat până în secolul al XIX-lea, când apar „*autocefaliile*” și ulterior, în secolul XX, patriarhiile naționale. Dar și „*tetrarhia*” a trecut prin numeroase adaptări canonice, mai ales după căderea Constantinopolului sub turci și ridicarea Moscovei ca centru de coagulare a lumii slave-bizantine, cu pretenții de patriarhat și de „*a treia Romă*”. Spre deosebire de Bisericile Răsăritene, divizate și supuse presiunilor venite din partea Imperiului Otoman și ambițiilor Moscovei, Apusul creștin a cunoscut o evoluție canonică pe fondul consolidării unității culturale a Europei Occidentale și a comuniunii Bisericilor locale cu Papa, semnul vizibil al unității creștinilor, după modelul colegiului Apostolilor reunit în jurul Sfântului Petru. De aici și o evoluție canonică diferită în cadrul Bisericii creștine, un proces istoric care reflectă din plin diferite situații și nuanțări eclesiologice prezente de-a lungul timpului.

În acest context trebuie înțeleasă și „*Pentarhia*” ca instituție canonică care a reglementat relațiile dintre Bisericile „*sui iuris*” în primul Mileniu creștin, tema lucrării lui Ioan Marin Mălinaș.

Lucrarea începe cu un capitol dedicat instituției canonice a pentarhiei patriarhilor, convocarea Sinoadelor Ecumenice de către Împărat, acționând ca un catalizator pentru stabilirea unei ordini canonice care să așeze Constantinopolul înaintea centrelor patriarhale apostolice ale Ierusalimului, Alexandriei sau Antiohiei, situație reglementată în anul 451, la Sinodul Ecumenic de la Chalcedon. Urmează un „*preambul canonic*”, care se dorește o trecere în revistă a prevederilor canonice din spațiul creștinismului grec și latin, oprindu-se asupra accentuărilor din timpul patriarhului Fotie (810-895), preluate ulterior în literatura polemică răsăriteană, precum și asupra Conciliului Lateran IV (1215), care adapta legislația canonică apuseană la realitatea consolidării marilor puteri medievale occidentale, decizii văzute de autor ca un „*atentat contra sistemului Pentarhiei*”. În același spirit autorul interpretează și renunțarea la titlul onorific de „*patriarh*” al Romei, o decizie a Vaticanului care ține cont de situația „*de iure*” actuală și de evoluția istorică a legislației canonice, în primul rând în rândul Bisericilor Răsăritene.

Autorul continuă prin prezentarea unei „*Pentarhii actuale*”, precum și prin exemplificarea situației canonice prin dipticele diferitelor perioade istorice, începând cu pretenția Împăratului Constantin cel Mare de a fi „*episcop/păstor exterior Bisericilor*” – ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, primul „*pontifex maximus*” care instaurează în virtutea prerogativelor imperiale cezaro-papismul, până la pomenirea „*în Dumnezeu credinciosului Împăratului nostru*” – Ἐν Θεῷ πιστός Βασιλεὺς, introdusă sub Vasile I Macedoneanul în secolul al IX-lea și prezentă sub forme diferite, adaptate situațiilor concrete de astăzi, în toate liturghiile greco-bizantine, ale tuturor Bisericilor de rit constantinopolitan.

Studiul privitor la instituția canonică a Pentarhiei patriarhilor continuă prin prezentarea autorității patriarhilor în cadrul unui „*Collegium patriarcharum*”, preluând titlurile acordate întâistătătorilor Romei, Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului așa cum reiese din „*Pravila cea Mare*” (Târgoviște, 1652), dar și interpretările făcute asupra canoanelor de către Leo Allatius (1586-1669), Nectarie (Pelopides) al Ierusalimului (1661-1669), Michel Le Quien (1661-1733), Josef Hergenröther (1824-1890), Martin Jugie (1874-1954), dar și de către alți teologi și polemisti. Chiar și după destrămarea unității creștinismului, mai ales în urma schismei din anul 1054, ordinea precedenței din cadrul Pentarhiei primului Mileniu s-a păstrat în tradiția Răsăritului, chiar dacă relațiile administrative dintre Roma și celelalte centre patriarhale au suferit adaptări de-a lungul timpului.

Autorul ne prezintă, printre altele, și evoluția istorică a prerogativelor Tronului Constantinopolului din perspectiva Patriarhiei Ecumenice, încheind cu integrarea în volum a mai multor anexe prin care ilustrează conținutul acestei cărți. Aceste anexe, o adevărată „*Varia*” ce reunește fotografii, tabele și documente, ne conduc atât spre patrimoniul bisericesc, cât și spre sinteze de istorie sau declarații polemice referitoare la actuala mișcare ecumenică.

În sinteză, această lucrare se dorește o contribuție la cunoașterea evoluției „*Pentarhiei*” ca instituție canonică atât în primul Mileniu cât și după schisma bisericescă din anul 1054, din perspectiva Bisericilor răsăritene. Un prim pas în refacerea unității creștinismului constă în dialog și cunoaștere reciprocă. Numai cunoscând pozițiile istorice divergente, rezultatul unor situații concrete, azi de mult apuse, lectorul avizat poate trage o concluzie critică asupra problematicii respective. Cunoașterea reciprocă este urmată în mod firesc de dialog, de deschidere și colaborare, mai ales că modelul unității Bisericii nu constă în legi și canoane stabilite de-a lungul timpului, ci în unitatea de-o ființă a Preasfintei Treimi. Un mister de contemplat și de transpus în viață de către toți cei care vor să fie responsabili de misiunea istorică încredințată de Domnul: „*ca toți să fie una*” (Ioan 17, 21).

În concluzie, consider utilă criticii de specialitate prezentarea tematicii dezbătute de Ioan Marin Mălinaș și recomand tipărirea acestei lucrări.

† Dr. Virgil Bercea

Decanul Facultății de Teologie Greco-Catolică
Universitatea Babeș-Bolyai – Cluj Napoca

Prefață

*Ortodocșii sunt creștini deplinși sau „ab Ecclesia catholica dissidentium”?*¹

Subiectul lucrării de față a necesitat o pregătire, un preambul de trei volume anterioare – „Pentariah, vol. I, II/1 și II/2” – pentru a putea fi încadrat în mod corespunzător în spațiul tematic și de tratare a problemei „privitoare la instituția canonică a Pentarhiei patriarhilor”.

Pentariah nu este o INSTITUȚIE, ci un SISTEM de acțiune, de împreunălucrare a celor cinci patriarhi, o „TEORIE”, în sensul grecesc al cuvântului θεωρεῖν – („ansamblu sistematic de idei, de ipoteze, de legi și concepte...”, DEX: Teorie, p. 1085).²

Asupra temei privitoare la instituția canonică a Pentarhiei m-am decis în urma constatării făcute că această problemă nu a preocupat și nu preocupă pe nimeni în literatura românească, ca și cum ar fi fost pusă „la index” ori ar fi fost prohibită, deși a constituit modelul și cadrul de acțiune al celor cinci patriarhi, în tot cursul primului mileniu creștin, iar după anul 1054, Tetrarhia a reprezentat și condus Ortodoxia, până în secolul al XIX-lea. Ortodoxia a pierdut foarte mult din vitalitatea și forța ei de acțiune comună, în urma fărâmițărilor „autocefale”, începând cu secolul al XIX-lea, care au degradat-o la nivelul pluralist, adică „protestant”, de „biserici ortodoxe”, de „ortodoxii”, nu de *Biserică Ortodoxă*, unitară în gând și în faptă, cum este cazul cu Biserica Romano-Catolică. Așa este și cunoscută Ortodoxia, actualmente, în apusul catolic și protestant, cu termenul de „biserici ortodoxe”, nu de ORTODOXIE sau Biserică Ortodoxă, cu atât mai mult, cu cât și necalcedonienii se numesc pe sine „ortodocși” și se simt foarte jigniți dacă li se spune „monofiziți”. Nici măcar teologii ortodocși nu se străduiesc să combată noțiunea de „biserici ortodoxe”, în detrimentul Ortodoxiei unitare și unice, ca noțiune generală și specifică Bisericii Răsăritului. În momentul de față unitatea exterioară a Ortodoxiei a degenerat în „Biserici surori”, unde noțiunea de „Biserică Mamă” nici nu există, și nu este nici dorită sau utilizată. Or, Biserica Mamă este de fiecare dată, una din cele cinci Patriarhii ale Pentarhiei: Biserica din Constantinopol Noua Romă, adică *Patriarhia Ecumenică*, în cazul României, Ungariei, Rusiei, Ucrainei, Bulgariei, Serbiei, Macedoniei, Greciei, Albaniei, Dalmației, Georgiei apusene, Rumeliei, Anatoliei, Poloniei, Finlandei, Bohemiei cu Slovacia; *Patriarhia Alexandriei*, în cazul Africii; *Patriarhia Antiohiei*, în cazul Armeniei, Georgiei răsăritene, Capadociei, Siriei, Libanului, Mesopotamiei, Persiei și a Ciprului; în cazul asirienilor, tot Biserica Antiohiei; în cazul Țării Sfinte, Iordaniei și „Araviei”, *Patriarhia Ierusalimului*, din anul 451, înainte de această dată, *Biserica Antiohiei*, prin Mitropolia Cezareei Palestinei; *Patriarhia Romei Vechi*, în cazul Africii Latine, Italiei, peninsulei Iberice, Franței, Britaniei, Germaniei și Scandinaviei etc.;

Asirienii (nestorienii) și necalcedonienii consideră Biserica Ortodoxă, din fostul Imperiu Romeu, o „Biserică apuseană”, la fel ca și Biserica Latină sau Romano-Catolică, din vestul Europei.

¹ M. JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium*, 1926, sumptibus Letouzey et Ané (Parisiis):

I. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum origo, historia, fontes*. 1926;

II. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de theologia simplici, de oeconomia*. 1933;

III. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de sacramentis*. 1930;

IV. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de novissimis, de ecclesia*. 1931;

V. *De theologia dogmatica nestorianorum et monophysitarum*. 1935;

The Palamite Controversy, Translated from Martin Jugie, „Palamite (Controverse)” in: M. Vacant et al., eds., *Dictionnaire de théologie catholique*, tome XI/2 (Paris 1932), cols. 1777-1818.

² θεωρεῖν - Teoria este o categorie filozofică, (corelată cu categoria *practică*) ce desemnează reflectarea abstractă, conceptuală a realității obiective. Teoria se află în interacțiune cu practica, avându-și izvorul în necesitățile practicii sociale. Teoria reprezintă o generalizare a practicii și își atinge scopul deplin și criteriul de verificare prin aplicarea rezultatelor ei în practică. DEX-ul consideră etimologia acestui termen, ca și a tuturor cuvintelor grecești din limba română, ca „provenind din franceză” (sic)!

Or, pentru vechii orientali, tot ce este „apusean” este și eretic, este romeu, este „Biserica Imperială”, este un dușman al lor. Din acest motiv a avut loc și mutația de termen tehnic, din lumea arabă: – *Rum Kanissa* (Biserica Romeică sau Romană, pentru Biserica Ortodoxă) și *Latin Kanissa* (Biserica Latină, pentru Biserica Apuseană). Orientalii se consideră ca fiind ei, adevărații păstrători ai tezaurului Ortodoxiei, în timp ce apusenii „romei” – „rum” sau „latini” s-au îndepărtat de tradiția adevărată și autentică a Bisericii Vechi. Pe undeva, au și ei dreptate.

Pentru a înțelege în mod corect teoria Pentarhiei, trebuie să o punem în paralel cu persoanele Treimice, unde toate trei sunt egale, acționează împreună și în comuniune, acolo unde se află una din cele trei în acțiune, celelalte două coactivează „în spatele acesteia”: cum s-a întâmplat de pildă la Nașterea cea de-a doua a Lui Dumnezeu Fiul și întruparea Sa de la Duhul Sfânt și din Sf. Fecioara Maria, la Arătarea sau Botezul Domnului nostru Iisus Hristos, de către Ioan, în apele Iordanului, la Schimbarea la Față, de pe Muntele Taborului, în Vinerea Mare, la Invierea din morți a Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, la Rusalii etc. Un Dumnezeu Unic în Ființă și întreit în persoane; tot așa, avem și *o singură Biserică, cu cinci căpetenii*. De aici și argumentul privitor la bisericile autocefale, care pot avea în fruntea lor „patriarhi, dar de rangul al doilea”, adică „al treilea”, arhiepiscopi sau numai mitropoliți, titlul acestora, depinzând și de de aria de extindere sau mărimea teritoriului Statului respectiv, a cărui Biserică a primit tomosul de autocefalie.

„Für die Griechen gibt es eben Patriarchate *erster* und *zweiter* Klasse, d. h. Patriarchate, die als solche genannt werden, andere aber nicht. Zu den Patriarchaten der ersten Klasse gehören nach Nektarios ebenso wie für Patriarch Kallistos I. von Konstantinopel (1355-1363) die Patriarchate der Pentarchie.”³

[Pentru greci (ortodocși, n. n.) există așadar Patriarhii de categoria întâia și de a doua, adică Patriarhii care sunt recunoscute ca atare, celelalte însă nu. De Patriarhiile de rangul întâi țin, după Nektarios al Ierusalimului (1661-1669), precum și după Calist I al Constantinopolului (1355-1363), Patriarhiile Pentarhiei].

În realitate există trei ranguri, feluri sau categorii de patriarhi ortodocși:⁴

1. Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului;
2. Cei trei patriarhi din Tetrarhie: al Alexandriei, al Antiohiei și al Ierusalimului;
3. Patriarhi naționali sau autocefali: Moscova, Georgia, Serbia, România, Bulgaria.

Actuale rămân cuvintele marelui împărat Manuel II Paleologul (1391-1425), în forma de redactare, transmisă de istoricul și diplomatul Georgios Sphrantzes (1401-1477), privitor la *unirea Bisericilor*, spuse pe patul de moarte fiului său co-regent și urmașul la tron Ioan VIII Paleologul (1425-1448) [de față fiind doar Georgios Sphrantzes]:

³ P. 325, la: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (*Frankfurter Theologische Studien* Bd. 42, 1993), XI + 467 S.

⁴ *V.*, p. 318 și 368-369: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinopole, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). Vezi: „*Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Calist I (1355-1363), din dec. 1355, respectiv 1361 (vezi regestul patriarhal, nr. 2442), adresată clerului din Turnovo*”, în Regest nr. **2384, din decembrie 1355. Compară cu: Le Métropolitte MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 315 – 332.

„Fiul meu, eu știu cu siguranță și cu adevărat, ca și cum eu însumi aș putea citi în inima necredincioșilor (musulmanii otomani, n. n.), că ei sunt în mare neliniște și se îngrozesc, că noi ne vom putea înțelege cu apusenii (Latinii, n. n.) și că ne vom putea uni. În consecință, ei consideră că dacă s-ar întâmpla acest lucru, apusenii le-ar putea produce de dragul nostru o mare nenorocire. Încredințează această problemă (a unirii Bisericii, n. n.), în seama Sinodului și străduiește-te (să o realizezi, n. n.) mai ales atunci când ai nevoie, pentru a-i speria pe necredincioși. Însă nu cumva să-ți treacă prin cap a întreprinde ceva pentru reușita (Sinodului și a unirii Bisericii, n. n.), căci așa după cum eu îi cunosc pe ai noștri (pe greci, n. n.), ei nu sunt deloc dispuși să caute o cale și o formă de unire, de consens, de pace, de dragoste și de armonie, ci ei urmăresc ca ceilalți, înțelegând prin aceasta, pe apuseni, să adopte toate obiceiurile noastre vechi. Aceasta este însă cu neputință și eu mă tem că între ei și noi va urma o despărțire și mai mare.”⁵

Numai că Imperiul Otoman nu mai există din anul 1922 și nu știm pe cine am putea noi acum „speria” cu acțiunile de restabilire a unității Bisericii..., poate pe noi înșine!

În acest context îmi revin în memorie cuvintele fostului meu Episcop Dr. Vasile Coman al Oradiei (1970-1992), care, privitor la istorie în general și la unirea Bisericii, în special, îmi spunea mereu să nu uit că „unii o fac [istoria, n. n.], alții o trăiesc și alții o scriu”.

Redăm în continuare cuvintele lui A. Kallis, din anul 1985, privitoare la condiția eficienței acțiunilor ecumeniste dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă:

*„Solange Rom nicht bereit ist, das Prinzip der Pentarchie zu akzeptieren und auf die Ausübung überpatriarchaler Rechte über den Osten zu verzichten, erscheinen alle diesbezüglichen Modelle als theologische Verrenkungen, die zwar bei vielen ökumenischen Hoffnungen wecken, nicht jedoch eine reale Chance für die Einheit bieten”.*⁶

Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului și ceilalți Patriarhi ai Tetrarhiei se consideră obligați de-a ține în mod fidel de tradiția veche a Bisericii, în care principiul Pentarhiei exprimă până astăzi stilul esențial al colaborării dintre tronuri, acordând chiar și în stadiul de schismă primatul de onoare fostului Patriarh al Occidentului, însă o subordonare a acestora, Episcopului Romei ar contrazice nu numai deciziile sinoadelor ecumenice ci și principiile de funcționare ale Pentarhiei din primul mileniu Creștin. De aceea este atât de importantă studierea instituției Pentarhiei, pentru că atâta timp cât Roma nu renunță la exercitarea sau tendința de exercitare a drepturilor suprapatriarhale, asupra Răsăritului, toate modelele structurilor de jurisdicție dezvoltate de aceasta în contextul pentarhic, vor constitui un impediment în calea ecumenismului, nu o șansă reală, de refacere a unității Bisericești. În același timp, pe planul intern al Ortodoxiei, atâta timp cât autocefaliile post imperiale (de după anul 1453) și etnofiletiste, nu acordă cinstea cuvenită Tronurilor Tetrarhiei, unitatea bisericească riscă să se surpe din interiorul acesteia, ajungându-se la o fărâmițare a Bisericii Răsăritului într-o puzderie de „ortodoxii”, fără posibilitate de nivelare și acțiune uniformă, cu ambiții care mai de care mai stranii, începând cu vestimentația patriarhilor, continuând cu canonizările pe bandă rulantă ale Sfinților naționali, cu inovații liturgice și interpretări sui generis a dreptului canonic, cu haosul de jurisdicție în diaspora și terminând cu „dogme proprii” sau „dogme autocefale”, ca la protestanți. Să ne ferească Dumnezeu de un astfel de final al Ortodoxiei, numai că începutul a fost deja făcut.

Monofiziții țineau în mare cinste simbolismul cifrei „patru” și îl găsim aplicat și la teoria Tetrarhiei, într-o formă de „sincretism tetrarhic” monofizito-chalcedonian, în *Cronica Patriarhului*

⁵ Luat din: *Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES. Übersetzt und erklärt von Endre von Ivánka. Mit einem Nachwort von Janko von MUSULIN, illustriert von Hans FRONIUS, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1973, p. 8.*

⁶ A. KALLIS, *Petrus der Fels – der Stein des Anstosses? Das Petrusamt in der Sicht der Orthodoxie*, în vol. *Das Papstum, Dienst oder Hindernis für die Ökumene*, Regensburg, 1985, p. 54.

Copt Mihail I al Alexandriei (743-767): Roma, Alexandria, Constantinopol, Antiohia. Numai că Bisericele Romei și Constantinopolului, Mihail I le consideră dizidente sau apostate, pentru că nu reprezentau și țineau „dreapta credință”, adică erau chalcedoniene, nu monofizite. Interesantă este totuși conștiința apartenenței la Tetrarhie (atunci Pentarhie) a Patriarhului Copt Mihail I.⁷ Asistăm aici la un fenomen similar celui din Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, unde, deși era stare de schismă, autorii dau întâietatea în diptice Patriarhului Romei Vechi, în același timp incluzându-l pe Arhiepiscopul de Ohrida, pe locul al cincilea, din Pentarhia, de după anul 1054:

PENTRU CUM Scriu ARHIEREII LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI:⁸

1. R I M U L [= Roma Veche]

*Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor mării și preasfinției tale puteare și domnie.*⁹

Iar privitor la Scaunul de Ohrida, Pravila menționează următoarea formulă de adresare, glava 395:

[(5.) 6]. OHRIDEANULUI:¹⁰

Preafericite arhiepiscopie a marea întâia Iustinianie a Ohridului și a toată Bulgăriimea, întru duhul sfânt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

Am dat doar un exemplu, privitor la identificarea necalcedonienilor cu Biserica cea Una, prin intermediul teoriei Pentarhiei (recte Tetrarhiei), chiar dacă modificau numărul de „cinci” sau ordinea și numele scaunelor patriarhale. Același fenomen se va putea constata și la asirieni (nestorienii) și dăm ca exemplu deciziile sinodale de la Ktesiphon, din anul 585. Asirienii acceptau „patru” tronuri patriarhale în *apus* [Roma, Alexandria, Antiohia, Efes sau (și) Ierusalim], al cincilea fiind cel de la Ktesiphon, al Bisericii Persiei, în *răsărit*.¹¹

Triarhia Preniceeană se caracterizează nu numai prin existența horepiscopilor, ci este marcată și de alte două modele de organizare administrativă, care vor fi preluate și de formele ulterioare ale structurilor bisericești: Triarhia Niceeană, Tetrarhia și Pentarhia, menținându-se până în ziua de astăzi:¹²

a. Orientul, Italia meridională și de sud, Georgia, Armenia, Grecia, Macedonia și Asia Mică aveau un număr mare de episcopi, cu eparhii mici;

⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 406.

⁸ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele* sau *capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava nr. 395.

ENCHIRIDIONU, adica *Carte manuale* de canoane ale unei, santei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andreiu Baronu de Siagun’a, Sabiiu[Sibiu], în tipografi’a archidieceșana, 1871, 548 p.

⁹ „Sf.” sunt papii trecuți în rîndul Sfinților; „Fer.” sunt papii canonizați și declarați doar „fericiți”, nu „sfinți”. Ernst RÖSSER, *Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht*, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhunderts, von..., Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64].

Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p. Vezi și Hélène PROTOPAPADAKIS-PAPAKONSTANTINOIU, *Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ* κείμενα-εικόνες, ΑΘΗΝΑΙ [Athena], 1998, 489, incl. 124 il. [ediție cu text trilingv: grecesc, francez, englez: „L’Apôtre Pierre, Textes et icônes”, „The Apostle Peter, Texts and icons”]. Ediție de lux.

¹⁰ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele* sau *capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava 395.

¹¹ *Vezi canonul 29 al Sinodului asirian, din Ktesiphon, din anul 585*, la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 81.

¹² Actualmente, chiar și de către „autocefaliile postimperiale”. Pentru I Clement, vezi Gerasime Konidaris, *La formation de l’Église catholique jusqu’au début du 5e siècle et les trois Hiérarques*, Athènes, 1955, p. 28, 32, 128. La: MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l’Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 63-65, note.

b. în timp ce Gallia, Britania, Spania, Lombardia (Italia de nord), Noricum, Germania, Rusia, Illyria, Dalmatia, Dacia și Scythia *aveau episcopi mai puțini*, cu eparhii, care dețineau teritorii vaste de jurisdicție. „De même la province de Scythie, qui comportait de nombreuses villes n'eut jamais que le seul évêque de sa capitale: Tomi”.¹³

Aceste două principii, de extindere teritorială a eparhiilor (=diecezelor), domină până astăzi, atât în Biserica Ortodoxă, cât și în aceea Romano-Catolică.

Cititorul va constata pe parcursul lucrării, că am repetat anumite texte, note, explicații și chiar ilustrații, din motive pedagogice și de metodologie. Datorită extensiunii lucrării, pentru cititor sunt bine venite aceste repetări, altfel fiind obligat să răsfoiască mereu cartea, pentru a da peste explicațiile tematicii adiacente, mai ales acolo unde problemele sau evenimentele se suprapun. Tot din aceste motive dăm notele bibliografice și trimerile, la subsolul paginii, nu la sfârșitul capitolului sau al cărții.

În ciuda extensiunii acestei lucrări, nu putem spune că am epuizat tema, ca am prezentat-o în mod exhaustiv. Din acest motiv am formulat și titlul „privitor la instituția...”, nu „Instituția canonică a Pentarhiei...”. Lucrarea cea mai bună, referitoare la tema de față a realizat-o ieromonahul benedictin din Mănăstirea Ettal – Germania: Părintele Prof. Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 S., pe care o folosim și noi.

Alături de această lucrare de bază, mai menționăm studiile importante redactate de:

Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.

Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.

Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique* par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 315 – 332.

I Patriarchati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Loutfi Laham, + G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], Pont. Inst. Stud. Orientalium, Roma, 1968, 221 p. [*Orientalia Christiana Analecta*, nr. 181].

Ioannes OUDOT, *Patriarchatus Constantinopolitani*. Acta Selecta. Collegit et in linguam Gallicam vertit Sac. Ioannes Oudot Ecclesiae S. Ludovici Gallorum in Urbe capellanus e Pontificia Commissione ad redigendum C. I. C. O., Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXLI -1941- 199 p. Fonti Serie II – Fascicolo III [Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Codificazione Canonica Orientale].

PATRIARCATS, par R. VANCOURT, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.

PENTARHIE, vezi *Pentarchie*, par R. VANCOURT, τ în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul(Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2269-2280.

Vitorio PERI, *La Pentarchia: Istituzione ecclesiale (IV – VII sec.) e teoria canonico-teologica*, în vol. *Bisanzio, Roma e l' Italia nell' alto medioevo*, 3–9 aprile 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, p. 209 – 311 + La Discussione sulla relazione Peri, p. 313–318 [în seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, vol. XXXIV, 3 – 9 aprile 1986].

PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.

¹³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 61.

DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989, L'idea di Roma a Mosca secolii XV–XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.

Toate aceste lucrări își păstrează amprenta confesională, ideologică sau de influență: Părintele Ferdinand R. GAHBAUER reușește cel mai bine să analizeze tema în mod neutral, însă, pe alocuri, este și el prins de „obligatia” apartenenței confesionale; Vitorio PERI analizează Pentarhia, în conformitate cu atitudinea „indulgentă” a ideologiei catolice; Mitropolitul MAXIME de Sardes, pune accentul pe un oarecare centralism al Patriarhiei Ecumenice; Blasiou Io. F e i d a sau Pheida prezintă Pentarhia din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe, debarasată de etnofiletism și de ideologia autocefalismului secolelor XIX și XX; ceilalți istorici catolici prezintă Pentarhia, în conformitate cu ideea catolică preconcepută de „Biserică dizidentă”, pentru Biserica Răsăritului; iar „în ideea de Roma la Moscova” se răsfârâge pretenția de hegemonie a Moscovei, în contextul Ortodoxiei.

Dr. Ioan Marin MĂLINAȘ
Arhimandrit

Viena – Schöngrabern, 8 mai 2010,

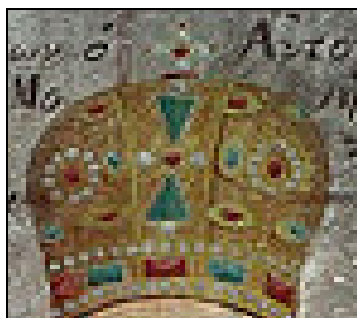
pomenirea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, „adică adunarea sfintei pulberi ce iese din mormântul său, numită *mană*”, Sinaxar. Mormântul său se află în absida altarului Basilicii Sfântului Ioan, din Efes (*astăzi în stare de ruină*).

Mormântul Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul, de sub altarul Basilicii Sfântului Ioan, din Efes, vedere dinspre naos.

Efes Ἱεφεσος, ruinele *Bisericii Sfântului Ioan Apostolul și Evanghelistul*. Mormântul său se află și astăzi sub lespedea din absida prezbiteriului (=altarului), peste care stătea – pristolul – altarul basilicii. Cele patru coloane, care mai există încă, în cele patru colțuri ale mormântului, aveau rolul de susținere a baldachinului peste Sfânta Masă.

Vedere dinspre naos, spre mormântul-altar și absida, cu presbiteriul.

1

2

1. Constantinopol: coroana imperială romeică, din epoca târzie –a Paleologilor (1261-1453) - așa cum apare în costumul de ceremonie de Curte al lui Andronic II (1282-1328), reprezentat ca și ctitor, în pictura murală în fresco, de la finea sec. XIII - începutul celui de al XIV-lea, de la Mănăstirea Serres, din Macedonia Greacă, situată la 70 km. nord-est, de Thesalonica - Mănăstirea Serres, Σέρρες, vechiul nume fiind Σέρραι, *Sérrai*.

2. Efes, Mormântul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, vedere dinspre absida altarului, cu deschizătura acoperită cu un grilaj, pe unde iese „mana” sau Sfânta Pulbere. Fetița stă pe piatra de pe mormânt, cu mâinile deschise și adună Sfânta Pulbere.

Iconostasul Catedralei Patriarhale Sf. Gheorghe din Constantinopol Noua Romă

Constantinopol, 2005: Excelența Sa Domnul Traian Băsescu, Președintele României, în audiență la Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Bartolomeos I, în data de 29 septembrie 2005. Issues of concern to Orthodoxy and Europe were discussed by Ecumenical Patriarch Bartholomew and the President of Romania Traian Basescu, during his visit to the Phanar. The Romanian President stressed that: *"We agreed that the religions, Orthodoxy, Catholicism, Islam, Buddhism, have a very important role to fulfill for peace aiming the nations. Because the churches enjoy more credibility than politicians"*. (29 September 2005)

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Bartholomaos I al Constantinopolului respinge teoria mitului Moscovei, cu privire la „cea de-a Treia” Romă

Ecumenical Patriarch Bartholomew I. Denounces Moscow's "3rd Rome" Theory

"ORTHODOXOS TYPOS": Ecumenical Patriarch Bartholomew Denounces Moscow's "3rd Rome" Theory¹

According to the Athens newspaper To Vima of 8 July 2004, Ecumenical Patriarch Bartholomew responded to the "3rd Rome" theory of the Patriarch of Moscow (which had been brought up for discussion during the 8th International Assemblage of the Russian Orthodox Church) by calling it "... foolish, hubristic, and blasphemous, "because" ... it resounds with the spirit of caesarpapism and vaticanism; something totally unacceptable to the Orthodox Church."

To Vima went on to report that the Ecumenical Patriarch replied specifically to the positions and arguments posited by the attending Church hierarchy and political representatives of Moscow by sending -- via the Secretary of the Assemblage -- letters pertaining to this matter to the Patriarch of Moscow, Alexion; the President of External Affairs for the Russian Church, Metropolitan of Smolensk, Cyril; as well as to some of the politicians in attendance. Along with other matters, the letter contained the following:

To the representatives of the Russian government, Patriarch Bartholomew stated: "The gathering together of Orthodox faithful into one flock under the leadership of a single powerful leader, who would be carrying out the agenda of a particular government, will unavoidably lead the Church into becoming nothing more than an organ of that government, and not the means by which mankind achieves salvation."

To the Minister of the Exterior, Ivanoff, he stated the following: "The involvement of government into the decision-making process of the Church smacks of unacceptable caesarpapism. During the communist era there occurred an intolerable politicization of the Russian Church... We hoped that things would be different after the fall of that monstrous system. However, to our dismay, we see that the current Russian government continues to unhesitatingly interfere, and, indeed, to even 'make policy' concerning matters that are strictly ecclesiastical."

The Patriarch went on to ask the following question of the Metropolitan of Smolensk: "Are you telling us that the unity of Orthodoxy is a question of numbers, political strength, secular and diplomatic power?" According to the article in To Vima, the Ecumenical Patriarch went on to declare: "What we have heard regarding the unity of the Church is, in its entirety, an unfortunate echoing of the spirit of vaticanism, which construes unity as a single organizational structure, as opposed to the unity of the spirit and of the heart, which has been the way it has always been construed in the Orthodox Church."

To the Vice President of the Parliamentary Committee, the Ecumenical Patriarch emphasized the following: "The foolish theory pertaining to a '3rd Rome' is hubristic (in accordance with the ancient Greek definition of this word [having to do with overweening arrogance]), and blasphemous. New Rome may be the first among equal Patriarchates, but she has never sought to dominate and exercise power over the other Orthodox Churches. We recognize her primacy in the

¹ Luat din: <http://portal-credo.ru/site/print.php?act=english&id=113>

stewardship of our unity, and she has performed this function humbly and absent any exercise of power."

Finally, as reported in the To Vima article, the Ecumenical Patriarch, wanting to send a clear and unambiguous message to all Orthodox faithful everywhere, stated: "Those who speak of a 3rd Rome are totally unsuited to hold leadership positions in the Orthodox Church, because they will play a role in transforming her from a Christ-worshipping faith to a feudalistic organization based upon the exercise of raw power."

On the other side of this issue, the official representative of the Russian government, Vladimir Zorin, spoke of the need to unite all of the Orthodox nations "...under the banner of the Russian Church, which is the largest, and, as such, holds the leadership position among the Orthodox Churches."

Russian Minister of the Exterior, Igor Ivanoff, stated: "Our diplomatic service cooperates and works with the Russian Orthodox Church, which represents the connecting link between all of the Slavic Orthodox Churches."

The Metropolitan of Smolensk, Cyril, stated unequivocally that: "The Russian Orthodox Church holds the de facto first place among all of the other Orthodox Churches because of her great spirituality, her ethics and virtues, her tradition, and her political influence; as such, she speaks for the over 350 million Russians throughout the world. Moreover, she exercises influence in all of the Orthodox Churches of the Balkans, as well as in those countries where the Orthodox faithful represent a minority. We are the rightful spiritual heirs of Byzantium."

The Vice-President of the Parliamentary Committee declared that the Russian Orthodox Church was "... the only one able to lead a Pan-Orthodox unity of a multinational character. For that reason, the 3rd Orthodox Capital prophesied by Saint Seraphim of Sarof is needed. We must adhere to the historical necessity of founding a '3rd Rome. ' "

The Metropolitan of Minsk, Philaretos, argued that: "The Church of Constantinople was the Church of the Byzantine Empire, and her role within Orthodoxy has diminished as a result of the termination of that Empire; this has resulted in the Ecumenical Patriarchate becoming increasingly animated by papist tendencies."

Finally, the representative of the Metropolitan of Odessa, Milan Gerkas, declared: "We are the leaders of Orthodoxy, and we have to demonstrate that fact."

*Orthodoxos Typos. 16 July 2004. p. 6.
(Translation by GRECO REPORT staff.)*

© Портал-Credo. Ru, 2002-2009. При полном или частичном использовании материалов ссылка на portal-credo. ru обязательна.
Пишите нам: editor@portal-credo. ru

Constantinopol, 2009: Excelența Sa Domnul Barack Obama Președintele Statelor Unite ale Americii, în vizită la Patriarhia Ecumenică, Fanar, 7 aprilie 2009, fiind oaspetele Sanctității Sale Bartholomaios I

Moscova, Kremlin, 2010: Sanctitățile Lor Patriarhii Bartholomaios I al Constantinopolului Noua Romă și Kiril I al Moscovei și întregii Rusii, în timpul întrevederii cu Excelența Sa Dmitry Medvedev Președintele Rusiei, 25 mai 2010

1. Mănăstirea rum Ortodoxă din Balamand, Libanon. Pagina de titlu a manuscrisului arab, din anul 1866: MS *An Namuss Ash Shariff* or the Book of Canons, 1866, written by Constantine Daoud of Homs, 44x29 cm²

2. Preasfânta Treime – iconografie arabă – Illuminated Icon of the Holy Trinity, the One God, 1866, în: MS *An Namuss Ash Shariff* or the Book of Canons, 1866, written by Constantine Daoud of Homs, 44x29 cm

3. Începutul scrisorii Patriarhului Ghennadie I al Constantinopolului (458-471), către Patriarhul Romei Vechi, privitoare la simonie, compară cu regestul nr. 143, din anul 458 sau 459, din regestele patriarhale de la Constantinopol.³
Vezi: MS *An Namuss Ash Shariff* or the Book of Canons, 1866, written by Constantine Daoud of Homs, 44x29 cm

² Luat din: <http://www.balamandmonastery.org.lb/ManuscriptsCan.htm>

³ Vezi: I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715*, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

[Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. *Byzantion*, Tome XII, 1937, p. 673-675];

Vezi și p. 134, din lucrarea noastră: PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/1. Ioan Marin MĂLINAȘ, Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692. Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

„Dans ces enluminures, les saints évangélistes accompagnés de leurs symboles sont figurés assis, tournés vers la gauche. Leurs types physiques répondent aux formules classiques en usage dans l'art chrétien. Quant aux bandeaux qui ornent les têtes de chapitres, ils sont plutôt d'inspiration islamique. Ils rappellent les ornements des Corans de l'époque médiévale. En ce sens, ces Evangiles se situent dans la lignée des manuscrits arabes chrétiens où des miniatures figuratives de style byzantin sont juxtaposées à des illustrations et ornements de type islamique. Souad S. Slim”

Luat din: <http://www.balamandmonastery.org.lb/Manuscripts.htm>

I. Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor

Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών

Cadrul introductiv, canonic, istoric, documentar, ilustrativ și de terminologie

Pentru Patriarhul **Elia III al Ierusalimului** (878-907), „**Patriarhii Pentarhiei sunt ca niște străjeri ai Lui Dumnezeu**”, puși pentru a conduce și veghea asupra Bisericii, în pelerinajul acesteia spre Ierusalimul ceresc! ¹

Noțiunea de Patriarh – Πατριρχείο – Patriarcha

Etimologic, noțiunea de „patriarh” derivă din cuvintele grecești: *πατήρ*, părinte, tată, strămoș și *αρχή* ori *ἄρχων*, început, domn, origine, superior, șef, conducător, rege, prinț: *Πατριρχείο* – *Patriarcha*, adică conducătorul unei familii, al unui clan, trib sau neam; vezi și „pater familias”, ca șef al întregii familii, până la gradul al patrulea de rudenie. ² *Noțiunea de Patriarh ne este cunoscută încă din Vechiul Testament*, dacă ne gândim mai ales la Abraham și fiii acestuia Isaak și Iacob, patriarhi sau strămoși ai poporului ales, ai poporului Israel. Părintele nostru Abraham, împreună cu Isaak și Iacob sunt cei „trei mari patriarhi” ai Legii Vechi, iar epoca în care au trăit ei se numește „Epoca Patriarhilor” (aprox. 2091 – 1876 î.d.Hr.).

¹ Iconografia reprezintă cele nouă cete îngerești; în mod real, noi reprezentăm doar nouă serafimi. Text luat după: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 p. Vezi p. 9: „Patriarch Elias von Jerusalem, der die Patriarchen als von Gott bestellte Wächter sehe...”.

² *Patriarcha: Patriarchae in Ecclesiis Orthodoxis sunt episcopi qui curam habent super alii metropolitanis et episcopis unius regionis.*

Patriarchae in Ecclesiae Catholicae Orientales Patriarchalibus sunt episcopi qui suae Ecclesiae tamquam pater et caput regunt. In Ecclesia Catholica Latina, Patriarchae sunt episcopi qui accipient titulum Patriarchae pro honorem eam sedem, sed magis potestatem regiminis quam aliis episcopis non habent.

Originaliter trii patriarchati locum praecipuum habuerunt in ecclesia Christiana: Romanus, Antiochenus, et Alexandrinus. Concilium Niceae decrevit duos alios patriarchatos: Hierosolomitani et Constantinopolitani (Canones 6 et 7 Niceae). Hae sunt quinque principales patriarchati agnosciti in occidentale et orientale. Alii patriarchati sunt fundati et in oriente et in occidente, e.g. Patriarchatus Moscae vel Patriarchatus Venetiarum.

În Legea Veche și la poporul Israel, „patriarhul” avea și funcția de „Etnarh”, de conducător, în ebraică „Nasi” (Print), alături de „Rabban” (Rabbi). Etnarhul era și președintele Sinedriului, iar după anul 70 d. Hr. a devenit și șeful *Casei de Hillel*, care a dat didascalii (învățătorii de lege) mai importanți.

Noua ordine rabinică, creată după anul 138 d. Hr., i-a mărit importanța Patriarhului – Etnarh, fiind recunoscut și de împăratul roman, calitate în care avea dreptul să strângă darea către acesta, numită „impozitul către coroană” *aurum coronarium*, dispunând și asupra puterii executive (politienească), față de evrei, numea judecători și rabini și controla mișcările Lunii, adică calendarul iudaic. Dreptul de control al mișcărilor Lunii, adică al calendarului, Patriarhul-Etnarh evreu îl exercita chiar și pentru evreii Babilonieni, din exilul de după anii 70 și 138 d. Hr. Cu timpul însă a avut loc o decadență a prestigiului funcției acestora, fie din cauza certurilor interne ale evreilor, fie datorită scăderii nivelului de pregătire a Etnarhului, destul de bine că în anul 425, împăratul Teodosie II cel Tânăr a desființat nu numai titlul și funcția de Patriarh-Etnarh, ci și *Sinedriul*, ca instanță de judecată centrală a poporului evreu, din Imperiu. În această situație, conducerea spirituală și religioasă a poporului evreu a fost preluată de diaspora evreilor din Babilon, adică – Reș galuta – (Căpetenia davidică din exil). Desigur modul de exercitare a acestei conduceri, din exteriorul granițelor imperiale, era destul de dificilă, uneori chiar imposibilă. Modelul „Patriarhului-Etnarh” de la evreii din Imperiul Roman a fost apoi adoptat și aplicat de Sultanul Mehmet II, în anul 1454 Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, ulterior și celui Armeano-Gregorian, apoi Sirian și Asirian, de pe cuprinsul Imperiului Otoman. Uniții de pe cuprinsul acestui imperiu au fost asimilați ori încadrați în „miletul latin” sau „miletul catolic”.

În Creștinism, noțiunea de „Patriarh” a fost preluată din Vechiul Testament, fiind atribuită fiecărui episcop sau fiecărui episcop mai în vârstă ori cu un prestigiu mai mare, titlu și formă de adresare sinonimă celei de: „Părinte”, Πάππας, „Pappas”, „Abuna”, „Ava” sau „Abba” etc.; pentru preot, diacon-διάκονος, iar mai târziu și pentru monahi etc. Forma de adresare către călugărițe fiind, prin extensiune, aceea de „mamă” sau „măicuță”, dacă monahilor li se spunea „părinte”.

„Între creștini, Montaniștii fură cei dintâi, cari numiră pe episcopii lor de frunte *Patriarh*, pe când în întreaga Biserică catolică încă în véc. 4 se intitula așa fiecare episcop mai venerabil, chiar dacă nu era episcopul unui oraș mai principal și pe când în occident încă mult după aceasta se nimiau așa câte o dată mitropoliții simpli.”, scrie profesorul Evsevie POPOVICIŢU, din Cernăuți, în anul 1900.³

În *Pidalion* se afirmă că abia pe timpul împăratului Teodosie II cel Tânăr (408-450), episcopii din centrele cu tradiție apostolică au început a fi numiți „patriarhi”. În anul 451, numărul acestora

³ Evsevie POPOVICIŢU, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, Tipografia Cărilor bisericești, București, vol. I, 1-1054, 1900, p. 431.

„Montaniștii au fost o grupare din secolul al doilea. La început a fost cunoscută sub numele de Phrygieni, iar mai târziu ca Montaniști și Pepuzianiști. Această sectă a fost fondată de un creștin, nou venit la credință pe numele Montanus, care a început să facă profeții în satele Ardebau și Pepuza în Phrygia (Asia Mică), în jurul anilor 156 AD. Două proorocițe care îl acompaniau pe Montanus, au declarat că și ele au primit acest dar profetic. Ele se numeau proorocița Maximillia și Prisca, citeodată numită și Priscilla. Acești profeți nu au vorbit ca mesageri din partea lui Dumnezeu, ci ca unii, care era posedați de Dumnezeu, și vorbeau în numele Lui; „Eu sunt Tatăl, Cuvântul, și Duhul” spunea Montanus. Ei făceau afirmația că Dumnezeu vorbește prin gura lor direct, datorită prezenței persoanei lui Dumnezeu în ei. Doctrina Montanistă avea tendința să refuze persoana a treia a Sfintei Treimi, Duhul Sfânt. Ucenicul lui Montanus, Aeschines, a susținut în mod deschis și fără rezervă, MONARHIA (un singur conducător, suveran) al naturii lui Dumnezeu. Aeschines susținea că este un singur Dumnezeu că persoana, Fiul și Duhul Sfânt sunt manifestări a lui Dumnezeu Tatăl. Unii părinți au început să creadă că Montanus era posedat de un duh rău, și că ar fi putut deveni o problemă pentru oameni. L-au respins și au încercat să-l oprească să mai facă profeții. Credincioșii din Asia s-au întrunit de mai multe ori în diferite locuri ca să examineze profețiile făcute, și le-au declarat profanări și l-au condamnat ca pe un eretic, pe el și pe ucenicii săi excluzându-i din Biserică. Montaniștii au urmărit o disciplină spirituală foarte strictă, căutând martiriul. Cu toate că iubeau Evanghelia lui Ioan, au avut tendința să pună sub semnul întrebării autoritatea Sfintei Scripturi, demnitatea și funcția episcopală. Ei susțineau că sunt direct sub inspirația Duhului Sfânt, astfel că autoritatea Biblică nu mai avea prevalență în fața profețiilor făcute de ei. Unul dintre cei mai faimoși Părinți bisericești care s-a convertit la Montanism a fost Tertulian, în jurul anilor 207-208. Cele mai multe din scrierile Montaniste au fost distruse. Cu timpul această mișcare a ereticilor montaniști a dispărut, fiind condamnată într-o serie de Sinoade, și în multe lucrări ale Părinților Bisericii primare.”

Text luat din: Bibliotheca vox Dei/Apologetica: http://www.voxdeibaptist.org/formula_botezului_part1.htm

a fost însă limitat la cinci. O importanță deosebită a avut în acest context Efesul, ale cărui prerogative au fost apoi preluate de Constantinopol.⁴ Numai că tot împăratul Teodosie II cel Tânăr a abrogat titlul de „Patriarh-Etnarh”, pentru „Nasi-Etnarh”, adică conducătorul evreilor din imperiul Romeu. Să fi existat o legătură între această decizie imperială și adoptarea titlului de „patriarh” pentru arhiepiscopii Pentarhie, în anul 451?

Importanța noțiunii de „Patriarh” a crescut concomitent cu aceea a diferențierii funcției episcopale în Biserică, de „colegialitatea prezbiterală”. Astfel, începând cu secolul al II-lea, când mărindu-se numărul creștinilor, conducerea „colegială” a comunităților creștine, prin intermediul „prezbyterilor” ἱερεὺς, ca noțiune generală, avea nevoie de structuri mai bine conturate, nu numai din punct de vedere liturgic, ci și disciplinar sau canonic, ducând la diferențierea acestora, în „prezbyter preot” ἱερεὺς și „arhiprezbyter - arhiervs”, ἀρχιερεὺς, adică „mare preot”, sacerdos magnus sau pur și simplu „episkopos” – episcopus - Ἐπίσκοπος, adică administrator, director sau supervisor, dacă-i urmărim sensul etimologic în grecește, din ἐπισκέπτομαι – a observa, a supraveghea, a vizita. În felul acesta „successio apostolorum” a primit o nouă dimensiune, marcate de „auctoritas” și „dignitas”. Auctoritas era puterea conducătoare și canonică, iar dignitas era autoritatea sacrală și învățătoarească. Fiecare ἀρχιερεὺς contând ca urmaș al Apostolilor, cunoscând chiar și șirul antecesorilor și al celor care i-au hirotonit ori le-au pus mâinile. Exemplul clasic rămâne Sf. Ignațiu al Antiohiei (35-107), la care se poate constata aproape o „autoritate monarhică”, cu o foarte clară putere sfințitoare, învățătoarească și conducătoare.

Reforma administrativă a lui Dioclețian (284-305), începută în anul 284 a împărțit imperiul în trei Prefecturi, fiecare Prefectură cu patru Dioecese, despărțind administrația civilă de aceea militară. Fiecare Dieceză avea mai multe provincii în subordine.

- *Praefectus praetorio Illyrici, Italiae et Africae;*
- *Praefectus praetorio Galliarum;*
- *Praefectus praetorio per Orientem.*

Cele patru Dioecese ale Prefecturii a treia erau: *Tracia, Asia, Pontus și Dioecesa Orientului*. Sub Constantin I cel Mare, care a continuat această reformă administrativă, Egiptul, care se afla încorporat în Dioecesa Orientului, a devenit Dioecesă de sine stătătoare, adică a cincea Dioecesă din Prefectura Orientului – Dioecesa Egiptului.

⁴ Pidalion, p. 150, nota nr. 121, de la canonul 6 al primului Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325: „Nota nr. 121 că nume de Patriarh mai întâi a început a se zice în vremile lui Teodosie celui mic. Patriarhii mai întâi zicându-se cu osebire, Episcopi ai Apostoleștilor scaune. Acest Teodosie mai întâi a numit pe al Romei Patriarh, și pe Dumnezeiscul Hrisostom, precum aceasta o arată Socrat în Cartea 7, cap. 3, s-a zis însă numele acesta și în Sinodul Halchidon, și mai ales de Iustinian s-au numit Patriarhi, Patriarhii. Și însemnează două oarecare, numele acestea, sau pe Episcopii cei ce s-au făcut efori, și exarhi în oarecare Eparhii, și ocârmuiri de către obște Sinod, precum au făcut aceasta cel al 2-lea a toată lumea Sinod, după Socrat Cartea 5 Cap 8, dintre care unul a fost, și Grigorie Nissis, supus celui al Chesariei. Și s-au numit aceștia cu acest nume Patriarhi nu de la covârșirea scaunelor, ci de Sinodiceasca hotărâre. Ca să aibă mai multă tărie spre sădire și spre desrădăcinare, fiindcă întocmai era cu ceilalți Patriarhi. Pentru aceasta și Grigorie Nissis scriind către Flavian al Antiohiei, asupra lui Chesarias cel defăimase pe el zicea: de s-ar judeca după vrednicia Preoției, întocmai și deopotrivă de către Sinod, și un pronomion amânduror nouă s-ar fi făcut, iar mai ales îngrijirea îndreptării celor obștești, întru a fi întocmai. Sau însemnează chiar pe Episcopii cei ce au cinstea cea întâi în Biserică, de la covârșirea scaunelor aceluia, și de la întâia dregătorie nu Personală fiind ca aceluia; ci cuvenită scaunelor aceluia, după moștenire. Care cinci au fost: cel al Romei, al Constantinopolului, al Alexandriei, al Antiohiei, și cel al Ierusalimului. Și fiindcă cel 1 a lepădat frâul, a rămas 1 cel al Constantinopolului; sau adaos și al cincilea cel al Moscovei cei mari; dar și acesta acum nu este. Iar deși Petru al Antiohiei scriind către cel al Achiliei a zis, că singur el cu deosebire se zicea Patriarh, cu care s-a unit și Valsamon, totuși nu căutăm ce zice Episcopii pentru sineși, ci ceea ce pentru dânsii zice Catoliceasca Biserică. A numit însă Dionisie, și Timotei Eluros (Motocul) Patriarh și pe cel al Efesului, dar o a stricat aceasta Sinodul al 4-lea. A numit și Teodor Istoricul Patriarh pe al Tesalonicului; totuși așa l-a zis, ori după cuvântul Exarhilor, precum a făcut Sinodul al 2-lea. Cum am zis, ori precum alții zic, pentru multele Episcopii ce avea, mai la patruzeci. (Dositei, Dodecavivlion).”

Cele 12 Dioecese, ale celor trei prefecture dioclețiane (13, cu aceea a Egiptului) au constituit și teritoriul pe care s-au format viitoarele patriarhii, administrația bisericească urmându-o, orientându-se și acceptându-o pe aceea de Stat.

Astfel, *Praefectus praetorio Illyrici, Italiae et Africae* și *Praefectus praetorio Galliarum* au format Patriarhia Romei Vechi, Biserica Apusului sau Biserica Latină, de mai târziu.

Pe teritoriul Diecezei Egiptului, cu zona limitrofă, s-a format Biserica Alexandriei, cu scaunul în vechea metropolă Alexandria. Patriarhia Antiohiei a fost o moștenire a vechii Biserici din metropola Antiohiei, cu extindere asupra întregii Prefecturi a Orientului (cu excepția Egiptului, care s-a diferențiat ca entitate aparte, administrativă, geografică și bisericească), cu mitropolii bine diferențiate la Efes, Heracleia Traciei, Thesalonic, Sardica, Tomis etc.: *Praefectus praetorio per Orientem*, cu Diocesele *Tracia, Asia, Pontus* și *Dioecesa Orientului*.

Primele „trei Biserici” au evoluat spre entități aparte, pe structura administrativă imperială romană - încă păgână, a lui Dioclețian - dar cu trecut, justificare și formă canonică și misionară creștină:

1. *Roma* imperială, cu teritoriul primelor două prefecturi, în *Italia, Illyricum, Gallia* și *Africa Latină*;
2. *Alexandria*, în *Dioecesa Egiptului* (a cincea), din cadrul Prefecturii Orientului, cu posibilitate de extindere în zona limitrofă;
3. *Antiohia*, cu cele *patru Dioecese ale Prefecturii Orientului*, cu posibilitate de extindere misionară în tot Orientul, până în India și China.

Sf. Martir Ignatie I Teoforul (35 – 107) al Antiohiei (68? – 20 dec. 107):⁵ a fost al doilea Episcop al Antiohiei, după Evodie (44? Sau 53? – 68?). Primul Episcop al Antiohiei a fost Sf. Apostol Petru (36/38? – 41/43), alături de Sf. Apostol Paul și Sf. Barnaba, care au stat și ei în Antiohia. Datele privitoare la originea și anii de tinerețe ai Sf. Ignatie sunt nesigure și contradictorii.⁶ Probabil a fost sirian păgân de origine, convertit la creștinism, după ce, inițial a persecutat mult creștinii. Sigur este că Sf. Ignatie a suferit moarte de martir la Roma, în anul 107, sfârșiat fiind de către animalele sălbatice în amfiteatrul roman, probabil la 20 decembrie, conform sinaxarului zilei, din Minei. În același an 107, împăratul Traian (98 – 117) își sărbătorea victoria împotriva dacilor (războiul al doilea, 105-106). În drum spre Roma, escortat de zece soldați, a vizitat și comunitățile creștine, din orașele prin care a trecut: Smirna (unde a fost primit de Sf. Policarp), Efes, Magnesia, Tralle, Troada, Neapolis-Filipi în Macedonia, via Ignatiana, Dyrrachium-Durazzo, Roma. Avem de la el cele șapte Epistole către Bisericele din Efes, Magnesia, Tralle, Romani, Philadelphia, Smirna și către Sf. Policarp. Teologia Sf. Ignatie Teoforul este într-adevăr “purătoare de Dumnezeu”, într-o epocă, în care doctrina creștină nu a fost încă fixată, găsim la el un hristocentrism puternic, Sf. Euharistie - doctrina nemuririi – și o mistică profundă. Hristologia Sf. Ignatie, trădează stilul de gândire paulin, dar în trăirea și viața lui de creștin, este probabil cel dintâi scriitor creștin, care prefigurează și articulează « urmarea lui Hristos » ca dimensiune a vieții creștine, scrie teologul român Remus RUS.⁷

⁵ Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 379 - 381.

⁶ Micromedalionul „Sf. Ignatie I Teoforul” l-am reluat din volumul anterior al lucrării noastre, *Pentarhia*, vol. II/1, p. 208-209: Ioan Marin MĂLINAȘ, *PENTARHIA-PENTAPXIAS*, vol. II/1, Ioan Marin MĂLINAȘ, *Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea*,

Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα, Editura Presa Universitară, 2009, Cluj-Napoca, 421 p., incl. ilus. și hărți.

⁷ Remus RUS, Op. cit., p. 381.

În sinaxarul pentru *Sf. Ignatie*, la 20 decembrie, Mineiul românesc menționează că acesta, împreună cu *Sf. Policarp* Episcopul Smirnei (c. 60 – c. 155) ar fi fost și el ucenic al *Sf. Apostol* și *Evangelist Ioan* și că acesta, adică *Sf. Ignatie* ar fi fost copilul pe care Mântuitorul *Iisus Hristos* l-a luat în brațe și i-a zis: “Și El, chemând la Sine un copil, l-a pus în mijlocul lor și le-a zis: ‘Adevăr vă spun: De nu vă veți reveni și nu veți fi precum copiii, nu veți intra în împărăția cerurilor’...” (*Matei*, 18, 2-3). În cinstea *Sf. Ignatie Teoforul*, *Mar*, *Abha* (Părintele, în siriacă), atât patriarhii monofiziți, cât și cei siro-catolici (monofiziți uniți), poartă toți numele marelui Arhiepiscop al Cetății Antiohiei, Regina Orientului.⁸

Abia Sinodul al doilea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381 a schimbat această rânduială quasi sacră a *Triarhiei* sau „*Triarhiei Petrine*” (cum au numit-o ulterior latinii), care a dus la un tumult de nemulțumire, din partea celor *trei Biserici* individualizate și deja bine conturate din punct de vedere al *identității lor canonice, liturgice și istorice*, tumult, care nu a amuțit nici până astăzi. Acum începe conflictul dintre *episcopii Bisericilor celor două Rome*, amplificat apoi de conținutul confesional, dogmatic și liturgic, construit pe pretențiile și nemulțumirile de ordin canonic și de jurisdicție, conflict estompat de autoritatea împăratului roman și declanșat cu și mai mare vehemență, în momentul în care Tronul Patriarhului Romei Vechi nu se mai afla pe cuprinsul Imperiului Romeu sau patriarhii acesteia nu erau obligați să țină cont de atitudinea împăratului de la Constantinopol.

Noțiunea de „patriarch” a continuat să evolueze în diferite forme și semnificații. În Biserica Antiohiei îi întâlnim pe „catholicoși”, adică pe „vicarii”, „exarhii” sau întâistătătorii unor biserici din afara granițelor imperiale romane, mai târziu romeice, care depindeau sau stăteau în legătură canonică sau de jurisdicție cu Tronul Antiohiei: asirienii, armenii-gregorienii, georgienii din jumătatea estică a Georgiei, titlul fiind apoi preluat și de sirienii monofiziți, iar mult mai târziu și de către uniții proveniți dintre vechii orientali: sirieni și chaldei.⁹

Drepturile și insigne arhieresti ale catholicosilor sunt egale cu acelea ale patriarhilor, doar din punct de vedere onorific și în diptice, ei urmează la rând, după patriarhi.

Ktesiphon, pe Tibrul, a servit ca reședință de iarnă a șahilor sasanizi, adică după anul 224, fiind construit pe malul opus al ruinelor orașului Seleucia. Aici și-a fixat centrul și Biserica Persiei, al cărei Episcop, apoi Mitropolit, în anul 420 a devenit Catholicos, iar în anul 424 s-a declarat Catholicos-Patriarh autocefal – *Iazeli*, adică Căpetenie.

În anul 637, orașul Ktesiphon a fost cucerit, prădat și distrus de către arabii musulmani ai Califului Omar (634-644), fără să se fi putut refăce. Dintre ruinele orașului Ktesiphon, se mai păstrează doar cele ale palatului „Tak-i-kesra”. Materialul de construcție rămas din ruinele orașului, a fost folosit în secolul IX, la construirea orașului Bagdad.

Catholicos, *Katholikos* καθολικός, plural. *καθολικοί*, ca ceva „substituit, în întregime, universal, general, vicar general, al Bisericii Antiohiei”, este un titlu conferit în secolul al IV-lea, Episcopului de Seleucia-Ktesiphon. După Constituțiile pseudo-niceene, Episcopul de Ktesiphon era

⁸ *Ibidem*. Vezi și Nicolae CORNEANU, *Patristica mirabilia*. Pagini din literatura primelor veacuri creștine, Ediția a II-a, revăzută, Polirom, Iași, 2001, p. 120-122: „Cazul special al Bisericii Antiohiei”.

⁹ Textul privitor la „catholicoși” l-am preluat din lucrarea noastră anterioară: *Pentarhia*, vol.II/1, 2009, p. 219-221: Ioan Marin MĂLINAȘ, *PENTARHIA-ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ*, vol. II/1, Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea,

Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα, Editura Presa Universitară, 2009, Cluj-Napoca, 421 p., incl. ilus. și hărți.

recunoscut ca fiind egal în rang, cu cei cinci patriarhi ai Pentarhiei. Numai datorită conflictelor dintre cele două imperii – Sasanid și Roman – relațiile bisericești dintre Ktesiphon și Antiohia, respectiv celelalte patru scaune ale Pentarhiei, nu se puteau desfășura așa după cum ar fi trebuit. Statul Sasanid n-ar fi acceptat ca un episcop din Imperiul Roman, mai târziu Romeu, să aibă putere de jurisdicție asupra creștinilor din Imperiul Sasanid. *Sinodul Bisericii Persiei, din anul 420, nu numai că l-a recunoscut, dar a și asimilat acest titlu de catholicos, pentru Episcopul de Ktesiphon, celui de Întâistătător – Iazeli. Din anul 424 ar fi fost amplificat cu cel de „patriarh”, adică Catholicos-Patriarh, recte Catholicos-Mitropolit. Explicația aceasta este însă o interpolare târzie a istoricilor și canoniștilor asirieni, deoarece titlul de patriarh a fost atestat abia la anul 451, la Sinodul Ecumenic de la Chalcedon. Însă, cu ocazia Sinodului din Beth – Lapat, din anul 484, când Biserica Persiei a acceptat învățătura lui Nestorie, abia atunci s-a adăugat titlului de catholicos și acela de „patriarh”.¹⁰*

Termenul de „Catholicos” nu are nici o legătură cu semnificația lui confesională actuală, de „catolic”, adică universal, general. Etimologia este aceeași, dar semnificația este alta: substituit general; exarh; vicar al Patriarhului Antiohiei în ținuturi îndepărtate; delegat al Patriarhului, acolo, unde acesta nu poate exersa jurisdicția în mod direct; „Episcopus in laterae” (episcop în sau, pentru’ depărtare, în ascuns, în secret, pus la adăpost, acoperit canonic etc.). În Biserica Persiei, termenul de „catholicos” (preluat ulterior și de georgieni, de armeni și de sirienii monofiziți, inclusiv ramura indiană a Sf. Toma) are înțelesul de „căpetenie generală” a Bisericii, indiferent de rangul pe care, ierarhul respectiv îl poartă: episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh. Titlul este specific Bisericii locale sau naționale, care au fost sub jurisdicția Patriarhiei Antiohiei (Persia, Georgia, Armenia, Sirienii monofiziți) și s-au aflat tot timpul ori au ajuns ulterior, din cauza oscilării granițelor Imperiului Romeu, în afara frontierelor acestuia. Acest titlu, de „catholicos” a mai fost conferit și Mitropolitului de Efes, dar din alte considerente, decât acelea menționate pentru Patriarhia Antiohiei. Drepturile și insigne arhieresti ale catholicosilor sunt egale cu acelea ale patriarhilor, doar din punct de vedere onorific și în diptice, ei urmează la rând, după patriarhi.¹¹

Din motive politice și administrative asemănătoare, întâistătătorii Bisericii din Armenia, Georgia și Siria au primit și ei titlul de „catholicos”, la care, ulterior a fost adăugat și cel de „patriarh”. Aceste titluri au fost preluate în secolele din urmă și de Biserica Unită cu Roma, din zonele respective.

¹⁰ Privind explicarea termenului de „Catholicos”, vezi: Katholikos aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie
Katholikos (griech. καθολικός, pl. καθολικοί, als Ganzes, allgemein, universal; latinisiert *cathōlicus*) ist ein kirchlicher Titel, der seit dem 4. Jahrhundert dem Bischof von Seleukia-Ktesiphon verliehen wurde. Die Funktion und Stellung ist der eines Generalvikars, der zu allen Amtsgeschäften ermächtigt ist.

Der Bischof von Seleukia-Ktesiphon war als Oberhaupt der Kirche im persischen Reich nach den pseudo-nicäischen Konstitutionen den fünf Patriarchen gleichgestellt. Da sich das Sassanidenreich mit Ostrom in einem permanenten Spannungszustand befand (siehe Spätantike und Römisch-Persische Kriege), waren der Kontakt zwischen der Kirche in Persien und der römischen Reichskirche behindert. Überdies war es gegenüber den staatlichen Stellen nicht möglich, dass ein Untertan des Kaisers Repräsentant der Christen war. Der Katholikos erhielt das Recht, untergeordnete Bischöfe aus eigenem Recht zu ernennen und von ihnen gewählt zu werden, blieb aber unter der Oberaufsicht des Patriarchen von Antiochia.

Nachdem auf der Synode von Beth-Lapat 483 die persische Kirche als Katholikatum des Ostens die Lehren des Nestorios für verbindlich erklärte, fügte der Katholikos des Ostens seinem Titel den Patriarchentitel hinzu.

Der syrisch-orthodoxe Patriarch von Antiochien ernannte in späterer Zeit einen Katholikos als Stellvertreter im Osten, der im Mittelalter in Takrit im Irak residierte. Davon leiten sich die Katholikate der Malankara Syrisch-Orthodoxen Kirche und der Malankara Orthodox-Syrischen Kirche (Indian Orthodox Church) her („Katholikos des Ostens“ bzw. „Katholikos von Indien“).

Aus vergleichbaren politischen Gründen erhielten im Mittelalter auch die Oberhäupter der Armenischen Apostolischen Kirche und der Georgischen Kirche den Katholikostitel. Die armenische Kirche kennt sowohl Patriarchen als auch Katholikos, Patriarchen stehen hier im Rang unter den Katholikoi.

Auch manche Oberhäupter der entsprechenden mit Rom unierten Kirchen führen den Titel Katholikos.

Literatur: Wilhelm de Vries: *Der christliche Osten in Geschichte und Gegenwart*. Augustinus-Verlag, Würzburg 1951.

Luat din: <http://de.wikipedia.org/wiki/Katholikos>

¹¹ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990, p. 338-339: „Catholicosii”. Compară cu PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Passim.

În apusul Europei sau în Biserica Latină, noțiunea de Patriarh a evoluat în mod diferit față de Orient și în raport cu Episcopul Romei Vechi, ca și „Patriarcha maior”, iar patriarhii latini „titulari”, apăreau ca patriarhi de rangul al doilea sau „Patriarcha minor”, evoluție similară Orientului, unde *patriarhii autocefali* sunt de „rangul al doilea”, iar cei din cadrul Pentarhiei, de *rangul întâi*. În Biserica Latină mai putem vorbi de „Primas”, de „Patriarcha minor” sau de „Patriarhi titulari”.

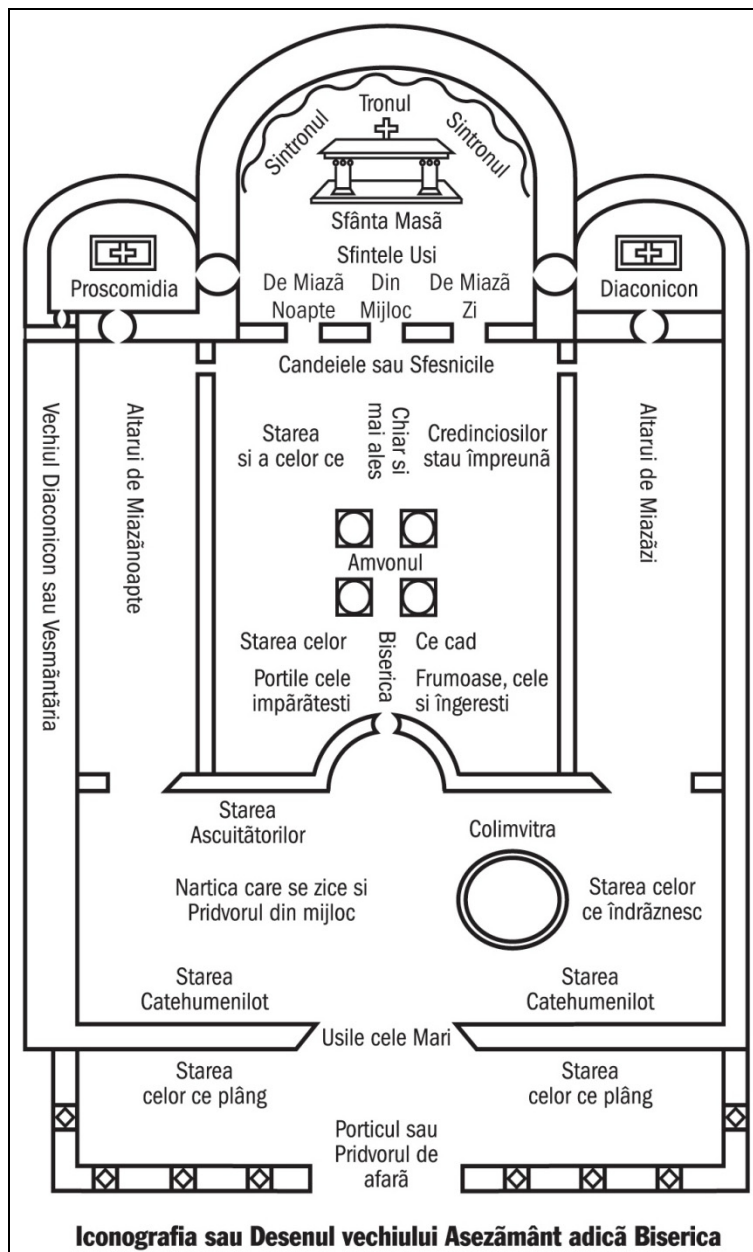
Triarhia, așa cum ar fi fost ea înțeleasă de Biserica Latină, nu era împotriva creării de noi *patriarhate titulare și rezidențiale*, în apus, cum a fost cazul la Aquileia, în anul 558; la Grado, din anul 606 sau 607; la Lyon, din anul 585; în Orient, la Ierusalim, în anul 1099; la Antiohia, în anul 1099; la Constantinopol, în anul 1204; patriarhii maroniți, din anul 1182, respectiv 1215; la Alexandria, doar titular, în anul 1209; ca să nu mai amintim de patriarhii uniți, din „secolele uniației”, de mai târziu. Toți acești patriarhi nu aveau puterea, rangul și ordinea în diptice, pe care o dețineau cei de la Roma Veche, Alexandria și Antiohia, în „teoria Triarhiei”, ante 325 și ulterior acestui an. Cu timpul Patriarhul Romei Vechi i-a ignorat și pe confrății Triarhiei, sistemul evoluând într-o „monarhie petrină”.¹²

Profesorul Evsevie POPOVICIŢU de la Cernăuți¹³ susținea prin anul 1900 că: „Titlul Patriarh era la început numai onorific și se da episcopilor celor mai venerabili. Originea acestui titlu este chiar anterioară creștinismului, deoarece deja strămoșii poporului israelit se numiau grecește *Patriarhi*, adică părinții dintâi sau primitivi ai lui Israil; și când Iudeii erau risipiți mai târziu în imperiul Roman, superiorii din provincii ai neamului lor se numeau *Patriarhi*. Între creștini, Montaniștii fură cei dintâi, cari numiră pe episcopii lor de frunte *Patriarh*, pe când în întreaga Biserică catolică încă în véc. 4 se intitula așa fiecare episcop mai venerabil, chiar dacă nu era episcopul unui oraș mai principal și pe când în occident încă mult după aceasta se nimiau așa câte o dată mitropoliții simpli. În orient în véc. 5 *patriarh* și *exarh* era una și aceeași, până ce în fine se deosebiră cu totul și titlul *Patriarh* fu rezervat numai celor cinci *exarhi*, cei dintâi după rang. Cu toate acestea episcopul din Roma și cel din Alexandria purtară și mai departe de predilecție titlul de arhiepiscop, sau titlul episcopal simplu, ce era obicinuit în localitate de *πάππας*, adică părinte; așa cel din Alexandria purta titlul de *πάππας* ca și cel din Roma.”¹⁴

¹² Nu se știe până când au purtat Arhiepiscopul de Lyon titlul de „Episcopus Patriarcha” (din 585), probabil până în preajma exilului avignonenez al papilor (1309-1370), pentru că în secolul al XIII-lea a găzduit două concilii: Lyon I, 1245 și Lyon II, 1274. În plus, patriarhii de Lyon au mai oferit papilor de multe ori și refugiu, nu numai posibilitatea ținerii a două concilii. Vezi: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 398.

¹³ Evsevie POPOVICIŢU, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, Tipografia Cărilor bisericești, București, vol. I, 1-1054, 1900, p. 430-433, mai ales p. 431.

¹⁴ Evsevie POPOVICIŢU, Op. cit., p. 431.

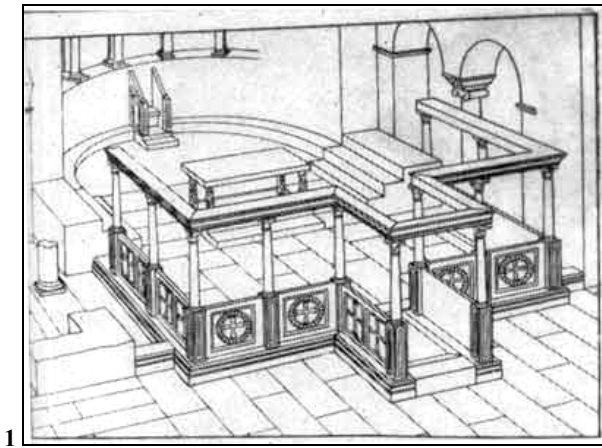

În *Pidalion*, 1844, ediția 2004, p. 772, acest plan al Bisericii ar reprezenta „icoana antimisului”: „Forma Antimisului, Jertfelnic [Altar] Dumnezeiesc și Sfințit, spre a se săvârși pe el nesângeroasele ierurgii (adică Sfințitele lucrări)”.¹⁵ Acest lucru înseamnă că modelul actual de antimis, cu motivul „Punerii în Mormânt al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos”, fie că (1) este mai nou, sau că (2) a existat paralel cu versiunea „icoanei Bisericii” de pe antimis ori, că (3) nu era o rânduială fixă și unică, privind modul de reprezentare a conținutului de pe această piesă liturgică. A treia explicație mi se pare mai aproape de adevăr, mai ales dacă analizăm și reprezentările de pe vechile exemplare de antimis, din întreaga Ortodoxie, păstrate ca prin minune.

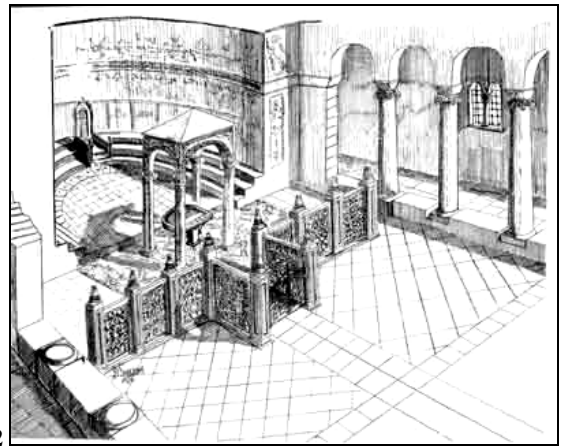
Grafic prelucrat de Maria Hochmeister, Viena.

¹⁵ *PIDALION* (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Soborniceștii și Apostoleștii Biserici a Ortodocșilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din grecește în românește de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 †1846, subl. și n.n.). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înaltului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n. n.), cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Meletie (1844-1848, n. n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfințelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (ulterior arhiereu titular de Edesa, 1862-1884, n. n.) în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p. Vezi reeditarea lui în anul 2004:

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, *PIDALION* (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p.

1

2

1. Altar cu tron și sintronon în absidă: Altar partition of the antique Basilica on the island of Tassos. Renovated by A. Orlandos. Justiniana Prima.

2. Graphic reconstruction of the altar of the Early-Christian three-deck basilica on the Tsarevets hill in Veliko Tarnovo dating back to early 6th century. Renovated by N. Angelov.

Strana arhierească a apărut în naos după evoluția deplină a iconostasului, adică de prin secolul al IX-lea, când „tronul” și „sintronul” din absida altarului nu mai erau vizibile din naos, rămânând doar pentru funcția lor liturgică.

Η Αυτού Θειοτάτη Παναγιότης ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ο Α' είναι ο 270ός Προκαθήμενος του Θρόνου του Αποστόλου Ανδρέα, πρώτος μεταξύ ίσων (primus inter pares) μεταξύ των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Bartholomaeus I.

Archiepiscopus Constantinopolitanus, Novae Romae et Patriarcha Oecumenicus Ecclesiae Orthodoxae –

Tronul Ecumenic al Constantinopolului – Cathedra – Καθῆσθαι, θρόνος – Τρον,

datând din epoca imperială bizantină, adică înainte de anul 1453.

Sanctitatea Sa Bartolomeu I Arhiepiscopul Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic,

al 270-lea urmaș al Sf. Apostol Andrei cel Întâi chemat:

Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe din Constantinopol.

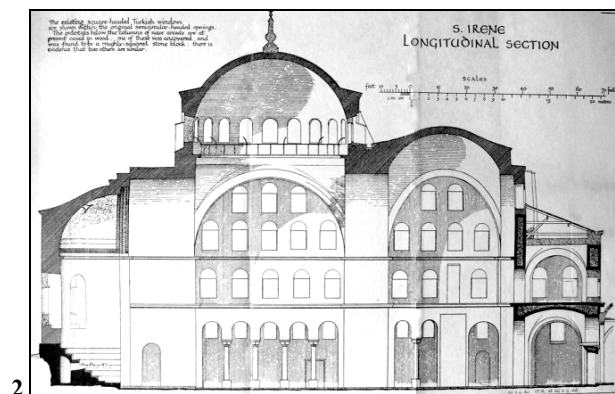
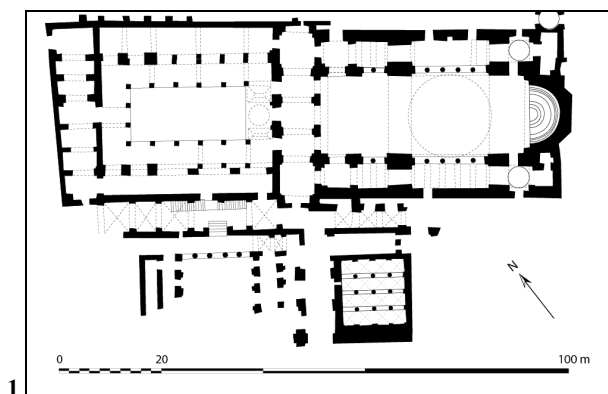
(*Vezi lucrarea noastră: „Pentarhia”, vol. II/1, p. 2).*

Catedralele Patriarhale din Constantinopol

1. O biserică subterană, pivniță sau catacombă în Byzantion, „Argyroupolis” (Findikli), între anii 38 – 144;
2. „Biserica celor șapte copii” și a Sf. Eleazar, în Elaion (Salipazar), între anii 148 – 166;
3. O biserică în Sykais (Galata), până în anul 272;
4. Biserica Sf. Irina, pre și Constantiniană (planul mai mic din fig. 1, jos, construită de Constantin I cel Mare), d. 324 – 398.

Actuala Biserică Justiniană Sf. Irina, reconstruită după distrugerea ei, în timpul Răscoalei Nika, din anul 532, fig. 2, a suportat diverse modificări și adăugiri, în forma finală, încheindu-se în anul 775 (planul mai mare din fig. 1, mai jos). Biserica Sf. Irina, din Constantinopol, păstrează încă urmele artei murale iconoclaste (730-787).

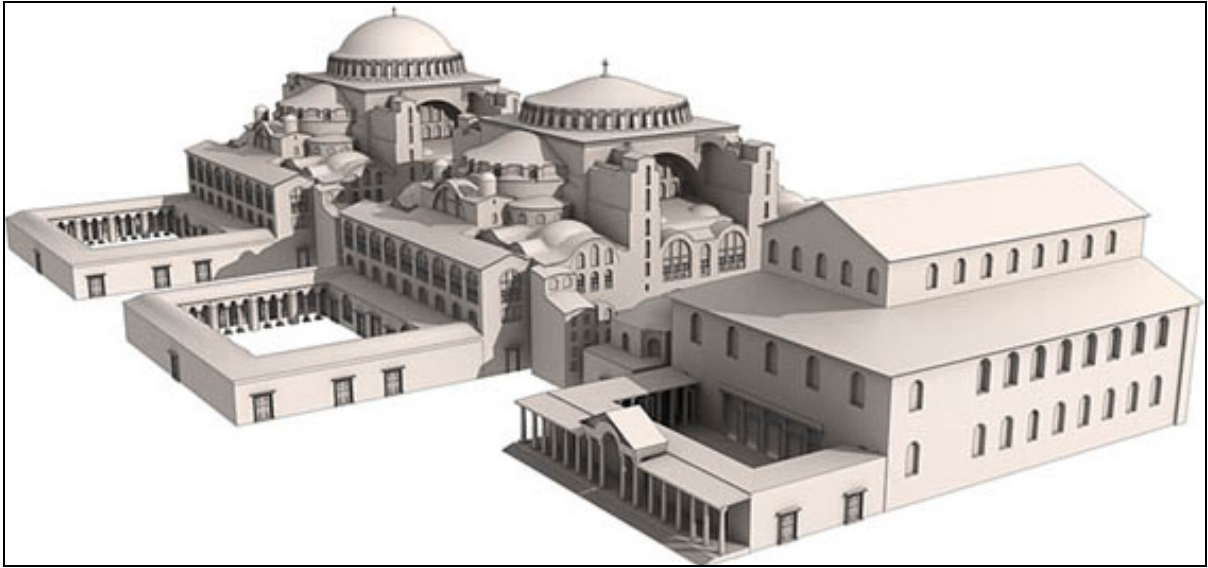

1. Constantinopol, Sf. Irina, planul (mai mic al) bisericii vechi, alui Constantin (324-398), alături de care se află planul (mai mare, al) bisericii actuale, reconstruită de Justinian I cel Mare, după anul 532.
2. Constantinopol, Sf. Irina, secțiune longitudinală a bisericii actuale.

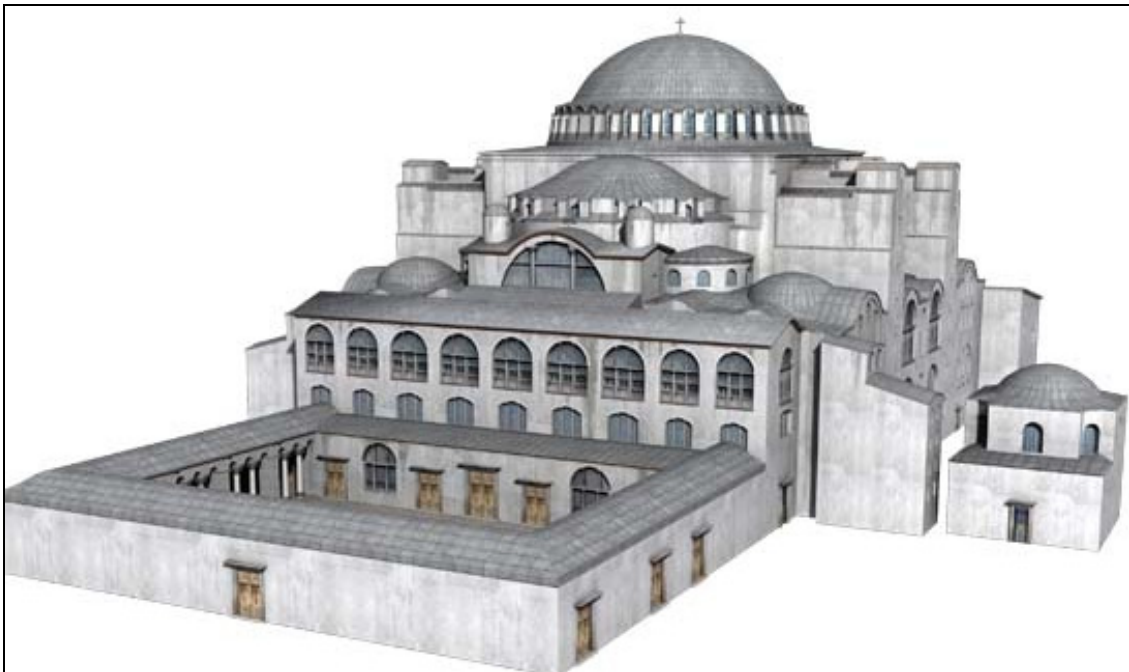

1. Biserica Sfânta Irina, Constantinopol, animație electronică și încercare de reconstruire în stadiul de până la anul 1200.
2. Biserica Sfânta Irina, astăzi, vedere din sud-est.

5. Sfânta Sophia Constantiniană – 325-398, Teodosiană 398–415, pre Justiniană (415-532), Justiniană (415 – 537-557) și post Justiniană (557-1453).¹⁶ ↓

Constantinopol, *Sfânta Sophia* – Sfânta Înțelepciune, încercare de reconstituire prin animație electronică, în forma în care ar fi arătat în jurul anului 1200, cu versiunile anterioare, de la dreapta, spre stânga: 1. Basilica Teodosiană, din anul 415; 2. Basilica lui Justinian, din anul 537, cu cupola „plată”, care s-a prăbușit în anul 557; și 3. clădirea actuală, cu cupola semi rotundă, construită după anul 557. ↓

Sfânta Sophia post Justiniană, 557 – 1204;

Constantinopol, Sfânta Sophia, încercare de reconstituire prin animație electronică, în forma în care ar fi arătat pe la anul 1200, înainte de profanarea ei de către „creștinii” latini, în anul 1204.

Sancta vel potius Hagia Sophia (i. e. sancta sapientia) ecclesia in Constantinopoli est dedicata a Constantino primo eius nominis imperatore. Igne autem et terrae motu debilitata Hagia Sophia a Iustiniano primo relecta est. Sedes erat patriarchae Constantinopolitani Ecclesiae Orthodoxae capitis. Ante aram huius templi multi imperatores Imperii Byzantini diademat coronati sunt. Anno 1453 Constantinopoli ab Ottomanis expugnata Hagia Sophia in mescitam et post Bellum Primum Mundiale a Kemal Atatürk praeside Turciae in museum conversa est.

¹⁶ Luat după: <http://www.byzantium1200.com/hagia.html>

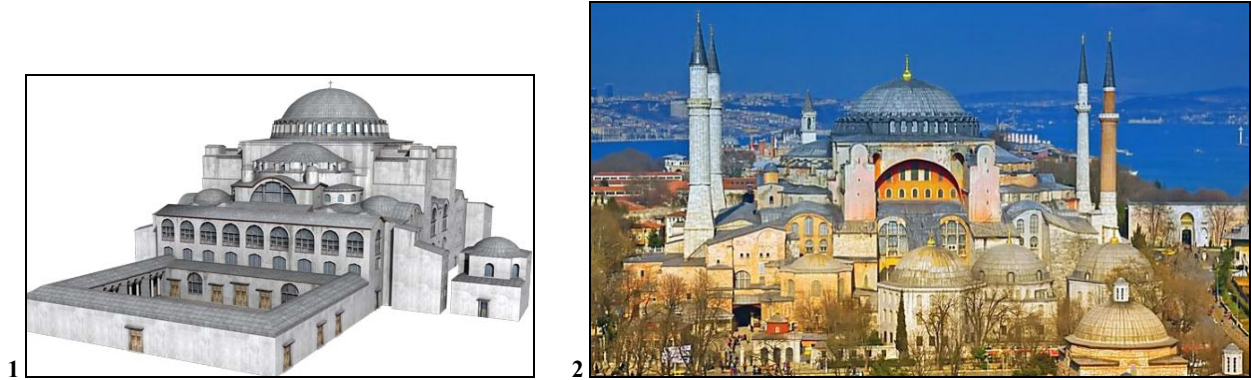
1. Icoana Maicii Domnului din Vlaherne, Θεοτόκος των Βλαχερνών / Θεοτόκος η Βλαχερνίτισσα / Παναγία η Βλαχερνίτισσα, Vlahernitisa, din sec. VII, pe motivul Hodighitria, Protectoarea oraşului Constantinopol. Pictură „encausto” pe lemn, folosind ceara ca liant: „peinture à la cire” sau „Encaustic painting”.
2. Constantinopol, Sfânta Sophia, Cristelniţa –Colimvitra - masivă din marmură.

**6. Sfânta Sophia, din Niceea (Iznik), 1204 – 1261,
perioada exilului de la Niceea**

- Niceea – Iznik, Bitinia, Biserica Sfânta Sophia, ruine, (1) nava centrală şi absida altarului, unde se mai văd încă urmele prezbiteriului şi al sintronului. 2. Niceea - Iznik, „Moscheia” Sf. Sophia – actualmente - pusă de turci „sub acoperiş”, ca „muzeu turcesc”.

7. Sfânta Sophia post Justiniană, Constantinopol, (1) 1261 – 1453, mai 29 și (2) astăzi;

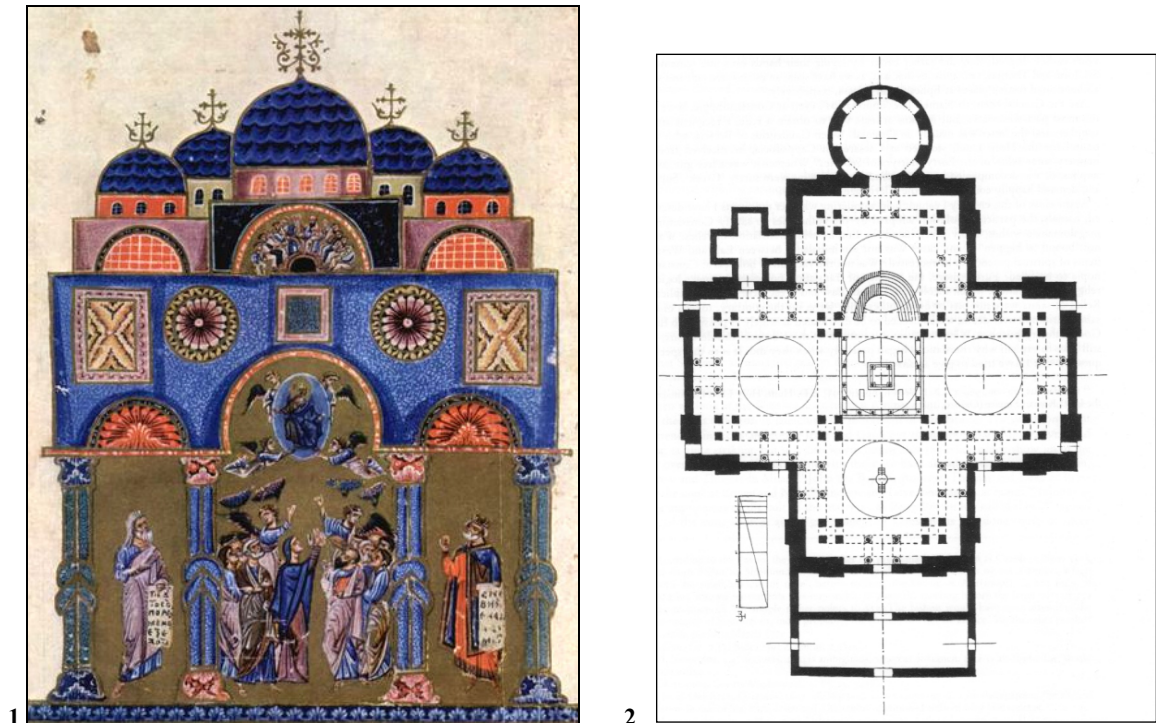

Constantinopol, Sfânta Sophia, Ναός τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, Ἁγία Σοφία, Aghia Sophia, Sancta Sophia, Aya Sofya, Собор Святой Софии — Премудрости Божией, a fost construită de Sf. Împ. Constantin I cel Mare, în anul 325. A fost resfințită în anul 360. În anul 404 a fost distrusă de un incendiu, fiind reconstruită în anul 415, de către împăratul Teodosie II. În timpul Răscoalei Nika, din anul 532 a fost din nou incendiată, fiind reconstruită în anul 537. La intrarea în Biserică, cu ocazia târnosirii acesteia, în anul 537, Justinian I cel Mare ar fi strigat: Νενίκηκά σε Σολομών / Solomon, te-am depășit!. Biserica este de formă aproape pătrată, cu dimensiuni de 70 x 71, 70 m, cupola având un diametru de 31m și o înălțime de 54 m. Clădirea are 40 de ferestre, iar la intrare are un atrium, un exonartex și un nartex, dar de proporții mici. Interiorul e împărțit într-o navă centrală, mai mare, și alte două laterale mai mici, peste care se ridică galeriile – cafasurile - în două etaje. Iconostasul avea o lățime de 15 m.

În anul 557, cupola s-a prăbușit, fiind construită cea actuală, care rezistă deja, de aproape un mileniu și jumătate.

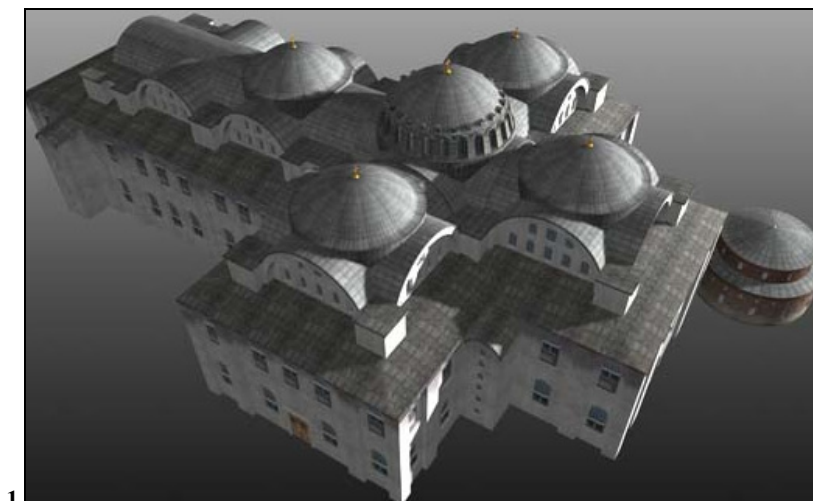
După anul 1453

1. Prima Catedrală Patriarhală: Biserica Sfinților Apostoli, 6 ianuarie 1454-1456;

1. Constantinopol, Biserica Sfinții Apostoli - Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι - a doua ca mărime și importanță, după Sf. Sophia, necropola imperială. Miniatură din „Homiliarul Marian” al monahului Iacob de Kokkinobaphos, sec. XII, din Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS gr. 1208, fol. 3v. O imagine de miniatură aproape identică a acestei Biserici se află și în Codexul de la Vatican, din anul 1162. Domul San Marco din Veneția este o copie fidelă a arhitecturii Bisericii Sfinților Apostoli, din Constantinopol.

2. Planul aproximativ al Bisericii Sfinților Apostoli.

1

2

1. Biserica Sfinții Apostoli, din Constantinopol, încercare de reconstituire prin animație de calculator¹⁷

2. Constantinopol, chivot, relievarsau cățuie, după modelul Bisericii Sfinților Apostoli, din argint aurit, sec. XI-XII, azi în Muzeul Domului San Marco, din Veneția, vedere din față, identificat în mod greșit ca „cădelniță” sau „cățuie”. Vedere din față, cu cele două uși, bine distincte.

„Incense burner of silver and gold in the shape of a church, perhaps that of the Holy Apostles in Constantinople, with the allegoric figures of Valour and Wisdom in relief. 12th century. (Venice, Treasury of S. Marco)”¹⁸

2. A doua Catedrală Patriarhală: Biserica Pammakaristos, 1455-1587;

1

2

1. Biserica Pammakaristos din Constantinopol, din anul 1587 „Fethiye Camii”, astăzi moscheie în paragină.

2. Constantinopol, chivot, relievar, dar nu cățuie, machetă după modelul Bisericii Sfinților Apostoli, din argint aurit, sec. XI-XII, azi în Muzeul Domului San Marco, din Veneția, vedere din spate, absida altarului având și ea o ușă.

¹⁷ Luat după: <http://www.byzantium1200.com/apostles.html>

¹⁸ Luat din: **THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ**, [Editor] Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate Geneva, Elveția, printed in Grece by E. Tzaferis S. A., Athen, 1989, 374 p., incl. 463 il. Album de lux, p. 152, fig. 169.

3. A treia Catedrală Patriarhală a fost Vlah Saray, 1587 – 1597;

Biserica Fecioara Paramythia – Vlah Saray: fig. 1- interior și 2 fațada dinspre stradă, vest, în stare de ruină

4. A patra Catedrală Patriarhală a fost Biserica Sf. Demetrios tou Kanavi, Xiloporta, 1597 – 1600, iar sediul a rămas în Vlah Saray;

1

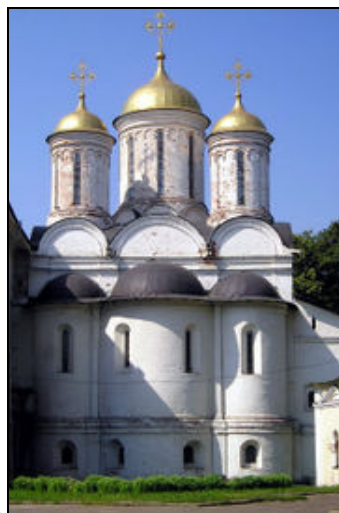
2

1. Biserica Sf. Dimitrios tou Kanavi, Xiloportas;
2. Actuala reședință a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol (1600 – 2009), cu catedrala Sf. Gheorghe și palatul rezidențial

5. A cincea Catedrală Patriarhală este Biserica Sf. Gheorghe, din 1599/1600, până în prezent: Καθεδρικός ναός του Αγίου Γεωργίου.

1

2

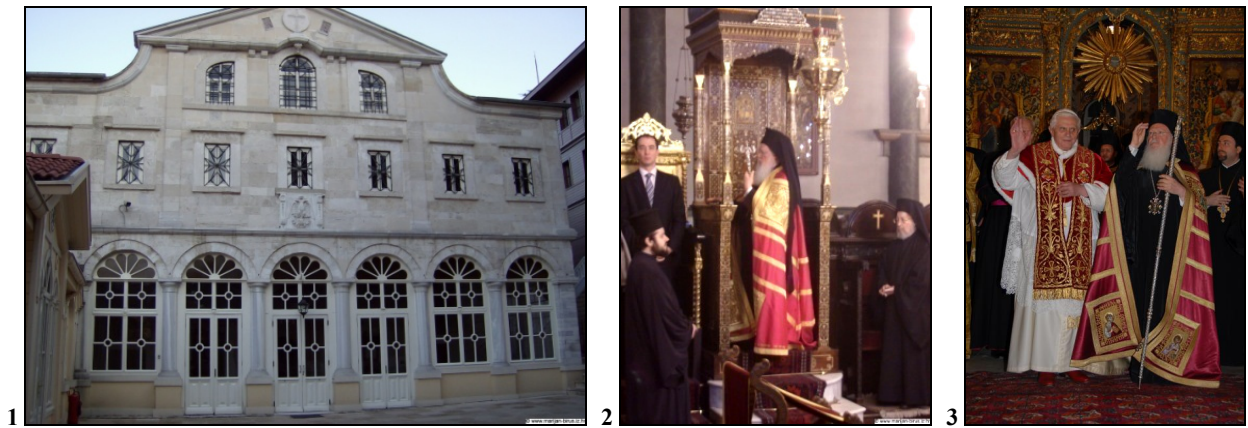
1. Constantinopol, Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe, vedere dinspre absidă, pe partea de est-sud (trei abside).

2. Biserică ortodoxă rusească, cu trei abside, cinci cupole („turnuri”) și „criptă”, adică o altă biserică la subsol. Absida din mijloc este destinată Sfântului Altar, cea din dreapta Proskomidiei și aceea din stânga adăpostește Diaconiconul sau Veșmântarul. Planul arhitectonic al bisericilor din România, este occidentalizat, adică latinizat, având doar o singură absidă spre răsărit. Catedrala Patriarhală din Constantinopol, Biserica Rusă și toate bisericile din Orientul Apropiat și din Egipt păstrează cu sfințenie acest detaliu arhitectonic și liturgic.

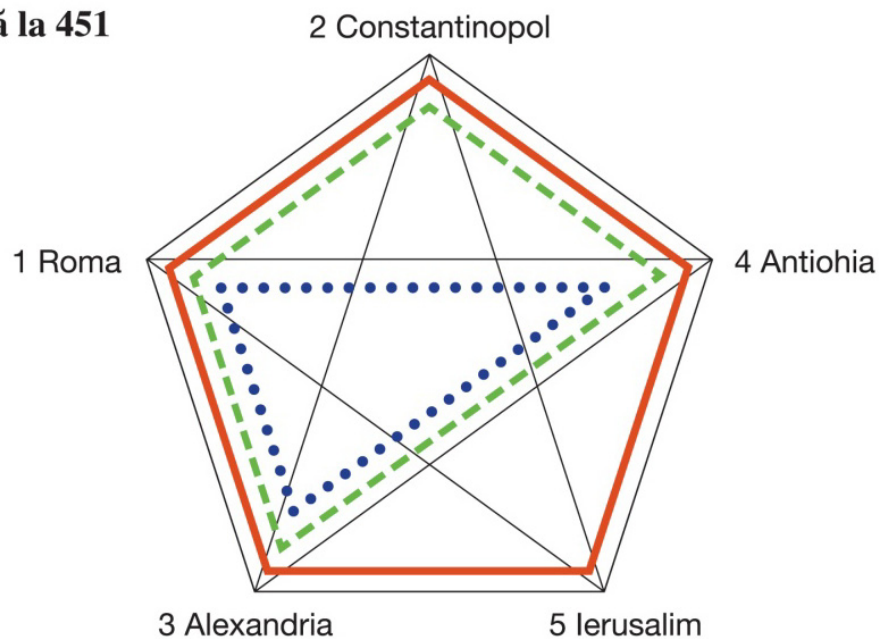
© www.marian-birus.iz.hr

Tronul Ecumenic, datând din epoca bizantină, din naosul Catedralei Patriarhale Sf. Gheorghe, din Constantinopol Noua Romă, cu patru trepte, cel de la Roma Veche având cinci trepte.

1. Fațada Catedralei Sf. Gheorghe din Constantinopol, având forma iconostasului.
2. Sanctitatea Sa Bartolomaos I al Constantinopolului Noua Romă.
3. Sfântul Părinte Papa Benedict XVI și Sanctitatea Sa Bartholomaos I, în fața iconostasului Catedralei Sf. Gheorghe din Constantinopol, 30 noiembrie 2006, binecuvântând împreună multimea credincioșilor.

Evolutia Pentarhiei de la 325 până la 451

- I, înainte de anul 325, până în anul 381;
- II, de la 381, până la 451;
- III, de la 451, până la 1054;

Evolutia Pentarhiei, până la Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, 451.

Grafic prelucrat de Maria Hochmeister, Viena.

Preambuluri

Tron și coroană

Thronus et corona / θρόνος καὶ κορώνα
(κίδαρις – διάδημα – μίτρα - τιάρα - πέταλον)

Tronul a fost și este un simbol al puterii și autorității, un simbol regal și divin, al zeilor din antichitate. Tronul a fost și este utilizat pentru toate ceremoniile de ungere, de încoronare și de întronizare a împăraților, regilor, principilor și a tuturor monarhilor. Așa s-a creat și legătura indestructibilă, dintre tron, coroană și puterea monarhică. După mărturia lui Homer, în tradiția grecilor antici existau două tronuri: unul în palatul regal și al doilea în templu, pentru zei, care sedeau pe el în chip nevăzut pentru ochiul omului. Așa este cazul cu tronul lui Apollo din Amiclăe.

Romanii aveau și ei două tronuri: unul pentru împărat și al doilea pentru zeița Roma, a cărei statuie, cu motivul tronând, a devenit centrul ceremoniilor lor religioase. La Hitiți, care, în sec. III î.d.Hr. au migrat din sud estul Europei, spre podișul Anatoliei, tronul însuși era simbolul zeilor. Motivele tronului au fost preluate și de Biserică, dar cu o altă încărcătură semantică. Și în cadrul Bisericii au fost rezervate două tronuri: unul în biserică, pentru funcțiunea liturgică, al doilea fiind cel din „sala tronului”, pentru funcțiunea canonică, învățătoarească, de jurisdicție și disciplinară: sinoade, judecăți, dispense etc. Mult mai evident se poate constata acest lucru în cazul patriarhilor și mitropoliților, pentru că aveau și episcopi sufragani.

Dar motivul „tronului” poate fi regăsit și în familiile obișnuite ale creștinilor, unde, după modelul antic greco-roman, îmbogățit cu conținutul Creștin, masa de bucate avea întodeauna un scaun și un tacâm în plus, peste numărul real al membrilor acesteia, loc rezervat „oaspetelui necunoscut” sau „neanunțat”, care-L simboliza pe Dumnezeu.

Biblia sau Sfânta Scriptură ne oferă și ea mărturii suficiente, privitoare la tron. Chiar Dumnezeu este prezentat, ca „stând pe un tron”, în consecință regii David și Solomon, după care și toți monarhii creștini, ca reprezentanți ai Lui pe pământ foloseau tronul ca simbol al puterii și autorității lumești: „episcopi din afara Bisericii”. Privitor la regele David, amintim doar un citat din Biblie: ¹⁹

„10. ...să ia regatul de la casa lui Saul și să ridice tronul lui David peste Israel și peste Iuda, de la Dan până la Beer-Șeba”. (2 Regi, 3, 10)” Privitor la regele Solomon, Sfânta Scriptură menționează:

„18. Și a mai făcut regele un tron mare de os de fildeș, ferecându-l cu aur curat. 19. Tronul avea șase trepte, iar vârful spetezei tronului era rotund; și avea de o parte și de alta a locului de ședere rezemători, pe care stăteau doi lei. 20. Și mai erau încă doisprezece lei care stăteau de o parte și de alta a tronului, pe cele șase trepte. Asemenea tron nu mai era în nici un regat. 21. Toate vasele de băut ale regelui Solomon erau de aur; lighenele lui tot de aur și toate vasele din casa Pădurea Libanului erau de aur curat; de argint nu era nimic făcut; argintul nu valora în zilele lui Solomon, (3 Regi, 10, 18-21).”

Nu numai în Vechiul Testament, dar și în Noul Testament, motivul tronului apare foarte frecvent, ca simbol al Slavei, dreptății și puterii Lui Dumnezeu:

„28. Iar Iisus le-a zis: Adevărat zic vouă că voi cei ce Mi-ați urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va ședea pe tronul slavei Sale, veți ședea și voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel. (Matei, 19, 28)”. Mai vezi și *Apocalipsa*, 4, 1-10.

În Biserică, după anul 313, tronul - Cathedra - a cunoscut o evoluție specială, la toate nivelele, de la stranele din biserică, rezervate credincioșilor bătrâni sau bolnavi, la cele ale ctitorilor și

¹⁹ Noțiunea de „tron” apare în Biblie ca: semn de mărire; urmaș la tron; legea și regele; tron de judecată; tron al slavei; tronul lui David și al lui Solomon; Cerul este tronul Lui Dumnezeu (Is. 66, 1); tronul Domnului; tron al priceperii; cele 12 tronuri; tronul harului; lipsire de tron sau tronul necinstei;

arhierilor, cu „prezbiteriul” și sintronul din absida altarului, până la scaunul arhieresc din nava bisericii sau ordinea șederii în sinod etc. În plus, tronul a devenit chiar simbolul unei Biserici locale: Tronul Alexandriei (adică Biserica de tradiție alexandrină), Tronul Antiohiei (Biserica de tradiție antiohiană: siro-aramaică și greco-arabă), Tronul Romei Vechi (Biserica Latină) etc.²⁰

1. Tronul din fildeș al lui Ivan IV cel Groaznic (1543-1584). Tronul provine din Constantinopol, de la împărăteasa Zoie, fiica lui Constantin al VIII-lea (1025-1028) și bunica lui Vladimir Wsewolodowitsch Monomahul, Mare Cneaz de Kiev (1113-1125).

2. Tron imperial otoman: Constantinopol, Topkapı Sarayı, I. Ahmet'in Tahtı – tronul otoman al Sultanului Ahmet I (1603-1617), cu baldachin deasupra și trei trepte, model de inspirație bizantină, imperială și patriarhală.

3. Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Tronul Ecumenic al Constantinopolului - καθήσθαι.

*

Coroana, cununa de lauri, diadema, mitra, tiara/corona, infula, κορώνα, „κορώνα ἢ γράμματα”, Διάδημα, μίτρα, στεφανος, este simbolul demnității și puterii regale și a victoriei, vezi 2 Paralipomena (Cronici, Scrieri), 23, 11: „Și l-a adus în față pe fiul regelui și i-a pus coroană regală și însemnul; Iehoiada și fiii săi l-au proclamat rege și l-au uns și au strigat: ‘Trăiască regele!’ ”. Coroana mai este și simbolul cinstei și distincției: „Femeia virtuoasă este o cunună pentru bărbatul ei, iar femeia fără cinste este un cariu în oasele lui.” (Proverbele lui Solomon, 12, 4). În Vechiul Testament este utilizat termenul de „cunună” ca sinonim, pentru acela de podoabă, decor, ornament, vezi Sfintele odoare din Cortul mărturie: chivotul, heruvimii, masa, sfeșnicul de aur, altarul tămâierii etc. (2 Moise, 37, 2-27, Ieșirea-Exodul).

Apostolul Neamurilor vorbește de „bucurie și cunună” (Filipeni, 4, 1) sau de „cununa laudei” (1 Tesaloniceni 2, 19). Dar, în Noul Testament este folosit și termenul de στεφανος, pe care editorii îl traduc cu „coroană” având mai mult o încărcătură semantică de „victorie”, „izbândă”, decât aceea „regală” (Apocalipsă 4, 4. 10; 6, 2; 14, 14). Creștinilor perseverenți în credința neștrămutată în Iisus Hristos le este rezervată „cununa dreptății”, „cununa vieții”, „cununa slavei”, „cununa nemuririi”, comparativ cu „cununa deșertăciunii”, din cadrul competițiilor sportive ale antichității greco-romane: 1 Cor. 9, 25; 2 Tim. 4, 8; Iac. 1, 12; 1 Petru 5, 4; Apoc. 2, 10; 3, 11. Încoronarea mirilor constituie și materia la Sf. Taină a Nunții: „Se cunună robul lui Dumnezeu N, cu roaba lui Dumnezeu N, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin.”, încheind cu textul

²⁰ Exemple de tronuri – Cathedra - avem la Pentarhie: tronul Romei Vechi; tronul Constantinopolului; tronul Alexandriei; tronul Antiohiei; tronul scaunului Ierusalimului, stranele arhieresti; tronul bazileilor romei; tronul voievozilor români; tronul lui Ivan cel Groaznic; tronul împăraților romani; tronul lui Solomon; tronul lui Apollo din Amiclăe; „St. Edwards thron”, din Westminster, Londra; tronul lui Carol I cel Mare din Aachen; tronul lui Wilhelm II, din Palatul Posen/Poznan; tronul danez, din fildeș, din Palatul Rosenborg, Copenhaga-1640; tronul Păunilor, al Mogulilor din India, capturat de perși și adus în Persia, unde a devenit tronul șahilor; tronul crizantemei al Tenos-ului japonez; tronul balaurului al împăraților Chinei; tronul Phoenix al regelui coreeni, tronul leului al lui Dalai Lama, din Tibet; tronurile monarhilor actuali și trecuți, din întreaga lume etc.

„Doamne, Dumnezeuul nostru, cu mărire și cu cinste încununază-i pe dânșii”; după care urmează prohimenul pentru Apostol: „Pus-ai pe capetele lor cununi de pietre scumpe”.²¹ Ritualul ungerii și încoronării împăratului (a regilor și domnitorilor) poate fi și acesta menționat în acest context.²²

Un alt termen grecesc pentru noțiunea de coroană este *Διάδημα*, semnificând coroana monarhilor orientali, din antichitate: Apoc. 12, 3; 13, 1; 19, 12.

Coroana a început să fie purtată în Orient, în vechiul Egipt, în Grecia etc., însă în forma unei cununi sau fruntar, pe frunte. Împărații persani au fost primii, care au purtat coroana acoperită sau completă, adică tiara. Coroana acoperită a fost ulterior preluată și de împărații bizantini sau romei, iar mai târziu de patriarhii Romei Vechi, iar din anul 431 și de către cei ai Alexandriei. Astfel a evoluat din coroana romeilor și *μίτρα* arhierescă a celorlalți patriarhi, iar mai târziu, în mileniul al doilea creștin, dreptul de-a purta mitra a fost extins și la mitropoliți și episcopi.

Mitra, *μίτρα* arhierescă este pusă în legătură cu cununa sau CHIDARIUL - *κίδαρις*, pe care-l purtau marii preoți sau arhierii Legii Vechi, în timpul serviciilor religioase din Templul din Ierusalim: Ieșire 28, 4, 36; 39, 27. Părerile liturgiștilor, privitoare la evoluția mitrei în vestimentația episcopilor sunt împărțite, și, pe alocuri în contradicție. Existența mitrei arhieresti poate fi dovedită documentar încă din secolul IV, la Roma Veche și la Alexandria, dar generalizarea ei s-a făcut foarte lent, în decursul secolelor care au urmat.²³ Se pare că Patriarhul Ecumenic, care purta deja mitră în secolul al XV-lea, în calitatea sa de Etnarh, după căderea Constantinopolului, în anul 1453, în secolele următoare a extins acest drept și arhiepiscopilor, apoi mitropoliților, iar de prin secolul al XVIII-lea, tuturor arhierilor. Înainte de anul 1453, dreptul de-a purta mitra ținea de prerogativele imperiale, bazileul decidând care, unde și când patriarhul sau alt ariereu pot purta mitra, ca element evoluat în Biserică, din costumul de curte și coroana împăratului. Manualul de liturgică de la Cernăuți, din anul 1929, identifică mitra încă din secolul apostolic și post apostolic. Se susține astfel că Sf. Apostol și Evanghelist Ioan – potrivit mărturiei date de Policrat al Efesului – ar fi purtat pe cap o cunună *πέταλον* – „petalion”. Sf. Epifanie ar fi susținut același lucru și privitor la Sf. Iacob Fratele Domnului:

„13. Mitra, *μίτρα*, *κίδαρις*, *τιάρα*, infula, e icoana cununei sau a chidarului, pe care îl purtau mai marii preoților la serviciul dumnezeesc al testamentului vechiu și după exemplul căroră, după episcopul Policrat din Efes, apostolul Ioan să fi purtat pe cap cunună (*πέταλον*).¹ Aceeași mărturisește sf. Epifanie și de Iacov, fratele Domnului și primul episcop al Ierusalimului.² Ca acoperământ de cap propriu liturgic în forma coroanei împăraților greco-romani mitra apare de abia pe la secolul X. La început o purta pe cât se pare numai patriarhul din Alexandria, apoi și ceilalți patriarhi, până ce în urmă, dela secolul 18, au început a o purta toți episcopii.”²⁴ Autorii manualului de liturgică, de la Cernăuți justifică această teză, pe baza informației date de Eusebiu al Cezareei, în Hist. Eccl., III, XXXI, 2-3: „... în al doilea rând Ioan, cel care se culcase pe pieptul Mântuitorului, care a fost preot și a purtat petalon”¹²⁶, care a fost martor și didascăl, se odihnește la Efes.” Acest fragment este un citat reprodus de Eusebiu, din scrisoare lui Policrat al Efesului, către Victor al Romei (189-199), în care se precizează locul unde a murit Apostolul Ioan. Scrisoarea oferă amănunte și cu privire la Apostolul Filip și la fetele acestuia.²⁵ Sursele bisericești primare – în

²¹ Vezi rânduiala Nunții, din Molitfelnic.

²² Pentru ritualul ungerii, încoronării și întronizării împăraților bizantini, folosit și la încoronarea domnilor români și a regilor României, vezi: Archim. Genadie ENACËNU, Încoronarea Imperatorilor Bizantini (Dupre Codin Curopalatul capit. XVII, De officiis), în rev. BOR (Biserica Ortodoxă Română), an V, 1880-1881, nr. 7, București, p. 472-480. Studiul este urmat de „Ceremonia încoronării” Regelui Carol I al României, din data de 10 mai 1881 (p. 481-494) și de „Rânduiala și Tedeumul urmate la încoronare” (494-504).

R.-J. LILIE, *Krönung*, în *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst*..., Band V, Kreuz – Maltechnik, 1995, Stuttgart, col. 439-454.

²³ Vezi p. 596-597, din lucrarea: Profesor Evsevie POPOVICIŢU, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, vol. I-II, București, Tipografia Cărilor bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559 p.

Acest curs universitar a fost tradus din nou și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU singur, sub titlul Istoria bisericească universală și statistica bisericească, în patru volume, București, 1925-1928. Ediția întâia, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sârbă, la Carloviț, 1912, precum și în limba bulgară.

²⁴ LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Cursuri universitare, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Cernăuți, 1929, p. 262 și 450.

²⁵ Vezi p. 133, din *Istoria Bisericească*, III, XXXI, 2-3: EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea întâia (vol. I), *Istoria Bisericească și Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p.; Scrieri partea a doua (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.; Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987, vol. I și 1991, vol. II (în Colecția PSB, Părinți și Scriitori Bisericești, nr. 13 și 14).

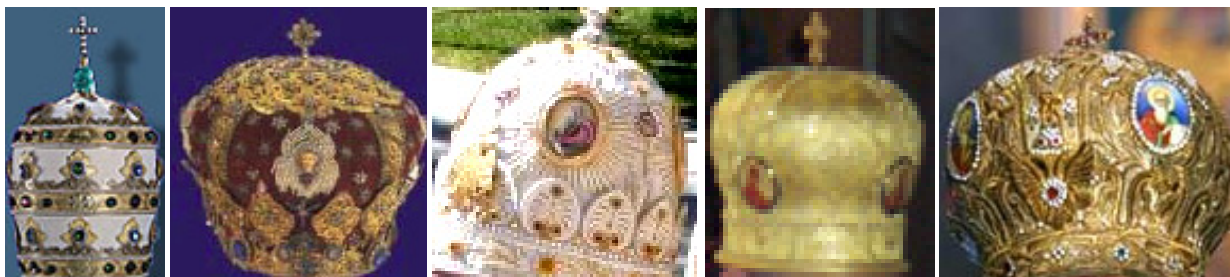
conformitate cu manualul de liturgică de la Cernăuți – identifică existența „coroanei” episcopale încă din secolul apostolic, pe care Sfinții Apostoli o purtau ca o continuare a chidronului Marelui Preot sau Arhiereu al Legii Vechi. Numele acestei coroane variind între „chidron”, „coroană”, „ornament frontal din aur”, „cunună” etc. : „Iară ce se atinge de cler, episcopii chiar din vechime, fără de îndoială urmând exemplul arhiereilor și preoților Testamentului vechiu, adoptară acoperemintele capului, pe cari le întrebuințară la funcțiuni liturgice. Astfel vorbește Eusebie de o coroană², Grigorie de la Nazianz, de un chidar (κίδαρις)³, Policrat⁴, de un ornament de aur al capului și Epifanie de o cunună⁵, din care de sigur s-a dezvoltat mitra, care, și în ziua de astăzi, servește episcopilor și unor dignitari preotești la împlinirea funcțiunilor liturgice, ca acoperământ al capului.”²⁶

O evoluție similară mitrei, se pare să fi avut și sacosul, epigonatul mare și cârja. Interesantă este constatarea referitoare la tradiția grecească (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), unde la Slujbele ținute de Patriarh, numai acesta din urmă poartă mitra, restul arhiereilor coliturghisitori, păstrându-și potcapul și camilafca pentru acoperirea capului. Această practică era și la Roma, unde numai Patriarhul Romei purta în Cetatea Eternă tiara și cârja arhierească, cardinalii și restul episcopilor, purtând doar „infula” sau mitra, fără cârjă, decât cu ocazii foarte rare și cu aprobarea expresă a Papei.

Mitra simbolizează cununa de spini, de pe capul Mântuitorului, dar și mahrama – sudariul - cu care I-a fost acoperit capul, când a fost pus în mormânt. Mitra este simbolul demnității împărătești a Lui Iisus Hristos, dar și un semn al vredniciei acordate de Mântuitorul arhiereilor, ca urmași ai Apostolilor și săvârșitori principali al tuturor serviciilor divine și a Sfintelor Taine.²⁷ Acest lucru se constată și din rugăciunea pe care o rostește arhidiaconul, la îmbrăcarea arhiereului, atunci când acesta își pune mitra pe cap: „Pus-a Domnul cununi de pietre scumpe pe capul tău, viață ai cerut de la Dânsul și-ți va da lungime de zile în veacul veacului”; precum și din rugăciunea pe care tot arhidiaconul o rostește în momentul în care i se dă arhiereului cârja: „Toiagul dreptății și al împărăției ți-a încredințat ție Domnul”.

I. Simbolurile Pentarhiei din primul mileniu creștin

I. *Mitre patriarhale* autetice, splendide, prin stil, formă, origine și realizare artistică: de la Roma Veche (tiara, Pius VII); de la Constantinopol Noua Romă mitra bizantină, de forma coroanei imperiale; mitra albă Alexandrină (Efes, 431); Antiohia, mitra evoluată din forma potcapului; Ierusalim, mitra coroanelor orientale, ovalo-rotundă, cu patru cornuri, pentru cele patru iconițe.

II. Tronuri: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim

²⁶ LITURGICA BISERICII ORTODOXE, Op. cit., p. 450.

²⁷ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, p. 303-304.

III. *Semele Patriarhiilor* din Pentarhia primului mileniu creștin: 1. Roma Veche, tiara și cheile (Sf. Ap. Petru); Constantinopol, pajura imperială bicefală; Alexandria, leul Sf. Ev. Marcu; Antiohia, Sf. Ap. Petru și Pavel; Ierusalim, Sf. Mormânt;

IV. *Ierusalim, Anastasis, Biserica Sf. Mormânt*, iconostasul „Catholiconului” adică al Bisericii Catedrale, cu tronul Patriarhal al Antiohiei, pe partea dreaptă și tronul Scaunul Patriarhal al Ierusalimului, pe partea stângă, în care se vede stând Patriarhul, în timpul Sfintei Liturghii, ambele tronuri având patru trepte!

1 – 2, Ierusalim, OMPHALOS – Ομφαλός, Umbilicus, centrul pământului, Axis mundi - Пуп земли, „buricul pământului”, latura de vest a catholiconului din Basilica Anastasia;²⁸ Ierusalim, Catholiconul din Basilica Anastasis (Biserica Sfântului Mormânt), cu „omphalos”.

3. Delphi, „Piatra Omphalos”, din templul lui Apollon, din Delphi, distrus în secolul al IV-lea, de către împărații Teodosie I cel Mare și de Arkadios.

4. Ierusalim, Cupola Stâncii sau „Domul Stâncii”, Moscheia Albastră, de pe Muntele Moria sau Sion: piatra altarului de jertfă a lui Abraham, devenită „piatra de temelie” a Templului, servind și ca padiment al Sfintei Sfinților, peste care era așezat Siciul Legii, cu Tablele lui Moise (vezi Facere 22, 1-19 și 28, 10-19).

²⁸ In the Church of the Holy Sepulchre in Jerusalem there is also an omphalos. The existence of this stone is based upon the medieval cosmology which saw Jerusalem as the spiritual if not geographical center of the world (see T and O map). In fact, this tradition is likely based on an ancient Jewish tradition that saw Jerusalem as the navel of the world.^[1] In the Jewish tradition, the Ark in the Temple in Jerusalem, through which God revealed himself to His people, rested on the Foundation stone marking the "navel of world". (This Jewish tradition is known to have begun in Hellenistic times, when Jews were already quite familiar with Greek culture - and thus, might be a deliberate emulation of and competition with the above tradition regarding Delphi). Luat din: <http://en.wikipedia.org/wiki/Omphalos>.^[1] Vezi: Ezechiel 38, 12, Midraș Tanhuma.

II Preambul Canonic

ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ - PENTARCHIA:

„Si vero Ecclesia catholica per mille annos existere et suum munus implere potuit sine tali exercitio Primatus, cur non et hodie?”,

Abbas Johannes HOECK, 19. 10. 1964. (Superior generalis Congregationis Bavaricae O. S. B.).

Textul latin al Intervenției sau al Discursului sinodal, al Abatelui Johannes Hoeck, din cadrul sesiunii conciliare Vatican II, a fost publicat în: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75.

a. Egalitatea în drepturi și acțiune dintre Roma Veche, Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cu respectarea prerogativelor petrine, dar și cele canonice și imperiale al celorlalte Tronuri, exprimate de Fotie I cel Mare

Sinodul al zecelea local de la Constantinopol
(ținut în biserica Sfânta Sophia - 879), 3 canoane.

Canonul 1, Const. (879), [Unitatea canonică de decizie și de acțiune, dintre Biserica Constantinopolului și a Romei Vechi, adică egalitatea dintre ele, precum și privitoare la dreptul egal de apel]:

„Sfântul și ecumenicul sinod a hotărât ca acei clerici, ori mireni, ori episcopi din Italia, care petrec în Asia, sau Europa, sau Lidia și au fost puși sub legătură, sau caterisire, sau anatematizare de către preasfințitul papă Ioan, unii ca aceștia să fie puși și de către Fotie, Preasfințitul Patriarh al Constantinopolului, sub hotărâre de pedeapsă, adică să fie ori caterisiți, ori anatematizați, ori afurisiți. Dar și acei clerici, sau laici, sau cei din tagma arhierească sau ierahicească din orice parohie, pe care Fotie, Preasfințitul nostru Patriarh, îi va pune sub afurisire sau caterisire, sau anatematizare, să-i aibă pe ei și preasfințitul papă Ioan și Sfânta lui Dumnezeu Biserică a romanilor supusă lui sub aceeași sentință a pedepsei și să nu se schimbe ceva nici din prerogativele cuvenite preasfințitului scaun al bisericii romanilor, nici din totalitatea prerogativelor întâiuluișezător al ei, nici acum, nici în viitor.”²⁹

Conexiuni sau concordanță canonică: 12, 13, 32 ap.; 6 sin. I ec; 3 sin. II ec; 28 sin. IV ec; 36 Trul; 6 Antioh.; 14 Sard.; II, 29 Cartag.

Comentariul autorului Pr. Prof. Dr. Ioan N. Floca:

„Scopul unitatea bisericii de răsărit cu cea de apus. La acest sinod s-a emis canonul prezent care dispune respectarea reciprocă a hotărârilor luate de biserica din Roma și de cea din Constantinopol.”

²⁹ Luat din: Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, p. 315-316.

Compară acest canon și comentarul la el, cu versiunea din Pidalion: ³⁰

Prolegomena despre Sinodul cel adunat în Sfânta Sofie

Sfântul Sinod (Sobor) cel în partea din dreapta a catehumenilor marii Biserici, adică a Sfintei Sofiei adunat [²⁷¹] ³¹ s-a făcut în anul de la Hristos 879 într-un al 13-lea an al împărăției lui Vasile Macedon, Părinți fiind într-însul 383 dintre care cuvântători erau: Preasfințitul Fotie patriarhul Constantinopolului; Petru prezbiterul cardinalul și locțiitorul lui Papa Ioan, împreună cu Pavel, și cu Evghenie, Ilie prezbiterul locțiitorul lui Teodosie al Ierusalimului, Cosma prezbiterul apocrisiarul (răspunzătorul) lui Mihail al Alexandriei, Vasilie Episcopul Martirupolei și locțiitorul lui Teodosie al Antiohiei. S-a făcut însă Sinodul acesta chiar cu adevărat, ca să curme smintelile ce urmaseră între răsăriteni și apuseni pentru Bulgaria [²⁷²] ³², iar prin urmare și pentru ca să se unească episcopii cei dezbinați pentru scoaterea lui Ignatie, și hirotonia lui Fotie. Deci acest Sinod propovăduind pe Sfântul și ecumenicul al 7-lea Sinod, că este cu adevărat ecumenic, și cu celelalte 6 ecumenice împreună numărat, și pe toți cei ce pe acesta nu-l numără împreună cu acela anatematizându-i (că erau unii ca aceștia în Galia) au primit pe Sfințitul Fotie, și ca legiuit și canonicesc patriarh l-au propovăduit, și pe Sinoadele cele ce asupra lui Fotie s-au făcut în Roma, și în Constantinopol, le-au lepădat și le-au izgonit. Și acestea făcându-le, și într-un a 6-a și a 7-a praxă a sa drept și bună cinstire hotărând. Ca Sfântul Simbolul credinței să rămână nechenotomisit (adică fără a se pune în el vreo nouă izvodire) și neclătit în veac, și asupra celui ce va voi adăuga sau a

³⁰ PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe): NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, p. 370-372.

În limba greacă, *Pidalionul* a cunoscut patru ediții în secolul al XIX-lea. După ediția princeps, aprobată de Sinodul patriarhal de la Constantinopol, încă din 1791, dar tipărită (la Lipsca / Leipzig) abia în 1800, *Pidalionul* a cunoscut o a doua ediție în 1841. Ediția de la 1908, după care s-a făcut traducerea în limba engleză, era a cincea.

³¹ În Pidalion, nota nr. [²⁷¹]: „Pentru Sinodul acesta a grăit Sfântul Marcu al Efesului, vorbind cu Iulian într-un a 6-a adunare a Sinodului în Florența. Iar mai curat grăiește despre acesta în mărturisirea cea pentru credință, așa: „Primesc și îmbrățișez pe lângă cele 7 Sinoade și pe cel după acestea adunat în vremea binecinstitorului Vasilie împăratul Romanilor, și a Prea Sfântului Patriarhului Fotie, pe cel ce s-a numit și ecumenic și cel al optulea; însă cu toate că acesta s-a numit ecumenic al optulea, dar de obște către toți s-a hotărât a se numi, Sinodul cel din timpul lui Fotie, (trebuia însă mai bine a se numi pentru Fotie, fiindcă și altele s-au făcut în timpul lui Fotie, precum am zis), pentru că nu s-au dat într-un dânsul noi hotărâri pentru vreo dogmă, precum s-au întâmplat în celelalte șapte ecumenice, precum am zis în Prolegomena Sinodului I.”

³² În Pidalion, nota nr. [²⁷²]: „Pricina pentru care au urmat scandalurile pentru Bulgaria, în scurt în aceasta a stat: împăratul Mihail fiul lui Teofil biruind pe bulgari, prin duhovniceasca împreună lucrarea și ostenele lui Ignatie și ale lui Fotie Patriarhii, au botezat pe stăpânitorii lor, și pe cel întâi al lor l-au numit cu numele său Mihail; deci pentru această pricină, și pentru că din început Bulgaria a fost supusă Mitropolitului Tesalonicului, cel supus Patriarhului Constantinopolului, au trimis acolo Ignatie al Constantinopolului, și Fotie arhiEpiscop, iar Papa Nicolae zavistuiind, căuta să stăpânească pe Bulgaria, fiind dar că de Fotie nu i se ierta a face aceasta, scriindu-i lui că Bulgaria se cuvine împăratului. El adunând Sinod în Roma, caterisește și anatematisește pe Fotie, și pe cei ce se împărtășesc cu el îi afurisește, iar în Bulgaria a trimis prezbiteri și miruia a doua oară pe cei miruiți de preoții din Constantinopol, învățând acolo pe purcederea Sfântului Duh și din Fiul. Pentru aceasta și Fotie, adunând Sinod în Constantinopol dimpotrivă au caterisit pe Nicolae, și pe cei de Nicolae făcuți neîmpărtășiți el îi primea în tot locul. Murind însă Mihail și Nicolae, și scoțându-se Fotie, s-a întors la scaun Ignatie. Ci și acesta neînduplecându-se a hirotoni papa în Bulgaria, pentru această pricină Papa Ioan, cel după Adrian, nu a primit Sinodul cel ce s-a făcut în Roma și în Constantinopol împotriva lui Fotie. Iar după ce au murit Ignatie, iarăși s-a întors Fotie la scaun. Care pentru ca să dovedească lumii că sunt minciuni câte au meșteșugit asupra sa, și pentru ca să îndrepteze cugetarea cea rău cinstitoare ce la apus se șoptea despre purcederea Sfântului Duh și din Fiul, care și în Bulgaria se propovăduia, și pe lângă acestea pentru ca să se facă pace și unire Bisericii și Episcopilor, alții numindu-se Ignatiani iar alții Fotiniani, au înduplecat pe împăratul Vasile, și au adunat acest Sinod, scriind și el către Papa Ioan al 8-lea și celorlalți Patriarhi libelul credinței. Iar pentru Bulgaria, fiindcă iarăși o cerea Papa Ioan, și voia a nu hirotoni într-însa Patriarhul Constantinopolului, nici a trimite acolo omofor obosind mai mult Părinții pentru sminteli, au zis că aceasta se cuvine împăratului, și așa deodată au scăpat de gâlcevi. Întru aceeași s-au trimis propovăduitori ai Evangheliei, de Patriarhul Ignatie, la neamurile păgâne cele din Boemia, Chiril și Metodie frații cei ce se trăgeau din Tesalonic, și au tras la buna cinstire pe neamul acesta, și pe stăpânitorul lor. Dintre care Chiril a stătut întâi Episcop în Praga, aceștia au făcut și literele cele slavonești. De unde și chirilești se zice, iar de către unii din neștiință ilirești. Au zavistuit și acestui de Dumnezeu plăcut lucru nu puțin papei de atunci, precum se vede în istoria cea pentru aceștia, păstrată în Sfânta monastire a Hilandarului. Iar tânărul Andronic împăratul Romanilor într-un hrisov al său, cel dat monastirii Xiropotamului, scrie că Pavel, fiul împăratului Mihail Rangave, și adevăratul frate al patriarhului Ignatie, a întors la bună cinstire de Dumnezeu pe neamul serbilor. De unde și spre cinstea lui, craiul Serbiei a zidit monastirea ce se numește a Sfântului Pavel. Era și Dumnezeiescul Pavel acesta scopit, ca și fratele său Patriarhul Ignatie, scopiți fiind de tiranul Leon Armeanul.

scădea ceva din el înfricoșate anatemi glăsuind, au dat și acestea trei Canoane într-o a 5-a praxă a sa, trebuincioasă fiind spre buna rânduială și starea Bisericii. Pe care toată a noastră Sfântă Biserică le-a primit și le primește de adevărate, precum tâlcuitorii Sfințelor Canoane de obște toți arată și adeverează. ^[273] ³³

Tâlcuirea celor 3 canoane ale Sinodului celui adunat în Biserica Sfintei Sofia

Canonul 1.

Au hotărât Sfântul și ecumenicul Sinodul acesta ca, oricare din clericii sau mirenii sau Episcopii cei din Italia, în Asia sau în Europa sau în Libia petrecători sub legătură sau caterisire s-a făcut de către Sfințitul Papa Ioan, ca să fie unii ca aceștia și de către Sfințitul Fotie Patriarhul Constantinopolului, întru aceeași hotărâre a certării, adică ori caterisiți ori anatemitisiți ori afurisiți. Pe câți însă și Fotie Preasfințitul Patriarh, clerici sau mireni sau din arhieraticeasca și ieraticesca tagmă, ori în care parohie (locuințe) îi va face supuși afurisirii sau caterisirii sau anatemitisirii, să-i aibă pe ei și Preasfințitul Papa Ioan, și Sfânta lui Dumnezeu Biserică a Romanilor cea încredințată lui, întru aceeași judecată a certării. Nimic din presviile cele cuvenite Preasfințitului scaun al Bisericii Romanilor, nici din cele cuvenite întâiului șezător al ei, întru nimic să se prihănească, nici acum, nici după acestea.

Conexiuni sau concordanță canonică: Apostolești 12, 13, 32; Antiohia 6; Sardichia 14; Cartag. 11, 37, 141.

Tâlcuire

Pentru ca să împace multele sminteli și prigonirile ce urmaseră atunci în răsăriteana și apuseana Biserică între Nicolae al Romei și Adrian, și între Fotie al Constantinopolului, între care întâia pricină a stăut eparhia Bulgariei precum am zis, rânduiește acest Canon al Sinodului acestuia că, câți clerici sau mireni sau Episcopi s-au afurisit ori s-au caterisit ori s-au anatemitisit de Papa Ioan al Romei, atât câți se află în Europa câți și în Asia și Africa, aceștia să fie afurisiți și caterisiți și anatemitisiți și de Fotie al Constantinopolului. Așisderea și câți ca aceștia ori în care parte de loc s-au afurisit ori s-au caterisit ori s-au anatemitisit de cel al Constantinopolului, să fie afurisiți, caterisiți și anatemitisiți și de Papa Romei, fără a se strămuta privilegiile Bisericii romanilor și ale papei nici acum, nici în viitorime a fi, adică întâi cu rânduiala cinstei decât ceilalți patru patriarhi. Însă acestea se face când Biserica romanilor nici în credință greșise, nici cu noi

³³ În Pidalion, nota nr. ^[273]: „Însemnează pentru Sinodul acesta căci ca o sabie cu două ascuțisuri au intrat în inimile apusenilor cu minunatele și luminatele glăsurile sale, și cu de Dumnezeu insuflata hotărâre ce a făcut pentru întărirea Sfântului Simbolului credinței. Că nici un alt Sinod ca acesta nu a grăit nici a tâlcuit necuviințele ce pot urma din scăderea sau adăogirea ce s-ar face întru acest Sfânt Simbol al credinței. Drept aceea, și după multe chipuri se nevoiesc ca să-l dovedească mincinos prin 27 de puneri împotrivă, pe care prea potrivite le dezleagă pururea pomenitul Dositei în foaia 730 din Dodecavivlionul său, cum că cu totul nicicum nu s-ar fi făcut acest Sinod ci zic ei că Fotie l-ar fi plăsmuit. Întru atâta obrăznicie îi aduce nebunia lor, pentru amara muștrare ce li se face din acesta. Dar lumina nu se ascunde, că afară de tâlcuitorii Canoanelor care sunt și mai vechi, și însuși Vecus cel de o socoteală cu latinii îl pomeneste pe acesta, și alegere au scris din practicele acestuia. Iar mai ales și cu deosebire prea înțeleptul dascăl și teologul Iosif Vrienie în cuvântul cel pentru Sfânta Treime, care era în viață pe la sfârșiturile împărăției Grecești, pe larg pomeneste cele de dânsul, și în sfârșit, zice, că până în vremea sa, se păzea încă în Biserica cea mare, practicele lui, cu iscăliturile cele de însuși mâinile, lui Petru, ale lui Pavel, și ale lui Evghenie locțiitorilor lui Papa Ioan, adică latinești. După acesta cel între Sfinți Marco al Efesului, întru a șasea adunare a Sinodului celui din Florența, așa l-a adevărit pe acesta de adevărat Sfânt Sinod, încât zice că de atunci; adică din vremea Sinodului aceluia și până acum, se citește în Biserica cea mare a Constantinopolului întru acest chip: „Toate cele asupra preasfințitorilor Patriarhi Fotie și Ignatie, scrise, sau grăite, fie anatema; și acesta zicându-le Marco al Efesului, cardinalul Iulian, cel ce era vorbind cu Marcu, a rămas fără glas, neavând ce zice împotrivă. Mărturisesc încă și mulți din latini ființa acestui Sinod, care este Ivul Episcopul Carnoviei, și Gratian monahul.” Însă singure epistoliile lui Papa Ioan sunt îndestule în locul tuturor, din care una se scrie deasupra către preasfințitul Fotie, iar cealaltă către împărați, care sunt practicele cele tipărite de Viniul la foaia 93 a tomului al 7-lea. Iar cele ce Sinodul acesta despre Simbolul credinței în praxa a 6-a și a 7-a ale sale a zis (că de mahnire mi s-a părut a le lăsa) sunt acestea: „Hotărârea credinței celei preacurate a creștinilor cea din început de la Părinți și ajunse până la noi, și cu mintea și cu limba o primim și tuturor luminat o vestim, nimeni dintr-înșă scăzând, nici adăugând, nici schimbând, nici minciunând.” Și iarăși: „Deci oricine abătându-se la această ieșire din minte, ar îndrăzni, precum mai sus s-a zis, alt Simbol a alcătui, și hotar al legii a-l numi, sau adăogire, sau scădere a face în cel dat nouă de Sfântul și ecumenicul marele Sinod cel întâi în Niceea, anatema să fie.”

răsăritenii se prigonea. Iar acum, nici o unire sau împărtășire avem noi cu dânsa, pentru ereticeștile dogme, sub care ea a căzut.”

*

A. Sf. Fotie I cel Mare (810-895) Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului (858-867 și 877-886), sinaxar pe 6 februarie. Schisma Fotiană (861-879 și 883-886)

Prima jumătate a secolului al IX-lea a fost marcată la Constantinopol de două elemente, care l-au influențat profund pe tânărul Fotie, născut în anul 810, în capitală, dintr-o familie romeică de vază. Primul element a fost de politică externă și consta în modul negativ de receptare la Constantinopol a evenimentelor din anul 800, adică crearea imperiului concurent de la Aachen, cu încoronarea de către Leon III (795-816) a „prințului barbar” Carol cel Mare (768-814), la Roma Veche, de Crăciunul anului 800. Elita din Constantinopol, în frunte cu Curtea Imperială nu puteau ierta acest gest, care a avut grave urmări și în ceea ce privește relațiile ulterioare, dintre tronurile celor două Biserici, devenite rivale: Roma Veche și Noua Romă. Al doilea eveniment era de natură internă și constituia faza finală a luptelor iconoclaste, înainte de anul 843.

Un Sinod iconoclast din anul 837, de la Constantinopol, l-a condamnat pe Fotie, pe tatăl său Serghios și pe fratele acestuia, Patriarhul Tarasie (784-806), care era deja mort, din anul 806. După Duminica Ortodoxiei, din anul 843, în cadrul iconodulilor au evoluat două direcții:³⁴

- moderată, de care ținea elita de la Curtea Imperială;
- radicală, din care făceau parte mai ales călugării, în frunte cu cei de la Studion și sprijiniți de Teodora II (842-856), regenta fiului ei minor Mihail III Bețivul (842-867).

Călugării din Constantinopol aveau o ură neîmpăcată și față de paulicieni.

Patriarhul Metodie I (843-847), ținea de gruparea moderată, însă urmașul său Ignatie I cel Mare (847-858 și 867-877), fiul lui Mihail I (811-813), fost egumen al unei mănăstiri din capitală, era de partea iconodulilor radicali.

Aceste realități, din prima jumătate a secolului al IX-lea și încercările prin care a trecut familia lui Fotie au lăsat urme în atitudinea ulterioară a viitorului funcționar de stat, jurist, profesor și Patriarh, din a doua jumătate a aceluiași secol. Intolerant față de iconoclaști, el s-a dovedit la fel de intolerant și față de Roma Veche, unde s-a definitivat plămăda de concurență, contra „Sacrului și Unicului Imperiu Creștin, cel al Romeilor”, cu capitala în Noua Romă. Întâmplarea a făcut ca pe toată durata primei păstoriri a lui Fotie I cel Mare, pe Tronul Romei Vechi să se afle pe Papa Nicolae I (858-867), un mare adept al prerogativelor primatului, și care se lupta, nu numai să se suprapună colegiului celor patru patriarhi din Pentarhie, adică să și-i subordoneze, precum și să redobândească jurisdicția asupra Illyricului de apus, Siciliei și Calabriei, pe care împăratul Leon III (717-741) le-a trecut sub jurisdicția Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, în 730-733. În aceste condiții, conflictul dintre cele două „tronuri”, adică Biserici ale Pentarhiei era dinainte programat. Stilul polemic, buna cunoaștere a dreptului canonic și civil, autoritatea intelectuală a lui Fotie, dominate de ideea preconcepută față de „Roma Veche barbarizată” și față de „prințul acesteia, de la Aachen și mai barbar”, nu puteau să nu-și lase amprenta și în dialogul bisericesc, cu Roma Veche și mai ales în acțiunile privind combaterea listei de inovații canonice, dogmatice și liturgice, care au fost constatate acolo.³⁵

Fotie se trăgea dintr-o familie ilustră, din Constantinopol și s-a bucurat de o educație aleasă și a putut să-și facă o pregătire temeinică la Universitatea din capitală, unde ulterior a și devenit profesor, predând gramatica, retorica, filozofia și teologia. Printre foștii săi studenți s-au numărat

³⁴ *Istoria Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 382-384.

Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, vol. I, 1-1054, 1900, p. 610612, 618-625.

³⁵ Evenimentele bisericești din timpul păstoririi patriarhilor Ignatie I cel Mare și Fotie I cel Mare și relațiile acestora cu Roma Veche, pot fi urmărite la:

Milan ȘESAN, *Nașterea ideii papale, în Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an VII, nr. 7-8, iulie-august, 1962, p. 469-481.

Milan ȘESAN, *Iliricul între Roma și Bizanț*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, 5 (1960), Sibiu, nr. 3 – 4, p. 202 – 224.

și Sf. Chiril Apostolul Slavilor de mai târziu (alături de fratele său Metodie), precum și împăratul Mihail III Bețivul. Fotie a fost nu numai un bun teolog, jurist și cunoscător al Sfinților Părinți, ci și un bun filolog, exeg și orator. Acest lucru se poate constata și din lucrările pe care le-a redactat în acest domeniu. Tatăl său Serghios a fost în garda de corp a împăratului, iar fratele lui mai în vârstă, unchiul lui Fotie, a fost Patriarhul Tarasie (784-806). Fratele lui Fotie s-a căsătorit cu sora regentei Teodora II.³⁶

Paralel cu preocupările didactice și de cercetare, Fotie a făcut și carieră politică, devenind comandantul gărzii de corp a împăratului – parakoimomenos – apoi secretar prim al împăratului, fiind un bun diplomat, însă foarte polemic și prompt în ripostă.

Ca funcționar al Curții Imperiale, Fotie s-a manifestat ca dușman radical al iconoclaștilor și paulicienilor. În urma morții timpurii a lui Metodie, în anul 847, urmașul acestuia a fost Ignatie I cel Mare, fiul lui Mihail I (811-813) și egumen al unei Mănăstiri din Constantinopol, care era și el un iconodul radical. Ignatie I cel Mare a creat însă o polarizare între episcopii iconoduli radicali și moderați, iar în anul 856 a intrat în conflict direct cu Bardas. Acesta era unchiul împăratului Mihail III, iar ulterior a devenit și Cezar (862-866) și-i sprijinea pe iconodulii moderați. În această situație, conflictul a luat o amploare și mai mare, destul de bine, că pe data de 23 noiembrie 858, Ignatie I, mai mult sau mai puțin forțat de monarh, a fost depus din scaun.

Fotie a devenit urmașul acestuia pe Tronul Ecumenic, deși era numai laic, numit de împărat deja pe data de 25 noiembrie 858. În decurs de o săptămână a fost trecut prin toate treptele clericale și întronizat (călugărit, hirotonit diacon, preot și arhiepiscop) pe data de 2 sau 3 decembrie 858, cu îndeplinirea acestor funcțiuni liturgice fiind investit probabil Mitropolitul din Heraclea Traciei, însă nu știm cu siguranță.

După întronizare, Fotie I a trimis *Synodica* îndătinată (Scrisoarea de numire și înscăunare), Patriarhilor Pentarhieii (Roma Veche, Alexandria, Antiohia, Ierusalim), vestindu-le alegerea și înscăunarea sa ca Patriarh Ecumenic al Constantinopolului. Era pace între cei cinci patriarhi, iar Fotie I recunoștea primatul de onoare al Romei Vechi și acționa ca atare. Însă și mândrosul Papă Nicolae I a răspuns la *Synodică* în mod politicos, textul acesteia fiind trimis prin intermediul a doi Legați, care trebuiau să se informeze îndeaproape, privitor la „graba” retragerii din scaun a lui Ignatie I și mai ales referitor la „cazul Fotie”, cu numirea, hirotonirile și înscăunarea în pripă ale acestuia. În plus, Legații Papali trebuiau să ceară și restituirea dreptului de jurisdicție asupra Illyricului, Siciliei și Calabriei, pe care, din secolul al VIII-lea îl exercita Constantinopolul, nu Roma Veche. Fotie a convocat în acest scop un Sinod la Constantinopol, în anul 861, unde au fost puse pe ordinea de zi doleanțele și întrebările lui Nicolae I. Sinodul a constatat că retragerea lui Ignatie și alegerea lui Fotie au avut loc în cadrul canonic, dar în problema restituirii Illyricului, Siciliei și Calabriei nu s-a ajuns la niciun rezultat. Legații s-au întors la Roma, raportând Papei rezultatul investigației sinodale făcute, după care Nicolae I i-a excomunicat pe amândoi și în furia de care era cuprins, a declarat deciziile sinodale, din anul 861, ca nule și neavenite, iar alegerea și hirotoniile lui Fotie ca fiind ilicite. Practic, Fotie conta în fața lui Nicolae I ca fiind depus din scaun, iar Ignatie ar fi trebuit să revină la conducerea Bisericii din Constantinopol.

Grec, cu simț diplomatic profund, Fotie n-a reacționat direct la deciziile lui Nicolae I, pentru că nu intenționa să strice pacea din Biserică și armonia dintre tronurile Pentarhieii. În schimb a redactat din partea împăratului o scrisoare subtilă, prin care Mihail III i se adresa lui Nicolae I, ca unui cetățean supus de drept autorității împăratului romeu. Nicolae I depistând mâna lui Fotie, din contextul stilului de redactare al scrisorii – să nu uităm că Fotie, ca secretar prim, a condus Cancelaria Imperială, cunoscând bine toate mecanismele și metodele diplomatice utilizate de aceasta – la care, consternat, Papa și-a pierdut firea și a răspuns într-un mod destul de primitiv și nepolitic.

³⁶ Literatură privind viața, activitatea și lucrările Patriarhului Fotie I cel Mare, la:

Josef Hergenröther: *Photius, Patriarch von Konstantinopel: Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma nach handschriftlichen und gedruckten Quellen*, 3 Bände, Regensburg 1867–69, Nachdruck Darmstadt 1966.

N. Wilson, ed.: *Photius, The Bibliotheca* Gerald Duckworth & Co. Ltd., 1994. Hbk., ISBN 0-715-62612-4. pp. 272.

Christos Theodoridis (Hrsg.): *Photii Patriarchae Lexicon*, Vol.1, A-D. ISBN 3-110-085305.

Conflictul lui Fotie, cu Nicolae I era însă deschis și pe alte fronturi, adică sprijinit de Mihail III, Fotie era angajat și în misiunile de încreștinare ale Rușilor, Bulgarilor, Moraviei Mari, Hazarilor (nord-vestul Mării Caspice), Crimeei etc., acțiuni în care el și-a câștigat foarte mari merite. Nicolae I își exprima pretenția și în contextul dreptului de jurisdicție asupra Bulgariei, nu numai a Iliricului de vest și cu ocazia misiunilor romeice de acolo, Fotie a constatat că misionarii romani foloseau Simbolul de Credință, cu adaosul Filioque.

Din acest moment declanșarea conflictului dintre Roma Veche și Fotie, n-a mai putut fi oprit. Fotie a redactat o *Enciclică* de înalt nivel teologic, pe care a trimis-o celorlalți patriarhi, prin care-l excomunica pe Nicolae I, pentru erezie și inovații generalizate pe cuprinsul întregii Patriarhii a Occidentului, cum ar fi Filioque, postul de sâmbăta, începerea Postului Mare cu Miercurea Cenușei, nu cu ziua de luni a săptămânii, celibatul obligatoriu, declarația misionarilor latini, din Bulgaria, că Botezul administrat de preoții căsătoriți n-ar fi valid, ruperea continuității dintre Tainele inițierii (Botez, Mirungere și Euharistie), care se administrau separat, nu imediat după botez, disprețul față de purtatul bărbii la clerul latin, care și-o rădeau etc.

Pe nedrept este considerată această Enciclică, de către Biserica Latină ca motiv al „Schisme Fotiene”, pentru că provocările le-a făcut Nicolae I, nu Fotie, acesta din urmă a răspuns numai, dar inteligența și subtilitatea de expresie a acestuia, deranja la Roma. Această schismă a încetat prin Sinodul din Sfânta Sophia, de la Constantinopol, din anul 879. Din acest motiv, noi suntem de părere că „polemica” lui Fotie ar trebui reanalizată, făcută relectura documentelor păstrate, încadrată în epocă, fără idei preconcepute și otrăvite de „ienicerii” uniați, din secolele din urmă, cu veninul lor dominat de „psihologia neofitului” sau a „convertitului” și atunci se va ajunge la cu totul alte concluzii.

Pe baza erorilor Bisericii Latine, enunțate în Enciclică, Fotie I cel Mare îl considera pe Patriarhul Occidentului și pe toți latinii „premergători ai apostaziei, slujitori ai lui Antihrist, condamnați la moarte de o mie de ori, mincinoși și luptători împotriva Lui Dumnezeu”. Condamnarea solemnă s-a făcut însă prin Sinodul de la Constantinopol, din anul 867, la câțva timp după moartea lui Nicolae I.

Numai că, în același an 867 a avut loc și asasinarea lui Mihail III Bețivul, la data de 23 septembrie, din ordinul co-împăratului și „prietenului” acestuia, Vasile I Macedoneanul, încoronat a doua zi, pe data de 24 septembrie.

Patriarhul Fotie i-a cerut socoteală lui Vasile I, pentru crima comisă împotriva binefăcătorului său, interzicându-i participarea la Sfintele Slujbe. În această situație, Vasile I îl depune pe Fotie, readucându-l în scaunul patriarhal pe Ignatie I cel Mare. Prin această măsură, Vasile I intenționa să pună capăt și conflictelor cu Roma Veche, încheierea „schisme Fotiene” și în general tuturor atitudinilor radicale, pe care Patriarhia Constantinopolului le cultiva în interiorul și exteriorul Bisericii, ca rezultat al stilului polemic și autocrat al lui Fotie. Și la Roma se afla acum un nou Patriarh, Adrian I (867-872), urmașul lui Nicolae I. Așa s-a sperat că toate aceste deziderate vor fi atinse prin Sinodul de la Constantinopol, din anii 869-870, numit și al „optălea ecumenic”. Numai că Sinodul a dezamăgit atât așteptările împăratului Vasile I, cât și speranțele lui Adrian I, dar și pe episcopii participanți la sesiunile acestuia. Episcopii nici nu voiau să se prezinte la Sinod, festivitatea de deschidere a acestuia făcându-se cu arhierii, care nu erau nici 20 la număr. Ulterior au mai venit și alți episcopi de prin provincii, mai mult de curiozitate și din consternare, față de știrile nefaste, care circulau în legătură cu infernul de la Constantinopol.

Vasile I și-a dat seama de greșelile comise și a încercat cumva remedierea lor. În acest context l-a rechemat și pe patriarhul Fotie din exil, numindu-l educatorul prințului moștenitor, adică al viitorului Leon VI (886-912), Cezar, din anul 870.

Sinodul lui Ignatie I cel Mare, de la Constantinopol, din anii 869-870 trebuie pus în legătură de continuitate, cu acela de la Sf. Sophia, prezidat de Fotie I cel Mare, în anul 879, după repunerea lui în scaun, în anul 877. La Sinodul din anul 879 au fost abrogate toate deciziile canonice, luate împotriva persoanei lui Fotie, în anii 869-870.

Schimbări de papi și de atitudine au avut loc și la Roma, unde, în anul 872 Patriarh era Ioan VIII (872-882), aflat în conflict cu Francii, motiv pentru care era interesat să cultive bune relații cu împăratul romeu și cu patriarhul acestuia.³⁷

În această conjunctură s-au ținut și lucrările Sinodului din Sf. Sophia, din anul 879, cu concesii de ambele părți. Astfel, Patriarhul Fotie a recunoscut primatul de onoare al Patriarhului Occidentului, a fost respinsă orice formă de jurisdicție al acestuia din urmă, în Orient și a fost confirmat Simbolul de Credință, fără adaosul Filioque. Sinodul a marcat și sfârșitul „schismei Fotiene”, Biserica regăsindu-și pacea, însă nu de lungă durată, pentru că urmașul lui Ioan VIII, Marinus I (882-884) l-a excomunicat din nou pe Fotie I cel Mare. Fotie a răspuns la excomunicarea lui Marinus I, prin lucrarea sa amplă „Mistagogia Sfântului Duh”, rămasă până astăzi o operă de referință, pentru condamnarea sintagmei Filioque. Pentru a fi cât mai obiectiv în expunerea lucrării, Fotie a folosit și citate și argumente luate de la Sf. Părinții apuseni (Sf. Ambrozie, Fer. Augustin, Fer. Ieronim, Papa Damasus și chiar de la contemporanul său Adrian III etc.), nu numai din Sfânta Scriptură sau din Sf. Părinții răsăriteni.

Lucrări ale Patriarhului Fotie I cel Mare:

- *Bibliotheca* sau *Myriobiblion*, o descriere și recenzare a câteva sute de cărți, cu citate bogate și analize exhaustive;
- *Amphilochia*, redactată în timpul primului său exil (867-877), conținând probleme exegetice și doctrinare;
- *Mystagogia Spiritus Sancti*, împotriva sintagmei Filioque;
- *Lexikon*;
- *Etymologicum*;
- *Νομοκάνων - Nomocanon Photii Patriarchae Constantinopolitani* – *Nomocanonul*, din anul 883 în 14 titluri sau capitole, oficializat în întreaga lume ortodoxă, prin Sinodul de la Constantinopol, din anul 920, tâlcuită de canonistul Teodor Balsamon, în sec. XII, Sintagma lui Fotie este până astăzi un monument al dreptului canonic;³⁸
- coautor la *Epanagoga*, 884-886, cel mai reușit cod de legi fundamentale ale Imperiului Romeic, de tipul constituțiilor de Stat moderne;
- peste 200 de scrisori păstrate;
- *omilii*.

Leon VI (886-912) l-a depus pe Fotie I cel Mare din scaun, la data de 29 sept. 886, după care, acesta a trăit din nou în exil, retrăgându-se la Mănăstirea Armeniaki, din Bordi, în Armenia, unde a și murit la 6 februarie 895. Urmașul său a fost Ștefan I (886-893), fratele lui Leon VI, care era în vârstă de numai 16 ani.

**

B. Vasile I Macedoneanul (867-886)

S-a născut în c. 811/813 și a murit la 29 august 886, iar împărat a fost din data de 23/24 sept. 867, până la 29 august 886. Vasile I, a fost în garda de corp a lui Mihail III – *parakoimomenos* – *παρικοιμώμενος* - apoi magistru (funcționar), după care a devenit cezar, la 26 mai 866–867 sept. 23/24, fiind adoptat de împărat, după care a uzurpat tronul acestuia, devenind avtocrator. Pe 26 mai 867, Vasile a fost încoronat co-împărat, iar în noaptea de 23/24 septembrie, l-a asasinat pe împăratul Mihail III, proclamându-se împărat. În anul 865, Mihail III i-a propus lui Vasile I pe amanta sa ca soție, Eudochia Ingerina. Vasile I a divorțat de prima soție și s-a căsătorit cu

³⁷ Privitor la cele două sinoade, din 869-870 și din 879, vezi lucrarea editată de G. Alberigo și coautori: *GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II*, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, p. 170-194.

³⁸ *Nomocanon Photii Patriarchae Constantinopolitani / Cum commentariis Theodori Balsamonis Patriarchae Antiocheni. Christophorus Iustellus ex bibliotheca Palatina nunc primum Graece edidit. Accessere eiusdem Photii, Nili Metropolitae Rhodi, [et] Anonymi tractatus de Synodis Oecumenicis ex bibliotheca Sedanensi ab eodem Iustello nunc primum Graece editi.* Lutetiae Parisiorum, apud Abrahamum Pacard, 1615.

Evdochia Ingerina. Mihail III a continuat să trăiască cu Evdochia Ingerina, fără sfială, și după căsătoria acesteia, cu Vasile I. Acesta din urmă a împărțit patul cu Thekla, una din surorile basileului Mihail III, căci două erau călugărițe.³⁹

Uzurpatorul Vasile I era de condiție modestă, originar, dintr-o familie săracă, de coloniști armeni, de lângă Adrianopol, ori scăpătat, pentru că se pare că era os domnesc, adică strănepot al lui Leon V Armeanul (813-820). Și-a început cariera imperială ca și grăjdar al funcționarului imperial Theophilos, care l-a și introdus la palatul imperial, unde a intrat în grațiile lui Mihail III, devenind șeful gărzii de corp al acestuia, parakoimomenos. După asasinarea lui Mihail III, dorind să-și consolideze domnia și să liniștească adepții lui Bardas și pe ai răposatului împărat, Vasile I l-a sacrificat pe Sf. Fotie I cel Mare, neagreat nici la Roma Veche, destituit deja pe data de 25 septembrie 867, probabil și pentru că i-a cerut socoteală referitor la crima comisă, față protectorul său.

Ca împărat a contribuit în mod esențial la dezvoltarea lucrărilor juridice: *Prohiron*, 870; *Epanagoga*, 884-886; *Vasilicalele*, 886-912, începută de el și continuată sub domnia urmașilor săi la tron etc.

Vasile I a ajutat bisericele, a construit mult în capitală și a contribuit în mod esențial la botezarea „rossilor”, adică a locuitorilor din *Rusia de la Azov* și din zona Crimeea.

Vasile I a murit în urma unui accident la vânătoare. Un cerb l-a luat pe împărat în coarne, agățându-l de curea, l-a târât multă vreme prin pădure, producându-i sângerări interne. Constantin Porphyrogenetul scrie că Vasile I a murit de o „scurgere a stomacului”.⁴⁰

co-regenți: Constantin, 869-879 sept. 3 †, fiul lui Vasile I, cu prima soție;

Leon VI (866-912), fiul lui Vasile I (se vorbea că era al lui Mihail III)?, cezar, din 870

Alexandru (?-913), fiul lui Vasile I, cezar, curând după 23 nov. 871- 886 aug. 29

b. Patriarhul Inocențiu III al Romei Vechi (1198-1216), arhitectul primului atentat contra sistemului Pentarhiei, la Conciliul IV din Lateran, 1215, canonul V

Canonul V al Conciliului IV din Lateran, din anul 1215

În relațiile dintre Roma Veche și Tetrarhie, sfârșitul canonic al Pentarhiei a însemnat nu Marea Schismă, din 16 iulie 1054, nici barbaria Cruciadei a IV-a, din 13-16 aprilie 1204, ci canonul V al Conciliului IV din Lateran, din anul 1215.⁴¹

Canonul V, al Conciliului IV Lateran, din anul 1215

Antiqua patriarchalium sedium privilegia renovantes, sacra universali synodo approbante sancimus, ut post Romanam ecclesiam, quae disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineant, servata cuilibet propria dignitate, ita quod postquam eorum antistites a

³⁹ Cu prima sa soție, Maria, Vasile I a avut mai mulți copii, printre care:

Symbatios, rebotezat Constantin, co-împărat 869 - 879; Anastasia, soția generalului Cristofor;

Cu a doua soție, Eudokia Ingerina, Vasile I a avut un copil: *Alexandru*, împărat 912 - 913;

Vasile I i-a adoptat și pe fii lui *Mihail III Bețivul*: *Leon VI Filozoful*, împărat 886 - 912; Patriarhul Ștefan al Constantinopolului

⁴⁰ S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, Op.cit., p. 215.

⁴¹ Vezi Band II, p. 236 – text latin și traducere în limba germană, din: COD = CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, vol. I - III, 3., durchgesehene Auflage, Hrsg. von Giuseppe ALBERIGO și colab. [Dekrete der Ökumenischen Konzilien, Hrsg. von Josef WOHLMUTH și colab.], Ferdinand Schöningh, Paderborn, München, Wien, Zürich, 2000 - 2002: Band 1 *Konzilien des ersten Jahrtausends, vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869/70)*, 2002, 186 p.

Band 2 *Konzilien des Mittelalters, vom ersten Laterankonzil (1123) bis zum fünften Laterankonzil (1512-1517)*, 2000, 655 p.

Band 3 *Konzilien der Neuzeit, Konzil von Trient (1545-1563), erstes Vatikanisches Konzil (1869-1870), zweites Vatikanisches Konzil (1962-1965)*, Indices, 2002, 1135 + 170* p.

Despre Conciliul IV din Lateran, din anul 1215, mai vezi p. 214 – 218, din: GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p.

Romano pontifice receperint pallium, quod est plenitudinis officii pontificalis insigne, praestito sibi fidelitatis et obedientiae iuramento, licenter et ipsi suis suffraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam et pro Romana ecclesia sponsionem obedientiae ab eisdem. Dominicae vero crucis vexillum ante se faciant ubique deferri, nisi in urbe Romana et ubicumque summus pontifex praesens exstiterit vel eius legatus, utens insigniis apostolicae dignitatis. In omnibus autem provinciis eorum iurisdictioni subiectis ad eos, cum necesse fuerit, provocetur, salvis appellationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.

De menționat, că acești „patriarhi” de care amintește canonul V, din 1215, nu erau vechii patriarhi ortodocși ci „patriarhi de rit latin” – rezidențiali sau numai titulari - impuși în Orient de Roma Veche, cu ajutorul militar al cruciaților: la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Din acest motiv, „pentarhia” inventată de Inocențiu al III-lea, în anul 1215 poate fi considerată mai mult o „pentarhie privată” a Patriarhului Romei Vechi, neavând nici o legătură cu Pentarhia istorică, nici cu patriarhii ortodocși rezidențiali, de după anul 1054 sau 1215, adică cu Tetrarhia.

Schematic, „pentarhia” Pontificalul Roman, cu ierarhie de rit latin, pe seama Scaunelor „Tetrarhiei”, din anul 1215, formulată de Papa Inocențiu al III-lea (1198-1216), la Conciliul IV. din Lateran, prin canonul V, ar apare în felul următor:

Pontifex Maximus (Roma Veche), [și Arhi-Patriarh], 1215 - 1964
Inocențiu III (1198-1216)

Roma Veche

1. Constantinopol
3. Antiohia

2. Alexandria
4. Ierusalim

1. de Constantinopol, rezidențiali 1204-1261, titulari 1261-1964;
2. de Alexandria, doar titulari, 1209-1964; Nicolaus, 1209-1223 etc.;
3. de Antiohia, rezidențiali 1098-1268; titulari 1269-1964;
Aimericus, 1142-1187; Radulfus, 1188-1200 etc.;
4. de Ierusalim, al latinilor, adică romano-catolic, 1099-1291, din anul 1131 sau 1187, cu reședința la Sf. Ioan din Akra, unde rezida și regele Ierusalimului. În 1099, Patriarhul Latin de Ierusalim își însușise deja cinci arhiepiscopii sufragane (Borsa, Kerak, Tyr, Cezareea, Nazaret), precum și eparhiile Lida, Bethlehem și Hebron. Între anii 1292-1847 a rămas și acest Patriarhat doar titular. Restaurat cu Patriarhi rezidențiali, la 23 iulie 1847, Iosif Valerga, cu sediul în Ierusalim și jurisdicție pentru latinii din Palestina,⁴² Transiordania și Cipru, Patriarhul Ierusalimului nu are sufragani, constând doar dintr-o „dioceză”, al cărei episcop are titlul onorific de „patriarh”.⁴³

⁴² Compară Canonul 438 din CIC, Roma, 1983, cu canonul 271, din CIC, Roma, 1917: Can. 271 “Patriarchae aut Primatis titulus, praeter praerogativam honoris et ius praecedentiae ad normam can. 280, nullam secumfert specialem iurisdictionem, nisi iure particulari de aliquibus aliud constet.” Mai vezi și canoanele 280 și 347 din același CIC, 1917.

⁴³ Celelalte Scaune Patriarhale Latine sunt:

După cucerirea și desființarea statelor „latine” sau ale cruciadelor, din Balcani și din Orientul Apropiat, noțiunea de „patriarhi latini din Orient” a devenit doar un titlu, similar unui arhiereu-vicar și se acorda diversilor episcopi, ca „titlu onorific” și legat de una din marile basilici romane:

- a. Patriarhul Latin „de Constantinopol” avea titlul pe seama Basilicii Sf. Petru;
- b. Patriarhul Latin „de Alexandria” avea titlul pe seama Basilicii Sf. Paul;
- c. Patriarhul Latin „de Antiohia” avea titlul pe seama Basilicii Santa Maria Maggiore;
- d. Patriarhul Latin „de Ierusalim” avea titlul pe seama Basilicii St. Laurențiu (Lorenzo).

Basilica San Giovanni in Laterano a rămas în continuare „catedrala canonică” a patriarhilor din Roma Veche, chiar dacă numai pe hârtie, pentru că după revenirea din „exilul avignonenz” (1305-1370), în anul 1378, Patriarhii Occidentului au rezidat pe Colina Vaticană, nu în Palatul Lateran și de atunci și până astăzi folosesc Basilica Sf. Petru ca și Catedrală Patriarhală.

În anul 1964, Paul VI (1963-1978) a desființat titlurile de „patriarhi latini ai Constantinopolului, Alexandriei și Antiohiei”, și așa vacante: cel de Constantinopol din 1948; de Alexandria, din 1954, de Antiohia, din 1953.

Titlul de Patriarh al Ierusalimului a avut o altă evoluție, după cum se poate constata din rândurile de mai sus. Activitatea patriarhului din Ierusalim a fost suplinită de către franciscani, care, în anul 1333, au reușit să se infiltreze în Țara Sfântă. Grație intervenției Curții Regale de Neapole, pe lângă Mamelucii din Egipt, atunci stăpâni peste Țara Sfântă, Ordinul Franciscan a reușit să creeze structuri misionare latine în Palestina, să acapareze biserici și locuri de importanță pentru Istoria Mântuirii, să controleze pelerinajele, spre dauna și în concurență, cu Patriarhia istorică melchită (= greacă Ortodoxă, „schismatică”) a Ierusalimului.

De același spirit de concurență și tendință de hegemonie în Țara Sfântă sunt dominate și „misiunile” Ortodoxe și Vechi Orientale, prezente acolo, deși Sinodul de la Chalcedon, din anul 451 a decis că „paza” Locurilor Sfinte și organizarea misiunilor și a pelerinajelor de acolo rămân în competența exclusivă a Patriarhiei Ortodoxe Grecești sau Melkite din Ierusalim. Din acest motiv i s-a și acordat Episcopului rezidențial de acolo titlul de Patriarh, având locul al cincilea în dipticele Pentarhiei. Dacă nici măcar ortodocșii nu-și respectă propriile canoane, atunci de ce să ne mai mirăm de celelalte confesiuni creștine?

Cu toate acestea, în contextul Tetrarhiei, izvoarele de drept canonic ortodoxe, continuă să menționeze o legătură onorifică cu Roma Veche, chiar și după anul 1215, în ciuda stării de schismă și a tendinței Constantinopolului de a-și apropia Scaunul de Ohrida, cu scopul păstrării numerice a sistemului pentarhic, sau al celor cinci căpetenii ale Bisericii Catholice Ortodoxe, sistem încetățenit în conștiința canonică a Orientului Creștin. Această legătură onorifică o oferă și Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, de la Târgoviște, din anul 1652, glava 395:⁴⁴

de Aquileia, 285 Episcopie, Mitropolie, sec. IV, recunoscută de Roma în sec. V, latină, dar de tradiție răsăriteană alexandrină, Patriarhie, din anul 553, recunoscută de Papa în anul 699; din anul 1348 cu sediul la Udine, desființată în anul 1751;

de Grado, al latinilor, cu titlul „de Aquileia Grado”, de tradiție alexandrină și romană, din anul 606 și recunoscut de Papa în anul 731, primește Primatul asupra Istriei și Veneției, unde rezidează ocazional, transferat și cu titlul „Patriarh rezidențial de Veneția”, din anul 1457;

al Indiei Occidentale, din 11 mai 1524, Indiarum Occidentalium, al latinilor, *neocupat* sau abolit;

al Indiei Orientale, al latinilor, Indiarum Orientalium, cu sediul în Goa, India;

de Lisabona [Lisboa], al latinilor portughezi, sec. IV, Mitropolie 10 noiembrie 1394, Patriarhat 7 noiembrie 1716, cu drepturi primațiale;

de Veneția, al latinilor italieni, fost „de Aquileia Grado”, rezida numai în Veneția din anul 774, fondat cu titlul „de Veneția” la 8 octombrie 1457;

⁴⁴ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele sau capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava nr. 395.

ENCHIRIDIONU, adeca *Carte manuale de canóne ale unei, sântei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare*, de Andreiu Baronu de Siagun’a, Sabiiu[Sibiu], în tipografi’a archidieceșana, 1871, 548 p.

PENTRU CUM Scriu Arhieriei la Papa, Țarigrădeanului, Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și Ohridului:

1. R I M U L [= Roma Veche]

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor mării și preasfinției tale puteare și domnie.⁴⁵

Iar privitor la Scaunul de Ohrida, Pravila menționează următoarea formulă de adresare, glava 395:

(5.) 6. OHRIDEANULUI:⁴⁶

Preafericite arhiepiscopie a marea întâia Iustinianie a Ohridului și a toată Bulgăria, întru duhul sfânt dumnezeăscule și preacinstitul meu părinte.

1

2

3

1. *Cămașa Lui Hristos*, conservată în Domul din Trier – Tunica Christi, din Domul din Trier. Autenticitatea acestei cămăși este contestată, nefiind încă cercetată cu metode științifice, după cum a fost cazul Sindonului de la Torino, relicvie care a fost și este supusă în mod neîntrerupt observației și cercetării științifice. În plus, părerea noastră este că această „Cămașă a Lui Hristos”, în forma croielii, seamănă mai mult cu o „tunică imperială”, conform vestimentației de curte bizantină, adică cu un sacos arhieresc ortodox (din care acesta din urmă a și evoluat) sau cu o dalmatică, din Biserica Latină, decât cu o „cămașă lungă”, până-n pământ și cu mânecile lungi, nu „trei sferturi”, după cum cum poartă și purtau evreii, creștinii și arabii în Orientul apropiat, vezi Ioan 19, 23.

Potrivit legendei, Cămașa lui Hristos ar fi fost adusă la Trier-Germania, de către Flavia Iulia Helena Augusta, adică Mama Sf. Împărat Constantin I cel Mare. Cea mai veche atestare documentară a Cămășii Lui Hristos, în Trier, datează însă din 1 mai 1196, când Arhiepiscopul local Johann I a târnosit altarul și Capela din absida de răsărit a Domului din Trier, unde se păstrează această relicvă până astăzi. Venerarea, pelerinajul și publicitatea făcută Cămășii Lui Hristos, ave ape plan local scopul canonic de dominare, depășire și concurență a Arhiepiscopiei de Trier, cu puternica Abație de Prüm, situată pe teritoriul Arhiepiscopiei unde se păstrau Sandalele Lui Hristos, abație care ignora autoritatea arhiepiscopului. Abia dina nă 1574, teritoriul de jurisdicție al Abației a putut fi încorporat Arhiepiscopiei de Trier.⁴⁷

2. *Relicvar pentru cununa de spini a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, actualmente păstrat într-o capelă a Catedralei Notre Dame, din Paris. Această relicvie se păstra în Constantinopol, de unde a ajuns în posesia regelui Ludovic IX cel Sfânt (1226-1270) al Franței. Sf. Ludovic IX a construit în acest scop la Sainte-Chapelle din Paris, unde trebuia să fie păstrată și cinstită această relicvie.

3. *Sandalele Lui Hristos* (în mod exact, doar fragmente din Sandale), păstrate și venerate în Mănăstirea Abație Imperială St. Salvator din Prüm. Relicva a fost o donație a Papei Zaharia (741-752), făcută de urmașul său Ștefan III (752-757), către regele Pipin III sau cel Scurt (751-768), tatăl lui Carol cel Mare (768-814, din anul 800 împărat Roman),

⁴⁵ „Sf.” sunt papii trecuți în rîndul Sfinților; „Fer.” sunt papii canonizați și declarați doar „fericiți”, nu „sfinți”. Ernst RÖSSER, *Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhunderts, von...*, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64]. Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p. Vezi și Hélène PROTOPADAKIS-PAPAKONSTANTINOY, *Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ κείμενα-εικόνες*, ΑΘΗΝΑΙ [Athena], 1998, 489, incl. 124 il. [ediție cu text trilingv: grecesc, francez, englez: „L'Apôtre Pierre, Textes et icônes”, „The Apostle Peter, Texts and icons”]. Ediție de lux.

⁴⁶ *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele sau capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava 395.

⁴⁷ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Heiliger_Rock

Mai vezi noțiunea „Sandalen Christi”, „Grabtuch von Turin”, „Dornenkrone”: <http://de.wikipedia.org/wiki/Dornenkrone>

din anul 752. Din punct de vedere religios și politic, această donație însemna o recunoaștere, o legitimare a alegerii și urcării pe tron a lui Pipin cel Scurt. Acestei donații papale i-a urmat „Donația Pipiniană”, din anul 754, privitoare la fondarea Statului Papal, după învingerea și desființarea Regatului Longobard (568-754), în anul 754. Abația Prüm a cunoscut o dezvoltare și putere bisericească, politică și materială ascendentă, cu care nu îndrăzneau nimeni în Imperiu să concureze ori să intre în conflict. Situația a durat astfel, până în anul 1524, când a avut loc primul pelerinaj la Cămașa Lui Hristos, din Domul de la Trier. Așa începe declinul Abației din Prüm, până în anul 1574, când a fost încorporată Arhiepiscopiei de Trier.

Constantinopol, Catedrala Patriarhală Sf. Gheorge, moaștele Sfinților Grigorie Teologul și a ale Sf. Ioan Gură de Aur, restituite de Papa Ioan Paul al II-lea Patriarhiei Ecumenice, de unde au fost furate de cruciați și duse la Roma, în anul 1204, când baronii Cruciadei a IV-a au profanat și prădat Sfânta Sophia și întreaga capitală romeică. Primirea Sfințelor Moaște a fost făcută, prin așezarea lor pe o masă, lângă Tronul Ecumenic, datând din secolul al VI-lea, deoarece ambii Sfinți au fost și Arhiepiscopi ai Constantinopolului (381 Sf. Grigorie de Nazianz și 398-404, Sf. Ioan Gură de Aur). Patriarhul Bartolomeios I face slujba de primire și depunere a Sf. Moaște.

Giorgios Sphrantzes (1401-1477 / 9),⁴⁸ istoric și diplomat⁴⁹

S-a născut la Constantinopol în data de 30 august 1401 și a murit în anul 1477 sau 1479, pe insula Leukas, numită și Santa Maura. Privitor la biografia lui Sphrantzes găsim mențiuni în „Memoriile” sau jurnalul intim al acestuia, numite și Chronicon Minus.⁵⁰

Jurnalul său intim sau „Chronicon Minus” a fost redactat în primul rând cronologic, fără romanțări, sec și exact, cuprinzând prezentarea evenimentelor din anul 1402, până la 1477, unde oferă mai ales date privitoare la familia imperială, adică legate de Constantinopol, dar și privitoare la Mistra. Încă de la vârsta de 16 ani, adică din anul 1417 și până la 1453 a stat în serviciul familiei imperiale, adică a împăraților Paleologi, precum a procedat și tatăl său.

El și-a legat destinul de cel al Paleologilor, fapt care poate fi constatat și din cuprinsul memoriilor sale, precum și din modul în care îmbină evenimentele familiei imperiale, cu ale sale personale.

⁴⁸ BIOGRAPHISCHES LEXIKON zur Geschichte Südosteuropas, hgg. von Mathias BERNATH und Karl NEHRING, Redaktion Gerda BARTL, Band IV, R-Z, 1981, R. Oldenbourg Verlag München, p. 158-159 [Südosteuropäische Arbeiten, 75/IV]. Vezi și Micromedalionul G. Sphrantzes și vol. Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES, Op. cit., p. 102

⁴⁹ Micromedalion luat din: Ioan Marin MĂLINAȘ, De te voi uita, Constantinopol! sau privitor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453, Editura Sedan, Cluj-Napoca, 2004, 195 p.

/ If I forget you, Constantinople!, or about the events of August 10, 626, April 13, 1204 and May 29, 1453, Sedan Publishing House, Cluj-Napoca, 2004, 195 p. (p. 113-116);

lucrare apărută numai în versiune românească, în: De te voi uita, Constantinopol! sau privitor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453, în vol. Byzance après Byzance, 550 de ani de la căderea Constantinopolului, Oradea, 7-8 mai 2003, tipărit la Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004, p. 30-102, Editori Constantin VOICU și Liviu BORCEA [Universitatea din Oradea, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Facultatea de Istorie-Geografie, Muzeul Țării Crișurilor], (p.66-67).

⁵⁰ Vezi și Riccardo MAISANO, L' Opera memorialistica di Sfranze dentro e fuori i confini della storia, Extras-Estratto din ITAEOEAAHNKA, Rivista di cultura greco-moderna, Napoli, I, 1988, p. 111-122.

La Curtea Imperială, Sphrantzes a exercitat din anul 1432 funcția de Protovestiar, iar din 1451, i se promisese funcția de Mare Logofăt, pe care, efectiv, n-a mai reușit să o exercite, din cauza lui Lucas Notaras. A fost și guvernator al câtorva orașe imperiale: 1430 la Patras, 1443 Selybria, 1447 Mistra. Din activitatea de diplomat imperial menționăm misiunile sale în Georgia și Trapezunt, din anul 1449; 1454 în Serbia; 1455 în Veneția. Începând cu anul 1424, Curtea Imperială i-a încredințat lui tratativele diplomatice cu turcii, de la Curtea Sultanului din Adrianopol, față de care avea o mare ură. După căderea Constantinopolului, la 29 mai 1453, fiind luat în robie de către turci, a fost răscumpărat sau eliberat de Sultan, după care a intrat într-o mănăstire de pe insula Leukas, unde călugărindu-se, a trăit până la sfârșitul vieții. Spre sfârșitul vieții a prelucrat datele din *Chronicon Minus*, amplificându-le și adăugându-le și alte documente și date ale martorilor oculari, lucrare cunoscută sub numele de *Chronicon Maius*. În această lucrare se află, de pildă și „Scrisoarea Despotului Dimitrie, din Veneția”, „Raportul lui Leonard din Chios, privitor la asediul Constantinopolului” etc. După moartea lui Sphrantzes, și în forma de redactare ulterioară, a compilațiilor operei sale, întâmplată în secolul al XVI-lea, *Chronicon Maius* cuprinde patru cărți și analizează evenimentele din istoria bizantină și post bizantină, din perioada 1258 și până la 1481, primind numele de *Cronica din Monemvasia*. Această *Cronică*, prelucrată de către Mitropolitul Dorotei al Monemvasiei, prezintă evenimentele până la anul 1571, incluzând și părți din lucrările lui Nikephoros Gregoras, Laonic Chalcocondil, istoria turcilor, până în timpul lui Mehmed II, cu raportul lui Leonard din Chios etc.

Amprenta ultimei forme de redactare și compilație a „*Chronicii Mari*” sau *Chronikon Maius* și-a pus-o pe această operă a lui Sphrantzes, falsificatorul literar și diplomatic Makarios Melissenos, Mitropolitul Monemvasiei, prin anul 1575. Opera lui Sphrantzes, *Chronicon Minus* și *Maius*, a tradus-o în românește și a editat-o bizantinologul român Vasile GRECU, în seria *Scriptores Byzantini*, vol 5, sub titlul: Georgios Sphrantzes, Memorii 1401-1477, În Anexă Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos. *Chronica 1258-1481*, București, 1966. *Introducerea* lui Vasile Grecu, la opera lui Sphrantzes, din anul 1966, a fost publicată integral în „*Actele celui de al XII-lea Congres de Bizantinologie*”, de la Belgrad, încă în anul 1964, vol. II, p. 327-341.

*

Georgios Sphrantzes, privitor la unirea Bisericii:

Fericitul întru pomenire, împăratul Manuil II Paleologul (1391-1425) i-a spus pe patul de moarte, fiului, co-regent și urmașul său la tron Ioan VIII Paleologul (1425-1448) de față fiind doar Georgios Sphrantzes:

„Mein Sohn, ich weiss es gewiss und wahrhaftig, wie wenn ich den Ungläubigen selbst in das Herz sehen könnte, dass sie sehr in Unruhe sind und sich fürchten, dass wir uns mit den abendländischen Christen verständigen und vereinigen könnten. Sie meinen nämlich, wenn das geschähe, würden ihnen die Abendländer um unseretwillen ein grosses Übel antun. Lass Dir die Sache der Synode angelegen sein, und bemühe Dich darum, besonders weil es Dir not tut, dass die Ungläubigen in Furcht gehalten werden. Aber sie selbst anzuregen lass Dir nur ja nicht einfallen, denn wie ich die Unsrigen kenne, sind sie gar nicht gesinnt, einen Weg und eine Weise der Vereinigung, der Übereinstimmung, des Friedens, der Liebe und der Eintracht zu suchen, sondern sie wollen die anderen, ich meine die Abendländer, zu unserer Weise und unserem Herkommen bekehren. Das ist aber ganz und gar unmöglich, ja ich fürchte, dass daraus eine noch ärgere Trennung entsteht und dies dann den Ungläubigen offenbar wird.”⁵¹

În românește: „Fiul meu, eu știu cu siguranță și cu adevărat, ca și cum eu însumi aș putea citi în inima necredincioșilor (musulmanii otomani, n.n.), că ei sunt în mare neliniște și se îngrozesc, că noi ne vom putea înțelege cu apusenii (Latinii, n.n.) și că ne vom putea uni. În consecință, ei consideră că dacă s-ar întâmpla acest lucru, apusenii le-ar putea produce de dragul nostru o mare

⁵¹ Luat din: *Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES*. Übersetzt und erklärt von Endre von Ivánka. Mit einem Nachwort von Janko von MUSULIN, illustriert von Hans FRONIUS, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1973, p. 8.

nenorocire. Încredințează această problemă (a unirii Bisericilor, n.n.), în seama Sinodului și străduiește-te (să o realizezi, n.n.) mai ales atunci când ai nevoie, pentru a-i speria pe necredincioși. Însă nu cumva să-ți treacă prin cap a întreprinde ceva pentru reușita (Sinodului, n.n.), căci așa după cum eu îi cunosc pe ai noștri (pe greci, n.n.), ei nu sunt deloc dispuși să caute o cale și o formă de unire, de consens, de pace, de dragoste și de armonie, ci ei urmăresc ca ceilalți, înțelegând prin aceasta, pe apuseni, să adopte toate obiceiurile noastre vechi. Aceasta este însă cu neputință și eu mă tem că între ei și noi va urma o despărțire și mai mare.”

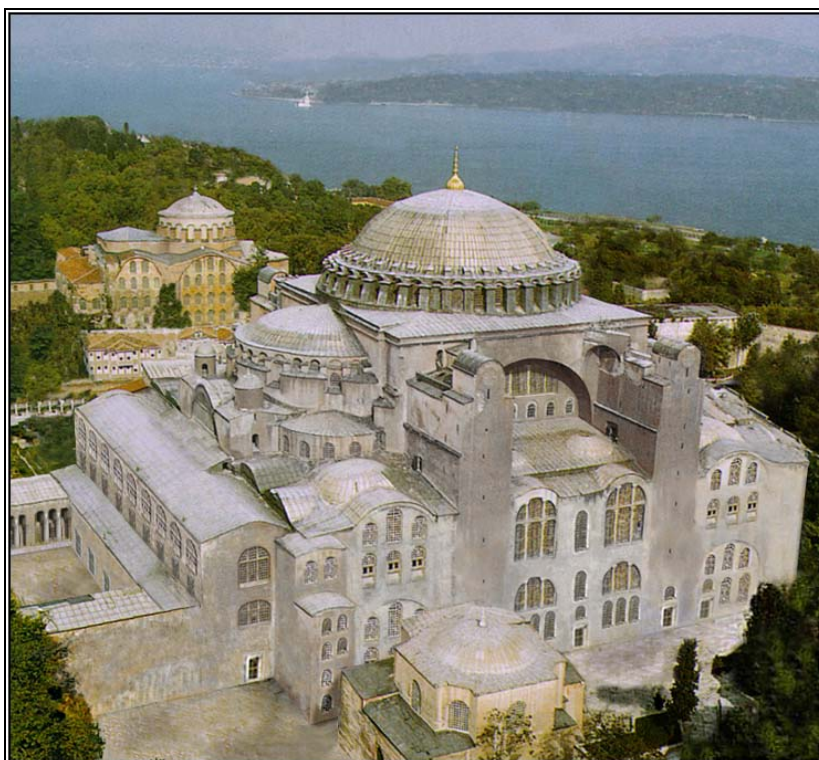
1

2

1. Catedrala Patriarhală a Constantinopolului, Biserica Sf. Gheorghe, din 1599/1600, până în prezent: **Καθεδρικός ναός του Αγίου Γεωργίου**: latura vestică, cu intrarea mare, zidul, ușile și ferestrele fiind amplasate în conformitate cu motivul iconostasului. Este a cincea Catedrală Patriarhală, din Constantinopol, după anul 1453, când Sf. Sophia a fost confiscată de Sultan și transformată în moscheie.

2. Reședința Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului și Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe.

Constantinopol: bisericile Sfânta Sophia și Sfânta Irina, încercare de reconstituire, prin animație electronică, în forma în care ar fi arătat pe la anul 1200, înainte de profanarea lor, de către „creștinii” latini, în anul 1204.

c. Ultimul atentat la adresa Pentarhieii:

Pope Benedict XVI of Rome denounces the title of “Patriarch of the West”

ECUMENICAL PATRIARCHAT ANNOUNCEMENT

Pope Benedict XVI of Rome denounces the title of “Patriarch of the West”

It is hereby announced that during its last meeting the Holy and Sacred Synod of the Ecumenical Patriarchate discussed the importance and the consequences for the relations between the Roman-Catholic and the Orthodox Churches of the recent decision of His Holiness, Pope Benedict XVI of Rome, to remove from his titles that are mentioned in the Pontifical Yearbook (Annuario) of 2006 the title “Patriarch of the West”, and to retain titles such as “Vicar of Christ”, “Supreme Pontiff of the Universal Church”, etc. Concerning this decision, as well as the comments and explanation on this matter given by the President of the Pontifical Council for the Unity of the Christians, Cardinal Walter Kasper, the Ecumenical Patriarchate would like to make the following observations:

1. The removal of the title “Patriarch of the West” from the Pontifical Yearbook of this year, as well as the retention of the above mentioned titles, have a particular importance for the relations between the Orthodox and the Roman-Catholic Churches, especially now in view of the reopening of the official Theological Dialogue between the two Churches, given that this Theological Dialogue will also deal with the issue of Primacy in the Church.
2. Out of all the titles that are used by the Pope, the only one that goes back to the period of the Undivided Church of the first millennium, and which has been accepted in the conscience of the Orthodox Church is the title of “Patriarch of the West”. In the beginning this was related to the institution of the “Pentarchy”, but, it became widely accepted in the East even after the Schism of 1054 AD. A proof of this is the fact that throughout the centuries the Ecumenical Patriarchate has avoided the founding of bishoprics in the West with titles that had been already used by bishops of the Church of Rome. Further proof is the protest of the Ecumenical Patriarchate any time the Church of Rome, especially after the 4th Crusade, including our own times, would found bishoprics within the jurisdiction of the Orthodox Patriarchates with titles that were being already carried by Orthodox Bishops. The consciousness of the geographical limits of each ecclesiastical jurisdiction has never ceased to be a basic component of Orthodox ecclesiology.
3. The fact of course that the “Pentarchy”, which was based on the geographical structure of the known “oecumene” during the time of the Byzantine period, has weakened ecclesiastically through the creation of other Patriarchates and Autocephalous Churches within the Orthodox Church after the fall of the Byzantine Empire, is an undeniable historical reality. However, there was never a time that the Orthodox Church did not make a distinction between the so-called “ancient” Patriarchates, that go back to the institution of the “Pentarchy”, and the Patriarchates that have been added later on. Among the “ancient” Patriarchates, the first place belongs to the Patriarchate of the West, under the bishop of Rome, even though its communion with the Orthodox Churches has been interrupted after the Schism of 1054 AD. This fact remains always very important for the approach by the Orthodox of the primacy issue of the bishop of Rome in case of the restoration of full communion between the two Churches.
4. It is also an undeniable reality that in the recent past the term “West” has acquired a cultural context, and has expanded to areas unknown during the times of the ancient Church, such as the American continent, Oceania etc. It would, however, be unthinkable for the Orthodox ecclesiology to denounce the geographical principle and to replace it

with a “cultural” one in the structure of the Church. The unity of the Church cannot be conceived as a sum of culturally distinct Churches, but as a unity of local, namely geographically determined, Churches. The removal of the title “Patriarch of the West” must not lead to the absorption of the clearly distinct geographical ecclesiastical “jurisdictions” by a “universal” Church, consisting of Churches which are distinguished on the basis of either “culture” or “confession” or “rite”. Even in today’s historical circumstances, the one Church must, from an ecclesiological point of view, be considered as a unity of full local Churches.

5. At this point it is of extreme importance to the Orthodox Church that Pope Benedict, while having rejected the title “Patriarch of the West”, retained the titles “Vicar of Christ” and “Supreme Pontiff of the Universal Church”. These titles create serious difficulties to the Orthodox, given the fact that they are perceived as implying a universal jurisdiction of the bishop of Rome over the entire Church, which is something the Orthodox have never accepted. By retaining these titles and discarding the “Patriarch of the West” the term and concept of “sister Churches” between the Roman-Catholic and Orthodox Church becomes hard to use. This concept which was first introduced by Patriarch Ioannis of Constantinople, the Kamatiros, as a response to the positions of Pope Innocent III, in the 13th century, has been repeated and promoted in our times by Pope Paul VI and Ecumenical Patriarch Athenagoras, both of blessed memory.
6. In view of the reopening of the official theological dialogue between the Roman-Catholic and Orthodox Churches and the discussion of the issue of primacy, the Ecumenical Patriarchate expresses its wish and prayer that no further difficulties may be added in the discussion of such a thorny problem, as that of the primacy of the bishop of Rome. In this connection we find it appropriate to recall the view of Professor Joseph Ratzinger, now Pope Benedict XVI, published some years ago, that “Rome cannot demand from the East regarding the primacy issue more than what has been expressed and applied during the first millennium”. If such a principle is accompanied by an ecclesiology of “koinonia –communion” through placing every aspect of primacy within the context of the synodical structure of the Church, this would greatly facilitate the effort to solve a very serious issue for the unity of the Church of Christ.

At the Phanar, 8 June 2006.

From the Chief Secretary of the Holy and Sacred Synod.

III. Ilustrativ: Pentaria actuală

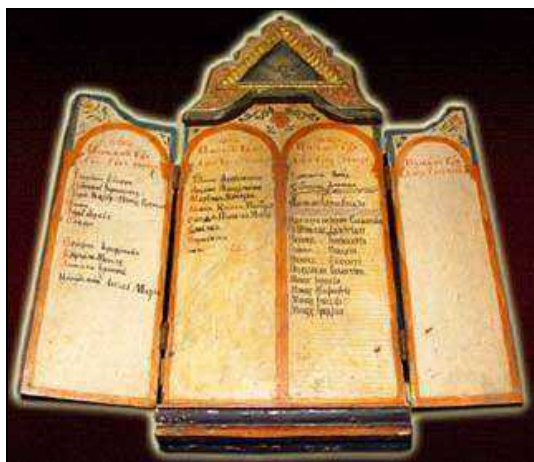

Constantinopol, 29 oct. 2008, Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe: Liturghie arhierescă prezidată de Patriarhul Ecumenic, înconjurat de soborul format din Patriarhii Pentariei, de întâistătătorii și delegații Bisericilor autocefale, de mitropoliții Sinodului Permanent ai Tronului Ecumenic și de alți arhieri, preoți și diaconi. În tradiția greacă, la slujbele în sobor, numai patriarhul sau arhierul protos poartă mitra și cârja arhierescă, restul arhierilor au numai veșmintele episcopale, menținându-și potcapul cu camilafca și fără cârja arhierescă.

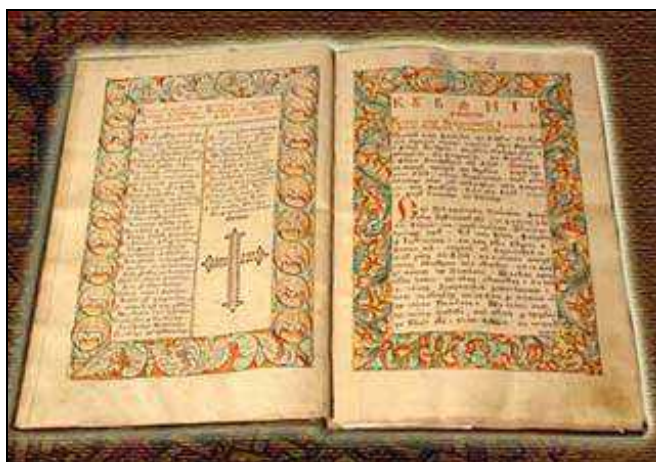

Pentaria actuală, Fanar, 20. 10. 2008: Synaxis, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova

IV. Modele de diptice

1

2

1. Mănăstirea Putna: Diptic sau (și) Pomelnic din lemn – triptic – provenit de la Sihăstria Putnei, datând din sec. XVIII. Luat din Mănăstirea Putna: <http://www.putna.ro/arta/manuscrise.htm>

2. Mănăstirea Putna: Pomelnicul Sihăstriei Putnei scris și ornat de ieroschimonahul Natan, 1768.⁵²

DIPTICE (δίπτυξ — δίπτυχος, *diptix*, pliat în două părți), liturgic și canonic

1. **Dipticele liturgic** sau „pomelnicul” era format din două foi de pergament, puse la un loc – precum tablele lui Moise - pe care, în Biserica primară erau scrise în stânga numele celor vii, iar la dreapta al celor morți dintr-o comunitate - pomelnicele. Mai târziu, dipticele era păstrat la proscomidiar sau era atârnat de un perete sau de o coloană, pentru a fi la îndemâna episcopului și al preotului. Foarte frecvente erau dipticele confecționate din două plăci sau coperti din lemn,

⁵² Dimensiuni: manuscrisul 33 x 21 cm; scoarțele 34 x 22 cm

„Proveniență: scris de ieroschimonahul Natan la Sihăstria Putnei, de unde este adus la Mănăstirea Putna, în anul 1785, cu prilejul desființării acestui schit.

Manuscris românesc, format mare, in-folio, caligrafiat cu cerneală neagră și roșie, în scriere chirilică, pe hârtie groasă, vârgată și filigranată cu mai multe mărci: o stemă cu o coroană princiară deasupra, o altă stemă cu o pasăre în vârful unei coloane așezată între două aripi desfăcute, o criptogramă sinusoidală și două monograme A. M. Cartea are 52 de file din care primele două și ultimele douăsprezece sunt complet goale. Filele 3 - 40 au chenare marginale dreptunghiulare, decorate cu stilizări vegetale viu colorate. În interiorul primului chenar este scris titlul pomelnicului cu toate lămuririle unei ample și veritabile pisanii: "Sinodic sau pomeainic al fericitilor și pururea pomeniților ctitorilor, făcătorilor de bine și ajutătorilor și împodobitorilor și miluiturilor sfintei Sihăstriei a Putnei, unde este hramul Buna Vestire a Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Marii. Care pomeainic, acum, întru acest chip s-au făcut în zilele prealuminatului domn și oblăduitorului a toată Țara Moldovei, Io Ioan Grigorie Calimah voievod întru a doua domnie a Măriei Sale, fiind mitropolit țării preosfinția sa chir Gavriil, unchiu mare fiind Măriei sale. Iară episcop Rădăuților fiind preosfinția sa chir Dositei. Și s-au scris cu toată oserdia și silința a preacuviosului părinte ieroschimonah, chir Sila, stareț fiind și nacialnic aceștii sfinte Săhăstriei, de smeritul ieroschimonah Natan, fiu al aceștii sfinte Săhăstriei. La anii de la strămoșul nostru Adam 7276, iară de la Mântuitorul nostru Iisus Hristos 1768". În al doilea chenar sunt scrise aceleași versuri moralizatoare pe care le-am întâlnit și în Pomelnicul Mănăstirii Putna, dar cu alt titlu acum și anume: "Cuvânt făcut și tocmnit pe stihuri poeticești în versuri, pentru viața ticălosului a fieștecare om întru această lume". În următoarele șapte chenare este scris un "Cuvînt iritainte cătră toți pravoslavnicii creștini, fii sfintei besearici Răsăritului", apoi un avertisment adresat tuturor acelor care ar fi ispițiți să-și scrie numele în acest pomelnic fără blagoslovenia starețului, după care se trece la pomelnicul propriu-zis, structurat pe trepte ierarhice, adică: pomelnicul domnesc, pomelnicul arhierilor, al părinților, al blagorodnicilor marilor boieri, al boierilor mazili, al negoțatorilor, cel de obște al tuturor pravoslavnicilor creștini și, în sfârșit, cel al poslusnicilor (= slujitorilor) mireni.

Manuscrisul este legat în piele maro mozaicată, ștanțată pe ambele scoarțe cu chenare florale aurite și argintate. Pe prima copertă, la mijloc, este imprimată, într-un medalion ogival, figura lui Iisus în nimb de raze, iar pe coperta a doua, într-un medalion identic, Nașterea Domnului, ambele reprezentări fiind aurite.

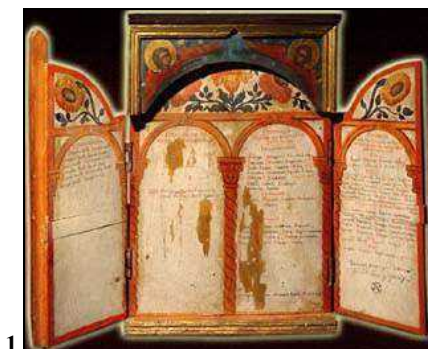
Inscripții și însemnări: pe prima filă a Pomelnicului părinților, în coloana din stîngă, întâlnim numele ieroschimonahului Natan, sub care se menționează: "Acesta au scris acest pomeainic", iar în dreptul său, în coloana din dreapta, se adaugă: "Acesta au răposat vlet 1784, decembrie 26".

Luat din Mănăstirea Putna: <http://www.putna.ro/arta/manuscrise.htm>

legate cu balamale, și care se puteau închide și deschide ca o carte. Evoluția dipticonului o putem explica și referitor la „tabula cerata”. Cele două coperti din lemn erau impregnate cu ceară, pe care apoi se scria cu un „stilus” sau băț din lemn, ascuțit la un capăt, de forma unui creon. Aceste tabula cerata erau foarte răspândite în antichitate, în evul mediu, iar în unele părți ale lumii, chiar și până în secolul al XX-lea. Dipticonul și „codexul” au avut o evoluție similară și paralelă. Dipticele aveau zugrăvite sau scrise nu numai numele viilor și al morților, ci și diferite icoane, numele donatorului, motive geometrice, vegetale etc., atât pe coperta sau foaia principală sau din mijloc, cât și pe molenele laterale, atât în interior, cât și în exterior. Din cauza mulțimii numelor, uneori se legau sau se fixau împreună trei coperti de lemn, metal sau foi de pergament, care se închideau una peste alta, numindu-se „triptice”: vezi tripticele de la Mănăstirea Putna sau cel de la Laz-Sebeș.

Dipticele și mai ales tripticul ar putea fi numit și „iconostas în miniatură”, pentru că imitau forma și porneau de la simbolul acestuia. Existau triptice, având de pildă icoana Mântuitorului Iisus Hristos în mijloc sau deasupra, cu icoanele Sf. Ioan Botezătorul și al Maicii Domnului, pe cele două molene sau aripi laterale. Din diptic a evoluat nu numai tripticul, ci și „poliptihele” sau polipticul, cu mai multe foi, coperte și icoane, un fel de „altar de casă”, ușor de transportat, de păstrat și de expus, fiind pliant, dacă era din pergament sau prins în balamale, dacă erau coperti de lemn, sau metal, putându-se închide și deschide. Lista numelor din dipticele liturgice era legat și determinat de ctitori, fondatori, binefăcători și alți credincioși pentru care preotul se ruga în timpul proscomidiei și la ecteniile de cerere și pentru morți, de la Sfânta Liturghie și după anafora sau marea rugăciune euharistică sau a Sfintei Jertfe, adică după epicleză. De aici și numele rugăciunii de după epicleză – dipticele sau „Post nomina” sau „Super diptyca”: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru cei adormiți întru credință: strămoși, părinți, patriarhi, prooroci, mărturisitori, pustnici și pentru tot sufletul cel drept, care s-a săvârșit întru credință;”.

2. Dipticele canonic a avut aceeași evoluție ca și dipticele liturgice, din care a și evoluat și a rămas în legătură și funcțiune reciprocă, diferențiindu-se de acesta odată ce Biserica a primit un caracter de instituție recunoscută de Stat, adică după anul 313 și mai ales după primele sinoade locale și apoi după cele ecumenice. Se spune că vechea biserică Sf. Laurențiu din Constantinopol folosea o coloană de marmură din interiorul acesteia, drept diptice, pe care erau încrustate nume de împărați, patriarhi și alte personalități din viața de Stat și bisericească.⁵³

1. Mănăstirea Putna: Diptic sau (și) Pomelnic confecționat din lemn – triptic – provenit de la Sihăstria Putnei, datând din sec. al XVIII-lea. Luat din Mănăstirea Putna: <http://www.putna.ro/arta/manuscrise.htm>

2. Model de „Diptice militar”, din sec. X, Tezaurul de la Veliko Preslav, Bulgaria, descoperit în anul 1978.

Dipticele constă dintr-o placă de aur, reprezentându-l pe Alexandru I cel Mare (336-323 î.d.Hr.), care urcă într-un car de luptă – Quadriga (cu doi cai, nu cu patru).

Tezaurul a putut fi ascuns – sau răpit și ascuns – în cursul luptelor de la Veliko Preslav, dintre bulgari și Cneazul Sveatoslav I Igorovici al Kievului (942-972, regent și major din 959), din anul 969 ori din timpul războiului acestora, cu bizantinii, din anul 972, condus de Împăratul Ioan I Tzimiskes (969-976). Neclară este apartenența dipticelui, bulgară sau bizantină. Mulți împărați și generali romei erau fascinați de personalitatea lui Alexandru I cel Mare, căutând să-l imite și să-l

⁵³ Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, p. 139-140.

considere un model de urmat. Chiar și Sultanul Mehmet II Fâtiș (1451-1481), cuceritorul Constantinopolului era un imitator al lui Alexandru I cel Mare. Tezaurul cuprinde 170 de piese, din aur, argint, bronz, lucrat și cu pietre prețioase, 15 monezi de argint bizantine, bătute în timpul domniei împăraților Constantin VII (944-959) și Roman II (959-963), adică prin anii 945 și 959, precum și alte podoabe de prin secolele III și VII.

1. »Barberini-Diptychons«, Dipticon imperial, de la începutul sec. VI, azi în Louvre, Paris. Dipticonul reprezintă un împărat romeu – probabil Justinian I cel Mare, călare, triumfând peste barbarii din registrul de jos, obligați să plătească tribut. Coloana din dreapta este rezervată pentru a putea menționa unele date sau nume: *dipticele propriu-zis*.
2. Tronul patriarhal al Antiohiei, din Catholiconul – Catedrala – Bisericii Anastasis, a Sf. Mormânt, din Ierusalim.
3. Sanctitatea Sa Ilia II Catholicos-Patriarh al întregii Georgii, (din 1977), purtând mitra patriarhală georgiană.

1. Laz – Sebeș, 1836, Diptic (recte Triptic) închis; 2. Laz – Sebeș, 1836, Diptic (recte triptic) deschis⁵⁴

⁵⁴ Luat din: Ioana RUSTOIU, ICOANE PE LEMN APARTINÂND CENTRULUI LAZ DIN COLECȚIA MUZEULUI "ION RAICA"-SEBEȘ (JUD. ALBA), în MUZEOLOGIE – RESTAURARE – CONSERVARE, Buna Vestire. Pomelnic triptic (inv. nr. 2502, 39x25 cm, fig. 4).

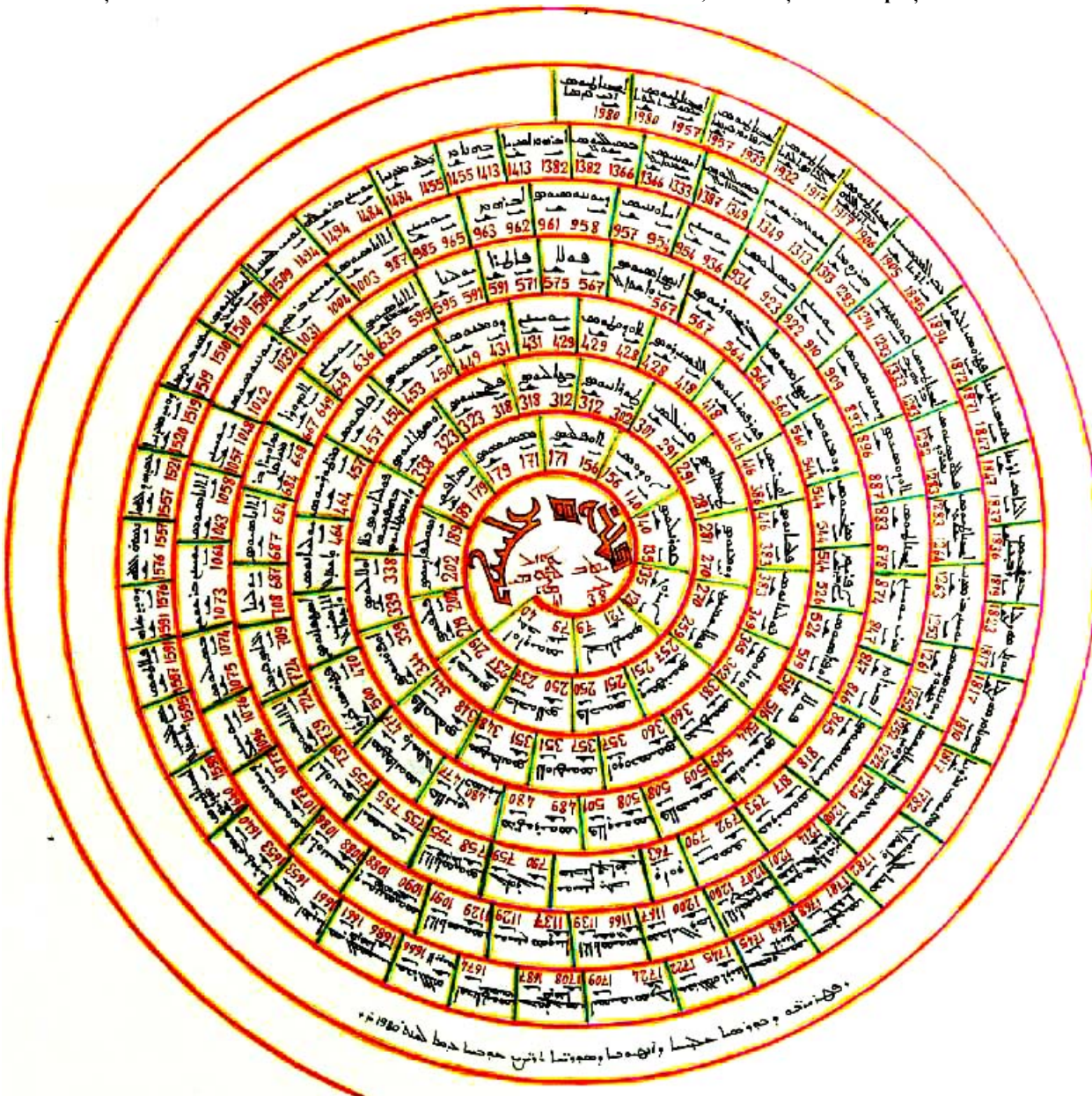
O piesă interesantă, valoroasă prin completarea podoabei picturale cu elemente sculpturale, o constituie un triptic reprezentând Buna Vestire, datat 1836, atribuit lui Simion Poienaru, fiul lui Savu, cel mai bun păstrător al meșteșugului de iconar din întreaga evoluție a centrului Laz. Activând pentru o perioadă de timp împreună cu tatăl său, Simion a continuat să picteze pe lemn piese care necesitau migală, împodobite cu elemente sculpturale vegetale, chiar dacă graba specifică iconarilor populari, prea încărcați de comenzi, a afectat și activitatea acestui zugrav. Piesa din colecția Muzeului Municipal "Ion Raica" este compusă dintr-un panou dreptunghiular gros, sculptat pe cele patru laturi cu torsade colorate în roșu și albastru. În timpanul format de arcada ce marchează spațiul necesar deschiderii celor două uși ale tripticului sunt sculptate, pe un fond colorat în roșu, doi boboci de crin. Ușile sunt pictate cu scena Bunei Vestiri: Maria este redată pe ușa din stânga, iar îngerul pe cea din dreapta. Amândoi sunt în picioare, cu ochii

1. Iconostasul bisericii de lemn „Dragoș Vodă”. Din cimitirul satului Putna, jud. Suceava.
2. Mănăstirea Putna: Biserica de lemn „Dragoș Vodă”, din cimitirul satului Putna, jud. Suceava, construită de Dragoș Vodă (1352-1354), la Volovăț, în anul 1346, recte 1353, transferată de Ștefan cel Mare la Putna, în anul 1468 sau 1475. Partea de răsărit a bisericii este datată din primii ani ai sec. XV.

privind unul spre celălalt, într-un cadru arhitectonic sugerat prin draperii și o masă – camera Fecioarei – alături de care se află profilul unei biserici. Îngerul înveșmântat în alb aduce Fecioarei vestea nașterii pruncului Iisus, Fiul lui Dumnezeu. În veșminte simple, cu un maforion lung auriu și rochie verde, Maria primește vestea cu brațele deschise, gest al acceptării misiunii sale. Formatul mic al ușilor nu a însemnat neapărat o execuție de finețe a picturii. Datorită contururilor negre, personajele au trăsături mai aspre, atitudini hieratice, doar ochii mari, cu pleopa conturată cu alb – în stilul impus de Savu – amintind de finețea icoanelor lui Simion. În contrast cu rigiditatea veșmintelor Arhanghelului Gavril și a celor ale Maicii Domnului, draperiei din colțul stâng al scenei încearcă să i se redea volumul prin drapaie marcate prin linii albastre, distanțate egal. Perdeaua, prinsă la mijloc, deschide perspectiva bisericii din fundal. Pe interiorul ușilor sunt reprezentați doi sfinți militari: Sf. Dumitru (ușa din dreapta) și Sf. Gheorghe (ușa din stânga). Culoarele din interior, protejate prin păstrarea închisă a ușilor, sunt vii, contrastează cu cele de la exterior, stinse, aplicate în strat subțire. Încadrați fiecare de un chenar roșu, pe un fond bicrom, galben-albastru, cei doi sfinți sunt reprezentați în picioare, în veșminte specifice apostolilor – hlamide roșii, tivite cu alb, prinse în agrafe rotunde, și chitoane albastre. Înfățișarea celor doi corespunde descrierilor Erminiilor: Sf. Gheorghe – “tânăr, fără de barbă, cu părul creș”, Sf. Dumitru, mucenicul din Tesalonic – “tânăr, cu începere de mustăți”. În mâini cei doi țin fiecare cruci albe, armele cu care și-au apărât credința. Asemenea figurilor realizate de Simion Poienaru în casetele mici ale icoanelor prăznice ale Învierii lui Iisus, apare o disproporție anatomică între trupurile celor doi sfinți, redată la dimensiuni reduse, și capetele și mâinile mult mai mari. În interior, pe panoul suport, pe un fond alb, a fost înscris un pomelnic, o listă a celor vii (dreapta), cuprinzând 15 nume, și a celor morți (stânga), cu 14 nume. Literile pomelnicului sunt deosebite, scrise îngrijit, într-o formă inspirată de cărțile bisericești – litera mare cu care începe fiecare nume este scrisă cu roșu, celelalte litere cu negru: Paternitatea comanditarului pomelnicului este neclară. Stratul de vopsea s-a decojit pe mijlocul suportului, partea stângă a acestuia, afectată de umezeală, lipsește, astfel încât numele nu poate fi citit în întregime. Gelu Mihai Hărdălău, cel care a semnalat existența acestui triptic în colecția Muzeului Municipal “Ion Raica” din Sebeș, considera că acela care l-a comandat este Ion Mărian din Pianu de Sus. În Registrul muzeului piesa este înregistrată ca provenind din biserica Lazului, fiind datată 1826 și atribuită zugravului Ioan din Laz. În Fondul Protopopiatului Ortodox Sebeș, păstrat la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Alba, în inventarul bisericii din Laz s-au consemnat în anul 1943, printre piesele aflate în patrimoniul muzeului parohial: “8 icoane pictate pe sticlă și un pomelnic familiar, scris în pictură din anul 1846”. Datele suplimentare oferite de arhivă sunt departe, așadar, de a lămuri problema adevăratului comanditar al pomelnicului. Piesa este semnalată târziu în inventarul bisericii din Laz, proveniența ei de la biserica Lazului este clar consemnată în registrul muzeului, iar în patrimoniul actual al parohiei, printre numeroasele piese pe lemn și sticlă, nu apare nici un pomelnic datat 1846. În informațiile din registrul muzeului sebeșean s-a strecurat o eroare în datarea piesei și atribuirea zugravului, datarea din inventarul bisericii, mai târzie, ar putea fi și ea datorată neatenției, neavând însă certitudinea identificării piesei menționate în inventar cu cea din muzeul Sebeșului. Singurul fapt clar, cel puțin la acest stadiu al cercetării asupra producției Lazului, o constituie unicitatea acestei piese, a tipului de triptic pomelnic, la care ceilalți zugravi ai Lazului, din lipsă de comenzi sau poate lipsiți de pricepere necesară realizării elementelor sculpturale, au renunțat. O problemă în discuție rămâne încă reîntregirea numelui celui care a comandat pomelnicul. Numele Marian, așa cum ar putea fi completate cele trei litere, apare printre familiile din Pianu de Sus, nefiind întâlnit în comunitatea Lazului. Cum a ajuns însă piesa în biserica din satul natal al iconarilor, mai precis de ce nu a fost trimisă destinatarului? Probabil – este doar o ipoteză, o stabilire a destinației piesei, imposibil de certificat – comanditarul nu a mai solicitat pomelnicul, iar zugravul Lazului l-a donat bisericii din satul natal. Modul de realizare a tripticului, schema compoziției Bunei Vestiri, întâlnită în câteva icoane pe sticlă cu această temă realizate în anii 1820-1840, desenul și anatomia personajelor, grafia corectă și îngrijită a chirilicelor, atribuie piesa zugravului Simion Poienaru. Complexitatea elementelor sculpturale, pierdute la zugravii din a treia generație a Lazului, susțin și ele această atribuire. Deși puțin numeroasă, colecția de icoane pe lemn datorată zugravilor Poienaru din Laz este valoroasă prin calitatea schemelor iconografice abordate, Icoane pe lemn din colecția Muzeului “Ion Raica” – Sebeș (jud. Alba) 443 dar și a generațiilor diferite de zugravi aparținând familiei Poienaru care le-au realizat – Savu, Simion Toma și Ilie. Piesele Muzeului Municipal “Ion Raica” pot să reconstituie astfel, împreună cu cele din biserica Lazului, a celor din Dumbrava-Marga, Loman, Cărpiniș sau din colecția Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, o dimensiune încă puțin cercetată a producției centrului, cea a icoanelor pe lemn, stabilind punctul de plecare, continuitatea sau unicitatea unor teme întâlnite sau ocolite de icoanele pictate pe sticlă. IOANA RUSTOIU

Se susține că ar fi nu numai cea mai veche biserică de lemn din România, ci chiar și din Europa și din lume.

Dipticele patriarhilor siro-monofiziți ai Antiohiei, în formă de spirală, din Mănăstirea Siro-monofizită Mor Hananyo, din Mardin, Turcia.

(Luat din:) Dayro d-Mor Hananyo (Kurkmo Dayro/Deir ez-Za'faran) Mardin, SE Turkey **The Patriarchal throne at the monastery Source:** Hollerweger, *Turabdin - Living Culture*, 1999⁵⁵ *The chronological spiral on the Patriarchal throne at Dayro d-Mor Hananyo. Luat din: <http://phoenicia.org/syriacs.html> - sau: History of the Syriac Orthodox Church.*

⁵⁵ The monastery of Mor Hananyo (also known as Kurkmo Dayro in Syriac and Deir ez-Za'faran or Deyrulzafran in Arabic meaning the "Saffron Monastery", so named for the yellowish rock from which it is built), lies 6 km southeast of Mardin, the most accessible of the area's surviving Syriac Orthodox religious communities. Founded in 493 AD, it was, from 1160 until 1932 the seat of the Syriac Orthodox Patriarch - though the Patriarchate has since relocated to Damascus. A surprisingly large rectangular building of three storeys, set on a low bluff overlooking an approach road, it wouldn't look out of place in southern Italy or Spain, and, judging by the different styles of stonework, was built in stages, with frequent pauses for restoration. Now only two monks remain, running a school for about 25 orphans with the assistance of a few lay helpers.

The monastery can be reached by walking an hour and a half from Mardin, following the yellow signs leading southeast: first take the Nusaybin road, then turn off left following a little yellow sign, passing through the village of Eskikale. Eventually you'll come to another signposted turning leading you to the monastery. Failing that, pick up take a taxi from Cumhuriyet Meydani or the *otogar*; reckon paying \$5 (possibly more if business is booming) for a return trip with waiting time.

Constantinopol-Fanar, sala Tronului Ecumenic. Absida tronului Patriarhal cu o ripidă, reprezentându-L pe Mântuitorul Iisus Hristos, dedesubtul căreia tronează Sfânta Evanghelie pe tronul de pe podium (după cum se proceda și cu ocazia sinoadelor ecumenice și locale). În fața podiumului se află Tronul Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului Noua Romă.

Approaching the monastery, you will notice some cave dwellings carved out of the rock on the hills behind. Scattered around are the ruined buildings of two other monasteries which didn't survive into modern times. From the hills, ancient but still intact rock channels bring water to the monastery, whose entrance portal bears an inscription in Syriac. Some of the monks have a smattering of English, and after being greeted and perhaps offered a glass of tea, visitors are usually entrusted to one of the older orphans and taken on a guided tour.

First stop is an underground vault, said to have been used as a temple by sun worshippers as long ago as 2000 BC. A now-blocked window at the eastern end enables them to watch the sunrise, while a niche on the southern wall served as an altar (possibly sacrificial). The vault is enclosed by a ceiling of self-supporting stone built without the use of mortar. The room above, entered via huge 300-year-old walnut doors, is a mausoleum, whose walls contain the grave niches of seven Syrian Orthodox patriarchs and metropolitans.

Tours move on from here to the chapel, with fine relief-decorated arches and a carved stone altar (replacing a wooden one destroyed by fire fifty years ago), and the patriarch's or metropolitan's throne, on which are carved the names of all patriarchs since 792 AD. Services in the chapel are held in Aramaic, and if you can manage to be here around 6 pm you may be able to attend one of them.

Beyond are a couple of rooms containing sedan chairs once used to transport the patriarchs; you'll also be shown a carved walnut altar, made without using nails, and an ancient mosaic said to come from the grotto of Saint Peter in Antakya (Antioch).

Upstairs, across the peaceful courtyard, you may be also shown the monastery's guest rooms (people visiting for religious reasons may be able to stay overnight) and a more personalized suite intended for the use of the Patriarch on his rare visits from Damascus. Lastly you'll be taken out onto the roof terrace for fine views south into Syria, and overhead the orphans will point out abandoned cave hermitages and two ruined monastic churches: Mar Yakoub and Miryam Anna.

Luat din: <http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html> - sau:
<http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html>

Imperator et Episcopus Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος

Episcopus et Imperator Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως

„Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii;
pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”

Pontifex Maximus - Constantin I cel Mare - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας - ⁵⁶

Expresia aceasta este rezultatul evoluției în sens creștin și a transferului semantic al titlului păgân, de „Pontifex Maximus”, Sacerdos Magnus – Arhierex, al împăraților romani, în „episcop al celor dinafara Bisericii”. Avem în felul acesta un caz de „translatio imperii”, care marchează începuturile și sensul nou, creștin al ritului încoronării (ungerii sau întronizării împăratului) de mai târziu.⁵⁷ În același sens a fost înțeles de apuseni și actul încoronării lui Carol cel Mare, la Roma Veche, de Crăciunul anului 800.

Anul 313 a însemnat nu numai declararea Creștinismului ca religie licită în Imperiul Roman, ci a marcat și începutul unor noi relații dintre Biserică și Stat. Noua formă de viață creștină a fost stimulată și a început să fie marcată și de influența monahismului. De acum, Biserica și Statul vor intra în raporturi reciproce, iar Creștinismul, din religie persecutată, va deveni religie liberă și chiar persecutoare, adică soarta păgânismului, a politeismului greco-roman fiind pecetluită, va intra în agonie.⁵⁸ Constantin I cel Mare (306-337) a acordat creștinilor o mare parte din funcțiile publice, dând și episcopilor un rang respectabil, el însuși considerându-se „episcop al celor dinafara Bisericii” - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας: „24. Fapt care i-a și îngăduit să spună odată, la primirea unor episcopi, că și el ar fi un fel de episcop, sau – cum l-am putut eu însumi auzi zicând - ‘Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei’. În duhul acestor vorbe, Constantin și-a păstorit toți supușii cu multă chibzuință; și îi îndemna din răspunderi să meargă pe calea unei vieți cuvioase.” (Eusebiu, Vita Constantini, IV, 24).⁵⁹ Sub Constantin, soarta păgânismului nu a fost încă grav afectată, după cum susține „părintele istoriei bisericești universale românești, din epoca modernă”, Evsevie POPOVICIŢU

⁵⁶ EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

Am folosit Coroana heraldică - și probabil reală? – de pe Stema Marelui Principat al Transilvaniei, după anul 1541.

⁵⁷ În comentariul său la Cartea lui Daniel, din Vechiul Testament, Fer. Ieronim identifică patru imperii, după care ar urma sfârșitul lumii: Babilon, Persia, Grecia și Roma.

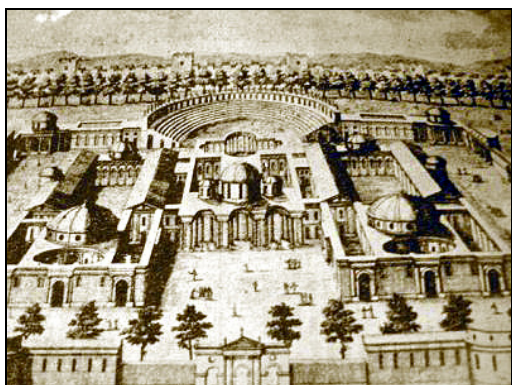
Translatio imperii vocatur phaenomenon quo imperium ex alio imperio ad alium transfertur secundum doctrinam medio aevo creditam. Exempli gratia imperium imperii Romani translatum est ad imperium Imperii Romani Sacri. Unumquodque imperium alium habet quod id sequitur. Quattuor regna aliud aliud sequentia describuntur a propheta Daniel, confer Vulgatam, Daniel 7-8, 13seqq. Quae res fundamentum est doctrinae quae est de translatione imperii.

„Translatio imperii” și „Restauratio imperii” sunt două noțiuni diferite.

⁵⁸ Evsevie POPOVICIŢU, Istoria Bisericească, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 402-404.

⁵⁹ EUSEBIU de Cezareea, Viața lui Constantin cel Mare, Op. cit., p. 168.

(sau Eusebiu Popovici), din Cernăuți +1922: „Dar el lăsa și păgânilor libertatea cultului lor, oprind numai oracurile și jertfele publice de animale, însă nici această măsură nu o execută, așa că în realitate și aceste practici păgâne erau tolerate. Ce-i drept el porunci a se dărâma câteva temple și anume acele, în care se săvârșea un cult imoral; iar pe alte temple le privă de averile lor în favoarea bisericilor ce el construi în Noua Romă (Constantinopol) și în alte părți. De altfel Constantin nu poate fi acuzat de nici o faptă violentă contra păgânismului. El susținu creștinismul încă prin favoarea ce arăta tuturor, celor ce se converteau și prin privilegiile ce acorda orașelor creștine, iar la cei săraci porunca să le împartă grâu, pământuri și chiar bani. El permise ca oricare să poată face la biserici danii și donații. El acordă bisericilor subvenții din veniturile statului, scuti clerul de dări și sarcini publice, îngriji în parte și pentru susținerea lui și da ordine să se zidească biserici. Muma lui Elena, care de asemenea se converti la creștinism în 313, zidi și ea Biserici în Ierusalim și Betleem, unde se strămută cu locuința la 326; ea muri pe la 330.”⁶⁰

1

2

1. stânga: palatul lui Dioclețian, din Nikomedia – (Νικομήδεια, Izmit), Bitinia, reconstituire. Aproape de noua capitală din vechiul Byzantion, era reședința preferată a Sf. Împărat Constantin I cel Mare.

2. dreapta: Split, Spalato, Salonae Palatium, Dalmatia, Palatul lui Dioclețian (284-305, + 3 april 313 sau 316), construit între anii 295-305, vedută, pictură târzie barocă „romanică”, fantezistă.

Biserica a început să se bucure de tot sprijinul și favoarea Statului și a împăratului. Din anul 331, episcopii din Imperiu au obținut dreptul de judecată și în procesele civile, nu numai în cele de natură canonică, disciplinară, matrimonială și de jurisdicție, prin privilegiul numit „audientia episcopalis”. Acest drept prevedea că episcopul poate judeca cazul, chiar dacă numai o parte aflată în litigiu, i se adresa lui: acuzatul sau acuzatorul. Acest drept a fost ulterior modificat, în sensul că episcopul avea din anul 398 un rol de arbitru, cu decizii valabile numai în cazul în care ambele părți aflate în litigiu consimțeau să aplaneze procesul de la tribunalele de Stat sau civile, prin acceptarea judecății și sentinței episcopale. Episcopii mai aveau și dreptul de-a controla instanțele publice de caritate sau de binefacere. Clerul nu putea fi judecat de instanțele civile de judecată și a fost dispensat de sarcinile publice. Schematic, Biserica a obținut de la Stat multe imunități și scutiri, pe care le putem clasa în trei categorii:⁶¹

- a. imunități locale;
- b. imunități reale;
- c. imunități personale.

Din *prima categorie* – imunități locale - face parte inviolabilitatea spațiului Bisericii și a clădirilor și terenului alăturat sau învecinat, din care a evoluat apoi *dreptul de azil* al Bisericii, în mod formal neabrogat până în ziua de astăzi. Dreptul de azil, transmis spațiului și terenului Bisericii, este o evoluție și o continuare a dreptului de azil, pe care l-au avut templele păgâne greco-romane, din Imperiu, înainte și după anul 313. Acest drept prevedea posibilitatea celui care s-a refugiat în spațiul canonic al Bisericii (și pe o rază de 30 sau 50 de m.), să nu fie predat sau deferit organelor executive sau de persecuție, să nu poată fi nici răpit de acolo, clerul local având posibilitatea să ceară deschiderea sau redeschiderea procesului intentat inculpatului aflat în

⁶⁰ Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, vol I, ediția 1900-1901, p. 384.

⁶¹ Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 403.

refugiu. Refugiatul avea obligația să depună armele în momentul în care pășea pe teritoriul imun al Bisericii, să se rețină de la acte de violență, iar clerul era obligat să-l întrețină cu mâncare, îmbrăcăminte și asistență medicală. Pe parcursul secolelor, acest drept de azil al Bisericii a fost modificat, revocat, amplificat, simplificat etc., în conformitate cu evoluția evenimentelor și disponibilitatea Bisericii și a Statului.

Imunitățile reale, priveau averile bisericești, care au fost scutite de impozit și de toate sarcinile publice. Cu timpul, acest drept a fost și el modificat sau restrâns, în cazul bisericilor și mănăstirilor foarte bogate, rămânând în vigoare pentru cele sărace.

Imunitățile personale, priveau clerul în funcțiune, care era scutit nu numai de serviciile publice, care reveneau fiecărui cetățean din Imperiu, „... ci ei fură cu încetul exemți și de la justiția civilă supunându-se celei bisericești, afară de crime grave, care erau lăsate justiției civile.”.⁶² Împăratul Constantin I cel Mare a fost cel care a eliberat clerul de sub justiția civilă, acordându-i una privilegiată: *privilegium fori*. Episcopii au fost supuși judecării Sinodului, pentru toate abaterile canonice și de la legile civile și criminale.

Pe parcursul secolelor însă, și jurisprudența canonică a cunoscut și ea o mobilitate, o evoluție, o restrângere sau o extindere, în conformitate cu diversificarea problemelor și cu evoluția relațiilor dintre Biserică și Stat.

După modelul Statului și al împăratului roman, de după anul 313, au procedat și regii barbari, cu Biserica din regatele lor, acordându-i scutiri și privilegii, pentru a-și putea desfășura în mod demn activitatea liturgică și de evanghelizare a popoarelor. Alți regi barbari au continuat să persecute Biserica, tot după modelul roman, de dinaintea anului 313. Așa evoluase și convingerea lui Constantin I cel Mare, privitor la rolul său și al urmașilor săi, de „episcop al celor dinafara Bisericii” - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Spre această convingere noi credem că l-a influențat și titlul său de drept, de „Pontifex Maximus” („Mare Preot păgân, Sacredos Magnus, Mega Arhieru), pe care-l deținea în calitate de August și împărat unic al Romanilor. Abia împăratul Grațian (375-383) a renunțat la titlul de „Pontifex Maximus”, pentru ca în anul 380, acest titlu să apară în forma de adresare imperială, din *Edictul* unic al împăraților Teodosie I cel Mare (379-395), răsărit și Grațian, împreună cu minorul său Valentinian II (375-392), apus, către Episcopul Damasus al Romei (366-384), Edict, prin care, Creștinismul a fost declarat „religie de Stat a Imperiului”.

Dar, cum totul se plătește în viață, în schimbul imunităților și privilegiilor acordate Bisericii, de curând ieșită din catacombă, de către Curtea Imperială Romană, Statul pretindea un drept de control în activitatea acesteia, o influență în conducerea ei, începând cu numirea episcopilor, până la convocarea, ordinea de zi și modul de desfășurare al sinoadelor ecumenice și locale, în legislația bisericească, doctrină și disputele bisericești, formele de cult, sărbătorile bisericești și valorile morale etc. Eusebiu Popovici susține că până în veacul al V-lea, mai precis, până la anul 476, împărații evitau să se amestece în mod direct, în problemele dogmatice, adică de doctrină ale Bisericii. Afirmatia nu este justă, dacă ne gândim că arianismul a fost salutat de însuși Constantin I cel Mare, care i-a favorizat pe episcopii arieni, în dauna celor ortodocși, chiar și după Sinodul de la Niceea, din anul 325.⁶³ Anul 476 amintea de edictul dogmatic al uzurpatorului Vasilisc – Basiliscus (475-476), în favoarea monofiziților. Este vorba de *Enciclica lui Basiliscus*, din anul 476, adresată lui *Timotei II Elur al Alexandriei* (457-460, 475-477), prin care uzurpatorul tronului imperial declara că el recunoaște ca singur temei dogmatic al Ortodoxiei Sinodul de la Niceea și „cele două sinode din Efes” (431 și 449, adică ultimul fiind sinodul tâlhăresc, latrocinium) și anula dispozițiile de la Chalcedon, din anul 451, considerându-le „înnoiri” sau inovații, respingând și *Epistola dogmatica ad Flavianum*, din 13 iunie 449, a lui Leon I cel Mare al Romei Vechi. Această Enciclică a lui Basiliscus a fost apoi semnată de cinci sute de episcopi monofiziți și chiar ortodocși, precedând astfel faimosul *Henotikon* al împăratului Zenon (474-475 și 476-491), din anul 482. Basiliscus a făcut această concesie monofiziților, în speranța că astfel își va putea consolida domnia.⁶⁴

⁶² Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 404.

⁶³ Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 404.

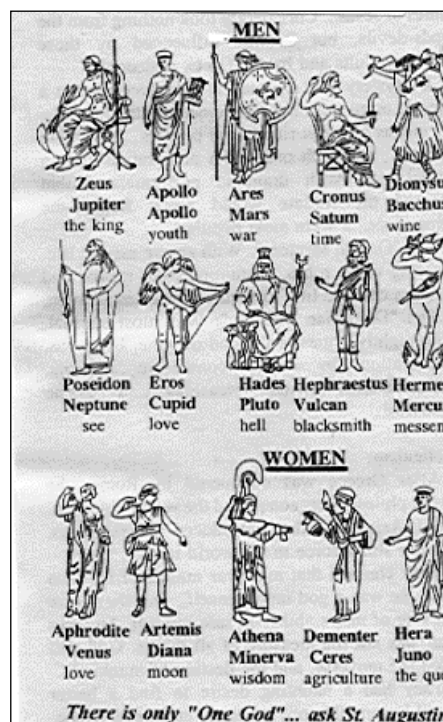
⁶⁴ *Istoria Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 270.

Politica bisericească a lui Constantin I cel Mare a fost continuată de copiii săi, cu și mai mare zel. Pentru scurt timp păgânismul a triumfat din nou, sub Iulian Apostatul (361-363), dar succesul n-a fost de durată.⁶⁵ Constantius II (337-361), a interzis jertfele publice ale păgânilor în anul 341. În anul 346, Constantius și Constans (337-350), au dispus închiderea templelor păgâne, adică au oprit cultul public politeist greco-roman, pe teritoriul lor de stăpânire, din Imperiul Roman.

În anul 357, a izbucnit *cearta privind altarul zeiței Victoria*, patroana orașului Roma, dispută care s-a încheiat abia în anul 394, prin îndepărtarea statuiei și a altarul zeiței din Sala Senatorilor, fiind înlocuite cu o cruce. Extinderea duratei acestei dispute, pe o perioadă de timp de timp de 37 de ani, dovedește cât de puternice erau totuși cele două fronturi – păgân și creștin – și cât de acerbă era lupta de supraviețuire a păgânismului, în ciuda protecției acordate de Statul roman, religiei Creștine. Protagonistii acestei dispute - privind altarul zeiței Victoria - au fost Quintus Aurelius Symmachus (342-402) senator, consul și apoi prefectul Romei, din partea păgânilor și Sf. Ambrozie al Mediolanului (374-397), din partea creștinilor.⁶⁶

1

2

1. Soborul zeilor: Synaxis, Σύναξις, Собор – Pentarhia zeilor (*Assemblée des Dieux. Illustration du codex Vergilius romanus, folio 234, V^e ou VIe siècle, Bibliothèque apostolique vaticane*)

2. Zeii și zeițele greco-romane

Urmașii lui Iulian Apostatul, Valentinian I (364-375), în apus și Valens (364-368), în răsărit, au acordat din nou înțâietate Creștinismului. Urmașul lui Valentinian I, Grațian (375-383) a mers un pas mai departe, renunțând la titlul păgân de *Pontifex maximus*, adică de Mare Preot păgân. În anul 380, titlul de „Pontifex” – Sacerdos Magnus - (Mega Arhiepiscop), apare în forma de adresare, din *Edictul* unic al împăraților Teodosie I cel Mare (379-395), răsărit și Grațian, împreună cu minorul său Valentinian II (375-392), apus, către Episcopul Damasus al Romei (366-384), Edict prin care, Creștinismul a fost declarat „religie de Stat a Imperiului”. Această nouă situație de „religie de Stat”, *Biserică de Stat*, *Biserică Dominantă*, „official religion” (established church or

⁶⁵ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage*, Verlag Herold, Wien, München, 1960, p.118-125.

⁶⁵ Vezi p. 227, din: Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, *TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, 262 p. [București, 1765¹- 1865²], Colecția „Din frumusețile viețuirii creștine”, nr.2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei și Rădăuților.

⁶⁶ Date luate din: http://de.wikipedia.org/wiki/Streit_um_den_Victoriaaltar

state church) sau „Staatskirche”, a marcat o nouă formă de evoluție și desfășurare a Bisericii din Imperiul Roman de apus și de răsărit. Efectul negativ al acestei situații a fost o dependență și subordonare a Bisericii intereselor Statului Romeu. Acest sistem este cunoscut în istoria bisericească prin termenul de *Caesaropapism*, în opoziție cu *Papocrația*, care, de prin secolul al IV-lea, a început să se dezvolte în Roma Veche. Dacă în răsărit împăratul a eclipsat cu totul activitatea Patriarhului Constantinopolului și a celor din Alexandria, Antiohia și Ierusalim, în apus, Patriarhul Romei invocând mereu și accentuând prerogativele petrine ale Tronului său a devenit mult mai independent față de puterea de influență a Curții Imperiale, adică față de puterea seculară. La acest succes al episcopilor Romei au contribuit și doi factori exteriori, foarte importanți: căderea Imperiului Roman de Apus, în anul 476 și distanța sau depărtarea geografică a Romei Vechi, de capitala imperială, de Constantinopol, adică efectuarea de la așa o distanță, a controlului direct al împăratului, asupra Bisericii din Roma era destul de dificilă, dacă nu, realmente imposibilă. În mare, această situație s-a menținut astfel, până la schisma din 1054, deci și după anul 800, adică după crearea Imperiului Carolingian. Imperiul Romeu, cu rolul său centripetu al autorității împăratului, exercitată în mod delegat, de către Patriarhul din Constantinopol, era contrar tendinței centrifuge, a Patriarhilor Romei Vechi, justificată prin Primatul Petrin, care, din secolul al IV-lea a fost mereu invocat și accentuat, de același Papă Damasus și de către urmașii săi.

Conținutul semantic al expresiei lui Constantin I cel Mare „episcop al celor dinafara Bisericii” a preocupat pe canoniști și pe istorici. Juristul vienez Willibald M. PLÖCHL reține câteva explicații în acest sens: „Babut zum Beispiel nimmt an, dass Konstantin damit die Stellung des Bischofs gegenüber den Heiden gemeint habe.” (Babut consideră spre exemplu, că Constantin înțelegea prin aceasta poziția – autoritatea – Episcopului față de păgâni)⁶⁷. O altă explicație mult mai răspândită, ar fi pretenția împăratului, asupra unei „puteri de jurisdicție episcopală în interiorul Bisericii”, jurisdicție, căreia îi lipsea puterea sacramentală interioară - „innere Weihegewalt”.⁶⁸ În felul acesta, Biserica, împreună cu doctrina, ritul și disciplina ei canonică va fi privită și tratată de către împărați, ca o parte din „ius pulicum” sau prerogative imperiale, care decurg din puterea cu care era investit monarhul. Aceste prerogative l-au determinat pe Constantius II, fiul și urmașul lui Constantin I cel Mare, în anul 355, să afirme cu ocazia Sinodului de la Mediolan că împăratul are dreptul să decidă nu numai în partea canonică a Bisericii, ci și în problemele privitoare la doctrină. Într-adevăr Curtea Imperială a dat legi privind condamnarea și pedepsirea ereziilor, schismelor și sciziunilor din cadrul Bisericii, dar au existat și monarhi care, în contextul acelorași prerogative pe care și le-au asumat, nu au putut fi împiedicați să „legifereze erezii”, schisme și sciziuni și să le susțină chiar. Să ne gândim la arianism, după Sinodul de la Niceea, din anul 325, la monofizitism, după Sinodul de la Chalcedon, din anul 451, la atitudinea împăraților iconoclaști, față de Sfintele Icoane etc.

Împăratul convoca sinoadele ecumenice, la lucrările căruia participa ori trimitea comisari delegați, confirma deciziile sinodale și canoanele acestora, pe care apoi le integra în cuprinsul legilor de Stat, adică le asimila și le conferea obligativitatea de observare a lor, pe care le aveau legile civile publice. Legile de Stat și dispozițiile canonice s-au influențat în mod reciproc:

„În felul acesta, Dreptul bisericesc și-a tras substanța sa juridică originar din dreptul de stat, care i-a pus la dispoziție principii și norme general valabile pentru conviețuirea socială, ca și pentru organizarea și conducerea oricărei societăți omenești, deci inclusiv și pentru cea bisericească.”

„Mai târziu, legile fundamentale ale Statului roman și apoi ale Statului bizantin cuprind deopotrivă enunțuri și uneori chiar și definiții ori expuneri ale credinței creștine, precum și norme religioase și morale creștine, investite cu puterea legilor de stat și apoi un număr foarte mare de norme speciale cu caracter juridic, destinate organizării și conducerii Bisericii.”

⁶⁷ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, Op. cit., p. 118.

⁶⁸ Willibald M. PLÖCHL, *Ibidem*.

„De astfel de norme juridice ca și de enunțuri și definiții dogmatice, sunt pline vechile colecții de legi ale Statului roman și bizantin, începând cu Codex Theodosianus și cu Codex Justinianus și sfârșind cu Vasilicalele.”⁶⁹

În această situație, nu trebuie să ne mirăm, dacă un Sinod din Constantinopol, din anul 444, i-a acordat împăratului titlul onorific de „Episcop Împărat” - ἡγεμὼν βασιλεύς, iar la Sinodul IV Ecumenic din Chalcedon, din anul 451 să fi fost numit *sacerdos imperator*.⁷⁰ Apogeul ideologiei caesaropapiste l-a atins Epanagoga, publicată în anul 884-886 și care fost dezvoltată mai înainte, de către împăratul Justinian I (527-565). Justinian I este cel care a pus bazele „teocratice” ale Imperiului Romeu. În acest context poate fi înțeleasă și formularea deciziei Sinodale, de la Constantinopol, din anul 536: *contra iussum et voluntatem imperatoris nihil in ecclesia fieri debet*.⁷¹ Cu tot respectul datorat canonistului vienez Willibald M. PLÖCHL, noi considerăm că sensul acestei expresii, în contextul Sinodului de la Constantinopol, din anul 536, sinod, care a și marcat sciziunea oficială a monofiziților de Ortodoxie, înseamnă mai mult implicarea monarhului pentru apărarea doctrinei de la Chalcedon, din anul 451, decât accentuarea ideologică a caesaropapismului.

Toate aceste noțiuni sau titluri, atribuite sau adoptate de împăratul roman și apoi romeu, nu sunt noi ori nu trebuie să ne mire, dacă le analizăm în conformitate cu tradiția biblică și a rânduielilor din antichitate. Iisus Hristos însuși este Împărat, Preot și Profet. În societatea antichității, noțiunea de „Rege-Preot” sau „Preot-Rege” este destul de bine cunoscută. Ca împărat roman, pentru păgânismul greco-roman, Constantin I cel Mare era în mod automat și „Pontifex Maximus”, adică Sacerdos Magnus, Μεγάλο Ἀρχιερός, al cultului politeist.

Mai târziu au apărut și Codicii legilor de Stat, care aveau aplicare și în viața Bisericii:

1. Codex teodosianus, 438;
2. Corpus juris civilis, formată din patru opere:
 - a. Codex (117-533) sau Codex Justinianus, ediția 529, în 12 cărți și ediția 533;
 - b. Novellae (534-565), cu 153 de novellae, apărute posthum;
 - c. Institutiones, 534;
 - d. Digeste, 533;
3. Ecloga, 738-741;
4. Prohiron, 870;
5. Epanagoga, 884-886;
6. Vasilicalele, în 60 de „cărți” sau capitole, încheiată de redactat în anii 910-911;
7. Novelele lui Leon VI Filosoful (886-912);
8. Hexabiblos, în șase „cărți”, un rezumat al tuturor codurilor bizantine, folosind modelul Basilicalelor doar;
9. Extrase de legi privitoare la Biserică:
 - I. Colecția în 25 de capitole, înainte de 565, cuprinde legile privitoare la Biserică, din Codex Justinianus și câteva novele.
 - II. Colecția în 87 de capitole, cu extrase și rezumate din Novelele lui Justinian, redactată de Patriarhul Ioan III Scolasticul (565-577).
 - III. Colecția tripartită – Collectio tripartita sau paratitla – în trei părți, cu indicarea locurilor paralele al unor legi, alcătuită în prima jumătate a sec. VII. Materialul ei a servit la redactarea primei forme a Nomocanonului în 14 titluri, din timpul lui Heraklios (610-641) și a Patriarhului Serghie (610-638).

După divizarea Imperiului Roman, din anul 395, în apusul și în răsăritul Europei vor evolua în spirit contradictoriu și de concurență, privind atât ideea *caesaropapistă*, cât și aceea de *papocaesarism* sau *papocrația*.

⁶⁹ Ioan N. FLOCA, Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească, vol. I, p. 82.

⁷⁰ Willibald M. PLÖCHL, Idem, Ibidem.

⁷¹ Willibald M. PLÖCHL, Ibidem, p. 119.

În Imperiul Roman de Răsărit, din care a evoluat Imperiul Romeu, caesaropapismul a evoluat spre ideologia imperială teocratică, dezvoltată ulterior de Justinian I cel Mare și mai ales de codul Epanagoga.

În apus, mai ales după anul 476, adică după căderea Imperiului Roman de Apus, Patriarhul Romei Vechi a preluat o serie de elemente din prerogativele imperiale, eliberându-se de sub controlul imperial, mai ales grație primatului petrin, pe care-l invoca și accentua mereu. În felul acesta se poate constata o sacralizare, o „clericalizare” a Cezarului în răsărit și o laicizare, o secularizare a Patriarhului Romei Vechi, o „imperializare” a puterii lumești a Papei, în apus.

În anul 391, jertfele sângeroase publice ale păgânilor, adică jertfele de animale, au fost din nou interzise, iar din anul 392, săvârșirea lor a fost considerată și pedepsită drept *Crimen laesae maiestatis*.

Sacerdotiul imperial” mai poate fi pus în legătură și cu „ideea de Roma”, precum și cu „Noua Romă”, Constantinopol, din anul 330.⁷² În antichitate, „ideea de Roma” sau „ideea Romană” era pusă în legătură nemijlocită cu ideologia universalistă și universală a Imperiului Roman, „garantul păcii și ordinii din lume”, un fel de „polițist” al lumii antice. Atributul acestei misiuni universale a Romei și a Imperiului ei a fost enunțat în secolul II î.d.Hr., de către istoricul grec Polybios (c. 150 î.d.Hr.), în lucrarea lui principală *Historiae*,⁷³ unde a descris evoluția sau creșterea ideii de „η οἰκουμένη”, Ecumeni sau „universal”, de pe întreg teritoriul locuit al lumii antice. Horațiu și Vergilius au dedicat în forma poetică un caracter sacral acestui principiu ecumenic al Imperiului Roman, în care Roma era instrumentul acestei idei și era personificată ca și zeiță: Dea Roma. În aceste condiții a apărut și ideea de „Pax Augusta”, „pax Romana”, precum și forma de cult „Altarul zeiței Victoria” etc. Cearta privind altarul zeiței Victoria, izbucnită în anul 357, care s-a încheiat abia în anul 394, a însemnat în mod indirect și procesul de înlocuire a semnificației păgâne a ideii de Roma, cu aceea creștină, inițiată de Constantin I cel Mare, cel puțin din anul 330, continuată de succesorii săi și justificată de Episcopii Romei Vechi prin Primatul Petrin, *Constitutum Donatio Constantinii*, Δωρεά του Κωνσταντίνου – un document fals din anii 750-775, invocat ca și argument la Sinodul din Quierzy, din anul 752 – precum și de celelalte privilegii menționate de către Patriarhii Occidentului.⁷⁴

În aceste condiții asistăm la o dublă evoluție în sens creștin a ideii de Roma:

- a. în Roma Veche idesa este continuată prin privilegiul petrin al Episcopului Romei, papoazarism, papocrație;
- b. în Noua Romă Constantinopol, prin caesaropapism sau „sacerdoțiul imperial” al urmașilor lui Constantin I cel Mare - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας;

⁷² „Νέα Ρώμη ήταν το όνομα που δόθηκε αρχικά στη νέα πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους που ίδρυσε ο Μέγας Κωνσταντίνος στην πόλη που τελικά πήρε το όνομά του (Κωνσταντινούπολη). Το όνομα αυτό επιδίωκε να τονίσει τη συνέχεια μεταξύ της παλιάς και της νέας πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους, επειδή ο όρος, λέξη "πρωτεύουσα" δεν υπήρχε τότε. Έκτοτε το όνομα αυτό συνόδευε πολλές φορές την επίσημη ονομασία της Κωνσταντινούπολης και ιδίως από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Και σήμερα ακόμη, το όνομα αυτό, διατηρείται στον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη ως: «Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης». Ανακτήθηκε από

(Luat după:) <http://el.wikipedia.org/>

⁷³ Vezi Colecția: *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (BT)*

⁷⁴ În legătură cu „ideea de Roma”, vezi literatura: Art. Romidee. în: *Lexikon des Mittelalters*. Bd. 7, Sp. 1007–1011 (zur spätantiken und mittelalterlichen Romidee).

Manfred Fuhrmann: Die Romidee der Spätantike. în: *Historische Zeitschrift*. Bd. 207, 1968, S. 529–561.

Michael Seidlmayer: Rom und Romgedanke im Mittelalter. în: *Saeculum*. Bd. 7, 1956, S. 395–412.

Jürgen Strothmann: Kaiser und Senat: *Der Herrschaftsanspruch der Stadt Rom zur Zeit der Staufer*. Böhlau, Köln 1998.

În ambele cazuri, Roma a devenit metafora măreției și importanței ideii de „Imperium”:

I. bisericesc (la Roma Veche);

II. civil, imperial (la Constantinopol).

Cele două idei, care pretindeau preluarea și continuarea în sens creștin a „ideii de Roma” nu numai că se aflau în contradicție și în concurență ci au și evoluat în mod individual, ducând la desfigurarea ideologică a structurilor Bisericii și în mod iremediabil, la dezbinarea din 1054. Altfel spus, relațiile dintre „tron” și „altar”, la Roma Veche și la Noua Romă au avut o evoluție și un efect cu totul opus și contradictoriu principiilor revelate de Iisus Hristos și aplicate de Sfinții Apostoli și de către urmașii acestora în primele secole de viață ale Bisericii.

Din această evoluție se vede limpede, că interesele imperiale și de putere bisericească sub masca „ideii de Roma” și a continuării ori supraviețuirii semnificației universaliste a acesteia în epoca creștină, au fost mai scumpe și mai importante, pentru Cezari și pentru Patriarhii Occidentului, decât comandamentul iubirii, revelat de însuși Mântuitorul Iisus Hristos.

În ce privește evoluția ulterioară a ideii imperiale, dacă urmărim, de pildă, secolul al VII-lea, constatăm că prima jumătate a acestuia, a fost dominată de luptele cu perșii zoroastrieni, cu avarii și apoi cu arabii musulmani.

Heraklios I a fost primul avtocrator, care din anul 629 a adoptat titlul grecizant de βασιλεύς, gen. Βασιλέως, „Basileus” (= imperator, augustus, avtokrator), după victoria acestuia împotriva perșilor (628) și după tratatul de pace bizantino-persan, din iunie 629. Ca Basileus – Imperator – Augustus, Heraklios a domnit din data de 5 oct. 610, până la moartea sa, întâmplată la 11 februarie – 641, cauzată de hidropizie. A avut o domnie lungă, glorioasă și a murit de moarte naturală, cinste de care nu mulți împărați bizantini s-au putut bucura. El a contribuit și la elenizarea Imperiului, adică la „romeizarea” lui, proces încheiat deja în a doua jumătate a secolului al VII-lea, când limba greacă s-a impus în toate sectoarele de activitate. Documentar, Heraklios a folosit pentru prima oară acest titlu, încă la data de 21 martie 629, înainte de tratatul de pace cu perșii. Termenul este însă foarte vechi și era uzitat de populația de limbă grecească din Imperiu cu mult înainte de anul 629. Termenul „Basileus” a fost atestat cam prin secolul XII î.d.Hr., ca titlu nobiliar ori desemnând arhonții mai de vază, a fost apoi utilizat și în antichitatea mycenă și elenistică, ca și antonim al termenului „tyranos” (cel ce conduce cu groază), fiind generalizat în Orient de către Alexandru cel Mare (336-323 î.d.Hr.), al Macedoniei. După anul 683-682 î.d.Hr., adică în Athena din epoca democratică, unul din cei trei arhonți, aleși anual, investit și cu autoritate preoțească, purta numele de „Archon Basileus”. În schimb, monarhul persan se intitula „*Megas Basileus*”, *mare împărat sau „Basileus Basileon* (împărat al împăraților), titlu adoptat și de romei, prin Heraklios I.

În secolele XIII – XV, adică în epoca finală a Imperiului Romeu, titulatura acestuia era:

Βασιλεία Ῥωμαίων (Imperiul Romeu sau Roman de Răsărit, 330 – 1453), iar avtocratorul era: βασιλεύς Βασιλέων, Βασιλεύων Βασιλευόντων (Rege al Regilor, Domnind peste Domnitori).⁷⁵

În contextul acesta amintim și de noțiunea „ideii imperiale”, care în secolul al VII-lea, n-a cunoscut nicio schimbare. Din formulele introductive ale documentelor imperiale ale acestei epoci răzbate însă, mai ales la Constantin IV și la Justinian II, obligația pe care aceștia și-o asumă, pentru protejarea credinței creștine-ortodoxe. Această preocupare s-a manifestat nu numai prin politica bisericească dusă de basilei, ci și prin baterea de monede cu simboale creștine: chipul Lui Iisus Hristos, Maica Domnului, Sfânta Cruce etc. Teza unicității și universalității Imperiului Romeu, ca și continuare a Imperiului Roman, mai ales după anul 476, și ca singurul Imperiu Creștin, a fost prezentă și în acest secol în ideologia imperială a Curții de la Constantinopol. Aceste pretenții au dus și la încercările de refacere teritorială a fostului Imperiu Roman, în părțile apusene ale Europei, prin cuceririle întreprinse de Justinian I, în secolul al VI-lea, al cărui imitator s-a dorit

⁷⁵ Vezi titulatura imperiului și a bazileului de la începutul acestui volum.

să fie și Justinian al II-lea. Numai că ideologia imperială de la Constantinopol, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea, a cauzat multe necazuri creștinilor din Orient, ajunși sub stăpânirea arabilor musulmani. Războaiele cu arabii, din perioada de timp 640 – 680 și 695 – 718, au dus la pierderi însemnate de teritorii orientale, din cuprinsul Imperiului Romeu. Chiar și monedele cu simboale religioase creștine au fost considerate de Califii de la Damasc, o provocare și un gest vădit de nerespectare și rupere a tratatului de pace, din partea romeilor.⁷⁶

Regeste imperiale, privitoare la „autocefalia” Bisericii din Ravenna, capitala Exarhatului Romeu din Italia (658 – 678)⁷⁷

circa 658, regest nr. 229

(Scrisoare) scrisoare către Papa Vitalian (657-672), la care se adaugă și daruri, între care este menționat un „evangeliar din aur”,⁷⁸ scrisoare prin care Avtocrator Constantin II Pogonatul (641-668) i-a reînnoit Papei „privilegiile Bisericii Romane”.⁷⁹

* 666 martie 1, regest nr. 233.⁸⁰

Inc.: Preceptum atque fidelem animum sanctitatis vestre...⁸¹

Privilegium (titlu al Cod. Agnell. Estens.); jussio (text); typus autocephaliae (Lib. Pont.), către Arhiepiscopul Maurus al Ravennei.

Privilegiu imperial al lui Constantin II Pogonatul (641-668), privind conferirea statutului de autocefalie, pentru Arhiepiscopia Latină de Ravenna, cu diecezele ei sufragane. Documentul este un răspuns al bazileului, către Arhiepiscopul Maurus al Ravennei (642/644 – 673) și către Exarhul Grigorios al Ravennei. Scrisoarea a fost redactată în Syracuse. Dölger a reconstituit acest regest după AGNELLUS de Ravenna (c. 799 - după + 846?), Liber Pontificalis sau „Cartea –cronica– Arhiereilor de Ravenna”, scrisă între anii c. 830 - d. 846.⁸²

Realitatea conferirii statutului de autocefalie pentru Arhiepiscopia de Ravenna se încadrează în politica romană a împăratului Constantin II Pogonatul. Documentul de autocefalie, împreună cu alte documente imperiale din Ravenna, a fost văzut și citit de eruditul Abate Agnellus, de la Mănăstirea Sfintei Fecioare Maria, Ad Blachernam, din capitala Exarhatului romeu din Italia. Din

⁷⁶ Vezi p. 340, din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisexst 691-692. Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

⁷⁷ Vezi: Regestele imperiale, privitoare la cronologia Sinodului VI Ecumenic, 680-681, Cancelaria imperială din Constantinopol. Pentru tema noastră, privitoare la Sinoadele Ecumenice vom utiliza doar primul volum (565–1025) sau prima parte, din cele cinci volume (=părți) de „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“, de Franz DÖLGER.

Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, Vol. II/2, Regeste imperiale și patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325-787, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 168 p., incl. il, pl. și hărți. (vezi p. 105-107).

⁷⁸ Probabil ferecătura să fi fost din aur, dar este posibil ca și textul, cu miniaturile, să fi fost scris sau lucrate, partial sau integral, cu cerneală sau culoare din aur.

⁷⁹ Vezi vol. I, p. 27, din cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“: Franz DÖLGER, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

⁸⁰ Documentele menționate de regeste cu * (un asterisc) au origine dubioasă ori autenticitate nesigură ori suspectă; Documentele menționate de regeste cu ** (două asteriscuri) sunt apocrife sau false;

⁸¹ Prescurtarea Inc. înseamnă prima propoziție sau primele cuvinte, cu care începe textul documentului: incipit.

⁸² Vezi ediția critică bilingvă latino-germană, AGNELLUS von Ravenna, Liber Pontificalis / Bischofsbuch I-II, 2 Bde, übersetzt und eingeleitet von Claudia Nauerth, Herder Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1996, 353+642 p. [în Colecția Fontes Christiani, Band 21/1-2].

păcate însă, toate aceste documente imperiale au fost distruse în timpul luptei de la Fontenoy, din anul 841.⁸³ Pentru Dölger, realitatea conferirii statutului de autocefalie, pentru Arhiepiscopul de Ravenna și provincia lui mitropolitană este indiscutabilă, numai forma și conținutul textului de reconstituire și transmitere a documentului original, distrus în anul 841, îi creează un semn de întrebare.⁸⁴

În conformitate cu decizia bazileului, pe plan local, Arhiepiscopul autocefal al Ravennei urma în rang imediat după Exarhul sau guvernatorul Romaniei italiene, din Ravenna.

671/677, regist nr. 237

Praeceptum;⁸⁵ statuit et decrevit:

pentru Biserica din Ravenna, în urma intervenției Arhiepiscopului Reparatus al Ravennei (673 – 677/679). Reparatus a călătorit la Constantinopol, obținând de la Împăratul Constantin IV Pogonatul (668-685) tot ceea ce a dorit să aibă în Provincia sa mitropolitană. Augustul romeu ordonă astfel, ca în Arhiepiscopia Ravennei, călugării, împreună cu „stratores” (cei care presăra flori în timpul procesiunilor) și Stavroforoi (cei care purtau crucile și ripidele de procesiune), să facă obediență și să fie subordonați numai arhiepiscopului de Ravenna și rectorului bisericii locului (=parohului), indiferent de faptul că locuiesc în Ravenna sau în afara acestui oraș. Aceste drepturi sunt extinse și asupra Episcopilor sufragani, adică a Episcopilor hirotoniți întru arhiereu de către Arhiepiscopul autocefal al Ravennei, adică din întreaga Romaniae, înțelegând prin aceasta provincia bizantină din Italia.

Drepturile Arhiepiscopului de Ravenna de-a hirotonii el Episcopii săi sufraganii să fie respectat întru totul, iar cei care vor proceda altfel, vor fi amendați de către autoritățile imperiale cu 100 de pfund aur, în favoarea Bisericii, adică a Arhiepiscopiei din Ravenna. Mai departe, ordinul imperial prevedea că clerul acestei Biserici autocefale, va fi scutit de toate dările, și de impozitele de mal, de port și de vamă, pe coasta Mării Adriatice, precum și de taxele transferului de impozit (siliquaceum-keratismos). După scrisorile de amenințare cu anatema reciprocă, a Papei Vitaliano (657-672) și a Arhiepiscopului Maurus (642/644 – 673), urmașii acestuia în scaun au fost scutiți și de taxa de confirmare în episcopat, pe care o încasa Papa. Vitaliano intenționa să se plângă bazileului, ca acesta să-l oblige pe Maurus să se înfățișeze la un Sinod de judecată în Roma, pentru că a îndrăznit să-l înfrunte, i-a trimis o scrisoare de anatema și interdicție de-a mai sluji Sf. Liturghie și refuză obediența față de superiorul său canonic, Papa.

În timp ce anatemele zburau între Roma și Ravenna, cu plângeri de ambele părți la Constantinopol, Vitaliano și Maurus și-au dat sufletul, primul în anul 672, cel de-al doilea, în anul 673, murind în dușmănie reciprocă și în stare de excomunicare.⁸⁶

c. 677, Decretum, regist nr. 238.⁸⁷

[Decretum] decrevit, adică Împăratul Constantin IV Pogonatul (668-685) ordonă ca Ipopsifiul sau Arhiepiscopul nou ales al Ravennei să nu zăbovească mai mult de opt zile în Roma Veche, în vederea hirotonirii întru arhiereu, din partea Papei. Acest lucru însemnează că Reparatus, scurt timp înainte de moarte, a renunțat la drepturile sale de Arhiepiscop autocefal, subordonându-se jurisdicției nemijlocite a Papei. Revenirea la situația de dinainte de anul 666, contrazice demersurilor întreprinse de Arhiepiscopului Maurus, care a cerut bazileului romeu ca în viitor Arhiepiscopii autocefali de Ravenna să fie hirotoniți de către episcopii sufragani ai acestei Biserici, Pallium-ul, urmând să-l primească din partea împăratului de la Constantinopol, nu a Papei. Se vede că și bazileul, în cele din urmă a cedat intervenției Papei, respectându-i acestuia din urmă aproape toate drepturile canonice pe care le avea asupra Bisericii din Ravenna, înainte de anul 666.

⁸³ Privitor la Arhiepiscopul Maurus de Ravenna, vezi AGNELLUS von Ravenna, Op. cit., p. 413-426.

⁸⁴ DÖLGER, vezi vol. I, p. 27, din cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

⁸⁵ DÖLGER, vezi vol. I, p. 28.

⁸⁶ AGNELLUS von Ravenna, Liber Pontificalis / Bischofsbuch, Op. cit., vol. II, p. 417-421.

⁸⁷ DÖLGER, vezi vol. I, p. 28.

678 august 12, regist nr. 242⁸⁸

Incipit: „Pantos epistatai kai i imetera patr. Makariotis...”.

Pia sacra (textul doc.), Augustul Constantin IV Pogonatul (668-785), către Papa Donus (676-678). Împăratul îi mărturisește Papei că încă de la preluarea puterii, în calitate de avtocrator (din 654 era doar co-regent al tatălui său Constans II, 641-668) a fost animat de intenția convocării unui Sinod Ecumenic, care să restabilească pacea, armonia și dragostea creștină, dintre cele două tronuri – θρόνοι – adică între Roma Veche și Noua Romă. Avtocratul Constantin IV Pogonatul preciza în scrisoare, că noul Patriarh Ecumenic Teodor I (677-679 și 686-687), probabil după ce a fost întronizat?, a procedat la fel ca și înaintașii săi, adică de teamă să nu fie respins, i-a trimis Papei numai o scrisoare de avertizare – protreptiki epistoli, nu întreg sinodiconul – adică mărturisirea de credință pe larg.

În realitate, împăratul s-a decis să părăsească monotelismul, pentru că acesta era motivul adevărat al proastelor relații dintre Constantinopol și Roma.

După expedierea acestei scrisori către Papa, împăratul i-a cerut Patriarhului Teodor I al Constantinopolului și Patriarhului Macarie I al Antiohiei (656-681) o documentație privitoare la motivele disensiunilor dintre Constantinopol și Roma.

[este vorba de erezia m o n o t e l i t ă, care întuneca relațiile dintre cele două tronuri patriarhale, Roma Veche și Noua Romă, al cărei adept era și Macarie I]

În urma acestei documentații, împăratul a aflat că „doar câțva termeni de rezonanță”, născociți de niscăi închipuiți, care pretind a fi aprofundat tainele nepătrunse ale faptelor Lui Dumnezeu, ar sta la baza acestor disonanțe dintre cele două tronuri. Împăratul preciza că ar fi păcat ca aceste lucruri banale să constiue motivul unei certe permanente între Urbe (Roma) și Polis (Constantinopol). Din criză de timp, împăratul ar fi voit să evite convocarea unui Sinod Ecumenic, pentru clarificarea acelor termeni – recte, acelei erezii - și-i propune Papei doar un sinod restrâns, la care el să trimită câțiva legați erudiți și cu autoritate canonică deplină, care, împreună cu Teodor I și cu Macarie I să analizeze problemele în liniște, asigurându-l pe Papă că delegații săi vor fi tratați cu onoare și dragostea care li se cuvine. În cazul în care nu s-ar ajunge la un consens, împăratul se obligă să-i trimită pe legații papali fără nici o problemă înapoi acasă. Privitor la participanții la acest sinod restrâns, împăratul i-a propus Papei să trimită trei legați din clerul său de la Roma, iar din restul Patriarhiei apusene 12 arhiepiscopi și episcopi și câte un egumen (abate) din fiecare mănăstire romeică (greco-ortodoxă) din Roma.⁸⁹ În acest timp, patriarhii Teodor I și Macarie I au insistat pe lângă împărat să-l șteargă din diptice pe Papa Vitalian (657-672) și pe toți urmașii Papei Honorius I (625-638), pentru motivul ne exprimat direct, că erau împotriva ereziei monotelite. Numai Papa Honoriu I și antecesorii săi trebuiau să rămână în diptice. Această eliminare nemijlocită din diptice - adică stare de schismă - trebuia, după opinia patriarhilor, să rămână o formă de intimidare a Papei și legaților acestuia, până când se va ajunge la o înțelegere, adică Sf. Papă Agathon (678-681) va consimți să accepte punctul de vedere al partidei monotelite, reprezentată de Teodor I și Macarie I. Avtocratul Constantin IV nu s-a lăsat convins de intențiile patriarhilor, pentru că în concepția lui, el considera ambele părți (ortodoxă și monotelită) ca „dreptmăritoare” sau ortodoxe, în plus el nu putea uita că Vitalian a fost de partea lui în timpul luptei contra răsculaților. Împăratul era de părere, ca Papa să urmeze voia Lui Dumnezeu. În acest context, împăratul i-a poruncit patriciului-exarh al Italiei, din Ravenna ca să pună la dispoziția participanților la Sinod bani suficienți și corăbii corespunzătoare și confortabile, escortate de vase de război, care să-i aducă la Constantinopol. Scrisoarea a ajuns în mâna Papei Agathon.

⁸⁸ DÖLGER, vezi vol. I, p. 28-29.

⁸⁹ Înseamnă că erau multe mănăstiri de rit romeic-bizantin (=ortodoxe) în Roma, pe timpul acela, dispărute cu timpul sau transformate în convente de rit latin.

Autoritatea seculară a împăratului a fost necesară în Biserică și pentru asigurarea bunei administrări a bunurilor acesteia. La început, adică după anul 313, împărații romani nu s-au amestecat în modul de administrare internă al bunurilor, decât în cazul în care au fost solicitați de episcopi. Constantin I cel Mare a dispus salarizarea clerului și construirea de biserici, din fondurile statului, principii continuate de urmașii acestuia la tron și reconfirmate ulterior și de marele Justinian I. Mărindu-se însă averea Bisericii și, probabil și abuzurile de tot felul, împărații au încercat să oblige Biserica să dea seamă de situația încasărilor și a plăților făcute. Când Valens (364-378) a încercat acest lucru, Sf. Atanasie cel Mare (326-373) a protestat, obligându-l pe împărat să renunțe la acest proiect. La fel s-a întâmplat și la Constantinopol, în prima jumătate a sec. V, când Biserica a fost chemată să prezinte situația conturilor în fața magistraților civili. Papa Leon I cel Mare (440-461) a protestat energic, calificând decizia Curții Imperiale, drept „inovație arbitrară”.⁹⁰ La fel ar fi procedat și Sf. Chiril al Alexandriei (412-444), în timpul lui Teodosie II (408-450). După ce încrederea și dependența reciprocă dintre Biserică și Stat au crescut și s-a stabilit „simfonia”, dintre „altar” și „tron”, Biserica nu numai că a acceptat ajutorul Statului privind controlul averii Bisericești, dar îl și solicita. Un element esențial în acest context a fost introducerea funcției de ECONOM – Οἰκονομ, Cammerarius, în mănăstiri și pe la centrele eparhiale din Imperiul Romeu. Canoanele 26 al Sinodului IV Ecumenic, 451 și 11 al Sinodului VII Ecumenic, 787, constituie o mărturie în acest sens; iar canonul 38 Apostolic îl obligă pe episcop să fie și să rămână un bun administrator al „averii săracilor”, cum era numită în vechime averea Bisericii.⁹¹

1. Canonul 26, Sinodul IV Ecumenic, Chalcedon, 451: FIECARE EPARHIE SĂ AIBĂ ECONOM.

De vreme ce în unele Biserici, după cum am auzit din zvon, episcopii mânuiesc (administrează) fără economi bunurile Bisericii, i s-a părut (sinodului) ca fiecare Biserică ce are episcop să aibă și econom din clerul propriu (al Bisericii), care să chivernisească (administreze) cele bisericesti după socotința episcopului său, ca nu cumva să fie fără de martori gospodărirea Bisericii și ca din (lucrul) acesta să se risipească bunurile ei și să se infiereze (stigmatizeze) preoțimea cu defăimarea; iar dacă el (episcopul) nu ar face lucrul acesta, să fie supus dumnezeieștilor canoane.

Compară cu: 38, 41 ap.; 25 sin. IV ec; 35 Trul.; 11, 12 sin. VII ec; 15 Anc; 7, 8 Gang.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cartag.; 7 sin. 1-11; 10 Teofil Alex.; 2 Chirii Alex.

26 Κανὼν ΚΕΤ΄

Ἐπειδὴ ἐν τισιν ἐκκλησίαις, ὥς περιηγήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου σκορπίζεσθαι τὰ αὐτῆς πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσοι, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσιν.⁹²

2. Canonul 11, Sinodul VII Ecumenic, Niceea, 787: ECONOMII ȘI DREPTUL DE DEVOLUȚIUNE ÎN BISERICĂ.

Fiind cu toții îndatorați (obligați) să păzim dumnezeieștile canoane, suntem datori să-l ținem cu orice chip nevătămat și pe cel care zice să fie economi în fiecare biserică. Și dacă fiecare mitropolit așaza econom în biserica lui, bine este. Iar de nu, episcopului (patriarhului) Constantinopolului îi este îngăduit ca din propria sa putere să rânduiască (institue) econom în biserica aceuia. Așijderea și mitropoliților, dacă episcopii supuși lor nu voiesc (nu se hotărăsc) să așeze economi în bisericile lor, același lucru (aceeași rânduială) să se păzească (observe) și în privința mănăstirilor.

Compară cu: 38, 41 ap.; 25, 26 sin. IV ec; 35 Trul; 12 sin. VII ec.; 15 Anc; 7, 8 Gang.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cartag.; 7 sin. III; 10 Teofil Alex.; 2 Chirii Alex.

⁹⁰ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, p. 489.

⁹¹ Textul canoanelor, la: Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, Note și comentarii*, Sibiu, 1992, p. 92, 169-170, 29, 31.

⁹² 0451-0451, *_Concilium_Chalcedonense, _Documenta_Omnia, _GR Κανόνες τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἀγίας καὶ Οἰκουμένης Δ' Συνόδου Συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Μαρκιανοῦ ἐν Χαλκηδόνι (451 μ.Χ.)* (Luat după: http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0451-0451, _Concilium_Chalcedonense, _Documenta_Omnia, _GR.pdf)

11 Κανὼν ΙΑ΄

Ὑπόχρεοι ὄντες πάντες τοὺς θείους κανόνας φυλάττειν, καὶ τὸν λέγοντα, οἰκονόμους εἶναι ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ, παντὶ τρόπῳ ἀπαράτρωτον διατηρεῖν ὀφείλομεν. Καὶ εἰ μὲν ἕκαστος μητροπολίτης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καθιστᾷ οἰκονόμον, καλῶς ἂν ἔχου· εἰ δὲ μὴ γε ἐξ αὐθεντίας ἰδίας, τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ ἄδειά ἐστι προχειρίζεσθαι οἰκονόμον ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. Ὡσαύτως καὶ τοῖς μητροπολίταις, εἰ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἐπίσκοποι οὐ προαιροῦνται οἰκονόμους ἐγκαταστήσαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐκκλησίαις· τὸ αὐτὸ δε φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων.

3. Canonul 38 Apostolic: Episcopii ca economi principali ai averii bisericești.

Episcopul să poarte grija tuturor bunurilor (lucrurilor) bisericești și să le rânduiască (chivernisească, administreze) pe ele ca și când Dumnezeu i-ar sta de veghe; dar să nu-i fie îngăduit lui să-și însușească ceva din acestea, sau să dăruiască rudelor proprii cele ale lui Dumnezeu; iar dacă ar fi sărace, să le facă parte ca săracilor, dar să nu vândă din pricina acestora (sub pretextul ajutorării acestora) cele ce sunt ale Bisericii.

Compară cu: 41 ap, 26 sin. IV ec.; 11, 12 sin. VII ec.; 35 Trul.; 15 Anc.; 7, 8, Gang.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cartag.; 7 sin. I-II; 10 Teofil Alex.; 2 Chiril Alex.

Din funcția de „econom” au evoluat apoi și acelea de „mare econom”, „sachelar”, „schevofilax”, „hartofilax” etc.

4. Canonul 41 Apostolic: Episcopul este căpetenia eparhiei în toate privințele.

Poruncim ca episcopul să aibă stăpânirea bunurilor Bisericii. Căci dacă sunt a i se încredința lui sufletele cele de preț ale oamenilor, atunci cu cât mai mult se cade ca el să poruncească asupra banilor, așa că toate să se cârmuiască prin stăpânirea (autoritatea) sa, și celor lipsiți să li se facă parte (să li se hărăzească) prin presbiteri și diaconi, cu frica lui Dumnezeu și cu toată evlavia (cuvința). Să se împărtășească însă și el din cele trebuitoare (dacă ar avea trebuința) în lipsurile sale presante și în cele ale fraților pe care-i adăpostește, pentru ca în nici un chip aceștia să nu sufere lipsă; căci legea lui Dumnezeu a orânduit ca cei ce ostenesc la altar, de la altar să se hrănească (1 Cor 9, 7, 13) pentru că nici ostașul nu poartă niciodată armele asupra vrăjmașilor cu proviziile sale proprii.

Compară cu: 38, 39 ap.; 26 sin IV ec.; 12 sin. VII ec.; 24, 25 Antioh.; 10, 11 Teofil Alex.; 2 Chiril Alex.

În mod indirect, canonul confirm existența deja a structurilor caritative și de filoxenie ale Bisericii, bine organizate. Aceste structuri erau încredințate instituțiilor sau așezămintelor speciale, numite xenodohii - Ξενοδοχεῖα, Ξενοδοχεῖο sau case pentru primirea străinilor sau săracilor, fugarilor sau refugiaților – casa săracilor – care era întreținută din „averea săracilor”, cum era numită atunci averea Bisericii, cu referință la rolul caritativ și de filoxenie al acesteia: Ξενοδοχεῖα, Ξενοδοχεῖο, în latină hospitium = han, casă de oaspeți; m. lat. hospitale, „cella hospitum”; ceea ce în spațiul româno-slav au însemnat „bolnițele”, de mai târziu.

Σύνφωνή - Δύοαρχειν - Διαρχία

Ideologia „cezaropapismului” bazileilor romei a creat-o și pe aceea de „simfonie” - σύνφωνή, dintre „tron” și „altar”, dintre Stat și Biserică sau dintre patriarh și imperator (avtokrator). Acestei „Simfonii” i se opunea „Diarhia” – Διαρχία, Δύοαρχειν, Двоевластие (rusă), Dvoița (slavă), de unde se poate constata că nu toți patriarhii și episcopii romei au fost de acord cu această subordonare de fapt a Bisericii, intereselor Statului bizantin. *Ideologul acestei diarhii a fost Fotie I cel Mare (858-867 și 877-886), sub auspiciile căruia a fost redactat Codul de Legi Epanagoga (readucere, reintroducere), între anii 879-884 și publicat în 884 – 886, pentru a înlocui Ekloga, din 738-741. Fotie I cel Mare a redactat prefața Colecției și două articole, privitoare la „împărat” și la „patriarh”. În Bizanț însă, Colecției Epanagoga nu i s-a acordat mare importanță, și după scurt timp a fost înlocuită cu Colecția anterioară Prohiron, din anul 870. Ideile „diarhiei” au ajuns în*

secolul al XIV-a în Serbia, apoi în Bulgaria, de unde, în secolul al XV-lea, au trecut în Rusia. *Diarhia – Dvoia* (slavă), ca ideologie bicefală, dintre Stat și Biserică a cunoscut apogeul formulării ei – într-o formă papocezaristă - prin Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1666), fost Mitropolit al Novgorodului (1647-1652) + 1681.⁹³

Critica istorică declară Epanagoga, ca fiind opera legiuitoare și Colecția cea mai reprezentativă, dintre codicii de drept bizantin, pentru definirea formei care se statornicise în relațiile dintre Biserică și Stat, din epoca împăratului Justinian.⁹⁴

Revenind la Patriarhul Nikon al Moscovei, menționăm că el avusese astfel de idei papocezariste, încă de pe timpul când era Mitropolit al Novgorodului, unde, din secolul al XV-lea chiar, era răspândită legenda privitoare la „mitra albă” sau „belyj klobuk”. Potrivit acestei legende, Constantin I cel Mare l-ar fi încoronat cu o astfel de mitră pe Silvestru I al Romei Vechi (314-335), dreptul purtării acestei mitre a trecut apoi, din anul 330 Patriarhului Noii Rome - Constantinopol, iar după anul 1453, se cuvine „Romei a Treia” – Moscovei.⁹⁵

Numai că Nikon, numit de Țar și Mega Duce sau Velikij Gosudar a mers și mai departe, depășind principiile diarhiei, pentru că susținea o subordonare totală a imperiului, autorității sacerdoțiului, adică a împăratului, autorității patriarhului, motiv care i-a și adus conflictul iremediabil cu Țarul Alexei I (1645-1676), încheiat cu procesul canonic și depunerea lui din scaun, proces la care perfidul Pantelimon Paisie Ligaridis fost Mitropolit de Gaza a avut o contribuție nefastă. Această atitudine a lui Nikon depășea nu numai ideologia „simfoniei bizantine”, atât de scumpă împăraților romei și monarhilor din celelalte țări ortodoxe, cât și aceea privind „diarhia”, formulată de Fotie I cel Mare, în Epanagoga, care prevedea egalitatea ponderii, dintre imperiu și sacerdoțiu.

⁹³ Vezi: Zuzek, Ivan, *Kormčaja kniga, studies on the chief code of Russian canon law* / Ivan Zuzek. - Roma: Pont. Inst. Studiorum Orientalium, 1964, XII, 328 p, în colecția *Orientalia Christiana analecta*, nr. 168.

⁹⁴ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, p. 103.

Stoglav - Стоглавый Собор - este un cod juridic redactat în anul 1551, din ordinul Țarului Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), sub supravegherea și cu concursul Mitropolitului Macarie al Moscovei (1542-1563), adresat Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse. Codexul răspundea la o sută de întrebări, privitoare la aspectele juridice, morale, canonice, superstiții și curente eretice, din cadrul Bisericii Ruse: „Соборное Уложение Собора Русской Православной Церкви”. Acest cod reglementa și raporturile dintre Stat și Biserică

⁹⁵ Despre legenda privitoare la Donatio Constantini și la „mitra albă”, vezi „Epilogul” ediției din 1654 a Codului de legi *Kormčaja kniga*, reeditat de Patriarhul Nikon (mai vezi și p. 16 din același Cod). Legenda privitoare la mitra albă ignoră *episodul alexandrin*, adică dreptul Patriarhilor de Alexandria, de-a purta „mitra albă”, în calitatea acestora de urmași ai Sf. Chiril I al Alexandriei (412-444), care a prezidat Sinodul III Ecumenic, de la Efes, din anul 431. Sf. Chiril ar fi primit acest drept delegat, din partea lui Celestin I al Romei Vechi (422-432), care i-ar fi și trimis o astfel de mitră prin intermediul delegaților romani, participanți la lucrările Sinodului Ecumenic.

- *Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi* sau a „rascolnicilor” s-a format, în semn de protest, după Sinodul Bisericii Ruse, de la Moscova, din anul 1654) și mai ales după Sinodul de la Moscova, din anii 1666-1667. Acest Sinod ultim, din anii 1666-1667, a fost format din 30 de ierarhi-sinodali și prezidat tot de Țarul Alexei I (1645-1676), la care a participat și *Tetrarhia*: trei mitropoliți din partea Patriarhiei Ecumenice; Patriarhul Paisie al Alexandriei (1657-1678); Makarie III al Antiohiei (1647-1672); Arhiepiscopul Ananias (1661-1671) de Sinai și Pantelimon Paisie Ligaridis Mitropolitul de Gaza, din partea Patriarhiei Ierusalimului.

Procesul contra bietului Patriarh Nikon (1652-1668 +1681) l-a condus vicleanul Pantelimon Paisie Ligaridis, în speranța de-a ajunge el Patriarh al Moscovei. Reforma lui Nikon, în întregul ei plan, a fost acceptată de Sinod și aplicată, dar persoana Patriarhului Nikon fost condamnată, fiind și depus din Scaun. Clerul și credincioșii ortodocși ruși, care n-au acceptat această reformă și corectare a cărților liturgice, făcută de Patriarhul Nikon, s-au separat, formând Biserica de Rit Vechi. Această Biserică a evoluat apoi în două direcții: „popovți” și „bezpopovți”. Popovții sunt organizați într-o Biserică cu ierarhie normală, cum are Biserica Ortodoxă, ținând însă de ritul vechi, iar bezpopovții au renunțat la ierarhie și preoție, susținând că pe lumea aceasta nu mai există o Preoție validă, ritul lor excluzând Sf. Liturghie. Ambele familii – popovții și bezpopovții - au fost crunt persecutați de țarii ruși și de Biserica Ortodoxă Rusă, fiind închiși, deportați, condamnați la moarte etc., adevărați martiri pentru ideile lor. Această Biserică are un statut canonic nerecunoscut de Patriarhia Ecumenică.

- *Kormčaja kniga* – Pidalion – Cartea Cărmuirii a fost redactată de mitropolitul sârb Sava Nemanja (1219-1236), fost călugăr la Mănăstirea Hilandar, din Athos, prin anul 1220. Codexul a fost apoi preluat și copiat și de Biserica din Țaratul Româno-Bulgar, de unde a fost apoi trimis și Mitropolitului Chiril al Kievului, în anul 1262, de către despotul româno-bulgar Iacob Sviatoslav. Sinodul din Vladimir, din anul 1274, a declarat acest Codice canonic obligatoriu pentru întreaga Biserică Ortodoxă Rusă. În anul 1650 a fost publicat la Moscova, dar cu multe greșeli, iar în anul 1654 a fost diortosit și reeditat tot la Moscova, de către patriarhul Nikon. Ediția a fost retipărită în anul 1787, 1804 și 1816.

1. Sf. Macarie Mitropolitul Moscovei (1542-1563), purtând „mitra albă”?

2. Țarul Alexis I Mihailovici de Romanov (1645-1676), Patriarhul Nikon (cu klobukul alb), ierarhi și boieri, în 1652 sau 1654?. Tabloul, de Aleksey D. Kivshenko (1851-96), reprezintă modul de desfășurare a lucrărilor de diortosire și redactare a cărților de ritual slavone, făcută de marele învățat al timpului Epifany Slavinetsky † 1675. Slavinetsky stă în picioare, de partea cealaltă a mesei, cu mâna pe manuscrise și explică Țarului modul de desfășurare al lucrărilor. Nikon ordonă corectarea și noua redactare a cărților de ritual, decizie care însemnează în mod cronologic și izbucnirea raskolului, 1652. Între boierii care l-au ajutat pe Epifany Slavinetsky se afla, din ordinul Țarului, și Boris Ivanovici Morozov, cumnatul Feodosiei, care va deveni conducătoarea mișcării raskolnice și simbolul acțiunilor de rezistență ale raskolnicilor. Epifany Slavinetsky a lucrat din ordinul Țarului la opera de diortosire, traducere și redactare a cărților liturgice, între anii 1650-1660, adică înainte ca Nikon să devină Patriarh, pe timpul când acesta era încă Mitropolit al Novgorodului. În anul 1649, Slavinetsky a venit la Moscova, de la Kiev, unde era monah la Lavra Peșterilor, iar Țarul l-a pus imediat în legătură cu Nikon și cu Morozov. Slavinetsky, pe lângă limbile slave, cunoștea foarte bine greaca, latina și ebraica. Epifany Slavinetsky a redactat în anul 1630 primul *Lexicon Latino – Slavon*. Nikon a reușit să-l convingă pe Țar să înceapă acțiunea de corectare și redactare din nou a cărților liturgice, încă pe timpul când era mitropolit al Novgorodului.

3. Raskol, ou никонианский раскол (*Nikonianskyi raskol*), din 1652: Detaliu din pictura *Bojarynja Morosowa*, de Vasile Surikov (1848-1916). Tabloul arată cum Feodosia, arestată în Nikonia, în anul 1671, cu o dârzenie dominată de o credință neștrămutată, ține mâna dreaptă ridicată în mod demonstrativ, spre a-și face semnul Sfintei Cruci cu două degete (cele două naturi în Iisus Hristos), ca raskolnicii, nu cu trei degete (Preasfânta Treime), cum a corectat Sinodul de la Moscova, din anii 1666-1667. Morosowa a fost surghiunită la Mănăstirea Pafnuti (Sf. Pafnutie), din Borovsk, unde, împreună cu sora ei au fost lăsate să moară de foame, decedând amândouă în anul 1675.

1. De la Constantin I cel Mare (306-337), la Vasile I Macedoneanul (867-886)...

Ἐν Θεῷ πιστος Βασιλεύς...

Orașul Marelui Constantin –Bysantion – a fost considerat o operă de inspirație divină, cu tot ce acesta a devenit după anul 330 și a însemnat pentru Imperiu și pentru Biserică, până la catastrofa din 29 mai 1453, dar chiar și după această dată, până în zilele noastre.

Prin acest oraș s-a exprimat nu numai caracterul creștin universal al Imperiului Romeu, dar și cel al Bisericii, prin gândirea și structura „ecumenică” a acesteia. Imperiul Romeu fiind continuatorul în sens creștin al moștenirii greco-romane, în Constantinopol au existat și s-au dezvoltat două puteri suverane, aliate și în relație reciprocă de „simfonie” și „simbioză”. Constantinopolul a devenit „Ierusalimul Ortodoxiei”.

După această introducere scurtă, trecem la Coleția de legi EPANAGOGA, care este cea mai semnificativă, pentru ilustrarea relațiilor dintre Biserică și Stat, la o distanță în timp, de peste cinci secole, de la domnia lui Constantin I cel Mare, până în anii 884-886, pe timpul domniei lui Vasile I Macedoneanul.

Canonistul Ioan N Floca, de la Sibiu definește această colecție de legi, ca fiind o adevărată *constituție*.⁹⁶

Epanagoga consacră dreptul împăratului de „pontifex maximus” (Sacerdos Magnus),⁹⁷ care, în sens creștin a însemnat mai mult decât „episcop al celor dinafara Bisericii” - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς

⁹⁶ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, p. 301.

⁹⁷ Pontifex Maximus: Summus Romae antiquae sacerdos (vide Pontifex).

Pontifices (pontifex, -ficus, m.; Graece: ἀρχιερεύς, archiereus) Romae collegium sacerdotum erant qui de omnibus sacris ritibusque ad religionem pertinentibus cognoscebant atque iurisdictionem habebant; cui collegio Pontifex Maximus praeerat. Summus Pontifex potest esse:

Summus Pontifex sive Pontifex Maximus, summus Romae antiquae sacerdos

Summus Pontifex, summus religionis Iudaicae sacerdos

Summus Pontifex Ecclesiae Universalis, titulus Papae Ecclesiae Catholicae (Romanae)

Pontifex Maximus era conducătorul colegiului pontifilor (colegiu înființat de Numa, deschis plebeilor începând din anul 300 î.Hr. și care deținea un rol de excepție în organizarea religioasă a Romei), numit pe viață de colegii săi, înzestrat cu prerogativele religioase ale vechilor regi. El locuiește în fostul palat al acestora, *Regia*, și poate fi magistrat și șef militar, spre deosebire de ceilalți pontifi, care nu sunt decât consilieri. Deși, teoretic, este inferior ca demnitate față de *Rex sacrorum* (rege al sacralului, al sacrificiilor, menit îndeosebi cultului lui Ianus, zeul începuturilor), de fapt este acela care-și asigură primatul. Îi numește pe cei 15 flămîni (preoți, care nu constituiau un colegiu, fiecare din ei slujind unui zeu deosebit), alege vestalele (preotese consacrate cultului zeiței Vesta), joacă un rol preponderent în cultul lui Iupiter Capitolinul, asistă la căsătoriile prin *confarreatio* (în confarreatio, soții ofereau o prăjitură din alac lui Iupiter).

Prestigiul marelui pontif este considerabil. Cezar, începând din 63 î.Hr., obține marele pontificat; în timpul Imperiului, toți împărații vor purta titlul de *Pontifex Maximus*. Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Pontifex_Maximus

Bekannte Pontifices Maximi der Römischen Republik / Pontifex Maximus, cunoscuți nominal, din epoca Republicii:

ca. <u>509–409</u> v. Chr.	Caius Papirius	D. H. 3.36
ca. 460–440 v. Chr.	Quintus Furius	<u>Liv.</u> 3.54.5; <u>Diod.</u> 12.35.1; CIL 9.3823
ca. 431–420 v. Chr.	<u>Aulus Cornelius Cossus</u>	Liv. 4.27.1, 4.31.5, 4.33.7–8, 4.34.4–5, 4.44.11–14
ca. 420–397 v. Chr.	Marcus Folius	Liv. 5.41.3
ca. <u>397–390</u> v. Chr.	Spurius Minucius Augurinus	Liv. 4.44.1–3, <u>Plu.</u> de inim. util. 6
ca. <u>390</u> v. Chr.	Marcus Fabius Vibulanus	Liv. 5.51.4
ca. <u>332</u> v. Chr.	Publius Cornelius Calussa	Liv. 25.5.4
ca. <u>304</u> v. Chr.	Cornelius Barbatus	Liv. 9.46.6
ca. <u>254–243</u> v. Chr.	Tiberius Coruncanius	Liv. Per. 18; <u>Cic.</u> Dom. 54; N. D. 1.41, 3.2; Brut. 14
ca. <u>243–221</u> v. Chr.	Lucius Caecilius Metellus	<u>Plin. nat.</u> 7.43.139–141; Liv. Per. 19; Cic. Sen. 9.30; <u>Val. Max.</u> 1.1.2, 8.13.2; <u>Tac. ann.</u> 3.71
ca. <u>221–213</u> v. Chr.	Lucius Cornelius Lentulus Caudinus	Liv. 22.10.1, 25.2.2
<u>212–183</u> Chr.	v. Publius Licinius Crassus Dives	Liv. 25.5.2–3, 27.6, 31.9, 34.44, 36.2, 37.51, 39.46; Val. Max. 1.1.6
<u>183–180</u> Chr.	v. Caius Servilius Geminus	Liv. 40.42.8–11
<u>180–152</u> Chr.	v. <u>Marcus Aemilius Lepidus</u>	Liv. 32.7.15, 37.43, 40.42, 41.27; Per. 48; Val. Max. 4.2.1, 6.6.1; Cic. Sen. 17; Plb. 23.1; 32.22
<u>150–141</u> Chr.	v. <u>Publius Cornelius Scipio Nasica Corculum</u>	Liv. Per. 48; Cic. Sen. 14; <u>Aug.</u> C. D. 1.30
<u>141–132</u> Chr.	v. <u>Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio</u>	<u>Plu. T.G.</u> 21; Cic. Flac. 31; Tusc. 4.23.51; Val. Max. 1.4.2; App. BC 1.16; <u>Vell.</u> 2.3.1
<u>132–130</u> Chr.	v. Publius Licinius Crassus Dives Mucianus	Cic. Sen. 14; <u>Phil</u> 11.8; <u>Orat.</u> 1.37.170, 1.56.240; Brut. 26.98; <u>Gell.</u> 1.13; <u>Plu. TG</u> 9.1
<u>130–ca.</u> v. Chr.	115 <u>Publius Mucius Scaevola</u>	Cic. Dom. 53.136; <u>Orat.</u> 2.12.52; Leg. 2.21.52; N. D. 1.41.115
<u>114–ca.</u> v. Chr.	103 <u>Lucius Caecilius Metellus Delmaticus</u>	Asc. pp. 45.23–27, 46.5; <u>Macr. Sat.</u> 1.10.5; Cic. Scaur. 46.47; Plin. nat. 11.65.174

ἐκκλησίας, și ridică prerogativele Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, la rangul de căpetenie religioasă a Imperiului. În acest context, drapelul bizantin și patriarhal, de purpură, cu pajura bicefală din aur, nu făcea decât să eternizeze această „simfonie”, dintre „Tron” și „Altar”, dintre împărat și patriarh, dintre imperiu și sacerdoțiu. Epanagoga legalizează juridic și canonic sistemul conducerii bicefale a Imperiului și al Bisericii.

Sistemul însă, nu este nou, el funcționa de fapt, încă din timpul lui Constantin I cel Mare, cu amendamentele făcute de Justinian I (527-565), dar nu a fost adus și formulat într-o formă și expresie legală, atât de clară și de precisă, decât prin Epanagoga.⁹⁸ Mâna lui Fotie I cel Mare, care, în problemele de drept bisericesc și civil, era de o profunzime și de o subtilitate extraordinară, poate fi recunoscută în contextul abstract al sistemului acestui cod de legi, la care nu numai că a colaborat, dar i-a și trasat drumul și i-a fixat sensul și amprenta, după stilul și concepția pe care a vrut el însuși să le imprime relațiilor dintre Biserică și Stat. Trebuie să mai precizăm că sistemul inaugurat de Epanagoga a modificat și accentuat prerogativele împăratului, care din „episcop al celor dinafara Bisericii”, a devenit „căpetenia laică sau politică a Bisericii” – „împărat preot”, dar și pe acelea ale patriarhului, care, din „episcop al celor din lăuntrul Bisericii”, a devenit căpetenia bisericească laică a imperiului sau „preot-împărat”. Astfel, la Constantinopol avem diarchia unui împărat-preot și a unui preot-împărat.

Expresia fuziunii dintre rolul împăratului și a patriarhului în conducerea Bisericii și a Imperiului ne-o oferă ritul încoronării împăratului, de către patriarh și confirmarea numirii în scaun sau depunerea patriarhului, de către împărat. În acest caz, echilibrul de forță nu poate fi făcut, pe motivul că noi nu cunoaștem nici un caz, în care patriarhul să fi refuzat încoronarea unui împărat, dar au existat mulți patriarhi depuși din scaun de către împărat. Justificarea acestei

ca. 103–89 v. Chr. Gnaeus Domitius Ahenobarbus Suet. *Nero* 2; *Cic. Deiot.* 11.31; *Liv. Per.* 67; *Val. Max.* 6.6.5

ca. 89–82 v. Chr. Quintus Mucius Scaevola *Cic. Leg.* 2.19.47; 21.52–53; *N. D.* 3.32.80; *Amic.* 1.1; *Off.* 3.17; *Brut.* 90.311; *Liv. Per.* 86; *Asc.* pp. 14.67; *Gel.* 5.19

ca. 81–63 v. Chr. Quintus Caecilius Metellus Pius *D.C.* 37.37; *Plu. Caes.* 7.1; *A. Vict. De vir ill.* 63.3; *Asc.* pp. 79.22–23

63–44 v. Chr. Gaius Iulius Caesar *D. C.* 37.37.1; *Vell.* 2.43.3

44–12 v. Chr. Marcus Aemilius Lepidus *Macr.* 3.13.11; *Cic. Resp.* 6.1; *Liv. Per.* 117; *D.C.* 44.53, 54.27, 56.38; *Suet.* *Oct.* 34; *Vell.* 2.63

Das griechische Äquivalent für „pontifex maximus“ auf Inschriften und in der Literatur ist „ἀρχιερεὺς“ (*archiereus*; Polybios 23.1.2 und 32.22.5; *Corpus Inscriptionum Atticarum* 3.43, 3.428 und 3.458; vgl. Mentz 1894) bzw. in der offiziellen Form „ἀρχιερεὺς μέγιστος“ (*archiereus megistos*; *Corpus Inscriptionum Graecarum* 2.2696 und 3.346; Plutarch *Numa* 9.4; vgl. Hahn 1906). Basierend auf den verschiedenen Amtsfunktionen des *pontifex maximus* verwendete Dionysios von Halikarnassos (*D.H.* 2.73.3) die Übersetzungen ἱεροφάντης, ἱεροδιδασκάλος, ἱερνόμος und ἱεροφύλαξ. *Luat din:* http://de.wikipedia.org/wiki/Pontifex_Maximus

Pontifex Maximus: Der Titel Pontifex Maximus (lat. für Oberpriester; zur Etymologie siehe Pontifex), bezeichnete ursprünglich den obersten Wächter des altrömischen Götterkults (Oberster Priester) und ging später auf die römischen Kaiser (Kaiserkult) und schließlich auf die Päpste über.

Der Pontifex Maximus war der ranghöchste im Kollegium der Pontifices im Römischen Reich. Seit dem 3. Jahrhundert v. Chr. wurde sein Amt durch die Wahl in einer speziellen Volksversammlung vergeben. Der Pontifex Maximus hatte offenbar die Oberaufsicht über alle sakralen Angelegenheiten in Rom, insbesondere über die Priesterinnen der Vesta. Sein Amtssitz war die Regia auf dem Forum Romanum.

Der Pontifex Maximus war in Rom auch für den Kalender zuständig. Allerdings nicht in dieser Funktion, die er auch innehatte, sondern als Römischer Diktator, führte Gaius Iulius Caesar im Jahr 46 v. Chr. den Julianischen Kalender ein. Die letzten Pontifices Maximi zur Zeit der Römischen Republik waren Gaius Iulius Caesar und Marcus Aemilius Lepidus. Nach Lepidus' Tod wurde 12 v. Chr. Caesars Adoptivsohn Augustus neuer Pontifex Maximus, und fortan hatten alle römischen Kaiser diese Funktion inne; im Falle eines Mehrkaisertums kennzeichnete sie den ranghöchsten Herrscher, bis das Oberpontifikat 238 unter Papien und Balbinus erstmals geteilt wurde.

Nicht wenige Forscher sind der Ansicht, der Pontifex Maximus sei vor Augustus zwar fraglos einer der angesehensten Priester Rom gewesen, aber erst in der Kaiserzeit zum obersten Aufseher der römischen Kulte geworden.

Mit der Christianisierung des Reiches verlor das Amt zunächst seine Bedeutung. Nach Konstantin erscheint die Bezeichnung nur noch selten in der kaiserlichen Titulatur, seit Gratian dann überhaupt nicht mehr. Der erste Bischof von Rom, der den Titel Pontifex Maximus wieder aufgriff, war Papst Leo der Große (440–461). Seit Gregor dem Großen ist der Begriff fester, wenngleich inoffizieller Titel der Päpste der römisch-katholischen Kirche. Der offizielle Titel „Summus Pontifex“ der päpstlichen Titulatur stellt dabei wahrscheinlich eine buchstäbliche Rückübersetzung des griechischen ἀρχιερεὺς μέγιστος dar.

⁹⁸ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, p. 301.

realităţi din istoria bisericească s-ar putea face, în contextul concepţiei teocratice, privitoare la rolul sacru al Imperiului Romeu – unicul Imperiu Creştin – şi al împăratului acestuia, aflat în funcţie, indiferent pe ce cale ar fi ajuns la tron, „învingătorul devine sacru”.

*

De la acest sistem diarhic, şi până la funcţia de „ETNARH”, pe care Sultanul Mehmet II i-a conferit lui Ghennadie II şi urmaşilor săi pe Tronul Ecumenic, de Boboteaza anului 1454, nu este decât un pas şi o evoluţie firească a lucrurilor, însă, în stilul de gândire şi conform raţiunii de Stat otomano-musulmană. Sistemul de Stat Otoman l-a preluat şi continuat în sens arabo-perso-musulman, pe acela romeo-bizantin, după cum s-a întâmplat şi cu funcţia ori calitatea de „milet-başa” - „etnarh” (ministrul comunităţii religioase ortodoxe şi etnice a romeilor) a Patriarhului Ecumenic, unde autoritatea canonică îngloba şi elementul etnic, cu implicaţii de drept civil, după modelul teocratic islamic al „Şariei”,⁹⁹ prin termenul de „rum-milleti” sau „comunitate etnică religioasă romeică”.

*

Noua etapă inaugurată de Epanagoga, prin sistemul diarhiei, dintre „tron” şi „altar”, a fost menţinut până la sfârşitul Imperiului Romeic, în anul 1453 şi a fost transmis tuturor statelor ortodoxe sau aflate în aria de cultură bizantină. Sistemul de Stat otoman a fost foarte mult influenţat de cel bizantin, pe care l-a preluat şi adaptat însă la specificul levantino-islamic al prerogativelor sultanului şi la statutul de comunitate religioasă şi etnică al „minorităţilor” din Imperiu. Aşa existau de pildă în Imperiul Otoman milettul romeu, milettul armean, milettul sirian, milettul asirian, milettul copt, milettul evreu, milettul maronit, milettul latin (înglobându-i şi pe uniaţi) etc.¹⁰⁰

⁹⁹ Σαρία (Shari'a) ο δρόμος προς την πηγή ύδατος από το ρήμα "shara'a" شرع, termen menţionat de Coran, în sura 45, vers.18; Şaria, شريعة / šari'a), în sensul etimologic de „cale spre adăpare”. Vezi termenii canonici şi juridici musulmani; şaria, kanun – Qānūn - şi fetwa. Mai vezi şi termenul arab de lege administrativ Kanun, Qānūn (Arabă: قانون), luat din dreptul canonic şi civil bizantin: κανόν, preluat apoi de toate ţările musulmane şi de Imperiul Otoman.

¹⁰⁰ Despre obligaţiile „minorităţii” creştine din Imperiul Otoman vezi: Jörg WOLF (Hrsg.), Studien zur Kultur- und Rechtsgeschichte, Bd. 1, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2005, p. 77-78, un studiu de Hans HATTENHAUSER, Orient und Okzident – Europäisches und osmanisches Recht, p. 63-88, în Seria: Kultur- und rechtshistorische Wurzeln Europas, Arbeitsbuch, Studien zur Kultur- und Rechtsgeschichte, Band 1, Forum Verlag, 2005, 548 p., Herausgegeben von: Lingelbach, Gerhard; Wolff, Jörg, Vezi p. 77-78:

Im osmanischen Minderheitenrecht ging es um die Absonderung der Ungläubigen von den Rechtgläubigen bei gleichzeitiger Auferlegung besonderer Lasten, aber auch um den Schutz der Minderheiten vor Übergriffen der Mehrheit. Am Nutzen der Minderheiten bestand kein Zweifel. Minderheiten leben in der Regel disziplinierter als die sie umgebenden Mehrheiten, um ihren Sonderstatus bewahren zu können. Für das Osmanische Reich wurden die Christen im Laufe seiner Geschichte als produktive Untertanen immer unentbehrlicher. Ihre Sonderstellung war nicht allein von der Pflicht zur Zahlung der Kopfsteuer geprägt, sondern von einer Fülle zusätzlicher Lasten und Regeln. Letztere hatte bereits Kalif Omar al-Chattab (reg. AD 634 – 644), vermutlich anläßlich der Eroberung Jerusalems (AD 638) entworfen (nach Hammer I, S. 183):

1. Christen und Juden dürfen in den von uns unterworfenen Ländern keine (neuen) Klöster, Kirchen oder Einsiedeleien bauen.
2. Sie dürfen ihre (bereits vorhandenen) Kirchen nicht ausbessern.
3. Diejenigen Christen, welche in der Nachbarschaft von Muslimen wohnen, dürfen ihre Häuser nur im Falle dringender Notwendigkeit ausbessern.
4. Sie werden für Durchfahrten die Tore ihrer Klöster und Kirchen verbreitern.
5. Sie werden allen Fremden drei Tage lang Gastrecht gewähren.
6. Sie werden keine Kundschafter bei sich aufnehmen und, wenn sie solche kennen, dieselben den Muslimen anzeigen.
7. Sie dürfen ihre Kinder nicht den Koran lehren.
8. Sie dürfen nicht für sich untereinander Recht sprechen.
9. Sie dürfen keinen aus ihrer Mitte hindern, Muslim zu werden.
10. Sie werden sich gegen die Muslime ehrverbiegt betragen, bei deren Eintreten aufstehen und ihnen den Platz überlassen.

11. Sie dürfen nicht dieselben Kleider und Fußkleidung wie die Muslime tragen.
12. Sie dürfen nicht das gelehrte Arabisch lernen.
13. Sie dürfen kein gesatteltes Pferd besteigen, keinen Säbel oder andere Waffen tragen, weder daheim noch außer dem Hause.
14. Sie dürfen keinen Wein verkaufen und ihre (Bart)Haare nicht wachsen lassen.
15. Sie dürfen ihre Namen nicht in Siegelringe gravieren.
16. Sie dürfen keinen breiten Gürtel tragen.
17. Sie dürfen außerhalb ihrer Häuser weder das Kreuz noch ihre heiligen Schriften öffentlich zeigen.
18. Sie dürfen in ihren Häusern nicht laut und stark, sondern nur gemäßigt läuten.
19. Sie dürfen darin nur mit halblauter Stimme singen.
20. Sie dürfen nur still für die Verstorbenen beten.
21. Die Muslime dürfen auf christlichen Kirchhöfen, die nicht mehr zum Begräbnis dienen, ackern und säen.
22. Christen und Juden dürfen keine Sklaven als Diensthofen haben.
23. Sie dürfen nicht die Gefangenen der Muslime kaufen und nicht in die Häuser derselben schauen.
24. Wenn ein Christ oder Jude von einem Muslim mißhandelt wird, zahlt jener die dafür vorgesehene Geldstrafe.

Dieses Sonderrecht kann man auf dem Balkan noch heute in den alten orthodoxen Kirchengebäuden besichtigen. Die Kirchen der Christen durften die Häuser der Türken nicht überragen und wurden deshalb in die Erde vertieft. Das ihnen verbotenen Glockengeläut ersetzten sie durch Xylophone. Andererseits entspricht es der Erfahrung und dürfte daher auch hier so gewesen sein, daß die Buchstaben dieses Gesetzes je und je, vielleicht mit Hilfe von Umgehungstechniken, mit unterschiedlicher Strenge angewendet worden sein dürften.

Capitolul 227

Împotriva celor ce zic că împăratul face pe Patriarh

Bârfesc dar, cei ce vorbesc cu pismă, că împăratul face pe Patriarhul, pentru că nu-l face nicidecum împăratul, ci soborul lucrează, și împăratul slujește numai, fiind drept-slăvitor, precum s-a arătat, fiindcă împăratul nu numai că este purtător de grijă și s-a uns împărat de către Biserică, ci pentru că și el trebuie să lucreze dimpreună, să slujească, să primească și să păzească cu tărie cele ce sunt ale Bisericii, fiind acesta dator a le păzi pentru pacea Bisericii. Deci răspunzând alesul cele ce se cuvine și primind Biserica, toți arhieriei vin la dânsul și fac închinăciune, asemenea și clerici și mireni luând blagoslovenie pentru că este logodit cu Biserica. Acesta așadar, de este arhieriu, n-are trebuință de a se mai hirotoni, ci numai se așează în scaun, iar de este preot, se hirotonește și se așează în scaun.”¹⁰¹

2. Primul și ultimul împărat creștin sau de la Constantin I cel Mare, la Haile Selassie I

a. Din teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Copte, din Alexandria-Cairo a evoluat Patriarhia Etiopiei.

Creștinismul etiopian își are începuturile în primele secole. Dacă citim Faptele Apostolilor cap. 8, 26-40 (Sf. Apostol Filip și famenul etiopian), aflăm de convertirea la Hristos a famenului (=eunuc) etiopian, ministrul de finanțe și administratorul tezaurului reginei Candachia a Etiopiei.¹⁰² Cu toate acestea, mențiunile documentare, privitoare la Biserica Etiopiei, încep din anul 330, și consacră Sfinților Frumențius și Aidesios funcția de Apostoli târzii ai Etiopiei, cu toate că creștinismul din acele părți este mult mai vechi. Cei doi Sfinți, Frumențius și Aidesios, originari din orașul Tyr, au fost sclavi la Curtea regală din Aksum. Frumențius a fost hirotonit, întru arhieriu, de către Patriarhul Atanasie cel Mare al Alexandriei (326-373), pe seama Bisericii din Etiopia și Abisinia. Acești doi misionari, împreună cu alți călugări egipteni și palestinieni, au continuat misiunea de încreștinare la etiopieni. În anul 350, Aisanas regele Abisiniei, a fost primul monarh local care s-a botezat și, din acest an, credința Creștină a fost ridicată la rangul de religie de Stat în Etiopia. Această decizie a avut doar un caracter teoretic, pentru că majoritatea populației locale era încă păgână și n-a putut fi aplicată punct cu punct.¹⁰³

Un rol deosebit de important în continuarea operei de misionare a Etiopiei l-au jucat cei „nouă sfinți romani”, numiți astfel pentru că au venit din Siria, pe la sfârșitul secolului al V-lea, adică o provincie, de pe cuprinsul Imperiului Roman, „Romeu” de mai târziu. Celor nouă sfinți romani li se datorează construcția de mănăstiri și stimularea vieții monastice, culturale și teologice la Etiopieni. Ei au creat și limba liturgică Ge'ez și au contribuit la traducerea Bibliei în această limbă, acțiuni deja încheiate în secolul al VI-lea. Biblia în limba ge'ez a stimulat și mai mult conștiința

¹⁰¹ Text luat din: Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, 262 p. [București, 1765-1865¹], Colecția: „Din frumusețile viețuirii creștine”, nr.2, cu binecuv. Î.P.S. Pimen Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților (p. 227).

¹⁰² Die Ostkirchen: Dietmar W. WINKLER – Klaus AUGUSTIN, Die Ostkirchen, Ein Leitfaden, mit Beiträge von Grigorios LARENTZAKIS und Philipp HARNONCOURT, Hgg. Im Auftrag von Pro Oriente – Sektion Graz..., Andreas Schnieder – Verlagsatelier, Graz, 1997, 176 p. Biserica Etiopiei și Eritreia sunt prezentate la pp. 87-89.

¹⁰³ Christliche Kunst aus Äthiopien und Nubien, Ausstellung im Museum für Völkerkunde, Wien 11. März bis 3 Mai, 1964, In Zusammenhang mit der Ausstellung Frühchristliche und Koptische Kunst, Akademie der bildende Künste, Wien, Veranstaltet vom Bundesministerium für Unterricht, Wien, Catalog, 67 p. + 137 il.

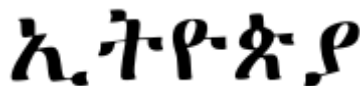
credincioșilor etiopieni, privind legătura lor cu evenimentele din Vechiul Testament. Singura țară unde evreii au făcut misiuni, câștigând prozeliți, a fost Etiopia, acțiuni care trebuie puse în legătură și cu emigrările evreilor în Etiopia, începând cu secolul VI î.d.Hr. Aceste elemente au contribuit la îmbogățirea Etiopiei cu moștenirile veterotestamentare.¹⁰⁴

Conform tradiției etiopiene, istoria evenimentelor iudeo-bisericești din Abisinia, Etiopia și Eritrea, încep cu regele local Menilek I, care ar fi fost copilul sau fructul iubirii dintre Împăratul Solomon și Regina Saba a Etiopiei.

Începând cu secolul al VII-lea, Etiopia a fost amenințată de islamul în ascensiune, fiind izolată de restul lumii creștine. Doar coptii din Egipt mai erau vecinii lor creștini, Biserica Etiopiei stând chiar sub jurisdicția Patriarhului de Alexandria (melchit, apoi copt). Nu cunoaștem data și nici împrejurările în care Biserica Etiopiei a adoptat miafizitismul. Desigur, legăturile de vecinătate cu egiptenii și legătura călugărilor etiopieni cu cei egipteni (mari apărători ai monofizitismului) și palestinienii, trebuie să fi fost prima cauză a acestui proces de adoptare a miafizitismului în Etiopia și Abisinia. Se pare însă că Biserica Etiopiei a rămas încă multă vreme sub jurisdicția Patriarhiei melchite din Alexandria și numai de prin secolul al XII-lea să se fi produs schimbarea jurisdicției. La această schimbare de jurisdicție trebuie să fi contribuit conflictele Bisericii Etiopiene cu Islamul (pe care-l respingea, sub influența monofiziților arabi), precum și acțiunile prozelitiste ale Romei Vechi care, în Etiopia, au început sub Papa Alexandru al III-lea (1159-1181), însă fără succes. Atitudinea antiunionistă a etiopienilor s-a manifestat și împotriva Calcedonului, adică împotriva a tot ce venea de la „romani”, fără să uităm că orientalii, din afara granițelor bizantine, au numit acest imperiu întodeauna „Roman”, sau „Romeu”, iar bisericile acestuia (Latină și Romană-Romeică sau ortodoxo-bizantină), ca „biserici apusene”. Acțiunile unioniste au continuat, și în anul 1662, când, „prin aclamare”, franciscanii au încheiat o Unire cu Roma, a unei părți infime de cler și credincioși etiopieni. Acest act prozelitist a provocat o decepție profundă în conștiința majorității clerului și credincioșilor etiopieni, care și așa de mai multe secole, trebuiau să lupte cu Islamul.

Biserica Romei, în loc să boteze musulmanii, să-i convertească pe aceștia la Creștinism sau să întreprindă acțiuni de apărare a creștinilor ortodocși și vechi orientali, din țările musulmane, a intrat în staulul oilor deja creștine, dezbinându-le și sfâșiindu-le.

Rezultatul acestei acțiuni, pe plan diplomatic și interbisericesc, a fost că Biserica Etiopiei, după anul 1662, a întrerupt legăturile cu toate Bisericile, în afara Bisericii Copte, din Egipt, sub jurisdicția căreia se afla deja.

Litere din alfabetul GE'EZ¹⁰⁵

După acțiunile uniatiste, Etiopia și Abisinia au trebuit să lupte împotriva altor colonialiști europeni. Numai în secolul al XIX-lea, Etiopia a purtat cu succes șapte războaie împotriva agresorilor coloniali europeni. Cu toate acestea, în anul 1889, Eritreia a fost cedată italienilor. În anul 1936, Italia fascistă a „ducelui” Benito Mussolini (prim ministru, 1922-1943) și-a extins acțiunile, cucerind întreaga Etiopie, iar împăratul Haile Selassie I (1930-1974), fiind obligat să fugă în Anglia. Biserica Etiopiei se afla sub jurisdicția Patriarhului Copt de Alexandria, de la Cairo; guvernul colonial italian dorea să izoleze Biserica Etiopiei, pentru a fi mai ușor manipulată de noii guvernanți și să o lipsească de sprijin canonic, din exterior. Acțiunea credibilă cea mai eficientă era, în această situație, statutul canonic de autocefalie, că doar așa s-a procedat în toate Bisericile Ortodoxe, dintodeauna. Câștigând colaboraționiști printre preoții și episcopii etiopieni, în anul

¹⁰⁴ Jacques MERCIER, *Zauberrollen aus Äthiopien, Kultbilder magischer Riten*, 1979, Prestel Verlag, München, 118 p., incl. 40 il.

¹⁰⁵ Ge'ez (ግዕዝ *Ge'ez*; sau: *Geez*), limba Aksumă sau Etiopiana veche a fost limba scrisă, oficială și de cancelarie a Imperiului Aksum, din antichitatea târzie, până în secolul al XIX-lea. Astăzi este doar limba liturgică a Bisericii din Etiopia, Abisinia și Eritreia.

1937, colonialiștii italieni au impus convocarea unui Sinod la Addis Abeba, în care a fost proclamată în mod unilateral autocefalia Bisericii Etiopiei și s-a decis separarea ierarhică de Biserica Coptă, fără să se fi cerut sau să se fi așteptat acordul Patriarhului Alexandriei, de la Cairo. Aceste măsuri au provocat proteste locale în Etiopia și externe, la Patriarhia Coptă din Alexandria/Cairo. O parte din cler, mănăstiri și episcopi au continuat să rămână sub jurisdicția Patriarhului de la Cairo, respingând deciziile Sinodului de la Adis Abeba, din anul 1937, suferind și represalii din partea autorităților coloniale.

Situația n-a durat prea mult timp, pentru că în anul 1941, Haile Selassie I, cu ajutorul Angliei, a recucerit Etiopia, alungându-i pe italieni, anulând deciziile Sinodului din anul 1937, iar pe ierarhii participanți la Sinod și colaboraționiști, i-a depus din scaun, trimițându-i de canon la mănăstire, unde au trebuit să facă pocăință. După anul 1941 și până la detronarea împăratului Heile Selassie I, în anul 1974, Biserica Etiopiei a cunoscut cea mai înfloritoare fază de evoluție, din istoria acestei țări, după cele din secolele IV-VI și apoi din secolele XIII-XIV. Biserica Etiopiei a devenit religie de Stat în Etiopia, iar din anul 1959 Patriarhie Autocefală, cu statut canonic și tomos din partea Patriarhului Copt al Alexandriei, din Cairo.

Între realizările pe plan bisericesc ale împăratului Haile Selassie I, nu putem să uităm Sinodul festiv, din anul 1965, de la Addis Abeba, la care a participat întreaga Pentarhie miafizită (recte monofizită), adică cei cinci patriarhi monofiziți: etiopian, copt, armean, sirian, din India. A fost primul Sinod în istoria Bisericii miafizite, la care s-au întrunit toți întâistătătorii acestei Biserici, împreună cu ierarhii și teologii, care i-au însoțit, pentru a face un bilanț al activității anterioare și cu dorința de împreunălucrare și sincronizare a acțiunilor teologice, pastorale, liturgice și ecumenice în viitor.

Noua Biserică autocefală a Etiopiei avea acum calea deschisă spre un nou viitor, cu posibilități libere de desfășurare, însă avântul ei a fost blocat de revoluția marxistă din anul 1974, a lui Haile Mengistu Mariam, urmată de o persecuție fără precedent, a clerului și a creștinilor din această țară.

Arhiepiscopi de Adis Abeba:

.....

Abuna Querillios, 1929 – 1952, Arhiepiscop de Adis Abeba, de etnie copt, din Egipt

Abuna Vasile, Arhiepiscop de Adis Abeba, de etnie etiopian, 1951 – 1970, numit de Patriarhul Copt al Alexandriei/Cairo, peste voia lui Querillios și pentru pedepsirea acestuia, ca urmare a reluării tratativelor de obținere pe cale canonică a autocefaliei, pentru Biserica Etiopiei, în anul 1949.

În anul 1959, Patriarhul Copt al Alexandriei a acordat în mod canonic tomosul de autocefalie al Bisericii Etiopiene.

Patriarhi ai Etiopiei, din anul 1959

Abuna Vasile, 1959 – 1970

Abuna Teofil, 1970 – 1976, depus din Scaun și înțemnițat de comuniști, care l-au și ucis în închisoare, în anul 1979, devenind un martir al Bisericii Etiopiei.

Abuna Tekle, Haimanot, 1976 – 1988

Abuna Merkorios, 1988 – 1992

Abuna Paulos, Gebre Yohannis, 1992 –

Biserica din Eritreia

Este o urmare tristă și o evoluție a statutului colonial din această provincie a Etiopiei, separarea fiind un protest pașnic al poporului din Eritreia și al Bisericii de acolo, împotriva sistemului politic marxisto-comunisto dictatorial din Patria Mamă, Etiopia. În perioada de după anul 1974, peste 80 de episcopi din Eritreia au fost depuși, închiși și uciși, teroarea nu mai cunoștea limite, provocând luptele de partizani și referendumul din anul 1993.¹⁰⁶ Biserica monofizită din Eritreia dispune asupra 1, 7 milioane de credincioși, organizați într-o Patriarhie, ruptă din trupul Bisericii Etiopiei, cu Scaunul la Asmara, Eritreia. La data de 8 mai 1998, Patriarhul Șenuda III al

¹⁰⁶ Die Ostkirchen, Op. cit., p. 89.

Bisericii Copte a acordat tomosul de autocefalie limitată Bisericii din Eritreia, întronizând în Asmara primul Patriarh al Bisericii din Eritreia, care trebuie să recunoască primatul de onoare al Patriarhului Copt al Alexandriei, de la Cairo. Această măsură canonică a deteriorat profund relațiile Bisericii Etiopiei, cu Patriarhul Alexandriei, de la Cairo, cele cu Ierarhia Bisericii din Eritreia fiind deja profund afectate. Biserica Etiopiei n-ar fi dorit ca Biserica din Eritreia să devină Patriarhie autocefală și, în nici un caz, să primească tomosul de la Cairo, ci, în ultimă instanță și în anumite condiții bine determinate, de la Adis Abeba.

Soarta Bisericii din Eritreia nu este strălucită nici în noul Stat, pentru că guvernul din Asmara a declarat Islamul ca religie de Stat, izolând Biserica și Patriarhia țării pe motivul că nu s-a angajat în luptele separatiste, împotriva guvernului marxist de la Adis Abeba. Biserica din Eritreia a acceptat un rol de luptă pasiv, mai ales după ce a constatat că și separatiștii erau de convingere marxisto-comunistă, în plus favorizând islamul. Pe parcurs, guvernul de la Asmara va fi obligat să-și revizuiască atitudinea față de Biserica majoritară, din propria țară.

Patriarhii din Asmara, în Eritreia

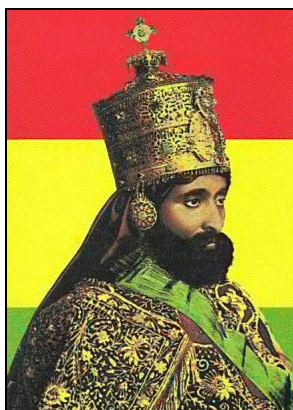
Abuna Filip, 8 mai 1998-2002, din anul 1991 era deja Episcop de Asmara

Abuna Iacob, 2002-2003

Abuna Antonie, 2004-

1

2

3

1. Etiopia: Mănăstirea cu areal rupestru Sf. Gheorghe, din Lalibela - Bet Giyorgis, din Lalibela - una din cele 11 biserici ale locului, cioplită în piatra de granit a muntelui, construită în sec. XII-XIII, în locul de pelerinaj *Lalibela* (adică „Noul Ierusalim”), la care s-a lucrat aprox. o sută de ani.

2. Etiopia: Împăratul Haile Selassie I (1930-1974), în ornatele imperiale, purtând coroana Etiopiei, fotografie standard, pentru protocol.

3. Abuna Paulos Patriarhul Bisericii Tewahedo Etiopiene, din anul 1992, (Biserica Ortodoxă Tewahedo Etiopiană, în limba Ge'ez: የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን, translit. Yäityop'ya ortodoks täwahedo bétä krestyan).

Biserica din Nubia

Așezată în nordul Abisiniei, în prima fază, Nubia a primit Creștinismul în formă ortodoxă. Se pare că abia după anul 541 a început o acțiune sistematică și intensivă de misionare a Nubiei. Această afirmație nu exclude însă existența comunităților creștine ortodoxe din Nubia, înainte de anul 541, cu organizare ierarhică proprie, dependentă de Patriarhia Alexandriei. Creștinismul nubian s-a orientat tot timpul după cel etiopian și egiptean, motiv pentru care și aici a pătruns, în cele din urmă, monofizitismul. Până în anul 541, populația din provinciile nubiene, aflate sub stăpânirea bizantină, beneficia de privilegiul cinstirii zeiței lor păgâne, precum procedau compatrioții lor păgâni din afara granițelor „romane”. În anul 541, Împăratul Justinian a abrogat acest privilegiu local, iar misionarii copti și melchiți din Egipt au început încreștinarea sistematică a populației nubiene, rămasă păgână. În acest scop și grație sprijinului tribului guvernant local, al Nabateilor sau Nobaden, împăratul a trimis în Nubia pe preotul Iulian, din Alexandria, care împreună cu episcopul monofizit Teodor din Philai, au reușit să creștineze o mare parte din populația păgână a Nubiei, până în anul 551. După episcopul Teodor, a activat în Nubia și episcopul Longinus. Episcopul Longinus a reușit să convertească la Creștinism și tribul păgân al Alodeilor. Comunitățile creștine noi și cele deja existente

au fost ajutate să-și organizeze Biserica, cu sistem ierarhic, mănăstiri și biserici corespunzătoare.¹⁰⁷ Abia în secolul al VIII-lea apar nubienii ca monofiziți, deși au cultivat relații permanente cu Biserica Egiptului, devenită între timp monofizită.¹⁰⁸

Creștinismul nubian a evoluat și s-a dezvoltat, cunoscând o evoluție înfloritoare, în ciuda islamului din jur, de după anul 640, până în anul 1315.

Regii nubieni au încheiat un contract cu arabii musulmani, care au reglat relațiile de vecinătate, economice și religioase, pe o perioadă de 600 de ani. De prin secolul al X-lea au început să fie introduse în Nubia elemente islamice, Creștinismul local devenind din ce în ce mai sincretist. În anul 1276, elita mamelucă din Egipt a intervenit într-un conflict dinastic din Nubia. Astfel a fost detronat un rege din Familia sau tribul de Dongola, în locul său fiind întronizat un alt Dongola, care a acceptat statutul de satelit al Egiptului, cu implicațiile inevitabile ale islamului, care de acum va avea mână liberă în Nubia. În anul 1315, primul Dongola musulman a preluat tronul Nubiei, iar de la această dată islamul a început să fie propagat în mod nestingherit și prin toate mijloacele, în defavoarea Creștinismului care, în secolele următoare, a dispărut cu desăvârșire din Nubia. Astăzi, Creștinismul nubian este doar un domeniu de competență arheologilor, care caută și studiază urmele înfloritoarei Biserici Nubiene, cu splendidele ei biserici, mănăstiri și picturi, ruinate de arabii musulmani, prădate de hoți sau acoperite de nisipul dunelor din deșert.¹⁰⁹

*

În mod rezumativ: Biserica Etiopiei este o Patriarhie autocefală, cu Scaunul la Addis-Abeba, cu 14 eparhii, 53 de mănăstiri și un Sfânt Sinod cu 22 de membri, pentru cele aprox. 40 milioane de credincioși, aproape toți în Etiopia, cu o diaspora neglijabilă. Limba liturgică este Ge'ez (limbă moartă), cu implicații ale limbilor locale vorbite: amharică, tigrinică, oreminică și guraginică. Crăciunul este sărbătorit la 7 ianuarie (29 Tahsas), după rânduiala încetățenită în toate Bisericile monofizite și în Biserica Persiei.¹¹⁰ Titlatura: Sanctitatea Sa Abuna N. Patriarhul Bisericii Ortodoxe al Etiopiei.

Biserica Etiopiei nu admite să fie numită monofizită, iar termenul de „Tewahedo”, însemnând „unitate” [prin comparație cu cel arab „Tauhid”], se referă în mod expres, la unirea ipostatică a celor două naturi în Iisus Hristos: Divină și Umană.

Nici specialiștii în domeniu nu sunt unanim de acord, privind apartenența Bisericii Etiopiene, la grupul „Bisericilor necalcedoniene”.

Necazul este că nu există încă lexicoane Ge'ez-Grec, Ge'ez-Latin ori într-o limbă de circulație modernă, pentru a permite o studiere aprofundată a vechilor texte teologice, liturgice și canonice ale Bisericii Etiopiei.

b. Împăratul Haile Selassie I al Etiopiei (1930-1974)¹¹¹

A fost ultimul împărat al Etiopiei, născut la Harar, în data de 23 iulie 1892, ca fiu al ducelui – Ras – de Harar, cu numele de botez Tafari Makonnen. Prințul – Ras, în etiopiană – a purtat coroana imperială, de la 2 noiembrie 1930, până la 12 septembrie 1974, când a fost obligat să

¹⁰⁷ Pentru Creștinismul nubian vezi: Faras, *Die Kathedrale aus dem Wüstenland*, Herausgegeben von Wilfried SEIPEL, Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien und des Nationalmuseums in Warschau, 23. Mai bis 15 September 2002, Skira editore, Milano, 2002, 153 p., incl. Ilus., hărți și planșe.

Vezi vol. II/2, *Von Chalkedon bis zum Frühmittelalter*, 451-700, p. 54, în Hubert JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte*, 11 vol. (I, II/1+2+3, III/1+2, IV, V, VI/1+2, VII), Sonderausgabe, 30 - sec. XX, Unveränderter Nachdruck der Sonderausgabe von 1985, Herder Freiburg, Basel, Wien, 1999 [1962¹, 1965², 1985³].

¹⁰⁸ Vezi vol. I, p. 223 sau § 42, 7, din lucrarea: *KIRCHENGESCHICHTE*, von D. Dr. Karl BIHLMAYER, neubearbeitet von Dr. Hermann TÜCHLE, [18] Achtzehnte Auflage, vol. I-III, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, I, 1966 [Das christliche Altertum], II, 1968 [Das Mittelalter], III, 1969 [Die Neuzeit und die neueste Zeit].

¹⁰⁹ *Christliche Kunst aus Äthiopien und Nubien*, Op. cit., passim.

¹¹⁰ *Die Ostkirchen*: Dietmar W. WINKLER – Klaus AUGUSTIN, *Die Ostkirchen*, Op. cit., pp. 87-89.

¹¹¹ Haile Selassie (natus Lij Tafari Makonnen natus die 23 Iunii 1892 – 27 Augusti 1975) Aethiopiae Imperator fuit ab 1930 usque ad annum 1936 et ab anno 1941 usque ad annum 1974. Selassie contra Italia Britanniam et Galliam duxit, post copiae Regni Italiae Aethiopiam invadunt in anno 1936.

abdice, trăind mai departe, cu domiciliu forțat în palatul imperial, până la data de 27 august 1975, când a fost ucis, în împrejurări similare soartei pe care a avut-o Nicolae II Romanov al Rusiei și familia acestuia, la data de 17 iulie 1918.¹¹² Cu împăratul Haile Selassie I se încheie un capitol de istorie bisericească, pe o durată de aproape două milenii, cu implicațiile care au existat, între „tron” și „altar”, între patriarh și împărat, între Stat și Biserică, cu mult glorificata „simfonie”, în care Biserica n-a avut niciodată putere egală cu a domnitorului, ci a contribuit doar la confirmarea și întărirea puterii și stabilității de guvernare a acestuia, primindu-și în schimb „simbria” cuvenită, pentru serviciile aduse. Așa începe povestea la Bysantion, în anul 330 și se încheie la Addis-Abeba (trad. = „pentru noua floare”), în anul 1974.¹¹³

Ras Tafari Makonnen și-a luat numele de împărat la încoronare: *Haile Selassie I*, însemnând în limba Ge'ez „*Puterea Treimii*” [Preasfinte], lucru care demonstrează și cât de profund credincios era acest monarh. Titulatura completă a lui Haile Selassie I a fost: „His Imperial Majesty Haile Selassie, King of Kings, Lord of the Lords, Conquering Lion of the tribe of Judah, Elect of God, Emperor of Ethiopia”.

Haile Selassie I, Neguse Negest (Regele Regilor) se numea al 225-lea urmaș al Împăratului Solomon. Domnia lui lungă, pe cât a fost de glorioasă și plină de realizări, pe atât de mult a fost și amenințată, din exteriorul țării și din interiorul acesteia. El s-a străduit să modernizeze imperiul său, la standardul european și să dea posibilitate Bisericii Ortodoxe Tewahedo din Etiopia să se dezvolte și să recupereze unele rămăneri în urmă, datorate diverselor împrejurări istorice, interne și externe. El se trăgea din seminția lui David - la fel ca și Mântuitorul Iisus Hristos odinioară - și din Regina din Saba (=Axum). Era foarte credincios și când dorea să mediteze, se plimba cu doi lei tineri în parcul palatului imperial. Data uciderii lui, din ordinul lui Haile Mengistu Mariam este disputată: 27 august 1975 sau 27 august 1980, prin sufocare cu perna de la patul său. Trupul i-a fost ascuns sub fosnele dușumelei din camera servitorului său. După căderea regimului lui Mengistu, au fost căutate mult timp osemintele împăratului, până ce au putut fi găsite, iar înmormântarea i s-a făcut abia în anul 2000.

Întronizat în anul 1930, Haile Selassie I a fost nevoit să fugă din Etiopia, în anul 1936, când Benito Mussolini a ocupat Addis-Abeba, Eritreia fiind deja sub stăpânirea colonială a Italiei. Refugiul și l-a început la Ierusalim, unde a intrat în legătură cu armata britanică. De la Ierusalim, a ajuns în Londra, unde Churchill a fost acord să-l ajute, însă trebuia căutată strategia potrivită. De la Londra, în anul 1940, Churchill l-a trecut pe ascuns la Khartum (Sudan), unde și-a organizat în deșert o armată de intervenție, cu sprijinul celei engleze, Italia fiind implicată deja în război, contra Angliei.

Așa a putut intra în Etiopia, în ianuarie 1941, reușind să elibereze Addis-Abeba, la data de 5 mai 1941, când și-a reocupat tronul.

În anul 1960, fiul său și prinț de coroană moștenitor Asfa Wossen – Amha Selassie I s-a implicat într-o revoltă de palat, pentru detronarea lui Haile Selassie I. Câțiva ani mai târziu, în 1973, nepotul său Iskander Desta, șeful Marinei Etiopiene a încercat și el, să-l detroneze pe Haile Selassie I. În anul 1974, Prinț de coroană moștenitor a fost numit un alt nepot, Asfa Wasson, fiul lui Zere Yacobe Selassie. Un alt nepot, Ermias Sahle-Selassie este astăzi Președintele Consiliului de Coroană al Etiopiei.

¹¹² Mișcarea Rastafari (cunoscută și ca Rastafari sau mai simplu Rasta) este o mișcare religioasă nouă monoteistă, abrahamitică, ce îl recunoaște pe Haile Selassie I, fostul Împărat al Etiopiei ca fiind încarnarea lui Dumnezeu, denumit și Jah sau Jah Rastafari. Haile Selassie este văzut și ca parte din Sfânta Treime și ca reîntoarcerea promisă în biblie a Lui Mesia.

Alte caracteristici ale mișcării includ consumul spiritual de canabis, respingerea societății moderne (denumită "Babylon") și diverse aspirații sociale și politice, de exemplu învățăturile lui Marcus Garvey (publicist jamaican, organizator și separatist de culoare), văzut ca și profet și ale cărui viziuni politice și culturale l-au ajutat pe Leonard Howell să dezvolte fundația viziunii sale asupra unei noi lumi. Mișcarea Rastafari a apărut predominant în Jamaica, în jurul anilor 1930, și proclamă Africa (denumită "Sion") ca fiind locul real unde s-a găsit corpul primului om. Denumirea de Rastafari provine de la Ras (traducere liberă "Cap", titlu de noblete etiopian echivalent cu acela de Duce, Prinț) și Tafari Makonnen, numele înainte de încoronare a lui Haile Selassie I.

¹¹³ Urmașii imediați ai lui Haile Selassie I au fost Amha Selassie I. (Asfa Wossen), 12. September 1974 - 21. März 1975 (când Imperiul a fost desființat, instituindu-se Republica Marxistă a Etiopiei), fiul lui Zere Yacobe Selassie (Zara Iacob). Un alt nepot, Ermias Sahle-Selassie este astăzi Președintele Consiliului de Coroană al Etiopiei.

Imperiul necesita reforme de tot felul, pentru care, nici împăratul absolutist, nici aristocrația conservativă nu erau dispuse. O sursă permanentă de conflict o constitua Eritreia, fostă colonie italiană, până în anul 1945, când a fost anexată Imperiului Etiopiei, ca stat federal, și care în anul 1950, a fost degradat la statutul de provincie administrativă obișnuită. Atât studențimea, cât și țărani erau nemulțumiți de sistemul fiscal și de guvernare, din Imperiu. La toate acestea, a mai contribuit și criza acută de alimente, cauzată de seceta din anii '70. Așa au izbucnit marile revolte studențești, din Addis-Abeba și din alte centre universitare ale Etiopiei, din anul 1974. Aceștia cereau o monarhie constituțională reală, nu doar pe hârtie, o monarhie parlamentară. În scurt timp, revolta a fost canalizată spre o doctrină marxist-leninistă radicală, reprezentată de ofițerul Haile Menghistu Mariam, care a și devenit, președinte al Etiopiei, între anii 1977-1991. Revolta a fost continuată de un puci al militarilor, care l-au obligat pe împărat să abdice, la data de 12 septembrie 1974.

1. Tronul împăratului Haile Selassie I.

2. „Coroana imperială” [sau Chivot liturgic ori după forma acestuia (?) în conformitate cu ritul copto-etioopian, pentru păstrarea potirului în timpul Sfintei Liturghii. La copti și la etiopieni, chivotul nu are funcțiunile celui din Biserica Ortodoxă].

3. Stema imperială a lui Haile Selassie I, cu „tronul împăratului David”.

Între realizările pe plan bisericesc ale împăratului Haile Selassie I, nu putem să uităm Sinodul festiv, din anul 1965, de la Addis Abeba, la care a participat întreaga *Pentarhie miafizită* (recte monofizită), adică cei *cinci patriarhi monofiziți*: etiopian, copt, armean, sirian și din India. A fost primul Sinod în istoria Bisericii miafizite, din anul 536, la care s-au întrunit toți întâistătătorii acestei Biserici, împreună cu ierarhii și teologii, care i-au însoțit, pentru a face un bilanț al activității anterioare și cu dorința de împreunălucrare și sincronizare a acțiunilor teologice, pastorale, liturgice și ecumenice în viitor. La acest Sinod, împăratul a avut un rol similar bazileilor romei, de la Constantinopol, în contextul prerogativelor acestuia, de episcop al celor aflate în afara Bisericii” ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.

*

De iure, Biserica Monofizită Coptă, din Egipt a fost creată în anul 536, în urma Sinodului local de la Constantinopol, convocat de împăratul Justinian I, peste voința împărătesei Teodora (protectoare a monofiziților) și de Patriarhul Mina (536-552) contra lui Antim I al Constantinopolului (535-536), Severus, fost al Antiohiei (512-518, + 538), episcopului Petru al Apameei, călugărului Zoaras și altor monofiziți ori adepți ai acestora. Sinodul s-a desfășurat sub protia Papei Agapet I (535-536), care se afla în Constantinopol într-o misiune politică. Semnarea sau acceptarea deciziilor acestui Sinod erau obligatorii pentru toți cei suspecti de monofizitism sau mărturisitori pe față ai acestei erezii.¹¹⁴

¹¹⁴ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990, p. 338-339: „Catolicoșii”.

3. Tetrarchia imperială, Τετραρχία: ¹¹⁸

I. 293-305;

II. 305-306, respectiv 311;

Imperium Romanum: Correctiones Diocletiani et Constantini

Decade septima III saeculi salus oeconomica militarisque imperii convalescebat. Stabilitatem politicam retulit Diocletianus, (284–305). Se aestimans omnia officia explere solum non posse Maximilianum etiam dabit imperium ut provincias occidentales regnat. Mox uterque imperator (augustus) adiutorem (Caesarem) recepit. Regnum quattuor Caesarum a Diocletiano institutum ex Graeca *tetrarchia* appellatur. Anno 305 Diocletianus se abdicavit imperiumque Caesari suo dedit, sed translatio imperii tranquilla non fuit, et coorta est bellum civile. Fuit victor Constantinus, qui anno 312 occidentalem annoque 324 partem imperii cepit.

Regnis Diocletiani et Constantini imperium mutata est. Exercitus est amplificatus divisusque in partes duas: *limitaneos*, qui fines defendebant, et *comitatenses*, exercitum agilem castrensem. Stabilitas communis revenit, sed cum ea instituta nova administrationis segnia et corrupta, et plures agricolae pauperes servi fiebant. Etiam religio imperii mutabatur: religio Christiana fiebat popularior, et Constantinus moriens Christianus factus est, et omnes imperatores sequentes Christiani erant, prater Iulianum Apostatam, ultimum paganum imperatorem. Anno 392 Theodosius I religionem publicam Christianam dixit, et omnes aliae vetatae sunt. ¹¹⁹

Τετραρχία: definiție și evoluție

(Luat din: <http://www.colectzii.ro/wiki/223/tetrarchie.html>)

¹¹⁸ Tetrarchia (e verba Graeca , *τετρα* id est "quattuor" et *αρχη* id est "imperium", "regnum" aut "administratio") est forma administrationis iam in Grecia antiqua nota quae ex divisione terrarum regni aut Imperii in quattuor partes constabat.

[recensere] Tetrarchia Diocletiani

Praeclarissima tetrarchia fuit aetate imperatori Diocletiani ab anno 293 (sed iam ab anno 286 Imperium Romanum a Diocletiano in duas partes divisus erat) usque ad annum 324.

Divisio inter Imperium Romanum Occidentale et Imperium Romanum Orientale 285-293

Diocletianus 285-286 (*Augustus*); 286-293 (*Augustus Senior*) – Pars orientale

Marcus Aurelius Valerius Maximianus Herculus (*Caesar*) 285-286; (*Augustus Junior*) 286-293 - Pars occidentale

Prima Tetrarchia 293-305

Diocletianus (*Augustus Senior*) - Asia

Marcus Aurelius Valerius Maximianus Herculus (*Augustus Junior*) – Europa media et orientalis

Constantius I Chlorus (*Caesar Senior*) - Europa Occidentalis

Galerius (*Caesar Junior*) - Europa media et orientalis

Constantius I Chlorus 305-306

Constantius I Chlorus (*Augustus Senior*) 305-306 - Europa Occidentalis

Galerius (*Augustus Junior*) 305-306 - Asia

Flavius Valerius Severus (*Caesar Senior*) 305-306 - Europa media et orientalis

Maximinus Daia (*Caesar Junior*) - Asia

Galerius 306-311

Galerius (*Augustus Senior*) 306-311 - Asia

Flavius Valerius Severus (*Augustus Junior*) 306-308 – Media Europa

Maximinus Daia (*Caesar Senior*) 306-308 - Asia

Constantinus I (*Caesar Junior*) 306-309; (*Augustus*) 310-337 - Europa Occidentalis

Maxentius (*usurpator*) 306-310 - Media Europa

Marcus Aurelius Valerius Maximianus Herculus (*usurpator*) 307-308 - Media Europa

Lege etiam:

Dietrich Boschung, Werner Eck (Hgg.): *Die Tetrarchie. Ein neues Regierungssystem und seine mediale Präsentation*. Reichert, Aquarum Mattiacarum 2006.

Alexander Demandt, Andreas Goltz, Heinrich Schlang-Schöningen (Hgg.): *Diokletian und die Tetrarchie: Aspekte einer Zeitenwende*. de Gruyter, Berolini u.a. 2004.

Wolfgang Kuhoff: *Diokletian und die Epoche der Tetrarchie. Das römische Reich zwischen Krisenbewältigung und Neuaufbau (284–313 n. Chr.)*. Lang, Francofurti ad Moenum, anno 2001.

(Luat din: <http://la.wikipedia.org/wiki/Tetrarchia>)

¹¹⁹ Luat din: http://la.wikipedia.org/wiki/Imperium_Romanum

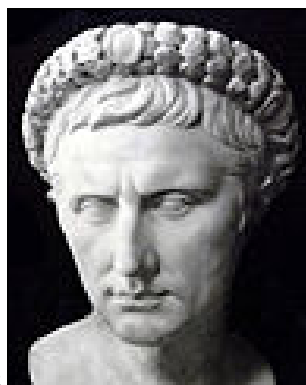
„Tetrarhie: sistem politic, instituit de Dioclețian, potrivit căruia administrarea Imperiului Roman era împărțită în patru părți, cu patru conducători”.

Un prim pas a fost făcut la 21 iulie 285 când, la Milano, Dioclețian l-a numit pe Maximian Caesar și l-a trimis în Gallia . Apoi, în anul următor, Maximian a primit titlul de Augustus, pentru ca la 1 martie 293, să fie cooptați 2 Caesares la guvernare: Galerius, Caesar al lui Dioclețian, și Constantius Chlorus, Caesar al lui Maximian. Departe de a fragmenta imperiul în patru părți, tetrarhia definitivată în 293 a fost instituită pentru asigurarea permanenței, eficacității și unității puterii imperiale. Imperiul rămânea unul, instituția imperială era unică, doar autoritatea fiind înmulțită cu patru. Fiecare tetrarh avea propria reședință: Dioclețianus, la Nicomedia (Orient), Galerius, la Sirmium (Illyricum), Maximian, Augustus pentru Occident, rezida fie la Aquileia, fie la Milano (administra Africa, Hispania și Italia,) în timp ce Constantius Chlorus își avea reședința la Augusta Treverorum (administra Gallia și Britannia). În relațiile dintre ei, Augusti legiferau, iar Caesares aduceau la îndeplinire. În teorie, toți patru formau o familie, cu Augustii ca frați, iar Caesares ca fii. Caesares au fost obligați să-și repudieze soțiile, fiind recăsătoriți apoi, Galerius cu Valeria, fiica lui Dioclețianus, iar Constantius Chlorus cu Theodora, fiica vitregă a lui Maximian. Chiar dacă în teorie Augusti sunt frați, Dioclețianus are o preeminență față de restul tetrarhiei, manifestată prin supranumele de Iovius pe care și l-a asumat. Relația între el și Maximian (care a primit supranumele de Herculus) este aceeași din ierarhia divină, dintre Iupiter și Hercules. Pe de altă parte, și Caesares au propriile divinități protectoare: Mars pentru Galerius, Sol Invictus (identificat cu Apollo) pentru Constantius Chlorus. În cadrul sistemului tetrarhic, Cezarii erau aleși pe baza valorii personale, iar în ceea ce privește atribuțiile lor, aveau imperium, tribunicia potestas, diadema și exercițiul efectiv al puterii, iar titlul de Caesar, pe lângă prestigiu, îi califica și ca moștenitori prezumtivi ai Augustilor. În ceea ce privește succesiunea, s-a încercat cooptarea unor noi Caesares, aleși pe baza valorii personale. Astfel, la 1 mai 305, Dioclețianus și Maximian au abdicat, încercându-se acreditarea ideii că instituția imperială, și nu persoana, este cea care contează. În cadrul noii tetrarii, foștii Caesares Galerius și Constantius Chlorus, au devenit Augusti, și doi noi Caesares au fost cooptați: Fl. Severus pentru Occident, și Maximin Daia pentru Orient. Dioclețianus și Maximian Herculus au primit titlul de "senior Augusti și părinți ai Augustilor". Sistemul tetrarhic, în care valoarea personală prelua în dauna eredității, nu s-a dovedit viabil, tocmai din cauza progresului ideii dinastice în rândul militarilor. Astfel, la 25 iulie 306, Constantinus I, fiul lui Constantius Chlorus, a fost proclamat împărat de trupele din Britannia; în octombrie același an, Maxentius, fiul lui Maximian Herculus, este proclamat împărat la Roma. *Începând cu acest an 306, deci, se poate spune că practic sistemul inaugurat de Dioclețianus a încetat să mai existe.* După o perioadă de conflicte civile, în 324, Constantinus rămâne singur împărat, marcând astfel victoria criteriului dinastic asupra celui electiv. Ca sistem de guvernare colectiv, tetrarhia nu este o inovație; încă din secolul al II-lea, s-a încercat stabilizarea puterii imperiale prin guvernarea în comun (de ex., Marcus Aurelius și Lucius Verus; ulterior, Caracalla și Geta, pentru ca în secolul al III-lea, cei mai reprezentativi să fie Carus, Carinus și Numerianus.) Acest sistem s-a dovedit a nu fi viabil, de fiecare dată ajungându-se la monarhie. Progresul autoritarismului este marcant în epocă, perioada Dioclețianus-Constantinus semnificând cristalizarea din punct de vedere ideologic a unei monarhii orientalizate, pe fondul împrumuturilor de la Sasanizi. În acest context se înscrie persecutarea creștinilor din epoca tetrarhiei (în perioada 303-311), pentru ca de la Constantinus, favorizarea acestora să marcheze un nou pas în direcția autoritarismului. Tetrarhia a fost deci o soluție de moment, viabilă doar în condițiile în care pericolul uzurpărilor, coroborat de invaziile barbare, amenința stabilitatea imperiului. Odată acest pericol depășit, asistăm la trecerea la forma de guvernare tradițională, la care se va adăuga o marcantă componentă dinastică.”¹²⁰

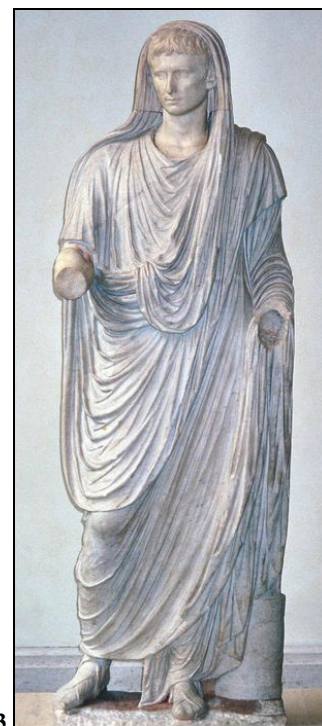
¹²⁰ Vezi și: Soborul zeilor: Synaxis, Σύναξις, Собор – Pentarhia zeilor (*Assemblée des Dieux. Illustration du codex Vergilius romanus, folio 234, V^e ou VIe siècle, Bibliothèque apostolique vaticane*).

1

2

3

1. Prima Tetrarhie „a lui Diocletian” – 293-305, grup statuar din marmură roșu de porfiră - purpură- datând c. 300, transferată la Veneția în anul 1258. Complexul statuar reprezintă cei doi auguști (Dioclețian, pentru răsărit și Maximian, pentru apus) și cei doi cezari (Constantius I Chlorus – tatăl Sf. Constantin I cel Mare, pentru apus și Galerius, pentru răsărit). Monarhii inspiră o armonie perfectă, sugerată de îmbrățișare. Alte reprezentări ale Tetrarhiei se află în Vatican și în Thesaloniki.

2. Împăratul Augustus (27 î.d.Hr. – 14 d. Hr.), purtând „corona civica”

3. The emperor Augustus as *pontifex maximus* (Palazzo Massimo alle terme, Roma).¹²¹

¹²¹ Caesar Augustus in Pontificis Maximi habitu, capite velato (qui mos sacrificandi "ritus Romanus" dicitur). Paulo post annum 12 a.C.n. Luat din: <http://la.wikipedia.org/wiki/Pontifex>

Pontifex, Pontifices (pontifex, -ficus, *m.*; Graece: ἀρχιερεύς, *archiereus*) Romae collegium sacerdotum erant qui de omnibus sacris ritibusque ad religionem pertinentibus cognoscebant atque iurisdictionem habebant; cui collegio Pontifex Maximus praeerat.

De origine pontificum

Ut multa alia instituta ad religionem pertinentia, sic pontificatum a rege Numa creatum fuisse veteres rerum Romanarum scriptores tradiderunt, qui "omnia publica privataque sacra pontificis scitis subiecit" (Titus Livius).

Nomen huius sacerdotii a ponte et faciendo ortum esse, cum alii auctores antiqui voluerunt, tum in primis Marcus Terentius Varro. Nam pontem Sublicium supra Tiberim pontifices fecerant atque curabant; qui pons omnibus partibus suis ligneus erat nec refici eum nisi ligneis instrumentis fas erat. E quo ponte, die 15 Maii, Argeorum sacris, pontifices simulacra humana in flumen praecipitabant, sine dubio pro veteribus sacrificiis humanis substituta. Porro nonne prisca Roma prope pontem crevit, in nodo viarum sita?

Sed, quamquam hanc etymologiam non aspernantes, plerique moderni auctores existimaverunt pontificem antiquiorem ac maioris ponderis fuisse quam ut ideo creatus esset ac ab uno ponte nomen duceret. Itaque coniecturis variis usi sunt: alii putarunt fortasse, tempore magnarum migrationum per Europam, pontifices homines fuisse qui magicis artibus iter ceteris munirent monstrarentque (significatione vocabuli Indici panthah innixi, quod latino ponti respondet atque omne genus itineris designat). Alii ad lacustres vicos, ante scriptam hominum memoriam, originem pontificum referunt, alii etiam pontem inter deos et homines interpretati sunt. Tandem nonnulli putant hanc verbi originem, e populo enatam, rectam non esse, et aliam quaerendam.

De collegio

Initio fortasse unus pontifex fuit (rex Numa Marcium filium Marci elegit), mox certe quinque fuere et ab anno 300 a.C.n. novem; deinde quindecim a Sulla dictatore, sedecim a Gaio Iulio Caesare facti sunt.

Primo patricia gente orti esse debebant. Lege vero Ogulnia, anno 300 a.C.n. lata, plebes obtinuit ut non minus quam quattuor pontifices plebei homines essent.

Pontifices in Regiam coibant ubi de sacris ac iure divino consultabant: quod aedificium, a rege nominatum, in Foro erat, iuxta templum Vestae.

Cum unus ex iis moriebatur, novum collegam sibi ipsi cooptabant. Tertio autem saeculo a.C.n. exeunte a comitiis tributis "minoribus" (nam 17 tantum tribus, sorte ductae, suffragia ferebant, non 35) pontifices maximi eligi coepti sunt ac postea demum a collegis confirmari: sic quidem Caesar pontifex maximus anno 63 a.C.n. electus est. Secundo saeculo ante Christum exeunte, tribunus plebis Gnaeus Domitius Ahenobarbus, offensus collegio quod alium quam se in patris locum cooptaverat, legem tulit ut ius pontificum omnium creandorum a collegio ad populum et comitia transferretur. Incertum tamen est quamdiu hoc modo actum sit.

Încercare de reconstituire a insignelor imperiale și patriarhale de la Constantinopol

(Moscova: tronul și coroana de origine bizantină)

1. Sfânta Sophia, Constantinopol, Constantin IX Monomachul (1042-1055) și împărăteasa Zoie (1028-1050) - *Κωνσταντίνος Θ' ὁ Μονομάχος* - Ζωή. Reprezentare votivă, Iisus Hristos pantocrator, în mijloc.

2. Tronul din fildeș al lui Ivan IV cel Groaznic (1543-1584). Tronul provine din Constantinopol, de la împărăteasa Zoie, fiica lui Constantin al VIII-lea (1025-1028) și bunica lui Vladimir Wsewolodowitsch Monomahul, Mare Cneaz de Kiev (1113-1125).

Exinde vero usque ad mortem pontifices remanebant nec quisquam eos sacerdotio privare poterat. Quem morem Caesar Augustus et ipse observavit: nam expectavit donec triumvir Lepidus moreretur; tum tandem pontificatum maximum sibi asseruit. Ab eo tempore (12 a.C.n.) pontifex maximus semper idem atque imperator fuit. In titulis omnium imperatorum PM legitur, "Pontifex Maximus" notans. Sic religio universa in eius potestate erat ac maiore auctoritate apud populum fruebatur. Pontifex Maximus summam postestatem in collegio semper quidem habuit, sed postquam imperator ipse fuit, ceteri pontifices pro nihilo fuerunt.

Gratianus, primus Christianorum imperatorum, hunc titulum recusavit.

De officio pontificum

De officio pontificum Titus Livius summatim ac optime sic disseruit: "[Numa pontifici] sacra omnia exscripta exsignataque attribuit, quibus hostiis, quibus diebus, ad quae templa sacra fierent atque unde in eos sumptus pecunia erogaretur. Cetera quoque omnia publica privataque sacra pontificis scitis subiecit, ut esset quo consultum plebes veniret, ne quid divini iuris neglegendo patrios ritus peregrinosque adsciscendo turbaretur; nec caelestes modo caerimonias sed iusta quoque funebria placandosque manes ut idem pontifex edoceret, quaeque prodigia fulminibus aliove quo visu missa susciperentur atque curarentur." Breviter ut dicam, omnia scire de sacris rebus pontifices oportebat, ut ceteros homines docerent, sive privatos sive magistratus populi Romani.

Singulatim vero haec fortasse officia digna memoratu sunt:

Pontifices sacra deorum et templorum qui suum sacerdotem non habebant suscipiebant. Exempli gratia omni mense Kalendis pontifex minor Iunoni rem divinam faciebat; cultus Saturni quoque et Opis Consivae ab hoc collegio administrabatur. Sacra flaminis Dialis, si necesse erat, pontifex maximus ipse suscipiebat.

Pontifex maximus flaminem dialem necnon ceteros flamines et virgines Vestales capiebat, id est eligebat. Nam Vestae cultui pontifices maxime studebant, cuius templum prope regiam erat. Augustus etiam sacrarium huius deae in suo palatio collocavit.

Fastis praecerant, id est dies fastos nefastosque proclamabant, quibus fas aut nefas erat cum populo aut lege in iudicio agi. Ferias una cum rege pronuntiabant, et quando mensis intercalarius adiceretur decernebant. Cum calendarium reformavit Gaius Iulius Caesar officio suo pontificis maximi functus est.

Ius omne primo "in penetralibus pontificum repositum" et reconditum fuit. Medio quinto saeculo demum a.C.n., ius civile per Legem XII tabularum divulgatum est et ad magistratus populi Romani, praetores praesertim, transiit. Formulae actionum legum quoque quarto saeculo exeunte a scriba C. Flavio promulgatae sunt, magna patrum indignatione. Sed ius divinum, ius pontificium etiam nominatum, penes pontifices semper remansit et in libris pontificiis digestum est.

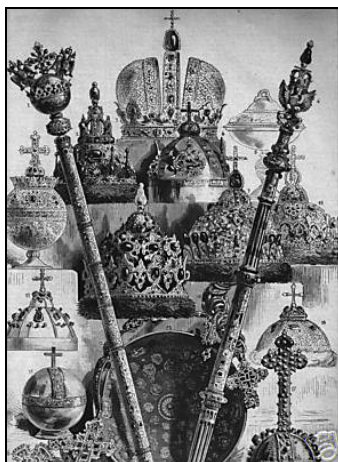
Praeterea si quid memoria digni accidisset in Annalibus pontificalibus sive Annalibus Maximis adnotabatur - id est non tantum res ab hominibus gestae sed maxime si quae prodigia aliave monstra voluntatem aut iram deorum indicassent et quomodo procurata essent. Hi tamen annales posterioribus historiarum scriptoribus magno usui fuere ac memoriam multorum factorum nobis servaverunt.

Conclusio. Praecipuum officium pontificum in pace deorum imperio Romano paranda consistebat, id est providere debebant ne quis deorum populo Romano iratus esset. Sed scientia pontificum magnum momentum habuit in calendario, in iure Romano nascente necnon in historiis: scripta acta enim primi servarunt."

1. Moscova, Kremlin, Muzeul Armelor: „Coroana Monomahă”, Шанка Мономаха, în forma unei bonete, cu căptușeală de blană de samur la bază, folosită la încoronarea Marilor Cneji și Țari, în Moscova, de la Dmitri Donskoi (1359-1389), până la Petru cel Mare (1682-1725, din 1721 împărat și țar). Boneta, coroana seamănă mai degrabă cu șepcile sau coroanele hanilor mongoli, decât cu o coroană bizantină. Coroana datează din sec. XIV, fiind confecționată din aur ciocănit și pietre prețioase. A fost probabil un dar al lui Usbek Khan al Hoardei de Aur, cumnatului său Ivan Kalita, Mare Cneaz al Moscovei (1353-1359), ca semn de dependență a Cnezatului Moscovei, față de Khanul mongol al Hoardei de Aur. Abia în cursul sec. XV-XVI a fost pusă crucea pe vârful coroanei, ca simbol al puterii delegate de Dumnezeu Țarilor ruși. Legenda, privitoare la originea bizantină a „coroanei monomahe”, a apărut în timpul domniei lui Ivan III cel Mare (1462-1505) când s-a născut și pretenția Moscovei, de urmașă și continuatoare a Imperiului Romeu, căzut în anul 1453. În acest context, Ivan III cel Mare s-a căsătorit în anul 1472 cu Prințesa Zoie (numită de ruși Sofia), o nepoată a ultimului împărat romeu Constantin XI Paleologul Dragases. Tot în timpul domniei acestui Mare Cneaz sau Mega Duce s-a adoptat de către ruși ideea de „Roma a treia”, care revenea Moscovei, preluată și adusă de la Veliko Târnovo, unde a fost formulată pentru prima oară. Tot din Balcani a fost preluat și termenul de „Țar” (= Caesar), de la bulgari și de la sârbi, pe care Ivan III l-a și folosit în titulatura sa. Însă abia Ivan IV cel Groaznic (1533-1584) s-a încoronat ca „Țar”, în anul 1547, iar în 1721, Petru I cel Mare s-a încoronat „împărat” și *Avtokrator* – „Autocrat al tuturor rușilor”, termen preluat tot din titulatura imperială bizantină. Coroana monomahă, ca dar al împăratului Constantin IX Monomahul a fost pusă în legătură cu „tronul” împărătesei Zoie, pe care le-a primit nepotul acestora Vladimir Wsevolodowitsch Monomahul, Mare Cneaz de Kiev (1113-1125) și fondatorul orașului Vladimir. Numele de „bonetă monomahă” a apărut abia în anul 1518. Din anul 1721, coroana monomahă a fost înlocuită pentru ceremonia încoronării țarilor, cu actuala coroană imperială (modelul ultim fiind cel din 1883), dar a continuat să fie totuși folosită la alte ocazii, giuvaergii Curții Imperiale împodobindu-o în continuare cu briliante și alte pietre prețioase, pentru a scoate în evidență și fastul oriental al Familiei de Romanov. În plus s-a creat o copie după modelul și forma coroanei monomahe, însă mult mai încărcată și mai fastuoasă decât originalul.

2. Constantinopol, Sfânta Sophia, reprezentare votivă, mozaic, sec. X, deasupra intrării din mijloc sau a ușii imperiale, poarta din bronz, rezervată doar împăratului: Maica Domnului cu Pruncul Iisus Hristos, tronând, în dreapta Constantin I cel Mare, afierosindu-I orașul Constantinopol (330) și Justinian I cel Mare, afierosindu-I Sfânta Sophia (537).

1. Moscova, Kremlin, Muzeul Armelor: Coroana imperială țaristă, 1883.
2. Moscova, Kremlin, Muzeul Armelor: Insignele imperiale țariste, 1883.
3. Tronul imperial al Țarilor ruși, din Eremitage, St. Petersburg, cu stema Romanovilor.

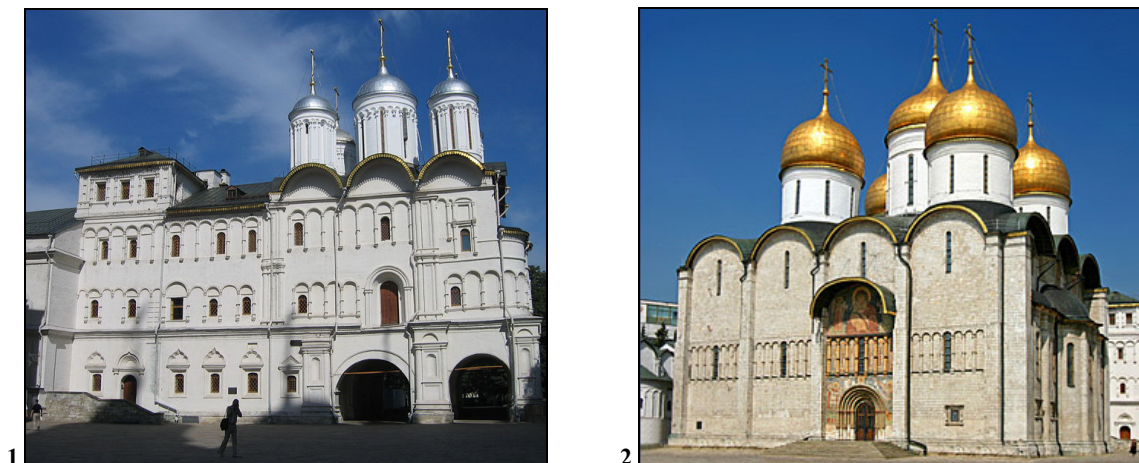

1. Monza, Italia, Tesoro del Duomo, Corona ferrea Langobarda, coroana „de fier” a regilor langobarzi, din Pavia (568-774).

2. Palermo, Sicilia, Tesoro del Duomo di Palermo: Corona di stile bizantino – Camelaucion – Coroana Costanzei de Aragona și Castiglia (c. 1183-1222), devenită regină consortă a Ungariei (1198-1204), regină a Siciliei (1208-1212), regină consortă germană (din 1212), prin căsătoria a doua cu Frederick II de Hohenstaufen (1196-1250, din 1220 împărat), împărăteasă consortă, din 1220. Coroana de stil bizantin a fost pusă de împărat în sicriul Costanzei, unde a și fost găsită în sec. XIX.

3. Coroana zisă a „Sf. Ștefan al Ungariei” (997-1038), din anul c. 1185: Corona di stile bizantino – Camelaucion, formată din două părți suprapuse: corona greacă și corona latină.¹²²

4. Insigne imperiale țariste, din anul 1627, cu „coroana monomahă” ulterioară, adică coroana făcută după modelul și forma „bonetei (coroanei) monomahe”, azi în Muzeul Armelor, din Kremlin, Moscova.

1. Moscova, Kremlin, Palatul Patriarhului și Catedrala celor 12 Apostoli, sec. XVII. Complexul Reședinței Patriarhale a fost construit între anii 1653-1656, de către Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1666), pentru a servi ca și locuință și biserică privată a Patriarhului. Complexul Rezidențial, cu Biserica Palatului Patriarhal, 12 Apostoli, având cinci cupole, se află în imediata apropiere a Catedralei centrale din Kremlin: Adormirea Maicii Domnului. Biserica Palatului a avut inițial hramul Sf. Apostol Filip și abia de pe la sfârșitul secolului al XVII-lea i s-a atribuit acest hram și nume. După anul 1721, adică după desființarea instituției patriarhale, biserica a continuat să fie folosită, dar palatul a devenit muzeu. În anul 1763, în sala Redutei din Palat a fost instalată soba specială pentru prepararea Sf. și Marelui Mir. Între anii 1917-1955, Kremlinul a fost închis și abia după această data complexul a putut fi în continuare utilizat, însă numai ca muzeu. Aici au fost depozitate și obiecte de cult de pe la bisericile din Rusia, dărmate de bolșevici. Biserica a fost de asemenea transformată în muzeu, dar se slujește doar o dată pe an, de hram. În biserica palatului a fost adăpostit și iconostasul bisericii Înălțarea Domnului, din Kremlin, dărmată de comuniști, în anul 1929.

¹²² Die Krone besteht aus zwei zusammengesetzten, ursprünglich selbständigen Teilen:

Der *corona graeca*, einer offenen Reifkrone mit zehn Bildplatten aus emailliertem Gold und vergleichsweise geringwertigen Edelsteinen. Auf der Frontalplatte thront Christus Pantokrator, auf der rückwärtigen Platte der byzantinische Kaiser quasi als weltliches Pendant. Die griechische Beischrift weist ihn als Michael Dukas (1071–1078) aus. Rechts von ihm thront sein designierter Nachfolger Konstantios, links der ungarische König Géza I. (1074–1077). Auf den anderen Bildplatten sind Heilige dargestellt.

Der *corona latina*: Zwei sich überkreuzende Bügel vervollständigen die *corona graeca* zu einer kompletten Krone. Auf den Bügeln sitzen weitere Emailbilder mit nun lateinischen Beischriften: Im Scheitel ist ein weiterer Christus Pantokrator zu sehen, auf den Bügeln acht Apostel. Die obere Pantokrator-Platte ist durchbohrt und mit dem charakteristischen seitwärts schräggeneigten Kreuz versehen, welches erstmals im 17. Jahrhundert nachzuweisen ist.

Die Datierung der *corona graeca* ist durch die Personendarstellungen beziehungsweise deren Beischriften gesichert. Die Entstehungszeit der *corona latina* hingegen ist unbekannt; als sicher gilt jedoch, dass es sich nicht um ein Relikt der ursprünglichen Krone des Heiligen Stephan I. von Ungarn handelt. Der Zeitpunkt der Zusammenfügung beider „Kronen“ (deren Zweck als solche selbst keineswegs sicher ist) wird in Fachkreisen noch diskutiert; man favorisiert das Jahr 1185 zur Zeit Bélas III.

Text luat din: <http://de.wikipedia.org/wiki/Stephanskron>

2. Moscova, Kremlin, Catedrala Adormirii Maicii Domnului, Uspenski Sobor, Успенский собор, este cea mai mare biserică din interiorul complexului Kremlin, dar și cea mai veche clădire păstrată în întregime, din întregul oraș Moscova. În spatele Catedralei se vede deja intrarea în Palatul Patriarhal și un detaliu din fațada acestuia. În forma actuală datează din anii 1475-1479, în urma modificărilor în stil renescentist, făcute de Marele Cneaz moscovit Ivan III cel Mare (1462-1505), grație arhitectului italian Aristotile Fioravanti. Între anii 1547-1896, Catedrala a servit pentru ceremonia de încoronare a Țarilor ruși. Tot în această catedrală au fost înmormântați mitropoliții și patriarhii Moscovei. În schimb, necropola sau gropnița mega ducilor și țărilor Moscovei este din 1509, Catedrala Arhanghelului Mihail, Архангельский собор, the Cathedral of the Archangel, din Kremlin, construită între anii 1505-1509.

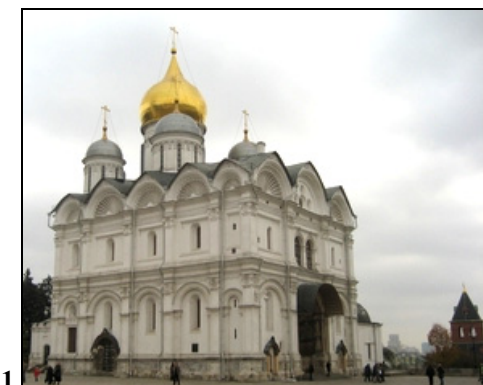
1

2

1. Mitra arhierească și coroană voievodală a Mitropoliților-Prinți de Montenegro, sec. XVIII. Vezi: Vasilije (II) Petrovic-Njegos, Mitropolit și Voievod de Montenegră (1750-1766).

2. Miniatură: Εικόνα από χειρόγραφο βιβλίο του 1673. Το πλήθος παρακαλεί τη μητέρα του Μιχαήλ Ρομάνοφ να επιτρέψει στο γιο της να αναλάβει τσάρος.¹²³ A crowd at the Ipatiev Monastery imploring Mikhail Romanov's mother to let him go to Moscow and become their tsar (Illumination from a book dated 1673). Mihail I (1613-1645), ales de boieri, a fost primul Țar din Familia de Romanov (1613-1918).

1

2

1. Moscova, Kremlin, Catedrala Arhanghelului Mihail, Архангельский собор, the Cathedral of the Archangel Michael, construită între anii 1505-1509, care din anul 1509 a servit ca necropolă sau gropniță a mega ducilor și țărilor Moscovei.

2. Moscova, Kremlinul, sec. XIV-XX, cu porțile, zidurile și turnurile monumentale, cu Catedrale, Biserici, Clopotnița lui Ivan cel Groaznic, palatul patriarhal și palatele mega ducale, apoi imperiale.

¹²³ Luat din: <http://en.wikipedia.org/wiki/Romanov>

II. [Studiul] Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor

Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν

1. Preliminarii

„Collegium patriarcharum” ca autoritate supremă și ultimă în Biserică¹ Patriarhii sunt străjerii dreptei credințe²

Manualul de Istorie Bisericească al Prof. Evsevie POPOVICIŪ, de la Cernăuți, din anul 1900/1901, nu amintește nimic despre instituția sau „teoria” Pentarhiei Patriarhilor, ca și cum această „instituție” sau formă de exercitare a jurisdicției și a „intereselor superioare bisericești”, nici n-ar fi existat în trecutul Bisericii.³ Același lucru a trebuit să-l constatăm și la manualul actual de Istorie Bisericească Universală, al Bisericii Ortodoxe Române, tipărit și retipărit în anii din urmă.⁴ Este amintită evoluția instituției „Patriarhiei” la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cu polemica obișnuită, contra Patriarhiei Romei Vechi, dar nimic despre noțiunea Pentarhiei, probabil de frică să nu afecteze sau să deranjeze prerogativele noilor autocefalii post imperiale, adică de după anul 1453. Această tăcere a istoricilor ortodocși ne miră și nu este normală, cu atât mai mult, cu cât sintagma Pentarhiei nu este ignorată nici de Roma Veche și de către istoricii latini, mai vechi și actuali, chiar dacă este prezentată în contextul primatului petrin, adică de subordonare Pontifului Roman, a Tronurilor Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. În această situație autorii ortodocși scriu istoria bisericească în mod cenzurat și doar pe jumătate, având de-a face mai mult cu un „program ideologic”, de redactare a Istoriei Bisericești, decât cu un sistem didactic obiectiv, de prezentare a problemelor. Altfel spus, avem impresia că amintirea instituției Pentarhiei deranjează autocefaliile mai noi, în criza acestora de identitate canonică proprie.

În acest context se potrivește precizarea făcută de marele Arhiereu român Neofit Scriban de Edessa, în anul 1867:

„Înțelegeți dar bine d-lor avocați că hotarele Bisericii Lui Iisus Hristos nu se pot îngusta după hotarele țărilor pe care sabia le lățește, sabia le îngustează, și că centrul ortodoxiei e în Constantinopol și nu în București.”⁵

¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

² Așa îi definește Părintele Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart...*, Op. cit., p. 404.

³ Profesor Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, vol. I-II, București, Tipografia Cărilor bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559 p.

Acest curs universitar a fost tradus din nou din limba germană și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU singur, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, în patru volume, București, 1925-1928. Ediția întâia, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sârbă, la Carloviț, 1912, precum și în limba bulgară.

⁴ *Istoria Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, și vol. II (1054-1982), București, 1993.

⁵ *Apologia Preasfințitului Arhiereu Neofit Scriban*, București, 1867, pp. 6-7, mie inaccesibilă.

Text luat după Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, (pp. 367-413), p. 372, în volumul jubiliar, *Biserica Română Unită*, Două sute cinci zeci de ani de istorie, Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, 417 p. volum

Doar la istoricii bisericești de limbă greacă, am constatat un interes deosebit, privitor la instituția Pentarhiei, însă nu la toți. În acest context amintim lucrarea fundamentală a profesorului grec: Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p., pe care o vom utiliza în acest excurs.⁶

Problema instituției Pentarhiei este prezentată în mod succint în manualul de drept bisericesc al Prof. Ioan N. FLOCA, de la Sibiu, în vol. I la p. 300, 340, 341, 365, 408, 410; iar în vol. II, la p. 143, 145 și 299.⁷

Fostul meu profesor de la Sibiu subliniază că ordinea ierarhică a scaunelor Pentarhiei s-ar fi făcut după un criteriu lumesc, nu religios, noi am îndrăzni să afirmăm, că s-a făcut după modelul Tetrarhiei lui Diocletian și ca o continuare a acestui principiu în structura ierarhică a Bisericii întregi.⁸

„Ce semnificație are într-adevăr faptul că sfântul scaun al Ierusalimului este așezat tocmai în urma celorlalte patru scaune ierarhice principale din Biserica veche?

Acest fapt are semnificația unei dovezi noi și atât de grăitoare, că adevăratul criteriu de care s-a folosit Biserica în ierarhizarea onorifică a scaunelor sale principale, nu a fost un criteriu religios, cum s-a încercat a se pretinde mai târziu, ci un criteriu lumesc, criteriul politic, adică al însemnății politice și profane în genere a cetăților în care rezidau scaunele respective.”

Această explicație reprezintă doar o jumătate de adevăr, pentru că atunci ar fi însemnat ca titulatura scaunelor Pentarhiei, chiar și după anul 451 să se fi schimbat în funcție de importanța orașelor din imperiu: Ravenna sau Veneția, în locul Romei Vechi; Cairo, în locul Alexandriei; Cezareea sau Akko, în locul Ierusalimului; Damascul sau Alepo, în locul Antiohiei etc. Or, situația a fost cu totul alta, chiar și atunci când patriarhii Pentarhiei au fost sau sunt obligați să rezideze în afara cetății lor de scaun, titulatura rămână neschimbată. Patriarhii Occidentului au rezidat la Avignon, în secolul XIII, patriarhii ecumenici au rezidat la Niceea, din anul 1204, până în anul 1261, patriarhii Antiohiei rezidează la Damasc, din anul 1342, în mod neîntrerupt, înainte rezidau acolo, la Alepo și pe la mănăstiri, în mod sporadic. Cu toate acestea, titulatura și prerogativele și le păstrează în mod neschimbat.

Creștinismul fiind o religie universală, așa după cum se poate constata și din cele trei călătorii misionare ale Sf. Apostol Paul și ale celorlalți Apostoli și ucenici ai acestora, misiunile au vizat mai ales orașele mari, metropolele, fără a neglija sau subestima localitățile mai mici. Creștinismul a prins rădăcini mai întâi în orașe, de unde s-a extins spre sate, pe încetul, pentru că în viața rurală, cultele politeiste greco-romane erau mult mai profund înrădăcinate, decât în mediul cosmopolit urban, de unde și termenul de „păgân”, care vine de la cuvântul latin *paganus*, care înseamnă „locuitor al satului”, transmis și celorlalte limbi neoromanice și germanice: (franc. païen, ital. pagano, span. pagano, portug. pagão, engl. pagan, germ. heidnisch sau Heidentum etc.); și după cum se mai poate constata și din obiceiurile folclorice „păgâne”, adoptate de Creștinism ori suprapuse valorilor acestuia.

Într-adevăr, misiunile creștine au vizat marile centre urbane ale antichității, nu din motive politice, ci din motive misionare, iar aceste centre mari au fost capitala Imperiului – Roma – cu metropolele timpului, Alexandria, Antiohia și Efesul, apoi cu orașele Thesalonica, Athena, Corint, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia, Babilon, Edessa, Listra, Derbe, Iconiu etc.

elaborat de un grup de colaboratori: Aloisie L. Tăutu, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Alexandru Mircea și Mircea Todericiu.

Citatul este reprodus la p. 96, și într-o altă lucrare a noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia – Πενταρχία, vol. I]*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

⁶ Mai vezi și lucrarea: Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in *Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις* art. 19, 1979, pp. 5-6.

⁷ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I-II, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990.

⁸ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Op. cit., p. 364-365.

În tradiția acestor centre a rămas vie amintirea celui sau a celor care le-au predicat pentru prima oară vestea cea bună a Evangheliei, nume pe care, apoi l-au adoptat pentru Bisericele lor locale: Sf. Ev. Marcu, în Alexandria, Sf. Petru și Paul la Antiohia și la Roma, Sf. Ap. Andrei, la Bysantion, Sf. Ap. și Ev. Ioan, la Efes etc. De aici și expresiile: „scaunul Sf. Marcu”, pentru Alexandria, „scaunul Sf. Iacov”, pentru Ierusalim, „Biserica Antiohiei”, ca entitate aparte, nu în sens geografic, „Biserica Romei”, „Biserica din Efes”, „Creștinism andrean” etc.

Respectul față de primii misionari creștini a mers așa de departe, încât a dus la o polarizare a credincioșilor, motiv pentru care, Apostolul Neamurilor a fost obligat să cheme lumea la ordine: 12 „Și spun acestea, că fiecare dintre voi zice: Eu sunt al lui Pavel, iar eu sunt al lui Apolo, iar eu sunt al lui Chefa, iar eu sunt al lui Hristos!”. 13 „Oare s-a împărțit Hristos? Nu cumva s-a răstignit Pavel pentru voi? Sau fost-ați botezați în numele lui Pavel?” (I Cor. I, 12-13).

Dacă numai elementul politic ar fi determinat Biserica să fixeze cetățile, cu titulatura patriarhilor, atunci am fi asistat la o schimbare continuă a acestor titlaturi, în funcție de evoluția sau scăderea importanței diferitelor orașe, de-a lungul secolelor, încă în primul mileniu creștin.⁹ Dar, nu s-a întâmplat astfel, nici în primul mileniu creștin și nici în al doilea, fapt care dovedește că criteriul folosit de Biserică în ierarhizarea scaunelor patriarhale a fost unul *apostolic* și *misionar*, aplicat doar sau construit în mod întâmplător pe numele metropolelor existente la vremea respectivă. Acest criteriu oferă în mod indirect și o cronologie și o ordine a importanței misiunilor creștine, pe care, de comun acord, le-au stabilit Sfinții Apostoli, la vremea respectivă. Avem noi dreptul, după două milenii de Creștinism să distrugem ori să nesocotim această ordine și această cronologie Apostolică?

1

2

1. Schema modernă a proscomidiei, la greci, incorectă.
2. ΠΡΟΣΚΟΜΙΑΗ – Πρόθεσις, Proscomidia, Icoana proscomidiei – corectă – din liturghiile românești.

⁹ Roma pierzând din importanță, după anul 476, însemnează că Patriarhul acesteia ar fi trebuit să se mute la Ravenna, care a devenit capitala provinciei bizantine, din Italia, ori la Aquileia, mai târziu la Aachen, Paris, Londra, Viena etc. și să preia titulatura acelor orașe.

Același lucru am putea spune și despre celelalte sedii ale scaunelor patriarhale: Constantinopol (patriarhul putea să se transfere la Veliko Târnovo, la Peč și de ce nu la Târgoviște, Kiev sau Moscova?), scaunul de Alexandria ar fi putut ajunge până la Pretoria, în Africa de Sud, iar Antiohia, până la Bagdad sau la Teheran.

*

Pentarhia a fost confirmată de Sinodul de la Constantinopol, din anul 869-870, canonul 21/13;

Pentarhia a fost confirmată de Sinodul quinisext, 691-692, canon 36;

De iure, Pentarhia a fost confirmată în mod canonic la Sinodul Ecumenic de la Calcedon, din anul 451, *de facto, aceasta funcționa încă din anul 330, adică odată cu mutarea capitalei la Bysantion:*

*

a. Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652:

[PENTRU CUM Scriu ARHIEREII LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI]

GLAVA 395.

„ROMA VECHE”:

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele Rimului mării și preasfinției tale puteare și domnie.

ȚARIGRĂDEANULUI:

Preasfinte al nostru oblăduitor și stăpîn și a toată lumea patriarh, dumnezăescule de Dumnezeu dăruite și tot alt ori fiecă nume sau lucru mare ce ți se cuvine, rogu-mă milostivului Dumnezeu să dăruiască sănătate sfinției tale și ca un dumnezăesc și cinstit trup al ei întru tocmire și îndreptare al adevăritei mării besearici a lu Hristos, a toată lumea.

ALEXANDREANULUI:

Preasfinte stăpînul meu, papa și patriarh al Alexandriei și a tot Eghiptul, Pentapoleon, Livia și Ethiopia, întru duhul sfânt dumnezăescul și preacinstitul meu părinte.

ANTIOHIANULUI:

Preasfinte părintele meu, patriarhul cetății a lui Dumnezeu, al mării Antiohiei și a toată Anatolia, întru duhul sfânt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

IERUSALIMLEANULUI:

Preasfinte părintele meu, patriarhul Ierusalimului, sfântul Sion, Siria Arravia de ceaia parte de Iordan, Cana a Galileului și a toată Palestina, întru duhul sfânt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

OHRIDEANULUI:

Preafericite arhiepiscop a marea întîia Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgărimea, întru duhul sfânt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

Să știți că la pitacure, adică la cărțile patriarhului sau a mitropolitului, sau la alt obraz mare, atunce nu scriu cei mici pentru adins eiș, cum iaste obiceiul, adică că și noi sîntem sănătoși, ce acesta ce zice că sîntem și noi sănătoși să scrie numai la obrazul carele va fi tocma cu cela ce scrie, sau și la mai mici obraze.

*Semnează
să știți.*

Iară arhieriei, cînd scriu la patriarhul Țarigradului, atunce, deaca pecetluiesc cartea, ei nu scriu desupra numele patriarhului, adică să se dea întru sfintele mîni ale lui, ce numai dăspre fața carea iaste peceatea cărții; facu trei cruci așa:

† † †

Iară de ceaia parte de carte, mai jos dă legătura peceții carea iaste în dos legată, acolo-ș scriu arhieriei numele lor așa: смиренный митро(п)литель ім(р) sau episcop ім(р)]¹⁰.

¹⁰ „Smeritul mitropolit cutare”.(Text luat din Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, -Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363–370, glavele sau capitolele 391, 392, 393 și mai ales 395).

**Schematic, Pravila cea Mare, din 1652, fixează următoarea ordine a Tronurilor,
451-1054:**

1. Roma Veche; ► cade în anul 1054, dar i se recunoaște în continuare „întâietatea pierdută” în diptice, conform Sinodului de la Constantinopol, din anul 1089!

2. Noua Romă, Constantinopol; ▲ ajunge pe locul întâi în 1054

3. Alexandria, în Egipt; ▲ ajunge pe locul al doilea în 1054

4. Antiohia Syriei; ▲ ajunge pe locul al treilea în 1054

5. Ierusalim; ▲ ajunge pe locul al patrulea în 1054

6. *Ohrida*, după 1054-1204

▲ ajunge pe locul al cincilea, 1054-1767;

7. *Moscova*, ajunge pe locul al cincilea, în 1589-1590

▲ dar dispare curând, în anul 1593,

▼ iar între anii 1721-1917,

instituția Patriarhiei Moscovei era desființată.

Numai că Pravila cea Mare, din anul 1652, nu menționează nimic, privitor la Scaunul Moscovei și la eventualele prerogative ale acestuia. Tăcerea Pravilei din 1652 este o confirmare indirectă a faptului că Scaunul Moscovei era considerat o Patriarhie *de rangul al doilea* și nu putea fi asimilat sau recunoscut ca făcând parte din *Colegiul celor patru* (cinci) căpetenii ale Pentarhiei, recte Tetrarhiei, de după 1204, respectiv 1054.

Un studiu puțin cunoscut în literatura românească de specialitate, privitor la Pravila cea Mare, din anul 1652 este lucrarea în limba latină (adică teza de doctorat) a canonistului român [originar din localitatea Vadul Crișului – Bihor], Ioan D. D A N, *Pravila Magna eiusque autoritas in Ecclesia Romena „Îndreptarea Legii” a. 1652*, Excerpta ex dissertatione ad laurem in Facultate Theologica, Romae, 1944, 218 p. (traducere: *Pravila cea Mare și autoritatea acesteia în Biserica Românească „Îndreptarea Legii a 1652”*, din care a fost publicat un Extras [de 218 p., n.a.) pentru susținerea tezei de doctorat la Facultatea de Teologie din Roma).

1

2

1. Liturghia cerească – a doua jumătate a sec. XVI - de Mihail Damaskinos Μιχαήλ Δαμασκηνός (1530/35-1592/3), reprezentant al școlii de iconografie din Creta.

2. Proskomidia după rânduiala ortodoxă română: Sf. Disc cu Sf. Agneț (Is-Hs-Ni-Ka) în mijloc, mirida Maicii Domnului în stânga, miridele celor nouă cete îngerești (și ale Sfinților) în dreapta, cele trei miride în față (pentru arhieru, împărat și ctitori), cu miridele mici pentru vii și morți [de la pomelnice și (sau) diptice]. Pentarhia simbolizează cele cinci simțuri ale corpului omenesc, care funcționează în armonie și independente conduc Biserica luptătoare, spre Biserica triumfătoare, în ceruri. Pe discul proskomidiei avem această comuniune dintre cele două biserici, în pelerinajul nostru spre Ierusalimul ceresc, reprezentat în icoana „Liturghia cerească”. Liturghia cerească și proskomidia constituie motivele de inspirație, pentru modelul teoriei Pentarhiei.

b. Teologi, istorici și canoniști cu preocupări și literatură privind Pentarhia ¹¹

”Solange Rom nicht bereit ist, das prinzip der Pentarchie zu akzeptieren und auf die Ausübung überpatriarchaler Rechte über den Osten zu verzichten, erscheinen alle diesbezüglichen Modelle als theologische Verrenkungen, die zwar bei vielen ökumenischen Hoffnungen wecken, nicht jedoch eine reale Chance für die Einheit bieten”.¹²

1. Leo Allatius (1586-1669), din Roma - Leone Allacci – originar din insula Chios, grec orthodox, convertit la Catolicism,¹³ fostul bibliotecar al Cardinalului Francesco Barberini (1597-1679), între anii 1623-1661 și al Bibliotecii Vaticane 1661-1669, funcție în care l-a și surprins moartea, în anul 1669.¹⁴ Allatius a ilustrat tema modelului de funcționare a Pentarhiei, adică a celor cinci Patriarhi, din centrele apostolice mai importante ale Creștinătății, într-un timp în care orientul Creștin era identificat la Roma cu protestanții, prin negarea succesiunii apostolice și

¹¹ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

¹² A. KALLIS, *Petrus der Fels – der Stein des Anstosses? Das Petrusamt in der Sicht der Orthodoxie*, în vol. *Das Papstum, Dienst oder Hindernis für die Ökumene*, Regensburg, 1985, p. 43-64 (p. 54). Citat de: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart...*, Op. cit., p. 1.

¹³ O prezentare generală, cu comentariu al operelor lui Leo Allatius, filolog, bibliotecar și teolog, poate fi găsită la *Johann Albert Fabricius, Bibliotheca graeca*, Tom 9, p. 437. Lista operelor lui L. Allatius o oferă E. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVIème siècle*, Paris 1895, Tom 3, p. 435-471.

Vezi și: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (BBKL). Band 1, Hamm 1975, col. 119. De la Leo Allatius au rămas aprox. 150 de volume în manuscris, păstrate în Biblioteca Oratorienilor din Roma și conținând diferite scholii.

¹⁴ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart...*, Op. cit., p. 4.

rehirotonirea episcopilor ortodocși, atrași de diferite avantaje la uniație. *De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres, Köln, 1648*, este lucrarea lui Allatius în acest context.¹⁵

Această lucrare este rezultatul polemicii dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, combătând teza susținută de greci, că Biserica Latină ar fi apostat și s-ar fi rupt de Biserica Ortodoxă. Allatius pune în discuție de două ori modelul Pentarhiei, însă din punctul de vedere al Primatului, cu subordonarea celor patru Patriarhi orientali, autorității Petrine, a Patriarhului Romei. În I, 9, 4, din cartea lui Allatius este combătută teza ortodoxă, că limitele de jurisdicție ale teritoriilor Patriarhale sunt identice cu cele ale diecezelor administrative ale Imperiului Romeu.¹⁶ Mai departe, în I, 16, Allatius menționează patru mărturii, privitoare la pentarhie: Teodor Balsamon, Anastasie Bibliotecarul, Patriarhul Petru al Antiohiei și Neilos Doxopates.¹⁷

2. Nectarie (Pelopides) al Ierusalimului (1661-1669 +14 iulie 1676), din Creta, fost Egumen-Arhiiepiscop la Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai (1660-1661).

„În 1682 se deschide seria tipăriturilor grecești la Cetățuia, în același timp inaugurându-se o epocă de astfel de tipărituri în Țările Române, care va dura peste un secol. Prima carte va fi Întâmpinarea contra primatului papei de Nectarie, Patriarhul Ierusalimului, cu o prefață a patriarhului Dositei în care îi aduce laudă voievodului moldovean Gheorghe Duca.”¹⁸ Dositei II Notara (1669-1707) a fost urmașul în scaun, după paretisisul lui Nectarie. Lucrarea lui Nectarie, din anul 1682-1683, tipărită la Iași este:

„Πρὸς τὰς προσκομισθείσας θέσεις παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις φρατόρων διὰ Πέτρου τοῦ αὐτοῦ μαίστορος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἀντίρρησις” și a fost tradusă în limba latină de către teologul calvinist (=reformist) Pierre ALLIX (1641-1717) și tipărită la Londra, în anul 1702. Paternitatea asupra lucrării „Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα...” i-a fost contestată mult timp lui Nectarie, însă critica istorică a ajuns la concluzia că-i aparține totuși. Mult timp s-a crezut că autorul acestui tratat ar fi dionul Hilarion din Ierusalim sau însuși Patriarhul Dositei II Notara. Numai că Dositei îl menționează el însuși pe Nectarie ca autor, iar pe diaconul Hilarion Kigalas, ca traducător al lucrării.¹⁹

3. Michel Le Quien (1661-1733), istoric și teolog francez, bibliotecar al Conventului din Rue Saint Honoré, de pe lângă Abația benedictină Saint Germain de Prés, din Paris²⁰, răspunde la

¹⁵ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart...*, Op. cit., p. 4.

¹⁶ *De Ecclesiae occidentalis...*, Op. cit., p. 173, la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 4.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Luat din: <http://discipulussimplex.wordpress.com/2008/01/24/cetatuia-si-ortodocsii-de-limba-greaca-ii/> Privitor la Patriarhul Nectarie al Ierusalimului, dăm textul de mai jos ca o caracterizare generală: „Nectarie ajunge patriarh al Ierusalimului în anul, 1661 și deține acest scaun până la începutul anului 1669, când se retrage. În Moldova a fost în anul 1663-1664, fiind bine primit de Istrate (Eustratie) Dabija (1661-1665). În timpul șederii la Iași, a fost găzduit în chiliile de la Sfântul Sava, care era metoc al Sfântului Mormânt. În aprilie 1664 pleacă în Țara Românească, dar în același an se întoarce la Iași, de unde urma să plece la Moscova. Cum însă autoritățile turcești nu i-au dat autorizația de trecere a graniței, a fost nevoit să rămână încă un timp în Moldova. Încărcat de daruri de la Dabija Vodă, în 1665 se afla la Ierusalim, încercând să facă îmbunătățiri la unele biserici din Țara Sfântă. Nectarie a fost un "cleric învățat", dar nu era un "harnic călător". O lucrare a patriarhului Nectarie s-a tipărit la Iași, prin grija urmașului său la patriarhat, în anii 1682-1683. Prin această lucrare se răspundea Primatului papal.” Luat din: <http://www.crestinortodox.ro/carte-922-82389-patriarhi-ai-ierusalimului-in-moldova-19>

¹⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 323.

²⁰ Lucrările mai mari ale lui Michel Le Quien sunt: *Défense du texte hébreu et de la version vulgate* (Paris, 1690), réédité par Migne, *Scripturae Sacrae Cursus*, III (Paris 1861), 1525-84. Est une réponse à *L'antiquité des temps rétablie* par le cistercien Paul-Yves Pezron (1638–1706), qui s'appuie sur le texte de la Septante comme unique source de sa chronologie. Pezron répondra, et Le Quien fera de même.

Johannis Damasceni opera omnia, texte en grec avec une traduction en latin (2 vols. fol., Paris, 1712) par Migne *Patrologia Graeca*, XCIV-VI. Dans cette édition fondamentale, il ajoute d'excellentes dissertations; un troisième volume, qui devait contenir d'autres travaux du grand Damascène ne sera jamais achevé.

Panoplia contra schisma Graecorum, sous le pseudonyme de *Stephanus de Altimura Ponticensis* (Paris, 1718), une réfutation de *Peri arches tou Papa* de Nectaire Ier de Jérusalem, Le Quien maintient à partir de preuves historiques provenant principalement de l'Orient, la suprématie du pape.

La nullité des ordinations anglicanes (2 vols., Paris, 1725), et *La nullité des ordinations anglicanes démontrée de nouveau* (2 vols., Paris, 1730), contre l'apologie des ordres anglicans de Courayer.

Plusieurs articles d'archéologie et d'histoire ecclésiastique, publiés par Desmolets (Paris, 1726-31).

lucrarea lui Nectarie al Ierusalimului, „Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα...”, prin Panoplia sa, din anul 1718: *Panoplia contra schisma Graecorum*, sous le pseudonyme de Stephanus de Altimura Ponticencis (Paris, 1718), une réfutation de *Peri arches tou Papa* de Nectaire Ier de Jérusalem. Michel Le Quien analizează legăturile dintre Biserica Latină și Biserica Ortodoxă de la începuturi și până la Sinodul Florentin, din anul 1439.

Meritul său în domeniul redescoperirii modelului Pentarhiei, crește în mod indirect și prin lucrarea tipărită postum:

Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740).

În această lucrare el prezintă structurile ierarhice și cronologice a celor patru patriarhii ale Tetrarhiei: Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

4. Josef Hergenröther (1824-1890) istoric bisericesc și teolog german, părinte conciliar, la Vaticanum I (1869-1870), devenit ulterior Cardinal diacon, are o contribuție laconică de 18 pagini, la teoria Pentarhiei, expusă în lucrarea sa, în trei volume, privitoare la Patriarhul Fotie I cel Mare (vol. II, p. 132-149): *Photius, Patriarch von Constantinopel. Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma* (vol. 1-3, Regensburg, 1867-1869), cu un volum adițional, 1869, *Monumenta Graeca ad Photium*. Numai că lui Josef Hergenröther nu-i era clară noțiunea de „teorie a Pentarhiei”.

5. Martin Jugie (1874-1954), polemist, teolog și istoric bisericesc, completează contribuția lui Hergenröther, în vol IV, p. 450-563, din manualul său de dogmatică al „creștinilor orientali dizidenți”, adică ortodocși și vechi orientali, conform vocabularului de epocă din Biserica Catolică, adoptat și de Jugie. Acesta face la sfârșitul textului, privind Pentarhia, și o prezentare a Tetrarhiei. Jugie mai zăbovește și asupra explicării triarhiei Petrine (Roma, Alexandria și Antiohia).

Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium, 1926, sumptibus Letouzey et Ané (Parisiis):

I. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum origo, historia, fontes*. 1926;

II. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de theologia simplici, de oeconomia*. 1933;

III. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de sacramentis*. 1930;

IV. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de novissimis, de ecclesia*. 1931;

V. *De theologia dogmatica nestorianorum et monophysitarum*. 1935;

The Palamite Controversy, Translated from Martin Jugie, “Palamite (Controverse),” in: M. Vacant et al., eds., *Dictionnaire de théologie catholique*, tome XI/2 (Paris 1932), cols. 1777-1818.

6. R. Vancourt îl amintim pentru contribuția sa extinsă, privind noțiunea de „Patriarhii”, din *Dictionnaire de Théologie Catholique*, care pentru timpul acela a fost nu numai acritică, ci și un act de curaj, din partea unui catolic:

PATRIARCATS, par R. VANCOURT, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul(Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.

Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740). Le Quien envisage de publier ce livre dès 1722, et signe dans cette intention un contrat avec l'imprimerie Simart (Revue de l'Orient latin, 1894, II, 190). Dans ce livre, il se sert des notes de la bénédictine Sainte-Marthe, qui projetait décrire "Orbis Christianus", et lui avait aimablement donné ses notes sur l'Orient et l'Afrique Le "Oriens Christianus", imaginé par Le Quien, contient non seulement la hiérarchie des quatre patriarchats grecs et latins de Constantinople, Alexandrie, Antioche et Jérusalem et des patriarchats de l'Église syriaque orthodoxe, melkite, nestorienne, maronite et arménienne, mais aussi les textes grecs et latins de plusieurs Notitiae episcopatum, catalogue des monastères orientaux et africains et la hiérarchie de l'Église africaine. Les trois dernières parties de ce projet titanesque sont achevées par les héritiers littéraires de Le Quien. Ses notes sur l'Afrique chrétienne de l'époque et des monastères ne furent jamais utilisées dans leur entièreté. "Abrégé de l'histoire de Boulogne-sur-Mer et ses comtes" par Desmolets, "Mémoires de littérature", X (Paris, 1749), 36-112.

7. **Mauricio Gordillo** în *Compendium Theologiae Orientalis*, Roma, 1950 (cu o recenzie critică a lui V. Grumel, în REByS, 18, 1960, p. 285-288), în care prezintă Pentarhia, când în armonie cu Roma, când în discordie cu aceasta. În armonie, Pentarhia era recunoscută, pentru că accepta confirmarea deciziilor sinoadelor ecumenice, din partea patriarhului Romei, iar în discordie, este dată epoca secolului al IX-lea (vezi *Compendium...*, p. 122-125).²¹ Printre cei care ar fi stricat armonia Pentarhiei cu Roma, Gordillo îi citează pe Elias III al Ierusalimului (878-907), Mitrofan al Smirnei, Patriciul Baanes și împăratul Vasile I (867-886). Numai că deciziile sinodale trebuiau să fie acceptate mai întâi de împărat, care convoca, deschidea și încheia sesiunile sinoadelor ecumenice. Atunci împăratului care formă de primat i se potrivește?

8. **E. EID**, *La figure juridique du Patriarche*, Roma, 1962. Eid dedică câteva pagini și Pentarhiei, în această lucrare (p. 11-14 și 51-55), analizându-o din punct de vedere istoric și canonic.

9. **A. Garuti**, în lucrarea sa *Il papa patriarca d' Occidente? Studio storico dottrinale*, Bologna, 1990,²² analizează evoluția titlului de „patriarh” al Papei, din punctul de vedere al Bisericii Latine, adică incorect. Pe de altă parte, Garuti afirmă că titlul de „patriarh al Occidentului”, Papa l-ar fi primit din Răsărit (p. 50-52), fără să facă dovada unei astfel de afirmații, fără să menționeze actele sinodale de la Chalcedon. Garuti susține că pe timpul păstoririi Sf. Ambrozie +397, Episcopii din Roma erau doar niște mitropoliți pentru Italia de sud, și la scurt timp au primit „primatul universal”!

Lucrarea lui Garuti este plină de contradicții, de pildă, episcopul din Roma, chiar dacă avea numai putere de mitropolit, exercita drepturi patriarhale, de convocare a sinoadelor occidentale, de hirotonire a mitropoliților și episcopilor latini etc.

Isidor de Sevilla l-ar fi numit pe Episcopul Romei pentru prima oară „Patriarcha Romanus” (p. 57, la Garuti), iar Teodor I al Romei s-ar fi numit pe sine „Romae patriarcha”, în anul 642.²³ După Garuti, abia canonul 21, al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic”, de la Constantinopol, din anul 869-870, ar fi amintit, pentru prima oară, lista celor cinci patriarhi ai Pentarhiei. Continuarea exemplelor din această lucrare este de prisos, pentru că afirmațiile lui Garuti sunt mai mult decât ridicole. Garuti ajunge la concluzia că papii au respins pentarhia, în sensul în care era ea înțeleasă în primul mileniu creștin, respectiv cum este ea interpretată de către Biserica Răsăritului, pentru că limitează puterea de jurisdicție universală a Patriarhului Occidentului.²⁴

10. **D. H. Marot**, benedictin de la Mănăstirea Chevetogne-Belgia, a dat un cu totul alt ton, referitor la problema Pentarhiei, în Biserica Latină, atitudine fundamental opusă celei avute de Garuti. Marot nu numai că nu mai pomeneste de cele două deosebiri, între Pentarhia „favorabilă” și „nefavorabilă” Romei, ci pune punctul pe rană, scoțând în evidență lipsa de atenție dată de Roma acestui sistem canonic de împreună lucrare, dintre cei cinci patriarhi, cu ignorarea intenționată a prerogativelor celor patru patriarhi răsăriteni.²⁵ În lucrarea sa editată în anul 1959, Marot face o schiță a evoluției Pentarhiei și a teoriei acesteia, menționând canoanele și legile imperiale, care o legitimau, făcând apoi referire la deciziile Sinodului unionist, de la Florența, din anul 1439, care garantau prerogativele celor patru patriarhi răsăriteni, nu numai ai celui din Roma. Cu toate acestea, patriarhii răsăriteni și prerogativele acestora, nu au fost menționate și ancorate, nici în CIC, din anul 1918 și nici în Constituția romană „Cleri sanctitati”, din 15 august 1957.²⁶ O îmbunătățire a situației nu s-a produs nici prin CIC, din anul 1983.²⁷

²¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 9.

²² Vezi și un articol anterior cărții din anul 1990: A. Garuti, *Il papa patriarca d' Occidente? Riflessioni sull' origine del titolo*, în *Anton*, 60 (1985), p. 42-85.

²³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 11.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ D. H. Marot, *Note sur la Pentarchie*, în *Irénikon*, 32, 1959, p. 436-442.

²⁶ CIC = Codex Iuris Canonici.

²⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 11. „Structura patriarhală”, în dreptul canonic latin sau romano-catolic este prezentată la p. 124-143, din volumul: **PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung**, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und

11. Austin Queenan continuă ideile lui Marot,²⁸ citând articolul 9 din Decretul pentru Bisericele Orientale (unite), al Conciliului II Vatican, prin care se dorește restabilirea drepturilor și prerogativelor patriarhale, ale patriarhilor uniți, așa după cum au fost ele formulate și decise de către sinoadele ecumenice și după cum au fost și exercitate înainte de unirea cu Roma. Queenan reușește să răspundă la întrebarea, dacă Pentarhia a avut în realitate o tendință antiromană, așa după cum se susține în apusul latin. Evoluția Pentarhiei a fost marcată de doi factori: 1. poziția împăratului romeu și 2. ideea apostolică, deci ea nu putea fi antiromană. În felul acesta, instituția Pentarhiei reprezenta nu numai „diversitatea” ci și „unitatea” Bisericii, având rolul unui „supra sinod” sau „sinod permanent al Bisericii”. Cine studiază regestele patriarhale și imperiale se poate convinge de această realitate, dacă urmărește doar schimbul continuu, de corespondență, de legați, de idei și de soli, dintre Constantinopol și Roma, dar și dintre aceste două tronuri și Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Queenan susține că autonomia reală a Patriarhiilor Răsăritene a fost și poate să fie compatibilă cu primatul papal.²⁹

Din aceste rânduri se poate constata că exercitarea actuală a Primatului se deosebește fundamental de modul în care s-a făcut în primul mileniu creștin.³⁰

12. Abatele benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK

Micromedalion

Johannes Maria Hoeck, călugăr benedictin s-a născut la data de 18 mai 1902, în Inzell și a decedat la data de 4 aprilie 1995. A fost al treilea Abate al Abației de ETTAL (1951-1961), din Bavaria, Germania și al șaselea Abate al Abației Scheyern (1961-1972). Abația de Ettal a fost secularizată în anul 1803 și abia din anul 1900 a putut fi repopulată cu călugări benedictini, devenind la început un Priorat. Din anul 1907 a fost din nou ridicată la statutul canonic de Abație. Între anii 1961-1968 a funcționat și ca „Abtpräses” sau Abate Primas al întregii Congregații Benedictine din Bavaria (funcție efectivă, echivalentă unui Exarh al mănăstirilor din Biserica Ortodoxă).

Prin scrisoarea pontificală din 21 martie 1924, trimisă Abatelui Primas Fidelis Baron von Stotzingen (1913-1947), Abate de Maria Laach (1913-1947), Papa Pius XI (1922-1939) îi îndemna pe benedictini să întreprindă studii privitoare la Biserica Răsăritului, pentru a putea converti (la catolicism, n. n.) Uniunea Sovietică, după „prăbușirea comunismului”, prin misiunile pe care le vor organiza acolo. Părinții benedictini Lambert Beauduin și Emmanuel Heufelder au acceptat și aplicat ideea propusă de Papă, apucându-se de lucru, însă nu în sensul „convertirii Rusiei” la catolicism, ci pentru un dialog cu Biserica Ortodoxă. Adevăratele legături ecumenice ale Mănăstirii Ettal, cu Biserica Ortodoxă le-a realizat după al doilea război mondial, Abatele Dr. Johannes Maria Hoeck. În scopul acesta el a și fondat „Institutul Bizantin”, din Mănăstirea lui de metanie Scheyern, încă în anul 1939 și pe cel din Ettal, în anul 1951. Aici, la Ettal, Abatele Johannes HOECK a editat, împreună cu bizantinologul Franz DÖLGER, 11 volume din „Studia Patristica et Byzantina” (1953-1965). În anul 1958 Johannes Hoeck a condus secția teologică a Congresului de Bizantinologie de la München. Johannes Hoeck a fost și „părinte conciliar” sau „sinodal”, la sesiunile de lucru ale Conciliului II Vatican (1962-1965), și în această calitate a ținut „Intervenția” sau „Discursul sinodal” celebru, din data de 19 octombrie 1964, în cadrul celei de-a 104-a sesiune de lucru.

kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.

²⁸ A. QUEENAN, *The Pentarchy, its origin and initial development*, în *Diakonia*, 2, 1967, p. 338-351.

²⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 12.

³⁰ Pentru a ne exprima în stilul Abatelui Johannes HOECK OSB de la Mănăstirea benedictină Ettal, din Bavaria, p. 35: **PRIMUM REGNUM DEI**. *Die Patriarchalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung. Die Konzilsrede von Abt Johannes Hoeck*, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor Nikolaou, Prof. Heinrich Fries und P. Theodor Wolf OSB [extras sau număr special al revistei Ettaler Mandl - „Stimmen aus Abtei - , Jung-und Altetal”, an 66 / 39, 1987], Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 212 p. În continuare: **PRIMUM REGNUM DEI...**

Activitatea de studiere și promovare a ecumenismului, Johannes Hoeck a continuat-o și după încheierea lucrărilor Conciliului Vatican II, ajutând de pildă și la ținerea Simpozioanelor de la Regensburg (1969-1994). Tot în acest context se înscriu și numeroasele lui călătorii și vizite prin țările ortodoxe, pe la întâistătătorii acestora și pe la alți ierarhi și pe la mănăstirile din Orient. Opera lui este continuată, din anul 1975, de către Părintele Prof. DDr. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Bibliotecarul Abației din Ettal.³¹

*

În acest context ne limităm doar la acceptarea și preluarea comentariului asupra „Intervenției” sau a „Discursului sinodal” al Abatelui benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK, ținut în data de 19 octombrie 1964, în cadrul unei sesiuni a Conciliului II Vatican (1962-1965).³²

Din textul acestui Discurs sinodal se poate constata că structura „patriarhială” – nu patriarhală – a Bisericii a fost o realitate în primul mileniu creștin și abia spre sfârșitul acestuia, Roma Veche – sau „Roma cea Bătrână”, după cum scrie Pravila cea Mare de la Târgoviște, din anul 1652 – s-a distanțat de acest sistem, insistând asupra pretențiilor primatului roman al lui Petru.³³ Această structură patriarhială asigură o autonomie sau independență fiecărui întâistătător din cei cinci, consultându-se și informându-se numai în mod reciproc la nivel superior bisericesc asupra problemelor de ordin dogmatic, moral, liturgic, sinodal și de disciplină bisericească. Acest stil de comunicare în dialogul dragostei și a respectului reciproc, dintre cei cinci patriarhi, răzbate și din contextul *regestelor patriarhale*, prezentate la începutul acestei lucrări.

Intervențiile se făceau în mod reciproc, acolo și atunci când unul din cei cinci patriarhi comiteau o greșală, se încălcau canoanele ori se susținea o erezie. Nimeni n-a contestat intervențiile patriarhului Romei Vechi, așa cum n-au fost contestate nici intervențiile Patriarhilor de la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Regestele patriarhale dovedesc această neîntreruptă legătură dintre cele cinci tronuri. Legații sau solii patriarhali erau tot timpul pe drum, purtând scrisori și comunicând știrile dintre cei cinci patriarhi.

Abatele Johannes HOECK recunoaște și el acest lucru și face comparația între intervențiile sau uzul dreptului de apel, făcute către Patriarhii romani, în decursul unui mileniu, numărul lor ridicându-se la „câteva duzimi”, cu cele pe care sunt obligate patriarhatele unite să le suporte și să le facă, în decursul celui de al doilea mileniu, din partea diferitelor dicasterii romane, iar mai târziu, din partea Congregației pentru Bisericele Orientale. Johannes HOECK invită părinții sinodali auditori să arunce doar o privire în regestele de intrare ale dicasteriilor vaticane și în arhiva acestuia. Diferența este strigătoare la cer. Ceea ce a fost posibil în primul mileniu, nu mai este permis în mileniul de schismă. Iată textul Abatelui Johannes HOECK în acest sens:

„Utique non dubitabatur de iure Romani Pontificis interveniendi, sed isti interventus rarissimi erant, vix aliqui duodenarii in toto millenario. Sed quot erant postea et sunt usque ad hodiernum diem! Videatis Regesta Pontificium et archiva Vaticana, Propaganda et Congregationis Orientalis!

³¹ PRIMUM REGNUM DEI..., Op. cit., passim. Mai vezi și: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

³² PRIMUM REGNUM DEI..., titlul Discursului sinodal: „Die Patriarchialstruktur als Angelpunkt der Wiedervereinigung” (Structura patriarhială ca punct de bază al reunificării), p. 38-43.

Volumul de față - PRIMUM REGNUM DEI... - intenționează să pună în lumină acest document conciliar dat uitării, să-l facă relecură, să-l comenteze fără cenzură, și în același timp să-i redea textul adevărat, fără omisiunile și interpolările la care a fost supus în volumul de documente, privitoare la Actele Conciliului II Vatican, vezi: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75; traducerea în limba germană a originalului din limba latină a fost publicată în text tăiat, „revizuit”, în revista germană „Der Scheyerer Turm”, Kloster Scheyer, Heft 1, nr. 14, 1965, p. 11 – 14.

³³ Îndreptarea Legii, Op. cit., p. 505 (comentar la canonul 36 Trullan). Eparhiile cele din „Barbaria” erau localizate de Sinodul quinisexet în Apusul Europei și în Africa latină, adică în teritoriul de jurisdicție al Patriarhului Romei Vechi, vezi canoanele 12, 13, 18, 29, 55, 56 (vezi Pidalion, p. 232).

Si vero Ecclesia catholica per mille annos existere et suum munus implere potuit sine tali exercitio Primatus, cur non et hodie?

Sane tempora mutantur... Mundus coaluit et etiam Ecclesiae particulares hodie magis coalescere et collaborare debent et possunt quam temporibus longe transactis, sed hoc ultro facient et melius facient, si id non coacte sed spontanee facere possunt. Praestat varietas in caritate quam unitas coacta.”³⁴

Punându-se sub protecția Imperiul Carolingian și scăpând de sub controlul și „patronatul” împăraților romei, sprijiniți pe puterea economică a Statului Papal

- adică fostul Ducat al Romei și Exarhatul Ravennei, cucerite de la Aistulf al Longobarzilor (744-756), *Patrimonium Sancti Petri*, primit de la Pipin cel Tânăr-Scurt (741-768), în anul 756
- și justificându-și argumentele pe Decretele Pseudo-Isidoriene sau *Collectio Pseudo-isidoriana* (datând din al doilea pătrar al secolului al IX-lea, în jurul anului c. 850), Patriarhii Romei Vechi, începând cu Nicolae I cel Mare (858-867) nu s-au mulțumit numai cu jurisdicția deplină asupra Bisericii Latine, adică asupra Apusului identificat de Sinodul quinisexat cu „ținuturile barbare” (împreună cu Armenia), ci au încercat să și-o extindă și asupra celorlalți patru Patriarhi ai Pentarhiei.³⁵ Expresia acestei tendințe a fost de pildă și Sinodul local al IV-lea, din anul 863, ținut la Roma, în care a fost prezentat și „cazul” Patriarhului Ecumenic Fotie.³⁶ Din această perioadă, Pentarhia constituia pentru Patriarhii Romei Vechi un obstacol, nu o formă de echilibru și o armonizare a puterii bisericești, în „lumea ecumenică” sau „catholică”. Eparhiile cele din „Barbaria” sau „ținuturile barbare” erau localizate de Sinodul quinisexat în Apusul Europei și în Africa Latină, adică în teritoriul de jurisdicție al Patriarhului Romei Vechi, dar și în Armenia: vezi canoanele 12, 13, 18, 29, 55, 56.³⁷

13. Părintele Prof. Dr. Ferdinand. R. GAHBAUER OSB, bibliotecarul Mănăstirii benedictine, din Ettal, Bavaria, continuatorul preocupărilor privitoare la Pentarhie, începute de către Abatele Johannes HOECK, de Ettal. Lista lucrărilor lui Dr. Ferdinand. R. GAHBAUER OSB am redat-o în *Anexa* volumului de față. Lucrarea fundamentală a Păr. Gahbauer, privitoare la Pentarhie, rămâne: *Die Pentarchie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

³⁴ Textul latin al „Intervenției” sau a „Discursului sinodal” al Abatelui benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK, ținut în data de 19 octombrie 1964, în cadrul unei sesiuni a Conciliului II Vatican (1962-1965) este atașat ca foaie volantă, în volumul: *PRIMUM REGNUM DEI...*, Op. cit., passim.

Textul latin al Intervenției sau al Discursului sinodal, al Abatelui Johannes Hoeck, din cadrul sesiunii conciliare Vatican II, a fost publicat în: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75.

³⁵ Despre Decretele Pseudo-Isidoriene sau *Collectio Pseudoisidoriana*, vezi ediția lui Paul HINSCHIUS: *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*, Leipzig, 1863.

³⁶ Vezi tom 15 (855-868), col. 661-662, *Concilium Romanum IV*, la: J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

³⁷ Vezi *Pidalion*, p. 232, nota 188.

2. Triarhia Petrină: pre-Niceeană și Niceană, 325: Roma, Alexandria, Antiohia

Codici apostolici, postapostolici și pseudo-apostolici cu conținut canonic, până la anul 313³⁸

*

Mitropolitul Maxim de Sardes, sufragane al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol susține că la finea secolului al II-lea – de prin anul 185 - poate fi deja identificată structura organizării ierarhice a Bisericii, care exista deja în anul 325, în timpul primului Sinod Ecumenic de la Niceea, adică cu 140 de ani înainte: „Il semble donc que dès la fin du second siècle il y ait eu, au moins dans ses grandes lignes, une organisation hiérarchique correspondant à l'administration politique, et cela 140 ans avant le Concile de Nicée.”³⁹ Sursa de informație a marelui istoric și ierarh de la Constantinopol⁴⁰ este *Istoria Bisericească* a lui Eusebiu al Cezareei, cartea 5, cap. XXII-XXIII. Așadar, în jurul anului 185, existau următoarele structuri de organizare ierarhică: Mitropolitul Teofil la Cezareea Palestinei, Episcopul Narcis al Ierusalimului (185-205 sau 212/213), Victor I al Romei și Italiei (189-199), Palmas pentru Amastris și Pont, Polycrat al Efesului și Asiei Mici,⁴¹ Demetriu al Alexandriei (189-232), Serapion, al optulea Episcop al Antiohiei (190/191-211/212), Bachyros al Corintului, Irineu al Galliei, de la Lyon-Lugdun (177-200), Ciprian al Cartaginei (248-258) etc.

Existența arhimitropoliților sau supermitropoliților, înainte de anul 325, adică de primul Sinod Ecumenic de la Niceea (azi Iznik, în Turcia), este confirmată de canonul 6 al acestui Sinod, iar cinstirea Scaunului din Elia, adică din Ierusalim, este sancționată de același Sinod, prin canonul 7.⁴²

Roma, Italia;

Alexandria, în arabă Al-Iskandaryah, în Egipt;

Antiohia *Siriei*, azi Antakya, în provincia Hatay, Turcia (mai există și Antiohia *Pisidiei*, aproape de Efes, tot în Turcia).

Ierusalim, în ebraică Yerușalaim (Elias în *Pravila cea Mare*, din anul 1652), sau pe grecește Aelia Hierosolima, de la numele latinesc Aelia Capitolina, oraș ridicat de împăratul Hadrian (117-138), pe ruinele Ierusalimului, dăruit tot de romani în anul 70 d. Hr. Numele arab al Ierusalimului este Al-Quț aș Șarif. Această Eparhie, după anul 70 și-a pierdut din importanță, devenind sufragane a Mitropoliei din Cezareea Palestinei, și a rămas astfel, până în anul 325, când a fost cinstită ca și Arhimitropolie, fără drepturi mitropolitane. De la sfârșitul secolului al II-lea însă, Episcopul Ierusalimului a început să-și recâștige poziția de dinainte de anul 70, exersând

³⁸ Preluate din volumul II/1, Pentarhia, p. 320-325: Ioan Marin MĂLINAȘ, Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea, H Καθολικὴ Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα, Editura Presa Universitară, 2009, Cluj-Napoca, 421 p., incl. ilus. și hărți.

³⁹ MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe..., Op. cit., p. 69.

⁴⁰ SARDIS este o localitate pe coasta de vest a Asiei Mici, aproape de Smirna (Izmir), Turcia.

⁴¹ Șapte dintre rudele Sf. Polycrat al Efesului au fost episcopii acestei cetăți, el fiind al optulea (Eusebiu, Istoria, 5, XXIV).

⁴² După Konrad ONASCH, *Kunst und Liturgie der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der Alten Kirche*, Verlag Hermann Böhlhaus Nachf., Wien, Köln, Graz, 1981, p. 486.

„Autocefalia” ca principiu al organizării bisericești (în sensul inițial de „autonomie”), este mult mai veche decât Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes, din anul 431, când a fost consacrată autocefalia Bisericii din Cipru, prin canonul 8, acest principiu fiind recunoscut, încă prin canonul 34 Apostolic, precum și prin canonul 6 al Sinodului I.Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, precum și prin canonul 2 al Sinodului II.Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381.

funcții mitropolitane, alături sau concomitent cu mitropolitul din Cezareea Palestinei, al cărui sufragane a continuat să rămână, chiar și după anul 325: prezidând sinoadele locale sau rezolvând și alte probleme bisericești din cele trei provincii bisericești ale Palestinei, ajungând astfel, chiar și în conflict cu întâistătătorul Antiohiei. Din anul 451, Ierusalimul devine Patriarhie. Aici se observă deosebirea canonică, care se face între „cinstire” sau „onoruri” și „drepturi”. Dreptul jurisdicției mitropolitane, de jure, îl menține Cezareea Palestinei, onorific și de facto, Scaunul este ridicat deasupra tuturor celorlalte episcopii. Cazul se va repeta, în aplicarea canonică a statutului de Eparhie sufragane și la Bysantion, între anii 330-381, în relația acestei Episcopii cu Mitropolia din Heraclea Traciei. Byzantion, din anul 330 Constantinopol, Noua Romă, Eparhie sufragane a *Mitropoliei Europei*, adică din Heracleia Traciei, pe țărmul european al Mării Marmara (a se deosebi de Heraclea Pontică, din Bithynia, azi Ereğli, în Turcia asiatică, pe țărmul Mării Negre). Arhiepiscopie din anul 381.

Canoanele Apostolice nu le putem folosi pentru documentarea acestei probleme, pentru că este bine știut, că ele nu provin de la Sfinții Apostoli. Colecția *Canoanele Sfinților Apostoli* este o compilație târzie de rânduieli bisericești, cu caracter diferit: dogmatic, liturgic, moral, canonic, organizatoric etc.; unele dintre aceste canoane putând fi reduse la epoca apostolică ori post-apostolică, însă cele mai multe au fost redactate în secolul al IV-lea, iar unele, chiar la începutul secolului al V-lea.⁴³ Prin urmare, cele 50, respectiv 85 de canoane, nu pot fi folosite ca și izvoare de referință pentru *Triarhia pre-Niceeană*, chiar dacă au fost acceptate de canonul 2 al Sinodului quinisext, din anul 691-692 și de canonul 1 al Sinodului al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, din anul 787.

1. Codici apostolici, postapostolici și pseudo-apostolici:

1. Capitolul XV din *Faptele Apostolilor* (XV, 1-30), privitor la *Sinodul Apostolic*, întrunit în anii 48, 49, 50 sau chiar 51?

2. *Învățătura* sau *Didahia* celor 12 Apostoli sau Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων - Didahii: „Doctrina duodecim Apostolorum” (Didahi ton dodeka apostolon). În grecește, inițial colecția a avut un titlu mai lung: „Didahi kiriou dia ton dodeka apostolon tois etnesin”.⁴⁴ Timp de secole a fost acest manuscris considerat ca pierdut ori distrus, până în 1873, când Mitropolitul savant al Nicomidiei (din cadrul Patriarhiei Ecumenice), Philotheos Bryennios l-a descoperit în Constantinopol. Philotheos Bryennios a pregătit o ediție a textului în anul 1883. Din anul 1887, codexul se păstrează în Biblioteca Patriarhiei din Ierusalim. Manuscrisul a fost scris, adică copiat de pe un altul mai vechi, în anul 1056, la doi ani după schisma cea mare. Manuscrisul cuprinde 16 capitole. Primele șase prezintă o explicație a decalogului și diferite îndrumări pentru catehumeni. Capitolele 7 – 9 au conținut liturgic, privitor la Botez (*immersion și infusion*), post, Euharistie. Capitolele 10 – 16 cuprind rânduieli disciplinare, privitoare la predicatorii ambulanți, ospitalitatea creștină, apostoli, profeți, precum și privitor la serbarea duminecii, alegerea și hirotonirea episcopilor, a preoților și a diaconilor, dar și privitor la „dojenirea fraților”. Autorul Didahiilor este necunoscut, dar se vede că era un bun cunoscător al doctrinei iudaice, adică al Vechiului Testament. Colecția Didahiilor a fost redactată într-un mediu rural din Siria sau Palestina. Privitor la data redactării Didahiilor, părerile sunt împărțite: *finea primului secol creștin*; sau între anii 120 – 160, datare susținută și de Philotheos Bryennios; și chiar secolul II – III etc.

Didahiile se află traduse fragmentar și în versiune coptă, sec. IV-V; etiopiană, sec. V; georgiană, sec. IV. Aceste Didahii, alături de alte texte ale Vechiului și Noului Testament, 1-2 Epistole a lui Clement, 12 epistole ale Sf. Ignatius al Antiohiei, formează „Codex Hierosolymitanus 54 H” – Codxul Ierusalimitean 54 H.

⁴³ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Op. cit., p. 95.

⁴⁴ În legătură cu colecțiile de codici apostolici și (sau) pseudoapostolici, vezi: Ioan N. FLOCA, *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, Op. cit., p. 48; Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Op. cit., p. 107. Vezi și Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. I C A jr., Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.

Cu toată importanța care se dădea în Biserica primară didahiilor, acest tip de lucrări n-au deținut niciodată caracterul juridic de carte de „drept canonic”.

3. *Tradiția Apostolică*, Ἀποστολικὴ παράδοσις, numită Canoanele lui Ipolit sau „Rânduiala lui Ipolit”(175-235), Traditio Apostolica, „Apostoliki paradosis”, cunoscută și sub numele de „Canoanele Bisericii din Alexandria”, redactată de Sf. Contrapapă Hipolyt (217-235), ca Episcop de Portus Romanus, în anii 218-220, în Roma, în limba greacă, cu texte în versiune latină, arabă și etiopiană. Ipolit sau Hippolyt era originar din Alexandria, a trăit la Roma, unde a devenit Antipapă, pe timpul lui Calist I (217-222) și Urban I (222-230). Înainte s-a susținut teza că acest text ar fi fost redactat prin anii 300 sau 450, în Egipt. Textul original nu s-a păstrat. Este singurul document de acest gen, redactat sau cel puțin definitivat în apus și nu în răsărit. Cu toate acestea a exersat și el o influență asupra izvoarelor răsăritene de drept canonic. Existența versiunilor în arabă și etiopiană sunt totuși o dovadă fie că a existat o „proto Traditio Apostolica” sau că o copie a manuscrisului originar a fost dusă de Hipolit la Roma.

Lucrarea cuprinde 32-38 de capitole, considerate de canoniști ca fiind cele mai vechi „forme” de expresie a dreptului canonic. Rânduilele stabilite de această lucrare se referă la domeniul „persoanei de drept”: episcop, preot, diacon, mărturisitor, lector, hipodiacon, văduvi și fecioare. În afară de aceste probleme, lucrarea menționează și norme privind acțiunile de economie (grațiere), integrarea în comunitatea creștină, post, rugăciune, Euharistie, înmormântare.⁴⁵ Numele de *Canoanele Bisericii din Alexandria* vine de la asemănarea textului acestei Colecții cu o altă colecție de canoane, alcătuită în Alexandria, numită *Constitutiones Ecclesiae Aegyptica*, din sec. II-III, precum și datorită originii alexandrine a lui Hippolyt.⁴⁶

4. *Didascalia Apostolilor*, Διδασκαλία τῶν Αποστόλων, „Doctrina duodecim apostolorum et sanctorum discipulorum nostri Salvatoris” sau „Didascalia ton apostolon”. Lucrarea conține îndrumări date de Apostoli, după Sinodul de la Ierusalim, din anii 49-50. Cu toate acestea colecția este de redacție mult mai târzie. Textul primordial, redactat în grecește, în a doua jumătate a secolului al III-lea s-a pierdut. La câțva timp după redactare, textul primordial a fost tradus în siriană. Fragmente ale unei traduceri în limba latină a unui text, copiat probabil în sec. IV, a fost descoperit la Verona, în anul 1900, de către Edmund HAULERR, [Hrsg.], *Didascalie apostolorum fragmenta Veronensia Latina*, Lipsiae, Teubner, Didascalia apostolorum „Didascalia apostolorum [lat.], Fasc. 1, Praefatio, fragmenta, imagines, 1900, XII, 121 p.

Lucrarea cuprinde 26 de capitole, conținând ca un rezumat al dreptului canonic, valabil și aplicat în Biserică, în secolul al II-lea sau al III-lea. *Didascalia poate fi numită o „primă încercare de redactare a unui Corpus Iuris Canonici” al Bisericii primare.* În Palestina și în Siria, această lucrare era aplicată ca o carte de legi bisericesti. Didascalia cuprinde probleme legate de disciplina canonică, Liturghie, ierarhie, caritas, pocăință, erezii și răspunde la întrebări asupra problemelor create de persecuțiile religioase numeroase, ale timpului respectiv. Este interesant fenomenul de întrepătrundere și de continuitate al acestor izvoare de drept al timpului respectiv. Didascalia este o continuare al unei „protodidascalii”, din sec. II, în timp ce lucrarea în redacție din secolul al III-lea, va constitui o componentă de seamă al următoarei surse de drept canonic: „Constituțiile Apostolice”.⁴⁷

5. *Constitutio Apostolica ecclesiastica*, Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, adică Rânduiala Apostolică, „Canones ecclesiastici sanctorum Apostolorum” sau „Kanones ekklesiastikoi ton agion apostolon”, numit și „Canones Apostolici aegyptiaci”: „Rânduiala sau poruncile Sfinților Apostoli prin Clement”.⁴⁸ Lucrarea a apărut în Egipt sau în Siria, la finea secolului al III-lea. Codexul constă din 30 de paragrafe sau „canoane”, dintre care nr. 4 – 14 sunt o reluare în redactare liberă a textului fragmentar al Didahiilor. A doua jumătate a codexului este o lucrare de

⁴⁵ Ioan N. FLOCA, *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, Op. cit., p. 48; Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Op. cit., p. 108.

⁴⁶ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Op. cit., p. 94.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ A nu se confunda cu „Constituțiile Apostolice”!

redacție originală, privind rânduielile legate de alegerea episcopilor, numirea clerului, obligațiile clerului, ale văduvilor, diaconișelor, laicilor, precum și cu privire la participarea femeilor la rânduielile liturgice. Codexul are și o formă de redactare grafică și de conținut interesantă. Paternitatea canoanelor este atribuită diferiților apostoli, cu specificarea directă: „Petrus spunea”, „Ioan spunea” etc. Se pare că lucrarea se bucura de multă autoritate în răsărit, de vreme ce este așezată în fruntea colecției de „Corpus Iuris Canonici” din Biserica Coptă, Etiopiană și Arabă a Egiptului.⁴⁹ Colecția a servit ca izvor pentru primele șase cărți din Constituțiile Apostolice.

6. *Constituțiile Apostolice*, „Constitutiones Apostolorum”, Διδασκαλὶ τῶν ἀποστόλων sau „Diatagai” (Diataxeis ton agion apostolon) ori „Constitutiones Apostolicae” sunt cele mai valoroase texte din această grupare a surselor de drept canonic, înainte de anul 313. În mod greșit s-a susținut teza că textul acestor Constituții ale Sf. Apostoli ar fi circulat în mod oral, iar Papa Clement al Romei (88-97), la finea secolului I, le-ar fi fixat în scris pentru prima oară.

Privind paternitatea și data redactării Constituțiilor Apostolice, părerile sunt împărțite. S-a impus teza lui: F. X. Funk, [Didascalia et Constitutiones apostolorum vol. I. Paderbornae 1905/06, S. 460ff. Ausgabe der Liturgie von H. Lietzmann, Liturgische Texte VI. Die klementinische Liturgie mit Anhängen. Bonn 1910 [Kleine Texte Heft 61]. O. Bardenhewer, Patrologie 3. Aufl. Freiburg 1910, 319ff.], potrivit căreia, textul a fost redactat și (sau) compilat de o singură persoană, în jurul anului 400, existând probabil și „Protoconstituțiuni ale Apostolilor”, adică versiuni anterioare sau fragmente de acest gen.

Funk susține în anul 1905, că autorul Constituțiilor Apostolice este un creștin, care poate fi căutat în spațiul geografic al Siriei, și care trebuie să fi scris și interpolările la Epistolele Sf. Ignățiu al Antiohiei.⁵⁰

Constituțiile Apostolice este o lucrare de mare extindere, cuprinzând trei părți.

Prima parte cuprinde șase cărți, fiind o extindere a *Didascaliei* (vezi punctul 4) și se ocupă cu „constituția Bisericii”.

Partea a doua (cartea nr. 7) este o prelucrare a *Didahiilor* (vezi punctul nr. 2) și mai conține și o învățătură despre Hristologie.

Partea a treia (cartea nr. 8) cuprinde trei subcapitole și stă sub directa influență a codexului *Tradiția Apostolică*, numită și „Rânduiala lui Ipolit” (vezi punctul nr. 3), precum și a altor lucrări redactate tot de Sf. Contrapapă Hipolyt. Aici avem deasemenea păreri foarte împărțite ale specialiștilor. Partea a treia conține și textul *Liturghiei Clementine*, utilizată și în Biserica Siriană. În continuare, capitolul al treilea mai cuprinde și rânduieli privind treptele hirotonirilor, norme disciplinare privitoare la cler, norme privitoare la sărbătorile bisericesti, averea Bisericii etc. Partea a treia se încheie cu 85 de canoane Apostolice, referitoare la hirotoniri, participarea la Sfânta Liturghie etc.

Rămâne de discutat în ce măsură a fost această carte practic utilă, deoarece lucrarea conține multe erori de natură dogmatică, disciplinară și de exactitate istorică, motiv pentru care, cu excepția celor 85 de canoane Apostolice, Sinodul Quinisext sau Trullan II, în 691-92 a condamnat „Constituțiile Apostolice”, ca fiind „pierzătoare de suflet”. Sigur este însă că acest codex era foarte bine cunoscut și răspândit în răsăritul creștin, motiv pentru care Sinodul Trullan II a trebuit să se pronunțe asupra lui, pentru a nu mai fi folosit.

Colecția Epitome Constitutionum Apostolorum, din Alexandria, în cinci părți, cu text înrudit cu Canoanele lui Hippolyt, datând din secolele II – III a servit ca sursă a *cărții a opta*, din *Constituțiile Apostolice*.

7. *Canoanele Apostolice*, Ἀποστολικοί Κανόνες, „Canones Apostolorum”, sunt o categorie în sine, foarte precis individualizate, din partea a treia a „Constituțiilor Apostolice”, însă într-o formă extinsă, formă de redactare, în care apar și alte canoane formulate la sinoadele din secolul al IV-lea. Data redactării Canoanelor Apostolice nu este sigură, cel mai devreme în prima jumătate a secolului

⁴⁹ Ioan N. FLOCA, *Originile Dreptului scris*, Op. cit., p. 48; Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend...*, Op. cit., p. 109.

⁵⁰ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend...*, Op. cit., p. 109.

al IV-lea. Cu toate acestea, unele prelucrări și redactări ulterioare ale Canoanelor Apostolice, prelungec epoca de datare a lor, până târziu, în secolul al VI-lea. Și mai dificil este de fixat locul de apariție al Canoanelor Apostolice, cu toate că n-ar putea fi exclusă Siria nici de această dată.

Canoanele Apostolice au fost prelucrate în mai multe rânduri, motiv pentru care nu mai poate fi vorba de un singur autor și de o singură epocă de redactare.

De regulă sunt cunoscute o colecție de 85 de canoane, însă există și colecții de 82, de 83 și de 84 de canoane. Biserica Răsăritului recunoaște fără reținere primele 50 de canoane apostolice. Trullanum II sau Sinodul Quinisext din 691-92 le-a recunoscut pe toate 85, fiind preluate din lucrarea condamnată „Constituțiilor Apostolice”.

În Apus s-a procedat și mai drastic.

Astfel *Decretul Pseudo-Gelasian* consideră cele 85 de canoane ca și „apocrife”.⁵¹

Dionisie Exiguul (470-d. 550) se îndoiește de caracterul și originea apostolică a Canoanelor Apostolice, preia totuși pentru versiunea latină a Codificării sau codexului său primele 50 de canoane.⁵²

Deși contestate, Canoanele Apostolice, mai ales primele 50, ele au fost mult răspândite și în Biserica Latină, adică în apusul Europei și în Africa Latină. Ele apar și în Colecția „Pseudo-Isidor”.⁵³ Au fost utilizate în mod estompat chiar și în *Decretum Gratiani* și în *Quinque Compilationes antiquae*, precum și în *Decretaliile lui Grigorie IX* (1227-1241).⁵⁴ Au fost preluate chiar și de edițiile vechi de *Corpus Iuris Civilis*, în Anexa cu *Decretum Gratiani*.⁵⁵

În răsăritul creștin, Canoanele Apostolice s-au bucurat de mare acceptanță, fiind preluate în multe colecții canonice.

⁵¹ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend...*, Op. cit., p. 110. „[Pseudo]Decretum Gelasianum”, atribuit Papei Gelasius I (492-496) este un codice masiv, care cuprinde cinci cărți:

Tratatul despre Duhul Sfânt și Numele Lui Hristos;

Canonul Sfintei Scripturi;

Întăietatea Scaunului Roman;

Recunoașterea Sinoadelor Ecumenice;

De libris recipiendis et non recipiendis; redactat „de Papa Gelasius I și alți 70 de episcopi erudiți din jurul său” (aluzie la cei 70 de învățați, care au redactat *Septuaginta*, în Alexandria). Cartea a cincea mai conține și definiția celor patru condiții, potrivit cărora, poate fi acordat titlul de „Părinte Bisericesc”: doctrina orthodoxa; sanctitas vitae; approbatio Ecclesiae; antiquitas.

În realitate, datarea acestui codice Pseudo Gelasianum este fixată în secolul al VI-lea, adică după moartea Patriarhului Romei Vechi și reia sau continuă o „protoversiune”, care merge îndărăt, până la Papa Damasus I (366-384).

⁵² Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend...*, Op. cit., p. 110. *Collectio Dionysiana* a Sf. Dionisie Exiguul cuprinde două părți mari: 1. Canoane sinodale și 2. Colecția decretaliilor papale.

1. Canoane sinodale, versio I – III:

Versio prima, 496 – 498: *Texte conciliare*, adică traduceri privind deciziile sinodale de la Sardica 343, Calcedon 451, Cartagina 419;

Versio secunda: *Decizii sinodale*, de la Niceea 325, Constantinopol 381, Calcedon 451, Sardica 343, Cartagina 419;

Versio tertio, 514-523: *Deosebiri între Biserica Răsăritului și cea a Apusului*, redactată în versiune latină și greacă, Canoanele Apostolice, Sardica și sinoadele africane.

2. Colecția decretaliilor papale

a. *Collectio Decretalium Dionysiana* (498-514), cuprinzând 38 de Decretalii ale Papilor, începând cu Siriciu (384-399), până la Anastasie II (496-498). Ulterior au mai fost adăugate și alte Decretalii.

b. *Dionysiana* sau *Corpus codicis canonum* ori *Corpus Canonum* este o antologie de colecții sinodale și decretale.

Papa Hadrian I (772-795) a extins *Corpus codicis canonum*, cu noi decretale ale papilor, predând această nouă versiune lui Carol cel Mare, în anul 774. Din această versiune a evoluat astfel Colecția *Dionysio-Hadriana*, care a devenit cartea de legi bisericești a Bisericii France, începând cu anul 802, în urma deciziei Sinodului „imperial” Franc, de la Aachen. În anul 800, Colecția *Dionysio-Hadriana* a stat la baza Colecției sistematice de drept bisericesc apusean *Dacheriana*.

⁵³ *Decretales Pseudo-Isidorianae*, adică falsurile redactate în al doilea pătrar al sec. IX, în Franța de est. Autorul este necunoscut, pentru că „Isidor Mercator” nu a putut fi identificat ca persoană reală, fiind un pseudonim și nu este nici Sf. Isidor de Sevilla (560-636). Avem aici o paralelă cu *Donatio Constantini ad Silvestrem I papam*, din a doua jumătate a sec. VIII-lea.

⁵⁴ *Decretum Gratiani* a fost redactat prin anul 1140, la Bologna, de către monahul Grațian. Vezi: *Decretum sive Concordia discordantium canonum*. Kritische Ausgabe von Emil Friedberg, Leipzig 1879-81 (= *Corpus Iuris Canonici*, 1), Repr., Graz 1959

Hartmut Zapp: *Decretum Gratiani*. In: *Lexikon des Mittelalters*. Bd. 3, col. 625.

Quinque Compilationes Antiquae sunt cinci colecții de Decretale ale papilor, pentru perioada de timp de la finea secolului al XII-lea și până la începutul secolului al XIII-lea. Ulterior, aceste cinci colecții au fost înlocuite cu *Liber Extra*.

Decretaliile lui Grigorie IX (1227-1241), din *Liber Extra* sau *Codex Gregorianum*, constituie o mare colecție de Decretalii.

⁵⁵ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend...*, Op. cit., p. 110.

8. Colecții mici pseudo-apostolice, cum ar fi:

- *Definitio canonum Sanctorum Apostolorum*, din care se păstrează un manuscris în Biblioteca Națională din Viena. Lucrarea face parte din Colecția *Canones poenitenciales Apostolorum*;
- *Canones Hippolyti* sau *Canones Apostolorum Ecclesiastici*, din c. 230;
- *Constitutiones Hippolyti* (numită și *Epitome libri VIII Constitutionum Apostolorum*), sec. II-III; *Epitome Constitutionum Apostolorum*, din Alexandria, în cinci părți, cu text înrudit cu Canoanele lui Ipolit. Colecția a servit ca sursă a cărții a opta, din Constituțiile Apostolice;
- *Octateuchus Clementis*;
- *Testamentum Domini Nostri Iesu Christi*;
- *Didascalia arabă*;
- *Didascalia etiopiană*;
- *Novem canones synodi Antiochenae Apostolorum*.⁵⁶

Analizate în întregul lor, toate aceste texte de Codici apostolici sau pseudo-apostolici, cu conținut canonic, se grupează în jurul a două colecții fundamentale, de care au fost și influențate și după care s-au și inspirat:⁵⁷

- a. *Învățătura celor 12 Apostoli* sau „Διδαχή...” – *Didahii...* (nr. 2);
- b. *Constitutiones Apostolorum* sau *Διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων* (nr. 6).

*

În acest context putem să încadrăm foarte bine și rezultatele studiului istorico-liturgic al Mons. DDr. Octavian BÂRLEA (1913-2005), de la München, privitoare la hirotonirea episcopilor, prezbiterilor și diaconilor în epoca pre-Niceeană:

Octavian BÂRLEA, *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit*, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S. A. D. [Societas Academica Dacoromana].

Chiar dacă istoricul Octavian Bârlea dezvoltă în această lucrare o problemă, care are legătură mai mult cu un studiu liturgic, legat de *Arhieraticon* sau *Pontificale* (la Latini), sub aspect istoric, răzbat foarte clar ideile privitoare structurile bisericești, din epoca pre-niceeană: modelul „petrin”, „paulin”; conducerea „colectivă” și „individuală”; rânduiala alegerii episcopilor, după rânduiala „palestineză” și „antiohiană”; curente „nordic” (antiohian) și „sudic” (ierusalimitean), cu soluția ambiguă, găsită de Hippolyt Romanul (170-236) și „topirea” tuturor curenților în comuniunea Euharistică, a Sfintei Liturghii.⁵⁸

2. Horepiscopii

Horepiscopii sunt rezultatul pătrunderii credinței creștine în mediul rural. Această instituție primitivă a horepiscopilor, chorepiscopilor, episcopilor de țară (de sat, „pagus” sau „vicus”) s-a constituit foarte devreme în Biserica primară. Mitropolitul Maxime de Sardes consideră că ei au fost identificați documentar încă în primul secol creștin.⁵⁹ Din a doua jumătate a secolului al doilea, avem două nume de horepiscopi sau episcopi de sat, în Italia: 1. *Alexandru*, la Tuscia, numit *vicus baccanensis* și 2. *Triopius* episcop în *pagus Appiae*.⁶⁰ O altă mărturie, privitoare la horepiscopi este

⁵⁶ *Idem*, p. 110-111.

⁵⁷ Willibald M. PLOCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend*., Op. cit., p. 111.

⁵⁸ *Traditio Apostolica* a lui Hippolyt sau Canoanele Bisericii din Alexandria (Apostoliki Paradosis) este o sinteză între curente nordic (Antiohia) și sudic (ierusalim), în care, cel de al doilea domină: Ierusalim.

⁵⁹ P. 59, la: Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jacques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.

⁶⁰ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*., Op. cit., p. 59

legată de hirotonirea într-un arhiereu a lui *Novatian* al Romei Vechi, în anul 249, *de către episcopii de la sate*. Acest *Novatian* Romanul a fost Antipapă în jurul anilor 249-250. În mod indirect mărturiile respective, confirmă faptul că *horepiscopii aveau treapta arhieriei*, fiind episcopi canonici. Numai că păreri sunt împărțite, în conformitate cu textele canonice, care recunosc sau nu demnitatea treptei arhieresti a horepiscopilor sau o confundă cu „dreptul” și „puterea” episcopatului.⁶¹ Erau horepiscopii *arhieriei* cu jurisdicție limitată sau *prezbiteri* cu jurisdicție semiepiscopală? Răspunsul ni-l dau tot canoanele, de la Ancyra și din Antiohia, din care rezultă că importanța horepiscopilor în secolul al IV-lea, se afla în declin, pentru că structurile ierarhice ale Bisericii au început să se constituie după alte principii, decât în perioada de dinaintea anului 313. Din aceste canoane, rezultă că horepiscopilor li se recunoștea treapta episcopală, *dacă aveau hirotonirea într-un arhiereu* (lucru care lasă să înțelegem că existau horepiscopi și fără hirotonirea într-un arhiereu, adică prezbiteri cu jurisdicție semiepiscopală). Chiar și cu hirotonirea într-un arhiereu, horepiscopilor li se permitea doar un drept de jurisdicție redus, limitat, stând sub ascultarea Episcopului de la oraș (sau eparhial) și având numai dreptul de-a *hirotesi*, nu și al hirotoniilor, drept rezervat doar *Episcopului de oraș*. Horepiscopii puteau *hirotesi cîteți, hipodiaconi și exorciști*. Cu aprobarea superiorului canonic, desigur că horepiscopii puteau participa sau efectua și hirotoniri, în toate cele trei trepte ale Tainei Preoției, cum am văzut și în cazul lui *Novatian*.⁶²

În Răsărit, cel mai vechi horepiscop, cunoscut cu numele, este identificat de Eusebiu al Cezareei, în contextul istoriei montanismului. Este vorba de un oarecare *Zotic*, episcopul *burgului - cetății - Comana*, în Frigia, Turcia de astăzi.⁶³ Triarhia Preniceeană se caracterizează nu numai prin existența horepiscopilor, ci este marcată și de alte două modele de organizare administrativă, care vor fi preluate și de formele ulterioare ale structurilor bisericești: Triarhia Niceeană, Tetrarhia și Pentarhia.⁶⁴

- a. Orientul, Italia meridională și de sud, Grecia, Macedonia și Asia Mică aveau *un număr mare de episcopi*, cu eparhii mici;
- b. în timp ce Gallia, Britania, Spania, Lombardia (Italia de nord), Illyria, Dalmatia, Dacia și Scythia aveau *episcopi mai puțini*, cu eparhii, care dețineau teritorii vaste de jurisdicție. „De même la province de Scythie, qui comportait de nombreuses villes n'eut jamais que le seul évêque de sa capitale: Tomi”.⁶⁵ Aceste două principii, de extindere teritorială a eparhiilor, domină până astăzi, atât în Biserica Ortodoxă, cât și în aceea Romano-Catolică.

Legat de instituția horepiscopilor mai sunt de observat încă trei principii structurale: Biserica Mamă; Bisericile locale și unitatea acestora; Sinoadele.

1. *Biserica Mamă* își începe evoluția ei ierarhică, din relația canonică existentă între horepiscop și episcopul din centrul urban mai mare, sub a cărui ascultare și relație de subordonare se aflau „arhieriei de țară”. Această relație de *subordonare* a evoluat juridic și canonic, adică a fost recunoscută de legile Statului și instituționalizată, după anul 313, „legăturile frățesti” dintre episcopi prevalând în sistemul sufragane sau de „dependență ierarhică”: horepiscop, episcop, mitropolit, arhiepiscop, exarh și patriarh.

2. *Bisericile locale și unitatea acestora*, principii definite în mod foarte deslușit, de către *Sf. Ignatie Teoforul* (35-107), de prin anul c. 68 *Episcopul Antiohiei*⁶⁶, (dar prezente și în I Clement, 36,

⁶¹ Vezi canoanele Sinoadelor: al 13-lea, de la Ancyra, 314; al 14-lea, din Neocezareea, 314-315; al 10-lea, din Antiohia, 341; cele 60 de canoane de la Sardica, 343-344; 57 din Laodiceea, 384-385;

⁶² MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 60.

⁶³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 59-60. Vezi V, XVI, 17, la: EUSEBIU de Cezareea, *Scrisori partea întâia* (vol.I), *Istoria Bisericească și Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p;

⁶⁴ Actualmente, chiar și de către „autocefaliile postimperiale”. Pentru I Clement, vezi Gérasime Konidaris, *La formation de l'Église catholique jusqu'au début du 5e siècle et les trois Hiérarques*, Athènes, 1955, p. 28, 32, 128. La: MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 63-65, note.

⁶⁵ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 61.

⁶⁶ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 61-62.

38, 40-54, 47).⁶⁷ Definiția Bisericii, a Episcopatului și a comunității credincioșilor o face Sf. Ignatie, care, prin misterul Eucharistic le leagă pe toate trei și le condiționează pe una de celelalte două. De la el avem și principiul *ubi Episcopus, ibi Ecclesia*, și tot el a folosit pentru prima oară expresia „Biserica Universală” - καθολική ἐκκλησία (Epistola către Smirneni, 7, 1). De la Sf. Ignatie teoforul sau Sf. Ignatius avem cele șapte Epistole către Bisericiile din *Efes, Magnesia, Tralle, Romani, Philadelphia, Smirna și către Sf. Policarp*.

3. Sf. Ignatie Teoforul

Teologia Sf. Ignatie Teoforul este într-adevăr „purtătoare de Dumnezeu”, într-o epocă, în care doctrina creștină nu a fost încă fixată, găsim la el un hristocentrism puternic, Sf. Euharistie - doctrina nemuririi – și o mistică profundă.⁶⁸

Hristologia Sf. Ignatie, trădează stilul de gândire paulin, dar în trăirea și viața lui de creștin, este probabil cel dintâi scriitor creștin, care prefigurează și articulează « urmarea lui Hristos » ca dimensiune a vieții creștine, scrie teologul român Remus RUS.⁶⁹ În sinaxarul pentru *Sf. Ignatie*, la 20 decembrie, Mineiul românesc menționează că acesta, împreună cu Sf. Policarp Episcopul Smirnei (c. 60 – c. 155) ar fi fost și el ucenic al Sf. Apostol și Evanghelist Ioan și că acesta, adică Sf. Ignatie ar fi fost copilul, pe care Mântuitorul Iisus Hristos l-a luat în brațe și i-a zis: “Și El, chemând la Sine un copil, l-a pus în mijlocul lor și le-a zis: ‘Adevăr vă spun: De nu vă veți reveni și nu veți fi precum copiii, nu veți intra în împărăția cerurilor’...” (Matei, 18, 2-3). În cinstea Sf. Ignatie Teoforul, *Mar, Abha* (Părintele, în siriacă), atât patriarhii monofiziți, cât și cei siro-catolici (monofiziți uniți), poartă toți numele marelui Arhiepiscop al Cetății Antiohiei, Regina Orientului.⁷⁰ Abia Sinodul al doilea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381 a schimbat această rânduială quasi sacră a *Triarhiei* sau „Triarhiei Petrine” (cum au numit-o ulterior latinii), care a dus la un tumult de nemulțumire, din partea celor *trei Biserici* individualizate și deja bine conturate din punct de vedere al *identității lor canonice, liturgice și istorice*, tumult, care nu a amuțit nici până astăzi. Acum începe conflictul dintre *episcopii Bisericilor celor două Rome*, amplificat apoi de conținutul confesional, dogmatic și liturgic, construit pe pretențiile și nemulțumirile de ordin canonic și de jurisdicție, conflict estompat de autoritatea împăratului roman și declanșat cu și mai mare vehemență, în momentul în care Tronul Patriarhului Romei Vechi nu se mai afla pe cuprinsul Imperiului Romeu sau patriarhii acesteia nu erau obligați să țină cont de voința și atitudinea împăratului de la Constantinopol.

3. *Sinoadele* (comuniunea clerului, întrunirile, cosfătuirile, adunările) episcopilor și ale horepiscopilor, prezbiterilor și diaconilor, sunt la fel schițate de Sf. Ignatie Teoforul. În *Epistola către Smirneni, 7,1* sunt identificate foarte bine cele *trei trepte ale preoției* „... după cum există un episcop, ajutat de preoți și diaconi”,⁷¹ iar în *Epistola către Magnesieni, 6,1*, identifică pe Episcop ca autoritatea supremă din Biserică, pe care acesta să o conducă în locul Lui Dumnezeu: „Vă îndemn, străduiți-vă să faceți toate lucrurile în același gând cu Dumnezeu: *episcopul* să conducă în locul lui Dumnezeu, în timp ce *preoții* lucrează ca sfat al apostolilor, iar *diaconii*, atât de dragi mie, sunt încredințați cu slujirea lui Iisus Hristos”.⁷²

În ciuda statutului de interdicție, Biserica a reușit să țină o serie de sinoade în epoca dinainte de anul 325, respectiv 313. Eusebiu al Cezareei notează că „primele sinoade ale episcopilor”,

⁶⁷ Pentru I Clement, vezi Gerasime Konidaris, *La formation de l'Église catholique jusqu'au début du 5e siècle et les trois Hiérarques*, Athènes, 1955, p. 28, 32, 128. La: MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 63-65, note.

⁶⁸ Remus RUS, Op. cit., p. 380-381.

⁶⁹ Remus RUS, Op. cit., p. 381.

⁷⁰ *Ibidem*. Vezi și Nicolae CORNEANU, *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, Ediția a II-a, revăzută, Polirom, Iași, 2001, p. 120-122: „Cazul special al Bisericii Antiohiei”.

⁷¹ Remus RUS, Op. cit., p. 380.

⁷² Remus RUS, Op. cit., p. 380.

înregistrate de istorie, *s-ar fi ținut în Asia Mică*, fiind convocate în urma provocărilor ereziei montaniste (*Istoria Bisericească*, cartea 5, XVI).⁷³

„Între creștini, Montaniștii fură cei dintâi, cari numiră pe episcopii lor de frunte *Patriarh*, pe când în întreaga Biserică catolică încă în véc. 4 se intitula așa fiecare episcop mai venerabil, chiar dacă nu era episcopul unui oraș mai principal și pe când în occident încă mult după aceasta se nimiau așa câte o dată mitropolii simpli.”, scrie profesorul Evsevie POPOVICIŪ, din Cernăuți, în anul 1900.⁷⁴

Anul 48, 49 sau 50, Ierusalim, *Sinodul Apostolilor*, de la Ierusalim, vezi și Fapte, XV, 29 și Galateni, II, 11-14;⁷⁵

185 - 200, Sinoade în Răsărit, care dovedesc în mod indirect existența deja a structurilor bisericești, pe care Biserica le avea în anul 325, adică cu 140 de ani înainte de primul Sinod Ecumenic de la Niceea.⁷⁶

192, Sinod, Sinod la Roma, convocat și prezidat de Victor I (189-199), privind unificarea datei Sf. Paști.

230 - 235, Sinoadele din Iconiu și Synade;

231, două Sinoade, prezidate de Arhiepiscopul Alexandriei Dimitrie (189-232) contra lui Origen (185-c. 254), hirotonit preot în mod ilicit de către Mitropolitul din Cesareea Palestinei. Patriarhul nu i-a mai permis să predea în Școala din Alexandria, l-a exclus din Eparhie și l-a caterisit. Origen a rămas în Cezareea Palestinei, unde a fondat Școala creștină de acolo și, unde, a funcționat ca preot. *Sinoadele din Alexandria*: Literatura de specialitate menționează în jur de 30 de sinoade, ținute în Alexandria, până în anul 633.⁷⁷

251, Cartagina, Sinod;⁷⁸

⁷³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 66-67.

⁷⁴ Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, Tipografia Cărților bisericești, București, vol. I, 1-1054, 1900, p. 431.

„Montaniștii au fost o grupare din secolul al doilea. La început a fost cunoscută sub numele de *Phrygieni*, iar mai tirziu ca Montaniști și Pepuzianiști. Această sectă a fost fondată de un creștin, nou venit la credință pe numele *Montanus*, care a început să facă profeții în satele Ardabau și Pepuza în Phrygia (Asia Mică), în jurul anilor 156 AD. Două proorocițe care îl acompaniau pe Montanus, au declarat că și ele au primit acest dar profetic. Ele se numeau proorocița Maximillia și Prisca, citeodată numită și Priscilla. Acești profeți nu au vorbit ca mesangeri din partea lui Dumnezeu, ci ca unii, care era posedatați de Dumnezeu, și vorbeau în numele Lui; „Eu sunt Tatăl, Cuvântul, și Duhul” spunea Montanus. Ei făceau afirmația că Dumnezeu vorbește prin gura lor direct, datorită prezenței persoanei lui Dumnezeu în ei.

Doctrina Montanistă avea tendința să refuze persoana a treia a Sfintei Treimi, Duhul Sfânt. Ucenicul lui Montanus, Aeschines, a susținut în mod deschis și fără rezervă, MONARHIA (un singur conducător, suveran) al naturii lui Dumnezeu. Aeschines susținea că este un singur Dumnezeu că persoana, Fiul și Duhul Sfânt sunt manifestări a lui Dumnezeu Tatăl.

Unii părinți au început să creadă că Montanus era posedat de un duh rău, și că ar fi putut deveni o problemă pentru oameni. L-au respins și au încercat să-l oprească să mai facă profeții. Credincioșii din Asia s-au întrunit de mai multe ori în diferite locuri ca să examineze profețiile făcute, și le-au declarat profanări și l-au condamnat ca pe un eretic, pe el și pe ucenicii săi excluzându-i din Biserică. Montaniștii au urmărit o disciplină spirituală foarte strictă, căutând martiriul. Cu toate că iubeau Evanghelia lui Ioan, au avut tendința să pună sub semnul întrebării autoritatea Sfintei Scripturi, demnitatea și funcția episcopală. Ei susțineau că sunt direct sub inspirația Duhului Sfânt, astfel că autoritatea Biblică nu mai avea prevalență în fața profețiilor făcute de ei. Unul dintre cei mai faimoși Părinți bisericești care s-a convertit la Montanism a fost Tertulian, în jurul anilor 207-208. Cele mai multe din scrierile Montaniste au fost distruse. Cu timpul această mișcare a ereticilor montaniști a dispărut, fiind condamnată într-o serie de Sinoade, și în multe lucrări ale Părinților Bisericii primare.” Text luat din: Bibliotheca vox Dei/Apologetica: http://www.voxdeibaptist.org/formula_botezului_part1.htm

⁷⁵ J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck - U. Verlagsanstalt Graz.

V. GRUMEL, *Traité d' études byzantines. I., La Chronologie*, Paris, 1958, p. 454-455.

Andrei OȚETEA, *Istoria lumii în date*, elaborată de un colectiv de cercetători, sub cond. ..., Editura Enciclopedică Română, București, 1972, 616 p., passim.

⁷⁶ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 69. Compară cu: EUSEBIU de Cezareea, *Istoria Bisericească*, Op. cit., p. 214-215, adică Cartea 5, cap. XXII-XXIII.

⁷⁷ ALEXANDRIE, par A. de la BARRE, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 1, première partie [Aaron-Angelus], Paris, 1923, coloana nr. 785-824.

⁷⁸ Pentru colecția de canoane ale sinoadelor ortodoxe, vezi PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), 778 p.:

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p. [titul ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004): PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Sobornicești și Apostoleștii Bisericii a Ortodocșilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din grecește în românește de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 +1846, subl. și n.n.). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înaltului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n. n.), cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Meletie (1844-1848, n. n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfințelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (apoi arhiereu titular de Edesa, 1862-1884, n. n.) în tipografia Sfintei

- 255, Cartagina, Sinod;
- 256, Cartagina, Sinod privind botezul ereticilor și schismaticilor; succesiunea apostolică;
- 300, Elvira, Spania, Sinodul a decis ca episcopul, preotul și diaconul să nu se căsătorească. Decizie reluată în anii 385, de papa Siriciu;
- c. 306, Sinodul din Elvira;
- 313, Sinodul din Roma;
- 314, Ancira, primul Sinod local de acolo, înainte la Sebaste;
- 314, Sinodul din Arles (Concilium);
- 315, Neocezarea, al doilea Sinod local;
- 324, Sinodul din Antiohia;
- 325, *Primul Sinod Ecumenic, de la Niceea*, contra lui Arie.

4. Structurile ierarhice ale Bisericii, dinainte de anul 325

Disputele dintre Roma Veche și Constantinopol, legate de canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451 și după această dată, permit în mod indirect o reconstituire a *Teoriei Triarhiei Petrine*, dinainte de anul 325, și până la Sinodul al II-lea Ecumenic, din anul 381. Documentația este amestecată și implicată și în contextul celorlalte „teorii”: Tetrarhia, 381; Pentarhia, 451. Din acest motiv suntem obligați ca să redăm ori să repetăm pe alocuri aceleași canoane sau argumente, pe care le vom folosi și în contextul „teoriei” *Tetrarhiei* și a *Pentarhiei*.

*Mitropolitul Maxim de Sardes, sufragane al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol susține că la finea secolului al II-lea – de prin anul 185 – poate fi deja identificată structura organizării ierarhice a Bisericii, care exista deja în anul 325, în timpul primului Sinod Ecumenic de la Niceea, adică cu 140 de ani înainte: „Il semble donc que dès la fin du second siècle il y ait eu, au moins dans ses grandes lignes, une organisation hiérarchique correspondant à l'administration politique, et cela 140 ans avant le Concile de Nicée.”*⁷⁹ Sursa de informație a marelui istoric și ierarh de la Constantinopol este *Istoria Bisericească a lui Eusebiu al Cezareei*, cartea 5, cap. XXII-XXIII. Așadar, în jurul anului 185, existau următoarele structuri de organizare ierarhică: Mitropolitul Teofil la Cezareea Palestinei, Episcopul Narcis al Ierusalimului (185-205 sau 212/213), Victor I al Romei și Italiei (189-199), Palmas pentru Amastris și Pont, Polycrat al Efesului și Asiei Mici, Demetriu al Alexandriei (189-232), Serapion, al optulea Episcop al Antiohiei (190/191-211/212), Bachyros al Corintului, Irineu al Galliei, de la Lyon-Lugdun (177-200), Ciprian al Cartaginei (248-258) etc.

1. Începem cu argumentele lui Martin JUGIE (1878-1954),⁸⁰ care se bazează pe canonul 6, din 325 și pe o scrisoare a Sf. Grigorie cel Mare al Romei Vechi (590-604), trimisă Patriarhului Eulogios I al Alexandriei (579-607).⁸¹ Din această scrisoare rezultă că, potrivit concepției lui Grigorie cel Mare, cele trei Scaune Petrine (Roma, Alexandria și Antiohia) ar forma un singur Tron al Sf. Apostol Petru, adică un singur Sediu sau centru de exercitare a „autorității apostolice

Mănăstiri Neamțu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p.]. Limbajul canonic ortodox de epocă al cărții este deosebit de frumos și profund, depășindu-l ca nivel și expresivitate pe cel din Colecția de Canoane, de la Sibiu din anul 1992.

⁷⁹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Eglise Orthodoxe...*, Op. cit., p. 69.

⁸⁰ M. JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium*, 1926, sumptibus Letouzey et Ané (Parisiis):

I. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum origo, historia, fontes*. 1926;

II. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de theologia simplici, de oeconomia*. 1933;

III. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de sacramentis*. 1930;

IV. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de novissimis, de ecclesia*. 1931;

V. *De theologia dogmatica nestorianorum et monophysitarum*. 1935.

The Palamite Controversy, Translated from Martin Jugie, “Palamite (Controverse)” in: M. Vacant et al., eds.,

Dictionnaire de théologie catholique, tome XI/2 (Paris 1932), cols. 1777-1818.

⁸¹ Luat după: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 8.

petrine”.⁸² Conform interpretării făcute de M. Jugie, la canonul 6, din anul 325, patriarhii Alexandriei și Antiohiei, aveau dreptul să exercite în teritoriile subordonate lor, o jurisdicție similară celei de care dispunea Patriarhul Romei. Este mai mult ca sigur însă, că în jurul anului 325, Episcopul Romei avea o extindere de jurisdicție foarte redusă, asemănătoare celei de care dispunea și „praefectus urbis”, adică similară autorității administrative de Stat, fără să cuprindă întregul occident, Italia și Africa Latina. Din modul în care Grigorie cel Mare formulează scrisoarea către Eulogios I, el nu exclude primatul papal, dar nu face nici caz de el. Se lasă numai să se înțeleagă că scaunele Triarhiei sunt „fondat de Petru”, el a fondat „scaunul Romei”, ucenicul său Marcu a fondat „scaunul Alexandriei” și tot Petru a fondat „scaunul Antiohiei”, pe care l-a părăsit după *șapte ani*, plecând la Roma. Jugie tratează teoria Triarhiei de pe poziție polemică, nu eliberat de idei preconcepționale și de confesionalism, apreciind problemele numai după criteriul îngust de „filoroman” sau „antiroman”, după cum rezultă din chiar titlul mare al lucrării lui de dogmatică, din anul 1926: *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium* (subl. noastră).⁸³ Din acest motiv, Părintele F. R. GAHBAUER formulează întrebarea, privitoare la argumentele aduse de către M. Jugie, dacă acesta din urmă ar putea dovedi că Papa, înainte de 1054, ar fi contat în Pentarhie „ut patriarcha patriarcharum” sau „arhipatriarh”? Cu siguranță, nu!⁸⁴

„Si vero Ecclesia catholica per mille annos existere et suum munus implere potuit sine tali exercitio Primatus, cur non et hodie?”, dixi Abbas Johannes HOECK, 19. 10. 1964.⁸⁵

2. Argumentele lui E. EID, privitoare la Pentarhie, ating în mod indirect și Triarhia, atunci când susține că împăratul Justinian a legalizat *Pentarhia*, în timp ce Roma Veche a acceptat numai *Triarhia*:⁸⁶

„Kaiser Justinian habe die Pentarchie juristisch sanktioniert, Rom dagegen nur die Triarchie zugelassen, Papst Hadrian II (867-872) habe jedoch die Pentarchie nur indirekt mit der Bestätigung des Konzils von Konstantinopel (879-870) und damit auch Kanon 21 akzeptiert. Kanon 5 des Laterankonzils (1215) und das Konzil von Florenz (1438-1445) haben diese kirchliche Organisation sanktioniert. Eid verschweigt aber an dieser Stelle, dass Rom auf den genannten Konzilien die vier Patriarchate des Orients als seine Untertanen betrachtet hat.”⁸⁷

3. Wilhelm De VRIES afirmă că până la Grigorie I cel Mare (590-604), papii ar fi recunoscut numai cele trei scaune petrino: Roma, Alexandria și Antiohia; mai târziu însă recunoscând și Constantinopolul și Ierusalimul, chiar dacă numai „nominal”. *Collegium patriarcharum* trebuie interpretat, după părerea lui De Vries, nu ca „senat” ci ca o expresie a unității – *communio* – întregului episcopat.⁸⁸ De Vries mai deosebește noțiunea de „Colegiul patriarhilor”, cu dubla lui semnificație, în înțelesul „latin” și în sensul „răsăritean”.⁸⁹

4. I. B. PHEIDAS dezvoltă o teorie foarte interesantă, potrivit căreia, el își pune întrebarea dacă Triarhia, la care fac referință cu atâta entuziasm Patriarhii Romei Vechi, Leon I cel Mare (440-461) și Gelasiu I (492-496), ar putea fi considerată sau nu, o minimalizare a Pentarhiei, după anul 451.⁹⁰

⁸² M. Jugie, *Teologia dogmatica*, vol. IV, p. 451, nota 1; la F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 8.

⁸³ Deși, tot așa de bine ar putea și ortodocșii să-i numească pe catolici „dizidenți”.

⁸⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 8.

⁸⁵ Johannes HOECK, Superior generalis Congregationis Bavaricae O.S.B. Textul latin al Intervenției sau al Discursului sinodal, al Abatelui Johannes Hoeck, din cadrul sesiunii conciliare Vatican II, a fost publicat în: *Acta Synodalia Concilii Oecumenici Vaticani II*, Vol. III, Pars V, Città del Vaticano, 1975, p. 72-75.

⁸⁶ E. EID, *La figure juridique du Patriarche*, Roma, 1962. Eid dedică câteva pagini și Pentarhiei, în această lucrare (p. 11-14 și 51-55), analizându-o din punct de vedere istoric și canonic.

⁸⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 10.

⁸⁸ Wilhelm De VRIES, *Das Collegium Patriarcharum*, în *Conc(D)*, 1, 1965, p. 655-663; la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 13, nota 47.

⁸⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 13.

⁹⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 16.

5. Triarhia Niceeană

1. Fundamentul canonic:

a. Canonul 6 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325:

Exarhatele, alegerea episcopilor

„Obiceiurile cele din început ție-se, cel în Egipt și în Libia, și în Pentapoli, ca Episcopul cel ce este în Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea; fiindcă și Episcopului ce este în Roma aceasta este obișnuită. Așisderea însă și în Antiohia, și în celelalte eparhii să se păzească întâietatea (presvia) Bisericii. Și de obște aceea fie arătată, că, dacă cineva fără de socotința Mitropolitului s-ar face episcop, unul ca acesta marele Sinod a hotărât a nu se cuveni a fi Episcop. Însă dacă cu obșteasca alegere a tuturor binecuvântată fiind, și după Canonul Bisericesc, doi sau trei, pentru a loruși prigonire ar grăi împotriva, ție-se hotărârea celor mai mulți.”⁹¹

Trimitere la canoanele de concordanță: Can. Apost. 34; II Ec. 2, 3; III Ec. 8; IV Ec. 28; V-VI Ec. (II Trullan) 36; Antiohia 19; Cartagina 13.

6 Κανὼν ΣΤ΄

Τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεία σφύζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκείνο· ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὕσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο, ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατεῖτω ἡ τῶν πλειόνων ψήφος.⁹²

b. Canonul 7 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325:

Cinstirea scaunului din Ierusalim

Deoarece a avut tărie obiceiul și vechea predanie (tradiție) ca episcopul din Elia (Ierusalim) să se cinstească (să se bucure de cinste), să aibă urmarea (continuarea) cinstei (acesteia), păstrându-se însă pe seama mitropoliei propria ei vrednicie (demnitate).

Trimitere la canoanele de concordanță: 34 ap.; 2 sin. II ec.; 12 sin. IV ec.; 36 Trull.; 19 Antioh.⁹³

7 Κανὼν Ζ΄

Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε, καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλῖᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς· τῇ μητροπόλει σφωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος.

*

Pidalionul, ediția 1844 și 2004 menționează Pentarhia [recte *Triarhia Petrină*], în contextul explicării canonului 6 al primului Sinod Ecumenic, din anul 325, p. 149-150, nota nr. 120, 121 și 122. În cazul acesta, pentru noi prezintă importanță doar comentariul notelor, de la „tâlcuirea” canonului 6.

CANON 6 [325]

Obiceiurile cele din început ție-se, cele în Egipt și în Libia, și în Pentapoli, ca Episcopul cel ce este în Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea; fiindcă și Episcopului ce este în Roma aceasta este obișnuită. Așisderea însă și în Antiohia, și în celelalte Eparhii să se păzească întâietatea (presvia) Bisericii. Și de obște aceea fie arătată, că, dacă cineva fără de socotința Mitropolitului s-ar face Episcop, unul ca acesta marele Sinod a hotărât a nu se cuveni a fi Episcop. Însă dacă cu obșteasca alegere a tuturor binecuvântată fiind, și după Canonul Bisericesc, doi sau trei, pentru a loruși prigonire ar grăi împotriva, ție-se hotărârea celor mai mulți.

[Apostol: 34; Sobor 2: 2, 3; Sobor 3: 8; Sobor 4: 28; Sobor 6: 36; Antiohia 19; Cartagina: 13]

⁹¹ Pidalion, p. 149.

⁹² Textul grecesc al canoanelor a fost luat după: [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0325,_Concilium_Nicaenum_I,_Canones_\(Altera_Lectio\),_GR.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0325,_Concilium_Nicaenum_I,_Canones_(Altera_Lectio),_GR.pdf)

⁹³ Textul canoanelor la: Ioan N. FLOCA, Canoanele Bisericii Ortodoxe, Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 54-56.

TÂLCUIRE

Canonul (nota 120, din Pidalion) acesta rânduiește, ca să se păzească vechile obiceiuri ale celor trei Patriarhi: al celui al Alexandriei chiar și după întâiul cuvânt; iar al Antiohiei, după al doilea cuvânt, iar al Romei pe scurt și cuprinzător (iar pentru al Ierusalimului cu osebire zice Sinodul acesta în al 7-lea Canon al său, și pentru al Constantinopolului zice Sinodul al 2-lea întru al treilea Canon); încât, Patriarhul (pe care Episcop îl numește aici, nefiind încă obiceiul a se numi cineva cu nume de Patriarh) (nota 121, din Pidalion) al Alexandriei, să aibă stăpânire peste Episcopii, și Mitropoliții Egiptului, și ai Libiei, și ai Pentapolei. Precum și Patriarhul Romei același obicei ținea (nota 122, din Pidalion) a avea stăpânire și șederea mai sus decât toți Apusenii, și Mitropoliți. Așisderea încă și Patriarhul Antiohiei a avea stăpânirea peste Episcopii, și Mitropoliții Siriei, și ai Chilisiriei (Covățiteisiriei), ai amânduror Chilichilor, ai Mesopotamiei, și ai tuturor celorlalte supusei lui ocârmui. Și nu numai Pronomiile Patriarhilor acestora poruncește Canonul acesta a se păzi. Ci încă și pronomiile celorlalte Eparhii, și a Bisericilor celor supus Mitropoliților, atât celor ce sunt Patriarhi, cât și celor ce nu sunt supuse Patriarhilor, și atuncea și acum adică, celor neatârnați, precum al Asiei, al Pontului, al Trachiei, al Ciprului, al Africii, și al celorlalte (măcar că alții zic că alte Eparhii numește Canonul aici, că cuprinzător numește pe ocârmuirile cele supuse celorlalți doi Patriarhi, al Constantinopolului, și al Ierusalimului, și că Mitropoliți numește numai pe Patriarhi. Dar tâlcuirea cea dintâi este mai bună, și vezi la Dositei în Dodecavivlion foaia 117 și 123). Încât nici un lucru ce atârână de Bisericeasca ocârmuire să nu se facă fără de socotința acestora. Și fiindcă cea mai mare treabă și mai de căpetenie din toate cele Bisericești sunt hirotoniile, pentru aceasta prin urmare adaoge Canonul, că oricare s- ar face Episcop, fără de socotința Mitropolitului său, au hotărât marele Sinodul acesta, ca unul ca acesta să nu fie Episcop. (Căci deși mulțimea Episcopilor ar fi ales pe Episcopul, întărirea însă a alegerii se cuvenea a se face de Mitropolitul, și pe care acela l-ar fi ales, se cuvenea a se face Episcop; și vezi subînsemnarea Canonului al 4-lea al acestui 1 Sinod). Însă dacă de Obște toți vor alege pe cineva de Episcop după Canoanele Bisericești, iar doi, sau trei ar zice împot rivă, nu după dreptul cuvânt și cu dreptate, ci cu prigonire, și în pizmă, hotărârea celor mai mulți să biruiască; precum și Canonul al 19-lea al Sinodului din Antiohia rânduiește. Iar Canonul al 13 al Sinodului din Cartagina zice, că dacă dintre alegătorii, care au și iscălit, în urmă s-ar împot rivi vreunul însăși mărturiei sale și iscăliturii, acela însuși pe sine se va lipsi de cinstea Episcopului. Citește și tâlcuirea la cel Apostolesc 34.

Nota nr. 120

Pricina pentru care s-a dat de Sinod Canonul acesta, este aceasta. Era obiceiul la Episcopii Egiptului, și al Libiei, și al Pentapolei a avea mai întâi pe al Alexandriei, și fără de socotința aceluia a nu face vreun lucru Bisericesc; precum zice Epifanie, că această stăpânire întrebuintându-o și sfințitul Mucenicul Petru Episcopul Alexandriei, a caterisit pe Melitie Episcopul Licopolei în Tivanda, precum mărturisește marele Atansie în a doua sa Apologie, și însemnează încă aceștia sfânt, că mai-nainte de Petru, fiindcă în Pentapoli a Libiei de sus, câțiva Episcopi au primit socotința lui Savelie, și atâta tărie au luat mincinoasele dogmele aceluia încât abia se propovăduia în Biserici Fiul lui Dumnezeu; aceasta aflându-o Dionisie al Alexandriei, a trimis la ei soli ca să-i întoarcă la adevărata dogmă a Bisericii; din acestea dar se arată, că Episcopul Alexandriei, și mai înainte de acest Sinod avea Patriarhiceștile pronomii din învechit obicei (care mai vârtos au stăpânit de la cel 34 Apostolesc, ce zice, că Episcopii fiecărui neam, se cuvine să cunoască pe unul mai întâi, și altele) avea stăpânirea nu numai a ocârmui cele bisericești ale eparhiilor de acolo, și ale ocârmuirilor, ci și caterisi Episcopi, și Mitropoliți, ai Climei aceleia. Și fiindcă zisul Melitie cel caterisit de al Alexandriei, se apucase de a silnici obiceiul cel de acest fel, și a îndrăzni să hirotonisească alți Episcopi în ocârmuirea Alexandriei, pentru aceasta Sinodul acesta 1 în Niceea au reînnoit prin acest Canon obiceiul cel din început.

Nota nr. 121

Că nume de Patriarh mai întâi a început a se zice în vremile lui Teodosie celui mic. Patriarhii mai întâi zicându-se cu osebire, Episcopi ai Apostoleștilor scaune. Acest Teodosie mai întâi a numit pe al Romei Patriarh, și pe Dumnezeiescul Hrisostom, precum aceasta o arată Socrat în Cartea 7, cap. 3, s-a zis însă numele acesta și în Sinodul Halchidon, și mai ales de Iustinian s-au numit Patriarhi, Patriarhii. Și însemnează două oarecare, numele acestea, sau pe Episcopii cei ce s-au făcut efori, și exarhi în oarecare Eparhii, și ocârmui de către obștesc Sinod, precum au făcut aceasta cel al 2-lea a toată lumea Sinod, după Socrat Cartea 5 Cap 8, dintre care unul a fost, și Grigorie Nissis, supus celui al Chesariei. Și s-au numit aceștia cu acest nume Patriarhi nu de la covârșirea scaunelor, ci de Sinodiceasca hotărâre. Ca să aibă mai multă tărie spre sădire și spre desrădăcinare, fiindcă întocmai era cu ceilalți Patriarhi. Pentru aceasta și Grigorie Nissis scriind către Flavian al Antiohiei, asupra lui Chesarias cel defăimase pe el zicea: de s-ar judeca după

vrednicia Preoției, întocmai și deopotrivă de către Sinod, și un pronomion amânduror nouă s-ar fi făcut, iar mai ales îngrijirea îndreptării celor obștești, întru a fi întocmai. Sau însemnează chiar pe Episcopii cei ce au cinstea cea întâi în Biserică, de la covârșirea scaunelor acelora, și de la întâia dregătorie nu Personală fiind ca acelora; ci cuvenită scaunelor acelora, după moștenire. Care cinci au fost: cel al Romei, al Constantinopolului, al Alexandriei, al Antiohiei, și cel al Ierusalimului. Și fiindcă cel 1 a lepădat frâul, a rămas 1 cel al Constantinopolului; sau adaos și al cincilea cel al Moscovei cei mari; dar și acesta acum nu este. Iar deși Petru al Antiohiei scriind către cel al Achiliei a zis, că singur el cu deosebire se zicea Patriarh, cu care s-a unit și Valsamon, totuși nu căutăm ce zic Episcopii pentru sineși, ci ceea ce pentru dâșii zice Catoliceasca Biserică. A numit însă Dionisie, și Timotei Eluros (Motocul) Patriarh și pe cel al Efesului, dar o a stricat aceasta Sinodul al 4-lea. A numit și Teodor Istoricul Patriarh pe al Tesalonicului; totuși așa l-a zis, ori după cuvântul Exarhilor, precum a făcut Sinodul al 2-lea. Cum am zis, ori precum alții zic, pentru multe Episcopii ce avea, mai la patruzeci. (Dositei, Dodecavilion).

Nota nr. 122

Nu tâlcuiesc drept pe Canonul acesta cei ce năvălesc de la Biserica Romei. De unde Papa

Filix pricindu-se cu Acachie al Constantinopolului, stricând Canonul a zis, că Episcopul Romei în fiecare Sinod are tăria, precum Canonul (acesta adică) al Sinodului din Niceea voiește. Și mai înainte de acesta și Pashasinus locuitorul lui Leon, pe dos a zis acestuiași Canon în sinodul al 4-lea. Noi însă din însăși graiurile Canonului aflăm adevărata înțelegere a Sinodului acestuia. Deci zicem că de vreme ce Melitie a răsturnat dreptățile Episcopului Alexandriei, precum am zis, a dat pricină Sinodului acestuia să pună Canonul acesta, și să rânduiască nu vreun lucru nou, ci numai să întărească rânduielile și obiceiurile, care din vechime se păstrau, nu numai la Patriarhi, ci și la Mitropoliți, și nu numai întru Hirotonii, pe care le abătea Melitie, ci și întru toată altă dreptate, ce se cuvine Patriarhilor, și Mitropoliților după Bisericile cele supuse lor. Adică a avea stăpânire fiecare Patriarh peste Eparhiile cele supuse lui. Și dar și ocârmuirea Episcopului Romei este îngădită, ca și a celorlalți Patriarhi.

2. Teoria Triarhiei, din punctul de vedere al Bisericii Latine și al Bisericii Răsăritului

Triarhia „petrină” și-a primit numele de la cele trei scaune „petrine”: *Antiohia, fondat de Sf. Apostoli Petru* [și Paul, împreună cu ucenicul Sf. Barnaba, din Cipru]; *Alexandria, fondat de Sf. Marcu* [ucenicul Sf. Apostol Petru (nu se știe, dacă este vorba de Sf. Evanghelist Marcu sau de un alt ucenic, cu numele de „Marcu”)]; *Roma imperială, fondat de Sf. Apostoli Petru* [și Paul].⁹⁴

În rândurile care urmează o să putem constata că la Roma Veche, teoria „Triarhiei” (Roma, Alexandria, Antiohia), nu a fost socotită compatibilă cu „Tetrarhia”, din anul 381, prin includerea Noii Rome și nici cu teoria „Pentarhiei” (Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), confirmată în anul 451.⁹⁵ Dar Triarhia, așa cum ar fi fost ea înțeleasă de Biserica Latină, nu era împotriva creării de noi *patriarhate titulare și rezidențiale*, în apus, cum a fost cazul la Aquileia, în anul 558; la Grado, din anul 606 sau 607; la Lyon, din anul 585; în Orient, la Ierusalim, în anul 1099; la Antiohia, în anul 1099; la Constantinopol, în anul 1204; patriarhii maroniți, din anul 1182, respectiv 1215; la Alexandria, doar titular, în anul 1209; ca să nu mai amintim de patriarhii uniți, din „secolele uniației”, de mai târziu.

Toți acești patriarhi nu aveau puterea, rangul și ordinea în diptice, pe care o dețineau cei de la Roma Veche, Alexandria și Antiohia, în „teoria Triarhiei”, ante 325 și ulterior acestui an. Cu timpul Patriarhul Romei Veche i-a ignorat și pe confrății Triarhiei, sistemul de jurisdicție evoluând într-o „monarhie petrină”.⁹⁶

⁹⁴ Interesant este de constatat că istoricii latini nu-i recunosc și nu-i atribuie Sf. Apostol Paul nici o contribuție la fondarea Bisericii din Antiohia și din Roma, ci numai lui Petru?

⁹⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchie theorie...*, Op. cit., p. 394.

⁹⁶ Nu se știe până când au purtat Arhiepiscopul de Lyon titlul de „Episcopus Patriarcha” (din 585), probabil până în preajma exilului avignonenez al papilor (1309-1370), pentru că în secolul al XIII-lea a găzduit două concilii: Lyon I,

Titlul de „Patriarh” era deja cunoscut, folosit și adoptat de mai mulți întâistătători ai centrelor bisericești de vază, încă în secolul al IV-lea⁹⁷ Abia canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic din Chalcedon, din anul 451, l-a *limitat* numai pentru primele cinci căpetenii ale Bisericii Universale din timpul acela (Roma Veche, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), restul Scaunelor mai importante fiind cinstite cu rangul „*arhiepiscopal*”, titlu superior celui „mitropolitan”, după cum este practica în Biserica de tradiție Greacă, până în ziua de astăzi. În Biserica de tradiție slavă (cu excepția Macedoniei și a Bulgariei) și română, titlul de „mitropolit” este superior celui de „arhiepiscop”.

Pidalionul susține însă că: „Că nume de Patriarh mai întâi a început a se zice în vremile lui Teodosie celui mic (= Teodosie II cel Tânăr 408-450, n. n.). Patriarhii mai întâi zicându-se cu osebite, Episcopi ai Apostoleștilor scaune. Acest Teodosie mai întâi a numit pe al Romei Patriarh, și pe Dumnezeuiscul Hrisostom, precum aceasta o arată Socrat în Cartea 7, cap. 3, s-a zis însă numele acesta și în Sinodul Halchidon, și mai ales de Iustinian s-au numit Patriarhi, Patriarhii. Și însemnează două oarecare, numele acestea, sau pe Episcopii cei ce s-au făcut efori, și exarhi în oarecare Eparhii, și ocârmuiri de către obșesc Sinod, precum au făcut aceasta cel al 2-lea a toată lumea Sinod, după Socrat Cartea 5 Cap 8, dintre care unul a fost, și Grigorie Nissis, supus celui al Chesariei. Și s-au numit aceștia cu acest nume Patriarhi nu de la covârșirea scaunelor, ci de Sinodiceasca hotărâre.”⁹⁸

Aici se cuvine făcută o precizare, titlul de „patriarh” a evoluat din centrele cu tradiție apostolică, numărul și ordinea în rang sau în diptice, au fost însă confirmate și sancționate de Biserică, prin sinoadele ecumenice și prin legiurile lui Justinian I cel Mare, după cum bine zice Pidalionul: „Și s-au numit aceștia cu acest nume Patriarhi nu de la covârșirea scaunelor, ci de Sinodiceasca hotărâre.” Altfel aveam patriarhi și la Efes, la Thesalonic și în alte părți.⁹⁹ În cazul contrar, ar fi trebuit să avem ordinea cronologică a importanței scaunelor patriarhale, în conformitate cu Istoria Mântuirii sau cu aceea a activității misionare a Sf. Apostoli: Ierusalim, Antiohia, Alexandria, Efes (pentru Sf. Apostol și Evanghelist Ioan și pentru Maica Domnului), Roma, Corint, Thesalonic, Creta, Babilon etc., fără să mai pomenim de cele șapte cetăți din Apocalipsă (Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia, Laodiceea) ori de comunitățile fondate de Apostolul Neamurilor și ucenicii acestuia, în cursul celor trei călătorii misionare.¹⁰⁰ O notă de concurență, între și în interiorul comunităților și a centrelor misionare creștine, a existat dintodeauna, mai mult din respect față de cel care le-a predicat pentru prima oară Sfânta Evanghelie, decât din spirit polemic. Altfel n-ar fi scris Apostolul Neamurilor (I Cor. I, 12-13):

12 „Și spun acestea, că fiecare dintre voi zice: Eu sunt al lui Pavel, iar eu sunt al lui Apolo, iar eu sunt al lui Chefa, iar eu sunt al lui Hristos!”. 13 „Oare s-a împărțit Hristos? Nu cumva s-a răstignit Pavel pentru voi? Sau fost-ați botezați în numele lui Pavel?”. De la această polarizare a opiniilor, din secolul apostolic, până la Triarhia „Petrină”, confirmată de canonul 6 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, Biserica a parcurs un drum lung, marcat de persecuții, martiriu pentru credința în Iisus Hristos, imposibilitate de comunicare normală între centre și comunități, erezii și abuzuri de tot felul, până în anul 313, iar apoi de arianism, care au determinat convocarea primului Sinod Ecumenic, în anul 325.

Ideea originii „petrine” a Bisericilor Triarhiei au oferit mai multe mărturii în primele secole de viață ale Bisericii, înainte de anul 313. Aceste mărturii se referă însă mai mult la Antiohia și la Alexandria, decât la Roma imperială. Este vorba de „școlile teologice” de la Alexandria și de la

1245 și Lyon II, 1274. În plus, patriarhii de Lyon au mai oferit papilor de multe ori și refugiu, nu numai posibilitatea tinerii a două concilii. Vezi: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 398.

⁹⁷ Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p. Vezi pp. 159-161.

⁹⁸ Pidalion, p. 150, nota nr. 121.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Față de mormântul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, de sub lespedea Sf. Altar, din Basilica – în stare de ruină - Sf. Ioan, din Efes, păstrat până în ziua de astăzi, Roma Veche n-a manifestat și nu manifestă absolut nici un interes, ca și cum n-ar exista, iar Patriarhia Ecumenică nu poate întreprinde nimic, din cauza statutului ei precar și tolerat, pe care-l are în fața guvernului turc, din Ankara.

Antiohia, de sinoadele ținute acolo, de riturile dezvoltate în aceste centre etc. Despre Roma imperială avem mărturia „petrină” a Sf. Irineu, din Lyon (130-200), de prin anii 180-190, în lucrarea acestuia „Adversus Haereses” și a lui Tertulian (160-c. 225), în lucrarea „De persecutione haereticorum”, 36, 1-4. Privilegiul autorității „petrine” a fost invocat și de Papa Ștefan (254-257), în conflictul cu Sf. Ciprian al Cartaginei (248-258), privitor la validitatea botezului administrat de clerul eretic, în conformitate cu textul de la Mt. 16, 18.¹⁰¹

În acest context a fost formulat și interpretat și canonul 6 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325. Numai că la data aceea - 325 - Constantinopolul nu exista încă, iar din punct de vedere canonic, ținea de Mitropolia din Heraclea Traciei. Anul 330 a creat o nouă situație, de care Biserica a trebuit să țină seama în anul 381. Aici trebuie căutată originea ulterioară a conflictului dintre cele două Rome, pentru că Alexandria și Antiohia s-au conformat noii situații.

*

Continuând menționarea mărturiilor luate de la canoniști și istorici, se întrezărește și teza menționată de lucrarea Părintelui F. R. GAHBAUER, că Pentarhia – din punctul de vedere al apusenilor – ar fi fost fondată de (și în) Răsăritul creștin, ca reacție a episcopilor față de perseverarea Episcopilor Romei Vechi în teoria Triarhiei Petrine.¹⁰²

În acest context se profilează tot felul de teorii, dintre cele mai bizare chiar, cum ar fi aceea formulată de Montenero, potrivit căreia, Sf. Apostol Petru a primit primatul de la Iisus Hristos, iar celelalte două centre, Alexandria și Antiohia ar fi supuse Scaunului Romei Vechi.¹⁰³

Studierea mărturiilor timpului și a celor ulterioare epocii Triarhiei, lasă să se întrevadă și evoluția diferită a conceptului de eclesiologie între Răsărit și Apus. Este vorba de *principiul eclesiologic roman*, care decurgea din teoria Triarhiei Petrine și de *principiul eclesiologic răsăritean*, care, ținând cont de întâietatea capitalei romeice (împărat și patriarh), accentua colegialitatea celor cinci patriarhi.¹⁰⁴

Părintele F. R. Gahbauer dă un exemplu în această privință. Papa Grigorie I cel Mare, în synodica trimisă celorlalți patriarhi ai Pentarhiei, îi tratează de la egal, la egal:

„Gregorius Iohanni Constantinopolitano, Eulogio Alexandrino, Gregorio Antioceno, Iohanni Hierosolimitano, et Anastasio Expatriarcha Antiochiae *a paribus*”.¹⁰⁵ Cu toată forma retorică impecabilă a synodicii, și forma ei de adresare, stilul „colegial” și principiul „sinodal” față de ceilalți patriarhi, se remarcă în gândirea lui Grigorie I cel Mare nu acceptanța față de Pentarhie, ci nostalgia după Triarhie: „... da der Sitz des Apostelfürsten Petrus, der sich an drei Orten, nämlich in Rom, Alexandrien und Antiochien befindet, den Vorrang aufgrund göttlicher Autorität in der Kirche innehat.”¹⁰⁶ Această concepție a lui Grigorie I cel Mare poate fi constatată dintr-o altă scrisoare, pe care a trimis-o lui Eulogios I (579-607) al Alexandriei, în noiembrie 597.¹⁰⁷ Prin urmare, Scaunul UNIC al lui Petru Vârhovnicul Apostolilor se află în trei locuri, la Roma, Alexandria și Antiohia, adică cele trei locuri sunt aspirate și asimilate „într-un singur scaun”. Începând cu Leon I cel Mare, continuând cu urmașii acestuia, până la Grigorie I cel Mare și cu urmașii lui, Patriarhii Romei Vechi au manifestat tot timpul predilecția spre Triarhie, în dauna Pentarhiei.

¹⁰¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 391.

¹⁰² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 30.

¹⁰³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 277-278.

¹⁰⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 343.

¹⁰⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 343.

¹⁰⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 343.

¹⁰⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 343.

3. Tetrarhia 381-451, cu „ideea de Roma” și implicațiile „Tronului Ioaneic” din Efes

a. Ideea de Roma

1. La Roma

Bizantinologul Otto MAZZAL din Viena sustine că: „Die christliche Herrschaft Roms schien die kaiserliche zu vollenden; der weltliche und der christliche Ehrentitel der Stadt bedeuten eine doppelte Ehrung.”¹⁰⁸ [„Stăpânirea creștină a Romei se pare să o fi desăvârșit pe aceea imperială; titlul de onoare imperial și creștin al orașului, înseamnă o dublă cinstitoare”]. *Ideea de Roma* și *Pax Romana* (evoluată din *Pax Augusta*) au supraviețuit și au continuat să rămână dominante în istorie, chiar și după căderea Romei, iar mai târziu a Noii Rome, pentru că această noțiune „de Roma” avea o semantică, încărcată de conținutul comuniunii culturale, religioase și de drept, cu autoritate universală sau „ecumenică” - οἰκουμένη – (oikoumene), *adică pentru întreg teritoriul locuit al lumii sau al pământului*.¹⁰⁹ În timpul domniei lui Octavian Augustus (44/31 î.d.Hr. – 14 d. Hr.) s-a format convingerea, privitoare la rolul și chemarea pe care o avea Roma, pentru o dominație universală a lumii - οἰκουμένη. Chiar și Creștinismul, care în prima fază a căzut victimă politicii religioase a Romei, a sesizat avantajul existenței unui imperiu unit, în care credința în Iisus Hristos să se poată răspândi și desfășura fără dificultăți și în mod unitar. Universalismul creștin, fondat pe bazele pauline, a preluat ideea de Roma, cu un „Sacrum Imperium” și o Ἀγία Ρωμαίω Καθολικὴ Εκκλησία [romeică, nu romană, n. n.] sau „Sacra Ecclesia Catholica”.¹¹⁰ În același timp, *Roma*, capitală imperială și sediu al primului Tron al Bisericii, trebuia să contribuie și să asigure supraviețuirea *Imperiului* și a *Bisericii*, care, după anul 313 vor evolua spre o *simbioză* perfectă, cu toate avantajele și dezavantajele care decurg dintr-un astfel de consorțiu. În această situație Roma însăși trebuia să devină mai mult decât un „oraș”, ea a fost numită „caput mundi”, unde rezida împăratul și capul Bisericii. Nici „decentralizarea” Imperiului, în timpul maximei lui extinderi teritoriale, nici Tetrarhia lui Diocetian, nici sfera de influență grecească în răsăritul provinciilor romane, în contradicție cu cea latină, din vestul acestuia, nici rezidarea împăraților în diverse palate din orașele imperiului, nici mutarea capitalei la Bysantion în anul 325 și inaugurarea acesteia în anul 330, nici divizarea Imperiului în anul 395, nici anul 800, nici schisma cea mare, din anul 1054 și nici măcar căderea Constantinopolului în mâinile otomanilor, în anul 1453 sau Reforma lui Martin Luther, din anul 1517, nu au putut crea o ruptură sau o renunțare la „ideea de Roma”.¹¹¹ Toate drumurile duceau spre Roma, spre Cetatea Eternă, nume pe care Noua Romă l-a înlocuit cu „Noul Ierusalim”. Din Joia Mare, până în noaptea Învierii, chiar și clopotele bisericilor „zboară” la Roma sau la Constantinopol. Cu această idee s-au identificat ambele Biserici de pe

¹⁰⁸ Otto MAZZAL, *Byzanz und das Abendland, Katalog einer Ausstellung der Handschriften und Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*. Mit einem Geleitwort von Generaldirektor Dr. Josef Zessner-Spitzenberg, PRUNSKAAL, 25. Mai – 10. Oktober 1981, Österreichische Nationalbibliothek, Wien, 1981, 512 p. + 96 il. facsimile, pl. etc. Textul este luat de la p. 23, din capitolul: „Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz (Katalognummer 1 – 23), p. 21-27, respectiv 21-53.

¹⁰⁹ Otto MAZZAL, *Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz...*, Op. cit., p. 21.

¹¹⁰ Privitor la etimologia cuvântului „sfânt” vezi: ἅγιος – hagios – die Übersetzung des hebräischen *qadosch* in der *Septuaginta*, im Lateinischen dann mit *sanctus* übersetzt. Es ist mit Abstand der häufigste der drei Begriffe im Neuen Testament. Diese Bezeichnung wird für den Heiligen Geist gebraucht, für die Heiligen (die, die Jesus ihren Herrn nennen), damit sind nicht die gesetzlich Frommen gemeint, sondern die von Gott Berufenen.

ὁσῖος – hosios – die Übersetzung des hebräischen *chasid* in der *Septuaginta*. Mit *chasid* oder *hosios* wird der bezeichnet, der gemäß den göttlichen Geboten handelt – die Heiligung des Lebenswandels fällt unter diesen Begriff.

ιερός – hieros – im Lateinischen dann mit *sacer* übersetzt. Das, was der göttlichen Macht gehört oder von ihr erfüllt ist – *der Gegensatz zu hieros ist profan*. Luat din: <http://wiki.xiaoyaozi.com/de/Heilig.htm>

¹¹¹ Otto MAZZAL, *Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz...*, Op. cit., p. 22.

cuprinsul Imperiului Roman, fiecare în felul ei: Latină și Romeică (Catolică și Ortodoxă) sau Apuseană și Răsăriteană. Cât de râvnită și importantă era această identificare a Bisericii cu „ideea de Roma”, o dovedește noțiunea de „Roma a treia”, apărută la Veliko Târnovo, în secolul al XIII-lea, de unde a fost preluată apoi de Mitropolia Moscovei.¹¹² *Aurea Roma* și-a păstrat grandezza și în antichitatea târzie și în evul mediu timpuriu, chiar dacă nu mai juca un rol politic, ochii celor din Italia îndreptându-se spre ea, cu gândul la o „restaurare romană”, deși capitala Imperiului Roman de Apus și apoi a Exarhatului Romeic era la Ravenna. Măreția Romei n-a fost știrbită nici măcar de încreștinarea ei lentă și destul de târzie, pentru că Panteonul - Πάνθεον (devenit biserica *Sancta Maria ad Martyres*, azi *Santa Maria Rotonda*), fostul „Vatican” al zeului *Marte*, a fost transformat în Biserică, abia în anul 609, după ce, în anul 608, împăratul romeu Phocas (602-610) l-a dăruit Patriarhului Bonifaciu IV (606-615) al Romei Vechi. Chiar și atunci când se manifesta o atitudine dușmănoasă față de Roma, rămânea demnitatea creștină a cetății, *urbs sacra*, ultimul argument, pentru cinstirea ei.

Desăvârșirea ideii de Roma „creștină” s-a făcut prin *Constitutum Constantini*, care, deși sună frumos, rămâne un document fals, expresie a ideii imperiale, specifică stilului roman de curie, avându-l ca autor pe Patriarhul Leon III (795-816) Grecul, din Roma, deci la o distanță în timp de aproape cinci secole, după Constantin I cel Mare (306-337). Documentul răstoarnă rânduiala existentă, cu rolul centripet al împăratului romeu, susținând că Papa, în calitate de *vicarius Christi*, este un „superimperator”, adică peste sistemul monarhic sau de guvernare politică și administrativă a lumii. Aceste tendințe *papocezariste* vor fi reluate mai târziu și de Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1666), motiv pentru care a și fost înlăturat din scaun. Ideea de Roma a cunoscut o ruptură și o fărâmițare în anul 996, prin *Renovatio imperii Romanorum*, ca rezultat al liniei politice a lui Otto III (983-1002) și în anul 1054, prin marea schismă. Ideea de Roma va fi astfel divizată între „lumea civilă” și „lumea Bisericii”. Romanii însă nu s-au putut identifica cu această divizare a ideii de Roma, care n-a mai fost „restaurată” ca și caput mundi, ci i s-au furat doar „laurii gloriei”, de către un imperiu „barbar”, deși elementul religios a jucat un rol deosebit la Dinastia Ottonilor.¹¹³ Consecința acestei nemulțumiri „a romanilor”, din Italia, a fost creșterea

¹¹² DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989, L'idea di Roma a Mosca secoli XV – XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.

Aldo FERRARI, A treia Romă. Renașterea naționalismului rus, Traducere de Elena PÂRVU, Editura Anastasia, București, 1999, 115 p. (Colecția „Dreapta Europeană”).

Konstantin LEONTIEV, Bizantinismul și lumea slavă, Traducere de Elena PÂRVU, Cu un cuvânt introductiv de Claudio MUTTI, Anastasia, 1999, București, 175 p.

Preot Dumitru BĂLAȘA, Roma Veche, Cronică ortodoxă daco-română, Editura Buna Vestire, Râmnicu Vâlcea și Fundația Dochiana – Sutești, 1999, 27 p.

Pr. Claudiu DUMEA, istoria unui canon sau Cum au ajuns românii ortodocși, Editura Arhiepiscopiei Romano Catolice de București, București, 1998, 40 p.

Dr. Ioan ȘOLDU, Românii s-au născut creștini, Crater, București, 1999, 319 p.

¹¹³ Otto MAZZAL, Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz..., Op. cit., p. 23.

Din discursul imperial al lui Otto III, ținut romanilor, în anul 1001, în Roma, se vede limpede că poporul din Roma era nemulțumit de această soluție, privind divizarea „ideii de Roma” și transferarea Romei imperiale dincolo de Alpi, în timp ce Roma Papală se afla în Cetatea Eternă.

1001 - Rede Ottos III. an die Römer

Diese von Thangmar zu Beginn des 11. Jahrhunderts verfasste Bernwardsvita (möglicherweise sind Teile, darunter auch der hier zitierte Abschnitt, erst Ende des 12. Jahrhunderts hinzugefügt) gibt Aufschluss über die Verbundenheit Ottos III. zu Rom und seine Enttäuschung über die Untreue der römischen Bevölkerung. Ein Aufstand der Römer gegen den Kaiser zu Beginn des Jahres 1001 war der Rede vorausgegangen, die die Friedensbereitschaft des Kaisers mit den Römern signalisiert (siehe Gerd Althoff, Die Ottonen. Königsherrschaft ohne Staat, Stuttgart 2000, S. 197). Es ist unklar, ob Otto III. tatsächlich die Vorwürfe gegen seine Rompolitik offen zur Sprache brachte oder ob die entsprechende Passage ihm später in den Mund gelegt wurde.

25. Unterdessen bestieg der fromme und sanftmütige Kaiser mit einigen wenigen Begleitern einen Turm und sagte zu ihnen Folgendes: "Vernehmt die Worte Eures Vaters, merkt auf und bewahrt sie gut in Eurem Herzen! Seid Ihr nicht meine Römer? Wegen Euch habe ich mein Vaterland und meine Verwandten verlassen. Aus Liebe zu Euch habe ich meine Sachsen und alle Deutschen insgesamt, mein eigenes Blut, verschmäh't. Euch habe ich in die fernsten Teile unsres Reichs geführt, wohin Eure Väter, als sie den Erdkreis unterwarfen, niemals den Fuß gesetzt haben, auf diese Weise nämlich wollte ich Euren Namen, Euren Ruhm bis an die Grenzen der Erde ausbreiten. Euch habe ich wie Kinder angenommen, Euch habe ich allen andern vorgezogen. Euret wegen habe ich mich bei allen andern unbeliebt und verhaßt gemacht, weil ich Euch allen andern vorgezogen habe. Und dafür habt Ihr jetzt Euren Vater verstoßen und meine Freunde grausam umgebracht, mich habt Ihr ausgeschlossen, obwohl ihr mich gar nicht ausschließen

puterii papale și atribuirea patriarhului Romei Vechi a cât mai multor „prerogative imperiale” sau quasi imperiale.

2. La Constantinopol

Concepția despre Roma, la Bizanț, se afla în contradicție și în concurență cu aceea de la Roma Veche, desi a fost preluat și adaptat întreg „conținutul” mesajului acesteia din urmă. Era de la sine înțeles că istoria Bizanțului este o continuare a istoriei Romei, fixată de Dumnezeu, în planul istoriei mântuirii. Contribuția lui Octavian Augustus, privind unitatea în *oekumene*, ar fi pregătit drumul pentru Creștinism, care prin Constantin I cel Mare a primit amprenta unei „culturi” universale. Or, Constantin I cel Mare este un urmaș legitim al lui Augustus, motiv pentru care și principiul „oekumene”, nu numai că este acceptat, ci a fost chiar și preluat, pentru a oferi cadrul nou de desfășurare al religiei creștine. În aceste condiții s-a formulat concepția lui Constantin I cel Mare, marcată de Eusebiu al Cezareei, care susținea că, prin încreștinarea Imperiului Roman, a structurilor și a ideologiei politice a acestuia, se va realiza idealul înfăptuirii Împărăției Lui Dumnezeu pe pământ: „poporul Lui Dumnezeu” putând astfel să locuiască într-un cadru Statal

könnt, denn nie lasse ich zu, dass ihr aus meinem Herzen verbannt seid, weil ich Euch mit ganzer väterlicher Liebe umfange. Ich kenne die Ersten dieses Aufstands ganz genau, aber sie, die ich durch den Blick meiner Augen bezeichne, fürchten sie nicht; dass aber auch meine Treuesten, deren Schuldlosigkeit ich mich rühme, sich unter die Verbrecher mischen, so dass man sie nicht mehr voneinander unterscheiden kann, das finde ich einfach ungeheuerlich." Durch diese Worte des Kaisers zu Tränen gerührt, versprachen sie Genugtuung, ergriffen zwei Männer, Benilo und einen andern, schlugen sie grausam zusammen, schleiften sie an den Füßen nackt über die Treppen und legten sie halbtot dem Kaiser zu Füßen.

(Übersetzung: Martina Dibbern / Arnd Reitemeier.)

25. Interim piissimus ac mitissimus imperator cum paucis turrin quendam ascendens, ad illos concionabatur dicens: Auscultate verba patris vestri et attendite, et ea mente diligenter reponite. Vosne estis mei Romani? Propter vos quidem meam patriam propinquos quoque reliqui. Amore vestro meos Saxones et cunctos Theotiscos, sanguinem meum, proieci; vos in remotas partes nostri imperii adduxi, quo patres vestri, cum Orbem ditone premerent, numquam pedem posuerunt; scilicet ut nomen vestrum et gloriam ad fines usque dilatarem; vos filios adoptavi, vos cunctis praetuli. Causa vestra, dum vos omnibus proposui, universorum in me invidiam et odium commovi. Et nunc pro omnibus his patrem vestrum abieci, familiares meos crudeli morte interemisti, me exclusisti, cum tamen excludere non potestis; quia quos paterno animo complector, numquam ab affectu meo exulari patior. Scio equidem et nutu oculorum seditionis principes assigno; nec verentur, dum publice omnium oculis notantur; nichilominus etiam fidissimos meos, de quorum innocentia triumpho, sceleratorum admixtione commaculati, nec posse distingui, monstro simile arbitror. Hac ratione imperatoris ad fletus usque compuncti, satisfactionem promittunt, duos corripunt, Benilonem et alium quendam, quos crudeliter caesos, nudos pedibus per gradus tractos, semivivos in praefata turri ante imperatorem proiciunt.

(*Vita Bernwardi episcopi Hildesheimensis auctore Thangmaro*, în MGH SS 4, Hannover 1841, p. 770; Übersetzung des Gesamtwerks: *Leben des heiligen Bernward, Bischofs von Hildesheim*, verfasst von Thangmar, in: Hatto Kallfelz (Übers.), Lebensbeschreibungen einiger Bischöfe des 10.-12. Jahrhunderts. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 22, Darmstadt 1973.)

(Martina Dibbern)

Renovatio Imperii Romanorum

Unter der Formulierung Renovatio Imperii Romanorum versteht man die Idee der Erneuerung der Kaiserwürde der antiken römischen Kaiser. Damit verbunden ist die Übertragung aller Rechte und Besitzungen des römischen Imperiums. Otto III. gebrauchte seit 998 ein Siegel mit der Aufschrift Renovatio Imperii Romanorum. Er stellte zwar einerseits Rom und die gemeinsame kaiserliche und päpstliche Herrschaft unter der Führung des Kaisers ins Zentrum seiner Politik, die unter dieses Motto gestellt wurde, andererseits verehrte er auch Karl den Großen und ließ sich in Aachen bestatten. Seine Nachfolger betonten weiter die Bedeutung Roms, versuchten aber auch, das Reich nördlich der Alpen nicht zu vernachlässigen.

Literatur:

- Heinrich Dormeier, Die Renovatio Imperii Romanorum und die "Außenpolitik" Ottos III. und seiner Berater, in: Michael Borgolte (Hg.), Polen und Deutschland vor 1000 Jahren. Die Berliner Tagung über den "Akt von Gnesen". Berlin 2002, S. 163-191.
- Adalbert Erler, Artikel: Renovatio (regni, imperii), in: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, Band 4, Berlin 1990, Sp. 893-895.
- Wolfgang Huschner, Transalpine Kommunikation im Mittelalter. Diplomatische, kulturelle und politische Wechselwirkungen zwischen Italien und dem nordalpinen Reich (9. - 11. Jahrhundert), Hannover 2003.
- Percy Ernst Schramm, Kaiser, Rom und Renovatio, Bad Homburg 1962.

Quellen: - 1001 Rede Ottos III. an die Römer

(Martina Dibbern)

Luat din: <http://www.histosem.uni-kiel.de/legitimation/glossar/renovatioi.html> și http://www.histosem.uni-kiel.de/legitimation/quellentext/ottoiii_in_rom.html

aparte și propriu.¹¹⁴ Cu o astfel de ideologie, *Imperium et Ecclesia* devin un *Corpus Christi politicum* unitar și indestructibil, iar Constantin I cel Mare și urmașii acestuia la tron, vor putea afirma fără echivoc, față de episcopi că: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”, ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.¹¹⁵

Avtocratorii romei rămân mai departe, în această nouă situație, *Pontifex Maximus*, numai conținutul ideologic și religios al „preoției” lor, se schimbă, adică este încreștinat. Cei trei factori: 1. universalitatea - οἰκουμένη – *Imperiului* și a structurilor 2. *Bisericii*, cu nimbul sacral al 3. „poporului ales” (din imperiu și din Biserică), care se simțea tot timpul și se numea Ῥωμαῖοι „Rhomaioi” (adică „romanii mai tineri”), se identificau în Imperiul Bizantin și se influențau în mod reciproc. Romeii erau cetățenii „Imperiului Creștin Oecumenic” - cu legitimitate unică, al cărui capitală era din anul 330 *Noua Romă* Constantinopol.

Noua Romă avea, pe lângă o „împărăție romeică ecumenică”, rezultată din continuitatea ei romană și un „patriarh ecumenic”: Ῥωμαϊκή Αυτοκρατορία καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.¹¹⁶

În Bizanz, *ideea de Roma* se afla strâns legată de capitala imperială, Constantinopol, care a și determinat-o în mare măsură, capitală inaugurată în anul 330, pe locul vechiului *Byzantion*, care a devenit a doua Romă sau Noua Romă, așa după cum a și intenționat Constantin I cel Mare, în anul 324. Aici a fost totul construit după modelul Romei Vechi, chiar dacă semantica nu mai era păgână, ci creștină: șapte coline, 14 regiuni sau arondismente, Senat, iar din *Urbe* sau „urbs Romana”, noua capitală se numea „Orașul”, *Polis*, Πόλις, pentru Constantinopol. În Polis, *Biserica Sfinților Apostoli* era replica de pe Bosfor a *Basilicii Sf. Petru*, din Roma Veche. Otto Mazzal susține că numele de *Noua Romă* ar fi fost un termen inventat de Biserica Răsăritului, după anul 330, adică după moartea lui Constantin I cel Mare +337, nu de Curtea Imperială, în contextul rivalităților dintre Tronul Constantinopolului și cel al Romei Vechi, adică între concepția „sinodală” și „petrină”, iar în mod imediat, pentru justificarea noilor prerogative ale Episcopului capitalei imperiale.¹¹⁷ Acest lucru s-a și întâmplat în anul 381, prin canonul 3, al celui de al doilea Sinod Ecumenic, de la Constantinopol.

Termenul de *Noua Romă* a început să fie folosit din ce în ce mai mult, iar în faza precedentă anului 451, a fost deja adoptat și în titulatura Arhiepiscopilor Constantinopolului: ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης; adică *Archiepiscopus Constantinopolitanus, Novae Romae*.

După anul 330, recte 381, evoluția *ideei de Roma*, la Constantinopol s-a desfășurat în felurite faze și direcții. În prima fază li s-au acordat ambelor metropole aceleași prerogative, rang și întâietate, grație rolului centripetu al împăratului romeu, atâta timp cât Roma Veche se afla pe cuprinsul Imperiului sau nu putea aplica principiul centrifug, bazat pe prerogativele petrine. Legiuirile lui Justinian I cel Mare, din secolul al VI-lea, constituie mărturii grăitoare în această privință. În aceeași perioadă de timp, noțiunea de *Rhoma*, adică „Roma” a devenit sinonimă pentru orașul Constantinopol, ca urmaș legitim și înlocuitor al Cetății Eterne de pe *Tevere (Albula)* – Tibru, mai ales că Roma Veche, după anul 330 și după anul 476, ori în faza de glorie a *ostrogoților* (476-535) și a *langobarzilor* (567-774), pierduse din însemnătate, în acest timp, chiar și capitala Exarhatului Romeu aflându-se la *Ravenna*.¹¹⁸

Ideea de Roma în Bizanț este strâns legată și condiționată de teoria *translatio imperii*, care, la rândul ei a dus la patru forme de evoluție sau de interpretare:

1. Constantinopolul, după anul 330, recte 381, devine *Noua Romă*, unde se mută nu numai Curtea Imperială, ci și Senatul și ierarhia funcționarilor, „... so dass für das Kaisertum im Westen keine Spuren übergeblieben wären.” [încât n-au mai rămas deloc urme pentru Imperiu în apus].

¹¹⁴ Otto MAZZAL, Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz..., Op. cit., p. 24.

¹¹⁵ EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

¹¹⁶ Ῥωμαϊκή Αυτοκρατορία: Βυζαντινὴ Αυτοκρατορία ἢ Βυζάντιο ἢ Ανατολικὴ Ῥωμαϊκὴ Αυτοκρατορία.

¹¹⁷ Otto MAZZAL, Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz..., Op. cit., p. 25.

¹¹⁸ La Ravenna au rezidat și împărații romani de apus, din anul 402, până în anul 476, unde au venit de la *Milano*.

Această teorie a fost aplicată de Bizanț și în respingerea recunoașterii restaurărilor ulterioare din apus, a lui Odoacru (476-493), a Langobarzilor (567-774), a lui Carol cel Mare, în anul 800 etc.¹¹⁹

2. Identificarea numelui de *Rhome* – Roma, cu Constantinopolul Noua Romă, ca o formă de continuitate, legitimitate a noii capitale, care trebuia chiar să înlocuiască Vechea Romă. Această identificare a numelui *Rhome*, cu Constantinopolul Noua Romă, pe scurt *Rhome* sau „Polis”, poate fi documentată în diferite lucrări sau opere ale scriitorilor de epocă, din sec. V, până în secolul al XII-lea.

3. Contextul ideii de Roma, prin teoria *translatio imperii*, duce la crearea termenilor de *Roma Tânără* (Constantinopol), ca o continuare a *Romei Bătrâne*, atestați deja în secolul al VI-lea, cu evoluția maximă în secolul al XII-lea.¹²⁰

4. *Noua Romă, Rhoma, Tânăra Romă*, (Constantinopolul) devine *Noul Ierusalim* al rhomeilor, în sensul religios al cuvântului, iar în secolul al VII-lea, Andrei din Cezareea Capadociei +637, identifică chiar *femeia apocaliptică, cu Rhoma* (Apoc. cap. 12).

Ideea de Roma a trebuit să fie confruntată cu două antagonisme: al imperiului și al Bisericii; antagonisme care vor atinge punctul culminant al conflictului, în secolul al IX-lea, în timpul păstoririi Sf. Fotie I cel Mare (858-867 și 877-886). Roma Veche își recăpătase vitalitatea și își refăcuse importanța și autoritatea, grație împrejurărilor politice ale vremii și a protecției carolingiene. De acum, fenomenul de *translatio imperii*, primește un conținut și sens invers sau contrar celui formulat de Constantin I cel Mare și adoptat de rhomei, înlocuit fiind cu punctul de vedere apusean, de „*Restitutio*” sau (și) „*Restauratio*”, iar mai târziu de *Renovatio imperii Romanorum*, pentru Imperiul Occidental, din anul 996. În această nouă formă de evoluție a ideii de Roma, în răsărit și în apus, contraponderea „patrimoniului petrin”, trebuia echilibrată cu aceea a „patrimoniului andrean”.

Lui *Petru* (d. 52?-64/67?), exponent al „patrimoniului petrin”, adică al „*Romei Vechi*”, i se opune *Andrei*, cu legenda despre Stachys (38-54), exponentul „patrimoniului andrean” al Noii Rome, ca Episcop al cetății Byzantion. Pentru *Ioan* Apostolul și Evanghelistul, nu mai rămâne loc în acest peisaj de „aranjament canonic”, fiind cu totul ignorat, deși pentru Canoanele Arabe și pentru Vechii Orientali, Scaunul Constantinopolului contează ca o „*translatio*”, ca o continuare „în capitala imperială”, a *Scaunului Ioaneic* al Efesului.

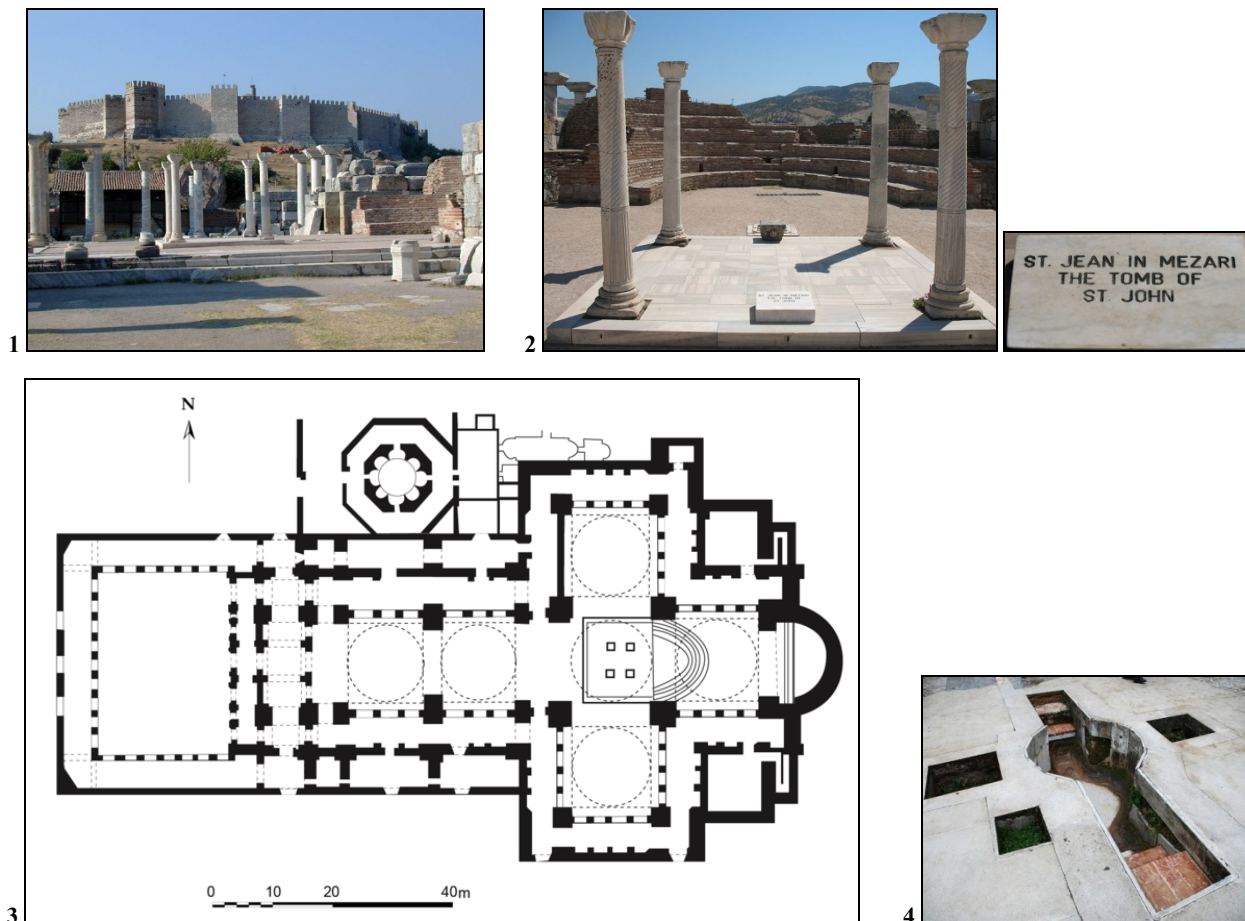
Patrimoniul ioaneic, de la Efes, preluat, adoptat și continuat la Constantinopol, nu a devenit niciodată subiect de discuție, în polemica dintre cele două Rome, ca și cum nici n-ar fi existat. Această problemă a „patrimoniului Ioaneic”, de la Efes, constituie încă o lacună în istoria bisericească, asupra căreia s-ar cuveni zăbovit, tema fiind de un interes deosebit.

Efes, Basilica justiniană Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul, sec. VI, în formă de cruce latină, după modelul Bisericii Sf. Apostoli, din Constantinopol: încercare de reconstituire prin animație electronică, în forma în care ar fi arătat după sec. VI, conform planului ruinelor de astăzi. Sub cupola centrală se afla Sf. Altar, cu mormântul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan. Baptisteriul Basilicii anterioare a rămas (poate fi recunoscut, având zidul din alternanță de cărămidă și piatră, pe latura de nord, unde se mai află și capela tezaurului), bazinul acestuia de asemenea, dovadă sunt mozaicurile descoperite în padimentul baptisteriului.

¹¹⁹ Otto MAZZAL, *Das alte und das neue Rom. Der Romgedanke im Abendland und in Byzanz...*, Op. cit., p. 26.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 25.

1. Efes, ruinele Bisericii Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul, vedere dinspre sud, deasupra colinei dominând fortăreața otomană, *Basilica Sf. Ioan Teologul*.

2. Mormântul Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul, de sub altarul Bisericii Sf. Ioan, din Efes.

Efes Ἱεφεσός, ruinele Bisericii Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul. Mormântul său se află și astăzi sub lespedea din absida prezbiteriului (=altarului), peste care stătea – pristolul - altarul bisericii. Cele patru coloane, care mai există încă, în cele patru colțuri ale mormântului, aveau rolul de susținere a baldachinului peste Sf. Masă. Sinaxar: 8 mai, pomenirea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, „adică adunarea sfintei pulberi ce iese din mormântul său, numită mană” (vezi ilustrația nr. 2). Mormântul său se află în absida altarului Bisericii Sfântului Ioan, din Efes (astăzi în stare de ruină).

3. Planul Bisericii Sf. Ioan Teologul, din Efes, din epoca lui Justinian I cel Mare (527-565), în formă de cruce latină, când Basilica anterioară a fost dărâmată, fiind construită actuala biserică, ale cărei ruine se mai văd și astăzi. Basilica justiniană a fost construită după modelul Bisericii Sf. Apostoli, din Constantinopol. Baptisteriul Bisericii anterioare a rămas, bazinul acestuia de asemenea, dovadă sunt mozaicurile descoperite în padimentul baptisteriului.

4. Efes, Basilica Sf. Ioan de Dumnezeu Cuvântătorul, bazinul baptisteriului de pe latura de nord, ante sec. VI, adică din epoca pre-justiniană.

*

b. Fundamentul canonic al Tetrarhiei, din anul 381

Tetrarhia, din anul 381, cu „Patriarhi”, recte Arhiepiscopi sau arhimitropoliți, supermitropoliți, adică de la Sinodul al doilea Ecumenic, de la Constantinopol: conform canonului 3, privind cinstirea Noii Rome, după Roma Veche.

1. *Roma Veche*,
2. *Noua Romă, Constantinopolul* (din 381),
3. *Alexandria*, în Egipt,
4. *Antiohia Syriei* (mai există și Antiohia Pisidiei, aproape de Efes).

Floca, Canonul 3 al Sinodului II Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381: *Noua Romă și privilegiile ei*:

Iar după episcopul Romei, întâietatea cinstei (primatul de onoare) să o aibă episcopul Constantinopolului, pentru că (cetatea) aceasta este Roma nouă.

*Concordanța canoanelor, trimite la: 28 sin. IV ec.; 36 Trul.*¹²¹

Pidalion: CANON 3 al Sinodului II Ecumenic, Constantinopol, 381;

Episcopul însă al Constantinopolului, să aibă pronomiile (presvía) cinstei, după Episcopul Romei, pentru că ea este nouă Romă.

TÂLCUIRE

Canonul cel mai de sus de Obște pentru Patriarhi (și mai ales pentru al Alexandriei, și al Antiohiei) și pentru Mitropoliți a rânduit, iar acesta cu deosebire pentru al Constantinopolului rânduieste, și zice, că Patriarhul Constantinopolului să aibă pronomiile cinstei după Papa și Patriarhul Romei. Fiindcă Constantinopolul este și se numește Roma nouă. Iar prepoziția, După, nu aici urma vremii, precum zic unii împreună cu Aristin, dar nici pogorâre și micșorare, precum nu drept a tâlcut Zonara (fiindcă cel al Alexandriei este după cel al Constantinopolului, iar după al Alexandriei, al Antiohiei, și după al Antiohiei, al Ierusalimului, după Canonul 36 al Sinodului 6, vor fi patru feluri de pogorări de cinsti. Și prin urmare cinci osebite cinsti, una decât alta mai naltă. Care lucru împotrivit la toată Catoliceasca Biserică, și singur primit Latinilor și Latino-cugetătorilor), ci însemnează potrivire în cinste, și în rânduială. După care unul este întâiul, iar altul al doilea. Potrivire în cinste adică, pentru că Părinții cei din Calcedon, prin Canonul 28 zic, că acești 150 Episcopi pronomiile cele de o potrivă ale celui al Romei cei vechi, le-au dat celui al Romei cea nouă. Și cei adunați în Trulla prin Canonul 36 zic, deopotrivă 125 pronómii cu cel al Romei să dobândească cel al Constantinopolului. Iar în rânduială, pentru că și aceia, și aceștia în Canoanele lor al doilea după cel al Romei zic, pe al Constantinopolului. Nu al doilea cu cinstea, ci al doilea cu orânduiala cinstei. Căci după firea lucrurilor, cu neputință este a se afla două oarecare întocmai fiind și întâi și al doilea zicându-se între sine, fără de rânduială. Pentru aceasta și Iustinian în Nearsa 130 ce se află în Cartea 5 din Vasilicăle Titlul 3. Pe cel al Romei, îl zice întâi, iar pe al Constantinopolului că are a doua rânduială după cel al Romei. Însă însemnează că, fiindcă Zonara tâlcuind Canonul, adaugă legiuirea aceasta a lui Iustinian, este arătat că micșorarea și pogorârea ce o au zis mai sus a celui al Constantinopolului, către cel al Romei, o au zis numai după rânduiala cinstei, și nu chiar după cinste. După care și întru iscălituri, și întru șederi, și întru pomenirile numelor lor, unul este întâi, iar celălalt este al doilea. Unii însă zic, că Canonul numai cinstea o dă celui Constantinopolului, iar în urmă trebuința ceea ce silea i-au dat lui și stăpânire de a Hirotonisi pe Mitropoliții cei din Asia și din Pont, și din Trakia. Iar Sinodul cel din Calcedon în Epistolia cea către Léon zice, că din vechi obicei, avea el acest fel de stăpânire de a Hirotonisi; și nu numai l-a adevărit Canonul 28 al acestui al 4-lea Sinod. Citește și cel 28 al 4.

* * *

M. Jugie¹²² și mulți istorici și canoniști latini, și chiar ortodocși, dau impresia că teoria Tetrarhiei este o consecință a schismei, din anul 1054, prin ruperea Patriarhiei Romei Vechi de

¹²¹ Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, Note și comentarii*, Sibiu, 1992, p. 67.

¹²² Vol. IV, p. 461-463: M. JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium*, 1926, sumptibus Letouzey et Ané (Parisiis):

I. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum origo, historia, fontes*. 1926;

II. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de theologia simplici, de oeconomia*. 1933;

III. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de sacramentis*. 1930;

IV. *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio de novissimis, de ecclesia*. 1931;

V. *De theologia dogmatica nestorianorum et monophysitarum*. 1935;

The Palamite Controversy, Translated from Martin Jugie, "Palamite (Controverse)" in: M. Vacant et al., eds., Dictionnaire de théologie catholique, tome XI/2 (Paris 1932), cols. 1777-1818.

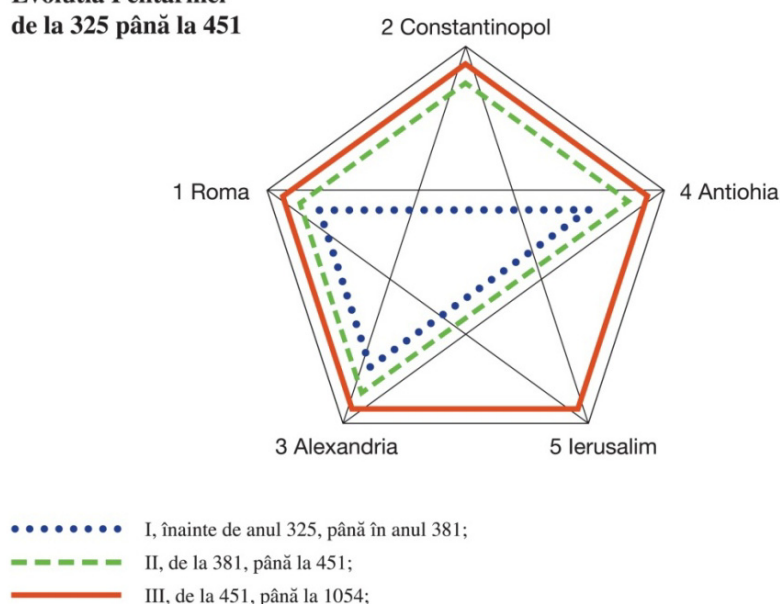
la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 401.

comuniunea cu celelalte patriarhii apostolice: Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Tetrarhia, în realitate, nu este o urmare a schismei din anul 1054, ci o formă anterioară a Pentarhiei, formulată la Chalcedon, în anul 451. Așadar, Tetrarhia este forma firească de evoluție, din Triarhia Petrină, în anul 381 și a durat până în anul 451. Schematic, această formă de evoluție, poate fi urmărită pe graficul de mai jos, reprezentat de trapezul cu linie întreruptă, de culoare verde. Triunghiul cu linie întreruptă reprezintă Triarhia Petrină, iar pentagonul de culoare maro, Pentarhia, din anul 451.

Această Tetrarhie este atestată documentar, de mai multe surse ale vremii, fapt care dovedește că ea funcționa, nu era doar o decizie sinodală, ascunsă sau uitată în actele sesiunilor sinodale, din anul 381.

Istoricul bisericesc Sozomen amintește în cartea 1, 2 a Istoriei Bisericești (între anii 440-450)¹²³ amintește centrele bisericești mai importante, din lumea creștină, în timpul domniei lui Constantin I cel Mare: Roma, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Sigur că pe timpul acela Constantinopolul lipsea, fiind doar o eparhie sufragănă a Mitropoliei din Heracleia Traciei.

Evolutia Pentarhiei
de la 325 până la 451

Ante 325 – 451, schema Triarhiei-325 (puncte albastre), evoluată în Tetrarhie – 381 (verde), cu desăvârșirea ei în Pentarhie (maro), la Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, 451.

Grafic prelucrat de Maria Hochmeister, Viena.

*

Teoria Tetrarhiei este menționată în versiunea arabă a canoanelor Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325¹²⁴ datând din epoca de după Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451.

¹²³ Despre Sozomen, vezi micromedalionul din lucrarea noastră, p. 408: Ioan Marin MĂLINĂȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 - Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITATĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

¹²⁴ Versiunea arabă a canoanelor Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, este un Codex apocrif, din secolul V, găsit întâmplător în arhiva Patriarhiei Ortodoxe Melkite din Alexandria, în anul 1561, de către ieziuitul Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, care se afla acolo într-o vizită delegată a Papei Pius IV (1560-1565). Manuscrisul era un Codex arab, cu 80 de canoane, „ale Sinodului I Ecumenic”. În literatura de specialitate, acest Codex este cunoscut sub numele de „Canoanele arabe”. Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, împreună cu confratele său Francisco Torres SJ, ajutați de alți orientaliști, de la Roma au tradus acest codex în limba latină, predându-l apoi lui P. Alphons Pisa SJ (1528-1598), în anul 1568. Manuscrisul latin a trecut și prin cenzura lui Petru Canisius:

Canonul 37 arab precizează:

„Und es gebe nur vier Patriarchen auf der ganzen Welt wie es vier Evangelien gibt und vier Weltelemente, vier Winde und vier Elemente beim Aufbau des Menschen, denn aus diesen vier Elementen besteht die ganze Welt. Und es sei der Fürst der Herr von Rom, des Sitzes des göttlichen Petrus, so wie die Apostel gelehrt haben. Nach jenem folgt im zweiten Rang der Herr des grossen Alexandrien und dies ist der Sitz des Markus. Der Dritte aber ist der Herr von Ephesos und dies ist der Sitz des grossen Theologen Johannes, der Göttliches verkündet. Der vierte ist endlich der Herr von Antiochien und dies ist auch ein Sitz des Petrus. Und alle Bischöfe sollen unter die Hände dieser vier Patriarchen verteilt werden, die Bischöfe der kleinen Städte, welche sich unter der Herrschaft der grossen Städte befinden, unter die Hände der Metropolitane... Wer diesem Gesetz, das wir festigen, widerspricht, den unterwerfen die Väter dem banne”¹²⁵

Canonul 37 al „Canoanelor arabe”, de la Alexandria, în traducere latină, îl reproducem după Mansi 2, 992DE:

„Et sint patriarchae in universo mundo quatuor tantum, quemadmodum sunt scriptores evangelii quatuor, & flumina quatuor, & elementa mundi quatuor, & anguli quatuor, & venti quatuor, & compositio hominis quatuor, quoniam hisce quatuor universus constituitur orbis. Et sit Princeps, ac praepositus ipsis dominus sedis divi Petri Romae, sicut praeceperunt apostoli. Post illum vero dominus magnae Alexandriae, & est sedes Marci. Tertius vero dominus Ephesi, & est sedes Joannis Theologi divina eloquentis. Quartus tandem dominus Antiochiae, & est sedes Petri quoque. Et dividantur omnes episcopi sub manibus horum quatuor patriarcharum; episcopi vero parvarum civitatum quae sunt in ditione magnarum urbium, sub manibus metropolitanorum. Unusquisque autem metropolitanus harum magnarum urbium constituat episcopos suae provinciae, ipsum vero nullus episcoporum constituat, quoniam ipsis major est. Agnoscat itaque unusquisque suum ordinem, & ad alienum ordinem ne transeat. Qui autem huic legi, quam constituimus, contradixerit, synodi patres anathemati subjiciunt.”¹²⁶

Nu mai facem comentariul amănunțit al acestui canon, în contextul de față importanța lui mărginindu-se doar la atestarea vechimii *teoriei Tetrarhiei, ante 1054*. Acest lucru îl vom face în volumul următor al seriei, privitoare la Pentarhie.

În conștiința canoniștilor vremii sau cel puțin a autorilor „Canoanelor arabe”, Tronul Patriarhal al Constantinopolului era considerat a fi ”Tronul Ioaneic al Efesului”, transferat în capitala imperială, motiv pentru care, în tot cursul primului mileniu Creștin, Arhiepiscopul de Efes, urma imediat după Patriarhul Constantinopolului, în schema – dipticele - sau ordinea canonică a ierarhilor care țineau de această Patriarhie.¹²⁷ Acest lucru reiese din canonul 38 al *Canoanelor arabe*:

„Transferatur patriarchatus Ephesi ad urbem Regiam, ut honor sit regno, & sacerdotio simul; & honoretur episcopus ejus nempe Ephesi, nec parvipendatur propter translationem patriarchatus ejus, honoreturque nomine primatis, scilicet catholici. Neque etiam subjiciatur episcopus Hierosolymorum aliis episcopis, sed honoretur, & et in veneratione habeatur, quia praeest sanctae civitati, & in potestate ejus crux Christi est, & et locus illius resurrectionis. Honoretur quoque dominus sedis Seleucia, quae est in regione orientis, vocaturque Almodajen, nomine catholici, & ex nunc permittatur ei constituere Metropolitanos, quemadmodum faciunt patriarchae, ne damnum

Acta et canones sacrosancti primi oecumenici concilii Nicaeni temporibus Sylvestri Pont. Rom. et Constantini Imperatoris celebrati. Appositis sanctorum Patrum testimoniis ad eorundem Canonum commendationem et interpretationem pertinentibus. Omnia studio et labore Alphonsi Pisani, Societatis Theologi, ex variis Graecorum, Latinorum atque Arabum monumenta collecta et concinata. Cum privilegio Caes. Maest. et facultate Superiorum, *Dillingen* apud Sebaldu Mayer MDLXXII (1572). Ediția a doua extinsă, apare la *Köln*, 1581.

A. Pisa susține că din cele 80 de „canoane arabe”, 70 pot fi identificate cu cele ale „pseudoisidorianului Athanasius”. El mai susține că textul original al celor 20 de canoane, de la Niceea, din anul 325, ar fi fost arse, actualele texte fiind reconstruite, prin sec. al V-lea?

¹²⁵ La: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchie theorie...*, Op. cit., p. 401-402 – Mansi 2, 992DE.

¹²⁶ Mansi 2, 992DE. J. D. MANSI reproduce în Colecția sa (Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961), 84 de canoane arabe, nu 80, câte se știa că a descoperit Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, în anul 1561, în arhiva Patriarhiei ortodoxe melkite din Alexandria. „Canoanele arabe”, Mansi le reproduce în vol 2, coloanele 981 – 1010.

¹²⁷ Astăzi este Mitropolitul Chalcedonului, cel care urmează în diptice după Patriarhul Ecumenic și tot acesta are și prerogativa de locțiitor al acestuia din urmă.

patiantur orientales patriarcham adeuntes, nimirum Antiochenum, ob necessaria negotia, sive ab illo redeuntes, inveniantque gentiles occasionem nocendi eis, quia patriarcha Antiochenus in hoc praebuit consensum, postquam rogavit eum synodus, ne ipsi displiceret de sublata ab eo potestate orientis. In hoc enim nihil aliud quaerebatur, nisi pax, & quies Christianorum regionis Persidis. Honoretur etiam dominus sedis Thessalonicae, quia ita decet.” [luat din: *Mansi*, 2, 993^{ABC}].

Cele două *canoane arabe*, 37 și 38, reflectează în mod indirect ordinea creată de Chalcedon, în anul 451 și nu pe aceea a primului Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 325. De aceea se și poate afirma că ele au fost redactate după anul 451, adică după încheierea și după popularizarea deciziilor Sinodului IV Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451. Numai că în noua ordine, de la Chalcedon, din anul 451, Patriarhul Efesului nu mai apare, scaunul marelui Apostol Ioan de Dumnezeu Cuvântătorul, fiind transferat în capitala imperială, la Constantinopol. Nici legătura acestui Tron din capitală, cu cel al Efesului, nu este nicăiri menționată, romeii cultivând originea „andreeană” a Episcopiei de Bysantion, adică fondarea acestei Biserici, de către Sf. Apostol Andrei, fratele de sânge al Sf. Apostol Petru. Probabil a rămas această informație doar în conștiința creștinilor din afara granițelor imperiale, preluată apoi de monofiziți și din cauza urei acestora, față de capitala romeică, față de împărat și față de deciziile de la Chalcedon.¹²⁸ *Canonul arab* 37 dă impresia unei arondări „uniforme” a întregii Creștinătăți și exclude ori ce posibilitate a unui „primat petrin”.¹²⁹

În Biserica Răsăritului, cifra *patru* și forma de *pătrat* au avut dintodeauna și au o importanță simbolică și liturgică deosebită: Sfânta Masă – Altarul – are formă patrată, cutia pentru păstrarea Sf. Cuminecături pentru bolnavi, are forma patrată, antimisul are forma patrată. De aceea nu trebuie să ne mire preluarea simbolică a cifrei *patru*, din antichitate, pentru definirea teoriei Tetrarhiei: cei patru evangheliști; cele patru elemente ale lumii (foc, apă, aer, pământ, după Empedokles, 494-434 î.d.Hr.), cele patru vânturi - anotimpuri - ale lumii; cele patru colțuri ale lumii; cei patru patriarhi ai lumii (Roma, Alexandria, Efes și Antiohia) etc.¹³⁰

*

Monofiziții țineau în mare cinste simbolismul cifrei „patru” și îl găsim aplicat și la teoria Tetrarhiei, într-o formă de „sincretism tetrarhic” monofizito-chalcedonian, în *Cronica* Patriarhului Copt Mihail I al Alexandriei (743-767): Roma, Alexandria, Constantinopol, Antiohia. Numai că Bisericile Romei și Constantinopolului, Mihail I le consideră dizidente sau apostate, pentru că nu reprezentau și țineau „dreapta credință”, adică erau chalcedoniene, nu monofizite. Interesantă este totuși conștiința apartenenței la Tetrarhie (atunci Pentarhie) a Patriarhului Copt Mihail I.¹³¹ Asistăm aici la un fenomen similar celui din Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, unde, deși era stare de schismă, autorii dau întâietatea în diptice Patriarhului Romei Vechi, în același timp incluzându-l pe Arhiepiscopul de Ohrida, pe locul al cincilea, din Pentarhia, de după anul 1054:

PENTRU CUM Scriu ARHIEREII LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI:¹³²

1. R I M U L [= Roma Veche]

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele părinților și stăpîn a toate adevăratele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor mării și preasfinției tale puteare și domnie.¹³³

¹²⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹²⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹³⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹³¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

¹³² Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele* sau *capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava nr. 395.

ENCHIRIDIONU, adeca *Carte manuale* de canóne ale unei, santei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andreiu Baronu de Siagun’a, Sabiiu[Sibiul], în tipografi’a arhidieceșana, 1871, 548 p.

¹³³ „Sf.” sunt papii trecuți în rîndul Sfinților; „Fer.” sunt papii canonizați și declarați doar „fericiți”, nu „sfinți”. Ernst RÖSSER, *Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht*, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhundert, von..., Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64].

Iar privitor la Scaunul de Ohrida, Pravila menționează următoarea formulă de adresare, glava 395:

(5.) 6. OHRIDEANULUI.¹³⁴

Preafericite arhiepiscopie a marea întâia Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgăria, întru duhul sfânt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

*

Un alt Patriarh monofizit Dionisie I al Antiohiei (818-845), fost la Tellmahreh, consideră cele patru Patriarhii ca fiind fondate de către Sfinții Apostoli, afirmație susținută cu ocazia audienței la Califul Ma'mun (813-833), din Bagdad.

„Die Jünger teilten die bewohnte Erde in vier Teile ein. Für jeden teil stellten sie ein Haupt auf, das sie Patriarch nannten. Sie setzten deren Sitze in den grossen Städten fest: Rom, Alexandrien, Konstantinopel und Antiochien. Sie weihten Bischöfe, und jeder Gruppe von 10 Bischöfen stellten sie einen vor, den sie Metropolit nannten. Wenn ein Patriarch gegen den Glauben fehlt, dann müssen die drei anderen Patriarchen zusammentreten und ihn aburteilen.”¹³⁵

Tetrarhia monofizită și calcedoniană nu cunoaște nici o formă de „primat” între cei patru patriarhi, adică un „super” sau „Arhi-Patriarh”, teritoriul locuit al lumii locuite atunci, fiind împărțit în patru părți egale.

În privința aceasta reproducem teza unui autor anonim al unei Colecții de *Canoane arabe*, care [parafrazănd canonul 37], bazându-se pe primul Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, scrie, privitor la Tetrarhie:

„Die Synode von Nikaia hat uns vorgeschrieben, dass es vier Patriarchen geben solle, einen für jede Gegend nach dem Beispiel der vier Evangelien. Der Sitz des ersten ist das grosse Rom, der Sitz des Petrus in der Gegend des Nordens; nach ihm kommt der Sitz von Ephesus, das ist der des Johannes, des Evangelisten. Dieser Sitz ist nach Konstantinopel erledigt worden. Er befindet sich in der Gegend des Westens. Der dritte Sitz ist der Sitz von Alexandrien in Ägypten, das ist der Sitz des Markus, des Schülers Petrus. Er befindet sich in der Gegend des Südens. Der vierte ist der Sitz von Antiochien. Auch dieser gehört dem Petrus und befindet sich in der Gegend des Ostens.”¹³⁶

1

2

1. Ierusalim, intrarea în Biserica Mormântului Maicii Domnului.

2. Mormântul Maicii Domnului din Ierusalim. Maica Domnului a fost îngropată aproape de grădina Ghetsimani, de pe Muntele Măslinilor. Privitor la Maica Domnului vezi și *Protoevanghelia lui Iacob*.

Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p. Vezi și Hélène PROTOPAPADAKIS-PAPAKONSTANTINOY, *Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ* κείμενα-εικόνες, ΑΘΗΝΑΙ [Athena], 1998, 489, incl. 124 il. [ediție cu text trilingv: grecesc, francez, englez: „L'Apôtre Pierre, Textes et icônes”, „The Apostle Peter, Texts and icons”]. Ediție de lux.

¹³⁴ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele sau capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava 395.

¹³⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

¹³⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

De Patriarhia Ierusalimului, nici autorul anonim al acestei *Colecții de canoane arabe*, nu amintește, de unde se poate deduce că monofiziții aveau conștiința teoriei Tetrarhiei, într-o vreme când Chalcedonul proclamase deja sistemul Pentarhiei, adică după anul 451. Se pare că îi deranja foarte mult faptul că scaunul de la Efes a fost transferat la Constantinopol, pierzându-și importanța de centru apostolic. În schimb, într-un text ieșit din mâna lui *Yahiya Ibn Garir*, din secolul XI, care, cu toate că recunoaște tot numai patru Patriarhii (Roma, Efes, Alexandria și Antiohia), adaugă încă două patriarhii: a Ierusalimului, ca „Patriarhie onorifică” și Constantinopolul, ca Patriarhie care moștenește scaunul Efesului și continuă tradiția ioaneică a acestuia.¹³⁷ Acest învățat sirian care confundă și amestecă deciziile *Canoanelor arabe*, cu canonul 28 de la Chalcedon, din anul 451, a proiectat însă data înființării patriarhiilor, cu ocazia Sinodului Ecumenic de la Niceea, din anul 325, neprevăzând însă înființarea Patriarhiei Ierusalimului.¹³⁸

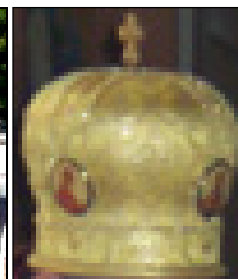
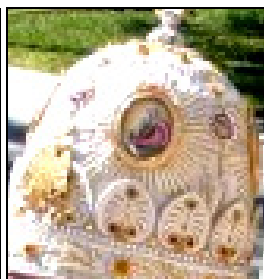
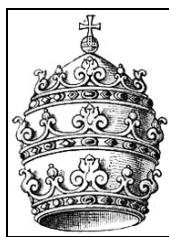
Fig. 14. The Basilica of St Mary. (After *Ephesos* IV, 16–17, 28–29)

Efes, Biserica Sinodului, adică planul Bisericii duble Sfânta Fecioară Maria, Catedrala Arhiepiscopală, în care s-a ținut Sinodul III Ecumenic, 431. A fost cea dintâi Biserică cu un hram marian. Maica Domnului a trăit mai mulți ani la Efes, unde trăia și Sf. Apostol și Evanghelist Ioan. Aici, la Efes (lângă oraș), mai este și „Casa Maicii Domnului”, transformată în capelă. Biserica Sinodului are 260 m lungime și 30 m lățime

¹³⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

¹³⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406–407.

4. Pentarhia, din anul 451

Legislația canonică și imperială, privitoare la Pentarhie 451–1054

Cele două *canoane arabe*, 37 și 38, reflectează în mod indirect ordinea creată de Chalcedon, în anul 451 și nu pe aceea a primului Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 325. De aceea se și poate afirma că ele au fost redactate după anul 451, adică după încheierea și după popularizarea deciziilor Sinodului IV Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451. Numai că în noua ordine, de la Chalcedon, din anul 451, Patriarhul Efesului nu mai apare, scaunul marelui Apostol Ioan de Dumnezeu Cuvântătorul, fiind transferat în capitala imperială, la Constantinopol. Nici legătura acestui Tron din capitală, cu cel al Efesului, nu este nicăieri menționată, romeii cultivând originea „andreeană” a Episcopiei de Bysantion, adică fondarea acestei Biserici, de către Sf. Apostol Andrei, fratele de sânge al Sf. Apostol Petru. Probabil a rămas această informație doar în conștiința creștinilor din afara granițelor imperiale, preluată apoi de monofiziți și din cauza urei acestora, față de capitala romeică, față de împărat și față de deciziile de la Chalcedon.¹³⁹ *Canonul arab 37* dă impresia unei arondări „uniforme” a întregii Creștinătăți și exclude ori ce posibilitate a unui „primat petrin”.¹⁴⁰

Ioan Zonaras - Ἰωάννης Ζωναράς, istoric, canonist și jurist din secolul al XII-lea are și el câteva referiri la Pentarhie.

Aceste referiri la Pentarhie apar în comentariul lui Zonaras la canonul 28, de la Chalcedon, din anul 451. Numai că Zonaras a trăit după anul 1054, adică după schisma cea mare, context în care el păstrează numărul de cinci al tronurilor, însă acordă locul întâi Tronului Constantinopolului, așa după cum au procedat autorii în Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, nu pe locul al doilea, cum a fost cazul în „vechea” Pentarhie, dinainte de anul 1054.¹⁴¹ Zonaras mai amintește

¹³⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹⁴⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹⁴¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 407.

Vezi și canonul 17, de la Chalcedon, din anul 451:

17 Κανὼν ΙΖ΄

Τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετὴ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ὡκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικεῖσθαι, περὶ τούτων

teoria Pentarhiei și în comentarul său la canonul 17, de la Chalcedon, unde deschide posibilitatea dreptului de apel al fiecăruia (episcop, preot, diacon, monah sau laic), care se simte „nedreptățit de mitropolitul său”, către *exarhul* sau „arhimitropolitul”, din capitala Diocesei provinciei administrative imperiale sau direct către Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului.¹⁴²

Acest drept de apel, către Tronul Constantinopolului, are un caracter limitat la zona de jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice și nu se extinde asupra întregii Ortodoxii. Dreptul de apel al Constantinopolului nu se extinde asupra persoanelor și teritoriilor celorlalte patriarhii apostolice: Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

„Zonaras interpretiert den Kanon [17, din anul 451, n. n.] im einschränkenden Sinn dahingehend, dass der Patriarch von Konstantinopel nicht über die gesamte Ostkirche Richter sein könnte. 'Denn er wird nicht die Metropolen von Syrien, Palästina, Phönizien oder Ägypten gegen ihren Willen vor sein Gericht zitieren können. Denn die von Syrien unterstehen dem Forum des Patriarchen von Antiochien, die von Palästina dem des Patriarchen von Jerusalem. Die von Ägypten werden gerichtet vom Patriarchen von Alexandrien. Von diesen erhalten sie auch ihre Weihe und unterstehen ihnen'.”¹⁴³

În gândirea lui Zonaras, hirotonia întru arhiereu și puterea de jurisdicție a ierarhului, adică *harul* – dreptul – și *puterea*, formează o unitate indivizibilă, respectând ad literam principiul teritorial al celor cinci (recte patru) Patriarhii: adică nici unul dintre cei cinci patriarhi nu au dreptul să se amestece în teritoriul de jurisdicție al celorlalți, bazat pe canonul 6, de la Niceea, din anul 325 și pe canonul 2, de la Constantinopol, din anul 381. De Roma Veche, Zonaras nu amintește nimic, probabil datorită stării de schismă, dar nu confirmă nici o *teorie a Tetrarhiei*, după cum ar fi de așteptat. La fel au procedat și autorii Pravilei celei Mari, din anul 1652. Textele comentariilor lui Zonaras, la canoanele amintite, conțin și afirmații în favoarea Pentarhiei, nu a Tetrarhiei. Amintim în acest context „Sinodul al nouălea Ecumenic, de la Constantinopol”, din anul 1341, la care a participat și Grigorie Palama, unde s-a definit că nu există deosebire între „natura” și „har” [=energie Dumnezeiască]. De față ar fi fost Patriarhii *Isidor I* (1347-130) al Constantinopolului [recte Ioan XIV (1334-1347)] și *Lazăr I* al Ierusalimului (î. 1330 -? și î. 1341-1367), Alexandria și Antiohia fiind reprezentată prin legați. La acest Sinod s-a mai putut constata că schisma era deja profund înrădăcinată în conștiința patriarhilor răsăriteni, care, considerau că „un sinod ecumenic”, poate fi convocat și ținut și fără participarea celui din Roma Veche. La Roma, se întâmpla același lucru, deja cu mult înainte de anul 1341, unde au fost ținute „conciliile ecumenice”, fără participarea patriarhilor răsăriteni: patru concilii la Lateran (1223, 1139, 1179, 1215); două concilii la Lyon, (1245 și 1274); un conciliu la Vienne, (1311-1312). Conciliul Lyon II a condamnat „ruperea” celor patru patriarhii de Biserica Romei, care acum se identifica cu „tota Christianitas”, în realitate fiind numai o parte din Creștinătate, chiar dacă ulterior a ajuns să numere mai mulți credincioși decât aveau împreună Constantinopolul, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul. Cantitatea sau numărul nu sunt întodeauna criteriul esențial de stabilire a ordinei, rangului sau importanței lucrurilor.

Numai că actele Sinodale, din anul 1341 au fost falsificate ulterior, de către Georgios Koressios (+d. 1659), după cum se poate constata și din inexactitățile, care apar în cuprinsul acestora. În anul 1341, patriarh Ecumenic era Ioan XIV, nu Isidor I. Aceleași inexactități oferă și „Sophiana Pseudosynodos”, din anul 1450, după care este posibil să fi fost orientată „Sophiana...”.¹⁴⁴ Semnăturile respectă rânduiala canonică ale celor patru patriarhii, cu Constantinopolul pe primul plan, apoi, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul. Prin „căderea” Romei Vechi, s-a constituit în mod

κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δέ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθά προεῖρηται. Εἰ δέ καί τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὐθις καινισθεῖν, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξιν ἀκολουθεῖτω.

Textul canonului, luat după:

http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0451-0451,_Concilium_Chalcedonense,_Documenta_Omnia,_GR.pdf

¹⁴² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 407.

¹⁴³ Luat după: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 407.

¹⁴⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 408.

automat Tetrarhia, la care, ulterior a fost cooptată Arhiepiscopia Autocefală de la Ohrida, pe locul al cincilea, pentru a avea totuși numărul de „cinci” în Tetrarhie.¹⁴⁵

Tetrarhiei îi reveneau prerogative foarte importante în Biserica Răsăritului. Ea putea convoca Sinoade ecumenice și confirma deciziile acestora, tot ea a respins Sinodul Unionist de la Florența, din anul 1439, titularii lor informându-se și corespondând întreolaltă, precum a fost cazul și înainte de 1054, cu Roma Veche.

Între deciziile sinodale din această perioadă isihastă, menționăm și scrisoarea circulară a Patriarhului Ecumenic Calist I (1350-1353 și 1355-1363), din decembrie 1355, către clerul bulgar al Patriarhiei de Târnovo. Calist I citează în scrisoarea sa canonul 28 de la Chalcedon și 36 quinisex (Troullan II, 691/92), care confirmă și garantează Tronului Constantinopolului locul al doilea după Roma Veche. În acest context, Calist I face în scrisoare următorul „passus” (=însemnare marginală, concluzie, comentariu):

„Von Anfang an waren fünf Patriarchen von der katholischen und apostolischen Kirche eingesetzt worden solange der Papst von Rom mit uns in Gemeinschaft stand. Seit dieser Zeit bis heute sind vier Patriarchate miteinander vereint, welche in unzerstörbarer Gemeinschaft miteinander stehen und einander in der Liturgie gedenken. Es müsste daher der Patriarch von Târnovo sich unserer heiligsten und grossen Kirche Gottes unterwerfen, von welcher er Würde und Titel eines Patriarchen empfangen hat...”¹⁴⁶

Prin această scrisoare, Calist I dorea să-l subordoneze pe Patriarhul bulgar de Turnovo, Tronului Ecumenic. Un lucru reiese clar din această teorie a Pentarhiei, ulterior a Tetrarhiei, că primii patriarhi ai creștinătății sunt cei cinci (respectiv patru), restul întâistătorilor Bisericilor regionale, autocefale sau autonome, chiar dacă poartă titlul de „patriarh”, nu sunt de același rang cu cei ai tronurilor apostolice de la Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, și nici cu cel al Romei Vechi, chiar și după schisma cea mare. Dacă teza aceasta este verosimilă, atunci transpunerea în concept latin a prerogativelor patriarhilor din apus, în relația acestora cu Tronul Romei Vechi, este preluată și continuată din „teoria Pentarhiei”, cu „patriarhi de al doilea rang”, după cum pretinde și Calist I, în scrisoarea lui, către Biserica Bulgară din Turnovo. Principiul acesta se poate întâlni chiar și în „teoria Triarhiei Petrine”.

Triarhia, așa cum ar fi fost ea înțeleasă de Biserica Latină, nu era împotriva creerii de noi patriarhate titulare și rezidențiale, în apus, cum a fost cazul la Aquileia, în anul 558; la Grado, din anul 606 sau 607; la Lyon, din anul 585; în Orient, la Ierusalim, în anul 1099; la Antiohia, în anul 1099; la Constantinopol, în anul 1204; patriarhii maroniți, din anul 1182, respectiv 1215; la Alexandria, doar titular, în anul 1209; ca să nu mai amintim de patriarhii uniți, din „secolele uniției”, de mai târziu. Toți acești patriarhi nu aveau puterea, rangul și ordinea în diptice, pe care o dețineau cei de la Roma Veche, Alexandria și Antiohia, în „teoria Triarhiei”, ante 325 și ulterior acestui an. Cu timpul Patriarhul Romei Vechi i-a ignorat și pe confrății Triarhiei, sistemul evoluând într-o „monarhie petrină”.¹⁴⁷

Se pare că schisma cea mare, din anul 1054 a favorizat Noua Romă Constantinopolul să evolueze spre un *primat*, cu prerogative foarte mari, preluate în mod automat de la Roma Veche și imitate, după modelul acesteia, datorită faptului că de acum avea protia în Tetrarhie.¹⁴⁸

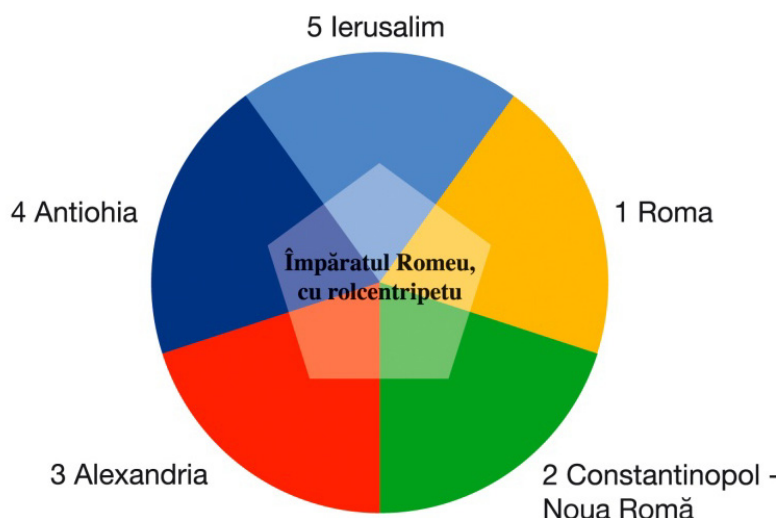
¹⁴⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 408.

¹⁴⁶ Luat după: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 409.

¹⁴⁷ Vezi: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 398.

¹⁴⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 409.

Schema Pentarhiei 451 – 1054

Pentarhia, 451-1054, grafic prelucrat de Maria Hochmeister, Viena

*

Pentarhia a fost proclamată în anul 451, la al patrulea Sinod Ecumenic, de la Chalcedon, prin canonul 28:

1. *Roma Veche;*
2. *Noua Romă, Constantinopolul;*
3. *Alexandria, în Egipt;*
4. *Antiohia Syriei;*
5. *Ierusalim.*

*

Pentarhia a fost reconfirmată de canonul 36 al celui de al doilea *Sinod Trulan*, de la Constantinopol, din anii 691-692, numit și „sinodul quinisex” sau al „cinci-șaselea” ecumenic¹⁴⁹, menit să reglementeze disciplina canonică a Bisericii, prin 102 canoane. A fost numit astfel, pentru că acest Sinod a făcut o completare, cu dispoziții disciplinare a sinoadelor ecumenice V și VI, respectiv 553 și 680-681.

¹⁴⁹ Primul Sinod Trulan a fost cel din anul 680-681, adică al șaselea Ecumenic. Vezi PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), pp. 232-321: NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p. [titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit.VII.(1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004): PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Sobornicești și Apostoleștii Biserici a Ortodocșilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din grecește în românește de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 †1846, subl. și n.n.). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înaltului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n. n.), cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Meletie (1844-1848, n. n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfințelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (arhiereu titular de Edesa, 1862-1884, n. n.) în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p.]. Limbajul canonic ortodox de epocă al cărții este deosebit de frumos și profund, depășindu-l ca nivel și expresivitate pe cel din Colecția de Canoane, de la Sibiu, din anul 1992.

Canonul 36 / 691-692:¹⁵⁰

Înnoind cele legiuite de către cei 150 de Sfinți Părinți, care s-au adunat în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate, și de către cei șase sute treizeci care s-au întrunit la Calcedon, orânduim (hotărâm), ca scaunul Constantinopolului să aibă parte (să beneficieze, să se bucure) de întâietăți (privilegii), deopotrivă (egale), cu ale scaunului Romei vechi, și ca în lucrurile cele bisericești, să se facă tot atât de mare, ca și acela (can. 28 sin. IV ec.), după care să se numere scaunul mării cetăți a alexandrinilor, apoi al Antiohiei și, după acesta, acela al cetății ierusalimitenilor.

(Concordanță canonică, vezi can. 6, 7, sin. I ec.; 3, 2, sin. II ec.; 28, sin. IV ec.)

Comentariul la canonul 36, făcut de Părintele Prof. Dr. Ioan N. Floca, de la Sibiu:¹⁵¹

„Pentru a se curma definitiv pretențiile neîntemeiate ale scaunului roman, se stabilește din nou, în mod clar și complet, ierarhia onorifică a principalelor scaune episcopale, care încă de la sinodul IV. ecumenic au dobândit titlul de patriarhi. Această ordine se fixează astfel: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.”

„Începutul ierarhizării s-a făcut prin canonul 3 al sin. II ec. și s-a continuat prin canonul 28 al sinodului IV. ecumenic, precizându-se și printr-o hotărâre a aceluiași sinod, netrecută în textul canoanelor, și anume, prin hotărârea care conferă demnitate patriarhală tuturor celor cinci Scaune principale ale Bisericii, în ordinea arătată mai sus. De aceea canonul prezent nici nu spune că hotărăște ceva nou, ci numai că înnoiește cele ce s-au legiuit mai înainte.”

*Roma Veche,
Noua Romă, Constantinopolul,
Alexandria, în Egipt,
Antiohia Syriei,
Ierusalim.*

*

Pentarhia mai este amintită și în canonul 21 al al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic”, de la Constantinopol, numit și *Sinodul al IV-lea de la Constantinopol*, din anul 869-870.¹⁵²

„Dumnezeu a rânduit în Biserica Sa cinci Patriarhi...”

În colecția de canoane a Bisericii Latine, canonul 21 al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic” sau Sinodul al IV-lea de la Constantinopol, din 869-870, „versiunea grecească” este înlocuită cu „versiunea romană”, cu accentul pe primatul Papal, nu pe sistemul, teoria și echilibrul Pentarhiei:¹⁵³

¹⁵⁰ Luat din Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, (557 p.), p. 126.

¹⁵¹ Ibidem, p. 126.

Vezi și “Pentarhie”, la Ion BRIA, Dicționar de Teologie Ortodoxă A–Z, Editura Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1981, p. 296.

¹⁵² J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

¹⁵³ Vezi p. 221 în: ENCHIRIDION *Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schönmetzer S.I.*, Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p. Mai vezi pp. 180-187, privind Sinodul al IV-lea de la Constantinopol, 869-870, în: GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p. *Lexikon des Mittelalters*, VI, Artemis und Winkler Verlag, 1993, München und Zürich.

a. Regeste patriarhale, privitoare la Sinodul IV Ecumenic, din Chalcedon, 451¹⁵⁴

Sf. Anatolie
noiembrie 449 – 458 iulie 3
regist nr. 111–142

Regest nr. 111, din nov. sau dec. 449, Epistoly, Synodika sau Systatika, Inthronistika, Sinodica lui Anatolie, către Leon I cel Mare, privind alegerea lui pe Tronul Constantinopolului. Împăratul Teodosie II a poruncit clerului din oraș să desemneze pe cel mai capabil dintre ei, dintre care, împăratul însuși l-a ales pe el (Anatolie). Din cauza tulburărilor (create de Sinodul tâlhăresc, n. n.), împăratul a cerut și părerea clerului străin, prezent în capitală, în momentul respectiv, pentru a-i asigura noului Patriarh accepiune în Biserica din întreg imperiul, lăsând ca alegerea să decurgă în mod liber, fără implicarea Casei Imperiale. Sufraganii, dependenți de Constantinopol au fost în mod unanim de acord cu alegerea lui Anatolie, iar sinodul permanent, angajându-se să procedeze neîntârziat la hirotonirea întru arhiereu al noului ales.

Critica textului precizează că nu se păstrează decât un fragment din această scrisoare, dar din răspunsul lui Leon I cel Mare se poate concluda că Anatolie a evitat să se manifeste clar asupra dogmelor. Date fiind evenimentele care au precedat această hirotonire întru arhiereu și numirea lui Anatolie, Papa aștepta explicații mai detaliate (care se vede ca, până în momentul respectiv nu-i parveniseră, n. n.).

Pe de altă parte, datarea scrisorii este contestată. Se presupune că n-a fost nov. sau dec. 449, ci iunie 450. În concluzie, pontificatul lui Anatolie n-ar fi durat opt ani și opt luni, ci opt ani și trei luni.

Regest nr. 112, dinaintea de Sinodul de la Chalcedon, 451, Epistoly, Egraphe, Scrisoare, prin care Anatolie acordă comuniunea clerului caterisit de Anastasie de Niceea, și-l dojenește pe acesta din urmă, pentru că ar fi procedat împotriva canoanelor. Clerul acesta, căruia Anatolie le-a restabilit locul în Biserică ne este necunoscut nominal și geografic.

Critica textului că numele lui Anatolie nu este indicat, din contra se poate constata că ar fi mai degrabă vorba de Flavian (vezi regist nr. 108).

Regest nr. 113, din finea 449 sau începutul lui 450, Oros hartis..., Decizie sinodală, privind desmembrarea sau divizarea Mitropoliei de Tyr, în favoarea celei de Beyrut, Libanon. Eparhiile sufragane, scoase de sub jurisdicția Tyrului și anexate celei de Beyrut sunt: Biblos, Botrys, Tripolis, Orthosias, Arkai și Antarados.

Regest nr. 114, începutul anului 450, Akoinonisia, epemfty, Sentință sinodală de anatematizare, aruncată de Anatolie asupra mitropolitului de Tyr, Fotie, pentru că a făcut o hirotonire contrară decretului menționat la regist nr. 113. Această anatematizare trebuie să dureze 122 de zile, timp în care Anatolie rămâne suspendat de la cele sfinte.

Regest nr. 115, din 450, Sinodikon, Anatolie trimite un Avertisment sinodal, obținut de către Eustatie al Beyrutului, contra lui Fotie de Tyr, amenințându-l cu depunerea din scaun, dacă nu semnează divizarea Mitropoliei sale, așa cum s-a decis în regist nr. 113.

Fotie a scris o plângere la împărat, protestând împotriva deciziei lui Anatolie și a sinodului acestuia, vezi regist nr. 113. Fotie a refuzat să ia în serios decretul de la regist nr. 113, pentru că nu era semnat de patriarh, nici de sinodali. Anatolie s-a justificat că el, în calitate de Patriarh a preluat responsabilitatea aplicării decretului, chiar dacă era fără semnătură. Din acest motiv, comisarii imperiali, prezenți la Sinod, au întrebat și pe membrii sinodului, privitor la drepturile lui Anatolie, care a trimis apoi sentința de anatemă.

¹⁵⁴ Vezi p. 85-112, din: I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. Byzantion, Tome XII, 1937, p. 673-675].

Regest nr. 115 a, din 450, după 15 august, Axiousis, aitisis, Memoriu trimis împăratului.

Anatolie a procedat la reînscirerea în diptice a lui Flavian și cere prin memoriul său permisiunea aducerii în capitală a osemintelor acestui patriarh. În scopul justificării planului său, Anatolie anexează la memoriul către împărat și cererile și memoriile clerului din Constantinopol.

Critica textului precizează că Pulcheria, sora mai mare a lui Teodosie II și soțul acesteia Marcian (450-457) și-au asumat responsabilitatea transferării în capitală a osemintelor lui Flavian, după cum reiese din scrisoarea lui Leon I cel mare, către Pulcheria, fiind așezate în Biserica Sfinții Apostoli.

Regest nr. 116, din 21 oct. 450, Subscripsit, ypegraphe, gesta, Subscrierea sau semnarea, aderarea la Scrisoarea dogmatică a lui Leon I cel Mare, trimisă lui Flavian (care între timp era nu numai depus din scaun și decedat). Semnarea Scrisorii dogmatice s-a făcut în cadrul unui sinod, în Constantinopol, în fața solilor lui Leon I cel Mare, Abundius de Come, Aetherius de Capua, Vasile preot în Napoli și Senator preot în Milano.

Regest nr. 117, din finea lui oct. sau nov. 450, Ypegraphi, Scrisoare enciclică sinodală. Sinodul Permanent din Constantinopol trimite tuturor mitropoliților o copie a Scrisorii dogmatice, redactată de Leon I cel Mare, către Flavian, pentru a fi semnată.

Regest nr. 118, din 22 nov. 450, Grammata, litterae, scripta, relatio, Scrisoare către Leon I cel Mare, la care s-au anexat actele sinodale, în cadrul căruia a fost semnat tomosul dogmatic, adică Scrisoarea dogmatică redactată de Patriarhul Occidentului.

După răspunsul Papei, Anatolie îl întreabă pe Leon I cel Mare, privitor la atitudinea care ar trebui să o aibă față de episcopii briganzi de la Sinodul tâlhăresc, din anul 449, de la Efes, care acum se căiesc și cer ca numele lui Dioscur al Alexandriei, Juvenal al Ierusalimului și Eustatie al Beyrutului?, autorii principali ai latrociniumului de la Efes (Leon I cel Mare, informat de legații săi, privitor la Efes 449 a spus: Ephesinum non iudicium sed latrocinium”, grecii numindul „sinodos listrky”), să poată fi păstrat în diptice.

Regest nr. 119, din nov. 450, Commonitorium, Instrucție sau Memoriu, încredințat de Anatolie, legaților papali, pentru ca aceștia să-l poată prezenta lui Leon I cel Mare. Conținutul actului este incert, pentru că Papa i-a răspuns tot verbal, prin legații ajunși la Constantinopol.

Critica textului presupune doar că acest memoriu verbal s-ar referi la privilegiile Patriarhului de Constantinopol, decurse și interpretate de canonul 28, din 451. Din moment ce papa și patriarhul transmit astfel de știri confidențiale, doar verbal, nu în scris, poate să însemneze că există rezerve și la unul și la celălalt, rezerve, care nu voiau să fie consemnate în scris.

Regest nr. 120, ajuns la Roma cu puțin timp înainte de 24 iunie 451, Epistola către Leon I cel Mare. Anatolie l-a informat că patriarhul Antiohiei a reușit ca Scrisoarea dogmatică a lui Leon I cel Mare, trimisă lui Flavian, să fie acceptată de către toți episcopii din jurisdicția lui, făcându-i să semneze anatematizarea lui Nestorie și a lui Eutihie.

Regest nr. 121, din 450 sau 451, înainte de oct. 451, Katairesis, dejectum, rejectum, Depunerea, caterisirea lui Andrei diacon eutihian (vezi regest nr. 122).

Regest nr. 122, în 450 sau 451, înainte de oct. 451, Grammata, indicaret, ipse professus est, Scrisoare către Leon I cel Mare, pentru a-l anunța că l-a caterisit pe Andrei diaconul eretic eutihian.

Conținutul regestelor 121 și 122 pot fi reconstituite din cuprinsul scrisorii lui Leon I cel Mare, către Marcian, scrisoare în care a schițat profilul relațiilor lui cu Anatolie. Leon I cel Mare n-a aprobat alegerea lui Anatolie ca Patriarh și hirotonirea acestuia într-un arhiereu, decât după un raport favorabil al împăratului, și după ce acesta depus mărturisirea de credință, în fața lui Abundinus și alți legați prezenți întâmplător la Constantinopol. Chiar și după această depunere a mărturisirii de credință, Leon I cel Mare a continuat să rămână rezervat și amenițator, motiv pentru care Anatolie s-a comportat curtenitor cu el. Date fiind evenimentele tulburi din acei ani, Anatolie voia să aibe bune relații de colaborare, măcar cu Patriarhul Romei Vechi, că monofiziții și alți rebeli ai vremii îi creiau destule probleme.

Regest nr. 123, din 13 oct. 451, Orisas, Anatolie semnează depunerea din scaun a lui Dioscur al Alexandriei, pronunțată de Legatul papal Paschanus.

Regest nr. 124, din 17 oct. 451, Decizie canonică privitoare la episcopii caterisiți ori depuși. Cei care, din rangul de episcop au fost degradați la cel de preot, nu au voie să dețină nici această demnitate, în cazul în care au fost condamnați pe drept. Însă, dacă condamnarea lor a fost nedreaptă, atunci ei pot să fie repuși în demnitatea lor de episcopi.

Critica textului menționează că această decizie canonică a regestului 124, formează partea a doua a canonului 29, din colecția grecească a Sinodului de la Chalcedon, din anul 451, problema fiind analizată în sesiunea a 19 a Sinodului ecumenic. Canonul a vizat în mod nemijlocit episcopii hirotoniți în mod ilicit, de către Mitropolitul Eustatie al Beyrutului, în timpul când, acesta din urmă, a primit de la Anatolie o serie de eparhii sufragane, aparținând Mitropoliei de Tyr. Prima parte a canonului 29 a fost formulată de legații papali, fără a se specifica din partea cui provine textul, vizând acțiunea ilicită a lui Eustatie al Beyrutului. Textul a fost însă atribuit și lui Anatolie, după cum confirmă diferite colecții de canoane. Probabil că au fost totuși formulate împreună, de către Anatolie, cu contribuția legaților papali.

Regest nr. 124 a, din 21 oct. 451, Oros, Definiția credinței, propusă de Anatolie în comisie. Ea a fost însă îndată respinsă, pentru că conținea expresia „ek dio fiseon”.

Regest nr. 125[ex-126], 23 oct. 451, Subscriere, accepțiune, codicil, al Sinodului Ecumenic de la Chalcedon, care aprobă acordul încheiat de Maxim al Antiohiei (451-455), cu Juvenal al Ierusalimului, privitor la teritoriul de jurisdicție patriarhală care li s-a stabilit, și pe care trebuie să-l respecte fiecare, precum și propunerea lui Maxim, de a-i acorda lui Domnus proin Patriarhul Antiohiei o pensie din averea Bisericii din Antiohia.

Regest nr. 126 [ex-125], din 25 oct. 451, Orisas, Semnarea definiției sinodale de la Chalcedon.

Regest nr. 127, din finea lunii octombrie?, Subscriere pentru 27 de canoane ale Sinodului Ecumenic de la Chalcedon.

Regest nr. 128, din 31 oct. 451, Psiphos, ipegrapsa, Canonul 28 al Sinodului Ecumenic al IV-lea, de la Chalcedon, din anul 451: Text. Incipit: „Pantahou tois ton agion pateron...”, textul canonului fiind urmat de semnăturile episcopilor, cu a lui Anatolie în frunte. Versiunea latină a canonului 28.

b. Canonul 28, Chalcedon, 451

Canonul 28. *Privilegiile Scaunului din Constantinopol și diaspora creștină:*

Urmând întru totul orânduiri (hotărârilor) Sfinților Părinți și cunoscând canonul abia citit al celor 150 de Dumnezeu prea iubitori episcopi, care s-au întrunit în împărătescul Constantinopol, în noua Romă, sub marele Teodosie, fostul împărat de piosă amintire, aceleași le orânduim (hotărâm) și le statornicim și noi, despre întâietățile (privilegiile) prea sfintei Biserici a aceluiași Constantinopol, a noiei Rome, devreme ce și scaunului Romei vechi, părinții după dreptate i-au dat (conferit) întâietatea (privilegiul) pentru motivul că cetatea aceasta era cetate împărătească.

Și cei 150 episcopi prea iubitori de Dumnezeu, îndemnați (împinși) de același țel (scop, considerent), au dăruit (conferit) întâietăți (privilegii) egale prea Sfântului Scaun al Romei noi, socotind a fi cu dreptate, ca cetatea care s-a cinstit (onorat) cu împărăția și cu senatul (sinclitul), și care a dobândit întâietăți (privilegii) deopotrivă (egale) cu ale vechii Rome împărătești; întocmai ca și aceea să se facă de mare (mărească, să se înalțe) și în lucrurile cele bisericesti fiind a doua după aceea.

De asemenea (s-a hotărât) ca numai mitropoliții diecezei Pontului, a Asiei, și a Traciei, precum și episcopii din ținuturile barbare ale diecezelor numite mai înainte, să se hirotonească de către pomenitul prea sfânt scaun al prea Sfintei Biserici din Constantinopol; și adică, fiecare mitropolit al diecezelor pomenite, împreună cu episcopii din eparhie (mitropolie) hirotonind pe episcopii din eparhie (mitropolie) după cum se rânduieste (poruncește) prin dumnezeieștile canoane; iar mitropoliții pomenitelor dieceze să fie hirotoniți, după cum s-a spus, de către arhiepiscopul

Constantinopolului, după ce potrivit obiceiului s-au făcut alegeri într-un glas (unanime) și i s-au adus lui la cunoștință.¹⁵⁵

(Concordanță canonică: Can. 34 Apost.; 4, 6, 7 I Ec.; 2, 3, II Ec.; 8 III Ec.; 9, 17 IV Ec.; 36, 39 Trulan; 8 Antiohia)

Versiunea latină a canonului 28:

XXVIII. Votum de primatu sedis Constantinopolitanae:

Ubique sactorum patrum terminis subiacentes et quem nunc legimus canonem centum et quinquaginta reverentissimorum episcoporum, qui congregati sunt in hac regiam civitatem, cognoscentes, haec censuimus de primatu sanctae ecclesiae Constantinopolitanae civitatis iunioris Romae; quia sedis magnae Romae, pro eo quod regnaret, sancti patres statuerunt ei primatum, ita nunc et nos in hoc constitutum firmantes venerabiles centum et quinquaginta [episcopi], primatum reddimus iuniori Romae, rationabiliter iudicantes, ut qui regno et senato honorificatur civitas obtineat et firmitatem primatus secundum magnam eam esse, sicut et Romam, et secundam post eam esse censemus; et ut Ponticam et Asiam et Thraciam gubernationem metropolitani habeant: etiam qui in barbaricis sunt episcopi a sede suprascripta paroecias suprascriptas ordinentur. Et ut singulum metropolitanum memoratas paroecias cum provinciarum episcopis ordinent episcopum, sicut divini canones censuerunt: manus impositionem autem, sicut superius dictum est, a metropolitanis episcopis fieri debere; electionem autem facere secundum consuetudinem ad eos referre oportet.¹⁵⁶

Textul grecesc al canonului 28:

28 Κανὼν ΚΗ΄

Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὁροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἄρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέα Ῥώμη, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβεῖον τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονούντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE, Op. cit., p. 93.

¹⁵⁶ COD = CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, vol. I, p. 99-100.

¹⁵⁷ Luat după:

http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0451-0451,_Concilium_Chalcedonense,_Documenta_Omnia,_GR.pdf
Vezi și textul canonului 17, de la Chalcedon, din anul 451: 7 Κανὼν ΙΖ΄

Τὰς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἣ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετὴ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ὥκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἣ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικεῖσθαι, περὶ τούτων

Regeste

Regest nr. 129, din nov. 451, Relatio, versiune latină, Scrisoare din partea Sinodului Ecumenic de la Chalcedon, către Leon I cel Mare.

În textul scrisorii se exprimă bucuria triumfului credinței adevărate, datorată lui, adică lui Leon I cel Mare, care a fost considerat ca și cum ar fi fost prezent la Sinodul Ecumenic, conducându-l prinlegații reprezentanți ai săi, sub președinția de onoare a împăratului. El mai informează că Dioscur, în urma abuzurilor comise și a lipsei de fidelitate, enumerându-i-se toate abaterile, refuzând să se prezinte în fața judecății sinodale, deși a fost de tri ori citat în scopul acesta, Sinodul l-a depus din scaun. Scrisoarea menționează că asta a fost voința Lui Dumnezeu și a biruitoarei Sf. Euphemia (din Biserica Sf. Euphemia, din Chalcedon, în care s-au ținut lucrările Sinodului Ecumenic), care, primind mărturisirea de credință, ca pe propria ei mărturisire, a oferit OROSUL sinodal Mirelui ei Hristos, prin mâinile împăratului Marcian. În continuare, Leon I cel Mare este informat despre deciziile sinodale luate, privitor la Tronul Constantinopolului, precum și referitor la opoziția contra acestui canon 28, pe care o fac legații săi Paschasius, Lucentius și Bonifacius, implorându-l să-l confirme (canonul 28). Numai versiunea latină a scrisorii a păstrat semnăturile episcopilor, în număr de 65, urmate de expresia „Similiter et reliqui omnes subscripserunt”.

Critica textului menționează că scrisoarea aceasta se pare să fi fost scrisă chiar de Patriarhul Anatolie. Ca dovadă, este invocată analogia dintre textul acestei scrisori sinodale și a celei prin care Anatolie îi scrie lui Leon I cel Mare în numele său personal (regist nr. 130), în ambele texte fiind vădit locul central pe care-l deține problema canonului 28.

Regest nr. 130, din 18 dec. 451, Graphomen, Scrisoare a lui Anatolie, către Leon I cel Mare. Anatolie îl laudă pentru zelul său privitor la stabilirea adevărului de credință, pentru a-l informa și mai bine, îi trimite documentele sinodale: ipoleleimmenos. El îi reamintește de scrisoarea Sinodului IV, care-i oferă detaliile privitoare la cazul lui Dioscur, explicându-i că în scopul bunei înțelegeri (din Biserica, n. n.), a fost necesară o nouă definiție (a credinței, n. n.). Această nouă definiție a credinței a fost mai întâi prezentată împăratului, înainte de-a fi depusă pe Sfântul Altar din Biserica Sf. Euphemia. Trecând apoi la tema, privitoare la privilegiile acordate de Sinodul Ecumenic, Constantinopolului, Anatolie se plânge de rezistența pe care o fac legații lui Leon I cel Mare, opoziție pe care, aceștia au început să o facă, după ce decizia a fost aprobată și semnată de către întreaga adunare a episcopilor, aruncând și o umbră de neîncredere și discreditare asupra întregului Sinod Ecumenic. În continuare, Anatolie îi scrie că el îi trimite acum textul acestui canon, cu anexele documentare aferente, și-l roagă în mod deosebit să i-l confirme, adică să semneze acceptarea lui. Scrisoarea a fost dusă de către episcopul Lucian și diaconul Vasile.

Regest nr. 131, din finea 451 sau în 452, Egkikloi epistolai, Scrisoare enciclică, trimisă de Anatolie tuturor episcopilor de pe cuprinsul Imperiului de Răsărit și de Apus, în care expune credința ortodoxă, îndemnându-i pe arhierii să anatematizeze pe Nestorie, Eutihie și Dioscur, precum și pe toți cei care au învățat (=propovăduit) confuzia sau schimbarea naturilor Divine în Iisus Hristos. Textul s-a pierdut.

Regest nr. 132, din vara 452, Scrisoare către episcopii din Illyricum, pentru a-i invita să subscrie canonul 28 al Sinodului Ecumenic al IV-lea, de la Chalcedon. Text pierdut. Post increpationem, 22 mai 452, indicând timpul când scrisoarea a ajuns deja, dar noi suntem deja în vara anului 452. Leon I a primit această expediție de scrisoare, prin solii lui Euxite, noul ales Mitropolit al Thesalonicului, iar scrisoarea acestuia către Iulian este din 21 martie 453. Timpul de

κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δὲ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθά προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθῃ πόλις, ἢ αὐθις καινισθεῖν, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικίων ἢ τάξιν ἀκολουθεῖτω.

acționare a lui Anatolie, coroborat cu cel al lui Euxite, i-a determinat pe autorii regestului să fixeze data pentru expedierea scrisorii în vara anului 452, precizează critica textului.

Regest nr. 133, din 454, april sau mai, primită înainte de 29 mai 454, Scrisoare către Leon I, trimisă în latină, cu semnătura în greacă: "Et subscriptio litteris graecis".

Dat fiind faptul că Leon I nu i-a scris, l-a determinat să împlinească ceea ce i s-a cerut, și a făcut acest lucru imediat după ce împăratul a citit scrisoarea i-a trimis-o. Aetius a fost rechemat și a fost repus în cinste, după ce și-a dovedit nevinovăția; Andrei a fost suspendat din treapta de arhidiacon iar el, Anatolie așteaptă să hotărască Papa privitor la el. Anatolie se scuză, privitor la hotărârile Sinodului de la Chalcedon, referitoare la Tronul Constantinopolului, argumentând că nu el este autorul acestor formulări sau decizii, ci clerul capitalei și episcopii din ținuturile în chestiune (adică menționate de canonul 28) – *istarum partium* – căci restul n-au reacționat decât întâmplător și sub rezerva confirmării (canonului 28, n.n.) de autoritatea Episcopului Romei Vechi.

Regest nr. 134, din 455, primit înainte de 13 martie, Charitatis officia, Scrisoare de comuniune, trimisă lui Leon I cel Mare. Anatolie îi scrie că este animat de împlinirea acestei „charitatis officia”, căci sunt scrisori de confirmare a comuniunii și-l informează, mai departe cu privire la situația Ortodoxiei în Orient, declarând că preconizează o politică moderată față de eretici. Aceste amănunte sunt cunoscute însă din textul răspunsului lui Leon I cel Mare, pentru că textul scrisorii s-a pierdut.

Regest nr. 135, din 457, ajuns la destinație înainte de 11 iulie, Relatio, sermo, Scrisoare către Sfântul Leon I cel Mare, prin care-l informează despre tulburările din Alexandria, explicându-i ce face pentru a rezista față de capcanele pe care i le pun ereticii. Anatolie îl mai sfătuiește să trimită și o suplică, un memoriu noului împărat Leon I (457-474), privitor la aceste probleme.

Regest nr. 136, din 457, ajuns la destinație înainte de 11 oct., Litterae, paginae, Scrisoare către Leon I cel Mare, prin care-l informează de primirea bună pe care le-a făcut-o episcopilor ortodocși din Egipt, alungați de monofiziți, vorbind probabil și de zelul împăratului față de Ortodoxie. Purtătorul scrisorii a fost Olympus „subadjutant”. Critica textului amintește de eforturile întreprinse de Anatolie, pentru a evita un Sinod Ecumenic, privitor la situația din Egipt. El voia să-l determine pe împărat să recurgă la primirea unei enciclici. În acest context, împăratul i-a scris Papei și-și începe acțiunea sa.

Regest nr. 137, din 457, c. Octombrie, Scripsi, Scrisoarea lui Anatolie, către toți metropoliții, din fiecare dieceză, privitor la tulburările din Alexandria și de nelegiuirile lui Timotei (457-460 și 475-477). Scrisorile au fost duse de către diaconul lui Anatolie, Asclepiade.

Regest nr. 138, din 457, Egkiklios, Enciclică, privitoare la fixarea datei serbării Sf. Paști, în indictionul 11. Sfintele Paști puteau fi serbate la data de 25 Pharmouth, după calendarul alexandrin ori pe data de 20 aprilie, după calendarul roman. Postul de 7 săptămâni ar trebui să înceapă pe data de luni 8 Phanemoth, după calendarul alexandrin ori pe data de 3 martie, după calendarul roman. Textul enciclicii este păstrat fragmentar, în lucrarea Sf. Ioan Damaschin, „De sacris jejuniis” (appendix: Migne, PG, XCV, 73 c).

Critica textului precizează că paternitatea fragmentului acestui text, care formează regestul 138, este pusă sub numele lui Anastasie al Constantinopolului (730-754), eretic, iconoclast, iar noi suntem în anul 457. Numai că în timpul păstoririi acestui patriarh, Sf. Paști n-au căzut la indictionul 11, pe 20 april. O astfel de coincidență s-a putut constata doar de trei ori, în toată istoria Imperiului Bizantin: în anul 368, sub Patriarhul Eudoxie; în anul 458, sub Anatolie; în 1253 sub Manuel II (1243-1254);

În această situație, autorii regestelor nu ezită să facă corectura necesară, atribuind enciclica lui Anatolie, și nu lui Anastasie. Atribuirea falsă a paternității enciclicii s-ar putea explica și prin scrierea ori copierea greșită a numelui Anastasie, în loc de Anatolie.

Nici pe Anastasie I al Antiohiei (559-570, 593-598) nu-l putem presupune ca autor al acestei enciclici, dar nici pe Sf. Athanasie al Alexandriei (326-373).

Regest nr. 139, din 457, ajuns la destinație înainte de 1 dec., Litterae, epistolarum paginae, Scrisoare către Leon I al Romei Vechi. Anatolie îl informează de ororile comise de monofiziți în Alexandria. El mai informează pe Leon I cel Mare de fidelitatea episcopilor față de doctrina adevărată, în cea mai mare parte a acestora, cu excepția a patru arhieriei, implicați ca și complici în tulburările din Alexandria, conduse de monofizitul Timotei II Elur al Alexandriei (457-460 și 475-477).

Textul s-a pierdut, reconstituit fiind din răspunsul lui Leon I cel Mare. Critica textului susține că din răspunsul lui Leon I cel Mare se poate nu numai reconstitui textul epistolei lui Anatolie, din regest nr. 139, dar ne dă și posibilitatea unei imagini de ansamblu asupra atrocităților comise de monofiziți în Alexandria, un focar apolaptic.

Regest nr. 140, din finea lui 457, Anetematise, Synodikon, Condamnare sinodală a lui Eutihie, Dioscur și Timotei II Elure și confirmarea sinodală de la Chalcedon. Text pierdut.

Regest nr. 141, fine 457, Sententia, epistola, Scrisoare către împăratul Leon I (457-474) al romeilor. Anatolie îl informează pe Papa Leon I cel Mare că a fost invitat de împărat pentru a-și exprima sentimentele referitoare la atitudinea pe care monarhul ar trebui să o aibă față de tulburările din Alexandria. Anatolie l-a declarat pe Timotei II nedemn de episcopat, din cauza erziei monofizite și a violențelor cauzate în capitala Egiptului. Anatolie scrie că i-a răspuns împăratului, în ce-l privește, are convingerea că numai adversarii păcii, pun în discuție Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, deoarece la acest Sinod nu s-a făcut decât să se confirme cel de la Niceia și pe cele care au urmat. Îi mai cere împăratului să sancționeze prin lege imperială deciziile acestui Sinod și putere executivă sfintelor canoane formulate acolo, pe care Timotei II le încalcă, ajungându-se la vărsarea sângelui nevinovat al lui Proterius. Text pierdut, dar se păstrează o versiune siriană. Proterius al Alexandriei (451-457) a fost ucis de monofiziți în catedrala patriarhală de acolo.

Regest nr. 142, din 458, ajuns la destinație înainte de 28 martie, Litterae, Scrisoare către Leon I cel Mare. Anatolie se plânge de amestecul Papei în problemele bisericești de la Constantinopol, pe care el le consideră indiscrete și suspicioase. Anexat îi mai trimite o scriere a lui Atticus, privitor la credință, care a fost în mod insuficient judecată de către Leon I cel Mare. Scrisoarea a fost dusă la Roma de către diaconul Patricius. Text pierdut. Scrisoarea din acest regest este menționată în răspunsul lui Leon I cel Mare.

c. Pidalionul, referitor la canonul 28 de la Chalcedon, din anul 451: text și comentariu¹⁵⁸

¹⁵⁸ Pidalion, 2004, p. 222-225, cu notele nr. 180 și 181.

Vezi și textul și comentariul la canonul 17, de la Chalcedon, din anul 451, luat din Pidalion, p. 215-216.

Pidalion, CANON 17, Chalcedon, 451

Parikiele (Parohiile) cele țărănești de prin fieștecăre Epărhie, sau cele de prin sate, să rămână nestrămutate la Episcopii cei ce le țin pe ele, și mai ales dacă fără silă în timp de treizeci de ani pe ele ținându-le-au iconomisit. Iar dacă în curgerea acelor treizeci de ani s-a făcut vreo gâlceavă, sau s-ar face pentru acestea, să fie iertat celor ce zic că s-au nedreptățit, a porni judecată întru acestea la Sinodul Epărhiei. Iar de s-ar nedreptăți cineva de Mitropolitul său, la Exărhu ocăruii, sau la scaunul Constantinopolului să se judece, precum s-a zis mai-nainte. Iar dacă vreo cetate s-a înnoit, de împărăteasca stăpânire, sau iarăși s-ar înnoi, politiceștilor și publicilor forme, să urmeze și rânduiala Bisericeștilor Parikii.

[Apostol: 74; Sinod 1: 6; Sinod 4: 9, 21; Antiohia: 14, 15; Cartagina: 8, 12, 14, 15, 16, 27, 28, 36, 87, 96, 105, 115, 118, 128, 129, 130, 137, 138, 139; Sinod 6: 25, 38]

TÂLCUIRE

Parikiile (nemernicii) cele țărănești sunt enorii mici, care se află și pe la margini și la locuri depărtate, și se locuiau de puțini oameni, numindu-se cotunuri. Iar nemernicii sătești, sunt parohii, care se apropiau de țărini și de sate, și aveau mai mulți locuitori. Deci aceste nemernicii (parohii) ale fieștecărei Eparhii, poruncește Canonul acesta, să rămâie nereșluite, și nezmulate de la Episcopii cei ce le țin pe ele, și mai ales de le-au avut pe ele în stăpânirea lor în curgere de treizeci de ani, cu bună credință, și fără silă, adică, fără a sili pe cineva, și a le răpi cu nedreaptă pricină. Iar dacă în timpul celor 30 de ani, s-au făcut vreo pricire pentru acestea, sau după Canonul acesta s-ar face, este voie celor ce zic că se nedreptătesc pentru ele, a-și căuta pricina lor, la Sinodul Epărhiei. Iar dacă cineva, s-ar nedreptăți pentru acestea de Mitropolitul său, să-și caute judecata sa la Exărhu și cel mai întâi al ocăruii rii. (Al căruia lucru s-a făcut nelucrător după aceste al patrulea Sinod, precum am zis la subînsemnarea Canonului 9 al acestuiași Sinod) sau la cel

CANON 28

Pretutindeni hotărârilor Sfinților Părinți urmând, și pe Canonul cel de curând citit al celor 150 prea de Dumnezeu iubitorilor Episcopi, care s-au adunat în zilele fericitului întru pomenire marelui Teodosie, a celui ce s-a făcut împărat împărătești cetăți a lui Constantin Romei nove, cunoscându-l; acesteși și noi poruncim și hotărâm pentru presvía (privilegiile) preaSfintei Biserici, a acestui Constantinopol Romei nove. Fiindcă scaunul Romei celei mai vechi, pentru că împărăția cetatea aceea, Părinții după cuviință i- au dat presvía înaintirii; și cu acești chip pornindu-se și preaiubitorii de Dumnezeu Episcopii cei 150 cele de o potrivă presvii le-au dat și preasfântului scaun al Romei celei nove, cu drept cuvânt judecând, că cetatea, ceea ce s-a cinstit cu împărăție și cu singlit (divan, consiliu, sfat, senat, n. n.), să dobândească și presviele cele deopotrivă cu împărăteasca cetate Roma cea veche, și întru lucrurile cele Bisericești, ca aceea să se mărească, a doua după aceea fiind. Și ca pe singuri Mitropolii Ponticești, și Asianești, și a Trachicești ocârmuirii, dar încă și Episcopii, cei ce sunt barbariceștile locuri ale ocârmuirilor mai înainte zise, să se Hirotonisească de la mai-nainte zisul preaSfântul scaun al preaSfintei Biserici celei din Constantinopol. Adică fiecare Mitropolit al ocârmuirilor celor mai înainte zise, împreună cu Episcopii Epărchiei Hirotonisind pe Episcopii Epărchiei, precum învață Dumnezeieștile Canoane. Iar Mitropolii ziselor ocârmuirii, să se hirotonisească, precum s-a zis, de Arhiepiscopul Constantinopolului, alegerile într-un glas făcându- se mai-nainte, după obicei, și la dânsul aducându-se.

[Apostol: 34; Sinod 2: 3; Sinod 6: 36]

TÂLCUIRE

Fiindcă la acest al 4-lea Sinod s-a citit Canonul al 3-lea al Sinodului al 2-lea care rânduieste să aibă Arhiepiscopul Constantinopolului privilegiile înaintirei cinstei după Arhiepiscopul Romei, fiindcă aceasta este noua Romă; pentru aceasta și Părinții Sinodului acestuia, prin acest al lor Canon, înnoiesc și adeverează pe pomenitul Canon, și acesteși le pomenesc, și le hotărăsc pentru privilegiile acestuiași Constantinopol Roma nouă. Căci, zic ei, precum scaunului Romei celei vechi, pentru că se află într-însa împărăție, cu drept cuvânt au dat Părinții Pronómii, a se zice adică întâiu cu rânduiala, între ceilalți Patriarhi. Într-acești chip cu acești țintire s-au pornit întocmai și cei 150 de prea iubitori de Dumnezeu Episcopi ai Sinodului al 2-lea, și au dat Pronómiile cinstei cele întocmai și neschimbate, și preasfântului scaun al Romei noi, adică al Constantinopolului¹⁸⁰, judecând a fi de cuviință, fiindcă cetatea aceasta, s-a cinstit cu împărăție, și cu Singlît, asemenea ca și Roma, se cuvine a dobândi întocmai cu Roma cea veche și pronómiile cele asemenea, și să se mărească și aceasta ca aceea, în lucrurile cele Bisericești; cu singură osebirea aceasta, că Roma cea mai veche să fie întâi cu rânduiala, iar Roma cea nouă, să fie a doua cu rânduiala. Pe lângă acestea poruncim și hotărâm, ca să se hirotonisească de la Sfântul Scaun al Constantinopolului cel mai sus zis, singuri Mitropolii (nu adică și Episcopii cei supuși Mitropolilor, că fiecare din ei se hirotonisește de Mitropolitul său și de Episcopii Epărchiei, precum zice Dumnezeieștile Canoane. Și mai ales cel al 6-lea al Sinodului 1). Și nu numai a se hirotonisi Mitropolii pomenitelor ocârmuirii, ci și Episcopii cei ce se află în barbariceștile locuri, care sunt învecinate cu aceste zise ocârmuirii, precum cei ce se zic Aláni, se află și se hotărăsc cu ocârmuirea Mării Negre. Iar Rușii, cu cea a Traciei. Încă pomeniții Mitropolii să nu se hirotonisească de cel al Constantinopolului, precum însuși va voi și va hotărî, ci alegerile să le facă Sinodul cel de sub dânsii și să le aducă, după obicei la Patriarhul Constantinopolului, și el să Hirotonisească pe aceea, pentru care s-ar uni cei ce i-au ales, ori toți, ori cei mai mulți¹⁸¹.

al Constantinopolului, precum s-a zis mai-nainte. Iar dacă până acum s-a zidit vreo Cetate prin împărăteasca stăpânire, sau de acum înainte are a se zidi, atunci nu va căuta a o supune pe aceasta Episcopul cel ce se megiește, ca pe o parohie a sa. Fiindcă rânduila parohiilor acelei Biserici, are a urma legilor și poruncilor politicești, ce le- ar rândui împăratul pentru acea din nou zidită cetate, și nu din potrivă.

Nota 176 din Pidalion

¹⁸⁰ Au iertat Sinodul împăratului, ca să rânduiască pentru paohii (enorii) la singure cetățile cele de dânsul zidite, și nu de obște la toate, precum socotește Balsamón. Pentru că după Canonul 12 al aceluiași Sinod, Mitropolii cele ce prin scrisorile împărătești s-au cinstit, numai cinstea o dobândesc, și ele, și Episcopul lor. Iar dreptățile și pronómiile neschimbate se păzesc Mitropoliei celei ce a fost mai-nainte, și care după adevăr este Mitropolie.

Nota 180, din Pidalion:

¹⁶⁷ Pricinile cele mai de căpetenie, pentru care s-au dat Canonul acesta, sunt 5, trei adică departe (de ceea ce se numește de noi), iar două de nevoie și de luat aminte.

1. Fiindcă Canonul 34 Apostolesc poruncește, ca Episcopii fiecărui neam, se cade a vea pe unul întâi, și al socoti de Cap; și fiindcă Canoanele 6 și 7 ale Sinodului 1 au supus pe toate ocârmuirile la Episcopul Romei, iar pe altele la al Alexandriei, pe altele la al Antiohiei, și pe altele la al Ierusalimului, trebuia prin urmare și ocârmuirile Asiei ale Pontului (adică ale Mării Negre), și ale Traciei cele neatârinate; să aibă întâi și cap pe al Constantinopolului și să se supună lui, și de el să se Hirotonisească. Pentru că era învecinat, și mai ales pentru că acest fel de obicei a urmat din început. Că pe mulți Mitropoliți din aceștia Patriarhii Constantinopolului au Hirotonisit. Căci Hrisostom, a Hirotonisit pe Iraclid al Efesului, și ducându-se la Efes și întorcându-se la Constantinopol 13 Episcopi a caterisit. Și cel al Agchirei, și Mémnon al Efesului (cel ce la Sinodul al 3-lea vitejește a stăut) de cel al Constantinopolului s-a Hirotonisit. Drept aceea și adevărat se vede că este ceea ce am zis mai sus ca o dezlegare la nedumerirea în subînsemnarea Canonului 9. Și se vede dar că pe Mitropoliții ocârmuirilor acestora îi supune judecății Patriarhului Constantinopolului,

2. Fiindcă și Sinodul 2 în al 3-lea Canon al său, a dat pronómii de cinste Patriarhului Constantinopolului, urma încă a i se da și pronómiile stăpânirii.

3. Că se cuvenea a lua pronómii de stăpânire Patriarhul Constantinopolului, pentru că veneau osebiți Patriarhi și Arhierei spre a se jelui împăratului la nevoile lor, și trebuia întâi a se întâlni cu dânsul, aflându-l pe el împreună lucrător și ajutător, și printr-însul să se înfășoșeze la împăratul, precum Iustinián vechi obicei adevărind, o au rânduit aceasta. Pentru aceasta în Práxa 16 a Sinodului 4 Nunéhi al Laodiceei a zic, când locotiitorii Papei de la Roma se nemulțumeau de privilegiile Patriarhului Constantinopolului. „Slava Patriarhului Constantinopolului, slavă a noastră este; fiindcă și purtările de grijă ale noastre asupra sa le primește.

4. Se cădea să ia pronómiile stăpânirii Patriarhului Constantinopolului asupra celor mai de sus trei ocârmuiri. Pentru că precum se vede în Práxa 13 a Sinodului 4 multă sminteală a urmat în Efes pentru nelegiuitele hirotonii ale lui Stefan și ale lui Vasian, încă și în Asia, și în Pont, și în Tracia asemenea a urmat, unde, murind Episcopii, se întâmpla la alegeri și la hirotonii multe tulburări, fără de ocârmuitori fiind ei, după Epistolă cea către Leon a acestuia al 4-lea Sinod. Și între Evnómie al Nicomidiei, și între Anastasie al Niceei, multe gâlcevi s-au făcut pentru Episcopia Vasilinúpolei.

5. Cea de pe urmă, pentru că răucinstitorul de Dumnezeu Discor în tâlhărescul Sinod cel din Efes, a rânduit pe Flavián al Constantinopolului, nu întâi, ci al cincilea afară de Canoane, de care lucru s-a mâhnit și Leon al Romei, și locotiitorii lui, în acest al 4-lea Sinod, pentru care l-au și înfruntat pe el. Deci pentru toate pricinile acestea Sinodul prin acest Canon înnoind pe cel al 3-lea al Sinodului al 2-lea a dat Patriarhului Constantinopolului și pronómiile cinstei de asemenea cu a celui al Romei, care va să zică Patriarhicească dregători, și pronómiile cele de o potrivă ale stăpânirii asemenea cu cel al Romei, care sunt cele ale celor trei pomenite ocârmuiri ale Mitropoliților. Nu numai din obicei, ci și prin Canon întărite Hirotonii fiind împrejurul scaunului Constantinopol. Că precum cel al Romei are pronómiile cinstei și ale stăpânirii, adică dregătorie Patriarhicească, și a stăpâni hotarele Apusului, așa și cel al Constantinopolului aceleași pronómii le are, adică Patriarhicească dregătorie, și a fi începător peste mai sus numiții Mitropoliți, fiind ei din Hotarele lui. Și acestea sunt Bisericeștile lucruri, ce le pomeneste aici Canonul, întru care precum cel al Romei se mărește, așa și cel al Constantinopolului, fără vreo deosebire, afară numai de aceasta: că cel al Romei este întâi cu rânduiala, iar cel al Constantinopolului al doilea cu rânduiala. Și aceste pronómii ale celui al Constantinopolului, nu numai Părinții Sinodului acestuia le-au întărit și le-au pecetluit, ci și tot Senatul boierilor împărătești, deși deputații Papei, care măcar că mai-nainte au prihanit pe Dioscór văzând că se lădesc hotarele celui al Constantinopolului, mai au leșinat împotrivindu-se la acestea; drept aceea arătat mințesc papolatrii, zicând: că protiile și pronómiile lui, și a se mări întru lucrurile cele Bisericești, îi mărturisesc lui însuși pronómion de stăpânire întru toată Biserica; adică Monarhiceasca și nepăcătuitoarea dregătorie. Că de ar fi arătat acestea una ca aceasta, trebuia să o aibă aceasta și cel al Constantinopolului. Fiindcă Patriarhul Constantinopolului, după Canoane, este de o măsură întocmai și neschimbată a cinstei și a stăpânirii, și a mării ei cu ale Papei Romei. Ci dar de nu a luat Patriarhul Constantinopolului aceasta cândva din Canoane, apoi dar nici al Romei.

Și nici privilegiile Patriarhului Romei, sunt cele ce se zice de Papiști, ale legiurii marelui Constantin date către Silvéstru Episcopul Romei precum ei zic, ca să umble adică cu semnele împărăteștii mării imitând pe Împăratul. Să aibă pe capul său în loc de cunună, ca un fel de piele prea strălucită. A purta Omofór împărătesc, și Hlamidă Porfiră; și îmbrăcămintă roșie; calul împodobit cu podoabă și cu toate semnele împărătești; și împăratul să-l ție de frâu ca vizitiul, și să se mărească Clerul Bisericii lui, ca și singlitul, atât la îmbrăcămintă, și la încălțăminte, cât și la călărimă.

Nota 181, din Pidalion:

¹⁶⁸ Însemnează că Sinodul acesta al 4-lea în práxa 15 a sa a așezat aceste 30 Canoane. Dar nu știu cum nici acest 28, nici cel 29 și cel 30 nu se află, nici în adunarea Canoanelor făcută de Ioan al Antiohiei, nici în Nomocanonul lui Ioan al Constantinopolului celui din Scolastici, nici în Arabiceasca tălmăcire a lui Iosif Egipteanului. Iar în celelalte în toate se află.

d. Novellele lui Justinian I cel Mare, privitoare la Pentarhie¹⁵⁹

1. Novella nr. CXXIII, Caput III, 10-20

Textul grecesc:

Ὑπὲρ συνήθειων δὲ ἐκεῖνα μόνᾳ συγχωροῦμεν παρέχεσθαι ἀπὸ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων, ἅτινα ἐφεξῆς τῷ παρόντι νόμῳ ἐμφέρεται. Κελεύομεν τοίνυν τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, τουτέστι τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ Θεουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων, εἰ μὲν ἡ συνήθεια ἔχει ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς ἐν τῇ αὐτῶν χειροτονίᾳ ἔλαττον ἢ περ κ' χρυσίου λίτρας δίδοσθαι, ταῦτα μόνᾳ παρέχειν ἄπερ ἡ συνήθεια γινώσκει· εἰ δὲ πλέον πρὸ τούτου τοῦ νόμου παρείχετο, μηδὲν ὑπὲρ τὰς κ' τοῦ χρυσίου λίτρας δίδοσθαι. Τοὺς δὲ μητροπολίτας τοὺς ὑπὸ τῆς ἰδίας συνόδου ἢ ὑπὸ τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν χειροτονουμένους καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐπισκόπους τοὺς ἢ ὑπὸ πατριαρχῶν ἢ ὑπὸ μητροπολιτῶν χειροτονουμένους, εἰ μὲν μὴ ἐλάττονα λ' χρυσίου λιτρῶν πρόσδοδον ἔχει ἢ ἐκκλησία τοῦ χειροτονουμένου, δίδόναι ὑπὲρ ἐνθρονιαστικῶν μὲν νομίσματα ρ', νοταρίοις δὲ τοῦ χειροτονούντος καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ καὶ ἐξ ἔθους λαμβάνουσι νομίσματα τ'.

Textul latinesc:

Iubemus igitur beatissimos quidem archiepiscopos et patriarchas, hoc est senioris Romae et Constantinopoleos <et Alexandriae et Theopoleos (Antiochia, n. n.)> et Hierosolymorum, si quidem consuetudo habet episcopis aut clericis in eorum ordinatione minus quam XX libras auri dari, ipsa solummodo praeberi quae consuetudo recognoscit, plus autem ab hac quantitate nihil supra XX auri libras praeberi. Metropolitae autem a propria synodo aut a beatissimis patriarchis ordinatos et alios omnes episcopos, qui aut a patriarchis aut metropolitae ordinatur, <si quidem non minorem XXX auri libris redditum habet ecclesia ordinati, > dare pro intronisticis quidem solidos C, notariis autem ordinatis et aliis ministrantibus ei et sollemniter accipientibus solidos CCC.

2. Novella nr. CXXXI, Caput II, 10-15, din 18 martie 545

Textul grecesc:

Καὶ διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, κατὰ τοὺς αὐτῶν ὅρους τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τῆς νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ἀγιώτατον ἀποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δὲ ἄλλων πάντων προτιμᾶσθαι.

Textul latinesc:

Ideoque sancimus secundum earum definitiones sanctissimum senioris Romae papam primum esse omnium sacerdotum, beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos 'Novae Romae' secundum habere locum post sanctam apostolicam sedem senioris Romae, allis autem omnibus sedibus praeponatur.

Capitolul următor, Caput III, confirmă rangul și privilegiile Arhiepiscopului Primei Iustiniane:

Novella nr. 131, 3, 20¹⁶⁰

Per tempus autem beatissimum archiepiscopum Primae Iustinianae nostrae patriae habere semper sub sua iurisdictione episcopus provinciarum Daciae mediterraneae et Daciae ripensis.

¹⁵⁹ Luat din Corpus Iuris Civilis, Editio sexta Ivcis ope expressa, Volumen Tertium, Novellae, Recognovit Rudolfus SCHOELL, Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guilelmus KROLL, Berolini, MCMLIX, Apud Weidmannos [Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1959, vol. III], p. 597, pentru Novella 123, 3, 10-20 și p. 655, pentru Novella 131, 2, 10-15. Volumul III din Corpus Iuris Civilis cuprinde Novellele lui Justinian I cel Mare (527-565). Vol. I cuprinde Institutiones și Digesta (Berolini 1954), iar vol. II, cuprinde Codex Iustinianus, Berolini, 1963). Vezi și Novella nr. XI.

¹⁶⁰ Localizarea geografică a Primei Iustiniane (implicit fostul Tauresium) arheologii iugoslavi au făcut-o pe locul actualului Tsaricin Grad, situat la c. 40 km. sud-vest de Niș, vechiul Naïsus, în Serbia. De aici, legătura arhiepiscopului de Prima Iustiniana, cu nordul Dunării și cu Pannonia era mai ușoară, iar distanța era mult mai mică, decât de la Thesalonic. Provinciile Moesia Inferior și Scythia Minor au rămas tot timpul sub jurisdicția Patriarhului Ecumenic.

Privalis et Dardaniae et Mysiae superioris atque Pannoniae, et ab eo hos ordinari, ipsum vero a proprio ordinari concilio, et in subiectis sibi provinciis locum obtinere eum sedis apostolicae Romae secundum ea quae definita sunt a sanctissimo papa Vigilio.¹⁶¹

Pentarchia, în epoca lui Justinian I cel Mare (527-565), aria teritoriului de jurisdicție ale cerlor cinci patriarhii. Grecia, prin Exarhatul de la Thesalonice, apare ca fiind sub jurisdicția Romei Vechi?

Harta este luată din: London. Published Oct. 11. th 1800, by R. Wilkinson, Nr. 58 Cornhill

e. Heinz OHME, privind atitudinea Sinodului quinisexat față de Pentarhie¹⁶²

(g. Zur Patriarchatsverfassung der Kirche)

„Kanon 36 erneuert Kanon 3 von Konstantinopol (381, n. n.) und Kanon 28 von Chalkedon, aus dem der zentrale Satz zitiert wird. Die damit beschriebene Rangfolge von Alt- und Neu Rom

¹⁶¹ Justinian I cel Mare, prin Novella 131, 4, 5-15 acordă și scaunului din Cartagina, aceleași privilegii pe care le deținea Iustiniana Prima, Caput IV:

Simili quoque modo ius pontificis, quod episcopo Justinianae Carthagini Africanæ civitatis dedimus ex quo deus hanc nobis restituit, servari iubemus. Sed et aliae civitates et harum episcopi, quibus in diversis locis metropolitico ius praestitum est, huiusmodi privilegio in perpetuum potantur. Omnia <autem> privilegia vel solacia, quae ex imperiali munificentia aut etiam alio quolibet modo sanctis ecclesiis aut aliis venerabilibus locis collata sunt, firme eis per omnia conserventur.

¹⁶² Vezi p. 128, din: Concilium Quinisextum – Das Konzil Quinisextum, Griechisch-Deutsch, übersetzt und eingeleitet von Heinz OHME, Turnhout Brepols & Publishers, 2006, 363 p. [Band 82, din Colecția **Fontes Christiani**, Zweisprachige Neuauflage christlicher Quellentexte aus Altertum und Mittelalter, Im Auftrag von der Görres-Gesellschaft, Herausgegeben von Marc-Aeilko Aris, Siegmard Döpp, Franz Dünzl, Wilhelm Geerlings, Rainer Igner, Roland Kany, Rudolf Schieffer]. În continuare: Heinz OHME, Concilium Quinisextum – Das Konzil Quinisextum...

wird ergänzt durch die drei weiteren altkirchlichen Patriarchate. Der Kanon formulierte somit erstmals kanonisch die Rangfolge der sogenannten Pentarchie⁵⁰⁵ als Kirchenverfassungsmodell, bei dem den fünf Patriarchaten in dieser Rangfolge konstitutive Bedeutung für die gemeinsame Leitung der Gesamtkirche zukommt.

Im Gefolge der sich herausbildenden Patriarchalverfassung, die sich kirchenrechtlich in den Kanones 6 f von Nicaea (325) und den genannten Kanones niederschlägt, wurde die pentarchische Rangfolge der 5 Kathedren zuerst in den Novellen 109; 123, 3; und 131 Kaiser Justinian staatskirchenrechtlich verankert. Nach den Wirren des 7. Jahrhundert musste sie nun auch für die Kirchen ausserhalb der politischen Ökumene kirchenrechtlich festgeschrieben werden. Erst im gemeinsamen Kampf von Ost- und Westkirche gegen den Ikonoklasmus setzte sich auf der zweiten Synode von Nicaea (787) eine pentarchische Konzilsidee durch, wonach die Zustimmung aller fünf Patriarchen ein Kriterium für die Ökumenizität einer Synode sei. Das Quinisextum selbst lässt dieses Verständnis von Ökumenizität noch vermissen.⁵⁰⁴ Die Pentarchie stellte in der weiteren Geschichte das Gegenmodell einer Kirchenverfassung der Orthodoxie gegen alle Primatsansprüche Alt-Roms dar.”

Sinodul quinisext, canon 36

Canonul 36 [după FLOCA]:¹⁶³

Înnoind cele legiuite de către cei 150 de Sfinți Părinți, care s-au adunat în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate, și de către cei șase sute treizeci care s-au întrunit la Calcedon, orânduim (hotărâm), ca scaunul Constantinopolului să aibă parte (să beneficieze, să se bucure) de înțîietăți (privilegii), deopotrivă (egale), cu ale scaunului Romei vechi, și ca în lucrurile cele bisericești, să se facă tot atât de mare, ca și acela (can. 28 sin. IV ec.), după care să se numere scaunul marii cetăți a alexandrinilor, apoi al Antiohiei, și după acesta, acela al cetății ierusalimitenilor.

36 Κανὼν ΑΣΤ΄

Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκεῖνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ’ ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ’ ὃν τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως.

CANON 36 [după Pidalion]

Înnoind cele legiuite de cei o sută cincizeci sfinți Părinți, ce s-au adunat întru aceasta de Dumnezeu păzită și împărătească cetate, și ale celor șase sute treizeci, ce s-au adunat în Calcedon, hotărâm, ca scaunul patriarhului Constantinopolului, să dobândească presbiile [pronómiiile] cele întocmai cu ale scaunului Romei celei vechi, și întru lucrurile cele Bisericești, ca acela să se mărească, al doilea după acela fiind, după care numeră-se scaunul marii cetăți a Alexandrinilor, apoi cel al Antiohiei, și după acesta, cel al cetății Ierusalimlenilor.

[Apostolesc: 30; Sinod 2, 3; Sinod 4, 28]

TÂLCUIRE

Canonul acesta reînnoiește pe Canonul 3 al Sinodului al 2-lea Ecumenic, și pe cel al 28-lea al Sinodului al 4-lea Ecumenic, care cuprind pentru pronómiiile scaunului Constantinopolului, ale căror tâlcuiuri vezi-le la locul lor (citește și Canonul al 6-lea al Sinodului 1 Ecumenic, și subînsemnarea aceluia, în care vorbim pentru cei 5 Patriarhi).¹⁶⁴

¹⁶³ Luat din: Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 126.

¹⁶⁴ Luat din Pidalion, Op. cit., p. 268 – 269.

f. Sinodul de la Constantinopol, din anul 869–870

Canonul 21/13, al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic”, de la Constantinopol, din anii 869-870, numit și Sinodul al IV-lea de la Constantinopol:

„Posuit Deus ecclesiam suam in quinque patriarchiis et definivit in evangeliis suis, ut nunquam aliquando penitus decident, eo quod capita ecclesiae sint: etenim illud quod dicitur: Et portae inferi non praevalerunt adversus eam; hoc denuntiat quando duo ceciderint, currunt ad tria; cum tria ceciderint, currunt ad duo; cum vero quatuor fore ceciderint, unum, quod permanet in omnium capite Christo Deo nostro, revocat iterum reliquum corpus ecclesiae: nunc autem toto terrarum orbe concordante, non habes excusationis modum, quemadmodum molim factum est. Reversis vero magnificentissimis iudicibus, lectae sunt voces Theodori, qui dicitur Crithinus, in audientia synodi, voce majori; et dixerunt sanctissimi vicarii senioris Romae, et orientalium sedium: Legatur sanctissimi Nicolai papae capitulum de imaginibus. Et accipiens Stephanus Deo amabilis diaconus et notarius, legit: ...”

(Mansi, vol. XVI, col. 140-141),

„Dumnezeu a rânduit în Biserica Sa cinci Patriarhi...”

luat din Canonul 21/13, al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic”, de la Constantinopol, din anii 869-870, numit și Sinodul al IV-lea de la Constantinopol.¹⁶⁵

În colecția de canoane a Bisericii Latine, canonul 21 al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic” sau Sinodul al IV-lea de la Constantinopol, „versiunea grecească” (canonul 13) se deosebește de „versiunea latină”, cu accentul pe primatul Papal, nu pe sistemul și echilibrul Pentarhie. De fapt, acest Sinod a dat 27 de canoane, potrivit colecției din versiunea latină, dintre care, doar un extras de 14 canoane sunt recunoscute și receptate de colecția versiunii grecești.¹⁶⁶

Can. 21. [Haec pars graece non exstat] Dominicum sermonem, quem Christus sanctis Apostolis et discipulis suis dixit, quia: „Qui vos recipit, me recipit” (Mt. 10, 40); „et qui vos spernit, me spernit” (Lc. 10, 16), ad omnes etiam, qui post eos secundum ipsos facti sunt Summi Pontifices et pastorum principes in Ecclesia catholica dictum esse credentes, definimus, neminem prorsus mundi potentium quemquam eorum, qui patriarchalibus sedibus praesunt, inhonorare aut movere a proprio throno tentare, sed omni reverentia et honore dignos iudicare; praecipue quidem sanctissimum Papam senioris Romae, deinceps autem Constantinopoleos patriarcham, deinde vero Alexandriae ac Antiochiae atque Hierosolymorum; sed nec alium quemcunque conscriptiones contra sanctissimum Papam senioris Romae ac verba complicare et componere sub occasione quasi diffamatorum quorundam criminum; quod et nuper Photius fecit et multo ante Dioscurus.

¹⁶⁵ J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.

Traducerea engleză a CANONULUI 21, din 869, versiunea grecească:

Summary. Secular authority shall not treat disrespectfully or seek to depose any patriarch; nor shall anyone direct against the pope of Rome any libelous and defamatory writing. Any secular power attempting to expel any patriarch, shall be anathematized.

Text.

No secular authority shall treat disrespectfully or seek to depose any of the five patriarchs; rather are they to be highly honored, especially the pope of Old Rome, then the patriarchs of Constantinople, Alexandria, Antioch, and Jerusalem. Nor shall anyone direct against the pope of Old Rome any libelous and defamatory writings, as was done recently by Photius and earlier by Dioscurus.

If a secular authority shall attempt to expel the pope or any of the other patriarchs, let him be anathema. And if an ambiguity or controversy concerning the Holy Church of the Romans be brought before a general council, the question should be examined and disposed of with becoming respect and reverence, and no sentence should be boldly pronounced against the supreme pontiff of the elder Rome.

¹⁶⁶ Vezi p. 221 în: ENCHIRIDION Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schönmetzer S.I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p. Mai vezi p. 180-187, privind Sinodul al IV-lea de la Constantinopol, 869-870, în: GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p. Lexikon des Mittelalters, VI, Artemis und Winkler Verlag, 1993, München und Zürich.

g. Sinodul ale zecelea local de la Constantinopol

(ținut în biserica Sfânta Sophia - 879), 3 canoane.

[Egalitatea în drepturi și acțiune dintre Roma Veche, Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cu respectarea prerogativelor petrino, dar și cele canonice și imperiale al celorlalte Tronuri, exprimate de Fotie I cel Mare]

Canonul 1, Constantinopol, 879

[Unitatea canonică de decizie și de acțiune, dintre Biserica Constantinopolului și a Romei Vechi, adică egalitatea dintre ele, precum și privitoare la dreptul egal de apel]:

„Sfântul și ecumenicul sinod a hotărât ca acei clerici, ori mireni, ori episcopi din Italia, care petrec în Asia, sau Europa, sau Lidia și au fost puși sub legătură, sau caterisire, sau anatematizare de către preasfințitul papă Ioan, unii ca aceștia să fie puși și de către Fotie, Preasfințitul Patriarh al Constantinopolului, sub hotărâre de pedeapsă, adică să fie ori caterisiți, ori anatematizați, ori afurisiți. Dar și acei clerici, sau laici, sau cei din tagma arhierescă sau ierahicească din orice parohie, pe care Fotie, Preasfințitul nostru Patriarh, îi va pune sub afurisire sau caterisire, sau anatematizare, să-i aibă pe ei și preasfințitul papă Ioan și Sfânta lui Dumnezeu Biserică a romanilor supusă lui sub aceeași sentință a pedepsei și să nu se schimbe ceva nici din prerogativele cuvenite preasfințitului scaun al bisericii romanilor, nici din totalitatea prerogativelor întâiuluișezător al ei, nici acum, nici în viitor.”¹⁶⁷

Conexiuni sau concordanță canonică: 12, 13, 32 ap.; 6 sin. I ec; 3 sin. II ec; 28 sin. IV ec; 36 Trul; 6 Antioh.; 14 Sard.; II, 29 Cartag.

Comentariul autorului Păr. Prof. Dr. Ioan N. Floca:

„Scopul unitatea bisericii de răsărit cu cea de apus. La acest sinod s-a emis canonul prezent care dispune respectarea reciprocă a hotărârilor luate de biserica din Roma și de cea din Constantinopol.”

Compară acest canon și comentarul la el, cu versiunea din Pidalion:¹⁶⁸

Prolegomena despre Sinodul cel adunat în Sfânta Sofie

Sfântul Sinod (Sobor) cel în partea din dreapta a catehumenilor marii Biserici, adică a Sfintei Sofiei adunat [²⁷¹] ¹⁶⁹ s-a făcut în anul de la Hristos 879 întru al 13-lea an al împărăției lui Vasile Macedon, Părinți fiind într-însul 383 dintre care cuvântători erau: Preasfințitul Fotie patriarhul Constantinopolului; Petru prezbiterul cardinalul și locțiitorul lui Papa Ioan, împreună cu Pavel, și cu Evghenie, Ilie prezbiterul locțiitorul lui Teodosie al Ierusalimului, Cosma prezbiterul apocrisiarul (răspunzătorul) lui Mihail al Alexandriei, Vasilie Episcopul Martirupolei și locțiitorul lui Teodosie al Antiohiei. S-a făcut însă Sinodul acesta chiar cu adevărat, ca să curme smintelile ce urmaseră între răsăriteni și apuseni pentru Bulgaria [²⁷²] ¹⁷⁰, iar prin urmare și pentru ca să

¹⁶⁷ Luat din: Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 315-316.

¹⁶⁸ PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe): NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, p. 370-372.

În limba greacă, *Pidalionul* a cunoscut patru ediții în secolul al XIX-lea. După ediția princeps, aprobată de Sinodul patriarhal de la Constantinopol, încă din 1791, dar tipărită (la Lipsa / Leipzig) abia în 1800, *Pidalionul* a cunoscut o a doua ediție în 1841. Ediția de la 1908, după care s-a făcut traducerea în limba engleză, era a cincea.

¹⁶⁹ În Pidalion, nota nr. [²⁷¹]: „Pentru Sinodul acesta a grăit Sfântul Marcu al Efesului, vorbind cu Iulian întru a 6-a adunare a Sinodului în Florența. Iar mai curat grăiește despre acesta în mărturisirea cea pentru credință, așa: „Primesc și îmbrățișez pe lângă cele 7 Sinoade și pe cel după acestea adunat în vremea binecinstitorului Vasilie împăratul Romanilor, și a PreaSfântului Patriarhului Fotie, pe cel ce s-a numit și ecumenic și cel al optulea; însă cu toate că acesta s-a numit ecumenic al optulea, dar de obște către toți s-a hotărât a se numi, Sinodul cel din timpul lui Fotie, (trebuia însă mai bine a se numi pentru Fotie, fiindcă și altele s-au făcut în timpul lui Fotie, precum am zis), pentru că nu s-au dat întru dânsul noi hotărâri pentru vreo dogmă, precum s-au întâmplat în celelalte șapte ecumenice, precum am zis în Prolegomena Sinodului 1.”

¹⁷⁰ În Pidalion, nota nr. [²⁷²]: „Pricina pentru care au urmat scandalurile pentru Bulgaria, în scurt în aceasta a stat: împăratul Mihail fiul lui Teofil biruind pe bulgari, prin duhovniceasca împreună lucrarea și ostenele lui Ignatie și ale lui

se unească episcopii cei dezbinați pentru scoaterea lui Ignatie, și hirotonia lui Fotie. Deci acest Sinod propovăduind pe Sfântul și ecumenicul al 7-lea Sinod, că este cu adevărat ecumenic, și cu celelalte 6 ecumenice împreună numărat, și pe toți cei ce pe acesta nu-l numără împreună cu acela anatematizându-i (că erau unii ca aceștia în Galia) au primit pe Sfințitul Fotie, și ca legiuit și canonicesc patriarh l-au propovăduit, și pe Sinoadele cele ce asupra lui Fotie s-au făcut în Roma, și în Constantinopol, le-au lepădat și le-au izgonit. Și acestea făcându-le, și întru a 6-a și a 7-a praxă a sa drept și bună cinstire hotărând. Ca Sfântul Simbolul credinței să rămână nechenotomisit (adică fără a se pune în el vreo nouă izvodire) și neclătit în veac, și asupra celui ce va voi adăuga sau a scădea ceva din el înfricoșate anatemi glăsuind, au dat și acestea trei Canoane întru a 5-a praxă a sa, trebuincioasă fiind spre buna rânduială și starea Bisericii. Pe care toată a noastră Sfântă Biserică le-a primit și le primește de adevărate, precum tâlcuitorii Sfințelor Canoane de obște toți arată și adeverează. ^[273] ¹⁷¹

Fotie Patriarhii, au botezat pe stăpânitorii lor, și pe cel întâi al lor l-au numit cu numele său Mihail; deci pentru această pricină, și pentru că din început Bulgaria a fost supusă Mitropolitului Tesalonicului, cel supus Patriarhului Constantinopolului, au trimis acolo Ignatie al Constantinopolului, și Fotie arhiEpiscop, iar Papa Nicolae zavistuiind, căuta să stăpânească pe Bulgaria, fiind dar că de Fotie nu i se ierta a face aceasta, scriindu-i lui că Bulgaria se cuvine împăratului. El adunând Sinod în Roma, caterisește și anatematisește pe Fotie, și pe cei ce se împărtășesc cu el îi afurisește, iar în Bulgaria a trimis prezbiteri și miruia a doua oară pe cei miruiți de preoții din Constantinopol, învățând acolo pe purcederea Sfântului Duh și din Fiul. Pentru aceasta și Fotie, adunând Sinod în Constantinopol dimpotrivă au caterisit pe Nicolae, și pe cei de Nicolae făcuți neîmpărtășiți el îi primea în tot locul. Murind însă Mihail și Nicolae, și scofându-se Fotie, s-a întors la scaun Ignatie. Ci și acesta neînduplecându-se a hirotoni papa în Bulgaria, pentru această pricină Papa Ioan, cel după Adrian, nu a primit Sinodul cel ce s-a făcut în Roma și în Constantinopol împotriva lui Fotie. Iar după ce au murit Ignatie, iarăși s-a întors Fotie la scaun. Care pentru ca să dovedească lumii că sunt minciuni câte au meșteșugit asupra sa, și pentru ca să îndrepteze cugetarea cea rău cinstitoare ce la apus se șoptea despre purcederea Sfântului Duh și din Fiul, care și în Bulgaria se propovăduia, și pe lângă acestea pentru ca să se facă pace și unire Bisericii și Episcopilor, alții numindu-se Ignatiani iar alții Fotiniani, au înduplecat pe împăratul Vasile, și au adunat acest Sinod, scriind și el către Papa Ioan al 8-lea și celorlalți Patriarhi libelul credinței. Iar pentru Bulgaria, fiindcă iarăși o cerea Papa Ioan, și voia a nu hirotoni într-însa Patriarhul Constantinopolului, nici a trimite acolo omofo obosind mai mult Părinții pentru sminteli, au zis că aceasta se cuvine împăratului, și așa deodată au scăpat de gâlcevi. Întru aceeași s-au trimis propovăduitori ai Evangheliei, de Patriarhul Ignatie, la neamurile păgâne cele din Boemia, Chiril și Metodie frații cei ce se trăgeau din Tesalonic, și au tras la buna cinstire pe neamul acesta, și pe stăpânitorul lor. Dintre care Chiril a stăut întâi Episcop în Praga, aceștia au făcut și literele cele slavonești. De unde și chirilești se zice, iar de către unii din neștiință ilirești. Au zavistuit și acestui de Dumnezeu plăcut lucru nu puțin papei de atunci, precum se vede în istoria cea pentru aceștia, păstrată în Sfânta monastire a Hilandarului. Iar tânărul Andronic împăratul Romanilor într-un hrisov al său, cel dat monastirii Xiropotamului, scrie că Pavel, fiul împăratului Mihail Rangave, și adevăratul frate al patriarhului Ignatie, a întors la bună cinstire de Dumnezeu pe neamul serbilor. De unde și spre cinstea lui, craiul Serbiei a zidit monastirea ce se numește a Sfântului Pavel. Era și Dumnezeiescul Pavel acesta scopit, ca și fratele său Patriarhul Ignatie, scopiți fiind de tiranul Leon Armeanul.

¹⁷¹ În Pidalion, nota nr. ^[273]: „Însemnează pentru Sinodul acesta căci ca o sabie cu două ascuțisuri au intrat în inimile apusenilor cu minunatele și luminatele glăsurile sale, și cu de Dumnezeu insuflata hotărâre ce a făcut pentru întărirea Sfântului Simbolului credinței. Că nici un alt Sinod ca acesta nu a grăit nici a tâlcuit necuviințele ce pot urma din scăderea sau adăogirea ce s-ar face întru acest Sfânt Simbol al credinței. Drept aceea, și după multe chipuri se nevoiesc ca să-l dovedească minciinos prin 27 de puneri împotrivă, pe care prea potrivite le dezleagă pururea pomenitul Dositei în foaia 730 din Dodecavilionul său, cum că cu totul nicum nu s-ar fi făcut acest Sinod ci zic ei că Fotie l-ar fi plăsmuit. Întru atâta obrăznicie îi aduce nebulia lor, pentru amara muștrare ce li se face din acesta. Dar lumina nu se ascunde, că afară de tâlcuitorii Canoanelor care sunt și mai vechi, și însuși Vecus cel de o socoteală cu latinii îl pomeneste pe acesta, și alegere au scris din practicele acestuia. Iar mai ales și cu deosebire prea înțeleptul dascăl și teologul Iosif Vrienie în cuvântul cel pentru Sfânta Treime, care era în viață pe la sfârșiturile împărăției Grecești, pe larg pomeneste cele de dânsul, și în sfârșit, zice, că până în vremea sa, se păzea încă în Biserica cea mare, practicele lui, cu iscăliturile cele de însuși mâinile, lui Petru, ale lui Pavel, și ale lui Evghenie locțiitorilor lui Papa Ioan, adică latinești. După acesta cel între Sfinți Marco al Efesului, întru a șasea adunare a Sinodului celui din Florența, așa l-a adevărit pe acesta de adevărat Sfânt Sinod, încât zice că de atunci; adică din vremea Sinodului aceluia și până acum, se citește în Biserica cea mare a Constantinopolului întru acest chip: „Toate cele asupra preasfințitilor Patriarhi Fotie și Ignatie, scrise, sau grăite, fie anatema; și acesta zicându-le Marco al Efesului, cardinalul Iulian, cel ce era vorbind cu Marcu, a rămas fără glas, neavând ce zice împotrivă. Mărturisesc încă și mulți din latini ființa acestui Sinod, care este Iul Episcopul Carnoviei, și Gratian monahul.” Însă singure epistoliile lui Papa Ioan sunt îndestule în locul tuturor, din care una se scrie deasupra către preasfințitul Fotie, iar cealaltă către împărați, care sunt practicele cele tipărite de Viniul la foaia 93 a tomului al 7-lea. Iar cele ce Sinodul acesta despre Simbolul credinței în praxa a 6-a și a 7-a ale sale a zis (că de mâhnire mi s-a părut a le lăsa) sunt acestea: „Hotărârea credinței celei preacurate a creștinilor cea din început de la Părinți și ajunsă până la noi, și cu mintea și cu limba o primim și tuturor luminat o vestim, nimeni dintr-însa scăzând, nici adăugând, nici schimbând, nici minciunoșind.” Și iarăși: „Deci oricine abătându-se la această ieșire din minte, ar îndrăzni, precum mai sus s-a zis, alt Simbol a alcătui, și hotar al legii a-l numi, sau adăugire, sau scădere a face în cel dat nouă de Sfântul și ecumenicul marele Sinod cel întâi în Niceea, anatema să fie.”

Tâlcuirea celor 3 canoane ale Sinodului celui adunat în Biserica Sfintei Sofia

Canonul 1.

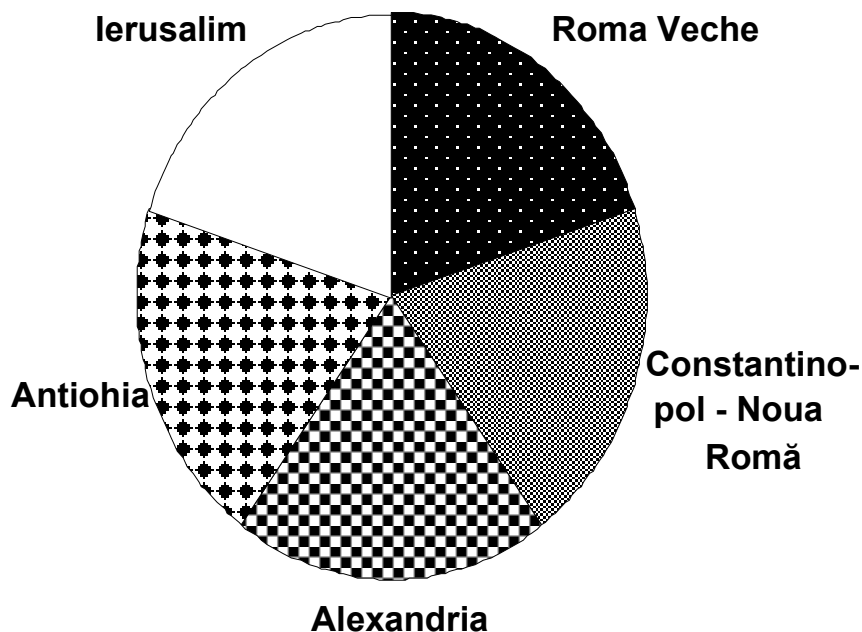
Au hotărât Sfântul și ecumenic Sinodul acesta ca, oricare din clericii sau mireni sau Episcopii cei din Italia, în Asia sau în Europa sau în Libia petrecători sub legătură sau caterisire s-a făcut de către Sfințitul Papa Ioan, ca să fie unii ca aceștia și de către Sfințitul Fotie Patriarhul Constantinopolului, întru aceeași hotărâre a certării, adică ori caterisiți ori anatematiciți ori afurisiți. Pe câți însă și Fotie Preasfințitul Patriarh, clerici sau mireni sau din arhieraticeasca și ieraticesca tagmă, ori în care parohie (locuințe) îi va face supuși afurisirii sau caterisirii sau anatematicisiri, să-i aibă pe ei și Preasfințitul Papa Ioan, și Sfânta lui Dumnezeu Biserică a Romanilor cea încredințată lui, întru aceeași judecată a certării. Nimic din presviile cele cuvenite Preasfințitului scaun al Bisericii Romanilor, nici din cele cuvenite întâiului șezător al ei, întru nimic să se prihănească, nici acum, nici după acestea.

Conexiuni sau concordanță canonică: Apostolești 12, 13, 32; Antiohia 6; Sardichia 14; Cartag. 11, 37, 141.

Tâlcuire

Pentru ca să împace multe sminteli și prigonirile ce urmaseră atunci în răsăriteana și apuseana Biserică între Nicolae al Romei și Adrian, și între Fotie al Constantinopolului, între care întâia pricină a stăut eparhia Bulgariei precum am zis, rânduiește acest Canon al Sinodului acestuia că, câți clerici sau mireni sau Episcopi s-au afurisit ori s-au caterisit ori s-au anatematicisit de Papa Ioan al Romei, atât câți se află în Europa câți și în Asia și Africa, aceștia să fie afurisiți și caterisiți și anatematiciți și de Fotie al Constantinopolului. Așisderea și câți ca aceștia ori în care parte de loc s-au afurisit ori s-au caterisit ori s-au anatematicisit de cel al Constantinopolului, să fie afurisiți, caterisiți și anatematiciți și de Papa Romei, fără a se strămuta privilegiile Bisericii romanilor și ale papei nici acum, nici în viitorime a fi, adică întâi cu rânduiala cinstei decât ceilalți patru patriarhi. Însă acestea se face când Biserica romanilor nici în credință greșise, nici cu noi răsăritenii se prigonea. Iar acum, nici o unire sau împărtășire avem noi cu dânsa, pentru ereti-ceștile dogme, sub care ea a căzut.”

**Schema Pentarhiei
451-1054**

Schema Pentarhiei, 451-1054, cu împăratul Romeu ca element centripetu, în modul de reglementare a relațiilor dintre cele cinci Biserici și patriarhii acestora

h. Canonişti

1. Sf. Fotie I cel Mare (810-895)

Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului (858-867 şi 877-886)

Schisma Fotiană (861-879 şi 883-886).

Prima jumătate a secolului al IX-lea a fost marcată la Constantinopol de două elemente, care l-au influenţat profund pe tânărul Fotie, născut în anul 810, în capitală, dintr-o familie romeică de vază. Primul element a fost de politică externă şi consta în modul negativ de receptare la Constantinopol a evenimentelor din anul 800, adică crearea imperiului concurent de la Aachen, cu încoronarea de către Leon III (795-816) a „prinţului barbar” Carol cel Mare (768-814), la Roma Veche, de Crăciunul anului 800. Elita din Constantinopol, în frunte cu Curtea Imperială nu puteau ierta acest gest, care a avut grave urmări şi în ceea ce priveşte relaţiile ulterioare, dintre tronurile celor două Biserici, devenite rivale: Roma Veche şi Noua Romă. Al doilea eveniment era de natură internă şi constă în faza finală a luptelor iconoclaste, înainte de anul 843.

Vezi micromedalionul de la începutul acestui volum.

2. Ioan Zonaras + 1130

Ioan Zonaras - Ἰωάννης Ζωναράς, ai cărui ani de viaţă, nu-i cunoaştem cu exactitate, dar ştim că, în timpul domniei împăratului Alexios I (1081-1118), a fost şeful gardei imperiale – παρακοιμώμενος – parakoimomenos - şi conducătorul cancelariei împăratului, funcţii care denotă încrederea mare de care se bucura la Curtea Imperială.¹⁷²

Opera principală a lui Zonaras este *Istoria lumii*, de la creaţie şi până în anul 1118, adică până la moartea lui Alexios I Comnenul.

Zonaras a mai scris şi un *Comentar la canoanele receptate de Biserica Ortodoxă* (sinoadele ecumenice şi locale), cu preponderenţă asupra canoanelor Sfinţilor Părinţi.

Tot el a mai redactat încă două lucrări de drept bisericesc.

I s-a atribuit în mod greşit lucrarea *Zonarae Lexicon*, din sec. XIII, redactată în realitate de un grup de călugări cărturari.

Zonaras s-a retras din viaţa publică în anul 1118, adică după moartea lui Alexios I, iar un an mai târziu a fost surghiunit la mănăstirea Hagia Glykeria şi tuns cu forţa în monahism, după cum s-a întâmplat şi cu *Ana Comnena*, fiica lui Alexios I, care a organizat un complot, pentru detronarea Ioan II Comnenul (1118-1143), cu scopul de a-i oferi tronul soţului ei Nikephor Bryenios, Cezar rebel şi uzurpator, încă din anul din 1077. Aici se pare că Zonaras a rămas până la moarte, activând în mănăstire ca scrib sau „scriitor”, adică se ocupa cu problemele de cancelarie şi corespondenţă ale mănăstirii. În timp ce stătea de canon la Mănăstirea Hagia Glykeria a redactat şi *Istoria lumii*, împărţită în două părţi: Epoca Iudaismului; Epoca Romano-Creştină. Valoarea acestei lucrări creşte şi datorită faptului că Zonaras a folosit *Izvoarele Leoniene* sau „Documentaţia Leoniană”.¹⁷³

¹⁷² Pentru Zonaras, vezi literatura următoare: Ioannis Zonarae epitome historiarum, Hrsg. von Ludwig Dindorf, 6 Bde., Leipzig 1868–1875.

Thomas Banchich (Übersetzer-Traducător), The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great, Routledge, London-New York, 2009 (engl. Teilübersetzung mit Einleitung und Kommentar), traducere parţială în engleză, cu introducere şi comentariu.

Erich Trapp (Übersetzer-Traducător), Militärs und Höflinge im Ringen um das Kaisertum. Byzantinische Geschichte von 969 bis 1118, in *Byzantinische Geschichtsschreiber*, 16. Styria, Graz-Wien-Köln, 1986 (dt. Teilübersetzung - traducere parţială în germană).

I. Grigoriadis, Linguistic and literary studies in the Epitome historion of John Zonaras, Thessaloniki 1998.

E. V. Maltse, Zonaras, Johannes, in *Lexikon des Mittelalters*, Band 9, col. 673 u.

Klaus-Peter Todt, Zonaras, in *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* (BBKL).

¹⁷³ *Izvoarele Leoniene* sunt cercetări istorice din epoca antichităţii târzii sau din epoca bizantină timpurie, redescoperite în secolul al XIX-lea, de către Edwin PATZIG, în *Epitom-ul sau Istoria lumii*, a lui Zonaras. Acesta ar fi folosit în Epitom nişte surse documentare, pentru perioada de după anul 229 (unde se opreşte Istoria lui Cassius Dio), numite ANONIYMUS DIONEM, care s-ar asemăna foarte mult cu textele din opera lui Leon Grămăticul, de la începutul

Intenția lui Zonaras a fost să redacteze un *manual* de „Istorie a lumii” sau EPITOM. Charles du Fresne, sieur du Cange (1610–1688) a făcut împărțirea lucrării lui Zonaras, *Istoria lumii*, în 18 „cărți” sau capitole. Primele 12 cărți sunt o compilație a istoriei lumii, până la Tetrarhia lui Dioclețian (293–305), iar ultimele șase cărți prezintă istoria romeică, de la Constantin I cel Mare (306), până la moartea lui Alexios I Comnenul, în anul 1118.

Aceste referiri la *Pentarchie* apar în comentariul lui Zonaras la canonul 28, de la Chalcedon, din anul 451. Numai că Zonaras a trăit după anul 1054, adică după schisma cea mare, context în care el păstrează numărul de cinci al tronurilor, însă acordă locul întâi Tronului Constantinopolului, așa după cum au procedat autorii în *Pravila cea Mare*, de la Târgoviște, din anul 1652, nu pe locul al doilea, cum a fost cazul în „vechea” *Pentarchie*, dinainte de anul 1054.¹⁷⁴ Zonaras mai amintește teoria *Pentarchiei* și în comentariul său la canonul 17, de la Chalcedon, unde deschide posibilitatea dreptului de apel al fiecăruia (episcop, preot, diacon, monah sau laic), care se simte „nedreptățit de mitropolitul său”, către *exarhul* sau „arhimetropolitul”, din capitala Diocesei provinciei administrative imperiale sau direct către Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului.¹⁷⁵

Acest drept de apel, către Tronul Constantinopolului, are un caracter limitat la zona de jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice și nu se extinde asupra întregii Ortodoxii. Dreptul de apel al Constantinopolului nu se extinde asupra persoanelor și teritoriilor celorlalte patriarhii apostolice: Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

3. Alexios Aristenos + d. 1166

Alexius Aristenus Ἀλέξιος Ἀριστηνός, un alt mare canonist al secolului al XII-lea, alături de Zonaras și Balsamon, a fost *megas oikonomos* al Marii Biserici a Constantinopolului, adică al Catedralei Patriarhale Sfânta Sophia. În anul 1166 mai trăia încă, fiind present la un Sinod, ținut în Constantinopol. Lucrarea lui principală este *Synopsis Canonum*, cu scholii (comentarii, tâlcuiri), redactată din ordinul împăratului Ioan II Comnenul (1118–1143) și tipărită ulterior de Episcopul W. BEVERDIGE, în lucrarea *Pandectae Canonum*, Oxford, 1672 [vol. I, de la fol. 1 u.; vol. II, de la fol. 188 u.]. O altă lucrare a lui poate fi găsită la Fabric, Bibl. Gr., vol. XI, p. 280 u. Mult timp lucrarea lui Alexius Aristenus, *Synopsis Canonum*, a fost atribuită lui Simion Metaphrastes (sec. X), care este însă autorul *Mineiilor* - *Μηνολόγιό* - pe 12 luni, mai cu seamă a părții hagiografice, legată de *viețile sfinților*.¹⁷⁶

4. Theodor Balsamon +1195

Theodor IV Balsamon Θεόδωρος Βαλσαμών, canonist și Patriarh al Antiohiei (î. 1189–1195). Născut în prima jumătate a secolului al XII-lea, moare, după anul 1195, adică după paretisisul ca Patriarh al Antiohiei.¹⁷⁷

secolului al XI-lea, după care, Patzig le-a și dat numele de „Izvoare Leoniene”. Pazig consideră că documentația Anonymus Dionem ar fi partea pierdută, din „Istoria lumii”, a lui Ioan din Antiohia – începutul secolului al VII-lea – păstrată doar fragmentar. Vezi: Umberto Roberto, *Ioannis Antiocheni Fragmenta ex Historia Chronica. Introduzione, edizione critica e traduzione*. Berlin 2005. Mai vezi:

Bruno Bleckmann, *Die Reichskrise des III. Jahrhunderts in der spätantiken und byzantinischen Geschichtsschreibung*, în *Untersuchungen zu den nachdionischen Quellen der Chronik des Johannes Zonaras*, München, 1992.

Bruno Bleckmann, *Bemerkungen zu den Annales des Nicomachus Flavianus*, în *Historia*, an 44 (1995), p. 83–99.

Edwin Patzig, *Über einige Quellen des Zonaras*, în *Byzantinische Zeitschrift*, an 5 (1896), p. 24 u.

Edwin Patzig, *Über einige Quellen des Zonaras II.*, în *Byzantinische Zeitschrift*, an 6 (1897), p. 322 u.

¹⁷⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 407.

¹⁷⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 407.

¹⁷⁶ Sf. Simion Metafrastul - Συμεὼν ὁ Μεταφράστης este prăznuit de Biserica Ortodoxă pe data de 9 noiembrie. Aristenos upheld the authority, the rights and privileges given to the Ecumenical Patriarchate by the canons of the second, fourth, and sixth ecumenical synods. Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει Ἀλέξιος νομοφύλαξ ὁ Ἀριστηνός.

Vezi: <http://www.newadvent.org/cathen/10225a.htm>

¹⁷⁷ Privitor la T. Balsamon, vezi literatura: KREUTZWALD, în *Kirchenlexikon.*, s.v.; W. BEVERIDGE, *Praef. in Pandecta Can.*, P.G., LXX, 11 sqq.

MORTREUIL, *Hist. du droit byzantin* (Paris, 1846), III, 1432–45.

KRUMBACHER, *Gesch. des byzant. litt.* (München, 1897).

Theodor Balsamon a devenit Nomophilax – Νομοφύλαξ – după hirotonirea sa ca diacon, străjer sau garant al legii, titlu creat pe la mijlocul secolului al XII-lea, de către „Școala de Drept”, din Constantinopol. Între anii 1178-1183, în perioada de păstorire a Patriarhului Ecumenic Teodosie I (1179-1183), Balsamon a condus consistoriul spiritual al Patriarhiei Ecumenice, prezidând toate procesele de ordin canonic, pe care aceasta le-a avut.

Opera lui principală este *Scholia* – Σχόλια, redactată prin anul 1170. Scholia lui Balsamon este un comentariu la *Nomocanonul* lui Fotie I cel Mare, prin care, pornind de la legile existente, face acordul dintre canoanele și legile bisericești, cu cele civile, armonizându-le. Punând accent pe forma lor de exprimare a conținutului canonic și juridic, Balsamon creează un epitom sau manual de „Constituții bisericești și civile”, cunoscute sub numele de „scholii” sau comentarii, tâlcuiri. În acest scop a compilat *Syntagmele* existente (Colecții de canoane sau legi bisericești), dând o nouă lucrare de mult folos Bisericii și specialiștilor în dreptul canonic, dar și în legile civile. Lucrarea reflectă și polemica sau conflictele dintre latini și greci, după marea schismă – 1054. De la el se mai păstrează încă două scrisori: 1 referitoare la post; 2 referitoare la condițiile admiterii novicilor în mănăstire. Scholiile lui Balsamon au fost adoptate de Biserică și pot fi găsite în *Pidalion* – Πεδάλιον.

Scoliile lui Balsamon au fost editate pentru prima oară în traducere latină, la Paris, (1561) apoi la Basel 1562; în limba greacă și latină, au fost publicate tot la Paris, (1615), apoi la Basel (1620). Mai pot fi găsite în Beveridge, *Pandecta Canonum*, Oxford, 1672 (vezi și la Migne, P. G., CXXXVII-VIII). *Rhalli* și *Potli* au tipărit la Athena, între anii 1852-1860 o *Colecție a izvoarelor dreptului canonic*, în care se află și comentariile sau scholiile lui Balsamon, de unde au fost apoi preluate și de Migne, *Patrologia Graeca*, CIV, 441.

5. Matei Vlastares (sec. XIV)

A trăit în secolul XIV și a fost fost preot de mir și canonist, devenind ulterior călugăr la Athos, apoi la Mănăstirea Sf. Isac, din Thesalonic. Lucrarea lui *Syntagma alfabetică* sau *Collectio alphabetica* sau Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων a fost editată de către Episcopul W. BEVERIDGE, *Syntagma alphabeticum canonum*, Oxford, 1672, iar în secolul al XIX-lea de către Rhallles și Potles, VI, Athen 1859, precum și de Migne, PG 144, 690 ff.) theta (θ) 1 und epsilon (ε) 3: Κωλύει καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀρχήσεις, ὡς πρὸς ἀκολασίαν ἐρεθιζούσας.

Opera lui Matei Vlastares:

Sýntagma katá stoicheíon - Syntagma alphabeticum rerum omnium, quae in sacris canonibus comprehenduntur), 1335, ediție completă, în:

Synódikon sive Pandectae canonum SS. Apostolorum et Conciliorum ab ecclesia Graeca receptorum necnon canonicarum SS. Patrum epistolarum, editată de William Beveridge (Guilelmus Beveregius), II/2, Oxford, 1672;

Sýntagma ton theíon kai hieron kanónon, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, editată de Rhallles și Potles, VI, Athena, 1859 și în Migne, PG 144, 690 u.; tradusă în sârbește și editată de Șt. Novakovic, Belgrad, 1907.¹⁷⁸

Grigorie din Trapezunt, este considerat de Maximos de Sardes „un autor necunoscut”, adică nu poate fi identificat nici cu *Grigorie Trapezuntul* (1395-1472/73), învățat renescentist grec, din Veneția și Roma, născut pe insula Creta, din părinți originari din Trebizonda; nici cu *Grigorie Mega Komnenos* al Trapezuntului (1266-1280); nici cu Mitropolitul *Grigorie* al Trapezuntului, menționat prin anii 1339/40, vezi regestul patriarhal nr. 2194.¹⁷⁹ Interesantă este valoarea simbolică a însemnătății, pe care acest Grigorie din Trapezunt sau al Trapezuntului o dă patriarhilor celor

¹⁷⁸ *Literatură privind Matei Vlastares*: Nikodim Milaš, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, traducere în germană de Alex R. v. Pessic, (1897) 1905², p. 53 și 188; A. Soloviev, *L'oeuvre juridique de M. B.*, in: *Studi Bizantini*, 5, 1939, p. 698 u.; - Hans-Georg Beck, *Kirche u. theol. Lit. im Byzantin. Reich*, 1959, p. 786 u.; - DThC II, 916 f.; - DHGE IX, 160 f.; - Catholicisme II, 84; - DDC II, 920 ff.; - LThK VII, 173; - RE III, 254; - RGG I, 1319.

Dan Ioan Mureșan, *De la place du "syntagma" de M.B. dans le "Mega Nomimon" du patriarcat de Constantinople*, in: *Le patriarchat oecuménique de Constantinople au XIV-XVI siècles*, Paris 2007, p. 429-469.

¹⁷⁹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 301-302.

cinci tronuri ale Pentarhiei, prin comparația dintre ei și cele cinci simțuri ale corpului omenesc. Toate organele corpului omenesc sunt egale între ele, dar ocupă un loc și îndeplinesc funcțiuni diferite, ceea ce le și diferențiază:

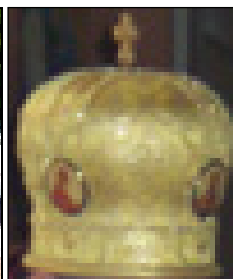
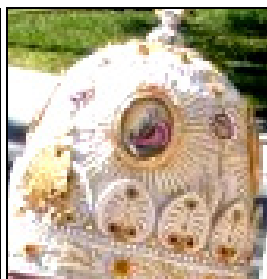
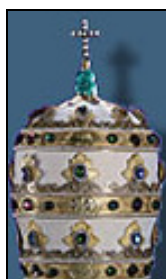
„La comparaison des patriarches avec les cinq sens qui ont une place et une fonction différentes dans le corps humain, témoigne par ailleurs qu'il existe justement une différence dans la place historique extérieure et dans les réciproques des patriarches. Selon cette comparaison, la place de la vue est attribuée à l'Église de Rome, à cause de la prééminence de ce sens sur les autres et la place des autres sens est attribuée aux autres Églises. Un auteur inconnu, Grégoire de Trapézonte, partant de ce même principe, compare l'Église de Rome au sens du toucher, car il considère que le toucher est le sens royal, dès lors que le vivant, quand bien même il aurait perdu tous les autres sens, pourrait conserver son existence par cette seule sensation. Il compare l'Église de Constantinople au sens du goût, car ce sens est premier après le toucher, l'Église d'Alexandrie au sens de la vue, l'Église d'Antioche au sens de l'ouïe et l'Église de Jérusalem au sens de l'odorat.”¹⁸⁰

Maxim de Sardes face diferența clară între relațiile de reciprocitate ale tronurilor, diferențiate prin influența funcțiunilor bisericești, care le ierarhizează, fără să existe raportul de subordonare, jurisdicție ori statut de sufragani.¹⁸¹

Acest lucru se poate desprinde din însăși titulatura celor cinci patriarhi: vezi, de pildă, glava 395, din Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, citată destul de des pe parcursul acestei lucrări, unde sunt menționate aceste titlaturi, într-o minunată limbă veche românească.

¹⁸⁰ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecuménique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 302.

¹⁸¹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecuménique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 301.

¹⁸² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 171. **Gahbauer** a preluat această informație după H. J. SCHULZ, *Die Byzantinische Liturgie*, Trier, 1980², 33 u.

Măsura în care a avut loc receptarea ideii de *Pentarhie*, în afara granițelor Imperiului Romeu, și în cadrul Bisericii Asiriene (Nestoriană), o dovedește canonul 29, al Sinodului din Ktesiphon, în anul 585, ținut sub protia Iazelihului, adică Catolicosul Patriarh Mar *Išo'jahb I* (sau Išo-Iab I) *d'Arzunaia* al Asirienilor (582-595).¹⁸³ Prezentarea lucrărilor acestui Sinod și textul canoanelor se află în *Colecția de canoane* – „Cartea sinoadelor” sau „Synodiconul Oriental” - editată de Oscar BRAUN, în anul 1900, reprint 1975.¹⁸⁴

Potrivit tezei Catholicosului Patriarh *Išo'jahb I*, exprimată în canonul 29, există *patru* Patriarhi în apus, pe care însă nu-i menționează nominal, nici nu-i localizează, și *unul* la *Ktesiphon* – Seleucia (adică Iazelihul asirian), deci tot o *Pentarhie*. *Apusul* indicat de canonul 29 este *apusul geografic* al Bisericii Persiei, adică *Imperiul Romeu*, cu scaunele Romei Vechi, Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei, Efesului și Ierusalimului.

Nu putem însă constata care scaun, din cele cinci „apusene”, îl elimină Iazelihul *Išo'jahb I*, pentru a putea lega și integra Ktesiphonul în *Pentarhie*. Probabil este vorba de Noua Romă Constantinopol, noțiune sau nume, care lipsește în Cartea Synodiconului. Pe de altă parte, nu putem să afirmăm nici care scaun urmează după cele ale Triarhiei Petrine (Roma, Alexandria, Antiohia): Efesul sau Ierusalimul? Eliminarea Constantinopolului, de pe lista Scaunelor *Pentarhiei*, Iazelihul *Išo'jahb I* și Sinodul său, din anul 585, au făcut-o și din motive politice, dată fiind dușmănia dintre cele două imperii: Romeu și Persan. Acțiunea aceasta poate fi interpretată în contextul deciziilor sinodale de la Markabta, din anul 424, când Biserica Persiei, adică Asiriană s-a declarat –avtochefală – adică, independentă față de orice putere „exterioară”, mai ales față de Byzanț, declarație, pe care Sinodul a fost obligat să o facă în fața Șahinșahului Persiei. În aceste condiții, Catholicozatul Ktesiphonului consideră Biserica Persiei ca o fiică a Bisericii Antiohiei, fondată de Sf. Apostol Petru, de unde și caracterul Apostolic al acesteia și al Tronului de Ktesiphon-Seleucia. Sinodul din anul 424, de la Markabta, interzice un drept de apel al Iazelihului sau al Bisericii Asiriene, la tronurile celor patru patriarhi „apuseni”. Catholicosul Patriarh Dadișu I (421-456) al Ktesiphonului era numit de Sinodul de la Markabta, din anul 424: „Părinte și Iazelih (Căpetenie)..., care este pentru noi Petru.”¹⁸⁵

a. Biserica din Primul Țarat Bulgar

vezi: 6. *Pentarhia după anul 1204, respectiv 1215 (adică după schisma cea mare din 1054) Acțiuni comune și sincronizări ale activității Tetrarhiei: atitudini, curente și evoluția bisericilor locale.*

b. Autocefalia Bisericii din Ohrida

vezi: 6. *Pentarhia după anul 1204, respectiv 1215 (adică după schisma cea mare din 1054) Acțiuni comune și sincronizări ale activității Tetrarhiei: atitudini, curente și evoluția bisericilor locale.*

c. Autocefalia Georgiei

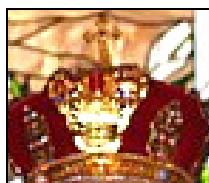
vezi: 6. *Pentarhia după anul 1204, respectiv 1215 (adică după schisma cea mare din 1054) Acțiuni comune și sincronizări ale activității Tetrarhiei: atitudini, curente și evoluția bisericilor locale.*

¹⁸³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 81-82.

¹⁸⁴ Oscar BRAUN, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale, Die Sammlung der nestorianischen Konzilien, zusammengestellt im neunten Jahrhundert, Nach der syrischen Handschrift, Museo Borgiano 82, der Vatikanischen Bibliothek übersetzt und erläutert, mit kritischen und historischen Anmerkungen, Namen- und Sachregistern*, Stuttgart – Wien, 1900, reprint, Philo Press, Amsterdam, 1975, p. 229-233.

¹⁸⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 82.

d. Ecoul teoriei Pentarhiei la Vechii Orientali: Asirieni și Necalcedonieni

[Mitra Catholicosului Asirian Mar Dincha IV, 1976 – cu Scaunul la Chicago, S. U. A]

I. La Asirieni

Măsura în care a avut loc receptarea ideii de *Pentarhie*, în afara granițelor Imperiului Romeu, și în cadrul Bisericii Asiriene (Nestoriană), o dovedește canonul 29, al Sinodului din Ktesiphon, în anul 585, ținut sub protia Iazelihului, adică Catholicosul Patriarh Mar *Išo'jahb I* (sau Išo-Iab I) *d'Arzunaia* al Asirienilor (582-595).¹⁸⁶ Prezentarea lucrărilor acestui Sinod și textul canoanelor se află în *Colecția de canoane* – „Cartea sinoadelor” sau „Synodiconul Oriental” - editată de Oscar BRAUN, în anul 1900, reprint 1975.¹⁸⁷

Potrivit tezei Catholicosului Patriarh *Išo'jahb I*, exprimată în canonul 29, există *patru* Patriarhi în apus, pe care însă nu-i menționează nominal, nici nu-i localizează, și *unul* la *Ktesiphon* – Seleucia (adică Iazelihul asirian), deci tot o *Pentarhie*. *Apusul* indicat de canonul 29 este *apusul geografic* al Bisericii Persiei, adică *Imperiul Romeu*, cu scaunele Romei Vechi, Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei, Efesului și Ierusalimului.

Nu putem însă constata care scaun, din cele cinci „apusene”, îl elimină Iazelihul *Išo'jahb I*, pentru a putea lega și integra Ktesiphonul în *Pentarhie*. Probabil este vorba de Noua Romă Constantinopol, noțiune sau nume, care lipsește în Cartea Synodiconului. Pe de altă parte, nu putem să afirmăm nici care scaun urmează după cele ale Triarhiei Petrine (Roma, Alexandria, Antiohia): Efesul sau Ierusalimul? Eliminarea Constantinopolului, de pe lista Scaunelor *Pentarhiei*, Iazelihul *Išo'jahb I* și Sinodul său, din anul 585, au făcut-o și din motive politice, dată fiind dușmănia dintre cele două imperii: Romeu și Persan. Acțiunea aceasta poate fi interpretată în contextul deciziilor sinodale de la Markabta, din anul 424, când Biserica Persiei, adică Asiriană s-a declarat –avtochefală – adică, independentă față de orice putere „exterioară”, mai ales față de Byzanț, declarație, pe care Sinodul a fost obligat să o facă în fața Șahinșahului Persiei. În aceste condiții, Catholicozatul Ktesiphonului consideră Biserica Persiei ca o fiică a Bisericii Antiohiei, fondată de Sf. Apostol Petru, de unde și caracterul Apostolic al acesteia și al Tronului de Ktesiphon-Seleucia. Sinodul din anul 424, de la Markabta, interzice un drept de apel al Iazelihului sau al Bisericii Asiriene, la tronurile celor patru patriarhi „apuseni”. Catholicosul Patriarh Dadișu I (421-456) al Ktesiphonului era numit de Sinodul de la Markabta, din anul 424: „Părinte și Iazelih (Căpetenie)..., care este pentru noi Petru.”¹⁸⁸

În mod indirect, noțiunea de *Pentarhie*, se vede că era interpretată de către sinodalii asirieni, ca o comuniune de responsabilitate, interese și funcționare a patriarhilor (a căpeteniilor), superioară chiar și teritoriului propriu de jurisdicție și de reprezentare, depășind și caracterul confesional, de rit și disciplină canonică al fiecărei *unități* sau Biserici în parte. Acest lucru rezultă și din modul în

¹⁸⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 81-82.

¹⁸⁷ Oscar BRAUN, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale, Die Sammlung der nestorianischen Konzilien, zusammengestellt im neunten Jahrhundert, Nach der syrischen Handschrift, Museo Borgiano 82, der Vatikanischen Bibliothek übersetzt und erläutert, mit kritischen und historischen Anmerkungen, Namen- und Sachregistern*, Stuttgart – Wien, 1900, reprint, Philo Press, Amsterdam, 1975, p. 229-233.

¹⁸⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 82.

care era evocată ordinea Pentarhiei în *Pravila cea Mare*, de la Târgoviște, din anul 1652, unde Roma apare pe locul întâi, deși ne aflăm în starea de schismă, iar Ohrida, pe locul al șaselea, pentru a fi respectată cifra de *cinci întăistători*, chir și în contextul „Tetrarhiei”, de după anul 1054.

Iazelihul Ișo'jabb I, din Ktesiphon se considera și el membru al Pentarhiei Bisericii Universale, ca fiu și continuator al Bisericii Antiohiei și potrivit concepției, existentă în Biserica Asiriană, referitoare la această teorie.

Sinodul asirian, de la Ktesiphon-Seleucia, din anul 585 a creat o nouă bază canonică, cu impulsuri și noi forme de funcționare a Bisericii Persiei. Pentru Iazelihul Ișo'jabb I, instituția Patriarhiei, ca formă de funcționare, poate fi privită îndărăt, până în timpul vieții pământești a Mântuitorului Iisus Hristos, care a dat Apostolilor un drept de „primat universal”. Ierarhia instituită de Iisus Hristos cunoaște, după Iazelihul Ișo'jabb I, trei trepte:

1. Iazelih, Patriarh (Catholicos);
2. Mitropoliți și Episcopi, ca urmași ai celor 70 de Ucenici ai Apostolilor;
3. Preoți și Diaconi.

Sinodul mai consideră *Pentarhia*, ca fiind fondată de *Sfântul Duh*, teză reluată peste 600 de ani, de către Nill Doxopatres, fără să fi existat însă o dependență sau influență din partea lui Ișo'jabb I.¹⁸⁹

Pe cuprinsul teritoriului de jurisdicție al Patriarhiei de Ktesiphon-Seleucia, Iazelihul Ișo'jabb I pretinde pentru sine *dreptul de exercitare al „Primatului lui Petru”*, la fel ca și Patriarhul Romei Vechi.¹⁹⁰

Părintele F. R. GAHBAUER își pune întrebarea, dacă se mai poate vorbi de o „teorie a Pentarhiei”, în forma în care ea a fost formulată și înțeleasă de către Iazelihul Ișo'jabb I, în anul 585?¹⁹¹ Părerea noastră este că da, cu condiția să nu privim Pentarhia „interconfesională”, a lui Ișo'jabb I, cu ochii confesionaliști, din al doilea mileniu creștin, nici cu ochii „juridismului” roman, dar nici cu ochii stigmatizanti, bazați pe disprețul îngust, față de „eretici”. *Asirienii se considerau ca făcând parte din corpul unic al Bisericii Universale*, chiar dacă se aflau în afara granițelor romeice sau aveau numai două sinoade ecumenice, pe care le acceptau și receptau. Din contra, pe mine mă surprinde în mod plăcut acest orizont larg de gândire al asirienilor, de la Sinodul, din anul 585, care, în multe privințe, ne depășește îngustimea noastră confesionalistă și prozelitistă, chiar și acum, în secolul al XXI-lea. Părintele F. R. GAHBAUER este de părere că la Iazelihul Ișo'jabb I ar fi vorba nu de o *teorie a Pentarhiei*, ci de o „idee, privitoare la Pentarhie”.¹⁹²

Canonul 29, din anul 585, Ktesiphon – Seleucia, fragment:

„In der kirchlichen Ökonomie hat unser Herr und Lebendigmacher Jesus Christus in dem Wirken der Gnade, die er im Anfange in der Wahl seiner Apostel setzte, diese bevollmächtigt, als Patriarchen die obere Ordnung universal... innezuhaben, da er sie zur Unterweisung und Konstituierung des Volkes und der Völker aussonderte und sandte. Wegen der Vielheit seiner Unterweisung wählte er dann zu ihrer verwaltung auch jene zweite Schar der ... 70 Apostel, welche die zweiten nach den Ersten und die Mittleren nach den Hohen sind wie die Metropoliten und Bischöfe nach den patriarchen und Katholikai. Und nach seiner Auferstehung und Himmelfahrt und dem Herabkommen des Hl. Geistes sonderte er die Priester und Diakone als Dritte aus und bereicherte die Kirche mit regenten erster, zweiter und dritter (Ordnung). Nachdem aber die Ersten und Zweiten entschlafen waren, ordnete der Hl. Geist durch Verteilung der Väter Sitze an verschiedenen Orten und sonderte im Abendland 4 Patriarchen aus, um durch sie dort jeden prinzipat nebst den untergebenen Klassen zu konstituieren. Und für den Orient sonderte er einen fünften Patriarchen aus, damit wie jene 4 Principate der Kinder des Sonnenuntergangs dort die Klassen der Priester ordnen und leiten, so auch dieser Prinzipat den

¹⁸⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 81. Vezi și textele sinodale, din anul 585, la: Oscar BRAUN, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale...*, Op. cit., 229-233.

¹⁹⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 82.

¹⁹¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 82.

¹⁹² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 82.

Kinder des Sonnenaufgangs gegeben wurde, um das erste der Gebiete für die Völker, die sich von der Wahrheit unterweisen lassen, einzurichten. Und dieser, glänzend im wahren Glauben, hält den apostolischen freistab als Mutter der Prinzipate gleich Petrus, dem haupt der Zwölf und Paulus, dem erbauer der Kirchen, und seinem väterlichen Prinzipate gehorchen alle Häupter der Stühle, d. h. die Metropolen und Bischöfe, welchen die Stände der Kirche anvertraut sind.”¹⁹³

II. La necalcedonieni

Teoria Tetrarhieii este menționată în versiunea arabă a canoanelor Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325¹⁹⁴ datând din epoca de după Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451.

Canonul 37 arab precizează:

„Und es gebe nur vier Patriarchen auf der ganzen Welt wie es vier Evangelien gibt und vier Weltelemente, vier Winde und vier Elemente beim Aufbau des Menschen, denn aus diesen vier Elementen besteht die ganze Welt. Und es sei der Fürst der Herr von Rom, des Sitzes des göttlichen Petrus, so wie die Apostel gelehrt haben. Nach jenem folgt im zweiten Rang der Herr des grossen Alexandrien und dies ist der Sitz des Markus. Der Dritte aber ist der Herr von Ephesos und dies ist der Sitz des grossen Theologen Johannes, der Göttliches verkündet. Der vierte ist endlich der Herr von Antiochien und dies ist auch ein Sitz des Petrus. Und alle Bischöfe sollen unter die Hände dieser vier Patriarchen verteilt werden, die Bischöfe der kleinen Städte, welche sich unter der Herrschaft der grossen Städte befinden, unter die Hände der Metropolen... Wer diesem Gesetz, das wir festigen, widerspricht, den unterwerfen die Väter dem banne”¹⁹⁵

Canonul 37 al „Canoanelor arabe”, de la Alexandria, în traducere latină, îl reproducem după Mansi 2, 992DE:

„Et sint patriarchae in universo mundo quatuor tantum, quemadmodum sunt scriptores evangelii quatuor, & flumina quatuor, & elementa mundi quatuor, & anguli quatuor, & venti quatuor, & compositio hominis quatuor, quoniam hisce quatuor universus constituitur orbis. Et sit Princeps, ac praepositus ipsis dominus sedis divi Petri Romae, sicut praeceperunt apostoli. Post illum vero dominus magnae Alexandriae, & est sedes Marci. Tertius vero dominus Ephesi, & est sedes Joannis Theologi divina eloquentis. Quartus tandem dominus Antiochiae, & est sedes Petri quoque. Et

¹⁹³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 81. Compară cu: Oscar BRAUN, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale...*, Op. cit., p. 230-231. Părintele F. R. GAHBAUER a diortosit limba canonului 29, adaptându-o la evoluția actuală a limbii germane.

¹⁹⁴ *Versiunea arabă a canoanelor Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325*, este un *Codex apocrif, din secolul V*, găsit întâmplător în arhiva Patriarhiei Ortodoxe Melkite din Alexandria, în anul 1561, de către iezuitul Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, care se afla acolo într-o vizită delegată a Papei Pius IV (1560-1565). Manuscrisul era un *Codex arab*, cu 80 de canoane, „ale Sinodului I Ecumenic”. În literatura de specialitate, acest Codex este cunoscut sub numele de „Canoanele arabe”. Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, împreună cu confratele său Francisco Torres SJ, ajutați de alți orientaliști, de la Roma au tradus acest codex în limba latină, predându-l apoi lui P. Alphons Pisa SJ (1528-1598), în anul 1568. Manuscrisul latin a trecut și prin cenzura lui Petru Canisius:

Acta et canones sacrosancti primi oecumenici concilii Nicaeni temporibus Sylvestri Pont. Rom. et Constantini Imperatoris celebrati. Appositis sanctorum Patrum testimoniis ad eorundem Canonum commendationem et interpretationem pertinentibus. Omnia studio et labore Alphonsi Pisani, Societatis Theologi, ex variis Graecorum, Latinorum atque Arabum monimenta collecta et concinata. Cum privilegio Caes. Maest. et facultate Superiorum, *Dillingen* apud Sebaldum Mayer MDLXXII (1572). Ediția a doua extinsă, apare la *Köln*, 1581.

A. Pisa susține că din cele 80 de „canoane arabe”, 70 pot fi identificate cu cele ale „pseudoisidorianului Athanasius”. El mai susține că textul original al celor 20 de canoane, de la Niceea, din anul 325, ar fi fost arse, actualele texte fiind reconstruite, prin sec. al V-lea?

¹⁹⁵ La: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 401-402 – Mansi 2, 992DE.

dividuntur omnes episcopi sub manibus horum quatuor patriarcharum; episcopi vero parvarum civitatum quae sunt in ditione magnarum urbium, sub manibus metropolitanorum. Unusquisque autem metropolitanus harum magnarum urbium constituat episcopos suae provinciae, ipsum vero nullus episcoporum constituat, quoniam ipsis major est. Agnoscat itaque unusquisque suum ordinem, & ad alienum ordinem ne transeat. Qui autem huic legi, quam constituimus, contradixerit, synodi patres anathemati subjiciunt.”¹⁹⁶

Nu mai facem comentariul amănunțit al acestui canon, în contextul de față importanța lui mărginindu-se doar la atestarea vechimii *teoriei Tetrarhiei, ante 1054*. Acest lucru îl vom face în volumul următor al seriei, privitoare la Pentarhie.

În conștiința canonistilor vremii sau cel puțin a autorilor „Canoanelor arabe”, Tronul Patriarhal al Constantinopolului era considerat a fi ”Tronul Ioaneic al Efesului”, transferat în capitala imperială, motiv pentru care, în tot cursul primului mileniu Creștin, Arhiepiscopul de Efes, urma imediat după Patriarhul Constantinopolului, în schema – dipticele – sau ordinea canonică a ierarhilor care țineau de această Patriarhie.¹⁹⁷ Acest lucru reiese din canonul 38 al *Canoanelor arabe*:

„Transferatur patriarchatus Ephesi ad urbem Regiam, ut honor sit regno, & sacerdotio simul; & honoretur episcopus ejus nempe Ephesi, nec parvipendatur propter translationem patriarchatus ejus, honoreturque nomine primatis, scilicet catholici. Neque etiam subjiciatur episcopus Hierosolymorum aliis episcopis, sed honoretur, & et in veneratione habeatur, quia praeest sanctae civitati, & in potestate ejus crux Christi est, & et locus illius resurrectionis. Honoretur quoque dominus sedis Seleucia, quae est in regione orientis, vocaturque Almodajen, nomine catholici, & ex nunc permittatur ei constituere Metropolitanos, quemadmodum faciunt patriarchae, ne damnum patiantur orientales patriarcham adeuntes, nimirum Antiochenum, ob necessaria negotia, sive ab illo redeuntes, inveniantque gentiles occasionem nocendi eis, quia patriarcha Antiochenus in hoc praebeuit consensum, postquam rogavit eum synodus, ne ipsi displiceret de sublata ab eo potestate orientis. In hoc enim nihil aliud quaerebatur, nisi pax, & quies Christianorum regionis Persidis. Honoretur etiam dominus sedis Thessalonicae, quia ita decet.” [luat din: *Mansi*, 2, 993^{ABC}].

Cele două *canoane arabe*, 37 și 38, reflectează în mod indirect ordinea creată de Chalcedon, în anul 451 și nu pe aceea a primului Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 325. De aceea se și poate afirma că ele au fost redactate după anul 451, adică după încheierea și după popularizarea deciziilor Sinodului IV Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451. Numai că în noua ordine, de la Chalcedon, din anul 451, Patriarhul Efesului nu mai apare, scaunul marelui Apostol Ioan de Dumnezeu Cuvântătorul, fiind transferat în capitala imperială, la Constantinopol. Nici legătura acestui Tron din capitală, cu cel al Efesului, nu este nicăiri menționată, romeii cultivând originea „andreană” a Episcopiei de Bysantion, adică fondarea acestei Biserici, de către Sf. Apostol Andrei, fratele de sânge al Sf. Apostol Petru. Probabil a rămas această informație doar în conștiința creștinilor din afara granițelor imperiale, preluată apoi de monofiziți și din cauza urei acestora, față de capitala romeică, față de împărat și față de deciziile de la Chalcedon.¹⁹⁸ *Canonul arab 37* dă impresia unei arondări „uniforme” a întregii Creștinătăți și exclude ori ce posibilitate a unui „primat petrin”.¹⁹⁹

În Biserica Răsăritului, cifra *patru* și forma de *pătrat* au avut dintodeauna și au o importanță simbolică și liturgică deosebită: Sfânta Masă – Altarul – are formă patrată, cutia pentru păstrarea Sf. Cuminecături pentru bolnavi, are forma patrată, antimisul are forma patrată. De aceea nu trebuie să ne mire preluarea simbolică a cifrei *patru*, din antichitate, pentru definirea teoriei Tetrarhiei: cei patru evangheliști; cele patru elemente ale lumii (foc, apă, aer, pământ, după

¹⁹⁶ Mansi 2, 992DE. J. D. MANSI reproduce în Colecția sa (Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961), 84 de canoane arabe, nu 80, câte se știa că a descoperit Ioannis Elianus (ROMANUS) SJ, în anul 1561, în arhiva Patriarhiei ortodoxe melkite din Alexandria. „Canoanele arabe”, Mansi le reproduce în vol 2, coloanele 981 – 1010.

¹⁹⁷ Astăzi este Mitropolitul Chalcedonului, cel care urmează în diptice după Patriarhul Ecumenic și tot acesta are și prerogativa de locțiitor al acestuia din urmă.

¹⁹⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

¹⁹⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

Empedokles, 494-434 î.d.Hr.), cele patru wânturi - anotimpuri - ale lumii; cele patru colțuri ale lumii; cei patru patriarhi ai lumii (Roma, Alexandria, Efes și Antiohia) etc.²⁰⁰

*

Monofiziții țineau în mare cinste simbolismul cifrei „patru” și îl găsim aplicat și la teoria Tetrarhiei, într-o formă de „sincretism tetrarhic” monofizito-chalcedonian, în *Cronica Patriarhului Copt Mihail I al Alexandriei (743-767)*: Roma, Alexandria, Constantinopol, Antiohia. Numai că Bisericele Romei și Constantinopolului, Mihail I le consideră dizidente sau apostate, pentru că nu reprezentau și țineau „dreapta credință”, adică erau chalcedoniene, nu monofizite. Interesantă este totuși conștiința apartenenței la Tetrarhie (atunci Pentarhie) a Patriarhului Copt Mihail I.²⁰¹ Asistăm aici la un fenomen similar celui din Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, unde, deși era stare de schismă, autorii dau întâietatea în diptice Patriarhului Romei Vechi, în același timp incluzându-l pe Arhiepiscopul de Ohrida, pe locul al cincilea, din Pentarhia, de după anul 1054:

PENTRU CUM Scriu ARHIEREII LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI:²⁰²

1. R I M U L [= Roma Veche]

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor mării și preasfinției tale puteare și domnie.²⁰³

Iar privitor la Scaunul de Ohrida, Pravila menționează următoarea formulă de adresare, glava 395:

(5.) 6. OHRIDEANULUI:²⁰⁴

Preafericite arhiepiscope a marea înția Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgărima, întru duhul sfânt dumnezeiesc și precinstitul meu părinte.

*

Un alt Patriarh monofizit Dionisie I al Antiohiei (818-845), fost la Tellmahreh, consideră cele patru Patriarhii ca fiind fondate de către Sfinții Apostoli, afirmație susținută cu ocazia audienței la Califul Ma'mun (813-833), din Bagdad.

„Die Jünger teilten die bewohnte Erde in vier Teile ein. Für jeden teil stellten sie ein Haupt auf, das sie Patriarch nannten. Sie setzten deren Sitze in den grossen Städten fest: Rom, Alexandrien, Konstantinopel und Antiochien. Sie weihten Bischöfe, und jeder Gruppe von 10 Bischöfen stellten sie einen vor, den sie Metropoliten nannten. Wenn ein Patriarch gegen den Glauben fehlt, dann müssen die drei anderen Patriarchen zusammentreten und ihn aburteilen.”²⁰⁵

²⁰⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 402.

²⁰¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

²⁰² Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele* sau *capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava nr. 395.

ENCHIRIDIONU, adica *Carte manuale* de canóne ale unei, santei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare, de Andreiu Baronu de Siagun'a, Sabiiu[Sibiu], în tipografi'a archidieceșana, 1871, 548 p.

²⁰³ „Sf.” sunt papii trecuți în rîndul Sfinților; „Fer.” sunt papii canonizați și declarați doar „fericiți”, nu „sfinți”. Ernst RÖSSER, *Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhunderts, von...*, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64].

Willibald M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, Band I, *Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma*, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p. Vezi și Hélène PROTOPAPADAKIS-PAPAKONSTANTINOY, *Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ κείμενα-εικόνες, ΑΘΗΝΑΙ* [Athena], 1998, 489, incl. 124 il. [ediție cu text trilingv: grecesc, francez, englez: „L'Apôtre Pierre, Textes et icônes”, „The Apostle Peter, Texts and icons”]. Ediție de lux.

²⁰⁴ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII” - pp. 363 – 370, *glavele* sau *capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava 395.

²⁰⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

Tetrarhia monofizită și calcedoniană nu cunoaște nici o formă de „primat” între cei patru patriarhi, adică un „super” sau „Arhi-Patriarh”, teritoriul locuit al lumii locuite atunci, fiind împărțit în patru părți egale.

În privința aceasta reproducem teza unui autor anonim al unei Colecții de *Canoane arabe*, care [parafrazând canonul 37], bazându-se pe primul Sinod Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, scrie, privitor la Tetrarhie:

*„Die Synode von Nikaia hat uns vorgeschrieben, dass es vier Patriarchen geben solle, einen für jede Gegend nach dem Beispiel der vier Evangelien. Der Sitz des ersten ist das grosse Rom, der Sitz des Petrus in der Gegend des Nordens; nach ihm kommt der Sitz von Ephesus, das ist der des Johannes, des Evangelisten. Dieser Sitz ist nach Konstantinopol erledigt worden. Er befindet sich in der Gegend des Westens. Der dritte Sitz ist der Sitz von Alexandrien in Ägypten, das ist der Sitz des Markus, des Schülers Petrus. Er befindet sich in der Gegend des Südens. Der vierte ist der Sitz von Antiochien. Auch dieser gehört dem Petrus und befindet sich in der Gegend des Ostens.”*²⁰⁶

e. Sinodul Permanent

Ενδημοῦσα συνόδος (Endimousa synodos) Sinodul Rezident²⁰⁷

Toate cele cinci Biserici ale Pentarhiei aveau și au un *Sinod Permanent*, Sinod Endemic, Ενδημοῦσα συνόδος sau Sinod Rezident, cu termenul canonic complet de „ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ”. După modelul patriarhilor Pentarhiei, și Bisericile autocefale au un câte un Sinod Permanent. În rândurile care urmează, ne vom opri doar asupra Sinodului Endemic al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Vechea Episcopie din *Byzantion* a fost eliberată de sub jurisdicția *Mitropoliei Efesului* (Arhiepiscopie), în anul 330, Sf. Împărat Constantin I cel Mare (306-337) trecându-o sub ascultarea Mitropoliei din *Heracleea Traciei*, această situație canonică-juridică menținându-se astfel, până în anul 381, când Episcopia din *Constantinopol Noua Romă* a fost ridicată la rangul de *Arhiepiscopie*.

Începuturile Sinodului Permanent, de la Constantinopol coboară până în secolul al IV-lea, noi am opta pentru anul 330, adică odată cu creșterea importanței orașului și scaunului episcopesc de la Byzantion și sincronizarea activității acestuia, cu aceea a cancelariei imperiale, din noua capitală sau Noua Romă Constantinopol. Președintele acestui Sinod era Arhiepiscopul Constantinopolului, devenit ulterior Patriarh, iar membrii erau mitropolii și episcopii, care rezidau în Constantinopol sau se aflau, din întâmplare, în trecere prin capitala. Pentru aplicarea deciziilor sinodale luate, mai ales de natură disciplinară și cazuri de erezie, Sinodul era avizat la ajutorul brațului secular al împăratului, adică al autorităților imperiale, ajutor, care se acorda de fiecare dată, chiar și atunci când era vorba de persoana patriarhului. Sinodul Permanent își extindea prerogativele, devenind

²⁰⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 406.

²⁰⁷ Die Synode von Konstantinopel war eine regionale Kirchenversammlung im Sommer des Jahres 382, also im Jahr nach dem Ersten Konzil von Konstantinopel, mit dem es nicht zu verwechseln ist. Die Synode stand demgemäß ganz unter dem Eindruck jenes zweiten ökumenischen Konzils, das den Sieg der orthodox-trinitarischen Lehre über den Arianismus im so genannten Arianischen Streit brachte. Maßgeblich am Erfolg der Trinitarier war auch Kaiser Theodosius I. beteiligt, der auch die Synode von Konstantinopel einberief und der selbst, im Gegensatz zu einigen vorherigen arianischen Kaisern, der trinitarischen Lehre anhing. Einige Beschlüsse, wie das nicäno-konstantinopelische Glaubensbekenntnis und die Canones 5 und 6 werden häufig dem Konzil von 381 zugeschrieben, wurden aber möglicherweise tatsächlich erst auf der Synode von 382 beschlossen.

Erhalten geblieben ist das Einladungsschreiben an den römischen Bischof Damasus I., in dem auf die Verfolgung der trinitarischen Lehre durch die Arianer und auf die im Konzil von 381 beschlossene Lehre der Trinität mit ihren drei vollkommenen Hypostasen Vater, Sohn und Heiliger Geist hingewiesen wird. Außerdem wird mit Befriedigung festgehalten, dass nunmehr auch die apostolischen Stühle in Konstantinopel, Alexandria, Antiochia und Jerusalem wieder in den Händen der „Rechtgläubigen“ seien. Damasus hat unterdessen auf der im gleichen Jahr in Rom abgehaltenen Synode (Synode von Rom (382)) seinen Vorranganspruch gegenüber den anderen Patriarchen bekräftigt.

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Synode_von_Konstantinopel

Sinod local, atunci când împrejurările o cereau și, când erau invitați sau convocați și ceilalți patriarhi, arhiepiscopi, mitropoliți și episcopi din Imperiu, părți sau provincii ale imperiului, precum și din afara frontierelor acestuia. Sinoadele ecumenice aveau un regim cu totul aparte, fiind convocate de către împăratul romeu, care și deschidea și închidea lucrările sesiunilor sinodale.

Sinoadele permanente din Alexandria și Antiohia au constituit modelul de lucru, pentru viitoarele sinoade rezidente, de la Constantinopol, după anul 330. Mitropolitul Maxim de Sardes identifică un astfel de sinod la Constantinopol, încă în anul 336.²⁰⁸ Cu ocazia acestui Sinod a fost ales, hirotonit și întronizat Episcopul Paul I al Noii Rome (336-339, 341-342, 346-351), de către episcopii care se aflau întâmplător în Constantinopol (Sozomen, *Historia ecclesiastica*, 3, 3, 2). Episcopul Marcel al Ancyrei a fost și el judecat și depus de un Sinod (endemic, n. n.), „al episcopilor prezenți în Constantinopol”, care au ales în locul său, pe Vasile al Ancyrei (Socrate, *historia ecclesiastica*, I, 36, 7 și 8).²⁰⁹

Atestarea documentară a sinoadelor permanente în Alexandria și în Antiohia a fost determinată de conflictele și certurile privitoare la erezia ariană. Astfel de sinoade endemice s-au ținut la Alexandria în anii 318, 319, 320, 321. Părăsind Arie Egiptul, a găsit adăpost în Palestina, la Eusebiu al Cezareei, de unde a plecat la Nicomidia, al cărei episcop, tot Eusebiu i-a fost coleg de studii. Așa ajunge să se răspândească erezia ariană și pe cuprinsul teritoriului care ținea de Biserica Antiohiei, otrăvind sufletele clerului și ale credincioșilor cu învățăturile lui false. Certurile luau amploare, „...episcopii ciocnindu-se ca niște corăbii în vreme de furtună”, scria Eusebiu al Cezareei (*Vita Constantini*, III, 4). Certurile și polemica determinate de erezia ariană au continuat și după încheierea lucrărilor primului Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325. Un astfel de sinod endemic, pe temă ariană este atestat la Alexandria, înainte de anul 340 și în jurul anului 346, când Frumentiu a fost ales și hirotonit Episcop al Abisiniei.²¹⁰ Odată cu stabilirea capitalei pe Bosfor, în Noua Romă, la anul 330, este de înțeles că și episcopii veneau acolo, pentru rezolvarea diferitelor probleme la împărăție, având nevoie și de girul sau sprijinul ierarhului locului, înainte chiar, ca acesta să dețină titlul de patriarh sau de arhiepiscop. Așa, de pildă, în anul 380, când Teodosie I cel Mare și-a făcut intrarea în Constantinopol, a primit la palat vizita episcopilor din capitală, aflați acolo în trecere, care au venit să i se închine (Sozomen, *Historia ecclesiastica*, 7, 6, 4): „... il reçut au Palais la visite et les respects 'des évêques en séjour'.”²¹¹

Patriarhul Anatolie al Constantinopolului (449-458) menționa Sinodul Permanent sau Endemic, cu ocazia sesiunilor Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451: „La coutume s'est maintenue que les saints évêques en séjour dans la ville glorieuse se réunissent à l'occasion pour régler les affaires ecclésiastiques en suspens. Ils enregistrent chacune d'elles et jugent de la réponse à donner à ceux qui sollicitent” (Mansi, 7, 92).²¹² Sinodul Permanent era convocat de fiecare dată, când era necesar. Alături de arhieriei „permanenți” (de unde și numele dat sinodului), participau toți ierarhii aflați în trecere prin Constantinopol. Este vorba de toți arhieriei, adică și de cei care se aflau sub jurisdicția celorlalți patru patriarhi ai Pentarhiei, nu numai de cei de sub jurisdicția Patriarhului Constantinopolului. După ce patriarhiile din Orientul Apropiat au ajuns sub stăpânirea arabo-musulmană (632-661), legăturile acestora și ale arhieriei lor de sub jurisdicția lor, cu Constantinopolul, a fost foarte grea, dacă nu, chiar imposibilă.²¹³

Termenul tehnic de „Ενδημοῦσα σύνοδος”, Sinodul Permanent, Sinodul Rezident, SINODUL ENDEMIC, apare în anul 448, cu ocazia Sinodului, la care, Eutihie a fost depus din treaptă, fiind confirmat în mod canonic, în anul 451, prin canoanele 9 și 17, ale Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon. Aceste două canoane confirmă însă și „dreptul de apel universal”, la Tronul Ecumenic al Constantinopolului.²¹⁴

²⁰⁸ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, vezi și nota nr. 6 și 6 bis.

²⁰⁹ Toate la: MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

²¹² MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

²¹³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

²¹⁴ Vezi p. 25, la: P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [*Orientalia Christiana Analecta*, Roma, 164].

Cu excepția Alexandriei, în prima fază de apariție a lor, Sinoadelor endemice au fost favorizate și chiar determinate de împărat, din dorința de clarificare a ereziilor. Astfel, avem la Roma sinodul anul 313 și la Arles, pe cel din anul 314, convocate din ordinul lui Constantin I cel Mare, pentru clarificarea disputelor donatiste. Alte sinoade endemice s-au ținut în Antiohia, pe timpul când Constanțius (337-361) rezida acolo, din cauza războiului cu perșii.²¹⁵ În acest context este infirmă două teze:

1. originea sinoadelor endemice ar trebui căutată în prevederle canonului 12, al celui de al IV-lea Sinod, din Antiohia, din anul 341;

2. originea sinoadelor endemice sau permanente ar trebui căutată în sinoadele ținute în Antiohia, al căror model ar fi fost preluat de către Patriarhul din capitala imperială;²¹⁶

*

Făcând o trecere în revistă a evoluției și activității Sinodului Permanent, putem să admitem că originea lui este de ordin istoric, juridic și imperial. În plus, sinoadele permanente au contribuit în mod direct sau indirect la pregătirea și dezbateră prealabilă a ereziilor și problemelor care au stat pe ordinea de zi a sinoadelor ecumenice. În acest context, putem încadra importanța Sinodului Permanent:

- privind elucidarea problemelor dogmatice;
- pregătirea lucrărilor sinoadelor ecumenice;
- cu rol decisiv, privind creșterea importanței scaunului Constantinopolului, între anii 381-451.
- Sinodul Permanent alegea, numea și transfera arhieriei;
- Sinodul Permanent îl judeca și pe Patriarh, mai ales de prin secolul al VII-lea, când comunicarea Tronului Ecumenic, cu ceilalți patriarhi răsăriteni a devenit foarte anevoioasă;
- fuzionarea activității lui, cu aceea a Pentarhiei, adică o legătură indestructibilă între teoria Pentarhiei și Sinodul Permanent, activități, care pe alocuri erau chiar confundate;
- contribuții ale Sinodului Permanent privind disciplina canonică și rezolvarea cazurilor de acest fel;
- Sinodul Permanent funcționa și ca un tribunal pentru judecarea arhieriei, nu numai pentru alegerea și numirea acestora;
- decida asupra bunurilor bisericești sau litigii dintre moștenitori;
- dotarea, înființarea sau desființarea eparhiilor;
- judecarea problemelor matrimoniale;
- elucidarea problemelor liturgice;
- pedepsirea simoniei;
- reglementarea vieții monahale și rezolvarea litigiilor din și legate de mănăstiri;
- acordarea dreptului de stavropighie.²¹⁷

Regeste privind începuturile sinoadelor endemice:²¹⁸

Critica textului (regist nr. 4) susține că documentele din regestele 1 – 4 au fost semnate de Nectarie și de ceilalți membri ai Sinodului. Colecția „Prisca canonum editio latina” conține o listă cu 147 de semnături la canoane, cu aceea a lui Nectarie în frunte: Mansi, VI, 1176-1181; PL, LVI, 810-816. Într-un manuscris publicat de Mansi, III, 568-572, semnăturile se află la urma Simbolului de credință sau Expositio fidei, care este plasat după canoane. Există așadar „versiuni de semnături”.

²¹⁵ P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ]..., Op. cit., p. 25.

²¹⁶ P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ]..., Op. cit., p. 24-25.

²¹⁷ Literatură privitoare la sinoadele endemice: P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ]..., Op. cit.; J. ZHISMAN, *Die Synoden und die Episcopalgämter in der morgenländischen Kirche*, Wien, 1867;

²¹⁸ Vezi p. 2-9, din: I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. Byzantion, Tome XII, 1937, p. 673-675].

**Sf. Nectarie al Constantinopolului,
iunie 381 – 397 sept. 27, regelele 1 – 8**

Regest nr. 1, în iunie 381, To ekteten, expositio fidei, adică Simbolul credinței sau Crezul Niceo-Constantinopolitan (325 și 381). Incipit: „Pistevomen eis ena Theou” (Mansi, III, 565). Privind critica textului, autorii regestului precizează că partea a doua din Simbolul credinței a fost atribuit abia de către sinodali de la Calcedon, în anul 451, Sinodului al II-lea Ecumenic, din anul 381. Se pare că în anul 381, această mărturisire de credință a fost doar confirmată, ca fiind ortodoxă, după care a fost anexată celei din anul 325. Mărturisirea de credință sau partea a doua a Crezului, de la Constantinopol, din anul 381, exista în anul 374, fiind deja menționată în Ancoratus, a Sf. Epifanie, unde putea fi considerat o mărturisire de credință baptismală, adică legată de rânduiala botezului. Se mai presupune că această mărturisire de credință a fost rostită de însuși Nectarie, cu ocazia primirii Sf. Botez, după ce a fost ales Patriarh al Constantinopolului, mai bine spus, după ce a fost numit de împărat, pentru că acesta din urmă a insistat ca el să preia scaunul arhieresc din capitală. În momentul alegerii – numirii - lui ca Patriarh al Constantinopolului, Sf. Nectarie era doar catehumen și ocupa funcția civilă de senator și pretor în capitala imperială. La început, alegerea lui Nectarie n-a fost privită cu ochi buni de către sinodali, ulterior însă și-au schimbat părerile. După alegere, Sf. Nectarie a fost botezat și trecut prin toate treptele clericale, până la hirotonirea întru arhieru, întronizat, după care a preluat și președinția Sinodului Ecumenic.

*Una din dovezile indirecte, privind vechimea Simbolului Constantinopolitan, anterioară formulării deciziilor sinodale, din anul 381 este faptul că această mărturisire de credință se afla în dosarul sinodal privind alegerea și hirotoniile Sf. Nectarie. În plus, mărturisirea de credință, de la Constantinopol, din anul 381, nu se află în fruntea sau la începutul listei canoanelor sinodale, pentru a preceda anatematismele (sau anatema contra ereziei și a ereticilor), după cum se obișnuiește, ci la sfârșitul codului sau listei de canoane. În această situație „eroarea” părinților de la Calcedon, din anul 451 este explicabilă. Pe de altă parte, existența încă în anul 374 a mărturisirii de credință, contra pnevmatomahilor, și doar confirmarea acesteia, în anul 381, nu schimbă nimic din ordinea și scopul Sinodului al II-lea Ecumenic. În ciuda acestor realități evidente, Teodor de Mopsuestia este însă înclinat să atribuie partea a doua a textului din Crez, părinților sinodali de la Constantinopol, din anul 381. Recitarea regulată a Crezului la Sfânta Liturghie a fost introdusă mai întâi în Antiohia, în anul 471, de către Petru Gnafevs sau Fullo (465-466 și 470-471), pe timpul acela încă Antipatriarh, apoi Patriarh canonic (474-475 și 485-489). Prin această măsură liturgică Petru, fiind monofizit, intenționa să diminueze importanța Calcedonului sau a Sinodului al IV-lea, prin supraevaluarea importanței primelor două sinoade ecumenice, acțiune care însă, nu a dat rezultate. După, Petru al Antiohiei, Timotei al Constantinopolului (512-518) a ordonat ca la fiecare Sfântă Liturghie să se rostească numai Simbolul niceean, din anul 325, fără completarea sau partea a doua a Crezului, din anul 381. Înainte de porunca lui Timotei, Simbolul niceean se rostea numai o dată pe an, în Vinerea Mare, de către catehumeni, în vederea primirii de către adulți a Misterului Sf. Botez, în noaptea Învierii Domnului. Împăratul Justin II (565-578) a decis în anul 567 ca Crezul niceo-constantinopolitan să fie recitat la fiecare Sfântă Liturghie, așa după cum se procedează până în ziua de astăzi.*²¹⁹

Regest nr. 2, înainte de 9 iulie 381, Kanones, adică primele patru canoane ale Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381, în ordinea, în care ne sunt și nouă cunoscute, grație colecției de canoane.

Text: grec, Incipit, Canon 1, „Mi ateteistai tin pistin”

Primele trei canoane, din 381, sunt citate la Sinodul din Chalcedon – 451, cu titlul: Synodikon tis deuteris synodou, vezi Mansi, VII, 447 = ACO II, I, 455.

Versiune siriacă;

Versiunea latină, la Dionisie Exiguul: Vatic. Palatin. Lat. 577; Mansi, III, 566-567=PL, LXVII, 169-172 (a doua redactare);

²¹⁹ Istoria Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 245.

Parafrizarea arabă: G. Beverigius, Συνοδικὸν sive Pandecte canonum SS. Apostolorum et conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum, Oxonii, 1672 (două vol. în folio), I, p. 700 (text arab cu traducerea în latină); Mansi, III, 577-578 (numai textul latin).

Comentarii, la Balsamon, Zonaras, Aristenos, la G. Beverigius, I, 85-91.

Critica textului o ometem, pentru că nu se leagă de tema actuală.

Regest nr. 3, din 381, înainte de 9 iulie, Tomos et anathematismos eggraphos, syntomoi oroï, Definiție dogmatică a Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381.

Aici se exprimă învățătura deoființei și a ipostaselor (distincției) celor trei Persoane Treimice, precum și perfecta ἐνανθρώπησις (înrupare) a Logosului: anatema aruncându-se asupra sabelienilor, eunonienilor, pnevmatomahilor și apolinariștilor.

Text pierdut.

*Versiune arabă: Canon păstrat în Colecția lui Michel de Damiette, traducere în germană, la Riedel, p. 94-97.

Incipit: Wir bannen diejenigen auf den ganzen Erde, welche nicht

Mențiuni: Hefele, II, 9-10; Wilhelm Riedel, Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien, Leipzig, 1900, p. 180-183, 303-310; scrisoarea Sinodului II Ecumenic, către Damasus al Romei Vechi, din anul 382, păstrată la teodoret (regist nr. 6).²²⁰

Critica textului susține că documentul regestului de față este o piesă „nouă”, care nu este menționată în colecțiile conciliare, legate de Sinodul al II-lea ecumenic.

Tomosul acesta se pare că ar corespunde documentului σύντομοι ὅροι, din scrisoarea Sinodului II Ecumenic, către Teodosie I cel Mare, unde expunerea dogmatică ar consta în articole scurte, care exprimă adevărul de credință atacat de eretici sau anatematizând erorile contrare acestuia. Cel puțin canoanele arabe exprimă acest caracter de „tomos” al textului, în care sunt prezentate adevărurile doctrinei trinitare și hristologice, sub forma de 23 de anatematisme scurte. Aceste canoane arabe pun o problemă foarte importantă, care poate fi regăsită, într-o formă de exprimare identică, într-o scrisoare a Papei Damasus: Mansi, III, 481-484 și 486-488. Scrisoarea lui Damasus nu conține în plus, decât un canon disciplinar.

Alți autori în materie, ca de pildă Galtier, ignoră versiunea arabă a textului, deducând doar că tomul lui Damasus ar fi fost redactat după ținerea unui sinod apusean, din anul 382, ale cărui lucrări s-au desfășurat în prezența a trei delegați din răsărit, care au făcut recurs la anatematismele Sinodului II Ecumenic.

Mărturia fundamentală a acestui document este scrisoarea citată de Teodoret (regist nr. 6), neputând constata nici cui a fost destinat, nici cu simbolul de credință, atribuit acestui Sinod și nici cu partea de început a canoanelor, din anul 381.

Regest nr. 4, din 9 iulie 381, Gramma, prosphonitikos, adică Scrisoarea sinodală de mulțumire a părinților, adresată împăratului, pentru sprijinul acordat în scopul fixării învățăturii corecte privitoare la Dumnezeu Sfântul Duh.

Sinodul mulțumește Lui Dumnezeu și împăratului, prezentând concluziile deciziilor făcute: confirmarea învățăturii de credință, de la Niceea, din anul 325; condamnarea ereziilor; canoane disciplinare. Sinodul cere împăratului aprobarea și confirmarea acestor decizii - ἐπισφραγίση.

Incipit: Arhi men imin

Versiune siriană: Colecție siriană din anul 500/501; Mansi, III, 557.

Literatură Hefele, II, 28-29.

Critica textului (regist nr. 4) susține că documentele din regestele 1-4 au fost semnate de Nectarie și de ceilalți membri ai Sinodului. Colecția „Prisca canonum editio latina” conține o listă cu 147 de semnături la canoane, cu aceea a lui Nectarie în frunte: Mansi, VI, 1176-1181; PL, LVI, 810-816. Într-un manuscris publicat de Mansi, III, 568-572, semnăturile se află la urma Simbolului de credință sau Expositio fidei, care este plasat după canoane. Există așadar „versiuni de semnături”.

²²⁰ Ch. Joseph HEFELE, *Conciliengeschichte*², Freiburg i. Br., 1877 u.

Regest nr 5, din 382, privind două canoane ale Sinodului endemic, din Constantinopol, din anul 382. Este vorba de canoanele 5 și 6, atribuite ulterior Sinodului al II-lea Ecumenic de la Constantinopol, din anul 381. Canonul 5 confirmă tomosul apusenilor și declară să-i accepte pe cei din Antiohia, care mărturisesc o dumnezeire, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Este vorba de un Sinod ținut la Roma, în anul 369, care a condamnat unele teze ariene. Hotărârile acestui Sinod au fost adoptate și acceptate și de un Sinod ținut la Antiohia, în anul 378, canonul declarând că se primesc în Biserică arienii din Antiohia, care se conformează hotărârilor Sinodului de la Roma, din anul 369, mărturisind în mod corect învățătura despre Preasfânta Treime.²²¹

Canonul 6 se referă la învinuirile care se pot aduce episcopilor, fixând niște reguli precise, pentru a se evita calomnierea acestora și alte abuzuri.

Incipit (canonul 1, respectiv 5): Peri tou tomou ton dytikon

(canonul 2, respectiv 6): Epeidi polloi tin ekklesiastikin eutaxian

Mansi, III, 560-564; Hefele, II, 20-26

Versiunea latină, la fel ca și la regest nr. 2: la Dionisie Exiguul: Vatic. Palatin. Lat. 577; Mansi, III, 566-567=PL, LXVII, 169-172 (a doua redactare);

Comentarii: Balsamon, Zonaras, Aristenos, Beverigius, I, 92-96.

„*Critique*. Les deux mss Patm. 172 et 173 ajoutent une série de 21 canons éditée par Manuel GÉDÉON, [Archeion] Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (au apărut doar trei fascicule din Tom I), Constantinopol, 1911, p. 374-379 =Turner, JTS (The Journal of Theological Studies), 15, 1914, 161-170 (canons attributed to the Concil of Constantinople A. D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos mss. dans...). Selon Honigmann (op. cit., 61-62), 19 de ces 21 canons sont identiques aux canons 56-74 que Jean III avait tirés de la troisième lettre canonique à Amphilochius. Le canon 18 rend le contenu du cinquième canon de 381 (= canon 1 de 382); le canon 21 se rapproche du canon 6 (=canon 2), mais concerne un cas différent, et il est conservé ensuite comme pièce unique dans les rédactions ultérieures: J. -B Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*, 2 tomes, Romae, 1864-1868, I, p. 514; Benešević, *Syntagma*, p. 61; Turner, JTS, 15, 167”.

Regest nr. 6, din 382?, Grammata, epistoly, Scrisoare a Sinodului din Constantinopol, din anul 382, adresată Papei Damasus I, episcopilor Ambrozio al Mediolanului, Britton, Valerian, Acholius, Anemius, Vasile și altor Episcopi reuniți la Roma, cu ocazia Sinodului, din anul 382.

Prin această scrisoare, episcopii răsăriteni se scuză, de-a nu putea merge la Roma, pentru participarea la Sinodul de acolo, reunit pentru confrății lor apuseni, cu scopul de-a continua lucrările Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381. Episcopii justifică această atitudine, pentru că ei au fost convocați doar pentru Sinodul Ecumenic de la Constantinopol Noua Romă, nu și pentru cel din Roma Veche și nu sunt pregătiți pentru o astfel de călătorie lungă, nici nu sunt împuterniciți de confrății lor răsăriteni, de-a lua parte, la un nou Sinod [ecumenic, n. n.]. Episcopilor nu le nici convenea să absenteze așa de mult timp din eparhiile lor, acum, când abia a fost restabilită pacea în Biserică (în urma condamnării pnevmatomahilor, n. n.). Ei neputând participa la acest Sinod, trimit totuși trei reprezentanți, pe episcopii Chiriace, Eusebiu și Priscus. Ei mărturisesc atașamentul lor față de credința de la Niceea, la care fac un scurtă precizare:

- deoființimea și coeternitatea celor trei persoane treimice, împotriva lui Sabellie, care confundă cele trei ipostazuri și a anomeilor, arienilor și pnevmatomahilor, care împart Dumnezeirea în naturi diferite;
- ἐνανθρώπησις (înruparea) perfectă a Logosului, împotriva celor care pretind că Logosul n-a luat suflet omenesc.

Episcopii apuseni vor găsi celelalte învățături, expuse pe larg, privitoare la această credință, în tomosul făcut pentru Antiohia și în cel publicat la Constantinopol, cu un an în urmă. Scrisoarea se încheie cu constatarea că canonul 4, de la Niceea, privitor la hirotonirea episcopilor își menține puterea de lege, și că numai în conformitate cu acest canon au fost hirotoniți Nectarie, pentru Constantinopol, Flavian, pentru Antiohia și Chiril, pentru Ierusalim.

²²¹ Ioan N. FLOCA, **CANOANELE BISERICII ORTODOXE**. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 68.

Regest nr. 7, din iunie sau iulie 383, înainte de 25 iulie. Eggraphon, oros pisteos, dogma eggraphon, sau Mărturisire de credință de la un sinod recent, prezentată împăratului Teodosie I cel Mare, pentru a pune capăt certurilor dogmatice.

Conținut: doctrina deoființei

Text pierdut.

Mențiuni: Socrate, V, 10: PG, LXVII, 588-592; Sozomen, VII, 12; Bidez, *The Ecclesiastical history of Evagrius with the Scholia*, edited by Bidez and L. Parmentier, London, 1898= PG, LXVII, 1445^B;

Literatură: Hefele, II, 41-43.

Cronologia: lucrările sinodului ar fi început în iunie, 383, după Socrate, coloana 584, încheindu-se înainte de 25 iulie, fără a se ajunge la un rezultat unanim, dată la care, Teodosie I cel Mare, a publicat o lege, împotriva tuturor ereticilor. Legea imperială a fost publicată, chiar pentru motivul că sinodalii n-au putut ajunge la o înțelegere deplină: Cod. Theod., XVI, 5, 11: *Omnes omnino*.

Regest nr. 8, din 384 sau mai târziu, Anatema oros sau SINODICON de conținut dogmatic, trimis Papei Damasus I, în numele Sinodului de la Constantinopol, prezidat de Sf. Nectarie și de Teofil al Alexandriei (385-412). Sinodul acceptă tomosul lui Damasus I, și-i condamnă pe arieni, paulinieni, apolinariști, marcelinieni și fotinieni, trimițând acest oros - ὄρος – Papei Damasus I (366-384).

Text pierdut.

Menționări: Synodicon, adică Libellus synodicus, omnes synodos, tam orthodoxas, quam haereticas, brevi compendio continens, editat de Jean Pappus, Strasbourg, 1601, f. 77; Mansi, III, 649.

Critica: notița din Synodicon prezintă două afirmații incompatibile: prezența lui Teofil la acest Sinod, care n-a fost ales, decât în anul 385; trimiterea unui oros, Papei Damasus, care a decedat în anul 384. Cu toate acestea, Synodiconul editat în anul 1601 constituie sursa unică, privitoare la acest Sinod. Critica textului presupune cel puțin o greșală de identificare a numelui: Teofil a fost confundat cu Timotei (380-385), predecesorul său; sau Damasus I a fost confundat cu Siriciu (384-399), succesorul acestuia. În acest caz, din urmă, Sinodul în chestiune, ar putea fi confundat sau ar coincide, cu cel din anul 394, când Nectarie și Teofil s-au întâlnit și, despre care, Synodiconul editat în anul 1601, nu face absolut nici o mențiune.

Privind judecarea și pedepsirea patriarhilor, vezi regest nr. 1614, din 1304-1305, Constantinopol, gramma, Scrisoarea lui Atanasie I (1303-1309), către împăratul Andronic II Paleologul (1282-1328), privitor la obligația care revine monarhului, de-a pedepsi nedreptatea și despre cazurile mitropolitului de Tyr și cel al Patriarhului de Alexandria.

Text, adresare: *Gramma pros ton avtokratora pros tous heiristentas phorein tin mahairan pros Theou kai mi kata to telima tou heirisanta anaseion (sic) avtin, osa eis holon Theou parora kai zimian psihon kai peri tou Tirou kai tou Alexandrias opos exeltosin ek tis Poleos.*

Incipit: *Ton met'orgis ekdikounta dihaias Theon*

Inedit: în *Vaticanum gr.* Nr. 2219, f. 47_r.-50_v.; *Paris, Suppl., gr.* 516, f. 184_r.-189_v.; *Paris, gr.* 137, f. 63_v.-69_r. - *Ed. Talbot*, nr. 69: Alice-Mary Talbot, *The Correspondence of Athanasius I, Patriarch of CP (1289-1293): Letters to the Emperor Andronic II, Members of the Imperial Family and officials*, Edition, translation and commentary, apărută în: *Dumbarton Oaks Papers*, Washington, Center for byzantine Studies, 1970.

Literatura: R. Guiland, la correspondance inédite d'Athanase, patriarche de Constantinople (1289-1293; 1304-1310), în *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, p. 121-140.

J. Gouillard, *Le Synodicon de l'Orthodoxie, édition et commentaire*, în *Travaux et Mémoires*, II, Paris, 1967, 1-316.

O contribuție de studiu canonic și istoric, privitor la structura patriarhiilor Tetrarhie și a celorlalte biserici autocefale și autonome, cu valabilitate în anul 1865, ne oferă canonistul și profesorul german Dr. Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher*

Kirchen des Orients. Eine kanonistisch-statistische Abhandlung, von..., Landshut, 1865, Verlag von I. G. Wölfl, 334 p.²²² Paginile 7-10, din această lucrare sunt dedicate Sf. Sinod, recte *Sinodului Endemic* sau Sinodul Permanent: 4. *Die Hl. Synode und ihre Rechte*.

Sinodul Permanent sau Endemic „gemaat” (turcește), de la Constantinopol avea aproape aceeași structură în anul 1865, pe care o întâlnim și în primul mileniu creștin: 10–12 mitropolii, desemnați de Patriarhul Ecumenic, cu excepția mitropoliților de Heracleia Traciei, Cizic, Nicomidia Bitiniei și Chalcedon, care erau membri de drept permanenți, și care aveau eparhii în împrejurimile capitalei, aceștia aveau din partea Sultanului obligația de-a rezida în Constantinopol, pentru a fi la dispoziția Patriarhului Ecumenic. Tot acestor mitropolii le revenea și dreptul și sarcina de-a deține un sfert din sigiliul patriarhal, fără de care Patriarhul Ecumenic nu putea elibera nici un act oficial.

Datorită felului în care, cei patru mitropolii erau implicați în modul de administrație patriarhală, trebuiau menționați de sultan sau de marele vizir, și în „berat”-ul sau *decretul* Porții Otomane, de numire al Patriarhului Ecumenic.

²²² Reprint, Regensburg (G. Z. Manz), 1904, editor Dr. Jos. Schnitzer, XXIV+396 p.

Micromedalion: SILBERNAGL, Isidor, bedeutender Kanonist, * 12.10. 1831 in Landshut, + 6.4. 1904 in München. - Nach Abschluß der gymnasialen Ausbildung in seiner Heimatstadt studierte der Landshuter Bierbrauerssohn von 1849 bis 1853 Theologie an der Universität München und wurde am 2.7. 1854 in Freising zum Priester geweiht. Danach an verschiedenen Seelsorgeposten der Erzdiözese tätig, arbeitete er zunächst die schon während des Studiums erstellte Abhandlung über den bayerischen Herzog Albrecht IV. um und bekam aufgrund dieser Studie am 26.3. 1856 von der Philosophischen Fakultät der Universität Freiburg im Breisgau den Dr. phil. verliehen. Anschließend wandte sich S. unter dem Einfluß von Franz Michael Permaneder verstärkt der Kanonistik und damit seinem späteren Hauptforschungsgebiet zu, erwarb sich mit einer Dissertation über die Eidesentbindung am 17.3. 1860 an der Universität München den Dr. theol. und habilitierte sich ebendort am 15.6. 1862 mit einer Abhandlung über das in der Ostkirche geltende Eherecht für Kirchenrecht. Bereits am 26.6. 1863 wurde er als Nachfolger seines im Jahr zuvor verstorbenen Lehrers Permaneder zum außerordentlichen und am 29.1. 1870 zum ordentlichen Professor für dieses Fach ernannt, das er vierzig Jahre lang in Forschung und Lehre höchst erfolgreich vertrat. Darüber hinaus übernahm S. von 1872 bis zur Berufung Alois Knöpfers im Jahr 1886 an Stelle des ob seines Widerspruchs gegen das Unfehlbarkeitsdogma exkommunizierten Döllinger auch die Kirchengeschichte als Nominalfach. Dabei hatten die furchtbaren Stürme, welche mit dem Ersten Vatikanischen Konzil über weite Theologenkreise und namentlich über die Münchener Fakultät hereingebrochen waren, ihn selber keineswegs unberührt gelassen. S. unterwarf sich der Konzilsentscheidung erst nach schweren Seelenkämpfen, deren Spuren sich nie völlig verwischten, die sich vielmehr immer wieder in unverblümter, nicht selten beißender Kritik an allen auf dem Konzil vertretenen Richtungen zu Wort meldeten und in dem 1901 veröffentlichten »Kulturbild« über die kirchenpolitischen und religiösen Zustände des vorausliegenden Jahrhunderts auch literarischen Niederschlag fanden. Den wissenschaftlichen Ruhm des ungemein fruchtbaren, neben der Kanonistik und Kirchengeschichte (Trithemius-Biographie) sich auch auf religionswissenschaftlichem Felde (Buddhismus) betätigenden Autors begründete vor allem sein »Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts«, das sich in sorgfältiger Darstellung des geltenden kanonischen Rechts und unter Berücksichtigung des Staatskirchenrechts durch besondere Praxisnähe auszeichnet, rechtshistorische Fragestellungen allerdings weithin ausklammert. - S. war ein anerkannter Kanonist, ein erfolgreicher akademischer Lehrer und ein ebenso fruchtbarer wie vielseitiger Schriftsteller, der sich nicht scheute, auch zu aktuellen Problemen Stellung zu beziehen, und dabei durch seine freimütigen, bisweilen allzu pointierte, ja mitunter geradezu verletzend vorgetragenen Anschauungen selbst bei ihm Nahestehenden Widerspruch hervorrief.

Werke: Albrecht IV., der Weise, Herzog von Bayern, und seine Regierung, 1857; Die Eidesentbindung nach dem kanonischen Rechte, 1860; Das Eherecht nach den Gesetzen der griechischen Kirche, 1862; Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, 1865, 1904² mit einer Bio-Bibliographie von Joseph Schnitzer, die auch S.s Aufsätze und Rezensionen verzeichnet (siehe Lit.); Johannes Trithemius, 1868, 1883²; Verfassung und Verwaltung sämtlicher Religionsgenossenschaften in Bayern. Nach den gegenwärtig geltenden Gesetzen und Verordnungen dargestellt, 1870, 1883², 1893³, 1900⁴; Die Aufsicht über die Volksschulen in Bayern. Ein Beitrag zum Kulturkampf, 1876; Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts zugleich mit Rücksicht auf das im jetzigen Deutschen Reiche geltende Staatskirchenrecht, 1880, 1890², 1895³, 1903⁴; Der Buddhismus nach seiner Entstehung, Fortbildung und Verbreitung, 1891, 1903²; Die kirchenpolitischen und religiösen Zustände im neunzehnten Jahrhundert. Ein Kulturbild, 1901.

Lit.: Joseph Schnitzer (Hrsg.), Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine kanonistisch-statistische Abhandlung von Dr. I. S., zweite, gänzlich umgearbeitete Auflage, 1904, III-XV (grundlegend); - Georg Denzler, Das I. Vatikanische Konzil und die Theologische Fakultät der Universität München, in: *Annuario Historiae Conciliorum* 1, 1969, 412-455, passim; - Ewald Kessler, Johann Friedrich (1836-1917). Ein Beitrag zur Geschichte des Altkatholizismus (= *Miscellanea Bavarica Monacensia* 55), 1975, passim; - Norbert Trippen, Theologie und Lehramt im Konflikt. Die kirchlichen Maßnahmen gegen den Modernismus im Jahre 1907 und ihre Auswirkungen in Deutschland, 1977, 270 f., 282 f.; - Wilhelm Imkamp, Theologie von der Jahrhundertwende bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs, in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte*, hrsg. v. Walter Brandmüller, III, 1991, 539-651, hier: 643; - BJ IX 202-204; - Kirchliches Handlexikon, hrsg. v. Michael Buchberger, II, 1912, 2091 f.; - RGG² V 492; - LThK¹ IX 554; - LThK² IX 754; - Bosl's Bayerische Biographie, hrsg. v. Karl Bosl, 1983, 729.

Karl Hausberger. Luat din: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band X (1995), col. 317-319, autor Karl Hausberger. Mai vezi și link-ul: http://www.kirchenlexikon.de/s/silbernagl_i.shtml

Numărul episcopilor prezenți la Sinod era variabil, dar nu puteau fi mai puțin de zece și nu puteau lipsi cei patru mitropoliți, deținători ai sfertului de sigiliu.

În anul 1847, Poarta Otomană a încercat să includă între sinodali și trei greci laici - mireni – ἄρχοντες, *arhonti*, dar a renunțat în urma protestelor vehemente, venite din partea Patriarhiei și a episcopilor.

Sinodul Permanent avea funcțiuni și răspunderi multiple, considerat fiind și ca forul suprem de apel, apoi ca tribunal sau consistoriu de judecare al arhierilor și chiar al Patriarhului, de fixare a dărilor către Biserică și către Poartă etc. Numai că, după judecarea în Sinod a Patriarhului, dosarul său trebuia trimis Porții, deoarece numai Divanul Imperial avea dreptul să decidă asupra rămânării în funcție sau a depunerii acestuia din scaun.

Patriarhul Ecumenic putea fi depus în trei cazuri:

1. din partea Porții Otomane, pentru motivul de „întăită trădare” sau infidelitate față de Sultan - *de crimine lesae Majestatis*;
2. din partea Sinodului, din două motive:
 - a. dacă face greșeli în administrație sau risipește bunurile Bisericii;
 - b. dacă se face vinovat de greșeli dogmatice sau cade în erezie.

Primul motiv, referitor la *administrația bunurilor bisericești*, lăsa mult spațiu liber intrigilor și fanteziilor clericale, ale celor care râvneau Tronul Ecumenic și încuraja reclamațiile către Poartă, mai ales că era formulat în mod general, fără puncte de sprijin concrete, patriarhul cădea pradă răutăților și haosului levantin, de care profitau atât arhierii cât și Poarta Otomană, spre dezastrul final al instituției Patriarhiei Ecumenice. În plus, din 1454 și pînă în anul 1856, Patriarhul Ecumenic îndeplinea și funcția de Etnarn Ἐθνάρης al Națiunii confesionale Ortodoxe din Imperiul Otoman, adică și al creștinilor ortodocși din Patriarhiile Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, *Rum Milleti*, situație care a contribuit la eclipsarea și subordonarea tronurilor Tetrarhiei, din partea Constantinopolului. În această calitate de Millet Bașa sau Ministru al creștinilor rum ortodocși, Patriarhul Ecumenic putea fi judecat numai de către Divanul Imperial al Sultanului. Dacă Patriarhul Ecumenic se făcea vinovat de abateri bisericești, Sinodul Endemic transmitea Divanului cazul de judecată al Patriarhului, unde se decidea dacă va fi sau nu depus.

În calitate de Etnarh, Patriarhul Ecumenic dispunea de drepturi mai mari decât în timpul împăraților bizantini: avea dreptul să meargă călare, însoțit de o gardă de arnăuți, care puteau purta îmbrăcămintea pe care o doreau, nu aceea prescrisă de Poartă, pentru creștini; dispunea de o garda patriarhală, care purta o cruce de procesiune în față, flancată de două torțe; patriarhul avea dreptul să meargă sau să se oprească în drum unde dorea; forma de adresare către Patriarhul Ecumenic fiind *παναγιώτητα σου καὶ παναγιώτατος* N. Arhiepiscop al Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, având dreptul de-a fi pomenit la slujbe în toate bisericile ortodoxe din Imperiul Otoman și din eparhiile ortodoxe, din afara acestuia.²²³

Stadiul acesta de evoluție al Sinodului Endemic și a poziției Patriarhului Ecumenic, pe care o descrie Dr. Isidor SILBERNAGL este rezultatul schimbărilor și a reformelor întreprinse de sultani, după Pacea de la Adrianopol, din data de 2/14 septembrie 1829, tratat, care a inaugurat și începutul perioadei de *tanzimat*, adică de reforme, inițiate de conducătorii otomani, pentru a prelungi existența imperiului. Pacea de la Adrianopol a consfințit proclamarea independenței Statului Grec, din Peloponez, care a avut loc la data de 1/12 ianuarie 1822, la Epidaur. După ce i-a abandonat timp de mai multe secole și nu i-a ajutat deloc nici în anul 1453, în secolul al XIX-lea, puterile europene au ajuns, în sfârșit, să manifeste interes și față de creștinii din Imperiul Otoman, exersând presiuni asupra sultanului (Abdül Mecîd I Ghâzî (1839-1861), care la 3 noiembrie 1839 s-a văzut nevoit să dea *Hatti-Şeriful* – Edict – de la *Ghül-Hané*, prin care se garanta creștinilor libera exercitare a religiei lor, libertatea cultului lor, egalitatea în fața legii, siguranța vieții și a averii etc. Fermanul cu textul *hatti-şerifului* a fost citit și în public, în fața sultanului, prezenți fiind Patriarhul Ecumenic, Patriarhul Armeano-Gregorian din capitală, Marele Rabin, miniștrii otomani, ambasadorii acreditați la Poartă și alți mari demnitari din Constantinopol.

²²³ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., p. 14-16.

În timpul „crizei orientale”, care s-a încheiat cu războiul Crimeii (1853-1856), „pentru rezolvarea chestiunii Orientului”, Patriarhia Ecumenică a avut mult de suferit din partea propagandei și presiunilor Bisericii Catolice, susținută în Orient de Franța lui Napoleon III (1852-1870), de Curtea Imperială din Viena și de Regatul Sardiniei. Nici protestanții n-au fost mai buni și, protejați fiind de Regatele Angliei, Olandei și Prusiei au catapultat și ei misiuni de convertire în Imperiul Otoman, însă nu printre musulmani și alți necreștini, ci printre ortodocși și vechii orientali, la fel ca și frații lor catolici.

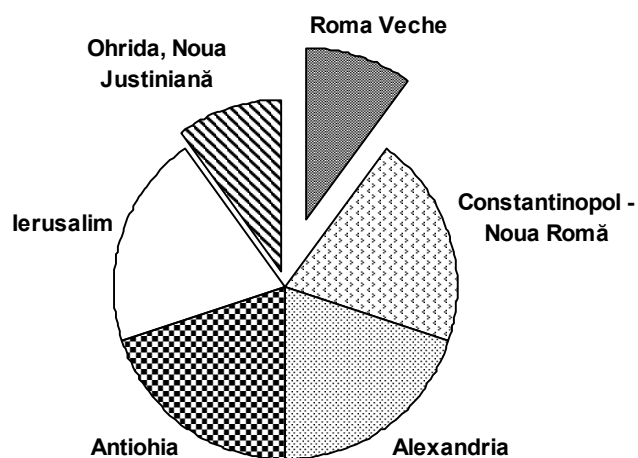
La data de 6 iunie 1853, *Iradeaua* sau un nou act imperial, dat de Sultan, reconfirma sau întărea stipulațiile din *Hatti-Şeriful* de la *Ghül-Hané*, din 3 noiembrie 1839.

Scrisoarea autografă, Edictul sau Scrisoarea imperială, dată de Sultanul Abdül Mecîd I Ghâzî la data de 18 febr. /2 mart. 1856, numită *Hatti-Humayium*, în urma încheierii războiului Crimeii, garanta din nou libertatea creștinilor de toate confesiunile și defineau raporturile noi, dintre Poarta Otomană și Patriarhia Ecumenică. Actul specifica restrângerea atribuțiilor Patriarhiei în problemele civile, adică legate de funcția de Etnarh a Patriarhului, pe care o abroga prezentul edict, însă li se promitea creștinilor o egalitate completă de drepturi, creștinii putând fi admiși în funcțiile de Stat, militare și administrative. Li se dădea voie să folosească clopotele, interzise în anul 1454, să-și zidească și să-și repare clopotele, s-a abrogat legea care pedepsea cu moartea pe musulmanii, care treceau la creștinism, asigurându-se retribuirea clerului, dar în așa fel, în care să se evite abuzurile, cu ocazia percepției taxelor de cult.

În aprilie 1857, Poarta Otomană a cerut Patriarhiei Ecumenice să numească un consiliu provizoriu, cu scopul redactării unui Proiect de lege pentru administrarea bisericească în spiritul dispozițiilor din Edictul *Hatti-Humayium*, din 18 febr. /2 mart. 1856.

În felul acesta s-a redactat *Legea din ianuarie 1860*, după care s-a condus Patriarhia Ecumenică până la Tratatul de Pace de la Lausanne, dintre Grecia și Turcia, din data de 24 iulie 1923. Legea era redactată în șapte capitole, cuprindea hotărâri privitoare la alegerea și întronizarea Patriarhului Ecumenic, a mitropoliților și a episcopilor, organizarea și structura Sinodului Patriarhal (Permanent sau Endemic), compus din Patriarh și 11 mitropoliți, la consiliul mixt, format din clerici și mireni, format din Patriarh, trei mitropoliți și opt mireni, care să administreze finanțele Patriarhiei, la raporturile Patriarhului cu mitropoliții, cu episcopii sufragani, la organizarea mănăstirilor, salarizarea clerului și a demnitarilor bisericești etc.²²⁴

**Tetrarhie, după 1054, cu încercări de refacere a
Pentarhiei sau chiar cu Hexarhie inactivă,
deoarece Roma Veche s-a separat**

²²⁴ *Istorie Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054–1982), București, 1993, p. 439.

f. Pentarhia și Schisma cea mare – 1054

I. Înainte de schismă

[Pentarhia, în conformitate cu ordinea – taxis – fixată de împăratul Ioan I Țimiskes (969-976)]²²⁵

Τάξις τῶν πατριαρχῶν:
ὁ Κωνσταντινουπόλεως
ὁ Ἀλεξανδρείας
ὁ Ἀντιοχείας
ὁ Ἱεροσολύμων
ὁ Ρώμης

Această ordine a scaunelor patriarhale nu este însă canonică, nici nu exprimă conceptul eclesiologic corect – ortodox sau catolic, ci reprezintă starea de spirit tensionată dintre cele două Rome, în momentul respectiv, adică după anul 962, provocată de periclitarea intereselor politice și teritoriale ale romeilor, de către Dinastia apuseană a Ottonilor (Otto I, 962-973; Otto II, 973-983; Otto III, 996-1002). Procesul de *Restauratio imperii*²²⁶ sau *Renovatio imperii*, început de apuseni în anul 800,²²⁷ recunoscut însă de romei doar ca *Regnum Francorum*, apoi ca *Imperium Occidentale*, mai târziu ca *Imperium Romanum*, din anul 962, a fost considerat de *Imperium Oriente* (Romeu, Bizantin sau de Răsărit), un „Regat barbar”, unde, la marginea lumii, pentru sine însă menținându-și pretenția de-a fi primul, singurul și unicul *Imperiu Creștin* - Βασιλεία Ῥωμαίων. Din acest motiv, bizantinii n-au acceptat niciodată principiul de *Translatio imperii*, pentru *Imperiul Carolingian* (800), devenit mai târziu „Apusean”, „Roman” sau „Roman de Națiune Germană”.

Când la Constantinopol, Ioan I Țimiskes a uzurpat tronul imperial, la data de 11 decembrie 969 († 10 ian. 976), Otto I era deja încoronat *Imperator* de către Papa Ioan XII (955-964), la Roma, la data de 2 februarie 962.

Interesele politice ale celor doi împărați și ale celor două imperii se concentrau asupra Italiei de sud, iar Otto I adoptând titlul de „împărat roman”, periclita atât *ideea de Roma*, cât și unicitatea Imperiului Romeu, ca *Imperiu Creștin* și protector al Bisericii. În această situație, atât basileul de la Constantinopol, cât și împăratul roman, din apusul Europei, erau interesați să-l poată atrage de partea lor bunăvoința Patriarhului Romei Vechi și să intre în grația acestuia. De pildă Benedict VI (973-974) a fost de partea Imperiului Apusean, iar Antipapa Bonifaciu VII (? VI-VII 974 și 984-985) de partea romeilor. În iunie? 974, din ordinul lui Bonifaciu VII, Benedict VI a fost sugrumat în Castelul Îngerilor, din Roma, după care Antipapa a prădat vistieria papală, ducându-o la Constantinopol, unde a predat-o împăratului Ioan I Țimiskes.²²⁸ În plus, dipticele constantinopolitan l-a menționat pe Bonifaciu VII Francone ca și ucigaș al Papei Benedict VI.²²⁹

Interesele celor două imperii erau afectate nu numai de conflictele privitoare la candidații pentru Tronul Patriarhal al Romei Vechi, ci și cu referire la politica căsătoriilor la nivel imperial și nobiliar. De pildă, în anul 967, Episcopul Liutprand de Cremona a făcut drumul de pomană la Constantinopol, pentru a cere mâna unei prințese bizantine, pe seama lui Otto II (pe timpul acela având doar 12 ani și fiind din 967 co-regent al tatălui său Otto I). În acest scop, Episcopul Liutpard

²²⁵ Luat după: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185 și 184.

²²⁶ Mai târziu *Sacrum Imperium*, dar numai din anul 1157; *Sacrum Romanum Imperium*, din anul 1254; *Sacrum Romanum Imperium, Nationis Germanicæ*, dar numai din sec. XV, până în anul 1804-1806.

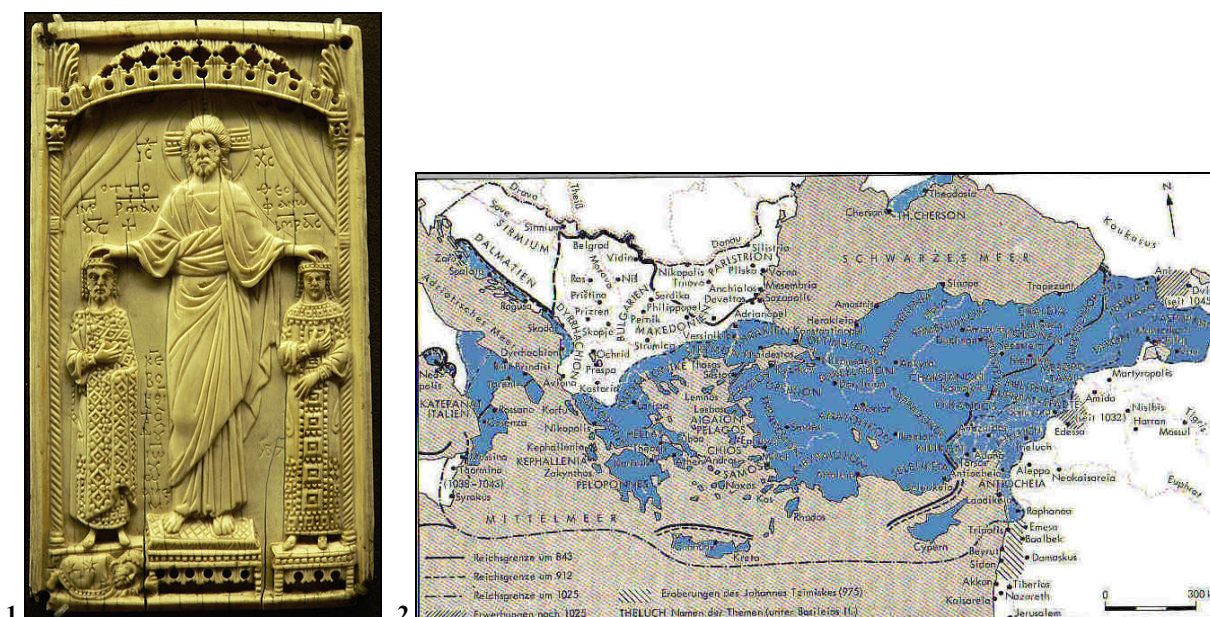
²²⁷ *Imperium Romanum Occidentale* seu *hesperium imperium* fuit occidentalis *Imperii Romani* pars, quam imperator Theodosius I anno 395 a parte orientali divisit. Capita imperii fuerunt urbes *Mediolanum* (286-402) et *Ravenna* (402-476).

²²⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 184.

²²⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 184.

a primit și o scrisoare însoțitoare sau de recomandare, din partea Papei Ioan XIII (965-972), în care Nichifor II Phokas (Focas) (963-969) era numit doar *Imperator Graecorum* – „Împărat al Grecilor”, nu „Împărat al Romeilor” sau Romanilor. Din acest motiv Episcopul Liutprand a fost obligat să audă tot felul de ironii făcute de bazileu, la adresa Papei Ioan XIII și privitoare la Roma Veche. Să nu uităm că această epocă era marcată la Roma Veche de decadența provocată de secolul obscur, iar Cetatea Eternă devenise din ce în ce mai barbară, tip de lume care-i și conducea destinele. Deci, ironiile împăratului romeu nu erau invenții, ci se bazau pe realități concrete. Abia Ioan I Țimiskes a încuviințat căsătoria dintre Prințesa Theophano de la Constantinopol, cu Otto II.

Aici se cuvine făcută și explicația taxis-ului sau ordinei Tronurilor, din Pentarhia lui Ioan I Țimiskes, care a trecut Roma Veche pe ultimul loc. Evenimentele secolului obscur au jucat desigur și ele un rol important în această decizie, însă reacția imediată a romelilor se explică prin faptul că Otto II și favoritul acestuia, Papa Benedict VI, i-au împiedicat pe romei să-și impună candidatul lor pe Tronul Romei Vechi, Antipapa Bonifacius VII. Părintele F. R. GAHBAUER OSB, din Ettal susține că taxis-ul cu lista tronurilor din Pentarhia lui Ioan I Țimiskes datează din anii 973-974, din timpul păstoririi patriarhilor ecumenici Vasile I (970-974 sau 973, depus) și Antonie III (974-979, grațiat).²³⁰

1. Cluny, Franța: Dipticon sau tăbliță de ivoriu-fildes, reprezentându-i pe Otto II și Theophano - Θεοφανώ sau Θεοφάνια – (955/960-991), în mijloc fiind Mântuitorul Iisus Hristos, care-I binecuvintează, încoronază și-I păzește. Perechea imperială poartă veșminte de curte bizantine, însă Theophano stă în partea stângă a Mântuitorului, nu în dreapta Lui, cum s-ar cuveni unei prințese romeice, era nepoata lui Ioan I Țimiskes și probabil fiica strategului Constantin Skleros și a Sophiei Phokas, dar nu era porfirogenetă, adică nu se născuse în purpură sau în sala Palatului Sacru, din Constantinopol. Perechea imperială este reprezentată de dimensiuni egale, fapt întâlnit pentru prima oară în apusul Europei, chipul împărătesei fiind de aceeași mărime cu al împăratului. Dipticonul este un dar din partea grecului din Rossano Ioan Philogatos, alias Antipapa Ioan XVI (997-998), din anii 982-983, făcut perechii imperiale Otto II și Theophano; vezi: Musée National du Moyen-Âge (Cluny), Cl. 392, Franța; Category:Ivory Category:Byzantine art: (Couronnement d'Otton II et de Théophano
Plaqué de reliure
Ivoire
Empire germanique, origine byzantine (?), 982-983
Musée National du Moyen-Âge (Cluny), Cl. 392
'''Source''': Category:Ivory Category:Byzantine art).

2. Imperiul Romeu – Bizantin – în anul 972. Teritoriile stăpânite de bizantini în momentul călătoriei prințesei Theophano - Θεοφανώ sau Θεοφάνια – (955/960-991) sunt marcate cu culoarea albastră

Convingerea noastră este că germenii schismei dintre cele două Rome trebuiesc căutați în modul de receptare și în contextul deciziilor Sinodului Ecumenic al IV-lea, de la Chalcedon, din anul 451.²³¹

²³⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 184.

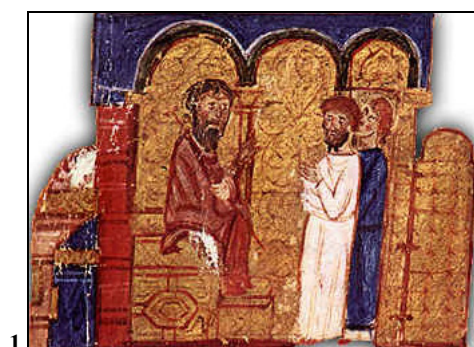
²³¹ Vezi explicația noastră, privitoare la acest Sinod, din subcapitolul: *III După schismă*, precum și din volumul *Pentarhia II/1*, p. 401-403: Ioan Marin MĂLIŢĂŞ, *PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ*, vol. II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii

Schisma cea mare este rezultatul unor cauze religioase, politice, geografice și etnice, cele din urmă fiind raportate la ura dintre latini și greci, stimulate de creșterea puterii papale și de dezvoltarea Imperiului Franc, fondat în anul 800, ca rival și concurent al unicului imperiu creștin: *Imperiul Romeu* (=Imperiul Bizantin) sau Împărăția Romaniei - Βασιλεία Ῥωμαίων. Grecii (adică ortodocșii) și latinii (adică romano catolicii) își reproșază în mod reciproc vina și cauzele schismei din anul 1054 și pretind ca biserica cealaltă să revină la unitatea din primul mileniu creștin. În realitate, ambele Biserici au partea lor de vină pentru acest accident din anul 1054, care a scindat Biserica cea Una și a stricat echilibrul Pentarhiei, iar noi exprimându-ne în stil metaforic: au rupt Cămașa cea dintr-un singur fir sau necusută de mână a Lui Iisus Hristos.

Certuri, reproșuri, schisme și lupte pentru putere au existat între cele două Rome dintodeauna, însă ele au putut fi depășite, după cum rezultă și din conținutul canoanelor date de Sinodul quinisex, din anii 691-692. Dar, începând cu a doua jumătate a secolului al IX-lea s-a ajuns la mai mari neînțelegeri dogmatice, cultice și canonice între Biserica Răsăritului și Biserica Apusului, semnalate deja de Sinodul II trullan, din anii 691-692, în cele 102 canoane formulate de Părinții prezenți la sesiunile sinodale, pe care Patriarhul Romei Vechi n-a vrut să le recunoască.

O periodizare a etapelor sciziunii dintre Răsăritul și Apusul Creștin ar putea fi formulate după cum urmează:

- a. prima fază a schismei a început la Chalcedon, în anul 451;
- b. s-a continuat după Sinodul Trullan II, din anii 691-692, care a și marcat deosebiri existente deja, criticând inovațiile latinilor;
- c. s-a amplificat în a doua jumătate a secolului al IX-lea;
- d. a fost declarată formal de latini, la data de 16 iulie 1054;
- e. și s-a consumat în anul 1204, recte 1215, prin ideologia Conciliului IV din Lateran; Acest Conciliu, din anul 1215 identifica întreaga Creștinătate – tota Christianitas – cu Biserica Romană, Latină sau Apuseană (recte romano-catolică, de mai târziu), iar ierarhia, ritul și dreptul canonic ale Bisericii Ortodoxe (și Vechi Orientale), le subordona ierarhiei, ritului și dreptului canonic roman, adică autorității supreme a Patriarhului Romei Vechi. De atunci încolo, urmările schismei au avut un efect dezastruos în relațiile dintre cele două Patriarhii romane, devenite biserici separate unde diferențele nu s-au nivelat, ci s-au adâncit din ce în ce mai mult, ajungând la un stadiu de desfigurare al chipului primordial al Bisericii celei Una.²³²

acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisex 691-692. Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

²³² Istoricii laici din Apusul Europei prezinta Schisma cea mare, din anul 1054 cam în felul următor:

1. Patriarhul Ecumenic Mihail Cerularie al Constantinopolului (1043-1058) șezând pe Tronul Ecumenic, dialogând cu doi clerici. Miniatură în *Cronica* lui Ioan Skylitzes (sec. XI, ½).²³³

2. Palermo, Sicilia, Biblioteca Natională, miniatură pe un manuscris grecesc, din secolul XV: Patriarhul Mihail Cerularie (1043-1059) și împăratul Constantin IX Monomahul (1042-1055) [sau Isaac I Comnenul (1057-1059)?], în costumul de curte, din porfiră.²³⁴

²³³ Privitor la viața și opera lui Ioan Skylitzes, vezi linkul: *Die Madrider Bilderhandschrift des Skylitzes (Skylitzes Matritensis, Madrid, Spanische Nationalbibliothek, Codex Vitr. 26-2) ist ein Werk der byzantinischen Buchmalerei. Sie enthält eine Kaisergeschichte mit dem Titel Synopsis Historion und ist mit 574 Miniaturen illustriert. Sie befindet sich in der Spanischen Nationalbibliothek in Madrid. Die Madrider Bilderhandschrift des Skylitzes ist die einzige erhaltene, aus mittelbyzantinischer Zeit stammende, illustrierte griechische Chronik.*

Die *Synopsis Historion*, die von dem byzantinischen Historiker Johannes Skylitzes in den 70er Jahren des 11. Jahrhunderts geschrieben wurde, befasst sich mit der Geschichte der byzantinischen Kaiser zwischen dem Tod des Kaisers Nikephoros I. im Jahr 811 und der Absetzung des Kaisers Michael VI. 1057 und schließt an die Chronik des Theophanes an.

Eine illustrierte Kopie der Synopsis wurde in der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts in Unteritalien am Hof Rogers II. in Palermo angefertigt. Sie ist unter den Bezeichnungen *Skylitzes Matritensis*, *Codex Graecus Matritensis Ioannis Skylitzes*, oder *Madrid Skylitzes* bekannt. Der einspaltige Text wird von einer bis drei Miniaturen unterbrochen, die in der Regel die Textstelle unmittelbar vor oder nach der Miniatur illustrieren. Das gemeinsame Auftreten von byzantinischen, westlichen und arabischen Elementen in den Miniaturen verleiht der Handschrift eine besondere kulturelle Bedeutung.

Literatur [Bearbeiten]

André Grabar, Manolis Manoussakas: *Die Madrider Bilderhandschrift des Skylitzes (Skylitzes Matritensis) in Faksimile: Skylitzes Matritensis I: Reproducciones y miniatures por Sebastian Cirac Estopañan*. Barcelona und Madrid, 1965.

Faksimile von Militos (Μύλητος) Publishers, ISBN 960-8460-16-6.

Vasiliki Tsamakda: *The Illustrated Chronicle of Ioannes Skylitzes*. Leiden 2002.

Bente Bjørnholt, J. Burke, (Hrsg.): *The Cultures and Contexts of the Madrid Skylitzes*, International Medieval Congress, Leeds 2005.

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Madrider_Bilderhandschrift_des_Skylitzes

²³⁴ Privitor la viața și activitatea acestui mare Patriarh al Constantinopolului, Mihail Cerularie, vezi micro medalionul lui Georgios Fatouros, în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band V (1993) Spalten 1447-1450 Autor: Georgios Fatouros:

MICHAEL I. KERULLARIOS, Patriarch von Konstantinopel (1043-1058). - Quellen für sein curriculum vitae sind außer dem eigenen Werk folgende zu nennen: 1) Zwei Schriften des Michael Psellos: a) Anklagerede gegen M. (ed. E. Kurtz/F. Drexl, Michaelis Pselli scripta minora, I. Milano 1936, 232-328); b) Leichenrede für M. (ed. K. Sathas, MB IV 303-387); 2) Schriften und Dokumente, die sich auf das Schisma von 1054 beziehen (ed. Migne, PG 120, 752-820; PL 143, 744-782; 793-798; C. Will, Acta et scripta quae de controversiis Ecclesiae graecae et latinae saeculi XI composita exstant. Leipzig 1861; A. Michel [s. unten] I 97-110; II 295-475); 3) M. wird gelegentlich in anderen Werken erwähnt, die das 11. Jahrhundert und das Schisma von 1054 behandeln, wie die Chronographie von Michael Psellos (ed. S. Impellizzeri, 1984) und die Geschichtswerke des Michael Attaleiates (ed. I. Bekker, Bonn 1853) und des Johannes Skylitzes (ed. J. Thurn, Berlin 1973). - M. entstammte einer adeligen Konstantinopler Familie. Sein Geburtsjahr ist unbekannt, man würde aber kaum fehlgehen, wenn man es um die Wende vom 10. zum 11. Jahrhundert ansetzen würde. Er genoß eine sorgfältige Erziehung und war, wie es scheint, für eine politische Laufbahn bestimmt. Im Jahr 1040 beteiligte er sich an einer Verschwörung gegen den Kaiser Michael IV. Paphlagon; das Komplott wurde jedoch aufgedeckt und M. und sein Bruder wurden festgenommen und in die Verbannung geschickt. Während dieser Zeit nahm M. das Mönchsgewand und trat in ein Kloster ein, während sein Bruder Selbstmord beging. Im Jahr 1042 kehrte M. nach Konstantinopel zurück und betätigte sich zunächst als Berater des Kaisers Konstantin IX. Monomachos; zugleich bekleidete er ein hohes Amt im Patriarchat. Am 25.3. 1043 wurde er auf den Patriarchenthron von Konstantinopel erhoben. Er beschränkte sich jedoch nicht auf seine kirchlichen Aufgaben, sondern mischte sich aktiv in die Politik ein. Inzwischen hatten die Beziehungen zwischen der römischen und der byzantinischen Kirche einen Tiefstand erreicht. Als im April 1054 eine römische Gesandtschaft unter Kardinal Humbert in Konstantinopel eintraf, kam es bald zu einem Eklat zwischen den Gesandten und dem Patriarchen und zum endgültigen Abbruch der Beziehungen zwischen den beiden Kirchen. Obgleich die Legaten des Papstes vom Kaiser freundlich empfangen wurden, wurde von M. ihre Legitimität angezweifelt, da ihr Auftraggeber, Papst Leo IX., am 15.4. 1054 gestorben war. Es kam zu gegenseitigen Anschuldigungen zwischen den päpstlichen Legaten und dem Patriarchen, die am 16.7. 1054 einen Höhepunkt erreichten, als Kardinal Humbert auf dem Altar der Hagia Sophia eine Bannbulle gegen Kerullarios und seine Anhänger niederlegte. Als Reaktion darauf ließ M. sofort eine Synode einberufen, die den Bann gegen die Legaten des Papstes aussprach. So kam es zum endgültigen Zerwürfnis, das als Schisma zwischen der römischen und der byzantinischen Kirche in die Geschichte eingegangen ist. Es ist jedoch nicht gerecht, die Schuld für das Schisma einseitig auf M. zu schieben, erstens weil die Ansätze des Zerwürfnisses, die bekannten dogmatischen und liturgischen Unterschiede der beiden Kirchen betreffend, bereits lange vor dem Patriarchat des M. entstanden waren, und zweitens weil der Gesprächspartner des Patriarchen, der Kardinal Humbert, zumindest genauso unnachgiebig und arrogant wie M. selbst war. - Nach der Thronbesteigung des Kaisers Isaak I. Komnenos (1057) verlor der Patriarch jede Stütze in der byzantinischen Regierung. Im November 1058 wurde er festgenommen und zunächst auf Prokonnesos und dann auf Imbros verbannt. Da er sich weigerte, abzdanken, bereitete man ihm den Prozeß vor. Es kam jedoch zu keiner Verhandlung, da M. während der Fahrt von Imbros nach Konstantinopel erkrankte und beim Eintreffen in Madytos (wahrscheinlich am 21.1. 1059) starb.

Michael stritt auch mit dem Kaiser Isaak Komnenos wegen seiner Beschlagnahme von Kircheneigentum. Er wurde beschuldigt, Purpur-Gamaschen zu tragen, die nur dem Kaiser zustanden. Vielleicht hatte er auch versucht, seinen

3. Mihail Psellos - Μιχαήλ Ψελλός - (1017/18-1096), [unul dintre cei mai mari intriganți din istoria Curții Imperiale bizantine], cronograf și diplomat, contemporan Schismei celei mari, din 1054), împreună cu „studentul” său, viitorul co regent, apoi împărat Mihail VII Ducas (1071-1078). Miniatură în aur, pe „Cronograful” lui Mihail Psellos, executată de un copist anonim, în sec. XI-XII - Mănăstirea Pantocrator, din Sf. Munte Athos. Ο Μιχαήλ Ψελλός (αριστερά) με τον μαθητή του, αυτοκράτορα Μιχαήλ Ζ' Δούκα Παραπινάκη. Χρονογραφία Μιχαήλ Ψελλού. Άγιον Όρος, Μονή Παντοκράτορος.

Michael Psellus (Graece: Μιχαήλ Ψελλός; natus anno 1017 aut 1018; mortuus post annum 1078) fuit eruditus et scriptor Graecus praecipue rerum gestarum temporis sui et a seipso, etiam minister imperatorum Romanorum orientalium. Officium consulis philosophorum Constantinopolitanorum implevit.²³⁵

Opera omnia Pselli:

1. *Chronographia*, quae vitas imperatorum a Basilio Bulgaroctono (976-1025) usque ad Michael VII (1071-1078) enarrat cum rebus ab ipso gestis;
2. *Historia syntomos* vel breve chronicon orbis terrarum;
3. *De omnifaria doctrina*;
4. *De operatione daemonum*;
5. *Encomium matris*, opus partim autobiographicum;
6. *Encomia* sex, i. e. laudationes patriarcharum Constantinopolitanorum Michaelis Cerularii, Constantini III et Ioannis VIII; etiam filiae suae Stylianae, magistri Nicetae et Nicephori Ephesii;
7. Carmina panegyrica de imperatore Constantini Monomachi et de Ioanne Euchaita;
8. *Carmen de grammatica* (vide Boissonade, *Anecdota Graeca* vol. 3 [Lutetiae, 1831]);
9. *Orationes hagiographicae et panegyricae*;
10. *Philosophica, Theologica et Oratoria varia*;
11. *Poemata varia*;
12. *Epistulae* fere 500.²³⁶

Verwandten Konstantinos Dukas zur Kaiserwürde zum verhelfen. Auf Anordnung des Kaisers wurde er im Herbst 1058 verhaftet und nach Prokonnesus ins Exil geschickt. Als er sich weigerte abzudanken, verfasste Michael Psellos eine Schrift, die ihn detailreich der Häresie und des Verrats anklagte. Isaak plante die Anklage und Absetzung Michaels, als dieser 1059 plötzlich starb, ohne dass jemals behauptet wurde, er sei ermordet worden.

Werke: 1) *Panoplia gegen die Lateiner*, eine Sammlung von Flugschriften, die zum großen Teil aus Zitaten der Kirchenväter bestehen und das Verhältnis eines griechischen Orthodoxen zu den Lateinern behandeln. 2) Das sog. *Semeioma*, d.h. der Bericht des Patriarchen vor der Synode vom Juli 1054, in welchem die Ereignisse dargelegt und die Vorwürfe der Lateiner widerlegt werden. 3) *Briefe*. 4) *Erlasse*. [5] Die sog. *Homilie auf das Fest der Orthodoxie* ist M. abzusprechen]. - Ed.: 1) *Panoplia*: A. Michel, Humbert und Kerullarios. Quellen und Studien zum Schisma des XI. Jahrhunderts, II. Paderborn 1930, 208-280; 2) *Semeioma* (Edictum synodale): Mansi XIX 812-821; Migne, PG 120, 736-748; C. Will a.a.O. 155-168; 3) *Briefe an den Patriarchen Petros III. von Antiochia*: Migne, PG 120, 781-796; 815-820; C. Will a.a.O. 172-188; andere Briefe: Migne, PG 120, 749; V. Benešević, in: VV 12 (1906) 517-518; G.A. Rhalles/M. Potles, Σύνταγμα, V. Athen 1855, 45-47; 4) *Erlasse*: Migne, PG 119, 748-753; G.A. Rhalles/M. Potles a.a.O. 40-45; A. Michel, in: Byz 41 (1941) 451; [5] *Homilia in festo restitutionis imaginum*: Migne, PG 120, 724-736].

Lit.: A. Michel, Humbert und Kerullarios a.a.O. I. Paderborn 1924; II. 1930; - L. Bréhier, *Le schisme oriental du XIe siècle*. Paris 1899; - Selected Essays of J.B. Bury, edited by H. Temperley. London 1930 (Nachdr. Amsterdam 1964), 210 f.; - M. Jugie, *Le schisme byzantin. Aperçu historique et doctrinal*. Paris 1941; - S. Runciman, *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*. Oxford 1956, 28 f.; - R.J.H. Jenkins/E. Kitzinger, *A Cross of the Patriarch Michael Cerularius, with an Art-historical Comment*. DOP 21 (1967) 235 f.; - Beck 533 f.; - A. Ehrhard bei Krumbacher 81; - G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*. München³ 1963, 278 f.; - E. Amann, in: DThC 10 (1928) 1677 f.; - Th. Niggel, in: LThK 7 (1962) 396 f.; - K.G. Pitsakes, in: 'ΕπετηρίςΚΕΙΕΑ 22 (1975) 38 f. Georgios Fatouros.

²³⁵ Privitor la Mihail Psellos, vezi: Μιχαήλ Ψελλός, *Χρονογραφία*, τόμοι 2, Μετάφραση-Εισαγωγή-Σχόλια: Βρασίδης Καραλής, Εκδ. Κανάκη, ISBN (set) 960-7027-34-5

Hunger H., *Byzantinische Literatur*, Top. A', B', Γ', M.I.E.T., (Αθήνα 1987).

Krumbacher K., *Die Geschichte der Byzantinischen Literatur*, Beck, (Munich, 1897 2nd ed.).

Psellus Michael, *Chronographia*, (trans E.R.A Sewter), Yale University Press, (New Haven 1953).

Tannery, "Sur les nombres chez Psellos" στο *Revue des études grecques*, 1892.

Kazhdan A.P. -Epstein Ann Wharton, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, M.I.E.T., [Αθήνα, 1997].

²³⁶ Privitor la viața și activitatea cardinalului Humbert de Silva Candida, vezi micro medalionul lui Friedrich Wilhelm Bautz, în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band II (1990)Spalten 1164-1165 Autor: Friedrich Wilhelm Bautz:

HUMBERT von Silva Candida, Kardinal und Theoretiker, * etwa 1010, † 5.5. 1061. H. war burgundischer Abstammung, wurde im Kloster Moyaumontier erzogen und war schon als Kind für den Ordensstand vorbestimmt Seit 1015 war er Oblate in Moyaumontier, bis ihn Leo IX. (s.d.) 1049 nach Rom rief. Dort war er Berater Leos und entschiedener Gegner der Simonie, der Besetzung kirchlicher Ämter durch Personen mit weltlicher Macht. H. galt als einflussreicher Vertreter der cluniazensischen Reformbewegung. Ein Jahr später wurde er Erzbischof von Sizilien, dann 1051 Bischof von Silvia Candida und Kardinal. 1054 wurde er vom Kardinal Leo als Vorsitzender einer päpstlichen Gesandtschaft zusammen mit Friedrich v. Lothringen und Erzbischof Peter v. Amalfi (s.d.) nach Konstantinopel geschickt; aufgrund der gefährlichen militärischen Lage, des Bündnisses des oströmischen Kaisers mit der römischen Kirche, welches zur Schließung der Kirchen lateinischen Ritus in Konstantinopel geführt hatte, legten die päpstlichen Legaten dort am 16. Juli 1054 die römischen Bambulle nieder. Daraufhin belegte der Patriarch v. Konstantinopel, Cärolarius (s.d.), die Legaten mit Anathema. Leo IX. starb während dieser Mission H.s, welcher dann

Situația Pentarhiei, înainte de schisma cea mare, din anul 1054 o ilustrăm printr-un regist patriarhal apocrif, de la Constantinopol, din luna septembrie?, anul 1043:

*

Regest **nr. 855 a [*879], din septembrie? 1043 Exevale, Ștergerea din diptice a numelui Patriarhului Romei Vechi, Benedict IX (1032?-1044, 1045, 1047-1048). Patriarhul Ecumenic Mihail Cerularie (1043-1058) a invocat ca motiv al ștergerii din anafora a lui Benedict IX, pentru faptul că acesta folosea azima pentru Sf. Euharistie, nu pâinea dospită, adică prescura. Regestul mai menționează că Petru III (I) al Antiohiei (1052-1056), Leon Arhiepiscopul de Ohrida (1025-1056) și elita Bisericii colaborau și erau de partea Patriarhului Mihail Cerularie. Numai că este suficient să ne uităm asupra anilor de păstorire a celor doi ierarhi menționați, Petru al Antiohiei și Leon al Ohridei, pentru a constata că documentul apocrif, de care se ocupă registul patriarhal (**nr. 855 a [*879], din septembrie? 1043), că el este posterior nu numai anului 1043, ci și Schismeii celei mari, din anul 1054.²³⁷ Petru al Antiohiei își începe păstoria abia în anul 1052, deci nu putea să se implice în acțiunile din anul 1043.

În prima ediție a registelor patriarhale, acest act avea nr *879 clasat pentru anul 1057/58, ca document dubios: P. G., CLVI, 900^{BC} (Cedrenus, Bonn = PG, 1838-1839: Phrantzes, IV, 1).

În prima ediție n-a fost luată în considerație mărturia documentară Skylitzes-Cedrenus: nota care înregistrează acest fapt, este o interpolare datată imediat după septembrie, indictionul 12, anul 6552 (1043), care ar coincide cu începutul păstoriai lui Mihail Cerularie, numai că această dată nu este acceptată de istorici. Această mărturie documentară ar însemna mai degrabă o interpolare târzie, de conținut dogmatic, decât de unul canonic, și care, s-ar răsfrânge în răspunsul Patriarhului Ecumenic Iosif I (1266-1275), redactat de Iov Jasites, în contextul corespondenței și pregătirilor anterioare încercărilor de *unire lioneză*, din anul 1273 (Conciliul Lyon II, 1274), conform registului patriarhal, din primăvara anului 1273, nr. 1400.²³⁸

in die Dienste des neuen Papstes, Viktor II. (s.d.), eintrat. 1057 konnte er den Sturz des Abbés Petrus v. Monte Cassino (s.d.) verhindern und wurde nach dem Tode Viktors im gleichen Jahr von Kardinal Friedrich als dessen Nachfolger vorgeschlagen. Dieser wurde jedoch selbst zum Papst ernannt (Stephan IX., s.d.) und H. erhielt die Stellung des Bibliothecarius sanctae romanae et apostolicae sedis. Er blieb auch in Rom, nachdem Heinrich III. Gregor VI. zum Papst ernannt hatte. Während der Amtszeit Stephans entstanden 1058 seine drei Bücher gegen die Simonisten, in denen er sich direkt gegen den Liber gratissimus von Petrus Damiani (s.d.) wendet, der, aus theologischer Sicht, die simonistischen Weihen für gültig erklärte. Die "3 adversus simoniacos" sind ganz vom Geist der Reformationsbewegung durchdrungen und als theoretische Grundlage für die Auseinandersetzung der späteren gregorianischen Partei während des Investiturstreites zu werten.

Werke. Libri 3 adversus simoniacos, in: MGLiblit I, 95-253.

Lit.: A. Pichler, Gesch. der kirchl. Trennung zw. dem Orient u. Okzident I, 1864, 258 ff.; - Hermann Halfmann, Card. H., sein Leben u. seine Werke, mit bes. Berücks. seines Traktates "Libri tres adversus Simoniacos". (Diss. Göttingen), 1883; - J. Langen, Geschichte d. röm. Kirche bis Gregor VIII, Bonn 1892; - Carl Mirbt, Die Publizistik im Zeitalter Gregors VII., 1894, 144 ff.; - A. Fliche, in: RevHist 69, 1915, 41-76; - Ders., La Reforme Gregorienne I, Louvain 1924, 265-308; - Anton Michel, H. u. Kerullarios. Qu. u. Stud. z. Schisma des 11. Jhs I, 1924; II, 1930; - Ders., P. E. Schramm, Kaiser, Rom u. Renovatio II, 1929, 120-36; - Ders., Papstwahl u. Kg.recht oder Das Papstwahl-Konkordat v. 1059, 1936; - Ders., Die Sentenzen des Kard. H., das erste Rechtsbuch der päpstl. Reform, 1943 (Nachdr. 1952): Die folgenschweren Ideen d. Kard. Humbert u. ihr Einfluß auf Gregor VII, in: StudGreg I, 1947, 65-92; - Ders., Die Anfänge d. Kard. Humbert, in: StudGreg 3, 1948, 299-319; - Ders., H. v. S. C. bei Gratian, in: Studia Gratiana I, 1953, 83-117; - Ders., Die Ecbasis cuiusdam captivi per tropologiam, ein Werk H.s, in: SAM 1957, H. 1; - Ders., Die Akten Gerhards v. Toul als Werk H.s u. die Anfänge der päpstl. Reform 1028-1050, ebd. H. 8; - H. Tritz, Die hagiogr. Qu. z. Gesch. Papst Leos IX., in: StudGreg 4, 1952, 191-364; - A. Michel, Humbert u. Hildebrand bei Nikolaus II., HJ 72, 1953, 133-61; - J. J. Ryan, Card. H.' De s. Romana ecclesia, in: MS 20, 1958, 206-238; - Henning Hösch, Die kanon. Qu. im Werk H.s v. Moyenmoutier. Ein Btr. z. Gesch. der vorgregorian. Reform (Diss. Berlin FU), Köln - Wien 1970; - Karl-Hermann Kandler, Die Abendmahlslehre des Kard. H. u. ihre Bedeutung f. das ggw. Abendmahlsgespräch (Diss. Leipzig, 1966), Berlin 1971; - RE VIII, 445; - RGG III, 484 f.; - Catholocisme V, 1090-1093; - LThK V, 532 f.; - HdKG III/1, 404-11. 413-17. 473-83. 535 f.; - HdKG III/2, 146.

Friedrich Wilhelm Bautz

²³⁷ *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. II et III, *Le Régestes de 715 à 1206*, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 358: (**nr. 855 a [*879], din septembrie? 1043).

²³⁸ Vezi registul nr. 1400, din Fasc. IV al seriei: IV. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, *Le Régestes de 1208 à 1309*, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

În ediția a doua a regestului se fac unele corecturi de interpretare a documentului, în sensul că Mihail Cerularie n-a făcut ștergerea din diptice la întâmplare și de unul singur, așa după cum ar fi fost acuzat de critica istorică, în prima ediție, ca și cum această decizie ar fi fost pronunțată de un Sinod Ecumenic, ci în mod canonic, și în cadru Sinodal – adică al Sinodului Permanent - la care ședința ar fi fost prezenți și întâistătătorii Bisericii Antiohiei, Ohridei și Ciprului.

În realitate, documentul din *regestul* **nr. 855 a [*879], din septembrie? 1043 vizează anul 1054, nu 1043, adică răspunsul Patriarhului Mihail Cerularie și a Sinodului Permanent de la Constantinopol (12 mitropoliți și 2 arhiepiscopi), ținut în Sfânta Sophia, la data de 24 iulie 1054, Sinod, care a analizat documentul anatemei lui Humbert Cardinal de Silva Candida (însoțit de cancelarul Frederic și Arhiepiscopul Petru de Amalfi²³⁹), răspunzând cu condamnarea procedurii delegaților latini, a lipsei lor de responsabilitate în fața argumentelor, a fricii de confutare teologică și a lașității acestora, decizând ștergerea imediată din diptice a Patriarhului Romei Vechi.

II. Schisma cea Mare

Nu ne propunem să analizăm în acest context fenomenul Schismei celei mari, din data de sâmbătă 16 iulie 1054, ci numai să-l punem de acord cu instituția Pentarhiei, subliniind eventual, efectele canonice care au apărut, în urma rupturii Unității Bisericii celei Una, reprezentată de cele cinci coloane sau străjeri ai credinței, care erau cei cinci Patriarhi ai Romei Vechi, Noua Romă - Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Conflictul dintre cele două Rome, în preajma Schismei celei mari a fost marcat de evenimentele din preajma anului 1054, în apus și în răsărit:

1. Motive politice, de jurisdicție canonică și interese de influență a celor două Rome, în sudul Italiei.

2. În sudul Italiei (Calabria, Sicilia, Benevent etc.) existau în această perioadă cinci mitropolii, cu 31 de episcopii sufragane, organizate într-o Arhiepiscopie Grecească. Papa Leon IX (1049-1054), în urma hotărârilor Sinoadelor din Siponto, din anul 1050 și 1053, a desființat Arhiepiscopia Grecească (recte Ortodoxă), din sudul Italiei, încadrând toate eparhiile grecești în Arhiepiscopia Latină de Benevent; această măsură constituind o lovitură de moarte, adusă limbii grecești, tradiției liturgice bizantine, etniei romeice și structurilor ierarhice canonice răsăritene, la fel de vechi, ca și Biserica din acele locuri.

3. Biserica Romei Vechi parcurgea în această perioadă un început de *reformă*, marcat de cei trei papi de origine germană, *Clemente II* (1046-1047, otrăvit), *Damasus II* (1048, doar 23 de zile, moare de malarie), *Leon IX* (1049-1054, care după pierderea luptei de la Civitate, din data de 16 iunie 1053, este luat în captivitate de normanzi, unde și moare, la 19 april 1054), cu criza provocată de *Benedict IX* (Theofilact Conte de Tusculum, 1032?-1044, 1045, 1047-1048), care a păstorit în trei rânduri, dar și de *criza* și luptele pentru putere, dintre papă, împăratul apusean și normanzii din sudul Italiei, toate trei punând în pericol teritoriile bizantine de acolo și Biserica de limbă și rit grecesc.

4. Biserica Răsăritului avea un Patriarh Ecumenic energic și intransigent, în persoana lui Mihail Cerularie (1043-1058), pe care nu este nevoie să-l mai prezentăm și un împărat slab și lipsit de energie, Constantin IX Monomahul (1042-1054).

Păstoria lui Mihail Cerularie marchează la Constantinopol chiar și un început palid de „ceartă pentru investitură”, unică în felul ei, pentru că dorea să fixeze niște limite, în ce privește dreptul împăratului de-a se amesteca în problemele bisericești și de eclipsare a Bisericii intereselor Statului.²⁴⁰

²³⁹ *Amalfi*, oraș din Provincia Salerno, regiunea Campania, a fost una din cele patru Republici Maritime (sec. IX-1073-1137), alături de *Genova*, *Pisa* și *Veneția*. Orașul Amalfi a fost și un loc de popas și de ascuțitoare pentru pirații din Marea Mediterană, mai ales în sec. XVII-XIX, acțiuni care aduceau și venituri însemnate și obiecte de valoare populației locale, în detrimentul securității de pe cuprinsul Regatului Neapole și a circulației maritime.

²⁴⁰ Luat din: Ecaterina LUNG și Gheorghe ZBUCHEA, *Istorie medie Universală I, Europa medievală (secolele V-XV)*, Editura Fundației *România de Măine*, București, 2003, p. 180-181 online (Universitatea Spiru Haret, București, Facultatea de Istorie, 293 p. Online):

„II.2. Creștinismul și Biserica în secolele XI-XV

Prin actul de excomunicare sau anatematizare, din data de 16 iulie 1054, Cardinalul Humbert de Silva Candida acuza Biserica Răsăritului că:²⁴¹

1. vinde ca simonienii și ca Latinii darul Lui Dumnezeu (acuzați de același Cardinal în lucrarea acestuia *Adversos Simoniacos*, contra simoniei și nepotismului din occident);
2. face eunuci, ca valesii și-i ridică nu numai la demnități preotești, ci și la episcopat;
3. rebotează ca arienii, pe cei botezați în numele Sfintei Treimi și mai ales pe latini, adică pe cei din apusul Europei;
4. jură, ca donatiștii, că în Biserică, în afară de Biserica grecilor a pierit din toată lumea și Biserica Lui Iisus Hristos, și jertfa cea adevărată și botezul;
5. admit ca nicolații, căsătoria trupească și o apără pentru slujitorii sfântului altar;
6. spun ca severienii, că Legea lui Moisi este blestemată;
7. precum pnevmatomahii sau teomahii, au tăiat din Simbol credinței purcederea Sfântului Duh de la Fiul „Filioque”...

Aceste motive, invocate de Cardinalul Humbert nu justifică oportunitatea unei schisme religioase sau a unei sciziuni bisericești, adevăratul motiv al rupturii bisericești fiind *pretenția de jurisdicție universală a papilor*, peste cei patru patriarhi ai Pentarhiei și prin subordonarea acestora Patriarhului Romei Vechi, nu prin împreună lucrare, colegialitate și egalitate în rang și jurisdicție cu aceștia, așa după cum s-a și întâmplat mai târziu, cu patriarhii uniți de toate riturile. Patriarhii uniți au un statut foarte umilitor, asimilați fiind patriarhilor titulari de rit latin, adică sunt mai mici în rang decât cardinalii, iar în diptice și privitor la ordinea șederii în Sinod, trec nu numai în urma acestora, ci și a *primaților*, adică a arhiepiscopilor primați. În cazul în care un patriarh unit este creat cardinal, primește ordinea în diptice, în conformitate cu ordinea fixată pentru Colegiul Cardinalilor, nu în calitatea lui reală de Patriarh.

II.2.1. Lupta dintre Biserică și puterea politică (secolele XI-XIII)

Reforma Bisericii occidentale desfășurată în secolul al XI-lea avea să conducă pentru prima oară la emanciparea domeniului spiritual de sub autoritatea temporalului. Papalitatea, prin glasul lui Grigore al VII-lea (1073-1085) își afirmă nu doar dorința de independență, ci și pretențiile de superioritate asupra puterii laice. Dincolo de afirmațiile teoretice referitoare la deținerea autorității, și care puneau în discuție rolul monarhiei în societatea creștină, esențialul problemei era reprezentat de modul în care se ajungea în înaltele funcții ecleziastice. Funcțiile de episcop sau arhiepiscop aveau atașate întinse domenii teritoriale, titularii lor intrau în sistemul relațiilor feudo-vasalice, de aceea, reprezentanții autorității laice doreau să păstreze controlul asupra ocupării acestor funcții. În Imperiul German aceasta era o tradiție consolidată în timpul ottonienilor, care pusese astfel bazele unei Biserici imperiale cu ajutorul căreia să poată contrabalansa puterea principilor. Pe de altă parte, controlul asupra numirilor în funcții asigura monarhilor avantaje materiale, întrucât ei beneficiau de veniturile aferente acelei funcții în perioada în care ea nu era ocupată (vacanță), puteau recruta de pe domenii trupe sau puteau folosi reședințele ca locuri de sejur, în condițiile în care în mai toate statele occidentale curtea era încă itinerantă.

„Cearta pentru investitură”

Conflictul izbucnește când papa Grigore al VII-lea, dornic să continue reforma, interzice în 1075 investirea de către laici în înaltele funcții ecleziastice. Pe tronul Germaniei se găsea Henric al IV-lea (1056-1106), care înțelegea să-și păstreze prerogativele și să-și întărească în continuare autoritatea prin controlul asupra numirii episcopilor. Acesta ignoră decretul papei și, fiind amenințat cu excomunicarea datorită continuării practicii investiturii laice, reacționează depunându-l pe papă cu ajutorul unui conciliu al episcopilor germani (ianuarie 1076, Worms). La rândul său, papa, care își afirmase prin **Dictatus papae** dreptul de a-i depune pe împărați și de a-i dezlega pe supuși de jurământul de credință față de seniorul lor, convoacă un conciliu, care îl excomunică pe Henric (februarie 1076, Lateran). O parte a feudalilor germani, care se simțeau amenințați de încercările tânărului rege de a-și întări propria putere, folosesc acest prilej pentru a susține un alt candidat la tron, pe cumnatul acestuia Rudolf de Suabia. În aceste condiții, regele acceptă să ceară iertarea papei, refugiat la Canossa, în Apenini, pe domeniile contesei Matilda de Toscana. După trei zile de penitență, papa îi acordă iertarea și îi ridică excomunicarea (ianuarie 1077). Părea o victorie a papalității care îl umilise pe cel mai de seamă reprezentant al autorității laice, și a fost folosită în acest sens de propaganda pontificală. De fapt, papa își dăduse seama că nu poate rezista prea mult pe poziții intransigente, în condițiile în care nu toți principii germani se revoltaseră împotriva lui Henric al IV-lea și mulți episcopi germani rămăseseră credincioși suveranului lor, fără a îmbrățișa punctul de vedere papal. Pe de altă parte, chiar în anturajul pontifical se ridicau glasuri în favoarea reconcilierii, ceea ce arată că taberele aflate în conflict nu beneficiau de o omogenitate a părerilor.

De altfel, cel care profită în cele din urmă de episodul Canossa este Henric al IV-lea, deoarece reușește să îi supună pe feudații revoltați, care nu mai pot folosi împotriva sa pretextul excomunicării și care nu se mai bucură de sprijinul papalității. După o nouă excomunicare, Henric îl depune iar pe Grigore în 1080 și impune un alt papă (antipapa Clement al III-lea), pe care reușește să-l instaleze la Roma și de către care este încoronat ca împărat în 1084. Grigore al VII-lea se refugiază la Salerno, în regatul normand al Siciliei, unde și moare.”

²⁴¹ *Istoria Bisericească Universală...*, Op. cit., p. 427.

Pentru tema noastră, data de 16 iulie 1054, însemnează de jure și încetarea formală a sistemului teoriei Pentarhiei patriarhilor și marchează începutul instituției și teoriei Tetrarhiei, chiar dacă de facto ea s-a menținut până la anul 1204, respectiv 1215 și chiar mai târziu.

III. Reacții la Schisma cea mare, din 16 iulie 1054, referitoare la teoria Pentarhiei

Atitudinea Patriarhului Petru I (III) al Antiohiei (1052-1056)

Patriarhul Petru I (III) al Antiohiei, născut în acest oraș, a studiat la Constantinopol, unde a și rămas, ajungând schevofilax al Marii Biserici Sfânta Sophia, devine Patriarh al Antiohiei la vârsta de 70 de ani, conducând destinele acestei Biserici timp de patru ani.²⁴² Era un grec aparte, pentru că nu iubea polemica, încercând să contribuie la stabilirea păcii în Biserică. Dintre ereziile latinilor a condamnat doar *Filioque*, pe celelalte nu le considera chiar atât de grave, încât să constituie un motiv de schismă.²⁴³ Sub aspect teologic, Patriarhul Petru I (III) al Antiohiei nu s-a distins în mod deosebit sau este posibil ca lucrările lui să se fi pierdut. De la el s-au păstrat doar câteva scrisori, cu conținut teologic.²⁴⁴ Pentru tema noastră, una din aceste scrisori prezintă un interes deosebit.²⁴⁵ Este vorba de scrisoarea de răspuns a lui Petru I (III), către Patriarhul *Dominicus III* Bulzano (1050-?) de Aquileia (*Nova*), cu sediul în Grado (Veneția), pentru că mai exista un alt patriarh de Aquileia, Gotebald (1049-1063), cu reședința chiar în Aquileia *Vecchia*.

²⁴² Vezi micro medalionul redactat de Anette Hettinger, în *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band VII (1994) Spalten 332-333 Autor: Anette Hettinger

PETRUS III. von Antiochia, geb. in Antiochia, übte nach der Ausbildung in Konstantinopel verschiedene hohe Ämter am kaiserlichen Hof und in den Provinzen aus. Später trat er in den kirchlichen Dienst ein und wurde im hohen Alter im Frühjahr 1052 vom Kaiser zum Patriarchen seiner Heimatstadt ernannt, wo er im Sommer 1057 verstarb. - Seine Briefe an seine Gemeinde, an die Patriarchen von Alexandria und Jerusalem, an Papst Leo IX. sowie an Bischof Dominicus von Grado und den Patriarchen von Konstantinopel, Michael Kerullarios, geben Auskunft über seine vermittelnde, maßvolle Haltung in den kirchenpolitischen Auseinandersetzungen zwischen Rom und Konstantinopel um 1054. P. wünschte die Einheit der beiden Kirchen, die ihm bei weniger starker Betonung der dogmatischen Differenzen möglich erschien.

Werke: Die genannten Briefe bei Cornelius Will, *Acta et scripta quae de controversiis ecclesiae Graeca et Latina saeculo XI composita extant*, 1861, ND 1963, 168-228; Anton Michel, Humbert und Kerullarios. *Quellen und Studien zum Schisma des XI. Jahrhunderts*, 1930 (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 23) 431-475; ders., *Die Botschaft Petros III. von Antiochia an seine Stadt über seine Erhebung*, ByZ 38 (1938) 116-118.

Lit.: Michael Le Quien, *Oriens christianus* II, 1740, ND 1958, 754-755; - Pius Bonifacius Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, 1873-1876, ND 1957, 433; - Louis Bréhier, *Le Schisme Oriental du XIe siècle*, 1899, ND 1968, 115-117 und 229-238; - Anton Michel, Humbert und Kerullarios (wie oben) 416-430; - ders., *Botschaft* (wie oben) 111-118; - ders., *Die Friedensbotschaft Grados an Antiochia im Schisma des Kerullarios und ihr Widerhall*, StGreg 2, 1947, 163-188; - ders., *Die römischen Angriffe auf Michael Kerullarios wegen Antiochia*, ByZ 44, 1951, 419-427; - Hans Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich* (HAW 12/2, 1) 1959, 1977², 535; - Venance Grumel, *La chronologie* (Bibliothèque byzantine. Traités d'études byzantines 1) 1958, 447; - ders., *Le patriarcat et les patriarches d'Antioche sous la seconde domination byzantine* (969-1084), EO 37, 1938, 139-141; - Chrysostomos Papadopoulos, *Historia tes Ekklesias Antiocheias*, 1951, 844-862; - Enzo Petrucci, *Rapporti di Leone IX. con Costantinopoli I: Per la storia dello scisma del 1054*, 1975 (= erweiterte Fassung des Aufsatzes gleichen Titels in: *Studi medievali*, ser. 3, 14, 1973) passim; - Joseph Nasrallah, *Église melchite et union des églises*, Istina 21, 1976, 184; - ders., *Le Patriarcat d'Antioche est-il resté, après 1054, en communion avec Rome?*, in: ebenda 375 f.; - ders., *Histoire du mouvement littéraire dans l'église melchite du Ve au XXe siècle. Contribution à l'étude de la littérature arabe chrétienne* III/1 (969-1250), 1983, 84-86; - *Hierarchia Ecclesiae Orientalis. Series episcoporum ecclesiarum christianarum orientalium* II: *Patriarchatus Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus*, a cura di Giorgio Fedalto, 1988, 685; - DHGE III, 606-612; - DThC X, 1685-1686, 1698-1701; - DThC XII, 1807-1810.

Anette Hettinger

²⁴³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185.

²⁴⁴ Die genannten Briefe bei Cornelius Will, *Acta et scripta quae de controversiis ecclesiae Graeca et Latina saeculo XI composita extant*, 1861, ND 1963, 168-228; Anton Michel, Humbert und Kerullarios. *Quellen und Studien zum Schisma des XI. Jahrhunderts*, 1930 (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 23) 431-475; ders., *Die Botschaft Petros III. von Antiochia an seine Stadt über seine Erhebung*, ByZ 38 (1938) 116-118.

²⁴⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185.

Din această scrisoare, în care Petru I (III) pune sub semnul întrebării sau mai bine zis contestă canonicitatea titlului de „Patriarh de Aquileia”, aflăm și părerea lui referitoare la ordinea tronurilor din Pentarhie și mai ales privitor la drepturile de întâietate ale Bisericii din Antiohia, ca cea mai veche comunitate creștină, după aceea din Sfânta Cetate a Ierusalimului, unde și adepții Lui Iisus Hristos s-au numit pentru prima oară creștini (Fapte, 11, 26). Petru I (III) susține în răspunsul său, către Dominicus III de Grado, că dintre cele cinci căpetenii ale Pentarhiei, numai Episcopului Antiohiei i s-a dat onoarea să i se spună „Patriarh”, ceilalți patru, chiar dacă dețin prerogativele și rangul de „Patriarh”, folosesc totuși alte titluri și forme de adresare: al *Romei Vechi* Παππός, „Pappas”; al *Constantinopolului Noua Romă* Αρχιεπίσκοπος, „Arhiepiscopos”; al *Alexandriei* Παππός, „Pappas; al *Ierusalimului* Αρχιεπίσκοπος, „Arhiepiscopos”.²⁴⁶

Actuala Catedrală Patriarhală Greco-Ortodoxă din Antiohia pe Orontes: azi Antakya, Αντιόχεια, *Antiócheia*, în arabă أنطاكية *Antakiyyah*, este și capitala Provinciei Hatay, din Turcia, aproape de granița cu Siria

*

Titlul de „patriarh de Aquileia” nu este acceptat de către Petru I (III) al Antiohiei. Mitropolitul Aquileiei ar fi început să poarte titlul de „Patriarh de Aquileia”, de prin anul 557 și cu siguranță, din anul 558, în contextul disputei legate de „cele trei Capitale”, de la Sinodul al V-lea Ecumenic (553), de la Constantinopol. După acest Sinod Ecumenic s-a declanșat în anii 557-558 și schisma de 150 de ani, dintre Biserica din Aquileia (cu diocese sufragane) și Patriarhul Romei Vechi. Se pare că titlul de „patriarh” a fost acordat Mitropolitului Aquileiei Macedonius (539-557), încă în anul 557, adică la câțiva ani după încheierea Sinodului al V-lea Ecumenic (553), de către Audoin (546-560) Ducele sau „regele” Langobarzilor, dar abia urmașul său în scaun, *Paulinus I de Aquileia* (557-569) l-a purtat în mod real.²⁴⁷ Paulinus I rezida deja în Grado, însă Capitlul sau „Colegiul prezbiterial” continua să funcționeze în Aquileia. Tot în Aquileia s-a ținut și Sinodul din anul 558, în care episcopii sufragani ai Bisericii din Aquileia au confirmat schisma de 150 (555-698/9) de ani și au

²⁴⁶ Fragment din această scrisoare este tradusă în germană, de către Părintele Prof. F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185-186.

²⁴⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 186.

condamnat atitudinea Papei Vigiliu (537-555), care a fost obligat de Justinian I (527-565) să accepte deciziile sinodale din anul 553, adică de condamnare a *celor trei capitole*.²⁴⁸ După zece ani, s-a mai

²⁴⁸ Un rezumat privitor la „Schisma tricapitolino”, declanșată în Biserica din Aquileia, după Sinodul V Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 553 oferim în limba italiană.

Luat din: http://it.wikipedia.org/wiki/Scisma_tricapitolino

Scisma tricapitolino: Da Wikipedia, l'enciclopedia libera.

Con scisma tricapitolino (o Scisma dei Tre Capitoli, in greco *tría kephálaia*) si indica una divisione all'interno della Chiesa avvenuta tra i secoli VI e VIII, causata da un folto gruppo di vescovi per lo più occidentali che interruppero le relazioni con gli altri vescovi e con il papa.

La disputa

L'imperatore Giustiniano I di Bisanzio, per salvaguardare l'unità dell'impero romano d'Oriente nel suo disegno di restaurazione del potere romano, cercò di ingraziarsi gli eretici monofisiti (numerosi e con molti agganci politici, compresa l'imperatrice Teodora, alla corte di Costantinopoli). I Monofisiti rifiutavano di riconoscere autorità dogmatica al concilio di Calcedonia (451), ma l'imperatore, poiché non avrebbe potuto rigettare un concilio ecumenico già celebrato un secolo prima e riconosciuto da gran parte delle Chiese, decise di condannare alcuni teologi del passato, che a Calcedonia avevano goduto di grande autorevolezza.

Pertanto, con un editto imperiale intorno all'anno 545, Giustiniano condannò come eretici:

la persona e tutti gli scritti del teologo antiocheno Teodoro di Mopsuestia (morto intorno al 428),

gli scritti di Teodoreto di Cirro (morto nel 457) contro il patriarca di Alessandria Cirillo,

una lettera di Iba di Edessa (morto nel 457) a difesa dello stesso Teodoro.

Questi scritti, raccolti appunto in tre "capitoli", venivano considerati di tendenza nestoriana poiché negavano valore al termine *Theotokos* e sembravano eccessivi nella difesa della duplice natura del Cristo. Teodoro, inoltre, era considerato il maestro di Nestorio e nei suoi scritti tendeva a giustapporre le due nature, senza riuscire a spiegare, in maniera soddisfacente, come potessero coesistere nella stessa persona. Teodoreto e Iba avevano già, col tempo, anatematicato Nestorio, per cui Giustiniano evitò di condannarli in toto. Da notare che erano tutti e tre esponenti della scuola teologica di Antiochia, ed erano morti da tempo. La confutazione dei "Tre Capitoli" era stata preparata da Teodoro Askida, vescovo di Cesarea. Il vescovo africano Facondo di Ermiane, contrario alla condanna, pubblicò la "Difesa dei Tre Capitoli" esponendo in modo circostanziato i motivi della sua contrarietà.

Giustiniano convocò anche un concilio ecumenico, il secondo Costantinopolitano, aperto il 5 maggio 553, in modo che l'assemblea dei vescovi recepisce l'editto e desse alla condanna dei tre teologi un valore ancora maggiore. Gran parte dei patriarchi e vescovi orientali accettò la cosa senza grandi reazioni. Più difficile era ottenere l'assenso del papa romano, Vigilio, che venne trasferito a forza a Costantinopoli, fu imprigionato, e dopo vari tentennamenti firmò la condanna dei Tre Capitoli (8 dicembre 553).

Lo scisma

Molti vescovi dell'Italia Settentrionale, della Gallia e del Norico, non accettarono l'imposizione del concilio voluto da Giustiniano, anche perché già durante il concilio di Calcedonia, nel 451, i teologi antiocheni erano stati riammessi nelle loro sedi e la vicenda doveva essere chiusa. Pertanto, questi vescovi non si considerarono più in comunione con gli altri vescovi che avevano accettato supinamente la cosa. Tra questi "ribelli" all'autorità imperiale e conciliare c'erano i vescovi delle province ecclesiastiche di Milano e Aquileia. Il loro dissenso si acuì ulteriormente ai tempi del successore di papa Vigilio, papa Pelagio I (556-561), il quale, dopo tentativi di chiarimento e persuasione, invitò Narsete a ridurre lo scisma con la forza. Narsete non volle però obbedire alla richiesta del papa. Frattanto la Chiesa di Aquileia si era resa gerarchicamente indipendente ed il suo vescovo Paolino I (557-569) fu nominato Patriarca dai suoi suffraganei (568: patriarcato autonomo) per sottolineare la propria autonomia.

Il sinodo scismatico

Nello stesso anno 568 i Longobardi iniziarono l'invasione del Nord Italia. Il patriarca Paolino trasferì la sua sede e le reliquie alla città di Grado (Aquileia Nova), rimasta bizantina.

Dopo la sua morte e quella del patriarca Probino, il sinodo di Aquileia-Grado elegge nel 571 Elia, tricapitolino, a vescovo e patriarca. Nel 579, papa Pelagio II, concede al patriarca Elia la metropoli sulla Venezia e sull'Istria, per avvicinare la composizione dello scisma. Lo stesso patriarca avvia, nel 580 la riedificazione della basilica patriarcale di Sant'Eufemia a Grado.

Morto Elia, nel 586 viene eletto il patriarca Severo. Lo scisma aveva un grande seguito popolare; quando il patriarca Severo, successore di Elia, tradotto con forza a Ravenna dall'esarca bizantino Smaragdo e costretto a sottomettersi all'autorità del papa di Roma, rientrò a Grado trovò grande ostilità proprio nel popolo, che non volle riceverlo finché non avesse ritrattato l'abiura.

Severo perciò radunò un sinodo a Marano Lagunare, nel 590, dove convocò i vescovi:

Pietro di Altino

Chiarissimo di Concordia

Ingenuino di Sabiona nella Rezia Seconda

Agnello di Trento

Juniore di Verona

Oronzio di Vicenza

Rustico di Treviso

Fonteio di Feltre

Agnello di Asolo

Lorenzo di Belluno

Massenzio di Giulio Carnico

Andriano di Pola

Severo di Trieste

ținut un Sinod în Aquileia, cel din anul 568, adică după ce langobarzii au invadat provincia Friaul, în anul 567. Noua situație politică, oferită de stăpânirea langobardă, le-a oferit episcopilor din provincia bisericească a Aquileiei o independență, protecție și siguranță de acțiune împotriva patriarhilor din cele două Rome, „Schisma tricapolino” extinzându-se pe teritoriul eparhiilor din întreg nordul Italiei, Istria și de pe actuala Carintie, Slovenie etc., iar deciziile Sinodului V Ecumenic, din anul 553 au fost din nou respinse. Din contextul scrisorii lui Petru I (III) al Antiohiei rezultă că Patriarhul de Grado, Aquileia nova rezida deja în Veneția și chiar se intitula sau i se spunea „Patriarh al Veneției”.²⁴⁹

*

Importanța Bisericii Antiohiei²⁵⁰ decurge și din faptul că este Mama a trei *Catolicozate* (termen specific acestei Biserici) sau Biserici naționale: *Asiriană* sau Biserica Persiei (numită impropriu

Giovanni di Parenzo

Patrizio di Emona (odierna Lubiana)

Vindemio di Cissa (in Istria, città scomparsa nei pressi di Rovigno)

Giovanni di Celeja (odierna Celje, Slovenia).

Al sinodo di Marano il patriarca Severo dichiarò che l'abiura ai Tre Capitoli, a Ravenna, gli era stata strappata con la forza, e che intendeva perseverare nella posizione tricapolina in separazione da Roma.

Sviluppi politici

Nel 606, alla morte di Severo, il Patriarcato di Aquileia si divise in due sedi: Aquileia e Grado. Ad Aquileia venne nominato il patriarca Giovanni, tricapolino, con il sostegno dei Longobardi (duca del Friuli Gisulfo II); a Grado, alla cui sede venne riservata la giurisdizione sui territori di dominazione bizantina fu nominato il patriarca Candidiano, cattolico, sostenuto dall'esarca bizantino Smaragdo).

La Chiesa scismatica tricapolina, come aveva ribadito un sinodo convocato a Grado nel 579 dal patriarca Elia, rimaneva rigorosamente calcedoniana: manteneva il credo niceno-costantinopolitano, non professava alcuna eresia cristologica (anzi era decisamente anti-monofisita e anti-monotelita, come prevedibile) e venerava Maria "madre di Dio" a differenza dei Nestoriani. La Chiesa scismatica di Aquileia non riconobbe più l'autorità del papa perché contestò vigorosamente, fino alla rottura, l'atteggiamento che riteneva ondivago del papato nella questione dei tre teologi condannati, in quanto, secondo essa, non contrastava adeguatamente l'ingerenza del potere dell'imperatore bizantino nelle questioni dottrinarie ed, inoltre, i tricapolini non ritenevano necessaria tale condanna perché i teologi antiocheni avevano accettato la cristologia espressa dal concilio di Calcedonia.

L'arcidiocesi di Milano, che inizialmente faceva parte del gruppo che aveva rifiutato con sdegno la condanna dei tre teologi antiocheni, tornò però presto in comunione con l'ortodossia romana e greco-orientale: l'arcivescovo Onorato, incalzato dall'invasione longobarda, intorno all'anno 570 si trasferì con il clero maggiore a Genova (ancora città bizantina) e rientrò in piena comunione con Roma e con Bisanzio. Il clero minore milanese, rimasto sul territorio diocesano che dal 568 era sotto la dominazione longobarda, rimase prevalentemente tricapolino ancora per diversi anni. Le altre diocesi dipendenti dal metropolita di Aquileia (dei due, quello che aveva la sua sede proprio ad Aquileia longobarda) rimasero scismatiche. In particolare la diocesi di Como, il cui vescovo sant'Abbondio aveva avuto un ruolo diplomatico importante proprio durante la preparazione del concilio di Calcedonia, recise il rapporto di dipendenza dalla arcidiocesi di Milano ed divenne suffraganea di Aquileia. La diocesi di Como venera ancora oggi con il titolo di santo un vescovo, Agrippino (vescovo dal 607 al 617), che si mantenne in modo intransigente su posizioni scismatiche in opposizione anche alla sede romana.

I fatti che condussero alla conclusione dello scisma furono determinati dalle lotte di potere tra i clan longobardi. Nella definitiva battaglia di Coronate avvenuta nel 689 (oggi Cornate d'Adda), il re longobardo Cuniperto, cattolico, sbaragliò il duca Alachis, ariano, che capeggiava un fronte di insorti dell'Austria longobarda (l'Italia nord-orientale), tra i quali c'erano anche molti aderenti allo scisma tricapolino. Con la vittoria di Coronate, l'elemento "cattolico" si impose definitivamente non solo sui Longobardi che si professavano ariani, ma anche sui dissidenti che ancora restavano fedeli allo scisma dei Tre Capitoli. Il consolidamento anche nell'Italia settentrionale, dopo che nel resto dell'Europa, di un cattolicesimo saldamente unito alla sede romana fu propiziato dall'opera missionaria dell'abate irlandese san Colombano, fondatore nel 614 dell'abbazia di San Colombano a Bobbio, territorio donatagli dai sovrani longobardi Agilulfo e Teodolinda; Colombano riprese il simbolo del trifoglio, già utilizzato anche da san Patrizio, per descrivere la Trinità, ma anche per contribuire al dialogo fra i territori extra-bizantini ed il papato di papa Gregorio I. Nel 698 Cuniperto convocò un sinodo a Pavia in cui i vescovi cattolici e tricapolini, tra cui Pietro I, Patriarca di Aquileia, ricomposero "nello spirito di Calcedonia" la loro comunione dottrinale e gerarchica.

Voci correlate: Storia del cristianesimo Agrippino Regno longobardo Collegamenti esterni:

Teodoreto di Ciro; Teodoro di Mopsuestia; Iba - vescovo di Edessa

Lo Scisma dei tre capitoli e le sue ripercussioni sul territorio comacino di Marco Lazzati, studioso di archeologia, storia ed arte

Bibliografia: Pio Paschini - *Le vicende politiche e religiose del territorio friulano da Costantino a Carlo Magno (secc. IV-VIII)* - Memorie Storiche Forogiuliesi - Anno VIII (1912) - pagg.239-247.

²⁴⁹ Vezi textul scrisorii, din rândurile următoare. Mai vezi: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185.

²⁵⁰ Original source: *The Cambridge Ancient History*, volume XIV, chapter 22b, page 662, Chapter: Armenia in the fifth and sixth century by **R.W. Thomson**. Original map: The map of Armenia and its neighbours on page 666. Late antiquity: empire and successors, A.D. 425-600. Autors: Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins, John Boardman, Michael Whitby Edition: 2, illustrated, reprint Cambridge University Press, 2000, ISBN 0521325919, 9780521325912 Pages: 1166.

Nestoriană), *Armeano-Gregoriană* (monofizită) și *Georgiană*.²⁵¹ Tot din această Biserică au evoluat ulterior și monofiziții sirieni, maroniții și uniții de toate riturile, toți întâistătătorii acestor Biserici purtând titlul de „Patriarh al Antiohiei și întregului Orient”. Biserica Antiohiei mai este și *Mama Bisericii din India*, a „creștinilor Sfântului Toma”, iar până în anul 451 a fost ocrotitoarea Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a întregului Pământ al Făgăduinței.²⁵² Tronul Patriarhului Antiohiei mai poate fi văzut și astăzi în naosul Bisericii Anastasis, din Ierusalim (Basilica Sfântului Mormânt), fiind singura Biserică din lume cu două tronuri patriarhale canonice: al Antiohiei pe primul loc, al Patriarhului Ierusalimului, pe locul al doilea, din anul 451.

Unul din cei șapte diaconi (Fapte, 6, 1-7), Nicolae, era originar din Antiohia, alături de Ștefan, Nicanor, Filip, Prohor, Timon, Parmena.

1. Sf. Nina Luminătoarea (296-338/40), *Colastri, Capadocia, † Bodbe, Kakheti (Cahetia), „Apostolul” Georgiei, sinaxar ortodox și georgian pe 14/27 ianuarie.

2. Regatul Georgiei în faza de maximă extensiune teritorială, 1184 – 1230. În partea de apus, poate fi identificat Imperiul de Trapenzunt (1204-1461).

3. Regina Tamar „Basileus”-„Rege”a Georgiei (1184-1213), pe timpul co-regenței, după anul 1178, împreună cu tatăl ei, George III al Georgiei (1156-1184). Pictură murală, din sec. XII, în Mănăstirea Betania, din Tbilis, restaurată în anul 1880, de Gagarin, Grigorii Grigorevici (1810-1893).

²⁵¹ Privind explicarea termenului de „Catholicos”, vezi nota nr. 26.

²⁵² Reprezentanții Școlii teologice Antiohiene:

Școala Antiohiană timpurie, reprezentată de:

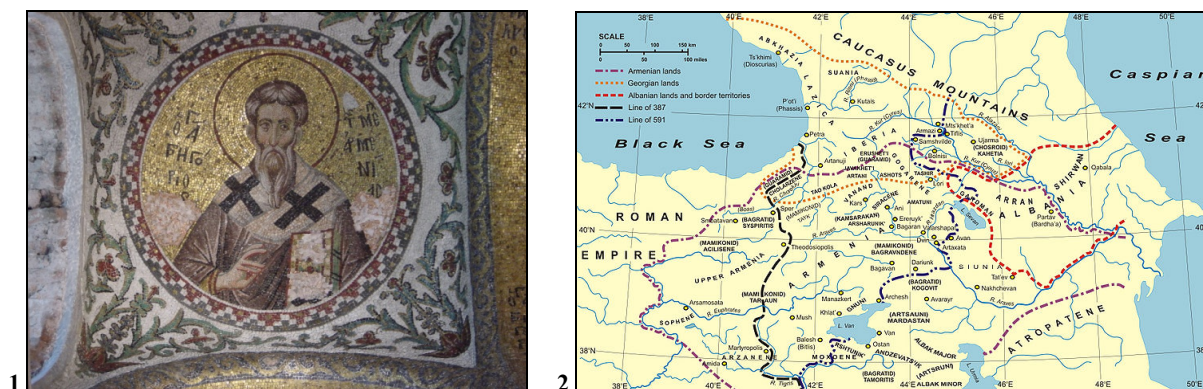
Sf. Ignațiu al Antiohiei (68?-107)
Teofil Patriarhul Antiohiei (169-188)
Paul de Samosa al Antiohiei (260-268)
Lucian din Antiohia (250-312)
Arie † 336

Școala Antiohiană ulterioară, reprezentată de:

Eustatie al Antiohiei (324-330/34?)
Marcel al Ancirei † 374
Meletie al Antiohiei (360-381)
Vulfilă sau Ulfila (c.310 -† 383), hirotonit în **Antiohia** „Episcop în Țara Goților”, de către Eusebiu al Nicomidiei (arian).
Diodor din Tars † 394.
Flavian I al Antiohiei (381-404).
Ioan Gură de Aur † 407.
Teodor de Mopsuestia †428.
Nestorie † 451
Ioan I al Antiohiei (428-441/2)
Teodoret de Cir † 458

Alți reprezentanți ai Școlii Antiohiene:

Chiril I al Ierusalimului (351-386).
Ibas al Edessei (435-449 și 451-457).

1. Sf. Grigorie Luminătorul (c. 240 sau 257-c. 331/2), Apostolul Armeniei, mozaic de cupolă, sec. XIV, în Biserica Mănăstirii Pammakaristos (a Preafericitei Născătoare de Dumnezeu – Theotokos), Μονή Παμμακάριστου, din Constantinopol, 1294 (azi Fetiye Camii), sinaxar armeano-gregorian pe 24 martie și 28 iulie; sinaxar ortodox pe 30 septembrie.

2. Biserica din Caucaz: Catholicozatele Armeniei, Georgiei și Biserica din Albania (Azerbaidjan), în secolele V – VI.

*

Să urmărim explicația pe care o face Patriarhul Petru I (III), în scrisoarea acestuia, către Dominicus III de Grado, Aquileia nova, în fragmentul tradus în limba germană, de către Părintele GAHBAUER:²⁵³

„...Niemals und von niemandem habe ich jemals erfahren oder bis heute gehört, dass der Bischof von Aquileia oder Venedig Patriarch heisst. Denn auf dem ganzen Erdkreis wurde von der göttlichen Gnade bestimmt, dass es fünf Patriarchen gibt, den von Rom, von Konstantinopel, von Alexandrien, von Antiochien und von Jerusalem. Aber keiner von diesen heisst mit Recht Patriarch, sondern nur auf unkorrekte Weise. Deshalb wird der Bischof von Rom Papst, der von Konstantinopel Erzbischof, der von Alexandrien Papst und der von Jerusalem Erzbischof genannt. Einzig der Bischof von Antiochien wurde dazu auserwählt, Patriarch zu heissen... Und merke nun auf das, was ich sage. Der Leib des Menschen wird von einem Haupt geführt, an ihm aber sind viele Glieder und alle werden nur von fünf Sinnen gesteuert. Diese sind: Gesichtssinn, Geruchssinn, Gehör, Geschmacksinn und Tastsinn. Und der Leib Christi wiederum, ich meine die Kirche der Gläubigen, welche aus verschiedenen Völkern wie Gliedern zusammengefügt ist, wird ebenfalls von fünf Sinnesorganen gesteuert, d. h. den genannten Thronen, und von einem Haupt, d. h. von Christus, geführt. Und wie es über den fünf Sinnesorganen hinaus kein weiteres mehr gibt, so wird es auch über die fünf Patriarchen hinaus keinen weiteren mehr geben. Von diesen fünf Thronen, die wie die fünf Sinne im Leib Christi existieren, werden alle Glieder, d. h. alle Heimatländer der Völker und alle Bischofssitze an jedem Ort geleitet und nach dem Willen Gottes ausgerichtet, die wie in einem Haupt, in Christus, unserem wahren Gott, in dem orthodoxen und einzigen Glauben übereinstimmen und von ihm geführt werden... Wie könnten wir einen sechsten Patriarchen einführen, wenn es kein sechstes Sinnesorgan im Körper gibt... Und nun hört um Gottes willen auf, gegen die Wahrheit zu streiten. Und was wir als Zöglinge von der Kirche übernommen haben, das tut auch ihr, indem ihr den heiligen vier Patriarchen folgt, weil die Stimme von mehreren Gewicht hat. Denn einer ist keiner, zwei Gute aber stehen über dem Einen. Wo aber vier übereinstimmen in der einen Sache, wer wird bestreiten, dass Gott in ihnen gegenwärtig ist? Denn auch Christus sagt: „Wo zwei oder drei in meinem Namen versammelt sind, da bin ich mitten unter ihnen.“

Textul scrisorii Patriarhului Petru I (III) al Antiohiei, către Patriarhul Dominicus III este mult mai lung, Părintele F. R. GAHBAUER traducând în limba germană doar capitolele 3, 4, 5 și 21, luate după C. WILLI.²⁵⁴

²⁵³ Text luat după: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185-186.

Această concepție a Patriarhului Petru I (III) al Antiohiei, dacă este corectă, nu numai că răstoarnă întreaga teorie, referitoare la instituția Pentarhiei și ordinea tronurilor, dar scoate în evidență și abuzul celor două Rome și lipsa de suport al argumentelor acestora, legate de pretențiile lor de hegemonie și de dominare a Bisericii: Roma Veche în virtutea primatului petrin, iar Noua Romă, în calitate de capitală imperială și de continuatoare a Romei Vechi. Aici se poate constata cum Roma Nouă și Roma Veche au sacrificat prerogativele Efesului, Alexandriei și mai ales cele ale Antiohiei, pentru stabilirea ordinei tronurilor, în conformitate cu deciziile Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Chalcedon, din anul 451. Eparhia „Byzantion”, până în anul 330 era sufragana a Mitropoliei din Heracleia Traciei, care la rândul ei, era subordonată [Arhi]mitropolitului de Efes, în calitate de Arhiepiscop al locului. Ordinea tronurilor din Pentarhie ar fi trebuit să fie, în conformitate cu sistemul enunțat de Petru I (III) al Antiohiei, după cum urmează:

Antiohia, ὁ Ἀντιοχείας;

Roma, ὁ Ῥώμης;

Alexandria, ὁ Ἀλεξανδρείας;

Efes, ὁ Ἐφεσος;

Ierusalim, ὁ Ἱεροσολύμων;

În această situație ar fi fost exclusă Noua Romă sau capitala Imperială, lucru de neconceput în structurile ierarhice răsăritene, unde întâistătătorii Bisericii rezidează în capitală, alături de monarhul locului și la dispoziția acestuia.

Între această schemă a ordinei tronurilor Pentarhiei și aceea fixată de Ioan Țimiskes (969-976) este o mare deosebire:

Τάξις τῶν πατριαρχῶν:

ὁ Κωνσταντινουπόλεως

ὁ Ἀλεξανδρείας

ὁ Ἀντιοχείας

ὁ Ἱεροσολύμων

ὁ Ῥώμης

Ordinea tronurilor, în conformitate cu scrisoarea lui Petru I (III) al Antiohiei se aseamănă mai mult cu Tetrarhia, din tradiția asiriană (nestoriană) sau veche orientală, a *canoanelor arabe*, unde Scaunul Ktesiphon-ului este menționat pe locul al cincilea:²⁵⁵

1. *Roma*;

2. *Alexandria*;

3. *Efphesus*;

4. *Antiohia*.

*

[5.]*Ktesiphon-Seleucia*, arabă: *Beit-Ardaschir* sau *Tisfun* (*Ktesiphon* în arabă: *Ták-i Kisrá*);²⁵⁶

²⁵⁴ Textul întreg al acestui document, la: C. WILLI, *Acta et scripta, quae de controversiis ecclesiae graecae et latinae saeculo undecimo composita extant*, ed. C. Willi, Leipzig, Marburg, 1861, p. 210 a 38-212 a 11, precum și 212 a 23-26 și 224 a 16-225 a 4.

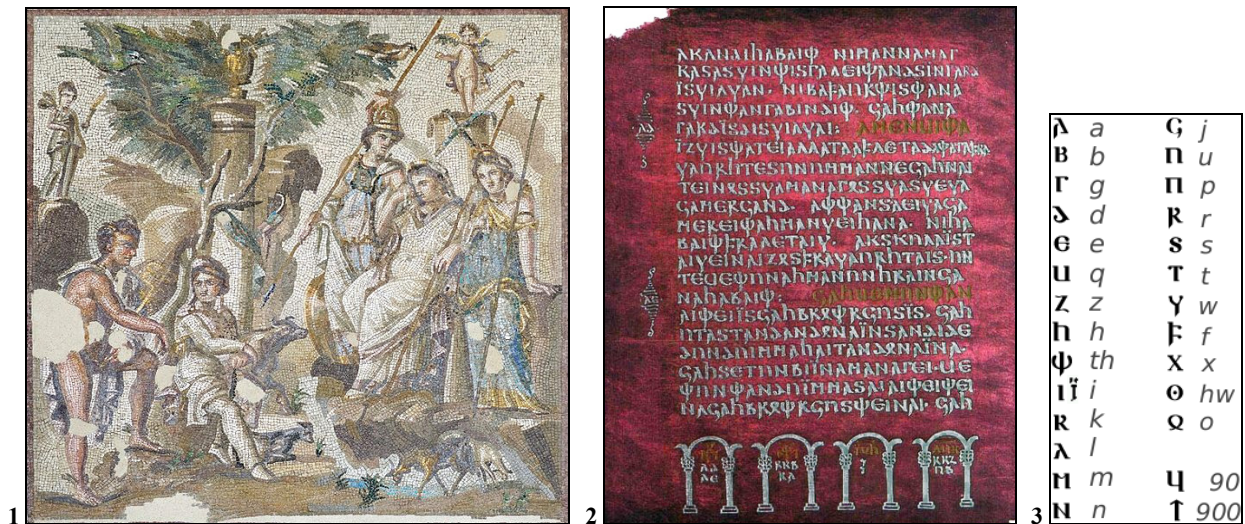
La: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 185-186, nota nr. 681, p. 186.

²⁵⁵ Teoria Tetrarhiei este menționată în versiunea arabă a canoanelor Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, datând din epoca de după Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451. Vezi infra, privitor la: „b. *Fundamentul canonic al Tetrarhiei, din anul 381*”.

²⁵⁶ La: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 401-402 – Mansi 2, 992DE. Canonul 37 al „Canoanelor arabe”, de la Alexandria, în traducere germană, îl reproducem după textul latin, din Mansi 2, 992DE:

Canonul 37 arab

„Und es gebe nur vier Patriarchen auf der ganzen Welt wie es vier Evangelien gibt und vier Weltelemente, vier Winde und vier Elemente beim Aufbau des Menschen, denn aus diesen vier Elementen besteht die ganze Welt. Und es sei der Fürst der Herr von Rom, des Sitzes des göttlichen Petrus, so wie die Apostel gelehrt haben. Nach jenem folgt im zweiten Rang der Herr des grossen Alexandrien und dies ist der Sitz des Markus. Der Dritte aber ist der Herr von Ephesos und dies ist der Sitz des grossen Theologen Johannes, der Göttliches verkündet. Der vierte ist endlich der Herr von Antiochien und dies ist auch ein Sitz des Petrus. Und alle Bischöfe sollen unter die Hände dieser vier Patriarchen verteilt werden, die Bischöfe der kleinen Städte, welche sich unter der Herrschaft der grossen Städte befinden, unter die Hände der Metropolen... Wer diesem Gesetz, das wir festigen, widerspricht, den unterwerfen die Väter dem banne.”

1. Antiochia pe Orontes (astăzi Antakya, Αντιόχεια, *Antiócheia*, în arabă أنطاكية *Antakiyyah*, este și capitala Provinciei Hatay, din Turcia, aproape de granița cu Siria): Judecata lui Paris, mozaic de padiment, din bucăți de marmură și sticlă, c. 115-150 î.d.Hr., proveniență: Antiochia pe Orontes, azi în Muzeul Louvre, Paris [inv. Ma 3443(MND 1945)].

2. Folio 16 verso, din *Codex Argenteus* (Marcu 3, 27-32), (folio Ms16 verso), provenind din traducerea *Bibliei lui Ulfila*, Vulfila. *Codex Argenteus* este un rest de 188 folio (din totalul de 336 foi) al unui Tetraevangheliar, copiat după Biblia Episcopului Ulfila al Goților (310-383), scris cu cerneală de argint și aur, pe un pergament de culoarea purpuri (porfirei). Codexul conține cele patru Evanghelii și se păstrează în Biblioteca Carolină a Universității din Uppsala. Acest *Codex Argenteus* se pare că a fi fost copiat de pe un alt manuscris gotic, în jurul anului 500, în nordul Italiei, pe seama Regelui Theoderic cel Mare al Ostrogoților (451/56-526), din neamul Amaler.²⁵⁷

Le Codex argenteus est un luxueux évangélaire du VIe siècle écrit en langue gotique, 188 feuillets sur 336 ont été retrouvés. Il s'agit du plus ancien document complet attestant une langue germanique qui nous soit parvenu (quelques inscriptions en alphabet runique sur des objets quotidiens et des armes sont plus anciennes). Le codex argenteus est la copie d'un texte antérieur: une partie de la traduction en gotique de la bible faite par l'évêque Wulfila (ou Ulfila, 311 – 383).

Le codex est conservé depuis le XVIIe siècle en Suède, à la bibliothèque de l'Université d'Uppsala. Il est écrit avec des encres d'or et d'argent sur des feuilles de parchemin colorées avec la pourpre du murex. Il a été transmis par des Ostrogoths d'Italie du nord. L'alphabet utilisé a sans doute été inventé par Wulfila, qui se basait pour le faire sur l'alphabet grec. Luat din: http://fr.wikipedia.org/wiki/Codex_Argenteus

3. *Alfabetul gotic* (sec. IV), creat de Episcopul semiarian Ulfila al Goției, din Țara Românească și corespondența lui cu alfabetul latin.

*

²⁵⁷ Textul *Rugăciunii Domnești* (Matei 6, 9 - 13), din *Codex Argenteus* a fost stabilit în transcripție latină [luat din *Codex Argenteus* Ms4 verso (primul rând) și Ms5 recto (restul textului)], după cum urmează:

atta unsar þu in himinam
 weihnai namo þein
 qimai þiudinassus þeins
 wairþai wilja þeins
 swe in himina jah ana airþai
 hlaif unsarana þana sinteinan gif uns himma daga
 jah aflet uns þatei skulans sijaima
 swaswe jah weis afletam þaim skulam unsaraim
 jah ni briggais uns in fraistubnjai
 ak lausei uns af þamma ubilin
 unte þeina ist þiudangardi
 jah mahts jah wulþus in aiwins
 amen

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Codex_Argenteus

Correspondentul german al textului din *Codex Argenteus*, pentru *Rugăciunea Domnească* ar fi:

Vater unser, du im Himmel, geweiht (sei) dein Name. Komme dein Volksreich. Werde dein Wille, so wie im Himmel auch auf der Erde. Unseren Laib (Brot), den täglichen, gib uns heute. Auch vergib uns, (für den Fall) daß wir Schuldner seien, so wie auch wir vergeben unseren Schuldner. Und bringe uns nicht in Versuchung, aber (er-) löse uns von dem Übel. Denn dein ist das Königreich und die Macht und die Herrlichkeit in Ewig (-keit).

Luat din: <http://www.stefanjabob.de/Geschichte/Unterseiten/Textproben.php?Multi=31>

Antiohia pe Orontes a secolului al IV-lea o putem pune în legătură și cu Istoria Bisericii Române, prin menționarea episodului hirotonirii întru arhiereu a lui Vulfila, Ulfila (c. 310 -† 383), „Episcop în Țara Goților”, din Țara Românească și Moesia (nordul Bulgariei), în anul 341, în Antiohia, nu la Constantinopol. Episcopul hirotonitor a fost Eusebiu al Nicomidiei, pe atunci Episcop al Constantinopolului (338-341), cu ocazia Sinodului de la Antiohia. Teza aceasta nu este însă suficient de bine documentată, așa că locul hirotonirii lui Ulfila, la Constantinopol sau la Antiohia, rămâne încă o întrebare deschisă.²⁵⁸ Fiul adoptiv al lui Ulfila, Auxențiu (pe numele adevărat Mercurinus) Episcopul arian de Durostorum (?-383), în anul 383 se refugiază la Milano, unde păstorea Sf. Ambrozie al Mediolanului (374-397). Cu sprijinul împărătesei văduve Justina, mare ariană, devine *Antiepiscop* arian de Mediolan, sub numele de Auxențiu II, spre a se deosebi de Auxențiu I (355-371), tot arian combatant, originar din Alexandria Egiptului, unde a fost diacon, iar din anul 355 Episcop al Mediolanului. Sf. Ambrozie, succesorul legitim al lui Auxențiu I l-a demascat pe Auxențiu II că folosește nume fals, la Durostorum numindu-se *Mercurinus*, iar la Milano utilizându-l pe acela de „Auxențiu II”.²⁵⁹

1. Clopotnița Bisericii Evanghelice „Melanchthon”, din *Grafenberger* (Germania) sau „das Grafenberger Glockenspiel” (Grafenberger Carillon), 1964, o realizare apuseano-protestantă, după modelul clopotelor ortodoxe, mai ales rusești. Zvoniță cu 40 de clopote, funcționând prin vechea tehnică de „bătaie de ciocan”, în locul limbii clopotului, pentru executarea diferitelor melodii bisericești. Menirea clopotelor în Creștinism este: „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango”.

2. Tintinnabullum. Clopotele –clopoței - sunt deja menționați și de Vechiul Testament: *Ieșire*, 28, 30-31. *Tintinnabullum*, sudul Italiei, sec. I î.d.Hr., strămoș și precursor al clopotelor creștine. Mitologia păgână considera tintinnabullum – clopoței - ca un mijloc de comunicare a omului, cu spiritele și cu alte ființe supranaturale. Prin phallus-ul din tintinnabullum se pune în evidență și fertilitatea sau procreația. Σάτυρος, Satyros, are organelle sexuale suprad dezvoltate, phallus-ul său imens, având cap de om și aripi – „phallus-ul zburător”.

3. Toacă portabilă.

4. Toacă fixă, din lemn de fag.

IV. După schismă

În volumul nostru *Pentarhia II/1*, susținem teza că Schisma cea mare, din anul 1054 își are punctul de plecare sau germenii, în deciziile Sinodului IV Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451:²⁶⁰

²⁵⁸ Ulfilas vel Vulfilas, Gulfilas aut Ulphilas (310-383) fuit vir E clesiae et episcopus Gothorum. Vezi: *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum vel simpliciter Historia Gothorum est opus sancti Isidori*. Narrat res gestas *Visigothorum* (HG 1-70) usque ad regnum *Suinthilae* (621), quarum nobis est praecipua fons, postea narrat historiam *Vandalorum* (HG 71-84), denique res gestas *Suevorum* (HG 85-92). Isidori *Latinitatem* pulchram esse fertur, *Ciceronis* sermoni similem.

Pentru Crestinismul arian și semiarian, din Dacia post Aureliană și din Moesia (Bulgaria de nord), vezi: *Constantin Erbiceanu: Ulfila, viața și activitatea lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în sec. al IV-lea*, București, 1898.

²⁵⁹ Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 99.

²⁶⁰ Vezi p. 401-403 (Postfață), din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ*, vol. II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisex 691-692. Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

Parcurgând acest drum al Bisericii, prin intermediul structurilor ei patriarhale, din primele șapte secole, cu toate efectele ulterioare ale Chalcedonului, până la încercarea de codificare a dreptului canonic, prin Sinodul quinisex, repetăm în concluzie, ceea ce am afirmat în Prefața acestui volum: „Refacerea unității bisericești va fi posibilă numai prin „revenirea la Chalcedon”, adică prin *receptarea formală și integrală* a tuturor deciziilor formulate de Părinți sinodali, în anul 451, atât din partea „miaziziților” sau „preefesinilor”, cât și din partea „calcedonienilor” greci și latini. Atunci se va putea vorbi de o Biserică Catholică Ortodoxă în sensul deplin al cuvântului.”.

În ce privește Sinodul al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451, noi i-am fixat doar cronologia desfășurării, în conformitate cu regelele imperiale, fără să-i fi făcut o prezentare exhaustivă, din punct de vedere istoric, dogmatic, liturgic și canonic.

Din punct de vedere liturgic, definiția dogmatică a Sinodului de la Chalcedon, din anul 451, alături de celelalte mărturisiri de credință sau definiții dogmatice sinodale, poate fi regăsită în sinteza privind „Mărturisirea de credință a iposifului (candidatului la episcopat), înainte de hirotonirea acestuia întru arhieru”, din Arhieratikon.²⁶¹ Nu numai iposifii, ci chiar și împărații romei scriau cu mâna proprie, citeau și semnav astfel de mărturisiri de credință cu ocazia încoronării, adică a urcării lor pe tronul imperial. Este păcat că astfel de texte atât de importante, frumoase și cu o teologie atât de profundă, stau ascunse în Arhieratikon și nu sunt cunoscute, recitate și folosite de către masa de credincioși, și chiar de către cler și de către cinul monahal.

482, * Constantinopol, împăratul Zenon a promulgat Henotikonul, fapt care dovedește că nici în capitala imperială - atât la Curte, cât și la Patriarhie - deciziile de la Chalcedon n-au fost receptate, așa după cum se poate constata și din regelele patriarhale. Existența patriarhilor ecumenici de orientare monofizită, până în timpul domniei lui Justinian este o realitate de netăgăduit: vezi regelele patriarhale!

Succesul monofiziților se explică și din cauza dezbinărilor din familia imperială: împăratul Justinian I (527-565) era un fidel apărător al Sinodului de la Chalcedon, din anul 451, însă împărăteasa Teodora, soția lui, pe baza tezilor din Henotikon (din anul 482, al împăratului Zenon, 474-491) îi susținea pe monofiziți, atitudine justificată și din motive diplomatice, pentru a evita eventualele conflicte în masă și războaie prin regiunile răsăritene și de graniță ale imperiului.²⁶²

*

În preajma Sinodului quinisex (691-692) și în secolele care au urmat, situația Bisericii Catholice Ortodoxe poate fi urmărită, în conformitate cu modul în care au fost adoptate sau respinse deciziile sinodale de la Chalcedon, din anul 451:

Asirienii au receptat doar primele două sinoade ecumenice; Niceea, 325 și Constantinopol, 381.

Monofiziții acceptă doar primele trei sinoade ecumenice: Niceea, 325; Constantinopol, 381; Efes, 431 și resping deciziile de la Chalcedon, din anul 451.

Chalcedonienii, au acceptat Sinodul Ecumenic al IV-lea, de la Chalcedon, dar au două moduri de aplicare a deciziilor receptate:

1. Biserica Ortodoxă a acceptat învățătura diafizită, privitoare la cele două naturi în Iisus Hristos – divină și umană – dar a pus și pune accentul pe firea divină. De aici reprezentarea trupurilor spiritualizate ale sfinților, aversiunea față de trup, stălpnicia, scrupulozitatea excesivă față de păcat, cuminecarea rară și ca o coroană a vieții spirituale etc.

2. Biserica Latină a acceptat formal Chalcedonul, dar pune accentul pe firea umană a Lui Iisus Hristos. De aici reprezentarea foarte umanizată a sfinților, statuile, accentul mai mare pe Crăciun și nu pe Sfintele Paști, adică pe Nașterea și nu pe Înviere, cuminecarea deasă, accentul pe autoritatea petrină a primatului, respingerea canonului 28 etc.

Pentaria reconfirmată și proclamată în mod festiv la Chalcedon nu a fost agreată la Roma Veche, de teama știrbirii privilegiilor *petrine*, adică a primatului.

Pentaria sau cele „cinci coloane” de susținere a „cupolei” edificiului Bisericii Catholice Ortodoxe, adică din întreaga lume Creștină, se identifică și este condiționată și de alte coordonate ale Bisericii în pelerinajul acesteia spre Ierusalimul ceresc: unitate și Trinitate (adică Eclesiologie și dogma Preasfintei Treimi).

²⁶¹ Vezi p. 83-95, din ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârșite cu arhieru, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, 243 p.

Pentru *mărturisirile de credință*, mai vezi:

Hr. ANDRUȚOS, Simbolica, Traducere din limba greacă de Justin MOISESCU profesor universitar, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, 349 p. (traducerea a fost făcută după ediția grecească, Athena, 1930); John Norman Davidson KELLY, Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie, 2. Auflage, 1993, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 449 p.

Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. I C Ț jr., Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.

²⁶² Henotikon (de la: ἐνότης, însemnând unificare, înțelegere, consens, învoială, pact), din anul 482, poate fi găsit la EVAGRIUS Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, cartea III, art. 14. Explicarea *Edictului Henotikon*, la: Remus RUS, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 348.

Pentarhia este o consecință a Sinodalității Bisericii și a ajuns în contradicție cu ideologiile legate atât de un primat de drept divin (și) sau onorific:

1. Petrin (Roma Veche), Andrean (Constantinopol), Petrino-Paulino-Ignațian (Antiohia), al Sf. Marcu (Alexandria) sau al Sf. Iacob (Ierusalim);

2. cât și de tendința de fărâmițare a Ortodoxiei în „ghetouri” etnofiletiste ale autocefaliilor post-imperiale, adică de după anul 1453, dar mai ales după data de 26 ianuarie 1589, respectiv după Sinodul de la Constantinopol, din anul 1593.²⁶³ În primul mileniu situația a fost alta, pentru că exista Imperiul Romeu, cu rolul centripetu al autorității împăratului, exercitată în mod delegat, de către Patriarhul din Constantinopol, contrar tendinței centrifuge, justificat de Roma Veche prin Primatul Petrin; al tronurilor de Alexandria și Antiohia, cu vechile lor prerogative, din anul 325 și din perioada de timp anterioară. Așa se explică și faptul că Tronul Alexandriei a ajuns de pe locul întâi din Triarhie, în anul 325, pe locul al treilea, în anul 381 iar cel al Antiohiei, de pe locul al treilea (după Roma), în anul 325, pe locul al patrulea, în anul 381. Abia după schisma cea mare, din anul 1054, respectiv 1204, aceste două tronuri au ajuns pe locul al doilea, respectiv al treilea din diptice, în contextul Tetrarhiei. În acest context, se susține chiar, că abia prin secolul al IX-lea (869-870), Alexandria ar fi acceptat în mod real, locul al treilea în diptice. În acest timp, Patriarhia melkită din Alexandria nu mai era decât o umbră din ceea ce a fost odinioară: majoritatea creștinilor din Egipt și din Etiopia aflându-se sub jurisdicția Patriarhului Copt de Alexandria, de la Cairo, la care se adaugă și marile pierderi suferite de islamizările forțate, întreprinse de către autoritățile musulmane locale.

Efectele acțiunilor comune ale patriarhilor Pentarhiei au contribuit și la formularea, apărarea, stabilirea și impunerea mărturisirilor de credință, formulate în cadrul sinoadelor ecumenice. Mai mult decât atât, în toate cele cinci centre, precum și în teritoriul de jurisdicție, propriu sau comun a prerogativelor fiecărui patriarh, Biserica avea posibilitatea și autoritatea necesară pentru dreptul de apel sau de intervenție, judecarea cazurilor de erezie sau abateri canonice, cu sancțiuni care mergeau până la depunerea din scaun, chiar și a papilor și patriarhilor, nu numai a ierarhilor aflați în jurisdicția proprie a Bisericii Romane, Constantinopolitane, Alexandrine, Antiohiene și Ierusalimitene.

Din aceste motive, chiar și Schisma cea mare, din anul 1054 a fost considerată, doar o ceartă „personală”, între cele două tronuri romane: Roma Veche și Constantinopol Noua Romă, fără efecte dogmatice, eclesiologice și canonice asupra Pentarhiei și asupra Bisericii, în întregul acesteia, fapt confirmat ulterior, și de *Decizia Sinodală*, de la Constantinopol, din septembrie 1089, la 35 de ani de la evenimente.

Romane: Roma Veche și Constantinopol Noua Romă, fără efecte dogmatice, eclesiologice și canonice asupra Pentarhiei și asupra Bisericii, în întregul acesteia, fapt confirmat ulterior, și de *Decizia Sinodală*, de la Constantinopol, din septembrie 1089, la 35 de ani de la evenimente.

Sinodul a fost prezidat de împăratul Alexios I Comnenul (1081-1118) și de patriarhii Nicolae III al Constantinopolului (1084-1111) și Ioan VII al Antiohiei (1088-1091), la care au mai participat și 18 mitropoliți și doi arhiepiscopi, după cum confirmă regestele patriarhale, nr. 950 (953) și 951 (954), din anul 1089.²⁶⁴ Adevărata schismă s-a produs însă, în anul 1204, în urma cuceririi Constantinopolului, de către latini.²⁶⁵

Domnia Sf. Împărat Constantin I cel Mare a marcat nu numai „ieșirea Bisericii din catacombe” și punerea acesteia în drepturi, cu evoluția triumfală de mai târziu, ci și începutul relațiilor tensionate dintre cele două Rome, din anul 330 și până la Schisma cea mare, din anul 1054.

Aceste relații tensionate, dintre Roma Veche și Constantinopol Noua Romă s-au manifestat prin diferitele schisme și anateme reciproce, cu „ștergerea din diptice” a diferiților patriarhi și papi, fapt care semnifică întreruperea intercomuniunii sacramentale a Bisericii din cele două grupe sau a Bisericii celor două tronuri romane. Adevărata schismă a produs-o Cruciada a IV-a, din anul 1204, prin cucerirea Constantinopolului și Papa Inocențiu al III-lea prin acceptarea fondării

²⁶³ Efectul imediat al acestor fărâmițări este sistemul etnic și filelist al organizării bisericești în diaspora, precum și lipsa unui program unic, privind acțiunile comune ale „autocefaliilor”, în domeniul canonic, liturgic, pastoral și misionar, precum și al sinoadelor periodice comune.

²⁶⁴ Vezi regestele nr. 950 (953) și 951 (954), din anul 1089, din Fasc. II și III, p. 418-420), în: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁶⁵ P. 177, la: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (*Frankfurter Theologische Studien* Bd. 42, 1993), XI + 467 S.

Patriarhiei Latine [cu refugiul Patriarhiei romeice și a împăratului Romaniei la Niceea (1204-1261)] și prin deciziile antiortodoxe, formulate la Conciliul Lateran IV, din anul 1215.

În contextul tensiunilor dintre patriarhii celor două Rome, chiar dacă Schisma dintre Fotie (858-867 și 877-886) și patriarhii Romei Vechi a putut fi depășită, relațiile dintre cele două centre ale Pentarhiei s-au răcit în mod vizibil. La această situație a contribuit în mod considerabil și criza provocată în Roma Veche de „saeculum obscurum”, pentru care latinii a fost luați în zeflema, de către romei. O altă cauză a răcelii dintre cele două tronuri a fost și *cearta tetragamică*, de la începutul secolului al X-lea. În aceeași perioadă, decadența din Roma, nu armoniza cu starea de înflorire în Bizanțul secolelor X-XI.

Starea de criză dintre cele două Tronuri se manifesta prin „schisme”, certuri, scrisori de reproșuri și acuze reciproce și mai ales prin „ștergerea din diptice”, care însemna întreruperea intercomuniunii, dintre cele două Biserici locale, pentru că patriarhii celor două Rome nu se mai pomeneau la Sfânta Liturghie. Astfel de cazuri s-au întâmplat în secolul al XI-lea, înainte de Schisma cea mare din anul 1054. Astfel, patriarhul Ecumenic Sergiu II (1001-1019) l-a șters din diptice pe Patriarhul Sergiu IV (1009-1012) al Romei Vechi, din cauza lui filioque. În realitate, motivul acestui gest a fost sprijinirea de către papi a normanzilor în teritoriile bizantine, din sudul Italiei, sprijin acordat mai ales de către Papa Benedict VIII (1012-1024).²⁶⁶ Papii s-au asociat cu normanzii, în lupta acestora pentru cucerirea teritoriilor bizantine, din Italia, pentru că așa le dicta diplomația de moment și interesele strategice și de influență, din zonă, fapt care a dus la scindarea Bisericii, prin schisma de la 1054. Astfel de situații se vor mai întâmpla, în Biserica Romană, în secolele următoare: actualul Dom St. Petru din Roma i-a costat pe catolici Reforma lui Martin Luther, în secolul al XVI-lea, cu tot șirul de războaie, crize, tulburări și conflicte, care au urmat. În anul 1071 bizantinii pierd pentru totdeauna teritoriile lor din Italia, organizate în ultima fază de existență, într-o Căpitănie sau *Katepanat* - *κατεπανάτων Ἰταλίας*; Bari (Apulia, cu Salento), cu Reggio (Calabria) și Amalfi-Neapole. Sediul Catepanatului era la Bari (969-1071).

*

Răzbunarea latinilor era de așteptat, după depășirea acestei crize, prin „reforma” și restabilirea puterii papale, în secolul al XI-lea. Din acest motiv, nu trebuie să ne mire nici remarcă, făcută de Sf. Bernhard de Clairvaux (+1153), care vedea în Patriarhul Romei Vechi, pe urmașul lui Constantin I cel Mare, nu pe al Sf. Apostol Petru: „*praesis ut prosis, non ut imperes*” (ești pus în frunte ca să slujești, nu ca să domnești [comanzi!]).²⁶⁷

Creșterea puterii papale, în conformitate cu planul lui Grigorie VII Hildebrand (1073-1085) a fost marcată de trei măsuri fundamentale:

1. generalizarea celibatului obligatoriu la cler;
2. interzicerea simoniei;
3. combaterea investiturii laice.

Măsurile luate de Grigorie VII, formulate în lucrarea acestuia „*Dictatus papae*”, redactată în 27 de „puncte” sau propoziții, au stat apoi și la baza programului pontifical al lui Inocențiu III (1198-1216), care le-a amplificat, marcând prin ele și ideologia deciziilor Conciliului Lateran IV, din anul 1215.²⁶⁸

Cei doi papi, Grigorie VII și Inocențiu III au identificat Biserica Latină cu „*tota Christianitas*”, susținând că numai Patriarhul acesteia, adică al Romei Vechi, poate fi considerat „ecumenic”. Această ideologie a evoluat apoi sub Inocențiu III, cu pretenția de supremație a ierarhiei, ritului și culturii latine (apusene), asupra ierarhiei, ritului și culturii romeice și răsăritene. Rezultatul acestei ideologii a fost pentru Biserica Ortodoxă și pentru bisericile Vechi Orientale, degradarea acestora, la statutul de „tolerate”: *biserică și rit tolerat*, atâta timp, cât acceptă ierarhia latină sau până la

²⁶⁶ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 177.

²⁶⁷ *Istoria Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054-1982), ediția II, București, 1993, p. 71: „Sfinte Părinte, ești urmașul lui Constantin (306-337), iar nu al lui Petru. Tu nu trebuie să fii stăpân peste episcopi, ci trebuie să fii unul dintre ei.” (Sf. Bernhard de Clairvaux). Ibidem.

²⁶⁸ *Istoria Bisericească Universală...*, Op. cit., p. 71-72 și passim.

completa aspirare sau asimilare a răsăritenilor în ritul și tradiția latină (apuseană). Aceste puncte de vedere ale patriarhilor Romei Vechi au fost apoi preluate și continuate pe plan civil, politic, cultural și social, și de către împărații, regii, principii, nobilii și învățații apuseni ai timpului, prin crearea statutului de „națiuni tolerate”, cum a fost cazul etniilor ortodoxe, de pe cuprinsul Regatului Ungariei, al Regatului Poloniei și al Republicii Veneția. Musulmanii au aplicat același regim de „națiuni tolerate”, creștinilor, de pe cuprinsul Imperiilor lor: Arab, Otoman, Persan, Mameluc (Egipt) etc.

*Solutia imperială din 1089, privind unitatea Pentarhiei în diptice,
chiar dacă Roma Veche a cauzat schisma cea mare din anul 1054*

a. Sinodul din Septembrie 1089

Regest nr. 950 (953), din sept. 1089, Hotărâri Sinodale, formulate la Sinodul din Constantinopol, prezidat de împăratul Alexios I Comnenul (1081-1118) și de patriarhii Nicolae III al Constantinopolului (1084-1111) și Ioan VII al Antiohiei (1088-1091), la care au participat 18 mitropoliți și doi arhiepiscopi, privind unirea bisericească. Hotărârile acestui Sinod sunt cunoscute din textul unui raport Sinodal, trimis împăratului.²⁶⁹

La 35 de ani, după Schisma cea mare, din anul 1054, Papa Urban II (1088-1099) a cerut să fie repus în diptice, de către patriarhii Tetrarhiei, pentru că eliminarea sau ștergerea lui din diptice s-a făcut fără o judecată canonică. În fața acestei noi situații, împăratul romeu a întrebat, dacă Marea Biserică (din Constantinopol, n. n.) are un document scris, care să fi pronunțat sau să fi decis separarea Bisericii Romane (Latine, n. n.), de corpul Bisericii Universale. Sinodalii au răspuns că nu există un astfel de document, dar că sunt puncte de vedere canonice în suspensie, și care ar trebui lămurite. Judecata împărătească a fost marcată de exactitate canonică și a cerut ca Patriarhul Romei Vechi să fie repus în diptice, acordându-i-se prerogativele cuvenite, după care, să fie examinate diferențele și conflictele dintre cele două Patriarhii (Roma Veche și Noua Romă), care au cauzat schisma în Biserica cea Una. În fața acestei noi situații, create de opinia împăratului, sinodalii au obiectat că având în vedere timpul de 35 de ani, care a trecut de la Schisma cea mare, din anul 1054, au refuzat înscrierea în diptice a Patriarhului Romei Vechi și pomenirea acestuia la Sfânta Liturhie, înainte de-a fi fost condamnate inovațiile latinilor, însă au căzut de acord asupra următoarei decizii de iconomie – κατ’οικονόμια:

1. Patriarhul Romei Vechi să trimită mai întâi o *συστατική* sau sistatica, cu *mărturisirea lui de credință*, act similar celui cunoscut sub numele de „sinodica”, acesta din urmă fiind scrisoarea, prin care patriarhii se înștiințau în mod reciproc, după ce au fost aleși și întronizați;

2. dacă mărturisirea de credință, din această sistatică este intactă, dacă el recunoaște Sinoadele ecumenice și pe cele locale, aprobate de către cele dintâi, dacă el condamnă ereziile și ereticii, pe care le condamnă Biserica și cinstește canoanele Părinților și învățaților de la Sinodul quinisext (691-692), atunci va fi restabilită și intercomuniunea, adică Papa va fi admis la anafora κατ’οικονόμια;

3. pasul următor ar fi de-a se proceda la examinarea problemelor care au constituit motivul schismei, aflate încă în suspensie, iar pentru clarificarea acestora, urmând, fie ca Papa să se prezintă în mod personal la Constantinopol, fie ca acesta să trimită un delegat;

4. pentru această prezentare a Papei la Constantinopol, se fixează o durată de 18 luni, începând cu data de când acesta va fi preluat de dipticele celorlalți patru patriarhi ai Tetrarhiei;

5. toate aceste încercări soldându-se fără rezultatele așteptate, se vor lua măsuri, în conformitate cu rigorile canonice;

6. ceilalți doi patriarhi ai Pentarhiei, adică al Alexandriei și al Ierusalimului vor trebui să accepte și ei această iconomie, privind anafora sau comemorarea Patriarhului Romei Vechi;

²⁶⁹ Vezi regestele nr. 950 (953) și 951 (954), din anul 1089, din Fasc. II și III, p. 418-419), în:

LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d’Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Extras din dosarul jurnal, provăzut cu sigiliul imperial, eliberat în septembrie, indictionul 13, anul 6598 (1089).

Incipit: Ti kat'imas aghiotati kai katholiky...

Menționat: Migne, P. L., CXLIX, 1192^{AB}.

**b. Scrisoarea Sinodală, din septembrie 1089,
trimisă Patriarhului Urban II (1088-1099)**

Regest nr. 951 (954), din septembrie 1089 (după indictionul 13), trimisă de către Patriarhul Nicolae III al Constantinopolului (1084-1111), confratelui său din Roma Veche Urban II. Scrisoarea începe cu mesajul de bucurie și mulțumire, pe care epistola romană a produs-o la Curtea Imperială și în Biserica Romeică, fiind primul semn de legătură frățască, după 35 de ani de tăcere, schismă, dușmănie și umilire a demnității confrăților Pentarhiei și a Bisericii Răsăritului. Patriarhul continuă, prin a se dezvinovăți de acuzele neîntemeiate, pe care unii răi voitori le-au răspândit, acuzându-l că el ar fi rău intenționat față de latinii din Imperiul Romeu, interzicându-le acestora să intre în bisericile lor și să asiste la Sfintele Slujbe în ritul latin. Patriarhul continuă, prin precizarea că, așa după cum grecii nu sunt împiedicați de către latini să-și facă rânduiala –sinaxis συναξις slujbelor lor, la fel și latinii din Imperiu nu sunt împiedicați de către greci și nu vor fi niciodată stânjeniți ori conturbați în exercitarea vieții liturgice proprii. Patriarhul se declară a fi unul dintre cei care caută din tot sufletul înțelegerea, fiind gata să-și dea și viața, pentru asigurarea păcii în Biserică.

În continuare, Patriarhul Ecumenic Nicolae III îl roagă pe Papa Urban II, ca în conformitate cu „vechiul obicei”- *selon l'usage antique* – să procedeze la trimiterea Sinodicii, mai precis a Sistaticii συστατική (sistatiki), prin care, noul ales își anunță începutul pontificatului (adică întronizarea, cu începutul păstoririi ca patriarh), confirmă mărturisirea de credință a Bisericii și cere confrăților din Pentarhie menționarea numelui său în diptice – anaforaua numelui celor cinci patriarhi ai Pentarhiei, pentru pomenirea lor la Dumnezeiasca Liturghie. În felul acesta, Urban II nu face decât să procedeze în spiritul Sf. Apostol Paul, care fiind instruit sau întărit de Hristos Însuși, a arătat și mărturisit învățătura Lui, apostolilor. Patriarhul îl îndeamnă pe Urban II să facă acest gest, pentru că este stăpânit cu ardoare de intenția restabilirii unității bisericești dintre cele două Rome, rupte în mod arbitrar și unilateral de un cardinal în anul 1054.

Purtătorii acestei scrisori, către Urban II au fost Vasile al Calabriei și Roman de Rhousianon, care s-au oferit ei înșiși să facă oficiul de apocrisiari, legați sau curieri patriarhali, pentru că doreau să aibă și ei o întrevedere cu Papa, pentru rezolvarea unor probleme personale: Vasile al Calabriei, pentru a fi restabilit în scaun, iar cel de al doilea, pentru a-i aduce omagiile cuvenite și pentru a-l informa cu privire la isprăvile latinilor, de pe cuprinsul eparhiei lui. Patriarhul Nicolae III este animat de dorința fierbinte și așteaptă ca Urban II să trimită această sinaxă solicitată de Sinod, fie prin cei doi legați ai săi, pe care i-a provăzut și cu o scrisoare de împuternicire din partea sa, fie că Papa va dispune să-și aleaga el curieri romani, care să-i însoțească pe cei doi greci la Constantinopol. Urându-i viață lungă, scrisoare se încheie cu formula de adresare către destinatar, urmată de formula de adresare a expeditorului (vezi titlul de mai jos și *Adresse et signature*) și provăzută cu semnătura Patriarhului Nicolae III.

Titlul: 1. Tou panaghiotatu despotou imon kai oikoumenikou patriarhou Nikolaou (la Boulismas).

2. Tou panaghiotatu patriarhou kai oikoumenikou Nikolaou monahou tis Konstantinoupoleos (la Holtzmann).

Incipit: Hidy men kai ilios meta nefos...

„Adresse et signature”: To sewasmiotato kai kata Theon adelfo to makariotato papa Romis o tapeinos monahos Nikolaos kai anaxios arhipiskopos Konstantinoupoleos neas Romis.²⁷⁰

Numai că răspunsul Patriarhului Romei Vechi se vede că n-a mai sosit la Constantinopol, lăsându-se așteptat până în ziua de astăzi.

²⁷⁰ Vezi regestele nr. 950 (953) și 951 (954), din anul 1089, din Fasc. II și III, p. 419-420), în:

LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. II et III, *Le Régestes de 715 à 1206*, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Mitra de Ohrida, sec. XVII²⁷¹

6. Pentarhia după anul 1204, respectiv 1215

(adică după schisma cea mare din 1054)

**Acțiuni comune și sincronizări ale activității Tetrarhiei:
atitudini, curente și evoluția bisericilor locale**

**I. Autocefalia Bisericii Sârbe, 1219/1220, (abrogare, în anul 1459/1463);
restaurare, în anul 1557, abrogare în anul 1766, Patriarhul *titular*
de Karlovac, 1848, noua autocefalie, 1879, noua Patriarhie în anul 1920**

Încercăm să aruncăm o privire retrospectivă asupra evenimentelor dinainte și de după anii 1219-1220, pentru a înțelege mai bine evoluția lor. În Biserica Ortodoxă, în general, și în Balcani, în special, unde migratorii au distrus marile orașe din antichitate, episcopii, arhiepiscopii și mitropoliții rezidau în cea mai mare parte în mănăstiri. Excepție făcea Constantinopolul, Alexandria, Antiohia, Thesaloniki, Turnovo, Trapezunt etc. Dar, chiar și prin orașe, reședințele arhieresti și catedralele aveau stilul de mănăstire.²⁷²

²⁷¹ Sus, stema Arhiepiscopiei de Ohrida, reconstituire actuală. Nici stema și nici mitra de Ohrida nu le-am pus alături de cele ale Tetrarhiei, pentru că scaunul acestei Arhiepiscopii autocefale, nu poate fi pus la nivel de egalitate cu Tronurile celor patru Mari Biserici: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim. Nici scaunul Moscovei nu poate fi pus la nivel de egalitate cu Tetrarhia, ci după aceasta.

²⁷² Gerhard PODSKALSKY, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000, p. 530.

Din punct de vedere canonic, fiecare catedrală episcopală (arhiepiscopală, mitropolitană sau patriarhală) ortodoxă are regim de mănăstire, pentru că titularii ei, adică arhieriei, sunt călugări.²⁷³

Un astfel de caz avem și la Peć. Nu însă și la Ohrida. La Ohrida, Catedrala Sf. Sophia impune ca Biserica Episcopală urbană, nu ca mănăstire.

Localitatea Peć, pe grecește PEKION, pe turcește IPEK, se află în sud-vestul Serbiei, mai exact în vestul provinciei Kosovo, la o distanță egală între granița Serbiei cu Montenegro și cu Albania. Cea mai veche atestare documentară a localității, așezată pe malul râului Pećka Bistrița, o avem din secolul XIII, sub numele de ŽUPA, în districtul Hvosno. Episcopia de Peć exista deja în anul 1220.

Complexul monastic Înălțarea Domnului din Peć, a fost construit la mult timp după evenimentele din anii 1219-1220, pe locul metocului Župa, care era așezat pe malul râului Pećka Bistrița. Reședința Arhiepiscopiei, în timpul arhipăstoririi Sf. Sava și în primii ani de arhipăstorie a urmașului său în Scaun, Arsenie I (1234-1265/66) a fost la Jicea, nu la Peć. După anul 1234, Mănăstirea Catedrală Arhiepiscopală și mai târziu Patriarhală [din anul 1346, respectiv 1375 și 1557-1766], Înălțarea Domnului din Peć a devenit leagănul Bisericii Ortodoxe Sârbe și simbolul național al acesteia. Chiar și după anul 1920, adică după fondarea actualei Patriarhii Ortodoxe Sârbe, titularul acesteia a rămas Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe.

În anul 1149, jupanul Uroš II (1140-1161), în urma campaniei militare a împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180) în Rascia, recunoaște dependența țării sale de Imperiul Romeu. Mai târziu, jupanul Ștefan I Nemanja (1168-1196) al Rasciei, a reușit să depășască această situație și să unească cele două formațiuni statale sârbești, existente, Rascia²⁷⁴ și Zeta²⁷⁵ și prin tratatul de pace bizantino-sârb, din anul 1190, să fie recunoscută independența de fapt a Statului Sârb, unificat, așa după cum acesta a și fost, de pe la mijlocul sec. IX, până după anul 950. Ștefan I Nemanja a avut trei fii: Ștefan II Nemanja (1196-1227), Vucan și Rastko (1175-1236). În anul 1196, Jupanul Ștefan I renunță la tron, în favoarea fiului său Ștefan II și se călugărește la ctitoria sa, Mănăstirea Studenița, primind numele de Simeon. El a ajutat foarte mult Biserica Ortodoxă din Statul său, înzestrând-o cu averi, odoare, construind biserici și mănăstiri. Ștefan I a convocat și un Sinod la Raška, care, sub protia episcopului local Evtimie, a condamnat bogomilismul. În anul 1199, Ștefan I moare la Mănăstirea Hilandar, din Sfântul Munte Athos, care din anul 1197 era în construcție, pe cheltuiala sa proprie și a Statului Sârb, la îndemnul fiului său Rastko-Sava. Deja în anul 1200

Dictionnaire de Théologie Catholique, Tome deuxième, première partie, Paris, 1923, col. 1174-1236, contribuția lui S. VAILHÉ, *Bulgarie*.

Sreten PETKOVIĆ, *Le Patriarcat de Peć*, Beograd, 1982¹, 1987², 40 p. + il. Lucrarea prezintă în special sediul Patriarhiei Sârbe, cu bisericile aparținătoare acestuia și importanța lor artistică și liturgică.

Ion IUFU, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Sârbe*, în B.O.R., an LXXV, nr. 8-9, august-septembrie, 1957, pp. 769-784.

M. LASCARIS, *Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, pp. 171-176.

Mathias GYÓNI, *L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe - XIVe siècles*, în *Etudes Slaves et Roumaines*, 1, (1948), pp. 148-159 și 224-233.

NESTOR VORNICESCU, *Ieromonah, Patriarhia Serbiei*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, an XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, pp. 133-142.

Niculae ȘERBĂNESCU, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sârbi*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, an. XV, nr. 5-6, mai-iunie, 1963, pp. 307-317.

G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Padova, 1988.

Actes du XIIe Congrès International d'Études Byzantines, OCHRIDE, 10-16 septembre 1961, Beograd, Tome I, 1963. Tome II-III, 1964.

Actes du XVe Congrès International d'Études Byzantines, Athènes, Septembre 1976, IV, *Histoire, communications*, Athènes, 1980.

Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus. I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715¹, 1740², Reprint Graz, 1958³, Akademische Druck -u. Verlagsanstalt.

²⁷³ Așa ar trebui să fie și la uniți, adică la greco-catolici, numai că, de!, ei iau și țin din dreptul canonic ortodox, numai ce și cât le convine (precum fac sectarii cu Biblia) sau ce se aseamănă cu tradiția romano-catolică, restul fiind calificat ca „schismatic”. De la Ioan Bob (1784-1830) încoace, episcopii uniți din Transilvania nici nu mai sunt călugări, ci numai celibatari, precum se procedează și la romano-catolici.

²⁷⁴ De prin anul 1083, cu capitala la Raș, azi Raška, la nord de Novi Pazar, în regiunea Sangeak, din interiorul Serbiei de astăzi.

²⁷⁵ De pe la sfârșitul sec. X, azi Montenegro, în partea dinspre Marea Adriatică, cu capitala la Dioclea [Zeta], iar mai târziu la Cetinie.

Ștefan I Nemanja, adică călugărul Simeon a fost canonizat, de un Sinod de episcopi din Statul Sârb, împreună cu alți ierarhi și arhimandriți invitați, fiind primul Sfânt național al sârbilor. Al doilea Sfânt sârb urma să devină fiul său, Ratsko, adică Sf. Sava I, Arhiepiscopul autocefal al sârbilor, din Jicea.²⁷⁶

La vârsta de 17 ani, Ratsko a fugit la Sfântul Munte Athos, ajutat de călugării atoniți, veniți la Raška după milostenie, unde, tânărul os domnesc a stat o vreme la Mănăstirea Rusicon, unde a și devenit rasofor. De acolo s-a mutat la Mănăstirea Vatoped, unde s-a călugărit, primind numele de Sava. În anul 1200, după ce alcătuiește slujba și sinaxarul tatălui său, călugărul Simeon, Sf. Sava, îi aduce osemintele de la Hilandar, la Studenița, în Serbia, unde și rămâne stareț, iar Sinodul local îl canonizează pe călugărul Simeon, ctitorul celor două mănăstiri, fiind prăznuit la 24 septembrie.

Printr-un hrisov al împăratului Alexios III Anghelos (1195-1203), din anul 1199, Mănăstirea Hilandar a fost dăruită călugărilor sârbi.

Ștefan II Nemanja a primit titlul de rege în anul 1217, din partea Papei Honoriu III (1216-1227). De la anul 1220 însă, nu din anul 1217, Ștefan II Nemanja este cunoscut în istoria Serbiei sub numele de „cel dintâi încoronat” sau „încununat”. Opera de organizare bisericească a noului Stat, Ștefan II Nemanja a realizat-o în deplină armonie cu Biserica Ortodoxă, atitudine pe care avut-o și grație ajutorului și fidelității fratelui său de sânge, Sf. Sava Luminătorul.

După constituirea și consolidarea politică a Statului Sârb, conform tradiției ortodoxe, s-a manifestat și tendința obținerii autocefaliei Bisericii Sârbe.

*Înainte de anul 1219-1220, eparhiile din cuprinsul Regatului Sârb erau sub jurisdicția arhiepiscopului autocefal al Ahridei (Ohrida). Cea dintâi episcopie sârbească a fost fondată în orașul Raška, în secolul al X-lea. Ulterior s-au mai fondat încă două episcopii sârbești, la Prizren și Ston. În anul 1020, în al doilea hrisov, diplomă, privilegiu sau „Syllion”, al împăratului romeu Vasile II, Episcopia din Raška a fost trecută ca sufragana a Arhiepiscopiei de Ohrida.*²⁷⁷

În ce privește acțiunile diplomatice, referitoare la obținerea autocefaliei și numirea unui arhiepiscop la Peć, la Curtea Dinastiei de Nemanja din Raș, s-a repetat jocul politic de șantaj și concurență, dintre Roma și Constantinopol, după modelul de la Turnovo, deja experimentat de împăratul Ioniță Caloian și de Primatul Vasile I, în anul 1203 respectiv 1204.²⁷⁸

Dat fiind faptul că în anul 1217, Papa Honoriu i-a acordat jupanului Ștefan II Nemanja titlul de rege și l-a recunoscut ca atare, iar Statul său a fost recunoscut și declarat Regat, Patriarhia Ecumenică s-a grăbit să acorde Bisericii Ortodoxe din Regatul Serbiei, statutul de Autocefalie, împiedicând astfel fenomenul uniatic la sârbi și trecerea acestora în sfera de influență a Bisericii Catolice. Apropierea lui Ștefan II Nemanja de Roma și căsătoria acestuia cu fiica Dogelui Veneției, a creat neînțelegeri între cei doi frați și Sava părăsește Mănăstirea Studenița, plecând pentru un timp la Sf. Munte, la Mănăstirea Hilandar. Atingându-și planul politic, în anul 1217, Ștefan II, precum a procedat și Împăratul româno-bulgar Ioniță Caloian (1197-1207), prin anii 1203-1204, se îndepărtează de Roma Veche și începe tratativele cu Niceea, unde rezida în exil Patriarhul Ecumenic, în vederea obținerii autocefaliei Bisericii din Statul său. În aceste condiții, în anul 1219, Sava a fost trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit într-un arhiereu. În mod unilateral, instituția Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe a fost decretată de rege și de Sinodul Țării în anul 1219, dar tomosul de autocefalie și confirmare canonică a Arhiepiscopiei și de numire a titularului acesteia, Patriarhia Ecumenică le-a dat la Niceea, de Sfintele Paști ale anului 1220, unde se aflau în exil, atât patriarhul Ecumenic, cât și împăratul romeu. Aici apare un conflict sau o eroare de competență canonică, între puterea locală și centrală. În foarte multe lucrări, istoricii dau anul 1219 ca dată pentru înființarea Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe. În realitate, trebuie admis anul 1220, adică

²⁷⁶ NESTOR VORNICESCU, *Ieromonah, Patriarhia Serbiei*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, an XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, pp. 133-142.

²⁷⁷ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371-1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha: Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

²⁷⁸ Vezi lucrarea: Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

după ce această instituție a fost decretată și confirmată de forul ei canonic superior, Patriarhia Ecumenică, din Constantinopol.²⁷⁹ De data aceasta, se confundă alegerea, numirea și hirotonirea întru arhieru a Sfântului Sava, din anul 1219, cu decizia regelui și a sinodului local de înființare a Arhiepiscopiei Sârbe, cu proclamarea autocefaliei acesteia, act canonic, care era doar de competența Patriarhiei Ecumenice și a bazileului romeu.

Primul Arhiepiscop Autocefal al Bisericii Ortodoxe Sârbe a fost Sfântul Sava I Nemanja, Luminătorul (1219/1220-1233/34). La sfârșitul anului 1219, pe când Sf. Sava era, probabil, din nou arhimandrit și stareț la ctitoria domnească din Studenița, fratele său Ștefan II Nemanja l-a trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit acolo, întru arhieru, de către Patriarhul Ecumenic Manuel I Sarantenos (1216-1222) și confirmat de acesta și de împăratul Teodor I Laskaris (1204-1222), ca Arhiepiscop al Serbiei. Înainte de luna aprilie 1220, la Sinodul Patriarhal de la Niceea, în prezența multor ierarhi, Sf. Sava a fost ales și hirotonit întru arhieru, iar de Sfintele Paști, la intervenția împăratului romeu, Patriarhul Ecumenic a dat și Actul Sinodal sau tomosul de Autocefalie al Bisericii Ortodoxe Sârbe. La înapoiere, Sf. Sava a zăbovit un timp la Thesalonik, unde a tradus în slavă și copiat Nomocanonul Patriarhului Fotie.

Reședința noului arhiepiscop urma să fie stabilită la Mănăstirea Jicea. În anii 1219/1220, Arhiepiscopia Sârbă avea nouă eparhii sufragane: Raška, Peć, Toplița, Morava, Dabar, Zeta, Hum, Budim, Prizren. După evenimentele de la Niceea, în același an 1220, la Jicea, Arhiepiscopul Autocefal Sava I l-a încoronat din nou pe fratele său, Regele Ștefan II Nemanja, după ritul ortodox. Cu această ocazie a fost încoronat ca prinț moștenitor al tronului și Radoslav, fiul lui Ștefan II. Abia, după această încoronare, în ritul ortodox, Ștefan II a contat la sârbi, ca „Prvovenciani”, adică „cel dintâi încununat” sau „încoronat”, nu după evenimentele din anul 1217, adică după conferirea titlului de rege, din partea Papei Honoriu III.

La vârsta de 70 de ani, Sf. Sava a făcut o călătorie de pelerinaj la Ierusalim. Înainte de plecarea în pelerinaj la Locurile Sfinte, Sf. Sava a făcut paretisis și l-a desemnat urmaș și l-a hirotonit întru arhieru pe ucenicul său Arsenie, devenit Arhiepiscopul Arsenie I Sremac (1234-1263/66). La înapoierea de la Ierusalim, Sf. Sava a trecut prin Niceea, apoi prin Constantinopol, după care, cu o corabie, a călătorit până la portul bulgar Mesembria-Nessebăr, de unde a fost dus cu alai la Turnovo, capitala Țaratului Româno-Bulgar, unde a fost primit de Împăratul Ioan Asan II (1218-1241). Acolo s-a îmbolnăvit și a murit la data de 14 septembrie 1236. După un an, așa cum s-a procedat cu tatăl său, Jupanul Ștefan I Nemanja, osemintele Sf. Sava au fost aduse în Serbia și așezate în Mănăstirea Mileșevo, din Bosnia actuală. După ce a fost canonizat, i s-a fixat pomenirea pe data de 6 mai.

Arsenie I a desfășurat o amplă operă de organizare și dezvoltare a Bisericii Ortodoxe Sârbe, continuând cu succes activitatea începută de predecesorul său, Sf. Sava I. El a mutat și reședința Arhiepiscopiei de la Jicea, la Peć.

Numirea Sf. Sava ca Arhiepiscop de Peć și recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe sunt menționate în regeștele imperiale²⁸⁰ și patriarhale²⁸¹ de la Constantinopol.

²⁷⁹ Și în cazul Bisericii Ortodoxe Române, noi calculăm autocefalia, de la data emiterii tomosului de către Patriarhia Ecumenică, adică din 25 aprilie 1885.

Cu câțiva ani înainte, prin Legea Organică din 1872, la București, s-a constituit instituția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, menit să „...păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica Ecumenică [Patriarhia Ecumenică, n. n.], precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale.”, format inițial din Mitropolitul Primat, Mitropolitul Moldovei, șase episcopi eparhioți și opt arhierii titulari, câte unul de fiecare eparhie. Vezi Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (sec. XIX și XX), București, 1994, p. 131 și 127.

²⁸⁰ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

²⁸¹ LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

1. Regestul Patriarhal nr. 1225, datat înainte de luna aprilie 1220, de la Niceea, face mențiune de un act Sinodal, emis în prezența împăratului, a unui număr mare de episcopi, care, împreună, l-au ales pe arhimandritul Sava, fratele regelui Ștefan II, ca Arhiepiscop de Peć și întreaga Serbie.

Următorul regest patriarhal, nr. 1226, de la Niceea, din timpul Sfintelor Paști, 1220, este chiar mențiunea privitoare la tomosul de autocefalie al Arhiepiscopiei de Peć și întreaga Serbie.

2. Regestul imperial nr. 1705, de la Niceea, din primăvara anului 1220, menționează o „Poveleanie” Повелѣние, conform căreia, Arhiepiscopul Sava de Peć trebuie să fie recunoscut ca arhiepiscop autocefal al Serbiei.

Toate aceste documente patriarhale și imperiale, trebuie să fi fost emise înainte de luna mai 1220, adică înainte de acțiunile de protest și scrisorile arhiepiscopului de Ahrida, Dimitrie Chomatenos (1217-1235), împotriva numirii Sfântului Sava ca Arhiepiscop de Peć și al întregii Serbii, precum și împotriva autocefaliei acestei Biserici. Motivul este destul de ușor de înțeles: prin aceste schimbări canonice, Arhiepiscopul de Ahrida pierdea dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor din Serbia, împreună cu toate beneficiile materiale respective.

Sava I nu a reacționat, nici n-a răspuns la scrisorile și reproșurile arhiepiscopului Dimitrie Chomatenos, ci s-a străduit să organizeze și să înzestreze Biserica din jurisdicția lui așa cum se cuvine. Hirotonirea arhierilor, Sf. Sava I o făcea împreună cu Episcopul de Raška, cărora, precum și preoților pe care-i hirotonea, le dădea tuturor câte un manuscris cu textul Nomocanonului lui Fotie, pe care singur l-a tradus și copiat în Thesaloniki, la întoarcerea de la Niceea, în anul 1220. Pentru timpul acela era un gest mare și o realizare însemnată.

După Sfântul Sava I au urmat încă 11 arhiepiscopi autocefali de Peć, până în anul 1346, în timpul Arhiepiscopului Ioanikie II (1338-1346, apoi ca patriarh 1346-1355) când, de Florii, Țarul Ștefan Dușan (1331-1355), în cadrul Sinodului Sârb de la Skopje, în mod unilateral, după cum s-a procedat și în anul 1219, a ridicat Arhiepiscopia Autocefală a Serbiei la rangul de Patriarhie. La acest Sinod au participat și Patriarhul din Turnovo Simion I și arhiepiscopul Ohridei Antim Metochitul? [sau Nicolae?], episcopi greci, stareți și călugări de la Sfântul Munte Athos. În Duminica Învierii Domnului, din anul 1346, „Patriarhul” Ioanikie II, împreună cu Patriarhul Turnovei și Arhiepiscopul Ohridei, asistați de toți participanții la Sinod, l-au încoronat pe Ștefan Dușan „împărat și autocrat al sârbilor și romeilor”, după cum acesta se autoproclamase deja în anul 1345. Tot cu această ocazie au mai fost încoronați: soția lui Ștefan Dușan, Elena, ca împărăteasă și fiul acestora Ștefan Uroș IV (1355-1371), ca rege. În continuare sârbii, precum a procedat și Sava I, după anul 1220, au alungat toți episcopii de neam grec de pe teritoriul Serbiei, înlocuindu-i cu episcopi de neam sârb, hirotoniți arhierii după evenimentele de la Floriile anului 1346. Peste puțin timp, după evenimentele din anul 1346, Scaunul Patriarhal a fost mutat de la Peć, la Skopje, unde Ștefan Dușan își mutase capitala.

La Constantinopol, Bazileul și Patriarhul erau consternați de ceea ce se întâmplă în Serbia și, în anul 1353, din motive de filetism (iubire exagerată de neam), Patriarhul Calist I (1350-1353 și 1354-1364), împreună cu Sinodul Patriarhiei Ecumenice au anatematizat pe Țarul Ștefan Dușan, Biserica și poporul sârb. Starea de anatema s-a menținut până în anul 1375, în timpul despotului Lazăr (1371-1389), când Biserica Sârbă a trimis o delegație la Constantinopol, formată din călugărul Isaia, de la Hilandar, împreună cu doi ucenici Silvestru și Nicodim cel Sfânt († 1406), ctitorul Mănăstirilor Vodița, Tismana și Prislop (înainte de anul 1370 și după anul 1375) și Teofan, proinprotos al Sf. Munte Athos, în vederea ridicării anatemei din anul 1353. Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1353-1354 și 1363-1376) i-a primit cu multă bunăvoință, în vara anului 1375 ridicând anatema din anul 1353. Deschisă rămâne însă problema recunoașterii Patriarhiei de Peć, în anul 1375, de către Patriarhia Ecumenică?²⁸²

De acum înainte, relațiile Bisericii Sârbe cu Patriarhia Ecumenică n-au mai fost tulburate de o criză canonică de o astfel de amploare. Dușmanul lor comun urma să devină pentru mai multe secole Imperiul Otoman, cu toată gama acestuia de persecuții, opreliști, impozite, darea sângelui

²⁸² M. LASCARIS, Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 171-176.

pentru ieniceri și alte dări, peșceșuri, islamizări forțate, confiscări de biserici și transformarea acestora în moscheie etc., culminând cu răscoale sau chiar emigrări ale sârbilor spre Imperiul Habsburgic sau Regatul Ungariei, după cum s-a și întâmplat în anii 1690 și 1737.

*

După anul 1459, respectiv 1463, adică în prima perioadă de stăpânire turcească în Serbia, Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek n-a mai fost ocupat în mod canonic, fiind practic abrogat sau desființat. La această situație au contribuit doi factori:

1. Patriarhia Ecumenică avea interesul ca pe teritoriul Imperiului Otoman din Balcani, să fie singura instituție cu drept de jurisdicție asupra tuturor creștinilor ortodocși;
2. Patriarhia de Peć-Ipek și episcopii sârbi n-ar fi putut plăti taxele ridicate, impuse de turci la înmânarea fermanului de numire al patriarhilor.

Timp de aproape 100 de ani (1463-1557), Instituția Patriarhiei de Peć-Ipek s-a menținut simbolic, doar la nivel de catacombă, în sensul că au existat o serie de Ierarhi sârbi care au pretins pentru ei și și-au autoatribuit titlul de „Locțiitor al Tronului Sfântului Sava” (adică al Scaunului de Peć-Ipek), neavând însă nici o confirmare sau recunoaștere canonică a acestei funcții, nici din partea Patriarhiei Ecumenice, a Arhiepiscopiei de Ohrida, și nici din partea Sultanului sau a ierarhilor sârbi, locali. Astfel de „Locțiitori” au fost de pildă mitropoliti Herțegovinei Jovan 1508 și Marko 1524.

Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek a fost restaurat în mod canonic în anul 1557, prin fermanul sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Ioasaf II (1555-1565).

O fericită întâmplare a făcut că marele vizir Mehmet Pașa Sokolović era copil de preot ortodox sârb și fratele mai mic al viitorului Patriarh de Peć, Macarie (1557-1571). Mehmet Sokolović a fost deci creștin, tăiat împrejur, trecut la islam și ajuns ienicer, ca urmare a obligației de „dare a sângelui”, din partea creștinilor, pentru sultan. Fiecare familie creștină, din Imperiul Otoman era obligată la acest tribut.²⁸³ Mehmet Pașa Sokolović (1508-1579), în calitate de mare vizir (prim ministru) a servit trei sultani: Soliman Magnificul-Süleyman I Kânûnî (1520-1560), Selim II Sarkoș (1566-1574) și Murad III (1574-1595). El a reușit în decursul atâtor ani de guvernare să împiedice instaurarea definitivă a corupției în sistemul administrativ otoman, pedepsind abuzurile de tot felul. Din acest motiv a și avut un sfârșit tragic, fiind asasinat în anul 1579. După moartea lui Mehmet Pașa Sokolović dezordinea anatolică, abuzurile și corupția, de tot felul și la toate nivelele, s-au instaurat în mod definitiv și nestingherite în întreaga viață politică, socială, juridică și administrativă a Imperiului Otoman, pregătindu-i astfel și declinul.

Mehmed a rămas în legătură cu familia sa, iar fratele său mai mare, Arhimandritul Stareț al Mănăstirii Hilandar, din Sfântul Munte Athos, l-a vizitat de mai multe ori la Constantinopol. La rugămintea acestuia, susținută de marele vizir, se pare că Suleiman Magnificul s-a decis, în ciuda protestelor Patriarhului Ecumenic și a Arhiepiscopului de Ohrida, să reînființeze Patriarhia de Peć-Ipek, în anul 1557, care a fost suprimată în anul 1459, respectiv 1463.²⁸⁴

Patriarhia de Peć-Ipek a fost desființată în data de 11 septembrie 1766, printr-un ferman al sultanului Mustafa III (1757-1774), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Samuil I Hangeris (1763-1768).²⁸⁵

SCINDAREA ierarhiei de PEĆ-IPEK (1690-1920),

prin emigrarea Patriarhului Arsenie III, Cernoieci (1674-1690) în Regatul Ungariei și în sudul Imperiului Habsburgic, în conformitate cu invitația imperială din 6 aprilie 1690, cu fondarea Mitropoliei de Krušedol-Karlovac, ulterior de Karlovac, iar din 1848 Patriarhia de Karlovac

²⁸³ Michael W. WEITHMANN, *Balkan-Chronik, 2000 Jahre zwischen Orient und Okzident*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, 1995, p. 151. Instituția ienicerilor a fost fondată de către sultanul Orchan (1326-1359/60), în anul c. 1329, ca și corp de elită al pașahului, formată inițial din prizonieri, iar mai târziu din copii creștini. Darea sângelui, la creștinii din Imperiul Otoman s-a menținut până în anul 1638, iar instituția ienicerilor a fost desființată în anul 1826, de către sultanul Mahmoud II (1808-1839), în stil anatolic, prin uciderea prin surprindere a acestora, în cursul unei singure zi.

²⁸⁴ Francis DVORNIK, *Les Slaves, histoire et civilisation de l'Antiquité aux débuts de l'époque contemporaine*, traduit de l'anglais par Danielle PAVLEVSKI avec la collaboration de Maroussia Chpolyansky, Editions du Seuil, Paris, 1970, 1179 p. incl. hărți, pp. 710-711.

²⁸⁵ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche, zusammengestellt und eingeleitet von...*, Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 596-597 [= *SOPHIA, Quellen Östlicher Theologie, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSEN, Band 23*].

1. Mitropolia, apoi Patriarhia de Karlovac (1690-1920)

Arsenie III, [I]Cernoević, proin **Patriarh** – Întâistătător, 1690 - 1706, **de Krušedol–Karlovac, proin Patriarh de Peć - Ipek (1674–1690), prin Rescriptul imperial din 20 august 1691, Arsenie III și urmașii săi la Karlovac au devenit Întâistătătorii tuturor ortodocșilor din Imperiul Habsburgic, deci și ai românilor și rutenilor, nu numai ai sârbilor.**

Mitropoliți

Isaia , Diacović	1707 – 1708
Sofronie , Podgoročanin	1710 – 1711
Vikentije , Popović	1713 – 1717
Moise , Petrović	1727 – 1730
Vikentie , Ioanović	1731 – 1737
Arsenie IV , [II] Jovanović Šakabent, proin Patriarh de Peć-Ipek (1726 – 1737)	1737 – 1748
Isaia , Antonović	1748 – 1749
Pavel , Nenadović	1749 – 1768
Jovan , Gheorghević	1769 – 1773
Vikentije , Jovanović Vidak	1774 – 1780
Moise , Putnik	1781 – 1790
Ștefan , Stratimirović	1790 – 1836
Iosif , Rajačić	1842 – 1861

Patriarhi de Karlovac, din anul 1848

Iosif , Rajačić	1848 – 1861
Samuil , Maširević	1861 – 1870
Arsenije Stojković	(1870-1872, 1874, 1881)
Procopie , Ivașcovići	1874 – 1880, † 1881
Grigorije I. Anđelić	1878 – 1888
Georgije II. Branković	1888 – 1907
Lukijan Bogdanović	1908 – 1913
Miron Nikolić	1914 – 1919
Georgije III. Letić	1919 – 1920

Mitropolia Ardealului, din 1864

La 12/24 decembrie 1864, împăratul Francisc Iosif I (1848-1916) a decretat înființarea Mitropoliei Ardealului, cu reședința la Sibiu, iar Episcopul Andrei Baron de Șaguna (1848-1873) a fost numit Arhiepiscop și Mitropolit, cu două eparhii sufragane: Arad-Oradea Mare și Caransebeș, ultima înființată la 6 iulie 1865. Eparhiile românești din Vârșeț, Timișoara și Bucovina au rămas sub jurisdicția directă a Patriarhului din Karlovac.

Mitropolia Bucovinei și Dalmației, din 1918 a Bucovinei

La 23 ianuarie 1873, împăratul Francisc Iosif I a decretat înființarea Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, cu reședința în Cernăuți. Primul arhiepiscop al Bucovinei și Dalmației a fost Episcopul Bucovinei Eugenie (Evghenie) Hacman (1835-1873), mort la 31 martie/12 aprilie 1873, înainte de înscăunarea ca mitropolit. Urmașul său a fost Mitropolitul Teofil Bendela (1873-1875). Mitropolia avea două eparhii sufragane: Zara (pentru Dalmația și Istria) și Dubrovnic (Raguza) – Cattaro.

Sinodul Mitropolitan se ținea la Viena, adică la jumătatea drumului dintre Mitropolie și eparhiile sufragane.

2. Mitropolia „Autocefală” de Cetinje și Montenegro²⁸⁶

Daniil I , Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1696 – 1735
Sava , Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1735 – 1782
Vasilie , Jovanović-Brkić, Patriarh de (1763 – 1765), apoi Întâistătător al Bisericii din Montenegro, pe lângă Mitropolitul-Voievod de Cetinje și întreg Montenegro, după 1765	
Petar I [=Petru I], Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1784 – 1830
Petar II [=Petru II], Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1830 – 1851
Danilo II , Petrović – Njegoš, <i>ales în anul 1851, în anul 1852 renunță la funcția de Mitropolit, provocând astfel o separare a puterii monarhice de cea bisericească, ierarhică, în Principatul de Montenegro</i>	1851 – 1852
Nikanor , Ivanović-Njegoš, Mitropolit autocefal	1858 – 1860
Ilarion , Roganović, Mitropolit autocefal	1863 – 1882
Visarion , Ljubiš Mitropolit autocefal	1882 – 1884
Mitrofan, Ban , Mitropolit autocefal	1885 – 1930

3. Mitropolia Belgradului și întregii Serbii 1766-1920, autocefală, din data de 20 octombrie/1 noiembrie 1879

Jeremija (1766-1784)
Dionizije I. (1785-1791)
Metodije (1791-1801)
Leontios (1801-1813)
Dionizije II. (1813-1815)
Agathangelos (1815-1827)
Kiril (1825-1827)
Anthimos (1827-1831)
Melentije Pavlović (1831-1833)
Petar Jovanović (1833-1859)
Mihailo Jovanović (1859-1881)
Teodosije Mraović (1883-1889)
Mihailo Jovanović (1889-1898)
Inokentije Pavlović (1898-1905)
Dimitrije Pavlović (1905-1920),
din 1920 Patriarh.

4. Restaurarea Patriarhiei Sârbe, în anul 1920, recunoscută de Patriarhul Ecumenic, prin tomosul din data de 9 martie 1922, titularul fiind: Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe

Dimitrije , Pavlović	1920 – 1930
Varnava , Rosić	1930 – 1937
Gavrilo , Dožić - Medenica	1937 – 1950
Vikentije , Prodanov	1950 – 1958
Gherman , Djorić	1958 – 1990
Pavle Stojčević	1990 –

²⁸⁶ Mitropolia „autocefală”, de Cetinje și Montenegro n-a avut un statut canonic recunoscut de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Principatul și autocefalia în Montenegro au fost o creație a Familiei Domnești și „Vlădicești” locale, de Petrović – Njegoš, cu ajutorul Rusiei.

II. Autocefalia Bisericii Româno-Bulgare, 1235

Regest nr. 1278, de la Niceea, din c. 1234, finele anului, Litterae, Scrisoare patriarhală a Patriarhului Ecumenic Ghermanos II (1233-1240), trimisă patriarhilor Tetrarhie: lui Nicolae I al Alexandriei (1210-1243), lui Simion II al Antiohiei (î. 1206-d. 1235) și lui Athanasie II al Ierusalimului (c. 1222-1235?); pentru a le cere acordul, privind ridicarea la rangul de Patriarh a Arhiepiscopului (recte proin Primatul) de Turnovo (Târnovo). Text pierdut, menționat în *Cronica bulgară*, privitoare la evenimentele din anul 1235, consemnate ulterior, în *Sinodiconul* zis al Țarului Borilă (1207-1218).²⁸⁷ Sinodiconul lui Borilă se află publicat în documentele din *Colecția* lui Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente*, I², 806¹ și 809⁹ (traducerea latină).²⁸⁸ Potrivit documentelor Sinodiconului zis al lui Borilă, Scrisoarea lui Ghermanos trebuia să însoțească scrisoarea Împăratului Ioan III Dukas Vatatzes (1222-1254), scrisă aceluiași patriarhi, cu privire la aceeași problemă: autocefalia și Patriarhia Româno-Bulgară. Critica textului precizează că autenticitatea acestor texte, date în traducere, în fascicolul de documente ale Sinodiconului este contestată de unii specialiști, cum ar fi V. G. Vasilievskij. Alți istorici, ca de pildă Zlatarski (Istoriia, III, 381, nota 1) le consideră ca fiind autentice.²⁸⁹

Regest nr. 1282, primăvara, în jurul datei Sfințelor Paști, Synodikon, tespisma, sinodou krosis, Thomos, *Ordonanță patriarhală și Sinodală*, redactată într-un Tomos și confirmată de Împăratul Ioan III Dukas Vatatzes, prin care se conferă autocefalia Bisericii din Târnovo și titlul de Patriarh, pentru Arhiepiscopul (recte proin Primatul) de acolo, Ioachim I cel Sfânt (1235-1237) de Turnovo (Târnovo).²⁹⁰

Rațiunea diplomatică, bisericească și cronologică a evenimentelor din anul 1235, au fost explicate de Franz DÖLGER, în regeștele nr. 1730, 1745 și 1746.²⁹¹ Ele se bazează pe succedarea evenimentelor, privitoare la tratativele de unire bisericească, dintre greci și latini, din jurul anului 1234, de eliberarea orașelor bizantine Gallipoli și Lampsaka, unde cei doi suverani (romeu și bulgar) s-au și întâlnit, împreună cu înalta societate romeică și cu Patriarhul Ecumenic, împreună cu clerul care-l însoțea, cu nunta prințului moștenitor romeu, viitorul Împărat Teodor II Lascaris (1254-1258) și cu prințesa româno-bulgară Elena, fiica lui Ioan II Asan (1218-1241).²⁹²

Acțiunea de conferire a autocefaliei Bisericii Româno-Bulgare și titlul de Patriarh, pentru Ioachim I cel Sfânt au declanșat discuții aprinse la Niceea, atât la Curtea Imperială, cât și la Patriarhia Ecumenică. În final a fost acordată, dar se vede că s-a ținut cont și de contestațiile făcute: autocefalia a fost limitată, iar titlul de Patriarh era doar onorific, un fel de „Arhimetropolit”, care trebuia să-l pomenească la Sfânta Liturghie pe Patriarhul Ecumenic și pe ceilalți patriarhi ai Tetrarhie, să aducă Sf. și Marele Mir de la Constantinopol, să stea sub ascultarea canonică a Patriarhului Ecumenic și să contribuie la întreținerea financiară a Marei Biserici. Prin urmare,

²⁸⁷ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regește și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p. Despre Borilă, vezi p. 15-16, 26, 34, 81, 89, 104, 120, 171-175, 182, 190. Mai vezi: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentaria – Πενταρχία, vol. I]...*, p. 267 și 358.

²⁸⁸ Eudoxiu de HURMUZAKI (1812-1874), *Documente privitoare la istoria Românilor, 1199-1450*, vol. I, (1 și 2), editate de Nicolae Densușianu, București, 1887 și 1890.

²⁸⁹ Vol. I, Fasc.: IV. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regește, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁹⁰ Vol. I, Fasc.: IV. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regește, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁹¹ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

²⁹² Regestul patriarhal confirmă faptul că primul Patriarh autocefal de Târnovo a fost Ioachim I cel Sfânt (1235-1237), nu Grigorie, pe care-l menționează o sursă grecească târzie: regest nr. 1282, p. 89, vol. I, Fasc. IV.

Patriarhul de Târnovo era doar un patriarh de rangul al treilea. Așa este clasificat și de istoricul G. Akropolites și de Patriarhii Ghermanos II, în anul 1235 și Calist I, în anul 1361.

Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Calist I (1355-1363), din dec. 1355, respectiv 1361 (vezi regestul patriarhal, nr. 2442), adresată clerului din Turnovo

Regest nr. **2384, din decembrie 1355, Scrisoare către clerul din Târnovo.²⁹³

(Vezi regestul nr. 2442, conform căruia, data de 9 decembrie indiction, trebuie revizuită.)

Regest nr. 2442, din anul 1361 (-1362), Parainesis, didaskalia kai apologia, (titlul Eggraphos, Synodikos (441^{14.15}), parakelevtai (442²).

Răspuns al Patriarhului Calist I, la un raport făcut de doi călugări ieromonahi, din Târnovo.

Patriarhul Calist I confirmă primirea scrisorii celor doi călugări, care a fost citită în Sinodul Patriarhal, la care au participat toți mitropoliții prezenți în capitală, la data respectivă. Noi nu cunoaștem conținutul scrisorii călugărilor de la Târnovo, ci numai al răspunsului dat de Patriarhul Calist I.

Primul punct, la care acesta răspunde, este problema pomenirii lui și a celorlalți trei patriarhi ai Tetrarhiei, la Sf. Liturghie, în dipticele Bisericii autocefale, din Târnovo.

La rândul său, Patriarhul Calist I recunoaște, că nici patriarhii Tetrarhiei nu-l pomenesc pe Patriarhul de Târnovo în dipticele lor. În continuare, Calist I face expunerea de motive a atitudinii lui față de Patriarhul de la Târnovo.

- Patriarhul de Târnovo a fost la origine, doar un episcop eparhial, care numai în urma insistențelor Împăratului Româno-Bulgar Ioan Asan II (1218-1241) și grație Marei Biserici, din Constantinopol, a primit acest titlu, nu prin situația de fapt ori cu condiția de-a fi la același rang cu patriarhii Tetrarhiei și de-a fi înscris în dipticele acestora.

- Procedura aplicată de Constantinopol, patriarhilor din Târnovo este și în concordanță cu canoanele de la Chalcedon, 451 și din Troullo II, 691-692.

- Biserica are numai cinci patriarhi de același rang, pe „vreamea în care Roma era încă împreună cu Noi”.

- Actualmente, Biserica are patru patriarhi, care sunt în comuniune întreolaltă.

- Patriarhul de Târnovo pentru a dovedi supunerea lui față de Biserică și pentru a sta în comuniunea cu aceasta, trebuie să-l pomenească la sfânta Liturghie, atât pe patriarhul Ecumenic, cât și pe ceilalți trei patriarhi apostolici, pentru a rămâne în unitate cu numărul patriarhilor.

- Patriarhul din Târnovo nu ține rânduiala bisericească și neglijează obligația, pe care o are, de-a pomeni pe patriarhii Tetrarhiei, la Sfânta Liturghie, nu manifestă supunere, așa după cum a stabilit patriarhul Ghermanos II, în Tomosul de autocefalie, din anul 1235.

- Modul de ierarhizare al rangurilor patriarhilor, conform părerii lui Calist I, poate fi așezat în paralelă cu ideologia de subordonare a acestora și privitoare la teoria Pentarhiei, reprezentată de Papa Inocențiu al III-lea. Prin urmare, Calist I identifică trei categorii de patriarhi:

- a. Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului;
- b. ceilalți trei patriarhi apostolici ai Tetrarhiei: Alexandria, Antiohia și Ierusalim;
- c. patriarhii autocefali, neapostolici, de la Târnovo și Peć, după care urmează Catholicosul Georgian, creați la insistențele monarhilor, din statele respective, cu aprobarea avtoratorului romeu.

Calist I este surprins de acest stil și mod de comportament al patriarhilor din Târnovo, cu atât mai mult, cu cât Biserica Bulgară datorează Constantinopolului, atât autocefalia cât și ridicarea ei la rangul de Patriarhie, în anul 1235, după aventurile și oscilările avute cu Roma, pe timpul Primatului Vasile I (1186-1232) și a Împăratului Ioniță Caloian (1197-1207). De patru ori a repetat Calist I în scrisoarea sa, destul de scurtă, faptul că Biserica Bulgară, Constantinopolului, și numai

²⁹³ V., p. 318 și 368-369: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

acestuia, îi datorează întreaga ei devenire canonică, liturgică și administrativă.²⁹⁴ Patriarhul Calist I subliniază că, Patriarhul Bisericii Bulgare este subordonat Patriarhului Ecumenic, adică este un patriarh de rangul al treilea, nu „apostolic” și nu se poate sustrage acestui statut. Argumentul Patriarhului Calist I este grammata de autocefalie a Patriarhului Ecumenic Ghermanos II (1223-1240), din anul 1235, dată Patriarhului Ioachim I cel Sfânt de la Veliko Târnovo (1235-1237), de care și face pomenire, în scrisoarea sa: vezi Regest nr. 1282, din primăvara anului 1235, în jurul Sărbătorii Sfintelor Paști.

Punctul al doilea, din scrisoarea lui Calist I, combate practica liturgică, din Biserica Bulgară, de-a boteza numai printr-o singură afundare în apa Botezului, din cristelniță ori colimvitră sau face botezul printr-o „stropire” cu apă, ca și latinii. Calist I explică mai departe că astfel de „botezuri” nici nu sunt valide, în plus ele constituind un act de impietate și abatere de la rânduială și de la Constituțiile și Canoanele Apostolice. În cazul acesta, rebotezarea celor care au fost afundați numai o singură dată, în apa botezului și cei care au fost botezați prin stropire, este obligatorie. Cele trei afundări simbolizează Preasfânta Treime, prescrise chiar și de Sfânta Evanghelie (Mt. 28, 19; Mc. 16, 15-16). Simbolismul actelor de la Sf. Botez a fost deja stabilit de către Sf. Dionisie Areopagitul: acela al apei, al semnului Sf. Cruci, al ungerilor etc.

Patriarhul Calist I condamnă faptul că Biserica Bulgară nu folosește Sfântul și Marele Mir, adus de la Marea Biserică din Constantinopol. Citându-l tot pe Sf. Dionisie Areopagitul, Calist I scrie în continuare că, cel ce nu primește Sfânta Ungere la Botez (cu Sf. și Marele Mir canonic, de la Marea Biserică, n. n.), nu poate să beneficieze nici buna mireasmă a Sfântului Duh și nici de creșterea în credință. Prin urmare, cei care nu îndeplinesc Botezul, după rânduială, ci numai printr-o singură afundare în apă sau numai prin stropire, și cei care folosesc Mirul de la Moaștele Sf. Dimitrie sau cel de la Sfântul Barbar, încalcă tradiția și rânduiala Bisericii, neavând nici o posibilitate de iertare la înfricoșătoarea judecată a Lui Hristos.

Punctul al treilea constituie o misiune, pe care Calist I o încredințează celor doi călugări – anonimi - de la Târnovo, mulțumindu-le și felicitându-i pentru trimiterea raportului lor, Marei Biserici din Constantinopol și Muma tuturor ortodocșilor. Calist I le încredințează misiunea de-ai învăța pe episcopi și pe preoții bulgari, contribuind astfel la popularizarea în mod discret și pregnant, a acestor îndemnuri și învățături părintești, venite de la Biserica lor Mamă. Să-i învețe pe toți să facă Botezul prin trei afundări, după care să facă ungerea cu Sfântul și Marele Mir, pe toate măduarele corpului, iar cristelnița să nu fie folosită decât pentru rânduiala Botezului. Sfântul și Marele Mir nefăcându-se în Bulgaria (compoziția acestuia fiindu-le probabil necunoscută bulgarilor), preoții care-și pot permite un drum, până la Constantinopol, să vină acolo și să ia Sfântul și Marele Mir, de la Marea Biserică, pentru a-l folosi la rânduiala Botezului. Neavând adevăratul Sfânt și Mare Mir, episcopii și patriarhul bulgar au recurs la acest „înlocuitor de mir”, adică folosesc „Mirul”, de la Moaștele Sf. Dimitrie sau de la Sfântul Barbar. De data aceasta, reformarea Bisericii Bulgare urma să pornească de jos, în sus, nu de sus în jos – prin intermediul monarhului sau a patriarhului – cum era obiceiul în Biserica Ortodoxă. Scrisoarea folosește și o metodă de conspirație și complot, pentru că Patriarhul Calist I ar fi putut să scrie aceste observații, direct Patriarhului bulgar Teodosie II cel Sfânt (1348-1363).

Scrisoarea lui Calist I este documentul reprezentativ, care, deși a fost adresat unor călugări, privește o întreagă Biserică locală - Biserica Bulgară, și exprimă poziția și atitudinea Tetrarhiei, față de formele de autocefalie și titlurile de „patriarh” ale întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, de după anul 1054.

Patriarhul Bulgar, de la Veliko Turnovo, la fel ca și cel Sârb, de la Peć, nu făceau parte din *Collegium patriarcharum*, al celor patru Patriarhi ai Tetrarhiei, pentru că titlul lor era de rangul al treilea. Acest lucru se constată și din dipticonul *Pravilei celei Mari*, de la Târgoviște, din anul 1652, unde, pe locul al cincilea apare Arhiepiscopia Autocefală a Ohridei, nu Patriarhia de Peć, și nici aceea de la Moscova.

²⁹⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 332.

Titlul de „Patriarh” este legat și determinat de originea apostolică a scaunului și de numele fondatorului acestuia. Numărul acestor patriarhi *a fost limitat la cinci* (Roma Veche, Efes-Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim), pentru că există mai multe centre bisericești sau scaune, al căror fondatori au fost Sfinții Apostoli sau Ucenicii acestora, cum ar fi: Cipru, Corint, Creta, Thesalonica, Efes, cele șapte cetăți din Apocalipsă (Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Philadelphia, Laodiceea) etc. Alături de aceste cinci scaune - se consideră - se mai vrea integrat și *Tronul Asyrian*, de la *Ktesiphon*-Seleucia.

III. Stavropighiile și diaspora

a. Stavropighie - Σταυροπηγίον

„Le dispositif [du regest 2892, n. n] distingue clairement les deux moyens par lesquels un monastère tombe sous la juridiction du patriarche:

- par implantation de la croix patriarchale au moment de la fondation;
- et par soumission du monastère au patriarche après la fondation.

Le titre de stavropégiaque ne convient donc au sens propre qu'à la première catégorie. Alors que l'implantation patriarchale en dehors du territoire propre de l'évêque de Constantinople donnait lieu à une contestation de la part des métropolitains, en dernier lieu sous Michel VIII Paléologue, l'extension du droit de visite et la juridiction exclusive du patriarche sur des monastères non fondés sous son nom paraît s'être produite insensiblement et sans opposition du XIIIe au XIVe siècle. Le patriarche Antonie paraît être le premier qui formule la justification du titre 'patriarcal' au nom de la coutume ecclésiastique: cf. *Regestes N. 2860 et 2922.*”²⁹⁵ [Vezi regestul nr. 2892, p. 181: *Critique*, N. 2.]²⁹⁶

Cel mai vechi regest patriarhal, privitor la *mănăstirile stavropighii* este:²⁹⁷ regestul *nr. 791, din august 964 sau 966, (de la facerea lumii 6472, indictionul 9!), Gramma sigyillodes, *Scrisoare prevăzută cu sigiliu*, care acordă privilegiul de STAVROPIGHIE – Σταυροπηγίον, Ставропигия (din σταυροπηγία, σταυρός — cruce + πηγῶν — așezarea, împlântarea), pentru *Mănăstirea Sfânta Maria Theotokos*, situată în Peloponez, în cadrul Eparhiei de Lasedemone, Mitropolia de Palaiai Patrai, aproape de satul Demetsana, pe locul τῆς Μονοπόρου, reconstruită din temelie, de către ctitorul Ioan Lampardopoulos, un „familiar” *singhel*, din anturajul Împăratului Nikiphor II Phokas (963-969).²⁹⁸ Mănăstirea mai era numită și „Mănăstirea Filozofului”, după ctitorul acesteia Lampardopoulos, care a fost un filosof și protoasecretis, πρωτασηκρήτις, primicerius notariorum, adică seniorul - decanul – clasei notarilor

²⁹⁵ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 181.

²⁹⁶ Stavropighie este o „instituție stavropighială” (sau stavropighie), de obicei o mănăstire, care intră direct sub omoforul, jurisdicția și protecția Patriarhului Ecumenic sau a Tronurilor Pentarhiei (la Latini numindu-se Basilica Minor), în loc de a fi sub obediința episcopului locului. Cuvântul grecesc σταυροπηγίον înseamnă literal „așezare a unei cruci” și se referă la crucile folosite pentru a marca un hotar. În context liturgic, stavropighionul era crucea așezată de episcop la temeliea unei noi biserici. Termenul a ajuns să fie folosit mai ales ca referire la mănăstirile care țineau canonic de Patriarhul de Constantinopol. Mai târziu, într-o serie de documente bizantine, de prin secolele X-XIV, termenul de stavropighial era folosit ca un fel de sinonim pentru patriarhal, atunci când se referea la obștile monahale de acest fel, deși în anumite cazuri se făcea distincție între cei doi termeni, stavropighial făcând referire doar la acele mănăstiri ce fuseseră întemeiate propriu-zis de către patriarh. Mănăstirile stavropighii ale epocii bizantine recunoșteau autoritatea patriarhului ca episcop al lor, îl pomeneau la liturghii și îi plăteau *kanonikonul*, o taxă eclesiastică ce asigura Patriarhiei un venit substanțial.

Un schit sau o mănăstire nu pot deveni stavropighie decât cu acordul episcopului locului. Bibliografie: *Oxford Dictionary of Byzantium*, pp. 1946-47

²⁹⁷ Despre noțiunea de stavropighie, vezi: *Oxford Dictionary of Byzantium*, pp. 1946-47.

²⁹⁸ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 302-303.

imperiali, un înalt funcționar romeu și jurist, protosul Colegiului „asekretis”, șeful cancelariei imperiale, fiind în același timp răspunzător și de modul de redactare a „chrisobulelor. Funcția de protoasekretis a fost menționată de Liber Pontificalis, în anul 756. Importanța acestei funcții a scăzut odată cu dispariția Colegiului asekreților, în secolul al XII-lea.

Metocurile mănăstirii erau cuprinse în *Sygilion*-ul de acordare a dreptului de stavropighie. Mănăstirea era supusă direct Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului, pe care, călugării trebuiau să-l și pomenească la Sfânta Liturghie, însă nu depindea cu nimic de Episcopul de Lasedemone, nici de Mitropolitul de Patras și de nici o Mitropolie din Peloponez. Numai Exarhul Patriarhal avea puterea de exersare a dreptului de control, judecată și corecțiune, asupra Mănăstirii. Administrarea averii Mănăstirii era un drept rezervat exclusiv egumenului, care trebuia să stea tot timpul în cadrul obștei de călugări. Privitor la hirotonirea monahilor mănăstirii, egumenul putea să apeleze la episcopul, pe care-l dorește. Aceeași procedură se putea urma și la instalare *syntronului*, adică a arhimandritului egumen, fără ca cineva să poată să se opună, prin suspendare sau aruncarea anatemei.

Incipit: Kai limenon men kataskevai

Critica textului pune la îndoială autenticitatea acestui document, pornind de la declarația, prin care se exprimă interdicția de-a vizita această Mănăstire, adică de-a exersa dreptul de jurisdicție asupra ei, atât din partea Mitropolitului de Patras și a Episcopului de Lasedemone, precum și a nici unui alt Mitropolit din Peloponez. Documentul a fost emis într-o epocă, în care, Peloponezul avea doar doi mitropoliți: la Patras și la Corint. Un argument destul de serios, pentru a pune la îndoială autenticitatea documentului, care, se pare că ar fi fost scris într-o epocă târzie, pentru a proteja Mănăstirea de încercările eparhilor locului, de-a o subordona jurisdicției lor canonice. Autenticitatea scrisorii este pusă la îndoială, numai cu privire la anul redactării ei, nu și a conținutului în sine.

Regest nr. 835, din ian. 1028, ipomnima, orisenta, diatiposis synodikos, ektetysis, *Publicarea de decrete trecute prin Sinodul Patriarhal (Permanent), privitoare la mai multe probleme bisericesti.*²⁹⁹ Sinodiconul cuprinde 18 puncte sau probleme, decise sau trecute pentru a fi aprobate de Sinodul Permanent. Sinodiconul acesta a fost decretat în prezența a 22 de mitropoliți și nouă arhiepiscopi, al căror nume sunt și menționate, prevăzut cu sigil de plumb, datat la 11 ianuarie indiction, anul 6536. Punctul 18 amintește de *instituția stavropighiilor*. Se interzice, astfel neglijarea bisericilor „publice”, adică parohiale, în vederea ținerii de „reuniuni” (adunări, slujbe, n. n.) sau de cununii și boteze în paraclise (capele) particulare, numai pentru faptul că sunt *stavropighii patriarhale* sau *episcopale*,³⁰⁰ iar preoții care vor face astfel de slujbe, vor fi depuși, cu excepția slujirii Sfintei Liturghii și la o sărbătoare din an (probabil hramul?, n. n.), însă cu aprobarea Episcopului locului.

Restul punctelor din Sinodicon, 1-17, nu au legătură cu tema noastră, însă sunt de mare importanță, pentru că marchează o încercare de reformă și de corectare a multor abuzuri, din administrația bisericească, din pastorație, din dreptul canonic și privind practicile liturgice. Sinodiconul se referă în special la stilul de activitate al episcopilor, a atitudinii acestora față de averea și viața mănăstirilor, dar vizează și preoții de enorie.

Incipit: Ton Theion kai ieron kanonon ekasto, la Mansi, XIX, 468-476; PG, CXIX, 828-837. Punctele 12-14 au fost citate de către Ioan Agapetos, în anul 1116, vezi regestul nr. 1000, iar punctul 8, de către Patriarhul Partenie II (1644-1646 și 1648-1651), în ianuarie-august 1646.

Regest *nr. 837, între 12 nov. 1028 și 20 febr. 1043 (exceptând perioada de timp dintre 21 april – 12 iunie 1042), gramma sygiliodes, „Privilege d'exemption”, „stavropighie”, document privind statutul exempt și de totală libertate de jurisdicție (față de episcopul locului, n. n.), acordată lui

²⁹⁹ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 342-343.

³⁰⁰ Termenul de *stavropighie episcopală* nu ne este cunoscut. Probabil este vorba de paraclisele reședințelor episcopale sau mitropolitane sau cele din casele și dependințele particulare ale episcopilor?

Ioan Xenos, pentru Mănăstirea sa Myriokephalon – Μυριοκέφαλον și μονύδρια³⁰¹ Mănăstirea era „privatizată”, folosind un termen acanonic, pentru ca era scoasă nu numai de sub ascultarea canonică a episcopului și mitropolitului locului, iar jurisdicția Patriarhul Ecumenic se reducea numai la a fi pomenit la Sf. Liturghie, „anafora”. Această formă de „exemptie” nu are nici o bază canonică, fiind un caz fără precedent, un abuz chiar.³⁰²

Textul regestului s-a pierdut, mențiune în Vita S. Joannis Xeni.

Critica textului este de părere că textul este „brodat” pe o biografie tardivă a evenimentului și nu este autentic. A existat un hrisov sau „chrysobull”, adică document imperial, care acorda această independență Mănăstirii, fără să fi fost găsit un document patriarhal, redactat în această formă necanonică, unde autoritatea Patriarhului se reducea la a fi doar comemorat în diptice.

Regest nr. 1005, din august 1133, hypomnima, Gramată Patriarhală, în favoarea Mănăstirii din Patmos, pe care chrisobull-ul lui Alexis I Comnenul (1081-1118) o pune la adăpost, ferindu-o de abuzurile unor persoane influente. *Hypomnima* Patriarhului completează această „independență” a Mănăstirii sub aspect canonic. Mănăstirea este scoasă de sub obediența persoanelor indicate de chrysobull, dar chiar și a Patriarhului Ecumenic însuși și a succesorilor acestuia, rezervânduși doar dreptul de „anaforă”, adică de pomenire a dipticelui, cu obligația dublă: a cutumei și a statutului de stavropighie. Hirotoniile în mănăstire și pe seama acesteia, vor fi făcute de episcopul, pe care-l va decide egumenul și obștea, excluzându-se astfel dreptul automat al episcopului sau mitropolitului locului. Dacă se vor constata unele abateri sau greșeli, care depășesc puterea egumenului și a obștei călugărilor, atunci se va face apel la Patriarhul Ecumenic, care va lua măsurile canonice necesare.³⁰³

Regest *1131, din april 1176, lysis, Răspuns dat lui Constantin Spanopoulos, Episcop de Pyrgion. Este vorba de două fragmente de text păstrate:

1. Toți cei care au construit o biserică nouă, pe fundamentul vechii biserici ruinate, de pe cuprinsul Eparhiei Pyrgion, rămân sub jurisdicția și ascultarea canonică a acelui episcop, chiar dacă, în urma unui raport fals, s-ar declara că ele au obținut statutul de stavropighie sau dacă, construind mai întâi biserica, au cerut dreptul de stavropighie, ca și cum ar fi fost construită deja;

2. Episcopul trebuie să corecteze el însuși și să-i instruiască pe cei care ridică astfel de pretenții (legate de statutul de stavropighie), privitoare la prerogativele pe care le are Chiriarhul locului, pentru a-și putea exercita autoritatea arhierescă și pentru a putea să coordoneze aplicarea canoanelor, legate de căsătorie și tot ce privește bunul mers al sufletelor, în contextul vieții creștine.³⁰⁴

Textele sunt păstrate într-un act al lui Gheorghe Xiphilin, regest nr. 1179, vezi și PG, CLII, 1263, precum și regestul nr. 2235.

Regest nr. 1179, din 27 nov. 1191, indictionul 10, Hypomnima, symeioma synodikon, praxis synodiki, dyagnosis, Gramata Patriarhală și sinodală, stabilind drepturile episcopului locului, asupra bisericilor care se construiesc pe proprietățile aflate pe teritoriile stavropighiilor patriarhale. Patriarhul Ecumenic Gheorghe II Xiphilin (1191-1198), prezidând Sinodul de la partea din dreapta a catehumenilor lui Alexios, înconjurat fiind de Gheorghe al Efesului *Exarhul întregii Asii*,³⁰⁵ Manuel al Heracleei etc., în total 18 arhieriei, de față fiind și marii arhonți patriarhali, reamintea sau relua plângerile ascultate din partea mai multor episcopi, de pe timpul când era încă numai diacon, privitoare la abuzurile, care erau comise cu bisericile construite ulterior, pe terenurile sau arealurile stavropighiilor patriarhale. Neținându-se cont de drepturile acestora – a stavropighiilor – cazurile erau rezolvate în forma următoare:³⁰⁶

³⁰¹ Vezi și bătălia de la Myriokephalon, în Phrygia, din data de 17 sept. 1176, între Sultanul Selgiucid *Kılıç Arslan II* (Izz ad-Din Kilidsch Arslan II.) (1156-1192 și Manuel I Comnenul (1143-1180), după ce, inițial încheiaseră o pace destul de subredă, în anul 1170.

³⁰² II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206..., Op. cit., p. 344.

³⁰³ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206..., Op. cit., p. 464.

³⁰⁴ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206..., Op. cit., p. 557-558.

³⁰⁵ Care se afla sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, pentru că partea de răsărit a Asiei Mici se afla sub jurisdicția Antiohiei.

³⁰⁶ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206..., Op. cit., p. 592.

Episcopul locului – Chiriarhul – are dreptul să hirotonească pe cei care vor sluji în aceste biserici, să fie comemorat în diptice, adică să fie pomenit la anaforă, Patriarhul Ecumenic să nu fie comemorat, decât în biserica stavropighie propriu zisă și chiriarhul locului să primească „canoniconul”, respectiv *canonica*, „darea” sau „obolul” în bani (taxa de cult), de la aceste biserici noi, pentru întreținerea Episcopiei. Numai de la stavropighiile recunoscute ca atare, să se trimită canoniconul la Constantinopol, pentru veniturile de întreținere a Tronului Ecumenic, față de care, acestea, să facă obediența, ca și față de propriul lor *episcop eparhial*. Drepturile episcopilor locului, nu pot fi nesocotite, sub pretextul că bisericile noi au fost construite pe terenuri, care aparțineau arealului fundațiilor patriarhale și să pretindă a fi numite astfel, adică „patriarhale” sau „stavropighii” și nici să se invoce prescripțiile acestea, ca scop de „justificare” a neascultării față de episcop, mai ales, dacă este vorba de o perioadă de timp expirată deja, căci timpul nu poate influența cu nimic asupra acestor drepturi. Dacă cineva se va sustrage acestor hotărâri ale Sinodului din Constantinopol, să știe că va cădea sub afurisenie, aruncată de Sinod, cu scopul de-a da validitate și putere acestei judecăți.

În încheiere, patriarhul amintește răspunsul lui Mihail Anhialos, către Mitropolitul Constantin de Pyrgion, privind bisericile construite pe ruinele celor mai vechi și, pentru care, se obținuse, de maniera *kat'conomia*, statutul de „stavropighii patriarhale” (vezi regestul nr. 1131). Documentul acestui regest este extras din procesul verbal jurnalier al Sinodului, prevăzut cu semnătura și pecetea hartofilaxului patriarhal Eustatie Hantrenos și redactat în data de 27 nov., indictionul amintit, al anului 6700 (1191). Bulla de plumb (sigiliul, pecetea) atârnată, are pe avers chipul Maicii Domnului cu Pruncul în brațe, iar pe revers un epigrafi și două versuri dodecasilabici.

Incipit: *Pollakis kai en dyakonis telousa...* Menționare, vezi regestul nr. 1180; 1250; 2235;

Regest nr. 1185, din ziua de luni, 24 febr. 1197, indictionul 15, *Decizie Sinodală, privind drepturile episcopilor în eparhiile acestora.*³⁰⁷

Patriarhul Ecumenic Gheorghe II Xiphilin, prezidând din Thetallon Sinodul Endemic, Patriarhal sau Permanent, alături de el șezând și Ștefan al Amasiei, Ioan de Mitilene, în total 15 arhieriei, de față fiind și arhonții patriarhali. Sinodul s-a întrunit în urma plângerii depuse de Episcopul Mihail de Limnes, care scria că preoții din eparhia lui, care au biserici situate pe proprietățile teritoriilor aparținătoare fundațiilor stavropighiilor patriarhale, nici nu-l pomenesc în dipticon, adică la anaforă, nici nu-i dau *canonica* convenită, pentru întreținerea episcopiei. Sinodul decide că aceste biserici, chiar dacă se află sub ascultarea unui alt episcop, rămân sub conducerea pastorală a episcopului locului sau teritorial, căruia trebuie să se supună, să-l pomenească la Sfânta Liturghie, și care are dreptul să primească darea canoniconului sau *canonica*, de la aceste mănăstiri sau biserici. Titlul sau statutul de stavropighie se referă la fondarea centrelor respective, nu la viața pastorală și obligațiile curente și de obediență, de ascultare, față de episcopul locului.

Documentul acestui regest este extras din procesul verbal jurnalier al Sinodului, prevăzut cu semnătura și pecetea hartofilaxului patriarhal și hypertimos Ioan Kamateros, în data de 24 febr., indictionul amintit, al anului 6705 (1197). Documentul reproduce semnătura lui Ioan Kamateros.

Incipit: *Parastas tin symeron synodikos...*

.....

Regest nr. 2892, din august 1391, sigylliodes gramma, *Synodicon sau Gramată patriarhală*, prin care se acordă Mănăstirii Sf. Mihail din (*Peri, n. n.*), Maramureș, statutul de convent patriarhal sau „Obște Patriarhală”, adică *stavropighială*, iar egumenului acesteia i se conferă *puterea de EXARH Patriarhal*.³⁰⁸

Voievodul Baliță (Balc) și fratele acestuia Dragoș (Drag), au în stăpânire o Mănăstire, cu hramul Sf. Arhanghel Mihail (și Gavriil, n. n.), în Maramureș (la *Peri, n. n.*), care datează din anul

³⁰⁷ II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206..., Op. cit., p. 598.

³⁰⁸ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 180-181.

1215, feudă sau proprietate rezultată din dreptul de moștenire al familiei. Cei doi cneji, Balc și Drag erau nepoții Domnitorului Dragoș Vodă (1290-1354) al Moldovei (1352-1354),³⁰⁹ adică neam de voievod, os domnesc, și au înzestrat Mănăstirea cu trei sate, și construind o biserică de zid nouă, refăcând și celelalte clădiri din arealul monastic. Balc și Drag (fiii lui Sas) au primit moșiile rămase de la Bogdan I, precum și titlul de Voievozi – comiți, conți – de Maramureș (1365). Descendenții lor sunt membrii familiilor nobiliare de Dragffy și de Balkffy.

Venit în pelerinaj la Constantinopol, „Ierusalimul Ortodox”, cu o scrisoare semnată și de fratele său Baliță (Balc), Dragoș (Drag) i-a cerut Patriarhului Ecumenic Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397) să pună Mănăstirea sub ocrotirea lui, primind titlul și dreptul patriarhal, adică să devină stavropighie. Patriarhul a acceptat cererea lui Dragoș, căci cutuma prevede ca să fie consacrate stavropighii, nu numai bisericile noi, care se construiesc, ci și bisericile deja construite și târnosite de către episcopii locali, acestea putând și ele, să obțină protecția patriarhală. Domnitorul Dragoș a murit la Baia sau la Volovăț, unde a ctitorit *biserica de lemn*, strămutată apoi în satul Putna, fiind cea mai veche biserică de lemn din lume, conservată în situ. Câțiva ani mai târziu, în 1359, urmașii lui Dragoș au fost alungați din Moldova, de către Bogdan Vodă, revenind în Maramureș, unde nepoții săi, Baliță și Drag au ajuns comiți – conți- ai Maramureșului, Ugocei și Sătmarului și proprietari de moșii în opt comitate, din Ungaria și Transilvania. Ei sunt și strămoșii Familiilor nobiliare de *Dragffy* și de *Balkffy*, trecute ulterior la catolicism și maghiarizate, cum s-a întâmplat cu toate familiile românești de nobili, din Transilvania, care au vrut să-și mențină averile, titlul și influența politică.³¹⁰ Dragoș a avut doi fii: Sas, Voievod în Moldova (Bélteki Szász) și Gyula de Giulești, cneaz în Maramureș (sau *Moldova* Maramureșului). După catolicizarea și maghiarizarea familiei Drăgoșeștilor și Bălceștilor, și Mănăstirea Peri (1215-1703) a rămas fără sprijin politic și ctitoricesc, continuându-și existența, până în anul 1703, când a fost „bombardată” de curuții reformați ai lui Francisc Rákóczy al II-lea (1703-1711).³¹¹

Prin gramata sigilată, care face obiectul registului de față, nr. 2892, Patriarhul Antonie IV decide ca Mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail, din Maramureș să se bucure de protecția nelimitată a

³⁰⁹ Dragoș este cunoscut din cronicile moldovenești ca *descălecător* – adică întemeitor - în Moldova și primul ei Voievod. După tradiția păstrată în "Cronica Anonimă a Moldovei", apoi în unele copii ale cronicii lui Grigore Ureche cu părți interpolate, precum și la Miron Costin, se spune că Dragoș a ieșit cu oamenii săi din Maramureș și a „descălecat” în Moldova, "în zilele lui Laslău craiul unguresc, care cu ajutorul românilor i-a scos pe tătari din Moldova, gonindu-i peste Nistru". Tătarii, care erau așezați din 1241 în Moldova, de unde obișnuiau să facă incursiuni peste Carpați, au fost înfrânți în Moldova de oștile regelui Ungariei, Ludovic I (1342 - 1382), în primii ani de domnie ai acestuia, sub conducerea voievodului Transilvaniei Andrei Lackfi. Astfel, tătarii au fost siliți să se retragă din țară peste Nistru, spre nordul Mării Neagre și Crimeia. Pentru ca aceștia să nu se mai întoarcă și să prade prin Transilvania, regele ungar l-a pus pe Dragoș, ca Marchiz (germ. Markgraf, fr. marquis), la conducerea noii Mărci numite Moldova cu reședința la Baia, având obiectivul de a apăra trecătorile, prin care tătarii obișnuiau să treacă peste munți.

Vezi și „Cronica anonimă a Moldovei (1661-1729)”: *Cronica anonimă a Țării Moldovei care se începe de la domnia lui Istrati Dabija Voievod și se sfârșește cu domnia lui Grigore Ghica Vodă cel Bătrân*.

³¹⁰ Bogdan I, Domnitor al Moldovei (1359 - 1365), este considerat întemeitorul Moldovei de sine stătătoare, cu reședința la Baia. Înainte de trecerea lui Bogdan în Moldova, „Descălecătorul” Dragoș, reușise să înființeze în partea de est a Maramureșului, o nouă entitate teritorială, numită *Moldova*, după numele râului cu același nume. Acest teritoriu a rămas însă dependent de Ungaria. Bogdan I, Voievodul român, originar tot din Maramureș (1342 - 1345), unde stăpânea în „Moldova Maramureșană”, o moșie vastă numită Cuhea sau Cuhnea, aflându-se în conflict cu regele Ungariei încă din 1343, ia decizia în 1359 să treacă munții în Moldova, unde tocmai murise Sas, fiul lui Dragoș. Însoțit de fiii săi, de rude și de o oaste mică, Bogdan I a învins armata urmașilor lui Sas și l-a alungat pe fiul acestuia numit Balc sau Baliță – Baliță - care era la conducere Mărcii, după moartea lui Sas.

Încercările regelui Ungariei, Ludovic cel Mare, de a-l aduce pe Bogdan I la supunere, nu izbutesc, iar Bogdan, învingător asupra armatei regale, trimise contra lui, se menține ca domn independent. După el, ca întemeietor al Principatului, Țara Moldovei a fost și numită „Bogdania”. De la Bogdan I s-a păstrat și prima monedă moldovenească, cu inscripția: "Moneda Moldaviae-Bogdan Waiwo(da)".

³¹¹ La Mănăstirea Peri, după anul 1391, și viața *isihastă* a cunoscut o dezvoltare fructuoasă. Egumenul Pahomie a încurajat dezvoltarea vechilor sihăstrie Bârsana, Cuhea și Biserica Albă, înființând noi așezăminte. Tot el a pus bazele *scriptoriului* sau atelierului de copiat manuscrise, Manastirea Peri, devenind o *școală de miniatură și calligrafie* românească și slavonă, unde au fost copiate și traduse în românește pentru prima dată "Psaltirea", "Faptele Apostolilor" și "Evangeliarul". Mai târziu, tot la Peri a functionat și o tipografie, în care s-au tipărit cărți de ritual și de învățătură creștină ortodoxă. Aici se pare că au rezidat și o serie de episcopi ai Muncaciului și Maramureșului, care, preluând și conducerea Mănăstirii, în calitate de „episcopi-egumeni”, deveneau în mod automat și Exarhi Patriarhali ai regiunii. Situația s-a menținut astfel, până în anul 1703, când Mănăstirea Peri a fost „bombardată”, adică distrusă și desființată, de răsculații curuți ai lui Francisc Rakoczy al II-lea, conducătorul răscoalei antihabsburgice, din anii 1703-1711.

patriarhului, devenind „patriarhală”, adică stavropighie. În plus, Patriarhul îl numește pe egumenul de la Peri, ieromonahul Pahomie, Exarh Patriarhal, pentru satele (recte regiunile sau comitatele) și zonele aparținătoare Mănăstirii (prin extindere, aparținătoare și moșiilor Familiei Drăgoșeștilor): Selatzin, Artountin, Oggotza, Ioumperikin, Tritzobin, Palbanetzin și Pistra.³¹² El trebuie să viziteze preoții și poporul (adică să facă vizite canonice, ca și vlădicii), din aceste regiuni, să supravegheze desfășurarea judecăților bisericești, să binecuvinteze bisericile construite pe proprietățile stavropighiale ale Mănăstirii și să asigure în ele și în Mănăstire pomenirea la anaforă a Patriarhului Ecumenic, adică a dipticelui. Prin aceeași gramată se mai stabilea că voievozii Baliță și Dragoș sunt delegați de Patriarh ca, împreună cu obștea mănăstirii să caute un urmaș al egumenului, în cazul în care lui Pahomie i s-ar întâmpla moartea. Urmașul lui Pahomie va avea și el aceleași prerogative din partea Patriarhiei Ecumenice, care au fost conferite în anul 1391.

Scrisoarea a fost înmănată petiționarilor, adică lui Dragoș (Drag), în luna august, indictionul 14, anul 6899 (1391), cu semnătură nominală a Patriarhului și sigil de plumb atârnat.

Intitulare (și semnătură): Antonios eleo Theou...;

Incipit: Epei oi eugenestatoi autadelfoi;

Sigiliu: menționat în descrierea latină a originalului grecesc;

Traducerea românească s-a făcut după o copie, din anul 1828, în *Arhiva Românească*, I, 11-13.

Versiunea latină: făcută în sec. XV, 1494, cu scopul de-a confirma privilegiile „exempte” ale Mănăstirii, acțiune pe care a cerut-o egumenul Ilarion, din partea Regelui Vladislav II al Bohemiei (1471-1516), din anul 1490 Rege și al Ungariei. Cancelaria regală a numit sau definit traducerea latină a Gramatei Patriarhului Antonie IV: „litteras privilegiales... in pergamento graeci litteris exaratas sigillioque suo plumbeo impendenti consignatas”.

Localizare: conform traducerii din 1494, Mănăstirea „din Maramureș, stavropighie patriarhală” este identificată cu Mănăstirea Peri, situată aproape de Sighetul Marmăției, pe malul drept al Tisei (azi în Ucraina, cu numele schimbat în Grușovo).

Privind etimologia noțiunii de „Peri”, considerăm că ar fi putut de la „loc cu mulți peri”, similar cu „Nucet”, de la nuci, cu „Măran”, adică negustor sau posesor, cultivator de „mere” În grecește Περύ, περύ, ar deriva de la „în jurul”, „înconjurat”, la marginea”, „aproape de”, de exemplu „periferie”: η περιφέρεια. În persană, Peri, Pari sau Peris, پری „Pari”, s-ar traduce prin „îngerul căzut”, adică Lucifer, adică un loc foarte periculos, motiv pentru care onomastica ar fi fost schimbată, în Sfinții Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail, protectori ai locuitorilor creștini, din acele părți?

„Le dispositif [du regest 2892, n.] distingue clairement les deux moyens par lesquels un monastère tombe sous la juridiction du patriarche:

par implantation de la croix patriarchale au moment de la fondation;

et par soumission du monastère au patriarche après la fondation;

Le titre de stavropégiaque ne convient donc au sens propre qu'à la première catégorie. Alors que l'implantation patriarchale en dehors du territoire propre de l'évêque de Constantinople donnait lieu à une contestation de la part des métropolitains, en dernier lieu sous Michel VIII Paléologue, l'extension du droit de visite et la juridiction exclusive du patriarche sur des monastères non fondés sous son nom paraît s'être produite insensiblement et sans opposition du XIIIe au XIVe siècle. Le patriarche Antonie paraît être le premier qui formule la justification du titre 'patriarcal' au nom de la coutume ecclésiastique: cf. Regestes N. 2860 et 2922”³¹³

³¹² Identificarea corectă a regiunilor (nu localităților), din Gramata Patriarhală, din anul 1391, este după cum urmează: Maramureș, Ugocea, Bereg, Unguraș (Arva), Ciceu, Sălaj, Voivozi-Bistra („Almaș” Bihor, „Hora Pistran” – „Țara”, recte Valea Bistrei, numele vechi al localității Voivozi, fiind „Pevale”). Vezi: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, p. 292.

³¹³ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 181.

Stavropighie – Σταυροπηγίον

Cel mai bun comentariu actual, privitor și la dreptul de „stavropighie”, este studiul istoric și canonic al Mitropolitului Maxime de Sardes, din cadrul Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, în lucrarea acestuia, devenită instrument de lucru: *Le Métropolit MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par...*, Traduit du grec par Jaques TOURAILE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.

Subcapitolul, privitor la „stavropighii”, se află la p. 306-309.

Maxime de Sardes redă comentariul lui Teodor Balsamon, la canonul 31 Apostolic, cu aplicație la dreptul de fondare a stavropighiilor patriarhale:³¹⁴

„Eu înțeleg că aceasta se face în mod just și canonic, și că episcopii locului nu au nici un motiv de-a critica această practică. Căci nici un teritoriu nu a fost dat prin sfintele canoane, nici unui mitropolit, nici unui arhiepiscop și nici unui episcop. Însă teritoriile din cele patru colțuri al întregului pământ, au fost date la cinci patriarhi. Pentru aceasta numele lor este pomenit (comemorat în diptice, n. n.) de către toți episcopii, care se află în aceste teritorii. Aceasta reese limpede din canoanele 6 și 7, a primului Sinod Ecumenic și din canoanele 2 și 3 ale celui de al doilea, care prevăd că Episcopul Alexandriei are ca teritoriu (de jurisdicție, n. n.) întreg Egiptul, Libia și Pentapole; Episcopul Antiohiei, are întreaga Sirie, Κοίλη Συρία, Syria coele, kol Suriya (aramaică), Mesopotamia, Cilicia; restul patriarhilor având celelalte Dioceze (adică unități teritoriale de administrare imperială, nu eparhii). [Patriarhii] având dreptul de hirotonire pe cuprinsul diocezelor, care li s-au încredințat, în conformitate cu accepțiunea canoanelor citate, instruiesc (judecă, n. n.) procesele episcopilor care cârmuiesc aceste teritorii, corectându-i, din punct de vedere canonic, [patriarhii], ei acordă „stavropighii” orașelor teritoriilor care le aparține (de fapt, n. n.) lor. Și [patriarhii] își pot însuși clerul acestora (al episcopilor sufragani, n. n.), de fiecare dată, când vor, fără altă judecată. Lucrurile stând astfel, nu va fi permis nici unui patriarh (din cei cinci, n. n.), de-a rîndui (stabili, n. n.) stavropighii, pe teritoriul (de jurisdicție al, n. n.) altui patriarh, și cu atât mai mult, de-a lua un cleric, pentru a nu se confunda drepturile Bisericii.”

După cum se poate constata, Teodor Balsamon nu se referă la nici un canon sau lege, care ar certifica rânduiala stavropighiilor. El certifică doar că Sfânta și Marea Biserică a Constantinopolului a respins obiecțiile ridicate de mitropoliți și de episcopi, care atingeau privilegiile particulare în chestiune, adică relative la dreptul stavropighiilor. Se constată și faptul că episcopii și mitropoliții locului, nu prea erau de acord cu aceste stavropighii patriarhale, nu numai pentru faptul că pierdeau niște venituri substanțiale, adică darea canoniconului, cât și pentru că nu puteau exercisa dreptul de control asupra acestor instituții stavropighiale și pentru că ele creau o polarizare a clerului, de pe cuprinsul eparhiei, cu acte de nesupunere canonică. Sfânta și Marea Biserică a Constantinopolului a respins aceste obiecții ale vlădicilor în primul rând datorită cutumei vechi și a obiceiului nescris, privitor la instituția stavropighiei, care țineau locul de lege și canon.³¹⁵ Pidalionul - Πηδάλιον - explică în același fel, ca Teodor Balsamon, originea stavropighiilor, după cum se va putea constata din textul de mai jos.

Iată cum tâlcuiește Pidalionul același canon 31 Apostolic, privitor la aceeași temă – stavropighia:³¹⁶

CANON 31 Apostolic

Dacă vreun Presbiter, defăimând pe Episcopul său, va aduna îndeosebi, și jerfelnic altul ar înființa, nici o vină știind asupra Episcopului întru buna credință și întru dreptate, caterisească-se, ca un iubitor de începătorie. Că este tiran, asijderea încă și ceilalți Clerici, și câți să vor uni cu

³¹⁴ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 306.

³¹⁵ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 307.

³¹⁶ PIDALION, 2004, p. 65-66.

dânsul. Iar cei lumești să se afurisească. Acestea însă făcuse după una, și a doua, și a treia rugămintă a Episcopului.

[Sobor 4: 18; Sobor 6: 31, 34; Sobor 1 și 2: 13, 14, 15; Gangra:6; Antiohia: 5; Cartagina: 10, 11, 62]

TÂLCUIRE

Rânduiala ține și pe cele Cerești, și pe cele pământești, după Teologul Grigorie. Deci se cuvine buna rânduială, pretutindeni a se păzi ca una ce ține și păzește pe toate, iar mai ales între cei Bisericești. Care sunt datori a cunoaște fiecare măsurile sale, și hotărârile rânduiei sale a nu le trece. Ci Presbiterii, și Diaconii, și Clericii toți să se supună Episcopului lor. Iar Episcopii Mitropolitului lor. Iar Mitropoliții, Patriarhului lor. Pentru aceasta și Apostolescul Canonul acesta rânduiește așa: Oricare Presbiter ar defăima pe Episcopul său, și fără să cunoască că greșește el arătat sau întru buna Credință, sau întru dreptate. Adică, fără să-l cunoască pe el că este arătat, sau eretic, sau nedrept, ar aduna îndeosebi pe creștini, și zidind altă Biserică⁶³, ar Liturghisi întrînsa osebit, fără de voia și socoteala Episcopului său⁶⁴, unul ca acesta ca un iubitor de începătorie să se caterisească. Fiindcă, ca un tiran cu silă și tiranicește, caută să sălășluiască cuvenita stăpânire a Episcopului său; Ci și Clericii ceilalți câți se vor uni cu dânsul la o nesupunere ca aceasta, să se caterisească și ei întocmai, iar cei lumești, să se afurisească. Acestea însă să se facă, după ce Episcopul va îndemna cu dulceață și cu blândețe de trei ori pe cei ce sau despărțit de el, să se lase de o pornire ca aceasta, și ei vor stărui în pizma lor. Iar câți se despart de Episcopul lor mainainte de Sinodiceasca cercetare, pentru că el propovăduiește în auzul tuturor vreo rea socoteală și eres, unii ca aceia, nu numai că certărilor celor mai de sus nu se supun, ci și cuviincioasei cinstei celor drept slăvitori se învrednicesc. După Canonul 15 al celui 1 și 2 Sobor.

Pidalion, nota nr 63 - ⁵⁵

Iar patriarhiceștile stavropighii ale Monastirilor și Bisericilor care în osebite Mitropolii, și Arhiepiscopii, și Episcopii se zidesc, acestea nu sunt alte Jerfelnice, nici cei ce zidesc pe acestea, se supun certărilor Apostolescului Canonului acestuia, după Valsamon. Că de vreme ce toate Mitropoliile și Arhiepiscopiile s- au împărțit Patriarhilor, și toți Mitropoliții, și Arhiepiscopii supuși fiind ocârmuirii Patriarhilor, după Canonul 6 și 7 al Soborului 1 și cel 2 și 3 ale Soborului al 2-lea pomenesc la sfințitele slujbe numele acelora; Pentru aceasta, după cuprinderea acestor sfințite Canoane, au dreptate Patriarhii și Eparhiile Mitropoliilor și al Arhiepiscopiilor cele împărțite lor să dea stavropighii, și să se pomenească numele lor într-însele. Fiindcă pricina aicea este despre stavropighie, sub însemnăm cuvântul cel deplinit și deslușit pentru dânsule, precum curat se vede în foaia 235 și 236 a Grecomanescului Ghiur. Că Singhelul cel ce este într - ânsul al Patriarhului Ghermano rânduiește așa, că în singure Mănăstirile acelea, sau în Bisericile acele Catolicești sau în casele de rugăciune, se cuvine a se pomeni numele Patriarhului, întru a cărora temele s-a pus Patriarhicescul stavropighion, adică în care s-a înfipt Crucea trimisă de Patriarhul. Și așa asupra acestei Patriarhicești Cruci s-au zidit. Că în unele ca acestea Arhiereul cel de loc nici o împărtășire are, nici sfințitele slujbe, nici de la întărirea Igumenului, nici de la judecata sufletestilor greșeli încât nici însuși cele Canonicești poate a le cere de la cei ce sunt într-însele, căci toți cei sfințiți, care în Mănăstirile cele de aceste fel se numesc Patriarhicești, și se supun Patriarhicescului Exarh. Iar unde din început nu s- au pus temelie Crucea Patriarhicească, acolo Arhiereul locului stăpânește măcar moșie Mănăstirească, măcar metoc de ar fi, măcar că-și lăsau casă de rugăciune. Și întru acestea se cuvine a se pomeni numele lui. El se cuvine a întări pe Egumenul cel dintr-însele, a le cerceta și a le judeca pe ele, și a lua de la dânsule Canoniceștile sale venituri. El trebuie să hirotonisească într-însele, să ierte, sau să oprească nunțile locuitorilor din ele, și în scurt să-și aibă într-însele ori ce alt pronomion Episcopesc. Iar câți oameni au locuit în locul Patriarhiceștilor stavropighii, mai-nainte de a se zidi ele sau și în urmă după ce s-au zidit, aceștia fiind de loc să fie întru toate supuși Arhiereului locului. Iar de vor fi străini să se supună Patriarhicescului Exarh, și iarăși (foaia 237) Patriarhiceștii Exarhii nu se cuvine să stăpânească satele Patriarhiceștilor Mănăstiri, sau pe norodul cel ce este într-însele,

sau casele de rugăciune câte cu Patriarhicească Cruce nu s-au întemeiat, și nu s-au zidit... fiindcă acestea de Episcopul locului se stăpânesc. Drept aceea din cuvintele acestea se adună (adică se înțelege) cum că nu se cuvine a se face Patriaricești stavropighii Mănăstirile, sau Bisericele, sau casele de rugăciune, după ce s-au zidit, ci mai-nainte de zidire. Și din acestea, câteva numai după cinstirea, și pronomion dat Patriarhilor, dar nu și toate Mănăstirile cele ce urmează a se zidi, sau Bisericele, sau casele de rugă; Ca să nu se calce Canoanele, care rânduiesc, ca Mănăstirile și monahii, să fie supuși Arhiereului locului. Și vezi și Canonul 4 al Soborului a toată lumea 4 că, după prunca Episcopului și Presbiterului face stavropighii.

*Pidalion, nota nr 64 -*⁵⁶

Zice însă Dumnezeuiescul Hrisostom (în a 11 voroavă către Efeseni) cum că a zis un om sfânt, că nici sângele muceniei poate a spăla păcatul osebirii și a despărțirii Bisericii. Și a dezbină cineva Biserica este răul cel mai cumplit, decât a cădea în eres. Scrie însuși Dionisie al Alexandriei mărturisorul în Epistolia cea către Navat Episcopul, că se cuvine a pătimi cineva orișice rău ar fi numai a nu dezbină Biserica, și că este mai slăvită mucenie, ce ar suferi cineva pentru a nu dezbină Biserica, decât mucenia ce o ar răbda pentru a nu sluji idolilor. Fiindcă în mucenia cea pentru a nu sluji idolilor, mărturisește pentru folosul sufletului său, iar întru cea pentru a nu dezbină Biserica mărturisește pentru folosul, și unirea a toată Biserica.

În schimb, canonistul Matei Vlastares, merge un pas mai departe, recunoscând patriarhilor Marei Biserici a Constantinopolului și Tronului Ecumenic, dreptul de-a fonda instituții stavropighiale și pe cuprinsul teritoriului de jurisdicție al celorlalte Tronuri: Roma Veche, Alexandria, Antiohia și Ierusalim; nu numai pe teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Ecumenice.³¹⁷ Matei Vlastares documentează această constituție, pe baza unei ordonanțe din *Epanagoga*, pe care o reproduce textual într-un alt pasaj din „constituția” sa.³¹⁸ Matei Vlastarea raportează că: „...numai Patriarhului Constantinopolului i s-a dat, să poată rândui peste tot stavropighii.”

Prin urmare, singur Patriarhului Constantinopolului i se permite să acorde dreptul de stavropighie, în baza unei vechi și îndelungate cutume, de-a i se menționa numele, de-a fi pomenit în diptice, nu numai prin toate locurile, de pe cuprinsul teritoriului său de jurisdicție și în cadrul posesiunilor inviolabile ale mănăstirilor, care-i sunt lui supuse, ci și pe teritoriile mitropoliilor sale, unde Patriarhul este invitat de către ctitorul bisericii sau a mănăstirii respective. Maxim de Sardes susține, că acest pasaj, din constituția lui Matei Vlastares, este legat în mod vizibil, de comentarul lui Teodor Balsamon, relativ la canonul 12 al Sinodului de la Sardica, din anul 343.

La aceste bunuri și „stavropighii” ale ierarhilor, de pe cuprinsul altor eparhii, decât ale Chiriarhiei lor, se referă Teodor Balsamon, în comentarul său la canonul 12, din Sardica.³¹⁹ Stilul de acționare al ierarhilor nepatriarhi, față de aceste instituții și bunuri localizate pe teritoriul altor eparhii, și care le aparține lor sau eparhiilor este, după cum se exprimă Balsamon, în mod textual: „Notez că în posesiunile inviolabile ale Bisericii străine (din afara eparhiilor, n.n.), episcopul local aplică dreptul Chiriarhului. Provenind dintr-o cutumă de lungă durată, confirmată adesea de către Sinoade, Tronul Constantinopolului dă dreptul de stavropighie tuturor teritoriilor Bisericii, iar numele său este menționat nu numai la acestea, ci peste tot, unde el are posesiuni inviolabile. Afirmând în mod cert, că acest sfânt Tron are dreptul său propriu, nu numai asupra bunurilor, care dispun de acest drept suveran, de stavropighie, ci și asupra bunurilor inviolabile ale mănăstirilor, care-i sunt subordonate ori care i se vor supune în viitor.”³²⁰

Din aceste texte mai putem concluda că, pe lângă „instituția stavropighiilor patriarhale”, mai există chiar și „stavropighii episcopale”, „mitropolitane” sau „arhiepiscopale”, dacă avem dreptul

³¹⁷ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Eglise Orthodoxe*, Op. cit., p. 307.

³¹⁸ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Eglise Orthodoxe*, Op. cit., p. 307.

Canonistul Matei Vlastares a trăit în secolul al XIV-lea, iar Teodor Balsamon în secolul al XII-lea (î.1089-1195), deci după marea schismă, din anul 1054.

³¹⁹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Eglise Orthodoxe*, Op. cit., p. 307.

³²⁰ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Eglise Orthodoxe*, Op. cit., p. 308.

de-a le numi astfel. Este vorba de anumite „posesiuni”, case, biserici, mănăstiri și alte ctitorii și bunuri, pe care unii ierarhi le dețin, pe cuprinsul teritoriului de jurisdicție al altor eparhii. Aceste averi, biserici și mănăstiri „extrateritoriale”, pe care le dețin unii Episcopi în afara teritoriului eparhiei lor, constituie obiectul temei canonului 12 de la Sardica.

Concluzii. Din regeștele, textul și contextul canoanelor amintite, coroborate cu cutuma bisericească, care ținea loc de lege, putem constata următoarele:

1. Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului are privilegiul de-a înălța stavropighii, în toate locurile, care se află în afara teritoriilor lui de jurisdicție canonică;

2. Administrarea acestor stavropighii sunt supuse controlului și ascultării canonice a Constantinopolului, numirea egumenului și primirea fraților în obștea mănăstirii, depinzând de acordul Patriarhiei Ecumenice;

3. Arhiepiscopul Constantinopolului guvernează și administrează bunurile mănăstirii, primind și canonica, din beneficiul averii acesteia;

4. Numele patriarhului ecumenic este menționat și comemorat în dipticele stavropighiilor;

5. Numirea egumenului și primirea fraților în obște, cu dreptul de judecată, cade în competența Patriarhului Ecumenic;

6. El face și gestiunea bunurilor și judecă abaterile egumenului, supraveghind buna desfășurare a vieții spirituale în mănăstiri;

7. Stavropighiile sunt eliberate și scoase de sub ascultarea și controlul, adică de sub obediența episcopilor locali;

8. Acest statut al stavropighiilor deranja nu numai pe episcopii locali, ci și pe întâistătătorii autocefaliilor ulterioare. Așa de pilda, *PAVLOV*, canonistul rus a încercat să interpreteze în mod unilateral remarcă lui Teodor Balsamon, privitor la canonul 31 Apostolic, pentru a susține că „nici unui patriarh nu-i este îngăduit să rânduiască stavropighii, pe teritoriul de jurisdicție al altui patriarh, nici de a prelua vreunul din clericii acestuia, pentru a nu se crea confuzie în dreptul Bisericii.”³²¹ Numai că Pavlov creează în mod intenționat confuzia, între dreptul de jurisdicție teritorial al celor cinci patriarhi ai Pentarhiei, fixat de sinoade, și dreptul de „stavropighie” al Patriarhului Ecumenic. Prin această teză, se urmărește o diminuare a prerogativelor Constantinopolului, boală de care sunt cuprinse toate Bisericile autocefale, din epoca naționalistă a secolelor XIX și XX, mai ales Moscova, București și Sofia, pe alocuri, chiar și Belgrad.³²² Adepții diminuării prerogativelor Tronului Ecumenic invocă textele canoanelor 15 al Sinodului Ecumenic, de la Niceea, din anul 325 și canonul 1, al Sinodului de la Sardica, din anul 343. În conformitate cu canonul 15, din anul 325, „cutuma care nu este în concordanță cu canonul, trebuie eliminată”, iar canonul 1, din anul 343 susține că „Nu atât obiceiul cel rău, cât mai vârtos corupția cea prea vătămătoare a cârmuirii afacerilor bisericești trebuie să se dezrădăcineze chiar din temelii ei, ca nici unuia dintre episcopi să nu-i fie iertat a se muta dintr-o cetate mică în altă cetate.”³²³ Ambele canoane soluționează abaterile privitoare la transferarea episcopilor, de la o eparhie la alta, de cele mai multe ori, dintr-o eparhie mai mică și săracă, într-o eparhie mai mare și bogată.³²⁴ Canoanele respective condamnă, ceea ce este contrariu canoanelor, adică „cutuma falsă”, nu dreptul nescris, adică cutuma, care ține loc de lege, „așa după cum s-a încetățenit și după cum este și în vigoare”, care în forma în care s-a încetățenit, a luat conturul de lege, în *Epanagoga*.³²⁵

³²¹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 308.

³²² Ibidem, MAXIME de Sardes, Op. cit., p. 308.

³²³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 309.

³²⁴ Textul canoanelor la: Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Op. cit., p. 61 și 231.

³²⁵ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 309.

b. Diaspora – Διασπορά

Noțiunea de „diaspora” διασπορά înseamnă „dispersare”, „împrăștiere”, grupuri etnice sau religioase aflate în afara granițelor țării de origine sau a unui grup compact. Inițial, noțiunea de „diaspora” era pusă în legătură cu *poporul ales*, semnificând zone compacte locuite de evrei, în afara Țării Sfinte, mai ales după căderea Regatului Iudea, în anul 586 î.d.Hr., prin creerea *exilului babilonic*, în urma deportării evreilor. Mai târziu, evreii au început să emigreze și spre alte colțuri locuite, ale lumii antice. Așa s-a creat „diaspora evreiască”, existentă până astăzi. Noțiunea de „diaspora” este marcată de *Septuaginta* și este menționată de Biblie, în *Deut. 28, 64 u.*: ” *'Domnul Dumnezeuul tău, te va împrăștia prin toate neamurile, de la o margine a pământului pân'la cealaltă, și acolo vei sluji altor dumnezei – lemnelor și pietrelor – pe care nici tu și nici părinții tăi nu i-ai știut.'* ”. Folosintă ca eufemism, noțiunea „diaspora” are aici sens de „rușine”, „consternare”, „pedeapsă”, „condamnare”, „surprindere”, „blestem” etc.

În cadrul „diasporei” intră și grupurile sau minoritățile religioase, etnice sau rasiale (cum ar fi „afroamericani”). Tot astfel avem și o diasporă creștină și diasporă pe confesiuni: catolică, ortodoxă, protestantă, veche orientală, asiriană etc.

Pentru tema noastră, noțiunea de „diaspora” o raportăm la comunitățile ortodoxe create în occidentul Europei, adică pe cuprinsul teritoriului de jurisdicție a Patriarhului Latin, din Roma Veche.

Această problemă, legată de „diaspora” bisericească, își începe istoria după schisma din 1054, pentru că înainte, chiar și comunitățile de tradiție nelatină, din occident, se aflau și au rămas sub jurisdicția teritorială și personală a Romei Vechi, cum au fost cazul grecilor din Sicilia, Calabria, Grottaferrata, Corsica, Veneția etc. Cruciada a IV-a a declanșat și această problemă, după anul 1204, în urma creerii Imperiului Latin de Constantinopol (1204-1261), măsură care a dus la exodul unui mare număr de „greci”, adică de credincioși ortodocși, spre occident.

Regeștele patriarhale menționează primele măsuri de acoperire canonică și juridică a credincioșilor ortodocși din occident, în anul 1235, înainte de acțiunile și festivitățile legate de acordarea autocefaliei Bulgare, pentru Biserica din Târnovo sau Turnovo.

Regest **nr. 1280, de la Kallipolis (Gallipoli), din c. 1235, privind depunerea din scaun a Mitropolitului de Thesalonic, Mihail Pratanos și înlocuirea acestuia cu Manuel Dishypatos, ocazie cu care a mai fost numit și EXARH Patriarhal, pentru întreg Occidentul.³²⁶

Text pierdut, menționat la: Ph. MEYER, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 189; H. GELZER, *Vom heiligen Berge und aus Makedonien*, Leipzig, 1904; V. N. ZLATARSKI, *Un faux grec relatif à l'histoire bulgare* (en bulgare), dans *Byzantinoslavica*, II, 1930, p. 231-258.

Critica textului, pe baza argumentelor lui Zlatarski, stabilește caracterul de fraudă și informație falsă, al *notiței* Împăratului Ioan Asan - Εἰδησις – pentru că, între anii 1232-1250, numele lui Manuel Dishypatos, nu apare încă în dipticele scaunului Mitropolitan al Thesalonicului. Este incertă posibilitatea de a-i fi urmat Mitropolitului Vasile Glykys, care, în mai 1250, era încă în funcțiune. După părerea lui V. Laurent (vezi *Byzantinische Zeitschrift*, an XVI, 1963, p. 293-295), Manuel Dishypatos apare ca Mitropolit al Thesalonicului, abia din anul 1258.

Pe de altă parte, fasciculele de acte amintite mai sus, precum și regeștele nr. 1286 (vezi și regeștele următor, nr. 1281), scot în evidență că primul Exarh Patriarhal, pentru Occident, numit în anul c. 1235 a fost Arhiepiscopul IOSIF Mitropolit Thesalonicului și urmașul în scaun al lui Mihail Pratanos.

Regest nr. 1281, de la Niceea sau Kallipolis (Gallipoli), din 1235, privind numirea Arhiepiscopului Iosif Mitropolit Thesalonicului, ca Exarh Patriarhal, pentru toate eparhiile ortodoxe, din Occident. Înaintea lui, funcția de Exarh al Europei a deținut-o Mitropolitul Christophor al Ancirei.

³²⁶ Vol. I, Fasc. IV.: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeștele, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 87.

Text pierdut, mențiuni: „implicite en deux épigrammes dédiées par le patriarch Germain II au bâton envoyé au prélat comme insigne de sa nouvelle charge. Ed. K. HORNA, *Analekten zur byzantinischen Literatur*, Vienne, 1905, p. 35.”

Cronologia documentului: „la date exacte de cette nomination est incertaine. Si l'on devait tenir compte d'un document athonite rédigé vers la fin du XIVe s., pour soutenir les droits de l'Athos à l'autonomie, elle pourrait à vrai dire être aisément fixée. D'après cette source en effet, le tsar bulgare Jean Asen fit déposer et exiler, comme épilogue aux accords politiques passés avec l'empire de Nicée, sa créature, l'archevêque de Thessalonique Michel Pratanos. Le synode patriarcal en aurait profité pour nommer – ceci au printemps 1235 – à sa place Manuel Dishypatos qui aurait été en outre investi de la fonction d'exarque pour toute l'Europe. Malheureusement le document qui nous vaut ces précisions est faux manifeste. Voir à ce sujet la démonstration concluante de V. N. Zlatarski, *Une falsification byzantine concernant l'histoire de la Bulgarie* (en bulgare), dans *Byzantinoslavica*, II, 1930, p. 231-258.³²⁷

Patriarhul ALEXEI II și Vladimir PUTIN,
Președintele Rusiei, 11 mai 2005

IV. Autocefalia Bisericii Ruse, 1589 (cu Sinodul din 1593), 1721, 1917

Biserica Ortodoxă Rusă - Русская Православная Церковь - Η ρωσική ορθόδοξη εκκλησία este o Biserică autocefală, cu cel mai mare număr de credincioși, dintre care, peste 90% dintre etnicii ruși se declară ca fiind de credință creștină ortodoxă. Actualmente, Biserica Ortodoxă Rusă are peste 23. 000 de parohii, 154 episcopi, 635 mănăstiri, 102 școli bisericești (Seminare, Academii și Facultăți de Teologie). Până la Revoluția din 1917, Biserica Rusă era și cel mai mare proprietar de pământ din Rusia Imperială, cu 49. 000 km².

Biserica Ortodoxă Rusă își regăsește originile în *Botezul Rus'*, de la Kiev, din anul 988, când Marele Cneaz Vladimir I cel Sfânt (980-1015), care, cu prilejul căsătoriei acestuia, cu Mega Ducesa Ana, fiica Împăratului Roman II (959-963), a fost botezat la Constantinopol, în anul 887, după care a adoptat credința Ortodoxă, pentru întreaga țară, începând botezele în masă ale supușilor săi. Creștinismul este însă în Rusia mult mai vechi, decât anul 988, cuprinzând comunități și insule sau teritorii cu credincioși, răzlețiți pe întreg cuprinsul Marelui Cneaz (Ducat).

Biserica Rusă a rămas apoi sub ascultarea canonică a Patriarhiei Ecumenice, care a ajutat-o să-și formeze structurile ierarhice și organizatorice, după rânduiala sfintelor canoane. Această situație s-a menținut până în anul 1448, când Sinodul Rus l-a ales pe Iona Mitropolit de Kiev, cu scaunul în Moscova (1448-1461), fără să mai fi cerut confirmarea lui, de către Tronul Ecumenic, declarând Biserica Ortodoxă Rusă autocefală. Și de data aceasta avem de-a face cu o declarație unilaterală a autocefaliei, act, pe care Tronul Ecumenic îl va confirma mult mai târziu, în anul 1589.

³²⁷ Vol. I, Fasc. IV.: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 87-88.

La data de 26 ianuarie 1589, Patriarhul Ecumenic Ieremia II (1572-1579, 1580-1584, 1587-1595) a ridicat Biserica Ortodoxă Rusă la Rangul de Patriarhie, desăvârșindu-se astfel și procesul autocefaliei, început, în mod unilateral, în anul 1448. Mitropolitul Iov al Moscovei și al întregului Rus' (1586-1589) a devenit Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii (1589-1605). Numai că întregul proces de desăvârșire al autocefaliei Bisericii Ruse și de ridicare a Scaunului Mitropolitan al Moscovei, la rangul de Scaun Patriarhal, a fost întreprins nu de Biserică, nici de către episcopi, preoți sau călugări, ci de Curtea Țaristă și de înalții demnitari și colaboratori ai Dinastiei de Rurik sau Rjurik (860-1598).³²⁸ Familiei de Rurik i-au urmat Dinastiile de Godunov (1598-1605) și Romanov (1613-1917), ultima Familie, fiind precedată de o perioadă de criză dinastică, între anii 1605 – 1613. Motivul pretenției Moscovite, la titlul de Patriarhie, a fost determinat nu numai de factorul politic, adică de creșterea puterii Statului Rus, de transformarea Marelui Cnezat într-un „Țarat”, prin încoronarea lui Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), în anul 1533, ci și de ambiția ideii de „Roma a Treia”, pentru orașul Moscova, care după 1453, „ar fi trebuit” să se răspândească și să fie acceptată de întreaga lume Creștină și mai ales de aceea Ortodoxă.

În cazul autocefaliilor, fiecare monarh sau șef de Stat prelua în mod automat, cel puțin o parte, din prerogativele formulate și adoptate de către Marele Constantin și urmașii acestuia, de „Episcop al celor din afara Bisericii” *Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος*, după cum s-ar fi exprimat el însuși: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei” sau *Pontifex Maximus - Constantin I cel Mare - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας* -³²⁹ Expresia aceasta este rezultatul evoluției în sens creștin și a transferului semantic al titlului păgân, de „Pontifex Maximus”, *Sacerdos Magnus* – Arhierevs, al împăraților romani, în „episcop al celor dinafara Bisericii”. Avem în felul acesta un caz de „translatio imperii”, care marchează începuturile și sensul nou, creștin, chiar și privind ritului încoronării (ungerii sau întronizării împăratului) de mai târziu.³³⁰ În același sens a fost înțeles și de apusenii, actul încoronării lui Carol cel Mare, la Roma Veche, de Crăciunul anului 800. Și în Biserica Rusă asistăm la o continuă dilemă între simfonie și diarhie, privind relațiile dintre Biserică și Statul Moscovit, cu abuzuri de ambele părți.

Ideologia „cezaropapismului” bazileilor romei a creat-o și pe aceea de „simfonie” - σύνφωνή, dintre „tron” și „altar”, dintre Stat și Biserică sau dintre patriarh și imperator (avtokrator). Acestei „Simfonii” i se opunea „Diarhia” – *Διαρχία, Δύοαρχειν, Двоевластие* (rusă), *Dvoïța* (slavă), de unde se poate constata că nu toți patriarhii și episcopii romei au fost de acord cu această subordonare de fapt a Bisericii, intereselor Statului bizantin. *Ideologul acestei diarhii a fost Fotie I cel Mare* (858-867 și 877-886), sub auspiciile căruia a fost redactat Codul de Legi *Epanagoga* (readucere, reintroducere), între anii 879-884 și publicat în 884 – 886, pentru a înlocui Ekloga, din 738-741. Fotie I cel Mare a redactat prefața Colecției și două articole, privitoare la „împărat” și la „patriarh”. În Bizanț însă, Colecției *Epanagoga* nu i s-a acordat mare importanță, și după scurt timp a fost înlocuită cu Colecția anterioară *Prohiron*, din anul 870. Ideile „diarhiei” au ajuns în secolul al XIV-a în Serbia, apoi în Bulgaria, de unde, în secolul al XV-lea, au trecut în Rusia. *Diarhia* – *Dvoïța* (slavă), ca ideologie bicefală, dintre Stat și Biserică a cunoscut apogeul formulării

³²⁸ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, p. 231: „Darum sehen wir auch, dass die ganze Angelegenheit in Moskowien nicht von den Bischöfen, sondern von den weltlichen Stellen betrieben wurde.”

³²⁹ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: *Cartea a IV-a, 24*.

³³⁰ În comentarul său la Cartea lui Daniel, din Vechiul Testament, Fer. Ieronim identifică patru imperii, după care ar urma sfârșitul lumii: Babilon, Persia, Grecia și Roma.

Translatio imperii vocatur phaenomenon quo imperium ex alio imperio ad alium transfertur secundum doctrinam medio aevo creditam. Exempli gratia imperium imperii Romani translatum est ad imperium Imperii Romani Sacri. Unumquodque imperium alium habet quod id sequitur. Quattuor regna aliud aliud sequentia describuntur a propheta Daniel, confer Vulgatam, Daniel 7-8, 13seqq. Quae res fundamentum est doctrinae quae est de translatione imperii.

„Translatio imperii” și „Restauratio imperii” sunt două noțiuni diferite. Mai vezi: Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 402-404; EUSEBIU de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Op. cit., p. 168.

ei – într-o formă papocezaristă - prin Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1666), fost Mitropolit al Novgorodului (1647-1652) + 1681.³³¹

Critica istorică declară Epanagoga, ca fiind opera legiuitoare și Colecția cea mai reprezentativă, dintre codicii de drept bizantin, pentru definirea formei care se statornicise în relațiile dintre Biserică și Stat, încă din epoca împăratului Justinian.³³²

Revenind la Patriarhul Nikon al Moscovei, menționăm că el avusese astfel de idei *papocezariste*, încă de pe timpul când era Mitropolit al Novgorodului, unde, din secolul al XV-lea chiar, era răspândită legenda privitoare la „mitra albă” sau „belyj klobuk”. Potrivit acestei legende, Constantin I cel Mare l-ar fi încoronat cu o astfel de mitră pe Silvestru I al Romei Vechi (314-335), dreptul purtării acestei mitre a trecut apoi, din anul 330 Patriarhului Noii Rome - Constantinopol, iar după anul 1453, se cuvine „Romei a Treia” – Moscovei.³³³ Legenda privitoare la mitra albă ignoră *episodul alexandrin*, adică dreptul Patriarhilor de Alexandria, de-a purta „mitra albă”, în calitatea acestora de urmași ai Sf. Chiril I al Alexandriei (412-444), care a prezidat Sinodul III Ecumenic, de la Efes, din anul 431. Sf. Chiril ar fi primit acest drept delegat, din partea lui Celestin I al Romei Vechi (422-432), care i-ar fi și trimis o astfel de mitră albă, prin intermediul delegaților romani, participanți la lucrările Sinodului III Ecumenic.

Numai că Nikon, numit de Țar și Mega Duce sau Velikij Gosudar a mers și mai departe, depășind principiile diarhiei, pentru că susținea o subordonare totală a imperiului, autorității sacerdoțiului, adică supunerea împăratului, autorității patriarhului, motiv care i-a și adus conflictul iremediabil cu Țarul Alexei I (1645-1676), încheiat cu procesul canonic și depunerea lui din scaun, proces la care perfidul Pantelimon Paisie Ligaridis fost Mitropolit de Gaza a avut o contribuție nefastă. Această atitudine a lui Nikon depășea nu numai ideologia „simfoniei bizantine”, atât de scumpă împăraților romei și monarhilor din celelalte țări ortodoxe, cât și aceea privind „diarhia”, formulată de Fotie I cel Mare, în *Epanagoga*, care prevedea egalitatea ponderii, dintre imperiu și sacerdoțiu, adică dintre Biserică și Stat, dintre prerogativele patriarhului și ale împăratului.

³³¹ Vezi: Zuzek, Ivan, *Kormcaja kniga, studies on the chief code of Russian canon law* / Ivan Zuzek. - Roma: Pont. Inst. Studiorum Orientalium, 1964, XII, 328 p, în colecția *Orientalia Christiana analecta*, nr. 168.

³³² Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, p. 103.

Stoglav - Стоглавы Собор - este un cod juridic redactat în anul 1551, din ordinul Țarului Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), sub supravegherea și cu concursul Mitropolitului Macarie al Moscovei (1542-1563), adresat Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse. Codexul răspundea la o sută de întrebări, privitoare la aspectele juridice, morale, canonice, superstiții și curente eretice, din cadrul Bisericii Ruse: "Соборное Уложение Собора Русской Православной Церкви". Acest cod reglementa și raporturile dintre Stat și Biserică

³³³ Despre legenda privitoare la Donatio Constantini și la „mitra albă”, vezi „Epilogul” ediției din 1654 a Codului de legi *Kormcaja kniga*, reeditat de Patriarhul Nikon (mai vezi și p. 16 din același Cod).

- *Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi* sau a „rascolicilor” s-a format, în semn de protest, după Sinodul Bisericii Ruse, de la Moscova, din anul 1654) și mai ales după Sinodul de la Moscova, din anii 1666-1667. Acest Sinod ultim, din anii 1666-1667, a fost format din 30 de ierarhi-sinodali și prezidat tot de Țarul Alexei I (1645-1676), la care a participat și Tetrarhia: trei mitropoliți din partea Patriarhiei Ecumenice; Patriarhul Paisie al Alexandriei (1657-1678); Makarie III al Antiohiei (1647-1672); Arhiepiscopul Ananias (1661-1671) de Sinai și Pantelimon Paisie Ligaridis Mitropolitul de Gaza, din partea Patriarhiei Ierusalimului.

Procesul contra bietului Patriarh Nikon (1652-1668 +1681) l-a condus vicleanul Pantelimon Paisie Ligaridis, în speranța de-a ajunge el Patriarh al Moscovei. Reforma lui Nikon, în întregul ei plan, a fost acceptată de Sinod și aplicată, dar persoana Patriarhului Nikon fost condamnată, fiind și depus din Scaun. Clerul și credincioșii ortodocși ruși, care n-au acceptat această reformă și corectare a cărților liturgice, făcută de Patriarhul Nikon, s-au separat, formând Biserica de Rit Vechi. Această Biserică a evoluat apoi în două direcții: „popovți” și „bezpopovți”. Popovții sunt organizați într-o Biserică cu ierarhie normală, cum are Biserica Ortodoxă, ținând însă de ritul vechi, iar bezpopovții au renunțat la ierarhie și preoție, susținând că pe lumea aceasta nu mai există o Preoție validă, ritul lor excluzând Sf. Liturghie. Ambele familii – popovții și bezpopovții - au fost crunt persecutați de țarii ruși și de Biserica Ortodoxă Rusă, fiind închiși, deportați, condamnați la moarte etc., adevărați martiri pentru ideile lor. Această Biserică are un statut canonic nerecunoscut de Patriarhia Ecumenică.

- *Kormcaja kniga* – Pidalion – Cartea Cărmuirii a fost redactată de mitropolitul sârb Sava Nemanja (1219-1236), fost călugăr la Mănăstirea Hilandar, din Athos, prin anul 1220. Codexul a fost apoi preluat și copiat și de Biserica din Țaratul Româno-Bulgar, de unde a fost apoi trimis și Mitropolitului Chiril al Kievului, în anul 1262, de către despotul româno-bulgar Iacob Sviatoslav. Sinodul din Vladimir, din anul 1274, a declarat acest Codice canonic obligatoriu pentru întreaga Biserică Ortodoxă Rusă. În anul 1650 a fost publicat la Moscova, dar cu multe greșeli, iar în anul 1654 a fost diortosit și reeditat tot la Moscova, de către patriarhul Nikon. Ediția a fost retipărită în anul 1787, 1804 și 1816.

Data fiind situația grea, în care Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului își putea desfășura activitatea, în cadrul Imperiului Otoman, ca instituție coordonatoare a întregii Biserici Ortodoxe, exista gândul și se manifesta chiar și dorința de transferare a Tronului Ecumenic la Kiev sau la Moscova, adică în lumea slavă, care, în cadrul Ortodoxiei a devenit mult mai numeroasă, decât lumea de limbă greacă, din Imperiul Otoman și din întreg bazinul Mării Mediterane. Prin transferarea Tronului Ecumenic, la Kiev, Regatul Poloniei spera o facilitare a fenomenului uniatic, prin aplicarea în lumea slavă a Unirii Florentine, din anul 1439. Dacă Tronul Ecumenic ar fi fost transferat la Moscova, atunci nu numai că Biserica Rusă ar fi ajuns pe primul loc în Tetrarhie și în întreaga Ortodoxie, dar șansa reală de înfăptuire a ideii de Roma a Treia, nu mai putea fi oprită, Țarii ruși devenind în mod automat și „urmașii legitimi” ai basileilor romei din Constantinopol, ca urmare a principiului de „translatio imperii. Această schimbare ar fi însemnat însă și moartea Ortodoxiei, în cadrul Imperiului Otoman, pentru că actele de răzbunare ale sultanilor de pe Bosfor, față de creștini, ar fi fost groaznice, cu islamizarea forțată a acestora ori cu vinderea lor ca sclavi, pe piețele Orientului. Efectul de translatio imperii i-ar fi afectat pe sultanii otomani, și în calitatea acestora de „cuceritori ai Orașului Marelui Constantin”, și urmași „legitimi” și continuatori ai basileilor romei, de care se simțeau atât de mândri, în urma aceluiași fenomen de translatio imperii.³³⁴

La 11 decembrie 1586, Arhiepiscopul de Rostov, IOV a fost numit „Mitropolit al Moscovei și întregii Rusii”. Înaintea numirii lui Iov, în timpul domniei lui Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), Scaunul Mitropolitan al Moscovei, a trecut printr-o criză, manifestată prin durată scurtă de păstorie a mitropoliților: Daniil (1522-1539), Ioasaf (1539-1543), Macarie (1543-1564), Afanasij (1564-1566), Filip II (1566), Gherman (1566-1569), Chiril III (1570-1577), Antonie (1577-1580), Dionisie (1581-1586). Pe Filip, fostul egumen al Mănăstirii Soloviețki, Ivan IV l-a arestat și a poruncit să fie ucis. Dionisie l-a încoronat pe urmașul lui Ivan IV cel Groaznic, Teodor I sau Feodor I (1584-1598), ultimul Rurik, dar n-a avut nici el parte de o soartă mai bună, decât predecesorii săi în scaun. Amestecându-se în intrigile de la Curte și voind să-l scoată pe Țar de sub influența socrului său, tătarul Boris Godunov, a căzut în dizgrație, împreună cu familia marelui boier Șujinski, fiind îndepărtat din scaunul mitropolitan.³³⁵

În acest timp ideea de Roma a Treia a continuat să călăuzească gândirea celor de la Curte și a Bisericii Moscovite, căci alături de un țar, adică împărat, se cuvenea să stea un patriarh, nu un mitropolit. Momentul potrivit pentru a pune în discuție această problemă, l-a constituit vizita la Moscova a AntiPatriarhului Ioachim V al Antiohiei (î. 1581-1592), venit acolo după milă, după cum procedau mulți patriarhi ai tronurilor Tetrarhiei. Rusia, Georgia și Țările Românești au ajutat foarte mult patriarhiile Tetrarhiei, Sf. Munte Athos, Sf. Ecaterina din Sinai și alte biserici și mănăstiri din Orient, stoarse de bani în stil diabolic, de către coruptul aparat administrativ otoman.

În drum spre Moscova, Ioachim V a trecut prin Constantinopol, unde păstorea încă Teolipt II (1585-1586). Întâmplarea a făcut ca în același timp cu vizita lui Ioachim V la Moscova, să se mai aplece acolo și doi delegați episcopali ai lui Teolipt II, veniți tot după ajutoare, însă pentru Patriarhia Ecumenică. Ioachim V și trimișii lui Teolipt II au părăsit Moscova, pentru a reveni la Constantinopol, de unde, cel dintâi a plecat mai departe, spre Siria. Feodor I i-a încărcat pe toți cu daruri și ajutoare, încredințându-le însă și misiunea de-a interveni la Patriarhul Ecumenic, în favoarea Bisericii din Moscova, ca Țarul să poată avea alături de el un Patriarh, nu un Mitropolit. Biserica Antiohiei care, era dominată de creștini aramei și arabi, era supusă unui proces de grecizare, stimulat de Constantinopol, motiv pentru care, lui Ioachim V îi surâdea o astfel de misiune, care ar fi stimulat influența elementului slav, în Ortodoxie, pentru ca astfel să poată fi temperată ori estompată hegemonia elenismului în Biserica Răsăritului. Ajunși la Constantinopol, au constatat că Patriarhul Ecumenic Teolipt II a fost înlăturat, urmașul acestuia, Ieremia II (1587-1595), fiind deja întronizat pentru a treia oară, probabil în vara anului 1587.³³⁶ În drum spre Constantinopol, unul dintre cei doi soli ai Patriarhului Teolipt II, Episcopul Arsenie de Elason, a

³³⁴ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 232 și 230 și 233. Vezi întreg subcapitolul „b. Die Errichtung des Moskauer Patriarchats”, p. 230-242.

³³⁵ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 230.

³³⁶ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 231.

rămas în Lviv (Lvov, Lwow, Lemberg), pentru a prelua postul de profesor de limba greacă, la școala nou înființată a Frăției Stavropighiale Ortodoxe, din capitala Galiției. Rămânând în Galiția, Episcopul Arsenie a ajuns să se informeze și privitor la diferitele variante de structuri bisericești ale Ortodoxiei, plănuite de către o serie de învățați, oameni politici și nobili, din lumea slavă, nu numai la Moscova, ci și în Regatul Poloniei și Lituaniei:³³⁷

1. Transferarea Tronului Ecumenic, de la Constantinopol, la Moscova și „eliberarea” acestei instituții, de sub „jugul” sultanului, cu scopul îndepărtat de reactualizare a Unirii Florentine;

2. Unirea cu Roma a „grecilor” din Regatul Polono-Lituanian;

3. Intenția celor din grupul Prințului de Ostrogski, de-a crea o Patriarhie aparte, pentru „grecii” (recte ortodocșii), din Regatul Polono-Lituanian, cu Scaunul în Ostrog (Wolhynia), unde în anul 1581 a și fost tipărită *prima Biblie în limba slavonă*, după un manuscris de la Moscova, trimis Prințului de Ostrogski, de către Țarul Ivan IV Vasilievici cel Groaznic;

4. Cancelarul Regal al Poloniei-Lituaniei, Jan de Zamojski (1542-1605), l-a vizitat pe Patriarhul Ecumenic Ieremia II, în Zamojski, de Paștile anului 1588, propunându-i să mute Tronul Ecumenic la Kiev, vechiul scaun Mitropolitan al tuturor slavilor;

5. Ridicarea scaunului Mitropolitan al Moscovei, la rangul de Patriarhie, pentru Biserica Ortodoxă autocefală de sub stăpânirea Țarului Rusiei.

Pentru rezolvarea acestei ultime propuneri, în anul 1588, cu permisiunea Sultanului, Ieremia II se decide să întreprindă *călătoria pastorală* în Regatul Poloniei și Lituaniei și la Moscova, adică în Țaratul Rusiei.³³⁸ Pe când se găsea încă în Polonia, a avut loc întrevederea dintre Ieremia II și Jan de Zamojski, în Ostrog, de Paștile anului 1588. Pe data de 13 iulie 1588, Ieremia II intră în Moscova și intenționa, ca în luna septembrie, să poată reveni la Wilnius, în Lituania. La Moscova însă, evenimentele s-au desfășurat însă, după un alt plan, pe care l-a decis Țarul, nu Ieremia II. Patriarhul Ecumenic și însoțitorii acestuia au fost primiți de Țar în audiență, conform unui protocol foarte festiv și acordându-li-se o cinste deosebită, având apoi și o discuție cu Boris Godunov, bunicul Țarului Teodor I sau Feodor I (1584-1598), după care, au fost puși sub supraveghere, adică au fost ținuți în domiciliu forțat, cu standard și confort ridicat, unde au fost provocați și spionați, de către agenții de la Curte, pentru a li se cunoaște opinia, privitoare la fondarea Patriarhiei Moscovei.³³⁹ În aceste condiții erau continuate discuțiile private și pregătitoare. Ieremia II intenționa ca să recunoască mai întâi oficial, ceea ce moscoviții aveau deja, din anul 1448: *Autocefalia* Bisericii Ortodoxe Ruse. În mod indirect, Ieremia II se declara de acord să mai rămână în Moscova, încălcând astfel promisiunea de-a reveni în septembrie 1588, la Ostrog, pentru că rușilor nu le surâdea versiunea propusă de Jan de Zamojski. Curtea Țaristă a devenit și mai insistentă, pentru a se convinge dacă este sau nu posibil, ca la Moscova să se fondeze un scaun Patriarhal.

Tratativele purtate în prima fază, numai cu Țarul, boierii și marii dregători ai Curții, adică cu laicii și puterea seculară, s-au continuat cu mitropolitul și cu episcopii, concretizându-se în lucrările Sinodul de la Moscova, convocat și ținut înainte de 26 ianuarie 1589. Sinodul a prezentat Țarului o listă de trei candidați, dintre care, el putea să decidă asupra unuia. În tratativele purtate cu Ieremia II, înainte de Sinod, Țarul a reușit să-l convingă pe acesta, ca el însuși să-l hirotonească întru arhiereu pe noului Patriarh și să-l întronizeze, în caz contrar, putându-se întâmpla, ca să rămână ostatic în Moscova și să nu mai poată reveni la Constantinopol. Din lista celor trei candidați, Țarul Teodor I sau Feodor I l-a confirmat pe Mitropolitul Iov al Moscovei și întregii Rusii. Nemaifiind necesară hirotonirea întru arhiereu, Ieremia II l-a întronizat la data de 26 ianuarie 1589. Sinodul a analizat și structura administrativă a noii Patriarhii, confirmând scaunele eparhiale, cu modificările făcute de această data, pentru că o Patriarhie avea nevoie și de mitropolii, nu numai de episcopii. Episcopiile de Novgorod, Kazan și Rostov au fost ridicate cu ocazia acestui Sinod, la rangul de Mitropolii. A patra Mitropolie a fost Episcopia de Saraj, al cărei

³³⁷ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 232.

³³⁸ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 232.

³³⁹ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 233.

titular rezida în Mănăstirea Nowo Spasskij, din arondismenul Krutiți, în Moscova. Numele noii Mitropolii a fost dat după cel al arondismenului moscovit, în care se afla scaunul titularului, nu după al Eparhiei Saraj: Mitropolia Krutițkij. Pe lângă cele patru Mitropolii, au mai fost înființate încă șase Arhiepiscopii și opt Episcopii: în total 19 eparhii (recte 18), dacă socotim și Arhieparchia Moscovei, cu extinderea teritorială avută înainte, pentru cele vechi sau existente deja, iar eparhiilor noi li s-a stabilit la Sinod arondarea și teritoriul de jurisdicție. Pentru Siberia încă nu a fost înființată nici o eparhie, deși existau deja comunități și parohii ortodoxe, cu regim de diaspora.

Cu toate acestea, Ieremia II nu a putut părăsi Moscova, decât în mai 1589, adică numai după ce a redactat și semnat un Tomos de confirmare a autocefaliei și Patriarhiei Moscovei, cu jurisdicție pe întreg teritoriul Imperiului Țarist, în funcție de oscilarea granițelor acestuia. Țarul mai pretindea, ca Tomosul semnat de Ieremia II, să fie aprobat și de Sinodul Tetrarhiei, care urma să se țină în Constantinopol. Ieremia II a putut să plece în sfârșit, spre casă, însă însoțitorul său, Episcopul Arsenie de Elason a fost obligat să rămână în Moscova, ca ostatic.

Ajuns acasă, Ieremia II a convocat Sinodul Tetrarhiei, care s-a întrunit la Constantinopol, în mai 1590, la care însă, Patriarhul Alexandriei n-a fost prezent, pentru că Silvestru (1569-1590) n-a venit, decedând, în iulie 1590, iar urmașul acestuia, Meletie I Pigas (1590-1601), a fost întronizat abia la data de 5 august 1590.

Sinodul a confirmat tot ceea ce Ieremia II a făcut, decis și scris în Moscova și a acordat Patriarhului Moscovei locul al *cincilea* în diptice, după Scaunul Ierusalimului, stabilind *granizele canonice* ale Patriarhiei Moscovei, ca fiind egale cu cele ale Imperiului Rus.

Meletie I Pigas a protestat împotriva acestei decizii sinodale, imediat după ce a fost întronizat, pe data de 5 august, 1590, în ajunul Schimbării la Față.

Privitor la decizia Sinodului din mai 1590, Ieremia II l-a informat pe Țarul Rusiei, prin intermediul scrisorilor trimise prin intermediul Mitropolitului din Veliko Târnovo, sufragantul său din Bulgaria. Țarul n-a fost nici el mulțumit de decizia Sinodului, s-a mâniat și l-a primit foarte rece pe Mitropolitul de Veliko Târnovo, în anul 1591, deși acesta nu avea nici o vină, fiind numai executantul unei solii patriarhale. Abia în februarie 1592, Țarul i-a îngăduit Mitropolitului bulgar să părăsească Moscova, cu condiția însă, ca Ieremia II să-i trimită un nou tomos sinodal, cu semnătura patriarhului Alexandriei, iar pentru Patriarhul Moscovei, cerea locul al treilea în diptice, nu locul al cincilea, cum stabilise Sinodul din anul 1590. În cazul acesta, scaunul Moscovei fiind pe locul al treilea, trebuia să urmeze după Alexandria și înaintea Antiohiei și a Ierusalimului, ceea ce însemna un scandal canonic și o încălcare a deciziilor sinoadelor ecumenice, o nerespectare a sistemului și teoriei Pentarhiei și o nesocotire a practicii de secole a Bisericii Răsăritului. Aceste doleanțe, țarul le-a redactat în scrisori aparte, pe care apoi le-a trimis, cu soli speciali, tuturor celor patru Patriarhi ai Tetrarhiei. Solii au dus la destinație scrisorile, însoțite de daruri scumpe și de ajutoare substanțiale, pentru cele patru tronuri: un fel de simonie camuflată, știind că Bisericile Tetrarhiei se luptă cu multe neajunsuri și sărăcie, provocate de sistemul administrativ otoman corupt și de lăcomia sultanilor, a vizirilor și a funcționarilor acestora.³⁴⁰

Sinodul de la Constantinopol, din data de 12 februarie 1593, la care a participat și Meletie I Pigas al Alexandriei, având și mandatul reprezentării celui de Antiohia (Ioachim VI, 1593-1604), care nu s-a prezentat, nu a făcut decât să confirme deciziile Sinodului din anul 1590, adică Patriarhia Moscovei era menționată în diptice pe locul al cincilea. Feodor I a trimis din nou o solie, însă numai lui Meletie I Pigas. Patriarhul Alexandriei, în scrisoarea de răspuns, l-a dojenit pe țar, atenționându-l că trebuie să respecte rânduielile Marii Biserici de limbă greacă, Mama Bisericii Ruse și să accepte deciziile sinodale ale Tetrarhiei, privind locul al cincilea în diptice, acordat Patriarhiei Moscovei. Meletie I Pigas l-a trimis pe sol înapoi, dându-i și un însoțitor de încredere, pe arhimandritul Neophitus. Țarul a fost cuprins de o furie barbară și s-a răzbunat pe bietul arhimandrit din Alexandria, care, de fapt, nu avea nici o vină, el îndeplinind doar o ascultare primită de la superiorul său, Meletie I. Neophitus a fost ținut ostatic la Moscova și supus la tot felul de pedepse și umiliri. În anul 1598, mai era încă în Moscova, unde, probabil s-a și prăpădit.³⁴¹

³⁴⁰ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 234.

³⁴¹ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 235.

Din această prezentare scurtă, ne putem face o imagine, asupra modului în care a fost înființată Patriarhia Moscovei, în imperiul țărilor pravoslavnici. Nu este însă un exemplu singular, pentru că stilul de acțiuni și metoda de procedură au fost aceleași, la toate autocefaliile și patriarhiile de rangul al treilea. Biserica, ierarhii, clerul și poporul nu au fost implicați în desăvârșirea acestor acțiuni și ele n-au fost venite din partea lor, adică din partea Bisericii locale însăși, ci au fost *hotărâri diplomatice și de cabinet* ale monarhilor, diplomaților, intriganților și ale marilor dregători, în scopul punerii acestei instituții sub control și a dominării și manipulării ei de către puterea seculară. Așa s-a întâmplat la Bulgari, la Valaho-Bulgari, la Sârbi, la Georgieni, la Români, la Greci, la Montenegrini etc.

Patriarhi ai Moscovei și întregului Rus’ 1589-1700 și din 1917

Iov, 1589-1605

Ignatie, *prima oară*, 1605-1606

Hermoghen, 1606-1611

Ignatie, *a doua oară*, 1611-1612

Sedisvacanță, 1612-1619

Filaret, Romanov, 1619-1633

Ioasaf I, 1634-1640

Iosif, 1642-1652

Nikon, 1652-1666

Ioasaf II, 1667-1672

Pitirim, 1672-1673

Ioachim, 1674-1690

Adrian, 1690-1700

Perioada Sinodală (1702-1721)

Ștefan Javorskij: Administrator – un arhiereu – Vicar și Exarh al Scaunului Patriarhal, din anul 1702, până la desființarea Patriarhiei, în anul 1721.

Perioada Procuratorului General – un laic – al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, 1721-1917

Reînființarea Patriarhiei în anul 1917:

Tihon, Bellavin, 1917-1925

Sedisvacanță, 1925-1943

Serghie, Stragorodskij, 1943-1944

Alexie I, Simanskij, 1945-1970

Pimen, Izvekov, 1971-1990

Alexie II, 1990-2008

Kyrill I, 2009 -

La 25 ianuarie 1721, Țarul Petru cel Mare a desființat instituția Patriarhiei Ortodoxe Ruse, după ce a ținut Scaunul vacant timp de 20 de ani, adică din anul 1700, când murise Patriarhul Adrian (1690-1700). Țarul a substituit Instituția Patriarhiei unui *Sinod Dirigent*, a cărui reședință nu era la Moscova, ci la St. Petersburg, oraș înființat de el, în anul 1703, ca „fereastră a Rusiei spre occident”. La Moscova, în locul Patriarhului, de acum va rezida un Mitropolit, pe toată durata Sinodului Dirigent (1721-1917). De fapt, în toată această perioadă de timp, structura administrativă a mitropoliilor și eparhiilor a rămas aceeași, doar instituția Patriarhiei cu toate prerogativele ei de jurisdicție a fost schimbată. Acest sistem de conducere al Bisericii Ortodoxe Ruse a fost o concepție luterană, privind supremația monarhului în Biserică, inspirată

de Vechiul Testament, după modelul regilor teocratici ai evreilor și după sugestia protestantului elvețian Lefort. Petru cel Mare imita în felul acesta și pe regii Angliei, capi ai Bisericii Anglicane. Legătura dintre Sinodul Dirigent și Țar a făcut-o Procuratorul General sau *Ober Prokurator*, un laic. Puterea Procuratorului General a devenit nelimitată, ajungându-se ca decizia lui să fie mai importantă decât aceea a întregului Sfânt Sinod. Procuratorul General cenzura deciziile sinodale și avea drept de veto asupra hotărârilor considerate de Stat ca inoportune.

Deciziile din 25 ianuarie 1721, cu toate schimbările făcute de Țarul Petru cel Mare au fost aprobate de Patriarhul Ecumenic Ieremia III (1716-1726 și 1732-1733) la data de 23 septembrie 1723.³⁴²

Kartașev, Anton Vladimirovici, 1917 [după desființarea funcției de Procurator General, la data de 5 august, până la revoluția din octombrie 1917, a funcționat ca ministru pentru Mărturisirile de Credință Religioase (=al Cultelor)]. Sinodul Bisericii Ruse, care și-a început lucrările pe data de 15 august, durând până în septembrie 1917, a restaurat Patriarhia Moscovei și a întregii Rusii, primul Patriarh fiind ales la 5 noiembrie și întronizat la 21 noiembrie același an.

V. Suprimări și reactivări ale autocefaliilor, excomunicări, 1018, 1393/1396; 1459/1463; 1557; 1766; 1767; 1811, 1872

a. Suprimări

1. 1018

După desființarea primului Țarat Bulgar, de către împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul 1018, acesta a suprimat și Patriarhia Bulgară, reducându-o la rangul de Arhiepiscopie Autocefală, cu reședința în Ohrida, rămânând astfel până în anul 1767, când a fost suprimată de către sultan, cu acordul canonic al Patriarhiei Ecumenice. Până în anul 1018, Ahrida era sediul unei Episcopii. Titularii Arhiepiscopiei Autocefale de Ahrida (sau Ohrida) au continuat să semneze ori să fie adresați, când cu titlul de Patriarh, când cu cel de Arhiepiscop sau cu amândouă în același timp. La aceasta se mai adaugă și titlul de „Prima Justiniana”, pe care, cel puțin din secolul XII, dacă nu din anul 1019 sau mai devreme, titularii de la Ohrida și l-au însușit.

În anul 1018 sau 1019, Patriarhul David cel Sfânt a fost alungat de romei, iar în locul acestuia, împăratul l-a numit arhiepiscop autocefal pe Ioan (1019-1025).

În scopul reglementării activității canonice a Arhiepiscopiei, cu organizarea sistemului și dreptului de jurisdicție al acesteia asupra eparhiilor pe care le-a avut și urma să le mai primească sub oblăduirea ei, împăratul a dat *trei diplome*, „*Syggillia*”, *privilegii* sau *decrete*.³⁴³

Aceste privilegii au fost redactate după anul 1019, adică după numirea de către împărat a arhiepiscopului Ioan de Ahrida, în anul 1018.

Regele imperiale, redactate de Franz Dölger, menționează aceste privilegii pentru anul 1020: primul privilegiu, „*Syggillion*”, înainte de luna mai 1020; al doilea privilegiu, „*Syggillia*”, din 20 mai 1020; al treilea privilegiu, „*Syggillion*”, după 20 mai 1020.³⁴⁴

2. 1393/1396

După părerea unor istorici bisericești, Patriarhia de Târnovo ar fi fost desființată canonic, prin anii 1410 sau 1416 și redusă la rangul de *Mitropolie*, cu mitropolit-exarh, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol. Există însă și teza, conform căreia, în anul 1393 sau 1396, adică odată cu pierderea independenței politice și statale, teritoriile fostului Țarat Bulgar au intrat, în mod automat,

³⁴² Pentru perioada aceasta, vezi: Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche*, Op. cit., p. 593 u.

³⁴³ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371- 1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

³⁴⁴ Lista eparhiilor sufragane Ohridei, în anul 1020 și descrierea celor trei privilegii sunt luate din Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit. p. 4; pentru cele trei privilegii, vezi regelele nr. 805, 806 și 807 din Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Op. cit. pp. 102-103.

sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, instituția Patriarhiei de Târnovo fiind considerată ca dizolvată sau desființată.

Sinodiconul lui „Borilă”, de fapt *al lui Ioan II Asan*, se păstrează în două redacții, **versiuni** sau variante, relativ târzii, ambele datând din secolul al XIV-lea, nu din timpul domniei lui Borilă (1207-1218) și nici a lui Ioan II Asan (1218-1241), adică din secolul al XIII-lea. Cele două versiuni sunt aproape identice. Autorul lor ultim, sau cel puțin diortositorul lor, trebuie să fi fost Patriarhul Eftimie al Târnovei.³⁴⁵

Prima, datând de la finele secolului al XIV-lea, a fost descoperită de I. PALAUZOV, în secolul al XIX-lea, la o persoană particulară din Târnovo. Textul acestei variante din Sinodicon, cu traducerea lui în limba latină, de către Emil Kałuzniacki, din Cernăuți, a fost editat în anul 1890, în colecția de *Documente* a lui N. DENSUȘIANU.³⁴⁶

A doua versiune, din secolul al XIV-lea, ceva mai veche, decât a lui Palauzov, a aparținut profesorului M. DRINOV.³⁴⁷

3. 1459/1463

Arsenie II, Patriarh, 1455-1463

**Serbia: 1459 – 1718, sub stăpânire turcească;
1718 – 1739, sub stăpânire austriacă;
1739 – 1817, sub stăpânire turcească;
1817 – 1878, sub suzeranitate turcească.**

După anul **1459**, respectiv **1463**, adică în prima perioadă de stăpânire turcească în Serbia, Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek n-a mai fost ocupat în mod canonic, fiind practic abrogat sau desființat. La această situație au contribuit doi factori:

1. Patriarhia Ecumenică avea interesul ca pe teritoriul Imperiului Otoman din Balcani, să fie singura instituție cu drept de jurisdicție asupra tuturor creștinilor ortodocși;

2. Patriarhia de Peć-Ipek și episcopii sârbi n-ar fi putut plăti taxele ridicate, impuse de turci la înmânarea fermanului de numire al patriarhilor.

Timp de aproape 100 de ani (1463-1557), Instituția Patriarhiei de Peć-Ipek s-a menținut simbolic, doar la nivel de catacombă, în sensul că au existat o serie de Ierarhi sârbi care au pretins pentru ei și și-au autoatribuit titlul de „Locțiitor al Tronului Sfântului Sava” (adică al Scaunului de Peć-Ipek), neavând însă nici o confirmare sau recunoaștere canonică a acestei funcții, nici din partea Patriarhiei Ecumenice, a Arhiepiscopiei de Ohrida, și nici din partea Sultanului sau a ierarhilor sârbi, locali. Astfel de „Locțiitori” au fost de pildă mitropoliții Herțegovinei Jovan 1508 și Marko 1524.

4. 1766

Patriarhia de Peć-Ipek a fost desființată în data de 11 septembrie 1766, printr-un ferman al sultanului Mustafa III (1757-1774), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Samuil I Hangeris (1763-1768).³⁴⁸

5. 1767

Prin fermanul din 16 ianuarie 1767, în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Samuel I (1763-1768), sultanul Mustafa III (1757-1774) a desființat Patriarhia de Ohrida, ultimul Patriarh Arsenie fiind obligat să se retragă la Sfântul Munte Athos.³⁴⁹

Formula de adresare în scris față de Arhiepiscopul Autocefal al Primei Iustiniane din Ohrida, era, în conformitate cu *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, glava 395, după cum urmează:

³⁴⁵ E. TURDEANU, Op. cit., p. 141, nota nr. 1.

³⁴⁶ *Documente privitoare la istoria Românilor*, culese de E. Hurmuzaki, t. I, 2, Buc., 1890, apendice I, pp. 805-812.

³⁴⁷ Noi am utilizat informațiile și textul editat în colecția *Densușianu-Hurmuzaki*. Restul versiunilor și textelor editate, din acest Sinodicon, ne-au fost inaccesibile.

³⁴⁸ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche*, zusammengestellt und eingeleitet von..., Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 596-597 [= SOPHIA, Quellen Östlicher Theologie, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSSSEN, Band 23].

³⁴⁹ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche*, zusammengestellt und eingeleitet von..., Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 602-603, mai ales p. 603 [= SOPHIA, Quellen Östlicher Theologie, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSSSEN, Band 23].

„Preafericite arhiepiscopo a marea întâia Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgăria, întru duhul sfânt dumnezeiesc și preacinstitul meu părinte...”.

Întâistătătorii de Ohrida purtau atât titlul de „Arhiepiscop”, cât și acela de „Patriarh”, concluzie pe care o putem trage după felul în care semneau documentele de cancelarie bisericească de la Ohrida. Mai frecvent folosită era însă formula cu titlul de „Patriarh”.

Titlul complet al Întâistătătorilor de la Ohrida este cunoscut în două variante.³⁵⁰

„N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau] și Arhiepiscop al Primei Iustiniane, al Ohridei și a toată Bulgaria, al Daciei Mediteraneene și Ripuare [de coastă, Ripensis], al Prevalitaniei, al Dardaniei, al Myssiei [Moesia] Superioare etc.”;

„N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau Arhiepiscop] al Primei Iustiniane al Ohridei și a toată Bulgaria, al Serbiei, al Albaniei, al celei de doua Macedonii, al Pontului Apusean etc.”.

6. 1811

În anul 1386, Timur Lenk năvălește în Georgia unde, timp de 20 de ani, mongolii au prădat de șase ori țara, obligând populația să adopte religia islamică. În timpul stăpânirii mongole, Regatul Georgiei se dizolvă, iar teritoriul se împarte în 26 de Principate minuscule.

1390, în această conjunctură apocaliptică, pentru Regatul Georgiei se fondează și Catholicozatul al doilea, al Bisericii Ortodoxe Georgiene, din vestul țării: 1390-1815.

*

Țarul Alexandru I (1801-1825), exploatând slăbirea Regatului Georgian, a alungat familia Regală și în anul 1801 a integrat Georgia, ca simplă provincie, în cadrul Imperiului Rus. În anul 1811, Biserica Ortodoxă Autocefală Georgiană a fost subordonată Bisericii Ruse, Catholicosul fiind depus din Scaun și trimis în exil. În locul Catholicosului, țarul a numit un „Exarh”, primul fiind de etnie georgiană, restul, de etnie rusă, cu scopul rusificării Georgiei, prin Biserică. În același an, s-a deschis și un Seminar în Tbilisi, cu limba de predare rusă și slavonă. Prin acest Exarh, Biserica Georgiei urma să fie administrată de Sfântul Sinod Rus, cu sediul la St. Petersburg. Cele 30 de eparhii din Georgia, care existau în anul 1811, au fost reduse la cinci, iar limba slavonă a devenit limba liturgică, în locul celei georgiene vechi.

7. 1872

La 12 martie 1870, Înalta Poartă, prin Marele Vizir, a dat un Ferman, care permitea constituirea Exarhatul Ortodox Bulgar autonom, cu extindere jurisdicțională pe teritoriile Bulgariei, Macedoniei și Traciei, un fel de simbol bisericesc al „Bulgariei Mari”, fără să se mai țină seama de componența etnică nebulgară, din aceste părți. În această situație, Biserica Ortodoxă Bulgară a constituit imediat instituția Sfântului Sinod, în fruntea căruia a ajuns Mitropolitul Antim, scaunul Exarhatului fiind în Constantinopol. Numirea și instalarea lui în această funcție s-a făcut pe data de 11 mai 1872, în Biserica Ortodoxă Bulgară, din Constantinopol, de ziua Sfinților Metodie și Chiril. Noua instituție era o provocare politică (din partea Înaltei Porți Otomane) și etnică (din partea Bisericii Bulgare), la adresa Tronului Ecumenic, care trebuia să reacționeze, pentru că Exarhatul era o suprapunere peste structurile de jurisdicție seculare, existente deja, ale Patriarhiei Ecumenice. Acest lucru se poate constata și după locul unde Exarhatul își avea scaunul: la Constantinopol, nu la Veliko Târnovo, nici la Sofia ori în alte centre de etnie bulgară. Acuzată de încălcarea rânduielilor canonice, și mai ales de FILETISM, Patriarhul Ecumenic Antim al VI-lea (1845-1848; 1853-1858; 1871-1873) și Sinodul său Permanent l-au depus și caterisit pe Exarhul Antim, la data de 25 mai 1872, declarând Biserica Bulgară schismatică. În secolul al XIX-lea, viața bisericească din tânăru Stat Bulgar a fost afectată de frământările politice ale vremii, pe care le-a adus cu sine noua viață parlamentară modernă, cu partidele și cu patimile lor politice, provocate mai ales de influența marilor puteri. Guvernul Stambulov susținea în politica religioasă pe regele Ferdinand (1887-1918), deși acesta era catolic. Mitropolitul Clement de Târnovo a avut curajul să se opună regelui (fiind sprijinit și de Rusia, unde își făcuse studiile, ca și Mihail al Belgradului),

³⁵⁰ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit. p. 177.

motiv pentru care a fost depus din treaptă și înțemnițat, timp de trei ani (1892-1895). În anul 1895, Mitropolitul Clement de Veliko Târnovo fiind eliberat, a avut satisfacția să-l ungă Domn, pe Prințul Boris (1896), care, deși a fost catolic, cu ocazia căsătoriei a fost silit de către cler și de către popor să-și boteze copiii în credința ortodoxă. Așadar, poporul și Biserica Ortodoxă Bulgară s-au dovedit mai tari, decât monarhii și decât guvernele acestora, cu toate presiunile diplomatice externe și patima partidelor politice, pe plan intern, care în realitate, nu erau deloc favorabile Bisericii, încercând doar să o manipuleze și să o instrumentalizeze, conform intereselor lor. Pe toată durata schismei, Biserica Ortodoxă Română a ajutat Biserica Bulgară cu Sfântul și Marele Mir, pe care nu și-l mai putea procura de la Constantinopol.

Conflictul dintre Patriarhia Ecumenică și Exarhatul Ortodox Bulgar a fost soluționat la data de 25 februarie 1945, când a fost ridicată anatema din 25 mai 1872, încetând astfel starea de schismă. Această soluționare a fost impusă și de Stalin, în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Veniamin I al Constantinopolului (1936-1946). La data de 10 mai 1953, Patriarhul Ecumenic Athenagoras I (1949-1972) a trimis Tomosul sinodal de autocefalie și de ridicare a Bisericii Ortodoxe Bulgare la rang de Patriarhie, primul Patriarh fiind Kiril Markov (1953-1971).

b. Reactivări

1557

Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek a fost restaurat în mod canonic în anul 1557, prin fermanul sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Ioasaf II (1555-1565).

O fericită întâmplare a făcut că marele vizir Mehmet Pașa Sokolović era copil de preot ortodox sârb și fratele mai mic al viitorului Patriarh de Peć, Macarie (1557-1571). Mehmet Sokolović a fost deci creștin, tăiat împrejur, trecut la islam și ajuns ienicer, ca urmare a obligației de „dare a sângelui”, din partea creștinilor, pentru sultan. Fiecare familie creștină, din Imperiul Otoman era obligată la acest tribut.³⁵¹ Mehmet Pașa Sokolović (1508-1579), în calitate de mare vizir (prim ministru) a servit trei sultani: Soliman Magnificul-Süleyman I Kânûnî (1520-1560), Selim II Sarkoș (1566-1574) și Murad III (1574-1595). El a reușit în decursul atâtor ani de guvernare să împiedice instaurarea definitivă a corupției în sistemul administrativ otoman, pedepsind abuzurile de tot felul. Din acest motiv a și avut un sfârșit tragic, fiind asasinat în anul 1579. După moartea lui Mehmet Pașa Sokolović dezordinea anatolică, abuzurile și corupția, de tot felul și la toate nivelele, s-au instaurat în mod definitiv și nestingherite în întreaga viață politică, socială, juridică și administrativă a Imperiului Otoman, pregătindu-i astfel și declinul.

Mehmed a rămas în legătură cu familia sa, iar fratele său mai mare, Arhimandritul Stareț al Mănăstirii Hilandar, din Sfântul Munte Athos, l-a vizitat de mai multe ori la Constantinopol. La rugămintea acestuia, susținută de marele vizir, se pare că Suleiman Magnificul s-a decis, în ciuda protestelor Patriarhului Ecumenic și a Arhiepiscopului de Ohrida, să reînființeze Patriarhia de Peć-Ipek, în anul 1557, care a fost suprimată în anul 1459, respectiv 1463.³⁵²

1879

Mitropolia Belgradului și întregii Serbii 1766-1920, autocefală, din data de 20 octombrie /1 noiembrie 1879.

Restaurarea Patriarhiei Sârbe, în anul 1920, recunoscută de Patriarhul Ecumenic, prin tomosul din data de 9 martie 1922, titularul fiind: Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe.

³⁵¹ Michael W. WEITHMANN, *Balkan-Chronik, 2000 Jahre zwischen Orient und Okzident*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, 1995, p. 151. Instituția ienicerilor a fost fondată de către sultanul Orhan (1326-1359/60), în anul c. 1329, ca și corp de elită al padișahului, formată inițial din prizonieri, iar mai târziu din copii creștini. Darea sângelui, la creștinii din Imperiul Otoman s-a menținut până în anul 1638, iar instituția ienicerilor a fost desființată în anul 1826, de către sultanul Mahmoud II (1808-1839), în stil anatolic, prin uciderea prin surprindere a acestora, în cursul unei singure zi.

³⁵² Francis DVORNIK, *Les Slaves, histoire et civilisation de l'Antiquité aux débuts de l'époque contemporaine*, traduit de l'anglais par Danielle PAVLEVSKI avec la collaboration de Maroussia Chpolyansky, Editions du Seuil, Paris, 1970, 1179 p. incl. hărți, pp. 710-711.

1917

Kartașev, Anton Vladimirovici, 1917 [după desființarea funcției de Procurator General, la data de 5 august, până la revoluția din octombrie 1917, a funcționat ca ministru pentru Mărturisirile de Credință Religioase (=al Cultelor)]. Sinodul Bisericii Ruse, care și-a început lucrările pe data de 15 august, durând până în septembrie 1917, a restaurat Patriarhia Moscovei și a întregii Rusii, primul Patriarh fiind ales la 5 noiembrie și întronizat la 21 noiembrie același an.

1917 – 1990

La 12 martie 1917, adică la câteva zile după abdicarea țarului Nicolae II (1894-1917), în data de 1 martie 1917, Biserica Georgiei a revenit la vechile ei structuri canonice, de dinainte de anul 1811, *reactivând autocefalia Bisericii și reinstaurând Catholicosatul-Patriarhie, după ce, desigur, în același an, s-a creat și Statul independent Georgia*. Noua situație politică și bisericească n-a durat însă prea mult timp, pentru că, în anul 1921, trupele sovieto-bolșevice au invadat Georgia, transformându-o în Republică Unională Sovietică. Persecuția religioasă și națională în Georgia, internările în lagăre de muncă silnică, deportările și colonizarea țării cu populație de naționalitate rusă, erau la ordinea zilei. Între anii 1921-1980, din cele 2. 455 de biserici, aflate în funcțiune în anul 1917, au mai rămas deschise doar 80, la care se adaugă și cinci mănăstiri și un seminar Teologic la nivel de școală medie sau liceu. În această situație, Biserica s-a luptat doar pentru a putea supraviețui ca instituție. După al doilea război mondial, comuniștii au devenit ceva mai toleranți față de Biserică, de care aveau nevoie și pentru acțiunile lor diplomatice în exteriorul Uniunii Sovietice. Cel mai fanatic rusificator și persecutor al Bisericii și al poporului din Georgia, a fost Iosif Vissarionovici Stalin (1922-1953, secretar general al P. C. Rus; 1941-1953, șef al guvernului sovietic), un georgian renegat și fost elev al Seminarului Teologic Ortodox din Tbilisi. Abia în toamna anului 1943, Patriarhia Moscovei, în mod unilateral, fără consultarea Patriarhiei Ecumenice, a confirmat dreptul de Autocefalie al Bisericii Georgiei, din anul 1917, respectiv de dinainte de anul 1811.

Patriarhia Ecumenică n-a recunoscut această măsură unilaterală, luată de Patriarhia Rusă, pentru că statutul de Autocefalie este indisolubil legat și condiționat de independența politică a statului respectiv, ceea ce în Georgia, după anul 1921, nu mai era cazul.

În anul 1991, Georgia s-a declarat Stat independent și suveran, devenind Republica Georgiei – SAKARTVELO.

La 4 martie 1990, printr-un Tomos, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a confirmat în mod canonic Autocefalia Bisericii Georgiene, la rang de Catholicos-Patriarhie. Cu câțiva ani în urmă, a fost deschisă și Academia Teologică Ortodoxă din Tbilisi. Catholicosul Patriarh Elia II conduce cu multă abilitate destinele Bisericii Georgiene, încă din anul 1977, un adevărat drum al crucii, pe care acesta l-a urmat, ajungând să trăiască și glorioasa zi a Învierii, adică a renașterii Bisericii și Țării sale, prin evenimentele promițătoare ale independenței naționale din anul 1991 și ale Autocefaliei din anul 1990. Cursul ascendent al Bisericii Georgiene impune respect în lumea întreagă, o țară mică și demnă, astăzi, cu o Biserică, cu peste 3, 5 milioane de credincioși, biserici splendide, 27 de eparhii, 700 de preoți, zece mănăstiri de călugări, cu 250 de călugări, șapte de călugărițe, cu 150 de călugărițe, o Academie Teologică, cu 150 de studenți, învățământ catehetic obligatoriu în toate școlile publice etc.³⁵³ Limba liturgică este georgiana veche, iar din anul 1811 și slavona.

1953

Conflictul dintre Patriarhia Ecumenică și Exarhatul Ortodox Bulgar a fost soluționat la data de 25 februarie 1945, când a fost ridicată anatema din 25 mai 1872, încetând astfel starea de schismă. Această soluționare a fost impusă și de Stalin, în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Veniamin I al Constantinopolului (1936-1946). La data de 10 mai 1953, Patriarhul Ecumenic Athenagoras I (1949-1972) a trimis Tomosul sinodal de autocefalie și de ridicare a Bisericii Ortodoxe Bulgare la rang de Patriarhie, primul Patriarh fiind Kiril Markov (1953-1971).

³⁵³ Ilma REISSNER, GEORGIEN, Goldenes Vlies und Weinrebenkreuz, Op. cit., pp. 276 – 295.

VI. Mitropoliile Românești, de la Curtea de Argeș și Suceava; Exarhul Plaiurilor și *Hexarhia*, din Pravila cea Mare, 1652, (glava 395), 1359 și c. 1386

*

1. – 1359 - de la Tomis, la Justiniana Prima (535-d. 602), la Durostorum (945-1018), la Ohrida (1018-1204), la Veliko Târnovo (d. 1204-1359), la Vicina (sec. XIII-1359), la Câmpulung (1359-d. 1369), la Curtea de Argeș (d. 1369-1517), la Târgoviște (1517-1668), la București (din data de 8 iunie 1668, până astăzi).³⁵⁴

După anul 587 orașul Tomis, deci și Mitropolia de acolo, încep să decadă, începutul provocându-l cucerirea lui de către avari, care l-au devastat în chip barbar, iar după anul 602, frontiera imperială a Dunării se prăbușește sub avari, slavi și bulgari. Pătrundera acestor migratori în zona Dunării a fost favorizată de retragerea armatei romeice, din aceste locuri, care răscolându-se împotriva lui Mauriciu (582-602), s-a îndreptat spre Constantinopol, unde îl proclamă împărat pe uzurpatorul Focas (602-610), fost centurion.

În aceeași perioadă de timp (535 – d. 602) a funcționat și Arhiepiscopia de Justiniana Prima, care, potrivit afirmației prof. acad. Dr. Mircea Păcurariu ar fi fost desființată formal, în anul 731, de către Leon III Isaurul (717-741).³⁵⁵ Regestele patriarhale nu confirmă o astfel de afirmație. Nu este confirmată nici de regestele imperiale, care la anul 731, menționează un Edict, nr 301, din c. August 731: „Calabria, Sicilia, precum și eparhiile din Illyric (Epirul Vechi și Nou, Illyricum, Macedonia, Thesalia, Ahaia, Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea, Moesia, Dardania și Prevalitania) care se aflau până acum (731, n. n.) sub jurisdicția Romei Vechi, vor fi subordonate Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.”³⁵⁶ Justiniana Prima a fost creată, la aproximativ un secol, după distrugerea de către huni, a capitalei și a orașului mitropolitan Sirmium, cu scopul de-a oferi o stabilitate administrativă, politică și bisericească în zona Illyricului.

După anul 971, Moesia și Dobrogea – care, până în anul 1187 se aflau sub stăpânire bizantină – au ajuns sub jurisdicția Patriarhului Bulgar, de la Durostorum, cu toate stațiunile și evoluțiile acestei instituții, refugiate, transferate și stabilite în cele din urmă la Ohrida, cu Arhiepiscopia autocefală, fondată în anul 1018-1020.

Grație „Alexiadei”, al cărei autoare este Ana Comnena (1083-1153/54), aflăm de existența unor „principi” sau „duci” de Durostorum și de Vicina –Bitzina, care au purtat tratative cu cumanii. Vicina apare în documentele vremii, în „epoca Niceeană” a Imperiului Romeu (1204-1261), ca Mitropolie ortodoxă. Vicina mai adăpostea și o Mănăstire franciscană, dovadă a existenței unei colonii genoveze în oraș sau în apropierea acestei localități. Ultimul Mitropolit de Vicina a trebuit să părăsească orașul și zona, din cauza tătarilor, devenind în anul 1359 primul Mitropolit al Ungrovlahiei.

³⁵⁴ Capitalele Țării Românești au fost la Câmpulung (sec. XIII-1215 – d. 1330); Curtea de Argeș (d.1330-1396, respectiv 1517); Târgoviște (î.1396 respectiv 1517 – 1668, respectiv 1714); București (1668 respectiv 1714 – 1859). Mult mai pregnant, decât în Moldova, constatăm că Țara Românească avea un sistem de două orașe de scaun sau capitale, unde rezida Domnitorul și era convocat și Divanul (vara și –sau- iarna). Așa s-a întâmplat de pildă la Târgoviște, unde Constantin Brâncoveanu (1688-1714) rezida vara. La București rezida la București etc. Mitropolii Ungrovlahiei procedau la fel, aceștia fiind obligați să-l urmeze pe Domnitor, deci întâlnim și la ei fenomenul cu „două scaune” și „două reședințe” vlădicești.

³⁵⁵ Vol. I, 1991, p. 178: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, 677 p. incl. il., hărți și pl. (vol. I, 1991; vol. II - III, 1994;).

³⁵⁶ Vol. I, p. 36, regist nr. 301, din: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

În jurul anului 1365, Domnitorul Vladislav I sau Vlaicu-Vodă (1364-c. 1377) a bătut primele monede ale Țării Românești, emise toate din argint, împărțite după mărime și greutate în trei grupe: trei tipuri de ducați; un tip de dinar; două tipuri de bani. Constatăm aici un paralelism de evoluție al evenimentelor, în Țara Românească [cu Basarab I (Cumanul, 1310-1352)], adică Statul, apoi Mitropolia, în anul 1359, similar celui de la Târnovo (în anii 1203/1204 și 1235), după care, ca semn de stabilitate în zonă și de independență politică și economică, apar primele monede românești proprii.

2. De la Rădăuți? î. 1386 (sau Baia, î. 1340; Siret 1340-1388), la Suceava, (1401-d. 1564), apoi la Iași, din anul 1667³⁵⁷

1359 și î. 1386, sunt anii care marchează numirea de Mitropoliți pentru Ungrovlahia și Moldovlahia, sub jurisdicția Tronului Ecumenic. Întrebarea se pune însă ce fost înainte de anul 1359?

Transferarea unui Mitropolit, de la Vicina sau Bitzina (cum apare în dipticele Tronului Ecumenic), la Curtea de Argeș, nu poate însemna și înființarea sau fondarea unei Biserici sau chiar al unei Mitropolii, al unei instituții. În cazul nostru, atât în Ungrovlahia, cât și în Moldovlachia și în Transilvania, structurile bisericești și credincioșii existau. A avut loc doar transferul de jurisdicție canonică, *al unei persoane*, cu o numire de mitropolit, restul exista. Documentele constantinopolitane nu menționează nimic, privitor la jurisdicția anterioară anului 1359 (pentru Ungrovlahia), respectiv 1386 (pentru Moldovlachia). Din studiul regestelor patriarhale, de la Constantinopol, putem constata că la fel s-a procedat și cu Biserica din Peć, în anul 1220, precum și cu aceea din Veliko Târnovo, în anul 1235. Înainte de obținerea autocefaliei, eparhiile acestor două Biserici se aflau în mare parte sub jurisdicția Arhiepiscopiei autocefale a Ohridei. Arhiepiscopii Ohridei au protestat împotriva schimbărilor de jurisdicție canonică, din anii 1220 și 1235, însă au fost obligați să ia la cunoștință prerogativele Tronului Ecumenic. Numai că informațiile documentare de epocă – regestele patriarhale și imperiale – nu numai că sunt destul de sărace, dar se află chiar și în contradicție. Astfel, regestul patriarhal nr. 3226, din 26 iulie 1401, care rezumă Actul Sinodal, trimis de Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410), Domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432), menționează acuza împotriva „episcopului” Iosif (î. 1386-d. 1408), care fiind hirotonit arhiereu în „Serbia”, ar fi uzurpat scaunul mitropolitan al Moldovei.³⁵⁸

În regestul următor, nr. 3227, din iulie 1401, reprezentând scrisoarea lui Matei I, către Domnitorul Alexandru cel Bun – „prea nobilul mare Voievod al Moldovlahiei Kyr Alexandru...”, prin care-i vestește trimiterea unui apocrisiar, privitor la „episcopul” Iosif, Patriarhul scrie că ar fi fost hirotonit de către Mitropolitul Antonie al Galiției (1370-1392). O confuzie între „Serbia” și „Galiția”, nu credem că ar fi putut face Cancelaria Patriarhală din Constantinopol.³⁵⁹ În cazul acesta, în discuție ar putea intra Patriarhia de Peć, nu Arhiepiscopia de Ohrida. Adevărul este că au existat mereu abuzuri, concurență, oscilații și conflicte de jurisdicție în Balcani, între Patriarhia Ecumenică, Patriarhiile din Ohrida, apoi cele de Peć și de Veliko Târnovo. Dobrogea și vestul litoralului Mării Negre se pare că a stat tot timpul sub jurisdicția Constantinopolului, nu a Ohridei sau a Patriarhiei de Veliko Târnovo. În această situație, extinderea jurisdicției canonice a Constantinopolului a putut fi posibilă numai în urma scăderii puterii politice și de control teritorial al Țaratului Bulgar. Transilvania, cu Banatul aflându-se în zona limitrofă a Regatului Ungariei cu Serbia, am putea spune că aici Patriarhia de Peć, să fi putut avea o influență mai puternică, decât Ohrida sau decât Constantinopolul, motiv pentru care Patriarhul Ecumenic a dorit să clarifice și

³⁵⁷ Capitalele Principatului Moldovei au fost Baia, înainte de anul 1340; Siret, î. 1340-1388; Suceava, 1388-1564; Iași, 1564-1859.

³⁵⁸ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 447-449.

³⁵⁹ Ibidem, fasc. VI, al vol. I, p. 450-451.

aici sfera de jurisdicție, prin „Exarhul Plaiurilor”, funcție pe care o exersa din anul 1359 Mitropolitul Ungrovlahiei, care însă a fost reconfirmată în anul 1401. În acest context mai trebuie precizat că Mitropoliții Ungrovlahiei erau „Exarhi ai Plaiurilor”, fără să fi existat însă un „Exarhat” sau *teritoriu eparhial*, cu acest nume, sfera de jurisdicție canonică extinzându-se asupra întregii Transilvanii, care se afla sub jurisdicția ArhiMitropolitului Ungrovlahiei.

Înainte de anul 1359 avem pentru scaunul de Vicina (Βιτζίνα, Bitzina, Bitzyna), următorii mitropoliți cunoscuți cu numele:

Teodor, î. 1285 – d. 1292

Luca, atestat prin 1304-1305

Macarie, c. 1337/1339 – c. 1348

Chiril, c. 1347?

Iachint (Iacint), d. sept. 1348 – î. mai 1359

1359

Regest nr. 1613, din 1304-1305, gramma, Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Atanasie I (1289-1293 și 1303-1309), către împărat, privitoare la rezidarea episcopilor și inconvenientele prezenței lor în Constantinopol.³⁶⁰

Acest regest ne oferă o imagine a modului de funcționare a tribunalelor în Constantinopol.

Patriarhul semnalează împăratului că atâta timp cât episcopii aflați în Constantinopol, nu vor reveni în eparhiile lor, tulburările nu vor înceta să afecteze Biserica, în urma polarizărilor, pe care le produc arhieriei. În ceea ce privește procesele, care au loc în capitală, episcopii atâta părțile aflate în litigiu, deși „notabili”, adică juriști studiază bine dosarele, înainte de-a se înfățișa în fața ședințelor de judecată.

Afluența de refugiați în capitală, pune Biserica în situația de-a nu mai putea face față cheltuielilor de întreținere ale acestora, Tronul Ecumenic fiind obligat de-a vinde obiectele de valoare de prin sfintele lăcașuri, din Constantinopol. Or, acest lucru nu este văzut cu ochi buni de Patriarh pentru că „Les églises nous appartiennent, clament-ils, et il n'est pas bon de jeter aux chiens le pain des enfants! Qu'opposer à cette mentalité?”.

Ce s-a ales din bunurile adunate de Patriarhie, prin „canonica” sau contribuția către Tronului Ecumenic strânsă de la eparhiile sufragane? Mitropolia de Vicina – Bitzina sau Bitzyna – a stabilit arenda sau contribuția pentru beneficiile de care dispune, la 800 de hyperperi anual, în schimb Mitropolitul de Sardes n-a declarat nimic, deși posedă în Constantinopol o vie, o gospodărie, o grădină și ateliere, din care-și completează venitul (beneficiile, pensia) pentru toată viața. Toți acești mitropoliți (inclusiv Luca de Vicina), nu fac altceva, decât să stea în capitală, pe cheltuiala Patriarhiei, adunându-se și ținând reuniuni, în care-l bârfesc pe Patriarh, pierzând vremea de pomană, în loc să stea în eparhiile lor și să se ocupe de păstoria credincioșilor pe care-i au. Patriarhul îl roagă pe împărat să trimită fiecăruia dintre acești episcopi, ordinul de-a părăsi Constantinopolul, altminteri se vor ridica împotriva Bisericii și a Împărăției. Se pare că Patriarhul era foarte bine informat, referitor la bârfele arhieriei și se întreabă de ce nu au cerut ceva beneficii de la Patriarhie și mitropoliții de Philadelphia și de Nymphaea. Dacă acestora li se cuvine „un beneficiu”, pentru că au tulburat Biserica, atunci nimic nu ar sta în cale, să li se acorde și celorlalți episcopi atare ajutoare, pe care majestatea sa le poate face, dacă dorește, însă Patriarhul Atanasie I nu va face niciodată acest gest.

Text, Suscription: Grama pros ton avtokratora peri ton arhierion ina ti lahousy apokatasty ekastos.

Incipit: Pollakis aneferon ti ek Theou Basileia sou;

³⁶⁰ Ibidem, fasc. IV, p. 401-403: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Literature: R. Guiland, *La correspondance inédite d'Athanase, patriarche de Constantinople (1289-1293; 1304-1310)* dans *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, p. 121-140.

Critica textului este împărțită pe trei probleme sau puncte, dintre care nr. 3 prezintă importanță pentru tema noastră, pentru că amintește de Mitropolitul Luca de Vicina.

1. Documentul face mențiuni explicite privitoare la modul de funcționare al tribunalului patriarhal și sinodal sub Paleologi. Se pare că patriarhul a fost acuzat de părtinire în procese, de parțialitate, numind jurații sau asesorii după bunul său plac. Pentru a anihila acuzele celor condamnați în astfel de procese, patriarhul și-a asociat Sinodul, și arhonții Patriarhiei, mai ales în ce privește cauzele care cădeau direct în competența lui.

2. Refugiații de care face pomenire Atanasie I, într-o formă improprie, aveau rolul de-a repopula imensul oraș, expuși însă unei sărăcii lucii. Pentru rezolvarea acestei probleme, adică a stării sociale a refugiaților, patriarhul decide să vândă unele vase liturgice, precum făceau marii patriarhi în vremurile barbare.

3. Veniturile Mitropolitului Luca de Vicina erau dintre cele mai mari în această perioadă, grație comerțului înfloritor, care exista la timpul acela pe Dunăre și pe mare: 800 hyperperi „canonica” anuală pentru Marea Biserică. Cu toate acestea venitul Vicinei nu-l putea egala pe acela al portului Monembasia, care, în anul 1324 a vărsat Marei Biserici tot 800 de hyperperi.

Documentul acestui regist regest mai scoate în evidență încă un aspect foarte ciudat, din istoria Bizanțului: ca un episcop să se ridice împotriva împăratului, un lucru foarte neobișnuit și rar, în Ortodoxie.

Regest nr. 2082, din sept. 1317 – august 1318, synodikon gramma, Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Ioan XIII Glykys (1315-1319), prin care-i dă mitropolitului vecin mandatul de-a ancheta conflictul ivit între Mitropolitul de Gotthia (Theodoro/Mangup) și cel de Sougdaia, în Crimeia.³⁶¹

Mitropolitul de Sougdaia (Soldaia, italiană; Surozh, rusă; Sudak mongolă/tătară) a depus o plângere la Sinodul Permanent, susținând că „exarhii” au rânduit așa (?) ca bisericile construite cu mult timp în urmă, să fie considerate „patriarhale”. Mitropolitul mai raporta că: locuitorii eparhiei lui, fiind alungați de tătari, în urma unei incursiuni a hoardelor acestora, după ce au revenit la casele lor, exarhii Mitropolitului de Gotthia au venit și perceput impozite prin aceste locuri, la stavropighiile acestei Mitropolii, de la care ei apoi au pretins „canonica” sau kanonikonul, care s-ar fi cuvenit însă Mitropolitului de Sougdaia. Acesta din urmă cere o decizie sinodală. Patriarhul, împreună cu cei prezenți la Sinod, mitropoliții de Heracleia, Niceea, Philadelphia, Prousa, Pegai, Serres, Dyrrachium, Attaleia, Arhiepiscopul de Mesene, ordonă constituirea unei comisii de anchetă, formată din mitropoliții vecini, care să se deplaseze la fața locului, prezent fiind și Mitropolitul de Gotthia, iar procesul verbal să fie înaintat Sinodului Permanent. Din comisia de anchetă făceau parte mitropoliții de Alania, de Vicina și de Zechia-Matracha. Mitropolitul a mai raportat că există căsătorii încheiate contra sfintelor canoane, privitor la gradele de rudenie și afinitate, mitropoliții din comisia de anchetă se vor adresa poporului creștin, ca o manifestare a grijei pentru suflete și unde va fi identificată o astfel de căsătorie, va trebui anulată. Scrisoarea a fost expediată prin bunăvoință garantată. Semnătura este prin menologion.

Incipit: ”... oikodomisai mellontes Theious naous

Semnătura prin menologion: Μηνι < > ivd. α' †

Mențiune la Migne, PG, 152, 1143-1144.

Critica textului

1. Actul acestui regist au aceeași listă cu prezența arhierilor la Sinod, de la registul nr. 2083. Din lista registului nr. 2083, numai Mitropolitul de Alania lipsește în registul nr. 2082. Probabil a fost însă de față la Sinod, dar s-a abținut de la vot, pentru că era de partea Mitropolitului de Sougdaia și s-a întors în eparhia lui, înainte de luna august 1318, vezi registul nr. 2085.

³⁶¹ Ibidem, fasc. V, p. 59-60: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

2. Lista mitropoliților de Sougdaia este cunoscută din notele de epitaf sau necroloage, titlul lor obișnuit fiind de „arhiepiscopi”. Prin anii 1317-1318, ar fi trebuit să păstorească Clement, mort la 28 mai 1327. Succesiunea acestor mitropoliți, între anii 1301 și 1307 este însă destul de greu de stabilit.

3. Cea mai mare parte a mitropoliților din Crimeia nu sunt înregistrați de documentele Patriarhiei, decât mult mai târziu, grație catagrafiei „Notitia” împăratului Andronic II (1282-1328). Crimeea nu avea o organizare bisericească reală, mitropoliții purtând și titlul de „sebastē”, superiorul lor trebuind să fie Arhiepiscopul din Gotthia/ Theodoro/ Mangup, care se vede însă că nu era ascultat ori nu se putea impune. În această situație și Sinodul era avizat la informațiile geografice ale exarhilor, care abuzau cu voie sau fără voie... Din acest motiv, conflictele dintre episcopii din Crimeia vor fi reluate pe tot parcursul secolului al XIV-lea.

4. Printre „vecinii” Mitropoliei de Sougdaia se afla și Mitropolia de Vicina, pe care mulți istorici au localizat-o spre zona Caucazului. În realitate, este vorba de Vicina, pe brațele Dunării. Învecinarea ei cu Mitropolia de Sougdaia se explică din alte motive, decât localizarea ei în părțile Caucazului.

5. Din regist se mai poate constata și revenirea la lucrările Sinodului Permanent a Mitropolitului Teolipt al Philadelphiei. Prezența lui la Sinod însemnează că el a renunțat să mai stea retras, perseverând în schismă cu Tronul Ecumenic, și după aproape zece ani, reia comuniunea cu Patriarhul (vezi critica de la registul nr. 2003).

Regest nr. 2184, de la finea anului 1338 (după noiembrie), Formular tip, impus noilor mitropoliți, prin care se angajau ca după hirotonirea întru arhiereu sau după instalarea în scaunul mitropolitan, vor rămâne în eparhiile lor, în ciuda faptului că acel teritoriu se află sub ocupația negredincioșilor sau a păgânilor (turci sau tătari, n. n.).

Acei care au fost aleși mitropoliți, de către Biserica Lui Dumnezeu, mai ales aceia destinați unui popor necredincios, trebuie să aibă prezentă în gând Cuvântul lui Dumnezeu, Care-I trimite ca pe niște oi printre lupi.³⁶²

Fiind aleși cu acest scop (la Side, Cherson, Vicina) pentru Mitropolia care este sub stăpânirea păgânilor necredincioși, cum aş putea să mă gândesc, că după hirotonirea mea întru arhiereu, să nu mă întorc acolo sau că după plecare (de la Patriarhie), aş reveni în capitală, pentru aceasta eu fac prezenta promisiune scrisă, către patriarh și către Sinod: eu declar în mod ferm, că după hirotonire, nu voi zăbovi pe aici și că după plecarea mea, nu voi reveni aici, părăsindu-mi turma, în afară de cazului de extremă necesitate, pe care o va judeca Patriarhul și Sinodul; iar în acest din urmă caz, eu nu voi încerca să obțin cârmuirea unei alte eparhii, ci voi sta liniștit, până când se va ameliora situația (din eparhia mea, n. n.). Dacă voi ajunge să încalc această promisiune, eu accept sentința pe care o va face Patriarhul, împreună cu Sinodul. Promisiune semnată cu garanție, adică în original.

Incipit: Oi eklegomenoi para tis

Registru de expediție: Chiril de Side, Ieremia de Cherson, Macarie de Vicina;

Critica textului:

Data: Chiril era deja ipopsifiu pentru Mitropolia de Side, adică data este canonică (înainte de hirotonirea întru arhiereu), pe când semnăturile celorlalți doi (de Cherson și de Vicina) a fost făcută după instalarea lor în scaunul mitropolitan, dar înaintea celui de Side. Probabil că patriarhul și Sinodul au constatat această abatere și tendință, la cei doi mitropoliți, fiind obligați să-i cheme la ordine. Mitropoliții de Cherson și de Vicina se pare că au fost hirotoniți întru arhiereu, a avut loc la Constantinopol, în vara anului 1338?, iar a celui de Side, după noiembrie 1338?

Critică: 1. În ce privește observațiile, referitoare la promisiunea lui Macarie de Vicina, trebuiesc adăugate două indicii furnizate de epoca de păstorire a lui Matei al Efesului și a lui Luca de Sougdaia. Conform acestor formulare de angajament, Matei al Efesului și-a câștigat Eparhia spre toamna anului 1339. Al doilea, Luca de Sougdaia, în februarie 1338, era încă prezent la Sinodul Permanent din Constantinopol, decedând la Caffa, în data de 24 april 1339.

³⁶² Ibidem, fasc. V, p. 141-142.

2. Textul formularului de angajament este același pentru toți arhieriei, cu excepția câtorva schimbări de cuvinte, ordonate probabil de Sinod. Registrul acestor formulare neglijează atât actele de alegere, cât și cele de hirotonire, considerate probabil de sine înțeles, concentrându-se doar asupra evidenței promisiunilor făcute de episcopi.

Regest nr. 2207, din mai 1341, synodiki eggraphos diagnosis kai apophasis, Sentință Sinodală, ordonând redarea destinației dintâi, conform voinței ctitorului, a unei mănăstiri de maici, transformată în mănăstire de călugări.

Sentința aceasta Sinodală a fost eliberată în prezența Patriarhului, înconjurat de mitropoliții de Heracleia, sardes, Dyrrachium, Lacedemone, Madyta, Methymne, Barna, Bitzina (Vicina) și Arhiepiscopul de Kos.³⁶³

Regest nr. 2214, din august 1341, Semnătura scrisorii, redactate în iulie, 1341, vezi regestul nr. 2213.

Teztul acestei scrisori este păstrat sub regestul nr. 2213, din iulie 1341, fără semnătură, fiind înregistrat în luna august, dar păstrează numai copii. În afara semnăturii patriarhului, care este constantă, toate variantele scrisorii nu se aseamănă între ele, neexistând două copii identice. Între acestea se află și o copie autentică, semnată de Macarie al Vicinei.³⁶⁴

Actul descris de regestul nr. 2213 este o gramma, adică o Redacție și Examinare Sinodală a scrisorii care dă socoteală asupra condamnării lui Varlaam de Calabria, recunoscut de-a fi vinovat, pentru că a atacat călugării isihăști, deși nu avea dreptate.

Regest nr. 2243, din april 1343, synodiki praxis, Judecată Sinodală, Episcopul de Pyrgion este pârât de mitropolitul său, dar se constată că este nevinovat și este considerat demn de-a reocupa scaunul său, fiind și ridicat la rangul de mitropolit. La această judecată sinodală a fost de față și Mitropolitul de Vicina, alături de cel de Sardes, Side, Amasia, Pisidia, Corint, Dyarrachium, Madyta, Amastris, Methimne, Apros, Barna (Varna?), Ganos, Zichna, Chios, Drama, Tenedos, Kallioupolis, și noul ales al Monembasiei.³⁶⁵

Regest nr. 2280, din c. iulie 1347, Declarație Sinodală de adeziune a noilor mitropoliți, adăugată la Tomosul din februarie, privind judecarea și depunerea din scaun a lui Ioan XIV Kalekas (1334-1347), urmașul său fiind Isidor I (1347-1350). Printre cei prezenți, se numără și Chiril de Vicina, care, a fost și el de curând ales și hirotonit Mitropolit de Vicina, alături de Filotei al Heracleiei Traciei, Grigorie al Thesalonicului, Iacob de Sebaste, Ierotei de Proussa (Brussa), Gherasim de Traianoupolis, Marcian de Mytilene, Daniel de Ainos, Eusebie de Sougdaia, Petru al Gotthiei, Ioanichie de Garella, Iosif de Kallioupolis.³⁶⁶

Regest nr. 2289, din finea lunii august 1347, gramma, synodiki praxis, tomos epi katairesei, Act de judecată sinodală, care condamnă depunerea din treaptă a mitropoliților, care s-au opus alegerii și hirotonirii întru arhieriu a Patriarhului Isidor I al Constantinopolului. Și de data aceasta a fost prezent Mitropolitul Vicinei, la lucrările Sinodului din Constantinopol.³⁶⁷

Regest nr. 2297, din sept. 1348, synodiki praxis, Act de decizie sinodală, privind transferul canonic al Mitropolitului de Patras, la Mitropolia Monemvasiei. Fiind pe cale de-a obține Mitropolia de Patras, acțiune care a eșuat însă, Sinodul precizează că Dumnezeu a vrut să-l țină în rezervă, pentru Mitropolia mai bună, a Monemvasiei. Între mitropoliții care au fost de față la Sinod și au votat acest transfer canonic, se numără și cel de Vicina.³⁶⁸

Regest nr. 2411, din luna mai 1359, synodiki praxis, Act sinodal, care aprobă transferul canonic al Mitropolitului Iachint de Vicina, în scaunul „întregii Ungrovlahii, ridicat la rangul de Mitropolie, la cererea Mega Voievodului (Nicolae) Alexandru”.³⁶⁹

³⁶³ Ibidem, fasc. V, p. 160-162.

³⁶⁴ Ibidem, fasc. V, p. 170.

³⁶⁵ Ibidem, fasc. V, p. 190-191.

³⁶⁶ Ibidem, fasc. V, p. 226-227.

³⁶⁷ Ibidem, fasc. V, p. 233-236.

³⁶⁸ Ibidem, fasc. V, p. 242-243.

³⁶⁹ Ibidem, fasc. V, p. 338-339: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Prea nobilul Mega Voievod al întregii Ungrovlahii Kir Alexandru, mânat de o intenție pioasă, a solicitat de mai multe ori prin scrisori, pe Patriarh și Sinodul său;

1. el a cerut ca întreaga sa parte (de stăpânire, n. n.) să fie așezată sub jurisdicția Marii Biserici a Lui Dumnezeu și să primească un mitropolit hirotonit întru arhiereu de către Patriarh, și care să fie înscris, adică să facă parte din Sinod (Patriarhal. n. n.);

2. în acest scop, de câțva timp, el a chemat în jurul său, pe vecinul acestuia, Mitropolitul de Vicina (Bitzina) Kir Iachint, de la care a și obținut binecuvântarea (de-a întreprinde pașii aceștia, n. n.) și el a cerut în mod oficial, ca să fie transferat canonic la Biserica întregii Ungrovlahii și ca la moartea sa, Marea Biserică să-i trimită un urmaș, ca Mitropolit al întregii Ungrovlahii.

Patriarhul și Sinodul au apreciat că poporul creștin din regiune ar putea să tragă foloase, prin prezența unui Păstor, care să-i conducă, căci Patriarhul este dispus să facă acest lucru, el însuși, prin scrisori și îndemnuri.

Judecând, împreună cu membrii Sinodului, (mitropoliții) Heraclei (*loc lăsat în alb, pentru o eventuală completare ulterioară!!!*), considerând că Marele Voievod ține cu neînduplecare la acest transfer canonic și la persoana mitropolitului, care, și el, promite de-a se angaja în scris, să mențină toată Ungrovlahia, pe toată durata stăpânirii lui, sub aceeași jurisdicție, Patriarhul a transferat numitul Mitropolit de Vicina, la scaunul întregii Ungrovlahii, cu avizul și asentimentul împăratului nostru (romeu, n. n.). Din acest moment, numitul mitropolit al întregii Ungrovlahii preia titlul și ocupă scaunul, împreună cu toate prerogativele de arhiereu legitim –canonic - și credincioșii sunt obligați să-l asculte, în timp ce angajamentul scris al Marelui Voievod, privind supunerea Bisericii Ungrovlahiei, Marei Biserici trebuie păzită în mod imuabil, pentru că o (*excomunicare, afurisenie*) sinodală amenință orice contraveniență.

Act sinodal făcut pentru numitul Mitropolit al Ungrovlahiei, eliberat în mai, indictionul 12, anul 6867, garanție pentru semnătura (personală) patriarhului.

Incipit: O eugenestatos megas Boibodas

Mențiune: regist nr. 2412; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 14, nr. 3, 1-3 (cu traducerea în românește); G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, 1359-1709, București, 1906, p. 34-40, 72, 73.

V. Laurent – P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV, privitoare la Istoria Bisericii Române*, Tiparul „Cartea Românească” S. A., București, 1946, planșa 2-3. [Colecțiile Arhivelor Statului, ediții îngrijite de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu, seria complimentară, fasc. I, (nr. 1-31)].

Critica textului insistă asupra câtorva elemente de metodologie și ermeneutică a gramatei.

1. Textul acestei gramate a fost redactat și preluat de Patriarh, într-o fază imediat premergătoare desfășurării lucrărilor sinodale, adică la începutul deschiderii lui, pentru că copistul ignoră lista participanților la Sinod, cuvântul „aforismon” invocat de către cel care a redactat-o este lăsat în alb. La fel a mai fost cunoscută dinainte și data de eliberare a gramatei, numai că ea creează o dificultate, în raportul acesteia cu scrisoarea trimisă Mega Voievodului Alexandru (regist nr. 2412), căci clauza cominatorie presupune depunerea prealabilă a angajamentului scris, condiționat de către destinatarul corespondenței.

2. Conform legilor generale, privind modificările teritoriale, intervenția împăratului este definită în mod suficient, prin termenii „gnomi kai eudokia”, pentru ca un act imperial să fie menționat aici. Împăratul Ioan V Paleologul (1341-1391) nu putea să fi rămas străin față de aceste evenimente, datorită importanței politice, pe care o ridica demersul Mega Voievodului Nicolae Alexandru (1352-1364), mai ales că, în această perioadă de timp, Curtea Romeică avea interese diplomatice de rezolvat, cu curțile bulgară și rusă. Prin titulatura folosită de Patriarh „Prea nobilul Mega Voievod, stăpân al întregii Ungrovlahii” – Eugenestatos Megas Voivodas, autentis pasis Ovggrovlahias, Domnitorul român era pus la același rang, cu Mega ducele Rusiei (vezi formula de adresare către acesta din urmă, regist nr. 2578).

3. Inițiativa ridicării scaunului episcopesc din zona Ungrovlahiei, la rangul de Mitropolie, vine din partea românilor, iar Patriarhul cedează la insistențele voievodului. Paralelismul titlurilor voievodale și mitropolitane românești „al întregii Ungrovlahii”, cu cele ducale și mitropolitane

moscovite „al întregii Rusii”, indică în mod indirect intențiile lui Nicolae Alexandru de-a se impune în viața politică și bisericească din această zonă a Europei, precum și prestigiul și puterea statală a Principatului Țării Românești disputat de Regatul Ungariei și Țaratul Bulgar.

Regest nr. 2412, din mai 1359, pitakion, Scrisoare adresată Mega Voievodului (Nicolae) Alexandru al Țării Românești (1352-1364) sau Ungrovlahii, privind transferul canonic al Mitropolitului Iachint de Vicina, la Curtea de Argeș, precum și referitor la statutul noii Mitropolii a Ungrovlahiei. Scrisoarea aceasta are multe paralelisme cu scrisoarea Papei Inocențiu III, către Împăratul Ioniță Caloian (1197-1207), de la Veliko Târnovo, de la sfârșitul lunii decembrie 1199 și începutul lunii ianuarie, 1200: „... nobilului bărbat Ioniță Caloian...”³⁷⁰

„Salutare Preanobilului Mega Voievod al întregii Ungrovlahii, Kir Alexandru!”³⁷¹

Scrisoarele anterioare și prezente (primit, n. n.) de la Noblețea Ta (Măria Ta, n. n.) mi-au făcut cunoscute Smereniei Mele sentimentele Tale, referitoare la Biserica catolică și apostolică și dorința Ta vie, de-a avea la dispoziție un mitropolit hirotonit de către (Marea, n. n.) Biserică. Tu ai cerut un Mitropolit, de la Patriarh și de la Sinod: pentru prezent, pe Mitropolitul Iachint al Bitzinei și după moartea lui, pe acela, pe care-l va găsi de bine și care va priveghea ca și arhiereu legitim, pe întreaga Ta stăpânire. Înalta ta Noblețe asigură prin cuvânt, că această hotărâre va fi respectată și de către urmașii Tăi și că ei nu vor dori să primească un alt mitropolit, decât de la Biserica Noastră.

Pentru aceste motive, mai ales pentru credincioșia pe care Noblețea Ta o arată, față de Împăratul nostru, acestuia parvenindu-i cererea, iar Patriarhul, cu membrii Sinodului au aprobat-o: iată că la cererea Ta, Iachint de Vicina este transferat prin act sinodal, la toată (Ungrovlahie) și din acest moment, el este adevăratul Mitropolit al întregii Ungrovlahii, cu toată puterea unui arhiereu legitim, în conformitate cu conținutul actului sinodal.

În timp ce (Marea, n. n.) Biserică a dat această confirmare, cu consimțământul Împăratului, avizul Patriarhului și a Sinodului, este de datoria Ta acum, de a-ți împlini promisiunea, prin fixarea ei în scris, cu cuvântul care îi angajează și pe copiii Tăi, moștenitori și urmași, privind, în mod precis aceste puncte:

1. după moartea acestui Mitropolit, întreg teritoriul Ungrovlahiei va rămâne sub puterea Marii Biserici, care va numi Mitropolitul, în conformitate cu cutuma (rânduiala, n. n.);

2. Tu vei face să parvină această scrisoare (acest înscris) aici, la (Marea, n. n.) Biserică și la Sinod, prin apocrisiarul nostru prezent;

3. și ca garanție a promisiunii Tale, o afurisenie (excomunicare) sinodală amenință fiecare (orice, n. n.) piedică, care va bara menținerea acestei stări de fapt și a acestor lucruri. Noblețea Ta trebuie la fel să ții cu tărie dogmele fundamentale ale Bisericii. Făcând acestea, Tu vei dobândi toate cele bune, în viața de acum și în viața viitoare, Împărăția veșnică. Domnul să păzească Noblețea Ta.”

Text: salut: Eugenestate ... mega voivoda kai autentă pasis Ouggrovlahias ... apo Theou pantokratoros.

Incipit: Apo ton grammaton tis sis eugeneias

Salut: Kyrios o Theos ein diatiron ... aniarou sinantimatos

Literatură: Vezi și regestul nr 2411. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 14, nr. 4, 4-6. Nicolae Iorga, *Condițiile politicii generale, în care au fost înființate Bisericele Românești în secolele XIV-XV*, în *Buletinul Secției Istorice al Academiei Române*, 1, 1913, p. 124-153, *Analele Acad. Rom.*, seria III, 34, Buc., 1913, 387-391: Nicolae Iorga, *Histoire des Roumanis*, III, p. 232-234.

V. Laurent – P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV, privitoare la Istoria Bisericii Române*, Tiparul „Cartea Românească” S. A., București, 1946, planșa

³⁷⁰ În lucrarea noastră, p. 105: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

³⁷¹ Ibidem, fasc. V, p. 340-341: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

3. [Colecțiile Arhivelor Statului, ediții îngrijite de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu, seria complementară, fasc. I, (nr. 1-31)].

Critica: 1. Această scrisoare a fost înregistrată în aceleași condiții, cu actul sinodal, de la regestul anterior, nr. 2411; spațiul liber în alb, pe care redactorul îl indică prin linie punctată, avînd mai sus un alt spațiu alb, unde se poate citi: καὶ εἰς (spațiu alb) τὸν αὐτοκράτορα, ceea ce indică „une minute préparatoire”.

2. Restul textelor, privind corespondența cu Voievodul fiind pierdute, au scăpat de-a putea fi analizate. Este sigur însă că Voievodul a putut să ofere încredere autorităților de la Constantinopol, privind intențiile sale de-a rămâne în legătură de jurisdicție, cu tronul Ecumenic, fără o astfel de garanție nefiind posibil nici transferul canonic, de la Vicina, la Curtea de Argeș. Caracterul definitiv și irevocabil al actelor patriarhale, îl dovedește faptul că au fost duse la destinație de curierul sau solul Patriarhului.

3. Cancelaria Patriarhală imită Cancelaria Imperială, în modul de adresare și redactare a scrisorilor destinate prinților și monarhilor.

Regest nr. 2566, din finea 1369, încep. an. 1370, orismos, Convocare lui Iachint al Ungrovlahiei, la un Sinod Patriarhal, la Constantinopol.

În urma rapoartelor trimise Patriarhului, contra lui Iachint, prin care era bănuît (și acuzat) că acționează contra indicațiilor Marii Biserici, Patriarhul îi poruncește Mitropolitului să se înfățișeze în fața Sinodului, pentru a se dezvinovăți.³⁷²

Mențiune: pitakul, scrisoarea lui Iachint al Ungrovlahiei, înscrisă în registrul V, 47, f. 274^V: MM I, nr. 279, 533-534= Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 14, 1, 7-8;

V. Laurent – P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV, privitoare la Istoria Bisericii Române*, Tiparul „Cartea Românească” S. A., București, 1946, planșa

4. [Colecțiile Arhivelor Statului, ediții îngrijite de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu, seria complementară, fasc. I, (nr. 1-31)].

Critica textului precizează că:

1. Scrisoarea ar fi putut ajunge la Sinod, înainte de luna august 1370, adică înainte de alegerea celui de al doilea Mitropolit al Ungrovlahiei [Mitropolitul Antim Critopol al Severinului, (aug. /oct. 1370 - c. mai 1381)], vezi regestul nr. 2588. Scrisoarea a fost dusă la Constantinopol de către mitropolitul Vidinului (Bidyna), împreună cu dikeofilaxul Daniel Kritopoulos, care erau în același timp și solii Voievodului Vladislav I (Vlaicu Vodă, 1364-c. 1377). Cazul Mitropoliei Ungrovlahiei a fost rezolvat de patriarh și de Sinod, după „modelul rusec” mai vechi. Există o paralelă între „cazul românesc” și „cazul Bisericii Ruse”, atât în ce privește formula de adresare a Patriarhului către Mega Voievodul Alexandru, cât și privind prerogativele Mitropolitului. Mitropoliții de Vicina stăteau forte des și timp îndelungat în capitala imperială, luând parte la sesiunile Sinodului Permanent, fapt care a contribuit la o strângere a relațiilor „de vecinătate”, dintre Vicina și scaunele vlădicești din Crimeia: Theodoro (Gotthia, Mangup), Saugdaia (Soldaia), Cherson (Sevastopol) etc., aspect nestudiat încă de istoricii noștri bisericești.

2. Din scrisoarea de răspuns a Mitropolitului Iachint, aflăm că la Patriarhia Ecumenică există plângeri împotriva acestuia, iar ordinul de înfățișare la Sinod era foarte amenințător. Nu știm însă ce fel de reclamații au fost făcute împotriva lui. Mitropolitul a invocat două motive plauzibile, din cauza cărora nu poate să facă drumul lung, până la Constantinopol: vârsta înaintată și o infirmitate.

3. Din scrisoarea de răspuns a lui Iachint, către Patriarh se pare că acesta din urmă s-a decis să numească un al doilea Mitropolit pentru Ungrovlahia, dar se poate întâmpla că însuși Iachint și Domnitorul să fi cerut acest lucru. Domnitorul a fost cel care l-a oprit pe Mitropolit să facă acest drum lung la Constantinopol, trimițându-l în schimb pe candidatul pentru Mitropolia Severinului, Antim, fostul dicheofilax Daniel Kritopoulos.

³⁷² Ibidem, fasc. V, p. 475-476: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

Daniel Kritopoulos, în calitate de apocrisiar și sol al Patriarhului, care a adus scrisoarea de la Constantinopol și a dus răspunsul lui Iachint, nu era în cunoștință de cauză, privind intenția domnitorului de-a fi numit ca al doilea Mitropolit al Țării. El era preot și dicheofilaxul Patriarhiei și a dus la bun sfârșit ascultarea care i se încredințase.

Regest nr. 2588, din august 1370, evoulythisan, ezytisan, exelegi, Alegerea lui Daniel Kritopoulos, preot și dicheofilax, ca Mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei (Severin).

Menționare în: Registru, V, 47, f. 274: MM I, nr. 278, 532-533; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. 14, 1, nr. 5, 6-7; V. Laurent – P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV, privitoare la Istoria Bisericii Române*, Tiparul „Cartea Românească” S. A., București, 1946, planșa 6. [Colecțiile Arhivelor Statului, ediții îngrijite de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu, seria complementară, fasc. I, (nr. 1-31)].³⁷³

Regest nr. 2593, din oct. 1370, synodiki praxis, Gramata pentru arhiereul Antim, numit Mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și ridicat la rangul de locțiitor al scaunului de Melitene.³⁷⁴

În urmă cu câțiva ani a fost transferat Mitropolitul de Bitzina (Vicina), devenind Mitropolit al Ungrovlahiei, prin decizie sinodală și patriarhală (nr. 2411), la cererea arhonților locului și a poporului creștin. Cu timpul, locuitorii au aflat de bine că un singur mitropolit nu ajunge să împlinească slujba (aceasta, n. n.) și a fost necesar să fie hirotonit un al doilea mitropolit, (lucru făcut, n. n.) la cererea aceluiași arhonți și cu asentimentul mitropolitului dintâi, (aflat, n. n.) încă în funcțiune. Pentru slujba aceasta a fost ales dicheofilaxul Kyr Daniel, om smerit și capabil, pe care arhonții locali și supușii lor, cunoscând experiența virtuților lui, au cerut promovarea (numirea, n. n.) lui, de la Sinod și de la patriarh.

Prin alegere sinodală și decizie patriarhală el a fost hirotonit pe seama unei părți a Ungrovlahiei, dat fiind că cealaltă jumătate este pentru mitropolitul care a fost transferat de la Vicina. Numitul Mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei, care și-a schimbat numele în Antim, poate să preia această Mitropolie (ἐκκλησίαν), înbisericit (investit, n. n.) fiind cu toate prerogativele unui arhiereu legitim, iar credincioșii să-l primească cu cinste, deoarece supunerea care i se arată lui, se raportează la persoana noastră, și prin aceasta, Lui Dumnezeu. Scrisoare dată Mitropolitului unei părți a Ungrovlahiei, ca și garanție. *Signature par le ménologe.*

Regest nr. 2594, din nov. (înainte de 6), 1370, praxis synodiki, synodiki psiphos, Act sinodal de transfer canonic a lui Ioanichie episcop de Nyssa, la Mitropolia de Mokissos.

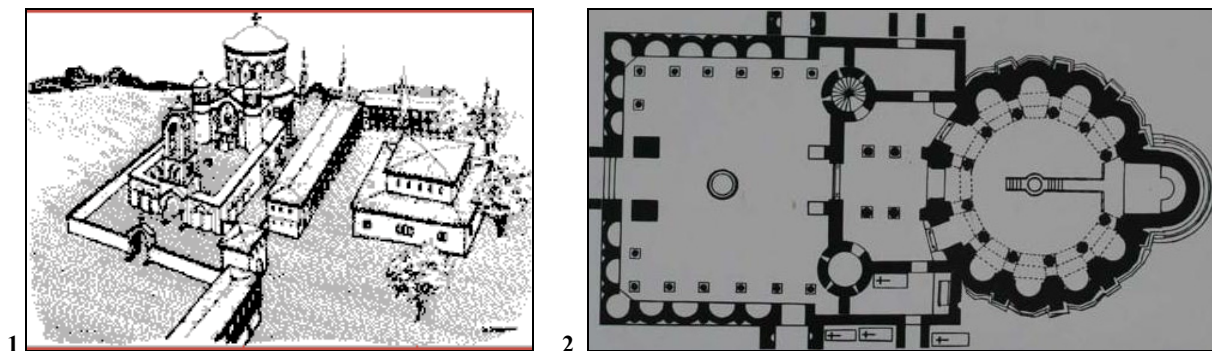
Această Mitropolie fiind vacantă, Sinodul și Patriarhul Filotei au căutat un candidat, oprindu-se asupra lui Ioanichie Episcop de Nyssa și care a fost găsit apt, pentru ocuparea scaunului mitropolitan de Mokissos. Prin decizia Sinodală a mitropoliților Cezareei, Niceiei topos (locțiitor) de Ancyra, Brysis topos de Cyzik, Ungrovlahiei topos de Melitene, Sozopolis, a arhiepiscopului de Derkos, noi aleșilor de Ikonium și de Kotyaeion, Ioanichie poate prelua numirea și întronizarea pe scaunul de Mokissos, cu titlul și toate privilegiile și prerogativele legate de această Mitropolie. *Signature par le ménologe.* Actul din anexă este o obligație scrisă, semnată de Ioanichie, că va rezida în cadrul reședinței, nu în afara Mitropoliei, cum a procedat în calitate de Episcop de Nyssa.³⁷⁵

Pentru noi, acest regest prezintă importanță numai în măsura menționării Mitropolitului Ungrovlahiei, ca participant la ședința sinodală, de la Constantinopol, din anul 1370.

³⁷³ Ibidem, fasc. V, p. 497-498: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

³⁷⁴ Ibidem, fasc. V, p. 501-502: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

³⁷⁵ Ibidem, fasc. V, p. 502-503: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

1. Veliko Preslav, Bulgaria: reconstituirea-machetă a Mănăstirii Bisericii Rotonde sau *Biserica de Aur*, construită după anul 893.

2. Veliko Preslav: Planul Rotondei sau *Biserica de Aur*, din capitala primului Țarat Bulgar. „In der zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts wurde aus kriegspolitischen Gründen die Residenz des bulgarischen Patriarchen von der Hauptstadt Preslav zuerst nach Drastar, dann nach Triadica (heute Sofia), Voden, Maglen, Prespa und schließlich nach Ochrid verlegt.”³⁷⁶

Regest nr. 2607, din martie-mai 1371, praxis synodiki, diekrinen, pitakion, Scrisoare, adresată de Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1364-1376), proin Mitropolitului de Vidin, prin care i se comunică decizia sinodală, prin care i se acorda administrarea - *ἐπίδοσις* - Mitropoliei de Triadița-Sofia.³⁷⁷

Salutare Mitropolitului Vidinului!

Raportul tău a fost prezentat Smereniei Noastre și după citirea lui în Sinod, împreună cu membrii Sinodului, Patriarhul a decis în conformitate cu cererea Ta, că Tu vei ocupa Triadița (Sofia) și că tu vei exersa acolo toate prerogativele arhieresti - *ἀρχιερατικά*. Fă-le fără îngrădire, pentru că aceasta este voința Noastră. Când va sosi acolo „caloyer”-ul (călugărul, solul, curierul, n.n.) Nostru, primește-l cu multă atenție și poartă-i de grijă să se întoarcă cu bine.³⁷⁸ Harul Lui Dumnezeu să fie cu Sfinția ta.

Titlu: Praxis synodiki ... Triadizin.

Salut: Ierotate mitropolita Bidinis ... ti si ierotiti.

Incipit: I eggraphos sou anaphora diekomisti

Salut: I haris tou Theou ein meta tis sis ierotitos.

Registru: V 47, f. 285: MM I, n° 296, 551-552.

Datare, vezi regest nr. 2606, martie-mai 1371.

Critică:

1. Este de acceptat, că Mitropolitul Daniel al Vidinului, fiind alungat de Unguri, în anul 1365, s-ar fi retras la Severin, în Ungrovlahia. Se pare însă că el ar fi fost obligat să părăsească Severinul sau partea din Ungrovlahia, unde s-a stabilit, iar administrarea Mitropoliei Triadița-Sofia să fi fost doar o compensare a pierderii Vidinului și Ungrovlahiei. Pe de altă parte, nu este amintit nimic,

³⁷⁶ Harald Heppner, *Hauptstädte zwischen Save, Bosphorus und Dnjepr: Geschichte, Funktion, nationale Symbolkraft*, Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1998: „893 wurde der Hauptstadtsitz des bulgarischen Reiches nach einem Aufstand der alten Eliten gegen die Christianisierung des Landes in der nahegelegenen Stadt Pliska von Zar Simeon I. der Große nach Preslaw verlegt. Als Hauptstadt eines Reiches, das den größten Teil der Balkanhalbinsel umfasste, erlebte die Stadt ihre Blütezeit, in der sie sich im bulgarischen Reich neben Ohrid zu einem Zentrum der altkirchenslawischen Schriftkultur entwickelte (Schule von Preslaw), aber nie die Größe der alten Hauptstadt erreichte. Neben den großangelegten Herrscherpalästen mit ihren Stiften wurde 927, als Preslaw Sitz des Patriarchen der unabhängigen bulgarisch-orthodoxen Kirche wurde, ein Patriarchenpalast erbaut. Bei ihrem Bau verwendete man für die Ausschmückung der Ornamente der Marmorsäulen und Kapitellen neben Farbe auch Glas und Gold. Die Wände, Böden und Decken waren nach byzantinischem Vorbild mit Mosaiken verziert.”

³⁷⁷ Ibidem, fasc. V, p. 547-548: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

³⁷⁸ Le moine monténégrin s'habille, comme le caloyer grec, d'une longue robe de soie noire; aussi les Turcs ont-ils l'habitude de désigner le vladika du Monténégro sous ce titre: le noir Caloyer. (Edmond Auguste Texier; « Les hommes de la guerre d'Orient 11: Le prince du Montenegro »

Avoir été presque l'égale d'une divinité, avoir vu défiler chaque jour, prosternées à ses pieds qu'elles baisaient, la foule brillante des patriciennes de la Ville gardée de Dieu, et devenir, en une heure, une misérable caloyère dans un couvent des îles! (Gustave Schlumberger; « L'épopée byzantine à la fin du 10e siècle »

referitor la Patriarhia de Veliko Târnovo, de care ar fi ținut Mitropoliile Vidinului și Sofiei, fiind vorba de Țaratul Bulgar, cu Biserica autocefală proprie. Ulterior, cu prilejul alegerii lui Hariton (regist nr. 2654), Sinodul i-a acordat Mitropolitului Daniel dreptul de-a păstra toată viața reședința și veniturile, pe care le avea în Ungrovlahia, ceea ce însemnează că nu era Severinul, ci un alt oraș sau mănăstire, de pe cuprinsul teritoriului Țării Românești. Nu cunoaștem însă nici amănunte, privitoare la constituția și structura Mitropoliei Vidinului, avea sau nu eparhii sufragane etc.

2. Triadița, Sofia, vechea Sardica a fost o soluție, în decizia sinodală, cerută de Daniel, care poate fi pusă în raport cu luptele pentru domnie, dintre Târnovo și Vidin, precum și dintre Regatul Ungariei și Țara Românească, pentru orașul Vidin, cu restabilirea lui Ivan Sracimir, grație ajutorului acordat de Ludovic I cel Mare al Ungariei. Soluția cu administrarea Sofiei, „fără întronizare” era, în felul acesta, pentru Sinod și pentru Daniel, doar un statut de provizorat, un *epidosis*, ἐπίδοσις, de „mitropolit consultant”, „coadjutor” ori „vicar”. Nu se păstrează nici raportul către Sinod, făcut de Daniel, dar prin analogie, presupunem că Sinodul a decis o soluție, similară cazului cu Alexie al Kievului. Inițiativa numirii și hirotonirii lui Hariton n-a venit din Ungrovlahia, unde Mitropolitul Vidinului era probabil preferat, ci de la Constantinopol. Cazul lui Hariton este similar lui Ciprian Țamblac, ales și hirotonit arhiereu în anul 1375, pe seama scaunului de la Kiev, rezident în Moscova, în locul lui Alexie al Kievului (1354-1378), pentru Rusia, vezi registul nr. 2665.

Țarul Ivan Srațimir (1356-1397), devenit „Țar al Vidinului”, din anul 1371 a fost co-împărat și al doilea fiu al lui Ivan Alexandru al Bulgariei (1331-1371) și fratele lui Ioan Șişman (1371-1393). Ca și co-împărat încă, a fost desemnat de tatăl său, să răspundă de „zona Vidinului”, în cadrul Țaratului Bulgar, situație în care ajunge ostatec la unguri, în anul 1365, unde rămâne timp de trei ani, împreună cu familia sa. Fiind eliberat, a reușit să-și recapete tronul, tot cu ajutorul regatului Ungariei, în anul 1368, iar după moartea tatălui său, în anul 1371, s-a declarat independent de Târnovo, adică de fratele său Ioan Șişman, ultimul Țar bulgar. În contextul aceleiași tendințe de independență față de Turnovo, în anul 1381, Ivan Srațimir a scos și Biserica din Țaratul său, de sub jurisdicția Patriarhului Bulgar, trecându-o sub ascultarea Patriarhiei Ecumenice. Pierderea luptei de la Nicopole, din data de 25 septembrie 1396 a însemnat și sfârșitul Țaratului de Vidin. În anul 1397, Ivan Srațimir a fost capturat de sultanul otoman și dus la Brussa, unde a și murit, pierzându-i-se urma. Constantin II, fiul și urmașul la tron al lui Ivan Srațimir, n-a mai putut întreprinde nimic, în favoarea țării sale, pentru că independența Bulgariei era deja pierdută: Târnovo (1393) și Vidinul (1396) căzuseră definitiv în mâinile necredincioșilor.

Regist nr. 2654, din august 1372, sbornoe sdjeanie, synodiki praxis, Act sinodal, pentru Hariton, egumen de Kutlumuș, ales și hirotonit Mitropolit al Ungrovlahiei, înlocuindu-l pe Iachint, care a decedat.³⁷⁹

Încă pe timpul când trăia Iachint Mitropolitul Ungrovlahiei, a fost necesară numirea unui al doilea mitropolit, datorită „mulțimii și importanței pe care o avea populația din acele părți”, Patriarhul și Sinodul, hirotonindu-l pe Antim, pe seama unei părți a Ungrovlahiei, adică pentru Mitropolia Severinului (regist nr. 2593). Acum Iachint fiind mort, a fost nevoie de un urmaș al lui, iar Patriarhul, împreună cu membrii de atunci ai Sinodului: mitropoliții Heracleei, Niceei, Brysis, Side, Adrianopol, Sozopolis, Ianina, Selybria, Tenedos și Varna; l-au ales în această demnitate pe călugărul Hariton de la Kutlumuș, „apreciat de către poporul din Ungrovlahia, de Domnitor și de arhonți” (boieri). Hariton era egumen al Mănăstirii Kutlumuș, din Sfântul Munte, în momentul alegerii lui ca mitropolit, însă nu știm în ce măsură se bucura de grația Mega Voievodului întregii Ungrovlahii. Acest Mitropolit (Hariton) a fost hirotonit pentru o parte din Ungrovlahia, pe care a avut-o Kyr Iachint, cealaltă parte (Severinul, cu Oltenia), fiind ținută de Kyr Antim. Mitropolitul Kyr Hariton va prelua această Mitropolie – scrie registul - cu tot ce se leagă de puterea arhierască, clerul și toți credincioșii acesteia, primindu-l cu supunere și cu cinstea cuvenită, căci onoarea cu care el va fi primit, o denotă pe aceea, care se are și față de Patriarh și față de Dumnezeu. În diptic și în ordinea rangului (șederii) în Sinod, Hariton va ocupa locul Amasiei (care era vacant).

³⁷⁹ Ibidem, fasc. V, p. 511-512: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople..., Op. cit.

Mitropolitul Daniel al Vidinului fiind alungat de unguri, din scaunul eparhiei lui (vezi regestul nr. 2607), în anul 1365 s-a stabilit pe teritoriul Ungrovlahiei, în calitate de Mitropolit al Severinului, deci, cu câțiva ani înainte chiar, ca Patriarhia Ecumenică să-l fi numit pe Antim Critopol al doilea Mitropolit al Țării (vezi regestul nr. 2607).³⁸⁰ Deci Mitropolia Severinului exista, înainte de anul 1370, când a fost numit acolo Antim Critopol (1370-c. 1381), așa cum mai existau poate și alte scaune vlădicești. Mega Voievodul și arhonții (boierii) i-au cerut Patriarhului să-i acorde și lui Daniel proin al Vidinului o ascultare (un loc de activare, n. n., pentru ca să aibă din ce trăi), pe teritoriul Țării Românești. Patriarhul decide, împreună cu Sinodul, că partea de țară, unde s-a stabilit proin Mitropolitul Vidinului, aflat în exil, după ce a fost alungat din scaun, de către armata lui Ludovic I cel Mare al Ungariei (1342-1382, din 1370 și al Poloniei), să o păstorească Daniel, până la moarte, după care, teritoriul să revină Mitropolitului locului. Numai că la anul 1372, era deja un mitropolit canonic în zona Severinului, Antim Critopol (1370-c. 1381). Se pare însă că Daniel, proin al Vidinului a fost obligat după anul 1370 să părăsească zona Severinului, după ce Antim s-a stabilit acolo, pentru că Patriarhul Ecumenic, în anul 1371 îl transferă ca „mitropolit consultant” ἐπίδοσις, la Triadița – Sofia. În anul următor, Patriarhul Ecumenic revine asupra acestei numiri, pentru că Daniel se întoarce în Ungrovlahia, însă cu reședința în altă parte, nu la Severin.

Actul sinodal a fost înmănat numitului Mitropolit Hariton al Ungrovlahiei, topos Amasia, ca și salvconduct, GRAMATĂ, garanție și confirmare a numirii sale.

Signature par le ménologe.

Incipit: Μετροπολιτου Ουγγροβλαχισκουμου ονομου κυρ Ιακιντου

Signature: Μηνὶ ἀνγοβόστῳ ἰνδ. ι´ †

Cunoscut numai în text slavon, publicat de G. Nandriș, *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 292-296; G. Nandriș, *Documente slavo-române*, București, 1936, nr. 1, p. 17-22.

Critica textului: din datele cunoscute, referitoare la cariera Mitropolitului Hariton (1372-c. 1381), se pare că el a stat puțin timp în Ungrovlahia, și că, au existat contradicții sau puncte de vedere diferite, între el și Domnitorul Vladislav I sau Vlaicu Vodă (1364-1377), în același timp, exersând și funcția de Protos al Sfântului Munte, cel puțin între anii 1376-1378, așa după cum apare și în PRÔTATON sau dipticonul Sf. Munte, la lista „protoi”, protos.³⁸¹

Se poate întâmpla însă, că proin Mitropolitul Vidinului să fi preluat în mod real funcțiunile Mitropolitului Țării Românești, iar Hariton să fi revenit la Athos.

Au existat mulți arhieri ortodocși, care nu rezidau pe cuprinsul eparhiei lor, încasând doar beneficiile acesteia, iar funcțiunile episcopale fiind îndeplinite de către arhierii vecini, peregrini sau de către episcopii alungați din scaunele lor etc. Din acest motiv, Patriarhia Ecumenică și Sinodul Permanent au introdus declarația scrisă, cu semnătura noilor arhieri, prin care îi obliga să rezideze în eparhie, nu la Constantinopol, nici pe la moșiile proprii ori pe la mănăstiri sau pe la curțile arhonților (boierilor), fără să desfășoare activitatea, pentru care, au fost de fapt și rânduiți de către Patriarh și de către Sinod. Inițiativa numirii și hirotonirii lui Hariton n-a venit din Ungrovlahia, unde Daniel Mitropolitul Vidinului era probabil preferatul Domnului, ci de la Constantinopol. Cazul lui Hariton este similar lui Ciprian Țamblac, ales și hirotonit arhieru în anul 1375, pe seama scaunului de la Kiev, rezident în Moscova, în locul lui Alexie al Kievului (1354-1378), pentru Rusia, vezi regestul nr. 2665.

Sigur este că Daniel proin al Vidinului și-a păstrat poziția pe care o avea în Țara Românească, încă de pe timpul când trăia Iachint, grație cererii exprese a Domnitorului, Sinodul confirmându-o doar, prin soluția aleasă de epidosis, ἐπίδοσις, de „mitropolit consultant”. Neclar este însă cum erau îmbinate cele două ascultări ale lui Daniel, în Țara Românească și la Triadița, Sredeț, Sofia.

Rangul acordat lui Hariton, topos de Amasia, trecea înaintea celui pe care-l deținea Antim topos de Melitene, care le fixa, nu numai locul șederii în Sinodul din Constantinopol ci și ordinea rangului sau dipticelui în Țara Românească, arhieru din capitală, având întâietate, față de arhierii din provincie.

³⁸⁰ P. 41 și 121, la: Emil TURDEANU, *La littérature Bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays Roumains*, par., Paris, Imprimerie Nationale, 1947, 188 p. (Travaux publiés par l'Institut d' Études slaves, XXII).

³⁸¹ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentaria – Πενταρχιας, vol. II]*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 84.

Mitropoliții, participanți la Sinodul Permanent, conform regestelor patriarhale, au fost aproape aceeași, pe toată durata anului 1372, punându-se întrebarea, dacă nu cumva au lipsit prea mult timp din eparhiile lor.

c. 1386

regest nr. 2711, din 1380 – finea anului 1381, metahalesameni, Convocare a Sinodului mitropoliților de Gotthia și Cherson, pentru clarificarea conflictului provocat de Kinsanos.

Mențiune: Actul nr. 2796: MM, II, 72¹⁵⁻²⁰.

Literatură: vezi regestele nr. 2744 și 2796.

Critica: conflictul pornește de la un act al Patriarhului Macarie (1377-1379), care a cedat Mitropoliei Chersonului, teritoriile care înainte aparțineau Mitropoliilor de Gotthia și Sougdaia, regest nr. 2685. Convocarea la Sinod, a părților aflate în litigiu a avut loc la începutul păstoriei Patriarhului Nil (1380-1388), însă a fost precedată de o serie de demersuri, soldate cu eșec. Grupul celor trei mitropoliți s-a întrunit la Sinod, în septembrie 1382 (regest nr. 2741 s.), corespondența necesitând mai mult de șase luni, dus și întors (Polis – Crimeea), după cum s-a întâmplat și în anii 1384-1385. Cu această ocazie, a fost numită o comisie de anchetă, în luna noiembrie 1384 (regest nr. 2779), al cărei raport a fost depus la Sinod, abia în august 1385 (regest nr. 2786). Se pare că această convocare la Sinodul Patriarhal a avut loc după tratatul de pace, dintre Ioan V (1341-1391) și fiul acestuia, rebelul Andronic IV, (co-regent 1376-1379), în mai 1381 (regest nr. 2717).

Regest nr. 2954, din primăvara-vara anului 1394, sinodiki praxis, katairesis, Act sinodal cu pronunțarea caterisirii episcopului uzurpator din Mauroblachia (Valahia Neagră, Moldova, Moldovlahia, Russoblachia, Bogdania etc.).

Înconjurat de șase sau șapte membrii ai Sinodului Permanent, Patriarhul Antonie IV (1391-1397) declară în mod canonic depunerea din treaptă a episcopilor rebeli, care au uzurpat scaunul mitropolitan al Mauroblachiei [*Iosif* (î. 1386-d. 1408) și *Meletie* (î. 1386-î. 1401)]: și dacă, după pronunțarea acestei sentințe, vor cuteza să exercite funcțiile arhieresti, excomunicarea se extinde și asupra celor aflați în comuniune cu ei sau asupra celor care vor încerca să-i apere.

Textul se păstrează într-un fragment, citat de către Macarie al Ancyrei, în două recenzii sau rezumate.

Incipit: Eiper met' auta tolmisoiem (Parisin, 1379) – Anper met' ekeinim tin katairesin (Parisin, 1378).

Regest nr. 2955, din primăvara-vara anului 1394, egraphie, aphorismos etc., Scrisoare către episcopii Iosif și Meletie ai Russoblachiei, care au alungat mitropolitul binecuvântat de Patriarh, care îi lovește cu anatema, suspendându-i, ca pe niște uzurpatori și rebeli, considerându-i excomunicați, atâta timp cât nu răspund la măsurile luate de Marea Biserică.

Literatură: vezi regestele nr. 2954 și 2995.

Datare: în mai 1395, scrisoarea era deja expedită „pro hairou”, devenind „apotahis”

ÎNCHEIERE³⁸²

Cu tot stilul confuz și încâlcit al celor două informații documentare, din Pravila cea Mare, de la anul 1652 și din lucrarea lui Gelzer, aceste lucrări clarifică o serie de probleme din Istoria Bisericii Românești, din care se pot reține câteva idei fundamentale:

1.) *Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol îi datorăm și prima prefigurare de unitate a tuturor românilor. Este vorba de Tomosul de transferare a lui Iachint de la Vicina, la Curtea de*

³⁸² Concluzii preluate din capitolul de la sfârșitul acestei lucrări.

Argeș, din anul 1359 și mai ales de documentul din mai 1401, prin care Mitropolitului Ungrovlahiei, i se confirma dreptul de jurisdicție canonică și asupra Transilvaniei, cu prerogative lărgite ulterior, nu numai pentru Regatul Ungariei, ci și pentru Mitropolia Haliciului, adică pentru Ucraina, partea din Regatul Poloniei. Cu Mitropolia Moldovei, Ierarhul de la Curtea de Argeș cultiva relații de bună vecinătate. De această unitate a românilor era conștient și Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei (1456-1468), motiv pentru care îi cerea lui Ștefan cel Mare, ca alegerile, hirotonirile și sfințirile de mitropolit al Moldovei, după moartea lui Visarion, să nu se facă fără participarea și consultarea Mitropolitului Ungrovlahiei.

2.) Românii din nordul Dunării, fiind sub jurisdicția Patriarhiei și apoi a Arhiepiscopiei Ohridei, pe parcurs au oscilat între Târnovo și Peci, până în anul 1339, când a început să se cristalizeze ideea trecerii sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, dată, la care, Tronul Ecumenic ar fi încercat probabil o limitare a prerogativelor Scaunului Primei Iustiniane, de la Ohrida.

3.) Dobrogea s-a menținut aproape tot timpul sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, atât înainte cât și după anul 1359.

4.) Cancelariile bisericești, din Constantinopolul, Ohrida și din alte părți, utilizau termenii și numirile vechi, privitoare la români, în funcție de interesul pe care-l aveau, pentru a justifica sau respinge dreptul de jurisdicție în diferite părți. Așa se explică și utilizarea termenilor de „Dakia” [Dacia], „dakilor” [dacilor] etc.

Și în Pravila cea Mare, din anul 1652 se observă această predilecție a cancelariilor bisericești, pentru diferiți termeni și formule vechi, în titulatură, formă de adresare, teritorii de jurisdicție etc.

5.) Biserica Românească din nordul Dunării, înainte de 1359, respectiv 1380-1386 a fost sub jurisdicția Patriarhiei [Arhiepiscopiei] de Ohrida, cu oscilările de scurtă durată, dar inevitabile, între Târnovo și Pec-Ipek.

Ion NISTOR, în studiul său despre „Legăturile cu Ohrida...” recunoaște și el aceste legături de jurisdicție ale românilor din nordul Dunării, cu Patriarhia Primei Iustiniane de la Ohrida, până la 1359, însă le contestă pe cele ulterioare acestui an.

Noi am documentat existența sporadică a acestor legături cu Ohrida, și după ce Biserica Românească a trecut sub jurisdicția Tronului Ecumenic de la Constantinopol, în împrejurări, în care, au fost chiar necesare și bine justificate, ca de pildă, după acțiunile unioniste de la Florența, 1439, în conformitate cu principiul canonic ortodox „consensus ecclesiae dispersae”, adică în situația în care Patriarhia Ecumenică din Polis se afla în imposibilitatea de-a exersa statutul de jurisdicție, după cum s-a întâmplat și în preajma anilor 1453.

6.) Relațiile Mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei, cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol au suferit o fază de criză, după Conciliul unionist de la Florența, din anul 1439, criză care a dus la reluarea legăturilor de jurisdicție ale acestora cu Ohrida. Această criză a fost amplificată și de evenimentele militare, de dinaintea căderii Marei Cetăți a lui Constantin, în anul 1453.

7.) Cele două Mitropolii aveau un statut aparte, o <independență>, ca să nu abuzăm de utilizarea termenului canonic de „autocefalie”, în contextul sistemului canonic de jurisdicție al Tronului Ecumenic, „ca Ohridul și ca Kiprul”. Mitropolitul Ungrovlahiei era Exarh pentru Regatul Ungariei și al Plaiurilor [*recte* Transilvania], iar Mitropolia Moldovei avea un statut de „independență” aproape totală, „avtochefalie”, după cum a explicat atât de convingător canonistul Liviu Stan.

8.) Dipticele sau Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române se completează cu încă un nume de ierarh: VISARION mitropolitul Moldovei, care ar fi păstorit înainte de 1468, cu scaunul, fie la Suceava, fie la Roman, fie printr-o mănăstire, cum este actualmente cazul cu Mitropolitul Ortodox de stil Vechi, de la Slătioara-Suceava. Dar, se poate întâmpla că acest Visarion să fi fost și un ierarh aparținător de Ohrida, adică Principatele Române să fi avut și un sistem de jurisdicție *dublă*: Constantinopol și Ohrida, așa după cum s-a întâmplat și în Țaratul Româno-Bulgar, unde nu toate eparhiile au intrat sub jurisdicția lui Vasile I, de la Târnovo, rămânând pe mai departe, unele sub ascultarea Constantinopolului, altele sub Ohrida.

Paralelisme cu Târnovo, în Principatele Române sunt evidente. Așa după cum Sinodiconul lui „Borilă”, de fapt al lui Ioan II Asan nu menționează evenimentele bisericești anterioare autocefaliei Bisericii Bulgare, din anul 1235, tot astfel se poate întâmpla că dipticele de la Curtea de Argeș și Suceava să nu mai fi menționat lista ierarhilor, anterioară anului 1359, respectiv 1380-1386.

9.) Intensificarea legăturilor cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, a constituit pentru domnitorii și ierarhii români și o reacție împotriva acțiunilor de stabilire a ierarhiei catolice pe pământul românesc, prin înființarea Episcopioilor de rit latin: 1217 sau 1227 a Cumaniei; 1371 la Siret; 1380 la Curtea de Argeș.

10.) În anii 1359, respectiv 1380-1386, nu s-a *introdus nici o ierarhie ortodoxă în Principatele Române* ci s-a schimbat numai o jurisdicție. Fenomenul s-a întâmplat de sus în jos, de la centru spre provincie, favorizat doar de stabilitatea politică a Statelor Românești. Cu aceste ocazii s-a făcut numai un transfer de jurisdicție, de care era interesat atât Patriarhul Ecumenic, pentru a câștiga el, fostele teritorii aparținătoare Ohridei și pentru a feri pe români de infiltrările propagandei catolice, cât și domnitorii români, pentru că aceștia doreau să aibă o instituție bisericească, de prestigiu și recunoscută de toată lumea, care să patroneze Biserica din Țările lor, și să ofere și o stabilitate politică, în exterior, mai ales în statele vecine din centrul și sud-estul Europei.

11.) Ținând cont de aceste realități, în viitor, istoricii bisericești vor trebui să modifice stilul de formulare și termenii, privitori la evenimentele din anul 1359, în Ungrovlahia și 1380-1401, în Moldova. Termenul tehnic, utilizat până acum, „înființarea Mitropoliei...” [Ungrovlahiei și Moldovei], trebuie înlocuit cu alți termeni adecvați și conform realităților istorice: „încadrarea”, „extinderea jurisdicției Tronului Ecumenic asupra Bisericii sau Mitropoliei din...”, „stabilirea relațiilor canonice cu Patriarhia Ecumenică...” etc. La 1359 respectiv 1380-1401 nu s-a „înființat” nimic ci s-a produs doar un transfer de jurisdicție, atât în Țara Românească, cât și în Moldova, cu efecte și asupra Transilvaniei. Noi am sugera următoarea formă de încadrare sau intitulare a acestui capitol din istoria noastră bisericească:

- a.) „Încadrarea Mitropoliei Ungrovlahiei sub ascultarea canonică a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, în anul 1359”;
- b.) „Încadrarea Mitropoliei Moldovei sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol (1380-1401)”;

12.) O mai multă seriozitate și stabilitate, în modul de formulare al titlaturilor în Biserica Ortodoxă Română. Titlaturile sunt unice și au localizare geografică proprie, justificare canonică, explicație istorică, și cu încărcătura lor semantică, atât din punct de vedere onomastic, cât și național sau etnic. Titlaturile nu pot fi schimbate, transferate sau sofisticate, după cum am constatat în ultimii ani. Actualmente Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a atribuit Mitropoliei Basarabiei titlul de „Exarhat al Plaiurilor”: *Din octombrie 1995 Mitropolia Basarabiei are rangul superior de Exarhat al Plaiurilor și la ea pot adera, extrateritorial, comunități ortodoxe române din afara Republicii Moldova. Statutul de Exarhat al Plaiurilor este recunoscut de autoritățile Republicii Moldova.*³⁸³

Care „plaiuri”, pentru că titlul acesta, atribuit Mitropoliei Basarabiei este o fraudă istorică și canonică. „Plaiurile” erau identificate de Cancelaria Patriarhală din Constantinopol, cu *Transilvania*, al cărei Exarh a devenit Mitropolitul Iacint sau Iachint al Ungrovlahiei și urmașii acestuia, din anul 1359, până la 1701, când Curtea Imperială din Viena i-a interzis Mitropolitului Atanasie Anghel al Bălgradului (1698-1713) orice legătură de ascultare canonică față de [Arhi]Mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei (1668-1672 și 1679-1708) și orice legătură cu Domnitorul Țării Românești, cu boierii și cu autoritățile acestuia.

Are un Sinod local dreptul să transfere și să despuieze o titulatură veche, a Tronului Ecumenic, cu localizare și destinație precisă și unică, și să o atribuie altei unități bisericești și geografice?³⁸⁴

³⁸³ Înseamnă că Mitropolia Basarabiei este cel puțin la nivelul prerogativelor Tronului Ecumenic! Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Mitropolia_Basarabiei. Iată ce forme poate lua erezia filetismului!

³⁸⁴ Astăzi nu te mai poți mișca în România de „mitropoliți” și de „arhiepiscopi”. Înainte erau trei mitropoliți ortodocși, în tot spațiul românesc și unul unit la Blaj. Acum sunt 12 și nu mai știu câți arhiepiscopi, situație care denotă nu numai

Un astfel de caz noi n-am întâlnit în întreaga istorie bisericească. Numai Biserica Ortodoxă Română se joacă cu titulaturile eparhiilor, schimbându-le după cum bate vântul, fenomen care ar putea fi calificat ca o lipsă de maturitate a ierarhilor actuali, față de statutul de autocefalie, ca să nu mai amintim călcarea în picioare a propriei istorii bisericești și naționale.³⁸⁵ Tronul Ecumenic ar avea căderea și obligația să tragă la răspundere Patriarhia din România, pentru această fraudă, translație și atribuire nejustificată de titluri.

VII. Nectarie (Pelopides) al Ierusalimului (1661-1669 +14 iulie 1676), din Creta, fost Egumen-Arhiiepiscop la Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai (1660-1661).

„În 1682 se deschide seria tipăriturilor grecești la Cetățuia, în același timp inaugurându-se o epocă de astfel de tipărituri în Țările Române, care va dura peste un secol. Prima carte va fi *Întâmpinarea contra primatului papei de Nectarie*, Patriarhul Ierusalimului, cu o prefață a patriarhului Dositei în care îi aduce laudă voievodului moldovean Gheorghe Duca.”³⁸⁶ Dositei II Notara (1669-1707) a fost urmașul în scaun, după paretisisul lui Nectarie. Lucrarea lui Nectarie, din anul 1682-1683, tipărită la Iași este:

„Πρὸς τὰς προσκομισθείσας θέσεις παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις φρατόρων διὰ Πέτρου τοῦ αὐτοῦ μαίστορος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἀντίρρησις” și a fost tradusă în limba latină de către teologul calvinist (=reformist) Pierre ALLIX (1641-1717) și tipărită la Londra, în anul 1702. Paternitatea asupra lucrării „Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα...” i-a fost contestată mult timp lui Nectarie, însă critica istorică a ajuns la concluzia că-i aparține totuși. Mult timp s-a crezut că autorul acestui tratat ar fi dionul Hilarion din Ierusalim sau însuși Patriarhul Dositei II Notara. Numai că Dositei II îl menționează el însuși pe Nectarie ca autor, iar pe diaconul Hilarion Kigalas, ca traducător al lucrării.³⁸⁷

Lucrarea lui Nectarie al Ierusalimului, *Întâmpinarea contra primatului papei de Nectarie...*, oferă mărturii fundamentale privitoare la teoria Pentarhiei, în faza de schismă, adică după anul 1204 (respectiv 1054), fiind un răspuns la tezele privitoare la primatul papal, formulate de Gardianul franciscan Pedro Matteo de Lara (1637-1671).

Lucrarea pune în evidență tensiunea care exista între Roma și Tetrarhia ortodoxă, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Patriarhul contrazice cu argumente bine documentate, tezele latinilor, cu atât mai mult cu cât franciscanul Pedro Matteo de Lara nu stăpânea prea multe cunoștințe, privitoare la Sfinții Părinți.³⁸⁸

tendințe de grandomanie, cât mai ales de neseriozitate față de propriile structuri bisericești, cu lipsă de respect față de identitatea națională a României. Funcția de „mitropolit” avea la români și o încărcătură semantică, de identificare a Bisericii, cu „Țara”: *Românească, Moldova și Transilvania*; nu cu ambițiile carieriste ale ierarhilor B.O.R., care, în Sinod își împart între ei funcțiile și titlurile, după cum îi taie capul. Cazul Episcopiei „Daciei Felix” este o altă enormitate, pentru că locuitorii ei sunt români, nu „daci”, iar Patriarhia este în Statul Român, nu „Dac”!

Nici la Blaj nu avem o situație mai bună, cu noul titlu de „Archiepiscopus Maior sui juris”, pe care-l înțeleg doar canoniștii, noțiune străină sistemului tradițional de jurisdicție al românilor, unde titlul de „mitropolit” este superior celui de „arhiiepiscop” și-l include pe acesta din urmă. În istoria românilor a fost consacrată noțiunea de „Mitropolia Blajului” (deși titulatura era de „Alba Iulia și Făgăraș”, cu scaunul și reședința la Blaj), care însemna ceva. Nu știu câte secole vor trebui să treacă, până când noua titulatură „blăjeană” va fi asimilată de popor și de istoria națională. Numai la greci, are fiecare episcop eparhiot, titlul de „mitropolit”.

³⁸⁵ Un caz tipic de oscilație de titulatură este Eparhia Tomisului, în concurență cu aceea a Dunării de Jos.

³⁸⁶ Luat din: <http://discipulussimplex.wordpress.com/2008/01/24/cetatuia-si-ortodocsii-de-limba-greaca-ii/>
Privitor la Patriarhul Nectarie al Ierusalimului, dăm textul de mai jos ca o caracterizare generală:

„Nectarie ajunge patriarh al Ierusalimului în anul, 1661 și deține acest scaun până la începutul anului 1669, când se retrage. În Moldova a fost în anul 1663-1664, fiind bine primit de Istratie (Eustratie) Dabija (1661-1665). În timpul sederii la Iasi, a fost găzduit în chiliile de la Sfântul Sava, care era metoc al Sfântului Mormânt.

În aprilie 1664 pleacă în Țara Românească, dar în același an se întoarce la Iași, de unde urma să plece la Moscova. Cum însă autoritățile turcești nu i-au dat autorizația de trecere a graniței, a fost nevoit să rămână încă un timp în Moldova. Încărcat de daruri de la Dabija Vodă, în 1665 se afla la Ierusalim, încercând să facă îmbunătățiri la unele biserici din Țara Sfântă. Nectarie a fost un "cleric învățat", dar nu era un "harnic călător". O lucrare a patriarhului Nectarie s-a tipărit la Iași, prin grija urmașului său în scaun, în anii 1682-1683. Prin această lucrare se răspundea Primatului papal.” Luat din: <http://www.crestinortodox.ro/carte-922-82389-patriarhi-ai-ierusalimului-in-moldova-19>

³⁸⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 323.

³⁸⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 323, nota nr. 1159.

Teza nr. 5 a lui Pedro Matteo de Lara este: „*Biserica Latină, în urma separării de ea a Bisericii Răsăritului, a devenit adevărata Biserică a lui Dumnezeu.*”³⁸⁹

Nectarie răspunde la această teză, expunând procedura și ponderea unei schisme sau separări bisericești. Schisma o provoacă partea sau grupa mai mică, care se separă de „întreg” sau de corpul Bisericii. Or, Roma, o Patriarhie, care însemna doar o parte din „întregul Bisericii”, se separă de celelalte patru Patriarhii. Pe timpul acela Patriarhia Romei Vechi își extindea jurisdicția asupra teritoriilor din vestul Europei, care și așa, încă nu erau pe deplin încreștinate. De Creștinismul din Africa Latină nu se mai poate vorbi, în preajma schisme din 1054, pentru că acolo, Roma pierduse totul, în urma islamizărilor forțate ale locuitorilor, de către noii invadatori arabi, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea. Dar să parcurgem textul, cu argumentele formulate de Nektarios, ca răspuns la teza nr 5, a lui Pedro Matteo de Lara:

*„Das Schisma besteht in der Lostrennung des Kleineren vom Grösseren. Die lateinische Kirche umfasst das Geringere, die Ostkirche das Grössere. Also befindet sich die lateinische Kirche im Schisma bzw. in der Abtrennung von der Ostkirche... Denn von der katholischen Kirche, welche von fünf Häuptern geleitet wird unter dem Haupt Christus, besitzt die lateinische Kirche nur ein Patriarchat, einzig den Papst. Zur Ostkirche dagegen gehören vier Patriarchate und andere, zwar kleinere Jurisdiktionsbezirke, aber nichtdestoweniger sind es Jurisdiktionsbezirke, die auch autokephale Throne heissen, welche sehr alt sind und zum Teil aus der apostolischen Zeit stammen. Es sind dies die Oberhirten von Bulgarien (Ohrida, n. n.), von Iberien (Georgia, n. n.) und von Moskowien (Moscova, n. n.), welcher nicht nur bis zur Würde des Erzbischofs, sondern vor kurzem zum Rang des Patriarchen aufgestiegen ist und als solcher geehrt und bezeichnet wird... Und unter jenen vier apostolischen Thronen herrschte einst der Streit wegen des Glaubens und in alter Zeit gab es auch Schismen. Der Bischof von Rom schloss sich meistens dem grösseren teil der Kirchen an. Seit dem siebten ökumenischen Konzil waren die vier Patriarchate in der Gnade unzertrennlich miteinander vereint und der Patriarch von Rom begann sich wegen seiner Herschsucht abzuspalten.”*³⁹⁰

Aici apare din nou teoria Pentarhiei, deși ne aflăm în faza, de după anul 1054, *prin definiția schisme* făcută de patriarhul Nektarios. Cele cinci Căpetenii ale Bisericii sunt subordonate Capului unic, Iisus Hristos. Biserica Latină, cu un singur Patriarh, s-a separat, s-a rupt de „grosul”, de corpul Bisericii, mult mai mare, de Marea Biserică, cu patru patriarhi apostolici. Interesant este și faptul că Nektarios nu vorbește de cinci patriarhi ai Marii Biserici, deși Scaunul Mitropolitan al Moscovei era deja ridicat la rangul de Patriarh, încă din anul 1589. Nektarios ținea la teoria Pentarhiei, în înțelesul ei clasic, și din acest motiv nu amintește Scaunul Moscovei, în cadrul Tetrarhiei (recte Pentarhiei). Acest lucru însemnează că noțiunea de „patriarh”, și „patriarh”, nu era același lucru, la fel ca și noțiunea de „autocefalie” și „autocefalie”: Ciprul, Georgia, Ohrida, Peć, Moscova erau autocefale în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când Nektarios și-a scris lucrarea (nu se știe precis anul de redactare), și totuși n-au fost integrate, de către acesta, în grupul Tetrarhiei, de după anul 1054. Nektarios este unul din puținii adepți ai PENTARHIEI, în secolul al XVII-lea, când se vorbea și se punea bază doar pe teoria Tetrarhiei, iar Scaunul Patriarhal al Moscovei era *exclus* din *Collegium patriarcharum*, al celor patru CĂPETENII ale Bisericii Răsăritului. Pentru Nektarios, atât Tronul Romei Vechi, cât și Scaunul Moscovei se aflau în afara *Colegiului celor patru*: primul, din cauza stării de schismă, iar cel de al doilea, pentru că rangul său de Patriarh nu era asimilat la nivelul de „patriarh apostolic”, din contextul Căpeteniilor Tetrarhiei.³⁹¹ Aici apare clar diferențierea noțiunii de „patriarh”, în Biserica Ortodoxă, de după 1054, respectiv

³⁸⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 324.

³⁹⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 324, vezi și nota nr. 1162, *Antirrhesis*, p. 41, 35-42, 13.

³⁹¹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 325.

1589, când avem deja patru Patriarhi de rangul al doilea: doi Catholicoși Patriarhi, în Biserica Georgiei [la Mzcheta-Tbilis, Iviria (1001-1811) și la Pițunda, în Kolchis-Lazika, vestul Georgiei (1390-1815)]; la Moscova, din anul 1589; la Peć, până în anul 1766; care nu erau acceptați, ca egali în rang cu *Colegiul celor patru*. Restul autocefaliilor timpului aveau doar *arhiepiscopi* în fruntea Bisericii lor: Cipru, din anul 431 și Ohrida, până în anul 1767, când a fost desființată.³⁹²

„Für die Griechen gibt es eben Patriarchate *erster* und *zweiter* Klasse, d. h. Patriarchate, die als solche genannt werden, andere aber nicht. Zu den Patriarchaten der ersten Klasse gehören nach Nektarios ebenso wie für Patriarch Kallistos I. von Konstantinopel (1355-1363) die Patriarchate der Pentarchie.”³⁹³

*

Din această prezentare, mai putem concluda, că după anul 1589, respectiv 1593 (cu Sinodul ținut la Constantinopol) au existat *cinci* modele sau forme *chalcedoniene*, de *diptice* ale Pentarhiei (cu ordinea de înșiruire a tronurilor și al titularilor acestora):

1. *Pentarhia*, unde apare tronul Romei, fără Moscova (chiar și în stadiul de schismă), în Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652;

2. *Pentarhia*, fără Tronul Romei, însă cu Scaunul (nu „Tronul”) Moscovei, acceptată și de Meletie I Pigas al Alexandriei (1590-1601), la Sinodul de la Constantinopol, din anul 1593, prezidat de Ieremia II al Constantinopolului (1587-1595, *a treia oară*), deși a fost respinsă de antecesorul său Silvestru al Alexandriei (1569-1590);

3. *Tetrarhia*, fără cooptarea Catolicoșilor Patriarhi georgieni, al Patriarhului Moscovei și al Patriarhului sârb, de la Peć (Kosovo), pe care, Nektarios îi ignoră cu totul;

4. *Pentarhia*, cu *dipticele combinat*, adoptat de Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, Îndreptarea Legii, unde apare atât Tronul Romei Vechi (chiar și în stadiul de schismă), cât și Scaunul Autocefal al Arhiepiscopului de la Ohrida, ca și o completare formală a cifrei „active” de „cinci”, pentru Pentarhia, de după anul 1204, respectiv 1054: [PENTRU CUM Scriu ARHIERIEI LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI, G L A V A 395].

5. *Pentarhia Latină* a Pontificelui Roman, adică aceea fondată de Inocențiu III, cu patru Patriarhi titulari, de rit latin, subordonați sau *sufragani* ai Arhi(Supra)Patriarhului Romei, din anul 1215, Lateran IV, canonul 5: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim. Acești „patriarhi orientali, titulari, de rit latin” erau asimilați în rang, adică urmau în diptice, după patriarhiile titulari apuseni de Venetia, Lisabona etc., după lista arhiepiscopilor primați, ca să nu mai pomenim de *parohii din Roma* sau *Cardinalii Sfintei Biserici Romane*. De aceea au și fost abrogați în anul 1964, rămânând doar Patriarhul Ierusalimului, ca simplu episcop diocezan, cu titlul onorific de „patriarh”, fără sufragani, subordonat Congregației pentru Episcopi, din Roma.

Pe lângă aceste modele „chalcedoniene”, de diptice ale Pentarhiei, nu trebuie să ne scape din vedere nici „modelele monofizite” și modelul „asirian”, Biserici care, deși individualizate, adică despărțite, din punct de vedere canonic, liturgic și dogmatic, de *bisericile vestului roman*, adică chalcedoniene, se considerau în continuare ca făcând parte integrantă din Biserica cea Una și Universală. Modelele monofizite imită și continuă în stil propriu, vechile structuri de dinaintea anului 536. Biserica Asiriană, după anul 424 a evoluat în mod izolat, de „bisericile vestului roman”, considerându-se însă tot timpul ca făcând parte integrantă din Biserica cea Una, adică Universală.

³⁹² Ibidem. Patriarhia de Peć și Arhiepiscopia Ohridei erau probabil deja desființate, în momentul în care Nektarios și-a redactat lucrarea: 1766, Peć; 1767, Ohrida. Nu se știe anul în care Nektarios al Ierusalimului și-a redactat răspunsul sau „Întâmpinarea...” sa.

³⁹³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 325.

După modelul *Pentarhiei Latine*, se va constitui, începând cu anul 1215 (Biserica Maronită), și modelul *patriarhilor titulari uniți cu Roma* (de toate riturile și proveniențele etnice), ca simpli sufragani ai Pontificelui Roman, asimilați în rang după *parohii din Roma* sau *Cardinalii Sfintei Biserici Romane*, subordonați în prima fază Congregației de Propaganda Fide, iar acum Congregației pentru Bisericele Orientale, un capitol aparte și trist de istorie bisericească, cu efecte eclesiologice dezastruoase, care constituie o frână de netrecut, în dialogul ecumenic, dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică.

Pedro Matteo de Lara își fondează argumentele și pe *Sinodul de la Ferrara - Florența – Roma (1439)*, din anii 1438-1445, pe care Nektarios îl respinge, pentru că deciziile acestui Sinod au fost respinse și anulate de către Sinodul de la Constantinopol, din anul 1484. Teoria Pentarhiei se poate deduce, din contextul polemicii, privitoare la discuțiile și deciziile acestui Sinod, dezvoltate de către Pedro, cu răspunsul și întrebările lui Nektarios.³⁹⁴

Pentru Nektarios, Sinodul de la Florența nu s-a desfășurat după tipicul consacrat sinoadelor ecumenice, cu convocarea și prezidarea acestuia, de către împăratul romeu, înconjurat de către cei cinci patriarhi (sau delegații acestora). La Florența, Sinodul a fost convocat și prezidat de Patriarhul Romei Vechi, Martin IV (1431-1447), împăratul a avut un loc aparte, ca asistent la sesiunile sinodale, fără să le prezideze, Patriarhului Ecumenic Iosif II (1416-1439) i se oferise un rang de ședere inferior Papei, nu lângă acesta, pe locul al doilea. În acest cadru și cu aceste argumente, Nektarios îl întreabă pe Pedro Matteo de Lara:

„Unde este ordinea canonică a semnăturilor, dedesubtul deciziilor (definițiilor, n. n.) Sinodale?
Unde a semnat împăratul pe primul loc, iar Papa și Patriarhii, cu ai lor, dedesubtul semnăturii acestuia (a împăratului, n. n.)?”

Nu este toată aceasta (o formă, n. n.) de tiranie (dictatură, din partea Papei, n.n.)?
Și, cum poate să ofere tirania o satisfacție pentru rânduiala (normală, n.n.)?”³⁹⁵

Potrivit concepției pentarhice a lui Nektarios I, Pentarhia nu poate accepta nici un primat papal, pentru că toți cei cinci patriarhi au același rang, iar la Florența, fiind Sinodul condiționat de recunoașterea primatului Romei Vechi, acesta nu poate fi numit decât o formă de triumf al tiraniei (papale, n. n.). Nektarios precizează, fixează aria de extindere și definește *Sfânta Biserică Catholică și Apostolică*, care numai în întregul ei și împreună (cu toți cei cinci patriarhi) este catholică, ecumenică sau universală. Patriarhiile, în mod izolat și individual, nu pot fi considerate „Biserică”, ci numai „parte din Biserică”. Aici se deosebește eclesiologia lui Nektarios I, de concepția anterioară, reprezentată de Maxim Mărturisitorul (580-662), Gheorghe al Trapezuntului (1395-1472/84) și Ghennadie II Scolariul (1405-1473), care individualizau sau identificau Biserica, cu una sau cu fiecare, din cele cinci Patriarhii ale Pentarhiei sau cu centrul Tronului acestora: „Biserica Antiohiei”, „Biserica Alexandriei”, „Biserica Romei Vechi”, „Biserica Ierusalimului”, „Biserica Persiei” etc.³⁹⁶ Patriarhiile sunt numai „părți”, din Biserică. În urma schismei din anul 1054, Biserica Romei a părăsit „corpul” Bisericii, însă Nektarios o recunoaște ca *Biserică*, în stare ruptă de Marea Biserică.³⁹⁷

Pentru a înțelege în mod corect teoria Pentarhiei, trebuie să o punem în paralelă cu persoanele Treimice, unde toate trei sunt egale, acționează împreună și în comuniune, acolo unde se află una din cele trei în acțiune, celelalte două coactivează „în spatele acesteia”: cum s-a întâmplat de pildă la Nașterea cea de-a doua a Lui Dumnezeu Fiul și întruparea Sa, de la Duhul Sfânt și din Sf.

³⁹⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 325.

³⁹⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 326.

³⁹⁶ Ibidem.

³⁹⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 327.

Fecioara Maria, la Arătarea sau Botezul Domnului nostru Iisus Hristos, de către Ioan, în apele Iordanului, la Schimbarea la Față, de pe Muntele Taborului, în Vinerea Mare, la Invierea din morți a Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, la Rusalii etc. Un Dumnezeu Unic în Ființă și întreit în persoane. Tot așa, avem *o singură Biserică, cu cinci căpetenii*. De aici și argumentul privitor la bisericile autocefale, care pot avea în fruntea lor „patriarhi, dar de rangul al doilea”, arhiepiscopi sau numai mitropoliți, titlul acestora, depinzând și de de aria de extindere sau mărimea teritoriului Statului respectiv, a cărui Biserică a primit tomosul de autocefalie.

VIII. Michel Le Quien (1661-1733), istoric și teolog francez, bibliotecar al Conventului din Rue Saint Honoré, de pe lângă Abația benedictină Saint Germain de Prés, din Paris ³⁹⁸, răspunde la lucrarea lui Nectarie al Ierusalimului, „Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα...”, prin Panoplia sa, din anul 1718: *Panoplia contra schisma Graecorum*, sous le pseudonyme de Stephanus de Altimura Ponticencis (Paris, 1718), une réfutation de *Peri arches tou Papa* de Nectaire Ier de Jérusalem. Michel Le Quien analizează legăturile dintre Biserica Latină și Biserica Ortodoxă de la începuturi și până la Sinodul Florentin, din anul 1439.

Meritul său în domeniul redescoperirii modelului Pentarhiei, crește în mod indirect și prin lucrarea tipărită postum:

Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740).

În această lucrare el prezintă structurile ierarhice și cronologice ale celor patru patriarhii ale Tetrarhiei: Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Biserica Rusă, deși era constituită într-o Patriarhie, încă din anul 1589, instituție desființată de Petru cel Mare, în anul 1721, Michel Le Quien nu o ignoră, ci o integrează în volumul I, dedicat Patriarhiei Ecumenice, alături de Bisericile de proveniență și jurisdicție Constantinopolitană. În anul 1740, când a fost editată lucrarea lui Michel Le Quien, instituția Patriarhiei Ruse nu mai exista, încă din anul 1721, fiind înlocuită cu „epoca Sinodală a *Procuratorului General*”, un laic.

Michel Le Quien, face parte dintre susținătorii indirecti ai teoriei Pentarhiei, prin lucrarea sa în trei tomuri masive: *Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis*, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740). Pentru un istoric și cleric din Biserica Catolică, în epoca respectivă, a fost un act de curaj ecumenic,

³⁹⁸ Lucrările mai mari ale lui Michel Le Quien sunt: *Défense du texte hébreu et de la version vulgate* (Paris, 1690), réédité par Migne, *Scripturae Sacrae Cursus*, III (Paris 1861), 1525-84. Est une réponse à *L'antiquité des temps rétablie* par le cistercien Paul-Yves Pezron (1638–1706), qui s'appuie sur le texte de la *Septante* comme unique source de sa chronologie. Pezron répondra, et Le Quien fera de même.

Johannis Damasceni opera omnia, texte en grec avec une traduction en latin (2 vols. fol., Paris, 1712) par Migne *Patrologia Graeca*, XCIV-VI. Dans cette édition fondamentales, il ajoute d'excellentes dissertations; un troisième volume, qui devait contenir d'autres travaux du grand Damascène ne sera jamais achevé.

Panoplia contra schisma Graecorum, sous le pseudonyme de *Stephanus de Altimura Ponticencis* (Paris, 1718), une réfutation de *Peri arches tou Papa* de Nectaire Ier de Jérusalem, Le Quien maintient à partir de preuves historiques provenant principalement de l'Orient, la suprématie du pape.

La nullité des ordinations anglicanes (2 vols., Paris, 1725), et *La nullité des ordinations anglicanes démontrée de nouveau* (2 vols., Paris, 1730), contre l'apologie des ordres anglicans de Courayer.

Plusieurs articles d'archéologie et d'histoire ecclésiastique, publiés par Desmolets (Paris, 1726-31).

Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus, in quo exhibentur Ecclesiae patriarchae caeterique praesules totius Orientis, publié posthumément (3 vols., Paris, 1740). Le Quien envisage de publier ce livre dès 1722, et signe dans cette intention un contrat avec l'imprimerie Simart (Revue de l'Orient latin, 1894, II, 190). Dans ce livre, il se sert des notes de la bénédictine Sainte-Marthe, qui projetait décrire "Orbis Christianus", et lui avait aimablement donné ses notes sur l'Orient et l'Afrique Le "Oriens Christianus", imaginé par Le Quien, contient non seulement la hiérarchie des quatre patriarchats grecs et latins de Constantinople, Alexandrie, Antioche et Jérusalem et des patriarchats de l'Église syriaque orthodoxe, melkite, nestorienne, maronite et arménienne, mais aussi les textes grecs et latins de plusieurs *Notitiae episcopatum*, catalogue des monastères orientaux et africains et la hiérarchie de l'Église africaine. Les trois dernières parties de ce projet titanesque sont achevées par les héritiers littéraires de Le Quien. Ses notes sur l'Afrique chrétienne de l'époque et des monastères ne furent jamais utilisées dans leur entièreté.

"Abrégé de l'histoire de Boulogne-sur-Mer et ses comtes" par Desmolets, "Mémoires de littérature", X (Paris, 1749), 36-112.

de limpezime a gândirii și de prețuire față de vechile instituții ortodoxe, bombardate din toate părțile de asaltul uniatist, la care nu trebuie să trecem cu vederea acribia cu care a reconstituit structurile celor patru Patriarhii, cu listele cronologice ale titularilor și ale ierarhilor sufragani. Chiar și uniților din Orient le-a acordat atenția și exactitatea științifică necesară, în prezentarea structurilor lor ierarhice și a cronologiei acestora. Michel Le Quien prezintă și patriarhiile de rit latin, din Orient, operă a cruciaților. Lucrarea rămâne până astăzi un instrument de lucru, chiar dacă nu a reușit să refacă lista completă a scaunelor patriarhale ori a sufraganiilor acestora, acțiune destul de dificilă și imposibilă, pentru un deschizător de drum în această acțiune și temă de pionierat, la data respectivă.

În ce privește atitudinea lui Michel Le Quien, față de tezele lui Nektarios I al Ierusalimului, el constată la acesta *patru erezii*, pe care le amintește în lucrarea sa *Panoplia contra schisma Graecorum*, sous le pseudonyme de *Stephanus de Altimura Ponticensis* (Paris, 1718), une réfutation de *Peri arches tou Papa* de Nectaire Ier de Jérusalem, Le Quien maintient à partir de preuves historiques provenant principalement de l'Orient, la suprématie du pape.³⁹⁹

IX. Patriarhiile de Ohrida, Peć și Catholicozatele Georgiene, în contextul teoriei Pentarhiei

Înmulțirea patriarhiilor în Orient, peste numărul Tetrarhiei, trebuie pusă în legătură cu istoria constituirii statelor ortodoxe independente, și ca o consecință a acestui fenomen.

a. *Arhiepiscopia Autocefală a Ohridei* (535-1767) sau *Ierusalimul Balcanic* este considerată o continuare a *Arhiepiscopiei de Justiniana Prima* (535-d. 602), fondată de Justinian I cel Mare, în anul 535, prin Novella nr. 11, din 14 aprilie, cu jurisdicție asupra *întregii Prefecturi a Illyricului*, care avea capitala la Sirmium, apoi la Thesalonic, fiind reconfirmată de același împărat, în anul 545, prin Novella nr. CXXXI, din 18 martie; mai era o continuatoare a Arhiepiscopilor de Plisca (864-893) și Veliki Preslav (893-945); a Patriarhiei Bulgare din Durostorum, din anul 927-976 (cu sediu peregrin, la Durostorum, 927-971, Sofia, 972, Vodena-Janița, Prespa, Ahrida-Ohrida, Cedren); în anul 1018 Patriarhia Bulgară a fost degradată la rangul de *Arhiepiscopie Autocefală*, cu reședința definitivă în *Ohrida-Ahrida* și cu Scaunul în Catedrala Sf. Sophia din acel oraș, până în anul 1767, când a fost desființată, eparhiile sufragane, cu teritoriul lor de jurisdicție, fiind subordonate Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol.⁴⁰⁰ Arhiepiscopia Ohridei mai era și o continuatoare a Patriarhiei din Veliko Turnovo sau „a Treia Romă” (1204, recte 1235 – 1394).⁴⁰¹

*

Prințul (Hanul) Boris I al Bulgariei (852-889) ar fi preferat, în locul legăturilor cu imperiile vecine ale Romeilor și Moravilor, o alternativă neutră, cu Biserica Bavariei, adică cu Imperiul Franc de Răsărit, al regelui german Ludovic II *Germanicus* (840-876), din Dinastia Carolingiană, intenție, care presupunea și acceptarea Creștinismului de formă și cu jurisdicție romană. Numai că războiul cu bizantinii și „pacea pe timp de 30 de ani”, încheiată cu Mihail III Bețivul (842-867), din anul 864 au schimbat intențiile Hanului Boris I, reapropiindu-l în mod definitiv, pe el și Biserica Statului său, de Constantinopol.⁴⁰²

După acțiunea de încreștinare a bulgarilor, începând cu anul 865, a devenit actuală și problema „autocefaliei noii Biserici, în Statul Bulgar”, iar Prințul Boris I – Mihail I (după botezul acestuia, în anul 865) a cerut-o Patriarhiei Ecumenice, care l-a respins în prima fază. Prințul Mihail I s-a

³⁹⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 327, nota 1170; compară cu p. 6 și 5, nota 16 și 17.

⁴⁰⁰ Vezi lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia – Πενταρχιας, vol. I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 245-268.

⁴⁰¹ Partea privitoare la Ohrida am reluat-o din *Pentarhia – Πενταρχιας*, vol. I: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială...*, Op. cit., p. 245-268.

⁴⁰² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 328.

adresat apoi Romei Vechi, rezultatul fiind același, pentru că Papa Nicolae I (858-867) accepta titlul de „patriarh”, numai pentru tronurile Triarhiei Petrine (Roma, Alexandria, Antiohia), acordând bulgarilor numai un *Arhiepiscop sufragane al tronului Romei Vechi*. În cele din urmă, Biserica Bulgară, prin prințul Mihail I, cu ocazia Sinodului de la Constantinopol, din anii 869-870, s-a decis să rămână în structura canonică a Patriarhiei Ecumenice.⁴⁰³ Așa se face că Patriarhul Ecumenic a hirotonit un Arhiepiscop și câțiva episcopi sufragani, pentru Biserica Bulgară. În anul 927 Biserica Bulgară și-a primit „Patriarhul” dorit, care însă nu a rezidat la Preslav, ci la Durostorum-Silistra, până în anul 971. Patriarhia Bulgară a durat până în anul 1018, când a fost degradată la rangul de Arhiepiscopie autocefală, cu sediul definitiv în Ohrida.⁴⁰⁴

Problema Patriarhiei Bulgare se pune și este restabilită de al doilea Țarat Româno-Bulgar (1186-1396), în anul 1235, durând până în anul 1394.

Pentru tema noastră, importanță prezintă atitudinea Patriarhiei Ecumenice, privitoare la prerogativele „limitate” ale celor doi Patriarhi „autocefali”, de Preslav (927-1018) și de Turnovo (1235-1394). Întâistătorii celor două Patriarhii Bulgare, aveau titlul de Patriarh, cu valabilitate însă numai în interiorul Satului Bulgar, nefiind însă cooptați în gremiul sau consiliul celor patru, din Tetrarhie. De aici, se vede limpede, că aceștia aveau un statut de „patriarhi de rangul al doilea”, în relațiile și în ordinea dipticelor Tetrarhiei. Statutul acestor doi patriarhi bulgari era echivalent cu acela, pe care-l aveau Catholicosii Georgiei și Arhiepiscopii Ciprului. Titlul de „patriarh” a fost în mod automat anulat și degradat la treapta de Arhiepiscop sau Mitropolit, în momentul în care Statul Bulgar și-a pierdut independența și a încetat să mai existe, în anul 1018, respectiv 1393. Arhiepiscopia de Ohrida (nu și Patriarhia de Peć) a fost apoi cooptată, să ocupe locul al cincilea, după cei patru patriarhi ai Tetrarhiei, în împrejurările create de extinderea expansiunii Otomane în Balcani, pentru omogenizarea structurilor de jurisdicție, din Imperiul succesor celui Romeu.

*

Identificarea tradiției, numelui și Scaunului de Ohrida, cu localitatea și Scaunul arhiepiscopal al Primei Justiniana a fost un fenomen târziu. Dar, în anul 1168 a fost deja încetățenit. Cel puțin așa reiese din mărturia lui Wilhelm de Tyrus, care a venit din Palestina, în Macedonia, pentru a-l întâlni pe împăratul romeu Manuel I (1143-1180): „... *in Provincia Pelagonia... occurimus, juxta illam antiquam et domini felicissimi et prudentis Augusti patriam, domini Justiniani civitatem, videlicet Justinianam primam, quae vulgo hodie dicitur Acreda*” (=Ahrida, Ohrid, n. n.);⁴⁰⁵ deși în Ohrida se știa precis că numele vechi al aceluia oraș n-a fost Prima Justiniana ci Lychnidos. Titlul de Prima Justiniana, ierarhii de la Ohrida și l-au însușit ulterior, atât pentru ei, cât și pentru Scaunul autocefal de acolo, cu scopul de-a conferi mai multă autoritate, vechime, stabilitate și continuitate, sistemului lor de jurisdicție bisericească. *Prima Justiniana*, documentul (novelele) și numele împăratului Justinian I constituiau argumente suficiente de accețiune în Balcani, erau o carte de vizită, pentru Biserica din Ohrida și pentru sistemul de jurisdicție al acesteia, atât pentru greci, cât și pentru slavi, precum și pentru români (=vlahi sau valahi) și albanezi, într-un cuvânt pentru toți ortodocșii din această parte a Europei.

*Cert este că abia din secolul XII se poate dovedi această identificare a Primei Justiniane cu Ohrida, numele ei fiind prezent în titulatura arhiepiscopului (=patriarhului) autocefal de acolo: „... N. al Ahridei și Prima Justiniană” sau „... N. al Primei Justiniane și Ahridei”.*⁴⁰⁶

⁴⁰³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 328.

⁴⁰⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 329.

⁴⁰⁵ Vezi p. 274, din: Günter PRINZING, *Entstehung und rezeption der Justiniana-Prima-Theorie im Mittelalter*, în rev. *Byzantino-Bulgarica*, Sofia, V, 1978, pp. 269-287.

⁴⁰⁶ Vezi pp. 62-63, la Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

Η Ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας *sau* Православна Охридска Архиепископија.

Teritoriul de jurisdicție al fostei Patriarhii, recte Arhiepiscopia Autocefală de Ahrida – Ohrida – în jurul anului 1020, adică după emiterea celor trei Sygillia (Sygillion), din anul 1020, cu 31 de eparhii sufragane [conform hărții nr. 11, realizată în anul 1917, de către Dimitar RIZOV - Димитър Христов Ризов (1862-1918) – publicist, jurnalist, diplomat, politician si revolutionar macedo-bulgar, născut în Bitolja, Macedonia].⁴⁰⁷

*

După desființarea primului Țarat Bulgar, de către împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul 1018, acesta a suprimat și Patriarhia Bulgară, reducându-o la rangul de Arhiepiscopie Autocefală, cu reședința în Ohrida, rămânând astfel până în anul 1767, când a fost suprimată de către sultan, cu acordul canonic al Patriarhiei Ecumenice. Până în anul 1018, Ahrida era sediul unei Episcopii. Titularii Arhiepiscopiei Autocefale de Ahrida (sau Ohrida) au continuat să semneze ori să fie adresați, când cu titlul de Patriarh, când cu cel de Arhiepiscop sau cu amândouă în același timp. La aceasta se mai adaugă și titlul de „Prima Justiniana”, pe care, cel puțin din secolul XII, dacă nu din anul 1019 sau mai devreme, titularii de la Ohrida și l-au însușit.

⁴⁰⁷ Епархии на Охридската архиепископия към 1020 година (карта на Димитър Ризов, 1917 г. Luat din: Охридска архиепископия от Уикипедия, свободната енциклопедия.

În anul 1018 sau 1019, Patriarhul David cel Sfânt a fost alungat de romei, iar în locul acestuia, împăratul l-a numit arhiepiscop autocefal pe Ioan (1019-1025).

În scopul reglementării activității canonice a Arhiepiscopiei, cu organizarea sistemului și dreptului de jurisdicție al acesteia asupra eparhiilor pe care le-a avut și urma să le mai primească sub oblăduirea ei, împăratul a dat *trei diplome*, „*Sygillia*”, *privilegii* sau decrete.⁴⁰⁸

Aceste privilegii au fost redactate după anul 1019, adică după numirea de către împărat a arhiepiscopului Ioan de Ahrida, în anul 1018.

Regestele imperiale, redactate de Franz Dölger, menționează aceste privilegii pentru anul 1020: primul privilegiu, „*Sygillion*”, înainte de luna mai 1020; al doilea privilegiu, „*Sygillia*”, din 20 mai 1020; al treilea privilegiu, „*Sygillion*”, după 20 mai 1020.⁴⁰⁹

Primul Sygillion a confirmat arhiepiscopului Ioan eparhiile sufragane pe care Patriarhia Bulgară le-a avut în timpul domniei țarului Samuel (976-1014). Este vorba de 17 eparhii, adică 16, pentru că între acestea se afla și Arhiepiscopia de Ahrida:⁴¹⁰

Ahrida-Ohrid-Ohrida, Arhiepiscopie, în care au fost încorporate teritoriile vechii Eparhii a Ohridei, împreună cu parohiile din eparhiile Prespa, Mokros (Mokra) și Kitzabis (Kičevo), cu 40 de clerici și 30 de robi

Kastoria
Glabnitza (Glavinica)
Moglaena (Meglen)
Butelis (Pelagonia)
Strummitza (Strumnica)
Morobisdos (Morozvird)
Belebusda (Velebužd)
Triaditza (Srēdec, Sofia)
Nisos (Niš, Nissa)
Branitza (Braničevo, Brăniceni, Keve, Kouvin)
Belgrada (Belgrad)
Thramos (Striamos, Zemlin)
Skopia, (Üsküb)
Prizdriana (Prizren)
Lipainion (Lipljan)
Serbia

Al doilea privilegiu, Sygillia, cuprinde o listă de 12 eparhii, care, la cererea arhiepiscopului Ioan, au fost subordonate jurisdicției Arhiepiscopiei de Ohrida:

Durostorum, Dristra, (Drster)
Bodina (Bdyn, Vidin)
Rhasos, (Rasa)
Horeae
Tzernikos
Chimaira, (Chimara)
Adrianupolis, (Dryinopolis)
Eparhie nenominalizată
Bothroton
Joannina
Kozila
Petros

⁴⁰⁸ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371- 1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

⁴⁰⁹ Lista eparhiilor sufragane Ohridei, în anul 1020 și descrierea celor trei privilegii sunt luate din Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit. p. 4; pentru cele trei privilegii, vezi regestele nr. 805, 806 și 807 din Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Op. cit. pp. 102-103.

⁴¹⁰ Idem, GELZER și DÖLGER.

Prin al treilea privilegiu, Sygillion, împăratul îi reconfirmă arhiepiscopului Ioan dreptul de jurisdicție promis în anul 1018 asupra „Serbiei” sau „Serfidje”, și subordonează încă două eparhii Arhiepiscopiei de Ohrida:

Stagoi

Berroia

În anul 1020, aceste 31 de eparhii au constituit patrimoniul Patriarhiei „Bulgare”, devenită în anul 1018 Arhiepiscopie Autocefală de Ohrida.

În decursul secolelor, numărul eparhiilor a oscilat, în funcție de situația politică din Balcani, de extinderea sau reducerea organizațiilor statale locale sau de crearea noilor sisteme de jurisdicție, cum au fost Patriarhiile de Turnovo, 1203, respectiv 1235 și Peć, 1220. În anul 1272, împăratul Mihail VIII Paleologul (1259-1282) a confirmat unui arhiepiscop de Ohrida, necunoscut cu numele, cele trei diplome din anul 1018-1020, date de către Vasile II Bulgaroctonul.

Prin fermanul din 16 ianuarie 1767, în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic Samuel I (1763-1768), sultanul Mustafa III (1757-1774) a desființat Patriarhia de Ohrida, ultimul Patriarh Arsenie fiind obligat să se retragă la Sfântul Munte Athos.⁴¹¹

Formula de adresare în scris față de Arhiepiscopul Autocefal al Primei Iustiniane din Ohrida era, în conformitate cu *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, glava 395, după cum urmează:

„*Preafericite arhiepiscope a marea întâia Iustinianie a Ohridului și a toată Bulgăria, întru duhul sfânt dumnezeiesc și preacinstul meu părinte...*”.

Întâistătorii de Ohrida purtau atât titlul de „Arhiepiscop”, cât și pe acela de „Patriarh”, concluzie pe care o putem trage, după felul în care semneau documentele de cancelarie bisericească de la Ohrida. Mai frecvent folosită era însă formula cu titlul de „Patriarh”.

Titlul complet al Întâistătorilor de la Ohrida este cunoscut în două variante:⁴¹²

1. „N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau] și Arhiepiscop al Primei Iustiniane, al Ohridei și a toată Bulgaria, al Daciei Mediteraneene și Ripuare [de coastă, Ripensis], al Prevalitaniei, al Dardaniei, al Mysiei [Moesia] Superioare etc.”;

2. „N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau Arhiepiscop] al Primei Iustiniane al Ohridei și a toată Bulgaria, al Serbiei, al Albaniei, al celei de-a doua Macedonii, al Pontului Apusean etc.”.

*

b. Patriarhia de Peć (1220-1766)⁴¹³

Evoluția Bisericii Sârbe poate fi pusă în paralelă cu istoria Bisericii Bulgare. În prima fază, după imigrarea lor în Balcani, Împăratul Heraklios I (610-641) a încredințat misionarea Sârbilor, Patriarhilor Romei Vechi, Papei Ioan IV (640-641), în anul 640. Situația s-a schimbat după anul 732-733, când Leon III (717-741) a trecut Illyricul și eparhiile din sudul Italiei, sub jurisdicția Constantinopolului.⁴¹⁴ Către anul 950 a fost fondată Episcopia sârbească de Raša, Рашка/Raška, Ras, Rakša, Rașcia, Rascia, Stari Ras, din Kossovo, care în anul 1119/1120 a fost înglobată în cuprinsul Arhiepiscopiei Autocefale de Peć, fiind ridicată la rangul de Arhiepiscopie, în anul 1346, din anul 1808 constituind Eparhia Raška-Priștern, localizată în Kosovo, cu teritoriul de jurisdicție extins și în partea sârbă a Sandgeacului Novi Pațar – Енаpxuja paшкoпpизнeнcкa.

Episcopia se afla sub jurisdicția Ohridei, până în anul 1219/1220, conform celui de al doilea privilegiu sau *Sygillia*, din 20 mai? 1020, când împăratul Vasile II Bulgarogtonul a mai aprobat o listă de 12 eparhii, care, la cererea arhiepiscopului Ioan al Ohridei, au fost subordonate jurisdicției Arhiepiscopiei de Ohrida.

⁴¹¹ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche*, zusammengestellt und eingeleitet von..., Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 602-603, mai ales p. 603 [= SOPHIA, *Quellen Östlicher Theologie*, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSSSEN, Band 23].

⁴¹² Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit., p. 177.

⁴¹³ Partea privitoare la Peć am reluat-o din *Pentarchia – Πενταρχιας*, vol. I: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială...*, Op. cit., p. 269-277.

⁴¹⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 333.

După constituirea și consolidarea politică a Statului Sârb, conform tradiției ortodoxe, s-a manifestat și tendința obținerii autocefaliei Bisericii Sârbe.

Înainte de anul 1219-1220, eparhiile din cuprinsul Regatului Sârb erau sub jurisdicția arhiepiscopului autocefal al Ahridei (Ohrida). Cea dintâi episcopie sârbească a fost fondată în orașul Raška, în secolul al X-lea, către anul 950. Ulterior s-au mai fondat încă două episcopii sârbești, la Prizren și Ston. În anul 1020, în al doilea hrisov, diplomă, privilegiu sau „Sygillion”, al împăratului romeu Vasile II, Episcopia din Raška a fost trecută ca sufragănă a Arhiepiscopiei de Ohrida.⁴¹⁵

În ce privește acțiunile diplomatice, referitoare la obținerea autocefaliei și numirea unui arhiepiscop la Peć, la Curtea Dinastiei de Nemanja din Raš, s-a repetat jocul politic de șantaj și concurență, dintre Roma și Constantinopol, după modelul de la Turnovo, deja experimentat de împăratul Ioniță Caloian și de Primatul Vasile I, în anul 1203 respectiv 1204.⁴¹⁶

Dat fiind faptul că în anul 1217, Papa Honoriu i-a acordat jupanului Ștefan II Nemanja titlul de rege și l-a recunoscut ca atare, iar Statul său a fost recunoscut și declarat Regat, Patriarhia Ecumenică s-a grăbit să acorde Bisericii Ortodoxe din Regatul Serbiei, statutul de Autocefalie, împiedicând astfel fenomenul uniatic la sârbi și trecerea acestora în sfera de influență a Bisericii Catolice. Apropierea lui Ștefan II Nemanja de Roma și căsătoria acestuia cu fiica Dogelui Veneției, a creat neînțelegeri între cei doi frați și Sava părăsește Mănăstirea Studenița, plecând pentru un timp la Sf. Munte, la Mănăstirea Hilandar. Atingându-și planul politic, în anul 1217, Ștefan II, precum a procedat și Împăratul româno-bulgar Ioniță Caloian (1197-1207), prin anii 1203-1204, se îndepărtează de Roma Veche și începe tratativele cu Niceea, unde rezida în exil Patriarhul Ecumenic, în vederea obținerii autocefaliei Bisericii din Statul său. În aceste condiții, în anul 1219, Sava a fost trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit întru arhiereu. În mod unilateral, instituția Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe a fost decretată de rege și de Sinodul Țării în anul 1219, dar tomosul de autocefalie și confirmare canonică a Arhiepiscopiei și de numire a titularului acesteia, Patriarhia Ecumenică le-a dat la Niceea, de Sfintele Paști ale anului 1220, unde se aflau în exil, atât patriarhul Ecumenic, cât și împăratul romeu. Aici apare un conflict sau o eroare de competență canonică, între puterea locală și centrală. În foarte multe lucrări, istoricii dau anul 1219 ca dată pentru înființarea Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe. În realitate, trebuie admis anul 1220, adică după ce această instituție a fost decretată și confirmată de forul ei canonic superior, Patriarhia Ecumenică, din Constantinopol.⁴¹⁷ De data aceasta, se confundă alegerea, numirea și hirotonirea întru arhiereu a Sfântului Sava, din anul 1219, cu decizia regelui și a sinodului local de înființare a Arhiepiscopiei Sârbe, cu proclamarea autocefaliei acesteia, act canonic, care era doar de competența Patriarhiei Ecumenice și a bazileului romeu.

Primul Arhiepiscop Autocefal al Bisericii Ortodoxe Sârbe a fost Sfântul Sava I Nemanja, Luminătorul (1219/1220-1233/34). La sfârșitul anului 1219, pe când Sf. Sava era, probabil, din nou arhimandrit și stareț la ctitoria domnească din Studenița, fratele său Ștefan II Nemanja l-a trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit acolo, întru arhiereu, de către Patriarhul Ecumenic Manuel I Sarantenos (1216-1222) și confirmat de acesta și de împăratul Teodor I Laskaris (1204-1222), ca Arhiepiscop al Serbiei. Înainte de luna aprilie 1220, la Sinodul Patriarhal de la Niceea, în prezența multor ierarhi, Sf. Sava a fost ales și hirotonit întru arhiereu, iar de Sfintele Paști, la intervenția împăratului romeu, Patriarhul Ecumenic a dat și Actul Sinodal sau tomosul de Autocefalie al

⁴¹⁵ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371- 1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

⁴¹⁶ Vezi lucrarea: Ioan Marin MĂLIŢĂ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

⁴¹⁷ Și în cazul Bisericii Ortodoxe Române, noi calculăm autocefalia, de la data emiterii tomosului de către Patriarhia Ecumenică, adică din 25 aprilie 1885.

Cu câțiva ani înainte, prin Legea Organică din 1872, la București, s-a constituit instituția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, menit să „...păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica Ecumenică [Patriarhia Ecumenică, n. n.], precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale.”, format inițial din Mitropolitul Primat, Mitropolitul Moldovei, șase episcopi eparhioți și opt arhierei titulari, câte unul de fiecare eparhie. Vezi Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (sec. XIX și XX), București, 1994, p. 131 și 127.

Bisericii Ortodoxe Sârbe. La înapoiere, Sf. Sava a zăbovit un timp la Thesalonik, unde a tradus în slavă și copiat Nomocanonul Patriarhului Fotie.

Reședința noului arhiepiscop urma să fie stabilită la Mănăstirea Jicea. În anii 1219/1220, Arhiepiscopia Sârbă avea nouă eparhii sufragane: Raška, Peć, Toplița, Morava, Dabar, Zeta, Hum, Budim, Prizren. După evenimentele de la Niceea, în același an 1220, la Jicea, Arhiepiscopul Autocefal Sava I l-a încoronat din nou pe fratele său, Regele Ștefan II Nemanja, după ritul ortodox. Cu această ocazie a fost încoronat ca prinț moștenitor al tronului și Radoslav, fiul lui Ștefan II. Abia, după această încoronare, în ritul ortodox, Ștefan II a contat la sârbi, ca „Prvovenciani”, adică „cel dintâi încununat” sau „încoronat”, nu după evenimentele din anul 1217, adică după conferirea titlului de rege, din partea Papei Honoriu III.

La vârsta de 70 de ani, Sf. Sava a făcut o călătorie de pelerinaj la Ierusalim. Înainte de plecarea în pelerinaj la Locurile Sfinte, Sf. Sava a făcut paretisis și l-a desemnat urmaș și l-a hirotonit întru arhieru pe ucenicul său Arsenie, devenit Arhiepiscopul Arsenie I Sremac (1234-1263/66). La înapoierea de la Ierusalim, Sf. Sava a trecut prin Niceea, apoi prin Constantinopol, după care, cu o corabie, a călătorit până la portul bulgar Mesembria-Nessebăr, de unde a fost dus cu alai la Turnovo, capitala Țaratului Româno-Bulgar, unde a fost primit de Împăratul Ioan Asan II (1218-1241). Acolo s-a îmbolnăvit și a murit la data de 14 septembrie 1236. După un an, așa cum s-a procedat cu tatăl său, Jupanul Ștefan I Nemanja, osemintele Sf. Sava au fost aduse în Serbia și așezate în Mănăstirea Mileșevo, din Bosnia actuală. După ce a fost canonizat, i s-a fixat pomenirea pe data de 6 mai.

Arsenie I a desfășurat o amplă operă de organizare și dezvoltare a Bisericii Ortodoxe Sârbe, continuând cu succes activitatea începută de predecesorul său, Sf. Sava I. El a mutat și reședința Arhiepiscopiei de la Jicea, la Peć, în anul 1253.⁴¹⁸

Numirea Sf. Sava ca Arhiepiscop de Peć și recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe sunt menționate în regeștele imperiale⁴¹⁹ și patriarhale⁴²⁰ de la Constantinopol.

1. Regestul Patriarhal nr. 1225, datat înainte de luna aprilie 1220, de la Niceea, face mențiune de un act Sinodal, emis în prezența împăratului, a unui număr mare de episcopi, care, împreună, l-au ales pe arhimandritul Sava, fratele regelui Ștefan II, ca Arhiepiscop de Peć și întreaga Serbie.

Următorul regest patriarhal, nr. 1226, de la Niceea, din timpul Sfintelor Paști, 1220, este chiar mențiunea privitoare la tomosul de autocefalie al Arhiepiscopiei de Peć și întreaga Serbie.

2. Regestul imperial nr. 1705, de la Niceea, din primăvara anului 1220, menționează o „Poveleanie” Повелѣние, conform căreia, Arhiepiscopul Sava de Peć trebuie să fie recunoscut ca arhiepiscop autocefal al Serbiei.

Toate aceste documente patriarhale și imperiale, trebuie să fi fost emise înainte de luna mai 1220, adică înainte de acțiunile de protest și scrisorile arhiepiscopului de Ahrida, Dimitrie Chomatenos (1217-1235), împotriva numirii Sfântului Sava ca Arhiepiscop de Peć și al întregii Serbii, precum și împotriva autocefaliei acestei Biserici. Motivul este destul de ușor de înțeles: prin aceste schimbări canonice, Arhiepiscopul de Ahrida pierde dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor din Serbia, împreună cu toate beneficiile materiale respective.

Sava I nu a reacționat, nici n-a răspuns la scrisorile și reproșurile arhiepiscopului Dimitrie Chomatenos, ci s-a străduit să organizeze și să înzestreze Biserica din jurisdicția lui așa cum se cuvine. Hirotonirea arhierilor, Sf. Sava I o făcea împreună cu Episcopul de Raška, cărora, precum și preoților pe care-i hirotonea, le dădea tuturor câte un manuscris cu textul Nomocanonului lui Fotie, pe care singur l-a tradus și copiat în Thesaloniki, la întoarcerea de la Niceea, în anul 1220. Pentru timpul acela era un gest mare și o realizare însemnată.

⁴¹⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 335.

⁴¹⁹ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

⁴²⁰ LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 +apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

După Sfântul Sava I au urmat încă 11 arhiepiscopi autocefali de Peć, până în anul 1346, în timpul Arhiepiscopului Ioanikie II (1338-1346, apoi ca patriarh 1346-1355) când, de Florii, Țarul Ștefan Dușan (1331-1355), în cadrul Sinodului Sârb de la Skopje, în mod unilateral, după cum s-a procedat și în anul 1219, a ridicat Arhiepiscopia Autocefală a Serbiei la rangul de Patriarhie. La acest Sinod au participat și Patriarhul din Turnovo Simion I și arhiepiscopul Ohridei Antim Metochitul? [sau Nicolae?], episcopi greci, stareți și călugări de la Sfântul Munte Athos. În Duminica Învierii Domnului, din anul 1346, „Patriarhul” Ioanikie II, împreună cu Patriarhul Turnovei și Arhiepiscopul Ohridei, asistați de toți participanții la Sinod, l-au încoronat pe Ștefan Dușan „împărat și autocrat al sârbilor și romeilor”, după cum acesta se autoproclamase deja în anul 1345. Tot cu această ocazie au mai fost încoronați: soția lui Ștefan Dușan, Elena, ca împărăteasă și fiul acestora Ștefan Uroș IV (1355-1371), ca rege. În continuare sârbii, precum a procedat și Sava I, după anul 1220, au alungat toți episcopii de neam grec de pe teritoriul Serbiei, înlocuindu-i cu episcopi de neam sârb, hirotoniți arhieriei după evenimentele de la Floriile anului 1346. Peste puțin timp, după evenimentele din anul 1346, Scaunul Patriarhal a fost mutat de la Peć, la Skopje, unde Ștefan Dușan își mutase capitala.

La Constantinopol, Bazileul și Patriarhul erau consternați de ceea ce se întâmplă în Serbia și, în anul 1353, din motive de filetism (iubire exagerată de neam), Patriarhul Calist I (1350-1353 și 1354-1364), împreună cu Sinodul Patriarhiei Ecumenice au anatematizat pe Țarul Ștefan Dușan, Biserica și poporul sârb. Starea de anatema s-a menținut până în anul 1375, în timpul despotului Lazăr (1371-1389), când Biserica Sârbă a trimis o delegație la Constantinopol, formată din călugărul Isaia, de la Hilandar, împreună cu doi ucenici Silvestru și Nicodim cel Sfânt († 1406), ctitorul Mănăstirilor Vodița, Tismana și Prislop (înainte de anul 1370 și după anul 1375) și Teofan, proinprotos al Sf. Munte Athos, în vederea ridicării anatemii din anul 1353. Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1353-1354 și 1363-1376) i-a primit cu multă bunăvoință, în vara anului 1375 ridicând anatema din anul 1353. Deschisă rămâne însă problema recunoașterii Patriarhiei de Peć, în anul 1375, de către Patriarhia Ecumenică?⁴²¹

De acum înainte, relațiile Bisericii Sârbe cu Patriarhia Ecumenică n-au mai fost tulburate de o criză canonică, de o astfel de amploare. Dușmanul lor comun urma să devină pentru mai multe secole Imperiul Otoman, cu toată gama acestuia de persecuții, opreliști, impozite, darea sângelui pentru ieniceri și alte dări, peșkeșuri, islamizări forțate, confiscări de biserici și transformarea acestora în moscheie etc., culminând cu răscoale sau chiar emigrări ale sârbilor spre Imperiul Habsburgic sau Regatul Ungariei, după cum s-a și întâmplat în anii 1690 și 1737.

*

Poziția Patriarhiei de Peć, în *Collegium patriarcharum*, adică relativă la teoria Tetrarhiei, rezultă din două documente.⁴²²

Primul este un raport de călătorie la Moscova, întreprinsă de Patriarhii Macarie III al Antiohiei (1647-1672), împreună cu Gabriel de Peć (1648-1655), în anul 1652. Macarie III a făcut două călătorii la Moscova: prima a durat șapte ani (1652-1660) și a doua patru ani ((1665-1669). Conform anilor de păstorire ai celor doi patriarhi, logică ni se pare fixarea călătoriei la Moscova, a lui Macarie III și a lui Gabriel (Gavrilo) de Peć, în anul 1652. Patriarhul Macarie III a participat și la Sinoadele de la Moscova, din timpul păstoririi Patriarhului Nikon (1652-1666).⁴²³

Al doilea raport este din secolul al XVIII-lea, mai precis, după anul 1721 și chiar după data de 13 sept. 1766, când a fost desființată Patriarhia de Peć.⁴²⁴

*

Primul document relatează cum Macarie III l-ar fi întrebat pe Gavrilo de Peci, referitor la justificarea titlului de „patriarh” al scunului acestuia.

⁴²¹ M. LASCARIS, Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 171-176.

⁴²² B. S. RADOJIČIĆ, „Peti isprosani patrijarh”, în rev. Srpska Pravoslavna Crkva, Glasnik 27, 9, 1946, p. 163 u.; la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 337, nota 1200.

⁴²³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 335-336.

⁴²⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 336-337.

„Dacă pentru Tronul Antiohiei, începuturile lui merg înapoi, până la Apostolul Petru, cel al Alexandriei, la Marcu, cel al Constantinopolului, la Apostolii Ioan și Andreas, cel al Ierusalimului, la Iacob, Fratele Domnului, cărui Apostol își datorează Patriarhia Voastră începuturile?”.

„Wenn der Thron von Antiochien seinen Anfang auf den Apostel Petrus zurückführt, der von Alexandrien auf Markus, der von Konstantinopel auf die Apostel Johannes und Andreas, der von Jerusalem auf den Herrenbruder Jakobus, welchem Apostel verdankt Euer Patriarchat den Ursprung?“.⁴²⁵

Documentul precizează că patriarhul Gavriilo n-ar fi răspuns la această întrebare. În schimb Paul de Alep, fiul Patriarhului Macarie III și urmașul său în scaun, sub numele de Chiril V (1672 și 1682-1720), ar fi tras concluzia din această întrebare, că Patriarhia Moscovei ar deține locul al cincilea în Ortodoxie, după tronurile Tetrarhiei. În ce privește Moscova, Patriarhul Nikon ar fi recunoscut titlul de Patriarh, atât lui Gavriilo, cât și urmașului acestuia Maxim de Peć (1655-1674), dar fără a fi egali în rang, cu patriarhii Tetrarhiei, ci ca „arhimetropolit” sau „patriarhi de rangul al doilea”.⁴²⁶

Documentul ascunde mai multe teze:

1. Pentru Patriarhul Macarie III al Antiohiei, numai titularii Tetrarhiei (respectiv Pentarhiei) pot fi considerați patriarhi, pentru că fondatorii scaunelor au fost Sfinții Apostoli. Tronul Romei Vechi este tot apostolic, dar rupându-se de cele patru tronuri ale Pentarhiei, nu este inclus în numărătoarea canonică. În această situație considerăm că Macarie III este adeptul Tetrarhiei.

2. Paul de Alep vedea în Patriarhul Moscovei, pe al cincilea Întâistătător, din întreaga Ortodoxie, iar în Patriarhul de Peć, pe al șaselea. În această situație nu putem spune că este vorba nici de Tetrarhie și nici de Pentarhie.

3. Precum susținea Calist I al Constantinopolului (1355-1363), în scrisoarea sa, „către clerul Patriarhiei de Turnovo”, din decembrie 1355, respectiv 1361, așa era și convingerea lui Macarie III, că numai tronurile Pentarhiei, respectiv ale Tetrarhiei (Roma Veche separându-se) își justifică titlul de „patriarh”, pentru întâistătătorii lor.

4. Datărită tuturor acestor argumente, Patriarhia de Peć se află în afara comunității celor patru, adică rangul de „patriarh” al titularilor ei, este onorific sau de gradul al doilea și nu este află în *Collegium patriarcharum*, din Tetrarhie.

*

Al doilea document, se referă la fondarea Patriarhiei de Peć, în anul 1219/1220 sau (și) din anul 1557, din care oferim fragmentul:

„Die Serben verkünden, dass es nur vier Patriarchen auf der Erde geben soll und dass der serbische der erbettelte fünfte genannt wurde. Denn die Serben haben ihn von den vier übrigen erbettelt.”⁴²⁷

Sârbii susțin că pe pământ trebuie să fie doar patru Patriarhi, și că cel al Sârbilor a fost numit cel al cincilea în mod cerșit. Căci Sârbii l-au primit numai în urma cerșirii, de la ceilalți patru.”

După părerea lui B. S. RADOJIČIĆ, raportul ar fi fost redactat după anul 1721, adică după ce Țarul Petru cel Mare a desființat Patriarhia Moscovei.⁴²⁸ Biserica Sârbă nu a îndrăznit să popularizeze astfel de teze, din considerente față de Patriarhia și puternica Biserică Rusă. Cu toate acestea, Biserica Sârbă se considera a fi a cincea Patriarhie, după tronurile Tetrarhiei, teză care a fost trecută sub tăcere, după anul 1589 și chiar după anul 1721. Aici trebuie căutat și conflictul și

⁴²⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 337.

⁴²⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 338.

⁴²⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 338.

⁴²⁸ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 338; B. S. RADOJIČIĆ, „Peti isprosani patrijarh”, în rev. Srpska Pravoslavna Crkva, Glasnik 27, 9, 1946, p. 163 u.; la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 337, nota 1200, 1201 și 1202.

concurența permanentă care au existat între scaunul mai vechi, chiar numai Arhiepiscopal, de la Ohrida și Patriarhia de Pec.⁴²⁹

*

c. Catholicozatele Georgiei și teoria Pentarhiei:

Biserica Georgiei sau Țara cu „lâna de aur” și Crucea de „viță de vie”⁴³⁰

Cahtolicos, din anul 420, titlul întâistătătorului Bisericii Persiei, iar din anul 424 Catolicos-Patriarh (desigur că acest titlu este o interpolare târzie, deoarece titlul de patriarh a fost atestat abia la 451, la Sinodul Ecumenic de la Calcedon), recte Catolicos-Mitropolit. Termenul de „Catholicos” nu are nici o legătură cu semnificația lui confesională actuală, de „catholic”, adică universal, general. Etimologia este aceeași, dar semnificația este alta: substituit general; exarh; vicar al Patriarhului Antiohiei în ținuturi îndepărtate; delegat al Patriarhului, acolo, unde acesta nu poate exersa jurisdicția în mod direct; „Episcopus in laterae” (episcop în sau ,pentru’ depărtare, în ascuns, în secret, pus la adăpost, acoperit canonic etc.). În Biserica Persiei, termenul de „catholicos” (preluat ulterior și de georgieni, de armeni și de sirienii monofiziți, inclusiv ramura indiană a Sf. Toma) are înțelesul de „căpetenie generală” a Bisericii, indiferent de rangul pe care, ierarhul respectiv îl poartă: episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh. Titlul este specific Bisericii locale sau naționale, care au fost sub jurisdicția Patriarhiei Antiohiei (Persia, Georgia, Armenia, Sirienii monofiziți) și s-au aflat tot timpul ori au ajuns ulterior, din cauza oscilării granițelor Imperiului Romeu, în afara frontierelor acestuia. Acest titlu, de „cahtolicos” a mai fost conferit și Mitropolitului de Efes, dar din alte considerente, decât acelea menționate pentru Patriarhia Antiohiei, pentru că era Biserica fondată de Sf. Apostol și Evanghelist Ioan. Drepturile și insigne arhierestice ale catholicosilor sunt egale cu acelea ale patriarhilor, doar din punct de vedere onorific ei urmează la rând, după patriarhi.⁴³¹

Sub jurisdicția și din cuprinsul Patriarhiei Antiohiei a evoluat doar o parte a Bisericii Ortodoxe a Georgiei, a Iviriei, a Iberiei, a Gruzinei; așezată fiind în Europa, în regiunea Caucazului; cu granițele ei istorice, între Marea Neagră și Marea Caspică. Numele țării, *Sakartvelo*, înseamnă în limba georgiană ținutul dintre Marea Neagră și Marea Caspică.

Din punctul de vedere al evoluției Creștinismului georgian, trebuie să ținem cont și de evoluția regională a țării: vestul Georgiei, era cunoscut sub numele istoric de KOLCHIS sau Kolhis, până la sfârșitul antichității (care pentru istoria bisericească, este marcat de Sinodul II Trulan, 691-692). *Regatul de Egrisi*, fondat în secolul VI, î.d.Hr., trebuie identificat cu regiunea sau provincia Kolchis. Aici, în Kolchis, se crede că s-ar fi păstrat și a fost aflată „lâna de aur” (de la berbecul de aur), pe care Iason și argonauții au dus-o înapoi în Grecia antică. Elenizată încă de grecii antici și coloniile acestora, Kolchis a rămas și în epoca bizantină în sfera de influență și stăpânire romeică.

De la sfârșitul epocii antice, Lazii sunt continuatorii vechii populații kolchise, provincia numindu-se apoi Lazika, Lațica sau Lațike, în izvoarele bizantine, cu capitala la Pityous sau Pitsunda.

Provincia răsăriteană a Georgiei se numea Iberia sau Iviria, cu Regatul Kartli și centrul său istoric la Mtskheta sau Mzcheta, vechea capitală și centru bisericesc.

*În anul 1121 orașul Tbilisi sau Tiflis, din apropiere de Mzcheta sau Mtskheta, devine capitala Regatului Unit al Georgiei.*⁴³²

La Sinodul local din Ruis-Urbnisi, în anul 1103, a fost confirmată și declarată „canonică”, adică normativă legenda potrivit căreia teritoriul de jurisdicție al Bisericii Georgiene, ar fi fost

⁴²⁹ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 338.

⁴³⁰ Partea privitoare la Catholicozatele Georgiei le-am reluat din *Pentarhia – Πενταρχία*, vol. I: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Diptycon sau cronologie patriarhală și imperială...*, Op. cit., p. 195-204.

⁴³¹ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990, pp. 338-339: „Catholicosii”.

⁴³² Pentru istoria Georgiei, vezi: Ilma REISSNER, *GEORGIEN, Goldenes Vlies und Weinrebenkreuz*, Erweiterte und aktualisierte Neuauflage von Georgien: Geschichte, Kunst, Kultur, Verlag, Der Christliche Osten, Würzburg, 1998, 307 p., incl. Il., pl., reprod., sinopse (prima ediție, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1989); Istoria Bisericească a Georgiei este foarte bine și științific reprezentată, vezi Sinopsa, pp. 276 - 295. Vezi și Mariam LORDKIPANIDZE, *Georgia in the XI – XII Centuries*, Ganatleba Publishers, Tbilisi, 1987, 185 p.

misionat de către Sf. Apostol Andrei, cel întâi chemat de Mântuitorul Iisus Hristos. Mai mult, creștinii georgieni pretind și se mândresc afirmând că ei au ajuns în posesia Cămășii celei fără cusătură a Mântuitorului Iisus Hristos, la scurt timp după mărta Lui Înviere (Ioan 19, 24). În realitate însă, creștinarea Georgiei: Iberia și Kolchis, au constituit un fenomen de lungă durată, cu întreruperi și noi impulsuri, în funcție de împrejurările istorice locale.

Așadar, conform tradiției, în Iberia, primele misiuni creștine le-ar fi întreprins Sf. Apostol Andrei.⁴³³ Cert este însă, că au existat cel puțin două căi de pătrundere a Creștinismului în Georgia: 1. de la Constantinopol, spre Kolchis; 2. din Antiohia, via Cesareea Capadociei, prin legătura nemijlocită a Armeniei, încă Ortodoxă (adică neafectată de monofizitism), înainte de anul 451, spre Iberia sau Kartli; 3. ambele direcții au fost apoi stimulate de legătura puternică și de lungă durată a Bisericii Georgiei cu Ierusalimul, încă înainte de anul 430, când călugărul georgian pelerin, Petru Ivirul (409-490) a construit prima Mănăstire Georgiană în Cetatea Sfântă.⁴³⁴ Expresia acestei legături strânse, îndelungate și de profundă pietate, a ivirilor cu Ierusalimul, Biserica Sfintei Învieri sau a Sfântului Mormânt, ea fiind Mama tuturor Bisericilor din lume, se poate constata prin mai multe dovezi, dintre care menționăm doar două:

1. *Catholicosului-Patriarh al Georgiei cerea Sfântul și Marele Mir de la Patriarhia Ierusalimului, chiar și după declararea autocefaliei în anul 483, până târziu, în secolul al IX-lea. Patriarhul Sergiu al Ierusalimului (843-859) a întrerupt această tradiție.*

2. *Biserica Georgiei își avea rânduielele liturgice, în conformitate cu tipicul ierusalimitean, până târziu, în secolul al X-lea, cu Sfânta Liturghie a Sf. Apostol Iacob. Numai la presiunea Patriarhiei Ecumenice și în scopul stabilirii unității liturgice, Biserica Georgiei, în secolul al X-lea, a adoptat ritul catedral de la Sf. Sophia, cu tipicul constantinopolitan și cele trei Liturghii: a Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie cel Mare (Liturghia Darurilor înaintesfințite).*

Schematic, Istoria Bisericii Ortodoxe, din Georgia – Kolchis/Lațika și Iberia/Kartli –, în conformitate cu cercetările din ultimii ani, preluate de noi, din Synopse sau Sinopsa, redactată de Ilma REISSNER, ar fi următoarea:⁴³⁵

În anul 325, 337? sau 350?, Creștinismul în Iberia/Kartli a devenit religie de Stat, grație activității misionare a călugărilor armeni și a sclavei de război, Sf. Nina, Creștina sau Luminătoarea, considerată Apostolul Ivirilor.

Acest lucru însemnează că în Iberia, Creștinismul a devenit religie de Stat, cu mult timp, înaintea Imperiului Romeu, unde Teodosie I cel Mare (379-395), care, în anul 391 a interzis toate cultele păgâne, decretând Creștinismul ca unică religie licită în Stat.

Sinodul I și II Ecumenic au confirmat dependența Bisericii din Iberia de Patriarhia Antiohiei.

Apostolul național al Bisericii din Iberia, este considerată în mod idilic, Sfânta Nina, de etnie armeană sau greacă, din zona Cezareei Capadociei?, care ajungând ca sclavă de război în Georgia, prin anul 320, a îngrijit un copil bolnav, atât de bine încât acesta s-a vindecat în mod miraculos. Vestea s-a răspândit cu mare vâlvă, încât a auzit și regina Iberiei sau Kartli, la care a trebuit să se înfățișeze, fiind și ea bolnavă. Sf. Nina i-a insuflat reginei încrederea în Dumnezeu creștinilor, Iisus Hristos, ajutându-o să se vindece. După câțiva ani, ajungând într-un impas și regele Mirian de Kartli ar fi apelat la ajutorul Sfintei. Drept mulțumită pentru ajutorul primit, regele Mirian, în anul 326, a cerut misionari creștini de la Împăratul Constantin cel Mare. Constantin cel Mare l-ar fi delegat pe Patriarhul Eustatie al Antiohiei (324-332), să meargă în Iveria, și să-l boteze pe regele de acolo Mirian? și poporul acestuia. Patriarhul Eustatie ar fi așezat în Iberia primul Episcop, Ioan

⁴³³ Dietmar W. WINKLER – Klaus AUGUSTIN, *Die Ostkirchen*, Op. cit., pp. 51-52.

⁴³⁴ Privitor la Istoria Bisericească a Georgiei, vezi: Lothar HEISER, *Die Georgische Orthodoxe Kirche und ihr Glaubenszeugnis*, Paulinus Verlag, Trier, 1989, 247 p., incl. XXXII pl. il.; mai vezi, Werner SEIBT și Tamaz SANIKIDZE, *Schatzkammer Georgien*, Mittelalterliche Kunst aus dem Staatlichen Kunstmuseum Tbilisi, Editor și org. Expoziției: Künstlerhaus Wien, 18. September bis 15. November 1981, 141 p. + 118 il.; Zaira SAMHARADZE, *Povestiri din Georgia*, Editura IRI, București, 2001, 132 p.

Goldschmiedekunst und toreutik in den Museen Georgiens, editată de Alexander Dshawachischwili și Guram Abramischwili, Leningrad, 1986, 250 p., incl. 238 il.

⁴³⁵ Ilma REISSNER, *GEORGIEN, Goldenes Vlies und Weinrebenkreuz*, Op. cit., pp. 276-295.

al Georgiei, sufragan al Patriarhiei Antiohiei, asigurând prin aceasta și acoperirea canonică a noii Biserici Ortodoxe, din afara frontierelor bizantine. Din acest an 326, în Georgia, Creștinismul ar fi devenit religie de Stat. O viață cripto-creștină și creștină, cu structuri mai mult sau mai puțin oficiale, au trebuit să existe în Georgia și înainte de Sf. Nina, adică înainte de anul 320-326. Astfel, din acest an începe epoca frumoaselor construcții de biserici de piatră în Georgia, amplificată în secolele ulterioare.⁴³⁶ Arta românească deține și ea influențe georgiene și armene, cel puțin la trei edificii: Mănăstirile de la Curtea de Argeș (Biserica lui Manole, 1512-1517), Dragomirna (1606-1609) și Trei Ierarhi din Iași (1639). În conformitate cu deciziile sinodale de la Niceea (325) și Constantinopol (381) s-a confirmat statutul de dinainte al Bisericii Georgiene, ca fiind dependentă canonic de Biserica (recte Patriarhia) Antiohiei. Însă, o jurisdicție efectivă, asupra Bisericii Georgiene, Patriarhia Antiohiei n-a exersat niciodată, dependența canonică manifestându-se doar prin faptul că Patriarhul Antiohiei hirotonea s-au întroniza Catholicosul Bisericii Georgiene, dar numai până la jumătatea secolului al VIII-lea, când ierarhii Sinodului Bisericii Georgiei au obținut dreptul să-și hirotonească și să-și întronizeze ei Catholicosul.

În secolul IV a fost construită și mica Biserică din Mzcheta, alături de Mănăstirea Samtavro, care exista deja la data respectivă. Tot în Mzcheta a fost construită Mănăstirea cu bisericuța Nekresi.

În anul 364, împăratul Iovian (363-364) a fost constrâns să cedeze Iberia, Sasanizilor.

Prin Tratatul de pace, dintre Teodosie I cel Mare (379-395) și Șahul Persiei, Șapur III (383-388), din anul 387, Kolchis (Lațika de mai târziu) a rămas sub stăpânire bizantină, iar Iberia cu Regatul Kartli a devenit vasal al Persilor.

Această divizare a teritoriului istoric georgian, a avut și urmări canonice. De pildă, din anul 451, conform canonului 28, Kolchis, alături de regiunile pontice, de Phasis (Poti) și Dioskurias, au rămas sub jurisdicția Constantinopolului, până în secolul al X-lea. Iberia/Kartli, în schimb, au fost lăsate în jurisdicția Antiohiei. Abia în secolul al X-lea a avut loc unificarea Bisericii Georgiene, când toate eparhiile au recunoscut autoritatea Catholicosului-Patriarh de la Mzcheta, din Iveria.

390-550, în limba georgiană s-a tradus Biblia și principalele cărți liturgice.

În anii 404-406 a fost inventat alfabetul armean, georgian și albanez (=azer), grație călugărului misionar armean Mesrop Mașoț (361-440), fapt care a deschis o perspectivă extraordinară de dezvoltare a limbii, culturii și teologiei georgiene.

În anul 419, ierahii din Iberia au participat la Sinodul Bisericii din Persia, de la Seleukia – Ktesiphon.

Tot în secolul V a fost construită a doua Mănăstire Iviră, în Țara Sfântă, Sf. Gheorghe, din apropiere de Ierusalim (prima a fost construită în Orașul Sfânt, în anul 430).

În anul 455 a fost fondat orașul Tbilisi sau Tflisi, împreună cu reședința și catedrala întâistătătorului Bisericii din Iberia. Regele Iberiei-Kartli, Daci sau Dahi (522-534) a mutat capitala, de la Mtskheta, la Tbilisi.

În anul 483, are loc răscoala ivirilor, în frunte cu regele Wahtang Gorgasal (446-502), împotriva persilor, încheiată cu Tratatul de pace cu Șahul Persiei. Este asigurată autonomia Regatului Iberiei, iar *Biserica se separă de jurisdicția Bisericii Persiei, de la Ktesiphon-Seleucia.*

Anul 483 înseamnă pentru Iberia anul autocefaliei, mai precis data eliberării ei jurisdicționale, de sub Biserica Persiei, chiar dacă această decizie politică și bisericească locală nu a obținut încă o recunoaștere canonică din partea Antiohiei sau a Constantinopolului. Biserica Iberiei avea în frunte un Catholicos-Patriarh, spre deosebire de armeni, unde există forma canonică de Patriarh-Catholicos, pentru că Biserica Armeană are mai muți Catholicosi.

⁴³⁶ În luna februarie a anului 391, în Constantinopol, are loc interzicerea tuturor cultelor păgâne și Teodosie I cel Mare decretează Creștinismul ca unică religie a Imperiului Roman, încă nedivizat; 395, Teodosius I (379-395) împarte Imperiul Roman: Flavius Arcadius (395-408) primește Orientul, cu capitala la Constantinopol, Flavius Honorius (395-423) primește Occidentul, cu capitala la Ravenna.

491 și 525, georgienii, cei din Iberia, s-au declarat monofiziți, cultivând relații strânse cu Biserica Armeană, vecină.

506, Biserica Georgiei a participat la Sinodul monofizit al Bisericii Armene Gregoriene, de la Dwin.

523, Regele Tate de Lațika - Georgia de Apus – se botează, naș fiind împăratul Justin I al Constantinopolului (518-527). Acest eveniment va contribui la încheierea misiunii de încreștinare a locuitorilor din Lațika și la organizarea structurilor administrative bisericești. La mijlocul secolului al V-lea, Georgia de Apus era deja creștinată în întregime.

552 sau 556, Ierarhia georgiană a respins monofizitismul și a decis să nu mai participe la Sinoadele Bisericii Armene Gregoriene, de la Dwin. *Respingerea monofizitismului se datorează și legăturilor strânse, pe care Biserica din Iveria și Kolchis le întreținea cu Ierusalimul, Athos, Sinai, Cipru, Bitinia etc., unde erau prezenți și călugări georgieni, care de timpuriu au tradus în limba georgiană opere de teologie și patristică ortodoxă, pentru a le pune la dispoziția Bisericii din patria lor de origine.*

În secolul VI, georgienii din Iberia și Kolchis-Lațika au continuat misiunile de încreștinare și la popoarele vecine, din nordul Georgiei: alani, țani, lazi, abasgi, pe țărmul Mării Negre și Caspice.

În jurul anului 600, Iberia recâștigă dreptul de autonomie, grație principelui local Ștefan I (590-607), care începe să bată monedă proprie și să construiască Mănăstirea Dzvari, lângă Mzcheta.

610, *Catholicosul Kyrion I al Iberiei (595-610) a întrerupt intercomuniunea cu Biserica Armeană Gregoriană, acceptând deciziile de la Chalcedon din anul 451.*

După această separare Bisericească a Georgiei, de Armenia, în jurul anului 610, nu s-a mai dorit punerea în evidență a contribuțiilor misionarilor armeni, de acum considerați de georgieni ca eretici, aceștia fiind trecuți sub tăcere, în mod deliberat. În schimb, a fost accentuată contribuția Sfintei Nina, Nino, Nana, Cristiana etc. Convingerea generală a istoricilor bisericești, care s-au ocupat de problema încreștinării Georgiei, este că acest popor datorează extrem de mult răspândirea credinței creștine, Sf. Nina, fără să se minimalizeze însă contribuția Patriarhiei Antiohiei, care prin Biserica din Cezareea Capadociei, și apoi prin Biserica Armeană au vegheat și continuat aceste începuturi, de dinainte și din timpul Sf. Nina. Nu trebuie uitată nici contribuția Constantinopolului, la această operă de încreștinare a Georgiei, mai ales în partea de vest a țării. Desăvârșirea încreștinării georgienilor, în secolul al VI-lea, este legată și de Siria, de unde, în timpul domniei regelui Parsman VI (542-557), au venit 13 călugări misionari, originari din Irak și Antiohia, întărind tânăra Biserică Iberă și încurajând acolo monahismul și construirea de mănăstiri. Călugării sirieni au preluat și câteva Scaune episcopale în Georgia, luptând împotriva păgânismului georgian precresțin și împotriva religiei zroastriene. Ultimele regiuni ale Georgiei păgâne, mai ales din regiunile de munte, au fost încreștinate în secolele XI-XII, prin administrația regală georgiană.

624/628, Herakleios I al Constantinopolului a eliberat Georgia și Tbilisi, de sub stăpânirea Persiei, a stins focul sacru zarathustrian de la Gandzak și a distrus altarul păgân de acolo.

642, apar arabii musulmani, care pradă partea de răsărit a Georgiei și instalează un Emirat în Tbilisi.

680-681, *Sinodul VI Ecumenic, la care, în conformitate cu afirmațiile cronicilor georgiene, s-ar fi confirmat autocefalia Bisericii Iberiei. Din canoane nu rezultă însă această decizie.*

697, Lațika este ocupată de arabii musulmani.

741, are loc martiriul prinților David și Constantin, din ordinul musulmanului Murwan Surdul.

744, Ioane III, 744-760, ultimul Patriarh hirotonit în Antiohia într-un arhiereu, primind gramata de numire din partea patriarhilor de acolo: Ștefan IV (în realitate III, 742/743-744/745) sau Teofilact (744/745-750). Din acest an, episcopii georgieni își vor alege ei Catholicosul, pe care-l vor hirotoni și înscăuna, fără să mai fie nevoie de implicarea Patriarhiei Antiohiei.

Secolul VIII și începutul secolului IX, stare de decadență economică, culturală și bisericească a Georgiei, din cauza arabilor musulmani.

786, Abo, un arab musulman, convertit la Creștinism în Iberia, este executat, devenind martir.

787, regele Artsil al Iberiei este executat de arabii musulmani.

Secolul VIII, spre sfârșit, începutul secolului IX, arabii musulmani au executat aproape toată nobilimea georgiană.

826, prințul Așot I din Lațika, sud-vestul Georgiei, primește titlul de Kuropalat, din partea împăratului Mihail II (820-829). Astfel începe ridicarea *Dinastiei georgiene, a Bagratidilor*, cu Bagrat I (826-856). Începe epoca de înflorire economică, culturală și bisericească a Georgiei. Începe construirea numeroaselor biserici și mănăstiri în Georgia.

888-923, Ardanasse II, adoptă titlul de „Rege al Kartveli” (Iberia).

914, trupele lui Abul Qassims pradă Georgia, iar regele Smbat suferă moarte de martir.

Secolul X, „secolul bisericilor cu cupolă”

979, generalul de armată georgian, Tornik, îl învinge pe uzurpatorul Bardas Skleros, în Asia Mică, salvând astfel tronul imperial bizantin, pentru împăratul Vasile II (976-1025). Începe unificarea provinciilor de etnie georgiană.

980, cu prada bogată luată de la armata lui Bardas, și cu acordul împăratului Vasile II, generalul Tornik, împreună cu prințul Ioan Varazvace și fiul acestuia – prințul Euthymius –, ctitoresc Mănăstirea Ivirion, din Sf. Munte Athos. Această Mănăstire va deveni apoi leagănul de credință, studiu și cultură medievală a Georgiei.

1001, Bagrat III (975-1014), unifică Principatele Tao-Klargetia și Avhasia, cu Kartli-Iberia.

1010, Kaheția și Heretia se unesc și ele cu Regatul dinastiei Bagratide.

1010-1029, refacerea și amplificarea vechii Catedrale a „coloanelor vii”, din Mzcheta.

1027-1072, domnește regele Bagrat IV.

1030, se construiește Catedrala din Samtavisi.

1030, înnoirea și restaurarea Mănăstirii georgiene Sfânta Cruce, din Ierusalim.

1065, turcii selgiucizi năvălesc în Georgia și pustiesc întreaga țară.

1080, regele Gheorghe II, începe să plătească haraci turcilor selgiucizi.

1089-1125, domnește regele David III, Înnoitorul, ctitorul Mănăstirii și Academiei Georgiene din Gelati.

Secolul al XI-lea, a fost marcat de reînceperea construcțiilor de biserici cu cupolă.

1103, Sinodul local din Ruis-Urbnis, privind reorganizarea și reforma bisericească în Regatul Georgiei. Teza privind misionarea poporului georgian de către Sf. Apostol Andrei, este receptată de sinodali și primește autoritate canonică.

1118, se constituie Armata permanentă a Georgiei.

1121, Tbilisi este eliberat de arabi și devine capitala Georgiei Unite.

1123, regele David III anexează nordul Armeniei, la Regatul Georgiei.

1125-1156, puterea economică și culturală a Georgiei cunoaște o stagnare, în schimb se dezvoltă ceremonialul și fastul de la Curtea Regală și de pe la curțile nobiliare.

1156-1184, domnia regelui Gheorghe III.

1167, are loc extinderea teritorială a Georgiei, până la Marea Caspică.

1174, au loc noi anexări de teritorii din nordul Armeniei, inclusiv capitala Ani, la Regatul Georgiei.

1184-1213, domnia Reginei TAMAR a Georgiei, cea mai mare și mai importantă regină a Georgiei, în timpul căreia acest Regat ajunge la extensiunea lui teritorială maximă: de la Marea Neagră și până la Marea Caspică.⁴³⁷ Regina Tamar se intitula „Rege” al Georgiei, după modelul romeo-bizantin, al împărăteselor „basilevs” (împărat), nu „basilissa” (împărăteasă).

1204, după data de 13 aprilie, adică după cucerirea Constantinopolului de către cavalerii cruciadei a IV-a, regina Tamar creează minusculul *Imperiul de Trapezunt*, pentru nepoții ei, din dinastia Comnenilor (1204-1461).

⁴³⁷ Pentru istoria Georgiei și pentru listele catolicoșilor și viața bisericească de acolo, vezi: Georgie, par R. Janin, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 6, première partie [Flacius Illyricus - Gezon], Paris, 1924, coloana nr. 1239-1289.

1206, georgienii cuceresc Kars, cea de a doua capitală a Armeniei (prima a fost Ani).

1208/1210, Regele Georgiei cucerește teritorii din nordul Persiei. Investițiile militare slăbesc puterea economică a țării. Acest lucru se reflectă în noile biserici de dimensiuni mici, care aveau totuși cupolă.

1213-1223, domnia regelui Gheorghe Lașa.

1222-1247, domnia reginei Rusudan, cu o dezvoltare la maximum a luxului și ceremoniilor de curte regală și nobiliară, care slăbesc țara, din punct de vedere financiar.

1220/1222 și 1235/1239, năvălirile mongolilor în Georgia.

1247, începe guvernarea mongolă în Georgia, dată care marchează și începutul fărâmițării Regatului Georgian, mai întâi în două state. Prinții David și Narin sunt numiți, de către mongoli, regenți ai țării: David în vest, iar Narin în estul Georgiei.

1259-1260, răscoală împotriva stăpânirii mongole.

1266, Principatul Samzche se separă de Georgia.

1271-1289, domnia lui Dimitrie II, care la porunca Hanului Mongol a fost executat.

1314-1346, domnia lui Gheorghe Magnificul, care consolidează Regatul Georgiei. El construiește biserica Metechi din Tbilisi și înzestereză orașul cu ziduri și turnuri de apărare.

1386, Timur Lenk năvălește în Georgia unde, timp de 20 de ani, mongolii au prădat de șase ori țara, obligând populația să adopte religia islamică. În timpul stăpânirii mongole, Regatul Georgiei se dizolvă, iar teritoriul se împarte în 26 de Principate minuscule.

*

1390, în această conjunctură apocaliptică, pentru Regatul Georgiei se fondează și Catholicozatul al doilea, al Bisericii Ortodoxe Georgiene, din vestul țării: *1390-1815*.

Secolul XV, caracterizează Georgia ca fiind mărul discordiei dintre două imperii: Otoman și Persan.

*

1555, Georgia, Armenia și Albania Caucaziană (Azerbaidjan) vor fi împărțite între otomani și perși.

1578, Principatele Samzche și Tao-Klargetia au fost integrate în Imperiul Otoman și islamizate în întregime.

1590, turcii au anexat întreaga Georgie, Imperiului Otoman.

1598/1599, la Gori, în vestul Georgiei, are loc o răscoală împotriva turcilor.

La începutul secolului al XVII-lea, Șahul Persiei, Abbas I (1586-1628) a luat de la Otomani estul Georgiei.

1616, regele Laursab II de Kartli (1605-1616), pentru statornicia lui în credința creștină ortodoxă, a fost strangulat, din ordinul șahului, în Șiraz-Persia.

1605-1663, domnia regelui Teimuraz I, al Kacheției, care recunoaște suzeranitatea Șahului Persiei.

1624, regina Ketevan este arsă de vie în Șiraz.

1623/1625, în estul Georgiei, populația se răscoală împotriva stăpânirii persane.

Secolul al XVII-lea a fost marcat și de acțiunile de prozelitism ale Bisericii Romano-Catolice în Georgia. Mai ales nobilimea georgiană s-a lăsat atrasă de acțiunile misionarilor catolici, în speranța unor ajutoare militare apusene, împotriva turcilor și perșilor. Frecventând școlile misionarilor catolici, tinerii nobili georgieni au ajuns în contact și cu cultura din Europa Apuseană. Succese prozelitiste în Georgia, însă, n-au fost înregistrate, de nivelul unirii cu Roma sau de treceri la ritul latin.

1629, în vederea desfășurării acțiunilor misionare printre georgieni, la Roma a fost redactat și tipărit primul dicționar georgian.

1689, în cetatea Ananuri a fost terminată de construit ultima biserică de proporții mari din Georgia.

1707, Mitropolitul Antim Ivireanul (1708-1716), ca Episcop al Râmnicului (1705-1708), care n-a uitat de Georgia, Patria lui de origine, a instalat pe cheltuiala lui prima tipografie cu caractere georgiene în Tbilisi, trimițând acolo pe cel mai priceput tipograf și ucenic al său, Mihail Ștefan.

1724, regele Vahtang VI al Georgiei (1703-1737), după ce a fost eliberat din captivitatea persană, a căutat ajutor pentru Georgia la Țarul Rusiei, Petru cel Mare (1689-1725).

1762, regele Heraklius de Kartli (1744-1798) unifică Kartli și Kacheția, creând Regatul Răsăritean al Georgiei.

1762, Catholicosul Anton I (1744-1755 și 1764-1788), depus din Scaun pentru că a apelat pentru ajutor la Biserica Catolică, în anul 1755 a fost primit de Țarina Elisabeta Petrovna a Rusiei (1741-1762), unde a pus bazele viitorului tratat sau contract, dintre Rusia și Georgia, din anul 1783.

În această situație, și pentru a face față atacurilor otomane și persane, regele Georgiei, Irakli II (=Heraclie II) 1762-1798 a cerut protecția țaristă, pe care „a și primit-o”, și de care ulterior, nici el și nici poporul său, nu s-au mai putut scăpa!

Prin acest contract, din anul 1783, Rusia s-a obligat să protejeze Georgia, atât față de otomani, cât și față de perși. Tratatul de protecție a fost semnat de Regele Heraklius al Georgiei și de Țarina Ecaterina a II-a (1762-1796).

Țarul Alexandru I (1801-1825), exploatând slăbirea Regatului Georgian, a alungat familia Regală și în anul 1801 a integrat Georgia, ca simplă provincie, în cadrul Imperiului Rus. În anul 1811, Biserica Ortodoxă Autocefală Georgiană a fost subordonată Bisericii Ruse, Catholicosul fiind depus din Scaun și trimis în exil. În locul Catholicosului, țarul a numit un „Exarh”, primul fiind de etnie georgiană, restul, de etnie rusă, cu scopul rusificării Georgiei, prin Biserică. În același an, s-a deschis și un Seminar în Tbilisi, cu limba de predare rusă și slavonă. Prin acest Exarh, Biserica Georgiei urma să fie administrată de Sfântul Sinod Rus, cu sediul la St. Petersburg. Cele 30 de eparhii din Georgia, care existau în anul 1811, au fost reduse la cinci, iar limba slavonă a devenit limba liturgică, în locul celei georgiene vechi.

La 12 martie 1917, adică la câteva zile după abdicarea țarului Nicolae II (1894-1917), în data de 1 martie 1917, Biserica Georgiei a revenit la vechile ei structuri canonice, de dinainte de anul 1811, *reactivând autocefalia Bisericii și reinstaurând Catholicosatul-Patriarhie, după ce, desigur, în același an, s-a creat și Statul independent Georgia*. Noua situație politică și bisericească n-a durat însă prea mult timp, pentru că, în anul 1921, trupele sovieto-bolșevice au invadat Georgia, transformându-o în Republică Unională Sovietică. Persecuția religioasă și națională în Georgia, internările în lagăre de muncă silnică, deportările și colonizarea țării cu populație de naționalitate rusă, erau la ordinea zilei. Între anii 1921-1980, din cele 2. 455 de biserici, aflate în funcțiune în anul 1917, au mai rămas deschise doar 80, la care se adaugă și cinci mănăstiri și un seminar Teologic la nivel de școală medie sau liceu. În această situație, Biserica s-a luptat doar pentru a putea supraviețui ca instituție. După al doilea război mondial, comuniștii au devenit ceva mai toleranți față de Biserică, de care aveau nevoie și pentru acțiunile lor diplomatice în exteriorul Uniunii Sovietice. Cel mai fanatic rusificator și persecutor al Bisericii și al poporului din Georgia, a fost Iosif Vissarionovici Stalin (1922-1953, secretar general al P. C. Rus; 1941-1953, șef al guvernului sovietic), un georgian renegat și fost elev al Seminarului Teologic Ortodox din Tbilisi. Abia în toamna anului 1943, Patriarhia Moscovei, în mod unilateral, fără consultarea Patriarhiei Ecumenice, a confirmat dreptul de Autocefalie al Bisericii Georgiei, din anul 1917, respectiv de dinainte de anul 1811.

Patriarhia Ecumenică n-a recunoscut această măsură unilaterală, luată de Patriarhia Rusă, pentru că statutul de Autocefalie este indisolubil legat și condiționat de independența politică a statului respectiv, ceea ce în Georgia, după anul 1921, nu mai era cazul.

În anul 1991, Georgia s-a declarat Stat independent și suveran, devenind Republica Georgiei – SAKARTVELO.

La 4 martie 1990, printr-un Tomos, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a confirmat în mod canonic Autocefalia Bisericii Georgiene, la rang de Catholicos-Patriarhie. Cu câțiva ani în urmă, a fost deschisă și Academia Teologică Ortodoxă din Tbilisi. Catholicosul Patriarh Elia II conduce cu multă abilitate destinele Bisericii Georgiene, încă din anul 1977, un adevărat drum al

crucii, pe care acesta l-a urmat, ajungând să trăiască și glorioasa zi a Învierii, adică a renașterii Bisericii și Țării sale, prin evenimentele promițătoare ale independenței naționale din anul 1991 și ale Autocefaliei din anul 1990. Cursul ascendent al Bisericii Georgiene impune respect în lumea întreagă, o țară mică și demnă, astăzi, cu o Biserică, cu peste 3, 5 milioane de credincioși, biserici splendide, 27 de eparhii, 700 de preoți, zece mănăstiri de călugări, cu 250 de călugări, șapte de călugărițe, cu 150 de călugărițe, o Academie Teologică, cu 150 de studenți, învățământ catehetic obligatoriu în toate școlile publice etc.⁴³⁸ Limba liturgică este georgiana veche, iar din anul 1811 și slavona.

X. Autocefalismul, între complexul etnic și trufia națională

După părerea lui Michel Le Quien, literatura referitoare la teoria Pentarhiei, în secolele XVII și XVIII este destul de săracă, pentru că în acest timp Tetrarhia și așa domina structurile bisericești Ortodoxe. Să nu uităm că Patriarhul Ecumenic, în calitate de *Etnarh*, reușise să eclipseze celelalte trei Patriarhii și să le domine chiar. Nimic nu se mișca în Biserica Ortodoxă din Imperiul Otoman, fără știrea și cu aprobarea lui *Milett Başa*, adică a *ministrului națiunii* (=comunității) *confesionale ortodoxe*, care era Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului. Această dominație civilă a Patriarhului Ecumenic asupra „națiunii confessionale ortodoxe”, din Imperiul de pe Bosfor a avut urmări canonice și asupra modului de desfășurare a activității celor trei patriarhi din Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

Sunt teologii eleni, din Ελλάδα - Ellada, adică din tânărul Stat Grec, de după anul 1821, care au început să contesteze și să respingă teoria Pentarhiei, în cadrul Bisericii Ortodoxe, ca măsură imediată, de diminuare a influenței Constantinopolului, asupra ierarhiei din Regatul Greciei.

După *Decretul Regal*, din 23 iulie 1833, de proclamare unilaterală a autocefaliei, în Grecia, aici s-a impus modelul rusesc de conducere al Bisericii Ortodoxe, cu un *procurator regal* (laic), ca președinte al Sinodului, constituit în anul 1829.⁴³⁹ Patriarhia Ecumenică a confirmat autocefalia unilaterală a Bisericii din Regatul Greciei, decretată de rege, în anul 1833, abia la data de 29 iunie 1850, prin *Synodikos Thomos*, cu un Arhiepiscop autocefal. Alexandru Ioan Cuza și Biserica Ortodoxă Română au imitat și preluat modelul și precedentul elen de procedură anarhică, prin același act de *decretare unilaterală a autocefaliei*, în anul 1864, acțiune recunoscută de Patriarhia Ecumenică, abia în anul 1885, după ce, în prealabil, s-a constituit instituția *Sfântului Sinod* al Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1872.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Ilma REISSNER, GEORGIEN, Goldenes Vlies und Weinrebenkreuz, Op. cit., pp. 276 – 295.

⁴³⁹ Omologul *Procuratorului General al Sinodului* Bisericii Ruse, 1721-1917, luat după modelul protestant.

⁴⁴⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 6.

Compară cu: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia – Πενταρχία, vol. II], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 108-109.

„Η Εκκλησία της Ελλάδος είναι μία από τις δεκατέσσερις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες, οι οποίες αποτελούν τη διοίκηση της συνόλου Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αριθμείται ενδέκατη στην τάξη των πρεσβείων των Εκκλησιών και ως ιδρυτής της θεωρείται ο Απόστολος Παύλος.

Η διοικητική της μορφή αποτελεί συνδυασμό του Μητροπολιτικού και του Πατριαρχικού συστήματος σε αναφορά στον παλαιό αποστολικό τρόπο διοίκησης με κεφαλή της Σύνοδο Ιεραρχών και τιμητικά πρόεδρο της Συνόδου, τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος.

Η ποιμαντική της περιφέρεια υπαγόταν αρχικά στον επίσκοπο Ρώμης και από τον 8ο αιώνα έως και το 1833 στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το 1833 η Αντιβασιλεία του Όθωνα διακήρυξε την ανεξαρτησία της ελλαδικής Εκκλησίας ακολουθώντας τη γραμμή του λόγιου κληρικού Θεόκλητου Φαρμακίδη. Ο Οικουμενικός Θρόνος αρνήθηκε να αποδεχτεί αυτή την κίνηση απόσχισης κανονικών του εδαφών και μόνο το 1850 εξέδωσε Τόμο Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Για την ελληνική πολιτεία είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ενώ κατά το Κανονικό Δίκαιο (εκκλησιαστικούς κανόνες) αποτελεί θείο καθίδρυμα. Αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως επικρατούσα θρησκεία της Ελλάδας και ο Καταστατικός της Χάρτης είναι νόμος του κράτους. Βρίσκεται σε κοινωνία με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και τις άλλες ομόδοξες της Εκκλησίες.”

Luat din: Εκκλησία της Ελλάδος, http://de.wikipedia.org/wiki/Kirche_von_Griechenland

În cazul autocefaliilor, fiecare monarh sau șef de Stat prelua în mod automat, cel puțin o parte, din prerogativele formulate și adoptate de către Marele Constantin și urmașii acestuia, de „Episcop al celor din afara Bisericii”: *Imperator et Episcopus*, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος, după cum s-ar fi exprimat el însuși: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei” sau Pontifex Maximus - Constantin I cel Mare - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας - ⁴⁴¹ Expresia aceasta este rezultatul evoluției în sens creștin și a transferului semantic al titlului păgân, de „Pontifex Maximus”, Sacerdos Magnus – Arhierevs, al împăraților romani, în „episcop al celor dinafara Bisericii”. Avem în felul acesta un caz de „translatio imperii”, care marchează începuturile și sensul nou, creștin, chiar și privind ritului încoronării (ungerii sau întronizării împăratului) de mai târziu. ⁴⁴² În același sens a fost înțeles și de apuseni, actul încoronării lui Carol cel Mare, la Roma Veche, de Crăciunul anului 800. Și în Biserica Rusă asistăm la o continuă dilemă între simfonie și diarhie, privind relațiile dintre Biserică și Statul Moscovit, cu abuzuri de ambele părți.

Ideologia „cezaropapismului” bazileilor romei a creat-o și pe aceea de „simfonie” - σύμφωνή, dintre „tron” și „altar”, dintre Stat și Biserică sau dintre patriarh și imperator (avtokrator). Acestei „Simfonii” i se opunea „Diarhia” – Διαρχία, Δύοαρχειν, Двоевластие (rusă), Dvoiča (slavă), de unde se poate constata că nu toți patriarhii și episcopii romei au fost de acord cu această subordonare de fapt a Bisericii, intereselor Statului bizantin. *Ideologul acestei diarhii a fost Fotie I cel Mare* (858-867 și 877-886), sub auspiciile căruia a fost redactat Codul de Legi *Epanagoga* (readucere, reintroducere), între anii 879-884 și publicat în 884 – 886, pentru a înlocui Ekloga, din 738-741. Fotie I cel Mare a redactat prefața Colecției și două articole, privitoare la „împărat” și la „patriarh”. În Bizanț însă, Colecției *Epanagoga* nu i s-a acordat mare importanță, și după scurt timp a fost înlocuită cu Colecția anterioară *Prohiron*, din anul 870. Ideile „diarhiei” au ajuns în secolul al XIV-a în Serbia, apoi în Bulgaria, de unde, în secolul al XV-lea, au trecut în Rusia. *Diarhia* – *Dvoiča* (slavă), ca ideologie bicefală, dintre Stat și Biserică a cunoscut apogeul formulării ei – într-o formă papocezaristă - prin Patriarhul Nikon al Moscovei (1652-1666), fost Mitropolit al Novgorodului (1647-1652) + 1681. ⁴⁴³

Critica istorică declară *Epanagoga*, ca fiind opera legiuitoare și Colecția cea mai reprezentativă, dintre codicii de drept bizantin, pentru definirea formei care se statornicise în relațiile dintre Biserică și Stat, din epoca împăratului Justinian. ⁴⁴⁴

Urmărind evoluția istorică a statutului de autocefalie și al instituției Patriarhiei, în Biserica Ortodoxă ⁴⁴⁵ putem constata că, de fiecare dată, Patriarhiile Tetrarhiei le-au acordat și recunoscut cu multă

⁴⁴¹ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: *Cartea a IV-a*, 24.

⁴⁴² În comentarul său la *Cartea lui Daniel*, din *Vechiul Testament*, Fer. Ieronim identifică patru imperii, după care ar urma sfârșitul lumii: Babilon, Persia, Grecia și Roma.

Translatio imperii vocatur phaenomenon quo imperium ex alio imperio ad alium transfertur secundum doctrinam medio aevo creditam. Exempli gratia imperium imperii Romani translatum est ad imperium Imperii Romani Sacri. Unumquodque imperium alium habet quod id sequitur. Quattuor regna aliud aliud sequentia describuntur a propheta Daniel, confer Vulgatam, Daniel 7-8, 13seqq. Quae res fundamentum est doctrinae quae est de translatione imperii.

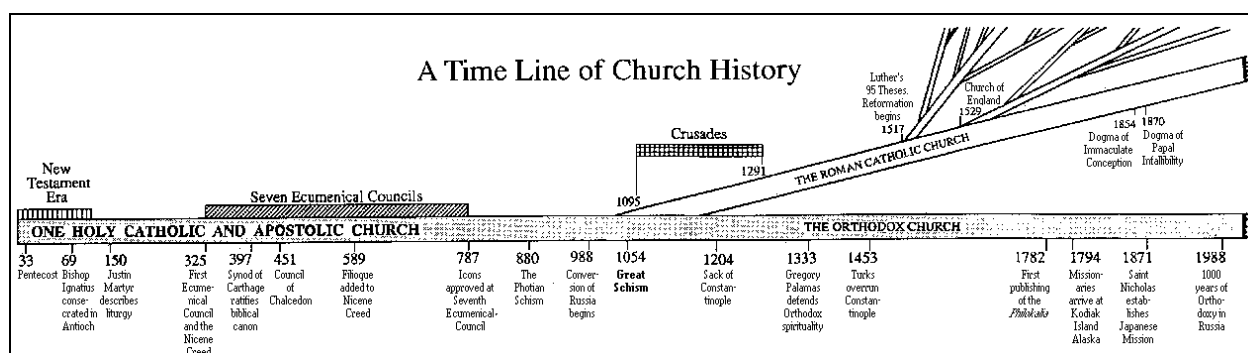
„Translatio imperii” și „Restauratio imperii” sunt două noțiuni diferite. Mai vezi: Evsevie POPOVICIŢU, *Istoria Bisericească*, București, ediția 1900-1901, vol. I, p. 402-404; EUSEBIU de Cezareea, *Viața lui Constantin cel Mare*, Op. cit., p. 168.

⁴⁴³ Vezi: Zuzek, Ivan, *Kormcaja kniga, studies on the chief code of Russian canon law* / Ivan Zuzek. - Roma: Pont. Inst. Studiorum Orientalium, 1964, XII, 328 p, în colecția *Orientalia Christiana analecta*, nr. 168.

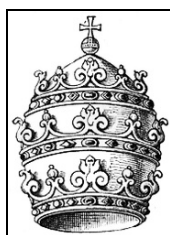
⁴⁴⁴ Ioan N. FLOCA, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, p. 103.

Stoglav - Стоглавый Собор - este un cod juridic redactat în anul 1551, din ordinul Țarului Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), sub supravegherea și cu concursul Mitropolitului Macarie al Moscovei (1542-1563), adresat Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse. Codexul răspundea la o sută de întrebări, privitoare la aspectele juridice, morale, canonice, superstiții și curente eretice, din cadrul Bisericii Ruse: „Соборное Уложение Собора Русской Православной Церкви”. Acest cod reglementa și raporturile dintre Stat și Biserică

greutate, după multe cereri și insistențe și numai la presiunea Statului respectiv: Regatul Georgiei, Țările Bulgare, Țaratul Sârbesc, Țaratul Rus, Regatul Greciei, 1850, Regatul României, 1885 etc.; cu excepția Bisericii Ciprului, în anul 431, la Efes și al celei de la Ierusalim, în anul 451, la Calcedon, unde autocefaliile au avut o justificare canonică, inclusă în programul universal de organizare bisericească, fără implicarea sau sub presiunea autorității Statale. În același timp, Patriarhia Ecumenică a și anulat sau a retras dreptul de autocefalie și a dizolvat instituția Patriarhiei la Bisericile locale, în cazul în care existența lor nu mai erau justificată (pierderea independenței de Stat, scindări teritoriale etc.), ori se constatau abuzuri și abateri canonice, sau balanța puterii atârna de partea Constantinopolului, cum a fost cazul Patriarhiei de Ohrida în anul 1018, respectiv 1767; Târnovo, după anul 1396; Peć, 1766; Georgia, după anul 1811 etc. În situații de criză, cum a fost Biserica Autocefală (din 1937) Albaneză în epoca comunistă, unde Biserica Ortodoxă a fost desființată ca instituție, iar exersarea religiei a devenit un delict de drept comun, Patriarhia Ecumenică a preluat automat jurisdicția asupra Albaniei, conducând din exterior destinele acestei Biserici. Un gest de solidaritate impresionant.

⁴⁴⁵ În Biserica Catolică statutul de autocefalie nu există, iar noțiunea de patriarh, la latini este doar un titlu, iar la uniți este prevăzut cu o relativă autonomie, cenzurată de Congregația pentru Bisericile Orientale din Roma. Adevărații patriarhi latini și uniți sunt prefecții Congregațiilor pentru Episcopi și ai celei pentru Bisericile Orientale din Roma. La romano-catolici un “primat”, care este doar arhiepiscop, are mai multe prerogative canonice, putere și drept de decizie, decât un “patriarh”, ceea ce ni se pare destul de absurd și neconform cu evoluția istorică a evenimentelor din primul mileniu creștin.

Croce di Aquileia - antico simbolo di Cristo crocifisso, alfa e omega, principio e fine della vita e della storia

„Patriarh” și „Pentarhie” în Biserica Latină: între receptare și respingere

Pentarhia nu este o INSTITUȚIE, ci un SISTEM de acțiune, de împreunălucrare a celor cinci patriarhi, o „TEORIE”, în sensul grecesc al cuvântului θεωρεῖν – („ansamblu sistematic de idei, de ipoteze, de legi și concepte...”, DEX: Teorie, p. 1085).

În apusul Europei sau în Biserica Latină, noțiunea de Patriarh a evoluat în mod diferit față de Orient și în raport cu Episcopul Romei Vechi, ca și „Patriarcha maior”, iar patriarhii latini „titulari”, apăreau ca patriarhi de rangul al doilea sau „Patriarcha minor”, evoluție similară Orientului, unde *patriarhii autocefali* sunt de „rangul al doilea”, iar cei din cadrul Pentarhiei, de *rangul întâi*. În Biserica Latină mai putem vorbi de „Primas”, de „Patriarcha minor” sau de „Patriarhi titulari”.

Triarhia, așa cum ar fi fost ea înțeleasă de Biserica Latină, nu era împotriva creerii de noi *patriarhate titulare și rezidențiale*, în apus, cum a fost cazul la Aquileia, în anul 558; la Grado, din anul 606 sau 607; la Lyon, din anul 585; în Orient, la Ierusalim, în anul 1099; la Antiohia, în anul 1098; la Constantinopol, în anul 1204; patriarhii maroniți, din anul 1182, respectiv 1215; la Alexandria, doar titular, în anul 1209 sau 1215; ca să nu mai amintim de patriarhii uniți, din „secolele uniației”, de mai târziu. Toți acești patriarhi nu aveau puterea, rangul și ordinea în diptice, pe care o dețineau cei de la Roma Veche, Alexandria și Antiohia, în „teoria Triarhiei”, ante 325 și ulterior acestui an. Cu timpul Patriarhul Romei Vechi i-a ignorat și pe confrății Triarhiei, sistemul evoluând într-o „monarhie petrină”.⁴⁴⁶

„Für die Griechen gibt es eben Patriarchate *erster und zweiter Klasse*, d. h. Patriarchate, die als solche genannt werden, andere aber nicht. Zu den Patriarchaten der ersten Klasse gehören nach Nektarios ebenso wie für Patriarch Kallistos I. von Konstantinopel (1355-1363) die Patriarchate der Pentarchie.”⁴⁴⁷

[Pentru greci (ortodocși, n. n.) există așadar Patriarhii de categoria întâia și de a doua, adică Patriarhii care sunt recunoscute ca atare, celelalte însă nu. De Patriarhiile de rangul întâi țin, după Nektarios al Ierusalimului (1661-1669), precum și după Calist I al Constantinopolului (1355-1363), Patriarhiile Pentarhiei].

⁴⁴⁶ Nu se știe până când au purtat Arhiepiscopul de Lyon titlul de „Episcopus Patriarcha” (din 585), probabil până în preajma exilului avignonien al papilor (1309-1370), pentru că în secolul al XIII-lea a găzduit două concilii: Lyon I, 1245 și Lyon II, 1274. În plus, patriarhii de Lyon au mai oferit papilor de multe ori și refugiu, nu numai posibilitatea ȱinerii a două concilii. Vezi: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 398.

⁴⁴⁷ P. 325, la: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (*Frankfurter Theologische Studien* Bd. 42, 1993), XI + 467 S. [F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 325.]

În realitate există trei ranguri, feluri sau categorii de patriarhi ortodocși:⁴⁴⁸

1. Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului;
2. Cei trei patriarhi din Tetrarhie: al Alexandriei, al Antiohiei și al Ierusalimului;
3. Patriarhi naționali sau autocefali: Moscova, Georgia, Serbia, România, Bulgaria.

*

Din această prezentare, mai putem concluda, că după anul 1589, respectiv 1593 (cu Sinodul ținut la Constantinopol) au existat *cinci* modele sau forme *chalcedoniene*, de *diptice* ale Pentarhiei (cu ordinea de înșiruire a tronurilor și al titularilor acestora):

1. *Pentarhia*, unde apare tronul Romei, fără Moscova (chiar și în stadiul de schismă), în Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652;

2. *Pentarhia*, fără Tronul Romei, însă cu Scaunul (nu „Tronul”) Moscovei, acceptată și de Meletie I Pigas al Alexandriei (1590-1601), la Sinodul de la Constantinopol, din anul 1593, prezidat de Ieremia II al Constantinopolului (1587-1595, *a treia oară*), deși a fost respinsă de antecesorul său Silvestru al Alexandriei (1569-1590);

3. *Tetrarhia*, fără cooptarea Catolicoșilor Patriarhi georgieni, al Patriarhului Moscovei și al Patriarhului sârb, de la Peć – Ipek (Kosovo), pe care, Nektarios îi ignoră cu totul;

4. *Pentarhia*, cu *dipticele combinat*, adoptat de Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, Îndreptarea Legii, unde apare atât Tronul Romei Vechi (chiar și în stadiul de schismă), cât și Scaunul Autocefal al Arhiepiscopului de la Ohrida, ca și o completare formală a cifrei „active” de „cinci”, pentru Pentarhia, de după anul 1204, respectiv 1054: [PENTRU CUM Scriu ARHIEREII LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI, G L A V A 395].

5. *Pentarhia Latină* a Pontificelui Roman, adică aceea fondată de Inocențiu III, cu patru Patriarhi titulari, de rit latin, subordonați sau *sufragani* ai Arhi(Supra)Patriarhului Romei, din anul 1215, Lateran IV, canonul 5: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim. Acești „patriarhi orientali, titulari, de rit latin” erau asimilați în rang, adică urmau în diptice, după patriarhii titulari apuseni de Veneția, Lisabona etc., după lista arhiepiscopilor primați, ca să nu mai pomenim de *parohii din Roma* sau *Cardinalii Sfintei Biserici Romane*. De aceea au și fost abrogați în anul 1964, rămânând doar Patriarhul Ierusalimului, ca simplu episcop diocezan, cu titlul onorific de „patriarh”, fără sufragani, subordonat Congregației pentru Episcopi, din Roma.

Pe lângă aceste modele „chalcedoniene”, de diptice ale Pentarhiei, nu trebuie să ne scape din vedere nici „modelele monofizite” și modelul „asirian”, Biserici care, deși individualizate, adică despărțite, din punct de vedere canonic, liturgic și dogmatic, de *bisericile vestului roman*, adică chalcedoniene, se considerau în continuare ca făcând parte integrantă din *Biserica cea Una și Universală*. Modelele monofizite imită și continuă în stil propriu, vechile structuri de dinaintea anului 536. Biserica Asiriană, după anul 424 a evoluat în mod izolat, de „bisericile vestului roman”, considerându-se însă tot timpul ca făcând parte integrantă din Biserica cea Una, adică Universală sau catholică.

După modelul *Pentarhiei Latine*, se va constitui, începând cu anul 1215 (Biserica Maronită), și modelul *patriarhilor titulari uniți cu Roma* (de toate riturile și proveniențele etnice), ca simpli sufragani ai Pontificelui Roman, asimilați în rang după *parohii din Roma* sau *Cardinalii Sfintei Biserici Romane*, subordonați în prima fază Congregației de Propaganda Fide, iar acum

⁴⁴⁸ V., p. 318 și 368-369: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). Vezi: „Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Calist I (1355-1363), din dec. 1355, respectiv 1361 (vezi regestul patriarhal, nr. 2442), adresată clerului din Turnovo”, în Regest nr. **2384, din decembrie 1355. Compară cu: Le Métropolitaine MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 315 – 332.

Congregației pentru Bisericele Orientale, un capitol aparte și trist de istorie bisericească, cu efecte eclesiologice dezastruoase, care constituie o frână de netrecut, în dialogul ecumenic, dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică.

Argumentele lui E. EID, privitoare la Pentarhie, ating în mod indirect și Triarhia, atunci când susține că împăratul Justinian a legalizat *Pentarhia*, în timp ce Roma Veche a acceptat numai *Triarhia*.⁴⁴⁹

„Kaiser Justinian habe die Pentarchie juristisch sanktioniert, Rom dagegen nur die Triarchie zugelassen, Papst Hadrian II (867-872) habe jedoch die Pentarchie nur indirekt mit der Bestätigung des Konzils von Konstantinopel (879-870) und damit auch Kanon 21 akzeptiert. Kanon 5 des Laterankonzils (1215) und das Konzil von Florenz (1438-1445) haben diese kirchliche Organisation sanktioniert. Eid verschweigt aber an dieser Stelle, dass Rom auf den genannten Konzilien die vier Patriarchate des Orients als seine Untertanen betrachtet hat.”.⁴⁵⁰

Wilhelm De VRIES afirmă că până la Grigorie I cel Mare (590-604), papii ar fi recunoscut numai cele trei scaune petrine: Roma, Alexandria și Antiohia; mai târziu însă recunoscând și Constantinopolul și Ierusalimul, chiar dacă numai „nominal”. *Collegium patriarcharum* trebuie interpretat, după părerea lui De Vries, nu ca „senat” ci ca o expresie a unității – *communio* – întregului episcopat.⁴⁵¹ De Vries mai deosebește noțiunea de „Colegiul patriarhilor”, cu dubla lui semnificație, în înțelesul „latin” și în sensul „răsăritean”.⁴⁵²

I. B. PHEIDAS dezvoltă o teorie foarte interesantă, potrivit căreia, el își pune întrebarea dacă Triarhia, la care fac referință cu atâta entuziasm Patriarhii Romei Vechi, Leon I cel Mare (440-461) și Gelasiu I (492-496), ar putea fi considerată sau nu, o minimalizare a Pentarhiei, după anul 451.⁴⁵³

Patriarhii Romei Vechi nu au acordat nici scaunelor petrine sau Triarhiei Petrine (Roma, Alexandria, Antiohia) cinstea cuvenită, așa după cum se are impresia în mod superficial ori după cum vor canonistii latini să scoată în evidență, pentru a justifica respingerea teoriei sau a sistemului Pentarhiei, scăpându-le din vedere, în același timp, evoluția patriarhiilor în Biserica Romană.

Rolul centripet al bazileului romeu în sistemul sau teoria Pentarhiei s-a aflat în opoziție cu cel centrifug, al Patriarhilor Romei Vechi, bazați pe Primatul Petrin.

Roma Veche n-a avut nici o contribuție, în ceea ce privește apariția patriarhilor titulari din occident și nici n-au fost doriți de către aceasta.⁴⁵⁴

1. Să începem cu *Aquileia*, 558: o Mitropolie, care se afla într-o strânsă relație de comunicare și reciprocitate cu Mitropolia Mediolanului-Milano, amândouă bucurându-se de mare trecere la împărăție, cu toate acestea, numai *Aquileia* a purtat titlul de *Patriarhie*, din anul 558: Anno 558. La scurt timp după Sinodul V Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 553, Macedonius de Aquileia, încurajat și de către eunucul general *Ναρσής*-Narsis (490-574), din armata romeică staționată în Italia și federații ostrogoți ai acestora din Friaul, a declanșat schisma de 130 de ani, cu Roma Veche, legată de cearta „celor trei capitale”, începută în anul 553. Urmașul lui Macedonius, Paulinus I (557-569) a fost primul, care a purtat titlul de „Patriarh al Aquileiei”. Aici, la Aquileia, s-au ținut și mai multe sinoade importante, posterioare sinoadelor ecumenice: 381; 553; 1184; 1409; 1596. Relațiile dintre cele două scaune mitropolitane, ambele posedând titlul și drepturile de „primați”, aveau și caracter quasi patriarhal, în sensul că titularul de Milano îl hirotonea și întroniza pe cel de Aquileia și viceversa, încă înainte de anul 558, cum s-a întâmplat și cu ocazia Sinodului din 381.

⁴⁴⁹ E. EID, *La figure juridique du Patriarche*, Roma, 1962. Eid dedică câteva pagini și Pentarhiei, în această lucrare (p. 11-14 și 51-55), analizându-o din punct de vedere istoric și canonic.

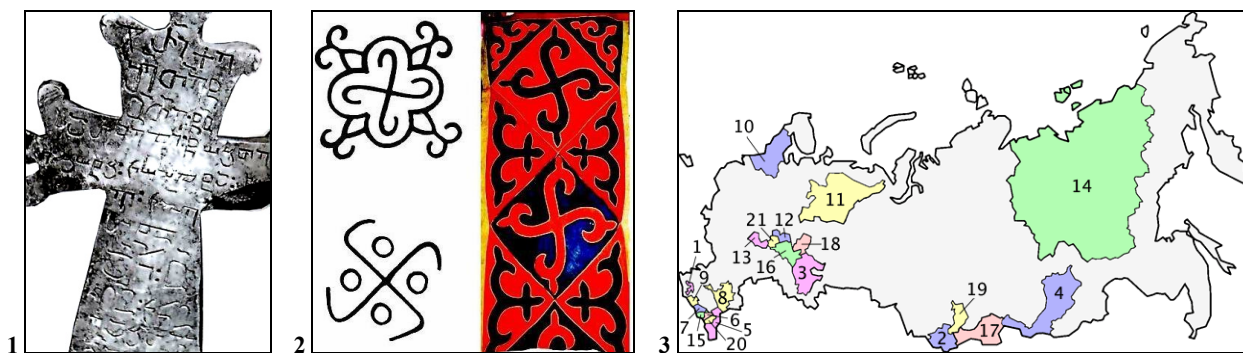
⁴⁵⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 10.

⁴⁵¹ Wilhelm De VRIES, *Das Collegium Patriarcharum*, în *Conc(D)*, 1, 1965, p. 655-663; la: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 13, nota 47.

⁴⁵² F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 13.

⁴⁵³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 16.

⁴⁵⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 397.

1. Crucea avaro-caucaziană, pe care este făcută o inscripție în limba avară, folosind literele vechiului alfabet georgian. Avarii caucazieni sunt localizați în Daghestan, țară vecină cu Azerbaidjan.
2. Vechiul simbol avar, săpat în piatră, reprezentând cele „patru” fluvii ale grădinii Edenului, din Mesopotamia.
3. Lista republicilor din Federația Rusă.⁴⁵⁵

Sinodul de la Aquileia, din anul 381 a fost prezidat de Sf. Ambrozie al Mediolanului, în prezența Mitropolitului local St. Valeriano (369-388), care a și convocat Sinodul, de față fiind 35 de episcopi din toată zona padano-danubiano-adriatică, din Noricum, Rhaetia, Illyric, Dalmația etc. Sinodul a pronunțat condamnarea asupra episcopilor arieni Palladius din Ratiaria și Secundianus de Singidunum, a unui preot cu numele Attalo etc., reușind pentru o vreme să stârpească arianismul cuibărit în această zonă.

Părintele Prof. Ferdinand R. GAHBAUER susține că adoptarea titlului de Patriarh, pentru Mitropolitul de Aquileia și schisma acestuia, cu Roma Veche ar fi fost reacții îndreptate, nu împotriva Papei Vigiliu (537-555), ci a urmașului acestuia, Pelagiu I (556-561), care din servilism față de Împăratul Justinian I cel Mare, a acceptat condamnarea lui Teodor de Mopsuestia (350-428), într-o formă lipsită de demnitate, pentru nivelul unui arhiereu și cel dintâi Patriarh al Pentarhiei.⁴⁵⁶

În anul 568, langobarzii asediind Aquileia, Patriarhul Paulinus I a fugit la Grado, unde a și decedat, în anul 569. Severus (586-606) unul dintre urmașii lui Paulinus I, în Grado-Aquileia, a refăcut comuniunea cu Patriarhul Romei Vechi, fapt repetat și de urmașul său Candidianus (606-612), chiar la începutul păstoriei, în anul 606, motiv pentru care episcopii persistenti în schismă au ales un *antipatriarh*, cu scaunul în Aquileia, Ioan I (606-623?). Din acest moment s-au creat două scaune patriarhale, la o distanță de numai 15 km. : Aquileia-Grado (Aquileia Nova) și Aquileia, cu dispute interminabile, referitoare la întâietate și la prerogative și jurisdicție. Situația s-a normalizat în anul 699-700, când ambele scaune patriarhale au renunțat la schisma cu Roma Veche. Patriarhatul de Aquileia a durat până la data de 6 iulie 1751, când a fost desființat, lăsând locul pentru două Arhiepiscopii: Udine, unde patriarhii au rezidat de facto, încă din anul 1238 și Arhiepiscopia de Gorizia.

2. *Lyon, 585*: Mitropolitul Priscus de Lyon (573-585), în Gallia a primit titlul de „Episcopus patriarcha”, cu ocazia Sinodului local de la Macon (Matisco), din anul 585 [atestat la: Mansi, 9, 949^A; vezi și F. Heiler, *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, München, 1941, p. 84 (Die katholische Kirche des Ostens und Westens, Bd. II, 1)]. Acest titlu de „patriarh”, mitropolitul Lyonului îl datorează Regelui Franc al Burgundiei, Guntram I (561-592), nu Patriarhului Romei Vechi, caz similar scaunului patriarhal din Aquileia. Prin această măsură, Guntram I (Guntchramn sau Gunthramn) intenționa să slăbească influența Romei în zonă, unde papii

⁴⁵⁵ Lista republicilor din Federația Rusă:

1. Adigeia	8. Calmîchia	15. Osetia de Nord
2. Altai	9. Karaciai-Cerkessia	16. Tatarstan
3. Baškortostan	10. Carelia	17. Tuva
4. Buriatia	11. Komi	18. Udmurtia
5. Daghestan	12. Mari El	19. Haciasia
6. Ingușetia	13. Mordovia	20. Cecenia
7. Cabardino-Balcaria	14. Iacuția (Saha)	21. Ciuvașia

⁴⁵⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 398.

preferau stimularea scaunului mitropolitan de Arles, nu pe acela de Lyon. Numai că această protecție regală a dus la o dependență totală a Bisericii din Gallia și a Patriarhului acesteia, de Curtea Regală și funcționarii civili, după modelul romeic.⁴⁵⁷ Abia în timpul Carolingienilor (750-sec. X) au reușit Patriarhii Romei Vechi să reia controlul canonic asupra Galliei, adică să poată face uz acolo, de prerogativele primațiale, așa după cum au fost ele exersate în secolul al V-lea. Nu știm cât timp a purtat Mitropolitul de Lyon titlul de Patriarh. Sigur este însă că papii au fost avizați la ajutorul Patriarhului de Lyon, care le-a oferit adăpost de multe ori. Aici, la Lyon s-au desfășurat și lucrările a două concilii romane: Lyon I, 1245; Lyon II, 1274.

3. *Patriarhii latini, din Orientul Apropiat*, operă a cruciaților: Antiohia (1098-1268); Ierusalim (1099-1291); Constantinopol (1204-1261); Alexandria (1215-1964). În anul 1964, Papa Paul VI a abrogat titlurile patriarhilor latini, de Constantinopol, Alexandria și Antiohia, rămânând doar cel de Ierusalim, în fruntea unei eparhii cu jurisdicție în Israel, Iordania și Cipru, al cărei chiriarh poartă ad honorem, titlul de „episcop-patriarh rezidențial”, fără sufragani, împodobindu-și doar veșmintele cu un „pallium”, ca mitropolii latini. Cauza restabilirii teritoriale a Patriarhiei Latine, titulare de Ierusalim (1291-1846), în anul 1847, Roma ar fi justificat-o, ca o contra măsură, față de activitatea protestanților luterani, care, în anul 1830, au pătruns în Țara Sfântă.

Pentru Constantinopol, *Annuario Pontificio*, din anul 1991, prevede un Vicariat Apostolic Latin (p. 1036), fondat la data de 15 april 1742, Istanbulen(sis), già Constantinopolitan(us), condus de Antuvan Marović. Pentru uniții de rit bizantin din Constantinopol, Roma a creat un „Exarhat”: *Esarcato Apostolico per i cattolici turchi di rito bizantino*, fondat la data de 11 iunie 1911 (p. 1020). Se mai susține că în anul 1772 s-ar fi înființat la Constantinopol un Vicariat Apostolic Patriarhal, de rit bizantin, care însă abia de prin anul 1829 a putut să activeze pe cuprinsul Imperiului Otoman. Ambele instituții sunt lipsite de însemnătate și eficiență reală, constituind doar un cal troian în inima Fanarului.⁴⁵⁸ Ultimul „Exarh” unit a fost Arhimandritul Thomas Varsamis, Constantinopolitan(us) + 1996.⁴⁵⁹

4. *Patriarhii Veneției*, din anul 1451, sunt continuatorii celor din Grado sau Aquileia Nova (568-1445, respectiv 1451). Acest Patriarhat s-a creat prin contopirea a trei scaune, inclusiv teritoriul lor de jurisdicție: Grado (laguna) și Episcopiile de Castello și Veneția. Din anul 1156, Patriarhii de Grado rezidau deja în Veneția.

5. *Patriarhii latini din India Răsăriteană* – cu scaunul în Velha Goa (India), rezidențial (1533-1886), titular din anul 1886, *ad honorem*, pentru Mitropolitul latin de Goa și Daman.

6. *Patriarhii latini din Indiile de Vest, América hispana*: Mare Capelan al Armatei Spaniole, *Episcop - Patriarh* militar (1524-1963), titlu pe care l-au purtat Arhiepiscopii de Toledo, între anii 1540-1920.

7. *Patriarhii latini de Lisboua, Portugalia*, din anul 1716.⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 398.

⁴⁵⁸ Vezi *Annuario Pontificio*, Roma, 1991, p. 1012, 1020, 1027, 1036, 1664; F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 399.

⁴⁵⁹ *Éparchie catholique grecque (Ελληνική Καθολική Εξαρχία)*.

L'Église grecque-catholique hellène ou Église catholique byzantine grecque est une des plus petites des Églises catholiques orientales. Le chef de l'Église porte le titre d'Exarque apostolique pour les catholiques de rite byzantin en Grèce, avec résidence à Athènes (titulaire actuel: Mgr Anarghyros Printesis depuis le 28 juin 1975).

Elle ne doit pas être confondue avec l'Église catholique romaine en Grèce, de rite latin.

La formation d'une communauté catholique grecque du rite byzantin dans l'empire ottoman fut possible seulement après 1829, date à laquelle le sultan Mahmout II leva des restrictions précédentes et que le Patriarche œcuménique perdit son influence auprès de la Sublime Porte suite à l'indépendance de la Grèce.

Le 11 juin 1911 fut érigé l'exarchat apostolique des catholiques de rite byzantin de Constantinople (Istanbul). Un appartement aménagé dans un vieil immeuble du quartier de Beyoğlu [Péra] devint l'église centrale de la communauté. Enfin, le 11 juin 1932 fut érigé l'exarchat apostolique des catholiques de rite byzantin en Grèce.

En 2005, l'exarchat compte 4 paroisses et environ 2 340 fidèles. En dehors de la Grèce la plupart des paroisses ont disparu comme celle d'Istanbul à la suite de la mort de l'archimandrite Thomas Varsamis en 1996. Il existe encore une paroisse à Cargèse et à Rome.

Luat din: http://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89glise_grecque-catholique_hell%C3%A8ne

⁴⁶⁰ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 398-399.

1. Basilica Patriarhală Sf. Eufemia di Calcedonia, din Grado, târnosită la data de 3 nov. 580
 3. Lisabona, Portugalia, Catedrala Patriarhală (construcție din anul 1147): Se de Lisboa Frente, din 1716.

Prin acest excurs se poate constata că patriarhii titulari, din Biserica Apuseană sau Latină, își datorează existența și evoluția, evenimentelor politice, întemeierea acestor scaune neputând fi împiedecată nici de Patriarhul Romei Vechi, nici de teoria Triarhiei, nici de aceea a Pentarhiei. Ele sunt rezultatul încercărilor întreprinse de către monarhii și puternicii vremii, niște epigoni, care imitau politica bisericească a bazileilor din Constantinopol și prerogativele acestora de „episcopi al celor din afară a Bisericii”.

Situația patriarhilor titulari latini, în epoca carolingiană (750-sec. X), a devenit destul de precară, pentru că reforma carolingiană nu permitea nici o autonomie a acestora, față de puterea centralistă a Romei Vechi.

Amintim și cazul Patriarhului Petru III al Antiohiei (1052-1057), ⁴⁶¹ care, l-a dojenit pe Dominicus IV? de Grado (anul 1050 menționează ambii patriarhi de Grado: Dominicus III și

⁴⁶¹ Vezi: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexicon, Band VII (1994) Spalten 332-333 Autor: Anette Hettinger.

PETRUS III. von Antiochia, geb. in Antiochia, übte nach der Ausbildung in Konstantinopel verschiedene hohe Ämter am kaiserlichen Hof und in den Provinzen aus. Später trat er in den kirchlichen Dienst ein und wurde im hohen Alter im Frühjahr 1052 vom Kaiser zum Patriarchen seiner Heimatstadt ernannt, wo er im Sommer 1057 verstarb. - Seine Briefe an seine Gemeinde, an die Patriarchen von Alexandria und Jerusalem, an Papst Leo IX. sowie an Bischof Dominicus von Grado und den Patriarchen von Konstantinopel, Michael Kerullarios, geben Auskunft über seine vermittelnde, maßvolle Haltung in den kirchenpolitischen Auseinandersetzungen zwischen Rom und Konstantinopel um 1054. P. wünschte die Einheit der beiden Kirchen, die ihm bei weniger starker Betonung der dogmatischen Differenzen möglich erschien.

Werke: Die genannten Briefe bei Cornelius Will, *Acta et scripta quae de controversiis ecclesiae Graeca et Latina saeculo XI composita extant*, 1861, ND 1963, 168-228; Anton Michel, Humbert und Kerullarios. Quellen und Studien zum Schisma des XI. Jahrhunderts, 1930 (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 23) 431-475; ders., Die Botschaft Petros III. von Antiochia an seine Stadt über seine Erhebung, *ByZ* 38 (1938) 116-118.

Lit.: Michael Le Quien, *Oriens christianus* II, 1740, ND 1958, 754-755; - Pius Bonifacius Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, 1873-1876, ND 1957, 433; - Louis Bréhier, *Le Schisme Oriental du XIe siècle*, 1899, ND 1968, 115-117 und 229-238; - Anton Michel, Humbert und Kerullarios (wie oben) 416-430; - ders., Botschaft (wie oben) 111-118; - ders., Die Friedensbotschaft Grados an Antiochia im Schisma des Kerullarios und ihr Widerhall, *StGreg* 2, 1947, 163-188; - ders., Die römischen Angriffe auf Michael Kerullarios wegen Antiochia, *ByZ* 44, 1951, 419-427; - Hans Georg Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich (*HAW* 12/2, 1) 1959, 1977², 535; - Venance Grumel, La chronologie (*Bibliothèque byzantine. Traités d'études byzantines* 1) 1958, 447; - ders., Le patriarchat et les patriarches d'Antioche sous la seconde domination byzantine (969-1084), *EO* 37, 1938, 139-141; - Chrysostomos Papadopoulos, *Historia tes Ekklesias Antiocheias*, 1951, 844-862; - Enzo Petrucci, *Rapporti di Leone IX. con Constantinopoli I: Per la storia dello scisma del 1054*, 1975 (= erweiterte Fassung des Aufsatzes gleichen Titels in: *Studi medievali*, ser. 3, 14, 1973) passim; - Joseph Nasrallah, *Église melchite et union des églises*, *Istina* 21, 1976, 184; - ders., Le Patriarcat d'Antioche est-il resté, après 1054, en communion avec Rome?, in: ebenda 375 f.; - ders., Histoire du mouvement littéraire dans l'église melchite du Ve au XXe siècle. Contribution à l'étude de la littérature arabe

Dominicus IV),⁴⁶² pentru adoptarea titlului de Patriarh, sprijinindu-se pe argumentul teoriei Pentarhiei.⁴⁶³

În conformitate cu Eclesiologia Latină (recte romano-catolică), Triarhia Petrină lăsa posibilitatea înființării de noi patriarii, fără ca aceștia să exerseze însă prerogative patriarhale, ci numai în calitate de sufragani ai Arhipatriarhului Romei Vechi. Așa de pildă, Grigorie VII (1073-1085) vedea în fondarea Patriarhiei de Grado același efect al harului Divin, pe care-l recunoștea și privitor la înființarea tronurilor Triarhiei! În felul acesta, Grigorie VII accepta în mod indirect o *Tetrarhie proprie*: vechea Triarhie Petrină, la care se adaugă acum scaunul de Grado-Aquileia Nova. Or, pontificatul lui Grigorie VII este situat cronologic, după anul 1054, adică, după schisma cea mare. Inocențiu III (1198-1216) a mers și mai departe, constituind în anul 1215 o „Pentarhie” proprie.

Pe bună dreptate, existența patriarhilor „titulari de rit latin”, constituie un ghimpe și în ochii Bisericii Ortodoxe, datorită poziției lor degradante și umilitoare. Și aceasta nu pentru titlul de „patriarh” în sine, ci pentru că nu-l pot exersa așa după cum le-ar fi „pronomiile”, Roma călcând în picioare toate prerogativele, care decurg din acest titlu și ignoră o tradiție milenară a Bisericii, în ciuda dispozițiilor canonice formulate de sinoadele ecumenice și a structurilor vechi de jurisdicție, existente în acest context. În felul acesta, trebuie înțeleasă și cuvântarea sinodală solemnă a Patriarhului catolic melkit Maxim IV (1947-1967) al Antiohiei, din data de 15 oct. 1964, la sesiunea 104, a Conciliului II Vatican, prin care cerea abrogarea patriarhilor titulari catolici, „pentru a face loc noțiunii autentice de Patriarh”, temă care n-a fost însă luată în serios de Curia Romană, dar care, va constitui o problemă foarte serioasă și inevitabilă, în contextul dialogului cu Biserica Ortodoxă.⁴⁶⁴

„... forderte ... das Verschwinden der Titularpatriarchate, 'um dem echten Begriff vom Patriarchat Platz zu machen, einem Begriff, der für ein ernstes Gespräch mit der Orthodoxie unerlässlich ist.' ”

*

Grigorie VII (1073-1085) a fost ucenicul cardinalului Humbert de Silva Candida (1006-1061), călugăr benedictin, autorul schismei celei mari, din anul 1054 și mare *azimit*, adică susținătorul folosirii pâinii nedospite la euharistie –*azyma*– practică, care deja se generalizase în apus, prin secolele IX-X, înlocuind astfel pâinea dospită –*prozymum*. Pornind de la *Donatio Constantini* și de la lucrările și atitudinea drumului trasat de către Humbert de Silva Candida, Grigorie VII se străduia să întărească Primatul Romei, în detrimentul structurii Patriarhiale a Bisericii, după cum el însuși recunoaște, într-o scrisoare trimisă Arhiepiscopului Siegfried de Mainz.⁴⁶⁵ În calitate de Mitropolit de Mainz, Siegfried intenționa să intervină în cearta dintre Jeromir de Praga și Ioan de Ölmütz, dar Grigorie VII l-a respins, comunicându-i prin scrisoarea din 18 martie 1074, că își rezervă, doar pentru el, dreptul de judecată și prerogativele mitropolitane ale arhiepiscopilor. În același timp, îi comunică lui Siegfried să nu-și închipuie că vreunul dintre patriarii sau primații catolici, vor primi dreptul de-a exersa prerogative apostolice (care sunt rezervate doar Tronului Romei, n.n.).⁴⁶⁶

Pontificatul lui Grigorie VII ne oferă situația de-a asista la o nouă definire a sistemului patriarhal, care pune sub semnul întrebării, existența întregii structuri canonice a Bisericii, împreună cu teoria Pentarhiei, deși ne aflăm la numai câteva decenii, după marea schismă, din anul 1054. În scrisoarea sa, din data de 31 dec. 1074, Grigorie VII îl îndeamnă pe Domenico Selvo Dogele Veneției (1071-1084) să-l ajute pe Patriarhul de Grado, Dominicus IV Marango (?-?,

chrétienne III/1 (969-1250), 1983, 84-86; - Hierarchia Ecclesiae Orientalis. Series episcoporum ecclesiarum christianarum orientalium II: Patriarchatus Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, a cura di Giorgio Fedalto, 1988, 685; - DHGE III, 606-612; - DThC X, 1685-1686, 1698-1701; - DThC XII, 1807-1810.

Anette Hettinger

⁴⁶² Noi am opta pentru Dominicus IV, fiind vorba de perioada de timp, de după anul 1054, adică referitor la schisma cea mare.

⁴⁶³ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 400.

⁴⁶⁴ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 400

⁴⁶⁵ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 350.

⁴⁶⁶ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 351.

menționat prin 1050) sau Dominicus V Cerbano (1074-1077), nu se știe cu siguranță, să iasă din starea de sărăcie, în care trăia.⁴⁶⁷ Grigorie VII justifică acest ajutor, care i se cuvine ierarhului „gradez”, nu în cele din urmă în baza demnității de patriarh, pe care o primise *din mila Lui Dumnezeu*, demnitate pe care o dețin în Biserică numai patru persoane. Prin aceasta se făcea referință la Triarhia Petrină (Roma, Alexandria, Antiohia, conform canonului 6, de la Niceea, din anul 325) și la Grado. Afirmația lui Grigorie VII se află în contradicție cu dojana lui Petru III al Antiohiei, făcută lui Dominicus IV de Grado, pentru adoptarea titlului de „patriarh”. Din aceste atitudini ale lui Grigorie VII se mai poate constata și atitudinea de identificare a Bisericii Latine sau Occidentale, cu „tota Christianitas”, încă înaintea lui Inocențiu al III-lea. În realitate, pentru patriarhii romani, Orientul Creștin nu mai exista sau, cel puțin, nu mai conta, Pentarhia, la fel, Biserica Lui Hristos, fiind identificată cu jumătatea din Occident a acesteia, adică cu Biserica locală, de limbă latină. Germanii Conciliului Lateran IV, din anul 1215, au încolțit deja în timpul lui Grigorie VII, adică în sec. XI, la două decenii după schismă.

De aici se mai poate trage încă o altă concluzie, anume, că schisma cea mare, din anul 1054, n-a fost o *simplică ceartă*, dintre Humbert de Silva Candida și Mihail I Cerularie (1043-1058), cum încearcă unii teologi, în mod idilic, să o explice în mod banal. Schisma cea mare a fost provocată de Roma Veche și a constituit începutul unui proces, cu un program bine formulat și aplicat cu tenacitate, de către ienicerii ideologiei romani, de identificare și de confundare a Bisericii Latine, cu Biserica întregă – Oikumene – cu Biserica Catholică sau Universală. Din acest program făcea parte și suprimarea teoriei Pentarhiei și ridicarea [Arhi]Patriarhului Romei Vechi, deasupra tuturor structurilor din „oikumene” sau ale Bisericii, ca unic răspunzător și reprezentant al acesteia. Deci schisma cea mare ar fi fost inevitabilă, cu atât mai mult, cu cât observăm că evenimentele se precipită, sunt anticipate sub Grigorie VII și vor fi definite în mod festiv și desăvârșite, sub Inocențiu III, la Conciliul IV, din Lateran, din anul 1215.

Surprinzătoare rămâne însă vitalitatea cu care Grigorie VII lupta pe două fronturi:

1. în cearta pentru investitură și procesul de reformă al Bisericii Latine, după secolul obscur;
2. în acțiunile de combatere a teoriei Pentarhiei și de identificare a unei părți din Biserică, cu tota Christianitas – Biserica Latină, din Occidentul Europei, rămasă pe alocuri încă barbară.

Regeste imperiale, privitoare la „autocefalia” Bisericii din Ravenna, capitala Exarhatului Romeu din Italia (658-678)⁴⁶⁸

circa 658, regist nr. 229

(Scrisoare) scrisoare către Papa Vitalian (657-672), la care se adaugă și daruri, între care este menționat un „evangeliar din aur”,⁴⁶⁹ scrisoare prin care Avtocrator Constantin II Pogonatul (641-668) i-a reînnoit Papei „privilegiile Bisericii Romane”.⁴⁷⁰

* 666 martie 1, regist nr. 233.⁴⁷¹

Inc. : Preceptum atque fidelem animum sanctitatis vestre...⁴⁷²

⁴⁶⁷ F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchie theorie...*, Op. cit., p. 351.

⁴⁶⁸ Vezi: Regestele imperiale, privitoare la cronologia Sinodului VI Ecumenic, 680-681, Cancelaria imperială din Constantinopol. Pentru tema noastră, privitoare la Sinoadele Ecumenice vom utiliza doar primul volum (565-1025) sau prima parte, din cele cinci volume (=părți) de „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453”, de Franz DÖLGER.

Ioan Marin MĂLIŢĂ, PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, Vol. II/2, Regeste imperiale și patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325-787, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 168 p., incl. il. pl. și hărți. (vezi p. 105-107).

⁴⁶⁹ Probabil ferecătura să fi fost din aur, dar este posibil ca și textul, cu miniaturile, să fi fost scris sau lucrate, partial sau integral, cu cerneală sau culoare din aur.

⁴⁷⁰ Vezi vol. I, p. 27, din cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453”: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, 3 Teile in einem Band*, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

⁴⁷¹ Documentele menționate de regeste cu * (un asterisc) au origine dubioasă ori autenticitate nesigură ori suspectă; Documentele menționate de regeste cu ** (două asteriscuri) sunt apocrife sau false;

Privilegium (titlu al Cod. Agnell. Estens.); **jussio** (text); **typus autocephaliae** (Lib. Pont.), către Arhiepiscopul Maurus al Ravennei.

Privilegiu imperial al lui Constantin II Pogonatul (641-668), privind conferirea statutului de autocefalie, pentru Arhiepiscopia Latină de Ravenna, cu diecezele ei sufragane. Documentul este un răspuns al bazileului, către Arhiepiscopul Maurus al Ravennei (642/644 – 673) și către Exarhul Grigorios al Ravennei. Scrisoarea a fost redactată în Syracuza. Dölger a reconstituit acest regist după AGNELLUS de Ravenna (c. 799 - după + 846?), Liber Pontificalis sau „Cartea –cronica- Arhiereilor de Ravenna”, scrisă între anii c. 830 - d. 846.⁴⁷³

Realitatea conferirii statutului de autocefalie pentru Arhiepiscopia de Ravenna se încadrează în politica romană a împăratului Constantin II Pogonatul. Documentul de autocefalie, împreună cu alte documente imperiale din Ravenna, a fost văzut și citit de eruditul Abate Agnellus, de la Mănăstirea Sfintei Fecioare Maria, Ad Blachernam, din capitala Exarhatului romeu din Italia. Din păcate însă, toate aceste documente imperiale au fost distruse în timpul luptei de la Fontenoy, din anul 841.⁴⁷⁴ Pentru Dölger, realitatea conferirii statutului de autocefalie, pentru Arhiepiscopul de Ravenna și provincia lui metropolitană este indiscutabilă, numai forma și conținutul textului de reconstituire și transmitere a documentului original, distrus în anul 841, îi creează un semn de întrebare.⁴⁷⁵

În conformitate cu decizia bazileului, pe plan local, Arhiepiscopul autocefal al Ravennei urma în rang imediat după Exarhul sau guvernatorul Romaniei italiene, din Ravenna.

*

Canonul V al Conciliului IV din Lateran, din anul 1215

În relațiile dintre Roma Veche și Tetrarhie, sfârșitul canonic al Pentarhiei a însemnat nu Marea Schismă, din 16 iulie 1054, nici barbaria Cruciadei a IV-a, din 13-16 aprilie 1204, ci canonul V al Conciliului IV din Lateran, din anul 1215.⁴⁷⁶

Canonul V, al Conciliului IV Lateran, din anul 1215

Antiqua patriarchalium sedium privilegia renovantes, sacra universali synodo approbante sancimus, ut post Romanam ecclesiam, quae disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineant, servata cuilibet propria dignitate, ita quod postquam eorum antistites a Romano pontifice receperint pallium, quod est plenitudinis officii pontificalis insigne, praestito sibi fidelitatis et obedientiae iuramento, licenter et ipsi suis suffraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam et pro Romana ecclesia sponsionem obedientiae ab eisdem. Dominicae vero crucis vexillum ante se faciant ubique deferri, nisi in urbe Romana et ubicumque summus pontifex praesens exstiterit vel eius legatus, utens insigniis apostolicae dignitatis. In omnibus autem provinciis eorum iurisdictioni subiectis ad eos, cum necesse fuerit, provocetur, salvis appellationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.

⁴⁷² Prescurtarea Inc. însemnează prima propoziție sau primele cuvinte, cu care începe textul documentului: incipit.

⁴⁷³ Vezi ediția critică bilingvă latino-germană, AGNELLUS von Ravenna, Liber Pontificalis / Bischofsbuch I-II, 2 Bde, übersetzt und eingeleitet von Claudia Nauerth, Herder Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1996, 353+642 p. [în Colecția Fontes Christiani, Band 21/1-2].

⁴⁷⁴ Privitor la Arhiepiscopul Maurus de Ravenna, vezi AGNELLUS von Ravenna, Op. cit., p. 413-426.

⁴⁷⁵ DÖLGER, vezi vol. I, p. 27, din cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

⁴⁷⁶ Vezi Band II, p. 236 – text latin și traducere în limba germană, din: COD = CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, vol. I - III, 3., durchgesehene Auflage, Hrsg. von Giuseppe ALBERIGO și colab. [Dekrete der Ökumenischen Konzilien, Hrsg. von Josef WOHLMUTH și colab.], Ferdinand Schöningh, Paderborn, München, Wien, Zürich, 2000 - 2002: Band 1 Konzilien des ersten Jahrtausends, vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869/70), 2002, 186 p.

Band 2 Konzilien des Mittelalters, vom ersten Laterankonzil (1123) bis zum fünften Laterankonzil (1512-1517), 2000, 655 p.

Band 3 Konzilien der Neuzeit, Konzil von Trient (1545-1563), erstes Vatikanisches Konzil (1869-1870), zweites Vatikanisches Konzil (1962-1965), Indices, 2002, 1135 + 170* p.

Despre Conciliul IV din Lateran, din anul 1215, mai vezi p. 214 – 218, din: GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p.

De menționat, că acești „patriarhi” de care amintește canonul V, din 1215, nu erau vechii patriarhi ortodocși ci „patriarhi de rit latin” – rezidențiali sau numai titulari - impuși în Orient de Roma Veche, cu ajutorul militar al cruciaților: la Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Din acest motiv, „pentarhia” inventată de Inocențiu al III-lea, în anul 1215 poate fi considerată mai mult o „pentarhie privată” a Patriarhului Romei Vechi, neavând nici o legătură cu Pentarhia istorică, nici cu patriarhiile ortodocșilor rezidențiali, de după anul 1054 sau 1215, adică cu Tetrarhia.

Schematic, „pentarhia” Pontifexului Roman, cu ierarhie de rit latin, pe seama Scaunelor „Tetrarhiei”, din anul 1215, formulată de Papa Inocențiu al III-lea (1198-1216), la Conciliul IV. din Lateran, prin canonul V, ar apare în felul următor:

Pontifex Maximus (Roma Veche), [și Arhi-Patriarh], 1215 - 1964

Inocențiu III (1198-1216)

Roma Veche

1. Constantinopol

3. Antiohia

2. Alexandria

4. Ierusalim

1. de Constantinopol, rezidențiali 1204-1261, titulari 1261-1964;

2. de Alexandria, doar titulari, 1209-1964; Nicolaus, 1209-1223 etc.;

3. de Antiohia, rezidențiali 1098-1268; titulari 1269-1964;

Aimericus, 1142-1187; Radulfus, 1188-1200 etc.;

4. de Ierusalim, al latinilor, adică romano-catolic, 1099-1291, din anul 1131 sau 1187, cu reședința la Sf. Ioan din Akra, unde rezida și regele Ierusalimului. În 1099, Patriarhul Latin de Ierusalim își însușise deja cinci arhiepiscopii sufragane (Borsa, Kerak, Tyr, Cezareea, Nazaret), precum și eparhiile Lida, Bethlehem și Hebron. Între anii 1292-1847 a rămas și acest Patriarhat doar titular. Restaurat cu Patriarhi rezidențiali, la 23 iulie 1847, Iosif Valerga, cu sediul în Ierusalim și jurisdicție pentru latinii din Palestina,⁴⁷⁷ Transiordania și Cipru, Patriarhul Ierusalimului nu are sufragani, constând doar dintr-o „dioceză”, al cărei episcop are titlul onorific de „patriarh”.⁴⁷⁸

După cucerirea și desființarea statelor „latine” sau ale cruciadelor din Balcani și din Orientul Apropiat, noțiunea de „patriarhi latini din Orient” a devenit doar un titlu, similar unui arhieru-vicar și se acorda diversilor episcopi, ca „titlu onorific” și legat de una din marile basilici romane:

a. Patriarhul Latin „de Constantinopol” avea titlul pe seama Basilicii Sf. Petru;

b. Patriarhul Latin „de Alexandria” avea titlul pe seama Basilicii Sf. Paul;

c. Patriarhul Latin „de Antiohia” avea titlul pe seama Basilicii Santa Maria Maggiore;

d. Patriarhul Latin „de Ierusalim” avea titlul pe seama Basilicii St. Laurențiu (Lorenzo).

Basilica San Giovanni in Laterano a rămas în continuare „catedrala canonică” a patriarhilor din Roma Veche, chiar dacă numai pe hârtie, pentru că după revenirea din „exilul avignonenz” (1305-1370), în anul 1378, Patriarhiile Occidentului au rezidat pe Colina Vaticană, nu în Palatul Lateran și de atunci și până astăzi folosesc Basilica Sf. Petru ca și Catedrală Patriarhală.

În anul 1964, Paul VI (1963-1978) a desființat titlurile de „patriarhi latini ai Constantinopolului, Alexandriei și Antiohiei”, și așa vacante: cel de Constantinopol din 1948; de Alexandria, din 1954, de Antiohia, din 1953.

⁴⁷⁷ Compară Canonul 438 din CIC, Roma, 1983, cu canonul 271, din CIC, Roma, 1917: Can. 271 „*Patriarchae aut Primatis titulus, praeter praerogativam honoris et ius praecedentiae ad normam can. 280, nullam secumfert specialem iurisdictionem, nisi iure particulari de aliquibus aliud constet.*” Mai vezi și canoanele 280 și 347 din același CIC, 1917.

⁴⁷⁸ Celelalte Scaune Patriarhale Latine sunt:

de Aquileia, 285 Episcopie, Mitropolie, sec. IV, recunoscută de Roma în sec. V, latină, dar de tradiție răsăriteană alexandrină, Patriarhie, din anul 553, recunoscută de Papa în anul 699; din anul 1348 cu sediul la Udine, desființată în anul 1751;

de Grado, al latinilor, cu titlul „de Aquileia Grado”, de tradiție alexandrină și romană, din anul 606 și recunoscut de Papa în anul 731, primește Primatul asupra Istriei și Veneției, unde rezidează ocazional, transferat și cu titlul „Patriarh rezidențial de Veneția”, din anul 1457;

al Indiei Occidentale, din 11 mai 1524, Indiarum Occidentalium, al latinilor, *neocupat* sau abolit;

al Indiei Orientale, al latinilor, Indiarum Orientalium, cu sediul în Goa, India;

de Lisabona [Lisboa], al latinilor portughezi, sec. IV, Mitropolie 10 noiembrie 1394, Patriarhat 7 noiembrie 1716, cu drepturi primațiale;

de Veneția, al latinilor italieni, fost „de Aquileia Grado”, rezida numai în Veneția din anul 774, fondat cu titlul „de Veneția” la 8 octombrie 1457;

Titlul de Patriarh al Ierusalimului a avut o altă evoluție, după cum se poate constata din rândurile de mai sus. Activitatea patriarhului din Ierusalim a fost suplinită de către franciscani, care, în anul 1333, au reușit să se infiltreze în Țara Sfântă. Grație intervenției Curții Regale de Neapole, pe lângă Mamelucii din Egipt, atunci stăpâni peste Țara Sfântă, Ordinul Franciscan a reușit să creeze structuri misionare latine în Palestina, să acapareze biserici și locuri de importanță pentru Istoria Mântuirii, să controleze pelerinajele, spre dauna și în concurență, cu Patriarhia istorică melchită (=greacă Ortodoxă, „schismatică”) a Ierusalimului.

De același spirit de concurență și tendință de hegemonie în Țara Sfântă sunt dominate și „misiunile” Ortodoxe și Vechi Orientale, prezente acolo, deși Sinodul de la Chalcedon, din anul 451 a decis că „paza” Locurilor Sfinte și organizarea misiunilor și a pelerinajelor de acolo rămân în competența exclusivă a Patriarhiei Ortodoxe Grecești sau Melkite din Ierusalim. Din acest motiv i s-a și acordat Episcopului rezidențial de acolo titlul de Patriarh, având locul al cincilea în dipticele Pentarhiei. Dacă nici măcar ortodocșii nu-și respectă propriile canoane, atunci de ce să ne mai mirăm de celelalte confesiuni creștine?

Basilica Patriarhală din Aquileia, absida cu altarul și tronul patriarchal, cu cinci trepte!

Veneția, actualul Palat Patriarhal; tronul Antiohiei, păstrat în Catedrala „Chiesa di San Pietro di Castello a Venezia” - Cattedra di San Pietro, Catedrala istorică a episcopilor Veneției; Stema Arhiepiscopiei de Veneția (Sf. Ev. Marcu? și leul); Paulus Diaconus (720-799), călugăr benedictin și istoric langobard, miniatură dintr-un manuscris medieval timpuriu.

*

Biserica Unită a Chaldeilor, cu scaunul de Babylon, din Bagdad, rezultată în urma dezbinării Bisericii Asiriene (20 april 1553):

The Chaldean Catholic Church (Arabic: الكنيسة الكلدانية الكاثوليكية al-kanīsā 'l-kaldāniyyā 'l-kātholikiyyā, Chaldean Neo-Aramaic ܕܩܕܝܫܬܐ ܕܡܪܝܢܐ ܕܡܠܟܝܬܐ ܕܡܕܢܚܐ (French: Église chaldéenne catholique) is an Eastern particular church of the Catholic Church, maintaining full communion with the Bishop of Rome and the rest of the Catholic Church. The Chaldean Catholic Church presently comprises an estimated 2.5 million Chaldean Christians.

Ordinea scaunelor și schema actuală a patriarhilor catolici, de toate riturile⁴⁷⁹

PATRIARCHS

	Rite	Patriarchate	Patriarch
Patriarch of the Roman-Rite Church	<u>Roman</u>	<u>ROMA</u>	 <u>Benedict XVI</u> (Pope)
Eastern-Rite Patriarchs	<u>Coptic</u>	<u>ALEXANDRIA</u> (1824. 08. 15, restored 1895. 11. 26)	 <u>Antonios Naguib</u>
	<u>Greek-Melkite</u>	<u>ANTIOCH, ALEXANDRIA, JERUSALEM</u>	 <u>Gregorios III Laham</u>
	<u>Maronite</u>	<u>ANTIOCH</u>	 <u>Nasrallah Pierre Sfeir</u> (Cardinal)
	<u>Syrian</u>	<u>ANTIOCH</u>	 <u>Ignace Youssif III Younan</u>
			 <u>Ignace Pierre VIII Abdel-Ahad</u> (emeritus)
			 <u>Ignace Moussa I Daoud</u> (Cardinal) (emeritus)
Residential Latin-Rite Patriarch	<u>Roman</u>	<u>JERUSALEM</u> (1099, restored 1847. 07. 23)	 <u>Fouad Twal</u> <u>Michel Sabbah</u> (emeritus)
Minor Eastern-Rite Patriarchs (Catholicos)	<u>Armenian</u>	<u>CILICIA</u> (1742. 11. 26)	 <u>Nersès Bédros XIX Tarmouni</u>
	<u>Chaldean</u>	<u>BABYLON</u> (1553. 04. 20)	 <u>Emmanuel III Delly</u> (Cardinal)
Titular Latin-Rite Patriarchs	<u>Roman</u>	<u>ALEXANDRIA</u>	suppressed in 1964
	<u>Roman</u>	<u>ANTIOCH</u>	suppressed in 1964
	<u>Roman</u>	<u>AQUILEIA</u>	suppressed in 1751
	<u>Roman</u>	<u>CONSTANTINOPLE</u>	suppressed in 1964
	<u>Roman</u>	<u>EAST INDIES</u> (1886. 09. 01)	 <u>Filipe Neri do Rosário Ferrão</u> <u>Raul Nicholau Gonsalves</u> (emeritus)
	<u>Roman</u>	<u>LISBOA</u> (1716. 11. 07)	 <u>José da Cruz Policarpo</u> (Cardinal)
	<u>Roman</u>	<u>VENEZIA</u> (1451. 10. 08)	 <u>Angelo Scola</u> (Cardinal) <u>Marco Cé</u> (Cardinal) (emeritus)
	<u>Roman</u>	<u>INDIAS OCCIDENTALES</u> (1524. 05. 11)	<u>vacant</u>

⁴⁷⁹ Luat după: <http://www.gcatholic.com/hierarchy/patriarchs.htm>

Patriarhate rebele: Biserica Gallicană – l'Eglise Gallicane

C'est ainsi que s'est appelée l'Eglise Catholique en France depuis l'évangélisation des Gaules jusqu'en 1870. Respectueuse de la papauté, elle posait néanmoins certaines limites à sa puissance; elle enseignait en particulier que le pouvoir des évêques réunis en concile était plus grand que celui du pape.

Pourtant en 1870 eut lieu à Rome la proclamation du dogme de l'infaillibilité pontificale qui consacra l'abdication de l'épiscopat devant l'omnipotence du pape.

En France, un mouvement de résistance fut emmené par le Révérend Père Hyacinthe Loyson qui obtint par décret du Président de la République l'autorisation d'ouvrir un lieu de culte au nom de l'Eglise Gallicane le 3 décembre 1883.

Après la loi de 1905 entérinant le principe de séparation des Eglises et de l'Etat, le courant gallican va s'organiser plus librement.

A partir de 1916 Gazinet devint le symbole du renouveau gallican avec l'arrivée de Monseigneur Giraud, qui sera élu Patriarche de l'Eglise Gallicane en 1928 (1928-1950).

Ses successeurs:

Mgr Bernard-Isidore Jalbert-Ville (1950-1957)

Mgr Irénée Poncelain d'Eschevannes (évêque en 1955 - primat en 1957 et patriarche en 1966)

Mgr Patrick Truchemotte (évêque-primat en 1970 et patriarche en 1975)

Mgr Thierry Teyssot - Évêque Gallican d'Aquitaine - Primat de l'Église depuis 1987

Mgr Jean Blusseau - Évêque Gallican, auxiliaire d'Aquitaine depuis 1996

Mgr Agostinho Pereira - Évêque Gallican du Portugal depuis 1985

Mgr Eduardo Molowny Martinez - Évêque Gallican d'Espagne et des Îles Canaries depuis 1996

Mgr Théophile M'Bogue - Évêque Gallican du Cameroun et de l'Afrique Centrale depuis 1996

Cette tradition bien gauloise de résister aux empiétements de la curie romaine a pris jadis le nom de gallicanisme. Le plus illustre représentant de ce courant fut le grand Bossuet, évêque de Meaux (XVIIème siècle), qui rédigea les quatre articles gallicans de 1682 signés par l'assemblée des évêques de France.

Bossuet ne fit d'ailleurs que reprendre les décisions du concile de Constance (1414-1418) qui rappela (conformément à la règle en usage dans l'Eglise universelle et indivise du premier millénaire) que le concile oecuménique (assemblée de tous les évêques) était l'organe suprême en matière d'autorité et d'enseignement au sein de l'Eglise.

*

En 1928, Louis-Marie-François Giraud, évêque gallican et archevêque d'Almyre est proclamé Patriarche de l'Eglise Gallicane.

Le titre est colossal pour le premier évêque d'une petite Eglise, mais nécessaire pour donner à celle-ci le poids et l'autorité suffisante face aux autres sièges patriarcaux de la chrétienté. Il faut un Patriarcat de France: telle était la pensée des Eglises orientales. Mgr Basilius de l'Eglise Orthodoxe Chaldéenne et Mgr Kibarian, archimandrite de l'Eglise Arménienne de France et grand ami de Mgr Giraud, comprenaient mal l'existence d'une Eglise autocéphale sans un patriarche qui la préside et la représente.

En 1928 un Saint Siège venait de naître à Gazinet avec pour mission:

1) Coordonner les efforts des catholiques français, les aider à échapper à la politisation abusive et aux idées rétrogrades du romanisme de l'époque, idées qui devaient amener des catholiques jusqu'au nazisme.

2) Représenter l'Eglise Gallicane à l'intérieur et à l'extérieur du territoire.

3) Fédérer d'autres Eglises occidentales dans l'Union des Eglises Catholiques et Orthodoxes d'Occident. Mission difficile qui va rencontrer une forte opposition et ne réussira qu'en partie. Mais tout ne se fait que par étapes et le fait que Mgr Giraud ait eu des successeurs est la preuve du sérieux et de la continuité de cet effort.

*

Text luat din: Histoire de l'Eglise des Gaules, du Ier au VIème siècle, par Georges LUSSEAUD, prêtre, p. 154-156: ⁴⁸⁰

En 581, au Concile de Mâcon, voici d'autres évêques glorifiés: saint Prisque de Lyon, saint Évence de Vienne, saint Artème de Sens, saint Rémi de Bourges, saint Syagrius d'Autun, saint Aunaire d'Auxerre, saint Arigle de Nevers, saint Flavius de Châlon-sur-Saône; mais canon 3: *«Défense aux évêques de laisser entrer dans leurs chambres aucune femme, si ce n'est en présence de deux prêtres ou de deux diacres»*. Au Concile de Mâcon de 585, s'ajoute à notre extraordinaire ménologe épiscopal saint Géri de Cahors.

Au VIe siècle, 36 évêques ont été glorifiés peu de temps après leur naissance au ciel. Trente-six évêques, rien que dans les Gaules en un siècle; et ce n'est certainement pas un compte exhaustif!...

Plusieurs villes eurent deux saints évêques dans ce même siècle: Bordeaux (Cyprien et Léonce), Arles (Césaire et Aurélien), Sens (Léon et Artème), Châlon-sur-Saône (Agricole et Flavius).

Deux autres en eurent trois: Rouen (Gildard, Flavius et Prétextat), Lyon (Loup, Nizier et Prisque).

Deux villes en eurent quatre: Vienne (Avit, Pantagathe, Hésychius et Evance), Bourges (Honorat, Arcade, Désiré et Rémi). Cela fait déjà huit sièges épiscopaux sur lesquels brilla la sainteté de plusieurs évêques successifs.

S'ajoutent treize autres dont l'évêque fut un saint: Autun, Auxerre, Avranches, le siège du Béarn, Cahors, Chartres, Dol en Armorique, Nantes, Nevers, Paris, Rennes, Rodez, Trèves. A-t-il jamais existé un siècle de l'histoire de l'Église des Gaules (pour ne parler que de celle-ci) comptant 36 évêques glorifiés et 21 sièges épiscopaux tenus par des saints?

Mais voici 589. L'Espagne. Et le Filioque.

Des nuages se forment dans notre ciel occidental...

Le Filioque espagnol fut un lapsus. Mais un lapsus, ça tombe sous les microscopes de la psychanalyse. Le Filioque n'a pu être inventé que parce qu'il y avait un ver dans le fruit..., ou du bois dans le pain...

Contre les ariens ulfiliques qui niaient la divinité du Christ, les Pères de Tolède ont crié de toutes leurs forces: oui le Christ est Dieu! Ils criaient de joie, parce que, après de si longues et terribles années de persécution par les rois wisigoths champions de l'hérésie..., l'échec et le martyre de saint Herménégilde..., le roi wisigoth Récarède venait de se faire orthodoxe. Surenchère compréhensible chez ces ibériques excessifs, déjà connus pour leur tendance à tous possibles rigorismes...: le Christ est *tellement* Dieu que le Saint-Esprit procède aussi du Fils.

Et... ce lapsus... Fléchissement de l'intelligence; germe d'une terrible hérésie. Car d'elle viendront:

- l'édification du papisme au IXe siècle, sur construction de faux et usage de faux, falsification des Écritures: la théorie filioquiste, entraînant un amoindrissement de la nature et donc du rôle du Saint-Esprit, le prétendu «vicaire du Christ», inventé après Charlemagne, remplacera pure-ment et simplement le Saint-Esprit!...;

- l'écrasement des personnes et des diversités locales sous le poids d'un centralisme fondé sur cet homme qui serait «vicaire du Christ»;

- les psychologismes envahissant la démarche de l'âme et diluant la vie spirituelle sous le fatras des nuées psychiques entassées;

- la claudication de la foi et de la piété, tantôt autoritarisme sec, tantôt sentimentalité floue et trouble...

⁴⁸⁰ Luat din: http://orthodoxie.eu/histoire_eglise_des_gaules.htm

Prezentare rezumativă a Pentarhiei pe epoci

Modelul de jurisdicție antiohian din secolul al XII-lea

Patriarhatul Latin de Antiohia a fost opera primei cruciade (1096-1099): cu *cruciada săracilor*, 1096 și *cruciada baronilor*, 1096-1099. Între 21 oct 1097 și 3 iunie 1098 a avut loc asediul Antiohiei de către baronii cruciați, pe care aceștia din urmă au și cucerit-o, fiind apoi, la rândul lor asediați de către Emirul de Mosul. Bohemund de Tarent a creat apoi Principatul de Antiohia, 1098 – 1268. Patriarhul legitim Rum Ortodox al Antiohiei Ioan VII (prob. 1088/1091 – 1100), a fost alungat din Scaun de către cruciați, în octombrie 1100, fiind obligat să se refugieze la Constantinopol. În anul 1099, cruciații au creat deja Patriarhia Latină a Antiohiei, cu tendința de a-i subordona acesteia întregul teritoriu de jurisdicție, pe care l-a avut Patriarhul Rum Ortodox. La data respectivă, mai erau însă încă doi Patriarhi cu titlul de Antiohia: cel siro-monofizit, Atanasie VII, necanonic (1090 – 1129) și maronito-monotelit, Ioan II sau Simon, nu știm cu siguranță, pentru că nu li se cunoaște data păstoririi. Împăratul bizantin și Curtea sa acționau în scopul repunerii în Scaun a Patriarhului Ioan VII și (sau) al urmașilor lui, oferind cruciaților două posibilități:

a. *Patriarhul Rum Ortodox sau Melkit al Antiohiei să-și reocupe tronul și să exercite jurisdicția dublă, asupra Bisericii Ortodoxe și asupra celei Latine (=Catolice de rit roman) din Orientul subordonat Antiohiei;*

b. *Patriarhul Rum Ortodox sau Melkit al Antiohiei să-și poată reocupa Scaunul și să-și exercite drepturile de jurisdicție canonice, pe care le-a avut până la căderea Antiohiei sub cruciați;*

Tratatul de pace, bizantino-cruciat de la DEVOL, din anul 1108 a adoptat varianta a doua, adică Patriarhul Rum Ortodox să-și reocupe Scaunul și să-și exercite vechea sa jurisdicție canonică, fără ca să-l stânjenească însă pe cel Latin [în acțiunile lui prozelitiste!]. La data respectivă, adică în anul 1108, Antiohia avea deja de doi ani un patriarh rum ortodox, Ioan VIII (1106-1134), urmașul lui Ioan VII, după o sedisvacanță de șase ani (1100-1106), dar nu știm cu siguranță unde rezida acest Patriarh, în Constantinopol sau la Antiohia.

Varianta întâia de exersare a jurisdicției Patriarhului Rum Ortodox al Antiohiei a fost și ea aplicată în timpul domniei lui Manuel I Comnenul (1143-1180), începând cu anul 1159, adică din momentul în care bizantinii au redobândit Antiohia de la cruciați, Principele Antiohiei declarându-se vasal al împăratului romeu.

La 12 aprilie 1159, Manuel I Comnenul și-a făcut intrarea triumfală în Antiohia, însoțit de Patriarhul Rum Ortodox Atanasie III (1157-1171) al Antiohiei, care și-a putut acum reocupa Scaunul, cu drept de jurisdicție nu numai peste creștinii, clerul și mănăstirile ortodoxe, ci și peste creștinii, clerul și mănăstirile romano-catolice, din teritoriile aflate sub controlul Patriarhului Latin local, Aimery de Limoges (1139 – 1193).

În ciuda stării de schismă, s-a putut totuși ajunge la unificarea juridică și canonică a celor două Patriarhate: ortodox și latin, într-o singură formă de exercitare a jurisdicției, de către patriarhul cu Scaunul mai vechi sau primordial. Acest model, oare n-ar putea servi și astăzi ca bază canonică pentru restabilirea unei jurisdicții unificate, nu uniute, pentru patriarhii Pentarhiei și ai Bisericilor Autocefale? N-am mai avea atunci șase patriarhi cu titlul de Antiohia, patru cu titlul de Alexandria, doi cu titlul de Ierusalim (ca să nu mai amintim ierarhia unită), ci unul singur pentru fiecare Tron, iar romano-catolicii din Orient ar putea fi sub jurisdicția Patriarhilor ortodocși de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, în conformitate cu zona geografică, în care aceștia se află localizați. În cazul acesta și eparhiile ortodoxe din Apus, ar putea fi administrate de Sfântul Părinte Papa de la Roma. Paradigma se poate extinde și la Patriarhii autocefali, adică romano-catolicii din România să fie preluați în jurisdicția Patriarhiei Române, cei din Rusia, la Patriarhia Moscovei, cei din Grecia, la Arhiepiscopia Athenei etc.

Euforia n-a fost însă de lungă durată, pentru că Patriarhul rum ortodox a fost din nou obligat să se refugieze la Constantinopol, odată ce bizantinii au pierdut Antiohia de sub controlul lor și mai ales după moartea lui Manuel I, întâmplată la data de 24 septembrie 1180. Cu mici excepții, situația s-a menținut astfel, până în anul 1268, când mamelucii din Egipt au cucerit Antiohia, alungându-l pe Patriarhul Latin de acolo și permițând Patriarhului rum ortodox Eutimie I (î. 1258 – c. 1274) să-și reocupe tronul.

„Prin urmare, nici catolicismul, în esența lui, nu e un fenomen pur occidental, nici ortodoxia, în esența ei, nu e un fenomen exclusiv răsăritean. Ele pot părea fenomene locale numai ochiului ce nu e în stare să sesizeze fondul creștin esențial pe care-l posedă în comun. Care fond nu e nici răsăritean nici apusean, ci pur și simplu creștin”.⁴⁸¹

La mijlocul secolului al XIX-lea (recte 1865, cf. I. Silbernagl)

1. Constantinopol

O contribuție de studiu canonic și istoric, privitor la structura patriarhiilor Tetrarhie și a celorlalte biserici autocefale și autonome, cu valabilitate în anul 1865, ne oferă Dr. Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865, Verlag von I. G. Wölflle, 334 p.⁴⁸²

„§ 3. Der Patriarch von Constantinopel.”⁴⁸³

Der Patriarch von Konstantinopel ist das geistliche Oberhaupt der griechisch-schismatischen Kirche in den türkischen Staaten. Unter ihm steht demnach der gesammte griechisch-orthodoxe Klerus, und die Zahl der ihm unterworfenen Gläubigen beläuft sich wenigstens auf zwölf Millionen.

Er ist aber auch zugleich das weltliche Haupt der griechischen Nation (roum milleti). Das Wort „Nation” darf jedoch hier nicht im Sinne von Nationalität schlechthin genommen werden, sondern hat in der Türkei eine staatsrechtliche, technische Bedeutung. Wie nämlich ursprünglich das gemeinsame religiöse Bewusstsein die Völker constituirte und zusammenhielt, so bildet auch hier der gemeinsame religiöse Glaube das Bindemittel für eine politische Corporation, und es begreift folglich der Ausdruck „griechische Nation” alle diejenigen in sich, welche durch das gemeinsame Bekenntnis der griechisch-orthodoxen Religion mit einander verbunden sind, obschon sie verschiedenen Nationalitäten, der griechischen, slavischen, bulgarischen, wallachischen und zingarischen angehören.¹

Über alle diese herrscht zunächst der Patriarch und durch ihn erst die Pforte.

Seine Stellung ist daher von grösstem Einflusse auf die Administration des türkischen Reiches, und darin liegt wohl auch der Hauptgrund, warum die Pforte den Patriarchen so viel als möglich von ihr abhängig zu machen gesucht hat.

Das Amt des Patriarchen soll zwar lebenslänglich sein; derselbe also eigentlich nicht abgesetzt werden können. Allein mit Ausnahme des Verbrechens des Hochverraths, wo die Pforte den Patriarchen in Anklagestand versetzen kann, ist doch auch die Hl. Synode, von der wir gleich nachher reden werden, berechtigt, in zwei Fällen die Absetzung des Patriarchen bei der Pforte zu beantragen, nämlich, wenn er die Verwaltung der Kirche schlecht geführt oder gegen das Dogma der orthodoxen Kirche gefehlt hat. Der erstere Punkt ist sehr weit gefasst und er ist es daher meistens, der von der Intrigue benützt wird, um den Patriarchen zu stürzen und einen neuen an dessen Stelle zu setzen.^{2” 484}

⁴⁸¹ Text luat după Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, (pp. 367-413), p. 372, în volumul jubiliar, *Biserica Română Unită, Două sute cincizeci de ani de istorie*, Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, 417 p. volum elaborat de un grup de colaboratori: Aloisie L. Tăutu, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Alexandru Mircea și Mircea Todericiu.

⁴⁸² Reprint, Regensburg (G. Z. Manz), 1904, editor Dr. Jos. Schnitzer, XXIV+396 p.

⁴⁸³ Text luat din: Isidor SILBERNAGL, *Op. cit.*, p. 6-7.

⁴⁸⁴ *La nota nr. 1, privind Constantinopol, Dr. Isidor SILBERNAGL face următoarea precizare bibliografică: Ubicini: la Turquie actuelle (Par. 1855) Introd. P. 9 sq – Eichmann: Die Reformen des osmanischen Reiches (Berl. 1858) S. 15 f.*

La nota nr. 2: Meyer: Beitr. zur Kenntnis des gegenw. Zustandes der griech. Kirche S. 81. Eichmann a. a. O. S. 22.

În secolul al XIX-lea, teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului s-a redus foarte mult și cu el, și veniturile acesteia, în urma acordării autocefaliei Bisericii Grecești, la data de 29 iunie/11 iulie 1850, a Mitropoliei Belgradului, la data de 20 oct. /1 nov. 1879, a Bisericii Românești, în aprilie 1885 și în urma sciziunii Bisericii Bulgare, prin Exarhatul din anul 1872, măsură care a și dus la starea de schismă, dintre tronul Ecumenic și Biserica Bulgară, situație, care s-a menținut până la data de 25 februarie 1945, când excomunicarea a fost ridicată de către Patriarhul Beniamin I (1936-1946).

În calitate de Etnarh, pe care a primit-o de la Sultan în anul 1454, Patriarhul Ecumenic dispunea de drepturi mai mari decât în timpul împăraților bizantini: avea dreptul să meargă călare, însoțit de o gardă de arnăuți, care puteau purta îmbrăcămintea pe care o doreau, nu aceea prescrisă de Poartă, pentru creștini; dispunea de o garda patriarhală, care purta o cruce de procesiune în față, flancată de două torțe; patriarhul avea dreptul să meargă sau să se oprească în drum unde dorea; forma de adresare către Patriarhul Ecumenic fiind *παναγιότητα σου και παναγιώτατος* N. Arhiepiscop al Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, având dreptul de-a fi pomenit la slujbe în toate bisericile ortodoxe din Imperiul Otoman și din eparhiile ortodoxe, din afara acestuia.⁴⁸⁵

Stadiul acesta de evoluție din secolul al XIX-lea, este rezultatul schimbărilor și a reformelor întreprinse de sultani, după Pacea de la Adrianopol, din data de 2/14 septembrie 1829, tratat, care a inaugurat și începutul perioadei de *tanzimat*, adică de reforme, inițiate de conducătorii otomani, pentru a prelungi existența imperiului. Pacea de la Adrianopol a consfințit proclamarea independenței Statului Grec, din Peloponez, care a avut loc la data de 1/12 ianuarie 1822, la Epidaur. După ce i-a abandonat timp de mai multe secole și nu i-a ajutat deloc nici în anul 1453, în secolul al XIX-lea, puterile europene au ajuns, în sfârșit, să manifeste interes și față de creștinii din Imperiul Otoman, exersând presiuni asupra sultanului Abdül Mecîd I Ghâzî (1839-1861), care la 3 noiembrie 1839 s-a văzut nevoit să dea *Hatti-Şeriful* – Edict – de la *Ghül-Hané*, prin care se garanta creștinilor libera exercitare a religiei lor, libertatea cultului lor, egalitatea în fața legii, siguranța vieții și a averii etc. Fermanul cu textul hatti-şerifului a fost citit și în public, în fața sultanului, prezenți fiind Patriarhul Ecumenic, Patriarhului Armeano-Gregorian din capitală, Marele Rabin, miniștrii otomani, ambasadorii acreditați la Poartă și alți mari demnitari din Constantinopol.

În timpul „crizei orientale”, care s-a încheiat cu războiul Crimeii (1853-1856), „pentru rezolvarea chestiunii Orientului”, Patriarhia Ecumenică a avut mult de suferit din partea propagandei și presiunilor Bisericii Catolice, susținută în Orient de Franța lui Napoleon III (1852-1870), de Curtea Imperială din Viena și de Regatul Sardiniei. Nici protestanții n-au fost mai buni și, protejați fiind de Regatele Angliei, Olandei și Prusiei au catapultat și ei misiuni de convertire în Imperiul Otoman, însă nu printre musulmani și alți necreștini, ci printre ortodocși și vechii orientali, la fel ca și frații lor catolici.

La data de 6 iunie 1853, *Iradeaua* sau un nou act imperial, dat de Sultan, reconfirma sau întărea stipulațiile din *Hatti-Şeriful* de la *Ghül-Hané*, din 3 noiembrie 1839.

Scrisoarea autografă, Edictul sau Scrisoarea imperială, dată de Sultanul Abdül Mecîd I Ghâzî la data de 18 febr. /2 mart. 1856, numită *Hatti-Humayium*, în urma încheierii războiului Crimeii, garanta din nou libertatea creștinilor de toate confesiunile și defineau raporturile noi, dintre Poarta Otomană și Patriarhia Ecumenică. Actul specifica restrângerea atribuțiilor Patriarhiei în problemele civile, adică legate de funcția de Etnarh a Patriarhului, pe care o abroga prezentul edict, însă li se promitea creștinilor o egalitate completă de drepturi, creștinii putând fi admiși în funcțiile de Stat, militare și administrative. Li se dădea voie să folosească clopotele, interzise în anul 1454, să-și zidească și să-și repare clopotele, s-a abrogat legea care pedepsea cu moartea pe musulmanii, care treceau la creștinism, asigurându-se retribuirea clerului, dar în așa fel, în care să se evite abuzurile, cu ocazia perceperii taxelor de cult.

⁴⁸⁵ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., p. 14-16.

În aprilie 1857, Poarta Otomană a cerut Patriarhiei Ecumenice să numească un consiliu provizoriu, cu scopul redactării unui Proiect de lege pentru administrarea bisericească în spiritul dispozițiilor din Edictul *Hatti-Humayium*, din 18 febr. /2 mart. 1856.

În felul acesta s-a redactat *Legea din ianuarie 1860*, după care s-a condus Patriarhia Ecumenică până la Tratatul de Pace de la Lausanne, dintre Grecia și Turcia, din data de 24 iulie 1923. Legea era redactată în șapte capitole, cuprindea hotărâri privitoare la alegerea și întronizarea Patriarhului Ecumenic, a mitropoliților și episcopilor, organizarea și structura Sinodului Patriarhal (Permanent sau Endemic), compus din Patriarh și 11 mitropoliți, la consiliul mixt, format din clerici și mireni, format din Patriarh, trei mitropoliți și opt mireni, care să administreze finanțele Patriarhiei, la raporturile Patriarhului cu mitropoliții, cu episcopii sufragani, la organizarea mănăstirilor, salarizarea clerului și a demnitarilor bisericești etc.⁴⁸⁶

*

Problema Bisericii Bulgare și Tetrarhia, 1872

Relațiile Tronului Ecumenic cu eparhiile sufragane din raiaua Bulgariei s-au înrăutățit după anul 1859, când Biserica Bulgară a cerut dreptul de-a crea un Exarhat independent, context în care, au fost alungati toți ierarhii greci din scaunele lor, fiind înlocuiți cu arhierii de etnie bulgară. Conjunctura a favorizat-o presiunile diplomatice întreprinse de contele Nicolai Pavlovici *Ignatiev* - Николай Павлович Игнатьев – (1832-1908), reprezentantul Imperiului Rus la Poarta Otomană (1864-1877), în urma cărora Sultanul 'Abdül-Azîz II (1861-1876), prin fermanul din 12 martie 1870, a recunoscut înființarea Exarhatului Bulgar, cu scaunul în Constantinopol, iar în data de 23 februarie 1870 a fost ales primul Exarh. Aceste evenimente au provocat convocarea Sinodului de la Constantinopol, din septembrie-octombrie 1872, cu participarea patriarhilor Tetrarhiei, de la care însă au lipsit Chiril II al Ierusalimului (1845-1872) și Sofronie al Ciprului (1865-1900). Sinodul și patriarhii Antim VI al Constantinopolului (1871-1873, *a treia oară*), Sofronie IV al Alexandriei (1870-1899) și Daniil al Antiohiei (1767-1791) au condamnat cererea Bisericii Bulgare, instituția Exarhatului și titularul acesteia, acuzându-o de filetism – φιλετισμός, declarându-o schismatică.⁴⁸⁷ Statutul canonic al Bisericii Bulgare a rămas în această situație, până la data de 25 februarie 1945, când schisma a fost ridicată de către Patriarhul Ecumenic Benjamin I (1936-1946).

*

Tetrarhia și Biserica Ortodoxă din Regatul României, 1885

Neofit Scriban scria în anul 1867: „Înțelegeți dar bine d-lor avocați că hotarele Bisericii Lui Iisus Hristos nu se pot îngusta după hotarele țărilor pe care sabia le lățește, sabia le îngustează, și că centrul ortodoxiei e în Constantinopol și nu în București.”⁴⁸⁸

„Neofit Scriban va fi ultimul Arhieriu care are curajul să apere drepturile Bisericii în fața puterii civile. După el înalta ierarhie va amuții cu totul.”, scria Preotul unit Dr. Alexandru Mircea, la Madrid, în anul 1952.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ *Istorie Bisericească Universală* (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054–1982), București, 1993, p. 439.

⁴⁸⁷ *Istorie Bisericească Universală*..., Op. cit., p. 440.

⁴⁸⁸ *Apologia Preasfințitului Arhieriu Neofit Scriban*, București, 1867, pp. 6-7, mie inaccesibilă.
Text luat după Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, (pp. 367-413), p. 372, în volumul jubiliar, *Biserica Română Unită, Două sute cincizeci de ani de istorie*, Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, 417 p. volum elaborat de un grup de colaboratori: Aloisie L. Tăutu, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Alexandru Mircea și Mircea Todericiu.

⁴⁸⁹ Text luat din studiul interesant al Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, p. 376.
Arhierul Neofit Scriban de Edesa (1803-1884), frate de sânge al Arhierului Filaret Scriban (1811-1873), pe timpul când a deținut prima locotenență a Eparhiei Argeșului, a fost și el numit Episcop al Argeșului, prin Decret, la data de 10 mai 1865, demisionând însă după zece zile, la data de 20 mai. A deținut în două rânduri funcția de Locțiitor de Episcop al Argeșului (1862-1865 și 1868-1873). Între anii 1873-1884 a trăit retras.
Despre cei doi frați arhierii, Neofit și Filaret Scriban, vezi studiul: Mircea PĂCURARIU, *Arhierii Neofit și Filaret Scriban*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXV, 1959, nr. 1-2, pp. 87-116.

Din teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Ecumenice a evoluat și Biserica Autocefală Ortodoxă Română în anul 1885, devenită Patriarhia Ortodoxă Română, în anul 1925.⁴⁹⁰

La 9 mai 1877 a fost proclamată independența de Stat a României, condiție canonică esențială, în vederea obținerii statutului de Autocefalie a Bisericii Dominante din Stat, acțiune începută deja, cu mult înainte, de către Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866).⁴⁹¹ La 13 decembrie 1863 a fost adoptată legea privind secularizarea averilor mănăstirești. Un an mai târziu, la data de 3 decembrie 1864 a avut loc Promulgarea Decretului organic, privind înființarea unei autorități sinodale centrale. Practic, prin această măsură, Domnitorul Cuza a decretat în mod unilateral Autocefalia Bisericii Ortodoxe, din noul Stat Român. Mai târziu, sub Domnitorul Carol I (1866-1914, rege din 1881), Constituția României, din 1/13 iulie 1866, preciza anticipat că „Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului (din Constantinopol, n. n.) în privința dogmelor (consensus Ecclesiae dispersae)”.⁴⁹² Un pas înainte, în vederea obținerii Autocefaliei, l-a marcat Legea Organică din 1872, prin care s-a constituit instituția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu un proiect al Mitropolitului Primat al României, Calinic Miculescu (1865-1875), votat de Camera Deputaților la data de 4 decembrie, de către Senat la 11 decembrie și sancționat de Domnitorul Carol I, la data de 14/26 decembrie 1872: „Legea organică pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române”.⁴⁹³

Proiectul Legii organice a fost redactat la București, în anul 1867, trimis Patriarhiei Ecumenice spre avizare, în anul 1869 și confirmat, cu unele amendamente, de către Patriarhul Ecumenic Grigorie VI (1835-1840 și 1867-1871), la începutul anului 1870. Sfântul Sinod era compus din doi mitropoliți, șase episcopi eparhioți și opt arhieri titulari, adică unul pentru fiecare eparhie.

„Luptei pentru canonicitate”, din perioada 1865-1872, i-au urmat acțiunile pentru obținerea autocefaliei, care, toate împreună, au înrăutățit relațiile canonice dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu abuzuri canonice de ambele părți. Un astfel de abuz l-a constituit și Sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Catedrala Mitropolitană din București, în data de 25 martie 1882, fără consimțământul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, deși Patriarhul Ecumenic Grigorie VI a precizat în anul 1870, că ierarhii români trebuie să-l pomenească la Sfânta Liturghie, iar Sfântul și Marele Mir să fie cerut numai de la Constantinopol, unde este și sfințit.

În anul 1885, după memoriul Sfântului Sinod, din luna februarie și după scrisoarea Mitropolitului Primat Calinic Miculescu (1875-1886), din 20 aprilie, însoțită de o altă adresă a ministrului Cultelor și Instrucțiunii, D. A. Sturdza, care, toate au fost trimise la Constantinopol și după alte tratative cu Patriarhia Ecumenică, Patriarhul Ioachim IV (1884-1886) convocând Sinodul Patriarhal Permanent, la data de 25 aprilie 1885 a răspuns cererilor Bisericii Românești, trimițând și TOMOSUL de Autocefalie, semnat de el și de către alți zece mitropoliți ai Sinodului Patriarhal.

Tot atunci, Ioachim IV a trimis și o Enciclică Patriarhilor Apostolici ai Tetrarhiei (Alexandria, Antiohia și Ierusalim), precum și celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale și Autonome, vestindu-le autocefalia Bisericii Ortodoxe Române din Regatul României.

⁴⁹⁰ Ioan Marin MĂLINAS, *Mari aniversări ale Bisericii Ortodoxe Române*, în *Altarul Banatului*, an XVI (LV), serie nouă, nr. 4-6, aprilie-iulie, 2005, pp. 18-20.

⁴⁹¹ Încă din a doua jumătate a secolului trecut, și Sfântul Scaun a creat pe teritoriul Statului Român o ierarhie ecleziastică proprie. După recunoașterea internațională a independenței, Vicariatul Apostolic al Valahiei, existent deja, avea să fie ridicat de Papa Leon XIII la rangul de Arhiepiscopie (la 7 aprilie 1883), iar cel al Moldovei la rangul de Episcopie sufragănă (la 27 iunie 1884). În Transilvania, prin Bula papală *Ecclesiam et omni lingua*, din 23 noiembrie 1853, fusese creată o nouă structură teritorial-administrativă ecleziastică pentru Biserica Greco-Catolică, Arhiepiscopia de Blaj, și trei episcopii sufragane: Oradea, Gherla și Lugoj. Toate se aflau sub jurisdicția Sfântului Scaun prin Congregația *De Propaganda Fide*.

⁴⁹² La 24 decembrie 1864, Împăratul Francisc Iosif I (1848-1916) al Austriei a decretat înființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei cu Scaunul și reședința la Sibiu, iar la 23 ianuarie 1873 pe aceea a Bucovinei și Dalmației, cu Scaunul și reședința la Cernăuți.

⁴⁹³ Pentru cronologia patriarhilor, vezi *Listele cronologice ale ierarhilor BOR*, la Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (secolele XIX și XX), București, 1994, p. 535. În aceeași lucrare, problema Autocefaliei din anul 1885 este tratată la pp. 109-125 și 126-142, iar înființarea Patriarhiei Române este prezentată în paginile 407-425.

Primul Mitropolit Primat Autocefal al României a devenit Calinic Miclescu al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului (1875-1886, fost și la Moldova, 1865-1875), proclamat astfel în ședința Sfântului Sinod din data de 1 mai 1885. Din acest moment, relațiile dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Română n-au mai fost tulburate de nici un alt conflict de ordin canonic.

2. Alexandria ⁴⁹⁴

Privitor la Patriarhia Alexandriei, Dr. Isidor SILBERNAGL face mențiuni destul de puține.

„§ 12. Der Patriarch von Alexandrien.

Den nächsten Rang nach dem Patriarchen von Konstantinopel nimmt der Patriarch von Alexandrien ein. Seine Jurisdiktion erstreckt sich über die Kirchen Egyptens, Libyens, Arabiens und Nubiens, in soweit sie nicht zur koptischen Konfession gehören. Er hat seine Residenz jetzt wieder zu Alexandrien; im 17. und 18. Jahrhundert residierte er gewöhnlich zu Altcairo. Er nennt sich Patriarch von Alexandrien und Richter des Weltalls. Die Zahl der ihm unterworfenen Gläubigen beläuft sich jedoch nur auf 5000 Seelen. ²⁷ ⁴⁹⁵

Secolele XVIII și XIX au constituit o epocă destul de dificilă pentru Patriarhia Melkită a Alexandriei. În secolele XVII și XVIII, patriarhii rezidau în cartierul vechi al orașului Cairo, nu în Alexandria. În anul 1798, Napoleon Bonaparte a debarcat în Egipt, pe care l-a și cucerit, dar stăpânirea franceză nu a durat mult, pentru că în anul 1801, generalul armatei regale engleze Abercombe a debarcat și el cu 30. 000 de soldați la Abukir, obligându-i pe francezi să părăsească Egiptul. Dar nici englezii n-au rămas mult timp în Egipt, retrăgându-se în anul 1803 și lăsând în urma lor un adevărat război civil, în care și-a găsit moartea și comandantul trupelor otomane, al regimentului de albanezi, staționat în Cairo. Locuitorul comandantului trupelor otomane a fost Mehmet Ali sau Muhammad Ali Pașa (1769-1849), care a preluat imediat conducerea armatei din Egipt și guvernarea Egiptului. El a condus Egiptul, din anul 1803, până la moarte, întâmplată în anul 1849. Fiind un bun diplomat, nu numai militar, din anul 1805 a primit din partea sultanului titlul de „Wali”, adică vicerege, sub suzeranitatea Padișahului de pe Bosfor, cu titlul de „pașă” al Imperiului.

Istoria Egiptului, din prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost marcată de lupta de eliberare de sub stăpânirea otomană, instaurată acolo în anul 1517. Mehmet Ali guvernatorul Egiptului, dar de origine albaneză, a și inițiat aceste lupte de eliberare, purtând în acest scop două războaie cu sultanul otoman, în anii 1832-1833 și în 1839-1841. Mehmet Ali a fost însă nevoit să se mulțumească doar cu autonomia Egiptului, fiind obligat să recunoască suzeranitatea sultanului otoman, în urma Tratatului de Pace de la 13 iulie 1840, încheiat de Poarta Otomană, cu Anglia, Rusia și Prusia.

La sfârșitul acestor stări politice și militare, care au dominat în Egipt, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin anul 1845, Patriarhia Alexandriei avea doar 1750 de credincioși și 50 de clerici, aproape toți fiind călugări. Instituția Patriarhiei a putut supraviețui grație ajutoarelor venite din Principatele Române și din Rusia. Este vorba de „mănăstirile închinat”, pe care le avea Patriarhia Alexandriei în România, pentru care a fost obligată să și poarte unele procese cu Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai și cu Patriarhia Ecumenică.

În jurul anului 1850, Patriarhia Alexandriei avea doar zece biserici și două mănăstiri, una în Alexandria și una la Cairo.

Creștinii din Egipt s-au bucurat de mai multă liniște, abia sub urmașii lui Mehmet Ali: Abbas I (1849-1854), Said (1854-1863), Ismail Pașa (1863-1879), care au adoptat titlul de „Kediv”. Importanța politică și economică a Egiptului a fost ascendentă, marcată și de construirea Canalului de Suez (1859-1869), care scurta calea maritimă între Europa și Extremul Orient.

⁴⁹⁴ Este vorba de patriarhii ortodocși sau greco melchiți, nu de patriarhii copti sau uniți.

⁴⁹⁵ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., p. 22.

La nota nr. 2, privind Alexandria, Dr. Isidor SILBERNAGL face următoarea precizare bibliografică: „Heineccius a. a. O. Th. I, S. 31; Neale, *A History of the holy Eastern Church*, London, 1850, l.c. p. 162. *Volger's Handb. Der Geographie. Th. II*, S. 276.”

În timpul guvernării Kediiv-ului Mohamed Tewfik (1879-1892), în urma revoltei militare a lui Arabi-bei (8 sept. 1881), Regatul Angliei profitând de această instabilitate a țării, amiralul Seymour, în septembrie 1882, a ocupat Egiptul, supunându-l vasalității engleze.

Pentru creștinii din Egipt, stăpânirea engleză a însemnat o epocă de înflorire, de stabilitate economică și de siguranță, atât sub guvernarea lui Tewfik, cât și a urmașilor acestuia: Abbas II Hilmi (1892-1914) și Husein Kamil (1914-1917).

Prevederile Hatti-Șerifului de la Ghül-Hané, din data de 3 noiembrie 1839 și cele ale Hatti-Șerifului Hatti-Humayium, din anul 1856, date de Sultanul Otoman Abdül Mecîd I Ghâzî (1839-1861), în favoarea creștinilor, au cunoscut o aplicare mult mai corectă în Egipt, decât la Constantinopol sau în provinciile centrale, pentru că acest teritoriu se afla la periferia Imperiului Otoman, iar Poarta avea interesul ca să domine pacea și liniștea în această zonă.⁴⁹⁶

3. Antiohia⁴⁹⁷

„§ 13. Der Patriarch von Antiochien.

Die dritte Stelle unter den griechischen patriarchen gebührt dem Patriarchen von Antiochien. Seiner Jurisdiktion unterstehen die griechisch-orthodoxen Kirchen in Syrien, Cilicien, Mesopotamien, Isaurien und andern asiatischen Provinzen. Er residiert zu Damascus und führt den Titel: Patriarch der grossen Stadt Gottes zu Antiochien und des ganzen Orients. Seine gläubige Herde besteht aus 28. 836 Familien.^{3" 498}

*

Biserica Antiohiei este mândria Creștinătății și locul unde închinătorii Lui Iisus Hristos au adoptat pentru prima oară numele de „cristiani” – creștini - *χριστιανοί* sau *χριστιανος*: „*Factum est autem eis, ut annum totum conversarentur in ecclesia et docerent turbam multam, et cognominarentur primum Antiochiae discipuli Christiani.*” (Fapte XI, 26).

Antiohia a trecut sub foarte multe stăpâniri de-a lungul secolelor: sub romani și bizantini, până în anul 637, sub a califilor arabi (637-969), din nou a bizantinilor (969-1085), sub selgiucizi (1085-1098), sub cruciați (1099-1268), sub arabii mameluci (1268-1517), sub otomani (1517-1920), iar prin Pacea de la San Remo, din data de 19-26 aprilie 1920, Siria a trecut sub protectoratul Republicii Franceze, rămânând astfel până în data de 22 noiembrie 1922, când Siria și Libanul și-au câștigat independența.⁴⁹⁹ Sirienii și-au uitat limba lor „siriană” sau *aramaică*, devenind vorbitori de arabă.

În secolele XVI și XVII, patriarhii rum ortodocși ai Antiohiei, cu reședința la Damasc au fost sirieni de etnie. Din anul 1724, Patriarhia Ecumenică a impus numai alegerea candidaților greci la Tronul Antiohiei, fapt care a provocat mari tulburări, favorizând și uniția printre clerul și creștinii rum ortodocși.

În anul 1860, druzii musulmani din Liban au dezlănțuit mari prigoane împotriva creștinilor din satele și cartierele orașelor libaneze și siriene.

Centrul cultural și teologic al Tronului, nu mai este Antiohia, ci Mănăstirea Balamand, din Libanon, în apropiere de orașul Tripolis.

Secolul al XIX-lea a imprimat Bisericii de pe cuprinsul Tronului Antiohiei conștiința de „rum ortodox”, în urma așa zisei „renașteri arabe”, ca o formă de emancipare față de stăpânirea și cultura turco-otomană. Această *renaștere arabă* sau *an – nahda* (în arabă) a dus la evoluția ideii și

⁴⁹⁶ Istorie Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054–1982), București, 1993, p. 445.

⁴⁹⁷ Este vorba de Patriarhul Rum Orthodox, nu de patriarhii monofiziți sau uniți.

⁴⁹⁸ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., p. 22.
La nota nr. 3, privind Antiohia, Dr. Isidor SILBERNAGL face următoarea precizare bibliografică: „Heineccius a. a. O.; Neale, A History of the holy Eastern Church, London, 1850, l.c. p. 137. Mit Einschluss des exemten Erzbisthums Cypern würde dieses Patriarchat 150.000 Seelen zählen. Neale l.c. p. 162.

⁴⁹⁹ Istorie Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054–1982), București, 1993, p. 446-447.

conștiinței de „Națiune Arabă” modernă. Purtătorii acestor idei au fost intelectualii rum ortodocși, care au militat pentru un Stat organizat pe structuri laiciste, unde locuitorii musulmani și creștinii să se bucure de drepturi egale, într-o țară liberă. Lupta bisericii și a intelectualilor rum ortodocși pentru aceste idealuri, din secolul al XIX-lea a fost încununată cu înlăturarea hegemoniei grecești din Tronul Antiohiei și alegerea primului Patriarh de etnie arabă, la data de 15/27 aprilie 1899, în persoana lui Meletie II Doûmani (1899-1906). Urmașii săi au fost toți sirieni, până în ziua de astăzi.

4. Ierusalim ⁵⁰⁰

„§ 14. Der Patriarch von Jerusalem.

Der ärmste von allen Patriarchen ist der von Jerusalem, dem die griechisch-schismatischen Kirchen Palestina's unterworfen ist. So wenig, wie die meisten der unter ihm stehenden Metropoliten und Bischöfe¹ residiert er auch nicht in seiner Diöcese, sondern hält sich zu Konstantinopel und zwar in der an den Fanar grenzenden Vorstadt Galata auf. Im Sommer nimmt er dann gewöhnlich seinen Aufenthalt auf den Prinzeninseln. Er führt den Titel: Patriarch der Hl. Stadt Jerusalem und des ganzen gelobten Landes². Zu Jerusalem im grossen griechischen Kloster hat er drei Metropoliten oder Bischöfe als Stellvertreter oder Vikare (arabisch Wakîls), welche mit den übrigen Bischöfen und Metropoliten, die daselbst residieren, und den Archimandriten ein Concilium bilden und die Geschäfte des Patriarchats versehen. Unter ihrer leitung stehen alle Klöster in und um Jerusalem und sie ernennen mit Beistimmung des Concils die Vorsteher dieser Klöster³. Das Patriarchat von Jerusalem zählt 15. 000 Seelen. ⁴” ⁵⁰¹

*

Biserica Ierusalimului este Mama întregii Creștinătăți, motiv pentru care a ocupat și ocupă o poziție specială în cadrul bisericilor din întreaga lume.

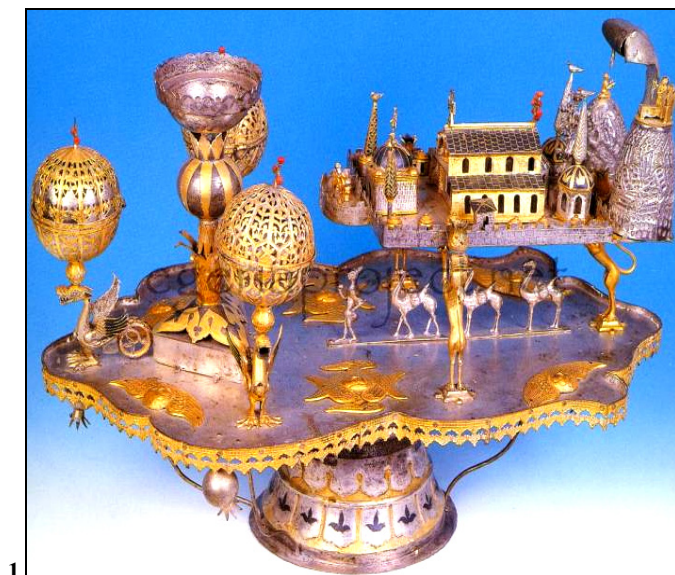
Între anii 1520 și 1917, Ierusalimul și Palestina s-au aflat sub stăpânirea turcilor otomani.

Pentru ocrotirea Ierusalimului și a celorlalte Locuri Sfinte și a Ortodoxiei în Orientul Apropiat, Țarul Rusiei Alexandru III (1881-1894), în calitate de Protector al Ortodoxiei a înființat *Societatea imperială ortodoxă a Palestinei*. Și în Biserica Ierusalimului, la fel ca și în Biserica Antiohiei, secolul al XIX-lea a fost marcat de lupta dintre clerul grec și clerul arab.

În data de 5 septembrie 1867, Sinodul Bisericii Ierusalimului a desființat autocefalia Arhiepiscopiei de Faran, Raith și a Muntelui Sinai, cu Mănăstirea Sf. Ecaterina, Metocul *Et-Tor*, cel din Cairo, Alexandria, Constantinopol, insula Creta etc. și cu cei aproape o mie de beduini, creștini ortodocși melchiți. Autocefalia Muntelui Sinai a fost acordată de către Patriarhia Ecumenică în anul 1575, fiind reconfirmată de Tetrarhie în anul 1782, fapt care nu a împiedecat Patriarhia Ierusalimului să-i conteste aceste drepturi, până la suprimarea statutului de autocefalie, în anul 1867. De atunci, Arhiepiscopia Muntelui Sinai are un statut de autonomie, sub jurisdicția Patriarhiei Ierusalimului, Arhiepiscopul-Egumen fiind hirotonit întru arhiereu și întronizat de către Patriarhul Ierusalimului.

⁵⁰⁰ Este vorba de patriarhii greco-melchiți sau rum ortodocși, nu de patriarhii latini, monofiziți sau uniți.

⁵⁰¹ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., p. 22-23.

1

2

1. Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai: Litier sau Artoklasia - O Δίσκος της αρτοκλασίας (40 cm lățime), executat din argint aurit și email, de Eustathios din Trikala, Grecia, 1679, având în partea dreaptă macheta Catholiconului Mănăstirii Sinai, Capela Rugului Aprins, Muntele Horeb sau al Revelației și drumul celor trei Magi.⁵⁰²

2. Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai: Mitra Arhiepiscopului-Egumen de Faran, Raithu și al întregului Sinai, dela Sf. Ecaterina, 1636, 25 cm.⁵⁰³

⁵⁰² O Δίσκος της αρτοκλασίας is supported by a circular base and has on two levels. The first level is the part of the Disk that is used in the blessing of the loaves. It is decorated with relief hexapteryga and flying heads of Angels and a relief reconstruction of a caravan with camels. Figures of dragons and plants holding back the necessary vessels that are necessary for the blessing of the loaves, relevant to wheat and oil. The second level is held by three lion figures which have on their head three candlesticks in the form of a tulip. This level is decorated with a plastic model of the Katholikon of the Monastery and the chapel of the Holy Bush, as well as the historical site that surrounds it, with a representation of the Hagia Koryphe (Holy Peak) and the top of St Catherine with reference to the historical events with which they are related. The technique of the disk although it does not exceed the level or regional metallurgy that characterized in that period this area of central Greece, maintains elements of intense picturesqueness. They way of the representation of Sinaitic monuments follow the known ones also from various copper engravings of the 17th century. The disk is signed by its creator Eustathios of Trikala, who used techniques of gilding, nielo, enamel and semi precious stones and pieces from corals. The disk is a collective dedication of pious Christians to the Holy Monastery of Mount Sinai demonstrating the brilliance of the Monastery to areas far away areas.

Luat din: http://www.egeriaproject.net/mov_display.aspx?id=137

Artoklasia, work of Eustathios from Trikala.

⁵⁰³ Pentru descrierea acestei mitre, vezi:

A bishop' s Mitre is preserved in the treasury of the Holy Sinai Monastery, the collective donation to the monastery by the Christians of Ioannina (a city in the prefecture of Epirus, NW Greece) in 1636. It is a luxurious silver gilt work of art 25 cm high, with niello details and semi-precious stones. Its shape, unusual for an Orthodox bishop's mitre, is reminiscent of a papal tiara or even the helmet of the Sultan Suleiman I the Magnificent (1494-1566), as it is depicted in gravures of that time. In the upper hemisphere of the mitre the symbols of the evangelists, and at a lower level St. Catherine and full-length standing prophets are depicted. The lower zone is comprised of the Deisis and the apostles, all half-length and under an arcade. The numerous crosses standing on the mitre renders it more complex and unusual. The quality of the work and elements of its vegetive decoration have been related to the high standards of the silversmiths working in Constantinople/ Istanbul at that time, as also occurring in peripheral workshops neighbouring Ioannina, such as those in Arta. However, since nothing is documented for the city of Ioannina itself, the mitre cannot be attributed with probability to a workshop of this city. A long inscription running along the lower part of the mitre states that " The divine and sacred heirloom was made through the contribution and expenses of all the Christians of the city of Ioannina, and by the instrumentality of the most-venerable priest-monk and father Clemens. It was dedicated to the most holy and royal monastery of the Holy Mountain of Sinai, while Parthenios the most-holy was metropolitan, in the year 1636 AD, on November the 4th". In a period, when the city of Ioannina was reviving after the revolution of Dionysios Philosophos (1611), under the supervision -if not the prompting- of a priest-monk apparently from Sinai, the city proceeded with its donation to the venerable Monastery. The commemoration of Metropolitan Parthenios (1632-1639), an important person of that time, a native from Ioannina who was afterwards raised to Patriarch of Constantinople as Parthenios I the Elder 1639-1644), underlines the character of the offering as a gift of the entire community, as it functioned in the framework of the Ottoman Empire. The reason for such an unusual offering, besides the explicit element of reverence (St. Catherine is depicted at a central point on the mitre, and - furthermore- the date of the offer (4/11), a few days before the annual feast of St. Catherine (15/11) may be not coincidental) may be related to a latent connection or obligation of the community of Ioannina to the Sinai monastery and to the privileges it merited in the Ottoman Empire. Moreover, the offering of an object which is not an object of worship but mostly an insignia of the primacy of the Archbishop of Sinai, may support such an explanation. This is the

În secolul al XX-lea

1. Constantinopol

Secolul al XX-lea a fost pentru instituția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol mult mai zbuciumat, decât cel anterior. Padișahii otomani au fost duri cu patriarhii ecumenici, dar după plecarea acestora, prin desființarea Sultanatului, în data de 17 nov. 1922, în Turcia kemalistă (după Mustafa Kemal Atatürk, 1881-1938), situația s-a înrăutățit și mai mult, menținându-se astfel, până în ziua de astăzi.

Prerogativele Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului Noua Romă, cu *Jurisdicția în „teritoriile barbare”* (recte Diaspora), în conformitate cu *Canonul 28 de la Calcedon*, din anul 451, au fost, sunt și rămân intangibile, dispoziții canonice, pe care autocefaliile etnice postimperiale vor fi obligate să le respecte *ad literam*:

1. Drepturi egale cu Vechea Romă (*Canonul 3 al celui de-al Doilea Sinod Ecumenic, Canonul 28 al celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic, Canonul 36 al Sinodului Cinci-Șase*);

2. Dreptul de a asculta apeluri referitoare la disputele între clerici (*Canoanele 9 și 17 ale celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic*);

3. Dreptul de a hirotoni episcopi pentru regiuni care sunt în afara limitelor canonice definite (*Canonul 28 al celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic*);

4. Dreptul de a stabili mănăstiri de tip stavropighie chiar și în teritoriile altor patriarhate - a se vedea (*Epanagoge, comentarii ale lui Matei Vlastares și Theodor Valsamon*);

Din 1991 și până astăzi, pe Tronul Ecumenic se află Sanctitatea Sa Bartolomeios I Archondonis, având în jurisdicție 4, 5 milioane de credincioși ortodocși, organizați în 47 de eparhii sufragane, dintre care 9 în apusul Europei, 12 în America, 2 în Oceania și 2 în Extremul Orient.

Din cele 47 de eparhii, în Republica Turcă, Patriarhia Ecumenică are 5 mitropolii sufragane:

1. *Arhiepiscopia Constantinopolului*, cu 39 de biserici și mănăstiri, organizate în 5 protoierii (inclusiv Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe din Fanar);

2. *Mitropolia Chalcedonului*, cu 10 biserici, 10 parohii, 10 preoți, șapte școli, 6 organizații de binefacere și trei asociații culturale;

3. *Mitropolia Derkos*, cu 5 biserici, 5 parohii, 5 preoți, 4 școli, 20 organizații de binefacere și 30 societăți culturale;

4. *Mitropolia Insulelor Prinților*, cu 8 biserici, 4 parohii, 5 preoți, 4 școli, 2 organizații de binefacere și 3 societăți culturale;

5. *Mitropolia de Imbros și Tenedos*, cu 15 biserici, 12 parohii, 12 preoți, 8 școli, 4 societăți culturale;

În afara Turciei, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului se afla Sf. Munte Athos cu 20 de mănăstiri canonice, schituri, colibe și eremitii, încadrat din anul 1913 la teritoriul Greciei; cinci mitropolii din insulele Dodecanez, cu capitala la Rodos;

Din anul 1908, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice se mai află și insula Creta, căreia i s-a acordat o autonomie bisericească, la data de 28 februarie 1967, arhiepiscopul având reședința în Heracleion și păstorind peste 800. 000 de credincioși, cu 200 de biserici și peste 200 de preoți.

Secolul al XX-lea a început cu trei războaie:

1. cele două războaie balcanice, din anii 1912 și 1913;

2. primul război mondial (1914-1918), care au implicat și Patriarhia Ecumenică, în mod direct și indirect.

period of the Archbishop of Sinai Ioasaph (1617-1660). The peculiar form of the gift could be related to the type of the mitre of the Patriarchs of Alexandria; the imitation of this form proved to be a pretence for the dethronement of Archbishop Laurentios, predecessor of Ioasaph, who came into conflict with the patriarchs of Alexandria in favour of full autonomy for the Sinai Archdiocese. It is possible that the mitre in question is not unrelated to such a policy, which was continued by his successors too.

Luat din: http://www.egeriaproject.net/mov_display.aspx?id=186
Bishop's mitre, collective offer by the Christians of Ioannina

„Patriarhia Ortodoxă Turcă” *Türk Ortodoks Patrikhanesi*⁵⁰⁴

Lista „Patriarhilor ortodocși turci”:

1. Baba Eftim I (Pavli Eftim Erenerol), 1923 – 1964, + 14 martie 1968;
2. Baba Eftim II (Turgut Erenerol, fiul lui Pavli), 1964 – 1991;
3. Baba Eftim III (Selçuk Erenerol, fratele lui Turgut), 1991 – 2002;
4. 2002 – sedisvacanță.

Patriarhia Ortodoxă Turcă își are sediul în Istanbul, în cartierul Galata – Karaköy și a fost fondată la data de 21 septembrie 1922, cu numele: *Patriarhia independentă Turcă Ortodoxă*. Fondatorul aceste Biserici este grecul turcizat Zeki Erenerol (1884-1968), pe numele său adevărat Pavlos Karahisaritis. După aproape 80 de ani de existență, în anul 2002, această Biserică s-a dovedit a fi sau a rămâne doar „o Biserică a familiei fondatorului ei, Baba Eftim I”, în ciuda eforturilor depuse, de-a câștiga convertiți ori de-a atrage credincioșii ortodocși, aflați sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Nici chiar sprijinul guvernului turc, acordat acestei instituții, nu s-a soldat cu rezultate pozitive.

În noiembrie 1921, Zeki Erenerol a convocat o adunare sinodală la Kaisery – Cezarea, în Capadocia, la care trebuiau să participe 72 de membri ai noii Biserici. Această „Biserică” se considera o reacție de protest față de atitudinea proelenă a Patriarhilor Ecumeni din Constantinopol, fapt pentru care și guvernul turc, în frunte cu Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) a sprijinit-o, în speranța că va putea înlocui și asimila instituția canonică a Patriarhiei Ecumenice. Noua Biserică pretindea că reprezintă 400. 000 de credincioși din Turcia, răspândiți mai ales în Capadocia și care doresc să se distanțeze de influența grecească a Ortodoxiei.

La această adunare de la Kaisery, „sinodul” noii Biserici l-a numit pe Mitropolitul Prokopios „vicar patriarhal”, iar viitorului „sinod patriarhal” i s-au prevăzut 12 arhieriei membri. În luna ianuarie 1923, Zeki Erenerol a fost numit Patriarh, având tot sprijinul guvernului turc și a luat numele de *Baba Eftim I*. Nu cunoaștem amănunte referitoare la statutul canonic al acestui patriarh, la tunderea în monahism și la închinovierea lui, hirotonirea într-un arhieru etc., cu atât mai mult cu cât a fost și a rămas căsătorit. Din capul locului avem de-a face cu iregularități canonice, care trebuiau să ducă la excomunicarea lui de către Patriarhia Ecumenică.

Noua Biserică a rămas în continuare fără adepți, pentru că ortodocșii din Turcia, atât cei de etnie greacă, cât și turcă și de alte etnii au rămas fideli Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, cu sediul și Tronul în cartierul Fanar – Fener.

Evenimentele fondării „Bisericii Ortodoxe Turce” au avut loc sau au coincis cu cele legate de conflictele turco-grecești, de după primul război mondial, conflicte care au culminat cu expulzarea grecilor din noua Republică Turcia. Tratatul de Pace, de la Lausanne, din data de 24 iulie 1924 a legitimat doar o stare de fapt, o situație creată deja, în urma „schimbului de populație”: Turcia a expulzat 1. 500. 000 de greci, la care Grecia a răspuns cu expulzarea a 500. 000 de turci, după care au fost fixate granițele dintre cele două țări. În contextul tratatelor de la Lausanne, Turcia s-a folosit de existența acestei „patriarii fantomă” Ortodoxă Turcă, pentru a cere marilor puteri garante și expulzarea Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, de pe teritoriul Republicii Turce și transferarea acestei instituții Sfinte în Grecia.

Prin expulzarea grecilor din Turcia a pierdut nu numai Patriarhia Ecumenică o bază de existență sigură și un număr considerabil de credincioși, mai ales din Capadocia, Trapezunt, Efes etc., dar și Baba Eftim I a fost obligat să se mulțumească cu cei 65 de adepți ai Bisericii și Patriarhiei pe care o conducea. În iarna anului 1923-1924, Baba Eftim I a ocupat cu forța Reședința Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol timp de 17 zile, încercând să obțină pentru sine titlul de Patriarh Ecumenic, în cele din urmă fiind obligat de poliție să o părăsească. Câteva zile mai târziu, la data de 19 februarie 1924, Baba Eftim I și toți adepții săi, au și fost excomunicați de către Patriarhul Ecumenic Grigorie VII (1923-1924). Baba Eftim I a justificat actul de luarea cu asalt a Palatului și Tronului Patriarhal Ecumenic, ca un gest de

⁵⁰⁴ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkisch-Orthodoxes_Patriarchat

revoltă față de atitudinea filoelenă a Patriarhului Ecumenic Grigorie VII, atitudine pe care el Eftim I, „ca un cetățean turc loial și bun patriot”, n-a putut să-l admită. După aceste evenimente, Baba Eftim I a reușit totuși să se mute la Istanbul, unde guvernul turc i-a mijlocit o reședință, precum și câteva alte clădiri, rămase de la grecii expulzați. Stabilît în Istanbul, Baba Eftim I a început să răpească biserici ortodoxe din oraș, aparținând Patriarhiei Ecumenice. Astfel, în anul 1924 a ocupat cu forța biserica Panaghia Kaphatiani, din Galata, unde a și convocat a doua întrunire a Bisericii Ortodoxe Turce. La 31 martie 1926, Baba Eftim I a ocupat a doua biserică, Sotirios Christos, restituită Patriarhiei Ecumenice, la insistențele acesteia, în anul 1948. Noua Biserică avea „patriarh”, dar îi lipseau structurile canonice, nu avea credincioși, nu avea preoți și diaconi, așa că Baba Eftim I s-a decis să-și hirotonească neamurile. În anul 1937 au fost hirotونيți preoți, nepoții săi Ermis și Doron, precum și fiul său Turgut. Al doilea fiu al său Selçuk a devenit diacon, în anul 1956. Pe Turgut, Baba Eftim I l-a hirotonat arhieru la data de 15 oct. 1961, desmnându-l ca urmaș. Câțiva ani mai târziu, la data de 28 febr. 1964, Eftim I s-a „retras din scaun”, lăsând locul fiului său Turgut, ca „patriarh”, Baba *Eftim II*, funcție pe care a deținut-o până la moarte, întâmplată la data de 9 mai 1991. Noul patriarh a început și el să răpească biserici ortodoxe, care aparțineau Patriarhiei Ecumenice, cum s-a întâmplat în cartierul Galata, cu bisericile *Aghios Nikolaos* (declarată „catedrală patriarhală”, iar clădirile de alături servesc drept sediu al Patriarhiei Turce) și *Aghios Ioannis Prodromos*, ambele în august 1965.

La data de 14 martie 1968, murind Baba Eftim I, Patriarhia Ecumenică a refuzat înmormântarea lui în cimitirul grecesc Şişli, din Constantinopol, din cauză că era excomunicat. Au fost necesare intervențiile insistente ale Președintelui Republicii Turce, la care marele Patriarh Athenagoras I (1948-1972) a fost obligat să cedeze. Situația s-a repetat și în anul 1991, cu ocazia morții lui Eftim II.

Urmașul lui Eftim II a fost fratele său Selçuk Erenerol, care și-a luat numele de Baba *Eftim III*, care a rămas în funcție până în anul 2002, când s-a retras „din scaun”, în semn de protest față de guvernul turc de la Ankara, care după părerea lui, „aplica o politică mult prea tolerantă”, față de Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului. Paretisisul Babei Eftim III nu a fost acceptat de guvernul turc, însă, după două săptămâni, în decembrie 2002, Baba Eftim III a decedat. Baba Eftim III se considera un sacrificat al guvernului turc, de dragul politicii externe a acestei țări, în „favoarea” Patriarhiei Ecumenice, precum și a eforturilor depuse de diplomația turcă, pentru acceptarea acestei țări în Uniunea Europeană. El nu era deloc de acord cu încadrarea Turciei în Uniunea Europeană.

Neputând să se extindă în Turcia, „Patriarhia” lui Eftim I, II și III, a încercat acest lucru și în afara frontierelor acestei țări. Astfel, în anul 1966, un grup de aprox. 20 de parohii din America au fondat „Biserica Ortodoxă Turcă din America”, numind în fruntea ei un „arhiepiscop”, negru de culoare, de profesie medic, Christopher M. Cragg, pe numele său nou *Civet Kristof*. „Arhiepiscopia” a durat până prin anii '80, ai secolului trecut, când Civet Kristof s-a mutat la Chicago, unde și-a deschis o clinică, pentru a avea din ce trăi. Această Biserică Ortodoxă Turcă din America n-a avut și nu s-a străduit niciodată să întretină o legătură canonică reală, cu „Biserica Mamă”, din cartierul Galata al vechiului Constantinopol.

Un alt episod al „politicii externe” a Patriarhiei Turce a fost vizita făcută lui Eftim III, de către Ștefan Topal, Președintele Republicii Autonome a GĂGĂUȚILOR, din Republica Moldova, în anul 1994, în scopul stabilirii relațiilor de jurisdicție și acoperire canonică a Bisericii Ortodoxe Găgăuțe, care nu mai voia să rămână sub jurisdicția Moscovei, adică a Arhiepiscopului acesteia, de la Chișinău. Acest act a provocat mari conflicte cu Patriarhia Ecumenică și cu aceea a Moscovei, motiv pentru care nici nu s-a realizat nimic din planul lui Ștefan Topal. Găgăuții sunt un popor turc, dar de religie ortodoxă. Sunt chiar foarte buni ortodocși. Nu se cunoaște cu siguranță originea acestui popor turanic, răspândit în Crimeia, Bulgaria (Varna), în Dobrogea și în Basarabia. Ei vorbesc un dialect turcesc, dar se presupune că ar fi un rest din turcmenii Cumani și Oguzi, care s-au încreștinat în secolele XIII – XIV, emigrând din Crimeia, spre zonele unde trăiesc astăzi. Familia Terterilor (1280-1323), a țarilor bulgari se presupune că ar fi de origine cumano-oguzo-găgăuță.

Baba Eftim III nu mai are urmași. Fiul său Pașa și nepotul său Erkin au fost hirotونيți diaconi, în anul 2000, dar nu mai apar în public, ca și clerici, nici nu slujesc. Numai fiica lui Baba Eftim III, Sevgi Erenerol continuă să rămână ultima reprezentantă oficială a Patriarhiei Ortodoxe Turce, implicându-se pe la adunările și întâlnirile ultranaționaliste din Turcia, unde condamnă misiunile creștine externe, active în Turcia – inclusiv Patriarhia Ecumenică - și se manifestă împotriva intrării Turciei în UE.

Patriarhia Turcă deține încă cu forța trei biserici ale Patriarhiei Ecumenice, pe care aceasta din urmă le revendică fără încetare, iar numărul membrilor ei se reduce la familia Erenerol. Biserica Aya Yani Kilisesi (Aghios Ioannis Prodromos) este folosită de către Comunitatea Asiriană (Nestoriană), din Constantinopol, fiind însă grav deteriorată de o bombă, din timpul atentatului din 29 aprilie 2000.

Patriarhia din cadrul Regatului României Mari, 1925

Obiectivitatea istorică ne obligă să analizăm și părerile contrare cursului oficial al Bisericii Ortodoxe Române din perioada 1859-1885, impus de guvernul României, adică din timpul domniei lui Cuza și a lui Carol I, până la acordarea Tomosului de Autocefalie.

1. Alexandru MIRCEA: „Naționalizarea Bisericii române, închiderea ei între granițele Statului, a avut și o altă urmare imediată: aservirea ei față de puterea civilă. În luna Decembrie 1864, prin Decretul Organic, s-a decis autonomia Bisericii române și scoaterea ei de sub autoritatea Patriarhului Constantinopolitan. Influența pe care o exercitau grecii prin Patriarh devenise într-adevăr insuportabilă. În același an, printr-o altă lege, se dădea Domnitorului dreptul de a numi episcopi, propuși de Ministrul Cultelor, după deliberarea Parlamentului. Printr-un decret succesiv, Domnitorul Cuza numește episcopi în toate Scaunele episcopoești vacante atunci. Această hotărâre a dat naștere la un conflict, între autoritățile bisericești și puterea civilă, care a rămas faimos. Nicolae Dobrescu spune că una din cauzele pentru care Guvernul Cuza și-a arogat dreptul de a numi pe ierarhi, era o nevoie a momentului ca guvernul să aibă atunci o ierarhie credincioasă, pentru ca ea să poată paraliza intrigile politice pe care le făceau călugării greci și Patriarhia, în urma secularizării averilor mănăstirești. Dar ceea ce s-a făcut pe timpul lui Cuza dintr-o ‚necesitate a momentului’ a devenit pe urmă sistem în Statul român. De aici înainte destinul Bisericii Ortodoxe va sta în mâna puterii civile.

Pe timpul lui Cuza însă mai exista în Biserica Ortodoxă conștiința libertății și a autonomiei pe care Biserica trebuie să o aibă și în lăuntrul Statului, față de puterea civilă. Dovadă lupta ce s-a iscat după numirea episcopilor necanonici din partea lui Cuza. Unii Arhieri, foarte buni patrioți de altfel și contrari ingerințelor străine în Biserica Română, protestează cu tărie împotriva pretenției guvernului de a se amesteca în treburile Bisericii. În 7 decembrie 1865, Arhiepiscopul Neofit Scriban iese din Sinod în semn de protest, declarând că nici o putere pe lumea asta n-are dreptul de a dicta legi Bisericii lui Hristos.”⁵⁰⁵

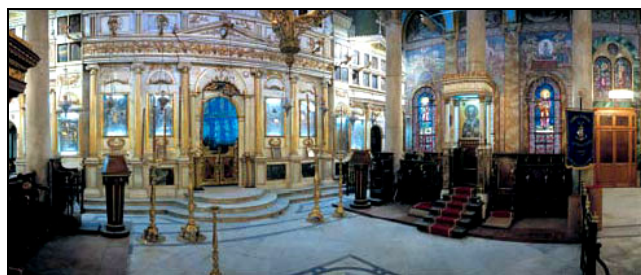
Neofit Scriban a redactat și un recurs la Patriarhia Ecumenică, protestând împotriva acestor decizii ale guvernului Cuza. Pentru a se apăra împotriva acuzei de-a fi redactat recursul, Neofit

⁵⁰⁵ Text luat din: *Biserica Română Unită*, Op. cit., Madrid, 1952, pp. 375-376.

argumenta că „alta este în chestiunile politice cu streinii și alta în chestiunile religioase”, aducând exemplul Franței care deși este țară liberă, totuși ține legături canonice cu Roma: „Franța e mai autonomă decât noi și mai zeloasă de libertățile sale, cu toate acestea nu poate acuza pe clerul său care ține strânse legături cu Biserica Romei”.⁵⁰⁶

Din aceste texte putem constata cât de diversificate erau părereile privitoare la politica bisericească a lui Cuza și Carol I, înainte și după obținerea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, din anul 1885. Intenția noastră nu este să facem un proces politicii bisericești a celor doi Domnitori din tânărul Stat român, dar urmările acestei politici într-o epocă de instabilitate, cu măsuri momentane, impuse de factorii de circumstanță, au marcat Biserica Ortodoxă Română până în ziua de astăzi. O analizare idilică și unilaterală a problematicii, cu tendințe provincialiste, fără a păstra echilibrul axei dintre centru și provincie (în cazul de față, Constantinopol-București) și de triumfalism local, după cum se poate constata din lucrările de Istorie ale Bisericii Române, nu lovește cuiul în cap, ci oferă adevărul doar pe jumătate.⁵⁰⁷ Atât la Constantinopol, cât și la București (pe Dealul Mitropoliei și la Guvern), respectiv în întreaga Românie, precum și la Roma, problema Autocefaliei era urmărită cu viu interes, fiecare parte apărându-și interesele proprii și justificându-și argumentele.

Patriarhia Ecumenică și Biserica Românească au plătit cel mai scump această evoluție bisericească, prima, pierzând un teritoriu mare de jurisdicție și o sursă de existență vitală, mai ales prin secularizarea averilor mănăstirești, iar a doua, pierzându-și întreaga libertate de decizie, adevăratul mitropolit primat devenind șeful statului și ministrul cultelor. Așadar, câștigătorii de cauză în problema Autocefaliei, au fost Guvernul României și Monarhul, dobândind în felul acesta nu numai un element de stabilitate în Stat, ci și posibilitatea nelimitată de control asupra Bisericii și mai ales a ierarhiei acesteia. Biserica Ortodoxă Română a fost astfel mai bine pusă sub controlul local al Statului, iar amestecul partidelor politice în problemele bisericești n-a mai putut fi stăvilit. Mitropoliții Primați au fost numiți și înlăturați din Scaun, după bunul plac al guvernelor care se succedau la conducerea Țării, precum au procedat și sultanii otomani cu patriarhii ecumenici la Constantinopol: Calinic Miclescu a murit în anul 1886, urmându-i Iosif Gheorghian (1886-1993, retras), apoi Ghenadie Petrescu (1893-1896, depus, reabilitat apoi retras † 1918), după care a fost numit a doua oară Iosif Gheorghian (1896-1909 † 1909), urmat de Athansie Mironescu (1909-1911, retras † 1931), apoi Conon Arămescu Donici (1912-1919, retras † 1922), în locul căruia a fost ales Miron Cristea (1919-1939), Patriarh din anul 1925, mort în împrejurări dubioase la Cannes-Franța, la 6 martie 1939. Altfel spus, Biserica Ortodoxă Română a schimbat jugul de lemn al Patriarhiei Ecumenice, cu unul de fier al Ministerului Cultelor din București.

1

2

1. Ἀλεξανδρεία, Tronul Patriarhal al Alexandriei, în actuala Catedrală Bunavestire – Theotokos, din Alexandria (sec. XIX). Titulatura completă a patriarhilor Alexandriei este: *Patriarh al Marii Cetăți a Alexandriei, al Libiei, Pentapolei, Etiopiei și al întregii Africi, Părintele Părinților, Păstorul Păstorilor, Arhiereul Arhiereilor, al 13-lea Apostol, Judecător al lumii* (Ecumenei).

2. Sintronul Altarului, cu „Scaunul cel înalt”, adică Tronul Patriarhal din Catedrală Bunavestire – Theotokos, din Alexandria: P. F. Sa Theodoros II și Sf. Sinod, 9 oct. 2009 [Παπας].

⁵⁰⁶ Biserica Română Unită, Op. cit., Madrid, 1952, p. 376.

⁵⁰⁷ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Op. cit., problema Autocefaliei din anul 1885 este tratată la pp. 109-125 și 126-142, iar înființarea Patriarhiei Române este prezentată în paginile 407-425. Biserica Română Unită, Op. cit., Madrid, 1952, pp. 367-413.

2. Alexandria

Secolul al XX-lea a fost și în cadrul Patriarhiei Ortodoxe, la fel de agitat, cum s-a manifestat în întreg Egiptul. La 18 decembrie 1914, Regatul Angliei a pus Egiptul în mod unilateral sub protectoratul său, situație recunoscută în fapt, abia prin art. 147 al Tratatului de pace de la Versailles, din data de 28 iunie 1918. Sultanul Fuad I al Egiptului (1917-1936), în anul 1917, a preluat însă puterea în țara Nilului, proclamă independența țării și adoptă titlul de rege, instaurând monarhia constituțională. Englezii n-au mai putut stăpâni mișcarea de independență a Egiptului și la data de 27 februarie 1922 renunță la protectoratul impus în anul 1914, menținându-și doar dreptul de control asupra Canalului Suez și asupra apărării Egiptului, precum și a interesului afacerilor externe ale acestei țări. Urmașul lui Fuad I a fost fiul său Faruk (1936-1952), când a fost constrâns să abdice. La data de 18 iunie 1953 a fost desființată monarhia în Egipt, proclamându-se republică.

Patriarhia Ortodoxă a Alexandriei își întinde jurisdicția asupra Egiptului și peste întreaga Africă, având, actualmente, peste 400. 000 de credincioși, în (Egipt și în întreaga Africă), organizați în 12 Mitropolii, cu statut autocefal, de rit bizantin și limbă liturgică greacă veche, arabă și limbi africane.⁵⁰⁸ Patriarhia dispune de peste 200 de parohii, organizate în 13 eparhii sufragane.

În Egipt are patru mitropolii (Alexandria, Cairo, Port Said, Ismailia), cu peste 130. 000 de credincioși (c. 100. 000 greci și c. 30. 000 arabi). Patriarhia Alexandriei desfășoară o frumoasă activitate misionară în Nubia, Etiopia, Libia, Tunisia, Africa apuseană și Africa răsăriteană, Africa centrală, Africa de Sud, Kenya, Tanganica, Zanzibar, Congo, unde sunt cultivate limbile africane, ca limbi liturgice, alături de limba greacă.

3. Antiohia

Prin pacea de la San Remo, din 19-26 aprilie 1920, Siria a trecut sub protectoratul Republicii Franței, rămânând astfel, până la data de 22 noiembrie 1943, când, împreună cu Libanul, și-a câștigat independența. Patriarhul rum Ortodox al Antiohiei a continuat să rezideze în Damasc, iar în secolele XVI și XVII erau de neam sirian, nu greci.

În timpul protectoratului (1920-1943), situația ortodocșilor din Siria s-a înrăutățit și mai mult, pentru că francezii favorizau pe uniți și Biserica Catolică din această țară, fiind astfel prizonieri de musulmani și de „confrații” lor creștini.

4. Ierusalim

Și Patriarhia Ierusalimului a fost obligată în secolul al XX-lea să suporte consecințele conjuncturilor politice din teritoriile ei de jurisdicție, la fel ca și celelalte trei Patriarhii ale Tetrarhiei.

⁵⁰⁸ Pentru Istoria Creștinismului ortodox european, arab, sirian și palestinian, persan, armean, georgian, copt, etiopian, nubian etc., din primele șapte secole ale Bisericii, vezi Alois GRILLMEIER, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, 2 volume în 5 tomuri (I, II/1, II/2, II/3, II/4, 1990/2004), [secolele I - VII, pentru Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, Bisericele din jurisdicție], Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1990/2004.

**Pentariahia actuală – însă *necanonică* – Fanar,
octombrie 2008:
Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia,
Ierusalim, *Moscova***

Stemele patriarhale ale Patriarhilor din Pentariahia actuală – sau necanonică:
Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova

Pentariahia actuală, Constantinopol, octombrie 2008, Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe:
Noua Romă Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova

a. Comunicatul actual al Patriarhiei Ecumenice, privitor la evoluția istorică și canonică a prerogativelor Tronului Constantinopolului ⁵⁰⁹

A brief historical note about the Ecumenical Patriarchate

1. The Apostolic Value of the Church of Constantinople

The Apostles were sent by Jesus Christ to preach the Gospel of salvation to all nations. In a very short period of time, and in a miraculous way, they managed to spread Christianity to the entire ecumene, despite the persecutions and the adverse circumstances.

According to trustworthy historical sources, and by the tradition of the Church, Apostle Andrew, the First-Called of the Apostles, preached the Gospel in Asia Minor, the areas around the Black Sea, Thrace, and Achaia; where he was martyred. The fact that Apostle Andrew preached in these areas is the reason that the Churches of Trabzon, Constantinople, and Patras honour him as their founder and patron saint. The Church of Constantinople has established the Feast Day in the memory of this Saint (30 November), as the Feast Day of the Throne, a day that is gloriously celebrated. This celebration, that had ceased during the first years of the Turkish yoke, was re-established during the time of Patriarch Seraphim II, who was Metropolitan of Phillipoupolis before he became Ecumenical Patriarch (1760) and continues since then without interruption. It was the year 356 AD, when the Holy Relics of the Apostle Andrew were brought to Constantinople and were placed in the Church of the Holy Apostles. The Apostle was very much loved by the people of the City. Witnesses to this are the numerous churches that were named in his memory. The apostolicity of the Throne of Constantinople is also shown from the proven fact that the Apostle and Evangelist John preached in Asia Minor. It was he who addressed his book of the Apocalypse to “the seven churches in Asia”, namely the Churches of Ephesus, Smyrna, Pergamon, Thyatira, Sardis, Philadelphia, and Laodecia, which, since the 4th century belong stably to the jurisdiction of the Church of Constantinople. It was in 861 AD, during the Council in Constantinople, when Patriarch Ignatius called upon the double apostolicity of the Ecumenical Throne, when the Papal Delegation was promoting the apostolicity of the throne of Rome. As it is recorded in the canonical collection of Cardinal Deusdedit (11th cent.), from the Latin translation, St. Ignatius then said, “And I hold the throne of Apostle John, and of the First-Called Apostle Andrew.”

However, the apostolic recognition of the Church of Constantinople is supported much more from the apostolic function, which she performed in a very remarkable way. It was the establishment of the first, and unique in the entire world Christian city of Byzantium, as well as the spreading of the Gospel, in an apostolic ethos and manner, to multitudes of people, whom she brought to the One, Holy, Catholic and Apostolic Church. She became, thus, Equal-to-the-Apostles, following the example of the first Christian Emperor, the founder of the new capital of the empire, namely Constantinople, which has been her see since then.

Before Constantine the Great became Emperor, the small town of Byzantium, this ancient colony of the Megareans, was a diocese under the jurisdiction of the Metropolitan of Heracleia in Thrace. The Christians that lived there were experiencing the hard living conditions that were being created with the persecution of all Christians by the Roman Emperors. The first bishop that was placed in that town by Apostle Andrew himself, was Apostle Stachys. Twenty-four more bishops followed Apostle Stachys, with St. Mitrophanis being the last one, until the first important period of the diocese of Byzantium reached its closing. The second glorious period started when Constantine the Great became the new Emperor, which lasted for more than a thousand years, and

⁵⁰⁹ Luat din: <http://www.ec-patr.org/patrdisplay.php?lang=en&id=5>

became known as the period of the Byzantine Empire. During this period the Church of Constantinople became first an Archdiocese, then a Patriarchate, then the Ecumenical Throne, and the Great Church. All these developments were not just a result of world historic changes. They were an essential factor of the grandiose and splendour of the Greco-Roman Christian Empire.

2. The Period of flourishing and radiance (324-1453)

It is a well-known fact that in the very beginning Christianity spread throughout the areas of the vast Roman Empire, where the Hellenistic civilization was prominent and the common language was Greek. This had been the heritage rooted in the Empire that was first established by Alexander the Great, who had brought Hellenism to the East, and was followed by his successors. The Christian ecumene of Constantine the Great was built on the Greek ecumene of Alexander the Great. Christianity had a Greek voice from the beginning, and besides the great Hellenist Apostle Paul who introduced Christianity to the Greek ecumene; there were other Apostles that worked for the spreading of Christianity in Greek and/or Greek-speaking areas. Among those was Apostle Andrew, the founder of the Church of Byzantium, which would become a resplendent ecclesiastical centre that would predominate for centuries over the spiritual life of the entire world. The Greek world of the coasts of the Mediterranean and the Black Sea had been the ground of the missionary work for many of the Apostles. Because of this, the organization of the first Christian Church was based in the large Greek cities, where Christian communities were flourishing.

By spreading Christianity to the Hellenistic world, Apostle Paul fulfilled the first part of his missionary commitment for the spreading of Christianity to both Greeks and barbarians (Rom. 1:14). The second part of his missionary commitment was exemplary fulfilled by the Church of Constantinople. The Church of Constantinople possessed all the favourable conditions for this task because of the transfer of the capital from Ancient Rome, which was closely linked to paganism and idolatry and seemed to be powerless and unfit to lead the Christian world, to Constantinople, the New Rome, which had been built and designed to take upon her the lead of the Christian world. By the end of the 20th century, historians have undoubtedly accepted the ascertainment that in the western part of the Roman Empire, nowadays Europe, Christianity was spread in sporadic communities. A dense network of Christian communities had been established in the East, especially in the provinces of Asia Minor and Pontus, which together with Thrace will constitute the territory of the ecclesiastical jurisdiction of the Church of Constantinople by the fourth century. The seven Churches of the Apocalypse, which we have mentioned above, already existed by the time of the reign of Emperor Domitian (81-96). It is due to this that within the framework of the institution of the pentarchy of the patriarchates, which by the 5th century constitutes the organizational form of the Church in autocephalous local Churches, only one ecclesiastical centre exists in the West, namely Rome, whereas the other four patriarchates, namely of Constantinople, Alexandria, Antioch and Jerusalem, are located in the East.

The political and cultural splendour in which Constantinople found herself in by the 4th century, as the new capital of a now Christian Empire, created notable changes in the organization of the Church. The formation of the high-ranked ecclesiastical position of Constantinople as the spiritual centre of the Christian ecumene took place at a very rapid pace. There is no mention of the Throne of Constantinople during the 1st Ecumenical Synod in 325 AD, although the transfer of the capital had already been decided in 324. The official inauguration of Constantinople as the new capital took place in 330, and it is understandable that it would take some time for Constantinople to acquire the relative prestige and to assert its authority, as it was competing against Ancient Rome with the abiding historical grandiose and glory of the eternal city. Like efforts of the same period to install the emperor in other cities, such as Nicomedia, and Milan, had failed. The famous expert on Canon Law, Theodore Valsamon, in an effort to explain the silencing of Constantinople by the 1st Ecumenical Synod, talks about the prestige and authority of the Ecumenical Throne; about the transfer of the capital according to a divine plan; its transformation from a spiritual unfruitfulness (Ancient Rome), to good and beneficial fruitfulness (New Rome); about the already

set institution of the pentarchy of the Patriarchates, which Rome always tried to overthrow since she would not accept local autocephalous Churches, but only the monarchy of the Pope and his jurisdiction over the entire body of the Church. Valsamon writes: “The great Throne of Constantinople, this famous object and name was under the Peirinthian Bishop, (Peirinthos is western Herakleia) for Constantinople was not yet called a big city, but a town and it was called Byzantium. But when the royal sceptres were moved from the Old Rome to Constantinople, in a divine and mystical providence, as from a spiritual unfruitfulness to a spiritual wealth and fruitfulness, the hierarch of the throne of that time St. Mitrophanes was elevated from a Bishop to an Archbishop. This was the reason why the first Holy Ecumenical Synod in the sixth and seventh canons mentioned only the four Patriarchs, beginning with the one of Rome, followed by Alexandria, Antioch, and Jerusalem, without referring at all to the Patriarch of Constantinople” (G. A. Rhalles & M. Potles 4, 542).

During the approximate fifty-year period between the 1st and 2nd Ecumenical Synod (325-381 AD), Constantinople evolves into a leading Church. This can be attested by the leading roles of the Bishops of Constantinople during the heresies concerning the Holy Trinity. As a result of their importance, two Archbishops of Constantinople, St. Gregory the Theologian, and after his resignation, St. Nectarios of Constantinople presided over the 2nd Ecumenical Synod, after the death of Meletion of Antioch. This Synod regulated the entrenched in practice, primary position of the Church of Constantinople, designating in its 3rd canon that “the Bishop of Constantinople, however, shall have the prerogative of honour after the Bishop of Rome; because Constantinople is New Rome”. In the very successful formulation of Maximus of Sardis in his work on the Ecumenical Patriarchate “the 3rd canon was not a product of arbitrariness, but came as a result of the evolution of the 50 years and is the ripe fruit of the historic consciousness of the churches of the East and of the new conditions of the Empire” (page 109).

This ecclesiastical elevation of Constantinople over the Patriarchates of the East, and becoming second after Rome, contributed in the actualisation of the practice of jurisdiction over the nearby administrations of Pontus, Thrace and Asia, although the Synod did not touch formally upon the status of their independence. Their final subordination to the jurisdiction of Constantinople took place in the 4th Ecumenical Synod in Chalcedon, which by her 28th canon affirmed the entrenched practice of jurisdiction on their administration by Constantinople. It also extended the jurisdiction of Constantinople over the “barbaric nations,” meaning the Christian communities that were in the Diaspora, outside the borders of the Empire and outside the jurisdiction of the autocephalous Churches. The 4th Ecumenical Synod completed the ecclesiastical elevation of Constantinople by supplementing the regulations of the 2nd Ecumenical Synod. The Bishop of Constantinople was no longer second after the Bishop of Rome, as it was decreed by the 2nd Ecumenical Synod, but “equal privileges (isa presbeia) were given to the most holy throne of New Rome”, as to the Throne of Ancient Rome (28th canon). Canons 9 and 17 give to Constantinople the right of “eccliton”, namely the right to judge clergy of the other Patriarchates, in case of an appeal. The expression of the primary position of the Throne of Constantinople can be seen in these two cases of the practice of purviews outside its jurisdictional boundaries, namely the jurisdiction of the Diaspora, and the supreme judicial authority in the institution of appeals. The canons do not allow any other Throne to practice the right of the jurisdiction outside their boundaries.

This privileged position of the Ecumenical Patriarchate, that is solely dependant on written canonical stipulations, became in the history of the Orthodox Church besides its legal foundation a natural attribute. The Orthodox civilization cannot be understood if one removes Constantinople, which became the great Centre of Orthodoxy during its entire dynamic historical course. During this period of flourishing and power, the Ecumenical Patriarchate officiated in the enunciation and formation of dogmas; in the convocation of the Ecumenical Synods; in the development of Monasticism; in the infusion of the Christian spirit into the totality of life in the empire, always in harmonious cooperation with political authorities, so that Byzantium would indeed become a unique paradigm of authentic experience of the Gospel of Christ in world history. The Church of Constantinople exercised also, from the time of St. John Chrysostom, very successful missionary

work which culminated during the 9th and 10th century, through the missionary expedition to the Slavic world. It imparted to the Slavic peoples the repository of the perdurable historic experience of the Orthodox spirit and through it, instilled ontologically the very depths of the Slavic civilization. One cannot realize and understand the Slavic civilization without referring to its spiritual progenitors. Through this missionary work the Church of Constantinople the Mother Church of all peoples who came through her to the Christian faith. And as the famous expert on Canon Law Nicodemus Milas says; "...it is therefore a natural result that the churches of these peoples turn to the Mother Church for the settlement of their internal ecclesiastical life, asking for guidance for it, as well as for all ecclesiastical matters that are unknown and unclear for them" (Ecclesiastical Law, pages 156-157).

This spiritual motherhood of the Church of Constantinople encompasses all Christians who are in the Church and are nurtured by the teachings of the Fathers and the Synods. According to the very apposite remark of Patriarch Isaiah, in his letter to the Armenians, who were wishing to return to the Orthodox Church; "We speak to you and to all who consider themselves Christians as a mother...And the teachings of the sacred Fathers and the divinely inspired law of the Holy Synods streamed from us, as if from a fountain, to the members of the Church" (Miklosich- Müller 2, 259).

3. The Great Church continues her work

Soon after the loss of the external glory and power due to coincidental occurrences, the Ecumenical Patriarchate assumed, as a loving and caring mother, the responsibility of the protection and care of the enslaved Orthodox peoples. It was with great prudence and wisdom that she was moving along in the new circumstances of those times, preserving the Orthodox faith and the self-consciousness of the Orthodox peoples. The appearance of a vast number of Neomartyrs during this period is a sign of pride and joy for the Orthodox Church. This connects the Church with the ancient Church of the first centuries, which is known for its persecutions and the martyrdoms. One has to bear in mind that islamization was not the only danger that the Orthodox faithful had to face. Proselytization, by which the heterodox were trying to convert the Orthodox who were in a poor and weak condition, was equally grave. The heterodox entered the sheepfold not through the gate, as the good shepherd, but from another way, as thieves and bandits, to kill and destroy (Jn. 10, 1-8). There is much historical evidence on the strong stand of the Ecumenical Patriarchate against the foreign propaganda, which unfortunately resorted to illicit means for the success of its goals. For example, it organized a campaign of slander and defamation against the Ecumenical Patriarchate, using historical and supposedly scientific studies, trying to arouse the national sensitivity of the Orthodox peoples. This was done in such a manner as to weaken the influence of the Ecumenical Patriarchate over the Orthodox peoples, and for them to thus become vulnerable prey in the hands of the foreign "missionaries".

The Ecumenical Patriarchate did not safeguard only the Orthodox faith, but the national conscience of the peoples of the Balkans as well. Orthodoxy does not suppress healthy nationalism, but it integrates it in a harmonious manner within the plethora of other attributes and features that comprise the human side of the human-divine body of the Church. Under the protection and guidance of the Ecumenical Patriarchate, the Orthodox peoples cultivated their national languages, developed each their own ecclesiastical literature, and listened to the message of the Gospel "each in their native tongues" (Acts 2, 8), just like on the day of Pentecost. The phenomenon of ruthless and rigid Latinization of theology and worship, which was dominant up to the Second Vatican Council and destroyed the national elements of the Roman-Catholic peoples, never took place in Orthodoxy. This can be excellently proven in the case of the Slavic peoples; it was the Church of Constantinople that created their written language. In the Orthodox Church the peoples of the Balkans kept their national and racial characteristics unscathed, so that in the 19th century they were able to assert their national distinctness and independence. It was only when nationalism asserted a dominant position, when it was ranked first among the features and attributes that comprise the Church, thus

putting in danger the spiritual supranational character of the Church and unity of the Church, which is based on spiritual features and attributes, that the Ecumenical Patriarchate condemned this tendency of “racial nationalism” as a dangerous innovation.

4. New Period: Unity of the Orthodox, *dialogue in love* and truth with the Heterodox

The creation of independent national countries in the Balkans had as a direct result the creation of autocephalous local Churches. Although the Ecumenical Patriarchate was watching its enormous jurisdiction slowly shrink, it accorded, via Canon law, the autocephalous status to the Churches of the new countries of the Balkans. The Ecumenical Patriarchate reacted only in cases of defiance of the canonical order and the over-exaggeration of the criteria of racial nationalism. This multi-fracture into national Churches was a new phenomenon in the life of the Orthodox Church. The granting of the autocephalous status to the Church of Russia that took place many centuries ago (1589) did not create any tensions in the relations of the Orthodox. This was due to the compliance of the daughter to the Mother Church, and due to the lack of the over-exaggeration of the principle of nationalism, which had constituted the basis of the existence of the new countries. In addition to that, the national claims among these new countries contributed to the distance and coldness of the relations among the autocephalous Churches, especially during the long periods of warfare.

The Ecumenical Patriarchate from the beginning of the 20th century, having watched with pain this lack of unity among the Orthodox peoples, put a lot of effort in strengthening the inter-Orthodox relations, as well as forging and warming bonds of unity among them. This effort, with the grace of Almighty God, has proven extremely successful. There are many examples that prove that the times of estrangement remain only as an old memory; to mention but a few: the numerous inter-Orthodox meetings; the unhampered and fruitful preparations for the convocation of the Holy and Great Synod; the solid unity of the Orthodox peoples in the treatment of new historical challenges that happen in our own times- an example of this is the historical meeting of the leaders of the autocephalous Orthodox Churches in the sacred Centre of Orthodoxy, in March 1992. The historical initiatives of the Church of Constantinople and the eager response of the other autocephalous Churches have created favourable conditions for the continuation of this course of the Orthodox Church.

The accomplishment of the inter-Orthodox unity has facilitated the conciliation with the heterodox, which aims at the unity of all. Indeed, the united Orthodox Church provides the witness of the Orthodox faith that is in dialogue with the heterodox in a spirit of love and truth. Never before have there been so many theological dialogues as there are today. The result of all these dialogues, and generally the participation of the Orthodox in the so-called Ecumenical Movement, as long as this participation is based on the principles of the Orthodox faith and life, is trusted to the grace of God, Who is realized in love, and Who loves in truth.

5. The Ecclesiastical jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate

The Church of Constantinople, the First Throne among the autocephalous Orthodox Churches, having the right and responsibility of the commencement and the coordination of actions of inter-Orthodox importance, according to historical and theological reasons, does not cease being a local Church, whose jurisdiction is confined to a certain geographical area. This is something that, according to the canons, applies to all the Churches and to Rome, except for the privilege of the jurisdiction outside their boundaries of the Churches of the Diaspora, a privilege that was solely given to Constantinople, and the institution of appeal. As it has already been said, the administrations of Pontus, Thrace, and Asia Minor were the first areas of the ecclesiastical jurisdiction of the Ecumenical Throne. Since the 8th century, the areas that were subject to eastern Illyricum, from the Adriatic Sea to the Nestos River, and from the Danube River and the Mountains of Rodope to the island of Crete, were also added to the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate. These areas, which had come under the political jurisdiction of the eastern Roman

Empire since the 4th century, and had come under the ecclesiastical jurisdiction of Constantinople since 421 through a decree by Emperor Theodosius II, were an exarchy, or a vicariate of Thessalonica up to 733, under the Church of Rome. The Slavic peoples, who had converted to Christianity through the missionary care of the Church of Constantinople, came also under the jurisdiction of the Ecumenical Throne. The Church of Russia used to be for five consecutive centuries a metropolis of the Ecumenical Patriarchate, until the 15th century. In the geographical area of the Balkans, three archdioceses were created, of Tyrnovo, of Achris, and of Pekion. However, during the Turkish yoke, they returned under the immediate jurisdiction of Constantinople. The Metropolises of Hungro-vlachia and Moldovlachia that were organized in the 14th century were also under the jurisdiction of the Ecumenical Throne.

This wide jurisdiction of Constantinople started slowly to decrease through the granting of the autocephalous status to local Churches: to the Church of Russia in 1589, to the Church of Greece in 1850, to the Church of Serbia in 1879, to the Church of Romania in 1885, to the Church of Albania in 1937, and to the Church of Bulgaria in 1945.

Much more serious was the downsizing of the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate that took place due to the flight of the Orthodox populations who had to leave their patrimony homes in Pontus, Thrace and Asia Minor, areas that were for centuries the historical geographical ecclesiastical jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate. This flight began after the Asia Minor war in 1922, and has not ceased. Therefore, from these territories, what is left today in Turkey is the Archdiocese of Constantinople, and the Metropolis of Chalcedon, the Metropolis of Derkon, the Metropolis of Prince's Islands, and the Metropolis of Imvros and Tenedos.

From the populations that moved to Europe, America and Australia, new Archdioceses and Metropolises have been established, with much energy and dynamism, among other more advanced peoples. It is from this coexistence that the Eastern Orthodox Church awaits many good things. Outside the borders of the Turkish State, the Ecumenical Patriarchate has still under its jurisdiction the Metropolises of the Dodecanese, the semi-autonomous Church of Crete, the monastic community of the Holy Mountain, namely Mount Athos, and other Patriarchal Foundations and Centres over the entire Ecumene. Furthermore, under the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate are also the Metropolises of the "New Lands", whose administration was given tutelary in 1928 to the Church of Greece.

b. Ecumenical Patriarchate of Constantinople

From Wikipedia, the free encyclopedia:

http://en.wikipedia.org/wiki/Ecumenical_Patriarchate_of_Constantinople

Founder	Apostle Andrew
Independence	330 AD from the Metropolis of Ephesus
Recognition	Orthodox
Primate	Archbishop of Constantinople-New Rome and Ecumenical Patriarch
Headquarters	Constantinople (present day Istanbul)
Territory	Constantinople, most of Turkey, Mount Athos, Crete, part of northern Greece, the Dodecanese
Possessions	
Language	Greek, English, French, Spanish, Turkish

The Ecumenical Patriarchate of Constantinople (Greek: Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως Oikoumenikó Patriarkheío Kōnstantinouπόλεως, Turkish: Rum Ortodoks Patrikhanesi^[1] — "Greek Orthodox Patriarchate", ^[2] in Turkey it is also unofficially referred to as Fener Rum Patrikhanesi — "Greek Patriarchate of the Phanar") is one of the fourteen autocephalous Eastern Orthodox churches. It is headed by the Ecumenical Patriarch, who has the status of "first among equals" among the world's Eastern Orthodox bishops. According to tradition, it has its roots in the preaching of the Apostle Andrew in Constantinople (then Byzantium) in AD 38. Its current leader is Ecumenical Patriarch Bartholomew I.

Christianity in Byzantium existed from the time of the Twelve Apostles, but it was in the year 330 that the Roman Emperor Constantine the Great moved his imperial capital to the small Greek town of Byzantium, renaming it Nova Roma. From that time, the importance of the church there grew, along with the influence of its bishop.

Prior to the moving of the imperial capital, the bishop of Byzantium had been under the authority of the metropolitan of Ephesus, but beginning in the 4th century, he grew to become independent in his own right and even to exercise authority throughout what is now modern-day Greece, Asia Minor, Pontus, and Thrace. With the development of the hierarchical structure of the Church, the bishop of Constantinople came to be styled as exarch (a position superior to metropolitan), and then later as patriarch (the position into which the title of exarch developed), having administrative jurisdiction over all the bishops within his patriarchate.

Because of the importance of the position of Constantinople's church at the center of the Roman Empire, affairs involving the various churches outside Constantinople's direct authority came to be discussed in the capital, particularly where the intervention of the emperor was desired. The patriarch naturally became a liaison between the emperor and bishops traveling to the capital, thus establishing the position of the patriarch as one involving the unity of the whole Church, particularly in the East.

In turn, the affairs of the Constantinopolitan church were overseen not just by the patriarch, but also by synods held including visiting bishops. This pan-Orthodox synod came to be referred to as the ἐνδημούσα συνόδος (endimousa synodos, "resident synod"). The resident synod not only governed the business of the patriarchate but also examined questions pertinent to the whole Church as well as the western half of the old empire. ^[3]

The patriarch thus came to have the title of *Ecumenical*, which referenced not a universal episcopacy over other bishops, but rather the position of the patriarch as at the center of the *oikoumeni*, the "household" of the empire.

As the Roman Empire stabilized and grew, so did the influence of the patriarchate at its capital. This influence came to be enshrined in Orthodox canon law, to such an extent that it was elevated even beyond more ancient patriarchates: Canon 3 of the First Council of Constantinople (381) stated that the bishop of that city "shall have primacy of honor after the Bishop of Rome because Constantinople is the New Rome." Thus it assumed a position higher than the more ancient Patriarchates of Alexandria and Antioch. In its disputed 28th Canon, the Council of Chalcedon in 451 recognized an expansion of the boundaries of the Patriarchate of Constantinople and of its authority over bishops of dioceses "among the barbarians," which has been variously interpreted as referring either to areas outside the Byzantine Empire or to non-Greeks. In any case, for almost a thousand years the Patriarch of Constantinople presided over the church in the Eastern Roman (Byzantine) Empire and its missionary activity that brought the Christian faith in its Byzantine form to many peoples north of the imperial borders. The cathedral church of Constantinople, Hagia Sophia (Holy Wisdom), was the center of religious life in the eastern Christian world. ^[4]

The Ecumenical Patriarchate came to be called "the Great Church of Christ," and it was the touchstone and reference point for ecclesiastical affairs in the East, whether in terms of church government, relations with the state, or liturgical matters.

In history and in canonical literature (i. e. the Church's canons and traditional commentaries on them), the Ecumenical Patriarchate has been granted certain prerogatives (presbeia) which

other autocephalous Orthodox churches do not have. Not all of these prerogatives are today universally acknowledged, though all do have precedents in history and canonical references. The following is a (non-exhaustive) list of these prerogatives and their reference points:

- Equal prerogatives to Old Rome (Canon 3 of the Second Ecumenical Council, Canon 28 of the Fourth Ecumenical Council, Canon 36 of the Quinisext Council);
- The right to hear appeals, if invited, regarding disputes between clergy (Canons 9 and 17 of the Fourth Ecumenical Council);
- The right to ordain bishops for areas outside defined canonical boundaries (Canon 28 of the Fourth Ecumenical Council);
- The right to establish stavropegial monasteries even in the territories of other patriarchates (the Epanagoge, commentaries of Matthew Blastares and Theodore Balsamon)

The Iconoclast controversy

In the eighth and ninth centuries the iconoclast movement caused serious political unrest throughout the Empire. The emperor Leo III issued a decree in 726 against images, and ordered the destruction of a statue of Christ over one of the doors of the Chalke, an act which was fiercely resisted by the citizens. Constantine V convoked a church council in 754 which condemned the worship of images, after which many treasures were broken, burned, or painted over with depictions of trees, birds or animals: one source refers to the church of the Holy Virgin at Blachernae as having been transformed into a "fruit store and aviary". Following the death of his son Leo IV in 780, the empress Irene restored the veneration of images through the agency of the Second Council of Nicaea in 787.

The iconoclast controversy returned in the early 9th century, only to be resolved once more in 843 during the regency of Empress Theodora, who restored the icons. These controversies contributed to the deterioration of relations between the Western and the Eastern Churches.

The Great Schism of 1054

Most of the direct causes of the Great Schism, however, are far less grandiose than the famous Filioque. The relations between the papacy and the Byzantine court were good in the years leading up to 1054. The emperor Constantine IX and the Pope Leo IX were allied through the mediation of the Lombard catepan of Italy, Argyrus, who had spent years in Constantinople, originally as a political prisoner.

Patriarch Michael I ordered a letter to be written to the bishop of Trani in which he attacked the "Judaistic" practices of the West, namely the use of unleavened bread. The letter was to be sent by John to all the bishops of the West, including the Pope. John promptly complied and the letter was passed to one Humbert of Mourmoutiers, the cardinal-bishop of Silva Candida, who translated the letter into Latin and brought it to the Pope, who ordered a reply to be made to each charge and a defence of papal supremacy to be laid out in a response.

Although he was hot-headed, Michael was convinced to cool the debate and thus attempt to prevent the impending breach. However, Humbert and the pope made no concessions and the former was sent with legatine powers to the imperial capital to solve the questions raised once and for all. Humbert, Frederick of Lorraine, and Peter, Archbishop of Amalfi arrived in April 1054 and were met with a hostile reception; they stormed out of the palace, leaving the papal response with Michael, who in turn was even more angered by their actions. The patriarch refused to recognise their authority or, practically, their existence. When Pope Leo died on April 19, 1054, the legates' authority legally ceased, but they effectively ignored this technicality.

In response to Michael's refusal to address the issues at hand, the legatine mission took the extreme measure of entering the church of the Hagia Sophia during the Divine Liturgy and placing a bull of excommunication on the altar.

The consummation of the East-West Schism is thus generally dated from the year 1054, when this sequence of events took place. However, these events only triggered the beginning of the schism, and the schism was not actually consummated by the seemingly mutual excommunications. The New Catholic Encyclopedia reports that the legates had been careful not to intimate that the

bull of excommunication implied a general excommunication of the Byzantine Church. The bull excommunicated only Caerularius, Leo of Achrida, and their adherents. Thus, the New Catholic Encyclopedia argues that the dispute need not have produced a permanent schism any more than excommunication of any "contumacious bishop". The schism began to develop when all the other Eastern patriarchs supported Caerularius. According to the New Catholic Encyclopedia, it was the support of Emperor Michael VI Stratiotikos that impelled them to support Caerularius. Some have questioned the validity of the bull on the grounds that Pope Leo IX had died at that time and so the authority of the legates to issue such a bull is unclear.

The legates left for Rome two days after issuing the bull of excommunication, leaving behind a city near riot. The patriarch had the immense support of the people against the emperor, who had supported the legates to his own detriment. To assuage popular anger, the bull was burnt, and the legates were anathematised. Only the legates were anathematised and, in this case too, there was no explicit indication that the entire Western church was being anathematised.

In the bull of excommunication issued against Patriarch Michael by the papal legates, one of the reasons cited was the Eastern Church's deletion of the "Filioque" from the original Nicene Creed. In fact, it was precisely the opposite: the Eastern Church did not delete anything. It was the Western Church that added this phrase to the Nicene-Constantinopolitan Creed.

"Even after 1054 friendly relations between East and West continued. The two parts of Christendom were not yet conscious of a great gulf of separation between them. ... The dispute remained something of which ordinary Christians in East and West were largely unaware". In fact, efforts were made in subsequent centuries by Popes and Patriarchs to heal the rift between the churches. However, a number of factors and historical events worked to widen the separation over time.

The Fall of Constantinople in 1204 and the exile in Nicea

The Fourth Crusade in agreement for funds attempted to help the deposed emperor Alexius IV regain his throne. After taking Constantinople, returning Alexius IV to the throne, the revolt against and death of Alexius IV, the Crusaders were left without payment. On 12 April 1204, the crusaders inflicted a severe sacking on Constantinople for three days, during which many ancient and medieval Roman and Greek works were either stolen or destroyed. Despite their oaths and the threat of excommunication, the Crusaders ruthlessly and systematically violated the city's holy sanctuaries, destroying, defiling, or stealing all they could lay hands on; nothing was spared. It was said that the total amount looted from Constantinople was about 900, 000 silver marks. The Venetians received 150, 000 silver marks that was their due, while the Crusaders received 50, 000 silver marks. A further 100, 000 silver marks were divided evenly up between the Crusaders and Venetians. The remaining 500, 000 silver marks were secretly kept back by many Crusader knights.

Speros Vryonis in Byzantium and Europe gives a vivid account of the sack of Constantinople by the Frankish and Venetian Crusaders of the Fourth Crusade:

"The Latin soldiery subjected the greatest city in Europe to an indescribable sack. For three days they murdered, raped, looted and destroyed on a scale which even the ancient Vandals and Goths would have found unbelievable. Constantinople had become a veritable museum of ancient and Byzantine art, an emporium of such incredible wealth that the Latins were astounded at the riches they found. Though the Venetians had an appreciation for the art which they discovered (they were themselves semi-Byzantines) and saved much of it, the French and others destroyed indiscriminately, halting to refresh themselves with wine, violation of nuns, and murder of Orthodox clerics. The Crusaders vented their hatred for the Greeks most spectacularly in the desecration of the greatest Church in Christendom. They smashed the silver iconostasis, the icons and the holy books of Hagia Sophia, and seated upon the patriarchal throne a whore who sang coarse songs as they drank wine from the Church's holy vessels. The estrangement of East and West, which had proceeded over the centuries, culminated in the horrible massacre that accompanied the conquest of Constantinople. The Greeks were convinced that even the Turks, had they taken the city, would not have been as cruel as the Latin Christians. The defeat of Byzantium, already in a

state of decline, accelerated political degeneration so that the Byzantines eventually became an easy prey to the Turks. The Crusading movement thus resulted, ultimately, in the victory of Islam, a result which was of course the exact opposite of its original intention." (Vryonis, Byzantium and Europe, p. 152).

When the Bishop of Rome, Innocent III, heard of the conduct of his pilgrims, he was filled with shame and strongly rebuked the crusaders.

Meanwhile, the Latin Empire of Constantinople was established, and Byzantine refugees founded their own successor states, the most notable of these being the Empire of Nicaea under Theodore Lascaris (a relative of Alexius III), the Empire of Trebizond, and the Despotate of Epirus. The new seat of the Patriarchate was established in the city of Nicea until in 1261, when Constantinople was reconquered by the Byzantine Emperor Michael VIII Palaiologos.

The Fall of Constantinople in 1453 and the Ottoman age

After Constantinople was overrun by the Ottoman Turks in 1453, the Patriarchate came to care more directly for all the Orthodox living in the Ottoman Empire. Mehmed II appointed Gennadios II Scholarios as the Patriarch in 1454 and designated him as the spiritual leader as well as the ethnarch or *milletbasi* of all the Orthodox Christians in the Empire, not just those of Hellenic origin. During this period Bulgarians, Serbs, Albanians of southern Albania, and Greeks of northern Greece came under the spiritual, administrative, ^[5] fiscal, cultural and legal ^[5] jurisdiction of the Patriarchate. ^[6] Some of the other patriarchs came at various points to live permanently in Constantinople and function as part of the local church government.

The Russian Orthodox Church, which for centuries had been a diocese of the Ecumenical Patriarchate, declared its independence in 1448, shortly before Constantinople fell, owing to its protest over the Council of Florence, in which representatives of the patriarchate had signed onto union with Rome, trading doctrinal concessions for military aid against the encroaching Ottomans. The military aid never came, and those concessions were subsequently repudiated by the patriarchate, but from 1448, the Russian church came to function independently. 141 years later, in 1589, Constantinople came to recognize Russia's independence and led the Orthodox Church in declaring Russia also to be a patriarchate, numbering Moscow's bishop as fifth in rank behind the ancient patriarchates.

As Ottoman rule eventually weakened, various parts of the Orthodox Church that had been under the direct influence of the Ecumenical Patriarchate came to be independent. These churches at first usually declared their independence without universal approval, which came after Constantinople gave its blessing. The rate at which these new autocephalous ("self-headed") churches came into being increased in the 19th century, particularly with the independence of Greece.

In 1833, the Church of Greece declared its autocephaly, which was subsequently recognized by the patriarchate in 1850. In 1865, the Romanian Orthodox Church, against the protests of Constantinople, declared its independence, which was acknowledged in 1885. A year before Greece's autocephaly was self-proclaimed, the Serbian Orthodox Church was named autocephalous by the local secular government, and Constantinople refused recognition until 1879. In 1860 the Bulgarians de-facto seceded from the Great Church and in 1870 the Bulgarian church was politically recognized as autonomous under the name Bulgarian Exarchate by the Sultan's firman, although it was not until 1945 that it was recognized by the Ecumenical Patriarchate. In 1922, the Albanian Orthodox Church declared its autocephaly, being granted recognition of it in 1937.

In addition to these churches, whose territory had been agreed upon by all as within Constantinople's jurisdiction, several other disputed areas' Orthodox churches have had recognition by the Ecumenical Patriarchate as either autocephalous or autonomous, including the Finnish Orthodox Church and Estonian Orthodox Church in 1923, the Polish Orthodox Church in 1924, the Czech and Slovak Orthodox Church in 1998. The majority of these disputes are a result of the expansion of the Russian Empire, which often included a subjugation of the churches in conquered lands to the Moscow Patriarchate.

As a ruling institution, Ottoman Empire brought regulations on how the cities would be build (quality reassurances and how the architecture (structural integrity, social needs, etc.) should be shaped.

Special restrictions were imposed concerning the construction, the renovation, the size and the ringing of the bells in Orthodox churches. For example, an Orthodox church should not be larger in size than a mosque. Many of the large cathedrals were destroyed (e. g. the Church of the Holy Apostles), transformed into mosques, by desecrating their interior and exterior (notably the Hagia Sophia, Chora Church, Rotonda, Hagios Demetrios) or served as armories for the Janissaries (e. g. Hagia Irene).

Since 1586 the Ecumenical Patriarchate has had its headquarters in the relatively modest Church of St George in the Phanar district of Istanbul. The current territory of the Patriarchate is significantly reduced from what it was at its height. Its canonical territory currently includes most of modern Turkey, northern Greece and Mount Athos, the Dodecanese and Crete. By its interpretation of Canon 28 of Chalcedon, Constantinople also claims jurisdiction over all areas outside the canonically defined territories of other Orthodox churches, which includes the entire Western hemisphere, Australia, the United Kingdom, Western Europe, Southeast Asia, and elsewhere. This claim is disputed by other autocephalous churches with diocese in those areas, as well as the Turkish government.

The Orthodox presence in Turkey itself is small, however the majority of Orthodox in North America (about 2/3) are under the Ecumenical Patriarchate, primarily in the Greek Orthodox Archdiocese of America.^[7] The Patriarchate also enjoys an even greater majority in the United Kingdom. Furthermore, the Albanian, Carpatho-Russian and Ukrainian jurisdictions in America are also part of the Patriarchate.

Most of the Patriarchate's funding does not come directly from its member churches but rather from the Archons of the Ecumenical Patriarchate, usually important laymen who make large donations for the upkeep of the Patriarchate. In turn, they are granted honorary titles which once belonged to members of the Patriarchal staff in centuries past.

The Patriarchate acts in the capacity of being an intermediary and facilitator between the Orthodox churches and also in relations with other Christians and religions. This role sometimes brings the Patriarchate into conflict with other Orthodox churches, as its role in the Church is debated. The question centers around whether the Ecumenical Patriarchate is simply the most honored among the Orthodox churches or whether it has any real authority or prerogatives (*presveia*) which differ from the other autocephalous churches. This dispute is often between Constantinople and Moscow, the largest Orthodox church in terms of population, especially as expressed in the Third Rome theory which places Moscow in the place of Constantinople as the center of world Orthodoxy. Such disputes sometimes result in temporary breaks in full communion, though usually not for very long.

The relationship between Constantinople and the Ottoman Empire was frequently bitter, due in no small part to the privilege given to Islam. In the secular Republic of Turkey, tensions are still constant. Turkey requires by law that the Patriarch be a Turkish citizen, but all Patriarchs have been ethnic Greeks since 1923. The state's expropriation of church property and the closing of the Orthodox Theological School of Halki are also difficulties faced by the Patriarchate.

Administration and structure

The Holy and Sacred Synod

The affairs of the patriarchate are conducted by the Holy Synod, presided over by the Ecumenical Patriarch. The synod has existed since some time prior to the fourth century and assists the patriarch in determining the affairs of the possessions under his jurisdiction. The synod first developed from what was referred to as the *resident synod*, composed of the patriarch, local bishops, and any Orthodox bishops who were visiting in the imperial capital of Constantinople. After the fall of Constantinople, the synod's membership became limited to bishops of the patriarchate.

Besides the patriarch, the current (2009) members of the synod are the following metropolitans:

Athanasios of Chalcedon

Germanos of Lystra

Germanos of Tranoupolis

Pandeleimon of Belgium

Cyril of Imvros and Tenedos

Isaias of Denver

Iakovos of Princes Islands

Meliton of Philadelphia

Eugenios of Ierapetra and Siteia

Nikitas of Dardanelis

Gennadios of Sasima

Paisios of Leros, Kalymnos and Astypalaia

Notable hierarchs of the Ecumenical Patriarchate are the popular writer Kallistos (Timothy) Ware, an assistant-bishop in the Archdiocese of Thyateira, and author of *The Orthodox Church*, the best-known introduction to the Orthodox Church in English and John Zizioulas Metropolitan of Pergamon, a well-known professor of Systematic Theology.

The right of non-Turkish members of the synod (from Northern Greece, the Dodecanese, America and Western Europe) to convene appears to be threatened by a recent declaration from the Istanbul Governor reported in the Freiburg archdiocesan magazine (Konradsblatte, 7 September 2008).

The local churches of the Ecumenical Patriarchate consist of six archdioceses, eight churches, and 18 metropolises, each of which reports directly to the Patriarch of Constantinople with no intervening authority. In addition, three of the six archdioceses have internal metropolises (17 in all), which are part of their respective archdioceses rather than distinct administrative entities, unlike the other metropolises. Two of the churches of the patriarchate are autonomous, the Finnish Orthodox Church and the Estonian Orthodox Church.

Archdioceses

Archdiocese of Constantinople

Metropolis of Chalcedon

Metropolis of Imbros and Tenedos

Metropolis of the Prince's Islands

Metropolis of Derkos

Archdiocese of America

Archdiocesan District (in New York City, New York)

Metropolis of Chicago

Metropolis of New Jersey

Metropolis of Atlanta

Metropolis of Denver

Metropolis of Pittsburgh

Metropolis of Boston

Metropolis of Detroit

Metropolis of San Francisco

Archdiocese of Australia

Archdiocese of Crete

Metropolis of Gortyna and Arkadia

Metropolis of Rethymno and Avlopotamos

Metropolis of Kydonia and Apokoronos

Metropolis of Lampi, Syvritos, and Sfakia

Metropolis of Ierapetra and Siteia
Metropolis of Petra and Chersonisos
Metropolis of Kissamos and Selinos
Metropolis of Arkalohorion, Kastelio, and Vianno

Archdiocese of Thyateira and Great Britain (includes Ireland)[1]

Archdiocese of Italy and Malta

Metropolises

Metropolis of Austria
Metropolis of Belgium
Metropolis of Buenos Aires and Argentina
Metropolis of Canada
Metropolis of France
Metropolis of Germany
Metropolis of Hong Kong
Metropolis of Karpathos and Kasos
Metropolis of the Korean Orthodox Church
Metropolis of Kos
Metropolis of Leros, Kalymnos, and Astypalaia
Metropolis of Mexico and Central America
Metropolis of New Zealand
Metropolis of Rhodes
Metropolis of Singapore
Metropolis of Sweden and all Scandinavia
Metropolis of Spain and Portugal
Metropolis of Switzerland
Metropolis of Syme

Churches and dioceses

Churches: Finnish Orthodox Church
Estonian Apostolic Orthodox Church

Dioceses:

Albanian Orthodox Diocese of America
American Carpatho-Russian Orthodox Diocese
Exarchate of the Philippines
Ukrainian Orthodox Church of Canada
Ukrainian Orthodox Church of the USA
Patriarchal Exarchate for Orthodox Parishes of Russian Tradition in Western Europe
Episcopal Vicariate of Great Britain and Ireland
Other entities
Mount Athos
Belarusian Council of Orthodox Churches in North America

References

1. ^ Ortaylı, İlber (2003). "Osmanlı Barışı", p. 14. ISBN 975-6571-50-0.
2. ^ Saja English to Turkish dictionary v. 2
3. ^ *Oxford Dictionary of Byzantium*, p. 697
4. ^ The Patriarchate of Constantinople (The Ecumenical Patriarchate) by Ronald Roberson
5. ^ ^a ^b Jelavich, Barbara, "History of the Balkans, 18th and 19th Centuries" (1983), ISBN 0-521-27458-3 p. 52
6. ^ Ortaylı, İlber (2003). "Osmanlı Barışı", p. 15. ISBN 975-6571-50-0
7. ^ Orthodoxwiki: Ecumenical Patriarchate in America

c. Prerogatives of the Ecumenical Patriarchate

From OrthodoxWiki:

http://orthodoxwiki.org/Prerogatives_of_the_Ecumenical_Patriarchate

In history and in canonical literature (i. e. the Church's canons and traditional commentaries on them), the *Ecumenical Patriarchate* has been granted certain prerogatives (*presbeia*) which other autocephalous Orthodox churches do not have. Not all of these prerogatives are today universally acknowledged, though all do have precedents in history and canonical references. The following is a (non-exhaustive) list of these prerogatives and their reference points:

- *Equal prerogatives to Old Rome* (Canon 3 of the Second Ecumenical Council, Canon 28 of the Fourth Ecumenical Council, Canon 36 of the Quinisext Council)
- *The right to hear appeals, if invited, regarding disputes between clergy* (Canons 9 and 17 of the Fourth Ecumenical Council)
- *The right to ordain bishops for areas outside defined canonical boundaries* (Canon 28 of the Fourth Ecumenical Council)
- *The right to establish stavropegial monasteries even in the territories of other patriarchates* (the *Epanagoge*, commentaries of Matthew Blastares and Theodore Balsamon)

The nature of Constantinople's primacy

Constantinople's position as having "prerogatives equal to those of Old Rome" is based in the letter of the canons on its position as the imperial city, a position which passed away with the Fall of Constantinople in 1453. Some canonists, especially those associated with the Church of Russia, use this canonical wording to argue that Constantinople's primacy is therefore no longer valid or is only honorary, not having any actual authority. Some may even go so far as to put forward the Third Rome theory regarding Moscow, implying that Moscow has replaced Constantinople as the capital of the Orthodox Christian commonwealth.

Yet other canonists, especially those associated with the Ecumenical Patriarchate itself, point out that in the ancient Church, Rome continued to maintain its position of both honor and authority in primacy even after its status as the imperial capital had long faded. Its position as the imperial city was not the only factor in its primacy, but also longstanding tradition had hallowed its place of authority in its sphere. As such, Constantinople's primacy also remained even though its political fortunes waned.

Often, in the exercise of its primacy, Constantinople has been accused of papism^[1], which is something of an exaggerated accusation, because papism is the claim for one bishop of direct and absolute jurisdiction in every diocese, something which the Ecumenical Patriarch has never claimed for himself.

The difference of opinion is not completely partisan, however, as some Russian canonists adopt the view more commonly associated with Constantinopolitan canonists, such as J. Sokoloff, a prominent professor at the St. Petersburg Theological Academy:

In general, there was complete reciprocity between the patriarchs of the Orthodox East, complete mutual love, brotherly respect and spiritual unity and rapport. Talk of papacy in the Orthodox East is thus quite out of place; the Patriarchs of Constantinople, who have occasionally been erroneously accused of papist tendencies, never aspired to absolute domination in the Eastern Orthodox Church. They were always motivated by fraternal love and solicitude in their relations with the other patriarchs of the East. There has never been and there never will be a papist spirit in the Orthodox East (quoted in Maximos, p. 299).

One can find this same sort of wording in statements from the Ecumenical throne itself, such as in the 1794 *sigillion* of Patriarch Gerasimus III:

... For this reason, our most holy, patriarchal, Apostolic and Oecumenical throne, striving for blamelessness in itself, provides what is right and blameless and what it has itself to the other patriarchal and Apostolic thrones. It does not take away from them what is theirs by law, nor does it consider it has a right to act above the laws, but it certainly contributes towards the rights and needs of others, as far as possible (quoted in Maximos, p. 296).

Fundamentally, the difference in opinion is based in a different conception of universal Church governance. Either each autocephalous church is to be regarded as absolutely sovereign in its sphere, unanswerable to any others, or there is a mutual interdependence of the churches and patriarchs upon one another, and this interdependence is expressed in the primatial leadership of the Ecumenical Patriarch.

In the former view, while it is often admitted that other Orthodox churches might cut off communion with an erring patriarch, that break in communion is not regarded as truly binding. Thus, individual sovereignty is absolutely maintained. In the latter view, however, autocephalous churches are truly answerable to one another, and the tribunal which exercises this accountability, when invited by appeal, is the Ecumenical Patriarchate. Both positions have difficulty when worked out in practice, as there is always the possibility that a given patriarch or Ecumenical Patriarch may act in a tyrannical manner. Historically, though, tyrannical patriarchs have been deposed, typically led by either the Ecumenical Patriarch himself (in the case of other patriarchs) or by the clergy of that patriarchate (in the case of the deposition of their own patriarch), often in conjunction with a patriarch from a neighboring autocephalous church, such as Alexandria.

Fr. John Meyendorff saw the need for the primacy of Constantinople:

[The] Patriarchate, for the past many centuries, has been recognized as having a certain responsibility for the entire Church as a center of consensus with a "primacy of honor." This is why it is called the "Ecumenical Patriarchate." Misinformed journalists sometimes identify the Ecumenical Patriarch's position to that of the pope in Roman Catholicism, which is, of course, quite absurd, but it is unquestionable that the Orthodox conception of the Church recognizes the need for leadership of the world episcopate, for a certain spokesmanship by the first patriarch, for a ministry of coordination without which conciliarity is impossible... ("Needed: The Ecumenical Patriarchate", in *Vision of Unity* (Crestwood, NY: SVS Press, 1987), p. 133.)

Personally, I see no way in which the Orthodox Church can fulfill its mission in the world today without the ministry of a "first bishop," defined not any more in terms which were applicable under the Byzantine Empire or in terms of universal jurisdiction according to the Roman model but still based upon that "privilege of honor" of which the Second Ecumenical Council spoke. We should all think and search how to redefine that "privilege" in a way which would be practical and efficient today. (*"The Council of 381 and the Primacy of Constantinople"* in *Catholicity and the Church* (Crestwood, NY: SVS Press, 1983), p. 142.)

Meyendorff thus identifies Constantinople's *presbeia* in terms other than mere "honor," but that it fulfills a practical need.

The Resident Synod

Beginning at some point in the 4th century, the affairs of the Patriarchate of Constantinople were governed by a particular form of holy synod, referred to as the ενδημουσα συνοδος (*endimousa synodos*, "resident synod"). Its president was the Ecumenical Patriarch, and its members consisted of all bishops resident in or visiting the imperial capital. The name first appears as a technical term in 448, but the institution itself probably stems from the time of the promotion of Byzantium to the imperial capital of Constantinople in the 4th century. By means of this standing council of bishops, including even hierarchs from outside the jurisdiction of the patriarchate, the business of the church centered at the capital (including the election or deposition of its patriarch) was decided by the participation of representatives from throughout the Orthodox Church. It thus became natural for this synod also to examine affairs of ecumenical importance, particularly those in which it was desired for the emperor to lend his authority.

The *Oxford Dictionary of Byzantium* describes the institution thus:

It was indeed natural, if not inevitable, for individual bishops to gravitate to the imperial capital for personal and official business, that is, whenever they wished to submit some petition or complaint to its court, hence the permanent nature of the synod. Indeed, its convocation was commonplace by the Council of Chalcedon (451), when this established custom was first solemnly recognized (canons 9, 17) (p. 697).

Resident synods were not peculiar to the Church of Constantinople—similar occasional synods of the same kind of composition were also called in Alexandria and Antioch during the Arian controversy—but such synods held in Constantinople took on a special importance in view of its developing primacy connected with its place in the Roman Empire. The first known synod of this type held in Constantinople was in 336 following the dedication of the city as the capital (Maximos, p. 82).

After the Arab invasions of the 7th century, the other Eastern patriarchates participated much less often in the resident synods in the Roman capital, but the synods themselves continued to retain their local and ecumenical authority, and the presidency at them of the Constantinopolitan patriarch naturally led to an increase of his prestige. While the bishops of other autocephalous churches were still taking part in the resident synods, their own prestige and authority grew, as well, connected as they were to the political and ecclesiastical center of Christendom.

Canonical claims

Canon 9 (Canon 17 has similar wording) of Chalcedon reads::If any Clergyman has a dispute with another, let him not leave his own Bishop and resort to secular courts, but let him first submit his case to his own Bishop, or let it be tried by referees chosen by both parties and approved by the Bishop. Let anyone who acts contrary hereto be liable to Canonical penalties. If, on the other hand, a Clergyman has a dispute with his own Bishop, or with some other Bishop, let it be tried by the Synod of the province. But if any Bishop or Clergyman has a dispute with the Metropolitan of the same province, let him apply either to the Exarch of the diocese or to the throne of the imperial capital Constantinople, and let it be tried before him.^[2]

St. Nicodemos of the Holy Mountain comments on the meaning of this canon:

So it is evident that the Canon means that if any bishop or clergyman has a dispute or difference with the Metropolitan of an exarchy, let him apply to the Exarch of the diocese; which is the same thing as saying that clergymen and metropolitans subject to the throne of Constantinople must have their case tried either before the Exarch of the diocese in which they are situated, or before the Bishop of Constantinople, as before a Patriarch of their own. It did not say that if any clergyman has a dispute or difference with the Metropolitan of any diocese or parish whatever, they must be tried before the Bishop of Constantinople ... That is why Zonaras too says that the Bishop of Constantinople is not necessarily entitled to sit as judge over all Metropolitans, but (only) over those who are judicially subject to him (interpretation of c. XVII of the present 4th C.). And in his interpretation of c. V of Sardica the same authority says: "The Bishop of Constantinople must hear the appeals only of those who are subject to the Bishop of Constantinople, precisely as the Bishop of Rome must hear the appeals only of those who are subject to the Bishop of Rome."^[3]

If one does not read the canon as St. Nicodemos suggests, it is possible to conclude that Constantinople could even overrule Rome, something that the pre-Schism Roman church would never have accepted, nor is it likely that any other patriarchate of that time would have either. Within the context of the principle that Constantinople should have "equal prerogatives" to Old Rome, however, this has been interpreted to mean that Constantinople may be the highest court of appeal in the East as Rome was in the West.

Jurisdiction in "Barbarian Lands"

Canon 28 of Chalcedon reads:

Everywhere following the decrees of the Holy Fathers, and aware of the recently recognized Canon of the one hundred and fifty most God-beloved Bishops who convened during the reign of Theodosius the Great of pious memory, who became emperor in the imperial city of Constantinople otherwise known as New Rome; we too decree and vote the same things in regard to the privileges and priorities of the most holy Church of that same Constantinople and New Rome. And this is in keeping with the fact that the Fathers naturally enough granted the priorities to the throne of Old Rome on account of her being the imperial capital. And motivated by the same object and aim the one hundred and fifty most God-beloved Bishops have accorded the like priorities to the most holy throne of New Rome, with good reason deeming that the city which is the seat of an empire, and of a senate, and is equal to old imperial Rome in respect of other privileges and priorities, should be magnified also as she is in respect of ecclesiastical affairs, as coming next after her, or as being second to her. And it is arranged so that only the Metropolitans of the Pontic, Asian, and Thracian dioceses shall be ordained by the most holy throne of the most holy Church of Constantinople aforesaid, and likewise the Bishops of the aforesaid dioceses which are situated in barbarian lands; that is to say, that each Metropolitan of the aforesaid dioceses, together with the Bishops of the province, shall ordain the Bishops of the province, just as is prescribed try the divine Canons. But the Metropolitans of the aforesaid dioceses, as has been said, are to be ordained by the Archbishop of Constantinople, after the elections have first been conducted in accordance with custom, and have been reported to him. ^[4]

Concerning the meaning of the reference to "barbarian Lands," St. Nicodemus writes:

"Not only are the Metropolitans of the said dioceses to be ordained by him, but indeed also the bishops located in barbarian regions that border on the said dioceses, as, for instance, those called Alani are adjacent to and flank the diocese of Pontus, while the Russians border on that of Thrace."^[5]

And so the canon does not refer to all unclaimed territory on the planet (according to St. Nicodemus), but only to a specific area on the border of a specific area. The opposing interpretation would have required old Rome to get permission from the Ecumenical Patriarch to do missionary work in a new area -- something which certainly never happened in the case of Rome, nor did it ever happen in the case of any other local Orthodox Church engaged in missionary work. This viewpoint leaves the question unsolved of to whom belongs territory not universally agreed upon.

References

- ↑ 1. Constantinople shows increasing tendency to Orthodox 'papism' - Russian priest - Russian news source Interfax
- ↑ 2. (D. Cummings, trans., *The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius* (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983), p. 253).
- ↑ 3. (D. Cummings, trans., *The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius* (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983), p. 255).
- ↑ 4. (D. Cummings, trans., *The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius* (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983), p. 271-276)
- ↑ 5. *The Rudder*, p. 276

Sources

- Maximos, Metropolitan of Sardes. *The Oecumenical Patriarchate in the Orthodox Church*. Thessaloniki: Patriarchal Institute for Patristic Studies, 1976. (A hard to find, but detailed and thorough study of the question from the viewpoint of a Constantinopolitan canonist.)
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I
- The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius* (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983)

d. Prerogativele Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului

Versiune românească, cu interpretarea proprie a Wikipediei!

De la OrthodoxWiki

Salt la: http://ro.orthodoxwiki.org/Prerogativele_Patriarhiei_Ecumenice

În istorie și în literatura canonică (i. e. Canoanele bisericești și comentariile tradițional acceptate ale acestora), Patriarhiei Ecumenice i-au fost atribuite anumite prerogative (*presbeia*) pe care alte Biserici Ortodoxe autocefale nu le au. Aceste prerogative nu îi sunt toate recunoscute, deși toate au precedente în istorie și se bazează pe referințe canonice. Redăm mai jos o listă a acestor prerogative (lista nu se pretinde exhaustivă), cu referințele lor tradiționale:

- *Prerogative egale cu cele ale Vechii Rome* (Canonul al 3-lea al celui de-al doilea Sinod Ecumenic, Canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, Canonul 36 al Sinodului Quinisext);
- *Dreptul de a funcționa ca instanță de apel în disputele dintre clerici* (Canoanele 9 și 17 ale celui de-al IV-lea Sinod Ecumenic);
- *Dreptul de a hirotoni episcopi pentru teritorii din afara hotarelor canonice ale Bisericii sale* (Canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic);
- *Dreptul de a institui mănăstiri stavropighiale chiar și pe teritoriile altor patriarhate* (Epanagoge, comentariile lui Matei Blastares și Teodor Balsamon)

Natura primatului Patriarhiei Ecumenice

Afirmația conform căreia Patriarhia de Constantinopol are "prerogative egale cu cele ale Vechii Rome" se bazează pe articolele canonice referitoare la statutul său de oraș imperial, o poziție pe care a pierdut-o după Căderea Constantinopolului din 1453. Unii canoniști, în special cei apropiați de Biserica Ortodoxă Rusă folosesc formularea canonică pentru a susține că primatul Constantinopolului nu mai este valid sau poate rămâne în vigoare cel mult cu titlu onorific, fără o autoritate efectivă. Au existat chiar voci care să afirme că Moscova ar fi înlocuit Constantinopolul în calitatea de capitală a comunității ortodoxe universale, devenind o A Treia Romă.

Alți canoniști însă, în special cei asociați chiar Patriarhiei Ecumenice insistă asupra faptului că Vechea Romă a păstrat și cinstirea, și autoritatea și primatul multă vreme după ce pierduse statutul de capitală imperială. Astfel, situarea sa în orașul imperial nu era singurul factor determinant în stabilirea primatului, autoritatea sa efectivă în această poziție fiind consfințită de o îndelungată tradiție. Astfel, autoritatea spirituală a Patriarhiei de Constantinopol s-a păstrat, supraviețuind căderii Imperiului care o susținuse și contextului istoric nefavorabil.

Uneori, în exercițiul autorității sale, Constantinopolul a fost acuzat de tendințe către papism^[1], acuzație care poate fi considerată exagerată, întrucât "papismul" se definește ca pretenție a unui episcop de a avea o jurisdicție directă și absolută asupra tuturor eparhiilor (diecezelor) Bisericii, ceea ce Patriarhul Ecumenic nu a pretins niciodată.

Nu putem vorbi totuși de această diferență de opinie ca relevând exclusiv de apartenența la o Biserică sau altă, întrucât există și canoniști ruși care îmbrățișează perspectiva preferată mai degrabă de canoniștii constantinopolitani. Acesta este de exemplu cazul lui I. Sokolov, un cunoscut profesor de la Academia Teologică din Sankt Petersburg:

În general, exista o reciprocitate deplină între patriarhii Răsăritului ortodox, o desăvârșită dragoste, respect frătesc și unitate în duh și în acțiune. Astfel, a vorbi despre papism în Răsăritul ortodox este nepotrivit; patriarhii Constantinopolului, care au fost uneori acuzați în mod greșit de astfel de tendințe nu au aspirat niciodată la dominația absolută în Biserica Ortodoxă a Răsăritului. Ei au fost întotdeauna motivați, în relație cu ceilalți patriarhi răsăriteni, de dragostea frățească și de bunavoință. Nu a existat niciodată și nici nu va exista vreodată un duh papist în Răsăritul ortodox (Citat în Maximos, p. 299).

Putem găsi același fel de exprimare în chiar formulările Patriarhiei Ecumenice, cum este cazul într-un *sigillion*, din anul 1794, al Patriarhului Gherasim al III-lea (1794-1797):

... Din acest motiv, preasfințitul nostru tron patriarhal, apostolic și ecumenic, străduindu-se să fie fără pată el însuși, oferă cele ce sunt drepte și fără pată și ceea ce are el însuși celorlalte tronuri patriarhale și apostolice. Nu ia din ceea ce este al lor după lege, nici nu consideră că are dreptul de a acționa deasupra legilor, ci contribuie, pe cât se poate, la susținerea drepturilor și nevoilor celorlalți” (citată în Maximos, p. 296).

Diferența de opinie fundamentală se bazează pe o concepție diferită asupra cârmuirii Bisericii universale. Ori Bisericile autocefale sunt fiecare absolut suverane în sfera lor proprie, fără a avea să răspundă în fața celorlalte, ori există o interdependență a Bisericilor și a patriarhilor, exprimată în conducerea asigurată prin primatul Patriarhului Ecumenic.

În cea dintâi perspectivă, deși se acceptă că alte Biserici Ortodoxe ar putea întrerupe comuniunea cu un patriarh care se rătăcește, această rupere a comuniunii nu e privită ca una ce creează cu adevărat obligații. Astfel, suveranitatea individuală este pe deplin păstrată. În cea de a doua perspectivă, însă, Bisericile autocefale sunt într-adevăr răspunzătoare una în fața celeilalte, iar instanța prin care se exercită această responsabilitate, atunci când se face apel la ea, este Patriarhia Ecumenică. În perspectivă istorică, însă, patriarhi tiranici au fost depuși, fie cu girul sau la incitarea Patriarhiei Ecumenice (în cazul celorlalți patriarhi), fie de către clerul patriarhatului respectiv (în cazul depunerii propriului patriarh), adesea cu sprijinul unui patriarh din unul dintre Bisericile Ortodoxe vecine, precum Alexandria.

Părintele John Meyendorff vedea astfel nevoia primatului Constantinopolului:

Patriarhatului, de-a lungul ultimelor mai multor secole, a fost recunoscut ca unul ce avea o anumită responsabilitate față de întreaga Biserică, ca un centru al consensului ortodox, prin intermediul "primatului de cinstire". Jurnaliști prost informați identifică uneori poziția Patriarhului Ecumenic cu cea a Papei în romano-catolicism, ceea ce e desigur absurd, dar este indiscutabil faptul că viziunea ortodoxă asupra Bisericii recunoaște nevoia conducerii episcopatului universal, a unei anumite autorități a întâiului patriarh de a vorbi în numele tuturor, de o slujire a coordonării fără de care sobornicitatea este imposibilă ("Needed: The Ecumenical Patriarchate", în *Vision of Unity*, SVS Press, Crestwood, NY, 1987, p. 133).

Personal, nu vădi nici o modalitate prin care Biserica Ortodoxă și-ar putea îndeplini misiunea în lumea de astăzi fără slujirea unui "prim episcop", slujire care să nu mai fie definită în termenii aplicabili în perioada Imperiului Bizantin sau ai jurisdicției universale a modelului roman, ci una bazată în continuare pe acea "întâietate în cinstire" despre care vorbea al doilea Sinod Ecumenic. Ar trebui să ne gândim toți și să căutăm modalități prin care această "întâietate" să fie redefinită în așa fel încât să fie practică și eficientă în zilele noastre ("The Council of 381 and the Primacy of Constantinople" în *Catholicity and the Church*, SVS Press, Crestwood, NY, 1983, p. 142).

Astfel, Meyendorff identifică *presbeia* Constantinopolului cu ceva mai mult decât un titlu onorific, și anume cu ceva ce îndeplinește un scop practic.

Sinodul Permanent sau Rrezident

Începând cândva în secolul al IV-lea, problemele Patriarhiei Constantinopolului au început să fie gestionate de un sinod de un fel anume, cunoscut ca *ενδημοῦσα συνοδος* (*endimousa synodos*, "sinodul rezident"). Președintele acestuia era Patriarhul Ecumenic, iar sinodul era constituit din totalitatea episcopilor care rezidau sau se aflau în vizită în Constantinopol. *Denumirea aceasta apare pentru prima dată ca termen tehnic în anul 448, dar instituția în sine datează probabil de la ridicarea Bizanțului la rangul de capitală imperială în secolul al IV-lea, adică în anul 330.* Prin intermediul acestui sinod episcopal permanent, problemele care țineau de Biserica din capitală (inclusiv alegerea sau depunerea patriarhului acesteia) erau rezolvate cu participarea unor reprezentanți din întreaga Biserică Ortodoxă. Astfel, sinodul acesta a ajuns pe cale naturală să analizeze probleme de importanță ecumenică, în special cele pentru rezolvarea cărora era nevoie de sprijinul autorității imperiale.

Oxford Dictionary of Byzantium descrie această instituție astfel:

Era într-adevăr firesc, de nu inevitabil ca episcopii, individual, să tindă să se apropie de capitala imperială pentru rezolvarea unor probleme oficiale sau personale, adică oridecâteori doreau să depună o cerere sau plângere pe lângă curtea imperială - de unde natura permanentă a sinodului. Într-adevăr, convocarea acestuia era deja un loc comun la data Sinodul de la Calcedon (451), când acest obicei a fost recunoscut în mod solemn (Canoanele 9, 17 de la Calcedon) (p. 697).

Sinodul rezident nu era o instituție specifică Bisericii din Constantinopol - ocazional, erau convocate sinoade cu o alcătuire similară și în Alexandria sau Antiohia, în perioada controversei ariene -, dar aceste sinoade au căpătat o importanță deosebită în perspectiva dezvoltării primatului Constantinopolului (în legătură cu statutul său de capitală imperială). Primul sinod de acest fel a fost ținut, din câte se știe, la Constantinopol în anul 336, după consacrarea orașului drept capitală (Maximos, p. 82).

După invaziile arabe din secolul al VII-lea, celelalte patriarhate răsăritene au participat mult mai puțin frecvent la întrunirile Sinodului rezident din capitala Imperiului, dar sinoadele în sine și-au păstrat prestigiul atât la nivel local cât și ecumenic, iar faptul că patriarhul din Constantinopol prezida aceste sinoade a dus pe cale naturală la o creștere a prestigiului și autorității acestuia. În timp ce episcopii celorlalte Biserici autocefale continuau să ia parte la întrunirile Sinodului rezident, propria lor autoritate și prestigiul lor au crescut și ele, întrucât păstrau legătura cu centrul politic și ecleziastic al creștinătății.

Pretenții canonice:

Dreptul de apel universal

Canonul 9 (și Canonul 17, care are o formulare similară) de la Calcedon afirmă:

Dacă un cleric are pricină (vreun litigiu) cu alt cleric, să nu lase pe episcopul său propriu și să alerge la judecătorii lumești, ci mai întâi să se cerceteze treaba (cauza) de către episcopul său propriu sau, cu învoirea aceluiași episcop, de către aceia pe care i-ar voi amândouă părțile să se întocmească (stabilească) cele ale dreptății (să se facă judecată). Iar dacă cineva ar purcede (proceda) împotriva acestora, să se supună cercetărilor (pedepselor) canonice.

Iar dacă vreun cleric are pricină (litigiu) cu episcopul său propriu sau și cu un alt episcop, să se judece de către sinodul eparhiei (mitropoliei). Iar dacă un cleric ar avea neînțelegere cu mitropolitul aceleiași eparhii (mitropolii), să fie luat (solicitat judecător) exarhul diecezei sau scaunul împărăteștii cetăți a Constantinopolului și de către acesta să se judece.^[2]

Sf. Nicodim Aghioritul comentează astfel sensul acestui canon:

Astfel, e evident că acest Canon înseamnă că orice episcop sau cleric care are o dispută sau un diferend cu mitropolitul unui exarhat, să facă apel la exarhul diecezei; ceea ce e același lucru cu a zice că mitropoliții și clericii supuși scaunului de Constantinopol trebuie să fie judecați fie dinaintea exarhului diecezei în care se găsesc sau înaintea Episcopului de Constantinopol, fie înaintea patriarhului lor. [Canonul] Nu spune că orice cleric are o dispută sau un diferend cu mitropolit din orice altă dieceză sau parohie, trebuie să fie judecați de Episcopul de Constantinopol... De aceea și Zonaras zice că Episcopul de Constantinopol nu are neapărat dreptul să fie judecător deasupra tuturor mitropoliților, ci (doar) asupra celor care se află sub jurisdicția sa canonică (interpretarea Canonului 17 de la Calcedon). Iar în interpretarea pe care o dă Canonului 5 de la Sardica, aceeași autoritate spune: "Episcopul de Constantinopol trebuie să primească doar apelurile celor care sunt sub ascultarea Episcopului de Constantinopol, așa cum și Episcopul Romei trebuie să primească doar apelurile celor care se află sub ascultarea Episcopului Romei".^[3]

Dacă nu înțelegem canonul așa cum propune Sf. Nicodim, am putea trage chiar concluzia că [acum] Constantinopolul ar fi putut răsturna o decizie a Romei, ceea ce nici Biserica Romei de dinainte de Schismă și probabil nici celelalte patriarhate nu ar fi acceptat niciodată. În contextul stabilirii principiului conform căruia Constantinopolul primea "prerogative egale" cu Vechea

Romă, acest lucru a fost interpretat în sensul că, așa cum era Roma în Occident, tot astfel și Constantinopolul ar putea fi cea mai înaltă curte de apel în Răsărit.

Jurisdicția în "teritoriile barbare"

Canonul 28 de la Calcedon afirmă:

Urmând întru totul orânduiri (hotărârile) Sfinților Părinți și cunoscând canonul abia citit al celor 150 de Dumnezeu preaiubitori episcopi, care s-au întrunit în împărătescul Constantinopol, în noua Romă, sub marele Teodosie, răposatul împărat de pioasă amintire, aceleași le orânduim (hotărâm) și le statornicim și noi, despre întâietățile (privilegiile) preasfintei Biserici a aceluiași Constantinopol, a Noii Rome, de vreme ce și scaunului Romei vechi părinții după dreptate i-au dat (conferit) întâietatea pentru motivul că cetatea aceea era cetate împărătească

Și cei 150 de episcopi preaiubitori de Dumnezeu, îndemnați (împinși) de același țel (scop, considerent), au dăruit (conferit) întâietăți (privilegii) egale Preasfântului scaun al Romei noi, socotind a fi cu dreptate ca cetatea care s-a cinstit (onorat) cu împărăția și cu senatul (sinclitul) și care a dobândit privilegiu deopotrivă (egale) cu ale vechii Rome împărătești; întocmai ca și aceea să se facă mare (să se înalțe) și în lucrurile cele bisericesti, fiind a doua după aceea.

De asemenea (s-a hotărât) ca numai mitropoliții diecezei Pontului, a Asiei și a Traciei, precum și episcopii din ținuturile barbare ale diecezelor numite mai înainte să se hirotonească de către pomenitul preasfânt scaun al Preasfintei Biserici din Constantinopol; și adică, fiecare mitropolit al diecezelor pomenite, împreună cu episcopii din eparhie (mitropolie) hirotonid pe episcopii din eparhie, după cum se rânduește (poruncește) prin dumnezeieștile canoane; iar mitropoliții pomenitelor dieceze să fie hirotoniți, după cum s-a spus, de către arhiepiscopul Constantinopolului, după ce potrivit obiceiului s-au făcut alegeri într-un glas (unanime) și i s-au adus lui la cunoștință.^[4]

Cu privire la ce se înțelege prin cuvintele "teritoriile barbare", Sf. Nicodim scrie:

"Nu doar mitropoliții diecezelor amintite trebuie să fie hirotoniți de către el, ci și episcopii care se află în regiunile barbare de la hotarele diecezelor amintite, cum sunt de exemplu numiți Alanii care se află alături de și la marginea eparhiei Pontului, în timp ce rușii se află la frontiera diecezei Traciei".^[5]

Astfel, canonul nu se referă la toate teritoriile fără episcopi de pe Pământ (după Sf. Nicodim), ci numai la un anumit teritoriu de la marginea unui alt teritoriu bine definit. Acest punct de vedere lasă deschisă problema jurisdicției asupra teritoriilor asupra cărora nu există un acord universal, întrucât canoanele interzic în mod expres hirotonirea de clerici spre a sluji în afara hotarelor canonice stabilite (i. e. anexarea ecleziastică cu ajutorul (sub pretextul?) muncii misionare.

References

- ↑ 1. Constantinople shows increasing tendency to Orthodox 'papism' - articol semnat de un preot rus - Sursa: Russian news Interfax
- ↑ 2. Ioan D. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, s. ed., Sibiu, 2005, pp. 90-91.
- ↑ 3. (D. Cummings, trans., *The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius* (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983), p. 255).
- ↑ 4. (Ioan D. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, s. ed., Sibiu, 2005, pp. 101-102)
- ↑ 5. *The Rudder*, p. 276

Surse

http://orthodoxwiki.org/Prerogatives_of_the_Ecumenical_Patriarchate

Maximos, Mitropolit de Sardes. *The Oecumenical Patriarchate in the Orthodox Church*. Thessaloniki: Patriarchal Institute for Patristic Studies, 1976. (Un studiu greu de găsit, dar aprofundat și detaliat al problemei din perspectiva unui canonist constantinopolitan).

The Oxford Dictionary of Byzantium, vol. I

Ioan D. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, s. ed., Sibiu, 2005

The Rudder of the Orthodox Catholic Church: The Compilation of the Holy Canons Saints Nicodemus and Agapius (West Brookfield, MA: The Orthodox Christian Educational Society, 1983) [Compilație de Canoane ale Bisericii Ortodoxe]

e. Territorial Jurisdiction According to Orthodox Canon Law. The Phenomenon of Ethnophyletism in Recent Years

**– Comunicatul Tronului Ecumenic, din Constantinopol,
privind jurisdicția teritorială și fenomenul etnofiletist, Budapesta, 2001 –**

In the ancient Church, each city had its own bishop, who was the president of the eucharistic assembly and its shepherd, responsible for pastoral service in all its guises and the person who “rightly divided the word of truth”. Even small towns or places were the seats of bishops, each of whom exercised a certain episcopal jurisdiction independently of the bishop of the city. Because of the persecutions, the problematical conditions and the awkwardness of the situation for the Church, it was difficult to define the boundaries of each of the episcopal regions over which the bishops were to exercise their jurisdiction. As a result of this, confusion and conflict often arose within the administration of the Church, over the ordination of clerics or the dependence of presbyters on two bishops, given that there were often two bishops in one and the same place. When the persecution of the Christian Church by the Roman state ceased, the legislative authority of the Church was able to define the boundaries within which the bishop could exercise his episcopal authority. In this way, the canonical provincial administration was formed.

In the fourth and fifth centuries, the metropolitans/bishops of the Roman Empire, of the capitals of the Dioceses, acquired even greater power, and important ecclesiastical matters were handled in these major cities. The metropolitans of the five most important cities of the Christian world were called Patriarchs, while the metropolitans of the smaller cities, over time, lost their complete independence, though they retained their former title, “metropolitan”, and also their sees. The most important matters of the geographical ecclesiastical region were now handled by the Patriarchal Synod, by which metropolitans were now elected and consecrated, and then installed by the Patriarch. The Patriarchal Synods, under the chairmanship of the Patriarch, were at first made up of the metropolitans, then later also of the bishops of the patriarchal geographical region. The provincial metropolitan/episcopal synods under the chairmanship of the metropolitan were retained, and dealt with local provincial matters. They remained, however, under canonical dependence upon the patriarchs and their synods, in which they also participated.

The boundaries of the patriarchates are geographical and nothing more. They are not ethnophyletic, cultural, liturgical or anything else of the sort, and were defined by Ecumenical Synods through sacred canons and ecclesiastical regulations in accordance with Christian teaching against racial discrimination, with Orthodox ecclesiology and with canon law and pastoral requirements.

Canon 6 of the 1st Ecumenical Synod says “Let the old customs prevail as well as the later canons”, and goes on to confirm the geographical boundaries of the jurisdiction of Rome, Alexandria and Antioch. “Let the ancient custom prevail which obtained in Egypt, Lybia and Pentapolis, to allow the bishop of Alexandria to have authority over all these parts, since this is also usually accorded to the bishop in Rome. Likewise with reference to Antioch and the other provinces, let seniority be preserved in the churches”. Thus “the bishop of Alexandria precedes those in Egypt, Lybia and the province of Pentapolis, Africa; Antioch similarly heads Syria, Coele or Hollow Syria, Mesopotamia and both Cilicias...” i. e. the diocese of the East; “and the bishop of Rome is senior in the western provinces”[1].

The bishop of Jerusalem, because of the sacred nature of the city “through the redemptive passion of Christ”[2], was declared patriarch by the 4th Ecumenical Synod, with his jurisdiction extended to include the three provinces of Palestine, known as the “Three Palestines”[3]. So Jerusalem was senior to “the provinces in Palestine, in Arabia and in Phoenicia...”[4].

As Patriarchate, Jerusalem occupied the fifth place, after Antioch[5], while since the schism between East and West it has taken the fourth place in the Orthodox Church. In the case of Jerusalem, too, the criteria applied by the 4th Ecumenical Synod for canonical jurisdiction-“ground” — were geographical and no more.

The Ecumenical Patriarch[6], the Archbishop of Constantinople-New Rome, occupies the first place, the primacy of honour in the canonical structure of the Orthodox Church. This position, as well as his canonical jurisdiction — the “ground” — have been defined by the sacred canons of the Ecumenical Synods, in other words by irreversible ecumenical decisions[7], and their application is binding for all Orthodox.

As regards the primacy of honour of Constantinople, this has been legislated for by the 2nd Ecumenical Synod (Canon 3), the 4th (Canon 28) and the Quinisext (Canon 36). Thus: “the Throne of Constantinople shall enjoy equal seniority with the throne of Older Rome, and in matters of the Church shall be magnified as the latter, coming second after it...”[8]. Since the schism Constantinople has held the primacy of honour and of *διακονία* in the Orthodox Church.

By a decision (Canon 28) which is of universal status and validity, the 4th Ecumenical Synod confirmed a long tradition and action of the Church as regards the canonical jurisdiction and the territory of the Ecumenical Throne. The geographical extent of its own ground was extended to the then administrations of the Roman Empire in Pontus, Asia and Thrace, as well as to the “barbarian” lands, i.e. those which were outside the boundaries of the then Roman Empire: “... only the metropolitans of the Pontic, Asian and Thracian dioceses shall be ordained by the aforesaid Most Holy Throne of the Most Holy Church of Constantinople and likewise the bishops of the aforesaid dioceses which are situated in barbarian lands...”.

The adjective “barbarian” defines the noun “nations”, which is omitted from the text of the canon, but which is to be inferred, as Zonaras interprets it[9]. Barbarian nations or countries are, as has been said, those provinces which lay beyond the Roman Empire at the time of the 4th Ecumenical Synod: “While it called bishoprics of the barbarians those of Alania, Russia and others”[10]. The other barbarian lands, apart from Alania and Russia, are, in general, “the Barbarians”, according to the interpretation of Aristenos of Canon 28: “... the (bishops) of Pontus and Thrace and Asia, as well as the Barbarians, are consecrated by the Patriarch of Constantinople...”.

According to the “Notitiae episcopatum” (*Συνταγματίον*) bearing the name of Emperor Leo the Wise (886-912), but actually dating more or less to the 11th century[11], the eparchies of South Italy, i. e. Calabria and Sicily, are also under’ the Ecumenical Throne of Constantinople. Besides, according to the “Exposition” of Emperor Andronikos II Palaeologos (1282-1328), which was generally valid until the 19th century, these eparchies were subject to the Ecumenical Patriarchate. With the passage of time, however, this dependence in fact weakened away because of the propinquity of these provinces to Rome and because of the impossibility of Constantinople maintaining communications with them, situated as it was within the Ottoman Empire.

In the Order “of the Thrones of the Orthodox Eastern Church”, i. e. the (*Συνταγματίον*) of the Ecumenical Patriarchate of the year 1855, there is no reference to these eparchies[12].

Moreover, from the 8th century, all the provinces of Eastern Illyricum, i. e. the Balkan region from the borders of Thrace to the Adriatic, were removed from the jurisdiction of Rome and placed under the canonical jurisdiction of Constantinople.

The newer lands of North and South America, of Australia, the Far East and so on, and also those in general that are outside the boundaries of the local Churches as defined by the sacred canons and the decisions of the Ecumenical Synods, as well as by the Patriarchal and Synodical Tomes, are included in theory, and hence in practice, in the “other” barbarian lands, according to the general terminology of the 4th Ecumenical Synod and of the other synods. This has nothing to do with an ethnological or any other modern cultural definition, but is geographical, since they were not included, at the time of this synod, within the bounds of the then Roman Empire and were not named in the canonical sources, as were Alania or Russia[13].

The Ecumenical Throne of Constantinople thus has canonical jurisdiction over the Orthodox in all the “barbarian” countries which constitute its geographical area and “ground”, while the exercise

of its canonical rights over all the Orthodox in these countries should not in any way be considered as being “beyond the boundaries” (of its “ground”), i.e. “υπερόριος”[14]. Through Patriarchal Synodical Tomes or Acts, specific metropolises, archbishoprics and bishoprics which were part of the geographical area of the canonical jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople have been ceded to the newer autocephalous local Churches, in Russia, in the Balkans and beyond. After autocephaly, these autocephalous Churches acquired canonical, administrative and pastoral jurisdiction over them. Any exercise of administration or pastoral tasks by these autocephalous Churches over Orthodox outside and beyond their own defined geographical boundaries, on the basis of national, racial, linguistic or “cultural” criteria, constitutes, according to canonical exactitude, an action “beyond the boundaries” (υπερόριον) and an intrusion (εισπήδησιν) into another province, thus violating the fundamental principles of canonical jurisdiction and the tradition of the Church.

The history of the transmission of Christianity from Constantinople to Russia, Great and Little, (10th century), is well known, as is the entry of this eparchy into the canonical jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople.

According to the “Notitiae episcopatum”, i.e. the constitutional record of metropolises, archbishoprics and bishoprics subject “to the Patriarch of Constantinople”, referred to commonly by the name of Emperor Leo the Wise (886-912), though in fact dating from the 11th century, the Metropolis of Russia (Kiev) occupied the 61st position[15].

Twelve bishops are subject to this Metropolis in Great Russia (Novgorod, Chernigov, Suzdal, Rostov, Vladimir, Chmelniskii, Byelgorod the Great, close to Kiev, Yurief, Polotsk, Riazan, Tver, and Sarai).

Likewise, under the Metropolitan of Kiev there are seven bishops in Little Russia (Western Region) (Galicia, Volynia, Peremysl, Putsk, Turof, Cholm and Smolensk).

The Metropolis of Kiev (Russia), under the Ecumenical Patriarchate, had geographical boundaries which cover Great and Little Russia, in accordance with the canonical order, so that, without distinction, the people living in this area could be served evangelically, administratively and pastorally.

Historical developments and events brought changes as regards the seat of this metropolis and its geographical boundaries until the political and ecclesiastical centre was stabilized at Moscow. When Moscow became the dominant power in the region, its bishop was recognized as the Metropolitan of Russia. In the year 1459, because of the difficulties in communication between Moscow and Constantinople following the capture of the latter by the Ottomans (1453), the Metropolitan of Russia was made independent of the Ecumenical Patriarch as regards his election, while the see was divided into two: the Metropolis of Moscow and that of Kiev.

In the year 1588, the Patriarch of Constantinople, Jeremiah II, went to Moscow, where he agreed to elevate the Metropolis of Moscow to the rank of Patriarchate and, under pressure, ordained (sic) Job, the Metropolitan of Moscow, as Patriarch on 26 January, 1589.

An Endemousa Synod was called in Constantinople by Jeremiah to ratify what had taken place in Moscow. This was called again, in 1593, at the wish of the Tzar, so that one of its participants could be Meletios Pegas, the Patriarch of Alexandria, who had reacted against these developments. The synod ratified the elevation of the Metropolis of Moscow to the status of Patriarchate, which was to occupy the fifth position in the Diptychs, i. e. after the Patriarchate of Jerusalem.

The Patriarch of Moscow was to be elected by the hierarchs of the Patriarchate of Moscow.

According to the Patriarchal and Synodical Act of this Endemousa Synod: “the throne of the most venerable and Orthodox city of Moscow is and shall be called Patriarchate’ ... and all Russia and the Far-Northern Territories shall be subject to the Patriarchal Throne of Moscow and all Russia... It has its place after His Beatitude of Jerusalem in the sacred diptychs and in ecclesiastical gatherings, and so we have firmly retained the canons previously formulated by the holy Fathers... it is the head of this region of Moscow and all Russia and the Far-Northern territories and shall be recognized as such in accordance with canon 34 of the holy and all-praised Apostles...”[16].

Thus, according to the Patriarchal and Synodical Act founding the Patriarchate of Moscow, ratifying what had taken place in Moscow (1589) under Patriarch Jeremiah II, the Patriarch of

Moscow, fifth in rank in the Diptychs after Jerusalem, has canonical jurisdiction over Moscow, as its bishop, and as the first in all Russia and the Far-Northern Territories of Moscow within the Russian realm. The Patriarchate of Moscow, as a local Church, and according to the official ecclesiastical Acts regarding its foundation, also has canonical jurisdiction, with geographical boundaries and geographical limits, and thus conforms to the canonical teaching and ecclesiology of the Orthodox Church. Its canonical jurisdiction- its “ground”- extends to “the whole of Russia”, i. e. as was mentioned earlier, within the boundaries of the Russian realm, not beyond it. It follows that its “missionary ground” also extends to the boundaries of its officially-defined expanse and lies within the boundaries of the Russian realm, not outside it.

Missionary work conducted outside the geographical boundaries of the canonical jurisdiction of local Churches by their members or in their name is uncanonical and ecclesiologically unacceptable. It can be regarded as canonical and ecclesiologically acceptable only if preceded by an invitation from a local Church to specific missionaries from other local Churches, who would, without fail, come under the local canonical bishop during the course of their mission. They would commemorate only the name of the local bishop during services and would carry out their missionary and pastoral work solely in the name of the local bishop, so that this work would be canonical, pure and beyond reproach. Otherwise it is an intervention “beyond the borders” (“υπερόριος”) and an “intrusion” (“εισπήδησις”) into another province, which is specifically forbidden by the sacred canons and decisions of the Ecumenical Synods: “Let no bishop dare confer ordinations outside his own boundaries, in cities and territories not subject to him. If he be proved to have done so against the wishes of those having possession of those cities or territories, let him be deposed, as well as those whom he has ordained”[17].

“Let no bishop dare to go from one province to another and ordain anyone in church... unless invited to come by letter from the metropolitan and other bishops of the territory into which he is going. Should anyone so go without invitation and irregularly ordain someone in violation of the order of the things in the church... anything performed by him is invalid. He himself shall incur a suitable punishment for his irregular behaviour and his unreasonable enterprise, having already been deposed from office by the holy Synod” (Canon 13 of the Synod in Antioch)[18].

Thus, according to Orthodox canonical teaching and ecclesiology, “each of the patriarchs should be content with his own privileges and not seize any of those of another eparchy, since from the beginning it is not under his hand. For this is conceit in secular power...”[19].

This canonical order of the Church, based on ecclesiological dogmatic conditions, i. e. on the teaching concerning the Church, its structures, its bishops, its work, its jurisdiction and so on is its official and unshakable position. It is based on Holy Scripture, the sacred canons and the decisions of Ecumenical Synods, which, as expressions of the infallibility of the Church, are obligatory for all the local Orthodox Churches. Besides, the Orthodox Catholic Church, despite its administrative decentralization is still, one, with common faith and dogma. The same sacraments sanctify within it, the same synodical canons regulate matters of its life and order within it.

The Church was revealed by God to the world through Jesus Christ for the salvation of all people and of the world itself, regardless of race, and not to serve political or personal ambitions or other secular pursuits and opportunistic goals. The Church is not Russian or Greek, Serbian or Rumanian and so on, but the Orthodox Catholic Church in Greece, in Russia, in Serbia, in Rumania and so on. The boundaries of the local Churches are geographical and were defined not with national and racial criteria, but with administrative ones, following, in general, the civil administrative divisions of the Roman Empire (Saint Photios), in order to provide the best pastoral care for the people of God, irrespective of race, to bring them to salvation in Christ.

Ethnophyletism is a phenomenon which arose at the end of the 18th and the 19th centuries, a product of the Enlightenment and the French revolution. It was the new political theory, on the basis of which were created the nation states of Europe, and, in particular, those of the Balkan peninsula. This theory is, alas, still being applied in the Balkans today, with its familiar disastrous consequences on the lives of the people of the region and on peace.

The idea of “the nation” in the historical sources, in the lives of ordinary people and in the formation of states before the 18th century, i. e. before the French revolution, did not have the ethnophyletic meaning which is attributed to it today. In antiquity and until the 18th/19th centuries, “the nation” was defined by religion and culture, not by race. This was the politico-religious theory of the Persians, of the Ancient Greeks, of the pagan Romans and also of the Christian Romans (Byzantines), as well as of the Jews (as it still is to this day), and of the Muslims. When the latter, Arabs first and then later the Ottomans, conquered Roman (“Byzantine”) countries and territories, they applied an administration “by nations” (millet), i. e. by religious communities, not by race. The religious leaders of the communities within the Muslim states were also ethnarchs of these communities. So the Ecumenical Patriarch of Constantinople was also the ethnarch of the Orthodox Christian “nation” within the Ottoman Empire, irrespective of race or language, as were the other patriarchs, metro-politans and other bishops locally. The Sultan/Caliph was the ethnarch of the Muslims, irrespective of the particular race, and so on[20]. The ideas of the French revolution (1789) and of the Enlightenment created, as has been said, a new political theory, which ignored religion or culture as elements shaping communities and administrative units. States were now formed according to this dominant theory, on the basis of ethnophyletic criteria — either those already in existence or, mainly, those invented by means of politics or propaganda — with all the melancholy consequences we know today (ethnic cleansing and so on). Of course, for Christ and His Church, “there is neither Jew nor Greek... for all of you are one in Christ Jesus” (Gal. 3, 28).

To a great extent, then, the politics of nationality which was dominant in the 19th century created the nation states of Europe, and particularly those of the Balkan Peninsula. An immediate consequence of this was the dissection in South-Eastern Europe of the Orthodox Catholic Church, the unified task of which underwent considerable external transformation. The most significant points of evolution were:

1. the creation of national Churches which, for a certain time were alienated from each other, and
2. the gradual entry into the East of a secular (profane) spirit and, particularly, of individual Liberalism, based on intellectual currents imported from the West[21].

Those who were informed with this spirit of ethnophyletism collaborated with foreign political powers and were moved to declare the arbitrary autocephaly of churches in Greece (1833), Rumania (1865), Bulgaria (1870) and Albania (1922-1928-1937). The Church of Serbia displayed a different and more peaceful spirit.

It is a fact that the then Great Powers had planned the dissolution of the ailing Ottoman Empire and its restriction to Asia, though not the restoration of the Eastern Roman Empire (Byzantium) which could have proved a competitor to their economic and political interests in the Balkans and in the Eastern Mediterranean. On the basis of the prevailing political theory of ethnophyletism, they preferred the creation of small, weak states which would be dependent upon them. In order for these ambitions to succeed, the spiritual, cultural and ecclesiastical unity of the region also had to be shattered, and local autocephalous Churches established, subservient to the states created, which were, in their turn and depending on circumstances, subservient to one or the other Great Power.

Cognizant of its responsibilities towards Orthodoxy, as the First Throne of the Church, the Ecumenical Patriarchate, independently of the conditions prevailing at the time, adopted a position against this most significant phenomenon. Initially, it censured the Greeks (1833-1850) and then, at the Great (Μετρώον) Local Synod in Constantinople (1872), went on to condemn ethnophyletism, which was not merely a deviation from the healthy love of one's nation and state, but constitutes a real impediment to cooperation between local Orthodox Churches in the world and is the greatest enemy to the unity of the Church.

This Great Synod published a “Resolution” condemning ethnophyletism in the Church, a resolution which was based on general principles formulated by a special committee of the Synod[22].

In brief, these general principles are as follows:

“... in the Christian Church, a society which is spiritual and charged by its Head and Founder to include all nations in one Christian brotherhood, phyletism is foreign and completely unthinkable.

And, indeed, phyletism, i. e. the formation of special national Churches in the same place, which accept all those of the same race, but exclude all those of other races and which are administered solely by those of the same race, are unheard of and unprecedented, though they are what the adherents of phyletism aspire to."

All the Christian Churches, founded in all places, were, from the beginning, local, containing the faithful of a particular city, or a particular local region, without racial discrimination. And thus, they were usually named after the city or territory, but not the racial provenance, of the members.

In the first place, the Church of Jerusalem consisted, as is well known, of Jews and proselytes of various nations. In the same way, the Churches of Antioch, Alexandria, Ephesus, Rome and all the others were made up of Jews and Gentiles. Each of these Churches constituted in itself something compact and indivisible; each recognized as its apostles the apostles of Christ, all of whom were Jews by race; each had a bishop ordained by these apostles, without any regard to race, as the history of the first Churches of Christ testifies...

This way of establishing Churches in various localities also obtained after the apostolic age, i. e. in the regional or Diocese Churches, which were defined in accordance with the prevailing civil divisions or other historical reasons. The congregation of the faithful in each of these churches consisted of Christians of every race and language.

Thus, the Churches of the Patriarchal Thrones of Constantinople, Alexandria, Antioch, Jerusalem and the Archbishopric of Cyprus, which have, by God's grace, been preserved to this day, are local Churches, in the sense that they are contained within geographical boundaries. They are not national. This is why they are named after the capital city rather than after the various nations of which they consisted: Greeks, for example, Egyptians, Syrians, Arabs, Wallachians, Moldavians, Serbs, Bulgarians and others among those who usually live in concourse in the regions of these Churches.

Such, also, were the boundaries of the archbishoprics of Ochrid, Pec and Turnavo: i. e. Churches within drawn boundaries. They were neither constituted by reason of phyletism nor were their members of the same race and language. The later expressions "Latin, Greek, Armenian Church" and so on, do not, in general, express discrimination by nation, but differences in dogma. In the same way, the Church of Greece, of Russia, of Serbia, of Wallachia, of Moldova, or, more improperly, the Russian, Greek, Serbian etc. Church, mean autocephalous or semi-independent Churches in autonomous or semi-independent realms and with definite boundaries: those of the political realm, beyond which they have no ecclesiastical jurisdiction. It follows that they exist not because of nationality, but because of the political situation, and that their members are not all of one race and language...

The Fathers of the Holy Synods- partial or general, local or ecumenical- did not present themselves in an ethnic capacity, either their own or that of their flocks, but as representing the Church of which they were the head. And if, in the acts of the first synods and in Church history we do find bishops designated not by city or territory, but by nation, such as bishop of the Saracens, of the Goths or of the Scythians, this was so because of the ill-defined and badly constituted political and social conditions within some nations. Such titles can therefore easily be understood, since only a few people within these nations had accepted the Christian faith and had not yet gathered together in towns.

And if we have recourse to these very sacred canons, on which the structure of the Church is founded, we shall find not a trace of phyletism. The canons dealing with the election and consecration of bishops, metropolitans and patriarchs, as well as of the other functionaries of the Church nowhere define the racial characteristic as a qualification of eligibility. They mention only the moral and religious qualities which were laid down by the Apostle of the Gentiles in his epistles to Timothy and Titus. In the same way, the sacred canons of local Churches, which were aimed at the constitution, unification, or division of eparchies and parishes, projected ecclesiastical or political necessity, never ethnophyletic aspirations...

But the principle of phyletism also overturns the sacred structure of the Orthodox Church. The structure of the Orthodox Church, i. e. its administrative organization as a visible communion, is

apparent in the sum total of its legislation, which is made up of the divine and sacred canons of the holy Apostles and of the Holy Synods, both ecumenical and local. Any action referring to the Church and tending towards the infringement of these canons in whole or in part, essentially violates the very structure of the Church... Canon 8, for instance, of the 1st Ecumenical Synod legislates that: “there be not two bishops in the city”. But, according to the principle of phyletism, two, three, or more bishops of the same faith can have their seats in the same city; in other words, as many as there are races living there. Canon 12 of the 4th Ecumenical Synod states: “Let there not be two metropolitans in the same eparchy”. But, according to phyletism, two or more metropolitans can have one and the same province as their see, depending on the number of races there[23].

Stricture against abrogation of the Church politeuma[24] (by phyletism) is even clearer in the Churches of the Dioceses (Patriarchates and autocephalous Churches). Canon 2 of the 2nd Ecumenical Synod says:

“Let bishops not go to churches beyond the boundaries of their own dioceses...”

The Synods of these Dioceses together with their primate, president, archbishop, exarch or patriarch, constitute the highest ecclesiastical authority in the whole region of the Diocese. And according to this institution, there remain to this day Orthodox Patriarchates in the lands of the East, and, in the other realms, the administrative synods with their presidents. But according to the aspirations of the phyletists, there are no specific loci for the administration of the local Church. The racial, highest ecclesiastical jurisdictions also expand and contract in accordance with the eternal ebb and flow of nations, in groups or as individuals, wandering and migrating hither and thither... Thus, in one and the same ecclesiastical diocese, there will be, on the one hand, many exarchs or patriarchs of the same faith, and, on the other, many administrative synods of the same faith, in despite of so many sacred canons. In sum, according to the principles of phyletism, it is not possible for Diocesan Churches, Patriarchal, provincial or metropolitan Churches to exist, nor for there to be a bishopric or even a simple parish or church in some small village or settlement, if they are to have their own area and are to include all those of the same faith living therein”.

This Report, which also contains other historical and canonical arguments, concludes: “If things are thus, as, indeed, they are, phyletism is clearly in opposition to and conflict with the spirit and the teaching of Christ...”

These general theological, historical and canonical principles expressed in this Report were taken into consideration by the Holy and Great Local Synod which met at Constantinople in August, 1872. It condemned phyletism and published a “Resolution” (Όρος) concerning it, in which, among other things, the following is stated: “censuring and condemning it, we reject phyletism, that is racial discrimination and nationalistic contention, enmities and discord in the Church of Christ as being contrary to the teaching of the Gospel and the sacred canons of our holy Fathers, who support the holy Church and adorn the whole of the Christian life, leading to divine Godliness”[25].

Despite this, and after the decision of the Synod in Constantinople, phyletism, in the sense of unrestrained nationalism, unfortunately continued to influence the thoughts and actions of some local Orthodox Churches in this direction, at least as regards certain questions, to the detriment of Church unity. This is clear in the so-called Orthodox Diaspora, where canonical disorder prevails and where the nationalist element is powerful[26].

Orthodox faithful, members at first of different local Churches and states, have emigrated to new countries, settled and live there. They no longer belong, in Church terms, to the ecclesiastical provinces from which they came, because, as residents now of these new countries, they belong to the new ecclesiastical province in which they have settled and in which they experience their eucharistic and sacramental and spiritual life. They are thus members of the local Church under its bishop. This was always the canonical way of ordering things, it was the practice and tradition of the Church and has continued to this day in regions other than the new countries mentioned earlier. In Egypt, for example, in Libya, Pentapolis and the other territories of Africa, which are subject to the jurisdiction of the Patriarch of Alexandria, . new churches are being established by missionaries or emigrants. These new communities are independent of the national provenance of the missionaries or of the emigrants or of the original autocephalous Church from which they came. The missionaries and

emigrants, living and working in the region proper to the Patriarch of Alexandria, and with his canonical permission, are automatically placed under his jurisdiction. The same is true in Antioch, in Jerusalem and so on. This ought also to be the case in the new ecclesiastical provinces of America, Australia and so on, though it is not so because here the criteria of ethnophyletism prevail to this day[27].

The Orthodox Church is, in general, conscious of the ecclesiological and canonical irregularity which was created by the appearance of ethnophyletism in the 19th century and which is apparent in the formation and establishment of new provinces in America and elsewhere.

For this reason, one of the subjects for discussion by the Holy and Great Synod of the Orthodox Church which is to be convened is also that of the so-called Diaspora, on the basis of canonical order and Orthodox ecclesiology and not ethnophyletic criteria. A good deal of progress has been achieved in this direction by the preparatory committee of the Synod in its sessions. The application of canonical order in the new provinces of the so-called Orthodox Diaspora does not mean uniformity in the parishes. Today's pastoral reality, and expediency, would not permit the absorption of one by the other and the levelling out of everything. Besides, as we see in the Gospel, Jesus Christ, the "Good Shepherd" and the "Chief Shepherd" of the Church, did not scorn the cultural features of His environment.

He did not destroy things that were well-loved, but rather used these features in order to communicate with people and save them. People must certainly retain their faith above all, but without feeling contempt for their culture and without being cut off from their roots[28].

This variety, which enriches the life of the Church in the new provinces and is demonstrably necessary, pastorally, for the survival and development of the local communities, must find expression within the ecclesiological and canonical framework defined by the sacred canons and decisions of the Patriarchal and Synodical Tomes of the Ecumenical Throne concerning the autocephalous status of the recent autocephalous Churches, and thus provide diversity in canonical unity, within the defined territorial limits of the local Churches.

** A paper read at the International Congress of Canon Law, Budapest, 2-7 September 2001.*

- [1]. Valsamon, Commentary on Canon 6 of the 1st Ecumenical Synod. Cf. Similar commentaries by Zonaras and Aristenos on the same canon, in RALLIS AND POTLIS, Constitution of the Divine and Sacred canons... (in Greek), vol. II, p. 129.
- [2]. Valsamon, commentary on Canon 6 of the 1st Ecumenical Synod, RALLIS AND POTLIS, op. cit. vol. II, p. 131.
- [3]. MANSI 7, 179.
- [4]. Valsamon, Commentary on Canon 6 of the 1st Ecumenical Synod, RALLIS AND POTLIS, op. cit. vol. II, p. 129.
- [5]. Cf. Canon 36 of the Quinisext Ecumenical Synod.
- [6]. This title has been in use for the Patriarch of Constantinople since the 6th century. He is the bishop of the capital of the Roman Empire, i. e. of the whole of the inhabited, civilized world, according to the political theory of the Romans.
- [7]. Canon 3 of the 2nd Ecumenical Synod, Canon 28 of the 4th Ecumenical Synod, Canon 36 of the Quinisext Ecumenical Synod.
- [8]. Canon 36 of the Quinisext Ecumenical Synod. Cf. Novella 131 of Justinian, Basilika, Book V, title 3.
- [9]. Interpretation of Zonaras of the above canon.
- [10]. Interpretation of Valsamon of Canon 28 of the 4th Ecumenical Synod.
- [11]. RALLIS AND POTLIS, op. cit., vol V, p. 474. Cf. also the Catalogue of Neilos Doxapatris in Goar in Allatius' de Consensu, p. 411 (note 1 in RALLIS AND POTLIS).
- [12]. According to the testimony to the undersigned of G. Ferrari, late Professor of Patrology and Dogmatics in the Theological School of Bari, the Archbishop of Paronaxia was sent to these eparchies by the Ecumenical Patriarch in the 18th century on a pastoral tour.
- [13]. On the term "Barbarian" in the canons, see MAXIMOS, METROPOLITAN OF SARDEIS, The Ecumenical Patriarchate in the Orthodox Church (in Greek), Thessaloniki 21989, p. 277.
- [14]. Cf. Vlasios PHEIDAS, "Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά" in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.
- [15]. In RALLIS and POTLIS, op. cit. vol. V, p. 474. Cf. the registers of Darrouzes and Gelzer "Notitiae episcopatum...".
- [16]. In RALLIS AND POTLIS, op. cit., vol. V, p. 149 ff.
- [17]. Canon 35 of the Apostles.
- [18]. Cf. also Canons 6 and 15 of the 1st Ecumenical Synod and the interpretations of these by Zonaras, Valsamon, Aristenos. Also Canon 8 of the 3rd Ecumenical Synod and interpretations of it.
- [19]. Comment by Aristenos on Canon 6 of the 1st Ecumenical Synod, in RALLIS AND POTLIS op. cit. vol. II, p. 131.

- [20]. Cf. Sir Stephen RUNCIMAN, *The Orthodox Churches and the Secular State*, p. 26 ff. Auckland Oxford 1971. On the meaning of “Nation” in the sacred canons, see Canon 34 of the Apostles, which is repeated in Canon 9 of the Synod in Antioch. See also the interpretation of Zonaras on this. “Nation” in the sacred canons means the metropolitan province as geographical boundaries.
- [21]. MAXIMOS, METROPOLITAN OF SARDEIS, *The Ecumenical Patriarchate* op. cit. p. 320. Cf. Gerasimos konidaris, *The Greek Church as a Cultural Force in the History of the Balkan Peninsula* (in Greek), pp. 28-29.
- [22]. The text of the Report is in MAXIMOS, METROPOLITAN OF SARDEIS, op. cit. pp. 323-330.
- [23]. The text of the Report also refers to Canons 34 and 35 of the Holy Apostles, Canon 2 of the 2nd Ecumenical Synod; Canon 8 of the 3rd Ecumenical Synod; Canon 6 of the 1st and Canon 28 of the 4th.
- [24]. The 'politeuma' of the Church is the system of governance in the Church, in its ecclesiological and canonical dimension.
- [25]. In MAXIMOS, METROPOLITAN OF SARDEIS, op. cit. pp. 323-330.
- [26]. For more, see PANTELEIMON RODOPOULOS (METROPOLITAN OF TYROLOE AND SERENTION), *An Ecclesiological and Canonical View of the Orthodox Diaspora*, in his collection *Meletai A'*, Thessaloniki 1993, pp. 180-181 (in Greek).
- [27]. panteleimon rodopoulos, op. cit. 184-185.
- [28]. metropolitan aimilianos of selyvria, *The Revitalization of the Local Community*, (in Greek), in *Επίσκεψις* 192 (1978), p. 10

f. Message of the Primates of the Orthodox Churches (12/10/2008)

In the name of the Father, and of the Son and of the Holy Spirit.

1. Through the Grace of God, the Primates and the Representatives of the local Orthodox Churches have gathered from 10-12 October, 2008, in the Phanar, at the invitation and under the presidency of the First among us, Ecumenical Patriarch Bartholomew, on the occasion of the proclamation of this year as the year of Saint Paul, Apostle to the Nations. We have deliberated in fraternal love on the issues that concern the Orthodox Church, and participating in the festivities of this occasion, we celebrated together the Holy Eucharist in the Most Sacred Patriarchal Church of the Ecumenical Throne, today, 12 October 2008, Sunday of the Holy Fathers of the 7th Ecumenical Council of Nicaea. During these days, we have been strengthened by the truth of the gifts of divine providence received by the Apostle to the Nations, which rendered him a superb “chosen vessel” (Acts 9:15) of God and a shining model of apostolic ministry for the body of the Church. The entire Orthodox Church is honoring this Apostle during the current year of the Lord, promoting him as an example to its faithful for a contemporary witness of our faith to “those near and those afar” (Eph. 2:17).

2. The Orthodox Church, having the understanding of the authentic interpretation of the teaching of the Apostle to the Nations, in both peaceful and difficult times of its two-thousand year historical course, can and must promote to the contemporary world the teaching not only regarding the restoration in Christ of the unity of the entire human race, but also regarding the universality of His work of redemption, through which all the divisions of the world are overcome and the common nature of all human beings is affirmed.

Nevertheless, the faithful promotion of this message of redemption also presupposes overcoming the internal conflicts of the Orthodox Church through the surrendering of nationalistic, ethnic and ideological extremes of the past. For only in this way will the word of Orthodoxy have a necessary impact on the contemporary world.

3. Inspired by the teaching and the work of the Apostle Paul, we underscore first and foremost, the importance of the duty of Mission for the life of the Church, and in particular for the ministry of us all, in accordance with the final commandment of the Lord: “you will be my witnesses not only in Jerusalem, but throughout Judaea and Samaria, and to the uttermost parts of the earth” (Acts 1:8). The evangelization of God’s people, but also of those who do not believe in Christ, constitutes the supreme duty of the Church. This duty must not be fulfilled in an aggressive manner, or by various forms of proselytism, but with love, humility and respect for the identity of each individual and the cultural particularity of each people. All Orthodox Churches must contribute to this missionary effort, respecting the canonical order.

4. The Church of Christ today fulfills its ministry in a rapidly developing world, which has now become interconnected through means of communication and the development of means of transportation and technology. At the same time however, the extent of alienation, divisions and conflicts is also increasing. Christians emphasize that the source of this condition is the alienation of man from God. No change in social structures or of rules of behavior suffices to heal this condition. The Church consistently points out that sin can only be conquered through the cooperation of God and humankind.

5. Under such circumstances, the contemporary witness of Orthodoxy for the ever-increasing problems of humanity and of the world becomes imperative, not only in order to point out their causes, but also in order to directly confront the tragic consequences that follow. The various nationalistic, ethnic, ideological and religious contrasts continuously nurture dangerous confusion, not only in regard to the unquestionable ontological unity of the human race, but also in regard to man's relationship to sacred creation. The sacredness of the human person is constrained to partial claims for the "individual", whereas his relationship toward the rest of sacred creation is subjected to his arbitrary use or abuse of it.

These divisions of the world introduce an unjust inequality in the participation of individuals, or even peoples in the goods of Creation; they deprive billions of people of basic goods and lead to the misery for the human person; they cause mass population migration, kindle nationalistic, religious and social discrimination and conflict, threatening traditional internal societal coherence. These consequences are still more abhorrent because they are inextricably linked with the destruction of the natural environment and the entire ecosystem.

6. Orthodox Christians share responsibility for the contemporary crisis of this planet with other people, whether they are people of faith or not, because they have tolerated and indiscriminately compromised on extreme human choices, without credibly challenging these choices with the word of faith. Therefore, they also have a major obligation to contribute to overcoming the divisions of the world.

The Christian teaching about the ontological unity between the human race and sacred creation, as expressed by the entire mystery of the redemptive work in Christ, constitutes the foundation for interpretation of man's relationship with God and the world.

7. Efforts to distance religion from societal life constitute the common tendency of many modern states. The principle of a secular state can be preserved; however, it is unacceptable to interpret this principle as a radical marginalization of religion from all spheres of public life.

8. The gap between rich and poor is growing dramatically due to the financial crisis, usually the result of manic profiteering by economic factors and corrupt financial activity, which, by lacking an anthropological dimension and sensitivity, does not ultimately serve the real needs of mankind. A viable economy is that which combines efficacy with justice and social solidarity.

9. With regard to the issue of the relationship of Christian faith to the natural sciences, the Orthodox Church has avoided pursuing ownership of developing scientific research and assuming a position on every scientific question. From the Orthodox viewpoint, freedom of research constitutes a God-given gift to humanity. While affirming this however, at the same time Orthodoxy underscores the dangers concealed in certain scientific achievements, the limits of scientific knowledge, and the existence of another "knowledge" that does not immediately fall within the scope of science. This other "knowledge" proves in many ways to be necessary for establishing the proper boundaries of freedom, and utilizing the fruits of science by the restraint of egocentrism and respect for the value of the human person.

10. The Orthodox Church believes that technological and economic progress should not lead to the destruction of the environment and the exhaustion of natural resources. Greed to satisfy material desires leads to the impoverishment of the human soul and the environment. We must not forget that the natural riches of the earth are not only man's property, but primarily God's creation: "The earth is the Lord's and the fullness thereof, the world and all who dwell therein" (Ps. 23:1). We ought to remember that not only today's generation, but also future generations are entitled to have a right to the resources of nature, which the Creator has granted us.

11. In firmly supporting every peaceful effort for just solutions to conflicts that arise, we salute the position of the Churches of Russia and Georgia and their fraternal cooperation during the period of recent military conflict. In this way, the two Churches fulfilled the obligation to the ministry of reconciliation. We hope that their mutual ecclesiastical efforts will contribute to overcoming the tragic consequences of military operations and the swift reconciliation of the peoples.

12. In the ever-growing confusion of our times, the institution of family and marriage faces a crisis. In a spirit of understanding the new complex social condition, the Church is obliged to find ways to spiritually support and generally encourage the young and large families. We turn our thoughts especially to the young people, in order to call them to actively participate both in the sacramental and sanctifying life, as well as in the missionary and social work of the Church, transferring their problems and their expectations to the Church, since they constitute not only its future, but also its present.

13. As Primates and the Representatives of the Most Holy Orthodox Churches, fully aware of the gravity of the aforementioned problems, and laboring to confront them directly as “servants of Christ and stewards of God’s mysteries” (1 Cor. 4:1), we proclaim from this See of the First-throne among the Churches and we re-affirm:

i) our unswerving position and obligation to safeguard the unity of the Orthodox Church in “the faith once for all delivered to the saints” (Jude 3), the faith of our Fathers, in the common Divine Eucharist and in the faithful observance of the canonical system of Church governance by settling any problems that arise from time to time in relations among us with a spirit of love and peace.

ii) our desire for the swift healing of every canonical anomaly that has arisen from historical circumstances and pastoral requirements, such as in the so-called Orthodox Diaspora, with a view to overcoming every possible influence that is foreign to Orthodox ecclesiology. In this respect we welcome the proposal by the Ecumenical Patriarchate to convene Panorthodox Consultations within the coming year 2009 on this subject, as well as for the continuation of preparations for the Holy and Great Council. In accordance with the standing order and practice of the Panorthodox Consultations in Rhodes, it will invite all Autocephalous Churches.

iii) our desire to continue, despite any difficulties, the theological dialogues with other Christians, as well as the interreligious dialogues, especially with Judaism and Islam, given that dialogue constitutes the only way of solving differences among people, especially in a time like today, when every kind of division, including those in the name of religion, threaten people’s peace and unity.

iv) our support for the initiatives by the Ecumenical Patriarchate, as well as by other Orthodox Churches, for the protection of the natural environment. Today’s ecological crisis, which is due to both spiritual and ethical reasons, renders imperative the obligation of the Church to contribute through the spiritual means at her disposal, to the protection of God’s creation from the consequences of human greed. In this regard, we reaffirm the designation of the 1st of September, the first day of the Ecclesiastical Year, as the day of special prayers for the protection of God’ creation, and we support the introduction of the subject of the natural environment in the catechetical, homiletic, and general pastoral activity of our Churches, as this is already the case in some.

v) the decision to proceed with the necessary actions, in order to form an Inter-Orthodox Committee to study issues of bioethics, on which the world also awaits the position of Orthodoxy. Addressing these things to the Orthodox people throughout the world and to the entire oikoumene, we pray “again and again” that peace, justice, and God’s love may finally prevail in people’s lives. “Glory be to him whose power, working in us, can do infinitely more than we can ask or imagine, glory be to him in the Church and in Christ Jesus” (Eph. 3:20-21). Amen.

In the Phanar, 12th October 2008.

+ Bartholomew of Constantinople
 + Theodore of Alexandria
 + Ignatius of Antioch
 + Theophilos of Jerusalem
 + Alexey of Moscow
 + Amphilochios of Montenegro (representing the Church of Serbia)

- + Laurentiu of Transylvania (representing the Church of Romania)
- + Dometiyan of Vidin (representing the Church of Bulgaria)
- + Gerasime of Zugdidi (representing the Church of Georgia)
- + Chrysostomos of Cyprus
- + Ieronymos of Athens
- + Jeremiasz of Wroclaw (representing of the Church of Poland)
- + Anastasios of Tirana
- + Christopher of the Czech Lands and Slovakia

g. Ilustrarea importanței celor cinci cetăți ale Pentarhieii

1. Roma

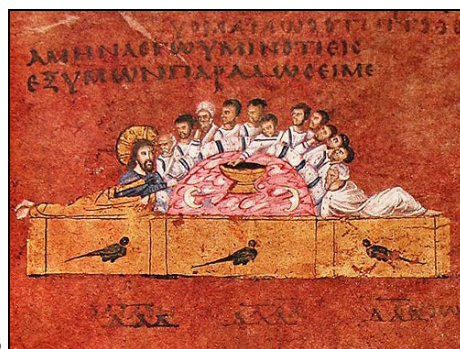
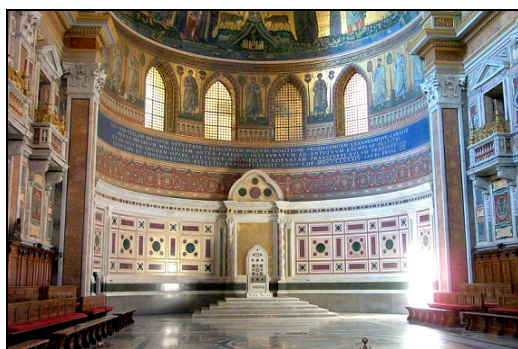
Roma, (-ae, f.) vel simpliciter Urbs, est urbs in Latio, caput Latii atque Italiae. Nomen verbum rumach replicat; hoc verbum est Etruscum et 'flumen' fere significat, nam non est procul a Roma Tiberis. Sed fieri potest ut 'Roma' replicet verbum Etruscum rhome, quod 'vis' significat.

Roma super septem montes iuxta flumen Tiberim iacet.

A Roma orta est Latina lingua, ex qua multae linguae praesentis temporis Europae nationum genitae sunt. Roma "caput mundi" et "urbs aeterna" appellata est. Dicitur etiam "Omnes viae Romam perducunt" ; una autem via peregrinationis est perantiqua, cui nomen "Via Francigena" datum est.

Litterae S. P. Q. R. significant, "Senatus Populusque Romanus."

Η Ρώμη είναι η πρωτεύουσα της Ιταλίας, πρωτεύουσα της περιφέρειας του Λάτιου, της ομώνυμης επαρχίας και μία από τις ιστορικότερες πόλεις της Ευρώπης. Είναι ο πολυπληθέστερος δήμος της Ιταλίας με 2. 705. 603 κατοίκους (2006). Η ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή έχει πληθυσμό περίπου 3. 700. 000^[1] κατοίκους καθιστώντας την τον μεγαλύτερο δήμο της Ιταλίας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο κατατάσσεται τέταρτη σε πληθυσμό μετά το Λονδίνο, το Βερολίνο και τη Μαδρίτη. Μέσα στα όρια της βρίσκεται το Βατικανό, ένα ξεχωριστό κρατίδιο που είναι η έδρα της Καθολικής Εκκλησίας και του Πάπα.

1. Tiara Papei Pius X (1903-1914), Roma Veche: Tiara patriarhală – camelaucum – triregnum – phrygium.

2. Roma Veche, ArhiBasilica St. Giovanni in Laterano, absida Altarului cu „sala Tronului Patriarhal”, văzut dinspre Altarul cu baldachin – ciborium.

3. Rossano: Museo Diocesano di Arte Sacra (Rossano), Calabria, Italia, Codex purpureus Rossanensis, c. sec. VI, Cina cea de Taină, așa după cum a avut loc în realitate. Dacă Leonardo da Vinci ar fi cunoscut acest Codex, atunci n-ar fi reprezentat această scenă biblică, după modelul unei mese festive, din casele nobile ale italienilor timpului său, cu masă și personaje șezând pe scaun, nu pe padiment sau întinse, pe perne sau pe saltea, după cum se mănâncă și astăzi în Orient.⁵¹⁰

⁵¹⁰ Der Codex purpureus Rossanensis, Purpurkodex von Rossano (*Gregory-Aland no. 042 oder Σ*), ist ein bedeutendes illustriertes griechisches *Evangeliar*, das im Diözesanmuseum der kalabrischen Stadt Rossano ausgestellt ist. Seinen Namen verdankt es der Tatsache, dass die 181 erhaltenen der ursprünglich etwa 400 Pergamentblätter mit Purpur koloriert sind. Der reich bebilderte Text enthält das vollständige Matthäus-Evangelium, einen Teil des Markus-Evangeliums sowie einen Brief des Eusebius von Caesarea mit einer Lücke in Matthäus 16, 14-20^[1]. Das Buch wurde vermutlich im 6. Jahrhundert in Syrien geschrieben und im 7. Jahrhundert von Mönchen auf der Flucht vor den Arabern nach Kalabrien gebracht. Oskar von Gebhardt und Adolf Harnack entdeckten dieser Codex im Jahre 1879 und veröffentlichten eine Beschreibung^[1]. ¹ ↑ ^a ^b C. R. Gregory, "Textkritik des Neuen Testaments", Leipzig 1900, vol. 1, p. 92. Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Codex_purpureus_Rossanensis

1

2

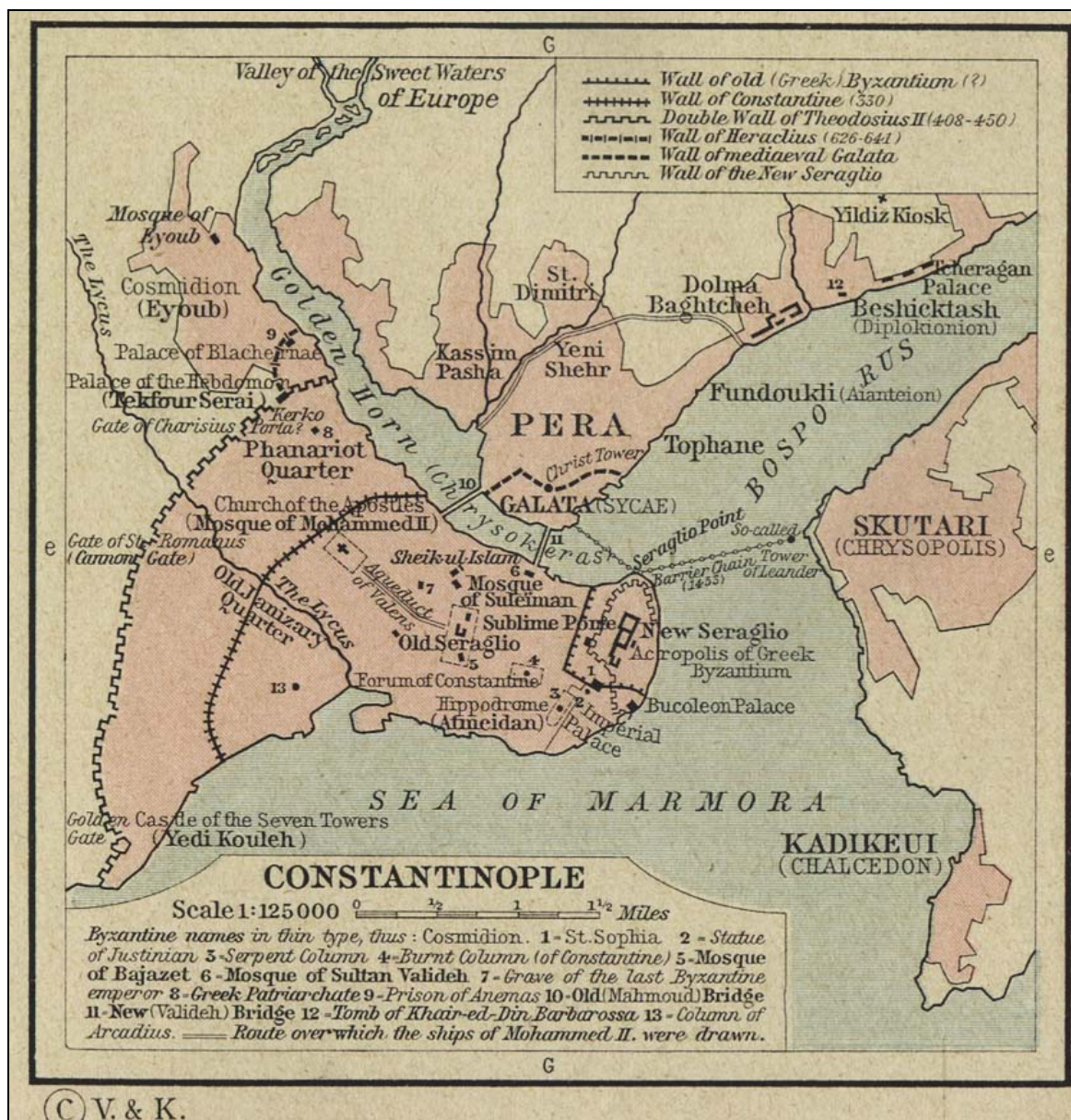
1. Rossano, il Duomo, Icoana Achiropita, pe altarul cu același nume din Domul din Rossano, Calabria, Italia. Icoana bizantină dell'Achiropita, conservată nella cattedrale di Rossano, VIII secolo circa. "Achiropita" significa "non dipinta da mano umana", quindi vengono chiamate in questo modo le icone la cui origine si ritiene miracolosa o sovranaturale.

2. Rossano: Museo Diocesano di Arte Sacra (Rossano), Calabria, Italia, Codex purpureus Rossanensis, c. sec. VI, Parabola celor zece fecioare, Matei XXV, 1-13.

„Faceți-mă episcop în Roma și mă fac creștin!”

Relatările scriitorilor păgâni latini (sec. IV-VII), subliniază prosperitatea și bogățiile, de care a început să dispună Biserica din Roma, în detrimentul templelor păgâne, la scurt timp, după anul 313, de unde și *expresia unui funcționar păgân, din Roma*, care ar fi declarat: „Faceți-mă episcop în Roma și mă fac creștin!”.⁵¹¹ În spatele acestei expresii se ascunde și mult dispreț al păgânilor militanți, față de Creștinism, multă ură și invidie, dar ea creează și un semn de întrebare, care ne poate pune pe gânduri totuși.

⁵¹¹ Evsevie POPOVICIŢŪ, *Istoria Bisericească*, Op. cit., București, Tipografia Cărilor bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, p. 436-437.

Constantinopol, harta oraşului, împreună cu împrejurimile, în prima perioadă post imperială (1453-1481), realizată de William R. Shepherd, în anul 1923

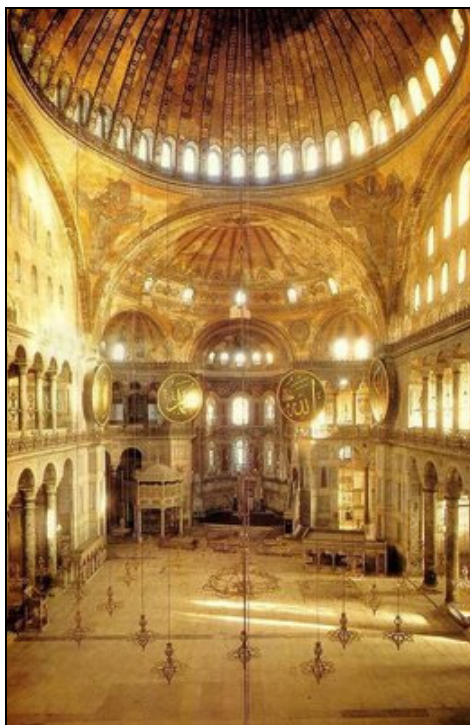
2. Constantinopol

Constantinople was the capital of the Roman Empire (330-395), the Byzantine/East Roman Empire (395-1204 and 1261-1453), the Latin Empire (1204-1261), and the Ottoman Empire (1453-1922). It was officially renamed to its modern Turkish name Istanbul in 1930. Strategically located between the Golden Horn and the Sea of Marmara at the point where Europe meets Asia, Byzantine Constantinople had been the capital of a Christian empire, successor to ancient Greece and Rome. Throughout the Middle Ages Constantinople was Europe's largest and wealthiest city, known as the Queen of Cities (Vasileuousa Polis).

Ελληνικά: Η Κωνσταντινούπολη, και σήμερα διεθνώς Ιστα[n]μπούλ (στα τουρκικά İstanbul), είναι η πολυπληθέστερη πόλη της Τουρκίας και κύριο πολιτισμικό και οικονομικό κέντρο της. Ίσως είναι η πιο γνωστή ιστορική πόλη του κόσμου μετά τη Ρώμη και την Αθήνα.

Constantinopol, Catedrala Patriarhală Sfânta Sophia, Ἁγία Σοφία confiscată de sultan și transformată în moscheie în anul 1453, în anul 1934 Atatürk a transformat-o în „moscheie muzeu”. Vedere dinspre altar, spre intrarea mare și partea de vest a absidelor laterale. Poarta din mijloc sau „poarta de bronz” era rezervată doar împăratului.
 Η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία της του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη αποτέλεσε κέντρο της Ορθοδοξίας καθ' όλη τη διάρκεια της Χριστιανικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

1

2

1. Constantinopol, Sfânta Sophia, astăzi moscheie-muzeu, vedere dinspre intrare, spre absida altarului.
2. Un clopot mic, aparținând Catedralei Sfânta Sophia, până în anul 1453, depus de otomani în muzeul pentru „istoria armelor”, din Constantinopol. Ilustrația aparține fotografului Porții, Abdullah Frères, al Sultanului Abdülhamid II (1876-1909). Fotografia se păstrează astăzi în „Library of Congress Abdül-Hamid II Collection, Washington D. C.”

1

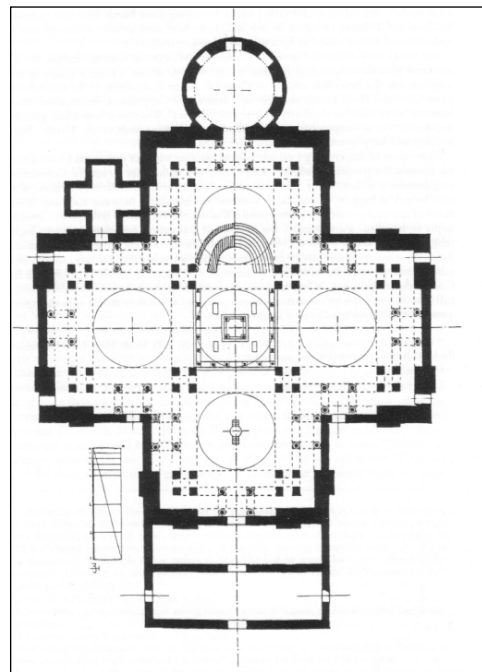
2

1. Constantinopol, Bisericile Sfânta Sophia și Sf. Irina – Înțelepciunea și Pacea Divină – încercare de reconstituire. Η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία της του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη απετέλεσε κέντρο της Ορθοδοξίας καθ' όλη τη διάρκεια της Χριστιανικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

2. Biserica Sfinții Apostoli, din Constantinopol, imagine aproape identică dintr-o miniatură a Bisericii într-un Codex de la Vatican, din anul 1162. Vezi și miniatura din: „Homiliarul Marian” al monahului Iacob de Kokkinobaphos, sec. XII, din Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS gr. 1208, fol. 3v.

1

2

1. Constantinopol, Biserica Sfinții Apostoli - Άγιοι Απόστολοι - a doua ca mărime și importanță, după Sf. Sophia, necropola imperială. Miniatură din „Homiliarul Marian” al monahului Iacob de Kokkinobaphos, sec. XII, din Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS gr. 1208, fol. 3v. O imagine de miniatură aproape identică a acestei Biserici se află și în Codexul de la Vatican, din anul 1162. Domul San Marco din Veneția este o copie fidelă a arhitecturii Bisericii Sfinților Apostoli, din Constantinopol.

2. Planul aproximativ al Bisericii Sfinților Apostoli.

1

2

1. Domul San Marco, Veneția, exterior, copie a Bisericii Sfinții Apostoli din Constantinopol.
 2. Domul San Marco, Veneția, interior, copie a Bisericii Sfinții Apostoli din Constantinopol, cu iconostasul în stadiul de evoluție al acestuia, din sec. IX.

1

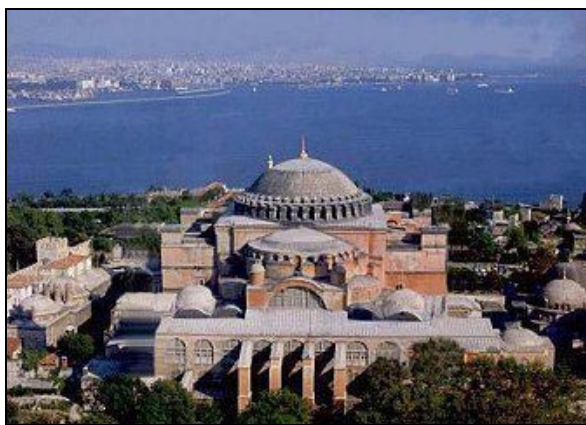

2

3

- 1 - 2. Constantinopol, complexul Palatul Vlaherne – (Tekfur Saray– construit de împ. Teodosie II, în anii 412-422).
 3. Palatul Porfirogent (1261-1291), în același complex „Vlaherne”.

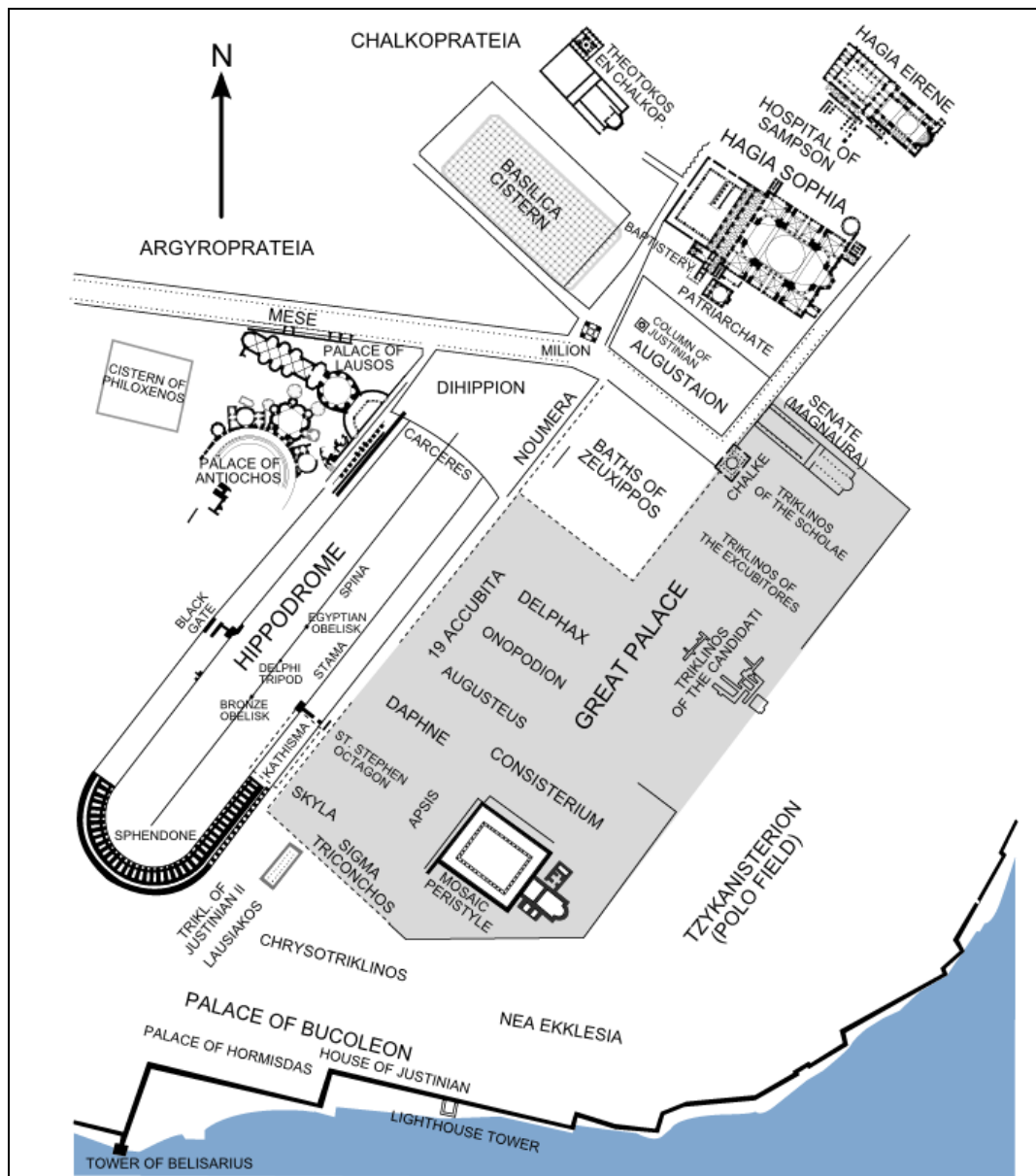

1

2

1. Sfânta Sophia, Constantinopol, vedere dinspre nord, încercare de reconstituire a clădirii, în forma dinainte de anul 1453.
 2. Statele succesoare Imperiului Romeu, în anul 1204, după cucerirea Constantinopolului, de către latini.

Constantinopol, Districtul imperial: Arealul Palatului Sacru, Marele Palat, reședința imperială bizantină, ante 408-1282, încercare de reconstituire. Construcția Palatului Sacru a început-o Constantin I cel Mare, Kathisma fiind prima formă a edificiului, continuată de succesorii săi la tron, până la Teodosie II.

1

2

Palatul Sacru, Marele Palat, Μέγα Παλάτιον, *Büyük Saray* (turcă): 1. Kathisma; 2. Intrarea Daphne (încercare de reconstituire la anul 1200), cf. : Since 2003 reconstruction of Great Palace is going on with the help of Jan Kostenec from Czech Republic. These reconstructions are based on his ideas. All parts of Great palace will be reconstructed until 2005. The following images are a few samples to give an idea about the work. Please do not use the images for any purpose.

Vezi: <http://www.byzantium1200.com/greatpalace.html>

Complexul Palatului Vlaherne: *Byzantium 1200, computer animation (reconstituire)*. 1. Theotokos Church; 2. Soros Chapel; 3. Danubios; 4. Okeanos; 5. Anastasiakos; 6. Alexiakov; 7. So called Anemas Dungeons; 8. Palace bath recently found; 9. Palace of Manuel Comnenus; 10. Chapel; 11. Palace of Empress Bertha; 12. Tower of Isaac Angelus.

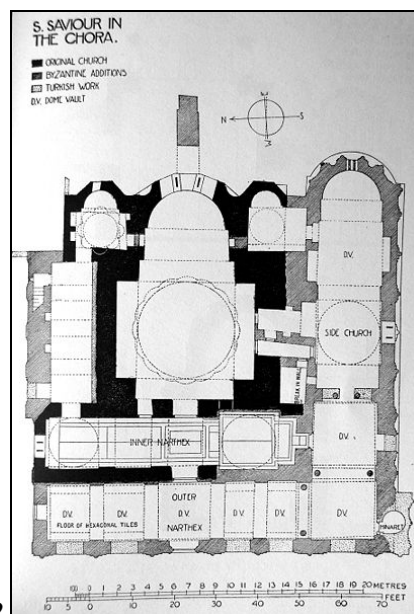
Focul grecesc:⁵¹² Die einzige bekannte zeitgenössische Darstellung des Griechischen Feuers im Skylitzes Matritensis zeigt den Sieg der byzantinischen Flotte über die Schiffe des Usurpators Thomas zur Zeit Kaiser Michaels II (820-829).

⁵¹² „Die Madrider Bilderhandschrift des Skylitzes (Skylitzes Matritensis, Madrid, Spanische Nationalbibliothek, Codex Vitr. 26-2) ist ein Werk der byzantinischen Buchmalerei. Sie enthält eine Kaisergeschichte mit dem Titel Synopsis Historion und ist mit 574 Miniaturen illustriert. Sie befindet sich in der Spanischen Nationalbibliothek in Madrid. Die Madrider Bilderhandschrift des Skylitzes ist die einzige erhaltene, aus mittelbyzantinischer Zeit stammende, illustrierte griechische Chronik. Die Synopsis Historion, die von dem byzantinischen Historiker Johannes Skylitzes in den 70er Jahren des 11. Jahrhunderts geschrieben wurde, befasst sich mit der Geschichte der byzantinischen Kaiser zwischen dem Tod des Kaisers Nikephoros I. im Jahr 811 und der Absetzung des Kaisers Michael VI. 1057 und schließt an die Chronik des Theophanes an.

Eine illustrierte Kopie der Synopsis wurde in der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts in Unteritalien am Hof Rogers II.^[1] in Palermo angefertigt. Sie ist unter den Bezeichnungen Skylitzes Matritensis, Codex Græcus Matritensis Ioannis Skylitzes, oder Madrid Skylitzes bekannt. Der einspaltige Text wird von einer bis drei Miniaturen unterbrochen, die in der Regel die Textstelle unmittelbar vor oder nach der Miniatur illustrieren. Das gemeinsame Auftreten von byzantinischen, westlichen und arabischen Elementen in den Miniaturen verleiht der Handschrift eine besondere kulturelle Bedeutung.“ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Madrider_Bilderhandschrift_des_Skylitzes

1

2

1. Constantinopol, Mănăstirea Chora – Hora, Μονή της Χώρας reconstrucție, (astăzi Kariye Camii Müzesi)

2. Planul actualei construcții a Mănăstirii Chora – Hora, Μονή της Χώρας, din Constantinopol, sec. XIV, azi Kariye Camii Müzesi.

Mănăstirea Chora a fost renovată, amplificată, extinsă și pictată în forma actuală în anii 1315-1321, pe cheltuiala și sub supravegherea lui Theodor Metochites (1270-1332) Megas Logothetes (1305-1328). Începuturile acestei construcții se pierd însă în negura timpului. Se presupune că încă în sec. VI a existat o biserică pe locul ei, dar nu s-a păstrat nici o urmă arheologică. Urme de fundamente se păstrează de la o biserică anterioară, din sec. XI, distrusă de un cutremur. În sec. XII s-a construit nava centrală cu boltă, a bisericii actuale, construcție extinsă apoi de Metochites în forma actuală, în sec. XIV. Fresca Anastasis (Învierea Domnului), de pe bolta absidei din Parekklesion –paraclis sau capelă – a fost realizată după anul 1305.⁵¹³

1

2

3

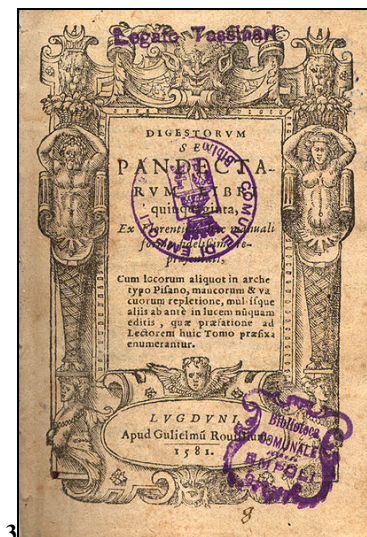
1-2. Constantinopol: Palatul Sacru, mozaic din sec. V.

3. Palatul Porphyrogenet, din sec. XIII, ca o continuare și extindere a Palatului Vlacherne (din sec. V, refăcut sec. X).

⁵¹³ Paraclisul Bisericii Mănăstirii Chora din Constantinopol: La dreapta pronaosului, o ușă face trecerea într-un culoar lateral, o capelă sau un paraclis. Paraclisul era folosit inițial ca și capelă funerară pentru înmormantarile familiei ctitorului. A doua boltă ca mărime a bisericii, se afla deasupra Paraclisului, având un diametru de 4.5 metri. Din Paraclis se face trecerea în naos și într-o altă încăpere separată, din apropierea Sfântului Altar – diaconicon?

Paraclisul este în întregime acoperit cu frescă cu tematică specifică: moartea și învierea Domnului. Aici, pe semicupola absidei paraclisului se află celebra Anastasis sau Învierea Domnului, după ce mai înainte avusese loc coborârea la iad, când Iisus Hristos trage afară din morminte pe Adam și pe Eva, adică mântuiește întreg neamul omenesc de moartea veșnică. În spatele lui Adam stă Sfântul Ioan Botezătorul, împărații David și Solomon.

Urmează și o înfățișare a parusiei și a Dreptei Judecări de apoi. Hristos este încoronat, stând pe tron, iar în dreapta și stânga Lui se află Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul. Tot aici se mai află și Sf. Fecioară Maria cu Pruncul, cete îngerești și cele două Table ale Lege a lui Moise.

1. Constantinopol: fragment de coloană, din Palatul Sacru, rămasă ca prin minune, azi în Muzeul de Arheologie din Istanbul. Palatul Sacru a fost reședință imperială sub împărații Teodosie II (408-450), până la Andronic II (1282-1328), adică între anii 408-1282, cu excepția exilului de la Niceea (1204-1261). Între anii 1282-1453, reședința imperială permanentă și reală a fost Palatul Vlaherne (412-422), cu extinderea acestuia: Palatul Porfirogenet, construit între anii 1261-1291.

2. Constantinopol, Sfânta Sophia cea Mică sau Biserica Sfinților Sergiu și Bacchus, astăzi moscheia 'Küçük Ayasofya Camii', *Εκκλησία τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου ἐν τοῖς Ὁρμίσδου*.⁵¹⁴

3. Digestorum, seu Pandectarum libri quinquaginta. Lugduni apud Gulielm[u] Rouillium, 1581. Biblioteca Comunale "Renato Fucini" di Empoli.

⁵¹⁴ Ναός τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας; Ἁγία Σοφία; Ayasofya; Sancta Sophia: lista bisericilor afierosite Divinei Înțelepciuni. Lista bisericilor cu hramul Sfintei Sophii:

1. Constantinopol, a. Sf. Sophia cea Mare sau Catedrala Patriarhală;
- b. Sf. Sophia cea Mică sau Biserica Sfinților Sergiu și Bacchus;
2. Sf. Sophia din Thesaloniki;
3. Sf. Sophia din Niceea;
4. Sf. Sophia din Trapezunt;
5. Sf. Sophia din Nikosia, Cipru;
6. Sf. Sophia din Mistra, Peloponez;
7. Sf. Sophia din Kiev, Ucraina;
8. Sf. Sophia din Novgorod, Rusia;
9. Sf. Sophia din Tobolsk, Rusia;
10. Sf. Sophia din Vologda, Rusia;
11. Sf. Sophia din Pușkin (Țarskoe Selo), Rusia;
12. Sf. Sophia din Polatsk, considerată Mama Bisericilor din Bielorusia;
13. Sf. Sophia din Monemvassia, Grecia;
14. Sf. Sophia din Sardica-Sofia, Bulgaria;
15. Sf. Sophia din Ohrida, Macedonia;
16. Sf. Sophia din Padova, Italia;
17. Sf. Sophia din, Via Boccea, Roma (Ukrainiană);
18. Sf. Sophia din Londra, Anglia;
19. Sf. Sophia din Amman, Iordania;
20. Sf. Sophia din Washington, S.U.A.;
21. Sf. Sophia din Los Angeles, CA, S.U.A.;
22. Sf. Sophia din Harbin, China;
23. Sf. Sophia, Colegiu și biserică a Universității din Sydney, Australia;
24. Sf. Sophia din Vladimir, Rusia;
25. Sf. Sophia din Brusa, Turcia.

At the Patriarchal Headquarters, Ecumenical Patriarch Bartholomew stands amidst the Education Ministers of Turkey Hüseyin Çelik and Greece Petros Efthymiou, in front of the mosaic which depicts the granting of privileges by Sultan Mehmet II to Patriarch Gennadios Scholarios II in 1454. At the mosaic the following is inscribed: “Be a Patriarch always keeping these privileges before you” (30 January 2004).

Patriarhul Ghenadie II Scholarios (prima oară), 1/6 ian. ? 1454, primește fermanul de confirmare în scaun, din partea Sultanului Mehmet II (1451-1481), detaliu.

1. Biblioteca Sultanului Ahmet III (1703-1730), din complexul Palatul Topkapi, Constantinopol.
- 2 Poarta Sultanului, din Palatul Topkapi, în fața căreia aveau loc audiențele sultanului și primirea ambasadurilor.
3. Poarta sau intrarea spre grădina și complexul Palatului Topkapi.

1. Constantinopol: ruinele Mănăstirii Studion, absida altarului, văzută din exterior. Mănăstirea Studion a Sf. Ioan Botezătorul – 463-1453. Devenită moscheie în 1453, a fost distrusă de un cutremur în sec. XIX, în urma căruia au rămas doar actualele ruine.

2. Constantinopol, Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul din Studion, *Byzantium 1200 computer animation*.

1

2

1. Constantinopol: ruinele Palatului Bukoleon, din complexul Palatului Sacru sau Palatul Purpurei, ante 408.
2. Constantinopol: Palatulul Bukoleon, *Byzantium 1200 computer animation*.

3. Alexandria

1. Melchită și 2. Coptă

Alexandria (Arabic: الإسكندرية al-Iskandariyya; Coptic: ⲣⲁⲕⲟⲩⲧⲉ Rakotē; Greek: Ἀλεξάνδρεια; Egyptian Arabic: اسکندرية Eskendereyya), with a population of 4.1 million, is the second-largest city in Egypt.

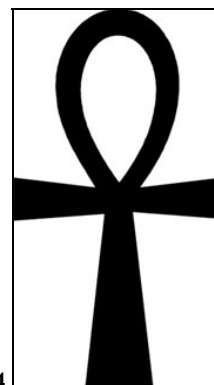
1

2

3

4

1. Regestele imperiale de la Constantinopol menționează și un prețios ajutor, pe care l-a primit Herakleios I de la Patriarhul Latin, Primogenius din Grado (630-647). În semn de recunoștință, în anul 628, basileul a trimis la Grado o solie și multe daruri, între care se afla și tronul Sf. Evanghelist Marcu, pe care basileul l-a adus de la Alexandria, de la catedrala Patriarhală de acolo, păstrându-l în Constantinopol, regist nr. 185 din 628. Acest tron prețios noi considerăm că a fost utilizat pentru întronizarea Sfintei Evanghelii și nu cu și „cathedra patriarchalis”, pentru episcopii Alexandriei.⁵¹⁵ Sub sedila acestui Tron erau păstrate fragmente din Sfânta Cruce a Lui Iisus Hristos, un motiv în plus, care ne determină să credim că era utilizat pentru „întronizarea Sfintei Evanghelii, un motiv foarte răspândit în marile centre bisericești din Orient (vezi și actualul tron patriarhal din Constantinopol, datând din sec. V).

Cathedra-reliquar a Sf. Ev. Marcu din Alexandria: „Tronul istoric” al Patriarhilor Alexandriei sau Tronul reliquar din alabastru (pentru fragmente din Sfânta Cruce) sau Cathedra St. Marcus din Alexandria, adusă la Constantinopol și donată de Heraklios I, Patriarhului de Grado, din 1451 la Veneția, astăzi în tezaurul bizantin al Domului San Marco din Veneția. O copie în gips a Tronului se păstrează și în „Salutatorium-ul” Basilicii din Grado.

Luat din Basilica San Marco, Veneția, Tesoro arte bizantina: vezi linkul:

http://www.basilicasanmarco.it/gallery/tesoro/arte_bizantina/galleryWAI.bsm?idx=5&lang=ita#description

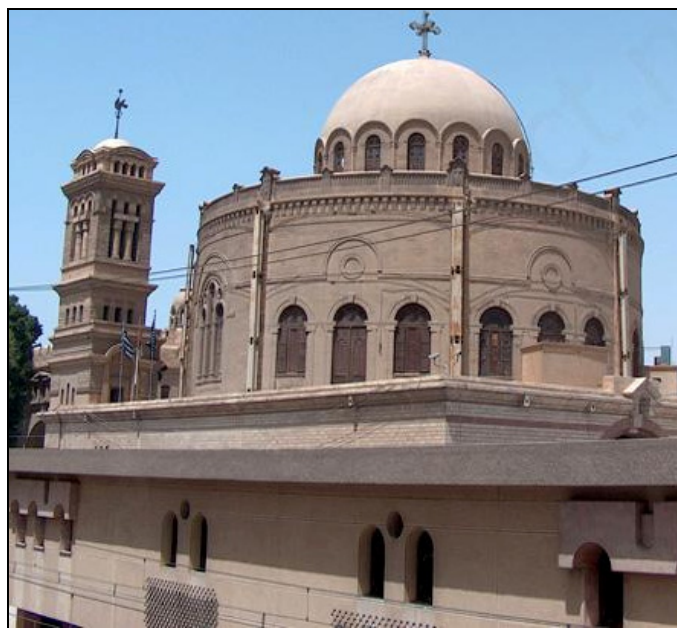
2. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας Πρόεδρος της Συνόδου

Sf. Kiril al Alexandriei, cu „mitra alexandrină”, prezidează lucrările Sinodului III Ecumenic, de la Efes, 431.

3. Mitra Patriarhului copt al Alexandriei - monofizit: Papa Shenuda III al Coptilor (din 1971), Alexandria (Prea Fericirea Sa Shenuda III Papă al Alexandriei și Patriarh al Scaunului Sf. Marcu, al întregii Africi și al Orientului).

4. Crucea ansată sau coptă, numită și cruce Tau, în același timp hieroglifă egipteană (ankh) încărcată de simbolism.

⁵¹⁵ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială...*, Op. cit., p. 219. Compară cu: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, 3 Teile in einem Band*, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, p. 187.

1

2

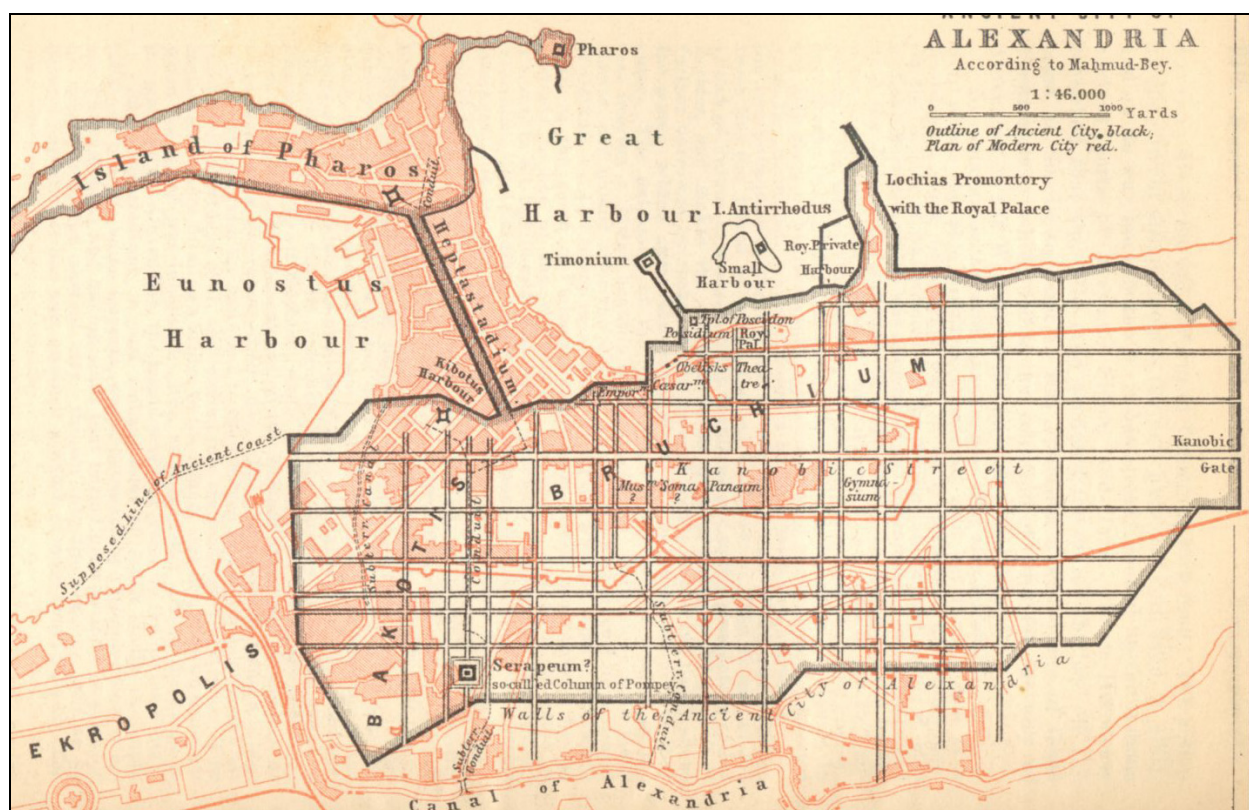
1. Cairo, Egipt: Mănăstirea ortodoxă melkită Sf. Gheorghe – Mari Girgis, Catholiconul mănăstirii servește și ca a doua Catedrală a Patriarhului Ortodox Grec al Alexandriei. Biserica a fost construită prin sec. X și era cind în posesia coptilor monofiziți, când a ortodocșilor chalcedonieni (greci), până în sec. XV, când a ajuns în mod definitiv în posesia Patriarhiei Ortodoxe a Alexandriei. În sec. XVIII a fost restaurată, dar a fost distrusă în anul 1904. În anul 1909 a fost reconstruită în forma actuală.

2. Egipt, Tetradrahmă, monedă, cu efigia Cleopatrei VII Filopator - Κλεοπάτρα Ζ Φιλοπάτωρ (69 – 30 î.d.Hr.), ultima "Faraon" efectiv(ă) a Egiptului.

Ο Πατριάρχης της Κοπτικής Εκκλησίας της Αλεξάνδρειας Σενούνα Γ' με επισκόπους 7 Ιουλίου 2005.

În mijlocul grupului, Patriarhul Copt al Alexandriei, din Cairo, Papa Șenuda III, cu Episcopul Teofil și alți arhieri egipteni monofiziți, în timpul unei consultații sau „Sinod Permanent”, stând pe o rogojină de papyrus (trestie), în grădina de la reședința Patriarhală, din Cairo, 7 iulie 2005. Deosebirea stilului de viață simplu, modest și „călugăros” al Patriarhului Șenuda III, în comparație cu confracții săi patriari din Europa de est, este izbitoare pentru orice ochi profan; fără tronuri și lux, fără îmbuibare, fără bodyguard, coloane de modociclete și ofițeri de securitate, fără paji și prochineze de curte feudală orientală, deși conduce și el o Biserică cu peste 30 de milioane de credincioși. Chiar și „engolpionul” pe care-l poartă, nu este altceva decât o cruce de formă „grecească”, din piele de vițel, neagră, cum au toți preoții Bisericii Copte. Patriarhul Shenuda III este și un mare teolog, nu numai ierarh, fiind inițial medic de profesie.

Planul vechiului oraș Alexandria

Biserica Etiopiei: Tabot (tablele Legii lui Moise) Tabot (Ge'ez ታቦት *tābōt*, sometimes spelled *tabout*), Episcop și preot etiopian, purtând Tablele Legii pe cap. Acoperământul este fixat ca să se sprijine și pe umeri, din cauza greutatei mari a lespezilor de piatră ale Tablelor Legii.

4. Antiohia

Antioch on the Orontes (Greek: Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ, Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Ὀρόντου or Ἀντιόχεια ἡ Μεγάλη; Latin: Antiochia ad Orontem; also Great Antioch or Syrian Antioch; Arabic: انطاكية) was an ancient city on the eastern side of the Orontes River. It is near the modern city of Antakya, Turkey.

1. Tronul „istoric” al Antiohiei, al Sf. Apostol Petru – Cathedra Petri (cu trei trepte, din timpul Triarhiei (Alexandria, Roma, Antiohia) – care, din sec. al IX-lea se află în Biserica San Pietro di Castello – Olivolo – în Sestiere Castello, de pe Isola di San Pietro, de la marginea răsăriteană a orașului Veneția. Biserica San Pietro di Castello a servit ca și Catedrală a Episcopului de Veneția, devenit Patriarh al Veneției, din anul 1451.⁵¹⁶

2. Martiriul Sf. Ignatie Episcopul Antiohiei (35-107), icoană.

3. Mar Dinkha IV Patriarhul Bisericii Assyriene a Răsăritului (din 1976), rezident în Chicago.

⁵¹⁶ Episcopia Latină de Veneția a fost fondată în anul 774, cu scaunul în Catedrala San Pietro di Castello, unde a rămas până în anul 1807. Basilica San Marco, din Veneția era o catedrală de Stat, Dogală, adică a Palatului Dogelui, o biserică proprietate a Republicii Veneția. Abia după anul 1797, adică după desființarea de către Napoleon I Bonaparte a Republicii Veneția, au putut începe tratativele de mutare a Scaunului Patriarhal, de la San Pietro di Castello, în Basilica San Marco, din Veneția și declararea acesteia ca și Catedrală Patriarhală.

Patriarhii Veneției sunt continuatorii patriarhilor de la Aquileia-Grado. Patriarhii de Grado fiind foarte săraci, încă din anul 1156 au început să rezideze în Veneția, unde trăiau la Curtea Dogelui și din mila acestuia, îndeplinind diferite funcții liturgice de protocol de Curte, în Basilica San Marco, devenind astfel un fel de „capelani privați” și „podoabă de protocol Ducal” ai Republicii Veneția. Episcopul eparhiot local rezida în San Pietro di Castello, în Sestiere Castello, de pe Isola di San Pietro, de la marginea răsăriteană a orașului Veneția, aproape de Arsenal.

Tronul Patriarhal al Antiohiei a fost dăruit de împăratul Mihai III Bețivul (842-867), Dogelui Veneției Pietro Tradonico (836-864) [caz similar cu Tronul Sf. Marcu, dăruit de Heraklios I (610-641), Patriarhului Primogenius de Grado]. Numai că acest tron este un fals, adică nu este din secolul I, din timpul când a trăit Sf. Apostol Petru. „Cattedra di San Pietro” este posterioară anului 650, cel puțin speteaza acesteia, care, în realitate, este o stelă funerară musulmană, cu motive decorative arabe și cu texte din Coran, săpate în piatră.

Regele imperial de la Constantinopol menționează și un prețios ajutor, pe care l-a primit Herakleios I de la Patriarhul Latin, Primogenius din Grado (630-647), aflat în schismă cu Patriarhul Romei Vechi. În semn de recunoștință, în anul 628, basileul a trimis la Grado o solie și multe daruri, între care se afla și tronul Sf. Evangelist Marcu, pe care basileul l-a adus de la Alexandria, de la Catedrala Patriarhală de acolo, păstrându-l în Constantinopol, regist nr. 185 din 628.

Scopul darului făcut de Mihai III Bețivul a fost spre a-l întări și încuraja pe Dogele Veneției și pe cei doi Patriarhi: de Aquileia și de Aquileia-Grado; în acțiunile lor de autonomie (cu tendințe de autocefalie) și de rezistență, contra Patriarhului Romei Vechi. Constantinopolul a încercat să folosească cele două scaune patriarhale, pe arhiepiscopul de Ravenna și pe Dogele Veneției ca și cal troian sau instrumente de stăvilire a creșterii puterii papale în occidentul Europei.

În anul 1445, administrația Patriarhală și reședința din Grado au fost mutate oficial, la Veneția. Din anul 1451, Arhiepiscopul Veneției Laurențiu Giustiniani (1433-1456) a început să poarte titlul de Patriarh. Urmașul său a fost Maffeo Contarini (1456-1460), pe care Patriarhul Romei Vechi l-a confirmat și recunoscut în calitate de Patriarh al Veneției, în anul 1457. Catedrala Patriarhală a fost tot Biserica San Pietro di Castello, până în anul 1807, când Basilica San Marco a devenit actuala Catedrală Patriarhală. Alături de Roma Veche, Lisabona, India de Răsărit și India de Apus, Veneția a devenit unul din cele șase Patriarhate ale Bisericii Latine.

Tronul actual al Antiohiei, adică *Tronul cel mare*, din partea dreaptă a naosului, Catedrala Patriarhală Rum Ortodoxă din Damasc, Siria, cu două trepte, (ca și cel din Alexandria!) cel din Noua Romă având patru trepte, iar cel din Roma Veche, cinci trepte

1

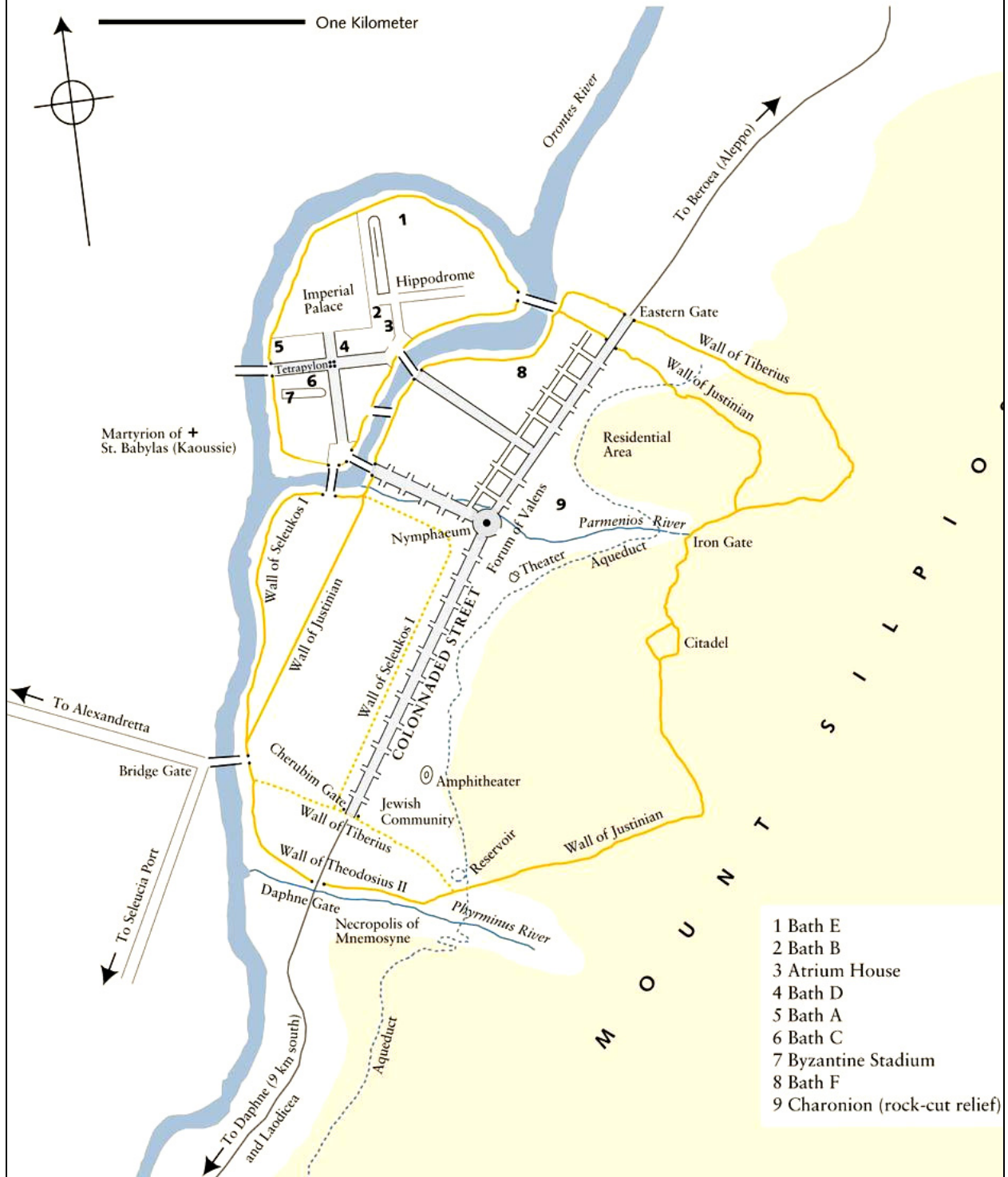
2

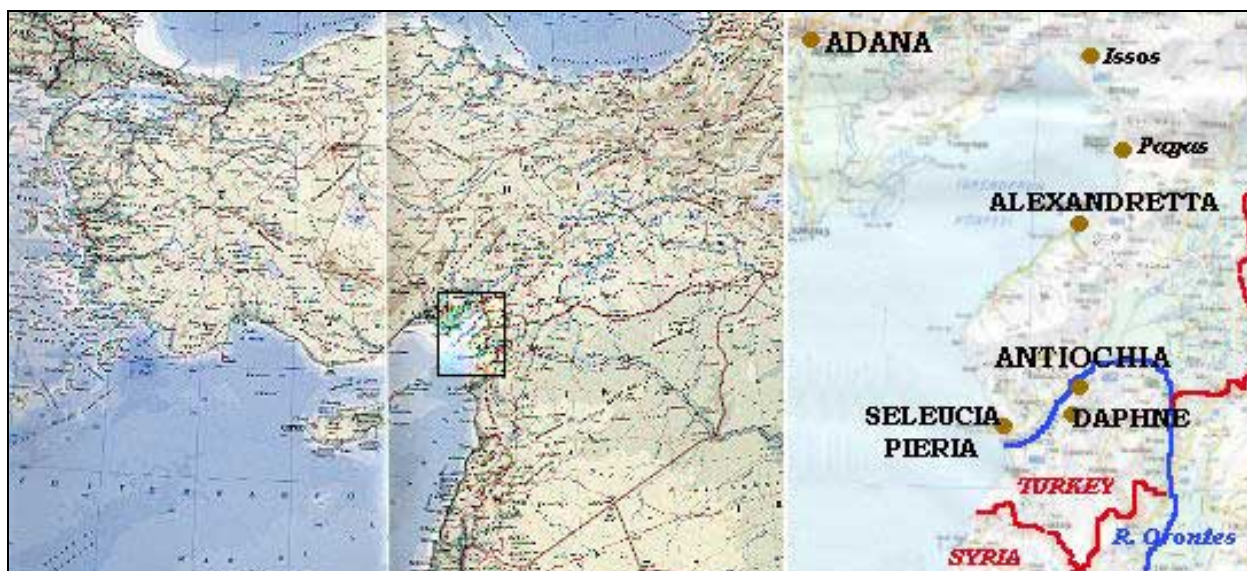

3

1. Antiohia, mozaic din padimentul unui atrium, la o casă din Antiohia, sec. V, azi în Muzeul Louvre: răsad de trandafiri și pasărea Phoenix.
2. Antiohia, mozaic din sec. V, azi în Muzeul Louvre.
3. Antiohia, mozaic, conservat în muzeul municipal al Metropolei: Σάτυρος, Satyros

ANCIENT CITY OF ANTIOCH

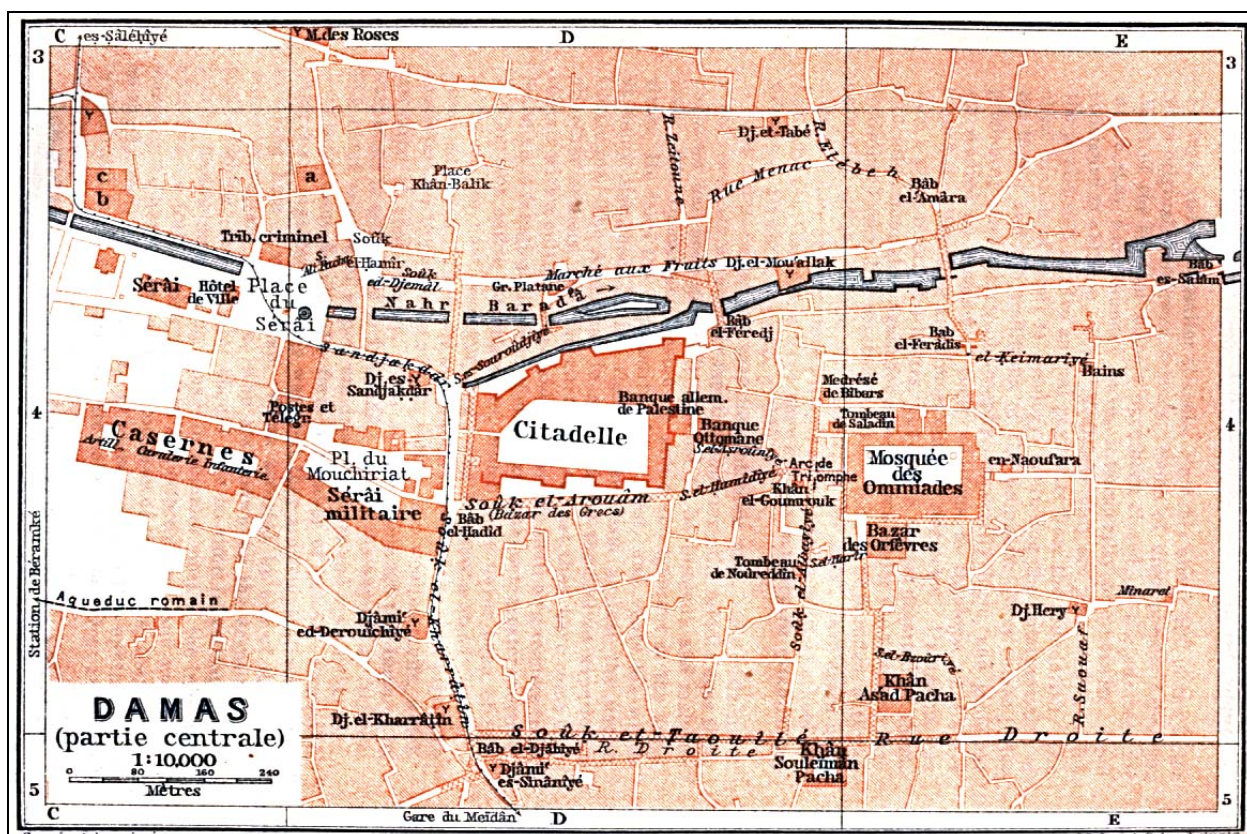

Localizarea geografică a Antiohiei, pe Orontes, provincia Hatay, azi în Turcia - Regina Orientului.

Antiochia

Antiochia (today called *Antakya* or more often *Hatay*) is named after the wife of Seleucus, a general of Alexander the Great who enlarged a town founded in 307 BC by another of Alexander's generals, Antigonos. It was called by the Romans *Antiochia ad Orontes* with reference to the river which crossed it (actually ancient Antiochia lay mainly on the left bank of the river). Antiochia soon became the most important market of the area. In the IInd century AD it had 500, 000 inhabitants and with Alexandria it was for several centuries the main center of this part of the Eastern Roman Empire. Antiochia played a great role in the early development of Christianity and St Peter and St Paul lived here for many years. Because of earthquakes in the VIth century and because of the effects of Arab expansion, Antiochia declined. It became the capital of a Crusaders' state and it fell in 1268 to the Egyptian Mamelukes who destroyed it. Little is left of the old monuments, although a part of the town still retains a flavor of the more recent past. The picture here below shows the entrance to the cave which is considered the most ancient cathedral and some typical old Turkish houses.

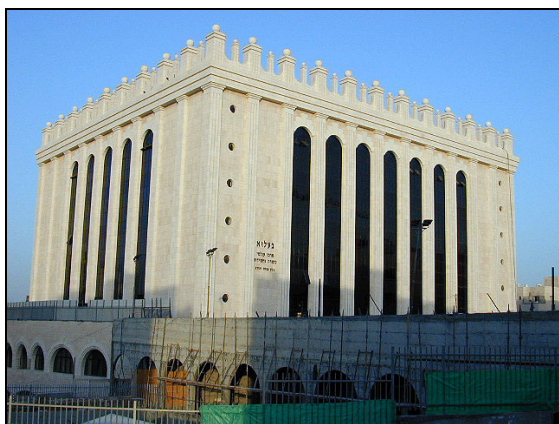
Damasc, Syria, centrul actual al Bisericii Antiohiei. Planul oraşului vechi, din anul 1912.

5. Ierusalim

Hierosolyma (-orum n.) (Graece: Ἱεροσόλυμα n. pl.) sive Ierusalem sive Hierusalem, olim Aelia Capitolina est Iudaeae urbs, Iudaeis, Christianis, et Islamicis sancta. Disputata ab Israel et Palaestina et, secundum CN, urbs est internationalis—neque Iudaica, neque Christiana, neque Arabica. Hebraice appellatur Ierūšalayim (ירושלים), Arabice al-Quds (id est, sancta) al-Quds القدس sive Ur Salim al Quds).

Η Ιερουσαλήμ είναι η μεγαλύτερη πόλη του Ισραήλ. Είναι αρχαία πόλη, η οποία αποτελεί ιουδαϊκό, χριστιανικό και ισλαμικό κέντρο θρησκευτικής και ιστορικής σημασίας. Πιθανώς πρόκειται για την αρχαία πόλη Σαλήμ, της οποίας βασιλιάς υπήρξε ο Μελχισεδέκ. Την πόλη αυτή, η οποία μεταγενέστερα ονομαζόταν Ιεβούς, κατέλαβε ο βασιλιάς Δαβίδ από τους Ιεβουσαίους.

Ierusalim (ebraică modernă: Ierušalaim ירושלים sau Ṭion ציון (Sion); ebraică clasică: Ierušalaim sau Ierušalem ירושלים; arabă: al-Quds القدس sau Ur Salim al Quds) este un vechi oraș din regiunea istorică Palestina (pentru evrei și creștini „Țara Sfântă” sau „Țara lui Israel”), în Orientul Mijlociu, considerat oraș sfânt în Iudaism, Creștinism și Islam.

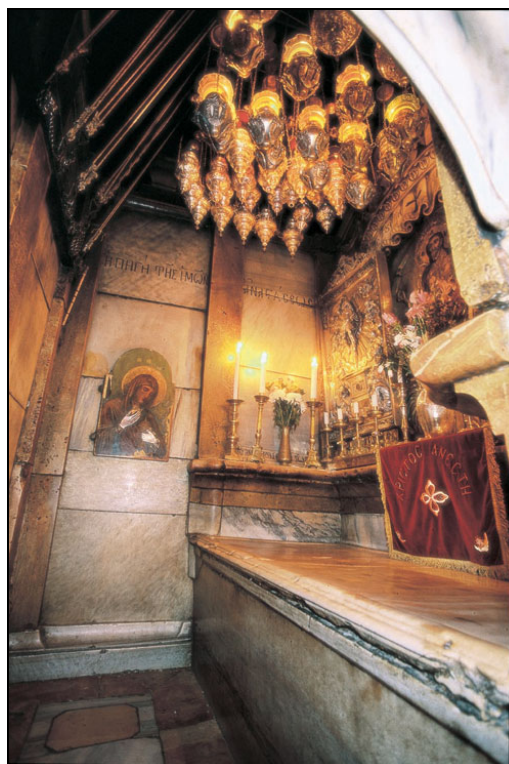

Ierusalim: *Marea Sinagogă Belz*, construită între anii 1980-1990, vedere din exterior și interiorul, Jerusalem: Belz World Center or Belz Great Synagogue

The Belz Great Synagogue, (Hebrew: בעלזא בית המדרש הגדול, Belz Beit HaMidrash HaGadol), is the largest synagogue in Jerusalem which was built by the Belz Hasidic community with philanthropic help from their supporters and admirers around the world.

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, Constantinopol, Mănăstirea Chora- Hora, Μονή της Χώρας, (Kariye Camii Müzesi), în anul 1511 biserica a fost transformată în mod brutal în moscheie.

1

2

1. Ierusalim, Sfântul Mormânt al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu lespede mormântului, pe care apare Sfânta Lumină în Sâmbăta Mare. „Rotonda” cu Sfântul Mormânt se află sub cupola mare a Bisericii Învierii, Anastasis sau Basilica Sfântului Mormânt, reconstruită în anul 1810, în stil rococo. Pe această lespede sfântă am avut și eu privilegiul să celebrez Sfânta Liturghie, în data de 13 mai 2000, la ora cinci dimineața.

2. Ierusalim, Biserica Sfântului Mormânt. Basilica Anastasis: Sfântul Mormânt, Sanctitatea Sa Benedict XVI rugându-se în fața Sfântului Mormânt, 15 mai 2009, Ierusalim. Vizita efectuată de Patriarhul Romei Vechi, Patriarhiei Ortodoxe Melkite din Ierusalim. Biserica Sfântului Mormânt.

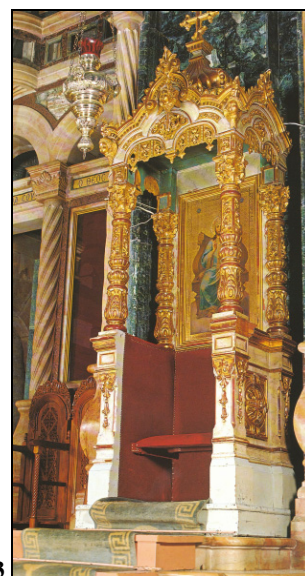
Basilica Anastasis, the Church of the Holy Sepulchre, called the Church of the Resurrection Ναός της Αναστάσεως, Armenian: *Surp Harutyun*, Holy Father Benedict XVI. visits the Church of the Holy Sepulchre, Basilica Anastasis, 15 May, 2009.

1

2

3

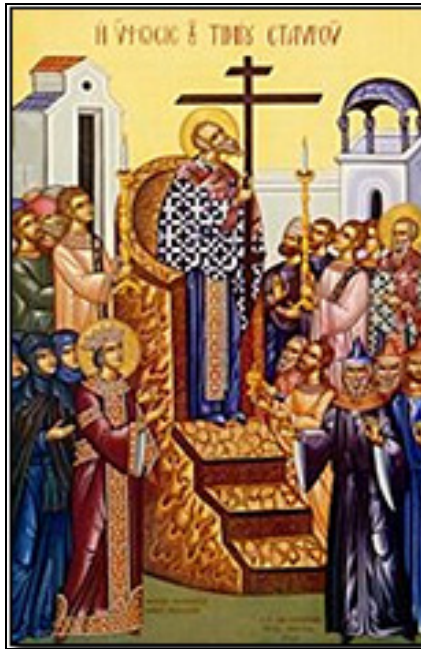
Tronurile Scaunului Patriarhal al Ierusalimului: 1. Tronul din Catholiconul Anastasis – Biserica Sfântului Mormânt; 2. Tronul din Sala Tronului, în Palatul Patriarhal din Ierusalim; 3. Tronul Antiohiei, din Catholiconul Anastasis, simbol al dependenței juridico-canonice a Ierusalimului, de Patriarhia Antiohiei, până în anul 451.

Ierusalim, Anastasis, Biserica Sf. Mormânt, iconostasul „Catholiconului” adică al Bisericii Catedrale, cu tronul Patriarhal al Antiohiei, pe partea dreaptă și tronul Scaunul Patriarhal al Ierusalimului, pe partea stângă, amândouă tronurile având patru trepte!

1

2

3

1. Mormântul Sf. Mare Mucenic Gheorghe purtătorul de biruință (c. 273-303), din Lydda, situat în partea de sud a orașului Tel Aviv, Israel.

2. Icoană: arătarea Sfintei Cruci (găsită în anul 325), Biserica Anastasis, Ierusalim, 14 sept. 333.

3. Sf. Sofronie Patriarhul Ierusalimului (633-638), Sf. Moaște, capul, Sfântului Sofronie, păstrate în Biserica Anastasis, a Sf. Mormânt, din Ierusalim.

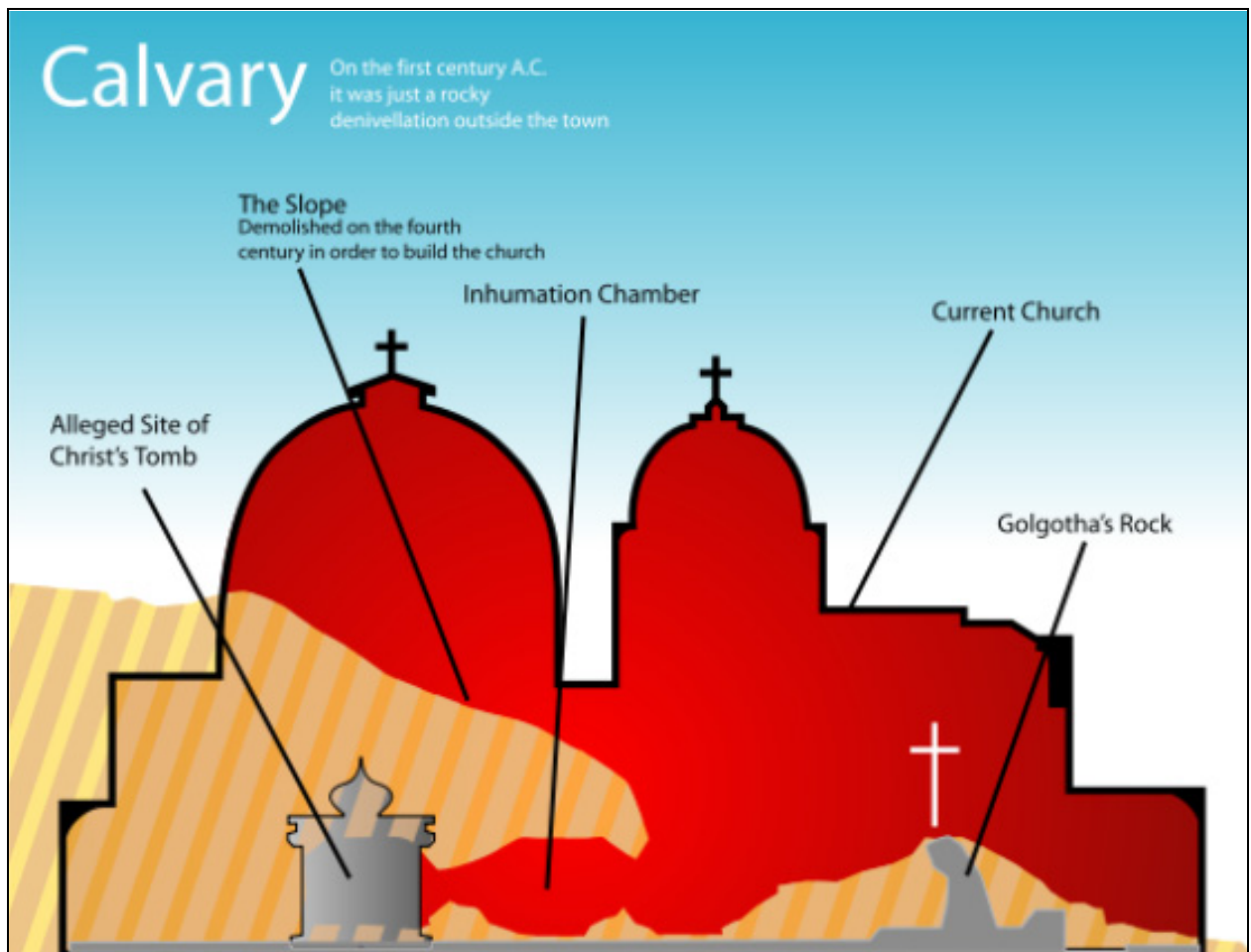
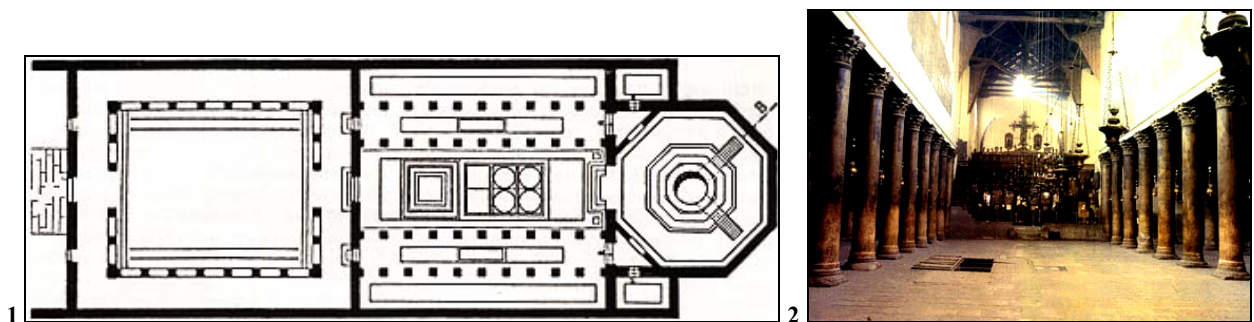

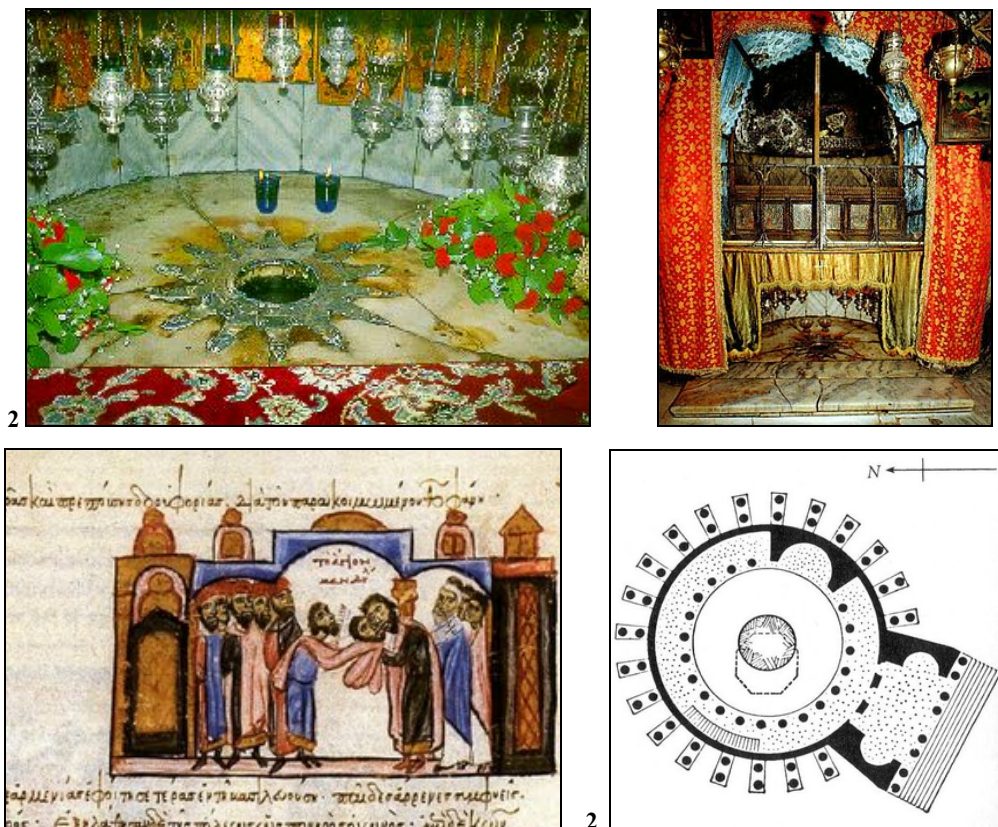
Diagrama Bisericii Anastasis – Sfântului Mormânt, cu reconstituirea locului Răstignirii – Golgotha și a Mormântului Domnului nostru Iisus Hristos.

Cross-section diagram of the location of the Church of the Holy Sepulchre, Jerusalem, in relation to the site believed to be Golgotha. Luat din: http://en.wikipedia.org/wiki/Orthodox_Patriarch_of_Jerusalem

Nașterea cea după trup și Învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos; Înălțarea Sa la Cer; Pogorârea Sfântului Duh

1. Bethlehem, interior și planul Bisericii „constantiniene”, construită între anii 326-334.
2. Bethlehem, Basilica: Altarul din „peștera”, grota Nașterii Domnului. Sub Altarul grotii, se află steaua din argint, fixată pe o lespede din marmură, indicând locul Nașterii Lui Iisus Hristos.

1. Miniatură din Codex Skylitzes, sec. XI, azi în Biblioteca Națională din Madrid (*Skylitzes Matritensis*, Madrid, Codex Vitr. 26-2): Roman I Lecapenul (919-944) preia Sf. Mandylion, adus de la Edessa, la Constantinopol, în data de 15 august 944. Conform negocierilor cu musulmanii din Edessa, din anul 943, Roman I a răscumpărat această piesă unică, prin eliberarea a 200 de prizonieri musulmani, la care a mai adăugat și suma de 12. 000 de monezi de argint. A doua zi, 16 august 944, arhidiaconul Sfintei Sophia, Grigorie Referendarul a rostit în catedrală un panegiric, referitor la Mandylion.

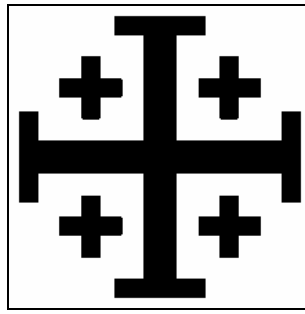
2. Ierusalim, Rotonda sau capela pe locul Înălțării la cer a Mântuitorului Iisus Hristos, Cel Înviat din morți, planul construcției inițiale, sec. IV. – 390, pe Muntele Măslinilor, de către o Doamnă pioasă Poimenia Romana. În anul 614, perșii au distrus această rotondă, fiind însă refăcută de către Patriarhul Modest al Ierusalimului (630/32-633/34). Înainte de anul 313, creștinii aveau o pivniță în Muntele Măslinilor, unde sărbătoreau Înălțarea Domnului. Cinstirea locului Înălțării Domnului se făcea însă deasupra acestei pivnițe, locuri pe care le-a vizitat și descris Egheria, în anul 384.

1. Ierusalim, Actuala Rotondă – Capela Înălțării la cer a Mântuitorului Iisus Hristos, Cel Înviat din morți, reconstruită în stil roman, de plan octogonal, de către cruciați, în anul 1150, a fost transformată în moscheie, **în anul 1200, după ce inițial, Ierusalimul a fost recucerit de musulmani, în anul 1187, de către Sultanul Salah al-Din (Șalāh ad-Dīn Yūsuf ibn Ayyūb) (1174-1193), dată care a marcat și sfârșitul Regatului Cruciat al Ierusalimului. În primii 300 de ani (1200-1500), rotonda a servit numai ca moscheie, lângă care, ulterior, în anul 1620 a fost construit și un minaret. Actualmente au și creștinii dreptul de folosire liturgică al rotondei. Alături se află un bloc de piatră albă, servind ca altar pentru Patriarhul Ortodox al Ierusalimului, unde se celebrează Sf. Liturghie în Joia Înălțării Domnului.**

2. Ierusalim, Rotonda Înălțării, cu padimentul în care este conservat fragmentul de piatră cu urmele tălpilor Mântuitorului, pe locul de unde s-a înălțat la cer. După anul 1268, tronul patriarhal din peretele rotondei a devenit Mihrab-ul musulman, de unde imamul face citirile din Coran, păstrat în firida alăturată.

3. Ierusalim, Rotonda Înălțării Domnului, detaliu din interior, cu urmele tălpilor picioarelor Mântuitorului imprimate în piatră: Fapte 1, 9-11.

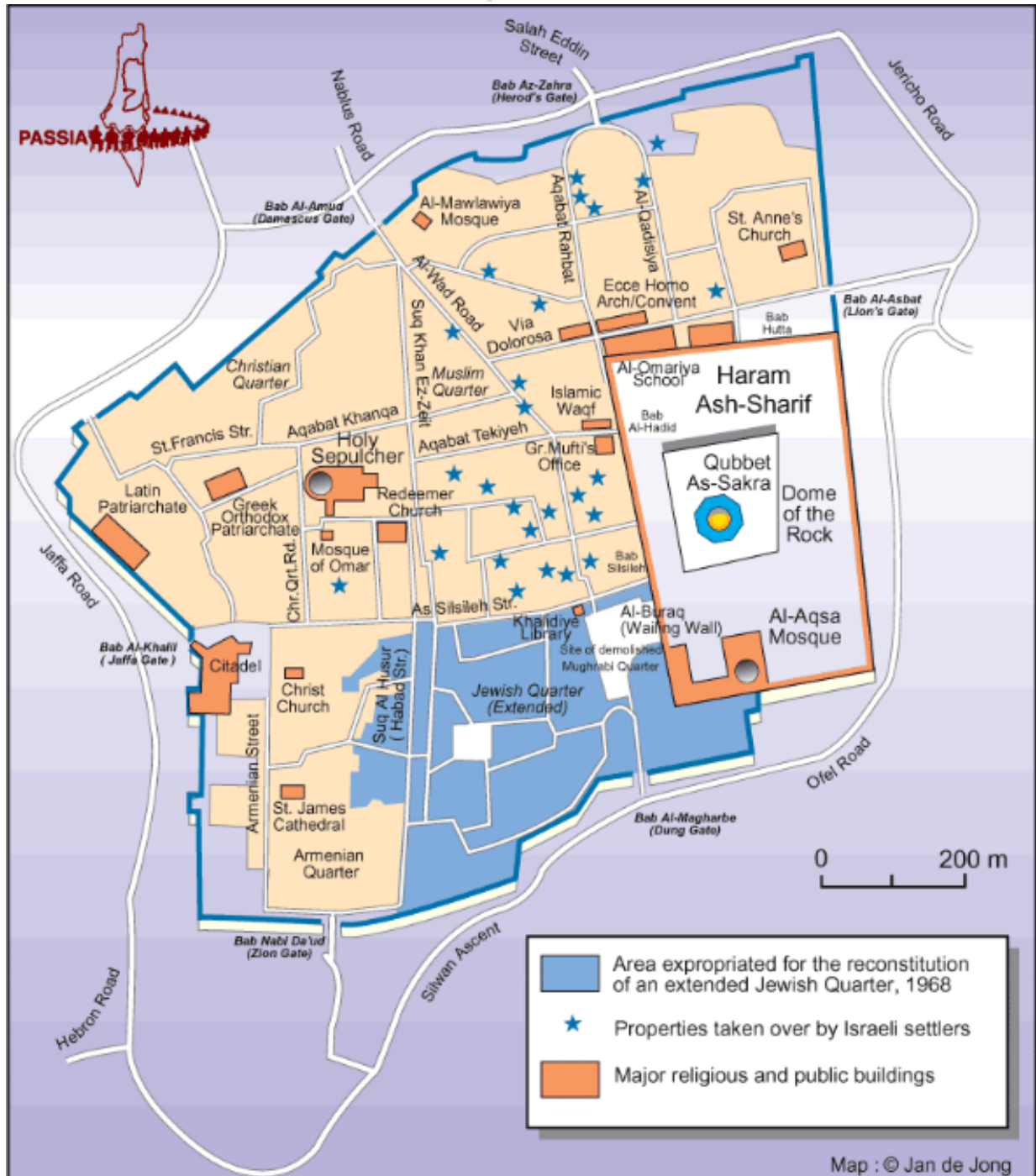
Crucea ierusalimiteană, simbol cruciat, sec. XI-XII, evoluată din „crucea greacă” ✙ .⁵¹⁷

Ierusalim, Cenaculum, „foișorul de sus”, odaia de sus, încăperea de sus, în care s-a ținut și Cina cea de Taină (Fapte 1, 13), spațiul, ree construit în sec. X, datează în forma aceasta din sec. XIII, împărțit fiind în trei nave, delimitate de coloane gotice. Aici se aflau Apostolii, împreună cu Maica Domnului și în momentul Pogorării Sfântului Duh, la Cincizecime sau de Rusalii, Pentecost: Fapte 2, 1-7 u.

⁵¹⁷ Prima expeditio sacra sive Prima cruciata est bellum quod inceptum est in anno 1095 Papa Urbano II, qui speravit reconciliatum ituras duas ecclesias apostolicas adiuvando eius imperatorem Imperii Byzantini Alexium I, et eadem cruciata liberatum ituram esse Hierosolymam a Musulmanis, qui ceperant eam cum Antiochia expansione islamica anno 1071.
Christiani die 15 Iulii 1099 Hierosolymam ceperunt.

The Old City of Jerusalem

Ierusalim, planul actual al oraşului vechi, împărţit în arondismente: evreieşti, creştine şi musulmane.

Map of Jerusalem's Old City
 (click on map or legend for more info on specific sites)

MAP OF MODERN JERUSALEM

(1) Christian quarter	(10) Dome of the Rock
(2) Mohammedan quarter	(11) Site of ancient Temple
(3) Armenian quarter	(12) Calvary
(4) Jewish quarter	(13) Gethsemane
(5) Church of the Holy Sepulcher	(14) Tomb of Absalom
(6) Street of David	(15) Tombs of Saint James and of Zechariah
(7) Via Dolorosa	(16) Pool of Siloam
(8) Citadel	(17) Tomb of David
(9) Wailing Wall	(18) House of Caiaphas

A Herod's Gate

B St. Stephen's Gate (Lion's)

C Golden Gate

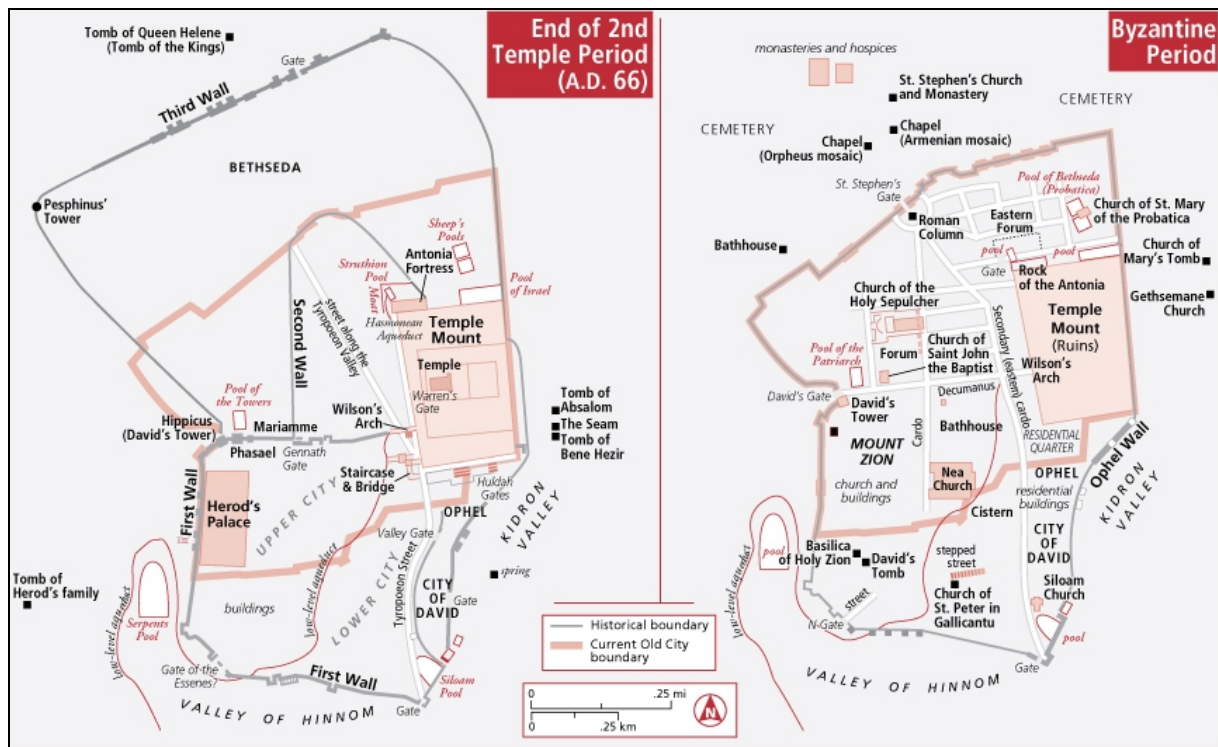
D Dung Gate

E Zion Gate

F Jaffa Gate

G New Gate

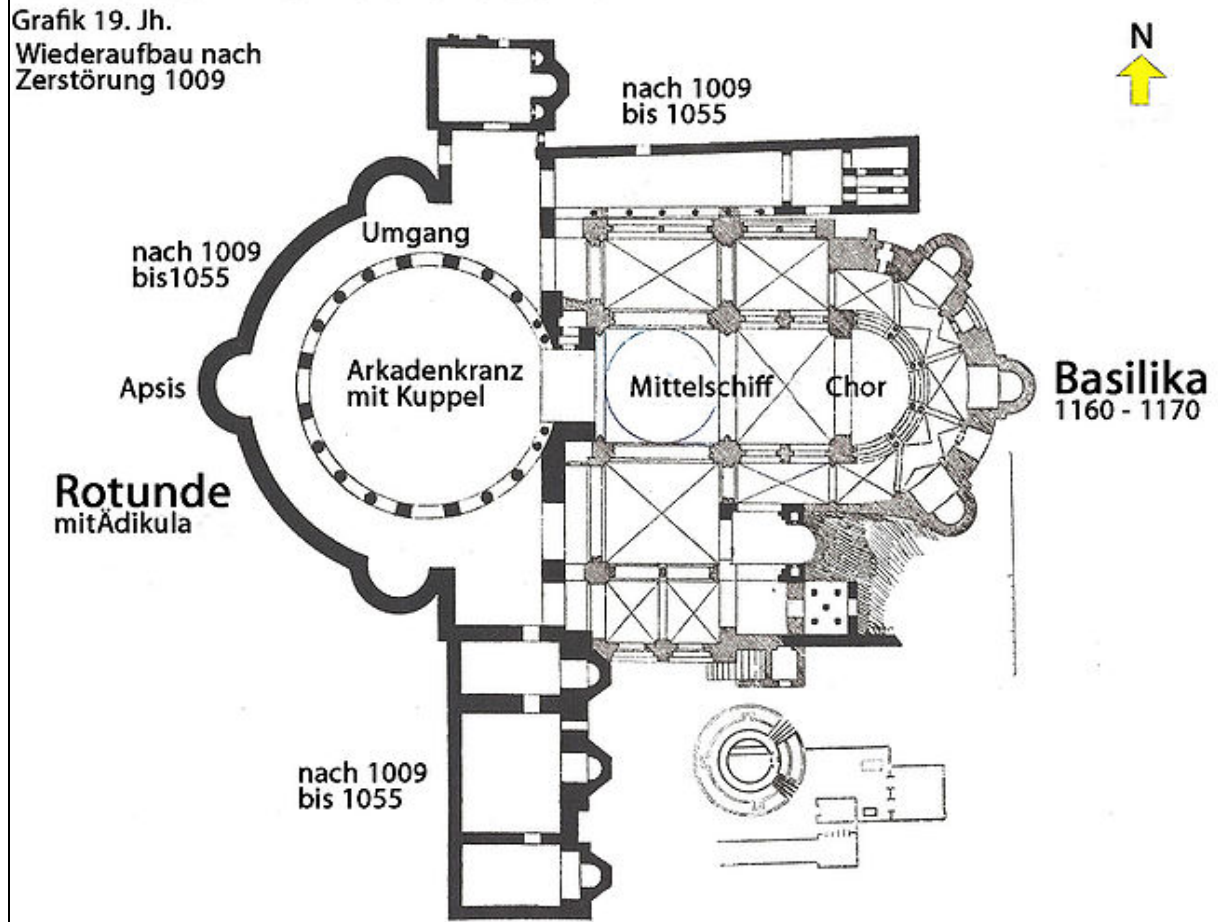
H Damascus Gate

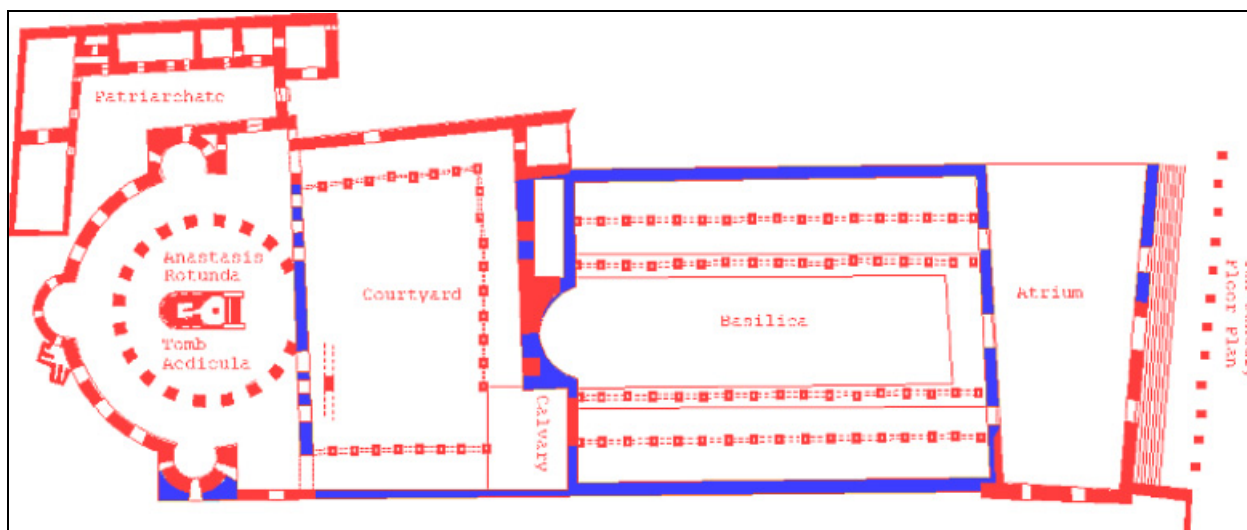
- Două hărți ale Ierusalimului: 1. Perioada celui de al doilea Templu, adică până în anul 66-70 d. Hr.;
2. Epoca bizantină, până în sec. VII.

Grabeskirche Jerusalem

Grafik 19. Jh.
Wiederaufbau nach
Zerstörung 1009

Ierusalim, Basilica Anastasis, grafic din sec. XIX, privind etapele de reconstruire, după anul 1009.

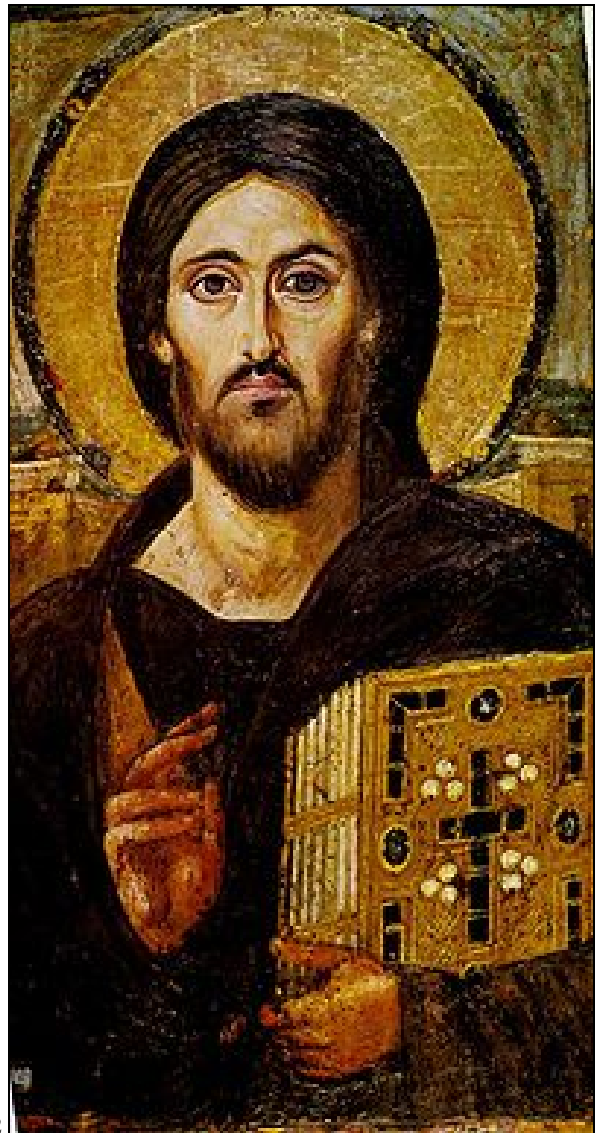
Ierusalim, Biserica Anastasis, Basilica Sf. Mormânt), Edificiul „constantinian” al Sf. Împărăteasa Elena, Mama lui Constantin I cel Mare, 326-335: planul Rotondei Sf. Mormânt, sec. IV. Această Biserică a fost, târnosită la data de 13 sept. 335, de către Patriarhul Macarie I al Ierusalimului (314-335). Atașat de corpul Basilicii se afla clădirea reședinței Patriarhale, pe latura de nord a rotondei Sfântului Mormânt.

Planul actualei Basilici Anastasis sau Anastasia (Învierea) sau Biserica Sfântului Mormânt, din Ierusalim. Basilica „constantiniană”, din sec. IV a fost distrusă în data de 18 oct. 1009, din ordinul Califului Fatimid al Egiptului al-Hakim bin Amr-Allah (995-1021), fiind însă refăcută și terminată în anul 1055. Între anii 1160-1170, cruciații au modificat construcția fatimidă din sec. XI, în partea de răsărit a Cupolei de deasupra Sfântului Mormânt. Așa s-a creat actualul edificiu, în stil romanic, cuprinzând Catholiconul, capelele laterale, intrarea mare, cularele, scările și celelalte spații ale complexului basilical de astăzi.

1

2

1. Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai: icoana Maicii Domnului, sec. XVI.

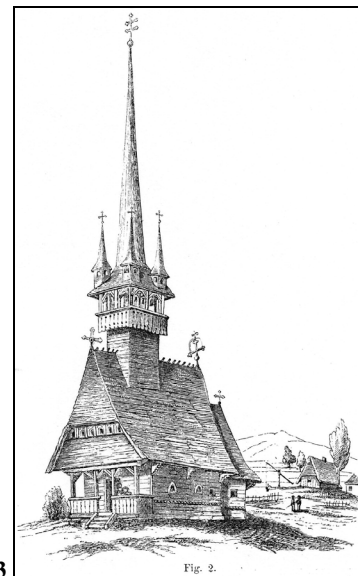
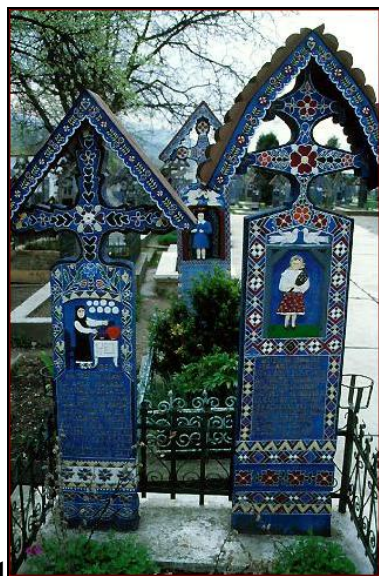
2. Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai, Iisus Hristos Mântuitorul – Pantocrator – icoană, secolul VI, pictură „encausto”, pe lemn, folosind ceara ca liant: „peinture à la cire” sau “Encaustic painting”.

Literatură privind Pentarhia

- ALEXANDRIE, par A. de la BARRE, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 1, première partie [Aaron-Angelus], Paris, 1923, coloana nr. 785-824.
- ANTIOCHE, par S. VAILHÉ et V. ERMONI, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 1, deuxième partie [Angles-Azzoni], Paris, 1923, coloana nr. 1399-1439.
- COD = CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, vol. I - III, 3., durchgesehene Auflage, Hrsg. von Giuseppe ALBERIGO și colab. [Dekrete der Ökumenischen Konzilien, Hrsg. von Josef WOHLMUTH și colab.], Ferdinand Schöningh, Paderborn, München, Wien, Zürich, 2000 - 2002:
- Band 1 Konzilien des ersten Jahrtausends, vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869/70), 2002, 186 p.
- Band 2 Konzilien des Mittelalters, vom ersten Laterankonzil (1123) bis zum fünften Laterankonzil (1512-1517), 2000, 655 p.
- Band 3 Konzilien der Neuzeit, Konzil von Trient (1545-1563), erstes Vatikanisches Konzil (1869-1870), zweites Vatikanisches Konzil (1962-1965), Indices, 2002, 1135 + 170* p.
- Concilium Quinisextum – Das Konzil Quinisextum, Griechisch-Deutsch, übersetzt und eingeleitet von Heinz OHME, Turnhout Brepols & Publishers, 2006, 363 p. [Band 82, din Colecția **Fontes Christiani**, Zweisprachige Neuauflage christlicher Quellentexte aus Altertum und Mittelalter, Im Auftrag von der Görres-Gesellschaft, Herausgegeben von Marc-Aeilko Aris, Siegmund Döpp, Franz Dünzl, Wilhelm Geerlings, Rainer Ilgner, Roland Kany, Rudolf Schieffer].
- Constantinople, par J. BOIS, M. JUGIE, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 3, première partie [Clarke-Constantinople], Paris, 1923, coloana nr. 1227-1274 și tome 3, deuxième partie [Constantinople-Czepanski], Paris, 1923, coloana nr. 1273-1530.
- Franz DÖLGER, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).
- Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.
- EUSEBIU de Cezareea,
- Scrieri partea întâia (vol. I), Istoria Bisericească și Martirii din Palestina, traducere, studiu, note și comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p;
- Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.; Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987, vol. I și 1991, vol. II (în Colecția PSB, Părinți și Scriitori Bisericești, nr. 13 și 14).
- Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.
- Βλασίου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. Feida], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.
- Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, 557 p.
- Ioan N. FLOCA, Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească, vol. I-II, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1990.
- Ferdinand R. GAHBAUER, Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.
- P. GOUBERT, Évolution politique et religieuse de la Georgie à la fin du VI e siècle, in Mémoires Louis PETIT, Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines, Inst. Franc. d'Études Byz., Bucarest, 1948, p. 113-127, [Archives de l'Orient Chrétien, 1].
- B. GRANIĆ, Kirchenrechtlichen Glossen zu den vom Kaiser Basileios II. Dem autokephalen Erzbischof von Achrida verliehenen Privilegien, in Byzantion, Tome XII, 1937, p. 395-415.
- Vasile GRECU, Die Hermeneia ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ im Rumänischen, in Byzantinische Zeitschrift, 30. Band, 1929/30, p. 619-622.
- Vasile GRECU, Eine Belagerung Konstantinopels in der rumänischen Kirchenmalerei, in Byzantion, Bruxelles, I, 1924, 273-289.
- Vasile GRECU, Pour une meilleure connaissance de l'historien Doukas, in MÉMOIRAL LOUIS PETIT, Bucarest, 1948, p. 128-141.
- M. H. GRÉGOIRE, Mahomet et le Monophysisme, in Mélanges Charles Diehl, vol. I, Paris, 1930, p. 107-120
- Hans GROTZ, Die Hauptkirchen des Ostens. Von den Anfängen bis zum Konzil von Nikaia (325), Pont. Inst. Orient. Stud., Roma, 1964, 259 p. [Orientalia Christiana Analecta, 169].
- V. GRUMEL, Traité d' études byzantines. I., La Chronologie, Paris, 1958.
- V. GRUMEL, Titulature de Métropolités Byzantins, I. Les métropolités syncelles, in Études Byzantines, tome III, 1945, Inst. Franc. d'Études Byz., Bucarest, 1946, p. 92-114.
- V. GRUMEL, Titulature de métropolités. II. Métropolités hypertimes, in Mémoires Louis PETIT, Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines, Inst. Franc. d'Études Byz., Bucarest, 1948, p. 152-184 [Archives de l'Orient Chrétien, 1].
- V. GRUMEL, Note sur « pagas(s)enae civitatis », in Études Byzantines, tome III, 1945, p. 124-126.
- Rodolphe GUILLAND, Les Eunuques dans l' Empire Byzantin. Etude de titulature et de prosopographie byzantines, I, in rev. Études Byzantines, Bucarest, Tome I, 1943, p. 197-238, patriarchii eunuci (=hadâmbi, fameni).

- François GUIZOT, *Istoria civilizației în Europa, De la căderea Imperiului roman până la Revoluția franceză*, Traducere din franceză de Cristian Preda și Miruna Tătaru-Cazaban, Introducere de Aurelian Crăiuțu, fundația Concept, Humanitas, 2000, București, 268 p.
- Wolfgang GUNST, *Das Imperium der Sultane*, Carl Hanser Verlag München, 1995, 414 p.
- Mathias GYÓNI, L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe - XIVe siècles, în *Etudes Slaves et Roumaines*, 1, (1948), p. 148-159 și 224-233.
- Mathias GYÓNI, Les études byzantines en Hongrie pendant la guerre (1939-1945), în *Revue des Études Byzantines*, București, Tome V, 1947, p. 240-255.
- P. Joseph HAJJAR, Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [Orientalia Christiana Analecta, Roma, 164].
- E. HERMAN, Das bischöfliche Abgabenwesen im Patriarchat von Konstantinopel vom XI. Bis zur Mitte des XIX. Jahrhundert, în *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 5, 1939, p. 434-513.
- Herbert HUNGER, Studien zum Patriarchatsregister von Konstantinopel, I, Beiträge von...[mai multi colaboratori], Herausgegeben von Herbert Hunger, Verlag der Österr. Akademie der Wissensch., Wien, 1981, 178 p. + pl. [Österr. Akad. der Wissensch., Sitzungsberichte Philosoph. -Hist. Klasse, Bd. 383].
- Herbert HUNGER und Otto KRESTEN, Studien zum Patriarchatsregister von Konstantinopel, II, Verlag der Österr. Akad. der Wissensch., Wien, 1997, 218 p. [Österr. Akad. D. Wissensch. Philosoph.-Hist. Klasse, Sitzungsberichte, Bd. 647].
- Herbert HUNGER, Viena, Reich der neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, 1965, 472 p. + 29 pl.
- Herbert HUNGER, Zu den restlichen Inedita des Konstantinopler Patriarchalregister im Cod. Vindob. Hist. gr. 48, în *Revue des Études Byzantines*, Paris, 24, 1966, p. 58-68.
- Michel ITALIKOS, Lettres et discours, édités par Paul GAUTIER, Inst Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1972, 334. [A.O.Chr., 14].
- Ion IUFU, Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Sârbe, în B.O.R., an LXXV, nr. 8-9, august-septembrie, 1957, p. 769-784.
- IUSTINIAN, *Corpus Iuris Civilis*, Bd. 3, Novellae, ed. R. Schoell-G. Kroll, Berlin, 1895.
- Raymond JANIN, Constantinople Byzantine, Développement urbain et répertoire topographique, Deuxième édition, Institut Français d'Études byzantines, Paris, 1964, 542 p. [Archives de L'Orient Chrétien, 4 A].
- Raymond JANIN, La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Première partie, Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique, Tome III, Les Églises et les Monastères, par..., deuxième édition, Paris, 1969, 605 p. Publié avec le concours du Centre de la Recherche Scientifique [Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines].
- Raymond JANIN + A.A., Les Églises et les Monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galésios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique), par..., Publié avec le concours du Centre National de la recherche Scientifique, Paris, 1975, 492 p. [Géographie Ecclesiastique de l'Empire Byzantin].
- JÉRUSALEM, par E. AMANN, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 8, première partie [Isaac-Jeûne], Paris, 1924, coloana nr. 997-1010.
- A. KALLIS, Petrus der Fels – der Stein des Anstosses? Das Petrusamt in der Sicht der Orthodoxie, în vol. *Das Papstum, Dienst oder Hindernis für die Ökumene*, Regensburg, 1985, p. 43-64 (p. 54).
- John Norman Davidson KELLY, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie*, 2. Auflage, Vadenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1993, 449 p.
- LEO MAGNUS, SANCTUS [LEO THE GREAT, SAINT]. S. Leonis Magni Tomus ad Flavianum Episc. Constantinopolitanum (Epistula XXVIII) additis Testimoniis Patrum et Eiusdem S. Leonis M. Epistua ad Leonem I Imp. (Epistula CLXV) ad Codicum Fidem Recensuit C. Silva-Tarouca, S.I. Roma: Apud Aedes Pont. Universitatis Gregoriana, 1932. "Textus et Documenta. Series Theologica, 9." 8vo, 62pp. Very good cloth. Pencil markings on title page. Library numbers on spine. ISBN:
- J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.
- Le Métropole MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecuménique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.
- LITURGICA BISERICII ORTODOXE, *Cursuri universitare*, de Prof. Vasile MITROFANOVICI, prelucrate, completate și editate de Prof. Teodor TARNAVSCHI, și acum din nou editate și completate de Prof. Nectarie Nicolae COTLARCIUC, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Cernăuți, 1929, 926 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia – Πενταρχία, vol. I]*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA-HENTAPXIAΣ, vol. II/1, Ioan Marin MĂLINAȘ, Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea,
- Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα, Editura Presa Universitară, 2009, Cluj-Napoca, 421 p., incl. ilus. și hărți.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, Regeste imperiale și patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325 – 787. PENTARHIA – HENTAPXIAΣ, vol. II / 2, Editura Presa Universitară, 2009, Cluj-Napoca, 156 p., incl. ilus. și hărți.
- I Patriarchati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Loutfi Laham, + G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], Pont. Inst. Stud. Orientalium, Roma, 1968, 221 p. [Orientalia Christiana Analecta, nr. 181].
- NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cărma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p.
- Ioannes OUDOT, Patriarchatus Constantinopolitani. Acta Selecta. Collegit et in linguam Gallicam vertit Sac. Ioannes Oudot Ecclesiae S. Ludovici Gallorum in Urbe capellanus e Pontificia Commissione ad redigendum C.I.C.O., Typis

- Polyglottis Vaticanis, MCMXLI -1941- 199 p. Fonti Serie II – Fascicolo III [Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Codificazione Canonica Orientale].
- PATRIARCATS, par R. VANCOURT, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.
- PENTARHIE, vezi Pentarchie, par R. VANCOURT, τ în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul(Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2269-2280.
- Vitorio PERI, La Pentarchia: Istituzione ecclesiale (IV – VII sec.) e teoria canonico-teologica, în vol. *Bisanzio, Roma e l' Italia nell' alto medioevo*, 3-9 aprilie 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, p. 209 – 311 + La Discussione sulla relazione Peri, p. 313-318 [în seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, vol. XXXIV, 3 – 9 aprilie 1986].
- Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in *Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις* art. 19, 1979, pp. 5-6. Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.
- PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.
- DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989, L'idea di Roma a Mosca secoli XV-XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.
- Ernst RÖSSER, Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhundert, von..., Verlag Ferdinand Schöning, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64].
- Steven RUNCIMAN, Das Patriarchat von Konstantinopel vom Vorabend der türkischen Eroberung bis zum griechischen Unabhängigkeitskrieg, Verlag C.H. Beck, München, 1970, 490 p.
- Steven RUNCIMAN, Die Eroberung von Konstantinopel 1453, Verlag C.H. Beck, München, 1990, 266 p.
- Otto SEECK, REGESTEN der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 N. CHR., Vorgearbeitet zu einer prosopographie der christlichen Kaiserzeit, von..., Stuttgart, 1919, J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 487 p.
- Jaques ZEILLER, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain, Paris, 1918, IV+667 p.
- Jaques ZEILLER, Une primatie éphémère dans l'ancien Illyricum : Sardique, în *Memorial Louis PETIT*, Mélange d'histoire et d'archéologie byzantine, Inst. Franc. d'Études Byzantines, Bucarest 1948, p. 423-426, [Archives de l'Orient Chrétien, 1].
- Jaques ZEILLER, Le site de Justiniana Prima, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 299-304.
- Vasil ZLATARSKI, Prima Justiniana im Titel des bulgarischen Erzbischofs von Achrida, în *Byzantinische Zeitschrift*, 30. Band, 1929/30, p.484-489.

1. „Cimitirul veseliei”, de la Sâpânța, Maramureș.
2. Biserica de lemn, din Josani, satul Sârbi, pe Valea Cosăului, jud. Maramureș, ctitorită în anul 1685, de familia nobilă locală de Dunca, din Sârbi.
3. Biserica de lemn, din Roșiori (1769-1879), jud. Satu Mare, azi dispărută. Ilustrație din anul 1866. Ilustrație la un studiu de Franz Schulz în Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale din 1866, p. 5. Mai vezi și: Über Land und Meer; 36.1893/94, 34, S. 703-704, cu o ilustrație din anul 1893.⁵¹⁸

⁵¹⁸ Lista bisericilor de lemn, din județul Satu Mare:

- Biserica de lemn din Bolda cu hramul Adormirea Maicii Domnului;
- Biserica de lemn din Corund cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil;
- Biserica Sf. Arhangheli din Hurezu Mare cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil;
- Biserica de lemn din Lazuri, Satu Mare;
- Biserica de lemn din Lechința;
- Biserica de lemn din Lelei cu hramul Sfinții Arhangheli;

Literatură de specialitate

- ALEXANDRIE, par A. de la BARRE, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 1, première partie [Aaron-Angelus], Paris, 1923, coloana nr. 785-824.
- ANTIOCHE, par S. VAILHÉ et V. ERMONI, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 1, deuxième partie [Angles-Azzoni], Paris, 1923, coloana nr. 1399-1439.
- Prelat DDr. Octavian BÂRLEA, La Proscomidie. L'Ofrande dans le rite byzantin son écho sur la communion, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Romae, 1964, p. 11 – 66. [Societas Academica Dacoromana]
- Octavian BÂRLEA, Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit, Monachii [München], 1969, 362 p., în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus III, S.A.D. [Societas Academica Dacoromana].
- Dr. Badea CIREȘEANU, Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de Răsărit, vol. 1-3, București, 1910-1912.
- COD = CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA, vol. I - III, 3., durchgesehene Auflage, Hrsg. von Giuseppe ALBERIGO și colab. [Dekrete der Ökumenischen Konzilien, Hrsg. von Josef WOHLMUTH și colab.], Ferdinand Schöning, Paderborn, München, Wien, Zürich, 2000 - 2002:
- Band 1 Konzilien des ersten Jahrtausends, vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869/70), 2002, 186 p.
- Band 2 Konzilien des Mittelalters, vom ersten Laterankonzil (1123) bis zum fünften Laterankonzil (1512-1517), 2000, 655 p.
- Band 3 Konzilien der Neuzeit, Konzil von Trient (1545-1563), erstes Vatikanisches Konzil (1869-1870), zweites Vatikanisches Konzil (1962-1965), Indices, 2002, 1135 + 170* p.
- Constantinople, par J. BOIS, M. JUGIE, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 3, première partie [Clarke-Constantinople], Paris, 1923, coloana nr. 1227-1274 și tome 3, deuxième partie [Constantinople-Czepanski], Paris, 1923, coloana nr. 1273-1530.
- Jean DARROUZÈS A.A., Épistoliers Byzantins du X-e siècle, édités par..., Inst. Franc., d'Étud., Byz., Paris, 1960, 430. [A. O. Chr., 6].
- Jean DARROUZÈS, Documents inédits d'Ecclesiologie byzantine, Textes édités, traduits et annotés par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1966, 442 p.
- Jean DARROUZÈS, Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ de l'Église Byzantine, par..., Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1970, 618 p. [Archives de l'Orient Chrétien, 11].
- Jean DARROUZÈS, Le registre Synodal du Patriarcat Byzantin au XIV-e siècle. Étude paleographique et diplomatique, par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1971 [A.O.Chr., 12].
- Jean DARROUZÈS A.A., Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantino-politanae. Texte critique, introduction et notes, par..., Inst. Franc. d'Études Byz., Paris, 1981, 521 p. [Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Tome I].
- Jean DARROUZÈS et Albert FAILLER, Tables générales des Échos d'Orient (1887-1942, Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1986, 392 p.
- Franz DÖLGER, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).
- Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.
- DOSOFTEI, Psaltirea în versuri 1673, Ediție critică de N. A. URSU, Cu un cuvânt înainte de Înalț Prea Sfințitul IUSTIN Moiescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, LIX + 1164 p.
- DOSOFTEI, Dumnezăiasca Liturghie 1679, Ediție critică de N. A. URSU, Cu un studiu introductiv de Înalț Prea Sfințitul Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, LVIII + 349 p.
- Archim. Genadie ENACĖNU, Încoronarea Imperatorilor Bizantini (Dupre Codin Curopalatul capit. XVII, De officiis), în rev. BOR (Biserica Ortodoxă Română), an V, 1880-1881, nr. 7, București, p. 472-480. Studiul este urmat de „Ceremonia încoronării” Regelui Carol I al României, din data de 10 mai 1881 (p. 481-494) și de „Rânduiala și Tedeumul urmate la încoronare” (494-504).
- EYAOΓHMA, Studies in honor of Robert TAFT, S.J., a cura di E. CARR – S. Parenti – A. – A. Thiermeyer – E. Velkovska, Roma, 1993, 614 p.
- Βλαστού Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. Feida], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.
- Vezi J. FORGET, Conciles, în Dictionnaire de Théologie Catholique, tome 3, première partie [Clarke-Constantinople], Op. cit., col. 636.

Biserica de lemn din Roșiori, dispărută;

Biserica de lemn din Soconzel cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil;

Biserica de lemn din Stâna, Satu Mare cu hramul Intrarea Maicii Domnului în Biserică;

Biserica de lemn din Văgaș;

Literatură: Mălinaș, M. I. (1978). "Bisericile de lemn din Județul Satu Mare", în vol. *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei*, Biserici de lemn: 437-476, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradei, Oradea, 1978, p. 437-476.

Iurașciuc, I. și Sabin, Șainelic (1975). "Monumente de arhitectură populară: bisericile de lemn din zona Codru". Satu Mare, studii și comunicări 1975: 165-203.

Mai vezi și: Haas, Fr. și Schulcz, Franz (1866). „Die Holzkirchen im Bisthume Szatmár”. *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XI: 1-14*.

Kiesslinger, Franz (1893/94). „Deutsche Holzkirchen im europäischen Osten”. *Ueber Land und Meer. Deutsche Illustrierte Zeitung* 36 (34): 703-704.

Fetzer, János Ferencz (1896). „Régi fatemplomok Szilágymegyében”. *Archaeologiai Értesítő* XVI: 243-248.

Myskovszky, Ernő (1904). „Régi fatemplomok”. *Művészet* 1904: 301-306 ediție digitală.

Téglás, Istvan (1904). „Erdélyi fatemplomok”. *Művészet* 1904: 402-410 ediție digitală.

Szinte, Gábor (1913). „A Kolozsmegyei fatemplomok”. *Értesítője* IX (1-2): 1-31.

Szinte, László (1913). „Erdélyi fatemplomok és haranglábak”. *Értesítője* IX (3-4): 279-285.

- Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart (Habilitationsschrift)* (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.⁵¹⁹
- Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgicae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funderum, orationum etc. juxta usum orientalis etc., interpretatione nec non mixobarbarum vocum brevi glossario, aenis figuris et observatt. ex antiquis PP. et maxime Graecor. theologor. expositionibus illustratum.* Paris, 1647 = Veneția, 1730 = Graz, 1960;
- P. GOUBERT, *Évolution politique et religieuse de la Georgie à la fin du VIe siècle*, în *Mémorial Louis PETIT, Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines*, Inst. Franc. d'Études Byz., Bucarest, 1948, p. 113-127, [Archives de l'Orient Chrétien, 1].
- B. GRANIĆ, *Kirchenrechtlichen Glossen zu den vom Kaiser Basileios II. Dem autokephalen Erzbisum von Achrida verliehenen Privilegien*, în *Byzantion*, Tome XII, 1937, p. 395-415.
- Alois GRILLMEIER, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, 2 volume în 5 tomuri (I, II/1, II/2, II/3, II/4), [secolele I - VII, pentru Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cu Bisericele din jurisdicție], Herder, Freiburg, Basel, Wien.
- Christian HANNICK, *Studien zu den griechischen und slavischen liturgischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien, 1972, 175 p. [Byzantina Vindobonensia, Bd. VI].
- Jean Michel HANSSENS S.J., *La Liturgie d' Hippolyte, ses documents-son titulaire-ses origines et son caractere*, Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Universitaire de Belgique, [Deuxième édition photolithographique], Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1965, 594 p. [Orientalia Christiana Analecta, 155].
- P. HENRY, *De l'originalité des peintures bucoviniennes dans l'application des principes byzantins*, în *Byzantion*, Bruxelles, I, 1924, p. 290-303.
- E. HERMAN, *Das bischöfliche Abgabenwesen im Patriarchat von Konstantinopel vom XI. Bis zur Mitte des XIX. Jahrhundert*, în *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 5, 1939, p. 434-513.
- Dietmar HINTNER, *Die Ungarn und das byzantinische Christentum der Bulgaren im Spiegel der Register Papst Innozenz ' III., von..., 1976, St. Benno-Verlag, Leipzig, 238 p.*
- Hannes HOFBAUER, Viorel ROMAN, Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de vest, Rusia și Turcia), Traducere din germană de Toma Paul DORDEA, Editura Tehnica, București, 1995, 169 p. + hărți.
- Maria HOLBAN și Virginia SACERDOȚEANU, *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică, Seria latină, Fasc. I, (Nr. 1-25), Tiparul „Cartea Românească” S.A., București, 1942, 25 de pl. sau doc. [Colecțiile Arhivelor Statului].*
- P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΕΥΝΟΙΑΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [Orientalia Christiana Analecta, Roma, 164].
- Raymond JANIN, *Constantinople Byzantine, Développement urbain et répertoire topographique*, Deuxième édition, Institut Français d'Études byzantines, Paris, 1964, 542 p. [Archives de L'Orient Chrétien, 4 A].
- Raymond JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Première partie, Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique, Tome III, Les Églises et les Monastères, par..., deuxième édition, Paris, 1969, 605 p. Publié avec le concours du Centre de la Recherche Scientifique [Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines].*
- Raymond JANIN + A.A., *Les Églises et les Monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique), par..., Publié avec le concours du Centre National de la recherche Scientifique, Paris, 1975, 492 p. [Géographie Ecclesiastique de l'Empire Byzantin].*
- JÉRUSALEM, par E. AMANN, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 8, première partie [Isaac-Jeune], Paris, 1924, coloana nr. 997-1010.
- KANON, IV-V, [Die Kirche und die Kirchen, Autonomie und Autokephalie, 1. (Bd. IV) und 2. (Bd.V) Teil, mai mulți colab.], „Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen”, Wien, IV, 1980, V, 1981.
- P. KARLIN-HAYTER, *Clément d'Ochrid, la guerre Bulgare de Léon et la prise de Thessalonique en 904*, în *Byzantion*, Bruxelles, Tome XXXV, 1965, p. 606-611.
- Alexander KARIOTOGLOU, *Mother of Churches Jerusalem Dwelling-Place of God*, Editions Milotos, 1996, 93 p. + il., icoane, reproduceri de artă minoră, manuscrise, obiecte de cult, veșminte, iconostase etc., text bilingv: grec și englez. Ediție de lux.
- John Norman Davidson KELLY, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie*, 2. Auflage, Vadenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1993, 449 p.
- Hans KOCH, *Byzanz, Ochrid und Kiev 987-1037, Zur 950. Wiederkehr des angeblichen Taufjahres (988-1938)*, în *Kyrios*, Königsberg / Berlin, 3. Band, 1938, p. 253-292.
- Johannes KODER, *Das Eparchienbuch Leons des Weisen, Einführung, Edition, Übersetzung und Indices von..., Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1991, 167 S. + pl. [C.F.H.B, Nr. XXXIII].*
- Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES. Übersetzt und erklärt von Endre von Ivánka. Mit einem Nachwort von Janko von MUSULIN, illustriert von HANS FRONIUS, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1973.*
- Otto KRESTEN, „Staatsempfänge” im Kaiserpalast von Konstantinopel um die Mitte des 10. Jahrhunderts”, *Beobachtungen zu Kapitel II, 15 des sogenannten „Zeremonienbuches”, extras din Band 670, Sitzungsberichte, der Österr. Akademie der Wissensch., Philosoph.-Hist. Klasse, Wien, 2000, Verlag der Österr. Akad. d. Wissensch., 61 p.*
- Leopold KRETZENBACHER, *Griechische Reiterheilige als Gefangenen-retter*, Verlag d. Österr. Akad. d. Wissensch., Wien, 1983, 78 p. + il., Extras din „Sitzungsberichte, Bd. 421, Österr. Akad. d. Wissensch., Philosoph.-Hist. Klasse”.
- Leopold KRETZENBACHER, *Sterbekerze und Palmzweig-Ritual beim „Marientod”, Zum Apokryphen in Wort und Bild bei der κοίμησις, dormitio, assumptio der Gottesmutter zwischen Byzanz und dem mittelalterlichen Westen*, Verlag der Österr. Akademie der Wissensch., Wien, 1999, 64 p. + 10 il. [Extras din <Österr. Akad. d. Wissensch., Philosoph.-Hist. Klasse, Sitzungsberichte, 667. Band >].
- Karl KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, München, 1897².
- Theodorich KUINART, *Echte und ausgewählte Acten der ersten Märtyrer. Nach den ältesten Ausgaben und Handschriften kritisch gesammelt und beleuchtet durch..., Mit einer allgemeinen polemischen Einleitung. Aus dem Lateinischen übersetzt*

⁵¹⁹ Lista lucrărilor Părintelui Ferdinand R. GAHBAUER OSB, Ettal se află în Anexa prezentei lucrări.

- nach der Amsterdamer Ausgabe des Heinrich Mettstein vom Jahre 1713. Der Acten V., des ganzen Werkes VI. Band, Wien, 1834, Verlag der Mechitaristen, 583 p.
- M. LASCARIS, Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375 ?, in *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 171-176.
- Valérien LAURENT, Aux origines de l'Église de Moldavie. Le Métropolitte Jérémie et l'Évêque Joseph, in *Révue des Études byzantines*, Paris, Tome V, 1947, p. 158-170.
- V. LAURENT, Le Patriarche d'Ochrida Athanase II et l'Église Romaine, in *Balkanica*, București, VIII, 1945, p. 5-65.
- Valérien LAURENT, L'Excommunication du Patriarche Joseph Ier par son prédécesseur Arsène, in *Byzantinische Zeitschrift*, 30. Band, 1929/30, p. 489-496.
- V. LAURENT et J. DARROUZES, Dossier Grec de L'Union de Lyon (1273-1277), par..., *Inst. Franc. d'Études Byz.*, Paris, 1976, 611 p. [A.O.Chr., 16].
- V. LAURENT, La Scythie Mineur fut-elle représentée au Concile de Chalcedoine ?, in *Études Byzantines*, tome III, 1945, p. 115-123.
- Valérien LAURENT și P. Ș. NĂSTUREL, Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la Istoria Bisericii Române, Tiparul „Cartea Românească” S.A., București, 1946, 31 pl. sau doc. [Colecțiile Arhivelor Statului, seria complementară, Fasc. 1, (Nr. 1-31)].
- Valérien LAURENT, Une lettre dogmatique de l'empereur Isaac l'Ange au primat de Hongrie, in *Échos d'Orient*, Bucarest, Tome XXXIX, 1940, p. 59-77.
- Valérien LAURENT, Les “Mémoires” du grand ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence (1438-1439), Roma, 1971.
- René LAURENTIN și Ermanno M. TONIOLO, Născătoarea de Dumnezeu în Sfânta Scriptură și în Tradiția Bisericii Răsăritene, Editura Logos, Oradea, 1998, 272 p.
- Le monde Copte, *Revue encyclopedique de culture égyptienne*, Limoges, France, juin, 1997, nr. 27-28, vezi și „Alexandrie, perle de la Méditerranée” [Dossier], 340 p.
- Konstantin LEONTIEV, Bizantinismul și lumea slavă, Traducere de Elena PÂRVU, Cu un cuvânt introductiv de Claudio MUTTI, Anastasia, 1999, București, 175 p.
- R.-J. LILIE, Krönung, in *Reallexikon zur Byzantinischen Kunst*..., Band V, Kreuz – Maltechnik, 1995, Stuttgart, col. 439-454.
- J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.
- Le Métropolitte MAXIME de Sardes, Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia – Πενταρχιας, vol. I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II / 1, Ioan Marin MĂLINAȘ, Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea,
- Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8^ο αιώνα, Cluj-Napoca, 405 p. dact., incl. Ilus. și hărți, sub tipar.
- I Patriarcati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Loutfi Laham, + G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], *Pont. Inst. Stud. Orientalium*, Roma, 1968, 221 p. [Orientalia Christiana Analecta, nr. 181].
- PATRIARCATS, par R. VANCOURT, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.
- PENTARHIE, vezi Pentarchie, par R. VANCOURT, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2269-2280.
- Vitorio PERI, LA PENTARCHIA : Istituzione ecclesiale (IV – VII sec.) e teoria canonico-teologica, in vol. Bisanzio, Roma e l'Italia nell' alto medioevo, 3-9 aprile 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, p. 209 – 311 + La Discussione sulla relazione Peri, p. 313-318 [in seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, vol. XXXIV, 3 – 9 aprile 1986].
- Willibald M. PLÖCHL, Geschichte des Kirchenrechts, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p.
- I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, in rev. Byzantion, Tome XII, 1937, p. 673-675].
- II-III. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- IV. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).
- VII. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines,

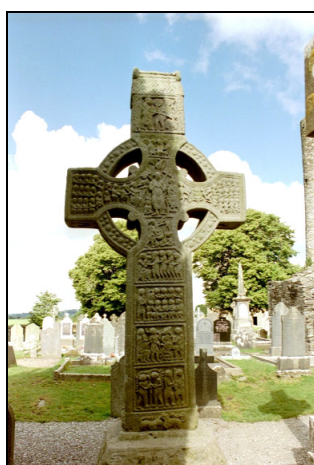
- Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).[Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. Familia Română, an 1, 1999, nr. 1, p. 25-26].
1. REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 1. Teil : Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg, München und Berlin, 1924, 105 p., Einleitung, p. V-XII, + Regeste nr. 1-821 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A : Regesten...], {Volum recenzat de Louis BRÉHIER, în Byzantion, I, 1924, p. 591-593}.
 2. REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A : Regesten...].
 3. REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 3. Teil : Regesten von 1204-1282, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München, Berlin, 1932, 77 p., Regeste nr. 1669-2075 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A : Regesten...].
 4. REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 4. Teil : Regesten von 1282-1341, Verlag C. H. Beck München, Berlin, 1960, 165 p., Regeste nr. 2076-2862 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A : Regesten...].
 5. REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 5. Teil (Schluss) Regesten von 1341-1453, unter verantwortlicher Mitarbeit von Peter Wirth, Verlag C.H. Beck München u. Berlin, 1965, 138 p., Regeste nr. 2863-3555 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A : Regesten...].
- PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.
- DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989, L'idea di Roma a Mosca secoli XV-XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.
- Ernst RÖSSER, Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht, von der Entstehung der Kirche bis zur Mitte des neunten Jahrhundert, von..., Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1934, 192 p. [Görres-Gesellschaft, Heft 64].
- Steven RUNCIMAN, Das Patriarchat von Konstantinopel vom Vorabend der türkischen Eroberung bis zum griechischen Unabhängigkeitskrieg, Verlag C.H. Beck, München, 1970, 490 p.
- Steven RUNCIMAN, Die Eroberung von Konstantinopel 1453, Verlag C.H. Beck, München, 1990, 266 p.
- DAS HEILIGE RUSSLAND, 1000 Jahre Russisch-Orthodoxe Kirche, [mai mulți colaboratori], Herder Freiburg, Basel, Wien, 1988, 279 p., incl. 161 il.
- Otto SEECK, REGESTEN der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 N. CHR. Vorarbeitet zu einer prosopographie der christlichen Kaiserzeit, von..., Stuttgart, 1919, J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 487 p.
- Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Gricentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, 262 p.[București, 1765-1865', Colecția „Din frumusețile vieții creștine”, nr.2, cu binec. Î.P.S. Pimen al Sucevei și Rădăuților.
- Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES. Übersetzt und erklärt von Endre von Ivánka. Mit einem Nachwort von Janko von MUSULIN, illustriert von Hans FRONIUS, Verlag Styria Graz Wien Köln, 1973, 113 p.

1

2

3

4

1. Maramureș: troiță nouă la drum, în forma crucii celtice, din lemn cioplit cu motive precreștine și creștine locale, încrestate, protejată de acoperișul de șindrilă.
2. Cruce celtică: Manastirea (Abația) Iona, din Scoția, secolul VIII.
3. Cruce celtica, din Irlanda, Abația Co Louth: „Muiredach's High Cross”, la Monasterboice, Co Louth, Irlanda, secolul al X-lea.
4. Troiță actuală din Maramureș, de formă grecească, cu motivul cercului solar celtic, în formă de funie, model similar crucilor de mormânt locale, cu elemente de decor precreștine și creștine.

Literatură generală

- A. M. AMMANN S. J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, 748 p.
- Hr. ANDRUȚOS, *Simbolica*, Traducere din limba greacă de Justin MOISESCU profesor universitar, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, 349 p. (traducerea a fost făcută după ediția grecească, Athena, 1930).
- ARHIERATICON adică rânduiala slujbelor săvârșite cu arhiereu, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, 243 p.
- Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, Tipărită cu binecuvântarea P. F. Patriarh Teoctist I, al BOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2001 [=Biblia lui Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului].
- Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE și Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Laurențiu, Episcopul Caransebeșului, Editura diecezană Caransebeș, 2001, 558 p.
- Ion BRIA, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A–Z*, Editura Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1981, 398 p.
- Ioan M. BUJOREANU, *Pravila de la Govora 1640-1641*, reeditare, vezi Colecțiune de legiurile...
- Canonul Ortodoxiei I, Canonul Apostolic al primelor secole, de diacon Ioan I. I C Ț jr., Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, 1039 p.
- Carte Românească de învățătură* [Iași, 1646], Ediție critică, 1961, Editura Academiei Române, București, 431 p [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VI].
- Titlul ediției din 1646:
- CARTE ROMÂNEASCĂ DE ÎNVĂȚĂTURĂ DE LA PRAVILELE ÎMPĂRĂTEȘTI ȘI DE LA ALTE GIUDEAȚE cu dzisa și cu toată cheltuiala lui VASILIE VOIVODUL ȘI DOMNUL ȚĂRII MOLDOVEI di în multe scripturi tălmăcită di în limba ilenească pre limba românească în Tipariul Domnesc, s-au tipărit în Mănăstirea a trei Svetitle în Iași de la Hristos 1646.
- Colecțiune de legiurile României vechi și celei noi, București, 1885, vol. II. Pravila de la Govora 1640-1641 se află reeditată la p. 83-135. [„Pravila Bisericească numita cea mica tipărită’la anul 1640 în Mănăstirea Govora (după ediția din 1884 publicată de Academia Română)”].
- Codex Justinianus.
- Codex Theodosianus.
- CODICIS juris Canonici Fontes, cura Emi Petri Card. Gasparri editi, Volumen I, Concilia Generalia–Romani Pontifices usque ad annum 1745, N. 1-364, Romae, 1947.
- Colecțiune de legiurile României vechi și celei noi, București, 1885, vol. II. Pravila de la Govora 1640-1641 se află reeditată la p. 83-135. [„Pravila Bisericească numita cea mica tipărită’la anul 1640 în Mănăstirea Govora (după ediția din 1884 publicată de Academia Română)”].
- Concilium Quinisextum – Das Konzil Quinisextum, Griechisch-Deutsch, übersetzt und eingeleitet von Heinz OHME, Turnhout Brepols & Publishers, 2006, 363 p. [Band 82, din Colecția Fontes Christiani, Zweisprachige Neuausgabe christlicher Quellentexte aus Altertum und Mittelalter, Im Auftrag von der Görres-Gesellschaft, Herausgegeben von Marc-Aeilko Aris, Siegmar Döpp, Franz Dünzl, Wilhelm Geerlings, Rainer Ilgner, Roland Kany, Rudolf Schieffer].
- CORPUS Fontium Historiae Byzantinae..., series Vindobonensis..., vezi Das Register des Patriarchats von Konstantinopel... Constantin VII, Porfirogenetul, De caeremoniis.
- Constantinopol = The OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, Studiu-Album, editat de Centrul Patriarhiei Ecumenice de la Geneva, editor Mitropolitul Damaschin al Elveției, coordonator Solon TZAFERIS, Athena, 1292 CHAMBÉSY / Genève, 1989, 374 p., incl. 463 il. Ediție de lux. Vezi și Athanasios PALIOURAS.
- CONSTANTINOPOLE 1054-1261, *Tête de la chrétienté, proie des Latins, capitale grecque*, Dirigé par Alain DUCCELLIER et Michel BALARD, Édition Autrement – Collection Memoires nr. 40, Paris, 1996, 263 p.
- CONSTANTINOPOLE, par S. VAILHÉ, in Dictionnaire de Théologie Catholique, tom 3, deuxième partie, Paris, 1923, col. 1275-1519. Vezi și J. BOIS.
- Corpus Iuris Civilis, editio sexta lucis ope expressa, volumen tertium, NOVELLAE, recognovit Rudolfus Schoell. Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guillemus KROLL, Berolini, MCMLIX, 1959. La p. 94 se află Novella XI, din 535, privitoare la Justiniana Prima.
- Nicolae [Nectarie] COTLARCIUC, *Stifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau und in der Bukowina, Eine historisch-dogmatische Studie zum Morgenländischen Kirchenrecht*, von..., Stuttgart, Verlag von Ferdinand Enke, 1907, 183 p. [„Kirchenrechtliche Abhandlungen”, Hgg. von Dr. Ulrich Stutz, Heft 47].
- Irineu CRĂCIUNĂȘ, Patriarhia Bulgară, în rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, an XXXVI, nr. 3-4, martie-aprilie, 1960, p. 274-286.
- Gheorghe CRONȚ, Feudalismul bizantin, în Studii, Revistă de istorie, București, tom 24, nr. 1, 1971, p. 139–152.
- Gheorghe CRONȚ, Pravila de la Govora din 1640, în Studii, Revista de istorie, București, 5, an XIV, 1961, p. 1-16.
- Eugen DARKO, Byzantinisch-ungarische Beziehungen, in der zweiten Hälfte des XIII Jahrhundert, von... mit 2 Tafeln, Weimer, 1933, Verlag Böhlau Nachf. 56 p.
- S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, 508 p.
- Aurel DECEI, *Relații româno-orientale*. Culegere de studii, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, 245 p.
- DICTIONNAIRE de Théologie Catholique, contenant l'expose des doctrines de la théologie catholique leurs preuves et leur histoire..., Paris, Librairie Letouzey et ané, 87, Boulevard Raspail, 87, 1923 – 1972.
- DICTIONNAIRE d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques, sous la direction de R. AUBERT, Letouzey et ané, 87, Boulevard Raspail, Paris, VI, 1912 – 2003, colectia apare încă.

- Dosoftei, Dumnezăiasca Liturghie**, Ediție critică de N. A. URSU. Cu un studiu introductiv de Î. P. S. Teoctist Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, LVIII + 351 p., incl. facsimile.
- Franz DÖLGER**, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit*, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).
- Vezi cele cinci volume din „*REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*“.
- Franz DÖLGER**, *Byzanz und die europäische Staatenwelt*, Ausgewählte Vorträge und Aufsätze, 1964, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 387 p. (Unveränderter Nachdruck der 1. Auflage, Ettal, 1953).
- Franz DÖLGER**, *Bulgarisches Zartum und byzantinisches Kaisertum*, în *Byzanz und die europäische Staatenwelt*, Ausgewählte Vorträge und Aufsätze, 1964, Darmstadt, p. 140-158.
- Franz DÖLGER und Johannes KARAYANNOPULOS**, *Byzantinische Urkundenlehre*, Erster Abschnitt Die Kaiserurkunden, von..., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1968, 203 p. + 85 pl. [Byzantinisches Handbuch im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft, dritter Teil, erster Band, erster Abschnitt].
- DOSOFTEI, OPERE**, 1 Versuri, Ediție critică de N. A. URSU, Studiu introductiv de Al. ANDRIESCU, Editura Minerva, București, 1978, C + 544 p. și facsimile.
- DOSOFTEI**, *Psaltirea în versuri 1673*, Ediție critică de N. A. URSU, Cu un cuvânt înainte de Î. P. S. Sfințitul IUSTIN Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, LIX + 1164 p.
- DOSOFTEI**, *Dumnezăiasca Liturghie 1679*, Ediție critică de N. A. URSU, Cu un studiu introductiv de Î. P. S. Sfințitul Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, LVIII + 349 p.
- François DVORNIK**, *Byzance et la Primauté Romaine*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1964, 160 p.
- F. DVORNIK**, *Praga, La lutte entre Byzance et Rome à propos de l'Illyricum au IXe siècle*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 61-80.
- Francis DVORNIK**, *Les Slaves, histoire et civilisation de l'Antiquité aux débuts de l'époque contemporaine*, traduit de l'anglais par Danielle PAVLEVSKI avec la collaboration de Maroussia Chpolyansky, Editions du Seuil, Paris, 1970, 1179 p. incl. hărți.
- Idris EMLEK**, *Mysterienfeier der Ostsyrischen Kirche im 9. Jahrhundert*. Die Deutung der göttlichen Liturgie nach dem 4. Traktat einer anonymen Liturgieerklärung, LIT Verlag Münster, 2004, 254 p. [Ästhetik – Theologie – Liturgik, gegründet von Prof. Dr. Rainer Volp + (Mainz), herausgegeben von Prof. Dr. Dr. h. c. Horst Schwebel (Marburg) und Prof. Dr. Albert Gerhards (Bonn), Band 30].
- ENCHIRIDION Fontium Historiae Ecclesiasticae Antiquae**, quod in usum scholarum collegit Conradus KIRCH S. J., Editio sexta, aucta et emendata, quam curavit Leo UEDING S. J., 1947, Editorial Herder Barcelona.
- ENCHIRIDION Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae**, pro usu auditorum Theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici, e propriis fontibus constructum, auctore Josepho PAPP-SZILÁGYI de Illyésfalva, S. S. Theologiae Doctore, Canonico graeci ritus Magno-Varadinensi, Abate tituli S. Pantelemonis de Rác-Keve, Consiliario Regio, et insignis Ordinis Francisci Josephi I. Equite, M[agno]. -Varadini [Oradea], Typis Aloysii Tichy, 1862, 633 p.
- ENCHIRIDION Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum** quod primum edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolffus Schönmetzer S. I., Editio XXXVI emendata, Herder Barcinone [Barcelona], Friburgi Brisgoviae [Freiburg/Br.], Romae, MCMLXXVI [1976], {Dep. legal Barcelona, 1976}, 954 p.
- ENCHIRIDIONU**, *adeca Carte manuale de canóne ale unei, sântei, sobornicești, și apostolești Biserici cu Comentare*, de Andreiu Baronu de Siagun'a, Sabiiu[Sibiu], în tipografi'a archidiecezana, 1871, 548 p.
- EUSEBIU de Cezareea**,
- Scrieri partea întâia (vol. I)**, *Istoria Bisericească și Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Prof. Teodor BODOGAE, vol. I, Buc. 1987, 451 p;
- Scrieri partea a doua (vol. II)**, *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, 295 p.;
- Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR**, București, 1987, vol. I și 1991, vol. II (în Colecția PSB, Părinți și Scriitori Bisericești, nr. 13 și 14).
- Dumitru FECIORU**, în volumul: *Scrierile Părinților apostolici*, traducere, note și indice de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, colecția "Părinți și scriitori bisericești (PSB) I".
- G. FEDALTO**, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Padova, 1988.
- Aldo FERRARI**, *A treia Romă. Renașterea naționalismului rus*, Traducere de Elena Pârvu, Editura Anastasia, București, 1999, 115 p. (Colecția "Dreapta Europeană").
- Ioan N. FLOCA**, *Legea românilor(jus valachorum) și legislația de stat din Transilvania în epoca voievodatului și principatului*, în *Mitropolia Ardealului*, an VII, nr. 7-8, iulie-august, 1962, p. 520-528.
- Ioan N. FLOCA**, *Românii în legile de stat transilvane până la 1918*, în B. O. R., an 108, nr. 1-2, 1990, p. 137-149.
- Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA**, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Sibiu, 1992, 557 p.
- Ioan N. FLOCA**, *Dreptul canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I-II, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al B. O. R., București, 1990.
- Ioan N. FLOCA**, *Originile Dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, (Studiu istoric-canonice), Sibiu, 1969, 207 p. [Extras din rev. *Mitropolia Ardealului*, an XIV, nr. 1-3, 1969].
- Ioan N. FLOCA**, *Din istoria Dreptului Românesc: II, Carte Românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudeațe*, Iași, 1646, Sibiu, 1993, 172 p.
- Vezi J. FORGET**, *Conciles*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 3, première partie [Clarke-Constantinople], Op. cit., col. 636.
- Roland FRÖHLICH**, *Kleine Geschichte der Kirche in Daten*, 2004, Herder, Freiburg, Basel Wien, 224 p. (p. 9-35).
- Monica Maria GÂȚEIU**, *Bătălia de la Malâzgiert, moment crucial în istoria comună a occidentului și a orientului*, în rev. *Studii*, București, tom 24, nr. 6, 1971, p. 1133-1141.

- GESCHICHTE der Konzilien. Vom Nicaeum bis zum Vaticanum II, Herausgegeben von Giuseppe Alberigo, mit Beiträgen von..., Fourier Verlag Wiesbaden, 1993, 482 p.
- DIE GESCHICHTE DES CHRISTENTUMS, Religion, Politik, Kultur, Ungekürzte Sonderausgabe, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 1-3, 2003 – 2005.
- vol. I., Altertum, Die Zeit des Anfangs (bis 250), Hrg. von Luciano PIETRI, 972 p.
- vol. II., Altertum, Das Entstehen der einen Christenheit (250-430), Hrg. von Jean-Marie CHARLES(+) și Luce PIÉTRI, 1996/2005, 1108 p. 2005.
- vol. III., Altertum, Der lateinische Westen und der byzantinische Osten (431-642), Hrg. von Luce PIÉTRI, 2001-2005, 1334 p.
- V. GRUMEL, *Traité d' études byzantines. I., La Chronologie*, Paris, 1958.
- Istorie Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, și vol. II (1054-1982), București, 1993.
- Peter GUYOT și Richard KLEIN (Hrsg.), Das frühe Christentum bis zum Ende der Verfolgungen. *Eine Dokumentation*, două volume într-o singură carte: Band I, Die Christen im heidnischen Staat, 516 p.; Band II, Die Christen in der heidnischen Gesellschaft, 412 p.; Übersetzung der Texte von Peter GUYOT, Auswahl und Kommentar von Richard KLEIN, 1977¹ by WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), Darmstadt, 2006³.
- Lothar HEISER, Mosaik und Hymnen, Frühes Christentum in Syrien und Palestina, EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1999, 756 p., incl. 72 pl. Illustrate. [Schriftenreihe des Patristisches Zentrum Koinonia – Oriens, Hgg. Von Wilhelm Nyssen u. Michael Schneider, Band XLVIII].
- Lothar HEISER, Die Georgische Orthodoxe Kirche und ihr Glaubenszeugnis, Paulinus Verlag, Trier, 1989, 247 p., incl. XXXII pl. II.
- Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25]
- Lothar HEISER, Ägypten sei gesegnet (Isaia, 19, 25), Koptisches Christentum in Bilder und Gebeten, EOS Verlag, St. Ottilien, 2001, 439 p., incl. il.
- Lothar HEISER, Jesus Christus, Das Licht aus der Höhe. Verkündigung, Glaube, Feier des Herren-Mysteriums in der Orthodoxen Kirche, EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1998, 756 p., incl. il.
- Lothar HEISER, Maria in der Christus – Verkündigung des orthodoxen Kirchenjahres, Paulinus-Verlag, Trier, 1981, 428 p., incl. il.
- Lothar HEISER, Quellen der Freude. Die Hochfeste der orthodoxen Christen, Verlag Fluhegg, 2002, Gersau, Elveția, 335 p., incl. il.
- Gerhard HARTMANN, Daten der Kirchengeschichte, 2007, Marix Verlag, Wiesbaden, 187 p.
- Lothar HEISER, Die Taufe in der orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter, Paulinus Verlag, Trier, 1987, 353 p., incl. XXXII il. [Sophia, Quellen östlicher Theologie, Hgg. Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 25].
- HÖFISCHE Kultur in Südosteuropa, Bericht der Kolloquien der Südosteuropa - Kommission 1988 bis 1990, Herausgegeben von Reinhard LAUER und Hans Georg MAYER, mit 60 Abbildungen, 1994, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen, 430 p. (=Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Nr. 203).
- Constantin Ritter von HÖFLER, Die Walachen als Begründer des Zweiten bulgarischen Reiches, der Asaniden, 1186-1257-I. Abhandlungen aus dem Gebiete der slavischen Geschichte von..., in Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Classe, 95 Band, Wien, 1880, p. 229-245.
- Constantin Ritter von HÖFLER, Abhandlungen aus dem Gebiete der slavischen Geschichte, II, III, IV, in Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Classe, XCV. -und XCVII. Band, Jahrgang 1879, Viena, 1880 și 1881. (Heft II, p. 875 - 898, Band XCV, 1880; Heft III, p. 899-912, Band XCV, 1880; Heft IV, Band XCVII, 1881, p. 797- 912).
- Walter HOTZ, Byzanz, Konstantinopel, Istanbul, Handbuch der Kunstdenkmäler, Deutscher Kunstverlag, 1978, München, 207 p. + hărți și 140 il.
- Nicolae IORGA, vezi „Documente privitoare la Istoria Românilor”, Colecția „Hurmuzaki”, vol. XIV, Documente grecești, 1320-1716, București, 1915
- Nicolae IORGA, Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc.
- Nicolae IORGA, L' Origine et la patrie première des Roumains, *Réponse à une agression*, Bucarest, 1938, 38 p.
- Nicolae IORGA, Études byzantines, I, Bucarest, 1939, 344 p.
- Nicolae IORGA, Bizanț după Bizanț, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, 300 p.
- Nicolae IORGA, Istoria vieții bizantine. Imperiul și civilizația după izvoare, Traducere de Maria HOLBAN, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, 654 p.
- Nicolae IORGA, Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie), Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Victor SPINEI, Institutul European, 1998, 332. [Col. “Istorie și Diplomatie”, nr. 16].
- Nicolae IORGA, Sârbi, bulgari și români în peninsula Balcanică în evul mediu, în Analele Academiei Române, seria II, Tom XXXVIII, 1915-1916, Memoriile Secțiunii Istorice, cu 24 stampe, 4 portrete și 94 figuri în text, București, 1916, p. 107-126.
- Istoria Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, și vol. II (1054-1982), București, 1993.
- ÎNDREPTAREA LEGII 1652 [Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652], București, 1962, Editura Academiei Române 1013 p. [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VII].
- Titlul complet, vezi Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652.
- Hubert JEDIN, Handbuch der Kirchengeschichte, 11 vol. (I, II/1+2+3, III/1+2, IV, V, VI/1+2, VII), Sonderausgabe, 30 - sec. XX, Unveränderter Nachdruck der Sonderausgabe von 1985, Herder Freiburg, Basel, Wien, 1999□, [1962¹, 1965², 1985³].

- Alexander KARIOTOGLOU, *Mother of Churches Jerusalem Dwelling-Place of God*, Editions Militos, 1996, 93 p. + il., icoane, reproduceri de artă minoră, manuscrise, obiecte de cult, veșminte, iconostase etc., text bilingv: grec și englez. Ediție de lux.
- John Norman Davidson KELLY, *Altchristliche Glaubensbekenntnisse, Geschichte und Theologie*, 2. Auflage, Vadenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1993, 449 p.
- KIRCHENGESCHICHTE, von D. Dr. Karl BIHLMEYER, neubesorgt von Dr. Hermann TÜCHLE, [18.] Achtzehnte Auflage, vol. I-III, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, I, 1966 [Das christliche Altertum], II, 1968 [Das Mittelalter], III, 1969 [Die Neuzeit und die neueste Zeit].
- Walter KIRSCHSCHLÄGER, *Die Anfänge der Kirche, Eine biblische Rückbesinnung*, Verlag Styria, 1990, 207 p., passim.
- Lexikon des Mittelalters, VI, Artemis und Winkler Verlag, 1993, München und Zürich.
- Lexikon für Theologie und Kirche, I, Band, 1957, Verlag Herder Freiburg.
- Ralph-Johannes LILIE, *Byzanz. Kaiser und Reich*, 1994, Böhlau Verlag Köln, Weimar Wien, 277 p. [Böhlau Studienbücher].
- Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi Mircea PĂCURARIU, vol. 3, din lucrarea *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1994, p. 530-569.
- Liturghier, tipărit cu binecuvântarea Patriarhului Justin I, București, 1980, Editura I. B. M. al BOR, 479 p.
- Décret de MAHOMET relatif aux chrétiens, par L. H. D., chanoine honoraire, in *Échos d'Orient*, Paris, I, (1897-1898), p. 170-171.
- Riccardo MAISANO, *L'Opera memorialistica di Sfranze dentro e fuori i confini della storia*, Estratto, Italoellenika, Napoli, I, 1988, p. 111-122.
- J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliarum nova, et amplissima collectio*, Reprint, ediția 1903, Paris, Graz, 1961, 53 tomuri, în 59 de volume, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt Graz.
- Robert MANTRAN Coordonator, *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina BÎRSAN, Editura Bicall, București, 2001, 682 p. + hărți [mai mulți colaboratori].
- Dr. Atanasie M. MARIENESCU, Ilirii, macedo-românii și albanezii, Disertațiune istorică, în *Analele Academiei Române*, seria II, Tomul XXVI, 1903-1904, Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1904, 117-168.
- Stelian MARINESCU, Competența și atribuțiile judiciare ale clericilor în secolele XIV-XVIII, în *B. O. R.*, București, an LXXXVIII, nr. 7-8, p. 796-811.
- Josef MATZKE, *Mährens frühes Christentum*, Herausgegeben vom Sudetendeutschen Priesterwerk Königstein/Taunus, 1969 [Band XIII], 88 p.
- Leonidas MAVROMATIS, *La fondation de l'Empire Serbe le Kralj Milutin*, Thessaloniki, 1978, 176 p., incl. facsimile și il.
- Otto MAZAL, *Byzanz und das Abendland*, KATALOG einer Ausstellung der Handschriften und Inkunabelsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek, Wien, 1981, 512 p. + 93 pl. II.
- Otto MAZAL, *Handbuch der Byzantinistik*, Akademische Druck-u. Verlagsanstalt Graz-Austria, 1989, 279 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum*, Studii de istorie bisericească a românilor, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2002, 136 p.
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *La umbra Sarmizegetusei Romane - Basilica din Densuș*, Editura "Mihai Eminescu", Oradea, 1997, 195 p., + documente, 17 il. și 148 facsimile, planșe. [Lansarea cărții la Deva, în "Casa Cărții Deva", a fost semnalată în ziarul local, *Cuvântul liber*, an X, 1998, nr. 2123, vineri, 24 aprilie, p. 1].
- Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarchia – Πενταρχία, vol. I]*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.
- Simion MEHEDINȚI, *Creștinismul românesc, Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român*, Prefață de Dumitru Muster, Ediție îngrijită de Dora MEZDREA, Fundația Anastasia, 1995, 233 p.
- MÉLANGES Charles Diehl, vol. I Histoire, vol. II Art, Paris, 1930, [Études sur l'histoire et sur l'art de Byzance].
- MÉLANGES et DOCUMENTS publié à L'occasion du 2e Centenaire de la mort de MABILLON, Ligugé, Paris, 1908.
- MÉMORIAL LOUIS PETIT. *Mélange d'histoire et d'archéologie byzantine*, Institut Français d'Études Byzantines, Bucarest, 1948, 426 p. [Archives de L'Orient Chrétien, I].
- Krsto MIATEV, *Die Rundkirche von Preslav*, in *Byzantinische Zeitschrift*, 30. Band, 1929/30, p. 561-567.
- Dr. Ioan MIHALYI de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Volumul I, ediția a II-a, Ediție și note biografice Vasile IUGA de Săliște, Cu prefață de Acad. Camil MUREȘANU, Editura Societății culturale pro Maramureș, « Dragoș Vodă », Cluj-Napoca, 2000, 697 p., [ediția I-a, Sighet, 1900].
- Gheorghe MIHĂILĂ, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Editura enciclopedică română, București, 1974, 348 p. incl. texte doc.
- Nicolae MOISESCU, *Curtea de Argeș, Micromonografie*, 1998, Imprimeria „Coresi”, București, 141 p. + il.
- Petre MORAR, *Dacia ariană, leagănul limbii evanghelice*, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, 211 p., incl. pl. și hărți.
- Gy. MORAVCSIK, *Pour une alliance byzantino-hongroise (seconde moitié du XIIe siècle)*, in *Byzantion*, VIII, Fasc. 1, 1933, Bruxelles, p. 555-568.
- Dom Germain MORIN, *Études Textes, Découvertes, Contributions a la Littérature et a l'histoire des douze premiers siècles*, par. ..., Tome premier, Abbaye de Maredsous (Belgique), Paris, A. Picard, Editeur, 1913.
- Dom Germain MORIN, O. S. B., München, *Manuscripts Liturgiques Hongrois des XIe et XIIe Siècles*, in *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*, Band 6, 1926, Münster i. W. : Aschendorff, p. 55-67.
- +Germain MORIN, *Indices de provenance illyrienne du livre d'Évangiles q*, in *Miscellanea Giovanni Mercati*, Volume I., Bibbia-Letteratura cristiana antiqua, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, MCMXLVI (1946), p. 95-102.
- Petru MOVILĂ, *Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, Traducere de Ștefan LUPAN, Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Vlad CHIRIAC, Editura Polirom, București, 2002, 181 p.
- Vasile V. MUNTEAN, *Bizantinologie I*, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1999.

- George MURNU, Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae-Șerban TANAȘOCA, Editura Academiei Române, București, 1984, 203 p. (Academia de Științe Sociale și Politice a României, Institutul de Studii sud-est europene).
- Petre Șt. NĂSTUREL, Lista patriarhilor ortodocși: Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, București, 1947, (mie inaccesibilă).
- Petre Șt. NĂSTUREL, Torna, torna, fratre. O problemă de istorie și de lingvistică, în Studii și cercetări de istorie veche, tomul VII, nr. 1-2, ian. - iun., 1956, p. 179-188.
- Petre Șt. NĂSTUREL, Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654, Pont. Institutum Stud. Orientalium, Roma, 1986, 375 p. [Orientalia Christiana Analecta, 227].
- Petre Ș. NĂSTUREL, Așezarea orașului Vicina și țărmul de apus al Mării Negre în lumina unui portulan grec, în Studii și cercetări de Istorie Veche, Edit. Acad. Române, București, 1-4, an VIII, 1957, p. 294-303.
- NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cărma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p.
- [titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit. VII. (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004).
- Ion NESTOR, La pénétration des slaves dans la péninsule Balkanique et la Grèce continentale, în Revue des Études sud-est européennes, Académie Roumaine, București, Tome I, 1963, nr. 1-2, p. 41-67.
- NESTOR VORNICESCU, Ieromonah, Patriarhia Serbiei, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, an XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, p. 133-142.
- NESTOR VORNICESCU, Mitropolitul Olteniei, Primele scrieri patristice în literatura noastră sec. IV-XVI, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1984, 638 p.
- NESTOR [Vornicescu] Mitropolitul Olteniei, Omiliile ale Sfântului Episcop Laurențiu din Novae „cel dulce ca mierea” din primele decenii ale sec. al V-lea, Craiova, 2000, 96 p. + il. canonică.
- Corina NICOLESCU, Moștenirea artei bizantine în România, Editura Meridiane, București, 1971, 89 p. + 104 il.
- Corina NICOLESCU, Aspecte ale relațiilor culturale cu Bizanțul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV, în Studii și materiale de Istorie Medie, București, Editura Acad. Române, vol. V, 1962, p. 9-45.
- Ion I. NISTOR, Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor, de..., extras din Analele Academiei Române, Mem. Secț. Ist., Seria III, tom XXVII, MEM. 6, București, 1945, p. 123-151.
- Ion I. NISTOR, Originea românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir, de..., extras din Analele Academiei Române, Memoriile Secț. Ist., Seria III, Tom XXVI, Mem. 7, București, 1944, p. 151-212.
- Epifanie NOROCEL, Patriarhia Bulgară de Târnovo între anii 1235-1393, în Studii Teologice, seria II, an XVIII, 1966, București, nr. 3-4, p. 146-159.
- Epifanie NOROCEL, Sfântul Eftimie ultimul Patriarh de Târnovo și legăturile lui cu Biserica Românească, în rev. B. O. R., București, an LXXXIV, nr. 5-6, mai-iunie, 1966, p. 552-573.
- John Julius NORWICH, Byzanz, Aus dem Englischen von Esther Mattilde, Ulrike und Manfred Halbe, Verlagsbüro Neumeister-Taroni, Zürich, Econ Verlag, 1998, 3 volume.
- NOUL TESTAMENT tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către SIMION ȘTEFAN Mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Emilian Episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988, 907 p.
- THE OECUMENICAL PATRIARCHATE, The Great Church of Christ, [Editor] Publishers Orthodox Centre of the Oecumenical Patriarchate Geneva, Elveția, printed in Grece by E. Tzaferis S. A., Athen, 1989, 374 p., incl. 463 il. Album de lux.
- OHRIDA, vezi BULGARIE.
- Nicolas OIKONOMIDES, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Introduction, Texte, Traduction et commentaire, par..., Éditions du Centre national de la recherche scientifique, Paris, 1972.
- OMAGIU canonicului Aloisie Ludovic TĂUTU, cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani, vol. I Opere, Istorie, 434 p., vol. II, tom 1. Teologice bisericiești, 222 p., tom 2. Varia, 128 p.; vol I-II, Roma, 1975, Tip. Univ. Gregorienne (=extras din revista Buna Vestire, XIV (1975), ianuarie - martie, nr. 1). Cele două volume din *Omagiu...* conțin articole și studii cu anexe documentare, deja publicate în diferite periodice] în România și în străinătate, mai ales la Roma.
- Dimitrie ONCIU, Scrieri istorice I, ediție îngrijită de Aurelian SACERDOȚEANU, Editura Științifică, București, 1968, 715 p.
- Konrad ONASCH, Kunst und Liturgie der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der Alten Kirche, Verlag Hermann Böhlaus Nachf., Wien, Köln, Graz, 1981, 495 p., incl. 80 il. + 2 hărți.
- Georg OSTROGORSKI, Geschichte des byzantinischen Staates, Verlag C. H. Beck, München, 1963, 569 p.
- G. OSTROGORSKY, Les débuts de la Querelle des images, în Mélanges Charles Diehl, vol. I, Paris, 1930, p. 235-256.
- Andrei OȚETEA, Istoria lumii în date, elaborată de un colectiv de cercetători, sub cond. ..., Editura Enciclopedică Română, București, 1972, 616 p.
- Ioannes OUDOT, Patriarchatus Constantinopolitani. Acta Selecta. Collegit et in linguam Gallicam vertit Sac. Ioannes Oudot Ecclesiae S. Ludovici Gallorum in Urbe capellanus e Pontificia Commissione ad redigendum C. I. C. O., Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXLI -1941- 199 p. Fonti Serie II – Fascicolo III [Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Codificazione Canonica Orientale].
- Manuel PALAIOLOGOS, Dialog über den Islam und Erziehungsratschläge, [editat de] Wilhelm BAUM (Hg.), Übers. v. Raimund SENONER, Kitab Verlag, Klagenfurt – Wien, 2002, 112 p.
- Athanasios PALIOURAS, The byzantine monuments and the Oecumenical Patriarchate, Published by E. Tzaferis S. A., Athena, 1990, 157 p., incl. 112 il. Vezi și Constantinopol.
- Viorel PANAITE, Pace, război și comerț în islam. Țările Române și dreptul Otoman al popoarelor (secolele XV-XVII), Editura All. București, 1997, 523 p. + 16 facsimile și 16 pl. il.
- P. P. PANAITESCU, Introducere la istoria culturii românești, Editura Științifică, București, 1969, 398 p. + hartă.
- Șerban PAPACOSTEA, Românii în secolul al XIII-lea, între cruciadă și imperiul mongol, Editura Enciclopedică, București, 1993, 188 p. (=Colecția „Biblioteca enciclopedică de istorie a României“).
- Șerban PAPACOSTEA, Evul mediu Românesc, Realități politice și curente spirituale, Corint, București, 2001, 396 p. [Istorie-opere fundamentale].

- Șerban PAPACOSTEA, Drumurile comerciale internaționale și geneza Statelor Românești în viziunea lui Nicolae Iorga, în *Studii și materiale de istorie medie*, București, vol. XVIII, 2000, p. 45-55.
- The Papacy and the Levant (1204-1571), Volume I, The Thirteenth and Fourteenth Centuries, Kenneth M. SETTON, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1976.
- Pericle PAPAHAĞI, Numiri etnice la Aromâni, în *Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare, Seria III, Tomul III*, București, 1927, p. 131-167 și Extras, 37 p.
- Iosif PATAKI, Ceva despre relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul veacului al XIV-lea, în *Studii și materiale de Istorie Medie*, București, vol. II, 1957, p. 421-429.
- PATRIARCATS, par R. VANCOURT, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul(Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.
- I Patriarcati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Loutfi Laham, +G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], Pont. Inst. Stud. Orientalium, Roma, 1968, 221 p. [Orientalia Christiana Analecta, nr. 181].
- Sophie PATOURA, Une nouvelle considération sur la politique de Justinien envers les peuples du Danube, în *Byzantinoslavica*, Praga, LVIII, 1997, p. 78-85.
- Frans van de PAVERD, Zur Geschichte der Messliturgie in Antiochia und Konstantinopel gegen Ende des vierten Jahrhunderts, Analyse der Quellen bei Johannes Chrysostomos, Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1970, 571 p. [Orientalia Christiana Analecta, 187].
- Mircea PĂCURARIU, Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1975, 36 p. [Extras din rev. B. O. R., XCIII, 1975, p. 322-355].
- Mircea PĂCURARIU, Istoria Bisericii Ortodoxe Române, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, 677 p. incl. il., hărți și pl.
- Mircea PĂCURARIU, BASARABIA, Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc, Tipărită cu binecuvântarea Î. P. S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 1993, 150 p. + două hărți.
- Mircea PĂCURARIU, Începuturile Mitropoliei Transilvaniei, Tipărită cu binecuvântarea P. F. P. Iustin Patriarhul BOR, Editura Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, 151 p. [Biblioteca Teologică 2].
- Mircea PĂCURARIU, Sfinți Daco-Romani și Români, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 1994, 196 p. PEČ – IPEK, vezi Bosnie-Herzégovine și Carlovitz.
- A. -P. PÉCHAYRE, L'Archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767, în trei părți, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome 35, 1936, p. 183-204 și 280-323.
- A. -P. PÉCHAYRE, La succession épiscopale d'Ochrida Gabriel et Théodule, 1582-1588, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome, XXXVIII, 1939, p. 35-56.
- A. -P. PÉCHAYRE, Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVIe siècle et au début du XVIIe, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome 36, 1937, p. 398-439.
- A. -P. PÉCHAYRE, La lettre du prince Eugène à Zosime d'Ochrida et Sisanion en 1715, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome, XXXVIII, 1939, p. 57-69.
- A. -P. PÉCHAYRE, Zosime d'Ochrida et de Sisanion. Ses relations avec l'Autriche et ses différents séjours à Ochrida, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome, XXXVII, 1938, p. 141-162.
- Jaroslav PELIKAN, Fecioara Maria de-a lungul secolelor, Locul ei în istoria culturii, Traducere din engleză de Silvia PALADE, Humanitas, București, 1998, 267 p.
- Sreten PETKOVIĆ, Le Patriarcat de Peč, Beograd, 1982¹, 1987², 40 p. + il.
- Michele PICCIRILLO, L'Arabie chrétienne, Préface de Maurice SARTRE, Traduit de l'italien par Étienne Schelstraete et Marie-Paule Duverne, Éditions Mengès, Paris, 2002, 259 p., incl. il., planuri, pl.
- PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Soborniceștii și Apostoleștii Biserici a Ortodocșilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din grecește în românește de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 †1846, subl. și n. n.). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înalțului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n. n.), cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Meletie (1844-1848, n. n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfințelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (arhiereu titular de Edesa, 1862-1884, n. n.) în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p. Vezi reeditarea lui în anul 2004:
- NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p.
- Limbajul canonic ortodox de epocă al cărții este deosebit de frumos și profund, depășindu-l ca nivel și expresivitate pe cel din Colecția de Canoane, de la Sibiu, din anul 1992.
- Renate PILLINGER, Das Martyrium des Heiligen Dasius (Text, Übersetzung und Kommentar mit 4 Abbildungen), Verlag der Österr. Akad. d. Wissensch., Wien, 1988, 59 p., incl. facsimile, p. 5-11, [Österr. Akad. d. Wissensch., Philosoph. -Hist. Klasse, Sitzungsberichte, 517. Bd.].
- Andrei PIPPIDI, Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI-XVIII, Ediție revăzută și adăugită, Corint, București, 2001, 393 p.
- D. M. PIPPIDI, Contribuții la istoria veche a României, București, 1958, Editura Științifică, 340 p. + pl.
- Chiril PISTRUI, Imperiul Vlaho-Bulgar și Patriarhia de Târnovo, în rev. Mitropolia Ardealului, Sibiu, an XVII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1972, p. 201-209.
- Vasile PÂRVAN, Contribuții epigrafice la Istoria Creștinismului Daco-Roman, de..., București, la Socec, 1911, 222 p.
- Willibald M. PLÖCHL, Geschichte des Kirchenrechts, Band I, Das Recht des ersten christlichen Jahrtausend. Von der Urkirche bis zum großen Schisma, Zweite, erweiterte Auflage, Verlag Herold, Wien, München, 1960, 490 p.
- Gerhard PODSKALSKY, Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000, 578 p.

- Ioan-Aurel POP, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996, 244 p.
- Ioan-Aurel POP, *Geneza medievală a națiunilor moderne (secolele XIII-XVI)*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, 231 p. [Colecția Argumente].
- Anca POPESCU, *Mitropolia Goției într-o diplomă otomană de investire a Patriarhului de Constantinopol*, în *Studii și materiale de istorie medie*, București, vol. XVIII, 2000, p. 167-171.
- Emilian POPESCU, *Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României. Creșterea și structura ei până în secolul al VII-lea*, în *B. O. R.*, an 108, nr. 1-2, 1990, p. 149-164.
- Emilian POPESCU, *Christianitas Daco-Romana, Florilegium studiorum*, Editura Academiei Române, București, 1994, 496 p.
- Marin POPESCU-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice, Din antichitate până în pragul veacului nostru*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, 254 p., incl. hărți și pl.
- Petru Demetru POPESCU, *Dicționar de personalități istorice, voievozi, principii, domnitori, regi*, Editura Niculescu, 2001, 288 p.
- Profesor Evsevie POPOVICIŢ, *Istoria Bisericească, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului*, vol. I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559 p.
- Acest curs universitar a fost tradus din nou și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU singur, sub titlul *Istoria bisericească universală și statistica bisericească, în patru volume*, București, 1925-1928. Ediția întâia, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sîrbă, la Carloviț, 1912, precum și în limba bulgară.
- Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, 1013 p. - Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII”.
- ÎNDRÉPTAREA LEGII 1652** [Pravila cea Mare, Târgoviște], București, 1962, Editura Academiei Române 1013 p. [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VII].
- Titlul complet:
- ÎNDRÉPTAREA LEGII CU DUMNEZEU CARE ARE TOATĂ JUDECATA ARHIEREASCĂ ȘI ÎMPĂRĂTEASCĂ** de toate vinile preoțești și mirenești Pravila Sfinților Apostoli, a celor 7 săboare și toate ceale nameastnice. Lângă acestea, și ale Sfinților Dascăli ai lumii: Vasile Velichi, Timotei, Nichita, Nicolae; Theologia Dumnezeștilor Bogoslovi. Scrise mai nainte și tocmită cu porunca și învățătura Blagocestivului Împărat, Chir Ioan Comninul, de cuvân <tătorul> Diac al Marii Besearici lu Dumnezeu și păzitor de pravili, Chir Alexie Aristinul. Iar acum de întâi prepuse toate de pre ellineaste pre limbă rumânească, cu nevoița și userdia și cu toată cheltuiala a presfințitului de Hristos Chir Ștefan, cu mila lu Dumnezeu Mitropolit Târgoviștei, Exarh Plaiului și a toată Ungrovlahia. În Târgoviște, în tipografia Prealuminatului meu Domn, Io Mathei Voievod Basarab în Sfânta Mitropolie, în casa Nălțării Domnului nostru Iisus Hristos. Martie 20, văleat 7160, a lui Hristos 1652, V post velichi.
- Pravila cea Mică sau Pravila de la Govora, 1640-1641, reeditată de Ioan M. BUJOREANU.
- „Et portae inferi non praevalerunt adversus eam”(Mt. 16, 18), Festschrift 25 Jahre Una Voce Austria, im Eigenverlag, A-2323 Mannswörth, 1992, 84 p. [Colab. Kurt Krenn, Wolfgang Waldstein, Heinrich Reinhard, Alfred Kolaska].
- Marius PORUMB, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998, 468 p.
- George POTRA, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, Prefață de Alexandru OFRIM, București, Ediția princeps 1939¹, la Fundația Regele Carol I, Ediția a doua revăzută, București, 2001², Ediția Curtea Veche, 333 p.
- Georgios PREVELAKIS, *Balkanii, Cultură și geopolitică*, Cu un cuvânt înainte al autorului la ediția în limba română, Traducere, note și postfață: Nicolae-Șerban TANAȘOCA, Editura Corint, București, 2001, 205 p., incl. pl. și hărți.
- Borislav PRIMOV, *Crearea celui de-al doilea Țarat Bulgar și participarea vlahilor*, în vol. *Relații Româno-Bulgare de-a lungul veacurilor (Sec. XII-XIX)*, din: *Studii*, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1971, p. 9-56 (Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de studii sud-est europene).
- Hélène PROTOPAPADAKIS-PAPAKONSTANTINOY, *Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ* κείμενα-εικόνες, ΑΘΗΝΑΙ [Athena], 1998, 489, incl. 124 il. [ediție cu text trilingv: grecesc, francez, englez: „L'Apôtre Pierre, Textes et icônes”, „The Apostle Peter, Texts and icons”]. Ediție de lux.
- PSALTIREA de la Alba Iulia 1651, tipărită acum 350 de ani sub păstoria lui SIMION ȘTEFAN, Mitropolitul Ardealului și văzând acum din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Andrei Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2001, 711 p.
- R. P. Henri QUENTIN Bénédictin de Solesmes, Jean-Dominique MANSI et les grandes Collections Conciliaires, *Étude d'Histoire Littéraire suivie d'une correspondance inédite de Baluze avec le cardinal Casanate et de lettres de Pierre Morin, Hardouin, Lupus, Mabillon et Montfaucon*, Paris, 1900, Ernest Leroux, Éditeur, 272 p.
- Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus*. I., Patriarchatus Constantinopolitanus, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715 ¹, 1740 ², Reprint Graz, 1958 ³, Akademische Druck - u. Verlagsanstalt.
- G. REDL, *Zur technischen Chronologie des Michael Psellos*, în *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig și Berlin, 29. Band, 1929/30, p. 168-187.
- Das REGISTER des Patriarchats von Konstantinopel, 1. Teil, Edition und Übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1315-1331, Hgg. von Herbert HUNGER und Otto KRESTEN unter Mitarbeit von ... [mai mulți colaboratori], Wien 1981, Verlag der Österr. Akademie der Wissenschaften, 624 p. + pl. U. il. [C. F. H. B. = Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Consilio societatis internationalis studiis byzantinis provehendis destinatae editum, volumen XIX / 1, Registrum Patriarchatus Constantino-politani, I. Documenta annorum MCCCXV - MCCCXXXI ediderunt Heribertus HUNGER et Otto Kresten, Series Vindobonensis edidit Heribertus Hunger, Apud Academiam Scientiarum Austriacam Vindobonae MCMLXXXI].
- Das REGISTER des Patriarchats von Konstantinopel, 2. Teil, Edition und Übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1337-1350, Hgg., von Herbert HUNGER und Otto KRESTEN..., unter Mitarbeit von. . . [mai multi colaboratori], Wien, 1995, Verlag der Österr. Akademie der Wiss., 518 p., il., pl. [C. F. H. B., v. XIX / 2].

- Das REGISTER des Patriarchats von Konstantinopel, INDICES, erstellt von Carolina CUPANE und Elisabeth SCHIFFER, unter Mitarbeit von Ewald KISLINGER, Teil 1 und 2, Indices zu den Urkunden aus den Jahren 1315-1350, Wien, 1995, Verlag der Österr. Akademie der Wissensch., 352 p. [C. F. H. B., Nr. XIX / 2].
- REPERTORIUM DER GRIECHISCHEN KOPISTEN 800-1600, von Ernst GAMILLSCHEG, Dieter HARLFINGER, Herbert HUNGER, 3 Teile; 1. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Großbritanniens, von E. G., D. H., H. H., Wien, 1981, 393 p. +369 pl.; 2. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs, von E. G., D. H., H. H., Wien, 1989, 429 p. +308 pl.; 3. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Roms mit dem Vatikan, von E. G., H. H., in 3 vol., Wien, 1997, 251p. +226 p. +344 il., Verlag der Österr. Akademie der Wissensch., 1981, 1989, 1997.
- William La RICHE, ALEXANDRIE septième merveille du monde, Photos de Stéphane COMPOINT / SYGMA, Édition Robert Laffont, 1996, Paris, 135 p, incl. pl., il., hartă.
- ROM und die Patriarchate des Ostens, von Wilhelm de VRIES, unter Mitarbeit von Octavian BÂRLEA, Josef GILL, Michael LACKO, Verlag Karl Alber, Freiburg, München, 452 p. (=Orbis Academicus Verlag Karl Alber, Freiburg, München).
- Mihail Gr. ROMĂȘCANU, Tezaurul Român de la Moscova, cu o ADDENDA de D. D. Pătrășcanu, G. Opreșcu și Al. Bărlădeanu, Prefață de Apostol STAN, Editura Saeculum I. O., București, 2000, 207 p.
- ROMÂNIA. ISTORIE ÎN DOCUMENTE, Album, [mai mulți colaboratori], redactor Silvia Popovici, București, 1992, 285 p., incl. il. Ediție bibliofilă.
- ROMÂNII DE LA SUD DE DUNĂRE, DOCUMENTE, Coordonată de: prof. Univ. Dr. Stelian BREZEANU, dr. Gheorghe ZBUCHEA, Arhivele Naționale ale României, 1997, 339 p.
- ROMÂNII DE PESTE HOTARE (1945), Documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, București, Direcția Arhivă și Documente Diplomatice, București, 1945, reprint, 1999, 65 p.
- Vladimir ROȘULESCU, State, suverani, sanctuare, Editura Scorilo, Craiova, 1997, 172 p.
- Remus RUS, Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu, Editura Lidia, București, 2003, p. 236-240.
- Tit SIMEDREA, proinmitropolit al Bucovinei (1941-45), Unde și când a luat ființă legenda despre atârănarea canonică a scaunelor mitropolitane din Țara Românească și din Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida, Note pe marginea unei interpolări, în B. O. R., an LXXXV, 1967, nr. 9-10, sept. -oct., p. 975-1003.
- Sf. SIMEON Arhiepiscopul Tesalonicului, TRATAT asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principiile puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi, Volumul I, Ediție îngrijită de Protosinghel Grichentie NATU, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, Suceava, 262 p. [București, 1765¹-1865¹], Colecția „Din frumusețile viețuirii creștine”, nr. 2, cu binec. Î. P. S. Pimen al Sucevei și Rădăuților.
- HAGIA SOPHIA und Hagia Irini-Mosaiken Museum, Imrahor monument-Kariye Museum (Chora-Klosterkirche) - Fethiye (Eroberungs) Museum - byzantinischer Kaiserpalast, MUSEUMS Führer, [Constantinopol] s. a., s. I., 109 p.
- Die Hagia Sophia, Kariye-Die Chora Kirche, 1999, s. I., by Rehber Basim Yayın Dragitim, 95 p., incl. il. [Constantinopol].
- Hagia Sophia, Deutsch, de İlhan AKŞIT, Constantinopol, 1998, s. I., 79 p., incl. il.
- Günter SPITZING, LEXIKON byzantinisch-christlicher Symbole. Die Bilderwelt Griechenlands und Kleinasien, Eugen Dietrichs Verlag, München, 1989, 344 p.
- Liviu STAN, Mireni în Biserică, Studiu canonic-istoric, Sibiu, 1939, 816 p. [Seria Teologică].
- Liviu STAN, Rasă și Religie, Sibiu, 1942, 152 p.
- Liviu STAN, Sfinții Români, Sibiu, 1945, 79 p. [Seria Teologică].
- Liviu STAN, Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea Autocefalie a Mitropoliei Moldovei, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, an XXXVI, nr. 3-4, martie-aprilie, 1960, p. 170- 214.
- Liviu STAN, Vechile noastre pravile, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, an XXXIV, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1958, p. 745-762.
- Dumitru STĂNILOAE, Sfânta Treime sau la început a fost iubirea, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, 95 p.
- Dumitru STĂNILOAE, Ortodoxie și Românism, Sibiu, 1939, 275 p., reprint de către „Asociația Românilor din Bucovina de Nord, Anul mântuirii 1992”, s. a., s. I., [Buc. sau Cernăuți, 1992?].
- Milan ȘESAN, Nașterea ideii papale, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, an VII, nr. 7-8, iulie-august, 1962, p. 469-481.
- Milan ȘESAN, Iliricul între Roma și Bizanț, în rev. Mitropolia Ardealului, 5 (1960), Sibiu, nr. 3 – 4, p. 202 – 224.
- Das Neue Testament und frühchristliche Schriften, Übersetzt und kommentiert von Klaus BERGER und Christiane NORD, Insel Verlag, 2003 □, Frankfurt am Main und Leipzig, 1999 ¹, 1413 p.
- Nikolaus THON, Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche, zusammengestellt und eingeleitet von Nikolaus THON. Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus-Verlag Trier, 1983, (= SOPHIA, Quellen Östlicher Theologie, Herausgegeben von Julius Tyciak + und Wilhelm Nyssen, Band 23, 628 p.).
- Emil TURDEANU, La littérature Bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays Roumains, par..., Paris, Imprimerie Nationale, 1947, 188 p. (Travaux publiés par l' Institut d' Études slaves, XXII).
- Christopher WALTER, L'iconographie des Conciles dans la Traditions Byzantine, Préface par André GRABAR, Inst. Franc. D'Études Byz., Paris, 1970, 299 p. [A. O. Chr., 13].
- Timothy WARE, Istoria Bisericii Ortodoxe O introduce limpede și detaliată despre Biserica Ortodoxă, scrisă atât pentru creștinii ortodocși, cât și pentru cei neortodocși, care doresc să aștepte mai multe amănunte despre propria lor tradiție, editor Aldo PRESS, 1997, București, 324 p., traducerea, după ediția 1993, de Alexandru Petrea.
- Michael W. WEITHMANN, Balkan-Chronik, 2000 Jahre zwischen Orient und Okzident, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, 1995, 542 p.
- Karl WOTKE, Die griechische Version der Epitome Operum Cassiani des Pseudo-Eucherius, im Cod. Vindob. graec. Theol. Nr. CXXI, erster Teil, Wien, 1898, 16 p. [Extras din „Jahres-Berichte des Öffentlichen Unter-Gymnasiums in der Josefstadt”, Wien, Jg. 21].

1

2

1. Blaj – Iconostasil Catedralei Mitropolitane Sfânta Treime, din lemn de tei, sculptat de Aldea, din Târgu Mureș, după anul 1748, iar icoanele au fost zugrăvite de pictorul ortodox sârb Ștefan Tenetzky, în anul 1765, înainte de data de 14 septembrie, când Catedrala a fost târnosită de către Episcopul unit Athanasie Rednic (1765-1772).

2. Paris, Biserica Ortodoxă Română Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail, iconostas, icoana hramului bisericii, din argint aurit, finea sec. XIX, 9bis rue Jean de Beauvais, 75005 Paris.

1

2

3

1. Împăratul romeu Nichifor II Phokas (963-969), Νικηφόρος Β΄ Φωκάς, miniatură,

2. Împăratul romeu Andronic II (1282-1328), Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος în costum festiv de ceremonial de Curte, cu coroana, sacosul și orarul imperial, însemnele demnității de „episcop al celor din afară ale Bisericii” / ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, o formă de continuare a demnității păgâne, de „Pontifex Maximus”, a împăraților romani, afierosind biserica Mănăstirii Seeres, Sf. Ioan Prodromou. O pictură murală în fresco – tablou votiv – la locul ctitorilor, executată după anul 1282, din biserica Mănăstirii Serres, Σέρρες, Σέρραι - *Sérrai* (numele mai vechi), situată la 70 de km. nord-est de Thesalonica, în Macedonia Greciei. Mănăstirea a fost fondată în anul 1276.

3. Împăratul romeu Manuel II Paleologul (1391-1425) Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος, miniatură - necrolog: Detail from Funeral Oration of Manuel II for his brother Theodore. Constantinople, 1409–11.

Bibliothèque Nationale de France. Département des Manuscrits, Paris. Supplément grec 309.

III. Privitor la instituția canonică a pentarhieii patriarhilor

Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν

Arhivă de documente anexate, micromedalion, liste
și statistici, ilustrație, planșe, planuri, hărți, varia

Anexă ilustrată

I. Catedrale, biserici, mănăstiri și capele, catagrafii, hărți, planșe,
planuri, miniaturi, tronuri patriarhale, icoane etc.

1

2

1. Efes, capela „Casa Mariei”, pe Muntele Privighetoarei, la c. 7 km. de oraș.

2. Personificarea virtuții înțelepciunii: Sophia, statuie în Biblioteca lui Celsus, din Efes. Sofia era inițial, o virtute cardinală la Platon, vezi „Protagoras”, idee susținută și de Socrate, cu celebra expresie: „știu că nu știu nimic”. De aici ideea creștină de Ἀγία Σοφία, Hagia Sophia; Sancta Sophia; Înțelepciunea Divină.

Biserica Sf. Nicolae din Mira, Liturghie arhierescă, cu Patriarhul Ecumenic Bartolomeaios I, imagine mărită: absida Altarului, cu prezbiteriul în trepte, sintron și Sf. Pristol, între cele patru coloane, care susțineau baldachinul deasupra Sfintei Mese.

1

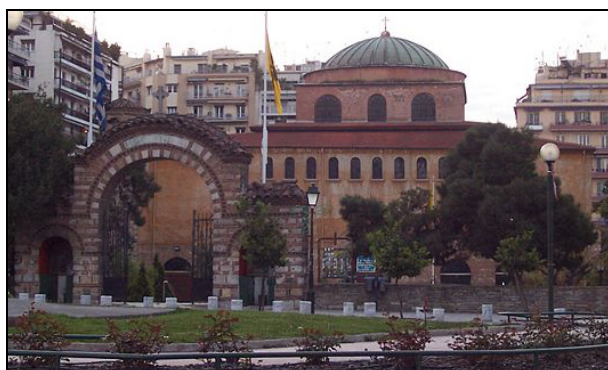

2

1. Cripta Sf. Nicolae, din Mira, devastată de acțiunile barbare locale.
2. Catedrala Sf. Nicolae din Mira Lykiei – ruină - vedere din naos, cu absida altarului, Sf. Masă, sintron și prezbiterium

Sofia, Bulgaria, Basilica Hagia Sophia, Sveta Sophia, înainte de restaurare. Construită prin sec. V-VI, în vechea Sardica, după anul 1393 a fost transformată în moscheie, adăugându-i-se două minarete. A fost profund afectată de cutremurul din anul 1818, când minaretul din partea dreaptă s-a prăbușit, motiv pentru care a și fost abandonată ca moscheie. A rămas în stare de ruină, până după eliberarea Bulgariei de sub otomani, iar de prin anul 1900 au început lucrările de restaurare, care s-au încheiat abia prin anii '80, ai secolului trecut, când, i s-a și redat destinația de Biserică ortodoxă, așa cum a fost, până în anul 1393.

1

2

1. Thesaloniki, Hagia Sophia, construită prin sec. VIII-IX, pe ruinele bisericii mai vechi, din anul 315.

2. Brusa, Sfânta Sophia, Ἁγία Σοφία, Ayasofya

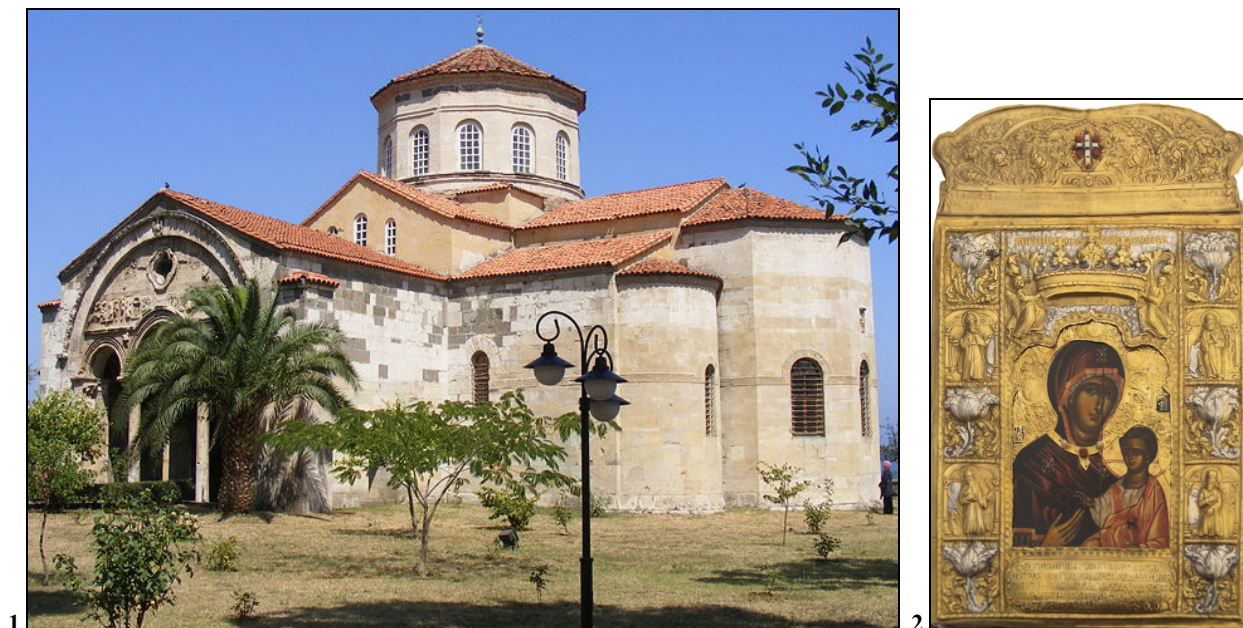
1

2

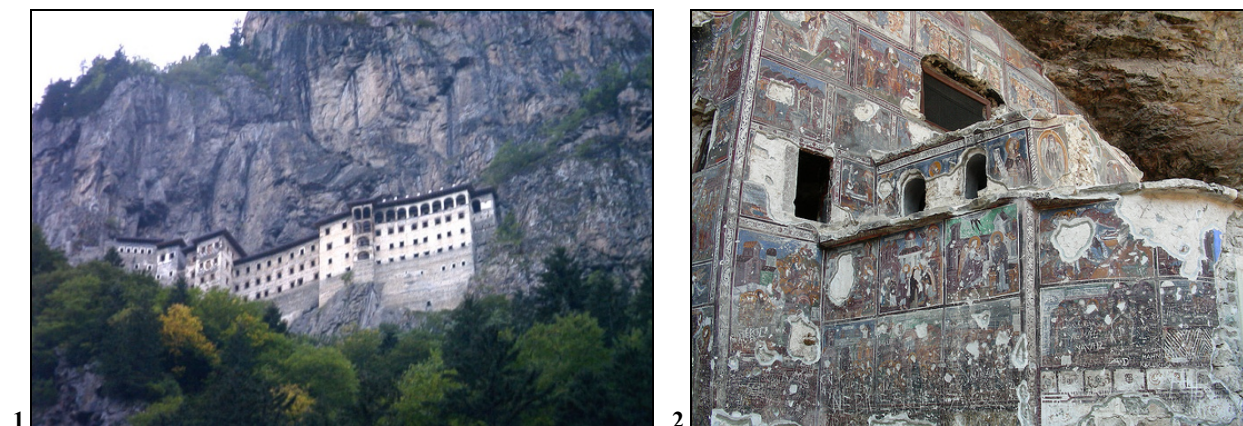
1. Niceea – Iznik, județul Brusa, Biserica Sfânta Sophia, în care s-a ținut Sinodul VII Ecumenic, 787, înainte de restaurarea ca „moscheie-muzeu turcesc”, absida altarului, cu cele două nave laterale.

2. Niceea – Iznik, Biserica Sfânta Sophia, în care s-a ținut Sinodul VII Ecumenic, 787, înainte de restaurarea acestora ca „muzeu turcesc”. Vedere dinspre sud-est, absidele și cupolele-acoperiș, din piatră.

1. Trapezunt, Trebisonda, Trabzon, Catedrala Arhiepiscopală Sfânta Sophia, construită după anul 1204 (1250-1260), transformată în moscheie, în anul 1461, azi o ruină și „muzeu turcesc”.

2, Madona Neagră, Παναγία Σουμελά, Hodighitria, icoana făcătoare de minuni, pictată de Sf. Ev. Luca, de la Mănăstirea Soumela, de lângă Trapezunt. De prin anul 1923, icoana se află în nordul Greciei, în Schitul cu același nume, construit lângă satul Veria de călugării expulzați din Turcia, de către Atatürk, care au reușit să ia cu ei și această icoană.

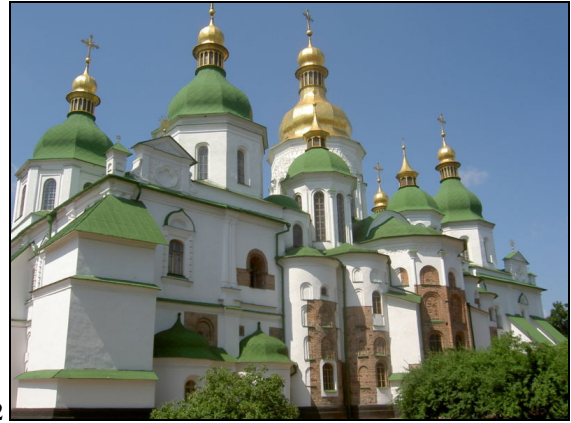
1. Mănăstirea Soumela - Παναγία Σουμελά (Madona Neagră, icoana făcătoare de minuni) – situată la aprox. 40 km. distanță de orașul Trabzon, la 1200 m. altitudine, complexul monastic a fost construit în mai multe etape: 385 și 500, refăcut după incendiul din anul 640, distrus de tâlhari în sec. XII, care intenționau să fure icoana făcătoare de minuni, apoi refăcut de călugări. Între anii 1922-1924, Mănăstirea a fost depopulată de călugări, care au fost și ei expulzați în Grecia, luând cu ei icoana făcătoare de minuni, clădirile au rămas mai multe decenii părăsite, fiind expuse degradării. În ultimele decenii, Mănăstirea Soumela a fost transformată în „muzeu turcesc”.¹ Aici, la Soumela au avut loc și câteva încoronări ale împăraților de Trapezunt (1204-1461), după anul 1204: Βασιλειον τῆς Τραπεζούντας.

2. Biserica Mănăstirii Soumela, absida altarului, în exterior, acoperită cu pictură în fresco, acum deteriorată.

¹ Tratatul de Pace, de la Lausanne, din data de 24 iulie 1924 a legitimat doar o stare de fapt, o situație creată deja, în urma „schimbului de populație”: Turcia a expulzat 1.500.000 de greci, la care Grecia a răspuns cu expulzarea a 500.000 de turci, după care au fost fixate granițele dintre cele două țări.

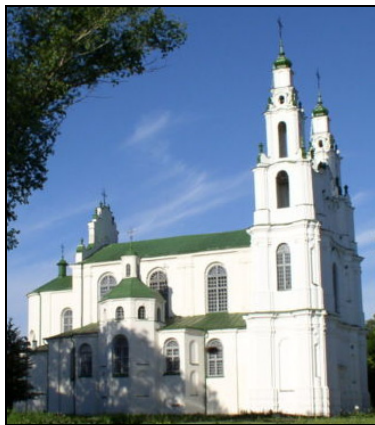

1

2

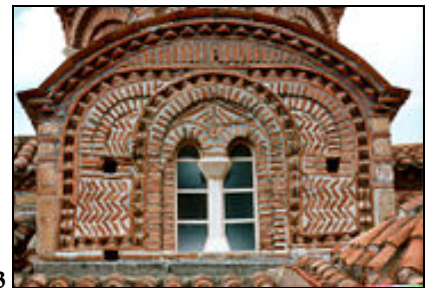
1. Novgorod, Catedrala Arhiepiscopală Sfânta Sophia, construită între anii 1045-1050
2. Kiev, Sfânta Sophia, Catedrala Mitropolitană, vedere dinspre est, absida altarului, cu cinci altare, 13 cupole și cinci nave. Construcția a început în anul 1037, iar în anul 1740 a fost încheiată, în forma în care arată astăzi.

1

2

3

1. Polatsk, Catedrala Sfânta Sophia, Bielorusia, 1056-1066.
2. Mistra, Biserica Sfânta Sophia, biserică de palat, construită între anii 1350-1365, din porunca și cu cheltuiala despotului de Morea Manuel Asanes Cantacuzino - Μανουήλ Ἀσάνης Καντακουζηνός (1349-1380).
3. Detaliu de arhitectură și décor exterior la Biserica Sf. Sophia din Mistra.

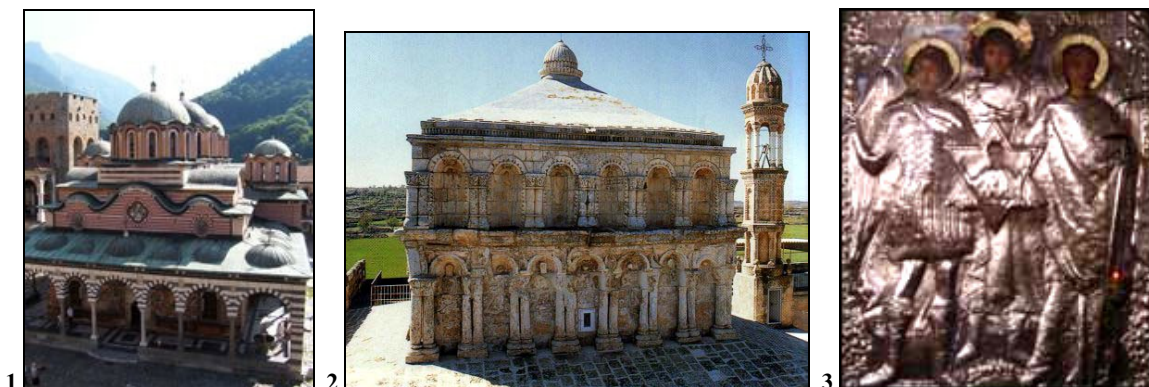

1

2

- 1-2. Nikosia, Cipru, Catedrala Sf. Sophia, construită în perioada de timp dintre anii 1209-1325, din anul 1571 moscheie: „Selimiye-Moschee”.

1. Catholiconul – Biserica mare – Mănăstirii Rila, Bulgaria, fondată în sec. X, de monahul Ivan Rilski;
2. Tur Abdin, Turcia, Biserica Maicii Domnului, din Hah, sec. XIII, sîro monofizită;
3. Paris, Biserica Ortodoxă Română Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail, iconostas, icoana hramului bisericii, din argint aurit, finea sec. XIX, 9bis rue Jean de Beauvais, 75005 Paris.

- 1-2, Ohrida, Ohrid, Ahrida, Catedrala Sfânta Sophia, sec. X și 1037-1056, transformată în moscheie de otomani, în anul 1767, restituită Bisericii Ortodoxe din Macedonia, astăzi Catedrala; 1, vedere din exterior, cu intrarea principală, înainte de restaurare, pe timpul când era încă moscheie abandonată; 2, vedere dinspre absida altarului, cu absidele laterale (proscomidie și diaconicon), după restaurare și reamenajarea ei ca biserică ortodoxă. Ohrida, în slavă Охрид; albaneză Ohri, resp. și în turcă Ohër, grecește Αχρίδα - Achrida, anticul Lychnidos este un oraș așezat în sud-vestul Macedoniei, pe malul răsăritean al lacului cu același nume: Ohrida.

1

2

1. Ohrida, Sfânta Sophia, Maica Domnului tronând, c. 1040.
2. Miniatură pe Psaltirea Arhiepiscopului de Trier, Egbert: National Archaeological Museum, Cividale del Friuli, Italy, Codex Gertrudianus (Psalterium Egberti) [cod. CXXXVI], din 1078–1087. Asemănările dintre cele două reproduceri ale Maicii Domnului tronând (tempera murală din Ohrida și miniatură, codex, din Cividale del Friuli) sunt evidente. Motivul marian, de la Ohrida a fost preluat de copistul care a executat miniatura codexului din Cividale, în anii 1078-1087.²

² Despre Codex Gertrudianus (Psalterium Egberti) [cod. CXXXVI], vezi:

1. Ohrida, Planul Catedralei Sfânta Sophia.

2. Ohrida, iconostasul actual al Catedralei Sfânta Sophia.³

1. Национальный Археологический музей, Чивидале-дель-Фриули, Италия. Трискская Псалтирь (Псалтирь Экберта; Кодекс Гертруды) [cod. CXXXVI] Литература: Кондаков 1914-15. Кондаков Н.П. Иконография Богоматери. Т.1-2. — СПб., 1914-15. — Т. II, стр. 327-328, рис. 182. Русь 2003. Русь. История и художественная культура X-XVII веков. — М., Искусство - XXI век, 2003. — Табл. I.4.

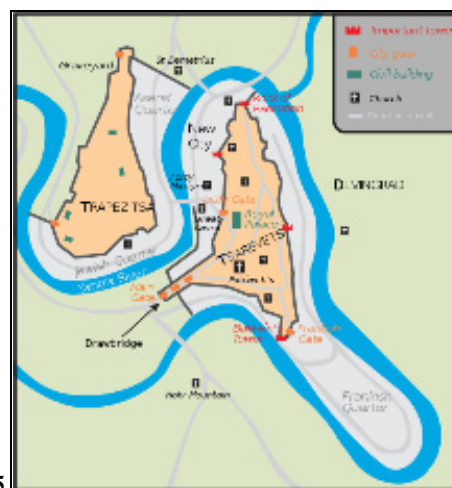
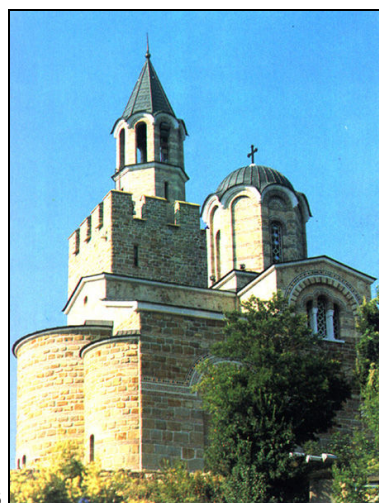
2. Glory of Byzantium 2006. The Glory of Byzantium: art and culture of the Middle Byzantine era, A.D. 843-1261 / edited by Helen C. Evans and William D. Wixom; 4th printing. — New York, Metropolitan Museum of Art, 2006. — Descrierea Codexului este făcută la p. 240-242, ill.

³ Ohrida, Ohrid, Охрид, albaneză Ohri, turcă Ohër, Αχρίδα – Achrida, anticul Lychnidos este un oraș așezat în sud vestul Macedoniei, în partea de răsărit a lacului cu același nume.

Biserica Sf. Sofia a fost catedrala patriarhală a patriarhilor, iar după anul 1018 a arhiepiscopilor autocefali ai Ohridei, devenită moscheie în anul 1767. Se presupune că a existat o altă biserică mult mai veche pe locul actualei catedrale, încă din timpul țarului Samuel (976-1014), ruinată sau deteriorată în condiții necunoscute. Jurisdicția Patriarhilor de Ohrida se extindea la nord de Dunăre, coasta albaneză spre vest și golful Thesalonica, spre est, cu teritorii vaste în Bulgaria de astăzi. Biserica actuală a fost construită ori restaurată și extinsă, între anii 1035-1056. Biserica avea forma de basilica paleocreștină, cu trei nave, cu un transept pe părțile navelor. Biserica are și capele cu abside laterale altarului, în partea de nord și de sud. Abia în secolul XIV au fost adăugate pridvorul fațadei – nartexul exterior și turnurile laterale. Acesta reprezintă punctul culminant al culturii macedoniene din sec.14. Conceptul extinderii pridvorului a fost orizontal, cu un portic și galerii la primul etaj. Deasupra Galeriei Gregorice, pe părțile nordice și sudice erau secțiuni separate cu turnuri (vezi il. nr. 1, privitoare la Ohrida). Trei secole mai târziu, în secolul XVII, în timpul păstoririi arhiepiscopului autocefal Grigorie (fost mitropolit al Pelagoniei), 1673-1676 și 1683-1688 a fost construit noul pridvor al Catedralei.

În anul 1767, catedrala fiind transformată în moscheie, frescele au fost spălate, adăugându-i-se și un minaret pe turnul din nord-vest. În anii 1950-1957 au avut loc lucrările masive de restaurare ale catedralei, fiind salvată pictura, frescele de la Sfânta Sophia, din Ohrida, considerate a fi printre cele mai mari realizări ale picturii bisericești din Macedonia. Cu această ocazie i s-a și redat funcțiunea pe care a avut-o înainte de anul 1767, de biserică creștină ortodoxă, nu de moscheie.

Frescele de pe secțiunea altarului, diaconicul, partea de jos a nartexului sunt cele mai vechi, datând din sec. XI. Un număr de 50 de portrete - medalioane - a celor mai proeminenți patriarhi, arhiepiscopi, Sfinți Părinți și Dascăli acoperă partea de jos a întregii porțiuni a altarului. Portrete descriind Patriarhii de la Constantinopol sunt multe la număr și ocupă părțile centrale ale bisericii. Sf. Vasile cel Mare, Sf. Jovan Zlataust și Sf. Gregorie Teologul sunt pictați în secțiunea de jos între ferestre și absida principală. Portretele a 6 papi și reprezentanți ai Bisericii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului sunt pictați în diaconicon. Printre cei pictați se află și chipurile a doi sfinți slavi: Cyril Filozoful și discipolul său Sf. Clement al Ohridei, care era deja în sec. XI o personalitate marcantă a Ohridei. Scenele biblice reprezintă primul registru al altarului principal; scene din viața lui Abraham pe latura sudică, iar pe cea nordică scene ca "Scara lui Jacob". În registrul al doilea urmează două frize cu îngeri, iar pe boltă Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos la ceruri. S-au păstrat și fresce din sec.XII, cum ar fi: "Suferințele Apostolilor", scene din "Judecata de pe urmă", pictate pe pereții nordici.

1. Veliko Târnovo, Bulgaria, Biserica Sfântului Dimitrie al Thesalonicului, unde boierii valahi Petru și Asan au proclamat Imperiul Vlaho – Bulgar și unde a început răscoala împotriva Imperiului Romeu, în anul 1185. Cel puțin așa ne informează Nicetas Choniates. Biserica a fost construită în anul 1185.

2. Veliko Târnovo, Biserica Mănăstirii Sfinții patruzeci de Mucenici, necropola familiei țarilor româno-bulgari și apoi bulgari (1185-1396), construită în anul 1230, după 1393 transformată în moscheie „mănăstire dervişă”, redată destinației avută, după eliberarea Bulgariei de sub stăpânirea otomană, în anii 1878-1879. Prima constituție a Bulgariei libere poartă numele de „Constituția de la Târnovo”, din 10 aprilie 1879, unde și când s-a ținut și prima adunare națională, de constituire a Statului Bulgar independent.

3-4 Veliko Târnovo, Bulgaria, colina Țareveț, cu poarta mare a cetății, cu Catedrala Patriarhală Înălțarea Domnului și cu turnul clopotniță și de „veghe” în vârful colinei:

3. vedere în detaliu, nord-est; 4. vedere sud-vest;

5. Planul orașului Veliko Târnovo în evul mediu: cele două coline Țareveț și Trapezița (și a treia colină Sveta Gora – Sfântul Munte), delimitate și ocolite de râul Yantra.

1-2 Complexul monastic „Înălțarea Domnului” din Peć, Kosovo, „Patriarșija”, cu Mănăstirea-Catedrală Patriarhală, Sfinții Apostoli și încă alte trei biserici atașate.

Arhiepiscopul Arsenie I „Sremac”, cel Sfânt 1234-1263/66, [28 octombrie] a construit biserica centrală a complexului monastic, adică Biserica-Catedrală a Sfinților Apostoli din Peć, în a treia decadă a sec. XIII. Pictura a fost realizată în jurul anilor 1260, tot în timpul păstoririi lui Arsenie I. Pe latura de nord și atașată de Biserica Sfinților Apostoli a fost construită Biserica Sf. Dimitrie, prin anul 1321. Pe latura de sud a Bisericii Sfinților Apostoli, între aceasta și paraclisul Sf. Nicolae, sec. XIV a fost construită Biserica Hodighitria, a Născătoarei de Dumnezeu, prin anul 1324. În felul acesta, cele patru biserici formează un corp comun și unitar. Pe latura de vest, trei din cele patru biserici dețin un pridvor comun, construit în secolul XIV.

II. Sfântul Munte Athos - Άγιον Όρος

Ultima conscriere a viețuitorilor de la Mănăstirile, schiturile și colibele Sfântului Munte Athos, 2000-2001 ⁴

Mănăstiri în ordinea dipticului Sfântului Munte, cu numărul de viețuitori, pe ani:	1903	1959	1968	1978	1988	1992	2000
Lavra, Μονή Μεγίστης Λαύρας	1187	459	406	348	309	345	362
Mănăstirea Vatoped_, Μονή Βατοπεδίου	966	129	83	60	55	75	142
Mănăstirea Iviron, Μονή Ιβήρων	456	101	68	52	53	61	78
Mănăstirea Hilandar, Μονή Χιλανδαρίου	385	63	55	69	45	50	75
Mănăstirea Dionisiu, Μονή Αγίου Διονυσίου	131	53	40	35	59	60	58
Mănăstirea Cutlumuş, Μονή Κουτλουμουσίου	214	107	68	66	73	77	95
Mănăstirea Pantocrator, Μονή Παντοκράτορος	548	118	84	63	57	50	70
Mănăstirea Xiropotamu, Μονή Ξηροποτάμου	106	43	36	22	38	34	40
Mănăstirea Zografu, Μονή Ζωγράφου	155	21	15	13	11	11	20

⁴ Luat din: <http://de.wikipedia.org/wiki/Athos>
 Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία
 Άγιον Όρος (gr.)
 Republica Monahală Autonomă Sfântul Munte Athos

Μănăstiri în ordinea diptichelui Sfântului Munte, cu numărul de vițuitori, pe ani:	1903	1959	1968	1978	1988	1992	2000
Μănăstirea Dohiaru, Μονή Δοχειαρίου	60	29	16	11	31	32	27
Μănăstirea Karakalu, Μονή Καρακάλλου	130	42	30	13	16	26	37
Μănăstirea Filotheu, Μονή Φιλοθέου	133	44	36	81	82	74	70
Μănăstirea Simon petrus, Μονή Σίμωνος Πέτρας	108	27	18	61	78	78	73
Μănăstirea Sfântului Paul, Μονή Αγίου Παύλου	250	115	111	87	85	85	104
Μănăstirea Stavronikita, Μονή Σταυρονικήτα	219	35	26	43	40	33	45
Μănăstirea Xenofanu, Μονή Ξενοφώντος	195	66	43	39	50	46	48
Μănăstirea Osiu Grigoriu, Μονή Οσίου Γρηγορίου	105	53	34	57	72	77	86
Μănăstirea Esfigmenu, Μονή Εσφιγμένου	91	46	25	41	40	56	101
Μănăstirea Sf. Pantelimon, Μονή Αγίου Παντελεήμονος	1928	61	27	30	32	40	53
Μănăstirea Konstamonitu, Μονή Κωνσταμονίτου	65	29	17	16	26	27	26
Gesamtzahl	7432	1641	1238	1217	1255	1337	1610

Skituri, colibe și peșteri

Schituri/Colibe, cu numărul de viețuitori: <u>reali</u> și aparținând schitului doar din punct de vedere canonic, adică numai cu <u>metania</u> sau chilia, trăind însă în afara schitului sau a Sf. Munte.	2001 (metania)	2001 (real)	1991 (metania)	1991 (real)
Karyés, Καρυές, sau <i>Karies</i> ori literar <i>Karyä</i> , Καρυαί	242	233	223	216
Vígla – Agios Nílos, Βίγλα - Άγιος Νείλος	12	12	0	0
Vouleftiria, Βουλευτήρια	11	11	0	0
Dafni, Δάφνη	33	38	11	16
Karóúlia, Καρούλια	4	4	0	0
Katounákia, Κατουνάκια	36	36	0	0
Kapsála, Καψάλα	19	19	0	0
Kerasiá - Agios Vasílios, Κερασιά - Άγιος Βασίλειος	27	27	0	0
Metóchion Chourmítsa, Μετόχιον Χουρμίτσης	10	12	9	11
Néa Skíti sau Skiti Theotokou, Νέα Σκήτη	44	48	0	0
Prováta-Morfonού, Προβάτα-Μορφονού	29	29	0	0
Skiti Agías Annis, Σκήτη Αγίας Άννης	87	94	126	126
Skiti Agías Triádos, Σκήτη Αγίας Τριάδος	40	40	29	29
Skiti Agíou Andréou Vatopedíou, Σκήτη Αγίου Ανδρέου Βατοπεδίου	87	89	0	0
Skiti Agíou Dimitríou Vatopedíou, Σκήτη Αγίου Δημητρίου Βατοπεδίου	16	16	0	0
Skiti Agíou Dimitríou, Σκήτη Αγίου Δημητρίου	9	9	0	0
Skiti Agíou Panteleímonos, Σκήτη Αγίου Παντελεήμονος	12	16	23	24
Skiti Evangelismós tis Theotókou, Σκήτη Ευαγγελισμός της Θεοτόκου	9	10	14	26
Skiti Theotókou, Σκήτη Θεοτόκου	1	1	35	35
Skiti Profitou Iliou, Σκήτη Προφήτου Ηλίου	0	0	2	2
Skiti Timíou Prodrómou Ivíron, Σκήτη Τιμίου Προδρόμου Ιβήρων	7	7	6	6
Skiti Timíou Prodrómou Megístis Lávras, Σκήτη Τιμίου Προδρόμου Μεγίστης Λαύρας – Schitul Românesc	15	15	13	13

Evidența aproximativă a Mănăstirilor ortodoxe, fără Sfântul Munte

La ora actual există în întreaga lume, peste 800 de mănăstiri ortodoxe. Nu sunt incluse în această evidență mănăstirile Vechi Orientale (cu excepția celor două mănăstiri armene din România) și cele ale uniților.

Mănăstiri Românești, total 508:

jud. Alba (23) Arad (4) Argeș (22)

Bacău (22) Bihor (9) Bistrița-Năsăud (9) Botoșani (12) Brăila (2) Brașov (10) București (5) Buzău (10)

Călărași (4) C.-Severin (18) Cluj (14) Constanța (4) Covasna (4)

Dâmbovița (8) Dolj (8)

Galați (6) Giurgiu (1) Gorj (14)

Harghita (5) Hunedoara (8)

Ialomița (8) Iași (36) Ilfov (8)

Maramureș (17) Mehedinți (6) Mureș (11)

Neamț (58)

Olt (4)

Prahova (14)

Sălaj (5) Satu Mare (6) Sibiu (9) Suceava (33)

Teleorman (3) Timiș (10) Tulcea (4)

Vâlcea (20) Vaslui (16) Vrancea (18)

Alte Mănăstiri Ortodoxe stabilite în România = 13 – din care:

Rusești (5) Sârbești (5) Armene (2) Ucrainiană (1)

TOTAL România: 521

Europa (fără România) = 129 + România 521 = 650

Albania (2) Bulgaria (19) Bosnia-Herzegovina (10)

Cyprus (1) Croația (1) Franța (2)

Finlanda (1) Germania (3) Grecia (31)

Italia (2) Irlanda (1) Muntenegru (10)

Norvegia (1) Polonia (1) România (521)

Rusia (28) Serbia (21) Elveția (1) Marea Britanie (4)

Orientul Mijlociu + Africa = 14

Egypt (3) Ethiopia (2) Iraq (2) Israel (3) Libanon (5) Syria (4)

America de Nord = 108: Canada (11) S. U. A. (97)

America Centrală și de Sud = 1: Guatemala (1)

Asia = 2: Korea (2)

Australia (5)

III

(Totul despre Constantinopol Noua Romă (330), Țarigrad (slavă), Kostantiniyye (otomană), Constantinya (arabă, turcă), fostul Byzantion⁵)

1. Tabel privind evoluția demografică a orașului Constantinopol

Anul	Locuitori	Anul	Locuitori	Anul	Locuitori	Anul	Locuitori
330	40, 000	1477	14. 803	1914	909, 978	1965	1, 742, 978
400	400, 000	1566	600, 000	1927	680, 857	1970	2, 132, 407
530	550, 000	1817	500, 000	1935	741, 148	1975	2, 547, 364
545	350, 000	1860	715, 000	1940	793, 949	1980	2, 772, 708
715	300, 000	1885	873, 570	1945	860, 558	1985	5, 475, 982
950	400, 000	1890	874, 000	1950	983, 041	1990	6, 629, 431
1200	150, 000	1897	1, 059, 000	1955	1, 268, 771	2000	8, 803, 468
1453	36, 000	1901	942, 900	1960	1, 466, 535	2007	11, 372, 613

2. Lista actuală a bisericilor din Arhiepiscopia Constantinopolului (Turcia), conform catagrafiei Patriarhiei Ecumenice

a. Protopopiatul Fanar - Fener și golful Keratius (golful Cornul de Aur):

1. Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe din Fanar;
2. Biserica Panaghia Theotokos din Vlaherne;
3. Biserica Panaghia Adormirea Maicii Domnului – Mouchlion;
4. Biserica Panaghia, a Sfintei Racle a Maicii Domnului – Vefa;
5. Biserica Sf. Nicolae – Tzivaliou;
6. Biserica Fecioarei, Paramythia, din Vlach Saray – Iflak Saray;
7. Biserica Panaghia, Adormirii Maicii Domnului – Valinou;
8. Biserica Sf. Dimitrios Xyloportas;
9. Biserica Panaghia, a Fecioarei din Souda, Eğrikapi;
10. Biserica Sf. Gheorghe Antiphonitis, Fanar;
11. Biserica Panaghia, a Fecioarei, Salmatobruck;
12. Biserica Fecioarei, Hadzergiotissa, Tekfursaray-Vlaherne;
13. Biserica Sf. Gheorghe, Edirnekapi;

b. Protopopiatul Hypsomatheia:

1. Biserica Sf. Chiriac, Kyriaki, Kontoskaliou-Kumkapi;
2. Biserica Panaghia Speranței, Kontoskaliou;
3. Biserica Sf. Mina și a Înălțării Domnului, Hypsomatheia;
4. Biserica Sf. Nicolae, Hypsomatheia;
5. Biserica Sfinții Constantin și Elena, Hypsomatheia;
6. Biserica Sf. Nicolae, Topkapi;

c. Protopopiatul Stavrodromion:

1. Biserica Intrarea Maicii Domnului în Biserică, Stavrodromion;
2. Biserica Sfânta Treime, Taksim;
3. Biserica Sfinții Constantin și Elena, Stavrodromion;

d. Protopopiatul Tatavla:

1. Biserica Sf. Dimitrios, Tatavla;
2. Biserica Sf. Atanasie, Tatavla;
3. Biserica Bunevestiri, Propodon, Tataoulon;
4. Biserica celor 12 Apostoli, Ferikioy;
5. Biserica Sfintei Parascheva, Pikridion;

⁵ Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.
Pe întreg teritoriul Turciei de astăzi, Patriaria Ecumenică a Constantinopolului mai are doar 60 de biserici în funcțiune, dintre care patru au regim de mănăstire.

e. Protopopiatul Bosforului, partea europeană:

1. Biserica panaghia, Adormirii Maicii Domnului, Diplokionion-Besiktas;
2. Biserica Panaghia, a Nașterii Maicii Domnului, Palaïou Baniou Diplokionion-Besiktas;
3. Biserica Sf. Foca, Mesachori-Ortakioy;
4. Biserica Sf. Dimitrie, Xerokrini-Kourouchesme;
5. Biserica Marilor Arhangheli, Mega Revma-Arnaoutkioy;
6. Capela Cimitirului a Proorocului Ilie, Mega Revma;
7. Biserica Sf. Haralambie, Vevekion;
8. Biserica Bunei Vestiri, Vapheochorion;
9. Biserica Marilor Arhangheli, Sosthenion;
10. Biserica Sf. Nicolae, Neochorion;
11. Biserica Adormirii Maicii Domnului, Koumariotissis, Neochorion;
12. Mănăstirea Stavropighie Patriarhală de la Zoodochos Pigi – Izvorul vieții – la Balukli

I. Mitropolia Derkoi:

1. Biserica Sf. Parascheva, Therapeia;
2. Biserica Sf. Parascheva, Vouyioukdere;
3. Biserica Sf. Ioan, Yeni Mahalle;
4. Biserica Sf. Gheorghe, Makrochorion;
5. Biserica Sf. Ștefan, Yesilkioy și Aghiasma Sfântului Photeini;

II. Mitropolia Chalcedonului:

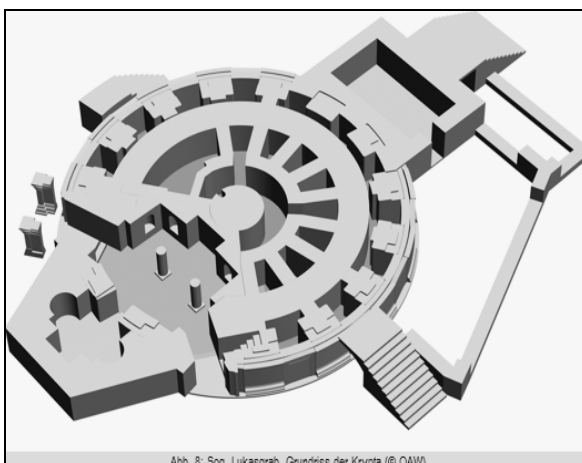
1. Biserica Sf. Euphemia;
2. Biserica Sfânta Treime;
3. Biserica Sf. Ioan Kalamisiou;
4. Biserica Sf. Prooroc Ilie, Chrysoupolis;
5. Biserica Sf. Pantelimon, Kouzkountzoukion;
6. Biserica Sf. Gheorghe, Tsengelkioy;
7. Biserica Schimbarea la Față, Kandylli;
8. Biserica Sf. Parascheva, Beykoz;

III. Mitropolia Insulelor Prinților:

1. Biserica Sf. Dimitrie, Prinkipos;
2. Biserica Adormirii Maicii Domnului, Prinkipos;
3. Mănăstirea Stavropighie Patriarhală Sf. Nicolae, Prinkipos;
4. Biserica Sf. Ioan Prodromul, Antigoni;
5. Biserica Sf. Nicolae, Halky;
6. Biserica Sf. Barbara, halky;
7. Mănăstirea Stavropighie Patriarhală Sf. Spiridon, Halky;
8. Mănăstirea Stavropighie Patriarhală Sfânta Treime, Halky.

1

2

1. Chalcedon, Bitinia, Turcia: interiorul actualei Biserici Sf. Eufemia, din Chalcedon – Kadiköy. Vechea Biserică Sf. Eufemia, din Chalcedon, construită de Constantin cel Mare, pe locul mormântului Sfintei și în care s-au ținut sesiunile Sinodului IV Ecumenic, în anul 451, s-a distrus prin anul 1555. Creștinii care au mai rămas în Chalcedon s-au regrupat apoi în jurul Mănăstirii Vassi, din apropierea fostei biserici, schimbându-i chiar și numele, în Mănăstirea Sf. Eufemia. Actuala biserică a fost construită în anul 1694 și restaurată din temelie, în anul 1832. Biserica deține o icoană largă a Sinodului IV Ecumenic și un epitaf, din anul 1741.

2. Efes: Mormântul Sf. Evangelist Luca. Planul criptei, cu locul mormântului; reconstruire prin animație electronică. Astăzi, mormântul cu moaștele Sf. Ev. Luca se află în Basilica Santa Giustina, din Padova, Italia.

3

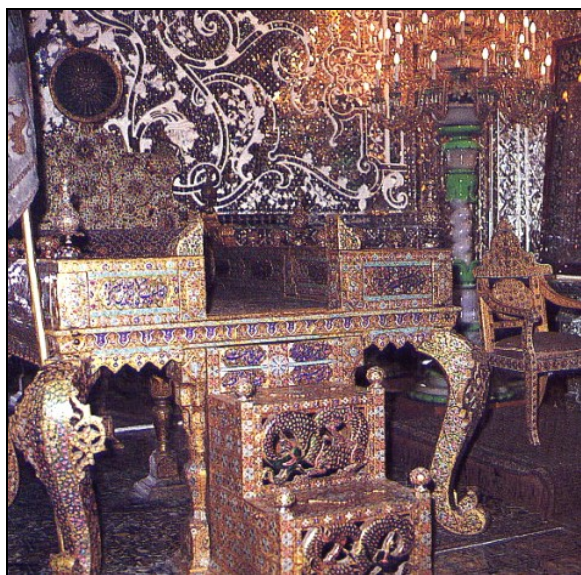
3. Efes: „Biserica Sinodului” sau biserica de construcție dublă (două biserici într-o singură clădire) afierosită Maicii Domnului, planul de evoluție al clădirii, astăzi în ruină. Planul de culoare galbenă indică stadiul clădirii în anul 431, în care s-a ținut Sinodul III Ecumenic. Este prima biserică din lume, cu hramul Maicii Domnului.

Actuala evidență demografică a Bisericilor Ortodoxe cu statut canonic recunoscut de Sacral Tron Ecumenic al Constantinopolului Noua Romă

Există 16 Biserici ortodoxe canonice, cu un total de aprox. 226. 500. 000 de credincioși.⁶

Patriarhia Constantinopolului	7 000 000	Turcia, Tracia, insulele din Marea Egee, Diaspora
Patriarhia Alexandriei	450 000	Egipt și întreaga Africă
Patriarhia Antiohiei	1 500 000	Siria, Libanon, Irak, Diaspora
Patriarhia Ierusalimului	156 000	Palestina, Izrael, Iordania
Biserica Ortodoxă Rusă	160 000 000	Rusia, Bielorusia, Ucraina, Moldova, țările Baltice, țările Asiei centrale, Diaspora
Biserica Ortodoxă Sârbă	8 000 000	Serbia, Montenegro, Slovenia, Croația
Biserica Ortodoxă Română	20 000 000	România, Diaspora
Biserica Ortodoxă Bulgară	8 000 000	Bulgaria, Diaspora
Biserica Ortodoxă din Georgia	3 000 000	Georgia
Biserica Ciprului	500 000	Cipru
Biserica Ortodoxă Greacă	10 000 000	Grecia
Biserica Ortodoxă Polonă	1 000 000	Polonia
Biserica Ortodoxă din Albania	700 000	Albania
Biserica Ortodoxă din ținuturile Cehiei și Slovaciei	74 000	Cehia, Moravia și Slovacia
Biserica Ortodoxă Autonomă din America	1 000 000	USA
Mitropolia Estoniei	?	Estonia

⁶ Luat din: „L'Ortodossia nella nuova Europa”. Dinamiche storiche e prospettive. A cura di Andrea Pacini, Roma, Fondazione Giovanni Agnelli, 2003.

1

2

1. Tronul păunului, تخت طاووس – *Tacht-e Tavus*, placat cu aur și 26. 733 pietre prețioase, Persia, dispărut. Nădir Schāh Afshār (1736-1747), întemeietorul Dinastiei persane a Afșarizilor, a luat acest tron ca pradă de război, de la Dinastia Mogulilor din India, în urma războiului din 1739, instalându-l în sala tronului din palatul său imperial. Tronul a dispărut, în condiții necunoscute și Fath Ali Schah al Persiei (1797-1834) a dispus să se facă actuala copie fidelă a acestui tron, pe seama palatului imperial din Isfahan. Acest tron a fost apoi utilizat pentru ceremonialul încoronării și întronizării șahișahilor Persiei, în Isfahan, dar și în Teheran. Astăzi, acest tron – copie fidelă a celui original – se păstrează în Colecția Națională de giuvaergerie, din Palatul imperial Golestan, Teheran, Iran.

2. Coroana imperială a șahișahilor iranieni, din Dinastia de Pahlavi (1926-1980). Asemănarea dintre mitra patriarhilor Georgiei și forma coroanei imperiale persane este evidentă.

1

2

3

1. Coroana princiară acoperită a lui Stefan Bocskai Principele Transilvaniei (1605-1606), azi în Muzeul de Artă din Viena, secțiunea „Camera Tezaurului Imperial” – Schatzkammer, din Palatul Imperial – Hofburg. Dimensiuni: 23, 2 cm. în; 18, 22 cm. raza diametrului, jos; inv. SK Inv. – Nr. XIV 25, confecționată din aur, rubine, spinel, smaragde, turkise, perle, mătase. Alături se află și cutia pentru păstrarea coroanei. Forma coranei fără cruce este inspirată de mitra arhierască ortodoxă, de origine bizantină, cu rubinele în formă de cruce grecească pe jumătatea de sus a coroanei, dar stilul lucrăturii iconoclaste este persano-otoman. Coroana consta din două părți, vizibil distincte: partea inferioară sau cercul frontal, cu o lățime destul de mare, coroana propriu-zisă și boneta sau partea superioară, care o închide. Cercul frontal are în partea superioară o cunună de crini, de care este prinsă boneta ori partea a doua a coroanei sau partea superioară. Mătasea, de la căptușala coroanei a fost țesută în Persia.⁷

⁷ Das Futteral der Krone (Inv.-Nr. SK_WS_XIV_184) ist mit einem kostbaren persischen Seidenstoff überzogen, der die Künstlersignatur "Mu'min" trägt und vom Hof Schah Abbas des Großen in Isfahan stammt.

Coroana Principelui Ștefan Bocskai al Transilvaniei (1605-1606), fostul comandant al cetății Oradea, proclamat principe de nobilimea antihabsburgică – reformată - la 21 febr. 1605, iar la data de 10 nov. 1605, fiind încoronat și ca Rege al Ungariei și recunoscut fiind chiar și de Sultanul Ahmet I (1603-1617), care i-a oferit Transilvania și Ungaria ca feudă, numai că moare la Cașovia, în data de 29 dec. 1606, fiind otrăvit. Coroana princiară și regală, pentru că este închisă, nu deschisă, Ștefan Bocskai o are de la Sultanul Ahmet I.

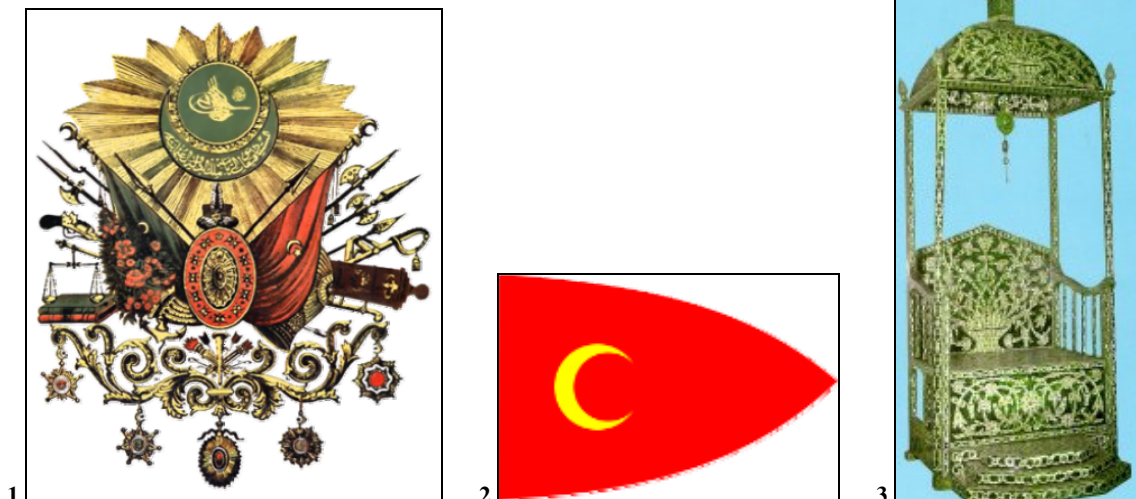
Die Krone Stefan Bocskais Türkisch, um 1605, Gold, Rubine, Spinelle, Smaragde, Türkise, Perlen, Seide H: 23, 2 cm, Durchmesser: 18, 8 22 cm., SK Inv.-r. IV 25, Camera tezaurului Imperial din Viena, coroană executată cu motiv de mitră arhierască, în stil și lucrătură otomano-musulmană. Vezi asemănările cu mitra patriarhală a Ohridei.

„Die Krone Stefan Bocskais um 1605: Die Krone erinnert an eine kurze historische Episode. Gegenreformatorische Maßnahmen Rudolfs II. veranlassten die lutherischen Bergstädte Oberungarns zum Widerstand. Stefan Bocskai (1557-1606) setzte sich an die Spitze der Aufständischen; er ließ sich 1605 zum Fürsten von Siebenbürgen wählen und nach

2. Mitra Patriarhală a Arhiepiscopilor autocefali ai Ohridei, finea sec. XVII.

Mitra patriarhală a arhiepiscopilor autocefali din Ohrida – Achrida (Macedonia), de la finea secolului al XVII-lea, confecționată din aur masiv, argint și email, comandată în Veneția, în perioada de timp dintre anii 1680-1700, în timpul păstoririi arhiepiscopilor autocefali (recte proin patriarhi): Partenie (1679-1683), Grigorie proinmitropolit al Pelagoniei (a doua oară, 1683-1688), Gherman (1688-1691), Grigorie, proin mitropolit la Veliko Turnovo (1691-1693), Ignatie (prima oară, 1693-1695), Zosima (1695-1699). Mitra arhierască are 403 pietre prețioase, dintre care 260 sunt rubine de Burma, 56 smaragde, 75 beril verde, 8 safire și 4 granate.

3. Mitra patriarhilor Georgiei, Tbilisi.

1. Stema imperială otomană *عثمانیہ الدولہ شہار Osmanlı devleti arması, Osmanlı Devlet Nişanı*, modificată de-a lungul secolelor. Actuala versiune este ultima și datează din 17 aprilie 1882.⁸

2. Drapelul imperial otoman. 1453-1844, în forma de coif ieniceresc, cu purpura bizantină și semiluna musulmană.

3. Constantinopol: Topkapı Sarayı, I. Ahmet'in Tahtı – tronul otoman al Sultanului Ahmet I (1603-1617), cu baldachin deasupra și trei trepte, model de inspirație bizantină, imperială și patriarhală.

Erfolgen gegen das kaiserliche Heer unter General Basta auch zum Fürsten von Ungarn machen. Auf sein Gesuch hin anerkannte ihn Sultan Ahmed, der sich mit dem Kaiser im Krieg befand, als König von Ungarn und ließ ihn durch Großvesir Lala Mehmed Pascha am 11. November 1605 auf dem Rákos-Feld bei Pest mit dieser Krone feierlich krönen. Dadurch begründete der Sultan seinerseits eine türkische Oberhoheit. Nachträglich erklärte Bocskai mit Rücksicht auf den Kaiser, die Krone nicht als Zeichen der Königswürde, sondern nur als türkisches Geschenk anzusehen. Die Friedensschlüsse von Wien mit den Ungarn im Juni 1606 und der von Zsitva Torok mit den Türken im November bereinigten die Situation. Ende Dezember starb Bocskai. 1608 wurde Erzherzog Matthias zum ungarischen König gekrönt, und im November 1609 beschloss der ungarische Landtag, ihm die Krone zu übergeben. Der Palatin Georg Thurzo brachte sie 1610 nach Wien. Seither wird sie in der Schatzkammer verwahrt.

Die Krone besteht aus einem Kronreif mit Lilienaufsatz und einer geschlossenen Haube. Die beiden Teile sind mit Golddraht zusammengeheftet. Die Stirnlilie, die durch einen dreieckigen Smaragd hervorgehoben ist, trägt ein griechisches Kreuz.

Die Türken hatten keine Tradition des Tragens von Kronen. Die Form der Krone lehnt sich daher an ostkirchliche Bischofshauben aus Metall an, die ihrerseits vom byzantinischen Kamelaukion (geschlossene byzantinische Kaiserkrone) herrühren.

Das Futteral der Krone (Inv.-Nr. SK_WS_XIV_184) ist mit einem kostbaren persischen Seidenstoff überzogen, der die Künstlersignatur "Mu'min" trägt und vom Hof Schah Abbas des Großen in Isfahan stammt."

⁸ Poarta Otomană, Sublima Poartă sau Înalta Poartă, Poarta Fericirii, sunt termeni sinonimi, care-l traduc pe acela din limba turcă otomană „Bab-ı Ali”. Noțiunea desemnează guvernul Imperiului Otoman, în special în context diplomatic. Sublima Poartă era numele „Curții deschise” a sultanului, condusă de Marele Vizir. În cazul nostru termenul preia numele porții cu sediul Marelui Vizir din Palatul Topkapı, locul în care sultanul ținea ceremonia întâmpinării ambasadurilor. Sultanii otomani continuă astfel obiceiul orientului vechi, de-a transforma porțile orașelor și ale regilor în locuri de adunare. „Sublime Porte” este denumirea franțuzească a „Bab-ı Ali”, fiind o traducere cuvânt cu cuvânt a termenului turco-otoman, pentru că limba franceză a fost limba diplomației europene și din această limbă, termenul a fost ulterior tradus în celelalte limbi moderne. Mai târziu, în epoca modernă, prin termenul "Poarta" se înțelegea "Ministerul de Externe Otoman", iar, în zilele noastre, definește funcția și sediul de guvernator „Vali” al Provinciei Istanbul. Acest termen - "Poarta" - poate fi interpretat metaforic: fie ca o referire geografică, de punct de trecere între Europa și Asia, fie cu semantică culturală, ca sinteză sau „poartă”, între Orient și Europa, și nu în cele din urmă, ca o continuare în sens otoman a semnificației termenului roman a „Porții de Aur”, a orașului Constantinopol – intrarea mare a orașului, de pe uscat, din partea de sud - până la 1453.

Adus de la http://ro.wikipedia.org/wiki/Poarta_Otoman%C4%83

3. Lista marilor viziri otomani, 1320-1922 ⁹

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Alaeddin Pasha	1320	1331	Otomano-turcească
Nizamüddin Ahmed Pasha	1331	1348	Otomano-turcească
Hacı Pasha	1348	1349	Otomano-turcească
Sinanüddin Fakih Yusuf Pasha	1349	1364	Otomano-turcească
Çandarlı Kara Halil Hayreddin Pasha	1364	22 ianuarie 1387	Otomano-turcească, din Cendere sau Çandar, <i>sat situat în apropiere de Ankara, vezi familia Çandarlı</i> . A fost primul vizir, care a avut titlul de „mare vizir” și cu origine modestă de soldat.
Çandarlı Ali Paşa	1387	1406	Otomano-turcească, Familia Çandarlı
İmamzade Halil Pasha, <i>prima oară</i>	1406	1413	Otomano-turcească din Osmancik
Beyazid Pasha	1413	1421	Otomano-turcească, din Amasya
Çandarlı İbrahim Pasha, <i>prima oară</i>	1421	1429	Otomano-turcească, Familia Çandarlı
Koca Mehmed Nizamüddin Pasha	1429	1439	Otomano-turcească din Osmancik sau Amasya
Çandarlı Halil Pasha, <i>a doua oară</i>	1439	1 iunie 1453	Otomano-turcească din Familia Çandarlı. Primul mare vizir, care a fost condamnat la moarte și executat.
Zaganos Mehmed Pasha	1453	?	Grec, căsătorit cu una din fetele lui Mehmet II. Greek.
Mahmud Pasha Angelović, <i>prima oară</i>	1456	1468	Sârb, fost prizonier de război, sclav eliberat și căsătorit cu una din fetele lui Mehmet II.
Rum Mehmed Pasha	1468	1469	Grec, sclav făcut cu ocazia cuceririi Constantinopolului, 1453.
İshak Pasha, <i>prima oară</i>	1469	1472	Origine necunoscută, soldat sârb de condiție modestă
Mahmud Pasha Angelović, <i>a doua oară</i>	1472	1474	Sârb, fost prizonier de război, sclav eliberat și căsătorit cu una din fetele lui Mehmet II.
Gedik Ahmed Pasha	1474	1477	Descendent dintr-o familie nobilă bizantino-sârbă
Karamanlı Mehmed Pasha	1477	1481	Otomano-Turcă, din Karaman
İshak Pasha, <i>a doua oară</i>	1481	1482	Origine necunoscută, probabil militar sârb de condiție modestă
Davud Pasha	1482	1497	Otomano-albaneză
Hersekli Ahmed Pasha, <i>prima oară</i>	1497	1498	Otomano-Bosniac, din Herțegovina
Çandarlı İbrahim Pasha, <i>a doua oară</i>	1498	1499	Otomano-turcă, din familia Çandarlı
Mesih Pasha	1499	1501	Grec, identificat de Joseph von Hammer
Hadim Ali Pasha, <i>prima oară</i>	1501	1503	Sârb din Bosnia (<i>Hadim</i> = <i>Manservant</i>)
Hersekli Ahmed Pasha, <i>a doua oară</i>	1503	1506	Bosniac din Herțegovina
Hadim Ali Pasha, <i>a doua oară</i>	1506	1511	Sârb din Bosnia
Hersekli Ahmed Pasha, <i>a treia oară</i>	1511	1511	Bosniac din Herțegovina
Koca Mustafa Pasha	1511	1512	Grec turcit
Hersekli Ahmed Pasha, <i>a patra oară</i>	1512	28 noiembrie 1514	Bosniac din Herțegovina

⁹ Listă luată după Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Ottoman_Grand_Viziers

Toți creștinii care au ocupat funcția de „mare vizir” au fost obligați să treacă la islam și să se taie împrejur, dacă au scăpat să nu fie scopiți sau făcuți eunuci.

Marele Vizir, în turca otomană SADRAZAM sau "Vezir-i Âzam", derivat din persanul "vizier" وزیر, era prim ministru cu putere executivă deplină al Sultanului Imperiului Otoman, fiind un funcționar care răspundea doar în fața monarhului absolut. Marele Vizir era păstărtorul Marelui Sigiliu Imperial și era cel care era în drept să convoce ceilalți viziri în "Kubbealtı Vizier" (Vizirii Cupolei) – cu referire la arhitectura sediului executivului otoman. În anii de început al statului otoman, "Vizir" era singurul titlu utilizat. Primul dintre funcționarii care au deținut titlul de "Mare Vizir" a fost Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa (1364-1387). Scopul instaurării titlului de "Mare Vizir" era acela de-l distinge pe păstrătorul Sigiliului Imperial de ceilalți viziri care-l secondau. Titlul inițial "Vezir-i Âzam" a fost înlocuit treptat de cel de "Sadrazam", ambele însemnând "Mare Vizir". De-a lungul istoriei otomane, titlul Marelui Vizir a mai fost numit și "Sadr-ı Âlî (Înaltul Vizir)", "Vekil-i Mutlak (Împuternicit Absolut)", "Sâhib-i Devlet (Apărătorul Statului)" și "Zât-ı Âsafi (Persoana Vizirală)". După perioada Tanzimatului în Imperiul Otoman din secolul al XIX-lea, Marele Vizir și-a asumat o funcție similară cu acela de "șef de cabinet" al guvernelor occidentale.

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Dukakinoğlu Ahmed Pasha	18 decembrie 1514	8 septembrie 1515	Albanez
Hersekli Ahmed Pasha <i>a cincea oară</i>	8 septembrie 1515	26 april 1516	Bosniac din Herțegovina
Hadim Sinan Pasha	26 april 1516	22 ianuarie 1517	Bosniac din familia nobilă de Boronivic, fost rob (<i>Hadim = Manservant</i>)
Yunus Pasha	22 ianuarie 1517	13 septembrie 1517	De origine necunoscută, nici turc nu era
Piri Mehmed Pasha	25 ianuarie 1518	27 iunie 1523	Turc din Aksaray
Pargalı İbrahim Pasha, numit Frenk İbrahim Pasha	27 iunie 1523	14 mrtie 1536	Grec din Parga, porecla „Frenk”(Francul) îi trădează originea și gusturile europene
Ayas Mehmed Pasha	14 martie 1536	13 iulie 1539	Albanez
Çelebi Lütü Pasha	13 iulie 1539	April 1541	Foarte probabil albanez din Avlonya - Vlorë (Çelebi = un gentleman cu maniere alese, nobil)
Hadim Süleyman Pasha	april 1541	28 noiembrie 1544	De origine necunoscută, fost rob (<i>Hadim = Manservant</i>)
Damat Rüstem Pasha, <i>prima oară</i>	28 noiembrie 1544	6 octobrie 1553	Croat din Bosnia, soldat de rând în armata otomană
Kara Ahmed Pasha	6 octombrie 1553	29 septembrie 1555	Albanez
Damat Rüstem Pasha, <i>a doua oară</i>	29 sep-tembrie 1555	10 iulie 1561	Croat din Bosnia
Semiz Ali Pasha, <i>prima oară</i>	10 iulie 1561	28 iunie 1565	Sârb (Semiz = Grasul)
Sokollu Mehmed Pasha (Mehmed Pasha Sokolović)	28 iunie 1565	12 octombrie 1579	Sârb din Bosnia
Semiz Ahmed Pasha, <i>a doua oară</i>	12 octombrie 1579	28 april 1580	Albanez
Lala Kara Mustafa Pasha	28 april 1580	7 august 1580	Bosniac (Lala = tutor și dascăl al Sultanului)
Koca Sinan Pasha, <i>prima oară</i>	7 august 1580	6 decembrie 1582	Albanez
Kanijeli Siyavuş Pasha, <i>prima oară</i>	24 decembrie 1582	25 iulie 1584	Croat sau Ungur, din Kanije
Özdemiroğlu Osman Pasha	28 iulie 1584	29 octombrie 1585	Originar dintr-o familie de mameluci Cîrcasiani
Hadim Mesih Pasha	1 noiembrie 1585	14 april 1586	Rob de origine necunoscută (<i>Hadim = Manservant</i>)
Kanijeli Siyavuş Pasha, <i>a doua oară</i>	14 april 1586	2 april 1589	Croat sau ungur din Kanije
Koca Sinan Pasha <i>a doua oară</i>	14 april 1589	1 august 1591	Albanez
Serdar Ferhad Pasha, <i>prima oară</i>	1 august 1591	4 april 1592	Albanez
Kanijeli Siyavuş Pasha, <i>a treia oară</i>	4 april 1592	28 ianuarie 1593	Croat sau ungur din Kanije
Koca Sinan Pasha, <i>a treia oară</i>	28 ianuarie 1593	16 februarie 1595	Albanez
Serdar Ferhad Pasha, <i>a doua oară</i>	16 februarie 1595	7 iulie 1595	Albanez
Koca Sinan Pasha, <i>a patra oară</i>	7 iulie 1595	19 noiembrie 1595	Albanez
Lala Mehmed Pasha	19 noiembrie 1595	28 noiembrie 1595	Turc din Manisa, tutor și dascăl al sultanului
Koca Sinan Pasha, <i>a cincea oară</i>	1 decembrie 1595	3 april 1596	Albanez
Damat İbrahim Pasha, <i>prima oară</i>	4 april 1596	27 octombrie 1596	Sârb, soldat de rând în armata otomană

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Cigalazade Yusuf Sinan Pasha	27 octombrie 1596	5 decembrie 1596	Italian, de familie nobilă genoveză, din Cicala.
Damat İbrahim Pasha, <i>a doua oară</i>	5 decembrie 1596	3 noiembrie 1597	Sârb, soldat de rând în armata otomană
Hadim Hasan Pasha	3 noiembrie 1597	9 april 1598	De origine necunoscută
Cerrah Mehmed Pasha	9 april 1598	6 ianuarie 1599	Turc (Cerrah = chirurgul)
Damat İbrahim Pasha, <i>a treia oară</i>	6 ianuarie 1599	10 iulie 1601	Sârb, soldat de rând în armata otomană
Yemişçi Hasan Pasha	22 iulie 1601	4 octombrie 1603	Albanez (Yemişçi = vânzător de fructe, cu referire la înțelețnicirea lui anterioară)
Malkoç Yavuz Ali Pasha	16 octombrie 1603	26 iulie 1604	Sârb, din familia creștină de „Malkoç”, adică Malković
Lala Mehmed Pasha	5 August 1604	21 June 1606	Bosniac (Lala = tutor și dascăl al sultanului)
Dervish Mehmed Pasha	21 iunie 1606	9 decembrie 1606	Bosniac
Kuyucu Murad Pasha	11 decembrie 1606	5 august 1611	Croat (<i>Kuyucu</i> = <i>The well-digger</i> ; name given since he had the habit of burying his enemies in wells)
Gümülcineli Damat Nasuh Pasha	5 August 1611	17 October 1614	Probabil albanez, din Gümülcine. (<i>Damat</i> = <i>Bridegroom to the Ottoman dynasty</i>). A fost al șaptelea soț al fetei Sultanului Ahmed I (1603-1617), Aișa.
Öküz Kara Mehmed Pasha, <i>prima oară</i>	17 octombrie 1614	17 noiembrie 1616	Turc din Constantinopol (<i>Öküz</i> = <i>Boul</i> , pentru că nu avea deloc pregătire intelectuală).
Damat Halil Pasha, <i>prima oară</i>	17 noiembrie 1616	18 ianuarie 1619	Armean din Zeytun (<i>Damat</i> = <i>slugă</i>)
Öküz Kara Mehmed Pasha, <i>a doua oară</i>	18 ianuarie 1619	23 decembrie 1619	Turc din Constantinopol-Istanbul
Güzelce Ali Pasha	23 December 1619	9 March 1621	Turkish Ottoman (<i>Güzelce</i> = <i>Handsome</i>)
Ohrili Hüseyin Pasha	9 martie 1621	17 septembrie 1621	Albanez din Ohrida = Ohri
Dilaver Pasha	17 septembrie 1621	20 mai 1622	Croat
Kara Davud Pasha	20 mai 1622	13 iunie 1622	Bosniac
Mere Hüseyin Pasha, <i>prima oară</i>	13 iunie 1622	8 august 1622	Albanez (" <i>Mere!</i> " = " <i>Take it!</i> " in Albanian; purportedly the only grand vizier who did not speak Turkish, named after the oft-repeated order he gave on the subject of opponents' heads)
Lefkeli Mehmed Pasha	8 august 1622	21 septembrie 1622	Turc din Lefke, astăzi Orhaneli
Gürcü Mehmed Pasha (Hadım - 'Eunuch' - Mehmed Pasha)	21 septembrie 1622	5 februarie 1623	Georgian, eunuc (<i>Gürcü</i> = <i>Georgian</i>)
Mere Hüseyin Pasha, <i>a doua oară</i>	5 februarie 1623	30 august 1623	Albanez
Kemankeş Kara Ali Pasha	30 august 1623	3 april 1624	Turc (Kemankeş = arcașul)
Çerkes Mehmed Ali Pasha	3 april 1624	28 ianuarie 1625	Circassian, <i>Çerkes</i> = Cerchezii sunt un popor din regiunea Caucaz, ei trăiesc azi preponderent în Rusia, Republica Karaciai - Cerchezia, regiunea Cabardino - Balcaria și Republica Adîgheia și în Turcia (unde au emigrat în sec. 19). Cerchezii sunt populația cea mai veche din Caucaz, fiind și cei mai numeroși în regiunea Caucazului de Nord. După izvoarele istorice cerchezii trăiesc în această regiune din secolul V î.d.Hr. Cultura Maikop din Caucaz datează din anul

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
			4000 î.d.Hr. fiind cea mai veche cultură din lume. Această cultură a influențat dezvoltarea ulterioară a celorlalte culturi din Caucazul de Nord și Rusiei de Sud. In anul 400 î. Hr. cerchezii întemeiază capitala Gorgippa (azi Anapa) situată pe malul Mării Negre. Cerchezii sunt denumiți în trecut Cercetae, Siraci, Kassogi, Keşaki sau Kerketi.
Filibeli Hafız Ahmed Pasha, <i>prima oară</i>	8 februarie 1625	1 decembrie 1626	Turc sau Pomak, din Filibe (according to Gözler Ottoman, although the term Pomak itself was probably not in use at the time. El a fost unul din cei șapte soți ai fiicei Sultanului Ahmed I (1603-1617), Aişa.
Damat Halil Pasha, <i>a doua oară</i>	1 decembrie 1626	6 april 1628	Armean din Zeytun (<i>Damat = soldat de rând în armata otomană</i>)
Gazi Ekrem Hüsrev Pasha	6 april 1628	25 octombrie 1631	Bosniac
Filibeli Hafız Ahmed Pasha, <i>a doua oară</i>	25 octombrie 1631	10 februarie 1632	Turc sau Pomac, din Filibe.
Topal Recep Pasha	10 februarie 1632	18 mai 1632	Bosniac (Topal = mielul)
Tabaniyassi Mehmed Pasha	18 mai 1632	2 februarie 1637	Probabil albanez, din Drama (<i>Tabaniyassı = picior plat</i>)
Bayram Pasha	2 februarie 1637	26 august 1638	Turc din Constantinopol
Tayyar Mehmed Pasha	27 august 1638	23 decembrie 1638	Turc
Kemankeş Kara Mustafa Pasha	23 decembrie 1638	31 ianuarie 1644	Albanez (Kemankeş = arcașul)
Sultanzade Semiz Mehmed Pasha aka Civan Kapucubaşı Sultanzade Mehmed Pasha	31 ianuarie 1644	17 decembrie 1645	Turc (Sultanzade = fiul născut dintr-o mamă membră a familiei imperial a Sultanului)
Nevesinli Salih Pasha	17 decembrie 1645	16 septembrie 1647	Bosniac din Nevesinje.
Kara Musa Pasha	16 septembrie 1647	21 septembrie 1647	Turc, nementionat în unele liste ale marilor viziri. „The imperial seal was sent to him by way of sea to Crete where he was in campaign, but he fell in front of the castle of Kandiye (Iraklion) five days after his naming to the rank and before receiving the seal”.
Hezarpare Ahmed Pasha	21 septembrie 1647	7 august 1648	Grec din Constantinopol. „Promoted from in-attorney title to the rank of full grand vizier upon Kara Musa Pasha's death. (<i>Hezarpare = Thousand pieces</i> ; literally <i>Ahmed Pasha the Thousand Pieces</i> ; name given by chroniclers since he was lynched by the mob)”.
Sofu Mehmed Pasha, poreclit Mevlevi Mehmed Pasha	7 august 1648	21 mai 1649	Turc (<i>Sofu = Piosul, vezi Mevlevi</i>)
Kara Dev Murad Pasha	21 mai 1649	5 august 1651	Albanez (Dev = Uriașul)
Melek Ahmed Pasha	5 august 1651	21 august 1651	Abazin, Abhasian (în Georgia), Abaza, (<i>Melek = înger</i>)
Abaza Siyavuş Pasha, <i>prima oară</i>	21 august 1651	27 septembrie 1651	Abazin, Abhasian (în Georgia), Abaza
Gürcü Mehmed Pasha	27 septembrie 1651	20 iunie 1652	Georgian (Gürcü - Georgian)
Tarhoncu Ahmet Paşa	20 iunie 1652	21 martie 1653	Albanez (<i>tarhoncu = ‘tarragon vendor’ = negustor de mentă, cu referire la ocupația pe care a avut înainte;</i>
Koca Dervish Mehmed Pasha	21 martie 1653	28 octombrie 1654	Cerchez
İpşiri Mustafa Pasha	28 octombrie 1654	11 mai 1655	Abazin, Abhasian (în Georgia), Abaza (<i>İpşiri = Bearer of good news</i>). El a fost unul din cei șapte soți ai fiicei Sultanului Ahmed I (1603-1617), Aişa.
Kara Dev Murad Pasha, <i>a doua oară</i>	11 mai 1655	19 august 1655	Albanez

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Ermeni Suleyman Pasha	19 august 1655	28 februarie 1656	Armean turcizat, poreclit „Ermeni”, însemnând „armean” din Malatya.
Gazi Hüseyin Pasha, poreclit Deli Hüseyin Pasha	28 februarie 1656	5 martie 1656	Turc, din Yenişehir. Nu este inclus în unele liste ale marilor viziri. „The imperial seal was sent to him by way of sea to Crete where he was in campaign, but the ships were called back because of Zurnazen Mustafa Pasha's lobbying, who had been appointed in-attorney in between but wanted the full title for him. (<i>Deli = Mad; due to his daring and courage in the battlefield</i>)”
Zurnazen Mustafa Pasha, (a deținut funcția timp de patru ore!)	5 martie 1656	5 martie 1656	Albanez (<i>Zurnazen = Clarinetist</i>). Nu este inclus în unele liste ale marilor viziri. Promoted from in-attorney title to the rank of full grand vizier due to the influence he exerted on the sultan for Gazi Hüseyin Pasha's dismissal from the office. His appointment caused an uprising in Istanbul and he was exiled after having held the seal for four hours.
Abaza Siyavuş Pasha, <i>a doua oară</i>	5 martie 1656	25 april 1656	Abazin, Abhasian (în Georgia), Abaza
Boynuyaralı Mehmed Pasha	26 april 1656	15 septembrie 1656	Turc din Samsun (<i>Boynu yaralı = Wounded neck</i>)
Köprülü Mehmed Pasha	15 septembrie 1656	31 octombrie 1661	Albanez din regiune Rudnik, nume asociat cu al soției, din familia Köprü, din nord-vestul Anatoliei, din care se trage și faimosul vizir Köprü (vezi Familia de Köprülü)
Köprülü Fazıl Ahmed Pasha	31 octombrie 1661	19 octombrie 1676	Otoman, tatăl albanez, mama turcoaică, din Familia Köprülü.
Merzifonlu Kara Mustafa Pasha	19 octombrie 1676	25 decembrie 1683	Turc ottoman din Merzifon, copil adoptat de Familia de Köprülü.
Kara İbrahim Pasha	15 decembrie 1683	18 noiembrie 1685	Bosniac
Sarı Süleyman Pasha	18 noiembrie 1685	18 septembrie 1687	Bosniac (Sarı = Blond)
Abaza Siyavuş Pasha, <i>a treia oară</i>	18 septembrie 1687	23 februarie 1688	Abazin, Abhasian (în Georgia), Abaza
Ayaşlı İsmail Pasha	23 februarie 1688	2 mai 1688	Turc, din Ayaş.
Bekri Mustafa Pasha	30 mai 1688	7 noiembrie 1689	Turc, din Tekirdağ.
Köprülü Fazıl Mustafa Pasha	10 noiembrie 1689	19 august 1691	Turc, din familia de Köprülü.
Arabacı Ali Pasha	24 august 1691	21 martie 1692	Albanez (<i>Arabacı = Coachman</i> ; cu referire la originea și ocupația lui de început)
Merzifonlu Hacı Ali Pasha	23 martie 1692	17 martie 1693	Turc, din Merzifon.
Bozoklu Mustafa Pasha	17 martie 1693	Martie 1694	Turc din Bozok (astăzi Yozgat).
Sürmeli Ali Pasha	13 martie 1694	22 april 1695	Grec turcit, din Dimetoka) (<i>Sürmeli = One who has eyes tinged with kohl</i>)
Elmas Mehmed Pasha	3 mai 1695	11 septembrie 1697	Turc (Elmas = Diamond)
Amcazade Köprülü Hüseyin Pasha	17 septembrie 1697	4 septembrie 1702	Turc, din Familia de Köprülü.
Daltaban Mustafa Pasha	4 septembrie 1702	24 ianuarie 1703	Sârb turcit, identificat de Joseph von Hammer, originar din Manastir ¹⁰ (<i>Daltaban = Barefoot</i>)

¹⁰ Manastir (termen slav pentru „mănăstire”, „Kloster“, Манастир) este și toponim al mai multor localități: Bitola (albaneză Manastir), un oraș în Macedonia; Manastir (Niška Banja), din regiunea Nišava, în Serbia; în Bulgaria:

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Rami Mehmed Pasha	25 ianuarie 1703	22 august 1703	Turc din Constantinopol
Kavanoz Ahmed Pasha	22 august 1703	16 noiembrie 1703	Rus turcit (<i>Kavanoz</i> = <i>A jar</i> ; named as such because purportedly very short and fat)
Damat Hasan Pasha	18 noiembrie 1703	28 septembrie 1704	Turc din Mora (<i>Damat</i> = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
Kalaylıkoz Hacı Ahmed Pasha	octombrie 1704	25 decembrie 1704	Otoman de origine necunoscută (Kalaylıkoz = Varnished; a reference on his fondness for make-up, ornaments and dresses)
Baltacı Mehmed Pasha, <i>prima oară</i>	25 decembrie 1704	3 mai 1706	Turc din Osmancık.
Çorlulu Damat Ali Pasha	3 mai 1706	15 iunie 1710	Turc din Çorlu (<i>Damat</i> = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
Köprülü Numan Pasha	16 iunie 1710	17 august 1710	Turc din Familia de Köprülü
Baltacı Mehmed Pasha, <i>a doua oară</i>	18 august 1710	20 noiembrie 1711	Turc din Osmancık
Ağa Yusuf Pasha	20 noiembrie 1711	11 noiembrie 1712	Georgian
Silahdar Süleyman Pasha	12 noiembrie 1712	6 april 1713	Abazin, Abhasian (in Georgia), Abaza
Hoca İbrahim Pasha	6 april 1713	7 april 1713	Turc din Serez (Serres)
Silahdar Damat Ali Pasha	27 april 1713	5 august 1716	Turc din İznik (<i>Damat</i> = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
Hacı Halil Pasha	21 august 1716	octombrie 1717	Albanez
Nişancı Mehmed Pasha	octombrie 1717	9 mai 1718	Turc din Kayseri
Nevşehirli Damat İbrahim Pasha	9 mai 1718	16 octombrie 1730	Turc din Nevşehir (<i>Damat</i> = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
Silahdar Damat Mehmed Pasha	16 octombrie 1730	23 ianuarie 1731	Turc din Istanbul (<i>Damat</i> = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
Kabakulak İbrahim Pasha	23 ianuarie 1731	11 septembrie 1731	Turc din Şebinkarahisar (<i>Kabakulak</i> = Someone with mumps)
Topal Osman Pasha	21 septembrie 1731	12 martie 1732	Turc (<i>Topal</i> = Lame)
Hekimoğlu Ali Pasha, <i>prima oară</i>	12 martie 1732	14 iulie 1735	Ottoman (tatăl era venețian, mama turcoaică)
Gürcü İsmail Pasha	14 iulie 1735	25 decembrie 1735	Georgian (Gürcü = Georgian)
Silahdar Seyyid Mehmed Pasha	10 ianuarie 1736	5 august 1737	Turc din Dimetoka
Muhsinzade Abdullah Pasha	22 august 1737	19 decembrie 1737	Turc din Aleppo
Yeğen Mehmed Pasha	3 decembrie 1737	23 martie 1739	Turc (Yeğen = Nephew, of the Sultan in his case)
Hacı İvaz Mehmed Pasha	17 martie 1739	23 iunie 1740	Albanez
Nişancı Hacı Ahmed Pasha	22 iulie 1740	7 april 1742	Turc din Alanya
Hekimoğlu Ali Pasha, <i>a doua oară</i>	21 april 1742	4 octombrie 1742	Ottoman (tatăl era venețian, mama turcoaică)
Seyyid Hasan Pasha	4 octombrie 1742	10 august 1746	Turc din Karahisar (astăzi Şebinkarahisar)

Manastir (Chaskovo); Manastir (Laki) în Oblast Plovdiv; Manastir (Provadija) în Oblast Varna; Manastir nume asociat la Alahan Manastir, o localitate în stare de ruină, din Turcia; Manastir Glogovac, o mănăstire sârbească.

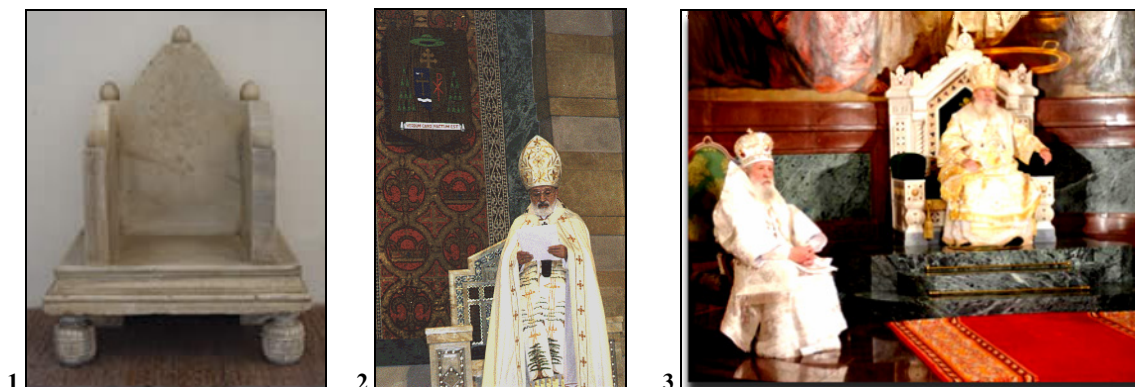
Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Tiryaki Hacı Mehmed Pasha	11 august 1746	24 august 1747	Turkish Ottoman (<i>Tiryaki</i> = <i>Someone who has an addiction, to tobacco, opium, alcohol etc.</i>). Reputed to have taken measures which made the prices of these substances plummet during his office.
Seyyid Abdullah Pasha	24 august 1747	2 ianuarie 1750	Turc din Kerkük
Divitdar Mehmed Pasha	9 ianuarie 1750	1 iulie 1752	Turc din Istanbul
Köse Bahir Mustafa Pasha, <i>prima oară</i>	1 iulie 1752	16 februarie 1755	Turc din Çorlu (<i>Köse</i> = <i>A bowl, someone with no beard</i>)
Hekimoğlu Ali Pasha, <i>a treia oară</i>	16 februarie 1755	19 mai 1755	Ottoman (tatăl era venețian, mama turcoaică)
Naili Abdullah Pasha	19 mai 1755	24 august 1755	Turc din Istanbul
Nişancı Ali Pasha	24 august 1755	23 octombrie 1755	Albanez
Yirmisekizzade Mehmed Said Pasha	25 octombrie 1755	1 april 1756	Turc din Adrianopol-Edirne (<i>Yirmisekiz</i> = <i>Twenty-eight; named as such because his father, Yirmisekiz Mehmed Çelebi, had served in the 28th battalion ("orta") in the corps of Janissaries</i>)
Köse Bahir Mustafa Pasha a, <i>doua oară</i>	30 april 1756	3 decembrie 1756	Turc din Çorlu (<i>Köse</i> = <i>A bowl, someone with no beard</i>)
Koca Mehmed Ragıp Pasha	12 ianuarie 1757	8 april 1763	Turc din Istanbul
Tevkii Hamza Hamid Pasha	11 april 1763	29 septembrie 1763	Turc din Develi
Köse Bahir Mustafa Pasha, <i>a treia oară</i>	29 septembrie 1763	30 martie 1765	Turc din Çorlu
Muhsinzade Mehmed Pasha, <i>prima oară</i>	30 martie 1765	7 august 1768	Turc, fiul lui Muhsinzade Abdullah Pasha
Silahdar Hamza Mahir Pasha	7 august 1768	20 octombrie 1768	Turc din Develi
Yağlıkçızade Mehmed Emin Pasha	octombrie 1768	12 august 1769	Turc din Istanbul
Moldovancı Ali Pasha	12 august 1769	12 decembrie 1769	Turc din Daday
İvazzade Halil Pasha	13 decembrie 1769	25 decembrie 1770	Turc, fiul lui İvaz Mehmed Pasha
Silahdar Mehmed Pasha	25 decembrie 1770	11 decembrie 1771	Turc din Istanbul
Muhsinzade Mehmed Pasha, <i>a doua oară</i>	decembrie 1771	6 august 1773	Turc
İzzet Mehmed Pasha, <i>prima oară</i>	11 august 1773	7 iulie 1775	Turc din Safranbolu.
Moralı Dervish Mehmed Pasha	7 iulie 1775	5 ianuarie 1777	Turc din <i>Mora</i> = <i>The Peloponnese</i>)
Darendeli Cebecizade Mehmed Pasha	5 ianuarie 1777	1 septembrie 1778	Turc din Darend.
Kalafat Mehmed Pasha	1 septembrie 1778	22 august 1779	Bulgar din Sofia (<i>Kalafat</i> = <i>Caulker</i>).
Silahdar Seyyid Mehmed Pasha or Karavezir Seyyid Mehmed Pasha	august 1779	20 februarie 1781	Turc din Arabsun, aproape de Kırşehir
İzzet Mehmed Pasha, <i>a doua oară</i>	20 februarie 1781	25 august 1782	Turc din Safranbolu.
Yeğen Hacı Mehmed Pasha	25 august 1782	31 decembrie 1782	Turc (Yeğen = Nephew, to the Ottoman sultan in his case).
Halil Hamid Pasha	31 decembrie 1782	30 april 1785	Turc din Isparta. Great-grandfather of Kemal Derviş, current administrator of the UNDP.

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Şahin Ali Pasha	30 april 1785	25 ianuarie 1786	Mai mult ca sigur Georgian
Koca Yusuf Pasha, <i>prima oară</i>	25 ian. 1786	28 mai 1789	Georgian
Cenaze Hasan Pasha or Meyyit Hasan Pasha	28 mai 1789	2 ianuarie 1790	Cerchez, Circassian ("Cenaze" or "Meyyit" = A funeral, a corpse; literally "Hasan Pasha the Funeral" or "Hasan Pasha the Corpse"; named as such because he was in his deathbed, seriously ill, all along his office)
Cezayirli Gazi Hasan Pasha	2 ianuarie 1790	30 martie 1790	Turc de origine Caucaziano-Iraniană, possibly with origins related to any which one of the Caucasian/Iranian ethnicities, bought as a slave in childhood in eastern Turkey, raised by Turkish family in Tekirdağ. His name Cezayirli means <i>from Algiers</i> since he had been a corsair there.
Çelebizade Şerif Hasan Pasha	16 april 1790	12 februarie 1791	Turc din Rusçuk, Bulgaria.
Koca Yusuf Pasha, <i>a doua oară</i>	12 februarie 1791	1792	Georgian
Damat Melek Mehmed Pasha	1792	21 octombrie 1794	Bosniac (Damat = Bridegroom to the Ottoman dynasty)
İzzet Mehmed Pasha, <i>a treia oară</i>	21 October 1794	23 October 1798	Turkish Ottoman, from Safranbolu.
Kör Yusuf Ziyaüddin Pasha, <i>prima oară</i>	23 octombrie 1798	24 iunie 1805	Turc (Kör = Blind)
Bostancıbaşı Hafız İsmail Pasha	24 septembrie 1805	13 octombrie 1806	Turc
Keçiboynuzu İbrahim Hilmi Pasha	13 octombrie 1806	3 iunie 1807	Turc (<i>Keçiboynuzu</i> = <i>Carob fruit</i> , named as such because purportedly an extremely puny person)
Çelebi Mustafa Pasha	3 iunie 1807	29 iulie 1808	Turc (Çelebi = A refined gentleman with good manners)
Alemdar Mustafa Pasha, numit așa (Bayrakdar Mustafa Pasha)	29 iulie 1808	15 noiembrie 1808	Turc din Rusçuk. (<i>Alemdar</i> or <i>Bayraktar</i> = standard bearer, same rank with two different names among the Janissaries)
Çavuşbaşı Memiş Pasha	16 noiembrie 1808	decembrie 1808	Albanez (<i>Çavuşbaşı</i> = <i>Head sergeant</i>)
Çarhacı Ali Pasha	Decembrie 1808	martie 1809	Turc (Çarhacı = Skirmisher)
Kör Yusuf Ziyaüddin Pasha, <i>a doua oară</i>	martie 1809	Februarie 1811	Turc
Laz Ahmed Pasha	februarie 1811	iulie 1812	Laz
Hurşid Ahmed Pasha	iulie 1812	30 martie 1815	Turc, the only grand vizier who committed suicide (while in office)
Mehmed Emin Rauf Pasha, <i>prima oară</i>	30 martie 1815	6 ianuarie 1818	Turc
Burdurlu Dervish Mehmed Pasha	6 ianuarie 1818	5 ianuarie 1820	Turc din Burdur
Seyyid Ali Pasha	5 ianuarie 1820	21 april 1821	Turc
Benderli Ali Pasha	21 april 1821	30 april 1821	Turc din Bender-Tighina (Moldavia today). The last grand vizier who was executed upon an order clearly given by the sultan (because of the Greek War of Independence).
Hacı Salih Pasha	30 april 1821	11 noiembrie 1822	Turc
Deli Abdullah Pasha	11 noiembrie 1822	4 martie 1823	Turc (Deli = Mad, literally Abdullah Pasha the Mad)
Turnacızade Silahdar Ali Pasha	4 martie 1823	decembrie 1823	Turc

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Mehmed Said Galip Pasha	decembrie 1823	15 septembrie 1824	Turc
Benderli Mehmed Selim Sırrı Pasha	15 septembrie 1824	26 octombrie 1828	Turc sau turcit, din Bender, Tighina, Moldova
Darendeli Topal İzzet Mehmed Pasha, <i>prima oară</i>	26 octombrie 1828	ianuarie 1829	Turc din Darende.
Reşid Mehmed Pasha	ianuarie 1829	17 februarie 1833	Turc
Mehmed Emin Rauf Pasha, <i>a doua oară</i>	17 februarie 1833	8 iulie 1839	Turc
Koca Mehmed Hüsrev Pasha	8 iulie 1839	29 mai 1841	Turc
Mehmed Emin Rauf Pasha, <i>a treia oară</i>	29 mai 1841	7 octombrie 1841	Turc
Darendeli Topal İzzet Mehmed Pasha, <i>a doua oară</i>	7 octombrie 1841	3 septembrie 1842	Turc din Darende
Mehmed Emin Rauf Pasha a, <i>patra oară</i>	3 septembrie 1842	31 iulie 1846	Turc
Koca Mustafa Reşid Pasha, <i>prima oară</i>	31 iulie 1846	28 april 1848	Turc
İbrahim Sarım Pasha	28 april 1848	13 august 1848	Turc
Koca Mustafa Reşid Pasha, <i>a doua oară</i>	13 august 1848	27 ianuarie 1852	Turc
Mehmed Emin Rauf Pasha, <i>a cincea oară</i>	27 ianuarie 1852	7 martie 1852	Turc
Koca Mustafa Reşit Pasha, <i>a treia oară</i>	7 martie 1852	7 august 1852	Turc
Mehmed Emin Aali Pasha, <i>prima oară</i>	7 august 1852	4 octombrie 1852	Turc
Damat Mehmed Ali Pasha	4 octombrie 1852	14 mai 1853	Hamsheni Ottoman (<i>Damat=Bridegroom to the Ottoman Dynasty</i>).
Giritli Mustafa Naili Pasha, <i>prima oară</i>	14 mai 1853	30 mai 1854	Albanez din Egypt, poreclit <i>Giritli=Cretan</i> because he had served as governor in that island for a long time.
Kıbrıslı Mehmed Emin Pasha, <i>prima oară</i>	30 mai 1854	24 noiembrie 1854	Turc din Cipru
Koca Mustafa Reşid Pasha, <i>a patra oară</i>	24 noiembrie 1854	4 mai 1855	Turc
Mehmed Emin Aali Pasha, <i>a doua oară</i>	4 mai 1855	1 dec. 1856	Turc
Koca Mustafa Reşid Pasha, <i>a cincea oară</i>	1 decembrie 1856	2 august 1857	Turc
Giritli Mustafa Naili Pasha, <i>a doua oară</i>	2 august 1857	23 octombrie 1857	Albanez
Koca Mustafa Reşid Pasha, <i>a șasea oară</i>	23 octombrie 1857	7 ianuarie 1858	Turc
Mehmed Emin Aali Pasha, <i>a treia oară</i>	11 ianuarie 1858	8 octombrie 1859	Turc
Kıbrıslı Mehmed Emin Pasha, <i>a doua oară</i>	8 octombrie 1859	24 decembrie 1859	Turc din Cipru
Mütercim Mehmed Rüşdi Pasha, <i>prima oară</i>	24 decembrie 1859	27 mai 1860	Turc (<i>Mütercim</i> = A translator, an interpreter)
Kıbrıslı Mehmed Emin Pasha, <i>a treia oară</i>	27 mai 1860	6 august 1861	Turc din Cipru
Mehmed Emin Aali Pasha, <i>a patra oară</i>	6 august 1861	22 noiembrie 1861	Turc
Keçecizade Mehmed Fuad Pasha, <i>prima oară</i>	22 noiembrie 1861	6 ianuarie 1863	Turc din Ikonium-Konya (Familia de Keçecizade).
Yusuf Kamil Pasha	6 ianuarie 1863	3 iunie 1863	Turc

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Keçecizade Mehmed Fuad Pasha, <i>a doua oară</i>	3 iunie 1863	5 iunie 1866	Turc
Mütercim Mehmed Rüşdi Pasha, <i>a doua oară</i>	5 iunie 1866	11 februarie 1867	Turc
Mehmed Emin Aali Pasha, <i>a cincea oară</i>	11 februarie 1867	7 septembrie 1871	Turc
Mahmud Nedim Pasha, <i>prima oară</i>	septembrie 1871	31 iulie 1872	Turc , was often called <i>Nedimoff</i> due to his Russophile policies
Mithat Pasha, <i>prima oară</i>	31 iulie 1872	19 octombrie 1872	Turc din Familia de Rusçuk, născut în Istanbul.
Mütercim Mehmed Rüşdi Pasha, <i>a treia oară</i>	octombrie 1872	februarie 1873	Turc
Sakızlı Ahmed Esat Pasha, <i>prima oară</i>	15 februarie 1873	mai 1873	Turc din Sakız/Chios
Şirvanlı Mehmed Rüşdi Pasha	mai 1873	14 februarie 1874	Turc sau Kurd din Şirvan.
Hüseyin Avni Pasha	14 februarie 1874	25 april 1875	Turc
Sakızlı Ahmed Esat Pasha, <i>a doua oară</i>	april 1875	august 1875	Turc din Sakız (Chios)
Mahmud Nedim Pasha, <i>a doua oară</i>	21 august 1875	13 april 1876	Turc
Mütercim Mehmed Rüşdi Pasha, <i>a patra oară</i>	april 1876	19 decembrie 1876	Turc
Mithat Pasha, <i>a doua oară</i>	19 decembrie 1876	5 februarie 1877	Turkish Ottoman. The last grand vizier who was executed -while in exile in Taif-. Whether or not there was a direct order from the Sultan Abdulhamid II remains subject of discussion to this day.)
İbrahim Edhem Pasha	5 februarie 1877	11 ianuarie 1878	Turkified Greek Ottoman, from Chios/Sakız; sold as a slave in childhood to -later- Grand Vizier Koca Mehmed Hüsrev Pasha during the 1822 events in that island)
Ahmed Hamdi Pasha	11 ianuarie 1878	4 februarie 1878	Turc
Ahmed Vefik Pasha	4 februarie 1878	18 april 1878	Turc din Istanbul.
Mehmed Sadık Pasha	18 april 1878	mai 1878	Turc
Mütercim Mehmed Rüşdi Pasha, <i>a cincea oară</i>	mai 1878	iunie 1878	Turc
Mehmed Esad Saffet Pasha	mai 1878	Octombrie 1878	Turc
Tunuslu Hayreddin Pasha	octombrie 1878	28 iulie 1879	Tunisian
Ahmed Arifi Pasha	28 iulie 1879	Septembrie 1879	Turc
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>prima oară</i>	18 octombrie 1879	9 iunie 1880	Turc (<i>Küçük</i> = <i>Small</i> ; literally <i>Mehmed Pasha the Small</i>), avea numai 1, 47m. înălțime, a fost cel mai „mic” vizir otoman de statură)
Cenani Mehmed Kadri Pasha	9 iunie 1880	12 septembrie 1880	Turc din Antep
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a doua oară</i>	12 septembrie 1880	2 mai 1882	Turc
Abdurrahman Nureddin Pasha	2 mai 1882	12 iulie 1882	Turc din Kütahya (Familia de Germiyan)
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a treia oară</i>	12 iulie 1882	30 noiembrie 1882	Turc
Ahmed Vefik Pasha, <i>a doua oară</i>	1 decembrie 1882	3 decembrie 1882	Turc

Mare Vizir	Din	Până	Origine și obs.
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a patra oară</i>	3 decembrie 1882	24 septembrie 1885	Turc
Kıbrıslı Mehmed Kamil Pasha, <i>prima oară</i>	Septembrie 1885	Septembrie 1891	Turc din Cipru
Ahmed Cevat Şakir Pasha	Septembrie 1891	iunie 1895	Turc din Kabağağaç în Afyonkarahisar (Familia de Şakirpaşazade)
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a cincea oară</i>	9 iunie 1895	3 octombrie 1895	Turc
Kıbrıslı Mehmed Kamil Pasha, <i>a doua oară</i>	octombrie 1895	noiembrie 1895	Turc din Cipru
Halil Rifat Pasha	noiembrie 1895	9 noiembrie 1901	Turc din Serez
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a șasea oară</i>	13 noiembrie 1901	15 ianuarie 1903	Turc
Avlonyalı Mehmed Ferid Pasha	15 ianuarie 1903	iulie 1908	Albanez din Avlonya (Vlore)
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a șaptea oară</i>	22 iulie 1908	6 august 1908	Turc
Kıbrıslı Mehmed Kamil Pasha, <i>a treia oară</i>	august 1908	februarie 1909	Turc din Cipru
Ahmed Tevfik Pasha, <i>prima oară</i>	31 martie 1909	mai 1909	Turc
Hüseyin Hilmi Pasha	mai 1909	ianuarie 1910	Turc din Midilli
İbrahim Hakkı Pasha	12 ianuarie 1910	29 septembrie 1911	Turc
Küçük Mehmed Said Pasha, <i>a opta oară</i>	4 octombrie 1911	17 iulie 1912	Turc
Ahmed Muhtar Pasha	22 iulie 1912	29 octombrie 1912	Turc din Brusa-Bursa
Kıbrıslı Mehmed Kamil Pasha, <i>a patra oară</i>	octombrie 1912	23 ianuarie 1913	Turc din Cipru
Mahmud Şevket Pasha	23 ianuarie 1913	11 iunie 1913	Turc din Baghdad
Said Halim Pasha	12 iunie 1913	3 februarie 1917	Egiptean, de origine albaneză, din Familia de Khedives, din Egypt
Mehmed Talat Pasha	4 februarie 1917	8 octombrie 1918	Turc din Adrianopol-Edirne
Ahmed İzzet Pasha	14 octombrie 1918	8 noiembrie 1918	Turc din Istanbul
Ahmed Tevfik Pasha, <i>a doua oară</i>	11 noiembrie 1918	10 martie 1919	Turc
Damat Ferid Pasha, <i>prima oară</i>	10 martie 1919	4 octombrie 1919	Montenegrin/Sârb, Familia lui fiind originară din satul Potoci, situat în apropiere de Pljevlja (<i>Damat</i> , bridegroom to the Ottoman dynasty)
Ali Rıza Pasha	6 octombrie 1919	2 martie 1920	Turc din Istanbul
Hulusi Salih Pasha	8 martie 1920	2 april 1920	Turc din Istanbul
Damat Ferid Pasha, <i>a doua oară</i>	5 april 1920	18 octombrie 1920	Sârb Montenegrin, cu familia originară din satul Potoci, situate în apropiere de Pljevlja (<i>Damat</i> , soldat de rând în armata otomană)
Ahmed Tevfik Pasha, <i>a treia oară</i>	21 octombrie 1920	17 noiembrie 1922	Turc, ultimul Mare Vizir

1. Tronul Patriarhului de Aquileia, din Domul din Cividale, sec. XI.

2. Tronul Patriarhului Maronit în Mănăstirea Reședință Patriarhală din Bkerke, lângă Beirut, Libanon – Patriarhul Nasrallah (Petru Sfeir, de Raifoun, 2001). Asemănarea dintre cele trei tronuri patriarhale – Cividale, Moscova și Bkerke - este izbitoare, deși influențele sunt excluse, atât din motive confesionale, cât și liturgice, de datare, posibilități reale, gust artiști și de distanță geografică: sec. XI, sec. XX și anul 2000 (Italia, Orientul apropiat și Moscova). Patriarhia Moscovei a renunțat la tipul de „tron strănă arhierescă”, în schimbul „tronului monarhic”, cu elemente de stil oriental și apusean. Spre această concluzie ne conduce și jilțul sau fotoliul alăturat, pe care șede un arhieru în timpul Sfintei Liturghii. Nu este prima oară când Biserica Ortodoxă Rusă preia influențe apusene – catolice și protestante - atât de rit, de drept canonic, cât și de domeniul artei.

3. Tronul Scaunului Patriarhal al Moscovei, Patriarhul Alexei II (1990 - 2008), din noua Catedrală Hristos Mântuitorul.

1. Sf. Macarie Mitropolitul Moscovei (1542-1563), purtând „mitra albă”?

2. Mitropolitul Kornili al Moscovei și întregii Rusii (din 2005), pentru Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi (rezul-tată din opoziției reformei Patriarhului Nikon), Русская Православная Старообрядческая Церковь. Numele vechi al acestei Biserici este: Древлеправославная Церковь Христова, Biserica Veche Ortodoxă a Lui Hristos (sec. XVIII-1988). Scaunul și Reședința acestui Mitropolit se află la Cimitirul Rogoschskoje, din Moscova.¹¹

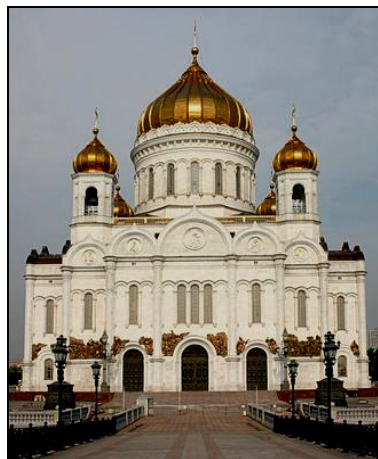
¹¹ Lista ierarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi, din Moscova:

1. Sophroni, Episcop de Simbirsk, 3 ianuarie 1849 – 1853?
2. Antoni (Șutov), Episcop de Vladimir 1853 - 1863;
Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 1863 – 1881 †
3. Savati (Levșin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 10 oct. 1882 – 1898? †

3. Mitropolitul Kornili al Moscovei și întregii Rusii (din 2005), pentru Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi, purtând „mitra albă” sau „belyj klobuk”. Potrivit acestei legende, Constantin I cel Mare l-ar fi încoronat cu o astfel de mitră pe Silvestru I al Romei Vechi (314-335), dreptul purtării acestei mitre a trecut apoi, din anul 330 Patriarhului Noului Rome - Constantinopol, iar după anul 1453, se cuvine „Romei a Treia” – Moscovei. Despre legenda privitoare la Donatio Constantini și la „mitra albă”, vezi „Epilogul” ediției din 1654 a Codului de legi Kormčaja kniga, reeditat de Patriarhul Nikon (mai vezi și p. 16 din același Cod). Legenda privitoare la mitra albă ignoră episodul alexandrin, adică dreptul Patriarhilor de Alexandria, de-a purta „mitra albă”, în calitatea acestora de urmași ai Sf. Chiril I al Alexandriei (412-444), care a prezidat Sinodul III Ecumenic, de la Efes, din anul 431. Sf. Chiril ar fi primit acest drept delegat, din partea lui Celestin I al Romei Vechi (422-432), care i-ar fi și trimis o astfel de mitră prin intermediul delegaților romani, participanți la lucrările Sinodului Ecumenic.

4. Mănăstirea Catedrală Mitropolitană Ortodoxă de Rit Vechi, Adormirea Maicii Domnului, de la Fântâna Albă - Bila Krynytsya Uspensky Sobor, din Bucovina, Regiunea Cernăuți, Ucraina, construită în anii 1900-1909.¹²

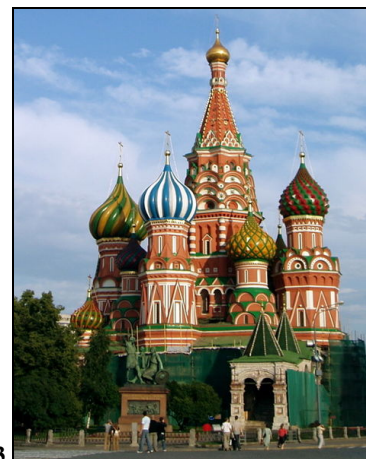
5. Biserica Sf. Nicolae, din Cimitirul Rogoschskoje, din Moscova, construită în anul 1775, din anul 1854 Catedrala Mitropolitului Ortodox de Rit Vechi al Moscovei și întregii Rusii.

1

2

3

1. Catedrala Patriarhală din Moscova - Храм Христа Спасителя - „Hristos Mântuitorul” - dinamită și dărâmată din ordinal lui Stalin în anul 1937, a fost reconstruită după anul 1990 și târnosită la data de 19 august 2000.

2. Tronul Scaunului Patriarhal al Moscovei, Patriarhul Kiril I (din 2009), din noua Catedrală Hristos Mântuitorul.

3. Catedrala Vasile Blajenii (+1580), din Moscova, din Piața Roșie, construită în anii 1555-1561, de către Ivan IV cel Groaznic (1533-1584, din 1547 Țar), cu nouă cupole, nouă altare, cu nouă iconostase, cuprinzând peste 400 de icoane. Собор Покрова, что на Рвѣ - Собор Василия Блаженного - Храм Василия Блаженного, istoria catedralei începe prin anul 1552 când, pe locul ei a fost construită Biserica de lemn Sfânta Treime, în urma victoriei armatei ruse împotriva tătarilor din Hanatul de Kazan.

4. Ioan (Kartușin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 16 oct. 1898 – 1915 april 24 †

5. Meleti (Kartușin), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 30 august 1915 – 1934 †?

Locuitor, Locum tenens:

6. Wikenti (Nikitin), Episcop al Kaucazului, 1934 – 1938 april 12, † în închisoarea comunistă

7. Sava, Episcop de Kaluga, Smolensk și Briansk, ? - ?, † 1943

8. Irinarh, (Parfenov), Episcop al Moscovei și întregii Rusii, 1940 – 1952 martie 7 †

9. Flavian (Slesarjew), 16 martie 1952 – 1960 dec. 25 †

10. Josif (Morschakow), 19 Februarie 1961 – 1970 nov. 3 †

11. Nikodim (Latyschew), 24 oct. 1971 – 1986 febr. 11 †

Locum tenens: 12. Anastasi (Kononow), 14 febr. 1986 – 1986 april 9 †

13. Alimpi (Gusew), Episcop de Klitsi, 13 april 1986 – 1986 iulie 6

14. Alimpi (Gusew), 6 iulie 1986 – 2003 dec. 31 †

15. Andrian (Tschetwergow), MITROPOLIT al Moscovei și întregii Rusii, 9 Februar 2004 – 2005, august 10 †

Locum tenens: 16. Joann (Wituschkin), Bischof von Kostroma und Jaroslawl, 11 August 2005 – 2005 oct. 18

16. Kornili (Titow), 18. oct. 2005 –

¹² Lista ierarhilor ortodocși de Rit Vechi, de la Fântâna Albă, Bucovina, Regiunea Cernăuți, Ucraina, de unde a pornit revitalizarea Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi din Moscova și din întreaga Rusie Țaristă (din anul 1940, Mitropolitul rezidează mai mult în Brăila, decât la Mănăstirea din Fântâna Albă, din motive politice):

1. Ambrosios (Amvrosi), Mitropolit de Belaja Kriniza – Fântâna Albă, 28 oct. 1846 – 1848 iulie 26, † 30 oct. 1863

2. Kiril (Timofejew), Episcop de Belaja Kriniza și Mitropolit al tuturor creștinilor ortodocși de Rit Vechi, 4 ianuarie 1849 – 1873, † 2 decembrie

3. Afanasi (Makurow), 9 mai 1874 - 1905 oct. 1 †

4. Makari, 10. September 1906 – ? †

5. Silujan, 1936 – c. 1941 †

6. Innokenti (Usov), ? - ?, 1942

7. Tichon (Kachalkin), Mitropolit de Belaja Kriniza, 1943? – 1968 martie 4 †

8. Joasaph, 1972 – 1982, † 2 ianuarie 1985

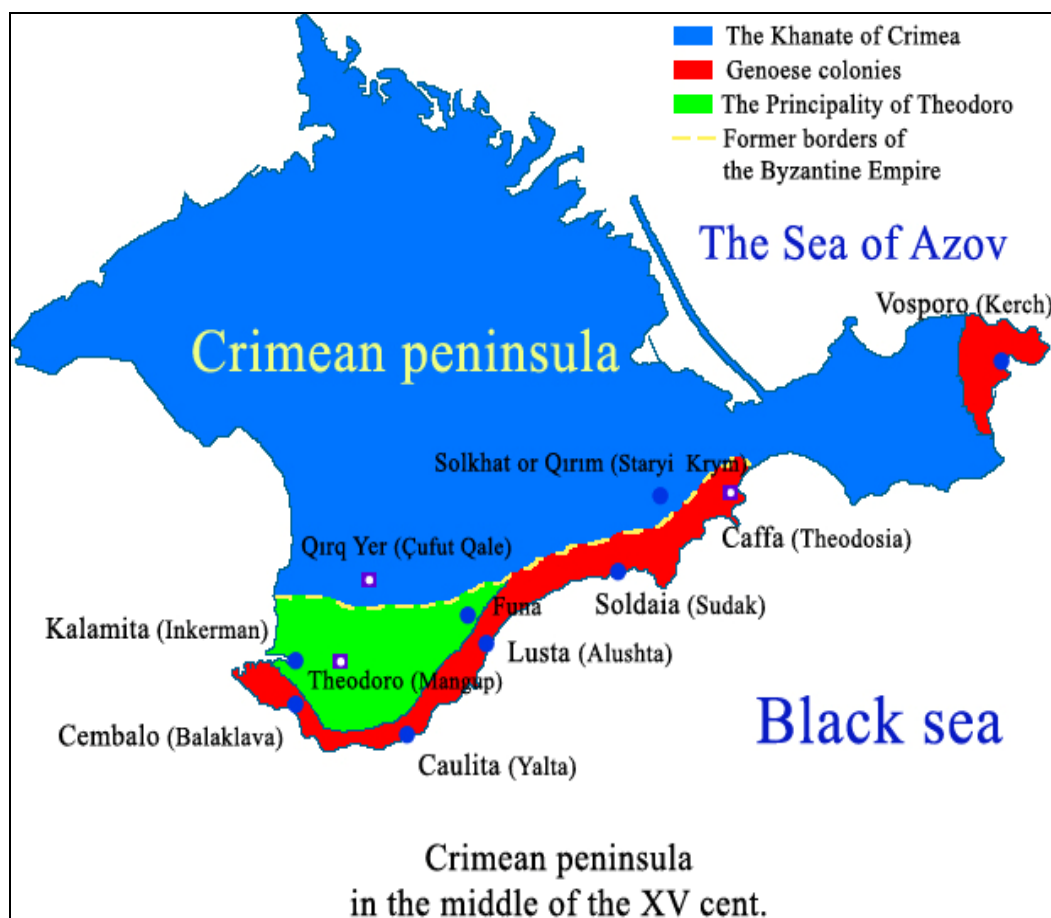
9. Timon (Gavrilow), 1985 – 1996 august 21

10. Leonti (Isotow), din 24 octombrie 1996 –

1. Patriarhul Nikon al Moskovei, în jurul anului 1660. Între anii 1656-1666, Nikon a locuit în Palatul Patriarhului, din Kremlin, Moscova, construit și amenajat după planul și concepția acestuia de stil arhitectonic și de amenajare a interioarelor. Ca muzeu, acest palat păstrează până astăzi amprenta, stilul și inventarul din timpul Patriarhului Nikon.

2. Harta Peninsulei Crimeea astăzi, 2007.¹³

3. Hartă etno-lingvistică: popoarele Caucazului, 2007.¹⁴

¹³ Luat după: <http://de.wikipedia.org/wiki/Krim>

¹⁴ Luat după:

http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Caucasus-ethnic_de_150dpi.png&filetimestamp=20071110214032

Ethno-linguistische Karte der Kaukasusregion

Texte arameice, deasupra porții de intrare în Mănăstirea siro-monofizită „Mor Gabriel”, din Tur Abdin, Turcia

Stema arameică

IV. Privitor la limba ARAMEICĂ - ܐܪܡܝܐ pe care a vorbit-o și Mântuitorul Iisus Hristos

- A r a m -

Încă din primul secol creștin au existat o serie de triburi arabe, care s-au botezat, cum a fost cazul GHASANIȚILOR, care trăiau în nordul actualei Arabii Saudite, realizând o serie de contribuții pentru cultura și civilizația arabă, cum ar fi traduceri din grecește a diferitelor opere literare și științifice. Așa se face că între „creștinii arabi” au existat o serie de medici, scriitori, arhitecți, artiști, politicieni și oameni de știință.¹⁵

Trebuie să fim însă foarte atenți, atunci când definim etnia „creștinilor arabi”, pentru că o mare parte din ei sunt numai vorbitori de limbă arabă. Coptii din Egipt, de pildă, au limba proprie - Copta - și se definesc a fi numai vorbitori de limbă arabă, dar de etnie coptă, urmașii vechilor Ptolemei. La fel este cazul și cu creștinii de limbă arameică sau vechii sirieni, astăzi bilingvi (aramaică și arabă). Și maroniții din Libanon se consideră a fi continuatorii vechilor fenicieni, iar chaldeenii din Irak se consideră a fi continuatorii arameilor, spre a se deosebi de arabii musulmani, din Arabia Saudită, deși toți sunt vorbitori de limbă arabă.

Ca urmași ai poporului arameic din antichitate, creștinii aramei folosesc pentru limba liturgică și în vorbirea obișnuită, limba clasică siriană sau „vechea siriană”, de unde și numele lor de „creștini sirieni”. Mai exact, limba liturgică arameică provine din zona geografică a orașului Edesa și din vestul Mesopotamiei. Arameica literară sau „a cărții” este arameica „Kthobonoyo”, limbă în

¹⁵ A nu se confunda noțiunea și limba „aramaică”, cu „armenii”, care sunt un alt popor creștin, însă în zona Caucazului: ARMENIA.

care este scrisă și Biblia Peșitta și în care se celebrează și Sfânta Liturghie. Creștinii arameii sunt astăzi divizați în „arabi”, sirieni, asirieni și chaldei. Din punct de vedere confesional, ei sunt rum ortodocși, melkiți catolici, asirieni (nestorieni), uniți (chaldei), sirieni monofiziți, sirieni monofiziți uniți cu Roma, maroniți. Numele de „sirieni”, dat arameilor este de origine grecească și datează din epoca helenismului.¹⁶

În timpul vieții pământești a Mântuitorului, limba arameică era vorbită, din Palestina, până în Imperiul Persan, deci Mântuitorul a vorbit limba arameică, deoarece limba ebraică veche era folosită doar ca „limbă liturgică” în Templul din Ierusalim și în sinagogă. Populația Palestinei vorbea arameica, dovadă sunt și cuvintele Mântuitorului: „Talitha cumi”, Marcu 5,41; „Ephphatha”, Marcu 7,34; „Eloi, Eloi, lama sabachthani?”, Marcu 15,34. Termenii neotestamentari „Abba”, Pascha”, „Hosanna” sunt tot de origine arameică. Lecturile din sinagogă făcându-se în limba ebraică veche, pe care credincioșii cei mai mulți evrei n-o mai înțelegeau, în Siria, aceste lecturi au fost traduse în arameică, textele respective fiind numite „Targumuri”. Limba arameică este folosită în cult nu numai de către creștinii aramei, ci și de alte grupări religioase și secte iudeo-creștine, cum ar fi mandeii sau „creștinii ioași”, numiți și „Nazorei”, cunoscuți și sub numele de „Sabeer” (sba – botez, în arameică), nume creat după răspândirea islamului, adică după secolul al VII-lea. Credința mandeilor este un sincretism iudeo-creștino-gnostic, după care Mesia – Unsul – a fost Ioan Botezătorul, nu Iisus Hristos. Limba lor liturgică este un dialect arameic răsăritean.¹⁷

Manuscris în limba arameică, copiat la Mănăstirea rum Ortodoxă Sf. Ecaterina din Sinai, în sec. XI, unde se și păstrează

¹⁶ Literatură:

Die Bibel und ihre Welt. Eine Enzyklopädie zur Heiligen Schrift in zwei Bänden. Herausgegeben von G. Cornfeld und G. J. Botterweck (mai mulți colab.), A–J, 1964¹, 1988², Lizenzausgabe, 1991³, Manfred Pawlak Verlagsgesellschaft mbH, Herrsching, Germania, vol. I, p. 121-130: Aramäer.

Harald HAARMANN, Lexikon der untergegangenen Sprachen, Verlag C. H. Beck, München, 2002, ediția a doua, 2004, p. 44-47: Aramäisch.

Lexikon der Bibel Orts- und Personennamen, Daten, Biblische Bücher und Autoren, Herausgegeben von Christian Gerritzen, BechterMünz Verlag, Eltville am Rhein, 1990, p. 37 – 38: Aram.

¹⁷ Vezi și site-ul:

<http://aramaicdesigns.rogueleaf.com/>

<http://aramaicdesigns.rogueleaf.com/quote/>

<http://www.learnassyrian.com/home.html>

Cine dorește să citească Noul Testament în arameică (peshita sau peshito), precum și alte probleme, privitoare la viața bisericească și problemele liturgice, poate să consulte site-ul:

http://www.aramaicpeshitta.com/aramaic_nt_resources.htm

Limba arameică a devenit și una din limbile oficiale, din Imperiul Persan multiethnic – „aramaica imperială”. Limba ebraică a preluat alafabetul arameic în a doua jumătate a secolului întâi, î.d.Hr. – „scrierea consonantică pătrată cu 22 de litere”. Pentru că noțiunea de „aramaic”, cu toate derivațiile ei, era considerată „păgână”, de către literatura rabinică, evreii menționau această limbă sub numele de „limba siriană”. De aici confuzia care s-a creat între cele două noțiuni, confuzie accentuată ulterior și de creștinismul helenistic, nu numai de literatura iudaică.

În limba arameică au fost scrise și părți din Sfânta Scriptură, cum ar fi cărțile lui Ezdra: 4,8 – 6,18; 7,12-26; Daniel 2,4–7,28; Ieremia 10,11, Geneză 31,47. Chiar și Gamara (o parte din Talmud) a fost scris tot în arameică, nu în limba ebraică veche.

În aceste condiții limba mamă a Creștinismului este limba ARAMEICĂ, pe care a vorbit-o Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, nu ebraica, devenită limbă moartă încă din timpul exilului babilonic, adică aproximativ 500 de ani î.d.Hr., nici greaca și nici latina ori slavona.

Numai condițiile politice și culturale ale timpului au impus prin Helenism limba greacă, ca limbă de exprimare a Creștinismului, alături de care a evoluat palid, de prin secolul IV, limba latină. În Imperiul Persan însă și în afara granițelor romane s-a menținut tot timpul limba arameică, ca și limbă liturgică și de exprimare a teologiei. Astăzi limba arameică este amenințată să dispară, să devină o limbă moartă, dacă nu se vor lua măsuri concrete de conservare și salvare a acestui monument de cultură universală.

Monumentul creștin al limbii arameice îl constituie Biblia Peșitta, din a doua jumătate a sec. al III-lea, cu versiunea mai veche a Evangheliilor, numită „Vetus Syra”, precum și Sfânta Liturghie, adică ritul a șapte Biserici: rum ortodoxă, melkito-catolică, siro-monofizită, siro-uniată, maronită toate cinci, din „grupul” Bisericilor *de Antiohia*, precum și Sf. Liturghie asiriană (numiți pe nedrept „nestorienii”) și chaldeană (uniți din grupul asirienilor) – Seleucia-Ktesiphon, în Irak.

Lovitura de moarte a primit-o limba arameică de la arabii musulmani, după secolul al VIII-lea, aceștia înlocuindu-o cu limba arabă în decurs de câteva secole.

Schema evoluției și răspândirii limbi arameice, cu dialectele, subdialectele, graiurile și specificul acesteia

- a. Arameica veche
 - i. Arameica timpurie, până în anul c. 700 î.d.Hr.; Sfire-Stelen
 - ii. Arameica târzie, c. sec. VII – VI, î.d.Hr.; Hermopolis-Papyri
- b. Arameica imperială
 - i. Arameica imperială Achemidă, c. sec. V – III î.d.Hr.; Papyri Elephantini
 - ii. Arameica imperială post Achemidă, de prin a. c. 200 î.d.Hr.
 1. Arameica Biblică, în cea mai mare parte
 2. Arameica Nabateilor
 3. Arameica din Palmyra
 4. Dialectele Targumelor galileene și babilonice
- c. Arameica mai veche
 - i. Arameica veche orientală
 1. Siriana veche
 2. Mesopotama orientală, cu inscripțiile de la Hatra
 - ii. Arameica veche apuseană
 1. Dialectele din timpul lui Iisus Hristos: galilean, samaritean, iudaic etc.
- d. Arameica medie
 - i. Arameica orientală
 1. Mande
 2. Siriana clasică
 3. Iudeo-babilonică
 - ii. Arameica de apus
 1. Iudeo-palestiniană
 2. Samariteană
 3. Creștino-palestineză

e. Neorameica

i. Neorameica siriană

1. Neomandee
2. Neosiriana de răsărit: Swadaya
3. Neosiriana de apus: Turoyo;
4. Arameica centrală
5. Neorameica apuseană: MALULA, la 27 km, nord-vest de Damasc.

Mănăstirea Mor Gabriel – Mardin:

după numele Episcopului Mor Gabriel (634-668), care a rezidat în această mănăstire.

A fost însă fondată cu mult timp înainte, de către călugării sirieni: Mor Samuel + 409 și Mor Simon + 433.

1

2

1. Mănăstirea de limbă arameică Mor (Sf. Abba) Gabriel, din Mardin (zona Tur Abdin, leagănul limbii arameice – siriene, „de vest”), Turcia de est, refăcută după distrugerea ei de către „turcii tineri”, în 1911.

2. Cruce etiopiană, pentru procesiune.

Antiohia pe Orontes, cu zona Tur Abdin și orașul Mardin, la granița Turciei cu Siria și Irak

1

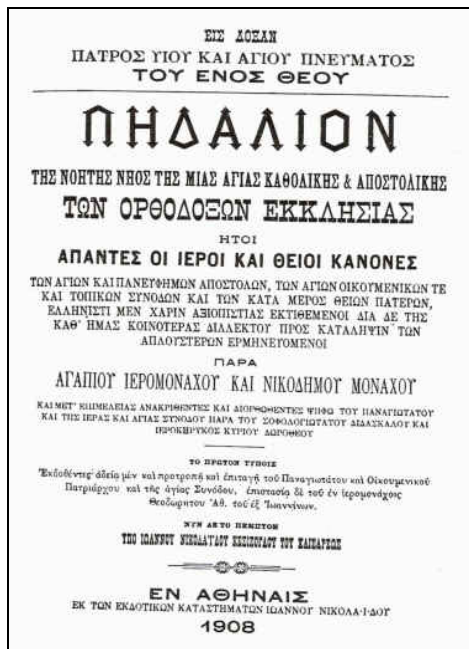

2

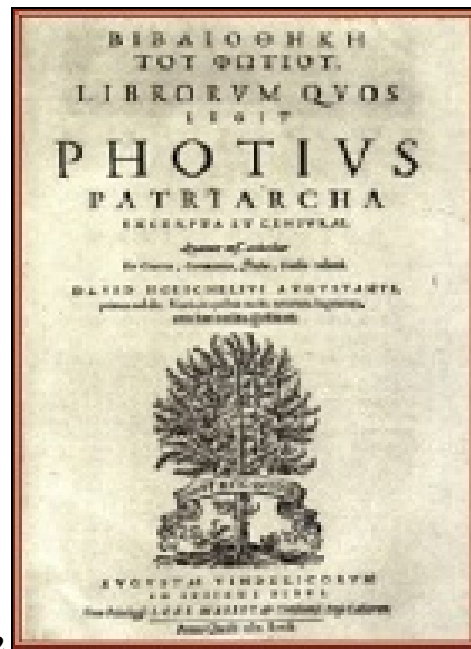
1. Altarul și Tronul Patriarhal din capela Mănăstirii Siro-monofizită Mor Hananyo, din Mardin, Turcia Dayro d-Mor Hananyo (Kurkmo Dayro/Deir ez-Za`faran) Mardin, SE Turkey The Patriarchal throne at the monastery Source: Hollerweger, *Turabdin - Living Culture*, 1999¹⁸

¹⁸ The monastery of Mor Hananyo (also known as Kurkmo Dayro in Syriac and Deir ez-Za`faran or Deyrulzafran in Arabic meaning the "Saffron Monastery", so named for the yellowish rock from which it is built), lies 6 km southeast of Mardin, the most accessible of the area's surviving Syriac Orthodox religious communities. Founded in 493 AD, it was,

V. Varia

1

2

1. Pidalion, 1908, Athena, ediția a cincea.

2. Myriobiblon - Bibliotheca 1612. Greek Myriobiblon, sive Bibliotheca librorum ... [Photius I, cel Mare, Patriarh al Constantinopolului, (c. 820-c. 891) n. n.], Myriobiblon, ē, bibliothēkē. Myriobiblon, sive Bibliotheca librorum quos Photius legit & censuit. Graece edidit David Hoeschelivs & notis illustravit. Latine vero reddidit & scholiis auxit Andreas Schottvs. [Genevae, P. Stephanus], 1612. Hoeschel, David (1556-1617); Schottus, Andreas, 1552-1629; 1624, 104 columns. 37 cm. (Title romanized; Latin and Greek in parallel columns. Printer's device (device of P. Stephanus) ont. p. Some copies of this edition dated 1611, others 1613).

from 1160 until 1932 the seat of the Syriac Orthodox Patriarch - though the Patriarchate has since relocated to Damascus. A surprisingly large rectangular building of three storeys, set on a low bluff overlooking an approach road, it wouldn't look out of place in southern Italy or Spain, and, judging by the different styles of stonework, was built in stages, with frequent pauses for restoration. Now only two monks remain, running a school for about 25 orphans with the assistance of a few lay helpers.

The monastery can be reached by walking an hour and a half from Mardin, following the yellow signs leading southeast: first take the Nusaybin road, then turn off left following a little yellow sign, passing through the village of Eskikale. Eventually you'll come to another signposted turning leading you to the monastery. Failing that, pick up take a taxi from Cumhuriyet Meydani or the *otogar*; reckon paying \$5 (possibly more if business is booming) for a return trip with waiting time.

Approaching the monastery, you will notice some cave dwellings carved out of the rock on the hills behind. Scattered around are the ruined buildings of two other monasteries which didn't survive into modern times. From the hills, ancient but still intact rock channels bring water to the monastery, whose entrance portal bears an inscription in Syriac. Some of the monks have a smattering of English, and after being greeted and perhaps offered a glass of tea, visitors are usually entrusted to one of the older orphans and taken on a guided tour.

First stop is an underground vault, said to have been used as a temple by sun worshippers as long ago as 2000 BC. A now-blocked window at the eastern end enables them to watch the sunrise, while a niche on the southern wall served as an altar (possibly sacrificial). The vault is enclosed by a ceiling of self-supporting stone built without the use of mortar. The room above, entered via huge 300-year-old walnut doors, is a mausoleum, whose walls contain the grave niches of seven Syrian Orthodox patriarchs and metropolitans.

Tours move on from here to the chapel, with fine relief-decorated arches and a carved stone altar (replacing a wooden one destroyed by fire fifty years ago), and the patriarch's or metropolitan's throne, on which are carved the names of all patriarchs since 792 AD. Services in the chapel are held in Aramaic, and if you can manage to be here around 6 pm you may be able to attend one of them.

Beyond are a couple of rooms containing sedan chairs once used to transport the patriarchs; you'll also be shown a carved walnut altar, made without using nails, and an ancient mosaic said to come from the grotto of Saint Peter in Antakya (Antioch).

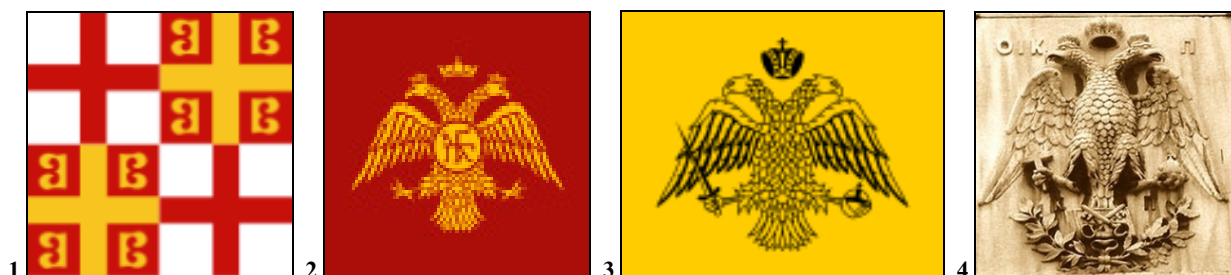
Upstairs, across the peaceful courtyard, you may be also shown the monastery's guest rooms (people visiting for religious reasons may be able to stay overnight) and a more personalized suite intended for the use of the Patriarch on his rare visits from Damascus. Lastly you'll be taken out onto the roof terrace for fine views south into Syria, and overhead the orphans will point out abandoned cave hermitages and two ruined monastic churches: Mar Yakoub and Miryam Anna.

Luat din: <http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html> - sau:

<http://sor.cua.edu/ChMon/MardinDKurkmo/index.html>

Hartă: Imperiul Romeu, statele balcanice și Imperiul de Trapezunt (1204-1461), în anul 1265. Imperiul de Trapezunt - Βασιλείον της Τραπεζούντας creat de Tamara a Georgiei, pentru nepoții ei Comneni: Alexios I Megas Comnen (1204-1222) și David I Megas Comnen (1204-1214), după ocuparea Constantinopolului, de către cruciați, în anul 1204. Alexios I Comnen și David I Comnen, nepoții împăratului Andronic I Comnen (1183-1185) și al regelui George III al Georgiei (1156-1184), a fugit cu fratele său în orașul Trapezunt, pe coasta Mării Negre, unde, cu ajutorul mătușii sale Tamara a Georgiei (1184-1213, din 1178 coregent), a creat un stat între Soterioupolis (azi Borça) și Sinope, mai târziu chiar și în Crimeea (Principatul de Theodoro-Mangup-Gothia). Împărații din Trapezunt s-au intitulat *Megas Comnen* și în primă fază s-au mai numit și *împărați ai romanilor*, deoarece se credeau urmașii de drept ai împăraților bizantini, însă acest titlu a fost cedat împăratului de la Constantinopol, titlul celui din Trapezunt fiind înlocuit cu *Împărat și Autocrat peste tot Estul, peste Iberia (Georgia, Caucaz) și peste provinciile Transmarine*. Statul se mai numea și "Imperiul Comnenid", după dinastia care a domnit în Trapezunt.

1. Drapelul imperial romeu (bizantin) al Paleologilor, sec. XIII-XV.
2. Stema imperială a Paleologilor, sec. XIII-XV.
3. Drapelul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol.

4. Stema Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Ο Ρωμαϊκός δικέφαλος αετός στις θύρες των Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως. Ως σύμβολο είναι ευρύτατα διαδεδομένο στον ορθόδοξο κόσμο και θεωρείται αντιπροσωπευτικό του.¹⁹

¹⁹ Luat din: Ορθόδοξη Εκκλησία. Από τη Βικιπαίδεια, την ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια.
http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%81%CE%B8%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%B7_%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1

1

2

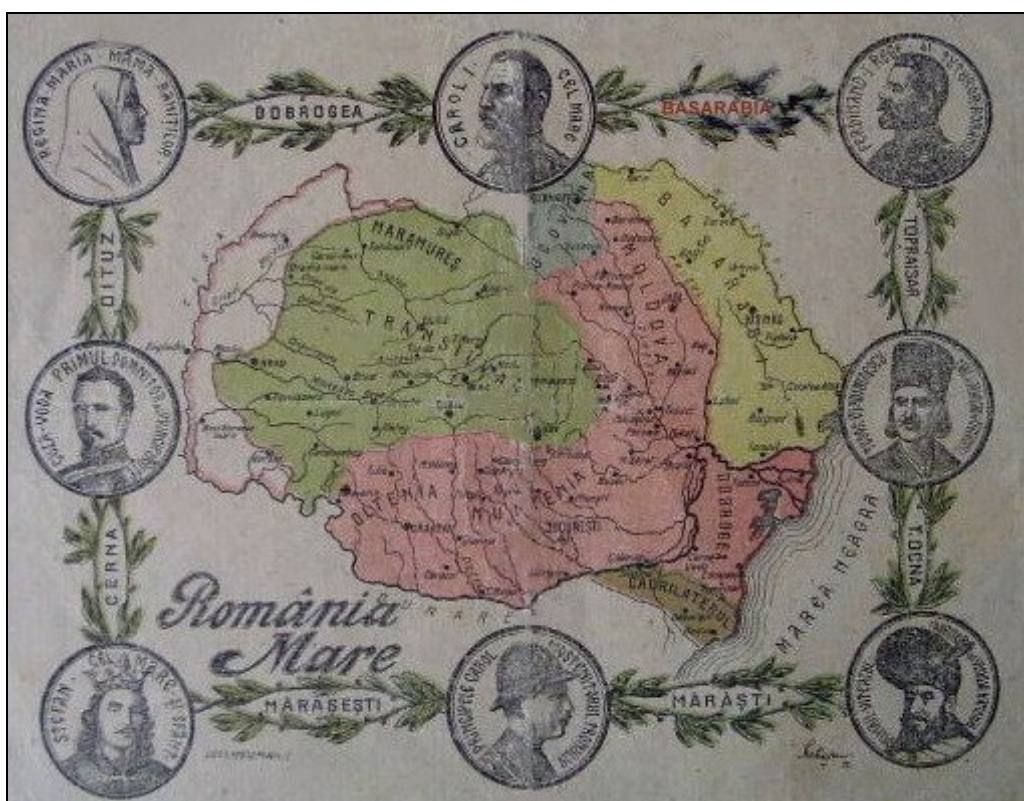
1. Mănăstirea Rum Ortodoxă Saidnaya, Siria, صيدنايا Sardenay, Saidnaya Monastery – „Doamna noastră” sau „Doamna Creștinilor”, Stavropighie Patriarhală a Antiohiei, ctitoria împăratului Justinian I cel Mare (527-565), din anul 547.

2. Mănăstirea Saidnaya, pictură murală votivă, fresco: Maica Domnului se arată împăratului Justinian I cel Mare în vis, 547, înmânându-i planul pentru construirea Mănăstirii.²⁰

²⁰ Orașul sirian Șaidnâyâ, Saidnaya, Saydnâyâ, Saydnâyâ, Saidnaya, Sidnaya, Saydnaya, Said Naya, Sayyid Naya, Seidnaya, Seyd Naya, Said Nâya, Sardeneye, Ma'arrat Saydnaya, în arabă صيدنايا, Șaidnâyâ, este situat la c. 1500 m, nivelul mării și este situat la aprox. 20 - 30 km. la nord de Damasc, spre granița cu Libanon. În oraș se află foarte multe mănăstiri și biserici, de toate confesiunile, mai ales rum ortodoxe, dar și siro monofizite și unite. Hramul mănăstirii este la 8 septembrie. Potrivit legendei, Împăratul Justinian I cel Mare, aflându-se în deplasare cu trupele imperiale, în războiul contra perșilor (540-562), care ocupaseră Antiohia și asediau Edessa (544), făcea o pauză de vânatoare, prin ținuturile unde se află acum Mănăstirea Maicii Domnului, din Saidnaya. Locul fiind deșert, iar trupele și caii acestora având urgent nevoie de apă, împăratul a început să urmărească o gazelă care a apărut înaintea trupelor imperiale. La un moment dat, gazela s-a oprit pe vârful unui munte stâncos și abrupt, după care s-a îndreptat spre un izvor cu apă de băut. Gazela fugea, dându-i totuși împăratului posibilitatea de-a o nimerii cu săgeata. În timp ce Justinian își pregătea arcul să tragă în gazelă, aceasta s-a transformat subit într-o icoană a Maicii Domnului, întinzându-și ea mâna spre împărat și spunându-i: „Nu, tu nu mă vei vâna pe mine Justiniane, ci tu vei construi pentru mine o mănăstire, chiar aici pe această colină”, după care, umbra icoanei a dispărut. Împăratul a comunicat vestea generalilor săi și a ordonat să se și întocmească planurile în vederea construirii acestei mănăstiri. Batalionul de geniu nereușind să termine planul sau să-l întocmească după cum voia împăratul, timpul fiind destul de scurt, „Fecioara-Gazelă” i s-a mai arătat încă o dată împăratului în vis și i-a desenat planul. Așa se și spune, că mănăstirea a fost construită după planul desenat de Maica Domnului și predat în vis lui Justinian I cel Mare. Cât privește importanța acestei Sfinte Mănăstiri, printre locurile de pelerinaj din Orient, Saidnaya deține locul al doilea, după Ierusalim. Mănăstirea deține o icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, pictată de Sf. Evanghelist Luca și face parte din grupul celor patru motive mariane, atribuite Sfântului, de către tradiția primelor veacuri. Icoana a fost adusă la mănăstire, după mult timp de la construirea acesteia și se datorează unui călugăr grec. Acesta fiind în drum spre Locurile Sfinte, a poposit o noapte la mănăstire, iar la plecare, egumena de la Saidnaya l-a rugat să-i cumpere în Ierusalim o icoană frumoasă a Maicii Domnului. Călugărul a împlinit dorința egumenei și revenind din Palestina, spre Siria, convoiul lor a fost atacat mai întâi de fiare sălbatice, apoi de tâlharii din deșert. Călugărul invoca tot timpul ajutorul Maicii Domnului, a cărei icoană el o purta cu sine, pentru egumena din Saidnaya. Ajuns la mănăstire, călugărul n-a mai vrut să dea icoana egumenei, invocând motivul că n-a putut să cumpere icoana promisă. Ar fi intenționat să o păstreze pentru sine sau să o ducă la mănăstirea lui de metanie. A doua zi, călugărul voind să plece mai departe, a simțit că o forță puternică îl ține pe loc. Dându-și seama că icoana este miraculoasă, călugărul s-a decis să o dea egumenei, cu toate explicațiile și scuzele de rigoare. Din acel moment icoana Maicii Domnului de la Saidnaya - El Șagura - a început să fie cinstită și considerată ca fiind făcătoare de minuni.

Biserica din Densuș-Hățeg, jud. Hunedoara, construcție făcută în etape:
sec. II, sec. IV, sec. XIII, sec. XV-XVI.

România Mare, 1928

Mănăstirea a fost și sediu eparhial al arhiereului locului, dar și loc de refugiu pentru patriarhii Antiohiei, mai ales în timpul conflictelor provocate de sciziunile monofizite, monotelite, dar și în timpul cruciaților și a hegemoniei Bisericii Latine în Orient.

[vezi broșura triligvă (arabă, engleză și franceză), privitoare la istoria mănăstirii: „Our Lady of Saydanaya (Near Damascus – Syria)”, Bab Touma Press – W. Estphan, s.A., s.L., s.P.].

1

2

1. Sfântul Sinod al Mitropoliei Ortodoxe Române Autocefale de stil vechi (stiliștii), de la Mănăstirea Slătioara, jud. Suceava, 2008.

2. Înalt Prea Sfințitul Vlasie I Mogârzan, Arhiepiscop de București, Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al Bisericii Ortodoxe Române Autocefale de stil vechi, hirotonind un nou arhiereu la Mănăstirea Slătioara, jud. Suceava, 2007.²¹

1

2

1. Blaj, 1912: Dr. Victor Mihali de Apșa, Mitropolitul de Alba Iulia și Făgăraș (1894-1918, fost la Lugoj, din 1874), ultimul mitropolit unit, cum cere rânduiala Bisericii Răsăritului. Arhiva foto a Mitropoliei Blajului. Din anul 1894, membru al Academiei Române: „Mitropolitul Victor Mihali a fost un creștin în cea mai înaltă concepție a cuvântului și a fost un român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal...”²² S-a născut în Ieud, Maramureș (18, mai 1841) și a fost fratele mai mare al istoricului Ioan Mihali nobil de Apșa (1844-1914), jurist.

2. Blaj, Catedrala Mitropolitană Sf. Treime, așa cum arăta în pagina de titlu a Șematismului jubiliar Arhidiecezan, din anul 1900, Blaj, redactat de istoricul Dr. Augustin Bunea, latinizată abia după anul 1920.

²¹ Biserica Ortodoxă Română de Stil Vechi a luat ființă în anul 1924, după adoptarea și oficializarea calendarului „iulian îndreptat”. Conducătorul acestei mișcări de rezistență împotriva „calendarului îndreptat” a fost ieromonahul Glicherie Tănase, de la Schitul Pocrov al Mănăstirii Neamț, împreună cu alți 30 de călugări, pe care a trebuit apoi să-l părăsească. Scaunul Mitropolitan al noii Biserici a fost fixat încă din anul 1947, la Mănăstirea Slătioara, comuna Râșca, jud. Suceava, devenită un adevărat „Vatican stilist”.

Galaction Codrun, primul Arhiepiscop și Mitropolit al Bisericii Ortodoxe Române Stiliste, 5/13 aprilie 1952 – 1959 iulie 8 † (Hirotonit arhiereu-vicar al Episcopiei Râmnicului - Noul Severin cu titlul de "Craioveanul" în Biserica Domnița Bălașa din București, în ziua de 31 martie 1935, a fost numit în funcția de Secretar al Sinodului BOR, 1935-1940, iar din 1940 a fost Spiritual al Casei Regale Române, a pensionat cu forța în 1949, de Patriarhul Justinian I 1948-1977.).

La 5 și 13 aprilie a declarat public revenirea la Biserica de Stil Vechi, așa cum era BOR, înainte de anul 1924, fiind aclamat și ales ca Arhiepiscop și Mitropolit, cu Scaunul la Slătioara. Această decizie a consternat Sinodul BOR de Stil Nou, Patriarhul Justinian I excomunicându-l și dispunând ștergerea lui Galaction din diptice. Acțiunile „canonice” ale BOR de stil Nou au fost apoi „desăvârșite” de cele ale poliției și securității române, așa cum numai aceasta știa să o facă, cu arestări, deportare, domiciliu forțat, persecuție psihologică și fizică etc.

Glicherie Tănase, Arhiepiscop și Mitropolit, 8 iulie 1959 – 1985 iunie 15 † (arhiereu din 17/30 nov. 1956).

Silvestru Onofrei, Arhiepiscop și Mitropolit, 29 iulie/ 11 august 1985 – 1992 5/18 martie †

Vlasie Mogârzan, Arhiepiscop și Mitropolit, Duminica Tomei 1992 -

²² Revista *Unirea* (Blaj), nr. 2 din 25 ianuarie 1918, la: Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Casa de Editură „Viața Creștină”, Cluj-Napoca, 1994, p. 273.

VI. Micromedalioane

a. Patriarhul Ecumenic Ghennadios II (Gheorghe Kurteses) Scholarios și Filosoful (c. 1405 - d. 1472)

A fost primul Patriarh Ecumenic din era otomană a Constantinopolului, adică de după căderea capitalei bizantine, la 29 mai 1453 și unul dintre cei mai de seamă teologi ai epocii Paleologilor (1259-1453). A ocupat tronul ecumenic în trei rânduri, I-a oară, 1 ian. 1454 - 6 ian. 1456; II-a oară, vara 1462 - vara 1463; III-a oară, aug. 1464 - iulie 1465, hirotonit fiind într-un arhiereu, probabil de către Mitropolitul Heracleiei Pontice, după vechea rânduială canonică locală și de care a ținut Episcopia Bizanțului și apoi a Constantinopolului, până în anul 381 sau de un alt ierarh, delegat al Sinodului Patriarhal.²³

S-a născut la Constantinopol, în jurul anului 1405 și a murit după anul 1472 în Mănăstirea Sf. Ioan Prodromul Mnoikeos de lângă Serrhai.²⁴

A avut ca dascăli pe Marcul Eugenicul mitropolitul Efesului, Ioan Chortasmenos și Iosif Vriennie. A studiat și limba latină și pleda pentru generalizarea studierii acestei limbi și în mediul grecesc, pentru ca aceștia să aibă acces la lucrările latinilor, în scopul cunoașterii polemice a acestora. În acest scop a și deschis o școală la Constantinopol. A devenit și secretar al cancelariei imperiale. Deși era încă laic, a participat la lucrările Sinodului de la Ferrara-Florența, din anul 1439, unde, din motive politice, a avut o atitudine oscilantă, între antiunioniști și unioniști. Din anul 1443, însă, și mai ales după moartea dascălului său Marcul Eugenicul (23 ianuarie 1444), Ghenadie Scolariul s-a declarat în mod definitiv de partea antiunionistă, și prin cuvânt și scrieri a criticat aspru pe „azimiți”, adică pe unioniști și deciziile sinodale florentine. Din acest motiv, în anul 1450, împăratul Constantin al XII-lea, l-a trimis de canon la mănăstirea Harsianitou, silindu-l să se călugărească. Astfel a primit numele monahal de Ghennadios. În anul 1452 se afla în Mănăstirea Pantocrator, din Constantinopol. În anul 1453, grecii l-au găsit pe Ghennadios la Adrianopol, în slujba unui turc foarte bogat, care l-a tratat cu multă omenie, probabil luat ca sclav, în data de 29 mai 1453, de unde, la porunca Sultanului Mehmed al II-lea, a fost adus la Constantinopol, pentru că era desemnat de padișah, pentru a ocupa tronul Ecumenic. Ghennadios a lăsat în urma lui o vastă operă scrisă, care-l definește ca bun cunoscător al Părinților Bisericești, precum și al teologiei scolastice.²⁵ A tradus din operele lui Toma de Aquino, a lui Gilbert de la Porrée și a lui Petrus Hispanus. Intenția lui Ghennadios era să realizeze o sinteză între tomism și Ortodoxie, mai ales după reînnoirea Unirii la Constantinopol, în anul 1452. De la el au mai rămas și alte opere polemice, contra evreilor și a musulmanilor.²⁶ În acest context pot fi clasate și lucrările scurte, de apărare a credinței Ortodoxe, pe bază catehetică, de întrebări și răspunsuri, din timpul conversațiilor cu sultanul Mehmed II. Alături de aceste lucrări, mai putem adăuga lucrări de conținut ascetic, exegetic, omilii, versificări liturgice, necroloage [de pildă cel ținut de Ghennadios la moartea mitropolitului Marcul Eugenicul], comentare de Fizică și Logică a lui Aristotel, comentariu la isagoghia lui Porphyrios, precum și scrisori și atitudini contra umanismului păgân al lui Plethon, a cărui lucrare s-a străduit să o depisteze peste tot, iar manuscrisele găsite, să le ardă.

²³ Privitor la Ghennadios II Scholarios, vezi TUSCULUM – LEXIKON griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters, Dritte, neu bearbeitete und erweiterte Auflage von Wolfgang BUCHWALD, Armin HOHLWEG, Otto PRINZ, Artemis Verlag, 1982, München und Zürich, p. 271-272.

Dictionnaire de Théologie Catholique, vol. XIV, Paris, 1941, col. 1521-1570.

²⁴ Prof. Ioan RĂMUREANU, Ghennadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci, în Ortodoxia, București, VIII, 1956, nr. 1, p. 72-109.

²⁵ Prof. Ioan RĂMUREANU, Mărturisirea de credință a patriarhului ecumenic Ghennadie II Scholarios, în Ortodoxia, București, XXXVI, 1984, nr. 4, p. 462-499.

²⁶ Vezi MIGNE, P. G., vol. 160.

b. Mitropolitul Isidor al Kievului (1385-1463) ²⁷

S-a născut în Peloponez, în jurul anului 1385 și a murit la Roma, la data de 23 aprilie 1463. Pregătirea teologică și-a făcut-o la Constantinopol, călugărindu-se la Monemvasia, iar mai târziu a devenit starețul Mănăstirii Sf. Dimitrie, din Polis. Între timp a fost folosit de Curtea imperială și în misiuni diplomatice, ca legat al basileului, cum a fost cazul în 1434, la Conciliul din Basel. În anul 1437 a fost numit mitropolit al Kievului și hirotonit întru arhiepiscop. Între anii 1438-1439 a făcut parte din delegația Ortodoxă, la Sinodul de la Ferrara-Florența, manifestându-se ca un înflăcărat susținător al Unirii cu Roma Veche, unde a și rămas, devenind romano-catolic. La 17 august 1439 a fost numit Legat Papal pentru Rusia și la 18 decembrie, același an a fost creat cardinal. În calitate de Legat Papal a vizitat Polonia, Lituania, și Kievul. La 23 martie 1441, aflându-se la Moscova, a fost arestat și închis, la porunca Marelui Cneaz Vasile II, al Rusiei, sub acuza de erezie. După doi ani, reușește să evadeze și fuge în Italia. Spre sfârșitul anului 1452, Cardinalul Isidor și-a făcut apariția triumfală la Constantinopol, în calitate de Legat al Papei Nicolae V (1447-1455). În această calitate, la data de 12 decembrie 1452, în prezența Curții Imperiale, celebrând Liturghia romano-catolică, în Basilica Patriarhală Sfânta Sophia, din Constantinopol, a publicat punerea în aplicare a deciziilor sinodale de la Ferrara-Florența, din 1438-1439, considerând Unirea Bisericii Ortodoxe cu Roma Veche, ca și încheiată sau desăvârșită. Iată cum descrie E. Gibbon această slujbă religioasă a Cardinalului Isidor al Kievului, de proclamare a unirii cu Roma, din data de 12 decembrie 1452, din Biserica Patriarhală a Sfintei Sophii, din Constantinopol: „La douăsprezece decembrie, ambele popoare, în biserica Sfânta Sophia, se uniră în cuminecătură și rugăciune și numele celor doi pontifi fură amintite în mod solemn: Nicolae al V-lea, vicarul lui Hristos și patriarhul Grigore, care fusese alungat în exil de un popor rebel.”

„Dar veșmintele și limba preotului latin care slujea la altar erau un motiv de scandal și bizantinii observară cu oroare că a sfințit o prăjitură sau un biscuit de cocă nedospită și că a turnat apă rece în cupa sfințită.” ²⁸

A rămas în Constantinopol până la 29 mai 1453, când a fost luat ostatec de către turci, reușind și de data aceasta să fugă în apus, ajungând din nou la Roma. Mehmed al II-lea dorea cu orice preț să prindă Legatul Papal, numai că grecul Isidor a fost mai viclean, decât și-a închipuit Sultanul. Mitropolitul Cardinal Isidor și-a dat hainele unui cerșetor, el s-a îmbrăcat cu zdrențele acestuia, fiind „cumpărat” apoi, de către un negustor italian, din Pera, care i-a mijlocit apoi fuga în Italia. Cerșetorul a fost prins, decapitat, iar capul i-a fost apoi expus pe o lance și purtat în triumf prin oraș, de către turci, care credeau că este căpățâna Mitropolitului Cardinal Isidor. ²⁹

De la el au rămas o serie de discursuri, scrisori, precum și *Enciclica din Buda, trimisă Bisericii Ortodoxe Ruse*. Biblioteca sa celebră, a ajuns cu timpul în diferite colecții de manuscrise din Europa apuseană, nu numai în Biblioteca Apostolică Vaticană.

La Roma, după moartea lui Grigorie III Mammas, în anul 1459, Isidor a devenit urmașul acestuia, adică Patriarh Latin titular de Constantinopol, funcție pe care a deținut-o până la moarte.

²⁷ BIOGRAPHISCHES LEXIKON zur Geschichte Südosteuropas, hgg. von Mathias BERNATH und Felix von SCHROEDER, Redaktion Gerda BARTL, Band II, G-K, 1976, R. Oldenbourg Verlag München, p. 243. [Südosteuropäische Arbeiten, 75/II].

²⁸ Edward GIBBON, Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman, Antologie, vol. III, p. 234.

²⁹ Edward GIBBON, Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman, Antologie, vol. III, p. 234; Steven RUNCIMAN, Die Eroberung Konstantinopel 1453, Verlag C.H. Beck, München, 1990, p. 156.

c. Vasile Visarion Mitropolit titular de Nicea

Basilius Bessarione Cardinal

* 1403 în Trapezunt, † 1472 în Ravenna.³⁰

Bessarione, după numele de botez Ioan sau Vasile, s-a născut la Trapesus, adică Trebisonda sau Trapezunt, în anul 1395. A murit la Ravenna, la data de 18 noiembrie 1472. Se pare că provenea dintr-o familie de condiție modestă. A fost educat de către Mitropolitul Dositheos din Trapesus, care l-a și adus la Constantinopol, unde și-a format pregătirea teologică, și unde s-a și călugărit în anul 1423. În anul 1425 a fost hirotonit diacon, iar în anul 1430 preot. Avea o minte foarte ageră. În anii 1426-1427, împăratul Ioan VIII l-a trimis ca legat al său în diferite misiuni diplomatice. Aflându-se în Peloponez, prin anul 1431 devenise elev sau ucenic al filosofului Gheorghe Ghemistos Plethon, în Mistra.

În anul 1436, Împăratul Ioan VIII l-a numit pe Visarion stareț al Mănăstirii Sf. Vasile, din Constantinopol, iar la 11 noiembrie 1437 a fost ridicat și numit de același împărat, Mitropolit titular al Niceei, oraș și eparhie aflate sub stăpânirea turcilor. Nu știm dacă și-a văzut Eparhia sau măcar orașul de reședință.

La Sinodul din Ferrara-Florența, a făcut și el parte din comisia delegației ortodoxe, după câteva ezitări, numărându-se printre teologii prounioniști. După moartea Patriarhului Iosif II, la data de 10 iunie 1439, la Florența, „Sinodul” delegației Ortodoxe, l-a ales pe Bessarione Patriarh Ecumenic, dar fără să fi fost întronizat, nici la Florența, și, se înțelege, nici în Constantinopol. Sphrantzes precizează că Bessarione a renunțat la scaun, din cauza certurilor cu antiunioniștii, refuză să revină la Constantinopol și devine nu numai unit și încă înainte de 18 decembrie 1439, trece de tot la ritul latin, devenind romano-catolic.³¹ În această nouă situație, la 18 decembrie 1439, odată cu Isidor al Kievului, Papa Nicolae V l-a creat și pe el Cardinal, cu titlul pentru biserica SS XII Apostoli, din Roma. Titulatura de Cardinal i-a fost schimbată în trei rânduri, ori le-a cumulat pe toate trei, pentru că la 5 martie 1449, a fost numit pe seama bisericii St Sabina, iar la 23 aprilie 1449 a fost numit cu titlul de Tusculum. În 1450 a fost trimis ca și Legat sau Nunțiu în Bologna. După 1453 a devenit un pasionat luptător pentru eliberarea Constantinopolului de sub turci, propovăduind organizarea unei cruciade împotriva acestora. În anul 1463 a devenit Patriarh latin titular (nu rezidențial) de Constantinopol, urmându-l în această funcție pe Isidor al Kievului.

Biblioteca sa uriașă, cu colecția de manuscrise bizantino-ortodoxe a încredințat-o, încă în anul 1468, Catedralei Patriarhale San Marco, din Veneția.

³⁰ BIOGRAPHISCHES LEXIKON zur Geschichte Südosteuropas, 75/Lief. 2 u. 3, von Mathias BERNATH und Felix von SCHROEDER, Redaktion Gerda BARTL, München, 1973, p. 192-193. [Südosteuropäische Arbeiten, 75/ Lief. 2 u. 3].

³¹ Vezi Die letzten Tage von KONSTANTINOPEL. Der Augenzeugenbericht des Georgios SPHRANTZES², Op. cit., p. 23 și 103.

De la el ne-a rămas lucrarea Elogiul Trapezuntului, un manuscris autograf, păstrat în Codex Marcianus 533 (f. 131-165), pe care a scris-o înainte de Sinodul Florentin, 1439.³²

Bessarion a fost un mare învățat și diplomat al timpului său, reședința lui princiară din Roma, era un centru, o „Academie” a științelor umaniste, asigurând mai ales posibilitatea de informare și studiere a valorilor Bisericii Răsăritului, pe care, la fel ca și Isidor al Kievului, a iubit-o cu multă pasiune și fidelitate, în ciuda carierei lor din Biserica Latină.

Marele merit a lui Bessarione fost de-a fi mijlocit apusului Europei, care era înstrăinat complet de legătura cu Orientul, opere ca Metafizica lui Aristotel (tradusă și în latină și editată la Paris, 1516), Theophrast și Xenophon, De dictis et factis Socratis, tradusă în latină, editată la Löwen 1533). El avea preferință pentru filosofia lui Platon, specifică teologiei ortodoxe, pe care a și apărut-o în fața lui Gheorghe al Trapezuntului.

Opera: *Adversus Calumniatorem Platonis*, libri IV (correctio librorum Platonis de legibus G. Trapezuntio interprete), Rom, 1469 (și Veneția, 1503);

De natura et arte adversus eundem Trapezuntium; *Metaphysicorum Aristotelis XIII librorum translatio*; Theophrasti *Metaphysicorum lib. I. + Index*, Veneția, 1516 (editată din nou de L. Mohler, 1927).

Ediții fragmentare: "Opera omnia: theologica, exegetica, polemica, partim jam edita, partim hucusque anecdota), în Migne, *Patrologia graeca* 161, 1866 (reprint, Brepols, 1984, reluată în: *Series Graeca posterior* 81, Paris, 1867); la L. Mohler vezi ante, vol. 2 și 3, 1927-42.

Literatură: L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann*, 3 Bde., 1923-42 (reprint Aalen 1967); G. E. Voumylinopoulos, *Bibliographie critique de la philosophie grèque depuis la chute de Constantinople à nos jours, 1453-1953*, Athen 1966 (p. 30 u.); P. Moraux, *D'Aristote à Bessarion. Trois exposés sur l'histoire et la transmission de l'aristotélisme grec*, Laval, 1970; G. Fiaccadori (Hg. =editor), *Bessarione e l'umanesimo: catalogo della mostra*, Neapel, 1994; J. Monfasani și colab. *Byzantine scholars in Renaissance Italy: Cardinal Bessarion and other emigrés, selected essays*, Aldershot, 1995.

d. David Hoeschel

* 14. April 1556 în Augsburg, † 1617 în Augsburg

A fost rectorul Liceului din Augsburg, bun editor și commentator al operelor filosofice și literare al manuscriselor din Bibliotecile din Augsburg.

Lucrări principale:

Catalogus Codicum graecorum qui sunt in Bibliotheca reipublicae Augustae Vindelicorum (Katalog der griechischen Handschriften der Augsburger Stadtbibliothek), 1595; *Hieroglyphica Horapollinis ... correcta, suppleta, illustrata*, Augsburg 1595;

³² *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, Op. cit., p. 359.

Photii Myriobiblon sive Bibliotheca librorum quos legit et censuit (Taschenbücherbuch, d. h. Rezensionensammlung des Photius über 280 meist verlorene, ihm noch zugänglich gewesene Bücher aus der Zeit um die Jahrtausendwende), 1601, reluată în 1611 și 1633 (text greco-latin, 1653).

Literatură: Jacob Brucker, *Diss. epistolica de meritis in rem literarium Davidii Hoeschelii*, Augsburg, 1738; R. Sillib, *David Hoeschels Beziehungen zur Heidelberger Palatina*, în: *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 37, 1920.

e. Herma Ioannis Mabillons³³

Natus die 23 Novembris 1632 in Saint-Pierremont – mortuus est die 27 Decembris 1707 Lutetiae, fuit monachus Benedictinus, doctus et conditor scientiae ad historiam scribendam pertinentis.

Viața

Herma Ioannis Mabillons s-a născut la data de 23 nov. 1632, în Saint Pierremont (Ardennen) și moare la data de 27 dec. 1707 la Paris, Abația Regală Saint Germain de Prés. Mabillon provenea dintr-o familie săracă, iar cunoștințele de nivelul școlii primare le-a obținut de la un unchi.

Studiile universitare le-a început la Reims, concomitent cu această pregătire începându-o și pe aceea teologică, motiv pentru care, în anul 1651 intră în seminarul de acolo. În anul 1652 și-a încheiat studiile universitare laice, cu o diplomă de „maître ès arts”. Aflându-se încă la Reims, în anul 1653 a intrat în Congregația benedictină Saint Maur, din acel oraș, unde a și rămas un timp scurt și unde va și primi tonsura în monahism, la data de 7 iunie 1654. În tot acest timp a început să-și pregătească cu mult elan documentațiile pentru lucrările sale de istorie de mai târziu. Schimbă mai multe mănăstiri, ajungând și la Abația Saint Denis, din Paris. Aici pregătește o documentație privind St. Bernard. În iulie 1664 ajunge la Abația Regală Saint Germain de Prés, din Paris, unde se stabilește în mod definitiv, fiind în prima fază asistentul Bibliotecarului Abației, Luc d'Achéry. Acesta din urmă începuse deja redactarea primului volum, din „Acta Sanctorum Ordinis Sancti Benedicti in saeculorum classes distributa”. Luc d'Achéry l-a delegat pe Mabillon să strângă materialul documentar, privitor la această temă, lucru pe care „asistentul” bibliotecarului Abației l-a făcut cu atâta exactitate și elan, încât, curând i s-a încredințat lui continuarea redactării acestei opere.

În scopul adunării materialului documentar, privind „Acta Sanctorum...”, Mabillon a fost obligat să întreprindă numeroase călătorii de studiu, efectuate mai mult pe jos, decât cu trăsura, adunând sau consultând manuscrise și lucrări, mai ales prin bibliotecile mănăstirești.

În anul 1672 se afla în Flandra, în anul 1682 era în Bourgogne, în anul 1683 se îndrepta către Germania. Ca trimis al regelui, în anul 1685 a întreprins o călătorie în Italia de astăzi, cu scopul achiziționării de manuscrise, pentru „Bibliothèque du Roi”, viitoarea „Bibliotecă Națională de la Paris. Un an mai târziu, în anul 1686, revine la Paris cu peste 3000 de manuscrise și cărți rare. În

³³ Vezi *Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band V, 1993, coloanele 511 – 514, Jean Mabillon, redactat de Georgios FATOUROS.

anul 1701, Mabillon a fost ales membru onorific al Academiei de Inscripții și Belles Lettres, din Paris. La sfârșitul anului 1707, în plină putere de muncă și creație face o criză renală, din care nu-și va mai reveni, mai ales că a căzut și pe mâna unui medic nepriceput și după patru săptămâni de chinuri și dureri groaznice, neputând elimina apa, moare la 27 decembrie, fiind înmormântat în Capela Fecioarei din Abația Regală Saint Germain de Prés.

Jean Mabillon a fost mai mult istoric decât teolog și a fost unul dintre cei mai învățați bărbați francezi, din timpul domniei Regelui Soare Ludovic XIV (1643 – 1715, efectiv din 1661, după moartea Cardinalului Jules Mazarin fostul său prim ministru) și cel mai erudit benedictin, pe care l-a avut Congregația Saint Maur. „Revue Mabillon” (1905-1986) îi poartă numele.

Opera:

Ioannes (Jean) MABILLON

Lucrarea lui principală este editarea *Acta Sanctorum* a benedictinilor, redactată cu multă exactitate și acribie. „Introducerea” de la fiecare volum oferă o foarte bună prelucrare a evenimentelor de istorie bisericească și politică a apusului: *Acta Sanctorum - Ordinis Sancti Benedicti in saeculorum classes distributa*;

Tom 1: Paris 1668 (împreună cu Luc d'Achéry) – privind epoca 500-600;

Tom 2: Paris, 1669 (600-700);

Tom 3-4: Paris, 1672 (700-800);

Tom 5: Paris, 1677 (800-855);

Tom 6: Paris, 1680 (855-900);

Tom 7: Paris, 1685 (900-1000);

Tom 8-9: Paris, 1701 (1000-1100);

Tom 10 al ediției din 1709, care urma să apară postum, a fost găsit mult mai târziu în manuscris, în Biblioteca Abației Saint-Germain-des-Prés, din Paris, urmând să fie tipărit în *noua ediție a operei*, la Veneția, în 1733-1740, dar a fost omis și de această dată.

„Introducerile” de la volumele lucrării au fost și ele strânse în volume aparte și reeditate:

- „R. P. Domni Joannis Mabillonii *Praefationes Actis Sanctorum Ordinis Sancti Benedicti, in saeculorum classes distributis praefixae*. Rotomagi (Rouen) 1732 (reeditate la: Trient 1724; Veneția, 1732).

- Lucrarea în patru volume: *Veterum Analectorum tomus I. complectens varia fragmenta et epistolia scriptorum ecclesiasticorum...*, Paris 1675.

Vol. 2, *Veterum Analectorum tomus II*, erschien 1676.

Vol. 3. Paris, 1682.

Vol. 4. Paris, 1685 (cu texte din bibliotecile germane). Cele patru volume au fost și ele reeditate cu titlul: *Vetera Analecta, sive Collectio veterum aliquot operum et opusculorum, cum itinere Germanico*, adnotationibus et disquisitionibus Joan. Mabillon Benedictini. Paris, 1723.³⁴

- *Annales Ordinis S. Benedicti Occidentalium Monachorum Patriarchae, in quibus non modo res monasticae, sed etiam ecclesiasticae historiae non minima pars continetur, auctore Domno Johanne Mabillon*;

Tom 1: Paris, 1703;

Tom 2: Paris, 1704;

Tom 3: Paris, 1706;

Tom 4: Paris, 1707;

Tom 5: Paris, 1713 (îngrijit de R. Massuet);

Tom 6: Paris, 1739 (finalizat de E. Martène).

³⁴ Cele patru volume conțin comentare, epistole, acte ale martirilor, adunate de J. Mabillon din diferite biblioteci și arhive, cu prilejul călătoriilor efectuate în acest scop ori în mod spontan. Chiar și din bibliotecile mănăstirești germane a adunat foarte mult material documentar, prezentat în vol. IV.

- *Hymni in laudem S. Adalhardi et Sanctae Bathildis Reginae, officia Ecclesiae Corbeiensi propria vel nova edita vel vetera emendata*. Paris, 1667;
- *Sancti Bernardi Abbatis primi Clarevallensis opera omnia, post Horstium denuo recognita, aucta, et in meliorem ordinem digesta*, vol. 1-2., Paris, 1667 (reeditată de mai multe ori);
- *Dissertatio de Pane Eucharistico Azymo et Fermentato*. Paris, 1674;
- *De Liturgia Gallicana libri III, in quibus veteris Missae...*, Paris, 1685;
- *Museum Italicum seu Collectio veterum scriptorum ex Bibliothecis Italicis*, vol. 1-2. Paris, 1687-1689;
- *De re diplomatica libri VI, in quibus quidquid ad veterum instrumentorum antiquitatem, materiam, scripturam et stilum*. Paris, 1681 (pentru a veni în ajutorul studiilor de diplomatică, codex, arhivistică etc., și dedicată lui Colbert);
- *Librorum de re diplomatica supplementum*. Paris, 1704 (răspuns la critica iezuitului Germon făcută lucrării anterioare: *De re diplomatica...*). Aceste ultime două lucrări au fost reeditate în două volume, la Neapole, 1789).
- *Traité des études monastiques, divisé en trois parties*, vol. 1-3. Paris 1691-1692 (prin care el încearcă să explice importanța studiului științific pentru monahi), lucrarea a fost tradusă în italiană [1701], latină [1702], iar în germană de Herman Schenk).
- *Réflexions sur la Réponse de M. l'Abbé de la Trappe au Traité des études monastiques*, vol. 1-2. Paris 1692- 1693 (răspuns la critica adusă lucrării anterioare: *Traité des études monastiques...*).

Literatură despre Herma Ioannis Mabillons:

- R. -P. Tassin, *Histoire littéraire de la Congrégation de Saint-Maur, Ordre de S. Benoît*. Bruxelles 1770, 205 u.;
- U. Berlière - A. Dubourg, *Nouveau Supplément à l'Histoire Littéraire de la Congrégation de Saint-Maur*, II. Maredsous-Gembloux 1931, 1 u.;
- Ch. de Lama, *Bibliothèque des écrivains de la Congrégation de Saint-Maur, ordre de Saint-Benoît en France*. München 1882 (Nachdr. Genf 1971), 76 u.;
- H. Jadart, *Dom Jean Mabillon. Etude suivie de documents inédits sur sa vie, ses œuvres, sa mémoire*. Reims 1879;
- J. Baudot, în: *DTC* 9 (1926) 1425-1440;
- J. Ullrich, *Die deutsche Reise Mabillons aus dem Lateinischen übersetzt und mit Bemerkungen versehen* (Programm der K. Studien-Anstalten zu Landshut im Schuljahre 1866-67). Landshut 1867;
- P. Denis, *Dom Mabillon et sa méthode historique*. *Revue Mabillon* 6 (1910-1911) 1 u.;
- Ders., *Trois dissertations de Dom Mabillon*. *Ebenda* 5 (1909) 271 u.;
- P. Coustant, *ebenda* 3 (1907) 337 f.; - E. de Broglie, *Mabillon et la société de l'abbaye de Saint-Germain des Prés à la fin du dix-septième siècle, 1664-1707*. vol. I-II. Paris 1888.

f. Dr. Isaac Habert (1598–1668)

Capelan și predicator la Curtea regală, apoi Episcop de Vabres.

A fost un mare luptător împotriva Jansenismului. În anul 1626 a fost promovat la titlul de doctor în teologie al Universității din Sorbonna. Aici a desfășurat și multe activități, printre care amintim implicarea lui Isaac Habert în procesul de condamnare a „Summei teologice” a Părintelui Garasse. În anul 1632 a fost unul dintre cei care au aprobat lucrarea Părintelui Guillaume Gibieuf Oratorianul. A mai participat și la discuțiile provocate de apariția pamfletului gallican: „Optati Galli de cavendo schismate liber paraeneticus”, redactat de clericul Oratorian Claude Hersent, Paris, 1640. Isaac Habert i-a răspuns acestuia prin volumul: „De consensu hierarchiae et monarchiae, adversus paraeneticum Optati Galli schismatum fictoris libri VI, Paris, 1640, iar versiunea franceză, Paris, 1641. Prin acest răspuns, Isaac Habert explică faptul că nu există nici o contradicție între decretul Conciliului Tridentin (1542-1563) și Edictele Regale de conținut religios. Se făcea referire în special la Decretul privitor la clandestinitate al regelui Franței Henric II (1547-1559).

În anul 1643 editează textul bilingv (greco-latin): *APXHEPATIKON, Liber pontificalis Ecclesiae graecae*, Parisiis. 1643. ([Paris], apud Ludovicum Billaine 1676. in folio.

Habert, Isaac: (Greek letters) *Archieratikon. Liber pontificalis ecclesiae Graecae*. Parisiis [Paris], apud Ludovicum Billaine 1676. [19135] £480

First edition. Folio, pp. [xiv] 749 [xxvii]. Greek and Latin. Title in red and black. Light age-yellowing, title slightly dusty, bound in contemporary blind-stamped vellum, gilt stamps to spine, red morocco gilt label, top cover warped and with inkstain to upper inner corner, splits to head and tail of joints. Bookplate of P. J. Radford. First printing of this study and edition of Greek religious rites, from euchologia found in the Bibliothèque Royale (now Nationale).

The texts and commentaries on church ceremony and procedure include a chapter on imperial coronations. Isaac Habert (d. 1668) was a theologian and royal preacher, and Bishop of Vabres.

Editarea acestui Arhieratikon este rezultatul cercetărilor întreprinse de Isaac Habert asupra euhologiilor manuscrise din Biblioteca Regală – actuala Bibliotecă Națională din Paris. Arhieratikonul lui Isaac Habert conține și ritul încoronării împăraților bizantini, înainte de anul 1453. Pentru istoria liturgicii ortodoxe, această lucrare prezintă o importanță deosebită. Textul liturgic al Arhieratikonului, la fel ca și a Liturghierului fac parte din Euhologion și au evoluat ca și cărți separate, din motive practice și deasă utilizare.

După anul 1643, Isaac Habert a devenit canonic „teologic” al Capitlului din Paris, adică Abate de Sainte Marie de Alluz în Poitou și capelan predicator la Biserica Curții Regale a Franței, poziție în care a reluat polemica cu janseniștii.

Curând a devenit apoi Episcop de Vabres, hirotonit fiind într-un arhiereu la Paris, în anul 1645. Un an mai târziu a publicat o lucrare amplă de dogmatică ortodoxă: „Theologiae graecorum Patrum vindicatae circa universam materiam gratiae, libri III” (Paris, 1646; reprint, Würzburg, 1863), în care confruntă învățătura Părinților greci, privitoare la „har” (=grație), cu textele biblice, cu deciziile sinodale ale Fer. Augustin și cu formulările lui Toma de Aquino.

Isaac Habert a murit de apoplexie în anul 1668.

g. Cei patru „Assemani”

I. Iosif Simon Assemani (1687 – 1768 ian. 14), originar din Tripolis, în Libanon, unde s-a și născut dintr-o familie de creștini maroniți. A fost un orientalist celebru, cu studii la Roma, unde a și rămas toată viața. Din încredințarea Papei a întreprins o călătorie de studii în Egipt, Libanon și Siria, cu scopul de-a achiziționa manuscrise, monezi și alte lucruri vechi, pe seama Bibliotecii Apostolice Vaticane, al cărei Custos a și devenit, după revenirea la Roma, fiind în același timp hirotonit într-un arhiereu, ca Arhiepiscop titular de Tyrus.

Opera lui este imensă, dar lucrarea lui principală rămâne:

1. *Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana / Josephus Simonius Assemanus*. Avec une postface par Joseph-Marie Sauget. Roma, 1719-1728, 4 volume. (Lucrarea prezintă manuscrisele de origine siriană din Biblioteca Vaticană)

Reprint: Hildesheim, New York: Olms s. a. (ca. 1990).

(Orientalische Bibliothek oder Nachrichten von syrischen Schriftstellern) Joseph Simonius Assemanus Orientalische Bibliothek oder Nachrichten von syrischen Schriftstellern / in einen Ausz. gebracht von August Friederich Pfeiffer. Deutsche Ausgabe von August Friedrich Pfeiffer, Erlangen 1770-1777, 2 Bände.

2. *Italicarum scripturarum auctores ex Bibliotheca Vaticana*. Roma, 1751-1753, 4 volume.

3. *Kalendarium Ecclesiae Universae*. (acel. 1755-1757, 6 volume).

4. *Bibliotheca iuris orientalis canonici et civilis*. In 5 libris, (acel. 1762-1766, 5 volume).

Reprint: Aalen Scientia-Verlag s. a. (c. 1969)

II. Stephan Ephodius Assemani (1707–1782 nov. 24), din Tripolis, nepotul lui Iosif Simon Assemani, cu studii tot la Roma și urmașul acestuia în funcția de Custos al Bibliotecii Vaticane, din 1768, când a devenit și Arieepiscop titular de Apamea. De la el au rămas două lucrări mari:

a. *Bibliothecae Mediceo-Laurentianae et Palatinae codicum manuscriptorum orientalium catalogus*, Florența, 1742, 2 volume.

b. *Acta sanctorum martyrium orientalium et occidentalium*, Roma, 1748, 2 volume.

III. Joseph Aloysius Assemani (1710-1782 febr. 9), alt nepot al lui Iosif Simon Assemani, cu studii la Roma, unde a devenit profesor de limbi orientale și liturgică, la Collegium Sapientiae. De la el ne-au rămas lucrări masive:

Codex liturgicus ecclesiae universae / Joseph Aloysius Assemanus ... recensuit, latine vertit, Praefationibus, Commentariis, et variantibus Lectionibus illustravit. Roma, 1749-1766, 13 volume.

Reprint, Herausgeber Hubert Welter. Paris-Leipzig, 1902.

Dissertatio de sacris ritibus, Roma, 1757;

Commentarius criticus de ecclesiis, Roma, 1766;

Dissertatio de unione et communione ecclesiastica, Roma, 1770;

Dissertatio de canonibus poenitentialibus, Roma, 1770;

De Catholicis seu Patriarchis Chaldaeorum et Nestorianorum commentarius historico-chronologicus (Istoria Patriarhilor nestorienii și chaldei), Roma, 1775.

Missale Alexandrinum Sancti in quo eucharistiae liturgiae omnes antiquae ac recentes ecclesiarum Aegypti, Graece, Coptice, Arabice, et Syriace exhibentur. Roma, 1754.

Commentarius theologico-canonico-criticus de ecclesiis earum reverentia, et asylo atque concordia sacerdotii et imperii. Roma, 1766.

Reprint Westmead [etc.]: Gregg. International Publ., 1969.

De synodo dioecessana Dissertatio. Roma, 1776.

IV. Simon Assemani, înrudit cu cei de dinainte, născut la 20 febr. 1752 în Tripolis, a studiat și el la Roma, a devenit din anul 1785 profesor de limbi orientale la Padova. A murit la data de 8 aprilie 1821. S-a specializat în studierea monedelor, dând în acest sens o lucrare de mare valoare: *Museo cufico Naniano illustrato*, Padova, 1787 – 1788, 2 volume.

A mai scris privitor la istoria arabilor: *Saggio storico sull'origine etc. degli Arabi avanti Maometto*, Padova, 1787. De la el a mai rămas și lucrarea: *Catalogo dei codici orientali della Biblioteca Naniana*, Padova, 1781 – 1782, 2 volume.

h. Evsevie POPOVICIŢŪ (1838-1922),

prof. univ. și Arhimandrit de Scaun al Mitropoliei Bucovinei, din Cernăuți

Nu putem încheia această lucrare, fără să menționăm câteva rânduri privitoare la „părintele istoriei bisericești universale” al Bisericii Românești, din epoca modernă: Părintele Dr. Eusebiu Popovici, din Cernăuți, Bucovina.³⁵

S-a născut în Cernăuți, la data de 15 februarie 1838, unde a și murit la data de 28 septembrie 1922. A fost fiul lui Constantin Popovici sen. (1807-1890), profesor de istorie bisericească și drept bisericesc la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți (1832-1866) și fratele lui Constantin Clementie (ca monah) Popovici jun. (1846-1938), profesor de drept bisericesc (1873-1918), în Cernăuți. De la tatăl său a deprins dragostea față istoria bisericească, fiindu-i chiar urmaș la catedră, din 1866, ca și suplinitor, iar din anul 1868, ca și profesor titularizat.

Studiile liceale (1849-1856) și teologice (1856-1859) le-a făcut la Cernăuți, după care a urmat studii de specializare post universitare la Universitatea din Viena. Între anii 1861-1871 a funcționat ca și custode al Bibliotecii Imperiale din Cernăuți. Între anii 1862-1866 a funcționat paralel și ca profesor suplinitor de Vechiul Testament și limbi semitice, de la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți. După pensionarea tatălui său, în anul 1866 a devenit profesor suplinitor la catedra de istorie bisericească și drept bisericesc, din capitala Ducatului Bucovinei, iar din anul 1868 a devenit profesor definitiv. În anul 1875 a devenit profesor de istorie bisericească la noua Facultate de Teologie Ortodoxă a Universității din Cernăuți, funcție deținută până în anul 1908. A supliniit sau predat și alte discipline, cum ar fi Patrologia, Enciclopedia și metodologia studiilor teologice,

³⁵ Micromedalion la: Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 359-360.

înlocuindu-l de multe ori și pe fratele său Constantin Popovici, titularul catedrei de drept bisericesc, de la aceeași Facultate. A mai suplini și catedrele de Dogmatică (1882-1896) și Noul Testament (1898-1901). A fost decan al Facultății de șase ori și rector al Universității din Cernăuți, 1880-1881 și 1895-1896. Între anii 1869-1876 a funcționat și ca inspector școlar al Arhiepiscopiei Cernăuților. În anul 1874 a devenit consilier consistorial onorific, iar din anul 1908, membru onorar al Academiei Române. Între anii 1877-1896 a fost cooptat membru în Consiliul Școlar Imperial al Austriei.

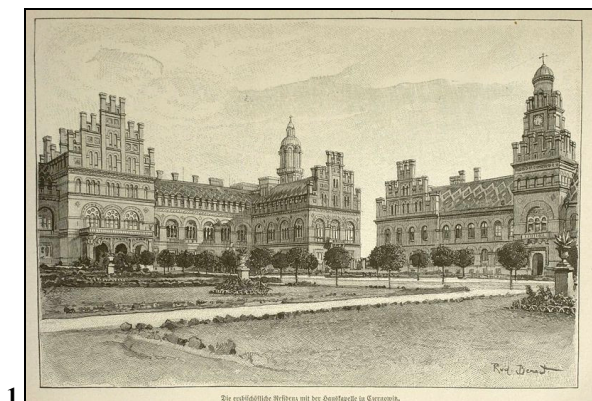
În anul 1863 a fost hirotonit preot, în anul 1874 a fost hirotesit protopresbiter, iar în anul 1880 arhiprezbiter stavrofor. Rămânând văduv, s-a călugărit, păstrându-și numele de botez – Evsevie. Apoi a devenit și a fost hirotesit Arhimandrit de Scaun – adică vicar eparhial al Arhiepiscopiei Cernăuților (1913-1918).

Lucrări: „Cursul de Istoria Bisericească Universală”, predat în limba germană și care a fost litografiat în mai multe rânduri, „reprezintă o adevărată enciclopedie teologică, fiind cel mai complet manual de acest fel în Răsăritul ortodox până la el.”³⁶ Foștii săi studenți, episcopii Atanasie Mironescu (1898-1909, apoi Primat al României, 1809-1911, + 1931) și Gherasim Timuș (1894-1911) l-au tradus în românește, fiind tipărit la Cernăuți, în anul 1900-1901:

Profesor Evsevie POPOVICIŢŪ, Istoria Bisericească, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, vol. I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, 730 p., vol. II, 1054-1900, 1901, 559 p.

Acest curs universitar a fost tradus din nou și reeditat de proin Mitropolitul Atanasie MIRONESCU singur, sub titlul Istoria bisericească universală și statistica bisericească, în patru volume, București, 1925-1928. Ediția întâia, din 1900-1901 a fost tradusă și în limba sârbă, la Carloviț, 1912, precum și în limba bulgară.

Eusebiu Popovici a mai publicat unele studii în revista *Candela*, de la Cernăuți (fondată în anul 1882), precum și în Archiv für Katholisches Kirchenrecht, din Mainz (Germania), câteva broșuri privind situația Bisericii din Bucovina, diferite discursuri, dar i-au rămas și foarte multe lucrări în manuscris. Dintre acestea din urmă, la București, în anul 1990 a fost publicată „Istoria și literatura sistemului teologiei dogmatice”.

1

2

1. Cernăuți, clădirea Universității, înființată în anul 1875, așa după cum arăta în anul 1899, cf. Xilografiei făcută de Rudolf Bernt.

2. Cernăuți, „Complexul Mitropoliei”, cu Reședința și Catedrala Mitropolitană, în stil neorenașcentist. În spatele complexului Mitropoliei se vede clădirea Universității. Catedrala a fost terminată de construit și a fost târnosită la data de 5 iulie 1864, iar palatul Mitropolitan a fost terminat de construit în anul 1882.

³⁶ Mircea PĂCURARIU, Dicționarul..., Op. cit., p. 360.

i. Pentarhia

Lista lucrărilor Părintelui Ferdinand R. GAHBAUER OSB, Ettal:

I. Bücher und selbstständige Schriften:

- Gegen den Primat des Papstes - Studien zu Niketas Seides: Edition, Einführung, Kommentar (Phil. Diss. München 1975), XXVI + 271 Seiten
- Das anthropologische Modell - Ein Beitrag zur Christologie der frühen Kirche bis Chalkedon (Das östliche Christentum, N. S. 35), Theol. Diss. Würzburg 1984, 500 Seiten
- Primum Regnum Dei - Festgabe für Abt Johannes M. Hoeck zum 18. Mai 1987, Die Patriarchalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung, Die Konzilsrede von Abt Johannes Hoeck, neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB mit Beiträgen von Prof. Theodor Nikolaou, Prof. Heinrich Fries und P. Theodor Wolf OSB, Ettal 1987, 212 Seiten
- Die Pentarchietheorie - Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten
- Die Regensburger ökumenischen Symposien und der nachkonziliare ost-westliche Dialog (Konfessionskundliche Schriften des Johann-Adam-Möhler-Instituts Bd. 18) Paderborn 1995, 355 Seiten
- Der orthodox-katholische Dialog, Spannende Bewegung der Ökumene und ökumenische Spannungen zwischen den Schwesterkirchen von den Anfängen bis heute (Konfessionskundliche Schriften des Johann Adam Möhler-Instituts, Nr. 21), Paderborn 1997, 196 Seiten
- Ettaler Benediktiner als Autoren, ein Kulturspiegel des Klosters bis nach dessen Aufhebung (1803), Ettal 1998, 172 Seiten
- Licht aus dem Osten, Die Spiritualität des christlichen Ostens, hg. von der katholischen Akademie Hamburg Bd. 18, 2005, 85 S.
- Höhepunkt der Schöpfung, Die Frage nach dem Menschen in der frühchristlichen Literatur, Ein Lehrbuch, Be&Be, Heiligenkreuz 2008, 256 S.
- In Druck: Photius, Patriarch von Konstantinopel, in: Theologie Byzantine, Bd. 1, erscheint bei Brepols etwa Ende 2005, ca. 100 Seiten

II. Aufsätze und Buchbeiträge (Festschriften u. a.):

- 25 Jahre byzantinisches Institut Ettal, in: Ettaler Mandl 55 (1976) 133 - 137
- Gruppendynamik und Kloster, in: Erbe und Auftrag 53 (1977) 133-137
- Humanität nur ein Schlagwort?, in: Lion 23 (1978), 680-682
- Dass. Humanité: Un simple slogan?, in: Lion du Nord, Febr. 1979, 7-9
- Die ost - westliche Kirchenspaltung, theologiegeschichtliche Aspekte ihres Entstehens und ihrer Überwindung, in: Stimmen der Zeit 197 (1979) 489 - 498
- Die Erzieherrolle des Logos Christus in der Ethik des Klemens von Alexandrien, in: Münchener theologische Zeitschrift 31 (1980) 296 - 305
- Die Entstehung der Trennung der Ostkirche von der Westkirche, in: rhs, Religionsunterricht in höheren Schulen 23 (1980) 309 - 324
- Dass., in: Materialien für den Religionsunterricht an Gymnasien, hrsg. vom kath. Schulkommissariat in Bayern/München 6/1979, 45 S.
- Dass., Unterrichtsentwurf: Die Entstehung der Trennung der Ostkirche von der Westkirche, in: Regensburger RU - Notizen, Informationen zum Religionsunterricht Heft 2 (1985) V - XXVI;
- O Admirabile commercium - Relecture zweier Antiphoneninterpretationen, in: Archiv für Liturgiewissenschaft 27 (1985) 70 - 90
- Die Teilung des Imperium Romanum als Ursache für die ost-westliche Kirchenspaltung, in: Ostkirchliche Studien 34 (1985), 105 - 127
- Die zeitgemäße Erneuerung des Ordenslebens, ökumenische Aspekte der Konstitution für die Ordensleute, in: Die ökumenische Bedeutung der Konzilsbeschlüsse, hrsg. von Karlheinz Schuh, Hildesheim 1986, 74 - 81
- Das Konzil von Nizäa II (787) - historische und theologiegeschichtliche Aspekte, in: Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige 99 (1988) 7 - 26
- Ein beinahe vergessenes Jubiläum, Das Unionskonzil von Florenz (1439), in: KNA - Ökumenische Information Nr. 25 vom 13. Juni 1990, 5-9³⁷
- Stationen auf dem Weg zum gemeinsamen Ziel: Der orthodox - katholische Dialog seit dem 2. Vatikanischen Konzil, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 1/2 vom 2. Januar 1991, 11-13
- Dass., in: Orthodoxie, St. Georgs-Blatt, Istanbul, Aug. /Sept. 1991, 4 -6
- Dass., in: Der christl. Osten, 46 (1991) S. 115-116
- Christ ist erstanden - er ist wahrhaft erstanden, Feier des Osterfestes und Vorbereitung auf das Fest der Feste in den östlichen Kirchen, in: KNA- Ökumenische Information, Nr. 13 vom 20. März 1991, 16-21; Nr. 14/15 vom 27. März, 20-23; Nr. 16 vom 10. April 1991, 17-20

³⁷ KNA - Ökumenische Information = Katholische Nachrichten-Agentur, revistă ecumenică a Episcopiiilor Latine, din Germania, cu sediul redacției în Berlin, fondată în anul 1952.

- Ist nur die römisch-katholische Kirche katholisch? - Versuch der Korrektur eines Mißverständnisses, in: KNA-Ökumenische Information, Nr. 17 vom 17. April 1991, 5-6
- Die Pentarchie - ein Modell der Kirchenleitung, in: KNA - Ökumenische Information, Nr. 38 vom 11. September 1991, 5-9
- Der Patriarch nach dem neuen Ostkirchenkodex, in: KNA - Ökumenische Information, Nr. 4 vom 22. Januar 1992, 5 - 11
- Die Patriarchalstruktur auf dem Zweiten Vatikanischen Konzil, in: Das Dienstamt der Einheit in der Kirche, Primat - Patriarchat - Papsttum (KOINONIA, Schriftenreihe des Ostkirchlichen Instituts Regensburg, Bd. IX, Hg. A. Rauch - P. Imhof SJ), St. Ottilien, 1991, 377 - 415
- Primat und Kollegialität im ökumenischen Dialog - Impulse für die Kirche von morgen. Bericht über eine ökumenische Tagung in der katholischen Akademie Trier, in: KNA - Ökumenische Information, Nr. 13 vom 25. März 1992, 16 - 20
- Papst Benedikt XV. (1914-1922) und die Ostkirchen, in: KNA-Ökumenische Information, Nr. 20 vom 13. Mai 1992, 5-6
- Theodoros von Mopsuestia und Ps. - Dionysios Areiopagites, zwei Marksteine auf dem Weg zum Verständnis der Eucharistiefeier, in: Psallendum, Miscellanea di Studi in onore del Prof. Jordi Pinell i Pons O. S. B., A cura di Ildebrando Scicolone O. S. B., in: Studia Anselmiana 105, Analecta Liturgica 15, Rom 1993, 81-110
- Martin Luther und der päpstliche Primat, Darstellung eines wichtigen Kontroverspunktes aus dem Blickwinkel der Kirchengeschichte und des ökumenischen Gesprächs, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 8/9 vom 17. Februar 1993, 5-11
- dass. in: Renovatio, Zeitschrift für das interdisziplinäre Gespräch, Bonn, hrsg. v. kath. Akademikerverband, Bonn und der Pax Romana, Genf, Juni 1993, 118-122
- Die Höllenfahrt Christi bei Johannes von Damaskos, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 15/16 vom 7. April 1993, 5-10
- Der Sieg der Ikonen und das Fest der Orthodoxie, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 29 vom 14. Juli 1993, 5-10
- 70 Jahre "Equidem verba" - Die Benediktiner als Brückenbauer zwischen Ost- und Westkirche -, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 9 vom 23. Februar 1994, 15-19
- Die Anthropologie des Johannes von Damaskos, in: Theologie und Philosophie 69 (1994), 1-21
- 25 Jahre Regensburger ökumenische Symposien - ein Markstein auf dem Weg zur Einheit der Kirche -, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 11 vom 9. März 1994, 5-12; Nr. 12 vom 16. 3. 1994, 5-12; Nr. 13 vom 23. 3. 1994, 5-9; Nr. 14/15 vom 30. 3. 1994, 5-16; Nr. 16 vom 13. 4. 1994, 5-9
- Der orthodox-katholische Dialog seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil
- Der Dialog der Liebe, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 27 vom 29. 6. 1994, S. 5-8;
- Der Dialog der Wahrheit, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 28 vom 6. 7. 1994, 5-12
- Grundkurs Ökumene:
- Was ist ein Patriarch? in: KNA-Ökumenische Information Nr. 28 vom 6. 7. 1994, 15;
- Was ist ein Ritus?, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 29 vom 13. 7. 1994, 14;
- Was geschah 1054? Das ost-westliche Schisma, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 47 vom 16. November 1994, 12;
- Der orthodox-katholische Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 48 vom 23. November 1994, 15;
- Die Altgläubigen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 49 vom 30. November 1994, 13
- Die russisch-orthodoxe Auslandskirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 50 vom 7. Dezember 1994, 13
- Die Maroniten, ebd. 14
- Die Altorientalen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 51 vom 14. Dezember 1994, 14
- Alle Beiträge dieses Titels sind auch abgedruckt in der Katholischen Sonntagszeitung für das Bistum Augsburg.
- Getrennt am Tisch des Herrn, Der schwierige Dialog über das Abendmahl, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 37 vom 7. Sept. 1994, S. 14-21
- Europa und die Ostkirchen-Ökumene, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 39 vom 21. Sept. 1994, 5-13
- Der Assyrisch-Orthodox/Römisch-Katholische Dialog, die gemeinsame Erklärung zur Christologie, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 52/53 vom 21. Dezember 1994, 5-10
- dass., in: Der christliche Osten 50 (1995), 18-24
- daraus: Die Assyrische Kirche des Ostens, Entstehung und Geschichte, in: St. Georgs-Blatt, April 1995, 11
- Pastorale Hilfe durch die Schwesterkirche?, Die Ehe in orthodoxer Sicht, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 4 vom 17. Januar 1995, 10-12
- Marienerscheinungen im Bereich der orthodoxen Kirchen und des früheren kommunistischen Herrschaftsgebietes, in: Anton Ziegenaus (Hrsg.), Marienerscheinungen, Ihre Echtheit und Bedeutung im Leben der Kirche (Mariologische Studien X), Regensburg, 1995, 99-116
- Die Ostkirchen - Einheit und Vielfalt in der Kirche
- Die Altorientalis-Orthodoxen Kirchen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 16/17 vom 11. April 1995, 5-15
- Die chalzedonisch-orthodoxe Kirche, in: KNA-ÖKI Nr. 23/24 vom 30. Mai 1995, 5-13
- Der Stand der orthodox-katholischen Ökumene seit dem II. Vatikanischen Konzil, in: KNA-ÖKI Nr. 27 vom 27. Juni 1995, 21-23
- dass. in: Der Christliche Osten 50 (1995), 119-131; und 187-202
- Narrative und bildhafte Elemente im Osterkanon des Johannes von Damaskos, in: La Narrativa Cristiana Antica, codici narrativi, strutture formali, schemi retorici, XXIII. Incontro di studiosi dell' antichità cristiana, Roma, 5-7 maggio 1994 (Studia Ephemeridis Augustinianum 50 (Rom 1995), 433-443
- Der Hl. Geist in der byzantinischen Liturgie nach der Überlieferung der Kirchenväter, in: Ecclesia orans 12 (1995) 71-101

- Der Osterkanon des Johannes von Damaskos, Text, Übersetzung und Kommentar, in: Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige, hrsg. von der Bayerischen Benediktinerakademie 106 (1995), 133-174
- "Aus Liebe zu den Menschen" - Scheidung und Wiederverheiratung in der orthodoxen Kirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 25 vom 13. Juni 1995, 5-9 und in Nr. 26 vom 20. Juni 1995, 5-9
- Das Konzil von Trient (1545-1563), Die schwierige Suche nach der katholischen Identität, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 33 vom 8. August 1995, 5-10
- dass., in: KIPA, katholische Nachrichtenagentur Nr. 220 vom 8. August 1995, S. 2-7
- dass., in: ÖKI, Ökumenische Information Nr. 32/33 vom 10. August 1995; S. 2-7
- Schritte auf dem Weg zur Einheit der Kirche, Das Apostolische Schreiben "Orientale lumen", in: KNA-Ökumenische Information Nr. 46 vom 7. November 1995, 5-14
- Martin Luther, Die Confessio Augustana und die Kirchenväter, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 11 vom 5. März 1996, S. 5-9
- dass. in: "Martin Luther-Zeuge Jesu Christi", Beiträge zum Luthergedenkjahr 1996, eine Veröffentlichung der KNA Katholische Nachrichten-Agentur GmbH, Bonn, 57-63
- Geduld und Unterscheidungsvermögen als ethische Werte in den Schriften des Makarios/Symeon, in: L' Ethica Cristiana nei secoli III e IV: Eredità e confronti, XXIV Incontro di studiosi dell' antichità cristiana, Roma 4-6 maggio 1994 (Studia Ephemeridis Augustinianum 53), Rom 1996, 591-600
- Der Dienst des Bischofs von Rom an der Einheit; Die Ökumene-Enzyklika "Ut unum sint", in: KNA-Ökumenische Information Nr. 25 vom 11. Juni 1996, S. 12-14
- Östliche und Westliche Spiritualität, Eine Annäherung im Vergleich, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 30 vom 16. Juli 1996, 5-12
- Die Union von Brest-Litowsk (1595/96) und der orthodox-katholische Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 45 vom 29. Okt. 1996, 5-11
- Grundlage für den Dialog, Die ökumenische Bedeutung des Zweiten Vatikanischen Konzils, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 53/54 vom 23. Dezember 1996, 5-11
- Das Dekret des Konzils von Trient über die Rechtfertigung, bedeutsam für den römisch-katholischen/evangelisch-lutherischen Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 8 vom 25. Februar 1997, 5-11
- Zwischen Kirchenspaltung und Dialog, Zur Geschichte der orthodox-katholischen Beziehungen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 14 vom 8. April 1997, 14-16
- dass., in: Der christliche Osten 52 (1997), 188-190
- Der orthodox-katholische Dialog seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil, Gegenseitiges Bemühen um Annäherung, in: Pfarrei in der Postmoderne?, Gemeindebildung in nachchristlicher Zeit, Festschrift für Leo Karrer, herausgegeben von Alois Schifferle, Freiburg, Basel, Wien 1997, 341-354
- TU ES PETRUS - DU BIST PETRUS, Der päpstliche Primat in der Alten Kirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 21 vom 27. Mai 1997, 5-11
- Origenes in den Schriften des Johannes von Damaskus, in: ORIGENIANA SEPTIMA, Auseinandersetzungen des 4. Jahrhunderts, hrsg. von W. A. Bienert und U. Kühneweg (Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 137 (1999), 711-715
- Bischof Ermanrich von Passau und Erzbischof Methodios, in: Orthodoxie in Begegnung und Dialog, Festgabe für Metropolit Augoustinos, Theophano Verlag Münster 1998, 303-312
- Die Anastasisikone in der Ettaler Ikonengalerie, in: Ettaler Mandl 77 (1998), 83-97
- Photios, Heiliger und Feind Roms?, Gelehrter und Ökumeniker auf dem Patriarchenstuhl von Konstantinopel, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 21 vom 19. Mai 1998, 5-9
- dass. in: Der christliche Osten 53 (1998), 184-188
- Die Rangerhöhung Konstantinopels, Das "Neue Rom" und das politische Prinzip der Kirchenleitung, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 47 vom 17. November 1998, 5-11
- Gemeinsamer Glaube der Kirchen, Die Kirchenväter der katholischen und orthodoxen Kirche, Teil I, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 11 vom 9. März 1999, 5-13; Teil II, ebd. Nr. 12 vom 16. März 1999, 5-10;
- dass. in: Der christliche Osten 54 (1999/2), 111-127)
- Teil III, 1 a Die Kirchenväter der römisch-katholischen Kirche, ebd. Nr. 19 vom 4. Mai 1999, 5-17; Teil III, 1 b, - Die Päpste, ebd., Nr. 20 vom 11. Mai 1999, 5-9; Teil III, 1 c; Die geistlichen Hymnendichter, ebd. Nr. 24 vom 8. Juni 1999, 5-12
- Teil III, 1 c s. auch in: Der christliche Osten 54 (1999), 187-195
- Der Tomus Leonis ad Flavianum, Klarstellung aus Rom zur Entscheidung einer Streitfrage, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 37 vom 7. September 1999, S. 5-7
- Die Spiritualität des christlichen Ostens, in: Ettaler Mandl 78 (1999), 48-62
- Keine Alternative zur Ökumene, Zum Stand des orthodox-katholischen Dialogs, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 6 vom 1. Februar 2000, Beilage/Thema der Woche S. 1-8
- Einig im Bekenntnis zu Christus, Altorientalen und römisch-katholische Kirche im Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 14 vom 28. März 2000, Beilage/Thema der Woche S. 1-7

- Ettal und die Ostkirchenökumene, Mitarbeit an einer gesamtkirchlichen Aufgabe, in: Gründe uns im Frieden, Ettal 1900-2000, Festschrift zum Gedenken der Wiederbegründung des Klosters Ettal im Jahre 1900, herausgegeben von der Benediktinerabtei Ettal durch P. Barnabas Bögle, Ettal 2000, S. 283-290
- Schutzengel und Fürbitter der Menschen. Die Verehrung des heiligen Michael in den Kirchen des Ostens, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 33 vom 8. August 2000, Beilage/Thema der Woche S. 1-7
- Byzantinische Mystiker, Johannes Klimakos (*ca. 670/680) - Der Schöpfer der Himmelsleiter, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 4 vom 23. Januar 2001, S. 11-15
- Byzantinische Mystiker, Symeon der Neue Theologe (949-1022) - Lehrer der Gottesschau, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 7 vom 13. Februar 2001, S. 12-15
- Byzantinische Mystiker, Gregorios Palamas (1296-1357) - der umstrittene Theologe, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 10 vom 6. März 2001, S. 11-15
- Liturgie als Bild, Symbol und Heiliges Geschehen, Die Eucharistiefeier in der theologischen Deutung von Ost- und Westkirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 19/20 vom 8. Ma 2001, Beilage/Thema der Woche S. 1-8
- Petrus und Paulus in Rom, Sprachlich und ekklesiologisch bedingte Tendenzen zugunsten des Petrus oder Paulus in den Texten (2. -4. Jh.)?, in: Pietro e Paolo, il loro rapporto con Roma nelle testimonianze antiche, XXIX Incontro di studiosi dell' antichità cristiana, Roma 4-6 maggio 2000 (Studia Ephemeridis Augustinianum 74), Roma 2000, 155-167
- Byzantinische Mystiker, Der Hesychasmus-Ziel ist die harte Askese, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 24 vom 12. Juni 2001, 1-8
- P. Norbert Sobel OSB (1893-1945), Erzieher in Ettal und Blutzeuge, in: Benediktinergymnasium Ettal 2000/2001, 54-57
- Ein Konzil feiert Jubiläum. Vor 1550 Jahren tagte die Kirchenversammlung von Chalkedon, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 31 vom 31. Juli 2001, Beilage/Thema der Woche S. 1-7
- Dialog mit den Orthodoxen fördern, Byzantisches Institut der Abtei Ettal wird 50 Jahre alt, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 34 vom 21. August 2001, 5-11
- Träger des göttlichen Lichts, Die Lampe (Leuchter) als Symbol für theologische und geistliche Aussagen der Kirchenväter, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 39 vom 25. September 2001, Beilage Thema der Woche, S. 1-4
- Zwei Ettaler Ikonen, in: Ettaler Mandl 80 (2001), 43-46
- Die "Quelle", ein aussagenreiches Sprachbild in der Theologie der Kirchenväter, in: Orthodoxes Forum 15 (2002), 157-172
- Umstrittene Hoffnung auf Weiterleben, Die Lehre von der Seelenwanderung und die Stellungnahme der Kirchenväter, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 12 vom 19. März 2002, Beilage, Thema der Woche S. 1-7
- Engagierter Ostkirchenökumeniker, Vor 100 Jahren wurde Abt Johannes M. Hoeck geboren, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 20/21 vom 14. Mai 2002, S. 9-15
- Zeuge der apostolischen Überlieferung, Bischof Irenäus von Lyon - Begründer der Dogmatik, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 25 vom 18. Juni 2002, S. 10-11
- Menschwerdung (Inkarnation) und Brotwerdung (Impanation) - bestehen Beziehungen und Analogien?, in: Münchener Theologische Zeitschrift 53 (2002), 206-219
- Gottesschau und Lichtvision bei den byzantinischen Mystikern, in: Orthodoxes Forum 16 (2002), 5-17
- Wohnsitz Gottes und Thron des Teufels, Der Berg - ein vielgestaltiges Sprachbild in der frühchristlichen Literatur, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 36, S. 8-14
- Ein ökumenischer Heiliger, Johannes von Damaskus, Abschluss und Zusammenfassung der Väterzeit, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 45 vom 5. November, S. 10-11
- Die Ettaler Nikolausikonen, in: Ettaler Mandl 81 (2002), 67-76
- Zur Förderung der Ökumene, Der orthodox-katholische Dialog im Licht der Papstreisen - eine Bilanz, in: KNA-Ökumenische Informationen Nr. 52/53 vom 24. Dezember 2002, S. 6-11
- Ein dunkles Kapitel, Die Säkularisation der Klöster vor 200 Jahren, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 7 vom 18. Februar 2003, S. 13-15
- Taufe und Sünde, Das Meer als Verkörperung des Guten und des Bösen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 8/9 vom 25. Februar, S. 15-19
- Ein dunkles Kapitel der Kirchengeschichte- Vor 1450 Jahren tagte das Konzil von Konstantinopel, in: KNA- Ökumenische Information Nr. 18 vom 6. Mai 2003, S. 15-19
- Rituelle Vielfalt in der Einheit des Glaubens, Die Spendung der Initiation im römischen und im byzantinischen Ritus, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 20 vom 20. Mai 2003, Beilage: Thema der Woche, S. 1-8
- Einstige Herberge Gottes, Der Untergang Konstantinopels und der orthodox-katholische Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 26 vom 1. Juli 2003, S. 15-19
- Erneuerung der Kirche im Geiste Jesu, Vor 100 Jahren wurde Giuseppe Sarto zum Papst gewählt, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 31 vom 5. August 2003, S. 12-15
- Die Lampe (Leuchter) als Symbol für theologische und geistliche Aussagen der Kirchenväter, in: Orthodoxes Forum 17 (2003) S. 7-28
- Brücke zwischen Gott und Mensch, Die Jakobsleiter - ein aussagenreiches Motiv der Väterliteratur, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 42 vom 21. Oktober 2002, S. 10-15
- Die Patriarchate des christlichen Ostens, I. Konstantinopel - Gründung des Apostels Andreas, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 46 vom 18. November 2003, Beilage: Thema der Woche S. 1-7

- Der brennende Dornbusch, Bild für das Weihnachtsmysterium, in:
KNA-Ökumenische Information Nr. 51/52 vom 23. Dezember 2003, S. 4-7
- Der Heilige mit dem Hundskopf - Die Ettaler Christophorusikone - in:
Ettaler Mandl, Stimmen aus Abtei-, Jung-und Alt-Ettal 82 (2003), 90-98
- Die Patriarchate des christlichen Ostens, II. Alexandrien - Gründung des heiligen Markus, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 4 vom 27. Januar 2004, Beilage Thema der Woche S. 1-4
- "Gottlose und verhasste Synode", Hierieia und die Frage nach der Zulässigkeit von Bildern, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 9 vom 2. März 2004, S. 12-15
- Die Patriarchate des christlichen Ostens, III. Antiochien - Stadt der Apostel und Apostelschüler, in: KNA-ÖKI Nr. 10 vom 9. März 2004, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-8
- Der orthodox-katholische Dialog seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil. Stillstand oder Fortschritt?, in: Philia, Eine Zeitschrift für Europa I/2004, 170-180
- Die vier Elemente als Sprachbilder für theologische Aussagen bei den Kirchenvätern, in: Erbe und Auftrag 80 (2004) 120-134
- Trennung am Tisch des Herrn überwinden, Das katholische Amts-und Eucharistieverständnis im ökumenischen Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 17 vom 27. April 2004, Beilage zum Thema der Woche S. 1-12
- Staatsfeind Christentum, Die Kirchenverfolgungen unter Kaiser Diokletian (284-305), in: KNA-Ökumenische Information Nr. 26 vom 29. Juni 2004, S. 13-15
- Ein folgenschwerer Streit, Das Schisma des Jahres 1054 und die Trennung von Ost und West, in: KNA-Ökumenische Information vom 6. Juli 2004, Beilage zum Thema der Woche S. 1-8
- Das Dekret über die katholischen Ostkirchen, in: Franz Xaver Bischof und Stephan Leimgruber (Hg.), Vierzig Jahre II. Vatikanum, zur Wirkungsgeschichte der Konzilstexte, Echter Verlag Würzburg 2004, S. 98-116
- Das Dekret über die zeitgemäße Erneuerung des Ordenslebens, in: F. X. Bischof und S. Leimgruber, Vierzig Jahre II. Vatikanum, S. 172-190
- Genial und umstritten, Vor 1750 Jahren starb der Theologe Origenes, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 33 vom 17. August 2004, S. 6-9
- Die Patriarchate des christlichen Ostens, IV. : Jerusalem - "Der Thron des Jakobus", in: KNA-Ökumenische Information Nr. 34 vom 24. August 2004, S. 1-4
- Ein Riss ging quer durch Europa, das sog. Schisma des Jahres 1054 und seine Ursachen, in: Philia, eine Zeitschrift für Europa II/2004 S. 191-197
- Leidenschaftlicher Sucher nach Gott, Augustinus von Hippo-bedeutendster Kirchenvater der westlichen Kirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 46, S. 14-15 und Nr. 47, S. 12-18
- Das russische Kreuz-Bild der universalen Erlösung, in: Ettaler Mandl 83 (2004), 90-93
- Zeugnis der Universalität der Kirche, Grottaferrata- Mönchisches Leben nach dem byzantinischen Ritus, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 7 vom 15. Februar 2005, S. 18-19
- Der Adler, Bild für die Erneuerung des Menschen zur Christusgestalt, in: Orthodoxes Forum 18 (2004), 139-152
- Das dritte Rom, Geschichte und Bedeutung des Patriarchats von Moskau, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 9 vom 1. März 2005, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-8
- Das Herz als Sprachbild für theologische Aussagen der Kirchenväter, in: Ostkirchliche Studien 53 (2004), 328-348
- Der Heilige Benedikt und seine Hochschätzung im christlichen Osten, in: Dient dem Herrn in Freude, Festgabe für Abt Edelbert Hörhammer, hg. von der Benediktinerabtei Ettal, Ettal 2005, S. 166-174
- Zwischen Politik und katholischer Reform, Papst Paul V. - Vollender des Petersdoms, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 21 vom 24. Mai 2005, S. 13-15
- Entscheidung für das christliche Europa, Die Schlacht auf dem Lechfeld und die Folgen für die abendländische Völkerfamilie, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 28 vom 12. Juli 2005, S. 14-15
- Caesarea und Ephesus, Die bedeutendsten Obermetropolitansitze im Patriarchat Konstantinopel, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 30 vom 26. Juli 2005, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-8
- Zerstörung des Symbols der Trennung, 40 Jahre danach - Die so genannte Bannaufhebung von 1965, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 46 vom 15. November 2005, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-4
- Die Wurzel Jesse, Radix als vielgestaltiges Sprachbild in der Theologie der Kirchenväter, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 47 vom 22. November 2005, S. 9-15
- Normbischof für den rechten Glauben, Vor 1700 Jahren wurde Papst Damasus (366-38) geboren, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 49, S. 15-17
- Welche kirchliche und theologische Einheit streben die Kirchen an? Eine römisch-katholische Position, in: Ost-und Westerweiterung in Theologie. 20 Jahre Orthodoxe Theologie in München (Veröffentlichungen des Instituts für Orthodoxe Theologie 9), hg. von Theodor Nikolaou in Zusammenarbeit mit Konstantin Nikolakopoulos und Anargyros Anapliotis, München 2005, 217-228, dass. in: Orthodoxes Forum 19 (2005), 217-228
122. Von Lemberg nach Kiew, Großerbischof Husars neue Residenz und die Folgen für die Ökumene, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 2 vom 10. Januar 2006, S. 14-15
- Ein ökumenischer Heiliger, Antonius von Ägypten (251-306) -Geistlicher Vater des christlichen Mönchtums, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 3 vom 17. Januar 2006, S. 8-11
- II. Die altorientalischen Patriarchate, 1. Kopten und Äthiopier, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 12 vom 21. März 2006, Beilage zum Thema der Woche S. 1-8

- Päpstlicher Primat und kirchliche Communio - Überlegungen und Anfragen zum orthodox-katholischen Dialog, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 13 vom 28. März 2006, S. 12-15
- Beschützer der Bürger Roms, Papst Pelagus I. - ein Pontifikat in einer unruhigen Epoche der Kirchengeschichte, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 14 vom 4. April 2006, S. 7-9
- Grundlage des gemeinsamen Glaubens, Das Konzil von Konstantinopel (381) und seine Aktualisierung im Filioquestreit, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 20 vom 16. Mai 2006, Beilage zum Thema der Woche S. 1-12
- dass. in: Der christliche Osten 56 (2006), 246-258
- Die Jakobsleiter, ein aussagenreiches Motiv der Väterliteratur, in: Zeitschrift für antikes Christentum 9 (2006), 247-278
- Theologisches Ringen um die Christologie, Das Konzil von Ephesus (431) und die ostsyrische Kirche im Dialog mit Rom, in: KNA - Ökumenische Information Nr. 27 vom 4. Juli 2006, Beilage zum Thema der Woche S. 1-11
- Sieg der katholisch-orthodoxen Christologie, Das 6. Konzil von Konstantinopel (680/81) und seine Bedeutung für die Ökumene, in: KNA - Ökumenische Information Nr. 38 vom 19. September 2006, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-8
- Summe theologischen Wissens, Die Botschaft der Homilien zum Weihnachtsfest von Papst Leo dem Großen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 51/52, S. 17-19
- Die Ikone Maria Koimesis (Entschlafung, Himmelfahrt), in: Ettaler Mandl 85 (2006), 53-58
- Der Fels (Stein), ein Bild für Festigkeit und Zuverlässigkeit, in: Orthodoxes Forum 20 (2006), 195-210
- Das Menschenbild des Johannes von Damaskus und die patristisch-byzantinische Philosophie, in: Denken im Raum des Heiligen, Festschrift für P. Ansgar Paus OSB hrsg. von Horst Bürkle und Drago Pintaric, St. Ottilien 2007, 182-196
- Der Papst als Patriarch des Westens, Eine theologische Auseinandersetzung mit Adriano Garuti: "Il papa patriarca d' occidente?", in: KNA-Ökumenische Information Nr. 3 vom 16. Januar 2007, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-12
- Gespaltene Kirche, Papst Gregor XII. (1406-1417) und das abendländische Schisma, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 6 vom 6. Februar 2007, S. 13-15
- Brückenbauer zwischen Ost und West, Kardinal Bessarion: Griechischster der Lateiner - Lateinischster der Griechen, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 9 vom 27. Februar 2007, S. 15-19
- Die Anastasis verbindet die Christenheit - Der Höllenabstieg Christi - Gemeinsames Glaubensgut in Ost und West, in: KNA-ÖKI Nr. 12 vom 20. März 2007, S. 15-19
- Machtprobe zwischen Rom und Karthago, Vor 1250 Jahren starb Papst Stephan I., Befürworter des päpstlichen Primats, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 31 vom 31. 7. 2007, S. 17-19
- Die altorientalischen Patriarchate ... 3. Die Patriarchate der Apostolischen und Katholischen, Assyrischen Kirche des Ostens, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 33 vom 14. August 2007, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-4
- Ökumene als Herzensanliegen, Zum 25. Todestag von Abt Emmanuel Maria Heufelder, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 36 vom 4. September 2007, S. 10-12
- Prediger aus Leidenschaft, Vor 1600 Jahren starb Johannes Chrysostomos, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 37 vom 11. September 2007, S. 14-17
- Die Kirchenväter und die Ökumene, Versuch einer Aktualisierung alter Quellen für ein Anliegen der Gegenwart, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 51/52 vom 18. Dezember 2007, S. 11-18
144. Johannes der Täufer, der Wegbereiter Christi, Darstellungen von Johannes dem Täufer in der Ettaler Ikonensammlung, in: Ettaler Mandl, Stimmen aus Abtei-, Jung- und Alt-Ettal 86 (2007), 41-48
- Der heilige Josef nach den Apokryphen und den Kirchenvätern sowie seine Verehrung in den Ostkirchen, in: Hans Otto Mühleisen, Hans Pörnbacher, Karl Pörnbacher (Hrsg.), Der heilige Josef, Theologie, Kunst, Volksfrömmigkeit, Weiler im Allgäu 2008, 45-52
- Machtprobe mit Byzanz-Unter Papst Nikolaus I. (858-867) verschärften sich die kirchlichen Ost-West-Gegensätze, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 18 vom 29. April 2008, S. 11-14
- dass. in: Der Christliche Osten 63 (2008), 172-175
- Die Patrologie als theologische Wissenschaft, ihre Inhalte und ihre Methode, in: Der Christliche Osten 63 (2008), S. 99-103
- Die tragbare Reiseikone-Bild, der Gemeinschaft der Erlösten, Eine Betrachtung zu einer Ikone der Ettaler Ikonengalerie, in: Ettaler Mandl, Stimmen aus Abtei, Jung- und Alt-Ettal 87 (2008), S. 36-40
- Von den Heidenchristen bis Chalkedon, Kirchenspaltungen und ihre Überwindung in den ersten fünf Jahrhunderten, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 34 vom 19. August 2008, S. 13-16
- dass. in: Der Christliche Osten 63 (2008), 234-238
- Die heilige Nino brachte den Glauben, Aus aktuellem Anlass: Das orthodoxe Patriarchat von Georgien im Wandel der Geschichte, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 36 vom 2. September S. 15-16
- dass. in: Der Christliche Osten 63 (2008), 256-258
- Die altorientalischen Patriarchate, Die armenisch-orthodoxe Kirche, in: KNA-Ökumenische Information Nr. 37, Beilage zum Thema der Woche, S. 1-8
- dass. in: Der Christliche Osten 63 (2008), 281-289
- Flügel, Ein Bild für die Erhebung über das Erdhafte, in: Ostkirchliche Studien 57 (2008), 111-127
- Aggiornamento und Ökumene - Vor 50 Jahren begann das Pontifikat des Reformpapstes Johannes XXIII., in: KNA-Ökumenische Information Nr. 40 vom 30. September 2008, S. 11-14
- III. Auswahl der Lexikabeiträge (insgesamt bisher 50 Artikel in folgenden 8 Lexika):
- Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon:
Metrophanes Kritopulos; Nektarios von Jerusalem; Niketas Seides; Siricius; Xanthopulos Ignatios

Lexikon der antiken christlichen Literatur

Anastasius Sinaita; Eutychius von Konstantinopel; Georg der Pisidier; Georg von Sykeon; Germanus von Konstantinopel; Johannes II. von Kappadozien; Johannes III. von Konstantinopel; Johannes IV. von Konstantinopel; Oktoechos; Photius; Theodor Spudaeus; Theophylactus Simocattes; Zeno, Kaiser

Religion in Geschichte und Gegenwart, 4. Auflage:

Benedikt von Nursia; Benediktiner/Benediktinerinnen; Fasten, 4d, monastisch; Kirche und Staat, 1. Kirchengeschichtlich, 6. Orthodoxie; Mystik, III. Geschichtlich, 3. Christliche Mystik, 3c, orthodoxe Mystik; Neuchalzedonismus; Nikephoros; Niketas Seides; Nikolaus von Methone, Thessalonich, II. Universität

Lexikon für Theologie und Kirche, 3. Auflage:

Die Deutschreligiöse Bewegung; Johannes X. Kamateros; Kloostervorsteher (christl. Osten); Oikumenios; Pentarchie; Rosner, Ferdinand OSB; Stauropigion; Synodika; Synodikos Tomos; Typikon

Lexikon des Mittelalters:

Paulos, Bischof von Konstantinopel; Paulos, Metropolit von Nisibis; Petrus (Pierre) Thomas; Philipp de Bindo, Incontri von Pera; Religionsgespräche zwischen orthodoxer und katholischer Kirche; Seides, Niketas; Tomos Leonis

Theologische Realenzyklopädie:

Mensch V (Väterzeit); Patriarchat; Synode I und II (Alte Kirche; Mittelalter); Unionen, kirchliche, II. Unionen der orthodoxen Kirche mit der römisch-katholischen Kirche

Lexikon der Theologischen Werke:

Proparaskeue des Theodor von Raithiu/ Pharan

Zeugen für Christus. Das deutsche Martyrologium des 20. Jahrhunderts, 4. Aufl. Paderborn 2006:

P. Norbert Sobel OSB aus Ettal

IV. Congresspapers

Niketas Seides, byzantinischer Polemiker gegen den päpstlichen Primat im frühen 12. Jh., in: XVe Congrès international d' études byzantines Athènes 5-11. Sept. 1976, Resumés des Communications

Das anthropologische Modell, ein Beitrag zur Christologie der frühen Kirche bis Chalkedon, in: The 17th Int. Byzantine Congress. Abstracts of Short Papers. Washington, D. C. August 3-8 1986 Dumbarton Oaks/Georgetown University. Baltimore, US Nat. Committee of Byz. Studies, 122-123

Die Pentarchie, ein Modell der Kirchenleitung, in: Byzantium, Identity, Image, Influence, grüner Band Abstracts, XIX. International Congress of Byzantine Studies, University of Copenhagen, 18. -21. August, 1996, Nr. 6212

Methoden der Kontroverstheologen (11. -13. Jh.) in Byzanz, in: XXe Congrès International des Études Byzantines, Collège de France-Sorbonne, Paris, 19. -25. August 2001, PRÉ-ACTES, II. Tables Rondes, 85.

j. Manuscrise și miniaturi bizantine celebre ³⁸

Abbildung	Gebräuchlicher Name	Datierung	Lokalisierung, Malschule	Inhalt; Besonderheiten	Signatur
	Wiener Dioskurides	Anfang des 6. Jahrhunderts	Konstantinopel	Kräuterbuch	Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. med. gr. 1

³⁸ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Hauptwerke_der_byzantinischen_Buchmalerei

„Hauptwerke der byzantinischen Buchmalerei - aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie:

Hauptwerke der byzantinischen Buchmalerei sind diejenigen illuminierten Manuskripte, die in byzantinischer Zeit entstanden und in der kunstgeschichtlichen Literatur als Werke von besonderem künstlerischem Rang herausgestellt werden (siehe besonders die in der Literaturliste angegebenen Gesamtübersichten). Die byzantinische Buchmalerei entwickelte sich aus der Buchillustration der Antike und setzte diese im oströmischen Reich unmittelbar fort. Üblicherweise wird die Epoche Justinians I. (527–565) als Beginn und erster Höhepunkt der byzantinischen Kunst betrachtet, da nun Konstantinopel das bestimmende Sammelbecken für alle künstlerischen Kräfte des gesamten Reiches wurde, die in dem Kaiser ihren bedeutendsten Auftraggeber hatten. Eine klare stilistische Trennung von den Hauptwerken der spätantiken Buchmalerei ist wegen der Stilkontinuität nicht möglich. Mit dem Fall Konstantinopels 1453 ging das Byzantinische Reich und mit ihm seine Kunst unter.

Liste der Handschriften:”

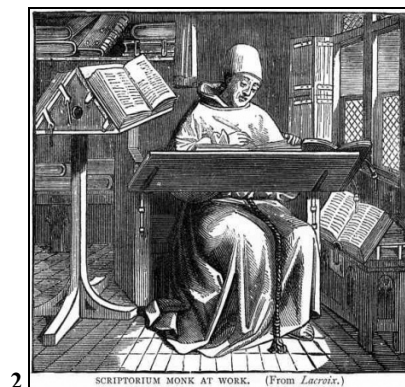
Abbildung	Gebräuchlicher Name	Datierung	Lokalisierung, Malschule	Inhalt; Besonderheiten	Signatur
	Wiener Genesis	Anfang des 6. Jahrhunderts	Konstantinopel	Genesis	Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. theol. gr. 31
	Codex purpureus Rossanensis	Anfang des 6. Jahrhunderts	Syrien	Evangeliar	Rossano, Diözesanmuseum
	Codex Sinopensis	Anfang des 6. Jahrhunderts	Konstantinopel	Evangeliar	Paris, Bibliothèque nationale, Suppl. gr. 1286
	Rabbula-Evangeliar	6. Jahrhundert	Syrien	Evangeliar	Florenz, Biblioteca Medicea Laurenziana, cod. Plut. I, 56
	Cotton-Genesis	6. Jahrhundert	Alexandria	Genesis	London, British Library, Ms. Cotton Otho B VI

Abbildung	Gebräuchlicher Name	Datierung	Lokalisierung, Malschule	Inhalt; Besonderheiten	Signatur
	Chludow-Psalter	zwischen 780 und 815	Konstantinopel	Psalter	Moskau, Historisches Museum, MS. D. 29
	Homilien des Gregor von Nazianz	879 bis 882	Konstantinopel	Homilien	Paris, Bibliothèque Nationale, MS. gr. 510
	Pariser Psalter	um 975	Konstantinopel	Psalter	Paris, Bibliothèque Nationale, MS gr. 139
	Madriider Bilderhandschrift des Skylitzes	zwischen 1070 und 1080	Konstantinopel	Synopsis Historion; 574 Miniaturen	Madrid, Spanische Nationalbibliothek, Codex Vitr. 26-2

Scriptorium

SCRIPTORIUM MONK AT WORK. (From Lacroix.)

1-2. Scriptorium în mănăstirile de rit latin sau „atelier” ori „laborator” de copiat manuscrise, cu călugări „scribi” sau „pisari” de rit latin. Scriptorium, în lumea ortodoxă, la slavi: Скрипторій (лат. *scriptorium* от *scriptor* — писец, переписчик).³⁹

1. Αυτό τέλη του 15ου αιώνα-μνιστούρα του Jean Miélot (D. 1472) απεικονίζει ο συγγραφέας στο χώρο εργασίας: αυτός εμφανίζεται κατάρτιση Θαύματα του de Notre Dame, στην οποία η παρούσα μικρογραφία εμφανίζεται.

³⁹ Palaeographia (e verbis Graecis παλαιός, palaiós, antiquus, et γράφειν, graphein, scribere) est: scientia antiquarum et a manu ductarum scripturarum ars illas intelligendi. Etsi omnium saeculorum manuscripta ad illam pertinent, tamen Medii aevi et saeculorum XVI et XVII chartas praecipue pertractat. Igitur, etiamsi permulti fontes quibus rerum gestarum scriptores utuntur iam impressu editi sunt, nullam historiam de saeculis istis scribere potes nisi palaeographiae es peritus. Itaque studiorum universitates quae Medii aevi historiam docent ad palaeographiam erudiunt. NB Litterarum in lapidibus insculptarum studium a verbo "epigraphia" designatur. Receptum de "<http://la.wikipedia.org/wiki/Palaeographia>"

VII

**De la *Pentarhie*, la „bisericile surori”
și la respingerea ecumenismului,
evoluții și extreme periculoase în Biserica Latină și în cea Ortodoxă**

*

I. Kongregation für die Glaubenslehre, Rom:

Note über den Ausdruck "Schwesterkirchen" ⁴⁰

**A. BRIEF AN DIE HOCHWÜRDIGSTEN HERREN VORSITZENDEN
DER BISCHOFSKONFERENZEN**

Rom, 30. Juni 2000

Hochwürdigster Herr Vorsitzender!

Von mehreren Seiten wurde diese Kongregation auf die Probleme aufmerksam gemacht bezüglich der Verwendung des Ausdrucks „Schwesterkirchen“, der in wichtigen Dokumenten des Lehramtes wie auch in anderen Texten und Stellungnahmen im Zusammenhang mit der Förderung des Dialogs zwischen der katholischen Kirche und den orthodoxen Kirchen enthalten ist und allgemein gebraucht wird, um das bestehende Band zwischen der Kirche von Rom und den orthodoxen Kirchen darzustellen.

Leider wurde die Verwendung dieses Ausdrucks jüngst in gewissen Veröffentlichungen und von einigen im ökumenischen Dialog tätigen Theologen in dem Sinn ausgeweitet, dass er auf der einen Seite die katholische Kirche und auf der anderen Seite die orthodoxe Kirche bedeute, was zu der Meinung führt, dass in Wirklichkeit die einzige Kirche Christi nicht existiere, sondern durch die Versöhnung der beiden Schwesterkirchen von neuem wiederhergestellt werden müsse. Darüber hinaus wird der Ausdruck von einigen unrechtmäßig auf das Verhältnis zwischen der katholischen Kirche einerseits und der anglikanischen Gemeinschaft bzw. den nicht katholischen kirchlichen Gemeinschaften andererseits angewandt. So spricht man von einer „Theologie der Schwesterkirchen“ oder einer „Ekklesiologie der Schwesterkirchen“; solche Wendungen sind zweideutig und nicht in Kontinuität mit dem ursprünglichen korrekten Sinngehalt, den der Ausdruck in den lehramtlichen Dokumenten hat.

Um diese Missverständnisse und Zweideutigkeiten im Gebrauch und in der Anwendung der Bezeichnung „Schwesterkirchen“ zu klären, hat es die Kongregation für notwendig gehalten, die beiliegende „Note über den Ausdruck 'Schwesterkirchen'“ zu verfassen, die von Papst Johannes Paul II. in der Audienz vom 9. Juni 2000 gutgeheißen wurde und deren Aussagen deshalb als verbindlich anzusehen sind, auch wenn diese Note in Anbetracht ihrer begrenzten Zielsetzung, eine theologisch richtige Terminologie zu fördern, nicht amtlich in den Acta Apostolicae Sedis veröffentlicht wird.

Dieses Dikasterium lässt Ihnen eine Kopie des Dokumentes zukommen und ersucht Sie, die darin enthaltenen Sorgen und Hinweise der Bischofskonferenz und vor allem der Kommission für den ökumenischen Dialog zu übermitteln, damit man in den Schriften und Veröffentlichungen, die zu der genannten Thematik von der Konferenz oder deren Kommissionen herausgegeben werden, sorgfältig auf das achte, was in der Note vorgeschrieben wird.

Dankbar für Ihre geschätzte Zusammenarbeit, verbleibe ich mit den besten Grüßen und Segenswünschen

im Herrn Ihr

+ Joseph Card. Ratzinger
Präfekt

⁴⁰ **Luat din: Der Begriff *Schwesterkirchen***
<http://www.uni-tuebingen.de/kirchenrecht/nomokanon/doku/019.htm>

B. TEXT DER NOTE

1. Der Ausdruck Schwesterkirchen taucht häufig auf im ökumenischen Dialog, vor allem zwischen Katholiken und Orthodoxen. Auf beiden Dialogseiten ist er Gegenstand vertiefter Untersuchungen. Obgleich es eine zweifellos legitime Verwendung dieses Ausdrucks gibt, hat sich in der gegenwärtigen ökumenischen Literatur eine zweideutige Weise verbreitet, ihn zu gebrauchen. Deshalb ist es angebracht, in Übereinstimmung mit der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils und des nachfolgenden päpstlichen Lehramtes die richtige und angemessene Verwendung dieses Ausdrucks in Erinnerung zu rufen. Zunächst scheint es nützlich, kurz auf seine Geschichte einzugehen.

I. Ursprung und Entwicklung des Ausdrucks

2. Im Neuen Testament ist der Ausdruck Schwesterkirchen als solcher nicht zu finden. Es gibt jedoch zahlreiche Hinweise über die brüderlichen Beziehungen zwischen den Ortskirchen des christlichen Altertums. Die Stelle, die im Neuen Testament am klarsten dieses Bewusstsein widerspiegelt, ist der Schlußsatz von 2 Joh 13: »Es grüßen dich die Kinder deiner auserwählten Schwester«. Es handelt sich hier um Grüße, die eine kirchliche Gemeinschaft an eine andere sendet; die Gemeinschaft, welche die Grüße sendet, nennt sich selbst „Schwester“ der anderen.

3. In der kirchlichen Literatur kommt der Ausdruck ab dem 5. Jahrhundert im Orient in Gebrauch, als sich die Idee der Pentarchie verbreitet, wonach die fünf Patriarchen die Kirche leiten und die Kirche von Rom den ersten Platz unter den patriarchalen Schwesterkirchen einnimmt. In diesem Zusammenhang muss jedoch unterstrichen werden, dass kein Papst diese Gleichstellung der Patriarchalsitze anerkannte oder zustimmte, dass dem römischen Stuhl nur ein Ehrenprimat zuerkannt würde. Zudem ist anzumerken, dass sich im Abendland eine Patriarchalstruktur, die für den Orient typisch ist, nicht entwickelt hat.

Bekanntermaßen führten die Divergenzen zwischen Rom und Konstantinopel in den nachfolgenden Jahrhunderten zu gegenseitigen Exkommunikationen mit »Folgen, die – soweit wir sie beurteilen können – über die Absichten und Erwartungen ihrer Urheber hinausgingen, deren Zensuren sich auf die betroffenen Personen und nicht auf die Kirchen bezogen, und die nicht die kirchliche Gemeinschaft zwischen den Stühlen von Rom und Konstantinopel brechen wollten«. ^[1]

4. Der Ausdruck kommt erneut zum Vorschein in zwei Schreiben des Metropoliten Niketas von Nikomedeia (aus dem Jahr 1136) und des Patriarchen Johannes X. Camateros (im Amt von 1196 bis 1206), in denen sie Protest erheben, dass Rom sich als Mutter und Lehrmeisterin präsentierte und so ihre Autorität aufhebe. Nach ihnen ist Rom nur die erste unter Schwestern von gleicher Würde.

5. In der jüngeren Vergangenheit war es der orthodoxe Patriarch von Konstantinopel Athenagoras I, der den Ausdruck Schwesterkirchen als erster wiederverwendet hat. In Aufnahme der brüderlichen Zeichen und des Aufrufs zur Einheit von Johannes XXIII. bringt er in seinen Schreiben häufig den Wunsch zum Ausdruck, bald die wiederhergestellte Einheit unter den Schwesterkirchen zu sehen.

6. Das Zweite Vatikanische Konzil gebraucht den Ausdruck Schwesterkirchen, um die brüderlichen Beziehungen zwischen den Teilkirchen zu bezeichnen: »Im Orient bestehen viele Teilkirchen oder Ortskirchen, unter denen die Patriarchalkirchen den ersten Rang einnehmen und von denen nicht wenige sich ihres apostolischen Ursprungs rühmen. Deshalb steht bei den Orientalen bis auf den heutigen Tag der Eifer und die Sorge im Vordergrund, jene brüderlichen Bande der Gemeinschaft im Glauben und in der Liebe zu bewahren, die zwischen Lokalkirchen als Schwesterkirchen bestehen müssen«. ^[2]

7. Das erste päpstliche Dokument, in dem sich die Bezeichnung Schwestern in Bezug auf Kirchen findet, ist das Breve Anno ineunte von Paul VI. an Patriarch Athenagoras I. Der Papst bekundet zunächst seinen Willen, alles zu unternehmen, um »die volle Gemeinschaft zwischen der Kirche des Westens und der Kirche des Ostens wiederherzustellen«, und stellt dann die Frage: »In jeder Ortskirche ereignet sich dieses Geheimnis der göttlichen Liebe; liegt nicht hier der Ursprung

jenes traditionellen Ausdruckes, mit dem sich die Kirchen verschiedener Orte untereinander als Schwestern zu bezeichnen begannen? Unsere Kirchen haben über Jahrhunderte als Schwestern gelebt, gemeinsam die ökumenischen Konzilien gefeiert und das Glaubensgut gegen jede Abweichung verteidigt. Nach einer langen Zeit der Spaltung und des fehlenden gegenseitigen Verständnisses gibt uns jetzt der Herr trotz der Schwierigkeiten, die in der vergangenen Zeit unter uns entstanden sind, die Möglichkeit, dass wir uns als Schwesterkirchen wiederentdecken«. ^[3]

8. Johannes Paul II. hat den Ausdruck in zahlreichen Ansprachen und Dokumenten verwendet, von denen hier nur die wesentlichen in chronologischer Reihenfolge angeführt werden.

In der Enzyklika *Slavorum apostoli* heißt es: »Sie [Cyrill und Methodius] sind für uns Beispiele und zugleich Fürsprecher in den ökumenischen Anstrengungen der Schwesterkirchen des Ostens und des Westens, um durch Dialog und Gebet die sichtbare Einheit in der vollkommenen und umfassenden Einheit wiederzufinden«. ^[4]

In einem Schreiben an die europäischen Bischöfe aus dem Jahr 1991 ist zu lesen: »Mit diesen Kirchen [den orthodoxen Kirchen] sind deshalb Beziehungen wie unter Schwesterkirchen zu unterhalten gemäß dem Ausdruck von Papst Paul VI. in seinem Breve an Athenagoras I., den Patriarchen von Konstantinopel«. ^[5]

In der Enzyklika *Ut unum sint* wird das Thema vor allem in der Nr. 56 entfaltet, die mit folgenden Worten beginnt: »Nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil und im Zusammenhang mit jener Tradition wurde die Gepflogenheit wiedereingeführt, den um ihren Bischof versammelten Teil- oder Ortskirchen die Bezeichnung Schwesterkirchen zuzuerkennen. Ein sehr bedeutsamer Schritt auf dem Weg zur vollen Gemeinschaft war die Aufhebung der gegenseitigen Exkommunikationen, wodurch ein schmerzliches Hindernis kirchenrechtlicher und psychologischer Art beseitigt wurde«. Der Abschnitt endet mit dem Wunsch: »Die traditionelle Bezeichnung Schwesterkirchen sollte uns auf diesem Weg ständig begleiten«. In der Nr. 60 wird das Thema wiederum aufgegriffen. Dort heißt es: »Vor kurzem hat die gemischte internationale Kommission in der so heiklen Frage der Methode, die bei der Suche nach der vollen Gemeinschaft zwischen der katholischen Kirche und der orthodoxen Kirche befolgt werden solle, einer Frage, die oft die Beziehungen zwischen Katholiken und Orthodoxen verschlechtert hat, einen bedeutsamen Schritt vollzogen. Sie hat die lehrmäßigen Grundlagen für eine positive Lösung des Problems gelegt, die sich auf die Lehre von den Schwesterkirchen stützen«. ^[6]

II. Hinweise für die Verwendung des Ausdrucks

9. Die geschichtlichen Anmerkungen in den vorausgehenden Abschnitten zeigen die Bedeutung, die der Ausdruck Schwesterkirchen im ökumenischen Dialog erhalten hat. Dies macht die theologisch richtige Verwendung des Begriffs noch wichtiger.

10. Im eigentlichen Sinn sind Schwesterkirchen ausschließlich Teilkirchen (oder Teilkirchenverbände, wie etwa Patriarchate oder Kirchenprovinzen) untereinander. ^[7] Es muss immer klar bleiben, auch wenn der Ausdruck Schwesterkirchen in diesem richtigen Sinn verwendet wird, dass die universale, eine, heilige, katholische und apostolische Kirche nicht Schwester, sondern Mutter aller Teilkirchen ist. ^[8]

11. Man kann von Schwesterkirchen im eigentlichen Sinn auch im Zusammenhang mit katholischen und nicht katholischen Teilkirchen sprechen; deshalb kann auch die Teilkirche von Rom Schwester aller Teilkirchen genannt werden. Wie jedoch bereits betont wurde, kann man richtigerweise nicht sagen, dass die katholische Kirche Schwester einer Teilkirche oder eines Teilkirchenverbandes ist. Es handelt sich dabei nicht nur um eine terminologische Frage, vielmehr geht es darum, eine grundlegende Wahrheit des katholischen Glaubens zu beachten: die Wahrheit von der Einzigkeit der Kirche Jesu Christi. Es gibt nur eine einzige Kirche, ^[9] darum ist der Plural Kirchen nur auf die Teilkirchen anwendbar.

Um Missverständnisse zu klären und theologischer Verwirrung zuvorzukommen, ist folglich die Verwendung von Formulierungen wie „unsere beiden Kirchen“ zu vermeiden, weil sie – wenn angewandt auf die katholische Kirche und das Gesamt der orthodoxen Kirchen (oder einer

orthodoxen Kirche) – unterstellen, dass es einen Plural nicht nur auf der Ebene der Teilkirchen, sondern auch auf der Ebene der im Credo bekannten einen, heiligen, katholischen und apostolischen Kirche gibt, deren tatsächliche Existenz dadurch verdunkelt wird.

12. Schließlich ist auch zu beachten, dass der Ausdruck Schwesterkirchen im richtigen Sinn gemäß der gemeinsamen Tradition von Abendland und Orient ausschließlich auf jene kirchlichen Gemeinschaften angewandt werden kann, die den gültigen Episkopat und die gültige Eucharistie bewahrt haben.

Rom, am Sitz der Kongregation für die Glaubenslehre, dem 30. Juni 2000, am Hochfest des heiligsten Herzens Jesu.

+ Joseph Card. Ratzinger
Präfekt

+ Tarcisio Bertone, S. D. B.
Erzbischof em. von Vercelli
Sekretär

Noten

- [1] PAUL VI. und ATHENAGORAS I., Gemeinsame Erklärung *Pénetrées de reconnaissance* (7. Dezember 1965), 3: AAS 58 (1966) 20. Die Exkommunikationen wurden 1965 wechselseitig aufgehoben: »Papst Paul VI. und Patriarch Athenagoras I. in seiner Synode... erklären einvernehmlich, dass sie auch die Bannsprüche bedauern und aus dem Gedächtnis und dem Schoß der Kirche auslöschen« (ebd., 4). Vgl. auch PAUL VI., Apostolisches Schreiben *Ambulate in dilectione* (7. Dezember 1965): AAS 58 (1966) 40-41; ATHENAGORAS I., *Tomos* (7. Dezember 1965): *Tomos Agapis*. Vatikan – Phanar (1958-1970), Rom – Istanbul 1971, 290-295.
- [2] II. VAT. KONZIL, Dekret *Unitatis redintegratio*, 14.
- [3] PAUL VI., *Breve Anno ineunte* (25. Juli 1967): AAS 59 (1967) 852, 853.
- [4] JOHANNES PAUL II., Enzyklika *Slavorum Apostoli* (2. Juni 1985), 27: AAS 77 (1985) 807.
- [5] JOHANNES PAUL II., Brief an die europäischen Bischöfe über die Beziehungen zwischen Katholiken und Orthodoxen in der neuen Ordnung von Mittel- und Osteuropa (31. Mai 1991), 4: AAS 84 (1991) 167.
- [6] JOHANNES PAUL II., Enzyklika *Ut unum sint* (25. Mai 1995), 56 und 60: AAS 87 (1995) 954, 955, 957.
- [7] Vgl. die in den Fußnoten 2 und 3 zitierten Texte aus dem Dekret *Unitatis redintegratio*, 14, und dem *Breve Anno ineunte* von Paul VI. an Athenagoras I.
- [8] Vgl. KONGREGATION FÜR DIE GLAUBENSLEHRE, Schreiben *Communione notio* (28. Mai 1992), 9: AAS 85 (1993) 843-844.
- [9] Vgl. II. VAT. KONZIL, Dogmatische Konstitution *Lumen gentium*, 8; KONGREGATION FÜR DIE GLAUBENSLEHRE, Erklärung *Mysterium Ecclesiae* (24. Juni 1973), 1: AAS 65 (1973) 396-398.

Constantinopol, Catedrala Patriarhală Sf. Gheorghe, strana în timpul Vecerniei, la care asistă un arhiereu. Vedere din profil a iconostasului spre sud-est. În prelungirea iconostasului, în peretele spre sud, se poate vedea fragmentul de culoare neagră a coloanei de care a fost legat Mântuitorul Iisus Hristos, în timpul flagelării, patimilor. Coloana a fost adusă în secolele ulterioare la Constantinopol și depusă în Sfânta Sophia, unde a rămas până în anul 1453. Din anul 1601 se află în actuala Catedrală a Patriarhiei Ecumenice, a cincea de la căderea Constantinopolului, în anul 1453.

II. Scrisoarea athonită împotriva tendințelor ecumeniste actuale din Biserică

Decembrie 2006

Sfințiților Egumeni și Sfințiților Proistameni ai celor Douăzeci Sfinte Mănăstiri
din Sfânta Chinotită a Sfântului Munte al Athonului

Sfințiți Egumeni și Sfințiți Părinți, blagosloviți!

Dorim să ne arătăm la această vreme adâncă îngrijorare și tristețe pentru tot ceea ce se petrece de ani buni cu Sfânta noastră Ortodoxie: lucruri care nimicesc învățăturile Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți și potrivnice tuturor sfințelor canoane statornice de Sinoadele Ecumenice și locale. Ne întrebăm dacă s-a adunat cumva vreun sinod ecumenic care să desființeze canoanele ce opresc rugăciunea în comun cu ereticii, sau dacă cumva Papa s-a pocăit și s-a lepădat de ereziile Filioque-ului, primatului, infailibilității, azimilor, focului curățitor [purgatoriul, n.tr.], harului creat, a imaculatei concepții a Preasfintei Născătoare-de-Dumnezeu, și atâtea altele, ce au fost în marea lor parte osândite și anatematizate de nenumărate ori de Sinoadele Ortodoxe și de toți Sfinții Părinți. Cerul s-a mâniat și Sfinții Părinți s-au prea-întristat văzând și auzind cele petrecute în Fanar, de praznicul Sfântului Apostol Andrei, pe 30 Noiembrie, anul acesta [2006]: lucruri nemaîntâlnite și nemaiauzite în două mii de ani de istorie a Bisericii: “Cumplita nesocotire a învățăturilor Părinților, disprețuirea predaniilor apostolești, aducerea noutăților în biserici de către înnoitorii zilelor noastre”, așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare despre niște întâmplări asemănătoare din zilele sale.

Toate s-au petrecut, literalmente, cu susul în jos. În loc ca ereticul Papă să fie așezat în spate, așa cum vedem că sunt zugrăviți ereticii în icoanele Sfințelor Sinoade, și să fie îndepărtat de Dumnezeiasca Liturghie, așa cum cere porunca liturgică “Ușile, ușile, întru înțelepciune să luăm aminte”, noi l-am pus pe un tron înalt, pe care a șezut purtând omoforul; diaconii ortodocși l-au cădit, iar Patriarhul a schimbat cu el sărutarea liturgică la “Să ne iubim unii pe alții”; apoi [Papa] a rostit, ca un proestos, “Tatăl nostru”, în vreme ce grupul sfințiților psalți i-a cântat “Întru mulți ani” și un tropar anume alcătuit de un inmograf athonit – Doamne, miluiește! – dacă, bineînțeles, acest lucru anunțat de ziariști este adevărat; i s-a îngăduit să dea adunării binecuvântarea sa, sau, mai curând, nebunia sa, cum spun sfințele canoane.

Am îngăduit Bisericii luptătoare de pe pământ să se despartă de Biserica biruitoare a Sfinților din ceruri și să se unească cu bisericile și adunările viclenilor eretici. Am defăimat toți sfinții mucenici și mărturisitori ce au luptat până la sânge împotriva ereziilor, căci arătăm lupta, mucenicia și mărturisirea lor ca fiind nefolositoare și fără nici un rost. Oare fericiții Părinți ai Sfântului Munte ce au mucenicit sub [Patriarhul Ioan] Vekkos pentru că nu au vrut să-l primească și să-l pomenească pe Papă la Liturghie nu plâng, văzându-ne că nu numai respingem pilda lor prin tăcerea noastră, ci facem chiar dimpotrivă? Pentru ce, dar, au mucenicit toți mucenicii de până acum, pentru ce au stat neclintii mărturisitorii în credința lor?

Cunoașteți, cinstiți părinți, mai bine decât noi, toate faptele, declarațiile și hotărârile antiortodoxe și hulitoare ale Patriarhului Ecumenic și ale altor întâi-stătători și episcopi, care propovăduiesc cu glas tare și vădit – cu capul descoperit – primirea și învățătura panereziei ecumenismului, cea mai mare erezie eclesiologică din toate veacurile. Această învățătură eretică tăgăduiește unicitatea Uneia, Sfinte, Sobornicești și Apostolești Biserici și o pune pe același plan cu ereziile, acceptând că tainele ereticilor au și împărtășesc har sfințitor și mântuitor. În afară de recunoașterea botezului următorilor Papei și lutheranilor, [există relatări că] ne împărtășim din același potir cu monofiziții și, de multe ori, și cu papiștii în Ciclade și în diasporă.

Ne-am dat acum seama, cu mare tristețe, că ocârmuirea duhovnicească a Sfântului Munte din ultimii ani nu a întâmpinat cu tărie și bărbăție mărturisitoare aceste semne vădite de apostazie, așa cum au făcut-o părinții athoniti de mai demult. Patriarhul a cumpănit răspunsurile noastre și, fiindcă au fost făcute fără tragere de inimă, iar de multe ori nici nu au existat, a purces fără vreo opreliște spre unirea cu Papa, care nu s-a pocăit și stăruiește în ereziile sale. Ne-a cumpănit, de

asemenea, și a fost deosebit de bucuros cu prilejul ultimei sale vizite în Sfântul Munte, pentru că a izbutit să dea impresia că a venit să primească încuviințarea și binecuvântarea athoniților pentru toate cele ce hotărâse să le facă cu Papa, câteva zile mai apoi.

Noi, smeriții ieromonahi și monahi, vă mărturisim că ne-am smintit de tăcerea și pasivitatea autorităților duhovnicești ale Sfântului Munte, și, împreună cu noi, la fel au simțit credincioșii din Grecia și toți ortodocșii din lumea întreagă. Toți așteaptă să audă glasul Sfântului Munte.

De la voi, cei mai învățați și mai înțelepți decât noi, am învățat că atunci când credința este în primejdie, vom da socoteală dacă tăcem și dăm înapoi, după cum zice Sfântul Theodor Studitul. Monahul, îndeosebi, nu trebuie să îngăduie nici cea mai mică inovație în privința credinței, potrivit aceluiași Sfânt Părinte, mare călăuzitor și organizator al vieții monahale, și Staret al nostru, al tuturor. El nu s-a temut de amenințările și prigoanele iconoclaștilor, împărați și patriarhi, ci chiar în Constantinopol, între zidurile Sfintei și Marii Mănăstiri a Studionului, a organizat o procesiune de mie de monahi purtând făclii și ținând în mâini sfintele icoane ce fuseseră interzise.

Sfinții Sava cel Sfințit și Theodosie Chinovitul, acești mari îndrumători ai monahilor, au adunat la Ierusalim zece mii de monahi din Palestina, cu mult înainte, și au scăpat Ortodoxia de erezia monothelită.

Cine va scăpa astăzi Biserica de panerezia Ecumenismului și de înșelarea Papismului? Scrisorile de protest trimise din vreme în vreme de Sfânta Chinotită nu au avut nici un rezultat.

Nu mai e vreme pentru cuvinte. E vremea să facem ceva.

Noi, neînvățații și păcătoșii, nu vrem să vă învățăm pe voi, nici să ne înfățișăm ca mărturisitori. Vrem doar să ne ușurăm conștiința de monahi și de ortodocși; vrem să-i cinstim pe sfinții mucenici și mărturisitori, îndeosebi pe cei muceniciți de Vekkos. Vrem să cinstim și să urmărim purtarea lor, nu să ne dăm înapoi și să punem mănăstirile și obștile noastre mai presus de neprihănirea credinței, mai presus de Dumnezeu și de adevăr.

Credem că după atâtea proteste și cereri scrise și prin viu grai, după atâtea retractări, schimbări de poziție și compromisuri, singurul lucru care îi va bucura pe ortodocși și îi va rușina pe rău-credincioși este încetarea pomenirii numelui Patriarhului [Ecumenic, n. n.], la slujbe și nu numai aceasta, ci și încetarea pomenirii la toate slujbele a numelor tuturor episcopilor care-l încuviințează pe Patriarh sau rămân tăcuți, oriunde s-ar afla.

Adunați-vă laolaltă, sfințiți Părinți, monahi din toate mănăstirile, schiturile și chiliile, într-o adunare luptătoare a-tot-monahală – fie că sunteți în Sfântul Munte, fie în afara sa – și dărâmați stâlpii ereziei, papismului și ecumenismului. Duceți lupta cea bună a credinței. De nu o veți face, noi vom alege să facem cele plăcute lui Dumnezeu, nu cele plăcute oamenilor.

Dumnezeu să ne lumineze pe toți; Preasfânta Născătoare-de-Dumnezeu să acopere și să binecuvinteze Grădina ei, și să ocrotească Biserica Ortodoxă de cei ce o defaimă pe Maica Domnului și de ereticii ce luptă împotriva Sfinților, precum și de păstorii slabi care lasă turma fără ocrotire înaintea năvălirilor lupilor.

În cele din urmă, cerându-vă blagoslovenia, încheiem cu cinstire,

Ieromonahul Efrem, fost egumen, Staret al Schitului Apostolului Andrei ["Serrai", Sfânta Mănăstire Vatopedi] și obstea dimpreună cu mine.

Gheronda Evstratie Ieromonahul, Mănăstirea Marea Lavră

Gheronda Pimen Ieromonahul, Sfânta Mănăstire Zografu

Gheronda Vasilie Ieromonahul, Sfânta Mănăstire Zografu

Gheronda Vissarion Ieromonahul, Sfânta Mănăstire Zografu

Nicodim Monahul (Vilalis), Sfânta Chilie "a Întâmpinării" din Kapsala

Artemie Monahul, Mănăstirea Marea Lavră

Ilarion Ieromonahul, Mănăstirea Marea Lavră

Paisie Monahul, Mănăstirea Marea Lavră

Savva Monahul, Mănăstirea Marea Lavră

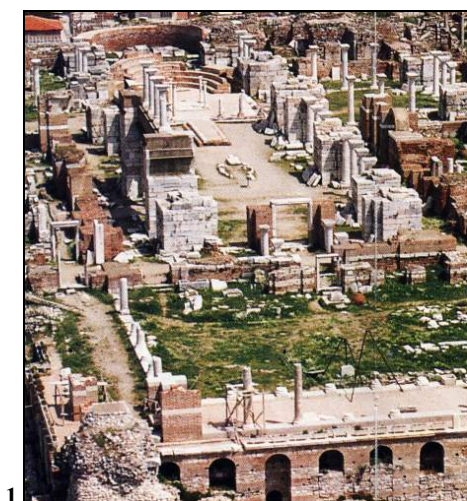
Hariton Ierodiaconul, Mănăstirea Marea Lavră

Hariton Monahul, Karulia, Mănăstirea Marea Lavră

Athanasie Monahul, Karulia, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Vlasie Monahul, Kserokalivo Viglas, Mănăstirea Marea Lavră
 Acachie Monahul, Sfânta Kathisma a Sfintei Treimi (Kir Isaia), Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Isaia Monahul, Chilia Nașterii Născătoarei-de-Dumnezeu, Mănăstirea Marea Lavră
 Heruvim Monahul, Sfântul lăcas al Arhanghelilor, Mănăstirea Marea Lavră
 Damaschin Ieromonahul, Chilia Sfintei Treimi din Karies, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Nectarie Monahul, Chilia Sfintei Treimi din Karies, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Theolipt Monahul și părinți dimpreună cu dânsul, Chilia Sfântului Înainte-mergător,
 Schitul Sf. Anna, Mănăstirea Marea Lavră
 Gavriil Ieromonahul, Sfânta Chilie a Sf. Gheorghe (Kartunatsion), Sfântul Schit al Sf. Anna,
 Mănăstirea Marea Lavră
 Ieromonah Hrisostom Kartsonas, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Cosma Monahul, Sfânta Colibă a Sf. Dimitrie, Schitul Sfintei Anna, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Panteleimon Monahul, Sfânta Chilie a Sf. Panteleimon, Sfântul Schit al Sfintei Treimi,
 Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Sofronie Monahul, Sfânta Colibă a Intrării Născătoarei-de-Dumnezeu, Sfântul Schit al
 Sfintei Treimi, Mănăstirea Marea Lavră
 Parthenie Monahul, Sfânta Colibă a Intrării Născătoarei-de-Dumnezeu, Sfântul Schit al Sfintei
 Treimi, Mănăstirea Marea Lavră
 Athanasie Monahul, din Vuleutiria, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Serafim Ieromonahul, Chilia Tuturor Sfinților, Schitul Sfintei Anna, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Daniil Monahul, Sfânta Anna, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Gherasim Monahul, Sfânta Colibă a Sf. Gheorghe, Katunakia, Mănăstirea Marea Lavră
 Gheronda Venedict Ieromonahul, Chilia Sf. Constantin și Elena, Mănăstirea Vatopedi
 Paisie Monahul, Chilia Arhanghelilor (Savvaion), Karies, Mănăstirea Hilandar
 Siluan Monahul, Sfânta Colibă a Sf. Nicolae, Nea Sketi, Mănăstirea Sf. Pavel
 Gavriil Monahul, Chilia Kutlumușiu a Sf. Hristodul
 Dosithei Monahul, Kathisma Mănăstirii Kutlumușiu
 Gheronda Nectarie Monahul, Sfânta Colibă a Sfintei Treimi, Schit al Mănăstirii Kutlumușiu
 Paisie Monahul, Chilia Sfintei Varvara, Mănăstirea Kutlumușiu
 Gheronda Moisi Monahul, Chilia Sf. Ioan Gură-de-Aur, Schitul Sf. Panteleimon, Mănăstirea Kutlumușiu
 Gheronda Avraam Ieromonahul, Sfânta Colibă a Sf. Gherasim Kefalinias, Schitul Sf. Panteleimon,
 Mănăstirea Kutlumușiu
 Gheronda Spiridon Monahul, Chilia Sf. Nicolae, Mănăstirea Kutlumușiu
 Theodul Monahul, fost la Mănăstirea Kutlumușiu
 Gheronda Hrisostom Ieromonahul, Chilia Sf. Spiridon din Kerkira, Mănăstirea Kutlumușiu
 Ilarion Monahul, Sfântul lăcas al Mănăstirii Dohiariu (regiunea Platon)
 Gheronda Nicodim Monahul, Chilia Sf. Nectarie Kapsala, Mănăstirea Pantokrator
 Gavriil Ieromonahul, Chilia Maicii Domnului "Degrab ascultătoarea", Mănăstirea Pantokrator
 Isaac Monahul, Chilia Nasterii Maicii Domnului, Kapsala, Mănăstirea Pantokrator
 Gheronda Athanasie Monahul, Chilia Sf. Athanasie, Mănăstirea Pantokrator
 Gheronda Meletie Monahul, Nașterea Născătoarei-de-Dumnezeu, Kapsala, Mănăstirea
 Pantokrator
 Gheronda Grigorie Monahul, Chilia Sf. Nicolae, Kapsala, Mănăstirea Patokrator
 Gheronda Onufrie Monahul, Chilia Adormirii Născătoarei-de-Dumnezeu, Karies
 Gheronda Nicolae Monahul, Chilia Sf. Dimitrie, Karies
 Ieromonahul Gavriil, Chilia Sfinților Arhangheli (Komvologas), Karies

Adunarea de iscălituri continuă.⁴¹

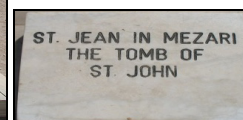
⁴¹ Luat din: <http://www.calauzaortodoxa.ro/ecumenismul/scrisoarea-athonita-impotriva-tendintelor-ecumeniste-actuale-din-biserica/>

1

2

1. Efes Ἐφεσος, ruinele Bisericii Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul. Mormântul său se află și astăzi sub lespedea din absida prezbiteriului (=altarului), peste care stătea – pristolul - altarul basilicii. Cele patru coloane, care mai există încă în cele patru colțuri ale mormântului, aveau rolul de susținere a baldachinului peste Sf. Masă.

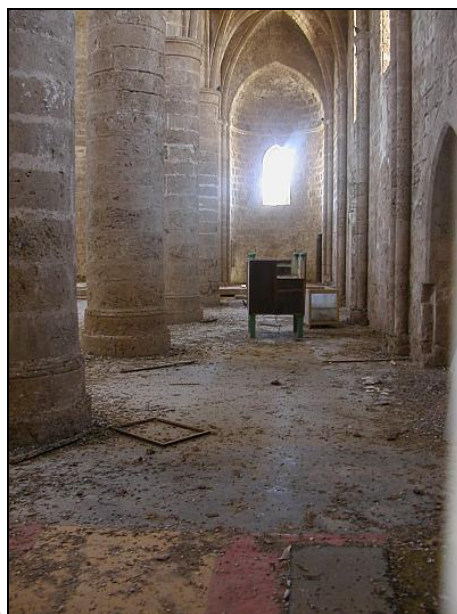
Sinaxar: 8 mai, pomenirea Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, „adică adunarea sfinte pulberi ce iese din mormântul său, numită mană” (vezi ilustrația din dreapta). Mormântul său se află în absida altarului Basilicii Sfântului Ioan, din Efes (astăzi în stare de ruină).

2. Mormântul Sf. Ioan Apostolul și Evanghelistul, de sub altarul Basilicii Sf. Ioan, din Efes.

„Und es gebe nur vier Patriarchen auf der ganzen Welt wie es vier Evangelien gibt und vier Weltelemente, vier Winde und vier Elemente beim Aufbau des Menschen, denn aus diesen vier Elementen besteht die ganze Welt. Und es sei der Fürst der Herr von Rom, des Sitzes des göttlichen Petrus, so wie die Apostel gelehrt haben. Nach jenem folgt im zweiten Rang der Herr des grossen Alexandrien und dies ist der Sitz des Markus. Der Dritte aber ist der Herr von Ephesos und dies ist der Sitz des grossen Theologen Johannes, der Göttliches verkündet. Der vierte ist endlich der Herr von Antiochien und dies ist auch ein Sitz des Petrus. Und alle Bischöfe sollen unter die Hände dieser vier Patriarchen verteilt werden, die Bischöfe der kleinen Städte, welche sich unter der Herrschaft der grossen Städte befinden, unter die Hände der Metropolitnen... Wer diesem Gesetz, das wir festigen, widerspricht, den unterwerfen die Väter dem banne”⁴²

1

2

1. Mănăstirea rum ortodoxă Balamand, Libanon, intrarea.

2. Biserici ortodoxe grecești devastate de turci în nordul Ciprului, în contextul acțiunilor barbare anticreștine, de după anul 1974.

⁴² La: F. R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit. p. 401-402 – Mansi 2, 992DE.

VIII

Episcopul Nicodim Milaș (1845-1915) canonist

Nicodim (Milaș), [*în sârbește*: Никодим (Милаш)], transcris Nikodim (Milaș), Епископ Далматински, s-a născut în data de 4 aprilie, 1845, în Šibenik și a decedat la 2 aprilie 1915, în Ragusa (Dubrovnik), a fost un mare canonist ortodox sârb ⁴³ și Episcop de Zara – Zadar sau Episcop al Dalmației, Επίσκοπος Δαλματίας, între anii 1890-1912. ⁴⁴

Pe numele său de mirean Nikola Milaș, viitorul Episcop Nikodim a văzut lumina zilei la Šibenik, unde tatăl său Trifun a venit de la Duvno (Bosnia). Mama lui a fost italiană, trecută la Ortodoxie înainte de cununia religioasă a părinților lui Nikola. Școala primară Nikola Milaș a urmat-o la Mănăstirea Franciscană, concomitent primind și lecții de catehism ortodox, la școala din Bovan. Gimnaziul l-a făcut la iezuiți în Zadar, după care, între anii 1863-1866 a urmat cursurile Institutului Teologic Ortodox de la Sremski Karlovici. După obținerea acestui absolutoriu (diplomă de încheiere a studiilor teologice), grație protectorului său, Episcopul Ștefan Knežević al Dalmației, de la Zara, a continuat să studieze un an filozofia la Universitatea din Viena. Studiile de specializare în dreptul bisericesc le-a continuat la Academia Teologică Ortodoxă din Kiev (1867-1871), absolvindu-le în anul 1871, pe baza lucrării „Nomocanonul Patriarhului Fotie” și obținând titlul de „aspirant la titlului de magistru în teologie”. În anul 1874, la Kiev, a fost promovat la titlul de „magistru (doctor) al Teologiei”, pentru care a redactat lucrarea *Die geistlichen Ämter in der orthodoxen Kirche nach den kirchenrechtlichen Quellen bis zum 14. Jh.*, Pančevo, 1879 (Dostoianstva u

⁴³ Privitor la canoane și dreptul canonic ortodox, vezi câteva lucrări standard:

I. Zuzek, *Kormchya Kniga: Studies on the Chiet Code of the Russian Canon Law*, Orientalia Christiana Analecta, Roma, 1964;
N. Chițescu, *The Difference between the «Horo» and the «Canon» and its importance to the Reception of the Synod of Chalcedon*, în «The Greek Orthodox Theological Review», 16 (1971), p. 108—132;

Nicholas Afanasiev, *The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable*, în «St. Vladimir's Theological Quarterly», XI, 2, 1967;

Iorgu Ivan, «Oros» și «canon» în dreptul bisericesc ortodox, în «Ortodoxia», XXII (1970), nr. 3, p. 365—372;

Ilie Moldovian, *Canoanele și raportul lor cu revelația divină*, în «Ortodoxia», XXVIII (1976), nr. 2, p. 365—373.

Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, EIBM al BOR, București, 1981, art. „Canon”.

⁴⁴ Privitor la viața și activitatea lui Nicodim Milaș, vezi site-ul:

[http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_\(Mila%C5%9F\)_de_Dalma%C5%A3ia](http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_(Mila%C5%9F)_de_Dalma%C5%A3ia)

pravoslavnoj crkvi po crkvenopravnim izvorima do XIV veka) „Funcțiile (rangurile) clericale în Biserica Ortodoxă, în conformitate cu izvoarele dreptului canonic, până în sec. al XIV-lea”.

După încheierea studiilor teologice la Kiev a mai urmat un an la Academia Teologică Ortodoxă a Patriarhiei Ecumenice din insula Halki (Heybeliada), pentru a-și perfecționa cunoștințele de limbă greacă.

Din anul 1871 a fost numit profesor la Institutul teologic din Zara, al cărui rector a și devenit din anul 1872, rămânând în aceste funcții, până în anul 1890, când a devenit episcop, exceptând anii 1876-1878, când a fost chemat la Belgrad, pentru a organiza și conduce Institutul Teologic Ortodox de acolo.

În ajunul Crăciunului, din anul 1873 Nikola Milaš a fost tuns în monahism, primind numele de *Nicodim*, cu metania la Mănăstirea Dragović, situată lângă orașul Knin, Книн, Tenin, din regiunea Šibenik, în Dalmația (Croatia), unde a fost închinoviat. În ziua de Crăciun 1873 a fost hirotonit diacon și doi ani mai târziu, în 1875 a fost hirotonit preot. Din anul 1880 a devenit arhimandrit al Mănăstirii Dragović, fiind ales stareț de obștea călugărilor de acolo, conducându-o până în anul 1890, când a fost ales și numit Episcop al Dalmației și Istriei, cu scaunul la Zara, urmându-l pe binefăcătorul său Ștefan Knežević, în calitate de sufragane al Mitropolitului Bucovinei și Dalmației, de la Cernăuți.

În anul 1873 Nikola Milaš a publicat un studiu: *"Historical-Canonical view on establishmant of Serbo-Romanian Metropolis of Bukovina and Dalmatia"*(1873), în original: - Историјско-канонички преглед на установљење српско-румунске митрополије 1873; prin care critica amestecul guvernului austro-ungar în viața Bisericii Ortodoxe, referindu-se în mod special la fondarea *Mitropoliei Bucovinei și Dalmației*, prin decretul imperial din 23 ianuarie 1873. Prin această măsură au fost rupte din trupul Bisericii Ortodoxe Sârbe două eparhii, care au devenit sufragane ale Mitropoliei Bucovinei și Dalmației:

1. *Zara - Zadar* (Dalmația, Croatia);

2. *Cattaro - Kotor* (azi în Montenegro), împreună cu *Ragusa – Dubrovnic* (azi în Croatia); situația menținându-se astfel, până în anul 1918.

Arhimandritul Nicodim Milaš a fost ales Episcop al Dalmației și Istriei, la data de 10 iulie 1890, fiind hirotonit întru arhieru la Viena, în Biserica Grecească, la data de 16 septembrie 1890, de către Mitropolitul Silvestru Moraru-Andrievici al Bucovinei și Dalmației (1880-1895), împreună cu Episcopul Gherasim Petranović de Boka Kotorska (Montenegro), iar la data de 7 octombrie 1890 a fost întronizat cu mare pompă în Catedrala Episcopală Ortodoxă din Zara-Zadar.

Ca episcop Nicodim Milaš s-a străduit să ridice nivelul de pregătire teologică a clerului din eparhia sa, neadmițând pentru hirotonire decât candidați la preoție cu studiile teologice încheiate. În plus, candidații la studiile de teologie trebuiau să aibă încheiate studiile secundare sau gimnaziale (=liceale). Tot cu scop cultural, a fondat în anul 1892 revista eparhială „Glasnik”, pe care a redactat-o el însuși, pe toată durata de apariție a acesteia: 1892-1914 – „Glasnik pravoslavne eparhije dalmatinsko-istrijske”.

Guvernul Regal din Serbia i-a oferit în anul 1905 scaunul mitropolitan autocefal de la Belgrad, însă a refuzat, pentru că alegerile n-au avut loc în conformitate cu rânduielile canonice, iar în anul 1908 trebuia să fie ales Patriarh la Sremski Karlovici, acțiune care a fost însă boicotată de unele puteri obscure și de cercurile politice ungurești.

Nicodim Milaš a reprezentat Biserica Ortodoxă Sârbă, din Imperiul Austro-Ungar la diferite conferință și întruniri teologice internaționale, fiind un teolog apreciat și stăpânind foarte multe limbi străine: sârbă, croată, rusă, slavonă, greacă, latină, germană, maghiară, italiană. Așa a participat de pildă la Conferința cu Vechii Catolici, de la Bonn, din anul 1875, iar în anul 1881 a primit titlul de „Doctor onorific” al Facultății de Teologie Ortodoxă din Cernăuți și a devenit membru al Academiei de Științe din Belgrad, Membru de onoare al Academiei Teologice din Petersburg și Moscova etc.

Lucrarea fundamentală a lui Nicodim Milaș este *Православно Црквено Право (Canoanele Bisericii Ortodoxe)* sau *Pravoslavno Crkveno Pravo*, 1890, reeditată în anul 1902, tradusă în mai multe limbi: germană, rusă, bulgară, greacă și română.

Versiunea românească a acestei lucrări este: *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*. Traducere după *Nicodim Milaș*, de Prof. Nicolae Popovici și Prot. Uroș Kovincici (2 volume în 4 părți), vol. I, partea I, Arad, 1930, 316 p.; partea a II-a, Arad, 1931, 574 p.; vol. II, partea I, Arad, 1934, 337 p.; partea a II-a, Arad, 1936, 300 p.;⁴⁵

Versiunea germană:

Nikodemus Milasch, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche nach den allgemeinen Kirchenrechtsquellen und nach den in den autokephalen Kirchen geltenden Spezial-Gesetzen*, 2. verb. und verm. Auflage, Mostar, Verlag Pacher & Kisic, 1905, XV + 742 p. (Titlul original: *Pravoslavno crkveno pravo*).

*

În continuare oferim în original o listă a lucrărilor principale, redactate de Nicodim Milaș:⁴⁶

⁴⁵ Codici și colecții canonico-juridice:

Pravilele tipărite în limba română

1. *Pravila diaconului Coresi, Brașov, 1563 sau 1570-1580.*

2. *Dreptătoriu de lege. Pravila Bisericească sau Pravila cea Mică de la Govora (1640-1641).*

Este prima colecție de legi civile și bisericești tipărită în limba română. A servit la formarea viitorilor preoți, ca manual.

3. *Șapte Taine a Bisericii sau Pravila pe scurt aleasă, Iași, 1644.* Este îndrumător practic destinat preoților și slujitorilor bisericești, o pravila bisericească, prima de acest fel tipărită în Moldova.

4. *Carte românească de învățătură de la Pravilele împărătești sau Pravila lui Vasile Lupu, Iași, 1646.*

A fost inclusă integral în *Indreptarea Legii din 1652*.

5. *Îndreptarea Legii cu Dumnezeu. Pravila cea Mare sau Pravila lui Matei Basarab, Targoviste, 1652.*

Pravila este socotită și îndreptar de credință, datorită conținutului ei dogmatic și liturgic, fiind un mijloc de apărare împotriva polemicii și prozelitismului calvin și catolic. Se distinge prin abordarea drepturilor și obligațiilor clerului de mir, ale călugărilor, problemelor referitoare la familie, căsătorie, judecata bisericească, a chestiunilor teologice, liturgice, obiceiurile de drept.

6. *Rânduilei sau pravile duhovnicești și de obște prin care s-a încercat să se completeze Pravilele secolului XVII.*

- *Învățătura bisericească, 1710, București (a lui Antim Ivireanul).*

- *Capete de poruncă, 1714, București (a lui Antim Ivireanul).*

- *Adunare a celor Șapte Taine, 1751, Iași.*

- *Adunare de multe învățături a Mitropolitului Iacob, 1757, Iași.*

- *Prăvilioara de Taina Spovedaniei, 1781, București*

- *Prăvilioară, 1784, Iași.*

- *Scurtă învățătură a părinților bisericești, Viena, 1787.*

- *Pravila de obște, Viena, 1788.*

- *Datoria și stăpânirea blagociniilor și a protopopilor, Iași, 1791, 1808.*

- *Pravila pentru judecata canonică, Mitrop. Veniamin Costachi*

- *Carte de pravila, Cernăuți, 1807.*

7. *Carte foarte folositoare de suflet; tradusă din grecește de monahii Gherontie și Grigorie; ed. I – București, 1799.*

8. *Pidalionul. Tradus din grecește și tipărit de Veniamin Costachi în anul 1844.*

9. *Enchiridion, sau carte de canoane. Tipărită la Sibiu, 1871, de Andrei Baron de Șaguna.*

10. *Sintagma alfabetică a canoanelor, cuprinsă în vol. I din:*

Dreptul bisericesc, al lui D. Boroianu, Iași, 1899.

11. *Dreptul canonic oriental*, publicat de Marin Theodorian-Carada, București, 1905-1907.

12. *Colecțiunea de legi, regulamente, canoane etc.* a lui Chiru C. Costescu, București, I (1916); II (1925); III (1931).

13. *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii. Traducere după Nicodim Milaș*, de Prof. Nicolae Popovici și Prot. Uroș Kovincici, (2 volume în 4 părți), vol. I, partea I, Arad, 1930, 316 p.; partea a II-a, Arad, 1931, 574 p.; vol. II, partea I, Arad, 1934, 337 p.; partea a II-a, Arad, 1936, 300 p.;

14. *Canoanele*, edit. de C. Dron, în 2 vol. I – București, 1932; II – București, 1935.

15. *Pidalionul*, 193, de Haralambie Popescu și Zosima Tărilă, București.

16. *Legiurile bisericești vechi: Statutul organic al lui Șaguna, Sibiu, 1868.*

17. *Legiurile Bisericii Ortodoxe Române, Statutul și Regulamentele Bisericii Ortodoxe Române, sub patriarhul Justinian (1948-1953), Buc, 1953.*

18. *Legea și Statutele Cultelor din Republica Populară Română, București, 1954.*

19. *Hotărârile Sfantului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.*

21. *Instrucțiunile episcopale și ale organelor colegiale.*

⁴⁶ În traducere engleză:

"Historical-Canonical view on establishmant of Serbo-Romanian *Metropolis* of Bukovina and Dalmatia"(1873)

- Историјско-канонички преглед на установљење српско-румунске митрополије (1873).
 - Достојанство у православној цркви (1879).
 - Codex canonum ecclesiae africanae (1881).
 - Крмчија Савинска (1884).
 - Зборник правила која су примљена православном црквом (I 1884, II 1886).
 - Das Synodal-Statut der orth. Oriental Metropole der Bukowina und Dalmatien mit Erläuterungen (1885).
 - Православно Црквено Право (1. изд. 1890, 2. поправ. изд. 1902. На руски преведено 1879, на немачки исте, 1879 године, а на бугарски 1903).
 - Правила (Κανόνες) православне цркве с тумачењима (I 1895, II 1896).
 - Православно калуђерство (1902).
 - Источно црквено питање и задаћа Аустрије у рјешењу тога питања (1899. Немачки превод 1900, као и румунски).
 - Пропаганда, њезин постанак и данашња уредба (1889. Руски превод 1889, а бугарски 1901).
 - Documenta spectantia historiam orthodoxae dioeceseos Dalmatiae et Istriae a XV usque ad XIX saeculum (I, 1899).
 - Православна Далмација, историјски преглед (1901).
- Singura copie a cărții lui Nicodim Milaș, „Biserica și Statul în Imperiul Austro-Ungar”, a dispărut, probabil cu prilejul percheziției întreprinse de poliția austro-ungară, în anul 1914.*

*

Neputând stabili un modus vivendi cu autoritățile imperiale austro-ungare și datorită aversiunii pe care o avea față de propaganda catolică, din timpul acela, Episcopul Nicodim Milaș a fost obligat să facă paretisis la data de 21 decembrie 1911, act pe care, împăratul Francisc Iosif I l-a acceptat în data de 19 ianuarie 1912. După retragerea din scaunul episcopal, s-a stabilit la Ragusa-Dubrovnik, unde s-a dedicat în exclusivitate scrisului. Liniște nu a avut nici acolo, pentru că în anul 1914 autoritățile imperiale l-au acuzat de înaltă trădare, iar la data de 23 iulie, poliția i-a percheziționat locuința și i-a confiscat întreaga corespondență și o serie de manuscrise de valoare. După o scurtă suferință, Episcopul Nicodim Milaș a murit în data de 2 aprilie 1915, fiind înmormântat la Ragusa-Dubrovnik. În anul 1930, osemintele lui au fost transferate la Šibenik și depuse într-o capelă de lângă Biserica Mântuirii.

*

Nicodim Milaș a fost un polemist pasionat și în calitate de canonist a luat o atitudine intransigentă față de Biserica Romano-Catolică dominantă în Imperiul Austro-Ungar și mai ales contra uniților, atitudine care dovedește cât de vie a rămas în memoria dalmatinilor acțiunea prozelitistă și uniata a Mitropolitului ortodox renegat Benedikt Kraljević (1810-1829) al Bosniei, care, refugiinduse pe teritoriul Imperiului Habsburgic, în anul 1818 a trecut la uniație, susținut fiind de Curtea Imperială din Viena, devenind Episcop Unit al Dalmației. În felul acesta s-a fondat

"Clerical dignities in the Orthodox Church" 1879;

"Codex canonum ecclesiae africanae" (1881);

"St. Sava's Kormchya Book" (1884)

"Das Synodal-Statut der orth. Oriental Metropole der Bukowina und Dalmatien mit Erläuterungen" (1885),

"orthodox Church and Canon Law" in six volumes (first edition 1890; second revised edition 1890, translated in Russian 1897, in German 1897, in Bulgarian 1903);

"Roman Catholic Propaganda, its foundation and rules today" (1889; translated in Russian 1889, in Bulgarian 1890)

"Orthodoxy in Dalmatia" historical view (1901);

"Question of Eastern Church and task of Austria in it " (1889; Next year translated in Romanian and German)

"Principles of jurisdiction in Orthodox Church"

"Orthodox Monasticism" Mostar 1902;

"Slavic Apostles Ss. Cyril and Methodius"

"Rules (Κανόνες) of Orthodox Church with coments" (I 1895, II 1896)

"Documenta spectantia historiam orthodoxae dioeceseos Dalmatiae et Istriae a XV usque ad XIX saeculum" (I, 1899),

și Biserica Unită din Dalmația, însă Vlădica Benedikt Kraljević a fost silit în cele din urmă să renunțe la scaunul episcopal, pentru că sârbii și românii ortodocși din Dalmația și Istria nu acceptau uniația.

Această atitudine anticatolică a Episcopului Nicodim Milaș a stârnit neliniște la Viena, iar persoana sa a trezit suspiciune în ochii autorităților imperiale, la care adăugăm și strânsele legături pe care el le cultiva cu Biserica Ortodoxă din Regatul Serbiei.⁴⁷

În timpul păstoririi sale, el a fost obligat să lupte cu prozelitismul romano-catolic foarte agresiv și cu autoritățile anti-ortodoxe. El a scris odată: „În Austria, din 1868 există o regulă cum că Ortodoxia are rang egal cu toate celelalte confesiuni ale statului. Dar adevărul este că Biserica (Ortodoxă) este doar tolerată.”

Motivul pentru care Episcopul Nicodim a scris cartea sa „Ortodoxia în Dalmația” a fost ca răspuns la enciclica papală în care Papa cehma la unitate. Episcopul greco-catolic de Krizevci nota: „Nimeni nu urăște uniația la fel de mult ca ortodocșii dalmați.”⁴⁸

IX

Patru antimise – ΑΝΤΙΜΕΝΣΙΟΝ – АНТИМИНС:

1. Rusesc din sec. XII;
2. Slavon, din anul 1567, în formă epistolară, nu grafică;
3. Românesc, din anul 1604;
4. Ungrovlahia, 1636.

*

Sfântul Antimisul este învelit în iliton și se păstrează pe Sfânta Masă sub Sf. Evanghelie. În antimis se păstrează buretele, cu care sunt adunate fărâmiturile și miridele de disc și sunt introduse în Sfintul Potir. Acesta simbolizează buretele îmbibat în oțet, pe care un ostaș l-a pus într-o trestie și i-a dat Mântuitorului pe Cruce să guste (Mt 27, 48).

Antimis (*avtí* – în loc de și *μίσος* – masă) este o bucată de pânză de in sau mătase de formă dreptunghiulară (cu laturile de 40-60 cm), care se găsește la mijlocul Sfintei Mese și pe care se slujește Dumnezeiasca Liturghie.

La mijlocul Antimisului este imprimată scena coborârii de pe cruce și punerii în mormânt a trupului Mântuitorului. În colțuri sunt pictate chipurile celor patru evangheliști. În partea de jos se află inscripția cu mențiunea Hramului Bisericii pentru care este dat Antimisul, data și semnătura ierarhului care l-a dat. În spatele Antimisului, într-un mic buzunăraș, este cusută o părticică din moaștele unui sfânt mucenic.

Originea Antimiselor este foarte complexă și ea este legată de două etape diferite: cea preiconoclastă și cea posticonoclastă.

Se știe că în epoca preiconoclastă exista obiceiul (negeneralizat și neobligatoriu) de a pune în Sfânta Masă părțile din moaștele martirilor. Această practică își are originea încă în creștinismul primar și mai ales în epoca persecuțiilor, când drept loc pentru Sfânta Masă erau preferate mormintele martirilor. Acest obicei se reflectă în prezent în slujba de Sfîntire a Bisericii, când în Sfânta Masă trebuie puse părțile din moaștele martirilor. [1]

⁴⁷ Literatură privitoare la viața și opera scrisă a Episcopului Nicodim Milaș, vezi:

⁴⁸ Luat din: „Nicodim (Milaș) de Dalmația”, în:

[http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_\(Mila%C5%9F\)_de_Dalma%C5%A3ia](http://ro.orthodoxwiki.org/Nicodim_(Mila%C5%9F)_de_Dalma%C5%A3ia)

„După ce a publicat un nou studiu, cu titlul *Principii de jurisdicție în Biserica Ortodoxă*, în care a criticat din nou autoritățile, a fost forțat să renunțe la poziția sa la Institut în 1885.” Ibidem.

În anul 1889 el a mai publicat o lucrare importantă Propaganda romano-catolică, fundamentarea și regulile ei astăzi. Ibidem.

Un alt element al istoriei Antimisului este legat mai ales de biserica Sfânta Sofia din Constantinopol. Acolo exista obiceiul de a împărtași cu Sfintele Taine în mai multe locuri (datorită numărului mare de creștini); de aceea, în acele locuri se puneau niște măsuțe de lemn sfințite, care se numeau *antiminsos*. Denumirea arată clar faptul că ele aveau rolul de a înlocui Sfânta Masă (centrală). [2] Acest obicei a fost împrumutat și de alte biserici.

Nu mult după aceea, mesele respective nu se mai sfințeau, ci pe ele se puneau o mahramă sfințită, care a primit aceeași denumire de *antimis*. Tot în aceste mahrame au început să fie puse și părticele cu Sfintele Moaște – pentru a arăta credința în Sfintele Moaște (lucru destul de important îndeosebi după anul 787/843), dar nici această regulă nu era obligatorie, mai ales dacă în Sfânta Masă deja existau Sfinte Moaște. [3]

Înmulțirea bisericilor ctitorite de diferiți dregători ai Bizanțului a introdus noțiunea de „paraclis particular”. În cazul acestora, Sfintele Mese nu se mai sfințeau după „toată rânduiala”, ci pe ele se puneau aceste mahrame care aveau și semnătura ierarhului, prin aceasta dând o autoritate canonică acestui Antimis. [4]

Prin urmare, la început Antimisele se foloseau doar în paraclisele particulare [5] și în bisericile cu Sfânta Masă nesfințită (fără Sfinte Moaște), iar începând cu secolul al XVII-lea întrebuințarea Antimiselor s-a extins și la bisericile cu Sfânta Masă sfințită, probabil mai mult din motive practice, de a putea ușor aduna miridele, dar și din motive canonic-administrative, căci Antimisul trebuie obligatoriu să fie semnat de episcopul locului, iar retragerea Antimisului înseamnă lipsa dreptului de a sluji Sfânta Liturghie în biserica respectivă. [6]

Sfântul Antimis este întotdeauna învelit într-o bucată de pânză roșie, care se numește iliton. Iiltonul (εἰλιτόν) este puțin mai mare decât Sfântul Antimis și servește drept învelitoare pentru el. În prezent, la slujba Dumnezeieștii Liturghii, ilitonul și Antimisul se desfac la *Ectenia pentru cei chemați*, dar în vechime se desfăcea doar ilitonul, abia înainte de Heruvic – pentru aceleași scopuri practice ca și cele de azi, iar Antimisul (până în secolul al XVII-lea) stătea permanent deschis sub acoperământul (inditia) Sfintei Mese, deci nu la vedere, ca astăzi.

Sfântul Antimis simbolizează giulgiurile de îngropare, iar ilitonul – mahrama cu care a fost înfășurat capul Mântuitorului.

de Protosinghel Prof. Dr. Petru PRUTEANU
Edineț, Republica Moldova

[1] Nu se pun părticele din moaștele altor categorii de sfinți, ci numai de la martiri, pentru că ei înșiși s-au jertfit pentru Hristos și constituie deci modelul supremei jertfe.

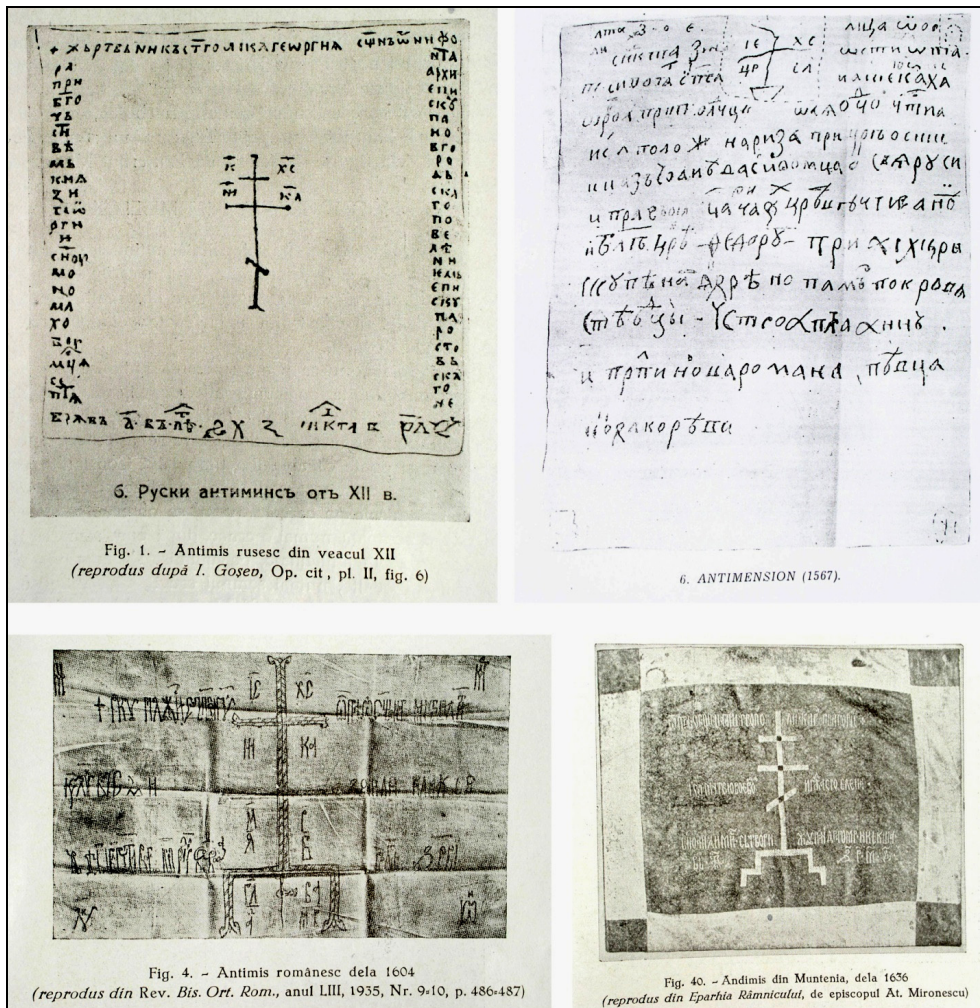
[2] Cf. Диякон Михаил ЖЕЛТОВ, „Антиминс”, în *ИЭ*, том 2, p. 489.

[3] Și astăzi grecii pun moaște doar în Sfânta Masă, la sfințirea bisericii, nu și în antimise.

[4] Acest subiect este dezbătut pe larg în *Sintagma Atheniană*, cap. V. Tot acolo găsim mențiunea lui Manuil al II-lea, patriarhul Constantinopolului (1243-1255), care zice că „Antimisele nu trebuie puse pe fiecare Sfântă Masă, ci numai pe acelea despre care nu se știe dacă au fost sfințite, și ele nu sunt necesare acolo unde se știe că masa este sfințită”. Aceeași teză o susține și canonistul Matei Vlastaris, care spune că „Antimisele se pun pe acele mese care nu au fost consacrate prin actul sfințirii” (vezi Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, nota 399, p. 156). Este clar că aceste considerații nu iau în calcul valoarea canonic-juridică a Antimisului, care probabil nici nu era în vigoare, iar dacă autorii au ținut seama și de aceasta, înseamnă că ei s-au referit la cazul în care Liturghia este slujită chiar de arhieru, care nu are nevoie să-și dea singur dreptul de a oficia Liturghia.

[5] Canonistul bizantin Theodor Balsamon consideră că apariția numeroaselor paraclise a și fost motivul pentru care Antimisele au devenit obligatorii (vezi Pr. Petre Vintilescu, *Liturghierul Explicat*, ed. 1998, p. 156).

[6] Cf. Диякон Михаил ЖЕЛТОВ, „Антиминс”, în *ИЭ*, том 2, pp. 489-493.

X

**Chivot, Artoforio, Κιβωτός, Αρτοφόριο, Tabernaculum,
sl. Дарохранительница, Кивоту, neogr. Κιβώτιον sau Κιβωτός
(vezi și „pixida” pentru bolnavi: πύξις pixis)**

Chivote românești, din argint parțial aurit, sec. XVII-XVIII, artoforii – αρτοφόριο: neogr. κιβώτιον sau κιβωτός, tabernaculum, sl. дарохранительница, кивоту:

1. Chivot, Κιβωτός, Αρτοφόριο. Φιλοτεχνήθηκε από Έλληνα τεχνίτη στην Ρουμανία το 1673 (Dimitris, Grecia).
2. Chivot, Κιβωτός, Αρτοφόριο. Βρίσκεται σε Ρουμάνικη μονή και δημιουργήθηκε το 1783 (Dimitris, Grecia).
3. Chivot, Κιβωτός, Αρτοφόριο. Ναός σχιμο κιβώτιο από τη μονή Κοτροτσένη, 1685, Βουκουρέστι, Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Ρουμανίας.

Sfântul Chivot, păstrat în Mănăstirea Leimonos (insula grecească Lesbos), este lucrat din aur și argint (sec. XVI-XVII), fiind folosit de către diaconi, în timpul procesiunilor și al unor cădiri mai importante. Acesta este lucrat în formă de bisericuță cu cinci turnuri și trei abside în partea de răsărit. Pe laterala sudică se află scena Bunevestiri. Pe fațadă sau latura vestică a bisericuței se află scena „Soborul Sfinților Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail”, hramul Sfintei Mănăstiri.

1

2

1. Despre căderea cu chivot: Căderea cu chivot la Mănăstirea Neamț.

Nu știm care este rânduiala cădirii de către diaconi cu Sfântul Chivot în Biserica Rusă? În cărțile după care se slujește acum în BOR nu e nici o informație despre acest moment... E un moment solemn, fastuos și de mare încărcătură emoțională. Așa l-am simțit în momentul când l-am văzut prima dată la Mănăstirea Neamț, acum câțiva ani. Nu știu dacă se mai practică în zilele noastre. Căderea cu chivotul pe umăr sau mai degrabă în mâna stângă, așa cum arată și o frescă cu Îngeri de la Mănăstirea Stavronikita (Athos), e un obicei athonit, de o vechime nu prea mare. Căderea în acest mod ar trebui să se facă o singură dată, înainte de Cântarea a IX-a a Canonului de la Utrenie, atunci când se cântă "Ceea ce ești mai cinstită..." - aici făcându-se trimitere la imaginea: Maica Domnului = chivot. Unii însă, din necunoștință de cauză, mai practică astfel de cădiri și în alte momente. Nu știu dacă la început, în această procesiune se folosea chivotul de pe Sf. Masă, dar știu că, în prezent, se folosesc anumite chivote special rezervate pentru cădire, și care sunt goale (ca să nu zic "decorative"). Așa se face de exemplu și la M. Neamț, unde acest obicei s-a practicat (pare-mi-se) fără întrerupere.

- *Tipicul Mănăstirii Dionisiou* alcătuit de ieromonahul *Ignatie* (a. 1624). Acesta se păstrează și într-un manuscris mai nou, din 1909 și care a fost editat recent în Athos (doar am auzit, nu știu detalii). Prof. A. A. *Dmitrevski* consideră că manuscrisele tipiconale aflate astăzi în uz în Athos sunt inspirate anume din acesta dionisiat. Totuși, spre deosebire de perioada bizantină, tipicurile monahale athonite de acum nu sunt totuși foarte variate, întrucât sunt elaborate de "Sfânta Comunitate (Aghia Kinotita)" și trebuie să se încadreze într-o serie de reguli generale, lăsându-se un anumit spațiu și tradiției fiecărei mănăstiri sau schit în parte.

- *Tipicul ierom. Hrisostom: IEPON KEΛAION EYAPTEAIZMOY, KAPYAI, AΓION OPOΣ. AΓIOPEITIKON TYPIKON THΣ EKKΛHΣIACTIKHΣ AKOΛOYΘEIAΣ. EKΔOΣEIZ KOΣTANIOYTH. AΘHNA 1997.* Tipicul, deși nu foarte mare, dă totuși extrem de multe detalii. (Eu am citit traducerea rusească, Moscova, 2002, 224 pagini), de Ieromonah Prof. Dr. Petru Pruteanu, Basarabia.

2. Köln, Germania: Catedrala Arhiepiscopală, Chivotul – Artoforiu (=Tabernacol) de pe Sf. Altar, sec. XIII, în forma unei basilici paleocreștine, la fel cum sunt cele din Biserica ortodoxă.

Concluzii

privind Pentarhia Patriarhilor 451-1833

Înceind acest volum și folosind documentația științifică din *regeștele patriarhale* de la Constantinopol (381-1453), precum și din literatura de specialitate aferentă,¹ încercăm să formulăm următoarele concluzii, privitoare la instituția și teoria Pentarhiei Patriarhilor (Roma Veche, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim):²

1. De o formă *neinstituționalizată* a Pentarhiei Patriarhilor se poate vorbi deja, de prin anul 380, poate chiar de prin anul 330, de când Constantinopolul a devenit Noua Romă, adică noua capitală imperială și episcopul de acolo a început să acumuleze o serie de prerogative, putere și influență politică și bisericească, prin faptul că rezida lângă Curtea Imperială și la dispoziția acesteia.

2. *Actul de naștere* al formei clasice de Pentarhie a Patriarhilor îl oferă *ordinea* din lista cu semnăturile Păriților sinodali, ca și *Actio prima*, din data de 8 octombrie 451 sau Lista cuprinzând evidența participanților la sesiunile Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Chalcedon, din anul 451. Cu toate acestea, funcționarii imperiali foloseau încă și în anul 451 termenul de „patriarh”, pentru toți episcopii din sistemul civil al diocazelor, care, în conformitate cu arondarea imperială a teritoriului corespundeau „exarhilor”.³

Ponderea titlului de „arhiepiscop”, din actele sinodale de la Chalcedon rezerva și reducea titlul de „patriarh” la primii cinci ierarhi, adică la „tronul” Romei Vechi, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Chiar și canoanele 9, 17 și 28, de la Chalcedon, din anul 451, folosesc termenul de „arhiepiscop”, asimilat celui de „patriarh”, pentru întâistătătorii primelor cinci tronuri.

¹ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (Frankfurter Theologische Studien Bd. 42, 1993), XI + 467 S., Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.

Βλαστογ Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.

Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l’Église Orthodoxe, Étude historique et canonique* par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 315 – 332.

I Patriarcati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Loutfi Laham, + G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], Pont. Inst. Stud. Orientalium, Roma, 1968, 221 p. [*Orientalia Christiana Analecta*, nr. 181].

Ioannes OUDOT, *Patriarchatus Constantinopolitani*. Acta Selecta. Collegit et in linguam Gallicam vertit Sac. Ioannes Oudot Ecclesiae S. Ludovici Gallorum in Urbe capellanus e Pontificia Commissione ad redigendum C.I.C.O., Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXLI -1941- 199 p. Fonti Serie II – Fascicolo III [Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Codificazione Canonica Orientale].

PATRIARCATS, par R. VANCOURT, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.

PENTARHIE, vezi *Pentarchie*, par R. VANCOURT, τ in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul(Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2269-2280.

Vitorio PERI, *La Pentarchia: Istituzione ecclesiale (IV – VII sec.) e teoria canonico-teologica*, în vol. *Bisanzio, Roma e l’Italia nell’ alto medioevo*, 3–9 aprile 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, p. 209 – 311 + La Discussione sulla relazione Peri, p. 313–318 [în seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull’ alto medioevo, vol. XXXIV, 3–9 aprile 1986].

PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarhalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung, Die Konzilsrede von Abt Johannes HOECK, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor NIKOLAOU, Prof. Heinrich FRIES und P. Theodor WOLF OSB, Benediktinerabtei Ettal [Germania], 1987, 211 p.

DA ROMA ALLA TERZA ROMA, Documenti e studi, DOCUMENTI – I, Roma-Mosca, 1989, L’ idea di Roma a Mosca secoli XV – XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma, Herder Editrice e Libreria, 1989, 449 p.

² Vezi și *concluziile* de la lucrarea lui Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 417-434.

³ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 56.

3. Actul de naștere al Pentarhiei Patriarhilor, din data de 8 octombrie 451, *a fost investit și cu putere civilă* (puterea canonică a Pentarhiei avându-o deja din anul 451), de către Împăratul Justinian I cel Mare (527-565), prin *Novellele CIX; CXXIII*, III, 10-20; *CXXXI*, II, 10-15; (ultima din data de 18 martie 545).⁴

4. *Novellele* lui Justinian I cel Mare și Sinodul IV Ecumenic fixează „ideea” de Pentarhie sau instituția Pentarhiei, dar încă nu se poate vorbi de „teoria” Pentarhiei. Teoria Pentarhie se extinde pe o perioadă de timp vastă, adică între anii 815 – 1833.

5. Ideea de Pentarhie și efectul acesteia nu s-a limitat numai la Biserica din interiorul frontierelor Imperiului Romeu, ci a fost extinsă și receptată și în „teritoriile barbare” sau pe cuprinsul altor state, cum ar fi Imperiul Part, după cum confirmă și Catholicosul Asirian Iš'jabb I sau Mar Išo-Iab I (582-595) d'Arzunaia, prin canonul 29 al Sinodului din Seleukia-Ktesiphon, din anul 585. Canonul 29 al asirienilor adoptă doar patru „tronuri” în apusul Persiei, adică localizate în Imperiul Romeu, al cincilea fiind tronul Ktesiphonului, căruia Iazelihul sau Catholicosul Patriarh Mar Iš'jabb îi atribuia toate prerogativele Petrine, de care se bucură și Tronului Romei Vechi.⁵ La Sinodul asirian din Markabta, din anul 424, Iazelihul Dadišo I sau Mar Dadišu I (421-431) era numit „Părinte” și „Căpetenie” - Iazelih (=Cap), „care este pentru noi Petru”: „Vater und Haupt... der für uns Petrus ist”.⁶ Care erau cei patru patriarhi din „apus”, la care făcea aluzie textul canonului 29 al asirienilor nu putem ști. Se poate întâmpla ca Sinodul asirian să fi exclus Constantinopolul sau acesta din urmă împreună cu Ierusalimul. Constantinopolul putea fi exclus de pe dipticele asirian al Pentarhiei pentru că era capitala Imperiului Bizantin, aflat în dușmănie continuă cu Imperiul Part.⁷ Dacă a fost exclus și Ierusalimul, atunci presupunem că pe lista asirienilor ar fi apărut și Scaunul de la Efes, receptat și rămas cu mult respect în memoria tradiției Veche Orientală. Sunt doar presupuneri, pentru că nu avem surse sigure de nici un fel, în această privință. Ordinea scaunelor din *Pentarhia asiriană* ar putea fi:

Roma Veche, Alexandria, Antiohia, Ierusalim [sau Efes], Ktesiphon-Seleucia.

6. Tradiția asiriană, în conformitate cu Sinodul din anul 585, nu receptează nici ea încă o „teorie a Pentarhiei”. Abia prin Sf. Maxim Mărturisitorul (580-662) a primit ideea de Pentarhie o nouă formă de exprimare, în evoluția ei spre „teorie”, sistem sau instituție, în sensul că acest Părinte bisericesc vedea în comuniunea celor cinci patriarhi o garanție privind acceptanța sau ecumenicitatea Sinoadelor în întreaga Biserică.

7. Nici la Sinoadele trullane nu avem încă o „teorie” a Pentarhiei, ci doar o formă foarte evaluată a ideii de Pentarhie, adică la Sinodul VI Ecumenic de la Constantinopol, din 680-681, sau Sinodul I Trullan, respectiv la Sinodul Quinisext, din 691-692 sau Trullan II. Datorită acestui cadru canonic, Împăratul Constantin IV (668-685) a și trimis textul *definițiilor Sinodale*, din 680-681, celor cinci tronuri patriarhale: Roma Veche, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, ultimele trei aflându-se deja sub ocupație arabo-musulmană.

Pentru ideea de Pentarhiei avem și confirmarea acesteia de către canonul 36 al Sinodului Quinisext, din 691-692, care se bazează pe canonul 3, din 381 și pe canonul 28, din 451.

8. Tulburările provocate de Iconocasm (726-787 sau 843) au afectat mult simfonia Pentarhiei, în sensul că patriarhii din afara Imperiului Romeu (Alexandria, Antiohia și Ierusalim), aflați pe teritoriul Califatului Arab sau cei din Roma Veche, emancipați de sub autoritatea politică a basileilor romei, au putut să respingă deciziile Sinodului eretic, de la Hieria, din anul 754, pe care Împăratul Constantin V Copronimul (741-775) intenționa să-l declare *al șaptelea Sinod Ecumenic*.

⁴ Luat din Corpus Iuris Civilis, Editio sexta Ivcis ope expressa, Volumen Tertium, Novellae, Recognovit Rudolfus SCHOELL, Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guilelmus KROLL, Berolini, MCMLIX, Apud Weidmannos [Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1959, vol. III], p. 597, pentru Novella 123, 3, 10-20 și p. 655, pentru Novella 131, 2, 10-15. Volumul III din Corpus Iuris Civilis cuprinde *Novellele* lui Justinian I cel Mare (527-565). Vol. I cuprinde *Institutiones și Digesta* (Berolini 1954), iar vol. II, cuprinde *Codex Iustinianus*, Berolini, 1963). Vezi și Novella nr. XI.

⁵ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 82.

⁶ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 82.

⁷ Șahinșahul Part le interzicea asirienilor orice contact cu Imperiul dușman din apus, adică cu „Romanii”, „Romeii” sau „Bizantinii”. Din acest motiv, la Sinodul asirian din Markabta, din anul 424, Biserica Asiriană sau Biserica Persiei și-a declarat independența față de Tronul Antiohiei și față de „orice putere” din exteriorul Persiei, mai ales față de Imperiul Roman și de Biserica acestuia, la: Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie*..., Op. cit., p. 82.

Împotriva voinței imperiale și a patriarhilor iconoclaști de la Constantinopol, Patriarhul Teodor II al Ierusalimului (735-770) a respins pretenția ca Sinodul eretic de la Hieria, din anul 754, să fie considerat ca al VII-lea Sinod Ecumenic, folosind argumentul forte, că *de la sesiunile sinodale au absentat toți cinci patriarhii Pentarhiei sau reprezentanții acestora*. Tronul Ecumenic fiind vacant, lucrările sinodale, din palatul imperial de la Hieria, situat pe țărmul asiatic al Bosforului, la nord de Chalcedon, au fost prezidate în anul 754, de către Teodosie Arhiepiscopul Efesului.

9. *Primul reprezentant al TEORIEI Pentarhiei a fost Sf. Teodor Studitul (759-826), care din anul 815 a și început să vorbească despre AUTORITATEA canonică și în materie de credință a celor cinci căpetenii ale Bisericii. Sf. Teodor Studitul propaga teza că nu împăratul are dreptul să decidă în mod arbitrar asupra învățăturii de credință în Dumnezeu, ci numai cele cinci căpetenii ale Bisericii, adică patriarhii Pentarhiei.*⁸

Capul văzut al acestor căpetenii este Patriarhul Romei Vechi, iar Capul nevăzut îl deține însă Instituția Bisericii, adică „trupul” Bisericii în Iisus Hristos.⁹

10. Sf. Nichifor I Mărturisitorul al Constantinopolului (806-815), contemporan al Sf. Teodor Studitul, vedea în cei cinci patriarhi, garanții pentru unitatea în credință a Bisericii: *Apologeticus minor* și numai cel care se încadrează sau se alătură acestei credințe este ortodox. Din acest motiv, împărații iconoclaști și adepții acestora se află „în afara Bisericii”.

Sf. Nichifor precizează că împăratul nu poate convoca un Sinod Ecumenic, fără avizul Romei Vechi, iar deciziile acestuia trebuie de asemenea confirmate de Patriarhul Occidentului. Din acest motiv, aflat încă în luptă cu iconoclasmul, Sf. Nichifor îi contestă împăratului dreptul de-a convoca în mod arbitrar un Sinod Ecumenic.

11. *Catholicosul Mar Timotei I din Ktesiphon (780-823), în aceeași perioadă de timp, avea cu totul alte idei, privitoare la cei cinci patriarhi. El pretindea primatul în Pentarhie, adică ordinea tronurilor să înceapă cu cel al Ktesiphonului, nu cu cel al Romei Vechi. În acest sens, Mar Timotei I se folosea de mai multe elemente comparative: cinci fluvii ale Grădinii Edenului, Pentateuful (cinci cărți a lui Moise), cinci Evanghelii?, cinci simțuri ale corpului omenesc etc.*

12. De o conducere „colegială” a Bisericii, prin cei cinci patriarhi ai Pentarhiei, cu păstrarea autonomiei lor teritoriale și de jurisdicție, fac referire și documentele Sinodului de la Constantinopol, din 869-870, recunoscut de Biserica Romană, ca al VIII-lea Sinod Ecumenic. Numai în comuniune, dețin cei cinci patriarhi infailibilitatea în păstrarea credinței, nu în mod individual. În acest sens, Patriciul Baanes susținea că, în cazul în care, patru din cei cinci patriarhi ar cădea în erezie, cel rămas în credința ortodoxă, are dreptul și îndatorirea de a-i readuce pe cei patru la credința adevărată.

Acest Sinod s-a străduit să acorde egalitatea în rang a celor cinci patriarhi, iar prin canonul 21, din 869-870 este accentuată autoritatea Patriarhului Occidentului și datorită lui Ignatie I cel Mare, care intenționa prin această măsură, să dezavueze atitudinea anti romană a concurentului său Fotie I cel Mare.

Acest canon 21 mai trădează și conflictul continuu, dintre Patriarhul Ecumenic și Curtea Imperială, cel dintâi dorind să-și asigure mai multă libertate, putere de decizie și independență față de împărat, în ce privește conducerea Bisericii. Așa trebuie interpretată și formularea din canon, privitoare la interzicerea atacurilor întreprinse sau care, eventual, ar putea să aibă loc, împotriva persoanei patriarhilor, pentru ca aceștia din urmă sunt toți urmași ai Sfinților Apostoli și ai scaunelor fondate de către aceștia. Putem afirma că la Constantinopol, avem de-a face cu o palidă „luptă pentru investitură”, cu mult înainte de declașarea acestui fenomen în Occidentul Latin, în timpul pontificatului Papei Grigorie VII (1073-1085).

13. Textele din preajma Schismei celei mari -1054 - ne oferă o imagine cu totul diferită și stranie, privitoare la Pentarhie. Este știut că încă din secolul al VI-lea, există anumite mărturii care neagă primatul Patriarhului Occidentului, în favoarea celui din Noua Romă, adică al capitalei imperiale. Canonistii latini identifică această atitudine anti latină, și în modul de interpretare al

⁸ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 418.

⁹ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 418.

canonului 28, din anul 451. Constantinopolul a devenit Noua Romă, în conformitate cu principiul „translatio imperii”, deci și Episcopul acesteia are întâietate în grupul celor cinci patriarhi ai Pentarhiei. În cazuri nefericite, cum s-a întâmplat în timpul domniei lui Ioan Țimiskes (969-972), Tronul Romei Vechi a fost degradat pe locul întâi, pe al cincilea.

14. Pentarhia a fost foarte bine văzută la bizantini în secolele XI-XII. Unul dintre acești reprezentanți este și Patriarhul Petru I (III) al Antiohiei (1052-1056). Precum corpul uman posedă și are nevoie de cele cinci simțuri, tot așa și Biserica are nevoie de cei cinci patriarhi, iar acest număr nu poate fi depășit, prin pretențiile altor patriarhi, cum ar fi cazul Patriarhului Dominic III de Grado Aquileia nova (1050-?). Comuniunea celor cinci patriarhi și împreună lucrarea lor este o operă a Lui Dumnezeu, susține Petru I (III). Motivul celor cinci simțuri ale corpului uman, ca termen de comparație pentru cei cinci patriarhi ai Pentarhiei îl folosește deja Catholicosul asirian Mar Timotei I de Seleucia-Ktesiphon, la începutul secolului al IX-lea, deci cu mult înainte de Petru I (III) al Antiohiei, iar ulterior de către Niceta Seides sec. XII, Nil Doxopatres, sec. XII, patriarhii Ioan Camateros al Constantinopolului (1198-1206) și Teodor Balsamon al Antiohiei (1185-1191) † 1195, precum și de către laicul convertit la catolicism George din Trapezunt (1395-1472/3).

15. Părintele Ferdinand R. GAHBAUER susține că explicația liniei anti romane, adică contrare Romei Vechi, privitoare la fondarea Pentarhiei a făcut-o Teodor Balsamon, abia în secolul al XII-lea. Teoria acestui mare canonist romeu vedea în cele cinci Patriarhii o instituție sfântă și unică, ale căror întâistătători - patriarhii – *erau parteneri egal îndreptățiți* și cu teritoriu propriu de jurisdicție, în întreaga lume creștină a timpului.

16. Mărturiile, privitoare la Pentarhie și modul de interpretare al „teoriei” acesteia, au continuat și după Schisma cea mare și după cucerirea de către latini a Constantinopolului și după Conciliul Lateran IV, din anul 1215, până la Sinodul Florentin, din anul 1439 etc.

Teoria Pentarhiei s-a bucurat de o accepțiune unanimă, în preocupările și atitudinile teologilor ortodocși, până la începutul secolului al XVIII-lea, mai precis, până la desființarea Patriarhiei Moscovei, în anul 1721.

La ordinul Regelui Otto I al Greciei (1832-1862), în anul 1833, *Sinodul Bisericii Ortodoxe*, din tânărul Stat Elen a declarat teoria Pentarhiei ca fiind contrară rânduielilor bisericești.¹⁰ În mod convențional, fixăm acest an 1833, ca marcând și sfârșitul teoriei Pentarhiei, dar nu și a ideii de Pentarhie, acest din urmă element canonic, continuând să persiste până în zilele noastre.

17. Interesantă este teza Mitropolitului asirian Ebedjesu de Nissibis (din 1291), care apreciază importanța celor cinci metropole ale timpului: Babilon (capitala asirienilor), Alexandria, Antiohia, Roma Veche și Constantinopol; ordinea scaunelor patriarhale fiind: Roma Veche, al cărei întâistător este și căpetenia patriarhilor, Alexandria, EFES și Antiohia. Pe locul al cincilea se află Tronul Babilonului (adică Seleucia Ktesiphon), onorat sau fondat de trei Apostoli: Toma Apostolul Indiei și al Chinei, Bartolomeu Apostolul Arameilor și Tadeus (Addai) Apostolul Persiei și Învățătorul lui Mari.

Fixarea Efesului pe locul al treilea dovedește faptul că Ebedjesu de Nissibi (aproape de Tur Abdin) a adoptat ordinea scaunelor, care exista înainte de Sinodul Ecumenic de la Chalcedon, din anul 451. Dacă ne orientăm după mesajul *Schimbării la Față* a Domnului nostru Iisus Hristos pe Muntele Tabor (Luca 9, 28-30 u.), unde apar cei trei Apostoli: Petru, Ioan și Iacob; atunci ne putem da seama de importanța scaunului Efesului, cu moștenirea și tradiția lui *ioaneică*, din Biserica primară. Această moștenire și tradiție ioaneică a fost absorbită, după anul 330, de *tradiția andreiană* (?) a scaunului Noii Rome, situație cu care Vechii Orientali nu s-au putut împăca niciodată.

18. De o importanță și mai mare este faptul că asirienii nu contestă prerogativele Patriarhului Romei Vechi, ci le pun în evidență, în defavoarea Arhiepiscopului Constantinopolului, care apare în documentele lor, aproape ca un *uzurpator* al Scaunului Efesului (din anul 330), profitând de faptul că se afla în capitala imperială. Explicația acestei atitudini este simplă, dacă ne gândim la conflictele pe care le-au avut Vechii Orientali cu Curtea Imperială, din Constantinopol, al cărei

¹⁰ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 9. Vezi Mansi, 40, 191

exponent era Patriarhul Noii Rome. În altă ordine de idei, Vechii Orientali n-au avut niciodată conflicte directe cu Roma Veche, ci numai cu Constantinopolul, prin urmare recunoașterea unor prerogative nu-i deranja sau nu le periclita cu nimic starea structurilor canonice proprii, din primul mileniu creștin. Situația se va schimba în mileniul al doilea, după apariția cruciaților și a misionarilor latini, în Orientul Apropiat.

19. Scaunul sau Tronul Ierusalimului lipsește din listele asirienilor, fiind menționat în locul acestuia Efesul. Faptul că Mitropolitul Ebedjesu de Nissibi menționează Tronul Efesului între cei cinci patriarhi ai Pentarhiei este o dovadă că el folosește o documentație deja depășită, adică anterioară anului 451 și mult mai posibil canonul 37 din Colecția Canoanelor arabe, care sunt ale Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325, redactate însă mult mai târziu, după anul 451, după alte manuscrise mai vechi. Canonul 37 al Canoanelor arabe recunoaște și justifică existența a patru patriarhi sau căpetenii ale Bisericii Universale: Roma Veche, Alexandria, Efes, Antiohia.

20. Patriarhii bulgari, apoi cei de la Ohrida, de la Veliko Târnovo, de la Peć, precum și catholicoșii georgieni și armeni au avut doar prerogative interne, locale, pentru Biserica statului în care se aflau, nefiind asimilați sau recunoscuți de Pentarhie (recte Tetrarhie, după 1054), ca fiind egali cu titularii scaunelor apostolice, adică erau *patriarhi de rangul al treilea* (patriarhul ecumenic este de rangul întâi, patriarhii Tetrarhiei de rangul al doilea). Patriarhii autocefali actuali au același statut, fiind asimilați în rândul patriarhilor de categoria a treia, cu excepția Moscovei, care se află pe locul al cincilea, adică în cadrul Pentarhiei de după anul 1054.

21. Conciliul IV din Lateran, din anul 1215 a formulat cel mai clar atitudinea Patriarhului Romei Vechi, față de Pentarhie. Ideologia acestui Conciliu reducea Pentarhia la nivelul de patru patriarhi titulari, de rit latin, al căror „Super” sau „Arhi” Patriarh era Pontifexul Roman, adică Papa.

Această situație a fost aspru criticată la Sinodul Florentin, din anul 1439, de către Ghennadie II Scholarios, devenit Patriarh Ecumenic, în anul 1454, care în prima fază a lucrărilor Sinodului Unionist s-a arătat totuși favorabil latinilor, în sensul că dorea refacerea unității Bisericii, însă fără o subordonare a celorlalți Patriarhi, Pontifexului Roman.

Numai prin împreună lucrarea celor cinci patriarhi se vor putea convoca și Sinoadele ecumenice viitoare. În sensul teoriei Pentarhiei, Ghennadie Scholarios a și reproșat latinilor, că la Sinoadele lor au convocat patriarhi titulari de rit latin, care nu erau decât o umbră a adevăraților patriarhi din scaunele apostolice, ignorați de către Patriarhul Romei Vechi. În această situație, teoria Pentarhiei rămâne blocată, deoarece pe de o parte Patriarhul Romei Vechi a fost calificat de T. Balsamon ca fiind schismatic, fiind totuși socotit în ordinea celor cinci, după cum vom constata chiar și câteva secole mai târziu, în Pravila de la Târgoviște, din anul 1652.

22. După Sinodul Florentin, în conștiința uniților, teoria Pentarhieia rămas foarte clară, chiar dacă atribuiam Patriarhului Romei Vechi *primatul universal*. Marele umanist laic George din Trapezunt a făcut și el uz de comparația dintre cei cinci patriarhi ai Pentarhiei și cele cinci simțuri ale corpului omenesc, atribuind Papei *simțul pipăitului*, pe care-l considera a fi cel mai important. În contextul uniāt, George de Trapezunt a mai susținut și structura Sinodală a Bisericii, unde majoritatea episcopilor prezenți, au dreptul să-i impună Papei formula mărturisirii de credință sau alte probleme decise de Sinod.¹¹

23. Ioan Matthaïos Kariophilles (c. 1566-1633), convertit și fost alumn al Colegiului Sf. Atanasie din Roma, care s-a dedicat acțiunilor polemice de combatere a tezelor lui Nill Cabasila, a mers un pas mai departe pe linia latinizării canonice a Bisericii Unite, respingând în mod decisiv ideea și teoria Pentarhiei, pe care o considera în contradicție cu posibilitatea de exersare a primatului universal al Papei. Modelul Arhiepiscopului titular de Iconiu, Ioan Matthaïos Kariophilles era desigur Conciliul IV din Lateran, din anul 1215.

24. Prin ridicarea Moscovei la rangul de Patriarhie, acțiune aprobată de Sinodul din Noua Romă, din anul 1593 s-a creat și o nouă versiune de teorie a Pentarhiei, în care Tronul Ecumenic al Constantinopolului ajunge pe locul întâi, iar Scaunul Moscovei, pe locul al cincilea. Situația nu s-a

¹¹ Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie...*, Op. cit., p. 423.

dovedit însă a fi de durată, pentru că, în secolul al XVII-lea, Patriarhii Moscovei nu apar în dipticele celorlalte tronuri: Alexandria, Antiohia și Ierusalim. Se revine la situația anterioară anului 1593, adică pe primul loc apare Tronul schismatic al Romei Vechi, apoi tronurile Tetrarhiei și pe locul al șaselea este menționat Scaunul Autocefal al Ohridei, așa după cum dovedește schema Pentarho-Hexarhă, din Îndreptarea Legii, de la Târgoviște, din anul 1652, glava 393 și 395.

25. Teoria Pentarhiei cunoaște cel puțin zece versiuni de interpretare a instituției celor cinci Tronuri Apostolice.

Morții cer ajutorul nostru!
(fresco) Serafimi

Η εικόνα «Μέγας ει Κύριε», έργο του 1770, του Ιωάννη Κορνάρου. (Μονή Τοπλού, Σητεία, Κρήτη). (Παραχώρηση φωτογραφίας από προσωπική συλλογή Μανουσάκη Γ. Ψηφιοποίηση Pvasiliadis.)

Ορθόδοξη απεικόνιση της Αγίας Τριάδας στην κορυφή της εικόνας «Μέγας ει Κύριε».

Preasfânta Treime și comuniunea Acesteia cu Biserica biruitoare și cu aceea luptătoare, condusă de Pentarhie, spre Ierusalimul Ceresc, fresco, de Ioan Kornarou, c. 1770, Creta, Grecia, Mănăstirea Toplou – Lasithi.

Luat după P. Vasiliadis. - „Întipuirea” Bisericii și opera Mesianică a Lui Iisus Hristos.

Cuprins

Εἰς τὸν πᾶντο	11
Prefață	11
<i>Ortodocșii sunt creștini deplin sau „ab Ecclesia catholica dissidentium”?</i>	11
Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Bartholomaios I al Constantinopolului respinge teoria mitului Moscovei, cu privire la „cea de-a Treia” Romă Ecumenical Patriarch Bartholomew I. Denounces Moscow's "3rd Rome" Theory	18
I. Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor	
Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν	23
Cadrul introductiv, canonic, istoric, documentar, ilustrativ și de terminologie	23
Noțiunea de Patriarh – Πατριαρχεῖο – Patriarcha	23
Catedralele Patriarhale din Constantinopol	32
Evoluția Pentarhiei de la 325 până la 451	39
Preambuluri	40
Tron și coroană, Thronus et corona / θρόνος καὶ κορώνα (κίθαρις – διάδημα – μίτρα - τιάρα - πέταλον)	40
I. Simbolurile Pentarhiei din primul mileniu creștin	43
I. Mitre patriarhale.....	43
II. Tronuri: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim	43
III. Stemele Patriarhiilor din Pentarhia primului mileniu creștin.....	44
IV. Ierusalim, Anastasis, Biserica Sf. Mormânt.....	44
II. Preambul Canonic - ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ - PENTARCHIA	45
a. Egalitatea în drepturi și acțiune dintre Roma Veche, Noua Romă, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, cu respectarea prerogativelor petrino, dar și cele canonice și imperiale ale celorlalte Tronuri, exprimate de Fotie I cel Mare <i>Sinodul al zecelea local de la Constantinopol</i>	45
Canonul 1, Const. (879).....	45
Tâlcuirea celor 3 canoane ale Sinodului celui adunat în Biserica Sfintei Sofia	47
A. Sf. Fotie I cel Mare (810-895).....	48
B. Vasile I Macedoneanul (867-886).....	51
b. Patriarhul Inocențiu III al Romei Vechi (1198-1216), arhitectul primului atentat contra sistemului Pentarhiei, la Conciliul IV din Lateran, 1215, canonul V	52
Giorgios Sphrantzes (1401-1477 / 9), istoric și diplomat, privitor la unirea bisericilor.....	56
c. Ultimul atentat la adresa Pentarhiei	59
Pope Benedict XVI of Rome denounces the title of “Patriarch of the West” Ecumenical Patriarchat Announcement – Pope Benedict XVI of Rome denounces the title of “Patriarch of the West”	59
III. Ilustrativ: Pentarhia actuală	61
IV. Modele de diptice: liturgic și canonic	62
Dipticele patriarhilor siro-monofiziți ai Antiohiei, în formă spirală, din Mănăstirea Siro-monofizită Mor Hananyo, din Mardin, Turcia	66
Imperator et Episcopus – Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος Episcopus et Imperator – Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως	68
Regeste imperiale, privitoare la „autocefalia” Bisericii din Ravenna, capitala Exarhatului Romeu din Italia (658 –678).....	76

Σύνφωνή - Δύσαρχειν – Διαρχία	80
1. De la Constantin I cel Mare (306-337), la Vasile I Macedoneanul (867-886), Ἐν Θεῷ πιστός Βασιλεύς	82
2. Primul și ultimul împărat creștin sau de la Constantin I cel Mare, la Haile Selassie I	86
a. Din teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Copte, din Alexandria-Cairo a evoluat Patriarhia Etiopiei	86
Biserica din Nubia	89
b. Împăratul Haile Selassie I al Etiopiei (1930-1974)	90
<i>De iure</i> , Biserica Monofizită Coptă, din Egipt	92
3. Tetrarhia imperială, Τετραρχία: I. 293-305; II. 305-306, respectiv 311	94
„Tetrarhie: sistem politic, instituit de Diocetian, potrivit căruia administrarea Imperiului Roman era împărțită în patru părți, cu patru conducători	95
Încercare de reconstituire a insignelor imperiale și patriarhale de la Constantinopol (Moscova: tronul și coroana de origine bizantină)	98

II. [Studiul] Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor

Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν	101
1. Preliminarii	101
„Collegium patriarcharum” ca autoritate supremă și ultimă în Biserică Patriarhii sunt străjerii dreptei credințe	101
a. Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652: GLAVA 395	104
b. Teologi, istorici și canoniști cu preocupări și literatură privind Pentarhia	106
1. Leo Allatius (1586-1669), din Roma – Leone Allacci	106
2. Nectarie (Pelopides) al Ierusalimului, din Creta	107
3. Michel Le Quien (1661-1733), istoric și teolog francez	107
4. Josef Hergenröther (1824-1890)	108
5. Martin Jugie (1874-1954)	108
6. R. Vancourt	108
7. Mauricio Gordillo în <i>Compendium Theologiae Orientalis</i> , Roma	109
8. E. EID, <i>La figure juridique du Patriarche</i> , Roma, 1962	109
9. A. Garuti, în lucrarea a <i>Il papa patriarca d' Occidente?</i> <i>Studio storico dottrinale</i> , Bologna, 1990	109
10. D. H. Marot, benedictin de la Mănăstirea Chevetogne-Belgia	109
11. Austin Queenan continuă ideile lui Marot	110
12. Abatele benedictin din Ettal, Bavaria, Johannes HOECK. <i>Micromedalion</i>	110
13. Părintele Prof. Dr. Ferdinand. R. GAHBAUER OSB	112
2. Triarhia Petrină: pre – Niceeană și Niceană, 325: Roma, Alexandria, Antiohia	115
Codici apostolici, postapostolici și pseudo-apostolici cu conținut canonic, până la anul 313 ..	113
1. Codici apostolici, postapostolici și pseudo-apostolici:	
1. Capitolul XV din <i>Faptele Apostolilor</i> (XV, 1-30), privitor la <i>Sinodul Apostolic</i> , întrunit în anii 48, 49, 50 sau chiar 51?	114
2. <i>Învățătura sau Didahia celor 12 Apostoli</i> sau <i>Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων</i> – Didahii: „Doctrina duodecim Apostolorum”	114
3. <i>Tradiția Apostolică</i> , <i>Αποστολική παράδοσις</i>	115
4. <i>Didascalia Apostolorum</i> , <i>Διδασκαλία τῶν Αποστόλων</i>	115
5. <i>Constitutio Apostolica ecclesiastica</i> , <i>Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων</i>	115
6. <i>Constituțiile Apostolice</i> , „ <i>Constitutiones Apostolorum</i> ”, <i>Διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων</i> sau „ <i>Diatagai</i> ” (<i>Diataxeis ton agion apostolon</i>) ori „ <i>Constitutiones Apostolicae</i> ”	116
7. <i>Canoanele Apostolice</i> , <i>Αποστολικοὶ Κανόνες</i> , „ <i>Canones Apostolorum</i> ”	116
8. Colecții mici pseudo-apostolice	118
Mons. DDr. Octavian BĂRLEA (1913-2005)	118
2. Horepiscopii	118

3. Sf. Ignatie Teoforul.....	120
4. Structurile ierarhice ale Bisericii, dinainte de anul 325.....	122
5. Triarhia Niceeană.....	124
1. Fundamentul canonic:	
a. Canonul 6 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325:	
<i>Exarhatele, alegerea episcopilor</i>	124
b. Canonul 7 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea, din anul 325:	
<i>Cinstirea scaunului din Ierusalim</i>	124
2. Teoria Triarhiei, din punctul de vedere al Bisericii Latine și al Bisericii Răsăritului	126
3. Tetrarhia 381 - 451, cu „ideea de Roma” și implicațiile „Tronului Ioaneic” din Efes.....	129
a. Ideea de Roma.....	129
1. La Roma.....	129
2. La Constantinopol.....	129
b. Fundamentul canonic al Tetrarhiei, din anul 381.....	134
Evoluția Pentarhiei de la 325, până la 451, <i>grafic</i>	136
Canonul 37 arab.....	137
4. Pentarhia, din anul 451	141
Legislația canonică și imperială, privitoare la Pentarhie 451–1054	141
Schema Pentarhiei, 451-1054, <i>grafic</i>	144
a. Regeste patriarhale, privitoare la Sinodul IV Ecumenic, din Chalcedon, 451	146
b. Canonul 28, Chalcedon, 451.....	148
c. <i>Pidalionul</i> , referitor la canonul 28 de la Chalcedon, din anul 451: text și comentariu....	152
d. Novellele lui Justinian I cel Mare, privitoare la Pentarhie	155
1. Novella nr. CXXIII, Caput III, 10-20. Textul grecesc și latinesc	155
2. Novella nr. CXXXI, Caput II, 10-15 din 18 martie 545.	
Textul grecesc și latinesc.....	155
e. Heinz OHME, privind atitudinea Sinodului quinisext față de Pentarhie	156
Sinodul quinisext, canon 36	157
f. Sinodul de la Constantinopol, din anul 869–870.....	158
<i>Canonul 21/13, al Sinodului „al VIII-lea Ecumenic”, de la Constantinopol,</i>	
<i>din anii 869-870, numit și Sinodul al IV-lea de la Constantinopol</i>	158
g. Sinodul al zecelea local de la Constantinopol.....	159
Canonul 1, Constantinopol, 879	159
Schema Pentarhiei 451-1054.....	161
h. Canonisți	162
1. Sf. Fotie I cel Mare (810-895)	162
2. Ioan Zonaras + 1130.....	162
3. Alexios Aristenos + d. 1166.....	163
4. Theodor Balsamon +1195	163
5. Matei Vlastares (sec. XIV).....	164
5. Pentarhia până în anul 1204, respectiv 1215:	
Roma Veche, Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim	166
Sfânta Liturghie a Sf. Apostol Iacob Episcopul Ierusalimului.....	166
a. Biserica din Primul Țarat Bulgar	167
b. Autocefalia Bisericii din Ohrida	167
c. Autocefalia Georgiei.....	167
d. Ecoul teoriei Pentarhiei la Vechii Orientali: Asirieni și Necalcedonieni.....	168
I. La Asirieni.....	168
II. La necalcedonieni	170
e. Sinodul Permanent	173
Ενδημιουσα συνδοδος Sinodul Rezident.....	173
Regeste privind începuturile sinoadelor endemice	175

f. Pentarhia și Schisma cea mare – 1054	183
I. Înainte de schismă	183
II. Schisma cea Mare.....	189
III. Reacții la Schisma cea mare, din 16 iulie 1054, referitoare la teoria Pentarhiei.....	191
Atitudinea Patriarhului Petru I (III) al Antiohiei (1052-1056).....	191
IV. După schismă	199
<i>Soluția imperială din 1089, privind unitatea Pentarhiei în diptice,</i> <i>chiar dacă Roma Veche a cauzat schisma cea mare din anul 1054</i>	203
a. Sinodul din Septembrie 1089, regest.....	203
b. Scrisoarea Sinodală, din septembrie 1089 trimisă Patriarhului Urban II (1088-1099)	204
6. Pentarhia după anul 1204, respectiv 1215 (adică după Schisma cea mare din 1054)	
Acțiuni comune și sincronizări ale activității Tetrarhiei:	
atitudini, curente și evoluția bisericilor locale.....	205
I. Autocefalia Bisericii Sârbe, 1219/1220 (abrogare, în anul 1459/1463);	
restaurare, în anul 1557, abrogare în anul 1766, Patriarhul titular de Karlovac, 1848,	
noua autocefalie, 1879, noua Patriarhie în anul 1920.....	205
SCINDAREA ierarhiei de PEĆ-IPEK (1690-1920).....	210
<i>Mitropolia Ardealului, din 1864</i>	211
<i>Mitropolia Bucovinei și Dalmației, din 1918 a Bucovinei</i>	211
Mitropolia „Autocefală” de Cetinje și Montenegro	212
Mitropolia Belgradului și întregii Serbii 1766-1920,	
autocefală, din data de 20 octombrie/1 noiembrie 1879	212
Restaurarea Patriarhiei Sârbe	212
II. Autocefalia Bisericii Româno-Bulgare	213
Regeste.....	213
Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Calist I (1355-1363), din dec. 1355, respectiv 1361	
(vezi regestul patriarhal, nr. 2442), adresată clerului din Turnovo.....	214
III. Stavropighiile și diaspora	216
a. Stavropighie – Σταυροπηγίον	216
b. Diaspora – Διασπορά.....	226
IV. Autocefalia Bisericii Ruse, 1589 (cu Sinodul din 1593), 1721, 1917	227
Patriarhi ai Moscovei și întregului Rus’ 1589-1700 și din 1917	233
Perioada Sinodală (1702-1721).....	233
Perioada Procuratorului General – un laic –	
al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, 1721-1917	233
Reînființarea Patriarhiei în anul 1917.....	233
V. Suprimări și reactivări ale autocefaliilor, excomunicări, 1018, 1393/1396; 1459/1463;	
1557; 1766; 1767; 1811, 1872.....	234
a. Suprimări	234
1. 1018	234
2. 1393/1396	234
3. 1459/1463	235
4. 1766	235
5. 1767	235
6. 1811	236
7. 1872	236
b. Reactivări.....	237
1557	237
1879	237
1917	238
1917–1990	238
1953	238

VI. Mitropoliile Românești, de la Curtea de Argeș și Suceava; Exarhul Plaiurilor și Hexarhia, din Pravila cea Mare, 1652, (glava 395), 1359 și c. 1386.....	239
1. – 1359 – de la Tomis, la Justiniana Prima (535-d. 602), la Durostorum (945-1018), la Ohrida (1018-1204), la Veliko Târnovo (d. 1204-1359), la Vicina (sec. XIII-1359), la Câmpulung (1359-d. 1369), la Curtea de Argeș (d. 1369-1517), la Târgoviște (1517-1668), la București (din data de 8 iunie 1668, până astăzi).....	239
2. De la Rădăuți? î. 1386 (sau Baia, î. 1340; Siret 1340-1388), la Suceava, (1401-d. 1564), apoi la Iași, din anul 1667	240
1359.....	241
c. 1386.....	252
Încheiere.....	252
VII. Nectarie (Pelopides) al Ierusalimului (1661-1669 +14 iulie 1676), din Creta.....	255
VIII. Michel Le Quien (1661-1733).....	259
IX. Patriarhiile de Ohrida, Peć și Catholicozatele Georgiene, în contextul teoriei Pentarhiei	260
a. Arhiepiscopia Autocefală a Ohridei (535-1767) sau „Ierusalimul Balcanic”	260
b. Patriarhia de Peć (1220-1766).....	264
c. Catholicozatele Georgiei și teoria Pentarhiei: Biserica Georgiei sau Țara cu „lâna de aur” și Crucea de „viță de vie”	269
X. Autocefalismul, între complexul etnic și trufia națională.	276
„Patriarh” și „Pentarhie” în Biserica Latină: între receptare și respingere.....	279
Ordinea scaunelor și schema actuală a patriarhilor catolici, de toate riturile.....	290
Patriarhate rebele: Biserica Gallicană - l'Eglise Gallicane.....	291
Prezentare rezumativă a Pentarhiei pe epoci.....	294
<i>Modelul de jurisdicție antiohian din secolul al XII-lea</i>	<i>294</i>
La mijlocul secolului al XIX-lea (recte 1865, cf. I. Silbernagl)	295
1. Constantinopol	295
Problema Bisericii Bulgare și Tetrarhia, 1872	297
Tetrarhia și Biserica Ortodoxă din Regatul României, 1885	297
2. Alexandria	299
3. Antiohia	300
4. Ierusalim.....	301
În secolul al XX-lea	303
1. Constantinopol	303
„Patriarhia Ortodoxă Turcă”. <i>Türk Ortodoks Patrikhanesi</i>	304
Patriarhia din cadrul Regatului României Mari, 1925.....	306
2. Alexandria	308
3. Antiohia	308
4. Ierusalim.....	308
Pentarhia actuală – însă necanonică - Fanar, octombrie 2008:	
Constantinopol Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova.....	309
a. Comunicatul actual al Patriarhiei Ecumenice, privitor la evoluția istorică și canonică a prerogativelor Tronului Constantinopolului <i>A brief historical note about the Ecumenical Patriarchate</i>	<i>310</i>
b. Ecumenical Patriarchate of Constantinople	315
c. Prerogatives of the Ecumenical Patriarchate	323
d. Prerogativele Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului <i>Versiune românească, cu interpretarea proprie a Wikipediei!</i>	<i>327</i>
e. Teritorial Jurisdiction According to Orthodox Canon Law. The Phenomenon of Ethnophyletism in Recent Years - Comunicatul Tronului Ecumenic, din Constantinopol, privind jurisdicția teritorială și fenomenul etnofiletist, Budapesta, 2001	331

f. Message of the Primates of the Orthodox Churches (12/10/2008)	339
g. Ilustrarea importanței celor cinci cetăți ale Pentarhiei	342
1. Roma: „Faceți-mă episcop în Roma și mă fac creștin!”	342
2. Constantinopol.....	344
3. Alexandria.....	353
1. Melchită și 2 Coptă	353
4. Antiohia.....	356
5. Ierusalim	360
Literatură privind Pentarhia	371
Literatură de specialitate	374
Literatură generală.....	378

III. Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor

Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν

- Arhivă de documente anexate, micromedaliaoane, liste și statistici, ilustrație, planșe, planuri, hărți, varia.....	387
Anexă ilustrată	387

I. Catedrale, biserici, mănăstiri și capele, catagrafii, hărți, planșe, planuri, miniaturi, tronuri patriarhale, icoane etc.	387
--	-----

II. Sfântul Munte Athos - Ἁγίον Όρος.....	395
---	-----

III. (Totul despre Constantinopol Noua Romă (330), Țarigrad (slavă), Kostantiniyye (otomană), Constantinia (arabă, turcă), fostul Byzantion)	398
---	-----

IV. Privitor la limba ARAMEICĂ - ܐܪܡܝܐ pe care a vorbit-o și Mântuitorul Iisus Hristos – A r a m –	418
---	-----

V. Varia	422
----------------	-----

VI. Micromedaliaoane.....	427
---------------------------	-----

a. Patriarhul Ecumenic Ghennadios II (Gheorghe Kurteses)	
--	--

Scholarios și Filosoful (c. 1405 - d. 1472)	427
---	-----

b. Mitropolitul Isidor al Kievului (1385-1463).....	428
---	-----

c. Vasile Visarion Mitropolit titular de Nicea	429
--	-----

d. David Hoeschel	430
-------------------------	-----

e. Herma Ioannis Mabillons	431
----------------------------------	-----

f. Dr. Isaac Habert (1598–1668)	433
---------------------------------------	-----

g. <i>Cei patru „Assemani”</i>	434
--------------------------------------	-----

I. Iosif Simon Assemani (1687–1768)	434
---	-----

II. Stephan Ephodius Assemani (1707–1782).....	434
--	-----

III. Joseph Aloysius Assemani (1710-1782)	435
---	-----

IV. Simon Assemani (1752-1821).....	435
-------------------------------------	-----

h. Evsevie POPOVICIŪ (1838-1922), prof. univ. și Arhimandrit de Scaun al Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, din Cernăuți.....	435
---	-----

i. Pentarhia	
Lista lucrărilor Părintelui Ferdinand R. GAHBAUER <i>OSB</i> , Ettal.....	437

j. Manuscrise și miniaturi bizantine celebre	443
--	-----

VII. De la <i>Pentarhie</i> , la „bisericile surori” și la respingerea ecumenismului, evoluții și extreme periculoase în Biserica Latină și în cea Ortodoxă.....	446
---	-----

I. Kongregation für die Glaubenslehre, Rom: Note über den Ausdruck "Schwesterkirchen" von + Joseph Card. Ratzinger Präfekt.....	446
--	-----

II. Scrisoarea athonită împotriva tendințelor ecumeniste actuale din Biserică	450
---	-----

VIII. Episcopul Nicodim Milaș (1845-1915) canonist.....	454
IX. Patru antimise – Αντιμενσιον – Антиминс	458
X. Chivot, Artoforio, Κιβωτός, Αρτοφόριο, Tabernaculum, sl. Дарохранительница, Кивоту, neogr. Κιβώτιον sau Κιβωτός (vezi și „pixida” pentru bolnavi: πυξίς pixis)....	460
Concluzii privind Pentarhia Patriarhilor 451-1833	463